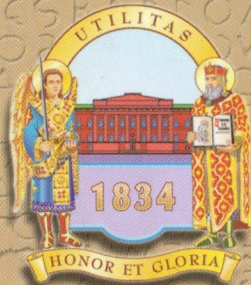

ДАВНЬОГРЕЦЬКА МОВА

Л.Л. ЗВОНСЬКА

До 175-річчя
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

48
ЗВОН

Л.Л. ЗВОНСЬКА

ДАВНЬОГРЕЦЬКА МОВА

ПЕРЕДМОВА

Пропонована книга – друге видання першого в Україні підручника з давньогрецької мови, розрахованого на майбутніх філологів-класиків – фахівців з давньогрецької та латинської мов. Перше видання 1997 року удостоєно премії імені Тараса Шевченка Київського національного університету імені Тараса Шевченка (березень 1998) та Почесної відзнаки Генерального секретаріату греків зарубіжжя (серпень 1998).

Основна концепція книги – підручник, за яким можна навчати і навчатися, саме підручник, а не просто канонізований виклад грецької граматики. В основу його покладено концентричний метод з послідовним розширенням та ускладненням од-ноійменних розділів при тісному взаємозв'язку та взаємозалежності тем різноїменних розділів. Такий підхід суттєво відрізняє цей підручник від аналогічних видань.

Підручник складається з вступу та частин: "Фонетика", "Морфологія", "Словотвір", "Синтаксис", "Діалектологія", "Метрика". У книзі вміщено хрестоматію та давньогрецько-український словник.

Вступна частина знайомить із загальноосвітнім та фахово-лінгвістичним значенням вивчення давньогрецької мови, а також включає екскурс у історію грецької мови з зазначенням локалізації основних літературних діалектів та авторів, що ними писали.

Матеріал нормативної граматики (фонетика, морфологія, словотвір, синтаксис) розподілено на 150 лекцій. Кожна лекція складається з певної кількості дидактично і логічно пов'язаних параграфів, кількість яких можна регулювати залежно від фахового спрямування різних гуманітарних спеціальностей.

У нашому підручнику вперше послідовно вводиться грецька граматична термінологія – прототип латинської та сучасних європейських мов; оформлена таблиця українських, латинських та грецьких термінів, без знання яких неможлива повноцінна філологічна підготовка.

Розділ "Фонетика", окрім традиційного розгляду фонетичних правил, включає огляд основних фонетичних законів давньогрецької мови, оскільки такі відомості суттєво допомагають студентам свідомо та системно засвоювати об'ємну грецьку граматику.

У частині "Морфологія" введена рубрика майже півтисячі прислів'їв та крилатих висловів (*παροιμία καὶ ὑπόμνημα*). Важко ж уявити типовий підручник латинської мови без сентенцій, хоча багато відомих латинських фразеологізмів є, по суті, кальками чи дублетами грецьких прототипів. Окрім тлумачення грецьких гном (*γνώμη* *думка, сентенція*), наводяться латинські та українські еквіваленти чи відповідники. Подаються також біблеїзми, що стали відомими словесними формулами, але з їх грецьким оригіналом пересічний читач зустрінеться вперше. Прислів'я та гноми

пов'язуються з граматичним матеріалом, що, окрім пізнавального моменту, переслідує ще й їх граматичний аналіз та свідоме запам'ятовування.

Нововведенням є вправи з етимології для зіставлення слів грецького походження з їх етимонами. Для етимологічного аналізу підібрано добре знані слова з цікавими семантичними змінами. Спроби пояснити їх переосмислення розвивають у студентів філологічну інтуїцію та асоціації в мовному і культурно-історичному аспектах, розширюють лінгвістичний кругозір. Цьому ж сприяють окремі параграфи підручника, де розглядаються різні типи фонетичного та лексичного освоєння грецизмів українською мовою.

Курс морфології та синтаксису диференційований на:

- ✓ основний теоретичний матеріал;
- ✓ сигніфіковані додаткові відомості: (Σ – $\sigma\mu\epsilon\iota\alpha$ *примітки*) – відхилення від правил, перелік винятків, необхідні короткі екскурси в історичну граматику тощо.

Джерелом для ілюстрації граматичних явищ слугують речення для перекладу з давньогрецької мови, що містять інформацію про життя, звичаї, реальні та міфологічні події, пов'язані з античною Грецією і зрідка – з Римом. Відповідно до граматичних тем підібрано адаптовані й оригінальні тексти на міфологічні та історичні сюжети, фрагменти і молитовні тексти з Нового Завіту. Пропонуються речення для перекладу з української мови давньогрецькою мовою, що сприяє кращому розумінню граматичних конструкцій, не характерних українській мові.

У розділі "Синтаксис" – матеріал, котрий традиційно обмежувався лише давньогрецькою мовою, пов'язується з сучасними мовознавчими поглядами та вченнями античних граматистів. Нововведенням є розгляд риторичних фігур та поетичних тропів з прикладами вживання їх в оригінальних творах давньогрецьких авторів.

У курсі синтаксису приклади та уривки для читання наводяться тільки з оригінальних різножанрових творів авторів класичної доби (Есхіл, Софокл, Евріпід, Арістофан, Платон, Арістотель, Фукідід, Ксенофонт, Лісій, Ісократ, Демосфен, Есхін, Андокід, Горгій та інші) із зазначенням місць цитування. Залучено практично усю літературну спадщину давньогрецькою мовою – приклади взяті зі 146 прозових та поетичних творів 39 авторів.

Уперше в підручнику давньогрецької мови вміщено розділ "Словотвір", в якому досліджуються різні словотвірні моделі грецької мови, відомості про які в аналогічних посібниках мали спорадичний характер.

Частина "Діалектологія" присвячена розгляду фонетико-морфологічних особливостей основних літературних діалектів давньогрецької мови – дорійського, еолійського, іонійського, койне, мови Гомера та Геродота, – що відкриває доступ до творів грецьких авторів усієї античної доби. Ця частина містить хрестоматію прозових та поетичних творів різними діалектами.

Частина "Метрика" охоплює всі створені грецькими поетами віршовані розміри із прикладами з оригінальної поезії (Гомер, Гесіод, Солон, Феогнід, Симонід, Архілох, Тіртеї, Алкеї, Сапфо, Анакреонт, Алкман, Піндар та інші).

Розподіл матеріалу на окремі взаємопов'язані комплекси, обсяг яких можна регулювати, наповнення термінологічною лексикою різних наук та екстралінгвістичною інформацією дозволяє використовувати підручник не лише філологам-

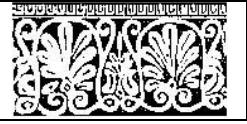

класикам, а й студентам інших спеціальностей, яким необхідні знання грецької мови: філософам, історикам, філологам, теологам.

ВСТУП

Πολλὰ μὲν θνητοῖς γλώσσαί, μία δ' ἀθανατοῖσι
(Ὅμηρος)

Багато є мов у людей, у богів – одна
(Гомер)

Назва "Греція" римського походження, греки ж називали і називають себе еллінами (οἱ Ἑλληνες), а свою мову – ἡ Ἑλληνικὴ γλῶττα, що перекладається як "еллінська мова". У нас традиційно закріпилися поняття "Греція", "грецький", "грецизм", тоді як слова "Еллада", "еллінський" мають пишномовно-поетичне забарвлення, а "еллінізм" взагалі набув значення історичного терміну на позначення епохи з кінця IV ст. до н.е. до кінця I ст. до н.е.

Грецьку мову античної доби називають давньогрецькою мовою. Поняття "давньогрецька мова" досить умовне, оскільки Стародавня Греція поділялася на окремі містодержави зі своїми локальними діалектами, хоча взаєморозуміння поміж вихідцями різних полісів ніколи не втрачалось. Становлення Афін як осереддя політичного і духовного життя Греції V–IV ст. до н.е. спричинилося до того, що саме мова Аттики та її центру Афін стала мовою всіх освічених греків класичної епохи.

Аттичний діалект – найбільш опрацьована і досконала форма літературної мови, якою написано найвизначніші прозові твори, лексика і стилістика яких стали взірцями для наслідування і в пізніші часи. Саме він ліг у основу єдиної загальногрецької мови – койне, в якій розчинились усі давньогрецькі діалекти наприкінці епохи еллінізму, коли період розквіту грецької культури і мови безповоротно залишився позаду. Тому саме аттичний діалект класичної доби стає об'єктом вивчення предмету "давньогрецька мова"; інші діалекти розглядаються в порівнянні з ним.

Антична Греція подарувала світові багато в чому і до сьогодні неперевершені творіння людських рук і злету людської думки, одвічне прагнення до загальнолюдського ідеалу – гармонії духу і тіла – калокагатії.

Науки як системи упорядкованих знань зародилися саме в Стародавній Греції, тому не дивно, що назви майже всіх наук грецького походження: математика, фізика, філософія, філологія, астрономія, географія, геологія, ботаніка, зоологія, історія, педагогіка, психологія, теологія тощо. Зрозуміло, що й наукова термінологічна база закладалась ще в античну епоху. Лексика давньогрецької мови з її яскраво вираженим синтетизмом та продуктивним словоскладанням була і є одним із найбагатших джерел створення міжнародної наукової термінології. Щоденно ми вживаємо слова грецького походження – грецизми (чи то терміни, що розширили або звузили сферу

використання, чи то просто побутову лексику), часто не замислюючись над їх походженням чи первісним значенням.

Кожній освіченій людині цілком зрозумілі терміни, якими послуговуються у сфері природничих наук, наприклад:

✓ у ботаніці – акація (ἀκακία), герань (γέρανος), каштан (καστάνη), гіацинт (γάκιθος), нарцис (νάρκισσος), аніс (ἀνισον), кактус (κάκτος), алтей (ἀλθαία);

✓ у зоології – тигр (τίγρις), амеба (ἀμοιβή), хамелеон (χαμαιλέων), дельфін (δελφίς), пантера (πάνθηρ);

✓ у геології – алебастр (ἀλάβαστρος), асфальт (ἄσφαλτος), малахіт (μαλαχίτης), аметист (ἀμέθυστος), катаклізм (κατακλυσμός), кристал (κρύσταλλος), метал (μέταλλον);

✓ у хімії – бром (βρώμος), йод (ιώδης), гелій (ήλιος), озон (ὄζων), фосфор (φωσφόρος);

✓ в астрономії – комета (κομήτης), планета (πλανητής), метеор (μετέωρος), полюс (πόλος), галактика (γαλακτική);

✓ у фізиці – іон (ίών), катод (κάθοδος), магніт (μαγνήτης), енергія (ἐνέργεια), оптика (ὀπτική), електрон (ήλεκτρον);

✓ у математиці – катет (κάθετος), гіпотенуза (ὑποτείνουσα), теорема (θεώρημα), конус (κῶνος), піраміда (πυραμίς), циліндр (κύλινδρος);

✓ у медицині – артерія (ἀρτηρία), симптом (σύμπτωμα), наркоз (ναρκή), дієта (δίαιτα), клініка (κλινική), аптека (ἀποθήκη), скелет (σκέλετον), діагноз (διάγνωσις).

Без грецизмів неможливо уявити суспільно-політичну лексику:

✓ монархія (μοναρχία), демократія (δημοκρατία), анархія (ἀναρχία), економія (οἰκονομία);

✓ поняття логіки та філософії: гіпотеза (ὑπόθεσις), аналіз (ἀνάλυσις), синтез (σύνθεσις), теорія (θεωρία), практика (πρακτική), категорія (κατηγορία), система (σύστημα), ідея (ἰδέα);

✓ релігійні поняття: ідол (εἶδωλον), ангел (ἄγγελος), євангелія (εὐαγγέλιον), амвон (ἄμβων), панахида (παννυχίς), ікона (εἰκῶν), єпископ (ἐπίσκοπος), патріарх (πατριάρχης), апостол (ἀπόστολος);

✓ назви літературних родів і жанрів: драма (δράμα), лірика (λυρική), епос (ἔπος), трагедія (τραγωδία), ода (ὠδή), усіх поетичних розмірів та риторичних фігур;

✓ терміни, як часто й самі назви, мистецтв: музика (μουσική), театр (θέατρον), сцена (σκηνή), хор (χορός), гамма (ἄμμα), діапазон (διὰ πασῶν), канон (κανών), тон (τόνος), обеліск (ὀβελίσκος), пілон (πυλών).

Грецька мова нагадує про себе і в сфері загальноновживаної лексики: грамота (γράμματα), каторга (κάτεργον), пірат (πειρατής), скандал (σκάνδαλον), анекдот (ἀνέκδοτον), ідилія (εἰδύλλιον), симпатія (συμπάθεια), антипатія (ἀντιπάθεια), атлет (ἄθλητής), центр (κέντρον), гастрономія (γαστρονομία), гімназія (γυμνάσιον), горизонт (ὀρίζων), диплом (δίπλωμα), гармонія (ἄρμονία), катастрофа (καταστροφή), кафедрa (καθέδρα), стадіон (στάδιον), талант (τάλαντον), герой (ἥρωις), характер (χαρακτήρ), ентузіазм (ἐνθουσιασμός), паразит (παράσιτος); серед власних імен: Софія, Андрій, Василь, Євген, Геннадій, Петро, Антон, Дмитро, Степан, Федір.

Навіть такі, здавалось би, цілком сучасні слова, як автомат (αὐτόματος), фантастика (φανταστική), кібернетика (κυβερνητική), арктика (ἀρκτική), косметика (κοσμητική) звучали вже в устах стародавніх греків, хоча мали дещо інші значення.

Окрім слів-грецизмів, у мову інтелігентної людини твердо ввійшли цілі фрази-грецизми: прислів'я і крилаті вислови; до речі, й сама формула "крилаті слова" (ἔπεα πτερόεντα) належить Гомерові.

Грецька міфологія – невичерпне джерело мистецьких сюжетів, літературних образів, алегорій та фразеологізмів: ахіллесова п'ята, канути в Лету, олімпійський спокій, золотий вік, авгієві стайні, яблуко розбрату, троянський кінь, менторський тон, меч Феміди. Метафорично звучать імена та назви: Геракл, Прометей, Сфінкс, Титан, Химера, Циклоп, Ехо, Пегас, Парнас, Ікар, Олімп, Океан.

Лаконічність, влучність, філософська глибина грецьких прислів'їв та авторських висловів часто ставали об'єктом калькування їх римлянами, тому багато з них більше відомі латинською мовою: бог з машини (ἀπὸ μηχανῆς ὁ θεός – deus ex machina); людині властиво помилятися (πεφύκασιν ἅπαντες ἁμαρτάνειν – errare humanum est); пізнай самого себе (γνώθι σεαυτόν – cognosce te ipsum); одна ластівка не робить весни (μία χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ – una hirundo ver non facit); все своє ношу з собою (τὰ ἐμαυτοῦ ἐν ἐμαυτῷ ἀεὶ περιφέρω – omnia mea mecum porto); початок – половина справи (ἀρχὴ ἥμισυ παντός – initium dimidium facti est); крапля точить каміння (ὁ σταλαγμὸς κατατρίβει τοὺς λίθους – gutta cavat lapidem); знаю, що нічого не знаю (οἶδά με μηδὲν εἶδότα – scio me nihil scire); друг Платон, але істина дорожча (φίλος μὲν Πλάτων, φιλέτερα δ' ἀλήθεια – amicus Plato, sed magis amica veritas); все тече (πάντα χωρεῖ – omnia fluunt); двічі в ту саму ріку не ступити (δὶς εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἄν ἐμβαίης – bis in idem flumen non descendimus) та багато інших.

Біблієзми, що стали ідіомами, також уперше були записані грецькою мовою: камінь спотикання (λίθος τοῦ προσκόμματος); вовки в овечих шкурах (λύκοι ἐν ἐνδύμασι προβάτων); голос волаючого в пустелі (φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ); лікарю, віликуй себе сам (ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν); пророк не має шани в своїй країні (προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει) і багато інших.

Перелік запозичених слів, які побутували в живій грецькій мові, можна продовжувати, але увесь запас грецизмів у нашій мові невичерпний. Варто зазначити, що оригінальні грецькі слова прийшли до нас різними шляхами: одні – зі старослов'янської мови, куди вони потрапили з середньовічної грецької мови завдяки контактам Київської Русі з Візантією, інші були запозичені з давньогрецької мови чи безпосередньо, чи через мови-посередниці. Такий довгий історичний шлях часто призводив до зміни семантичного наповнення, переосмислення цих слів.

Значну частку грецизмів становлять деривати – слова, штучно утворені на базі морфем грецької мови. Це загалом терміни-інтернаціоналізми, утворені на матеріалі грецької лексики з її продуктивним типом словотвору – словоскладанням. Сполучення різних морфем (терміноелементів) дозволяє одним словом (терміном) замінити багатослівність для вираження поняття багатоступеневого семантичного наповнення (дефініцію). Грецька мова поруч з латинською була і є головним джерелом утворення міжнародної суспільно-політичної, науково-технічної і особливо медичної термінології, клінічна номен-клатура якої взагалі представлена в переважній більшості словами грецького походження.

ЕКСКУРС У ІСТОРІЮ ГРЕЦЬКОЇ МОВИ

Історія розвитку грецької мови умовно поділяється на періоди, які хронологічно майже збігаються з аналогічно названими епохами політичної історії Греції:

- ✓ архаїчний, або догомерівський та часів Гомера й Гесіода (до VII ст. до н.е.);
- ✓ класичний (з поч. VI ст. до н.е. до кінця IV ст. до н.е.);
- ✓ період койне – загальногрецької мови епохи еллінізму (з поч. III ст. до н.е.);
- ✓ візантійський – формування з VI ст. н.е. середньовічної грецької мови;
- ✓ період новогрецької, або сучасної грецької мови – з часів падіння Візантійської імперії в XV ст. н.е.

Грецьку мову архаїчного, класичного та елліністичного періодів прийнято називати давньогрецькою мовою. Нею розмовляли грецькі племена, які заселяли Балканський півострів, острови Егейського моря, західне узбережжя Малої Азії та грецькі колонії на півдні Італії, півночі Африки, в Північному Причорномор'ї.

Стародавні греки поділялися на численні племена і розмовляли різними місцевими діалектами, основні з яких засвідчені в багатьох пам'ятках писемності і якими написані визначні літературні твори, а саме: дорійський, еолійський та іонійсько-аттїчний; інші діалекти відомі менше.

Дорійський діалект (ή Δωρίς або ή Δωρική), що зберігає найбільш архаїчні риси грецької мови, був діалектом дорійських племен, які проживали на південно-західному узбережжі Малої Азії, на півдні Пелопоннесу, о.Егіна, островах південної частини Егейського моря (найбільші з них – Крит, Родос, Кос, Мелос), у колоніях на півдні Італії і Сицилії. В літературі цей діалект представлений у творах поетів Алкмана (VII–VI ст. до н.е.), Стесіхора (VII ст. до н.е.), Івіка (VI ст. до н.е.), Бакхіліда (505–450 рр. до н.е.), Піндара (522–446 рр. до н.е.), Феокрита (1-ша пол. III ст. до н.е.), філософа Емпедокла (495–435 до н.е.), у математичних трактатах Архімеда (287–212 рр. до н.е.).

Еолійський діалект (ή Αἰολίς або ή Αἰολική) – це мова еолійських племен південно-західного узбережжя Малої Азії, о.Лесбос, областей центральної Греції – Беотії та Фессалії. Цим діалектом написані твори відомих лесбоських поетів Алкея (1-ша пол. VI ст. до н.е.), до н.е.), поетеси Сапфо (VI ст. до н.е.); еолійські елементи зустрічаємо в Гомера.

Іонійський діалект (ἡ Ἰάξ або ἡ Ἰωνική) був поширений на західному узбережжі Малої Азії, в Аттиці, на островах Егейського моря (Самос, Хіос, Кеос, Делос, Наксос, Парос, Фасос, Евбея), в іонійських колоніях Південної Італії та Північного Причорномор'я. Історично існувало три його різновиди:

✓ давньоіонійський (ἡ ἀρχαία Ἰάξ), або епічний, відомий з поем Гомера і Гесіода (VIII–VII ст. до н.е.) та їхніх наслідувачів;

✓ новоіонійський (ἡ νέα Ἰάξ), яким писав історик Геродот (484–424 рр. до н.е.), засновник наукової медицини Гіппократ (460–370 рр. до н.е.) та, за традицією, його послідовники; цим діалектом написані праці іонійських філософів Фалеса (624–546 рр. до н.е.), Ксенофана (570–480 рр. до н.е.), Геракліта (554–483 рр. до н.е.), Парменіда (540 – 480 рр. до н.е.), Анаксагора (бл. 500 – 428 рр. до н.е.), Демокріта (460 – 371 рр. до н.е.), Левкіппа (бл. 460 р. до н.е.), поезії Калліна (VII ст. до н.е.), Архілоха (VII ст. до н.е.), Мімнерма (VI ст. до н.е.), Анакреонта (VI ст. до н.е.);

✓ аттічний діалект (ἡ Ἀτθίς або ἡ Ἀττική), що утворився з іонійського та елементів дорійського діалектів і в класичну епоху став основним грецьким діалектом. Аттічний діалект був літературною мовою прозових жанрів, риторики й філософії. Цим діалектом писали трагіки Есхіл (525–456 рр. до н.е.), Софокл (494–406 рр. до н.е.), Евріпід (484–406 рр. до н.е.), комедіограф Арістофан (445–386 рр. до н.е.), історики Фулідід (460–396 рр. до н.е.), Ксенофонт (434–354 рр. до н.е.), філософи Протагор (480 – 411 рр. до н.е.), Горгій (483 – 385 рр. до н.е.), Платон (427–347 рр. до н.е.), Антисфен (бл. 444 – 366 рр. до н.е.), оратори Демосфен (383–322 рр. до н.е.), Ісократ (436–338 рр. до н.е.) та багато інших. Утвердження Афін у ролі центру духовного життя зробило аттічний діалект мовою освічених греків класичної доби.

У пізньокласичний період, особливо після завоювань Александра Македонського, аттічний діалект зазнавав впливу інших діалектів і поступово втрачав чистоту. В епоху еллінізму із аттічного та елементів іонійського діалектів виник загальногрецький діалект койне (ἡ κοινὴ διάλεκτος). Праці філософа Арістотеля (384–322 рр. до н.е.) написані мовою перехідного періоду від аттічного до койне. В койне розчинились усі грецькі діалекти (цей процес завершився приблизно до початку н.е.), і він став загальногрецькою мовою до кінця античної доби. За часів римського панування (з середини II ст. до н.е.) койне функціонував у духовній сфері як греків, так і римлян, а на сході Римської імперії був поруч з латинською другою офіційною мовою. На койне писали поети Каллімах (300–240 рр. до н.е.), Аполлоній Родоський (III ст. до н.е.), історики Полібій (200–120 рр. до н.е.), Діодор Сицилійський (бл. 90–21 рр. до н.е.), Плутарх (46–120 рр. н.е.), Павсаній (II ст. н.е.), Арріан (95–175 рр. н.е.), Аппіан (100–170 рр. н.е.), географи Страбон (I ст. до н.е. – I ст. н.е.), Птолемей (бл. 83–161 рр. н.е.), сатирик Лукіан (бл. 120–190 рр. н.е.), філософи Теофраст (372 – 288 рр. до н.е.), Епікур (342 – 271 рр. до н.е.), Піррон (360 – 270 рр. до н.е.), Зенон (336 – 264 рр. до н.е.), Клеанф (330 – 230 рр. до н.е.), Хрисіпп (280 – 204 рр. до н.е.), Панецій (180 – 100 рр. до н.е.), Посидоній (135 – 51 рр. до н.е.), Епиктет (бл. 50 – бл. 130 рр. н.е.), Плотін (204 – 270 рр. н.е.), Діоген Лаертський (III ст. н.е.); на койне написаний Новий Завіт та патристична література (Оріген, Іван Златоуст, Василь Великий, Григорій Богослов та інші церковні авторитети).

З поділом Римської імперії 395 року грецька мова стала державною мовою її східної частини – Візантії. Протягом тисячолітнього існування Візантійської імперії койне поступово трансформувалася в середньовічногрецьку, або візантійську мову.

Падіння Візантійської імперії в середині XV ст. традиційно вважають початком зародження новогрецької мови. З цих часів беруть витоки два різновиди грецької мови: катаревуса (καθαρεύουσα) – офіційна, державна і наукова мова, штучно утворена на ґрунті літературної мови середньовіччя, та димотика (δημοτική) – народна, побутова мова, які співіснували до 1974 року.

Від розглянутих діалектів, що були в живій розмовній мові, потрібно відрізнити штучні діалекти літературної мови, які, залежно від жанру, протягом віків зберігали особливості того діалекту, на ґрунті якого вперше виникли. Такі надлокальні діалектні форми ставали основою певного жанру: епічний діалект через змішання іонійського та еолійського перетворився в мову епосу, дорійський діалект був мовою хорової лірики та хорових трагедійних партій. Динамічніша була мова прозових творів, котра швидше звільнялася від застиглих форм. Особливо відчутне намагання дотримуватись певних літературних канонів у авторів епохи койне, коли кожен у міру своїх смаків та освіченості "домішував" штучні форми до живої розмовної мови. Так, канонізація мови взірцевих аттичних авторів, наслідування стилістики їхніх творів дістала назву аттикізм, а письменники цього напрямку (I–II ст. н.е.) називаються аттикістами.

Штучно підтримувані літературні діалекти та архаїзаторська концепція літературної традиції вплинули як на середньовічну грецьку мову, так і на сучасну новогрецьку.

ФОНЕТИКА

АЛФАВІТ. ПРАВИЛА ВИМОВИ І НАГОЛОШЕННЯ

ЛЕКЦІЯ 1

§ 1. Алфавіт

Творцями алфавіту традиційно вважають фінікійців, у яких його й запозичили в IX ст. до н.е. давні греки, доповнивши графемами ϕ , χ , ψ , ξ , ω . Майже кожен значний культурний центр вносив у алфавіт низку змін¹, але поступово найбільшого поширення набули системи письма двох великих міст – Мілета в Малій Азії та Халкідиди на о.Евбея.

Мілетським алфавітом користувалася більшість грецьких полісів, 403 р. його офіційно визнали в Афінах; ним писали пізніше й у Візантії. Візантійський алфавіт використали творці слов'янської азбуки Кирило та Мефодій, які додали до нього лише кілька літер.

Халкідським алфавітом писали також жителі халкідських колоній – міст Куми й Неаполь в Італії. Римляни засвоїли халкідський алфавіт, а латинський алфавіт використали народи Західної Європи. Грецький алфавіт був покладений також в основу коптського, ефіопського, готського, вірменського та грузинського письма.

Процес розвитку письма йшов поетапно: спочатку писали справа наліво, як у семітських мовах, потім чергували один рядок справа наліво, другий – зліва направо і т.д. (тип письма "бустрофедон", що дослівно означає "поворот бика"), остаточно ж з IV ст. до н.е. закріпився напрямок написання зліва направо.

Греки класичної епохи писали великими літерами (маюскулами) без діакритичних знаків, без розділових знаків та інтервалів між словами. В епоху еллінізму александрійськими граматистами були впроваджені знаки наголосу, інтервали між словами, а у візантійську (з VIII–IX ст.) – малі букви (мінускули).

¹ На островах Крит, Мелос і Тера був вжитку свій різновид алфавіту; у Малій Азії, на Пн.-Сх. Пелопоннесі (Аргос, Коринф, Сікіон, Мегара), а також на островах Іонійського моря та більшості островів Егейського використовувався інший, т.з. іонійський, або мілетський варіант; на Пелопоннесі (Лаконія, Мессенія, Еліда, Ахайя), на континентальній частині Греції, у більшості колоній Пд. Італії та Сицилії – халкідський, або лаконський, у Аттиці, на заселених іонійцями Кікладах – аттичний алфавіт.

Мілетський алфавіт виглядав так:

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω.

Халкідський, або західний алфавіт мав найсуттєвішу різницю в зображенні літер Λ і L, та зберіг Ο, яка в латиниці має вигляд графеми Q:

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ο Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ.

Грецький алфавіт складається з 24 літер. Кожна буква має власну назву, що походить від видозмінених назв фінікійських графем.

Буква	Назва	Вимова
Αα	ἄλφα	альфа [a] короткий або довгий звук
Ββ	βῆτα	бета [б]
Γγ	γάμμα	гамма [г]
Δδ	δέλτα	дельта [д]
Εε	ἒ ψιλόν	е псильон [e] короткий
Ζζ	ζῆτα	дзета [дз]
Ηη	ῆτα	ета [e] довгий
Θθ	θῆτα	тхета нім. th, англ. th
Ιι	ἰῶτα	іюта [i] короткий або довгий
Κκ	κάππα	каппа [к]
Λλ	λάμβδα	лямбда [ль]
Μμ	μῦ	мі [м]
Νν	νῦ	ні [н]
Ξξ	ῥι	ксі [кс]
Οο	ὀ μικρόν	о мікрон [о] короткий
Ππ	πί	пі [п]
Ρρ	ῥῶ	ро [р]
Σσ, в кінці слова – ς	σίγμα	сигма [с]
Ττ	ταῦ	тау [т]
Υυ	ὕ ψιλόν	і псильон нім. [ü], фр. [u] короткий або довгий
Φφ	φί	фі [ф]
Χχ	χί	хі [х]

Ψψ	ψι	пси	[пс]
Ωω	ὦ μέγα	о мега	[о] довгий

§ 2. Правила вимови. Еразмова та Рейхлінова вимови

Артикуляція і вимова звуків, фонетичні особливості давньогрецької мови не можуть бути достеменно встановлені на підставі збережених писемних джерел, а тому залишаються певною мірою гіпотетичними.

Перші спроби реконструювати фонетику давньогрецької мови зробили вчені-гуманісти епохи Відродження Еразм Роттердамський (1467–1536) та Йоганн Рейхлін (1455–1522).

Еразмова вимова, так званий етацизм, базується на латинській транскрипції грецьких слів і запозичень з грецької мови. Еразмова система читання прийнята у класичній філології; орієнтуючись на неї, створена майже вся наукова термінологія грецького походження.

Норма вимови Рейхліна, зорієнтована на середньовічну візантійську вимову, так званий ітацизм, важлива при вивченні фонетичних особливостей грецьких запозичень в українській та російській мовах. За Рейхліновим читанням усі дифтонги монофтонгізовані, що було характерним для середньовічної грецької мови, і зберігається в сучасній новогрецькій мові.

Розбіжності вимови певних звуків можна проілюструвати за таблицею:

<i>Буква</i>	<i>Назва і вимова за Еразмом</i>	<i>Назва і вимова за Рейхліном</i>	<i>Приклади грецизмів</i>
Ββ	бета, [β]	віта, [в]	араб – Аравія базиліка – Василь
Ηη	ета, [ε]	іта, [і]	схема – схи́ма, метропо́лія – митропо́лія
Θθ	тхета, [тх]	фіта, [ф]	патетика – пафос, Теодора – Феодора

§ 3. Приголосні звуки (*consonantes, σύμφωνα*)

Приголосні звуки класифікують за місцем утворення і за способом артикуляції.

За місцем артикуляції	За видом артикуляції						
	проривні (<i>mutae, ἄφωνα</i>)			сонанти (<i>sonantes, ἡμίφωνα</i>)		фрикативний	аф- рика- ти
	дзвінки (<i>mediae, μέσα</i>)	глухі (<i>tenues, ψιλὰ</i>)	приди- хові (<i>aspiratae, δασέα</i>)	плавні (<i>liquida, ὑγρά</i>)	носові (<i>nasales, ἔρρινα</i>)	(<i>spirans, συριστικόν</i>)	(<i>διπλᾶ</i>)
губні	β	π	φ		μ		ψ
передньо-язикові	δ	τ	θ	λ, ρ	ν	σ, (ς)	ζ
задньоязикові	γ	κ	χ				ξ

Замість ν перед задньоязиковими γ, κ, χ та ξ пишеться γ, яка вимовляється, як [н]: ἄγγελος [ánγελος], ἐγκώμιον [енκόμιон], Ἀρχίσεϛ [анхісес], σάλπιγξ [сальпінкс].

Придихові приголосні φ, θ, χ у словах, запозичених із грецької мови, римляни передавали диграфами, відповідно – th, ph, ch: φιλόσοφος – philosophus, θέρμαι – thermae, σχολή – schola.

Звуки ζ та ξ у латинській мові передавалися через z та x: ζώνη – zona, Ξέρξης – Xerxes.

§ 4. Голосні звуки (*vocales, φωνήεντα*)

Голосні звуки поділяються на монофтонги і дифтонги.

Монофтонги (μονόφθογοι – поодинокі звуки) – можуть бути довгими (μακρόχρονα) і короткими (βραχύχρονα). Для того, щоб розрізнити кількість звука при регулярних фонетичних змінах, над обопільними (δίχρονα) літерами α, ι, υ ставляться (з навчальною метою) знаки довготи (ˉ) і короткості (˘); для решти голосних звуків у цьому немає потреби, оскільки букви η та ω позначають завжди довгі голосні звуки, а ε та ο – завжди короткі.

У нашій вимові не існує різниці між довгими й короткими голосними, тому ми послуговуємось лише чотирма (в кращому випадку п'ятьма) звуками [a], [e], [i], [o], [ü] для передачі всіх десяти грецьких монофтонгів:

[a] <	[αB]	[e] <	[η]	[i] <	[ιB]	[o] <	[ω]	[ü] <	[υB]
	[αT]		[ε]		[ιT]		[ο]		[υT]

Дифтонги (δίφθογγοί) – два звуки, які вимовляються, як один звук чи склад, поділяються на:

✓ власні (κύριοι), у яких вимовляються обидва звуки, перший з яких є складовим:

αι	вимовляється, як	[ай]:	παίς	[пайс]
ει	" "	[ей]:	χείρ	[хейр]
οι	" "	[ой]:	κοινή	[койнэ]
υι	" "	[йй]:	μύια	[м'ййа]
αυ	" "	[аў]:	καύμα	[каума]
ευ	" "	[еў]:	λευκός	[леукос]
ηυ	" "	[еў]:	ἠΰζηκα	[эуксека]

✓ невластні (καταχρηστικοί), які вимовляються, як один звук (фактично це – диграфи):

α	вимовляється, як	[a]:	χώρα	[хора]
η	" "	[e]:	νίκη	[ніке]
ω	" "	[o]:	ὠδή	[оде]
ου	" "	[y]:	νοῦς	[нус]

Буква ι у невластних дифтонгах не вимовляється і називається ι підписна (ι subscriptum, ι ὑπογεγραμμένον), оскільки пишеться під буквою. При великих літерах ι ставиться коло букви, яка вимовляється, і називається ι приписна (ι adscriptum, ι προσγεγραμμένον): ὠιδή [оде].

Знак ι підписної був запроваджений у візантійську епоху, а давні греки писали αι, ηι ωι².

У латинській мові грецьким дифтонгам відповідають:

αι	– ae	: αἶμα	– haema
ει	– i	: χειρουργός	– chirurgus
οι	– oe	: ποινή	– poena
αυ	– au	: αὔρα	– aura
ευ, ηυ	– eu	: Εὐρώπη	– Europa

Якщо кожна літера дифтонга має бути прочитана окремо (явище дієрези), то над другою буквою ставиться знак´ (τρήμα): οἷς [оіс], αἰδίου [аі'діон].

§ 5. Прудих (spiritus, πνεῦμα)

² Тому в латинській мові маємо tragoedia, від якого походить наша вимова "трагедія", хоча в грецькій мові було τραγωδία [трагодія]; це свідчить, що власні і невластні дифтонги писались однаково, а отже, римляни передавали їх однаково.

Усі слова, що починаються з голосного звука, отримують на письмі знак приди-
ху:

✓ щільний, або важкий придих (spiritus asper, πνεῦμα δασύ), який вимовляється
перед голосним, як [γ] (латинське [h]): ὄρα [γόρα];

✓ легкий придих (spiritus lenis, πνεῦμα ψιλόν), який не вимовляється: ἀκούω
[ακούο].

Над малими літерами і невласними дифтонгами, окрім οὐ, знак придику пишеть-
ся вгорі: ἀνήρ, ᾧδή. Біля великих літер знак придику ставиться вгорі ліворуч:
Ἄπολλων, Ἄϊδης.

У власних дифтонгах і ου місце придику – над другою літерою: εἰκῶν, οὐρανός,
Αἰσχύλος.

На початку слова ρ дістає spiritus asper, що не вимовляється: ῥόδον, Ῥόδος. По-
двійне ρρ або не має знаків придику, або має lenis і asper (ῥῥ): Πύρρος або Πύρῥος.

Знак придику не отримують слова, записані великими літерами: ΑΠΟΛΛΩΝ,
ΟΛΥΜΠΙΑ, ΑΓΟΡΑ, ΟΥΡΑΝΟΣ, ΕΙΡΗΝΗ.

§ 6. Довгота і короткість складів

Кількість складів у слові відповідає кількості голосних і дифтонгів. Залежно від довготи чи короткості складотворчого голосного склади (συλλαβαί) поділяють на довгі (μακροχροαί) й короткі (βραχυχροαί).

Довгим вважається склад:

- ✓ за природою (natura longa, φύσει μακρά), коли він містить довгий голосний або дифтонг³: χωραις (_ _).
- ✓ за положенням (positione longa, θέσει μακρά), якщо після голосного йде два чи більше приголосних або подвійні приголосні ζ, ξ, ψ: ἐστί, ὄψ.

Коротким є склад, у якому голосний короткий:

- ✓ за природою (natura brevis, φύσει βραχεία): πόλις (_ _).
- ✓ за положенням (positione brevis, θέσει βραχεία), якщо за голосним звуком безпосередньо йде голосний (згідно із законом, сформульованим ще римськими граматастами: vocalis ante vocalem brevis est – голосний перед голосним є коротким): βίος.

§ 7. Наголос (accentus, προσῶδία)

В українській, як і в латинській мовах наголошений голосний різниться від ненаголошеного тим, що вимовляється з більшою силою видиху. Це – наголос динамічний, або експіраторний. У грецькій мові наголошений голосний вимовлявся на тон вище, аніж ненаголошений – це наголос музичний. Саме тому наголос греки назвали προσῶδία, що римляни дослівно переклали, як accentus *приснів*.

У грецькій мові наголос вільний і рухомий, але не може бути далі третього складу від кінця слова.

У сучасній вимові, замінюючи музичний наголос динамічним, ми не розрізняємо на слух три типи грецького наголосу, які на письмі позначаються:

- ☞ ① ' – гострий (accentus acutus, προσῶδία ὀξεῖα);
- ☞ ② ` – тупий (accentus gravis, προσῶδία βαρεῖα);
- ☞ ③ ⤿ – огорнений (accentus circumflexus, προσῶδία περισπωμένη).

Accentus acutus ставиться на довгих і коротких голосних у межах трьох останніх складів слова:

- ✓ слово, в якому він стоїть на останньому складі, називається окситон (oxytonon, ὀξύτονον): ἀνήρ;

³ Закінчення: називного відмінка множини першої та другої відмін -αι, -οι, інфінітива -υαι, інфінітива аориста активного стану та імператива аориста медіального стану -σαι, медіальні закінчення -μαι, -σαι, -ται, -νται, -σθαι для наголошення вважаються короткими, а в поезії – довгими.

- ✓ слово, яке має його на передостанньому складі, називається парокситон (paroxytonon, παροξύτονον): μήτηρ;
- ✓ слово, у якому він стоїть на третьому від кінця складі, називається пропарокситон (proparoxytonon, προπαροξύτονον): ἄνθρωπος.

Accentus gravis ставиться лише на останньому складі – його отримують oxytona перед наступним словом: σοφὸς λέγει. Окситони не змінюють acutus на gravis перед розділовими знаками, перед енклітиками (див. § 9) або якщо слово є питальним займенником τίς, τί.

Accentus circumflexus виступає лише на довгих за природою голосних у межах двох останніх складів слова:

- ✓ слово, що має circumflexus на останньому складі, називається періспомен (perispomenon, περισπόμενον): Ἀθηνᾶ;
- ✓ слово, в якому circumflexus стоїть на передостанньому складі, називається проперіспомен (properispomenon, προπερισπόμενον): Ἀθῆναι.

Слова, які не мають наголосу на останньому складі, називаються баритони (barytona, βαρύτονα): ἄνθρωπος, ἔρις, σῶμα.

Слова можуть бути пропарокситонами і проперіспоменами лише у випадку, коли останній голосний короткий: ἄνθρωπος, δῶρον. Якщо останній склад подовжується, то вони стають парокситонами: ἀνθρώπου, δῶρου.

Якщо передостанній склад довгий за природою і наголошений, а останній короткий, то слово обов'язково стає проперіспоменом: δῶρον.

Знак наголосу ставиться на голосних – у власне дифтонгах і ου – над другою літерою: Ζεύς, παῖς, πλοῦς. Якщо голосний має одночасно наголос і придих, то acutus і gravis стоять після знаку придиху, а circumflexus – над знаком придиху: ἄλς, αἶξ, ἦπαρ.

Наголос не позначається в словах, записаних великими літерами: ΠΑΡΘΕΝΩΝ, ΖΕΥΣ, ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ, ΑΘΗΝΑΙ, ΑΝΘΡΩΠΟΣ.

§ 8. Проклітики (*procliticae*, або *atona*, *проκλιτικά*, або *ἄτονα*)

У кожній мові є слова, що не мають власного наголосу (прийменники, частки та ін.). У грецькій мові десять односкладових слів, не маючи власного наголосу, спираються на наступні слова, тому називаються проклітиками (дослівно – *нахилені вперед*, тобто до наступного слова), або атонами ("*безголосі*", *ненаголошені*):

- ✓ заперечна частка οὐ: перед голосним із легким придихом – у формі οὐκ, перед придиховими приголосними (θ, φ, χ) та голосними із важким придихом – οὐχ: οὐ λέγω, οὐκ ἀκούω, οὐχ ἤκω, οὐχ φέρω;
- ✓ сполучники ὡς (як, що, щоб, ніби), εἰ (якщо);
- ✓ прийменники ἐν (в), εἰς (до), ἐκ (з), перед наступним голосним – у формі ἐξ: ἐκ πόλεως, ἐξ ἀγορᾶς;
- ✓ артиклі чоловічого та жіночого родів ὁ, ἡ, οἱ, αἱ.

§ 9. Енклітики (*encliticae*, *ἐγκλιτικά*)

Деякі одно- та двоскладові слова, які, залежно від фонетичного оточення, або мають наголос, або втрачають його, спираючись на попереднє слово, називаються енклітиками (дослівно – *прихилені назад, до попереднього слова*).

До енклітик належать:

- ✓ форми неозначеного займенника τις, τι;
- ✓ непрямі відмінки особових займенників ἐγώ я, σύ ти: μοῦ, μοί, μέ; σοῦ, σοί, σέ;
- ✓ двоскладові форми у praesens indicativi від εἶμί *бути* і φημί *говорити*: ἐστί, εἶσί, ἐσμέν, ἐστέ, φησί, φασί;
- ✓ прислівники ποῦ *де*, куди, ποί *куди*, ποθέν *звідки*, πῆ, πώς *як-небудь*, ποτέ *колись*;
- ✓ частки γε, κε(ν), νυν, пер, ῥα, τε, τοι.

§ 9.1. Правила наголошення енклітик

Енклітика затримує наголос:

- ✓ перед енклітикою: τινές εἰσιν;
- ✓ якщо попередній вираз зазнав елізії: ἄνθρωποι δ' εἰσίν;
- ✓ на початку речення: Εἶμί;
- ✓ двоскладова енклітика після парокситона: ἄνδρες εἰσίν.

Енклітика втрачає наголос:

- ✓ після окситона, в якого тоді acutus не переходить в gravis: ἀνὴρ τις;
- ✓ після періспомена: καλῶς τι;
- ✓ після пропарокситона і проперіспомена, причому попереднє слово отримує другий наголос, як окситон: ἄνθρωπός ἐστι, δῶρόν ἐστιν.

✓ після проклітики, яка отримує наголос: ὡς τε.

Σ Форма ἔστι не є енклітичною:

- 1) у значенні "існує": κίνδυνος ἔστι *небезпека існує*, але κίνδυνός ἔστι μέγας *небезпека – велика*;
- 2) у значенні "можна": ἔστι ἀκούειν *можна послухати*;
- 3) після ἀλλ', εἰ, καί, οὐκ, ὡς.

§ 10. Розділові знаки (τὰ ἐπίσημα τῆς στίξεως)

Κραпка (ἡ τελεῖα στιγμή)	(.)
Κομα (ἡ ὑποδιαστολή)	(,)
Δωκοκραпка чи κραпка з комою (ἡ μέση στιγμή)	(·)
Знак питання (τὸ ἐρωματικὸν σημεῖον)	(;)

ΦΟΝΗΤΙΚΗ ΟΣΩΕΝΝΑ ΓΡΕЦΙΣΜΙΒ

Κοιι γρeцiσμi вливалися в систему української мови, вони пристосовувалися до її фонетичних та лексико-граматичних законів. Слова грецького походження зазнавали певних фонетичних та лексико-семантичних змін.

Правила фонетичного освоєння грецiзмiв стосуються передачі українською мовою як власних імен та загальних назв, які функціонували в живій грецькій мові, так і грецьких морфем у словах штучного "книжного" походження.

§ 11. Γολοσνi ζυκu

В українській, як і в інших європейських мовах, не розрізняється довгота і короткість голосних звуків:

ǎ i ā	передаються через	[a]:	τράπεζα <i>трапеза</i> , δρᾶμα <i>драма</i>
ĩ i ī	–	[i], [и]:	κιθάρα <i>кіфара</i> , πρίσμα <i>призма</i>
ũ i ũ	–	[i], [и] ⁴ :	ἀνάλυσις <i>аналіз</i> , Κύρος <i>Кір</i> , τύπος <i>тип</i> , κύκλος <i>цикл</i> ;
ε	–	[e], [e]:	ἐποχή <i>εποха</i> , ἐπίσκοπος <i>єпископ</i> ;
η	–	[e], [i], [и]:	ἥλιος <i>гелій</i> , Κρήτη <i>Крит</i> , Ἡρώδης <i>Ірод</i> , σχῆμα <i>схима/схема</i> ;
ο i ω	–	[o]:	λόγος <i>логос</i> , γλῶσσα <i>глосса</i> .

Усі дифтонги передаються, як правило, монофтонгами:

αι	передається, як	[e]:	χαμαιλέον <i>хамелеон</i> , δαίμων <i>демон</i> , Αἴσωπος <i>Езон</i> ,
–	–	[e]:	Αἴγυπτος <i>Єгипет</i> , αἵρεςις <i>єресь</i> ;
οι	–	[e]:	οἰκονομία <i>єкономія</i> , ἀμοιβή <i>амеба</i> , Οἰδίπους <i>Едіп</i> , Κροῖσος <i>Крез</i> ,
–	–	[ей], [ой]:	οἰκουμένη <i>єйкумена</i> , Μοῖρα <i>Моїра</i> ;
ει	–	[i]:	εἰρωνεία <i>єронія</i> , δυναστεία <i>династія</i> , εἰρήνη <i>Ірина</i> , Ἀκαδέμεια <i>Академія</i> ;
–	–	[ей]:	Ποσειδῶν <i>Посейдон</i> ;
αυ	–	[ав]:	αὐτόματος <i>автомат</i> , αὐτονομία <i>автономія</i> , Πausανίας <i>Павсаній</i> ;
–	–	[ау]:	αὔρα <i>аура</i> , αὐτοψία <i>аутопсія</i> ;
ευ,ηυ	–	[ев]:	εὐκάλυπτος <i>євкалипт</i> , Εὐριπίδης <i>Єврипід</i> ;
–	–	[ев]:	εὐαγγέλιον <i>євангелія</i> , εὐνοῦχος <i>євнух</i> , Εὐρώπη <i>Європа</i> ;
–	–	[ей]:	εὐφορία <i>єйфорія</i> , νευρόν <i>нейрон</i> .

---

⁴ Звучання як [ю] видається малоімовірним, а вимова як німецьке ü чи французьке u не має фонематичного і графічного відповідника в українській мові, тому ці варіанти передачі u не прижилися.

§ 12. Приголосні звуки

У переважній більшості випадків β передається через [б], але у деяких випадках традиційно закріпилась вимова як [в] (див. § 2 про Еразмову та Рейхлінову вимову [β]):

β	вимовляється, як	[б]:	βασιλική <i>базиліка</i> , Βοιωτία <i>Беотія</i> ,
β	–	[в]:	ἄμβων <i>амвон</i> , Ὀλβία <i>Ольвія</i> .

Г відповідає латинському [g] у словах, що прийшли через посередництво латинської мови, і послідовно передається через [г], бо еквівалент грецької γ – [г] до недавніх пір був вилучений з українського алфавіту. Слід зауважити, що через [г] передається також важкий придих, тому вимова γ і spiritus asper виявляються ідентичними:

[г]	для передачі γ:	γνώμη <i>гнома</i> , ἄγγελος <i>ангел</i> ,
[г]	–	spiritus asper: ἁρμονία <i>гармонія</i> , Ἡρακλῆς <i>Геракл</i> .

Θ має варіанти звучання: [т] за Еразмом і [ф] за Рейхліном:

θ	як [т]:	θέατρον <i>театр</i> , κάθετος <i>катет</i> , Ἴσθμός <i>Істм</i> ,
θ	як [ф]:	καθέδρα <i>кафедра</i> , Σκύθης <i>скіф</i> , Ἀθηνᾶ <i>Афіна</i> .

Тому маємо різночитання фонемі θ навіть у етимологічно-споріднених словах: теологія – апофеоз (< θεός), патетика – пафос (< πάθος).

К перед ε, ι, η, οι, ει, αι передається через [ц], якщо слово потрапило в нашу мову з латинської, коли ж шлях запозичення був інший, то, як правило, – через [к]:

κ	як [к]:	κανών <i>канон</i> , Κύμων <i>Кімон</i> , Ὠκέανος <i>океан</i> ,
κ	як [ц]:	κέντρον <i>центр</i> , Λύκειον <i>Лицей</i> , Κίκλωψ <i>Циклоп</i> .

Чергування к/ц має місце й в однокореневих словах: кінік – цинік (< κυνικός), фармакологія – фармація (< φάρμακον).

Важкий придих відповідає звучанню [г] у словах, що зберігають Еразмову вимову; за Рейхліном він не передається зовсім:

spiritus asper	вимовляється як [г]:	ἡγεμών <i>гегемон</i> , Ἑρμῆς <i>Гермес</i> ,
spiritus asper	не вимовляється:	ἱστορία <i>історія</i> , εἰλώτης <i>ілот</i> ,
		ἱερογλυφή <i>ієрогліф</i> .

Саме тому знаменитий вигук Архімеда εὕρηκα, відомий нам у Рейхліновій вимові, як "еврика", за Еразмовою вимовою звучить "геврека".

Вправа 1. Прочитайте слова, зверніть увагу на вимову приголосних звуків та монофтонгів. Спробуйте встановити їх джеривати в українській мові та пояснити семантичні зміни.

Χρόνος, καθέδρα, λύρα, πάθος, φιλόσοφος, θέατρον, τύραννος, λίθος, δεσπότης, κανών, κατακλυσμός, Παρνασσός, λαβύρινθος, μύθος, Σφίγξ, φόρμιγξ, Γάγγης, φθόγγος, πάπυρος, πλανήτης, κατηγορία, δίπλωμα, ανάθημα, καλλιγραφία, πόλις, δημοκρατία, βακτηρία, σίφων, στρατηγός, διδάσκαλος, σχολή, μαθητής, σοφία, ψυχή, θεός, μορφή.

Θαλής, Ξενοφάνης, Παρμενίδης, Ζήνων, Πρωταγόρας, Πυθαγόρας, Δημόκριτος, Σωκράτης, Σόλων, Πλάτων, Δημοσθένης, Διογένης, Ξενοφών, Περικλής, Χρύσιππος, Θεόφραστος, Πύρρων, Φίλιππος, Φίλων, Πλωτίνος.

Вправа 2.А. Поясніть вимову дифтонгів.

Ποιητής, Μούσα, Μουσείον, χρηστομάθεια, Μανσώλειον, Πλούτων, Προμηθεύς, Λύκειον, Μέδουσα, δίαιτα, παρωδία, βουλή, περιφέρεια, δαίμων, βασιλεύς, Μορφεύς, χαμαιλέον, χειρουργός, παιδαγωγός, μουσική, ταῦρος, Μινώταυρος, Κένταυρος, τραγωδία, Ζεύς, θαῦμα, σπουδή, παροιμία, παῦα, ληστής, κοινός, Θραξ, δούλος, Δελφοί, Μήδεια, φοῖνιξ, Πειραιεύς.

Λεύκιππος, Τυρταίος, Πανσανίας, Δαρείος, Πεισίστρατος, Θουκυδίδης, Πλούταρχος, Παναίτιος, Ποσειδόνιος, Καίσαρ, Βρούτος.

Вправа 2.В. Прокоментуйте знак придиху.

Ἄγκυρα, Εὐρώπη, Ἀχιλλεύς, Ὀλυμπία, ἐποχή, Ἥλιος, ἀνώνυμος, ῥήτωρ, ἄγγελος, ἱεραρχία, Ὑπερβόρειοι, Ἴκαρος, ἡγεμών, εὐαγγέλιον, ῥόδον, ῥάδιος, ὦδη, Ἀττική, ἔμβλημα, ὦν, ὕδωρ, αὐτόματος, Ῥοδόπη, αὐτονομία, ἀκρόπολις, ἁρμονία, οἰκονομία, ῥαθυμία, ἀλήθεια, ῥέω, οὐρανός, ὀβολός, ἔχω, ἑσπέρα, ἄρκτος, Ἄρης, ἀράζω, ἰατρός, εὐνοια, ἥρωις, οἶδα, ἄρμα, ἵππος, ῥίγος.

Ὅμηρος, Ἡσίοδος, Ἡρόδοτος, Ἀναξιμένης, Ἀναξίμανδρος, Ἀναξαγόρας, Ἡράκλειτος, Εὐκλείδης, Εὐριπίδης, Ἀλέξανδρος, Ἀρίστιππος, Ἐπίκουρος, Ἐπαμεινώνδας, Ἴππίας, Ἴππαρχος, Ἐπίκτητος, Ἰάμβλιχος, Ὠριγένης.

Вправа 3.А. Визначте довготу і короткість складів, встановіть тип наголосу та назву наголошеного слова.

Ἀθῆναι, Ἡρακλῆς, ἄτομος, Κρόισος, δράμα, κορυφαίος, εἶδωλον, σχῆμα, Ἑρμῆς, ἀρχεῖον, ἄπνος, αἶδρις, Ζεῦξις, Αἴσωπος, εἶδος, ἦπαρ, ἄλς, ἔρις, Ἡφαιστος, παιδεία, σῖτος, ῥεῦμα, βάλλω, ἀνάγκη, ὠφέλεια, χρυσοῦς, ἀνδρείος, βασιλεία, ἐλάα, θάλαττα, κείμαι, ἐλπίζω, πρᾶξαι, γραφεύς, ῥήματα, μείξις, αἵρεσις, φυλάττω, πομπός, ὄδυρμός, μαντεία, σφάλμα, σκῆπτρον, ἄνθος, ἱερεύς.

Вправа 3.В. Поясніть зміну наголосу при відмінюванні слів.

Таῦρος, ταύρου, ταῦροι, ταῦρε, ταύροις; μάχαιρα, μαχαίρας, μάχαιραι, μαχαίρα; γνώμη, γνώμῃς, γνώμαι, γνώμας; οἶκος, οἴκοι, οἴκῳ, οἴκους; ἄξιος, ἄξια, ἄξιον, ἄξιου, ἀξίαις, ἄξια, ἀξίων, ἄξιοι, ἄξιαί; γλῶττα, γλώττης, γλώτται, γλώτταν, γλώττας; βασιλεία, βασιλείας, βασιλείαι, βασιλείας, βασιλείαν; ἄγομαι, ἄγεται, ἄγονται, ἄγεσθαι.

Вправа 4. Поясніть вживання чи відсутність наголосу в енклітиках.

1) Ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ μέτρον πάντων τῶν χρημάτων. 2) Ἡ γῆ μακρὰ ἐστὶ. 3) Ὑδωρ ἐστὶν εἶδος τῆς ὕλης. 4) Ποικίλαι εἰσὶν αἱ μέθοδοι τῆς μαθήσεως. 5) Ποθεν βαδίζει; 6) Ἡ φιλία ἄγκυρά ἐστὶ ἐν τῇ ἀτυχίᾳ. 7) Σοφοκλῆς φησὶ· "Εἰσὶ μητρὶ παῖδες ἄγκυραι βίου". 8) Τὰ τρία εἶδη τῆς πολιτείας ἐστὶν· ἡ μοναρχία, ἡ ὀλιγαρχία, ἡ δημοκρατία. 9) Φιλόσοφος τίς φησὶ· "Ἰσόμοιρά ἐστὶ ἐν τῷ κόσμῳ φῶς καὶ σκοτός". 10) Παντοῖα δ' ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων ἔργα. 11) Οὐκ ἐστὶν οὐδὲν κτῆμα κάλλιον φίλου. 12) Πυθαγόρας φησὶ· "Φίλος ἐστὶν ἄλλος ἐγώ". 13) Σιγή ποτ' ἐστὶν αἰρετωτέρα λόγου. 14) Ἐστὶ συγγενές λύπη καὶ βίος. 15) Φίλος με βλάπτων οὐδὲν ἐχθροῦ διαφέρει. 16) Οὐκ ἐστὶ βίον εὐρεῖν ἄλυπον οὐδενί.

Упродовж усього побутування мови, в процесі її розвитку або ж у визначений період при відмінюванні слів чи словотворенні відбуваються певні фонетичні зміни. Звуки, групи звуків в однакових умовах підлягають однаковим змінам, підпорядкованим фонетичним законам. Тут слід враховувати, що дія цих законів має часові обмеження (напр., залишилася неконтрагована форма $\gamma\lambda\upsilon\kappa\acute{\epsilon}\alpha$, бо процес злиття сусідніх голосних звуків історично вже завершився). Також діють певні видозміни фонетичних правил залежно від діалектів (напр., сполучення $\gamma\eta$ в іонійському діалекті перейшло в $\sigma\sigma$ – $\pi\rho\acute{\alpha}\sigma\sigma\omega < *π\rho\alpha\gamma\eta\omega$, а в аттійському маємо $\pi\rho\acute{\alpha}\tau\tau\omega$).

Значним чинником, який міг обмежувати, а то й нівелювати дію фонетичних законів, була дія аналогії. Так, "класичне" правило зникнення інтервокальної σ інколи порушувалося: напр., збережена σ між голосними звуками у формах *futurum I* і *aoristus I* від *verba pura* під впливом форм цих часів для *verba muta*, оскільки ця σ виступає часовою ознакою. Під впливом аналогії в деяких випадках змінювався результат контракції голосних: напр., за правилом $\epsilon + \acute{\alpha} > \eta$, але з форми $*\acute{\omicron}\sigma\tau\epsilon\acute{\alpha}$ виникла контрагована форма $\acute{\omicron}\sigma\tau\acute{\alpha}$ (а не $*\acute{\omicron}\sigma\tau\eta$) за аналогією до закінчення називного відмінка множини для середнього роду $-\alpha$.

Правила, які розглядатимуться, відносяться як до епохи змін індоєвропейських звуків на грецькому ґрунті і до часу змін у прагрецькій мові, так і до класичного періоду давньогрецької мови. Наслідки цих змін наводяться для аттійського діалекту.

§ 13. Зміни голосних звуків

Голосні звуки зазнавали кількісних та якісних змін.

Кількісні зміни – це скорочення, подовження, контракція.

Якісні зміни – чергування різних голосних звуків у формах етимологічно-споріднених слів.

§ 13.1. Скорочення (*συστολή*)

Довгий голосний скорочується:

1.⁶ – перед наступним довгим голосним: $\nu\epsilon\acute{\omega}\nu < *ν\eta\omega\nu^7$, $\tau\epsilon\theta\nu\epsilon\acute{\omega}\varsigma < *τεθ\eta\nu\eta\omega\varsigma$;

---

⁵ Матеріал цього розділу використовується поступово як довідковий упродовж вивчення морфології.

⁶ Тут і надалі правила мають порядковий номер для посилання на них у матеріалі морфології; наприклад: позначка №1 вказує на наведене правило.

⁷ Знак * (астериск - *ἀστερίσκοσ зірочка*) перед словом означає, що це – архаїчна або ж гіпотетична форма, реконструйована на підставі мовних законів, але не засвідчена в аттійних писемних джерелах класичного періоду.

2. – перед плавними λ, ρ, μ, ν із наступними приголосними (т.з. закон Острофа): γνόντων < *γνωντων (пор. ἔγνω), βάντων (пор. ἔβην);

3. – перший довгий компонент дифтонга, який стоїть перед приголосним: Ζεύς < *Ζηυς, βοῦς < *βωυς.

4. При збігові довгого і наступного короткого голосних відбувається їх часокі-лькісна зміна (metathesis quantitatis, ἀντιμεταχώρησις): ηο дає εω – πόλεως < *ποληος; ηα змінюється на εα – βασιλέα < *βασιληα.

§ 13.2. Подовження (ἐκτασις)

5. Короткий голосний подовжується за такими правилами:

α	>	ᾱ	або	η	ο	>	ου	або	ω
ε	>	ει	" "	η	υ	>	ῠ		
ι	>	ῖ	" "						

Після зникнення наступних приголосних звуків голосний зазнає так званого за-мінного подовження (ἀνέκτασις):

✓ при зникненні μ чи ν перед σ: εἶς < *σεμς, τούς < *τοις;
✓ при зникненні σ після λ, μ, ν, ρ у середині слова: ἔφηναι < *ἐφανσα, ἔμεινα < *ἐμενσα;

✓ після зникнення σ перед λ, μ, ν, ρ: εἰμί < *έσμι, χίλιοι < *χισλιοι

6. Внаслідок зникнення j після ν, ρ, яким передують ι, υ: κρίνω < *κρινjω.

§ 13.3. Контракція (συναίρεσις)

Контракція – це злиття двох голосних звуків, що стоять поруч, в один довгий звук – монофтонг або дифтонг.

Контракція двох сусідніх голосних не відбувається лише в тому випадку, якщо приголосний (F, j, σ) поміж ними випав, а процес злиття історично вже завершився. Наприклад, γλυκέος < *γλυκεFος, де F випала пізніше, аніж інтервокальна σ у формі *εὐτυχεσος, що дало контраговану форму εὐτυχοῦς. На перешкоді контракції могло стати правило аналогії: напр., поруч з контрагованими формами ἰάσι, ἰστᾶσι висту-пають неконтраговані τιθέασι, διδόασι, зберігаючи незмінним закінчення -ασι.

11. Два коротких голосних однієї якості зливаються в один довгий голосний або дифтонг тієї ж якості:

α	+	α	=	α	ἰστᾶσι	<	*ἰσταασι
ε	+	ε	=	ει	ποιεῖτε	<	*ποιεετε
ο	+	ο	=	ου	δουλοῦμεν	<	*δουλοομεν

12. I та u контрагуються з попереднім голосним у відповідний дифтонг:

α	+	ι	=	αι	α	+	υ	=	αυ
ε	+	ι	=	ει	ε	+	υ	=	ευ
ο	+	ι	=	οι	ο	+	υ	=	ου

13. Довгий голосний чи дифтонг поглинає попередній короткий звук:

ᾱ	+	ω	=	ω	τιμῶ	<	*τιμαω
ε	+	ω	=	ω	ποιῶ	<	*ποιεω
ο	+	ω	=	ω	δουλῶ	<	*δουλοω
ε	+	ου	=	ου	ποιοῦσι	<	*ποιεουσι

14. При збігові звуків [e] і [a] перемагає перший звук:

ε	+	α	=	η	γένη	<	*γενεα
ε	+	αι	=	η	παιδεύη	<	*παιδευεσαι
α	+	ε	=	α	τιμάτε	<	*τιμαετε
α	+	ει (< ε+ε)	=	α	τιμᾶν	<	*τιμαειν
α	+	ει (< ε+ι)	=	α	τιμᾶς	<	*τιμαεις
α	+	η	=	α	τιμάτε	<	*τιμαητε

15. При збігові звуків [e] і [a] з [o] завжди перемагає [o]:

ε	+	ο	=	ου	γένους	<	*γενεος
ε	+	οι	=	οι	ποιοῖμεν	<	*ποιοιμεν
ο	+	ε	=	ου	δουλοῦτε	<	*δουλοετε
ο	+	ει (< ε+ε)	=	ου	δουλοῦν	<	*δουλοειν
ο	+	ει (< ε+ε)	=	οι	δουλοῖ	<	*δουλοει
ο	+	η	=	ω	δουλώτε	<	*δουλοητε
ο	+	η	=	οι	δουλοῖ	<	*δουλοη
α	+	ο	=	ω	τιμῶμεν	<	*τιμαομεν
α	+	ου	=	ω	τιμῶσι	<	*τιμαουσι
α	+	οι	=	ω	τιμῶμεν	<	*τιμαοιμεν
ο	+	α	=	ω	μείζω	<	*μειζοια

16. Контрагований голосний завжди довгий.

17. Якщо жоден із голосних, які зазнали контракції, не був наголошеним, то і контрагований склад не матиме наголосу: παιδεύη < *παιδεύεσαι.

18. Якщо наголошеним був перший з голосних, які підпали під дію контракції, то контрагований склад отримує circumflexus: ποιείτε < *ποιέετε.

19. Якщо наголошеним був другий із звуків, що злилися, то контрагований склад матиме acutus: ἐποιοῦμην < *ἐποιεόμην.

§ 14. Чергування (μεταβολή)

Характерним явищем для індоєвропейських мов було чергування – кількісна чи якісна зміна голосних у морфемах (найчастіше, в корені) етимологічно-споріднених слів чи у різних формах того самого слова.

Первісно чергування було фонетично обумовленим і пов'язаним з наголосом, далі постало просто як додатковий граматичний засіб словотворення, і з цими функціями, уже як фонетично необумовлене, воно виступає в грецькій мові.

§ 14.1. Кількісне чергування (ποσοτική μεταβολή)

20. Кількісне чергування – це заміна коротких і довгих голосних тієї самої якості: πατήρ / πατέρες, ἡγεμών / ἡγεμόνος, τίθημι / τίθεμεν. Система кількісної апофонії представлена трьома ступенями:

- ✓ повний ступінь з коротким голосним: πατέρες;
- ✓ ступінь подовження з довгим голосним: πατήρ;
- ✓ нульовий ступінь без голосного: πατρός.

§ 14.2. Якісне чергування (ποιοτική μεταβολή)

21. Зміна тембру наголошених і ненаголошених голосних при тонічному наголосі грецької мови зумовила якісне чергування звуків високого [e] і низького тонів [o]: ε/ο, рідше – η/ω: φίλος / φίλε, λέγω / λόγος, φημί / φωνή. Чергування відбувається і в складі дифтонгів:

ει /οι/ι : λείπω / λέλοιπα / λίπω, εἶδος / οἶδα / ἰδεῖν,
ευ/ου/υ : ἐλεύσομαι / εἰλήλουθα / ἤλυθον, σπεύδω / σπουδή.

При відміні чи дієвідміні того самого слова або ж серед етимологічно-споріднених слів може виступати як кількісне, так і якісне чергування:

<i>Повний ступінь</i>		<i>Ступінь подовження</i>		<i>Нульовий ступінь</i>
з [e]	з [o]	з [e]	з [o]	
φέρω	φόρος	–	φώρ	δίφρος
μητέρες	ἀμάτορες	μήτηρ	ἀμήτωρ	μητρός
γένος	γένονα	–	–	γίγνομαι

Якщо голосні [e] і [o] сполучаються з λ, μ, ν, ρ, то часто спостерігається редукований звук ᾶ:

<i>Повний ступінь з [e]</i>		<i>Повний ступінь з [o]</i>		<i>Ступінь редукції</i>	
(εν)	πένθος	(ον)	πέποιθα	(ᾶν)	ἔπαθον
(εμ)	τέμνω	(ομ)	τομή	(ᾶμ)	ἔταμον
(ελ)	στέλλω	(ολ)	στόλος	(ᾶλ)	ἔσταλμαι
(ερ)	σπέρμα	(ορ)	σπορά	(ᾶρ)	σπαρτός

§ 15. Взаємодія голосних звуків

Збіг двох або більше голосних звуків у середині слова чи на стику слів, коли попереднє слово закінчується голосним звуком, а наступне починається з голосного, називається зіянням, або гіатом (hiatus, χασμωδία). В іонійському діалекті гіат був поширений, зате аттичний усіяко намагався йому запобігти.

Засобами уникнути зіяння були:

✓ у середині слова:

22. – контракція голосних за правилами:

α + α = α	α + οι = ω	ε + η = η	ο + η = ω
α + ε = α	α + ω = ω	ε + ο = ου	ο + ι = οι
α + η = α	α + ου = ω	ε + ω = ω	ο + ει = οι
α + ι = α	ε + α = η	ε + οι = οι	ο + ο = ου
α + ει = α	ε + ε = ει	ε + ω = ω	ο + ω = ω
α + η = α	ε + η = η	ε + ου = ου	ο + οι = οι
α + ο = ω	ε + ι = ει	ο + α = ω	ο + ω = ω
α + ω = ω	ε + ει = ει	ο + ε = ου	ο + ου = ου

✓ на стику слів:

23. – елізія (elisis, ἔκθλιψις *видавлювання, виштовхування*) буває двох видів: апокопа та афереза.

Апокопа (ἀποκοπή) – це пропуск кінцевого голосного попереднього слова перед початковим голосним наступного. Елізії підлягають лише короткі голосні (за винятком υ), найчастіше – приємники (за винятком περί, πρό, ἄχρι, μέχρι) і сполучники (крім οὔτι): ἐπ' ἄρτω замість ἐπὶ ἄρτω; οὔτ' ὄναρ замість οὔτε ὄναρ.

Перед початковим голосним, що мав важкий придих, глухий приголосний звук у кінці елідованого слова переходив у свій придиховий варіант (κ – в χ, π – в φ, τ – в θ): ἐφ' ἡμέρα < ἐπὶ ἡμέρα; οὔθ' ὕπαρ < οὔτε ὕπαρ.

Якщо елідований голосний був наголошеним, то наголос пересувається на попередній склад: φήμ' ἐγώ < φημὶ ἐγώ.

При словотворенні, особливо при приєднанні префіксів, апокопа не позначається апострофом: ἀπ-άγω < ἀπό + ἄγω.

Значно рідше зустрічається інший вид елізії – афреза (ἀφαίρεσις), яка полягає у втраті початкового короткого голосного після слова з кінцевим довгим голосним звуком: μὴ πιχωρεῖν замість μὴ ἐπιχωρεῖν.

Знаком елізії слугує апостроф (ὁ ἀπόστροφος) – '.

24. – красис (ἡ κρᾶσις змішання) – злиття кінцевого голосного попереднього слова з початковим голосним наступного таким чином, що обидва слова з'єднуються в одне. Красис відбувається, як правило, за законами контракції голосних, але інколи перемагає початковий голосний другого слова як такого, що несе більшого смислового навантаження. Красису зазнають артиклі, приємник πρό і сполучник καί, особові займенники в сполученні з наступним словом: τὰ γαθὰ < τὰ ἀγαθὰ; καγαθός < καὶ ἀγαθός; ἐγῶδα < ἐγώ οἶδα.

Знаком красису над складом, що його зазнав, є короніс (ἡ κορωνίς) – '.

25. – приставне ν (ν ἐφέγκυστικόν), яке приєднується в дієслівних і відмінкових формах до кінцевих ε, ι перед початковим голосним звуком наступного слова чи розділовим знаком:

- ✓ у давальному відмінку множини третьої відміни: πᾶσι(ν);
- ✓ в 3-й ос. однини: ἐπαίδευε(ν), ἐπαίδευσε(ν) тощо;
- ✓ в 3-й ос. множини: παιδεύουσι(ν), διδῶσι(ν) тощо;
- ✓ у вище зазначених формах дієслова εἶμι *бути*: ἐστί(ν), εἰσί(ν);
- ✓ у словах εἴκοσι(ν), παντάπασι(ν);
- ✓ в інфіксі для позначення місця -σι(ν): Ἀθήνησι(ν).

§ 16. Зміни приголосних звуків

Зміни приголосних звуків полягають в асиміляції, дисиміляції та їх зникненні.

26. Асиміляція (ἀφομοίωσις) – уподібнення приголосного звука до сусіднього приголосного. Асиміляція може бути:

1) повною:

- ✓ прогресивною, коли наступний приголосний уподібнюється до попереднього: ἀγγέλλω < *ἀγγελλω,
- ✓ регресивною, якщо попередній приголосний уподібнюється до наступного: συλλέγω < *συλεγω;

2) неповною, якщо уподібнюється лише місце чи спосіб артикуляції: ὄγδοος < *ὀκδοος.

27. Дисиміляція (ἀνομοίωσις) – розподібнення чи втрата схожості між сусідніми приголосними звуками. Дисиміляція придихових (т.з. закон Грассмана) вимагає, щоб два сусідніх склади не починались із придихових приголосних. Внаслідок цієї дисиміляції перший із придихових (χ, φ, θ і початковий голосний слова із важким придихом) втрачає свою аспірацію й переходить у відповідний глухий (κ, π, τ, а початковий голосний отримує легкий придих): τριχός < *θριχος, ἔχω < *ἔχω. Це правило інколи уступало дії аналогії: φάθι, а не πάθι; у 2-й ос. одн. імператива аориста першого пасивного стану перший придиховий голосний залишився без змін, а другий втратив придиховість під впливом решти форм аориста першого пасивного, ознакою якого виступає суфікс -θ-: παιδεύθητι, а не *παιδευτηθι.

28. При збігові в одному слові двох плавних λλ дає ρλ, а ρρ дисимілюється в λρ: ναύκληρος < *ναυκρарος. Інколи один з плавних зникає зовсім: φαῦλος < *φλαυρος.

Дисимілюються передньоязикові (δ, τ, θ) з наступним τ у сполучення στ: ἄστός < *ἄδτος, πειστός < *πειθτος.

§ 17. Взаємодія звуків з σ

§ 17.1. Σ з голосними звуками

29. Інтервокальна (поміж голосними) σ зникає: *γενεος < *γενεσος, *παιδευεαι < *παιδευεσαι. Збережена між голосними σ або не є первісною (γένεσιν < *γενεσσιν), або залишилася під впливом аналогії (futurum I і aoristus I для verba pura зберігає ознаку цих часів σ, хоча вона опинилася в інтервокальній позиції: παιδεύσω, ἐπαίδευσα).

30. Інтервокальна σ у слові з початковим голосним переходить у придих, який зміщується на перший голосний: *ἔεπομην > *έεπομην > *έεπομην > εἰπόμην.

31. Інколи σ зникає, залишивши аспірацію в одного з приголосних звуків слова: ἐφθός < *έψτος.

32. Початкова σ перед голосним переходить у важкий придих: ἔπομαι < *επομαι (пор. лат. sequor), ἄλς < *σαλς (пор. лат. sal).

§ 17.2. Σ з приголосними звуками

33. Якщо σ перебувала між двома приголосними, які не розрізнялися за місцем артикуляції чи між передньоязиковим (δ, τ, θ) та іншим приголосним звуком, то приголосний, що передував σ, уподібнювався до неї, а далі дві σ спрощувались до однієї: *ποδσι > *ποσσι > ποσί.

34. Проривні приголосні з наступною σ:

губні	β, π, φ	дають	ψ	–	φλέψ < *φλεβς
передньоязикові	δ, τ, θ	дають	σ	–	ποσί < *ποδσι
задньоязикові	γ, κ, χ	дають	ξ	–	φύλαξ < *φυλακς

35. Інтервокальне сполучення σj перейшло в j, яка злилася з попереднім голосним у дифтонг: ἀλήθεια < *ἀληθεσja, ἔην < *έσjην. Перед [o] σj випадало: τελέω < *τελεσjω.

36. ΣF на початку слова змінювалось в FF , потім спрощувалось до однієї F , що переходила у важкий придих: ἡδύς < *σφαδύς (пор. лат. suavis), ἑκυρός < *σφεκυρός (пор. лат. socer, укр. свекор).

37. У групах $\sigma\mu$, $\sigma\nu$ зникла σ залишила замінене подовження попереднього голосного: σελήνη < *σελασνα, εἰμί < *ἔσμι. Інколи носові подвоювалися: σβέννυμι < *σβεσνυμι; інколи σ зникала без сліду: μία < *σμια.

У деяких випадках σ залишилася під впливом аналогії: ἔσμέν за аналогією до ἔστέ; τετέλεσμαι до решти форм ἔτελέσθην, ἔτέλεσα. У словах, складених із префіксом $\delta\upsilon\sigma-$, σ збереглася у групах з наступними носовими, щоб не втратилося звучання і значення префікса: $\delta\upsilon\sigma\mu\epsilon\nu\acute{\eta}\varsigma$, $\delta\acute{\upsilon}\sigma\upsilon\omicron\upsilon\varsigma$.

38. Σ з попередніми плавними λ , ρ і носовими ν , μ зникає із заміненним подовженням голосних перед λ , μ , ν , ρ : ἔστειλα < *ἔστελσα, ἔφηνα < *ἔφανσα, ἐπέρανα < *ἔπερανσα.

39. У сполученні $\nu\sigma$ носовий ν зникає або із заміненним подовженням попереднього голосного (як правило, в кінцевому складі, див. №38), або без зміни голосного: εἶς < *ένς, але συσκευάζω < *συνσκευάζω.

40. Вторинна σ у групі $\nu\sigma$ із $\nu\tau\jmath$ поглинає ν із заміненним подовженням попереднього голосного: *παντῆα > *πανσα > πᾶσα.

41. У групах $\nu\delta$, $\nu\tau$, $\nu\theta$ перед σ передньоязиковий асимілюється до σ , дві $\sigma\sigma$ спрощується, і ν зникає з заміненним подовженням голосного: γέρουσι < *γεροντσι, ἔσπεισα < *ἔσπεινδσα.

42. Сполучення σ з ρ перейшло в $\rho\rho$, а на початку слова – в ρ : ῥέω < *σρω, ταῦρος < *ταρσοσ.

§ 18. Взаємодія звуків з j

§ 18.1. J з голосними звуками

43. Інтервокальна j зникла: τρεῖς < *τρεјєς, πόλεις < *πολεјєς.

44. Початкова j перед наступним голосним перейшла у важкий придих або – в ζ : ἦπαρ < *jηπαρ (пор. лат. jecur), ζυγόν < *jυγον (пор. лат. jugum).

§ 18.2. J з приголосними звуками

J після приголосного звука завжди зникає, але впливає на голосний попереднього складу або на попередній приголосний звук.

45. У групах νj , ρj із попередніми ι , υ втрачається j , яка приєднується до попередніх голосних, зливаючись з ними: κρίνω < *κρινjω.

46. Сполучення νj , ρj , яким передують α , o або ϵ , втрачають j , яка приєднується до попередніх голосних, перетворюючи їх у дифтонги $\alpha\iota$, $o\iota$, $\epsilon\iota$ (явище епентези): φαίνω < *φαιjω, μοῖρα < *μορjα, τέινω < *τειjω.

47. Λj переходить у $\lambda\lambda$ (див. №26): ἄλλος < *ἀλjος (пор. лат. alius).

48. Губні β , π , ϕ з j утворюють сполучення пт : κλέπτω < *κλεπjω, θάπτω < *θαφjω.

49. Предньозикові δ, τ з j переходять у σ: μούσα < *μοντjα, μέσος < *μεθjος.

Інколи дія аналогії виявляється сильнішою за це правило: κρέιττων < *κρετjων, де τj не перейшло в τσ, а далі – в σ під впливом форми ἦττων.

50. Сполучення dj, jj дають ζ: Ζεύς < *Дjeυς, πέζος < *πεδjος.

У дієслівних формах jj давало ττ за аналогією до переходу kj, χj у ττ, оскільки їх сигматична футуральна та аористна основи мали ξ, як і основи на -κ, -χ: πράττω < *πραγjω, πράξω, ἔπραξα (пор. φυλάξω, ἐφύλαξα від φυλάττω < *φυλακjω).

51. Групи kj, χj перейшли в ττ: φυλάττω < *φυλακjω, ἐλάττων < *ἐλαχjων. В іонійському діалекті в цих випадках маємо σσ: φυλάσσω, ἐλάσσω.

52. У групі ντj спершу τj переходить в σ, далі ν перед σ випадає із замінім подовженням попереднього голосного: *φεροντjα > *φερονσα > φέρουσα.

§ 19. Взаємодія звуків з F

§ 19.1. F з голосними звуками

Давня фонема дигамма (F), яка вимовлялась, як [v], зникла в іонійсько-аттічному діалекті ще до появи найстаріших написів. Сліди дигамми можна побачити, зіставляючи слова спільного індоєвропейського походження та інших грецьких діалектів, де вона існувала до елліністичної епохи: οἶνος < *Fοινος, vinum вино, νέος < *νεFος, novus новий.

53. Між голосними F зникає: Δί < *ΔιFι, ὄγδοος < *ὄγδοFος.

54. На початку слова перед голосними ο, ε та дифтонгом ου F зникає, інколи залишаючи по собі важкий придих: ὄχος < *Fοχος, ἔσπερος < *Fεσπερος (пор. лат. vesper, укр. вечір).

55. У дифтонгах αυ, ευ, ηυ, ου звук υ перед наступним голосним переходив у F, яка далі зникала: *βουος > *βοFος > βοός, *βασιληυος > *βασιληFος > *βασιληος > βασιλέως.

§ 19.2. F з приголосними звуками

56. У інтервокальних групах з ν, ρ, λ F зникає: ξένος < *ξεFνος.

57. F після θ зникає безслідно: ὀρθός < *ὀρθFος.

58. У початковому складі σF дає важкий придих: ἥδύς < *σFαδύς.

59. На початку слова τF перейшло в σ: σός < *τFος (пор. лат. tuus), σύ < *τFυ (пор. лат. tu). в середині слова τF перейшло в іонійському діалекті в σσ, в аттічному – дало ττ: τέτταρες < *τετFαρες.

§ 20. Взаємодія сонантів λ, μ, ν, ρ з іншими звуками

В індоєвропейській мові λ, μ, ν, ρ виступають у функції голосних, тому називаються складотворчими сонантами. Складотворчі λ, μ, ν, ρ у грецькій мові зникли.

60. Перед голосними складотворчі сонанти перейшли в приголосні λ, μ, ν, ρ, а перед приголосними λ і ρ – у λᾶ, ρᾶ, а μ, ν дають ᾶ: βάλλω < *βλιω, πατράσιν < *πατρσιν, ἔπαᾶθον < *ἐπνθον.

61. У сполученні λν прогресивна асиміляція: ὄλλυμι < *ὄλνυμι.

62. У групах νλ, νμ, νρ відбулася регресивна асиміляція: ἐλλείπω < *ἐνλειπω, ἐμμένω < *ἐμμενω, συρρέω < *συρρεω.

63. Носовий μ у поєднанні з проривними дає такі зміни:

з губними	β, π, φ	–	μμ:	βέβλαμμαι < *βεβλαβμαι
з передньоязиковими	δ, τ, θ	–	σμ:	ἴσμεν < *ἴδμεν
з задньоязиковими	γ, κ, χ	–	γμ:	δέδεγμαί < *δεδεχμαι

64. Носовий ν перед γ, κ, χ, ξ позначається, як γ: συγχέω < *συνχεω.

§ 21. Взаємодія проривних з іншими звуками

65. У середині слова один із губних β, π, φ або задньоязикових γ, κ, χ перед одним із передньоязикових δ, τ, θ уподібнюється за ступенем звучності до передньоязикового. Якщо другим у сполученні є дзвінкий звук δ, то й перший одзвінчується (β, γ), якщо другий звук – глухий τ, то й перший стає глухим (π, κ), якщо ж другий – придиховий θ, то перший звук аспірується (φ, χ):

β		β		β
π	> δ	– βδ	π	> τ
φ			φ	> θ
				– φθ

Наприклад: основа βλαβ-: βλάπτω, ἐβλάφθην.

66.

γ		γ		γ
κ	> δ	– γδ	κ	> τ
χ			χ	> θ
				– χθ

Наприклад: основа λεγ-: λέκτός, ἐλέχθην.

67. Результати фонетичних процесів у сполученнях проривних з σθ:

губні	β, π, φ	+	σθ	–	φθ:	βεβλάφθαι	<	*βεβλαβθαι
передньоязикові	δ, τ, θ	+	σθ	–	σθ:	πεπείσθαι	<	*πεπεισθαι
задньоязикові	γ, κ, χ	+	σθ	–	χθ:	πεπράχθαι	<	*πεπραγθαι

§ 22. Розгортання (ἀνάπτυξις)

68. Анаптика (ἀνάπτυξις розгортання) – фонетичне явище виникнення голосного чи приголосного звука поміж двома приголосними. Між носовим μ і плавним ρ утворюється губний β: μεσημβρία < *μεσημρια, ἄμβροτος < *ἀμροτος. Поміж носовим ν і плавним ρ виникає передньоязиковий δ: ἀνδρός < *ἀνρος. Початковий ρ подвоюється⁸ після авгмента або короткого голосного: ρίπτω – ἔρριφα, ῥητός – ἀπόρρητος.

⁸ У складених словах ρ після довгого голосного або дифтонга не подвоюється: εὐρυθμος, εὐρωστος.

---

§ 23. Спрощення (ἀπλολογία)

Спрощення – це випадіння одного з двох суміжних складів схожого фонетичного оформлення: τράπεζα < *τετραπεζα, ἀμφορεύς < *ἀμφιφορεύς, σκίμπος < *σκιμπόπος.

§ 24. Кінцеві звуки слова

69. Грецькі слова можуть закінчуватися лише на голосні звуки, дифтонги і приголосні ν, ρ, ζ, ξ, ψ. Решта приголосних у кінці слова відпадають, лише μ переходить в ν: γάλα < *γαλακτ, σῶμα < *σωματ, ἔν < *σεμ. Винятками з цього правила є:

1) заперечна частка οὐ, яка має три форми:

- ✓ οὐ перед приголосними: οὐ λέγω;
- ✓ οὐκ перед голосними: οὐκ ἄγω;
- ✓ οὐχ перед придиховим приголосним або голосним з важким придихом: οὐ φημι, οὐχ ἔπομαι;

2) прийменник ἐκ, який має два фонетичних варіанти:

- ✓ ἐξ перед голосними: ἐξ ἀγορᾶς,
- ✓ ἐκ перед приголосними: ἐκ τόπου.

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

ΛΕΚΤΙΑ 5

§ 25. Чаcтини мови

Визначити частини мови вперше спробували стоїки, поклавши в основу дослідження семантико-синтаксичний принцип. Їх учення розвинули й збагатили грецькі та римські вчені-філологи (граматисти): Діонісій Фракійський (бл. 170–90 рр. до н.е.), Аполлоній Дискол (II ст.), Варрон (116–27 рр. до н.е.), Прісціан (поч. VI ст.) та багато інших. Встановлений ними на базі морфологічних критеріїв восьмичленний поділ проіснував до кінця античного світу.

Сучасна мовознавча наука традиційно виділяє десять частин мови:

іменник	nomen substantivum	τὸ οὐσιαστικὸν ὄνομα
прикметник	nomen adiectivum	τὸ ἐπιθετικὸν ὄνομα
числівник	nomen numerale	τὸ ἀριθμητικὸν ὄνομα
займенник	pronomen	ἡ ἀντωνυμία
дієслово	verbum	τὸ ῥῆμα
прислівник	adverbium	τὸ ἐπίρρημα
прийменник	praepositio	ἡ πρόθεσις
сполучник	coniunctio	ὁ σύνδεσμος
частка	particula	ἡ προσθήκη
вигук	interiectio	τὸ ἐπιφώνημα

Хоча творцями філологічної науки і граматичної термінології були стародавні греки, класична філологія за традицією використовує латинську граматичну термінологію (яка, по суті, калькує грецькі поняття). Це пояснюється історичними обставинами, коли розвиток грецької граматичної науки і термінології обмежений лише античним часом, тому в ній зберігається ряд розбіжностей, яких немає в уніфікованій латиномовній термінології, бо нею користувалась європейська наука в післяантичні часи і користується нею й тепер.

§ 26. Порядок слів у реченні

Грецька мова, як і латинська та українська, відзначається вільним порядком слів у реченні (на відміну від сучасних європейських мов із обов'язковим порядком слів). Однак спостерігається тенденція на початку речення ставити підмет, за ним – доданки і обставини, а в кінці речення – присудок.

Підмет, виражений особовим займенником, як правило, пропускається за винятком випадків емпатичного підсилення, коли на ньому лежить логічний наголос (часто – при протиставленні). Аналогічне явище має місце і в латинській мові.

Узгоджене означення, на відміну від латинської мови, найчастіше ставиться перед означуваним словом.

§ 27. Заперечення

У грецькій мові вживається два види простого заперечення: οὐ – у реченнях розповідних та μή – у наказових і деяких умовних та синтаксичних зворотах.

При складному заперечному слові проста заперечна частка не ставиться.

Два заперечення справді суперечать у випадках:

✓ якщо вони складні:

Ἐν τῇ τῶν Σκυθῶν χώρᾳ οὐτε νεώ ἦσαν, οὐτε βωμοί. У країні скіфів не було ні храмів, ані жертівників.

✓ якщо перше просте, а друге складне:

Οὐκ ἔστιν οὐδὲν αἰσχίον ἢ ψευδῆ λέγειν. Немає нічого ганебнішого, ніж говорити неправду.

Якщо за першим простим чи складним запереченням іде просте заперечення, то все речення стверджує:

Οὐδεὶς οὐκ ἀποθανεῖται. Кожен помре.

§ 28. Вживання великої букви

З великої букви пишуться:

✓ власні імена, включаючи назви народів, місяців та вітрів: οἱ Ἕλληνες *греки*, ὁ Ἐκατομβαίων *гекатомбеон (липень – серпень)*, ὁ Νότος *нот (південний вітер)*;

✓ похідні від власних імен, географічних назв та назв народів: Σωκράτειος *Сократів*, Σκυθικός *скіфський*, Ἑλληνικός *грецький*.

ДІЄСЛОВО (VERBUM, ΡΗΜΑ)

Грецьке дієслово має майже всі граматичні ознаки індоєвропейської дієвідміни: час, спосіб, стан, особу, число.

У грецькій дієслівній системі значною мірою збереглися типи, характерні для індоєвропейського мовного стану: кількісне і якісне чергування кореневого голосного, суплетивізм основ; на противагу латинській мові не зник медіальний стан, не щезло число двоїни, не об'єдналися способи кон'юнктив і оптатив, не злилися в одному часі перфект і аорист.

Разом з тим у процесі визначення граматичних категорій і формотворення грецька дієвідміна зазнала істотних змін: зник вид як граматична категорія, частково знівелювалася різниця між первинними та вторинними особовими закінченнями, натомість розвинулися часові значення дієслівних основ, відносно-часові значення дієслівних форм та дуже незначно – аналітичний тип формоутворення.

§ 29. Граматичні категорії дієслова

Усі дієслівні форми поділяють на дві групи:

- 1) особові (*verba finita*, τὰ παρεμφατικά ῥήματα);
- 2) неособові (*verba infinitiva*, τὰ ἀπαρέμφατα ῥήματα).

Verbum finitum співвідносить дію з певною особою, а також має характеристики числа, часу, способу, стану.

Verbum infinitum ознакою особи не володіє. З інших граматичних категорій має час, стан, деякі форми – рід.

§ 29.1. Число (*numerus*, ἀριθμός)

Розрізняють три числа:

- ✓ одиниця (*singularis*, ἐνικός)⁹;
- ✓ двоїна (*dualis*, δυικός);
- ✓ множина (*pluralis*, πληθυντικός).

§ 29.2. Особа (*persona*, πρόσωπον)

У межах одного числа виділяють три особи.

Особові закінчення чітко диференційовані, і вказівка на особу ім-пліцитно міститься в самому закінченні, тому немає потреби в додатковій характеристиці – особовому займеннику.

---

⁹ Грецькі й латинські граматичні терміни на позначення виду категорії є прикметниками, узгодженими з назвою категорії в роді та числі, але вживаними без її повторення: напр., ὁ ἐνικός (ἀριθμός), ὁ πληθυντικός (ἀριθμός) і т. д.

---

§ 29.3. Час (*tempus, χρόνος*)

На основі видової різниці грецьких дієслів архаїчного періоду, що бере витоки з індоєвропейської спільності, згодом розвинулася відносно-часова система грецького дієслова. Часове значення властиве, по суті, лише формам дійсного способу.

Часи поділяються на головні та історичні. Збережена диференціація особових закінчень на закінчення головних та історичних часів є виразною формальною ознакою приналежності дієслівної форми до певного часу. Поруч з цим суфіксація, авґментація та редуплікація в системі дієслівного формоутворення чітко вказують на час і спосіб дієслова.

Головні часи:

- ✓ презенс (*praesens, ἐνεστώς*) відповідає в українській мові тепе-рішньому часу;
- ✓ футур (*futurum, μέλλων*) означає майбутню доконану, недоконану чи результативну дію;
- ✓ перфект (*perfectum, παρακείμενος*) вказує на минулу дію чи стан, результат яких існує і тепер.

Історичні часи:

- ✓ імперфект (*imperfectum, παρατατικός*) відповідає минулому часові недоконаного виду;
- ✓ аорист (*aoristus, ἄοριστος*) відповідає минулому часові доконаного виду;
- ✓ плюсквамперфект (*plusquamperfectum, ὑπερσυντελικός*) передає давноминулу дію чи стан, результат яких існував у минулому.

§ 29.4. Спосіб (*modus, ἔγκλισις*)

Дієслово має чотири способи:

- ✓ індикатив (*indicativus, ὀριστική*) відповідає в українській мові дійсному способу. Дієслова в усіх часах мають форми індикатива.
- ✓ кон'юнктив (*coniunctivus, ὑποτακτική*) означає можливу дію, заохочення, наказ та як граматикалізована категорія вживається в підрядних реченнях. Дієслова утворюють форми кон'юнктива у трьох часах: презенсі, аористі, перфекті (зрідка).
- ✓ оптатив (*optativus, ἐὐκτική*) вживається для вираження побажання, наміру та в підрядних реченнях. Форми оптатива утворюються для п'яти часів: презенс, аорист, перфект (зрідка), футур I, футур III (дуже рідко).
- ✓ імператив (*imperativus, προστακτική*) відповідає наказовому способу. Форми імператива мають три часи: презенс, аорист, перфект (рідко).

§ 29.5. Стан (*genus, διάθεσις*)

Існує три стани:

- ✓ активний (*activum, ἐνεργετική*) для позначення дії, яка виконується суб'єктом; відповідає в українській мові активному стану.
- ✓ медіальний (*medium, μέση*) означає дію, що виконується суб'єктом над собою або в своїх інтересах; значення медіальних форм частково збігається з українськими зворотними дієсловами;

✓ пассивний (passivum, παθητική), який виражає дію над суб'єктом, відповідає пасивному стану.

Дієслова, які належать до активного та медіального станів, поділяються на:

✓ перехідні (verba transitiva, μεταβατικά ῥήματα), що означають дію чи стан, які переходять на об'єкт і керують прямим додатком у зна-хідному відмінку: φυλάττω τὴν πατρίδα я захищаю батьківщину;

✓ неперехідні (verba intransitiva, ἀμετάβατα ῥήματα), що означають дію, яка не переходить на об'єкт і не мають при собі прямого додатка (τρέχω біжу, μάχομαι борюся).

Пасивний стан мають, як правило, перехідні дієслова. Зрідка неперехідні дієслова можуть вживатись у пасиві (що недопустимо в латинській та українській мовах): πιστεύω (activum) я довіряю, πιστεύομαι (passivum) мені довіряють.

§ 29.6. Неособові дієслівні форми (verba infinita, ἀπαρέμφατα ῥήματα)

Неособові форми дієслова:

✓ інфінітив (infinitivus, ἀπαρέμφατος) відповідає в українській мові неозначеній формі, але інколи може перекладатись як дійсний спосіб. Інфінітивні форми мають п'ять часів: презенс, аорист, перфект, футур I, футур III.

✓ дієприкметник (participium, μετοχή) рівнозначний українському дієприкметнику і дієприслівнику. Партиципiальні форми мають чотири часи: презенс, аорист, перфект, футур.

✓ дієслівний прикметник (adiectivum verbale, ῥηματικὸν ἐπίθετον) – віддієслівна прикметникова форма.

Залежно від категорій часу, способу і стану всі дієслівні форми можна представити у вигляді таблиці (за стрижневу вважатимемо категорію стану, оскільки вона присутня в усіх часах і способах).

<i>Activum, medium, passivum</i>						
<i>praesens</i>	<i>imperfectum</i>	<i>aoristus I</i>	<i>aoristus II</i>	<i>futurum I</i>	<i>perfectum I</i>	<i>plusquamperfectum I</i>
indicativus	indicativus	indicativus	indicativus	indicativus	indicativus	indicativus
coniunctivus	–	coniunctivus	coniunctivus	–	coniunctivus	–
optativus	–	optativus	optativus	optativus	optativus	–
imperativus	–	imperativus	imperativus	–	imperativus	–
infinitivus	–	infinitivus	infinitivus	infinitivus	infinitivus	–
participium	–	participium	participium	participium	participium	–

<i>Activum</i>		<i>Passivum</i>
<i>perfectum II</i>	<i>plusquamperfectum II</i>	<i>futurum II</i>

indicativus	indicativus	indicativus
coniunctivus	–	–
optativus	–	optativus
imperativus	–	imperativus
infinitivus	–	infinitivus
participium	–	participium

§ 30. Основи дієслова

Для утворення форм при дієвідмінюванні використовують три основи дієслова з видовою ознакою:

- ✓ презентна (недоконаного виду);
- ✓ аористна (доконаного виду);
- ✓ перфектна (результативного виду).

Футуральна основа має передовсім часове значення майбутньої дії чи стану, однак щодо видових характеристик є індиферентною.

Та частина дієслова, від якої можна утворити всі чотири основи і, відповідно, всі часові форми, називається дієслівною основою.

	> презентна основа
Дієслівна основа	> футуральна основа
	> аористна основа
	> перфектна основа

§ 31. Словникова форма дієслова

Грецьке дієслово записується в словнику у формі 1-ї особи однини теперішнього часу дійсного способу активного стану (*praesens indicativi activi*). Для непохідних дієслів (як правильних, так і неправильних) вказуються основні форми із зазначенням часу кожної.

На відміну від канонічних чотирьох основних форм латинського дієслова, їх кількість для кожного грецького дієслова залежить від морфо-фонетичної складності часових форм, способу (суфіксальний чи безсуфіксальний) формоутворення, суплетивності основ, відхилень від правильного типу часової парадигми тощо. Так, для типового правильного дієслова – це форми 1-ї особи однини в презенсі, усіх станів у часах футур, аорист, перфект.

§ 32. Дієвідміна (coniugatio, συζυγία)

Усі дієслова поділяються на дві дієвідміни:

- ✓ до першої (I) дієвідміни належить переважна більшість дієслів; у першій особі однини теперішнього часу дійсного способу активного стану вони мають закінчення -ω: παιδεύω *виховувати*;
- ✓ до другої (II) дієвідміни належить порівняно незначна група дієслів; у першій особі однини теперішнього часу дійсного способу активного стану вони закінчуються на -μι: δίδωμι *давати*.

Різниця між I та II дієвідмінами полягає ще й у тому, що дієслова I дієвідміни в більшості часових форм приєднують особові закінчення за допомогою сполучних голосних (тому першу дієвідміну ще називають тематичною), а у дієслів II дієвідміни особові закінчення в деяких часових формах приєднуються безпосередньо до основи (тож другу дієвідміну ще називають атематичною).

У межах першої дієвідміни виділяють вісім класів дієслів, у межах другої – два класи.

I дієвідміна (на -ω)								II дієвідміна (на -μι)	
I кл.	II кл.	III кл.	IV кл.	V кл.	VI кл.	VII кл.	VIII кл.	I кл.	II кл.

§ 33. Особові закінчення дієслова

Розрізняють особові закінчення головних часів (первинні) та історичних (вторинні).

Число	Особа	Активний стан (activum, ἐνεργητική)			Медіальний стан (medium, μέση)		
		Головні часи	Історичні часи	Наказовий спосіб усіх часів	Головні часи	Історичні часи	Наказовий спосіб усіх часів
	1	-ω, -μι	-ν, -αβ	–	-μαι	-μην	–
S.	2	-εις, -ς	-ς	різні	-σαι	-σο	-σο, -θι
	3	–	–	-ω	-ται	-το	-σθω
P.	1	-μεν	-μεν	–	-μεθα	-μεθα	–
	2	-τε	-τε	-τε	-σθε	-σθε	-σθε
	3	-ουσι(ν), -(α)σι(ν)	-ν, -σαν	-ντων, -τωσαν	-νται	-ντο	-σθων, -σθωσαν

---

§ 34. Наголос у дієслівних формах

У особових формах наголос намагається, наскільки це дозволяють правила наголошення, бути якнайдалі від кінця слова (є й відхилення від цього правила). В іменних формах акцентуація протиставляє видові основи презенса, аориста, перфекта.

З точки зору наголошення дієслівні морфеми вважаються:

- ✓ короткими: медіальні закінчення $-\mu\alpha\iota$, $-\sigma\alpha\iota$, $-\tau\alpha\iota$, $-\iota\tau\alpha\iota$, $-\sigma\theta\alpha\iota$; закінчення інфінітива $-\nu\alpha\iota$, $-\sigma\alpha\iota$; закінчення імператива аориста медіального $-\sigma\alpha\iota$;
- ✓ довгими: суфікси оптатива $-\sigma\iota$, $-\alpha\iota$.

§ 35. Теперішній час активного стану (*praesens activi*)

Презенс означає теперішню дію чи сучасний стан.

Нерідко теперішній час виступає в прислів'ях, сентенціях – це гномічний презенс, що сприймається позачасово.

Презенс має всі чотири способи (індикатив, кон'юнктив, оптатив, імператив) та інфінітивну й партиципiальну форми. Форми *infinitivus* та *imperativus praesentis* означають не час, а дію чи стан недоконаного виду.

Форми *praesens indicativi* утворюються від презентної основи шляхом приєднання активних особових закінчень головних часів за допомогою інтерфіксів *€/ο* за правилом: перед *μ, ν* ставиться *ο*, перед іншими початковими приголосними звуками закінчень – *€*.

Indicativus

презентна основа + (*€/ο*) + активні закінчення головних часів

S. 1.	παιδεύ-ω	P. 1.	παιδεύ-ο-μεν
2.	παιδεύ-εις	2.	παιδεύ-€-τε
3.	παιδεύ-ει	3.	παιδεύ-ουσι(ν)

∑ Форма 2-ї ос. одн. παιδεύεις виникає з *παιδευ-€-σι, де інтервокальна σ зникає, і додається вторинне закінчення 2-ї ос. одн. історичних часів -ς.

∑ Форма 3-ї ос. одн. παιδεύει утворена, можливо, за аналогією до 2-ї ос. одн.

∑ Форма 3-ї ос. мн. παιδεύουσι походить з *παιδευ-ο-ντι, де τι перейшло в σι (№52)¹⁰, а ν перед σ випало із заміним подовженням ο в ου (№39).

Imperativus

презентна основа + (*€/ο*) + активні закінчення наказового способу усіх часів

S. 2.	παίδευ-€	P. 2.	παιδεύ-€-τε
3.	παιδευ-έ-τω	3.	παιδευ-ό-ντων

∑ Форма 2-ї ос. одн. παίδευ€ закінчення не має, лише залишився з'єднувальний голосний €.

¹⁰ Пронумеровані правила див. Фонетика. Основні фонетичні закони.

Імператив для вираження заборони має заперечну частку *μῆ*: *μῆ λέγε* *не кажи*.

Infinitivus

παιδεύ-ειν

§ 36. Теперішній час дієслова *εἶμί*

Дієслово *εἶμί* *бути* має спільну індоєвропейську основу *έσ* < **es-*, яку легко вивити через зіставлення з іншими мовами.

Форми індикатива, окрім 2-ї особи однини, є енклітиками.

<i>Indicativus</i>			<i>Imperativus</i>				
S.	1. εἶ-μί	P.	1. έσ-μέν	S.	2. ἴσ-θι	P.	2. ἔσ-τε
	2. εἶ		2. έσ-τέ		3. ἔσ-τω		3. ἔσ-των
	3. έσ-τί(ν)		3. εἶ-σί(ν)				

Infinitivus

εἶναι < *έσναι

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Χαῖρε. Χαίρετε. Вітаю (тебе). Вітаю вас. (Дослівно: Радію. Радійте. Формула привітання і прощання у стародавніх греків; вживана і в сучасній Греції).

Εὖ πράττε. Щастя тобі. (Епістолярна формула: пор. лат.: vale).

Ποῖ βαδίσεις; (Βίβλια). Куди йдеш? (Вислів широко відомий латинською мовою: quo vadis? та старослов'янською: камо грядеши?).

Вправа 1. Прочитайте речення, визначте дієслівні форми і перекладіть:

- 1) Λέγω καὶ γράφω Ἑλληνιστί. 2) Ἀκούομεν σπουδαίως. 3) Ἦκούε καὶ γράφε.
- 4) Ἀκούετε καὶ μανθάνετε. 5) Μὴ λεγέτω. 6) Οὐκ ἀκούεις, ἀλλὰ λέγεις. 7) Ἐθέλει γράφειν καὶ λέγειν.
- 8) Ἀκούόντων καὶ χαιρόντων. 9) Μὴ λέγετε, ἀλλ' ἀκούετε.
- 10) Ποθὲν βαδίσεις; 11) Ἐθέλω μανθάνειν Ἑλληνιστί. 12) Ἀεὶ μάνθανε σπουδαίως.
- 13) Ποῖ φεύγετε; 14) Ἐθέλομεν ἀκούειν καὶ μανθάνειν. 15) Μὴ λεγόντων.
- 16) Γραφόντων σπουδαίως.

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

- 1) Ти не пишеш і не слухаєш. 2) Не розмовляй, а слухай і пиши. 3) Ми хочемо слухати і вчитись. 4) Будь старанним.

§ 37. Γραματιχνί κатеγορίи ιμεννικα

Грецький іменник зберіг усі грамаτιχнί κатеγορίи, характерні для індоевропейського імені: рід, число, відмінок.

§ 37.1. Ριδ (genus, γένος)

Всі іменники розрізняються за трьома грамаτιχнίми родами:

- ✓ чоловічий – masculinum (m), ἀρσενικόν;
- ✓ жіночий – femininum (f), θηλυκόν;
- ✓ середній – neutrum (n), οὐδέτερον.

Оскільки рід – κатеγορία грамаτιχна, то визначити його можна насамперед за флексіями та типом основи і, значно рідше, – за значенням слова.

Чоловічого роду назви осіб чоловічої статі: ὁ πατήρ *батько*, ὁ ἀνὴρ *чоловік*, ὁ ἀδελφός *брат*.

До чоловічого роду належать також назви місяців, вітрів і річок. Це пояснюється тим, що їх власні назви первісно вживались як означення до загальних понять "місяць", "вітер", "ріка", які чоловічого роду:

- ✓ μήν місяць: ὁ Ἑκατομβαίων *гекатомбеон* (липень-серпень);
- ✓ ἄνεμος вітер: ὁ Νότος *нот* (південний вітер);
- ✓ ποταμός ріка: ὁ Νεῖλος *Ніл*.

Жіночого роду – назви осіб жіночої статі: ἡ μήτηρ *мати*, ἡ γυνή *жінка*, ἡ ἀδελφή *сестра*.

До жіночого роду належать назви дерев, країн, міст та островів. Ці загальні поняття жіночого роду лексично і грамаτιχно тісно пов'язувались із власними назвами і вживались як прикладка до них:

- ✓ δρῦς (ἡ δρυάς *німфа-δриада*): ἡ κυπάρισσος *кипарис*.

Σ Винятки: m: ἔρινός *інжир*, φοῖνιξ *фінікова пальма*: m або f: κέρασος *вишня*, κότινος *дика маслина*, πάπυρος *папірус*.

- ✓ χώρα *країна*: ἡ Αἴγυπτος *Єгипет*,
- ✓ νῆσος *острів*: ἡ Ῥόδος *Родос*,
- ✓ πόλις *місто*: ἡ Κόρινθος *Корінф*.

Σ Винятки: m: Τάραξ *Тарент*, Δέλφοι *Дельфи*; m або f: Σελλινούδς *Селінунт*, Σικυών *Сікіон*; n: Ἴλιον *Іліон*, Δουλίχιον *Дуліхій*, Ἄργος *Аргос*, Κύψελα *Кіпсели*, Ἐκβάτανα *Екбатани*, Λεῦκτρα *Левктри*.

Назви тварин залежно від статі можуть бути двох родів (спільний рід – genus commune, κοινὸν γένος): ὁ βοῦς *бик*, ἡ βοῦς *корова*.

Для деяких тварин, здебільшого диких, на позначення різностатевих особин вживають одне слово певного граматичного роду (сумісний рід – genus promiscuum, ἐπίκοινον γένος): ἡ χελιδὼν *ластівка*, ὁ ἄετός *орел*.

§ 37.2. Число (numerus, ἀριθμός)

У системі імені грецька мова зберегла три числа індоєвропейського мовного стану:

- ✓ одна – singularis (sing., s.), ἐνικός;
- ✓ двоїна – dualis (dual.), δυϊκός;
- ✓ множина – pluralis (plur., p.), πληθυντικός.

§ 38. Відмінок (casus, πτώσις)

З індоєвропейської системи утворення відмінкових форм у грецькій мові збереглися чітка диференціація відмінкових закінчень і частково чергування кореневих фонем та зміщення наголосу в слові.

Грецька відмінкова система складається з п'яти відмінків:

називний	nominativus (nom.)	ὀνομαστική
родовий	genetivus (gen.)	γενική
давальный	dativus (dat.)	δοτική
знахідний	accusativus (acc.)	αἰτιατική
кличний	vocativus (voc.)	κλητική

Номінатив і вокатив називають прямими відмінками (casus recti, πτώσεις ὀρθαί).

Генетив, датив, акузатив – непрямі відмінки (casus obliqui, πτώσεις πλάγιοι).

Genetivus і dativus об'єднали за формою і за значенням три давніх індоєвропейських відмінки: ablativus (віддільний), locativus (місцевий), instrumentalis (орудний), а також мають інші синтаксичні функції, тому звуться синкретичними.

§ 38.1. Називний відмінок

Nominativus, як і в українській мові, є відмінком підмета та, подібно до латинської мови, – іменної частини присудка.

- Σ Подвійний називний відмінок: дієслова із значенням *називати*, *вважати*, *робити* тощо, вжиті у пасивному стані, вимагають двох називних відмінків: 1) підмета (*хто?*, *що?*) і 2) іменної частини присудка (*ким?*, *чим?*): Ὀμηρος νομίζεται πρῶτος ἐν ποιηταῖς *Гомер вважається першим серед поетів*.

§ 38.2. Родовий відмінок

У головній функції генетив відповідає на запитання *кого?* *чого?* і виступає в ролі неузгодженого означення.

Грецький родовий відмінок має також посесивні (присвійні), сепаративні (віддільні), темпоральні (часові) та інші синтаксичні функції.

§ 38.3. Давальний відмінок

Основна функція датива, як і давального відмінка в українській мові, – вираження непрямого додатка при відповіді на запитання *кому? чому? для кого? для чого?*.

Давальний відмінок у грецькій мові виконує посесивні, інструментальні, темпоральні та каузативні (причинові) функції.

§ 38.4. Знахідний відмінок

Основне його значення – прямого додатка (*кого? що?*) після перехідних дієслів; після них також при запереченні: οὐ λέγει ἀλήθειαν *він не каже правди* (по-укр. – родовий відмінок).

- Σ Подвійний знахідний відмінок: від дієслів із значенням *називати, вважати, робити* залежать два знахідних відмінки: 1) прямого додатка (*кого? що?*) і 2) іменної частини присудка (*ким? чим?*): Ὀμηρον ἐνόμιζον πρῶτον ἐν ποιηταῖς *Гомера вважали першим серед поетів*.

§ 38.5. Кличний відмінок

У більшості випадків вокатив становить чисту основу. Первісно він відрізнявся від форм решти відмінків ще й наголосом: у середині фрази вокатив енклітично приєднувався до попереднього слова, а на початку речення мав наголос на першому складі. Залишком цього є прагнення багатьох форм кличного відмінка мати рецесивний наголос.

§ 39. Артикль (ἄρθρον)

Артикль ставиться при іменниках та субстантивованих частинах мови. Артикль має рід, число і відмінюється за відмінками. Відмінкові форми артикля чоловічого і середнього роду мають флексії іменників другої відміни; форми артикля жіночого роду – флексії іменників першої відміни на -η. У кличному відмінку вживається не артикль, а вигук ᾠ.

Число	Відмінок	m	f	n
S.	nom.	ὁ	ἡ	τό
	gen.	τοῦ	τῆς	τοῦ
	dat.	τῷ	τῇ	τῷ
	acc.	τόν	τήν	τό
P.	nom.	οἱ	αἱ	τά

	<i>gen.</i>	τῶν	τῶν	τῶν
	<i>dat.</i>	τοῖς	ταῖς	τοῖς
	<i>acc.</i>	τούς	τάς	τά
D.	<i>nom., acc., voc.</i>	τώ	τώ	τώ
	<i>gen., dat.</i>	τοῖν	τοῖν	τοῖν

Спочатку артикль був вказівним займенником, про що свідчить перший звук основи в непрямих відмінках τ; у цій ролі він майже завжди виступає в Гомера. У класичний період артикль зберіг таке значення у виразах: ὁ μὲν...ὁ δὲ *один...другий*, τὸ μὲν...τὸ δὲ (*τὰ μὲν...τὰ δέ*) *то...то*.

Артикль ставиться на позначення того, що мова йде про відомий предмет (з відтинком *цей, той, відомий*).

Артикль може вживатись або не вживатися:

- ✓ для вказівки на клас предметів (*всякий, весь*): (ὁ) ὄρνις *птиця*;
- ✓ при власних іменах: (ὁ) Πλάτων *Платон*;
- ✓ при абстрактних поняттях – назвах чеснот, пороків, наук, мистецтв, занять, речовин тощо: (ἡ) ἀρετή *добродієвість*, (ἡ) κακία *порок*, (ἡ) τέχνη *мистецтво*, (τὸ) ὕδωρ *вода*.

Артикль не вживається:

- ✓ при іменній частині присудка;
- ✓ у прислів'ях, ідіоматичних зворотах та стійких виразах: *κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν* *на суші і на морі*.

При додаванні артикля практично кожна із самостійних частин мови субстантивувалась (семантично перетворювалася на іменник):

- ✓ прикметник: τὰ ἀγαθὰ *блага*;
- ✓ займенник: οἱ ἐμοὶ *мої рідні*;
- ✓ дієслово: інфінітив τὸ βούλεσθαι *бажання*, дієприкметник ὁ ἄρχων *правитель*; дієслівний прикметник ὁ λεκτός *обранець*;
- ✓ числівник: οἱ ἑπτὰ *сім (мудреців)*;
- ✓ прислівник: τὰ νῦν *сучасність*.

§ 40. Відміна (*declinatio, κλίσις*)

Залежно від кінцевого звука основи розрізняють три відміни іменників.

Таблиця відмінкових закінчень I–III відмін

	Відміна	I		II		III	
		<i>f</i>	<i>m</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
S.	<i>nom.</i>	-α, -η	-ας, -ης	-ος	-ον	різні	
	<i>gen.</i>	-ας, -ης	-ου	-ου		-ος (-ους, -ως, -ας)	
	<i>dat.</i>	-α, -η		-ω		-ι (-ει)	
	<i>acc.</i>	-αν, -ην		-ον	=nom.	-ᾶ, -υ	=nom.
	<i>voc.</i>	=nom.		-ε	=nom.	різні	=nom.

<i>P.</i>	<i>nom., voc.</i>	-αι	-οι	-α	-εις, (-εις)	-ᾶ (-η)
	<i>gen.</i>	-ων	-ων		-ων	
	<i>dat.</i>	-αις	-οις		-σι (-ν)	
	<i>acc.</i>	-ᾶς	-ους -α		-ᾶς (-εις)	=nom.
<i>D.</i>	<i>nom., acc., voc.</i>	-ᾶ	-ω		-ε	
	<i>gen., dat.</i>	-ων	-ων		-ων	

УНІВЕРСАЛЬНІ ДЛЯ ВСІХ ВІДМІН ПРАВИЛА:

- форми називного і кличного відмінків множини збігаються:

nom. pl. = voc. pl.

- іменники середнього роду мають однакові форми називного, знахідного, кличного відмінків однини та множини, причому в множині завжди закінчуються на ᾶ

<i>neutra</i> : nom. sg. = acc. sg. = voc. sg.;
nom. pl. = acc. pl. = voc. pl. = ᾶ

- іменники I-II відмін, які в називному відмінку однини мають наголос на останньому складі, в родовому і давальному відмінках однини та множини є періспоменами; це стосується також родового відмінка множини односкладових іменників III відміни.

§ 41. Словникова форма іменника

Для визначення роду, відміни та її типу в словниках іменник записується в так званій словниковій формі, що складається з:

- ✓ повної форми *nominativus singularis*;
- ✓ закінчення (чи кінцевих звуків основи та закінчення) *genetivus singularis*;
- ✓ артикля.

Наприклад:

νίκη, ης ἡ	<i>перемога,</i>
ἄνθρωπος, ου ὁ	<i>людина,</i>
Ἕλλην, ηνος ὁ	<i>грек.</i>

Для односкладових іменників наводиться повна форма *genetivus singularis*. Наприклад: γῆ, γῆς ἡ *земля,* παῖς, παιδός ὁ *і* ἡ *дитя.*

§ 42. Перша відміна іменників

До першої (I) відміни належать іменники переважно жіночого роду та невелика група іменників чоловічого роду з основою на -α.

Розрізняють дві групи іменників:

- ✓ з основою на -ᾱ (α *puḡum*),
- ✓ з основою на -ᾱ̄ (α *impuḡum*).

УНІВЕРСАЛЬНІ ДЛЯ I ВІДМІНИ ПРАВИЛА:

- ✓ кінцевий голосний -η та -α після ρ, ε, ι зберігаються в усіх відмінках однини (за винятком родового відмінка однини чоловічого роду);
- ✓ у множині всі іменники відмінюються однаково;
- ✓ форми родового відмінка множини завжди є періспоменами, незалежно від того, на якому складі стояв наголос у вихідній формі.

Σ Винятки: ὁ χρήστης *лихвар*, ἡ ἀφύη *сардина*, οἱ ἐτησίαι *літні вітри* (gen. plur.: χρήστων, ἀφύων, ἐτησίων).

§ 43. Іменники жіночого роду першої відміни з основою на -ᾱ̄

В аттїчному діалекті ᾱ̄ з часом перейшло в η, α залишилось лише після ρ, ε, ι.

Іменники жіночого роду (*feminina*) утворюють *nominativus singularis* асигматично, тобто без додавання закінчення .

<p><i>feminina</i>: nom. sg. — -η; після ρ, ε, ι — -ᾱ̄ gen. sg. — -ης, — -ᾱ̄ς</p>

- Σ Іменники, які закінчуються на εῖα, мають ᾱ̄ у таких випадках:
- ✓ двоскладові: λεία *здобич*, χρεῖα *потреба*, μνεία *пам'ять*;
  - ✓ абстрактні: βασιλεία *царство*, δουλεία *рабство*.

Парадигми:

окситони:	ἡ ἀρετή, ἦς	<i>доброчесність</i>
	ἡ στρατιά, ᾱ̄ς	<i>військо</i>
парокситони:	ἡ νίκη, ης	<i>перемога</i>
	ἡ χώρα, ας	<i>країна</i>

Singularis

<i>nom.,(voc.)</i>	ἡ (ῶ)	ἀρετή	νίκη	στρατιά	χώρα
<i>gen.</i>	τῆς	ἀρετῆς	νίκης	στρατιᾶς	χώρας
<i>dat.</i>	τῇ	ἀρετῇ	νίκῃ	στρατιᾷ	χώρᾳ
<i>acc.</i>	τήν	ἀρετήν	νίκην	στρατιάν	χώραν

Pluralis

<i>nom.,(voc.)</i>	αἱ (ῶ)	ἀρεταί	νῖκαι	στρατιαί	χώραι
<i>gen.</i>	τῶν	ἀρετῶν	νικῶν	στρατιῶν	χωρῶν
<i>dat.</i>	ταῖς	ἀρεταῖς	νίκαις	στρατιαῖς	χώραις
<i>acc.</i>	τάς	ἀρετάς	νίκας	στρατιάς	χώρᾱς

- Σ Ζакінчення genetivus pluralis -ων виникло шляхом контракції кінцевого голосного основи -α з флексією -ων після випадіння між ними інтервокальної σ (*-ασων > *-αων > -ῶν), тому слова завжди періспомени (№18).

§ 44. Іменники жіночого роду першої відміни з основою на -ᾱ

Серед іменників з основою на ᾱ можна виділити такі групи:

- ✓ з -ᾱ після -ρ, -ε, -ι;
- ✓ з -ᾱ після приголосних звуків.

<i>masculina</i> : nom. sg. — -ης ; після ρ, ε, ι — -ῆς gen. sg. — -ου
--

- Σ Після ρ, ε, ι виступає ᾱ в таких іменниках:

1) усіх три- і більше складових, які називають осіб жіночої статі: σῶτεια *рятівниця*;

2) як правило, у власних назвах: Ἐρέτρια *Еретрія*, Τάναγρα *Танагра*, Πλάταια *Платеї*.

- Σ Іменники, які в nominativus singularis закінчуються на -εῖα, мають ᾱ у таких випадках:

1) назви осіб жіночої статі, утворених від іменників чоловічого роду на εύς: βασίλεια *цариця*, ἴερεῖα *жриця*;

2) абстрактні поняття: βοήθεια *допомога*, ἀλήθεια *істина*.

Парадигми:

парокситони:	ἡ δόξα, ης	<i>слава</i>
проперіспомени:	ἡ μοῖρα, ας	<i>доля</i>
пропарокситони:	ἡ βασίλεια, ας	<i>цариця</i>
	ἡ τράπεζα, ης	<i>стіл</i>
		<i>Singularis</i>

<i>nom.(voc.)</i>	ἡ (ῶ)	μοῖρα	βασίλεια	δόξα	τράπεζα
<i>gen.</i>	τῆς	μοίρας	βασιλείας	δόξης	τραπέζης
<i>dat.</i>	τῇ	μοίρᾳ	βασιλείᾳ	δόξῃ	τραπέζῃ
<i>acc.</i>	τὴν	μοίρᾱν	βασίλειᾱν	δόξαν	τράπεζᾱν

Pluralis

<i>nom. (voc.)</i>	αἱ (ῶ)	μοῖραι	βασίλειαι	δόξαι	τράπεζαι
<i>gen.</i>	τῶν	μοιρῶν	βασιλειῶν	δοξῶν	τραπέζων
<i>dat.</i>	ταῖς	μοίραις	βασιλείαις	δόξαις	τραπέζαις
<i>acc.</i>	τάς	μοίρᾱς	βασιλείας	δόξας	τραπέζᾱς

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἡ εἰρήνη τὰς Μούσας τρέφει. Мир годует муз (сприяе наукам і мистецтвам).

Ἐπὶ δυοῖν ἀγκύραιν ὄρμειν. Стояти на двох якорях. (Πор.: сидіти на двох стільцях.)

Ὡσπερ ὕδραν τέμνειν. Ніби відтинати голову гідри (у якої замість однієї відрубаної голови виростало дві нових).

Κατόπιν ἑορτῆς ἤκειν. Прийти після свята (пор. лат.: sero venientibus ossa).

Ἐπὶ θύραις τὴν ὕδριαν. Розбити глек біля дверей (спіткнутись біля самої мети).

Вправа 1. Прочитайте речення, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Λεγέτω τὴν ἀλήθειαν. 2) Ἐν τῇ θαλάττῃ πέτραι εἰσίν. 3) Βλέπομεν εἰς τὴν σελήνην καὶ τὰς νεφέλας. 4) Ἡ ἐπιστήμη πηγὴ ἐστὶ τῆς σοφίας, ἀλλ' οὐ τῆς ἀρετῆς. 5) Ῥώμη ἄνευ γνώμης νίκην οὐχ φέρει. 6) Τὴν φιλίαν μὴ λυε, ἀλλὰ φύλαττε. 7) Ἐν τῇ εἰρήνῃ αἱ ἐπιστήμαι καὶ τέχναι ἀκμάζουσιν. 8) Αἱ Ἀθηναῖοι εἰσιν ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἢ Σπάρτῃ ἐστὶν ἐν τῇ Λακονικῇ. 9) Ἡ γλῶττα πολλακίς ἐστὶν αἰτία ἐχθρῶν. 10) Τῶν βασιλειῶν Ἀρτεμισία γνώμη καὶ σοφία διαφέρει. 11) Τῶν Μουσῶν ἡ μὲν Θάλεια τῆς κωμωδίας θεὰ ἐστὶν, ἡ δὲ Μελομένη τῆς τραγωδίας, ἡ δὲ Πολύμνια τῆς χορείας, ἡ δ' Οὐρανία τῆς ἀστρονομίας.

Вправа 2. Визначте грецькі етимони слів, порівняйте їх значення в грецькій та в сучасній мові:

аптека	графа	εποха	клепсидра
глосса	дієта	кафедра	махіна

Вправа 3. Проаналізуйте семантику слів, складених зі словом ἡ ὦδή пісня:

комедія
ода

палінодій
пародія

рапсодія
трагедія

Вправа 4. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Перемога приносить війську славу, а державі свободу. 2) Народні збори в Афінах відбуваються на площі. 3) Ми дивуємося старанню і працелюбству бджіл.

§ 45. Іменники чоловічого роду першої відміни

До I відміни належить також, як і в латинській мові, невелика група іменників чоловічого роду (*masculina*), які означають чоловічі професії, соціальний статус чи етнічну приналежність.

У називному відмінку однини *masculina* першої відміни закінчуються на *-ης, -ας*; їх основа – на *-α*. Відмінюються за зразком *feminina*, за винятком форм називного, родового, кличного відмінків однини.

Сигматичний номінатив їх утворений під впливом закінчення називного відмінка однини іменників чоловічого роду другої відміни (пор. *ἄνθρωπος*).

Закінчення *genetivus singularis -ου* також за аналогією до іменників другої відміни (пор. *ἄνθρώπου*).

Vocativus singularis іменників на *-της*, назви народів на *ης* та складених з *-μέτρης, -τρίβης, -άρχης, -πώλης, -ώνης, -λάτρης* (напр. *γεωμέτρης, παιδοτρίδης, γυμνασιάρχης, παντοπώλης, τελώνης, φυσιολάτρης*) закінчується на *ᾶ*, решти – на *ᾱ*.

Парадигми:

окситони:	ὁ ποιητής, οὐ	<i>поет</i>
парокситони:	ὁ πολίτης, ου	<i>громадянин</i>
	ὁ νεανίας, ου	<i>юнак</i>

Singularis

<i>nom.</i>	ὁ	ποιητής	πολίτης	νεανίας
<i>gen.</i>	τοῦ	ποιητοῦ	πολίτου	νεανίου
<i>dat.</i>	τῷ	ποιητῇ	πολίτῃ	νεανίᾳ
<i>acc.</i>	τὸν	ποιητήν	πολίτην	νεανίαν
<i>voc.</i>	ὦ	ποιητά	πολίτᾱ	νεανία

Pluralis

<i>nom. (voc.)</i>	οἱ (ᾶ)	ποιηταί	πολίται	νεανίαι
<i>gen.</i>	τῶν	ποιητῶν	πολιτῶν	νεανιῶν
<i>dat.</i>	τοῖς	ποιηταῖς	πολίταις	νεανίαις
<i>acc.</i>	τοὺς	ποιητάς	πολίτας	νεανίας

Σ Форма *vocativus singularis* від *ὁ δεσπότης* *господар* звучить *ὦ δέσποτα*.

За зразком іменників першої відміни відмінюються деякі складні прикметники, вживані лише у формі чоловічого роду: *ἀνθοσμίας* *запахний*, *ἑθελότης* *добровільний*, *ὠκυπετής* *стрімкий*.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Εύρετῆς ὁ χρόνος. Час – віднахідник (усе виявляє).

Τὰ πρὸ Εὐκλείδου ἐξετάζειν (Λουκιανός). Розшукувати те, що було до Евкліда. (Афінський архонт Евклід 403 р. до н.е. відновив після падіння 30 тиранів закони Солона та, щоб запобігти новим репресіям, оголосив амністію для прихильників поваленої тиранії).

Προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει (Βίβλια). Пророк не має шани на батьківщині.

Вправа 1. *Прочитайте, визначте граматичні форми і перекладіть:*

1) Εὐριπίδης καὶ Θουκυδίδης εἰσὶ μαθηταὶ Ἀναξαγόρου. 2) Οἱ ναῦται καὶ οἱ κυβερνήται φεύγουσι τὰς τῆς θαλάττης πέτρας. 3) Παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις ἡ τῶν νεανιῶν παιδεία ἐστὶ τῶν πολιτῶν. 4) Ἡ μὲν ἀνδρεία τῷ στρατιώτῃ, ἡ δὲ δικαιοσύνη τῷ δικαστῇ πρέπει. 5) Οἱ λησταὶ φεύγουσιν εἰς τὴν ὕλην. 6) Οἱ στρατιῶται φυλάττουσι τὴν τῶν πολιτῶν ἡσυχίαν. 7) Τοῦ ποιητοῦ ἐστὶν τὴν ἀλήθειαν γράφειν. 8) Οἱ ποιηταὶ μάλιστα τὰς Μούσας θεραπεύουσιν· τὰς γὰρ ᾠδὰς ταῖς Μούσαις ὀφείλουσιν. 9) Ἐέρξης καὶ Καμβύσης δεσπότηται εἰσὶ τῶν Περσῶν. 10) Ἡ τέχνη τὸν τεχνίτην τρέφει. 11) Ἀκροαταῖς τε καὶ θεαταῖς προσήκει ἡσυχίαν ἄγειν. 12) Ὅρεστην καὶ Πυλάδην θαυμάζομεν διὰ τὴν φιλίαν καὶ εὐσέβειαν.

Περὶ Σπάρτης

Σπάρτης δόξα ἐστὶ ἡ τῶν πολιτῶν ἀνδρεία καὶ πειθαρχία. Ἐν τῇ τῶν Σπαρτιατῶν στρατιᾷ εἰσὶν ὀπλίται, γυμνήται καὶ τοξόται· οἱ τῆς Σπάρτης πολῖται ὀπλίται εἰσιν. Ἡ μὲν τῶν ὀπλιτῶν ἀνδρεία τῇ Σπάρτῃ νίκην φέρει, ἡ δὲ τῶν πολιτῶν σωφροσύνη ἐν ἀτυχίαις σώζει τὴν Σπάρτην. Ἡ Λεωνίδου καὶ τῶν ὀπλιτῶν ἐν ταῖς Θερμοπύλαις νίκη καὶ τελευτὴ τοῖς Σπαρτιάταις τιμῆς καὶ δόξης αἰτία ἐστίν. Θαύμαζε, ὦ πολῖτα, Λεωνίδα καὶ τοὺς Λεωνίδου ὀπλίτας.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Учнями Піфагора були не тільки юнаки. 2) Евклід є винахідником геометрії. 3) Справедливість приносить суддям пошану й славу.

§ 46. Друга відміна іменників

До другої (II) відміни належать іменники чоловічого та середнього родів та група іменників жіночого роду, основа яких закінчується на ο.

Іменники чоловічого і жіночого роду утворюють називний відмінок однини сигматично і мають закінчення -ος.

masculina, feminina: nom. sg. — **-ος**;
gen. sg. — **-ου**

Парадигми:

окситони:	ὁ γεωργός, οὔ	землероб
	ἡ ὁδός, οὐ	дорога
парокситони:	ὁ λόγος, ου	слово
	ἡ παρθένος, ου	дівчина
періспомени:	ὁ δῆμος, ου	народ
	ἡ νῆσος, ου	острів
пропарокситони:	ὁ ἄνθρωπος, ου	людина
	ἡ ἀμπελος, ου	виноград

Singularis

<i>nom.</i>	ὁ	γεωργός	λόγος	δῆμος	ἄνθρωπος
<i>gen.</i>	τοῦ	γεωργοῦ	λόγου	δήμου	ἀνθρώπου
<i>dat.</i>	τῷ	γεωργῷ	λόγῳ	δήμῳ	ἀνθρώπῳ
<i>acc.</i>	τόν	γεωργόν	λόγον	δήμον	ἄνθρωπον
<i>voc.</i>	ὦ	γεωργέ	λόγε	δήμε	ἄνθρωπε

Pluralis

<i>nom., (voc.)</i>	οἱ (ὦ)	γεωργοί	λόγοι	δῆμοι	ἄνθρωποι
<i>gen.</i>	τῶν	γεωργῶν	λόγων	δήμων	ἀνθρώπων
<i>dat.</i>	τοῖς	γεωργοῖς	λόγοις	δήμοις	ἀνθρώποις
<i>acc.</i>	τούς	γεωργούς	λόγους	δήμους	ἀνθρώπους

Singularis

<i>nom.</i>	ἡ	ὁδός	παρθένος	νῆσος	ἀμπελος
<i>gen.</i>	τῆς	ὁδοῦ	παρθένου	νήσου	ἀμπέλου
<i>dat.</i>	τῇ	ὁδῷ	παρθένῳ	νήσῳ	ἀμπέλῳ
<i>acc.</i>	τήν	ὁδόν	παρθένον	νήσον	ἀμπελον
<i>voc.</i>	ὦ	ὁδέ	παρθένε	νήσε	ἀμπελε

Pluralis

<i>nom., (voc.)</i>	αἱ (ᾠ)	ὄδοι	παρθένοι	νήσοι	ἄμπελοι
<i>gen.</i>	τῶν	ὄδῶν	παρθένων	νήσων	ἀμπέλων
<i>dat.</i>	ταῖς	ὄδοις	παρθένοις	νήσοις	ἀμπέλοις
<i>acc.</i>	τὰς	ὁδοὺς	παρθένους	νήσους	ἀμπέλους

Σ Ἰμηνник οἷτος *хлеб* у множині стає середнього роду: οἷτα; ἱμηνники, δεσμός *вузол*, σταθμός *стоянка* можуть мати форми як чоловічого, так і середнього роду: δεσμοί або δεσμά, σταθμοί або σταθμά і т.д.

Σ Ἰμηνники ὁ θεός *бог* та ὁ ἀδελφός *брат* мають форми вокатива ᾠ θεός, ᾠ ἀδελφε.

Σ Ἰμηνники чоловічого та жіночого роду мають схожу словникову форму (за винятком артикля), тому для розпізнавання роду за значенням ἱμηνника усі *feminina* можна розділити на такі тематичні групи:

✓ назви дерев чи рослин:

ἄκυλος <i>жолудь</i>	κόκκος <i>зерно</i>
βάλανος <i>жолудь, фінік</i>	νάρδος <i>нард</i>
βίβλος <i>кора (папіруса), книга</i>	ράφανος <i>капуста</i>
δοκός <i>колода</i>	ράβδος <i>палка, древко</i>

ὁ або ἡ ὄχοῖνος *очерет*

✓ назви елементів та порід:

ἄμμος <i>пісок</i>	ἄσφαλτος <i>гірська смола</i>	σάπφιρος <i>сапфір</i>
ἄμαθος <i>пісок</i>	βάσανος <i>пробний камінь</i>	σμάραγδος <i>смарагд</i>
ψάμμος <i>пісок</i>	βῶλος <i>грунт</i>	σποδός <i>попіл</i>
ψάμματος <i>пісок</i>	γύψος <i>крейда</i>	τίτανος <i>гіпс, вапно</i>
ἄργιλος <i>глина</i>	ἤλεκτρος <i>буритин</i>	ὑαλος <i>скло</i>
ἄσβολος <i>сажа</i>	πλίνθος <i>цегла</i>	ψήφος <i>камінь</i>
ὁ κρύσταλλος <i>лід, кришталь</i>	ἡ κρύσταλλος <i>кришталевий посуд</i>	

✓ начиння та речі домашнього ужитку:

ἄρριχος <i>кошик</i>	λήκυθος <i>флаконт</i>
κάρποδος <i>корито</i>	πρόχους <i>чашка</i>
ληνός <i>корито</i>	ψίαθος <i>циновка</i>

ὁ або ἡ ἄκατος *човник* ὁ або ἡ στάμνος *глек*

ὁ θόλος *чорнило* ἡ θόλος *тол, комора*

✓ вигляд земної поверхні:

ἀτραπός <i>стежка</i>	κάπετος <i>рів</i>
ἔρημος <i>пустеля</i>	τάφρος <i>рів</i>
ἤπειρος <i>суша</i>	κέλευτος <i>дорога, шлях</i>
νήσος <i>острів</i>	ὁδός <i>дорога, шлях</i>

ὁ або ἡ οἶμος *дорога*

ὁ або ἡ τρίβος *проїздажа дорога*

✓ деякі органи:

γνάθος *щелепа* κέρκος *хвіст* ὁ або ἡ ῥινός *шкіра*

✓ інші поодинокі ἱμηνники:

ἄμπελος *виноград* μήρινθος *шнур*

γέρανος	журавель	νόσος	хвороба
δρόσος	ροσα	παρθένος	δівчина
	ὁ або ἡ κόρουδος жайвір		
	ὁ або ἡ κόχλος мушля		

Іменники середнього роду (neutra) утворюють називний відмінок однини асигматично і закінчуються на -ου.

neutra: nom. sg. — **-ου**;
gen. sg. — **-ου**

Παράδειγμα:

окситони:	τὸ πτερόν, οὐ	крило
парокситони:	τὸ δένδρον, ου	δерево
періспомени:	τὸ δῶρον, ου	дар
пропарокситони:	τὸ φάρμακον, ου	яд, ліки

Singularis

<i>nom., acc. (voc.)</i>	τὸ (ῶ)	πτερόν	δένδρον	δῶρον	φάρμακον
<i>gen.</i>	τοῦ	πτεροῦ	δένδρου	δώρου	φαρμάκου
<i>dat.</i>	τῷ	πτερῷ	δένδρῳ	δώρῳ	φαρμάκῳ

Pluralis

<i>nom., acc. (voc.)</i>	τὰ (ῶ)	πτερά	δένδρα	δῶραΒ	φάρμακαΒ
<i>gen.</i>	τῶν	πτερῶν	δένδρων	δώρων	φαρμάκων
<i>dat.</i>	τοῖς	πτεροῖς	δένδροις	δώροις	φαρμάκοις

Σ Якщо підмет виражений іменником середнього роду в множині, то дієслівний присудок ставиться в третій особі однини, але іменна частина присудка – у множині: Τὰ ἔργα καλὰ ἐστίν. Подвиги – прекрасні.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τῷ ἠθμῷ ἀντλεῖν. Черпати воду решетом (лат.: cribro aquam haugire).

Λίθον ἔψειν. Варити камінь. Πλίνθον πλύνειν. Мити цеглу. (Даремні важкі зусилля).

᾽Ονος ἐν πιθήκοις. Осел серед мавп.

᾽Ο σταλαγμὸς κατατρίβει τοὺς λίθους. Крапля точить каміння (лат.: gutta cavat lapidem).

᾽Ονου σκιά. Тінь осла. Σκιά καπνοῦ. Тінь від диму. (Нісенітниця).

Αἱ Ἴβύκου γέρανοι. Івікові журавлі.

᾽Αετὸς ἐν νεφέλαις. Орел у небі (пор.: журавель у небі).

Вправа 1. Прочитаїте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἥλιον ὡς θεὸν θεραπεύουσιν. 2) Μαυθάνετε, ὦ νέοι· φεύγει γὰρ ὁ χρόνος. 3) Οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐν τῇ ἡπίρῳ καὶ ἐν ταῖς νήσοις τὰς οἰκίας ἔχουσιν. 4) Τὰ ἔργα ἐκ τῶν λόγων κρῖνε, ἀλλὰ τοὺς λόγους ἐκ τῶν ἔργων. 5) ᾽Ο οἶνος πολλακίς ἐστὶ φάρμακον τῶν νόσων. 6) Τὰ δένδρα ἔχει φύλλα καὶ καρπούς. 7) Οἱ τῆς ἀμπέλου καρποὶ οἶνον φέρουσιν. 8) Οὐχ αἱ βίβλοι παιδεύουσι τὸ τέκνον, ἀλλ' ὁ βίος. 9) Μὴ φεύγε, ὦ ἄνθρωπε, τὴν πενίαν, ἀλλὰ τὴν ἀδικίαν. 10) Τῆς ἀμπέλου εὐρετῆς ἐστὶ Διόνυσος, ὁ τῆς Σεμέλης υἱός. 11) ᾽Ω διδάσκαλε, φρόντιζε τῶν μαθητῶν. 12) Λυπῶν ἰατρός ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ χρόνος. 13) Εἰρήνη γεωργὸν κἂν πέτραις τρέφει καλῶς, πόλεμος δὲ κἂν πεδίῳ κακῶς. 14) Συνέχουσι τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον εὐεργεσία καὶ τιμὴ καὶ τιμωρία.

Περὶ Δαίδαλου

᾽Αθάνατός ἐστιν ἡ δόξα Δαίδαλου, τοῦ τῶν Ἀθηναίων τεχνίτου. ᾽Ο Δαίδαλος φονεύει τὸν τῆς ἀδελφῆς υἱὸν καὶ φεύγει μετ' Ἰκάρου, τοῦ υἱοῦ ἐκ τῆς ἡπίρου εἰς τὴν νῆσον Κρήτην. Ἐν τῇ νήσῳ κατασκευάζει τὸν λαβύρινθον, καὶ διὰ τὴν τέχνην ὁ τῆς νήσου δεσπότης θαυμάζει. Ἐπεὶ δ' ὁ Δαίδαλος φεύγειν ἐθέλει ἐκ τῆς Κρήτης, ὁ τῆς νήσου δεσπότης κωλύει τὸν τεχνίτην. ᾽Ο οὖν Δαίδαλος πτερὰ συντάττει καὶ κηρῶ συνάπτει. Διὰ τῶν πτερῶν φεύγει ὑπὲρ τῆς θαλάττης μετὰ τοῦ Ἰκάρου. ᾽Ο δ' Ἰκαρος προσπελάζει τῷ ἡλίῳ, λύει τὸν κηρὸν καὶ εἰς θάλατταν καταπίπτει.

Вправа 2. Проаналізуїте значення слів, складених із словами ὁ νόμος закон і τὸ ἔργον справа:

агроном	гастроном	економ	синергія
астроном	енергія	металургія	хірургія

Вправа 3. Визначте грецькі етимони слів; спробуїте пояснити їх семантичні переосмислення:

ангел	корифей	папір	стратег	уран
демагог	метал	символ	тавро	філантроп
електрон	музей	скелет	тип	центр
идилія	нерв	стиль	тон	цикл

Вправа 4. Перекладіть грецькою мовою:

1) За словами філософа Анаксагора, сонце є вогняною масою. 2) Прагнення багатства ми називаємо хворобою душі. 3) У римлян раби виховують дітей господарів, управляють маєтком, служать лікарями.

ПРИКМЕТНИК (NOMEN ADIECTIVUM, ONOMA EPIΘETON)

ЛЕКЦІЯ 11

Прикметники мають категорії роду, числа і відмінка.

У грецькій мові, як і в українській та латинській, прикметник може виступати в ролі узгодженого означення (атрибутивна функція) та іменної частини складеного іменного присудка (предикативна функція).

В атрибутивній функції прикметник узгоджується з означуваним іменником у роді, числі та відмінку. Прикметник ставиться між артиклем та іменником перед чи після іменника з артиклем із повторенням артикля перед прикметником: *ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ* або *ὁ ἀνὴρ ὁ ἀγαθός* *хороший чоловік*. При відмінюванні словосполучення кожне слово відмінюється за своєю відміною (у цьому прикладі: *ἀγαθός* – за другою відміною, *ἀνὴρ* – за третьою відміною).

У предикативній функції прикметник ставиться перед або після іменника з артиклем: *ἀγαθὸς ὁ ἀνὴρ* або *ὁ ἀνὴρ ἀγαθός* *чоловік – хороший*.

Прикметник у ролі предикатива завжди стоїть у відмінку підмета: *ἡ θάλαττα ἄπιπτός ἐστιν* *море є підступним*.

Прикметник може субстантивуватись, і в цьому випадку отримує артикль пропущеного іменника: *τὰ δίκαια* (*ἐργα*) *справедливість*, *ὁ νέος* (*ἀνὴρ*) *юнак*.

§ 47. Словникова форма прикметника

У словниках для прикметників наводиться повна форма чоловічого роду в називному відмінку однини та вказуються закінчення жіночого і середнього родів чи кількість усіх родових закінчень. Для прикметників одного закінчення, окрім форми *nominativus singularis*, спільної для трьох родів, записуються кінцеві звуки основи із закінченням *genetivus singularis*.

Наприклад:

ἀγαθός, ἡ, ὄν або *ἀγαθός, 3 добрий*
βάρβαρος, ον або *βάρβαρος, 2 варварський*
ἄρπαξ, αῦτος *хижий*

§ 48. Прикметники першої та другої відмін

Прикметники першої та другої відмін морфологічно чітко диференційовані за трьома родами. У називному відмінку однини *masculina* мають закінчення *ος*; *feminina* після *ρ, ε, ι – α*, у решті випадків – *η*, *neutra* закінчуються на *-ου*.

	<i>masculina</i> (II в.):	<i>feminina</i> (I в.):	<i>neutra</i> (II в.):
nom. sg.	— -ος ;	після ρ, ε, ι — -ᾱ у решті випадків — -η	— -ον

Прикметники трьох родових закінчень відмінюються:

- ✓ masculina і neutra – за II відміною іменників;
- ✓ feminina – за I відміною.

УНІВЕРСАЛЬНЕ ПРАВИЛО

Якщо іменна частина мови (прикметник, займенник, числівник, діеприкметник) має три родові форми, то форма жіночого роду обов'язково відмінюватиметься за I відміною.

Парадигми:

δίκαιος, α, ον *справедливий*
σοφός, ή, όν *розумний*

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	δίκαιος	δικαία	δίκαιον	δίκαιοι	δίκαιαι	δίκαιᾶ
<i>gen.</i>	δικαίου	δικαίας	δικαίου	δικαίων	δικαίων	δικαίων
<i>dat.</i>	δικαίῳ	δικαίᾳ	δικαίῳ	δικαίοις	δικαίαις	δικαίοις
<i>acc.</i>	δίκαιον	δικαίαν	δίκαιον	δικαίους	δικαίας	δίκαιᾶ
<i>voc.</i>	δίκαιε	δικαία	δίκαιον	δίκαιοι	δίκαιαι	δίκαιᾶ
<i>nom.</i>	σοφός	σοφή	σοφόν	σοφοί	σοφαί	σοφά
<i>gen.</i>	σοφοῦ	σοφῆς	σοφοῦ	σοφῶν	σοφῶν	σοφῶν
<i>dat.</i>	σοφῶ	σοφῇ	σοφῶ	σοφοῖς	σοφαῖς	σοφοῖς
<i>acc.</i>	σοφόν	σοφῆν	σοφόν	σοφούς	σοφάς	σοφά
<i>voc.</i>	σοφέ	σοφή	σοφόν	σοφοί	σοφαί	σοφά

- Σ Форма називного відмінка множини жіночого роду δίκαιαι є пропарокситоном за аналогією до відповідного відмінка для чоловічого роду δίκαιοι.
- Σ Форма родового відмінка множини жіночого роду за аналогією до відповідних відмінків чоловічого і середнього родів не стає періспоменом, тому вона спільна для усіх трьох родів.

§ 49. Прикметники другої відміни

За зразком іменників II відміни відмінюються прикметники двох родових закінчень на -ος, -ον. Вони зберігають давню двочленну класифікацію з протиставленням роду на означення живих істот (чоловічий та жіночий) і категорії неживих предметів (середній).

У nominativus singularis прикметники masculina і feminina мають спільне закінчення -ος, neutra – -ον.

nom. sg.	<i>masculina, feminina (II в.):</i>	<i>neutra (II в.):</i>
	— -ος;	— -ον

До прикметників двох закінчень належать:

✓ складені з двох основ або із префіксами: φίλό-τιμος, φίλό-τιμον *марнославної*, ἔν-δοξος, ἔν-δοξον *славний* тощо;

✓ деякі прості: βάρβαρος, βάρβαρον *варварський*, ἥσυχος, ἥσυχον *спокійний*; φρόνιμος, φρόνιμον *розсудливий* тощо;

✓ прикметники, які також вживаються як іменники: τύραννος, τύραννον *тиранічний* (пор. ὁ τύραννος *тиран*), ἀγωγός, ἀγωγόν *провідний* (пор. ὁ ἀγωγός *провідник*).

Деякі прикметники можуть мати два або три родових закінчення: βέβαιος, βέβαιον або βέβαιος, βεβαία, βέβαιον *сильний*; χρήσιμος, χρήσιμον або χρήσιμος, χρησίμη, χρήσιμον *чесний* тощо.

Σ Відсутність окремої форми жіночого роду слід враховувати при узгодженні прикметників двох закінчень з іменниками: напр., ὁ ἔνδοξος στρατηγός *славний полководець*, ἡ ἔνδοξος νίκη *славна перемога*.

Σ Для прикметників 2-х або 3-х закінчень можливі дві форми жіночого роду: ἡ ὠφέλιμος πηγή або ἡ ὠφέλιμη πηγή *корисне джерело*.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Μῆλον ἀέθλιον. Яблуко розбрату (досл. *яблуко нагороду*).

Ὁ ὅμοιος τῷ ὁμοίῳ φίλος. Свій своєму друг (пор. лат.: *similis simili gaudet* – подібний радіє подібному).

Κακὸς κακὸν ἡγηλάζει. Злодій веде злодія.

Ἡ λευκὴ στάθμη. Білий шнурок. (Для проведення прямих ліній у теслярстві використовувався шнур, покритий суриком, щоб не залишати слідів. В переносному розумінні так називають неука, профана; пор. лат.: *tabula rasa* – чиста дошка).

Ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα (*Σοφοκλῆς*). Дарунки ворогів – не дарунки (лат. *hostium munera non munera*).

Τὰ χρηστὰ ἔχει φίλους (*Εὐριπίδης*). Де щастя – там друзі (пор. лат.: *donec eris felix, multos numerabis amicos <Ovidius>* – поки будеш щасливим, налічуватимеш багато друзів).

Τὸ σπάνιον τίμιον (*Πλάτων*). Рідкісне високо цінується.

Βάλλειν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς (Βιβλία). Вливати нове вино в старі міхи.
Χλιαρὸς καὶ οὔτε ζεστὸς οὔτε ψυχρὸς (Βιβλία). Теплий: ἀνὶ гарячий, ἀνὶ холодний
(тобто байдужий).

Вправа 1. Утворіть і провідмініяйте словосполучення:

могутній ведмідь:	багатий благодійник	спокійна душа:
ἢ ἄρκτος, ου ведмідь	ὁ εὐεργέτης, ου благодійник	ἢ ψυχὴ, ἢς душа
δυνατός, 3 могутній	πλούσιος, 3 багатий	ἥσυχος, 2 спокійний

Вправа 2. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Βουλόμεθα μανθάνειν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶτταν. 2) Ἀληθινῶ καὶ σοφῶ δικαστῆ πρέπει δικαιοσύνη. 3) Φεῦγε τὴν τῶν κακῶν φιλίαν καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔχθραν. 4) Ὁ μὲν πλοῦτος θνητός, ἡ δὲ δόξα ἀθάνατος. 5) Κακὸν φέρουσι καρπὸν οἱ κακοὶ φίλοι. 6) Τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔργα παντοῖά ἐστιν· τὰ μὲν καλά, τὰ δ' αἰσχροά, τὰ μὲν γὰρ ὠφέλιμα, τὰ δὲ βλαβερά. 7) Αἱ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων φιλίαι εἰσὶ βέβαιοι. 8) Οἱ Ἀθηναῖοι τοξόται μικρὰ ἀκόντια καὶ μακρὰ τόξα ἔχουσι. 9) Ὡ παρθένε, ὁμοία εἶ τῇ Ἀφροδίτῃ. 10) Ὁ ὕπνος τῷ θανάτῳ ὁμοίος ἐστίν. 11) Ὡ νεανίαί, φεύγετε αἰσχροὺς λόγους καὶ τε κακὰ ἔργα. 12) Καὶ τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς μωροὺς ἐκ τῶν λόγων γινώσκομεν.

Περὶ τῶν Ῥωμαίων

Κατ' ἀρχὴν Ῥώμη μὲν μικρά ἐστίν, οἱ δὲ πολῖται εἰσιν ἀνδρείοι καὶ σπουδαῖοι. Ἐν παλαιοῖς Ῥωμαίοις νόμος ἐστὶ βασιλεία. Οἱ Ῥωμαῖοι πολεμικοὶ εἰσιν· ἡ στρατιὰ τῆς πολιτείας Ῥώμη ἐστίν. Ἡ μὲν στρατιὰ μικρά ἐστίν, οἱ δὲ στρατιῶται ἀνδρείοι καὶ θαρσαλέοι. Θαυμάζομεν τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρετὴν καὶ πειθαρχίαν. Τῆς στρατιᾶς Ῥώμη εἰσιν οἱ ὀπλίται· αἱ μὲν τῶν ὀπλιτῶν λόγχαι μακραί, αἱ δὲ μάχαιραι μικραί εἰσιν. Τὰ τῶν Ῥωμαίων ὄπλα τοῖς πολεμίοις δεινὰ ἐστίν. Θαυμάσαι καὶ ἔνδοξοί εἰσιν αἱ τῶν Ῥωμαίων νῆκαι καὶ πολιτεία καὶ νόμοι.

Вправа 3. Визначте грецькі етимони слів:

γραφίκα	κλινίκα	нумізматика	символіка
ζοδιάκ	косметика	оптика	тактика
κίβερнетика	μηχανίκα	ποлеміка	техніка

Вправа 4. Перекладіть грецькою мовою:

1) Хороші й благородні люди – справжні друзі, погані ж – ненадійні друзі. 2) Афіняни шанують не багатих, а чесних громадян. 3) Перси присвячують сонцю білих коней.

§ 50. Контраговане відмінювання іменників та прикметників

Іменники і прикметники, що первісно закінчувались на F чи j, після втрати цих звуків зазнали контракції кінцевого голосного звука основи й відмінкових закінчень за правилами:

✓ довгий голосний або дифтонг закінчення поглинає попередній короткий голосний основи;

✓ $o + o = ou$; $\epsilon + o = ou$; $\epsilon + \alpha = \bar{\alpha}$; $\epsilon + \bar{\alpha} = \eta$ (№11,14,15).

Наприклад: іменник I відміни Ἄθηνᾶ < *Ἄθηνᾱja; іменник II відміни πλοῦς < *πλοος, яке, в свою чергу, виникло з *πλοFος.

Контраговані іменники та прикметники в усіх відмінках – періспомени, складені – баритони.

Парадигми:

ἡ μνᾶ, μνᾶς	міна (грошова одиниця)
ἡ γῆ, γῆς	Земля
ὁ Ἑρμῆς, οὐ	Гермес; герма

Singularis

<i>nom.</i>	ἡ	(*μναα)	μνᾶ	(*γεα)	γῆ	ὁ	(*Ἑρμεας)	Ἑρμῆς
<i>gen.</i>	τῆς	(*μναας)	μνᾶς	(*γεας)	γῆς	τοῦ	(*Ἑρμεου)	Ἑρμοῦ
<i>dat.</i>	τῇ	(*μναα)	μνᾶ	(*γεα)	γῇ	τῷ	(*Ἑρμεα)	Ἑρμῇ
<i>acc.</i>	τήν	(*μνααν)	μνᾶν	(*γεαν)	γῆν	τόν	(*Ἑρμεαν)	Ἑρμῆν
<i>voc.</i>	ῶ	(*μναα)	μνᾶ	(*γεα)	γῆ	ῶ	(*Ἑρμεα)	Ἑρμῆ

Pluralis

<i>nom.(voc.)</i>	αἱ(ῶ)	(*μνααι)	μναῖ	οἱ(ῶ)	(*Ἑρμεαι)	Ἑρμαῖ
<i>gen.</i>	τῶν	(*μναων)	μνω̄ν	τῶν	(*Ἑρμεων)	Ἑρμῶν
<i>dat.</i>	ταῖς	(*μνααις)	μναῖς	τοῖς	(*Ἑρμεις)	Ἑρμαῖς
<i>acc.</i>	τάς	(*μναας)	μνᾶς	τοὺς	(*Ἑρμεας)	Ἑρμᾶς

Парадигми:

ὁ νοῦς, νοῦ	розум
τὸ ὄστον, οὐ	кістка

Singularis

<i>nom.</i>	ὁ	(* <i>νοος</i>)	νοῦς	τὸ	(* <i>όστειον</i>)	όστοῦν
<i>gen.</i>	τοῦ	(* <i>νοου</i>)	νοῦ	τοῦ	(* <i>όστειου</i>)	όστοῦ
<i>dat.</i>	τῷ	(* <i>νοφ</i>)	νῷ	τῷ	(* <i>όστεω</i>)	όστῷ
<i>acc.</i>	τὸν	(* <i>νοον</i>)	νοῦν	τὸ	(* <i>όστειον</i>)	όστοῦν
<i>voc.</i>	ὦ	(* <i>νοε</i>)	νοῦ	ὦ	(* <i>όστειον</i>)	όστοῦν

Pluralis

<i>nom.(voc.)</i>	οἱ(ὦ)	(* <i>νοοι</i>)	νοῖ	τὰ(ὦ)	(* <i>όστεα</i>)	όστᾶ
<i>gen.</i>	τῶν	(* <i>νοωιν</i>)	νῶν	τῶν	(* <i>όστεωιν</i>)	όστῶν
<i>dat.</i>	τοῖς	(* <i>νοοις</i>)	νοῖς	τοῖς	(* <i>όστειοις</i>)	όστοῖς
<i>acc.</i>	τούς	(* <i>νοους</i>)	νοῦς	τά	(* <i>όστεα</i>)	όστᾶ

Прикметники трьох родових закінчень відмінюються: masculina і neutra – за другою відміною, feminina – за першою відміною контрагованих іменників.

Парадигми:

χρυσοῦς, χρυσῆ, χρυσοῦν   золотий
 ἀργυροῦς, ἀργυρᾶ, ἀργυροῦν   срібний

	Singularis			Pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	χρυσοῦς	χρυσῆ	χρυσοῦν	χρυσοῖ	χρυσᾶί	χρυσᾶ
<i>gen.</i>	χρυσοῦ	χρυσῆς	χρυσοῦ	χρυσῶν	χρυσῶν	χρυσῶν
<i>dat.</i>	χρυσῷ	χρυσῆ	χρυσῷ	χρυσοῖς	χρυσᾶίς	χρυσοῖς
<i>acc.</i>	χρυσοῦν	χρυσῆν	χρυσοῦν	χρυσοῦς	χρυσᾶς	χρυσᾶ
<i>nom.</i>	ἀργυροῦς	ἀργυρᾶ	ἀργυροῦν	ἀργυροῖ	ἀργυρᾶί	ἀργυρᾶ
<i>gen.</i>	ἀργυροῦ	ἀργυρᾶς	ἀργυροῦ	ἀργυρῶν	ἀργυρῶν	ἀργυρῶν
<i>dat.</i>	ἀργυρῷ	ἀργυρᾶ	ἀργυρῷ	ἀργυροῖς	ἀργυρᾶίς	ἀργυροῖς
<i>acc.</i>	ἀργυροῦν	ἀργυρᾶν	ἀργυροῦν	ἀργυροῦς	ἀργυρᾶς	ἀργυρᾶ

Прикметники двох закінчень у формах усіх родів відмінюються за зразком контрагованих іменників другої відміни.

Σ У *nominativus pluralis* кінцевий контрагований склад *οι* вважається коротким за аналогією до короткого дифтонга закінчення *nom. plur.* другої відміни *-οι*. У *nom. plur. neutra* зберігається неконтрагована форма.

Парадигма:

εὔνους, εὔνουν   прихильний

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	εὔνους		εὔνουιν	εὔνοι		εὔνοα
<i>gen.</i>	εὔνου		εὔνου	εὔνων		εὔνων
<i>dat.</i>	εὔνω		εὔνω	εὔνοις		εὔνοις
<i>acc.</i>	εὔνουιν		εὔνουιν	εὔνους		εὔνοα

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Λόγων μὲν ποταμός, νοῦ δ' οὐδὲ σταλαγμός. Слів – ріка, розуму – ні краплини.

Νοῦς τίκτει χρήματα, ἀλλ' οὐ χρήματα νοῦν. Розум породжує гроші, а не гроші (додають) розуму.

Ἦς πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν. Свиня Афіну <бралася навчати> (лат.: sus Minervam docet).

Ἄπλα ἔστι τὰ τῆς ἀληθείας ἔπη. Мова істини проста (лат.: oratio veritatis simplex est).

Ἄξιος τριῶν χαλκῶν. Вартий трьох мідяків.

Вправа 1. Утворіть і провідмініяйте словосполучення:

<i>простиї вихід:</i>	<i>срібниї лук:</i>	<i>мідниї вік:</i>
ἢ ἕξοδος, ου <i>вихід</i>	τό τόξον, ου <i>лук</i>	ἢ γενεά, ἄς <i>вік</i>
ἀπλοῦς, ἦ, οῦν <i>простиї</i>	ἀργυροῦς, ἄ, οῦν <i>срібниї</i>	χαλκοῦς, ἦ, οῦν <i>мідниї</i>

Вправа 2. Прочитаїте, зробіть граматичниї аналіз і перекладіть:

1) Πολυμαθία νοῦν οὐ διδάσκει. 2) Ὁ περίπλους Σικελίας τῆς νήσου μακρὸς καὶ χαλεπὸς ἔστιν. 3) Οἱ рої τῆς θαλάττης φέρουσι τῷ πλῶ ὠφέλειαν. 4) Αἱ Μούσαι τοῖς ποιηταῖς εὔνοι εἰσιν. 5) Ἡ Ἀθηνᾶ τῇ Ἀττικῇ τὴν ἐλάαν ὀφείλει. 6) Οὐ μόνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ νῶ βλέπομεν. 7) Ἀπλοῦς μὲν ὁ τοῦ δικαίου λόγος, διπλοῖ δ' οἱ τοῦ ἀδίκου λόγοι. 8) Τὰ μὲν τῶν στρατηγῶν ὄπλα ἔστι ἀργυρᾶ ἢ χρυσᾶ, τὰ τῶν στρατιωτῶν χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ. 9) Παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις ἡ τῶν νεανίων παιδεία ἀπλή ἔστιν. 10) Ἐν τῇ Ἀττικῇ γῆ πολλά εἰσιν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἑρμοῦ ἱερά. 11) Ἡ λύπη τοῖς εὔνοις τῶν φίλων λόγοις θεραπεύεται. 12) Νεῦρα μὲν καὶ ὄστα ἀνθρώπων φθαρτά ἔστιν, ὁ δὲ νοῦς ἀθάνατος. 13) Ἐν τῷ μὲν πλῶ ὁ κυβερνήτης, ἐν τῷ δὲ βίῳ ὁ νοῦς φέρει σωτηρίαν. 14) Στέργομεν τὸν ἀπλοῦν νοῦν τῶν νεανίων.

Ὁ τῶν Ἀργοναυτῶν περίπλους

Οἱ ποιηταὶ ἐγκωμιάζουσι τοὺς Ἀργοναύτας νοῦ θ' ἕνεκα ἀνδρείου καὶ μάλιστα διὰ τὸν πλοῦν τὸν εἰς τὴν Κολχῶν γῆν. Χαλεπὸς γάρ ἔστιν ὁ πλοῦς καὶ μεστός κινδύνων. Ἄλλ' Ἀθηνᾶ καὶ Ἥρα καὶ Ἑρμῆς τοῖς νεανίαις εὔνοι εἰσιν. Οἱ δὲ νέοι ἀνδρείως φέρουσι τοὺς τοῦ πλοῦ κινδύνους καὶ ἐπὶ Κόλχους ἤκουσιν.

Τέταρες γενεαὶ τῶν ἀνθρώπων

Τὴν πρώτην γενεάν οἱ ποιηταὶ ὀνομάζουσι χρυσήν. Ὁ μὲν νοῦς τῶν ἀνθρώπων ἀπλοῦς ἐστίν, φίλοι δ' οἱ θεοὶ τοῖς θνητοῖς εἰσιν, ὥστε ἡ γῆ αὐτόματος καρποῦς φέρει. Τῇ δ' ἀργυρᾷ καὶ χαλκῇ γενεᾷ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσέβειαν ἐπιπέμπουσιν οἱ θεοὶ λύπας καὶ νόσους. Ἡ δὲ τελευταία γενεά ἐστὶ σιδηρᾷ, μεστὴ δεινῶν κακῶν.

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) На площах і вулицях Афін є статуї Гермеса. 2) Людина відрізняється від тварин завдяки розуму. 3) Спартанці шанують прості й справедливі закони Лікурга.

§ 51. Аттична відміна¹¹

До аттичної другої відміни належать іменники та прикметники, основа яких первісно закінчувалась на сполучення -ηρ, яке внаслідок часокількісної метатези перейшло в -εω. Звук ω поглинає наступні голосні закінчень, але сам вважається коротким, тому не отримує circumflexus і не впливає на наголос слова.

Іменники та прикметники аттичної відміни в усіх відмінкових формах мають наголос того самого типу і на тому ж складі, на якому він стоїть у nominativus singularis.

Парадигма:

ὁ νεώς, ὡ храм

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
<i>nom.(voc.)</i>	ὁ (ῶ)	νεώς	οἱ (ῶ)	νεῶ
<i>gen.</i>	τοῦ	νεῶ	τῶν	νεῶν
<i>dat.</i>	τῶι	νεῶ	τοῖς	νεῶς
<i>acc.</i>	τὸν	νεῶν	τοὺς	νεῶς

За цим зразком відмінюються ще такі іменники: ὁ λεώς *народ*, ὁ λαγώς *заєць*, ὁ ταώς *павич*, ἡ ἔως *вранішня зоря*, ὁ κάλως *канат* та деякі власні імена на зразок Μενέλεως *Менелай* і географічні назви Ἄθως *Афон*, Κῶς *Кос*, Τέως *Теос*.

Σ Іноді в accusativus singularis виступають форми без закінчення: νεώ, ἔω, Ἄθω, Μίνω тощо.

Парадигма:

ἵλεως, ἵλεων *люб'язний*

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.,voc.</i>	ἵλεως		ἵλεων	ἵλεω		ἵλεα
<i>gen.</i>		ἵλεω			ἵλεων	
<i>dat.</i>		ἵλεω			ἵλεως	
<i>acc.</i>	ἵλεως		ἵλεων	ἵλεως		ἵλεα

За цим зразком відмінюються прикметники πλέως, πλέων *повний*, δίκερως, δίκερων *дворогий*, εὐγεως, εὐγεων *родючий*, ἀξιόχρεως, ἀξιόχρεων *вагомий* та деякі інші.

¹¹ Назва пояснюється її вживанням (але не виключно) в аттичних авторів.

Σ Ζυстрічаються також усі родові форми прикметника πλέως, πλέα, πλέων *повний*.

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте граматичні форми і перекладіть:

1) Οἱ ἄετοὶ θηρεύουσι νεβροὺς καὶ λαγῶς, δίο οἱ νεβροὶ καὶ οἱ λαγῶ φοβοῦνται τοὺς ἄετούς. 2) Ἐν Κνωσῶ ὑπάρχει τὰ βασιλεία Μίνω. 3) Ἐν τοῖς παραδείσοις τῶν Ἰνδῶν πολλοὶ ἡμεροὶ ταῶ τρέφονται. 4) Ὁ μὲν κυνηγὸς τὸν λαγῶν νεφέλαις, ὁ δὲ πανοῦργος τὸν ἀνόητον ἐπαίνοισ θηρεύει. 5) Οἱ Σκύθαι τοῖς θεοῖς οὔτε βωμοὺς οὔτε νεῶς κατασκευάζουσιν. 6) Ἡ ἀλήθεια πολλακίς οὐκ ἀρέσκει τῶ λεῶ. 7) Τὰ τῶν ταῶν πτερὰ καλὰ ἐστίν. 8) Μενέλεω καὶ Ἑλένης θυγάτηρ ἐστίν Ἑρμιόνη.

Περὶ νεῶν

Ἀθηνᾶ ἔχει λαμπρὸν νεῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Σπάρτῃ. Ὁ ἐν Ἀθήναις νεῶς ἐν τῇ ἄκρᾳ ἐστίν· ἐν δὲ τῶ νεῶ ὑπάρχει τὸ τῆς θεᾶς εἶδωλον, Φειδίου λαμπρὸν ἔργον. Τοῦ δ' εἶδωλον κοσμός ἐστὶ χρυσοῦς, ἔχει δὲ καὶ ποικίλον πέπλον, δῶρον τῶν Ἀθηναίων παρθένων. Τὴν δ' ἐν τῇ Σπάρτῃ Ἀθηνᾶν ὀνομάζουσιν οἱ Λακεδαιμονιοὶ Χαλκίοικον· ἔχει γὰρ ὁ νεῶς χαλκοῦν κόσμον. Ἦρα δ' ἐν ταῖς Πλαταιαῖς καὶ ἐν Σάμῳ τῇ νήσῳ ἔχει νεῶν· τὸ δὲ τῆς θεᾶς εἶδωλον, τὸ ἐν τῶ νεῶ, κόσμον χρυσοῦν φέρει. Τρέφουσι δ' ἐν τῶ Ἦρας νεῶ ταῶς ἱερούς· καὶ τῆς Σάμου σημείον ἐστίν ὁ ταῶς.

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) У храмах богів є прекрасні статуї. 2) Дельфійський храм повен дарунків богові-віщуну. 3) Якщо хтось переслідує двох зайців, не упіймає жодного.

§ 52. Морфологічне освоєння українською мовою запозичених грецьких іменників I-II відмін

Для грецьких іменників першої відміни жіночого роду на -η традиційною є заміна закінчення на -а: νύμφη *німфа*, νίκη *Ніка*, Λήθη *Лета* (але ἀκμή *акме*). Іменники на -α залишаються без змін: ἀγορά *агора*, Ἀθηνᾶ *Афіна*, γυμνασία *гімназія*. Іменники чоловічого роду першої відміни втрачають закінчення -ης: δεσπότης *деспот*, ἀθλητής *атлет*, ἀσκητής *аскет*, Εὐριπίδης *Еврипід*.

Окремо слід сказати про численну кількість субстантивованих прикметників жіночого роду, які морфологічно "зливаються" з іменниками I відміни: ῥητορικὴ (τέχνη) *риторика*, πολιτικὴ (τέχνη) *політика*, διαλεκτικὴ (τέχνη) *діалектика*; φυσικὴ (ἐπιστήμη) *фізика*, κυβερνητικὴ (ἐπιστήμη) *кібернетика*, μετρικὴ (ἐπιστήμη) *метрика* та інші назви наук і мистецтв.

В іменників чоловічого та жіночого роду другої відміни відкидається закінчення -ος: ἄγγελος *ангел*, πάπυρος *папір*, Ὀμηρος *Гомер*. Виняток становлять назви островів, які майже всі зберігають первісне звучання: Ῥόδος *Родос*, Λέσβος *Лесбос* (але Κύπρος *Кіпр*). Грецькі іменники обох родів в українській мові стають чоловічого роду. Іменники середнього роду найчастіше втрачають закінчення ου: σύμβολον *символ*, εἶδωλον *ідол*, Λύκειον *лицей*; інколи залишаються із закінченням: ἤλεκτρον

електрон. Вони можуть отримувати інший граматичний рід: ἔλαιον *елей*, εἰδύλλιον
ідилія, βιβλία *Біблія*.

§ 53. Медіальний стан (*medium, μέση*)

Медіальний стан означає дію, яка в тій чи іншій мірі безпосередньо стосується особи підмета (суб'єкта). Розрізняють такі види медія¹²:

✓ медій зворотний, який може бути безпосередньо зворотним (*αὐτοπαθής*) і вказує, що суб'єкт є одночасно і об'єктом своєї дії (в українській мові такому виду медія найчастіше відповідають зворотні дієслова): *λούομαι миюся, γυμνάζομαι вправляюся* або ж – опосередковано зворотним (*ἄλλοπαθής*), тобто означає, що суб'єкт виконує дію для себе чи в своїх інтересах: *αίρέομαι вибираю для себе, φυλάττομαι зберігаю з користю для себе*;

✓ медій взаємності (*ἄλληλοπαθής*) виражає дію, в якій беруть участь два або більше суб'єкти (в українській мові такому виду медія найчастіше відповідають зворотні дієслова): *μάχομαι борюся, στασιάζομαι сперечаюся*;

✓ медій динамічний (*δυναμική*) вказує на активну участь суб'єкта в дії. Такий *medium* має певний стилістичний відтінок, бо його значення не відрізняється від значення цього слова в *activum*: *πέλομαι* або *πέλω рухатися, прямувати*.

Дієслова, що мають лише медіальні граматичні форми при відносно активному значенні, називаються медіально відкладними (*deponentia media, DM*): *ἔπομαι йти слідом, βούλομαι хотіти, χράομαι користуватися*.

§ 54. Пасивний стан (*passivum, παθητική*)

Присудок вживається в пасиві на позначення того, що підмет не є виконавцем дії, а лише предметом чи особою, на яку спрямована дія.

Дієслова, в яких пасивні форми мають активне або медіальне значення, називаються пасивно відкладними (*deponentia passivi, DP*)¹³: *δέχομαι приймати, πειράομαι намагатися*.

**§ 55. Теперішній час медіального і пасивного станів
(*praesens medii et passivi*)**

---

¹² Докладно про значення медіального стану див. § 248.

¹³ Таблиці депонентно медіальних та депонентно пасивних дієслів див. Додаток 3.

Теперішній час має для медія й пасива спільні форми, які граматично збігаються, а їх значення можна визначити лише в контексті.

Форми індикатива утворюються від презентної основи дієслова шляхом приднання медіальних закінчень головних часів (див. § 33) за допомогою з'єднувальних голосних о/ε за правилом: перед μ, ν стоїть ο, в решті випадків – ε.

Indicativus

презентна основа + ε/ο + медіальні закінчення головних часів

S.	1. παιδεύ-ο-μαι	P.	1. παιδευ-ό-μεθα
	2. παιδευ-η (παιδεύ-ει)		2. παιδεύ-ε-σθε
	3. παιδεύ-ε-ται		3. παιδεύ-ο-νται

- Σ Форма παιδεύη виникла із *παιδευ-ε-σαι; в тематичній флексії інтервокальна σ випала і відбулася контракція ε + αι = η (№ 14). Паралельна форма παιδεύει вживалася у IV-III ст. до н.е.

Imperativus

презентна основа + ε/ο + медіальні закінчення наказового способу усіх часів

S.	2. παιδεύ-ου	P.	2. παιδεύ-ε-σθε
	3. παιδευ-έ-σθω		3. παιδευ-έ-σθων

- Σ Форма παιδεύου виникла з *παιδευ-ε-σο після зникнення інтервокальної -σ і стягнення ε + ο = ου (№ 15).

Infinitivus

презентна основа + ε + σθαι

παιδεύ-ε-σθαι

УНІВЕРСАЛЬНЕ ПРАВИЛО

Закінчення -σθαι характерне для медіальних інфінітивів усіх часів (при збігові медіальних і пасивних форм — для медія і пасива часів презенса і перфекта).

§ 56. Активна та пасивна конструкція речення

Якщо підмет – виконавець певної дії, то присудок виражається дієсловом активного стану (активна конструкція речення). Якщо присудок є перехідним дієсловом, то стає

можливою заміна цієї активної конструкції на пасивну, в котрій підмет є предметом чи особою, яка зазнає впливу певної дії, а присудок виражається дієсловом пасивного стану.

Активна конструкція:

Οἱ στρατιῶται φυλάττουσι τὴν χώραν *Воїни захищають країну.*

Пасивна конструкція:

Ἡ χώρα φυλάττεται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν (τοῖς ὅπλοις).

Країна захищається воїнами (зброєю).

Алгоритм перетворення активної конструкції в пасивну:

1) прямиий додаток активної конструкції (τὴν χώραν) стає підметом пасивної (ἡ χώρα) – це формальний суб'єкт, бо насправді він не є носієм дії;

2) підмет активної конструкції (οἱ στρατιῶται) перетворюються в непрямий додаток пасивної: для особи – в родовому відмінку з прийменником ὑπό (genetivus auctoris, якому у латинській мові відповідає ablativus auctoris); для предмета – в давальному відмінку (dativus instrumenti, якому відповідає латинський ablativus instrumenti). Це – логічний суб'єкт, який є дійсним виконавцем дії;

3) присудок із актива (φυλάττουσιν) переходить у пасив (φυλάττεται) й узгоджується в особі та числі із підметом пасивної конструкції.

Σ Інколи пасивні конструкції можуть утворювати і неперехідні дієслова. Наприклад: дієслова, які керують родовим відмінком: ἄρχω *паную* і ἄρχομαι *я є підвладним*; ἀμελέω *нехтую* і ἀμελοῦμαι *мене зневажають* тощо; дієслова, що вимагають давального відмінка: φθονέω *зяздрю* і φθονοῦμαι *мені зяздрять*; πιστεύω *довіряю* і πιστεύομαι *мені довіряють*.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἄετὸν ἵπτασθαι διδάσκεις. Ти навчаєш орла літати (лат.: aquilam volare doces).

Κολοῖος ἀλλοτρίοις πτεροῖς ἀγάλλεται. Галка вбирається у чуже пір'я.

Ἀνάγκη οὐδὲ θεοὶ μάχονται (Σημωνίδης). З долею і боги не борються.

Ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται (Βίβλια). Дерево пізнається з плодів.

Вправа 1. Прочитайте і перекладіть речення; замініть (де це можливо) активну конструкцію на пасивну і навпаки:

1) Πόθεν, ὦ φίλε, φαίνη; 2) Βουλόμεθα μανθάνειν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶτταν. 3) Ἡ στρατιὰ πείθεται τῷ στρατηγῷ. 4) Ἡ τῶν Ἀθηναίων πολιτεία ἄρχεται ὑπὸ τοῦ δήμου. 5) Ἐπὶ δόξᾳ πολλὰκις ἔπεται ὁ φθόνος. 6) Τὰ τέκνα εἰς διδασκαλεῖον κομίζονται ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ. 7) Ὡ μαθηταί, μὴ διαλέγεσθε. 8) Οἱ ἀθληταὶ ἐλαίῳ χρίονται. 9) Τῇ θερμῇ ὥρᾳ γῆ ἀνθίζεται. 10) Τρεφόμεθα τοῖς τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν δένδρων καρποῖς. 11) Χρὴ βουλευέσθαι πρὸ τοῦ ἔργου. 12) Εἰ βούλει

ἀγαθὸς γίγνεσθαι, πρῶτον πίστευε, ὅτι κακὸς εἶ. 13) Τὰ δένδρα θεραπεύεται τοῦ καρποῦ ἕνεκα. 14) Θεῶ μάχεσθαι δεινόν ἐστὶ καὶ τῇ τύχῃ. 15) Ἄνῆρ ἀχάριστος μὴ νομιζέσθω φίλος.

Οἱ Σπαρτιάται

Ἄπλοῦς ἐστὶν ὁ τῶν Σπαρτιατῶν βίος. Πείθονται δ' αἰεὶ οἱ Σπαρτιάται τοῖς νομοῖς καὶ τὴν ἀνδρείαν πρῶτην τῶν ἀρετῶν νομίζουσιν. Ἐπειδὴ αἰσχρὸν οἴονται τέχνας ἐτέρας μανθάνειν ἢ τὰς πρὸς τὸν πόλεμον χρησίμας, τοὺς μὲν ἀγροὺς οἱ δοῦλοι ἐργάζονται, τὰς δὲ τέχνας περίοικοι ἐπιτηδεύουσιν. Ὑπο τῶν πολιτῶν ὁ ἐν τῷ πολέμῳ θάνατος ὡς καλὸς μακαρίζεται.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Друзі, не довіряйте обманщику. 2) Юнаки виховуються наставниками, навчаються в школах, вправляються в гімназіях. 3) Південна Італія в давнину називається Великою Грецією.

§ 57. Минулий час недоконаного виду (*imperfectum, παρατατικός*)

Грецький, як і латинський імперфект, належить до історичних часів і означає незавершену дію в минулому; відповідає в українській мові минулому часові недоконаного виду.

Імперфект також може означати початок чи спробу дії: ἔλεγον я почав (було) говорити. Часто імперфект дієслів, що означають рух чи мовлення, має значення доконаного виду: ἔλεγον я сказав.

З усіх способів імперфект утворює форми лише дійсного способу.

§ 58. Минулий час недоконаного виду активного стану (*imperfectum activi*)

Форми утворюються шляхом додавання перед презентною основою дієслова авгмента та приєднання активних закінчень історичних часів (див. § 33) за допомогою з'єднувальних голосних ε/ο.

авгмент + презентна основа + ε/ο + активні закінчення історичних часів

S. 1. ἐ-παίδευ-ο-ν 2. ἐ-παίδευ-ε-ς 3. ἐ-παίδευ-ε(ν)	P. 1. ἐ-παιδεύ-ο-μεν 2. ἐ-παιδεύ-ε-τε 3. ἐ-παίδευ-ο-ν

§ 59. Авгмент (*augmentum, αύξησης*)

Ознакою індикатива історичних часів (імперфекта, аориста, плюсквамперфекта) слугує авгмент (*augmentum* < *augeo збільшую, додаю*).

Наголос в авгментованих формах не може просуватися до початку дієслова поза авгмент; наприклад: ἀπήγον я відвів (хоча за правилами акцентуації та загальною рецесивною тенденцією наголошення особових форм наголос міг би стояти на третьому складі від кінця слова).

§ 60. Складовий авгмент (*augmentum syllabicum, ή συλλαβική αύξησης*)

Якщо дієслово починається з приголосного звука, то на початку ставиться складовий авгмент ε-: παιδεύω – ἐπαίδευον, λέγω – ἔλεγον.

У дієсловах із початковим ρ цей звук подвоюється:

ρίπτω – ῥῥίπτου.

У дієсловах із префіксами, які можуть самостійно виступати в ролі прийменників, авґмент вставляється безпосередньо між префіксом і коренем:

εἰσ-πέμπω – εἰσ-έ-πεμπου.

Σ Префікси ἐξ-, ἐν-, συν- перед авґментом повертають собі первісну форму:

ἐκ-πίπτω – ἐξ-έ-πιπτον,
ἐμ-βάλλω – ἐν-έ-βαλλον,
συν-βουλεύω – συν-ε-βούλευον.

Σ Префікси із кінцевим голосним звуком перед авґментом зазнають елізії (за винятком περι-, про-):

ἀπο-πέμπω – ἀπ-έ-πεμπου,
але про-πέμπω – про-έ-πεμπου¹⁴.

У складених дієсловах із префіксами, які не можуть виступати самостійно в ролі прийменників, авґмент приєднується до початку слова:

δυσ-τυχέω – ἐ-δυσ-τύχου.

Σ Деякі складні дієслова, в яких префікс зазнав елізії, вважаються простими, тому авґмент ставиться перед префіксом:

καθ-εύδω – ἐ-κάθευδον, καθ-ίζω – ἐ-κάθιζον.

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

ἔπραττον, προὔβαλλες, κατέβαινε, περιετρέπετε.

Вправа 2. *Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:*

1) Οἱ Πέρσαι ἔθουον τῷ ἡλίῳ καὶ τῇ γῇ καὶ τῇ σελήνῃ. 2) Οἱ στρατηγοὶ συνέλεγον τὴν στρατιάν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. 3) Ἀεὶ οἱ διδάσκαλοι ἐδίδασκον καὶ ἐπαίδευον τοὺς μαθητάς. 4) Πολλάκις ἐθαυμάζομεν τὴν τῶν Σπαρτιατῶν ἀνδρείαν. 5) Οἱ Ἀθηναῖοι πολλάκις ἀνδρείους καὶ χρηστοὺς πολίτας ἐκ τῆς χώρας ἐξέβαλλον. 6) ὦ νεανῖαι, ἐπιστεύετε καὶ ἐθεραπεύετε τοὺς διδασκάλους; 7) Ἡ μὲν ἀναρχία διέφθειρε τὰς πολιτείας, ἡ δ' ἀνομία ἀπέκτεινε τοὺς πολίτας. 8) Οἱ φιλόσοφοι διὰ λόγων τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀρετὴν προὔτρεπον. 9) ὦ Λεωνίδα, τῷ θανάτῳ ἀθάνατον δόξαν καὶ τιμὴν ἐπέφερες. 10) Οἱ στρατιῶται διέκοπτον τοὺς πολεμίους τε καὶ προδότας ἐκόλαζον. 11) Λακεδαιμόνιοι τῆς μουσικῆς ἄπειροί εἰσιν. 12) Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης ἐστασιαζέτην ἔτι παῖδε ὄντε. 13) Πυθαγόρας σφάγια τοῖς θεοῖς προσφέρειν ἐκώλυεν. 14) Οἱ νέοι τῶν Σπαρτιατῶν ἐκάθευδον ὁμοῦ κατ' ἀγέλας ἐπὶ στιβάδιον τοῦ παρὰ τῷ Εὐρώτῃ καλάμου. 15) Οἱ παλαιοὶ ἡλίον τε καὶ σελήνην ἐνόμιζον θεοῦς. 16) Ἰσχυρῶς Ὀμηρον ἐθαύμαζεν Ἀλέξανδρος.

¹⁴

Авґментовані форми з префіксом про- часто виступають у красисі (№24): проὔπεμπου.

Ἡ παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις παιδεία

Τῶν παλαιῶν νομοθετῶν Λικούργον οἱ Σπαρτιάταις μάλιστα ἐθεράπευον. Κατὰ τὸν νόμον αὐτοῦ οἱ Σπαρτιάταις εἰς γυμνάσια τὰ τέκνα ἔπεμπον. Ἄπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς θεᾶς τοὺς νέους ἐρράπιζον καὶ τοῦτον, ὃς οὐκ ἔκλαιε, πρῶτον ἐνόμιζον. Ὡς Σπάρτη, διὰ τῶν τοῦ Λικούργου νόμων οὖν ἀνίκητον στρατιὰν ἐπαίδευσεν.

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Афі́нські полководці повертали до втечі військо персів. 2) Александра Македонського виховував філософ Арістотель. 3) Піфагорійці вважали вчителя напівбогом.

§ 61. Часовий авгмент
(*augmentum temporale, ἡ χρονική αύξησης*)

Якщо дієслово починається з голосного звука, то його подовження слугує часовим авгментом. Вважається, що часовий авгмент виникає з поєднання складового авгмента ϵ - та початкового голосного за правилами контракції чи без складового авгмента за правилами подовження голосних:

α	>	η	ἄγω – ἥγον
ϵ	>	η	ἐλαύνω – ἥλαινον
$\omicron$	>	ω	ὀπλίζω – ὦπλιζον
ι	>	$\bar{\iota}$	ἰδρύνω – ἴδρουν
υ	>	$\bar{\upsilon}$	ὕβρίζω – ὕβριζον
α	>	η	ἄδω – ἦδον
$\alpha\iota$	>	η	αἰσχύνομ – ἥσχυνον
$\alpha\upsilon$	>	$\eta\upsilon$	αὐξάνω – ἠύξανον
$\epsilon\iota$	>	η або $\epsilon\iota$	εἰκάζω – ἦκαζον або εἵκαζον
$\epsilon\upsilon$	>	$\eta\upsilon$ або $\epsilon\upsilon$	εὐχομαι – ἠύχομην або εὐχόμην
$\omicron\iota$	>	ω	οἰκίζω – ὦκιζον

Дієслова із початковим ϵ -, перед яким колись стояли приголосні $-\sigma$, $-F$, $-\sigma F$, отримують замість η авгмент $\epsilon\iota$, що виник шляхом контракції складового авгмента ϵ та початкового звука основи ϵ після випадіння цих приголосних. Наприклад: ἔχω < *σέχω утворює імперфект εἶχον < *έσεχον. Таких непохідних дієслів нараховується десять:

ἔάω	дозволяти – εἶων	ἐργάζομαι	робити – εἰργαζόμεν
ἐθίζω	призвичаювати – εἶθιζον	ἐστίαω	пригощати – εἰστίων
ἔλκω	тягнути – εἶλκον	ἔπομαι	йти слідом – εἰπόμην
ἔχω	мати – εἶχον	ἐρύω	тягти – εἶруον
ἔλιττω	крутити – εἶλιττον	ἔρπω	повзти – εἶρπον

Σ У деяких дієсловах із початковим довгим голосним чи дифтонгом, що первісно починалися з F , замість часового авгмента виступає складовий:

ὠθέω – ἐώθουν, οὐρέω – ἐούρουν.

Якщо дієслово починається зі сполучення $\epsilon\omicron$ -, то авгмент отримує другий голосний:

ἐορτάζω – ἐώρταζον.

Дієслова, які починаються з $\alpha\upsilon$ -, $\omicron\iota$ - із наступним голосним, не отримують ніякого авгмента:

αὐαίνω – αὐαῖνον, οἰακίζω – οἰάκιζον.

Складені дієслова із початковим голосним кореня отримують часовий авгмент за загальними правилами для складених дієслів:

κατ-άγω – κατ-ήγον   ἄ-δικέω – ἡ-δίκουν
προ-άγω – προ-ήγον   οἰκο-δομέω – ὤκο-δόμουν

Якщо після префіксів *δυσ-*, *εὐ-* йде голосний звук, то він зазнає подовження:

δυσ-αρεζέω – δυσ-ηρέζουν
εὐ-εργετέω – εὐ-ηργέτουν

Σ Якщо після префікса *εὐ-* (< *εὖ* *добре*) йде приголосний чи голосні *η*, *ω*, то авгмент ставиться на початку слова:

εὐ-δοκίμέω – ηὐδοκίμουν.

Σ Деякі дієслова, складені з префіксами, що можуть самотійно виступати в ролі прийменників, окрім складового авгмента, ще приймають на початку слова часовий авгмент:

ἀν-ορθόω – ἦν-ώρθουν   ἀμφι-γνοέω – ἤμφ-ε-γνόουν
ἀν-έχομαι – ἦν-ειχόμην   ἀμφισ-βητέω – ἤμφι-ε-σβήτουν

§ 62. Имперфект дієслова *εἶμι*

S.	1.	ἦν (ἦ)	P.	1.	ἦμεν
	2.	ἦσθα		2.	ἦτε
	3.	ἦν		3.	ἦσαν

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι (*Ἀνακρέων*). Колись і мілетці були хоробрими. (З ностальгією чи іронічно про колишню велич).

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Οἱ στρατιῶται τοὺς τοῦ πολέμου κινδύνους ἀνδρείως ἔφερον καὶ ὁ στρατηγὸς παρῶξυνεν εἰς τὴν μάχην. 2) Μὴ λέγε, τίς ἦσθα πρότερον, ἀλλὰ νῦν τίς εἶ. 3) Οἱ Ἀθηναῖοι τοῖς θεοῖς καὶ ταῖς θεαῖς βωμούς τε καὶ ἱερὰ ἴδρουν. 4) Τὰ δὲ τῶν Μουσῶν ἱερὰ οἱ παλαιοὶ ὠνόμαζον Μουσεῖα. 5) Ὀνειδίζομεν αἰεὶ τὴν μοναρχίαν καὶ ὀλιγαρχίαν καὶ τὴν ἀναρχίαν. 6) Ἐν ταῖς Θερμοπύλαις ἦν μάχη τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Πέρσας. 7) Ὁ Ἑρμῆς τοὺς νεκροὺς ἐκ τῆς γῆς ἀπήγεν εἰς Ἄιδου. 8) Οἱ φίλοι αἰεὶ ἠλήθευον καὶ ἤθελον τοὺς τῶν φίλων λόγους ἀκοῦειν. 9) Τῶν Περσῶν ἦρχον δεσπότες καὶ σατράπαι. 10) Ἐθέλομεν γυμνάζεσθαι καὶ ἤκομεν εἰς τὸ γυμνάσιον.

Περὶ τοῦ Ἀριάδνης λίνου

Μίνως ἦν ποτε κύριος τοῦ πόντου. Τὰ δὲ βασίλεια ἦν ἐν Κνωσσῷ. Ἐνταῦθα ἐβίότευε καὶ ὁ Μινώταυρος ἐν τῷ λαβυρίνθῳ· σῖτος δὲ ἦν αὐτῷ τῶν ἐναντίων τέκνα.

Τὸ τρίτον ἤδη ὑπ' Ἀθηναίων πέμπονται τῷ Μινωταύρῳ ἑπτὰ τε νεανίσκοι καὶ ἑπτὰ παρθένοι. "Ὅτε δὲ εἰσέβαινον εἰς τὸ πλοῖον, ὁ Αἰγεὺς βασιλεύς·" "Οὐκ ἐπαιδεύεσθε, ὦ τέκνα, ἐπὶ τὸ ἀποθνήσκειν, Ἐθσεὺς οὖν ἐθέλει τὸν Μινώταυρον φονεύειν. Ὑπο πολλῶν ἤδη, ὦ υἱέ, θαυμάζῃ ἐπὶ τῷ ἀνδρείῳ θυμῷ· Φέρε ἄρα καὶ τὸν νέον ἄθλον".

Τῷ Κρητικῷ τυράννῳ ἦν θυγατὴρ Ἀριάδνη. Ἡ οὖν παρθένος, ὅτε βλέπει τὸν καλὸν ξένον, ἐθέλει αὐτῷ ἀμύνειν τὸν θάνατον καὶ λάθρα διαλέγεται αὐτῷ· "Λάμβανε ἄρα παρὰ Ἀριάδνης λίνον μακρὸν καὶ ἅπτε ἐπὶ τῷ τοῦ λαβυρίνθου στομίῳ. Φυλάττου τὸ φοβερὸν θηρίον, μάχου τοῖς ὄπλοις, ὦ ξένη. Μηδεὶς εἰσερχέσθω ἄθυμος". Ἐπειτα ὁ Ἐθσεὺς φονεύει τὸν Μινώταυρον καὶ εὕρισκει τὴν ἕξοδον τοῦ λαβυρίνθου.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Фалес першим передбачив сонячне затемнення. 2) За красномовство афіняни називали Перікла Зевсом Олімпійським. 3) Багато тварин були присвячені богам.

ПРИЙМЕННИК (PRAEPOSITIO, ΠΡΟΘΕΣΙΣ)

ЛЕКЦІЯ 17

Більшість прийменників були первісно прислівниками, деякі з них зберегли це значення (*ἀντί навпроти, κατά вниз* тощо).

Прийменники сполучаються з іменниками та субстантивованими частинами мови в усіх непрямих відмінках для вираження різних обставин.

Прийменники, приєднуючись до слів, втрачають самостійність і, ставши префіксами, надають слову нових смислових відтінків. Прийменники в ролі префіксів переважно зберігають свої значення.

Певна група прийменників походить не від прислівників і не виступає в ролі префіксів. Кожен з них поєднується з одним непрямим відмінком. Наприклад: з генетивом – *ἀνευ без, μεταξύ поміж, ἐγγύς біля*, з дативом – *ὄμοῦ, ἅμα разом*, з акузативом – *ὡς до* та інші.

Прийменники *ἕνεκα* та *χάριν заради, задля* ставляться в постпозиції (як і латинські *causa, gratia*): *χρημάτων ἕνεκα (χάριν) – rescupiae causa (gratia) – задля, з-за грошей*.

§ 63. Прийменники і префікси та їх основні значення

Прийменник (префікс)	Значення прийменника	Приклади	У ролі пре-фікса надають значення	Приклади
<i>3 genetivus</i>				
ἀντί	за, натовість	ὄφθαλμόν ἀντί ὀφθαλμοῦ <i>око за око</i>	протидії:	ἀντιφέρω <i>протиставляти</i>
	порівняно з	ἀντί ζώων πο- рівняно з <i>тваринами</i>	ворожості: подібності:	ἀντίβιος <i>ворожий</i> ἀντίθεος <i>богорівний</i>
ἀπό	з, від, після (у часі і просторі)	ἀπό τῆς πόλεως <i>з міста</i> ἀπό δείπνου <i>після обіду</i>	віддалення чи відділення: повернення чи віддачі:	ἀποφέρω <i>відносити</i> ἀποδίδωμι <i>відавати</i>
	з (матеріал)	ἀπό ξύλου <i>з дерева</i>	минулого (=лат. ex-):	ἀποστράτηγος <i>колишній полководець</i>
ἐξ (ἐκ)	з, від (рух назовні, знизу догори)	ἐκ βάθους <i>з глибини</i> ἐξ ὕπνου <i>зі сну</i>	віддалення чи відділення:	ἐκφέρω <i>виносити</i>
			завершення:	ἐκπεράινω <i>здійс-</i>

				нювати
--	--	--	--	--------

Продовження табл.

Прийменник (префікс)	Значення прийменника	Приклади	У ролі префікса надають значення	Приклади
	з (матеріал)	ἐξ ἀδάμαντος <i>із сталі</i>	походження:	ἐκγίγνομαι <i>народжуватися від</i>
πρό	перед, попереду	πρὸ ἡμῶν <i>перед нами</i>	знаходження попереду чи руху вперед:	προφέρω <i>вносити наперед</i>
	за, на захист	πρὸ τῆς πατρίδος <i>за батьківщину</i>	дії на захист:	προμάχομαι <i>боротися за</i>
3 dativus				
ἐν	в, на (де?)	ἐν τῇ πόλει <i>в місті</i>	знаходження всередині	ἐνοικέω <i>населяти</i>
	в, на (куди?)	ἐν θρόνῳ <i>на трон</i>	рух досередини	ἐμφέρω <i>вносити</i>
	серед, поміж	ἐν δένδροις <i>серед дерев</i>	висока ступінь ознаки:	ἔμφωνος <i>гучногосий</i>
σύν	разом з	σὺν ἀδελφῷ <i>з братом</i>	співучасті:	συμφέρω <i>нести разом; погоджуватися</i>
	згідно з	σὺν τῷ νόμῳ <i>за законом</i>	збірності:	σύμφυτος <i>зрощений</i>
3 accusativus				
εἰς (εἰς)	в, до	εἰς τὴν Ἀττικὴν <i>в Аттику</i>	проникнення:	εἰσφέρω <i>вносити</i>
	для	εἰς κέρδος <i>задля зиску</i>		
3 genetivus i accusativus				
διά	з <u>gen.</u> серед	διὰ μήλων <i>серед яблук</i>	наскрізний рух:	διαφέρω <i>переносити</i>
	з <u>gen.</u> і <u>acc.</u> через, крізь	δι' ἐνδείαν <i>через скруту</i>	розподільна дія:	διapέμπω <i>розсилати</i>
κατά	з <u>gen.</u> рух згори донизу	κατ' ὀρών <i>з гір</i>	рух вниз:	καταφέρω <i>скидати</i>
	проти	κατὰ ἡμῶν <i>проти нас</i>	протидія:	καταγέλλω <i>вистіювати</i>
	з <u>acc.</u> в, на, по	κατὰ τὴν γῆν <i>по землі</i>	підсилення:	κατακόπτω <i>розбивати щент</i>

Продовження табл.

Прийменник	Значення при-	Приклади	У ролі префікса	Приклади
------------	---------------	----------	-----------------	----------

(префікс)	йменника		надають значення	
μετά	3 gen. серед, разом	μετὰ φίλου <i>з другом</i>	співучасть:	μετέχω <i>брати участь</i>
	3 acc. за, після	μετὰ πόλεμον <i>після війни</i>	рух слідом:	μεταφέρω <i>переносити</i>
			зміна:	μετανοέω <i>передумати</i>
ὑπέρ	3 gen. над, зверху	ὑπὲρ τῆς γῆς <i>над землею</i>	положення за межами:	ὑπερφέρω <i>виносити за межі</i>
	за, заради	ὑπὲρ τῆς πατρίδος <i>за батьківщину;</i>	дії на захист:	ὑπερμαχέω <i>боротись за</i>
	3 acc. через, за	ὑπὲρ πόντον <i>за морем</i>	надмірність:	ὑπερβολή <i>перебільшення</i>
3 genetivus, dativus i accusativus				
ἄμφι	навколо, по, біля	ἄμφι ἄστου <i>по місту</i>	положення або рух навколо:	ἄμφιβαίνω <i>обходити</i>
		ἄμφι τῆς πόλεως <i>біля міста</i>	висока ступінь ознаки:	ἄμφιδάκρυτος <i>який надміру оплакує</i>
ἀνά	3 gen. i dat. нагору, на	ἀνά ναυσί <i>на кораблі</i>	рух догори:	ἀναφέρω <i>піднімати</i>
	3 acc. на, по, протягом	ἀνά νύκτα <i>вночі</i>	повторюваність:	ἀναγράφω <i>переписувати</i>
ἐπί	3 gen. під час, при	ἐπὶ τοῦ παρόντος <i>у даний момент</i>	перебування на:	ἐπιφέρω <i>наносити</i>
	3 dat. за, слідом, на чолі	οἱ ἐπὶ πᾶσιν <i>ар'єргард</i> ἐπὶ στρατεύματι <i>на чолі війська</i>	рух до:	ἐπικαλέω <i>закликати</i>
	3 gen. i acc. на (де? куди?)	ἐπὶ γῆς <i>на землі</i> ἐπ' οἴκου <i>додому</i>	супровід:	ἐπαυλέω <i>під флейту</i>
παρά	3 gen. від	παρὰ βασιλέως <i>від царя</i>	суміжність:	παράλληλος <i>паралельний</i>

Прийменник (префікс)	Значення прийменника	Приклади	У ролі префікса надають значення	Приклади
	ἔ <u>dat.</u> поруч, біля	παρὰ θύραις <i>біля воріт</i>	рух повз:	παραφέρω <i>проносити</i>
	ἔ <u>acc.</u> до	παρὰ τὴν ὁδὸν <i>до дороги</i>	передача:	παραδίδωμι <i>передавати</i>
περί	ἔ <u>gen. i dat.</u> про, за	περὶ φιλίας <i>про дружбу</i>	рух навколо:	περιφέρω <i>обносити</i>
	ἔ <u>acc.</u> навколо, поруч	οἱ περὶ τήραν <i>мисливці</i>	надмірність:	περικαλλής <i>прекрасний</i>
πρός	ἔ <u>gen.</u> від	πρὸς θαλάττης <i>з моря</i>	рух до:	προσφέρω <i>підносити</i>
	ἔ <u>dat. i acc.</u> до, на(куди?)	πρὸς οὐρανόν <i>на небо</i>	приєднання чи додавання:	προστίθημι <i>докладати</i>
ὑπό	ἔ <u>gen.</u> з, з-під	ὑπὸ βλεφάρων <i>з-під повік</i>	положення під:	ὑποφέρω <i>зносити</i>
	ἔ <u>dat.</u> під (де?)	ὑπὸ οὐράνω <i>під небом</i>	прихованість:	ὑπέρχομαι <i>закрадатись</i>
	ἔ <u>acc.</u> під (куди?)	ὑπὸ γῆν <i>під землю</i>	низький ступінь ознаки:	ὑπόλευκος <i>білуватий</i>

ДІЄСЛОВО (VERBUM, ΡΗΜΑ) (ПРОДОВЖЕННЯ)

---

§ 64. Минулий час недоконаного виду медіального і пасивного станів (*imperfectum mediі et passivi*)

Imperfectum mediі et passivi має ознаку історичного часу – авгмент та медіальні закінчення історичних часів (див. § 33), які приєднуються за допомогою з'єднувальних голосних ο/ε.

авгмент + презентна основа + ε/ο + медіальні закінчення історичних часів

- S. 1. ἔ-παιδευ-ό-μην P. 1. ἔ-παιδευ-ό-μεθα
2. ἔ-παιδεύ-ου 2. ἔ-παιδεύ-ε-σθε
3. ἔ-παιδεύ-ε-το 3. ἔ-παιδεύ-ο-ντο

Σ Форма ἔπαιδεύου виникла з *επαιδευεσο після випадіння σ і контракції ε + ο = ου.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἄπο μηχανῆς ὁ θεός. Бог з машини. (У театральній виставі – з допомогою механічного пристрою поява на сцені бога для несподіваної розв'язки драматичних подій; переносно: раптова і неочікувана <щаслива> розв'язка. Лат.: *deus ex machina*).

Ἐξ ὑπαρχῆς. Спочатку (всьяке додосвідне знання чи судження; лат.: *a priori*).

Ἐκ τοῦ παραχρῆμα. Без попередньої підготовки (одразу ж у потрібний момент; лат.: *ex tempore*).

Ἐπὲρ τὸ λίνον. Всупереч долі (досл. *нитці*, тобто нитці життя, яку, за уявленнями греків, пряли, відміряли і обрізали три мойри – богині долі).

Οἱ περὶ τάγηνον φίλοι. Друзі навколо сковорідки.

Ἄφ' ἵππων ἐπ' ὄνου. З коней та на ослів (пор. лат.: *de caelum in caenum* – з неба та в болото).

Πρὸς κέντρα λακτίζειν. Лізти на рожен.

Πρὸς Κρήτα κρητίζειν. Обманювати як крітянин крітянина (як обманщик обманщика).

Ἐξ ὀλίγου τὰ πολλὰ (*Θουκυδίδης*). Велике – з малого.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

ἠριζόμην, διεκόπτετο, μετεπέμπου, ὠπλίζοντο.

Вправа 2. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἀνδρείως ἐμάχοντο τοῖς πολεμίοις κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. 2) Οἱ προδόται ἀεὶ θανάτῳ ἐκολάζοντο ὑπὸ τῶν πολιτῶν. 3) Ὑπὸ τῶν Σκυθῶν τοῖς θεοῖς ἵπποι ἐθύοντο. 4) Οἱ κακοῦργοι εἰς δεσμοτήριον ἀπήγοντο. 5) Κῦρος, ὁ τοῦ Καμβύσου, ἐν τοῖς Πέρσαις ἐπαιδεύετο. 6) Ἐβουλόμεθα, ὦ πολῖται, στρατεύεσθαι ἐπὶ τὸν τύραννον· οὐ γὰρ ἐθέλομεν τῷ τυράννῳ δουλεύειν. 7) Οἱ Ἀθηναῖοι ὠνειδίζοντο τὴν τῶν Βοιωτῶν ἀμαθίαν. 8) Ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐταριχεύοντο οἱ νεκροὶ καὶ οὕτω διεσώζοντο εἰς ἀεὶ. 9) Ἡ χώρα ἐφυλάττετο παρὰ πόλεμον ὑπὸ τῶν πολιτῶν. 10) Οἱ Εἰλωτες τοῖς Σπαρτιάταις γῆν εἰργάζοντο. 11) Ζήνων ὁ φιλόσοφος λαλιᾶς πάμπαν ἀπέιχετο. 12) Οἱ νεώτεροι παιδευέσθωσαν τῇ τῶν πρεσβυτέρων ἐμπειρίᾳ.

Вправа 3. *Встановіть етимони, визначте смисловий відтінок, який надає слову префікс; поясніть семантичні зміни слів:*

аналіз	діорама	катаклізм	символ
аналогія	емблема	метафора	симпатія
антарктика	епіграф	метафізика	симптом
Апокаліпсис	ефемерний	паразит	синдром
гіпербореїці	катастрофа	перипетія	синтаксис
гіпотеза	каталог	периферія	система

Вправа 4. *Поясніть семантику префіксів у словах, складених зі словом ἡ ὁδός дорога, шлях:*

анод   епізод   метод   період   ексод   катод   парод   синод

Вправа 5. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Афіняни колись називалися кранаями. 2) У спартанців вважалось ганебним займатись землеробством. 3) Сократ бесідував з афінськими юнаками й навертав їх до добродетелі і знань.

§ 65. Дієприкметник (*participium, μετοχή*)

Дієприкметник – віддієслівна форма, яка має ознаки прикметника (рід, число, відмінок) і дієслова (час, стан).

Грецький дієприкметник, як і латинський, не виражає часу, а лише вказує на категорію дії: *participium praesentis* означає недоконану дію, *participium aoristi* – завершену дію, *participium perfecti* – тривання дії чи стану, які виникли в минулому; лише *participium futuri* відносить дію до майбутнього.

Конкретизація часової характеристики дієприкметникової дії можлива лише в зв'язку з часовим значенням керуючого дієслова.

У реченні дієприкметник виконує функції¹⁵:

- ✓ означення (атрибутивну);
- ✓ іменної частини складеного присудка (предикативну);
- ✓ обставини.

В атрибутивній функції дієприкметник узгоджується із означуваним словом у роді, числі, відмінку; вживання артикля таке саме, як і при атрибутивному прикметнику:

Ἦ ἐν φάντῃ κατακειμένη κύων Собака, яка лежить у яслах
(= собака на сні).

У предикативній функції дієприкметник узгоджується із підметом у роді та числі і завжди ставиться в називному відмінку:

Μὴ κάμῃς φίλους ἐυεργετῶν Не втомлюйся облагодіювати друзів.

У ролі обставини дієприкметник вживається узгоджено із будь-яким членом речення (залежний дієприкметник, *participium coniunctum*) або у складі незалежного дієприкметникового звороту (самостійний дієприкметник, *participium absolutum*).

Залежний дієприкметник формально є означенням, а логічно – обставиною, й замінює підрядні речення часу, причини, умови, допусту та способу дії.

Ὅρμιζόμενος μὴ κόλαζε.

Залежний дієприкметник перекладається (на прикладі цього речення):

- ✓ повним підрядним реченням. – Коли (якщо, тому що, хоча) ти гніваєшся, не карай.
- ✓ дієприкметником. – Розгніваний – не карай.
- ✓ дієприслівником чи дієприслівниковим зворотом. – Гніваючись не карай.
- ✓ віддієслівним іменником з прийменником. – У гніві – не карай.

§ 66. Зворот *genetivus absolutus*

¹⁵

Докладно про синтаксичні функції дієприкметника див. § 252-257.

Самостійний дієприкметник також вживається для заміни підрядних обставинних речень, але при умові, що "підмет" такого "підрядного речення" не знаходиться і не мається на думці в "головному реченні" в жодному відмінку.

Зворот родовий відмінок самостійний (genetivus absolutus) складається з іменника або займенника в родовому відмінку (логічний підмет звороту) та узгодженого в роді, числі і родовому відмінку дієприкметника (логічний присудок звороту). У латинській мові йому відповідає зворот ablativus absolutus.

Ψυχῆς νοσοῦσας ἔστι φάρμακον ὁ λόγος.

Зворот genetivus absolutus перекладається (на прикладі цього речення):

- ✓ повним підрядним реченням, причому іменник або займенник у генетиві стає підметом підрядного, а дієприкметник у генетиві – присудком його. Тип підрядного і вибір сполучника визначаються за контекстом і з огляду на пов'язані із зворотом прислівники, частки тощо. – *Коли (якщо і т.д.) страждає душа, ліками є слово.*
- ✓ дієприкметниковим зворотом. – *Для страждаючої душі ліками є слово.*
- ✓ віддієслівним іменником з прийменником. – *При стражданнях душі ліками є слово.*

§ 67. Дієприкметник теперішнього часу медіального і пасивного станів (*participium praesentis medii et passivi*)

Дієприкметник теперішнього часу (*participium praesentis*) у функції означення чи предикатива вказує на недоконаний вид; у ролі обставини має значення того часу, в якому стояла б дієслівна форма присудка підрядного речення, яке замінено цим дієприкметником:

- ✓ якщо присудок стоїть у теперішньому часі, то *participium praesentis* означає теперішню дію чи стан (має презентне значення);
- ✓ якщо присудок вжитий у минулому часі, то *participium praesentis* означає минулу недоконану дію (має значення імперфекта);
- ✓ якщо присудок майбутнього часу, то *participium praesentis* означає майбутню дію (має футуральне значення).

Дієприкметник теперішнього часу медіального і пасивного станів утворює форми від презентної основи дієслова через приєднання суфікса -μεν- та родових закінчень -ος, -η, -ου:

презентна основа + μεν + -ος, -η, -ου

Participium praesentis medii et passivi

- m** παιδευ-ό-μεν-ος
- f** παιδευ-ο-μέν-η
- n** παιδευ-ό-μεν-ου

Форми чоловічого і середнього родів відмінюються за другою відміною прикметників, жіночого – за першою відміною.

УНІВЕРСАЛЬНЕ ПРАВИЛО

Суфікс *-μεν-* завжди слугує ознакою медіального дієприкметника (при збігові медіальних і пасивних форм у презенсі та перфекті — ознакою медіального і пасивного дієприкметників).

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἐν πίθῳ ἡ κεράμεια γιγνομένη. Гончарна справа, розпочата з піфоса (про спробу братися за складне, не досягнувши простого). Ἄδικεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ὁ φειδόμενος τῶν κακῶν. Хто щадить лихе, псує хороше (лат.: qui malis parcet, bonis nocet).

Ζωγραφία φθεγγομένη ἢ ποίησις (Πλούταρχος). Поезія – це озвучений живопис.

Μηδὲν διακρινόμενον (Βιβλία). Без найменшого вагання. (Часто цитується старослов'янською мовою: нічтоже сумняшеса).

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Οἱ στραιώται ἐμάχοντο ἅμα πορευόμενοι. 2) Τῷ βουλομένῳ οὐδὲν χαλεπὸν ἐστίν. 3) Οὐ χρὴ ἀποβλέπειν εἰς τὰ λεγόμενα, ἀλλ' εἰς τὰ ἐργαζόμενα. 4) Μεταπεμπομένου ἀδελφοῦ οὐκ ἐθέλει ἦκειν. 5) Ἀγαθοὶ πολῖταιί εἰσιν οἱ τοῖς νόμοις πειθόμενοι. 6) Τῆς διὰ τῆς ἐρημίας πορευομένης στρατιᾶς οἱ προδότες ἐπήγοντο τοὺς πολεμίους. 7) Οἱ τοῖς νόμοις μὴ πειθόμενοι ὑπὸ τῶν δικαστῶν κολάζονται. 8) Τὸν δίσκον ἔρριπτον οἱ νεανῖαι γυμναζόμενοι. 9) Οἱ Διόσκουροι τοὺς ἐν θαλάττῃ χειμαζομένους ἔσωζον.

Οἱ Δελφοί

Ἐν Δελφοῖς ἱερὸν ἦν Ἀπόλλωνος ἀρχαῖον καὶ μαντεῖον τοῦ θεοῦ. Τὸ δ' ἱερὸν ἦν πλούσιον· ὑπὸ γὰρ τῶν μαντευομένων πολλὰ δῶρα προσ- εφέρετο τῷ θεῷ. Χρυσὰ καὶ λαμπρὰ θυόμενα ἐφυλάττοντο ἐν πολλοῖς θησαυροῖς. Τοῖς μαντευομένοις ἀπεκρίνετο ἡ Πυθία, ἱέρεια. Ἐν Δελφοῖς οἱ ῥαψῳδοὶ ἔλεγον τὰ τοῦ Ὀμήρου καὶ οἱ κιθαρῳδοὶ ἐκιθάριζον.

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) Зі сходом сонця мандрівники вирушили в дорогу. 2) Воїни, які вірять полководцю, б'ються відважно і рішуче. 3) Часто не дозволялось їсти присвячених богам тварин.

ІМЕННИКИ ТА ПРИКМЕТНИКИ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ

ЛЕКЦІЯ 19

§ 68. Типи основ третьої відміни

До третьої відміни належать іменники і прикметники усіх родів, які в genetivus singularis мають закінчення -ος. Форму nominativus singularis вони утворюють сигматично (закінчуються на σ) або асигматично ("нульове" закінчення).

Основа їх визначається за формою genetivus singularis шляхом відкидання закінчення -ος (пор. латинську III відміну). Тому в словниковій формі для іменників третьої відміни перед закінченням genetivus singularis вказуються кінцеві звуки основи. Наприклад: λέων, οντος ὁ лев (gen. sing. λέοντος, основа λεοντ-).

Найчастіше основи закінчуються на приголосні звуки, рідше – на голосні. Виділяють такі типи основ:

✓ на приголосні звуки:

сонанти	λ – ἄλς, ἄλ-ός	(пор. лат.: sal-is)
	ν – Ἑλλήν, Ἑλλην-ος	(" " homin-is)
	ρ – ῥήτωρ, ῥήτορ-ος	(" " orator-is)
німі	γ, κ, χ – αἴξ, αἰγ-ός	(" " reg-is)
	β, π, φ – φλέψ, φλεβ-ός	(" " urb-is)
	δ, τ, θ – γυμνής, γυμνήτ-ος	(" " milit-is)
ντ:	λέων, λέοντ-ος	(" " sapient-is)
κτ:	γάλα, γάλακτ-ος	(" " lact-is)
σ:	γένος, γένους (<*γενεσ-ος)	(" " generis < *genes-is)

✓ на голосні звуки:

υT:	σύς, συ-ός	(" " su-is)
ιB/ε, υB/ε:	πόλις, πόλε-ως; πῆχυς, πήχε-ως	
ω:	ἥρως, ἥρω-ος	
ο:	ἡχώ, ἡχοῦς (<*ηχοος)	
ευ/ε:	βασιλεύς, βασιλέ-ως	
ου/ο, αυ/α:	βοῦς, βο-ός; γραῦς, γρα-ός	

---

§ 69. Закінчення третьої відміни

§ 69.1. Однина

Називний відмінок чоловічого і жіночого родів утворюються сигматично або асигматично із подовженням останнього голосного звука основи. Для середнього роду він дорівнює основі, з урахуванням певних фонетичних явищ: σῶμα < *σῶματ, де кінцеве τ відпало тощо.

Родовий відмінок закінчується на -ος, для деяких типів основ характерні вторинні закінчення на -ους, -ως (див. § 42).

Давальний відмінок має закінчення -ιΒ (ει, ρ, οι).

Знахідний відмінок первісно мав закінчення -ι, яке після голосного звука перейшло в -ι, після приголосного – в -αΒ.

∑ Баритони з основами на передньоязикові приголосні та іменники, які в nominativus singularis закінчуються на -ις, -υς, -ους, -αυς мають закінчення -ν: ὄρνις – ὄρνιν, πόλις – πόλιν, ἰχθύς – ἰχθύν, βούς – βούν, γράϋς – γράυν та інші.

Кличний відмінок найчастіше дорівнює основі, а для окситонів і періспоменів збігається з формою nominativus singularis.

∑ Вокатив іменників, які в nominativus singularis закінчуються на ευς, -ις, -υς, та παίς, βούς, γράϋς, втрачає кінцеве ς: βασιλεῦ, πόλι, πῆχυ, παί, βού, γράϋ.

§ 69.2. Множина

Називний відмінок чоловічого і жіночого родів закінчується на -ες, в іменників з основами на ιΒ/ε, υΒ/ε, ευ/ε – на -εις. Середній рід має закінчення -αΒ.

Родовий відмінок має закінчення -ων.

Давальний відмінок зберігає закінчення давнього локатива σιΒ(ν).

Знахідний відмінок мав первісно закінчення -υς, яке після приголосного звука перейшло в -αΤς, а після голосного υ випало з заміним подовженням попереднього голосного звука.

Кличний відмінок збігається з формою називного відмінка.

§ 70. Наголос у третій відміні

При відмінюванні наголос залишається на тому ж складі, на якому він стояв у nominativus singularis, якщо це не суперечить правилам наголошення.

Для односкладових іменників наголос у формах родового і давального відмінків однини та множини на останньому складі:

Наприклад: ὁ θήρ, θηρός *звір*

S. gen.	θηρός	P. gen.	θηρῶν
dat.	θηρί	dat.	θηροσί(ν)

Σ У родовому відмінку множини не є періспоменами:

ἡ δάξ	<i>факел</i>	(gen.pl. δάδων)	ὁ, ἡ παῖς	<i>дитина</i>	(gen.pl. παίδων)
ὁ δμῶς	<i>раб</i>	(" δμῶν)	ὁ σῆς	<i>міл</i>	(" σέων)
ὁ θῶς	<i>шакал</i>	(" θῶν)	ὁ Τρώς	<i>троянець</i>	(" Τρώων)
τὸ κράς	<i>голова</i>	(" κράτων)	ἡ φῶς	<i>опік</i>	(" φῶδων)
τὸ οὔς	<i>вуха</i>	(" ὠτων)	τὸ φῶς	<i>світло</i>	(" φῶτων)

§ 71. Іменники з основами на сонанти (-λ, -ν, -ρ)

Іменники з основами на -λ, -ν, -ρ можуть бути всіх трьох родів.

У називному відмінку masculina та деякі neutra закінчуються на -ωρ, -ηρ, -αρ; на -αν, -ην, -ων можуть закінчуватись як masculina, так і feminina.

Сигматичний nominativus singularis утворюють іменники з основами на -λ та деякі з основами на -ν:

- ✓ ὁ ἄλς *сіл*, ἡ ἄλς *море* (gen. sing. ἄλ-ός);
- ✓ ὁ θίς, θιν-ός *куча*, ἡ ἀκτίς, ἰν-ος *промінь*.

Асигматичний nominativus singularis мають іменники з основами на -ν, -ρ, серед яких розрізняють такі групи:

- ✓ з довгим голосним перед -ν, -ρ у всіх відмінках;
- ✓ з коротким голосним перед -ν, -ρ, який лише в nominativus singularis подовжується.

Парадигми:

окситони:	ὁ κρατήρ, ἦρος	<i>чаша</i>
	ὁ ποιμήν, ἐνος	<i>пастух</i>
парокситони:	ὁ Ἑλλήν, ἦνος	<i>еллін, грек</i>
	ὁ ῥήτωρ, ορος	<i>оратор</i>

Singularis

<i>nom.</i>	ὁ	κρατήρ	ποιμήν	Ἑλλήν	ῥήτωρ
<i>gen.</i>	τοῦ	κρατήρ-ος	ποιμέν-ος	Ἑλλήν-ος	ῥήτορ-ος
<i>dat.</i>	τῷ	κρατήρ-ι	ποιμέν-ι	Ἑλλήν-ι	ῥήτορ-ι
<i>acc.</i>	τὸν	κρατήρ-α	ποιμέν-α	Ἑλλήν-α	ῥήτορ-α
<i>voc.</i>	ὦ	κρατήρ	ποιμήν	Ἑλλήν	ῥήτορ

Σ Іменник ὁ σωτήρ *спаситель* має форму вокатива ὦ σωτέρ.

Особливості відмінювання іменників:

τὸ ἔαρ, ἦρος *весна*;

ὁ Απόλλων, ὠνος *Аполлон*;

ὁ Ποσειδῶν, ὠνος *Посейдон*

S.	nom.	ἕαρ	Ἄπόλλων	Ποσειδῶν
	gen.	ἤρος, ἕαρος	Ἄπόλλων-ος	Ποσειδῶν-ος
	dat.	ἤρι, ἕαρι	Ἄπόλλων-ι	Ποσειδῶν-ι
	acc.	ἕαρ	Ἄπόλλων-α, Ἄπόλλω	Ποσειδῶν-α, Ποσειδῶ
	voc.	ἕαρ	Ἄπολλον	Πόσειδον

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Χεῖρ χεῖρα νίξει. Рука руку мие (лат.: manus manum lavat).

Πῦρ ἐπὶ πῦρ ἐπεισφέρειν (ἄγειν). Додавати до вогню вогонь (пор.: підливати масла у вогонь).

Τῷ Ἀσκληπιῷ ὀφείλειν ἀλεκτρούνα. Заборгувати півня Асклепію. (Із вдячності за одужання Асклепію приносили в жертву півня).

Πῆμα κακὸς γείτων, ὅσον τ' ἀγαθὸς μεγ' ὄνειαρ (Ἡσίοδος). Поганий сусід настільки є лихом, наскільки хороший – благом.

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний розбір і перекладіть:

1) Χειμῶνος χιῶν καὶ κρύσταλλος καλύπτουσι τὴν γῆν καὶ τοὺς ποταμούς. 2) Ἀγαθὸν ἡγεμόνα ἀγαθῷ ποιμένι εἰκάζομεν. 3) Οἱ Ἀθηναῖοι Μιλτιάδην ὡς σωτήρα ἐθεράπευον. 4) Τὸ μὲν ἕαρ ἡδονὴν φέρει τοῖς ἀνθρώποις, ἡ δὲ χειμῶν λύπην καὶ ἐπιμέλειαν. 5) Τὸν μὲν χρυσὸν ἐν πυρὶ γινώσκομεν, τοὺς δὲ φίλους ἐν κινδύνοις. 6) Ὅρμος τοῖς μὲν πλοίοις ἐστὶν ὁ λιμὴν, τῷ δὲ βίῳ ἡ φιλία. 7) Τῷ μὲν ῥήτορι ἡ σωφροσύνη πρέπει, τῷ δ' ἡγεμόνι ἡ ἀνδρεία. 8) Τὸ πῦρ τοῖς Πέρσαις ἦν ἱερόν. 9) Εἰκότως τὴν ἀχαριστίαν ἡγεμόνα ἐπὶ τὰ αἰσχρὰ λέγουσιν. 10) Ἡ τοῦ πυρὸς βία οὐ μικρά ἐστι καὶ πολλάκις ταῖς οἰκίαις βλάβην φέρει. 11) Χειμῶνος ἥκιστα βρονταὶ γίνονται, μάλιστα δ' ἕαρος καὶ φθινοπώρου. 12) Εἰκότως τὴν ἀχαριστίαν ἡγεμόνα ἐπὶ τὰ αἰσχρὰ λέγουσιν.

Περὶ Ἀρίωνος (I)

Ὑπὸ Περιάνδρῳ, τῷ τῆς Κορίνθου τυράννῳ, ἐξενίζετο Ἀρίων, ὁ κιθαρωδός. Ἐπεὶ δ' ὁ κιθαρωδὸς εἰς τὴν Ἰταλίαν ἦκεν, συνέλεγον ἐνθάδε πολλοὺς θησαυρούς· πολλάκις γὰρ ἄθλον τῶν μουσικῶν ἀγώνων ἐφέρετο. Πόθῳ δὲ φερόμενος τοῦ τῶν Κορινθίων ἡγεμόνος, ὃς τὸν Ἀρίωνα ἔστεργεν, ἐβούλετο εἰς Κόρινθον ἔρχεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ μάλιστα τοῖς Κορινθίοις ἐπίστευεν, ἐπὶ πλοῖον αὐτῶν ἐπέβαινεν.

Вправа 2. Визначте етимони слів:

ікона	канон	характер	піролатрія
калейдоскоп	риторика	хірург	хіромантія

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Геракліт казав, що з вогню усе виникає і на вогонь перетворюється. 2) Білі лебеді були присвячені Аполлону. 3) Справедливого правителя Гомер називає добрим пастухом.

§ 72. Іменники з основами на сонанти
(продовження)

У іменників з основами на -ν перед закінченням dativus pluralis σι(ν) звук ν зникає (№39).

Pluralis

<i>nom.(voc.)</i>	οἱ (ῶ)	κρατῆρ-ες	ποιμέν-ες	Ἑλλην-ες	ῥήτορ-ες
<i>gen.</i>	τῶν	κρατῆρ-ων	ποιμέν-ων	Ἑλλήν-ων	ῥητόρ-ων
<i>dat.</i>	τοῖς	κρατῆρ-σιB(ν)	ποιμέ-σι(ν)	Ἑλλη-σιB(ν)	ῥήτορ-σιB(ν)
<i>acc.</i>	τούς	κρατῆρ-αBς	ποιμέν-ας	Ἑλλην-αBς	ῥήτορ-αBς

Іменники з особливостями відмінювання у множині:
τὸ πῦρ, πυρός *вогонь*,
ἡ χεῖρ, χειρός *рука*

<i>P. nom. (voc.)</i>	τὰ	πυρ-ά	αἱ	χεῖρ-ες
<i>gen.</i>	τῶν	πυρ-ῶν	τῶν	χειρ-ῶν
<i>dat.</i>	τοῖς	πυρ-οῖς	ταῖς	χερ-σί(ν)
<i>acc.</i>	τὰ	πυρ-ά	τάς	χεῖρ-ας

§ 73. Прикметники з основами на сонанти -ν, -ρ

Прикметники третьої відміни з основами на -ν бувають трьох родових закінчень, з основами на -ρ та -ν – двох і одного закінчення.

§ 73.1. Прикметники трьох родових закінчень

Форми чоловічого і середнього родів відмінюються за зразком іменників третьої відміни з основами на -ν, форми жіночого роду – за першою відміною з основами на -αB (тип θάλαττα).

Nominativus singularis утворюється: в masculina – сигматично (τάλας <*ταλανς *нещасний*) або асигматично (τέρην *нижній*); форми feminina – за правилом №46 (μέλαινα <*μελαινα); форма для neutra являє собою чисту основу.

Парадигма:

μέλας, μέλαινα, μέλαν <i>чорний</i>	
<i>Singularis</i>	<i>Pluralis</i>

	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	μέλας	μέλαινα	μέλαν	μέλαν-ες	μέλαιναι	μέλαν-α
<i>gen.</i>	μέλαν-ος	μελαίνης	μέλαν-ος	μελάν-ων	μελαινών	μελάν-ων
<i>dat.</i>	μέλαν-ι	μελαίνη	μέλαν-ι	μέλα-σι(ν)	μελαίνας	μέλα-σι(ν)
<i>acc.</i>	μέλαν-α	μέλαινα	μέλαν	μέλαν-ας	μελαίνας	μέλαν-α

73.2. Прикметники двох родових закінчень

Спільна асигматична форма *nominativus singularis* для чоловічого і жіночого родів закінчується на -ων, -ην, -ωρ; середнього – на -ον, -εν, -ορ. Наприклад: εὐδαίμων (m, f), εὐδαιμον (n) *щасливий*; ἄρρην (m, f), ἄρρεν (n) *мужній*; ἄπατρ (m, f), ἄπατρ (n) *той, що не має батька*. Усі родові форми відмінюються як іменники третьої відміни з основами на -ν, -ρ.

Парадигма:

εὐδαίμων, εὐδαιμον *щасливий*

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	εὐδαίμων	εὐδαιμον	εὐδαίμων-ες	εὐδαίμων-α
<i>gen.</i>	εὐδαίμων-ος		εὐδαιμόν-ων	
<i>dat.</i>	εὐδαίμων-ι		εὐδαίμο-σι(ν)	
<i>acc.</i>	εὐδαίμων-α	εὐδαιμον	εὐδαίμων-ας	εὐδαίμων-α

§ 73.3. Прикметники одного родового закінчення

У *nominativus singularis* прикметники одного родового закінчення мають єдину форму для усіх трьох родів; відмінюються за зразком іменників третьої відміни з основами на -ρ. Наприклад: μάκαρ, αρος *щасливий*, ἡμίθηρ, ηρος *напівтваринний*, μακρόχειρ, ειρος *довгорукий*, ἀπτήν, ηνος *безкрилий*, βαθυπυθμήν, ένος *глибоководний*, χάρων, ωνος *блакитний*.

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	μάκαρ		μάκαρ-ες	μάκαρ-α
<i>gen.</i>	μάκαρ-ος		μακάρ-ων	
<i>dat.</i>	μάκαρ-ι		μάκαρ-σι(ν)	
<i>acc.</i>	μάκαρ-α	μάκαρ	μάκαρ-ας	μάκαρ-α

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τὸν κλέπτην δεῖ μνήμονα εἶναι. Злодієві потрібно мати хорошу пам'ять.

Ἐνθα πολλοὶ ἀλέκτορες, ἐκεῖ ἡμέρα οὐ γίγνεται. Де багато півнів, там не розвидняється (пор.: у семи няньок...)

Вправа 1. Утворіть і провідмініяйте словосполучення:

щасливий місяць:	нерозсудлива відвага:	ніжний листок:
ὁ μῆν, μηνός, місяць	ἡ τόλμα, ης, відвага	τὸ φύλλον, οὐ, листок
ὄμβριος, 3 щасливий	ἄφρων, ον, нерозсудливий	τέρην, εἶνα, ἐν, ніжний

Вправа 2. Прочитайте, зробіть граматичний розбір і перекладіть:

1) Οἱ Διόσκουροι ἐν τοῖς χειμῶσι τοὺς ναύτας ἔσωζον. 2) Ἴλιον πάλαι εὐδαιμον καὶ ἔνδοξον ἦν. 3) Ἐν τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἀγῶσιν ἄθλον ἦν στέφανος ἐλαίας. 4) Χῆνες ἐν τῷ Ῥωμαίων πρὸς Γαλάτας πολέμῳ σωτήρες ἦσαν τοῦ Καπιτωλίου. 5) Τὸν χειμῶνα αἱ χελιδόνες καὶ αἱ ἀηδόνες διάγουσιν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῇ Λιβύῃ. 6) Τῶν ἐν Ἀθήναις ῥητόρων οἱ μὲν χρηστὰ καὶ ὠφέλιμα συνεβούλευον τοῖς πολίταις, οἱ δὲ πρὸς ἡδονὴν τοῦ δήμου ἔλεγον. 7) Οἱ Ἕλληνες τοὺς πολλοὺς σῶφρονας ῥήτορας καὶ ἐμπείρους ἡγεμόνας εἶχον. 8) Οὐκ αἰεὶ εὐδαίμονες οἱ σῶφρονες. 9) Πλούτωνι καὶ Περσεφόνῃ μέλανα ἱερεῖα ἔθουον. 10) Οἱ δελφίνες ἔσωζον τὸν Ἀρίονα. 11) Οἱ δελφίνες, ὡς λέγεται, πάνυ φιλόανθρωποι εἰσιν. 12) Ἦσαν ἐν ταῖς κώμαις Ἀρμενίας πυροὶ καὶ κριθαὶ καὶ οἶνος κριθίνος ἐν κρατήρσιν.

Περὶ Ἀρίονος (II)

Οἱ δὲ ναῦται τὸν Ἀρίονα εἰς τὴν θάλατταν ῥίπτουσιν, τοὺς τοῦ κιθαρωδοῦ θησαυροὺς ἀρπάζουσιν. Ὁ Ἀρίων ἠύχετο θεῶ· ὦ δαῖμον, ὦ τῆς ἐμῆς τύχης ἡγεμών, πρόσταττε τοῖς τῆς ἀλῆς θηρσίν, ἐπεὶ οἱ ἄνθρωποι κακόνιοι εἰσίν· ἔστων ἐμοὶ σωτήρες." Ὁ δὲ θεὸς πέμπει δελφίνας. Οἱ δελφίνες τὸν Ἀρίονα εἰς τὴν τῶν Κορινθίων χθόνα κομίζουσιν. Οἱ μὲν ναῦται, ἐπεὶ ἦκον εἰς τὴν Κόρινθον, ὑπὸ τοῦ Περιάνδρου κολάζονται, εὐδαίμων δ' Ἀρίων τοῖς θεοῖς τὰ σωτήρια θύει.

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) У греків були всенародні змагання в Олімпії, в Дельфах, у Немеї і на Істмі. 2) На узбережжі Егейського моря є багато зручних гаваней. 3) Навесні повертаються ластівки, земля вкривається зеленню.

§ 74. Іменники та прикметники з основами на губні (-β, -π, -φ) та задньоязикові (-γ, -κ, -χ)

Іменники з основами на губні та задньоязикові приголосні можуть бути лише чоловічого і жіночого родів. Форми nominativus singularis вони утворюють сигматично; кінцеві звуки основи в поєднанні із σ дають (№34):

β, π, φ + σ = ψ
 γ, κ, χ + σ = ξ

Ці ж фонетичні явища відбуваються і при злитті кінцевих звуків основи із початковим σ закінчення dativus pluralis -σι(ν).

Парадигми:

окситони: ή φλέψ, φλεβός *вена*
 періспомени: ή γλαῦξ, γλαυκός *сова*
 парокситони: ή σάλπιγξ, γγος *труба*

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
<i>nom.(voc.)</i>	φλέψ	γλαῦξ	σάλπιγξ	φλέβ-ες	γλαῦκ-ες	σάλπιγγ-ες
<i>gen.</i>	φλεβ-ός	γλαυκ-ός	σάλπιγγ-ος	φλεβ-ῶν	γλαυκ-ῶν	σαλπίγγ-ων
<i>dat.</i>	φλεβ-ί	γλαυκ-ί	σάλπιγγ-ιΒ	φλεψί(ν)	γλαυξί(ν)	σάλπιγγιΒ(ν)
<i>acc.</i>	φλέβ-α	γλαῦκ-α	σάλπιγγ-αΒ	φλέβ-ας	γλαῦκ-α	σάλπιγγ-α
		Β			Βς	Βς

За зразком відповідного типу іменників відмінюються прикметники одного закінчення з основами на задньоязикові (таких більшість) та губні приголосні. Наприклад: ἄρπαξ, αγος *хижий*, βλάξ, βλακός *в'ялий*, μῶνυξ, υχος *непарнокопитний*, αἰγίλιψ, ιπος *стрімкий* та ще деякі інші.

Π Α Ρ Ο Ι Μ Ι Α Ι Κ Α Ι Γ Ν Ω Μ Α Ι

Γλαῦκα εἰς Ἀθήνας (Ἀθήναζε). Сову в Афіни. (Сова була символом Афіни, яка вважалася опікункою Афін. Надзвичайно поширене зображення сови в Афінах і зумовило появу прислів'я).

Κόραξ λευκός. Біла ворона (пор. лат.: avis gara).

Αἰθίοπα σμήχειν. Мити ефіопа (даремні зусилля).

Ἦλιξ ἤλικα τέρπει. Одноліток радує однолітка.

Ἀπὸ τριχὸς ἠερέθεσθαι. Висіти на волосині.

Εἰς κόρακας. До воронів. (Класична формула проклять; лат.: in malam crucem).

Ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων (Πλούταρχος). З молодих нігтів (з малих літ; лат.: de tenero ungui).

Вправа 1. Утворить і провідмініяйте словосполучення:

чорне волосся:

ἡ θρίξ, τριχός *волосина*
μέλας, αἶνα, ἀν *чорний*

багряне плаття:

ὁ πέπλος, οὐ *плаття*
φοῖνιξ, ἰκος *багрянний*

золота іскра:

ἡ φλόξ, φλογός *іскра*
χρυσοῦς, ἅ *золотий*

Вправа 2. Прочитайте, зробіть граматичний розбір і перекладіть:

1) Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμηκι δὲ μύρμηξ, κόρακι δὲ κόραξ. 2) Ἐν ταῖς Ἀθήναις πολλὰ γλαῦκες ἐτρέφοντο, ἢ γὰρ γλαῦξ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὰ ἦν. 3) Ἐν τῇ τῶν Κυκλώπων νήσῳ αἶγες πολλὰ ἦσαν. 4) Οἱ παλαιοὶ Αἰγύπτιοι καὶ Αἰθίοπες τοὺς γῦπας οὐκ ἐφόνευον. 5) Ταῖς γλαυξίν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμέρας τυφλοὶ εἰσιν. 6) Αἱ τῆς ἀλώπεκος τρίχες ἐρυθραὶ εἰσιν. 7) Παρὰ τοῖς Ἄρασι καὶ Θραξίν οἱ ἵπποι μάλα τίμιοι ἦσαν. 8) Τοῖς Κύκλωσιν ὀφθαλμὸς ἐν μέσῳ τοῦ μετώπου ἦν. 9) Οἱ γῦπες καὶ οἱ κόρακες καὶ αἱ γλαῦκες τοὺς ὄνυχας ἰσχυροὺς ἔχουσιν. 10) Κερβέρῳ, τῷ τοῦ Ἄιδου φύλακι, πολλὰ ἦσαν κεφαλαί.

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Комедіограф Арістофан називав афінян осами через їх прискіпливість. 2) У битві гопліти боролись у фалангах, а гімнети – перед фалангами. 3) У греків оповісник трубою давав знак до бою.

§ 75. Іменники з основами на передньоязикові (-δ, -τ, -θ)

Іменники чоловічого і жіночого родів з основами на передньоязикові приголосні звуки утворюють *nominativus singularis* сигматично. Кінцевий зубний приголосний основи спочатку уподібнюється до σ, далі дві σσ спрощуються до однієї σ: δ, τ, θ + σ > σσ > σ (№ 34).

У називному відмінку однини можливі закінчення: -ας, -ης, -ις, -υς, -ως, -ους.

Σ Баритони на -ις, -υς (напр. ὄρνις, κόρυς) мають *accusativus singularis* на -ιν, -υν (ὄρνιν, κόρυν) під впливом аналогії до іменників з основами на -ι, -υ (πόλις – πόλιν, πίτυς – πίτυν).

Парадигми:

окситони:	ἡ ἐσθής, ἦτος	одяз
періспомени:	ὁ, ἡ παῖς, παιδός	дитина
парокситони:	ὁ, ἡ ὄρνις, ιθος	птах
проперіспомени:	ἡ ἱρίς, ιδος	райдуга

Singularis

<i>nom.</i>	ἐσθής	παῖς	ὄρνις	ἱρίς
<i>gen.</i>	ἐσθήτ-ος	παιδ-ός	ὄρνιθ-ος	ἱρίδ-ος
<i>dat.</i>	ἐσθήτ-ιΒ	παιδ-ί	ὄρνιθ-ιΒ	ἱρίδ-ιΒ
<i>acc.</i>	ἐσθήτ-αΒ	παῖδ-αΒ	ὄρνιν	ἱριν
<i>voc.</i>	ἐσθής	παῖ	ὄρνι, ὄρνις	ἱρι, ἱρις ^ϛ

Pluralis

<i>nom.(voc.)</i>	ἐσθήτ-ες	παῖδ-ες	ὄρνιθ-ες	ἱρίδ-ες
<i>gen.</i>	ἐσθήτ-ων	παίδ-ων	ὄρνιθ-ων	ἱρίδ-ων
<i>dat.</i>	ἐσθήσιΒ(ν)	παισί(ν)	ὄρνισιΒ(ν)	ἱρίσι(ν)
	)			
<i>acc.</i>	ἐσθήτ-αΒς	παῖδ-αΒς	ὄρνιθ-αΒς	ἱρίδ-αΒς

Σ У баритонів можливі дві форми кличного відмінка однини:
 1) яка дорівнює основи, а тому втрачає кінцевий передньоязиковий приголосний (напр. ὄρνι, ἱρι);
 2) яка збігається із формою називного відмінка однини (ὄρνις, ἱρίς).

§ 76. Прикметники з основами на -δ, -τ

За зразком іменників з основами на передньоязикові приголосні відмінюються прикметники з аналогічними основами:

- ✓ 2-х родових закінчень, які в nominativus singularis у спільній формі для чоловічого і жіночого родів закінчуються на -ις, -ους; для середнього роду – на -ι, -ουν: εὐελπις, εὐελπι *сповнений надії*, δίπους, δίπουν *двоногозій*;
- ✓ 1-го родового закінчення, які можуть бути лише чоловічого і жіночого родів: φυγάς, ἄδος *утікач*, πένης, ητος *бідний*.

Парадигми:

εὐελπις, εὐελπι *сповнений надії*
πένης, ητος *бідний*

	Singularis			Pluralis		
	m, f	n	m, f	m, f	n	m, f
nom.	εὐελπις	εὐελπι	πένης	εὐελπίδ-ες	εὐελπίδ-α	πένητ-ες
gen.	εὐελπίδ-ος		πένητ-ος	εὐελπίδ-ων		πενήτ-ων
dat.	εὐελπίδ-ι		πένητ-ι	εὐελπισι(ν)		πένησι(ν)
acc.	εὐελπίδ-α	εὐελπι	πένητ-α	εὐελπίδ-ας	εὐελπίδ-α	πένητ-ας

За цими зразками відмінюються прикметники:

- ✓ τρόφις, τρόφι *дорослий*; νήστις, νήστι *голодний*; εὐχαρις, εὐχαρι *доброзичливий*;
- ✓ λογάς, ἄδος *вибраний*, νομάς, ἄδος *кочівник*, ἄγνώς, ὤτος *невідомий*, ἀντίπους, οδος *обернений ногами в протилежний бік* (про жителів діаметрально протилежних точок земної поверхні).

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Χάρις χάριν, ἕρις δ' ἕριν τίκτει. Щирість породжує щирість, ворожнеча – ворожнечу.

Ὀρνίθων γάλα. Пташине молоко (лат.: lac gallinaceum).

Ἰλιάς κακῶν. Іліада лих (нескінченні численні лиха чи оповідь про них).

Αἴφα γὰρ ἐν κακότητι βροτοὶ καταγηράσκουσι (Ὀμηρος). У стражданнях люди швидко старіються.

Вправа 1. Утворіть і провідніайте словосполучення:

хоробий гімнет:

високий шолом:

неприсмне обличчя:

ὁ γυμνής, ἦτος *гімнет*

ἡ κόρυς, υθος *шолом*

τὸ πρόσωπον, ου *обличчя*

άνδρείος, 3 хоробрій   ύψηλός, 3 високий   ἄχαρις, ἄχαρι неприємний

Вправа 2. *Прочитайте, проанализуйте форми і перекладіть:*

1) Οἱ στρατιῶται τὰς ἀσπίδας ἐν ταῖς ἀριστεραῖς εἶχον. 2) Καλόν ἐστι ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθνήσκειν. 3) Ὁ ἀνθρώπινος βίος μεστός ἐστι φροντίδων καὶ ἐλπίδων ἀπὸ τῆς νεότητος μέχρι τοῦ θανάτου. 4) Οὐ χρῆ ἐν ταῖς ἐχθρῶν ἀμαρτίαις τὰς ἐλπίδας ἔχειν τῆς σωτηρίας. 5) Τὸν μὲν πένητα μὴ ἀτιμάζετε, τὸν δὲ πλούσιον μὴ ὑβρίζετε. 6) Ἐν τῷ γυμνασίῳ οἱ παῖδες καὶ οἱ νεανῖαι ἔσπουδον δεξιότητι καὶ ταχύτητι τῶν ποδῶν περιγίγνεσθαι. 7) Ὁ ὀπλίτης ἔφερε κόρυν καὶ θώρακα καὶ κνημίδας καὶ ἀσπίδα καὶ μάχαιραν. 8) Οἱ μὲν πένητες πολλάκις εὐχάριτες, οἱ δὲ πλούσιοι ἀχάριτές εἰσιν. 9) Οἱ τῶν Ἑλλήνων στρατιῶται εἶχον ἐν τοῖς ποσὶ τὰς κνημίδας. 10) ὦ φίλοι, τοῖς εὐεργέταις χάριν ἔχετε.

Περὶ τυραννίδος

Τυραννίδες ἦσαν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν ἄλλαις τῆς Ἑλλάδος χώραις. Οἱ δὲ παλαιοὶ τὴν τυραννίδα ἀδικίας ἀρχὴν λέγουσιν· οἱ γὰρ τύραννοι ἐφυγάδευον ἀγαθοὺς πολίτας ἐκ τῆς πατρίδος καὶ ἐφόνευον τοὺς ἐναντίους καὶ κατέλυον τοὺς νόμους. Ὁ Ἰππίας, ὁ τῶν Ἀθηναίων τύραννος, καὶ οἱ ἄλλοι ἐχθροὶ ἦσαν τοῖς πολίταις· οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι ἔστεργον τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ κατελύοντο τὴν τυραννίδα. Ὑστερον δὲ κατελύοντο καὶ τὰς τῶν ἄλλων τυραννίδας.

Вправа 3. *Визначте грецькі етимони слів:*

антиподи	болід	Ірида	Харити
апсида	гібрид	лампада	хламида

Вправа 4. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Скіфи приносили чужинців у жертву Артеміді. 2) Гопліти мали довгий спис, великий щит, меч і пурпуровий хітон, гімнети мали дротики, мечі й малі щити. 3) У Дельфійському храмі знаходилась золота статуя Аполлона та численні дорогоцінні дарунки.

§ 77. *Іменники середнього роду з основою на -τ*

Іменники середнього роду з основою на τ- утворюють *nominativus singularis* асигматично. Первісно він дорівнював основі, а згодом кінцеве τ відпало (№ 68): напр., σῶμα < *σωματ. Найчастіше ці іменники, яких у грецькій мові значна кількість, у *nominativus singularis* закінчуються на -μα (ὄνομα, πρῶγμα, χρήμα, ποίημα). Багато таких слів запозичила латинська мова, зберігши їх граматичний рід і форму: poeta, trauma, soma тощо.

Парадигми:

періспомени:	τὸ σῶμα, ατος	<i>міло</i>
пропарокситони:	τὸ ποίημα, ατος	<i>поема</i>

Singularis

<i>nom., acc., voc.</i>	τὸ (ὠ)	σῶμα	ποίημα
<i>gen.</i>	τοῦ	σώματ-ος	ποιήματ-ος
<i>dat.</i>	τῷ	σώματ-ι	ποιήματ-ι

Pluralis

<i>nom., acc., voc.</i>	τὰ (ῶ)	σώματ-αВ	ποιήματ-αВ
<i>gen.</i>	τῶν	σωμάτ-ων	ποιημάτων
<i>dat.</i>	τοῖς	σώμασι(ν)	ποιήμασι(ν)

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὀρίσματα. Кордони місійців і фригійців (вічні суперечки).
 Τρέφεται ψυχὴ μαθήμασι (*Πλάτων*). Душа живиться науками.
 Λίθος τοῦ προσκόμματος (*Βιβλία*). Камінь спотикання.
 Λύκοι ἐν ἐνδύμασι προβάτων (*Βιβλία*). Вовки в овечих шкурах.

Вправа 1. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Ἐν τῷ ἐν Δελφοῖς ἱερῷ καλὰ ἀναθήματα ἦν. 2) Οὐ πλοῦτος καὶ χρήματα, ἀλλὰ τὰ μαθήματά ἐστι βέβαια κτήματα. 3) Τὸ στράτευμα ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἤγοντο ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων. 4) Οἱ τῶν Ἀθηναίων παῖδες πρῶτον μὲν τὰ γράμματα ἐμάνθανον, ἔπειτα δ' ἀνεγίγνωσκον ποιήματα ἐνδόξων ποιητῶν. 5) Τὰ μαθήματα τοὺς νέους ἀποτρέπει τῶν ἀμαρτημάτων. 6) Τὰ τῶν Θρακῶν τοξεύματα τοῖς πολεμίους χαλεπὰ τραύματα ἔφερεν. 7) Νοῦς τίκτει χρήματα, ἀλλ' οὐ χρήματα νοῦν. 8) Τὰ τῶν προδοτῶν σώματα

οὐκ ἐθάπτοντο ἐν τῇ πατρίδι. 9) Τὸ ἱμάτιον τοῦ σώματος κόσμος ἐστίν. 10) Δόξα καὶ τιμὴ τὰ τοῦ σώματος ἀγαθὰ ἐστὶ θνητά, ὃ δ' ἐκ τῶν μαθημάτων καρπὸς κτήμα εἰς αἰεί.

Περὶ τῶν νομισμάτων

Τὰ τῶν παλαιῶν νομίσματα ἦν χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ. Ὁ δὲ τοῦ Λυκούργου νόμος ἐκώλυε τοὺς Σπαρτιάτας ἔχειν χρήματα. Τοῖς τῶν Λυδῶν χρυσοῖς νομίσμασιν ὄνομα ἦν στατήρ· ἐν δὲ τοῖς στατήρσιν ἦν Κροίσου εἰκὼν. Τοῖς δὲ τῶν Περσῶν χρυσοῖς νομίσμασιν ὄνομα ἦν δαρεικοί· τὸ γὰρ ὄνομα εἶχον ἀπὸ Δαρείου καὶ ἐν τοῖς δαρεικοῖς τοξότου εἰκὼν ἦν. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι εἶχον οὐ μόνον στατήρας χρυσοῦς, ἀλλὰ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα, γλαῦκας ὄνομα· ἐν γὰρ τῷ νομίσματι ἦν γλαυκὸς εἰκὼν. Αἱ δὲ γλαῦκες εἶχον καὶ τῆς Ἀθηνᾶς εἰκόνα· τὸ τοῦ νομίσματος ἐπίγραμμα ἦν ΑΘΕ.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) На стародавніх пам'ятниках, статуях, гробницях і стелах були написи. 2) Багач є рабом грошей. 3) Гирло річки, дельта, має назву від грецької букви Δ.

ЛЕКЦІЯ 24

§ 78. Майбутній час (futurum, μέλλον)

У давньогрецькій мові існує три різновиди формотворення майбутнього часу: futurum I, futurum II, futurum III.

Майбутній час перший означає як доконану, так і недоконану майбутню дію: παιδεύσω я виховаю або я буду виховувати.

Ознакою футура I є -σ-, яка приєднується до дієслівної основи, причому відбуваються певні фонетичні зміни її кінцевих звуків.

Дієслова з основою на голосний звук або дифтонг (**verba pura, φωνηεντοληκτά ῥήματα**) зазнають таких змін:

✓ дифтонг залишається незмінним: παιδεύ-σ-ω¹⁶;

✓ короткі кінцеві голосні звуки подовжуються:

α > η   τιμάω – τιμη'-σ-ω

ε > η   ποιέω – ποιή'-σ-ω

ο > ω   δουλόω – δουλώ'-σ-ω

∑ Кінцеве α ригум подовжується не в η, а в αТ:

ἔάω   дозволяти   –   ἔά-σ-ω   μειδιάω   посміхатися   –   μειδιά-σ-ω

δράω   чинити   –   δρά-σ-ω   φωράω   розшукувати   –   φωρά-σ-ω

∑ Кінцевий голосний основи не подовжується у дієсловах, основа яких первісно закінчувалась на -σ:

αἰδέομαι   соромитись   ἄρώω   черпати   ζέω   стругати

ἄκέομαι   лікувати   γελάω   сміятися   σπάω   витягати

ἄλέω   молотити   ζέω   кипіти   τελέω   закінчувати

ἄρκέω   бути сильним   θλάω   давити   τρέω   дрижати

ἄρόω   орати   κλάω   ламати   χαλάω   послабляти

У дієслів, основи яких закінчуються на губні, передньоязикові, задньоязикові приголосні (**verba muta, ἀφωνοληκτά ῥήματα**) при приєднанні σ відбуваються такі самі фонетичні явища, що й при утворенні сигматичного номінатива іменників третьої відміни з основами на:

✓ губні:

β + σ   τρίβω   терти   – τρίψω

---

¹⁶ Див. №29.

π + σ	>	ψ	βλέπω	<i>divinitia</i>	– βλέψω
φ + σ			γράφω	<i>писати</i>	– γράψω
✓	задньоязикові:				
γ + σ			λέγω	<i>говорити</i>	– λέξω
κ + σ	>	ξ	διώκω	<i>переслідувати</i>	– διώξω
χ + σ			ἄρχω	<i>панувати</i>	– ἄρξω
✓	передньоязикові:				
δ + σ			ἄδω	<i>співати</i>	– ἄσω
τ + σ	>	σ	ἀνύτω	<i>завершати</i>	– ἀνύσω
θ + σ			πείθω	<i>переконувати</i>	– πείσω

Σ Δієслова на -ζω (< δ + jω) утворюють futurum як дієслова з основами на передньоязикові приголосні: πειράζω *випробовувати* – πειράσω (але οἰμώζω *кричати* – οἰμώξω, бо основа οἰμωγ-).

Σ Сполучення νδ, ντ, νθ перед σ випадають із замінним подовженням попереднього голосного (№41): σπένδω – σπείσω.

Σ У деяких дієслів, основа яких первісно закінчувалась на F, з'являється дифтонг з υ (як слід зниклої F):

καίω	<i>палити</i>	– καύσω	πνέω	<i>дути</i>	– πνεύσομαι, πνευσοῦμαι
κλαίω	<i>плакати</i>	– κλαύσομαι	χέω	<i>лити</i>	– χεύσω
νέω	<i>пливти</i>	– νεύσομαι	ρέω	<i>текти</i>	– ρεύσομαι
πλέω	<i>плавати</i>	– πλεύσομαι, πλευσοῦμαι			

§ 79. Майбутній час першої активного і медіального станів (futurum I *activi et medii*)

Форми futurum I indicativi утворюються шляхом додавання до основи σ та особових закінчень головних часів за допомогою ε/ο.

Activum

S.	1.	παιδεύ-σ-ω	P.	1.	παιδεύ-σ-ο-μεν
	2.	παιδεύ-σ-εις		2.	παιδεύ-σ-ε-τε
	3.	παιδεύ-σ-ει		3.	παιδεύ-σ-ουσι(ν)

Medium

S.	1.	παιδεύ-σ-ο-μαι	P.	1.	παιδεύ-σ-ό-μεθα
	2.	παιδεύ-σ-η, -ει		2.	παιδεύ-σ-ε-σθε
	3.	παιδεύ-σ-ε-ται		3.	παιδεύ-σ-ο-νται

Инфінітив майбутнього часу вживається у залежності від дієслів із значенням *надіятись, очікувати, мати намір*: μέλλω νικήσειν я маю намір (хочу, надіюсь) перемогти.

Infinitivus

Activum: παιδεύ-σ-ειν

Medium: παιδεύ-σ-ε-σθαι

Після дієслів руху *participium futuri* означає мету (див. § 256, 273): Οἱ βάρβαροι ἤκον εἰς τὴν πολεμίαν στρατευσόμενοι. *Варвари прибули на місце битви, щоб воювати.*

Participium medii

m – παιδευ-σ-ό-μενος,

f – παιδευ-σ-ο-μένη,

n – παιδευ-σ-ό-μενον

§ 80. Майбутній час дієслова εἶμί

Indicativus

S.	1.	ἔ-σ-ο-μαι	P.	1.	ἔ-σ-ό-μεθα
	2.	ἔ-σ-η, ἔ-σ-ει		2.	ἔ-σ-ε-σθε
	3.	ἔ-σ-ε-ται		3.	ἔ-σ-ο-νται

Infinitivus

ἔ-σ-ε-σθαι

Participium

ἔ-σ-ό-μενος, μένη, μενον

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΟΜΑΙ

Μωρὸς ρίψει λίθον εἰς θάλατταν καὶ δέκα σοφοὶ οὐκ ἀνέλξουσιν αὐτόν. (Один) ду-рень кине камінь у море, і десять розумних не витягнуть його.

Ὅς κλέπτει τὸ ῥόν, κλέψεται καὶ τὴν ὄριν. Хто краде яйце, вкраде і птаха.

Οὐποτε ποιήσεις τὸν καρκίνον ὀρθὰ βαδίζειν. Ніколи не навчиш рака йти прямо.

Οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος (Βίβλια). Не хлібом єдиним житиме лю-дина.

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

---

1) Κροῖσος ἤλπιζε τὴν Κύρου ἀρχὴν καταλύσειν. 2) Οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὸν βίον εὐδαιμονήσει. 3) Τίς ποτε τὰ ἄστρα ἀριθμήσει; 4) Αὖριον ἤξομεν εἰς τὸ γυμνάσιον ὡς γυμνασόμενοι. 5) Ἦαῖδετε καὶ ἀκουσόμεθα τὴν ὁδὴν. 6) Ἐέρξης ἀναρίθμους στρατιώτας παρεσκευάζετο δουλωσόμενος τὴν Εὐρώπην. 7) Οἱ ἀγαθοὶ πολῖται ἀεὶ πείσονται τοῖς νόμοις. 8) Ὁ σοφὸς ῥήτωρ συμβουλεύσει τοῖς πολίταις ἀγαθὰ καὶ ὠφέλιμα. 9) Οἱ Ἀθηναῖοι θεοπρόπους ἔπεμπον εἰς Δελφοὺς μαντευσομένους. 10) Εἰρήνης λυσομένης συλλέξομεν τὴν στρατιὰν καὶ στρατευσόμεθα ἐπὶ τοὺς πολεμίους. 11) Ἦνεμος σφοδρὸς οὐ κινήσει πύργον καὶ ψυχὴν ἀόργητον οὐ συναρπάσει θυμὸς. 12) Ἦσαν παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις πολλοὶ νόμοι κωλύοντες τοὺς παῖδας εἰς ὕβριν ἐκπίπτειν. 13) Ποῖον ἐπιχειρήσομεν φίλον ποιεῖσθαι; 14) Πάντων ἰατρὸς τῶν ἀναγκαίων κακῶν ὁ χρόνος ἐστίν· οὗτός σε καὶ νῦν ἰάσεται. 15) Αὖξε τὴν πατρίδα· σαυτῷ γὰρ δύναμιν περιάψεις.

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) На святилищі Зевса в Додоні був напис: "Зевс був, Зевс є, Зевс буде". 2) Перський цар Дарій зібрав велике військо, щоб йти походом проти греків. 3) Час відкрити все приховане.

§ 81. *Аорист (aoristus, ἄοριστος)*

Аорист (ὁ ἄοριστος χρόνος *невизначений, необмежений час*) належить до історичних часів і має основне значення минулої завершені дії.

Часові функції має лише дійсний спосіб аориста, решта способів і форм мають значення доконаного виду.

У розповідях про минулі події латинська мова використовує переважно перфект, тоді як грецька мова – аорист, коли мовець хоче зазначити завершеність дії, або імперфект, якщо хоче вказати на її тривалість.

Аорист може інколи виражати початок дії в минулому (інхोативний аорист): ἦλθον *я вирушив*, ἐβασίλευσε *він прийшов до влади*. Також може вказувати на завершення, кінець дії (результативний аорист): ἔφυγε *він утік*, ἀπέθανε *він помер*.

Аорист вживається в прислів'ях, гномах (гномічний аорист), який сприймається, як і гномічний презенс, позачасово: τὰς τῶν φαύλων συνουσίας ὀλίγος χρόνος διέλυσεν – *приятелювання лихих людей є недовготривалим*.

§ 82. *Аорист перший активного стану (aoristus I activi)*

Аорист перший, або слабкий утворює форми за допомогою суфікса -σ(αВ)-, який приєднується до дієслівної основи та особових закінчень історичних часів.

При приєднанні часової ознаки σ(α) із кінцевими звуками у verba pura і muta відбуваються уже відомі фонетичні явища (див. § 77). Форми verba pura не втратили інтервокальну σ під впливом форм verba muta.

Indicativus

S. 1.	ἐ-παίδευ-σα	P. 1.	ἐ-παιδεύ-σα-μεν
2.	ἐ-παίδευ-σα-ς	2.	ἐ-παιδεύ-σα-τε
3.	ἐ-παίδευ-σε(ν)	3.	ἐ-παίδευ-σα-ν

Σ Форма суфікса -σ(αВ)- розвинулась під впливом форм 1-ї ос. одн. ἐπαίδευσα < *επαιδευσν та 3-ї ос. множ. ἐπαίδευσαν < *επαιδευσντ і стала характерною ознакою аориста першого.

Infinitivus

παιδεῦ-σαι

Κορώνη σκόρπιον ἦρπασεν. Ворона вхопила скорпіона (пор.: найшла коса на камінь).

Κενεᾶν χοίρικα ἀπομάζαι. Вирівняти порожнього хеніка (даремно потрудитись; хенік – міра сипких тіл, приблизно 1,1 л).

Κρύψαι τὸν τάλαντον ἑαυτοῦ ἐν τῇ γῆ (Βιβλία). Заховати (зарити) свій талант у землю.

Ἐκτινάξαι τὸν χοῦν τὸν ὑποκάτω τῶν ποδῶν (Βιβλία). Обтрусити порох зі своїх ніг (рішуче і безповоротно порвати з чим-небудь).

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

μισῆσαι, ἐσκόπησαν, ἠρώτησε, διέπραξα.

Вправа 2. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Ὁ Ἀλέξανδρος ἐφόνευσε Κλεῖτον τὸν φίλον ὀργιζόμενος. 2) Οἱ μὲν πολέμιοι ἔλυσαν τὴν εἰρήνην, ὁ δὲ στρατηγὸς συνέλεξε τὴν μεγάλην στρατιάν. 3) Ζεὺς τὸν Ἑρμῆν ἔπεμψε πρὸς τὴν Καλυψῶ ἀποπέμψαι Ὀδυσσεά εἰς τὴν Ἰθάκην. 4) Δαρείος δις ἐστράτευσεν ἐπὶ τοὺς Σκύθας. 5) Θουκυδίδης συνέγραψε τὸν τῶν Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων πόλεμον. 6) Ἀδραστος σὺν ἡγεμόσιν ἑπτὰ πρὸς Θήβαις ἐπολέμησαν. 7) Ἀλέξανδρος τὸ τοῦ Δαρείου σῶμα εἰς Πέρσας ἔπεμψε θάψαι κελευόμενος ἐν ταῖς βασιλικαῖς θήκαις. 8) Ζεὺς ἐκόλασε Προμηθέα διὰ τὸ ἀρπάσαι τὸ πῦρ καὶ κομίσει εἰς τοὺς ἀνθρώπους. 9) Σοφοκλῆς ἐξέπλευσε μετὰ Περικλέους στρατηγὸς ἐπὶ τοὺς Σαμίους. 10) Δημοσθένης ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους πρέσβεις πέμψαι πρὸς Ἀρταξέρξην πεισομένους αὐτὸν Φιλίππῳ τῶν Μακεδόνων πολεμήσειν. 11) Διονύσιος ἐξ ἀπάντων τῶν Συρακούσiais ἱερῶν ἐσύλησε τὰ χρήματα.

Περὶ Κόδρου

Τοῖς Πελοποννησίοις, ἐπεὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐβούλευσαν στρατεύεσθαι, ὁ θεὸς λέγει μαντευόμενοις, ὅτι νικήσουσιν, εἰ Κόδρον, ὃς τῆς Ἀττικῆς ἐβασίλευεν, σώσουσιν. Ὁ δὲ Κόδρος, ἐπεὶ τοῦτο ἤκουσεν, οὐ μέλλει, ἀλλ' ἐνδύεται φαύλην ἐσθῆτα καὶ εἰς τὸ τῶν πολεμίων στρατόπεδον ἔρχεται, οἱ δὲ στρατιῶται αὐτὸν κατέσφαξαν. Ἐπεὶ δ' οἱ Πελοποννήσιοι ἤκουσαν, ὅτι ὁ Κόδρος οὕτως ἐτελεύτησεν, ἐν ὀλίγῳ ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Прометей зліпив з глини людей і викрав для них з неба вогонь. 2) Кажуть, що Ромула виховали пастухи. 3) Ксеркс, бажаючи завоювати Грецію, зібрав незліченне військо.

§ 83. Аорист перший медіального стану (*aoistus I medii*)

Indicativus

S.	1.	ἐ-παιδευ-σά-μην	P.	1.	ἐ-παιδευ-σά-μεθα
	2.	ἐ-παιδεύ-σω		2.	ἐ-παιδεύ-σα-σθε
	3.	ἐ-παιδεύ-σα-το		3.	ἐ-παιδεύ-σα-ντο

Σ Форма 2-ї ос. одн. ἐπαιδεύσω < *ἐπαιδευσαο.

Infinitivus

παιδεύ-σα-σθαι

Participium

m – παιδευ-σά-μενος, *f* – παιδευ-σα-μένη, *n* – παιδευ-σά-μενον

Participium aoristi має значення того часу, в якому стояла б дієслівна форма присудка підрядного речення, яке він замінює, або лише вказує на доконаний вид:

- ✓ якщо присудок стоїть у теперішньому часі, то participium aoristi означає дію, яка передує дії присудка (тобто має значення аориста);
- ✓ якщо присудок стоїть у минулому часі, то participium aoristi означає дію, яка передувала дії присудка (має значення лат. Плюс-квамперфекта);
- ✓ якщо присудок стоїть у майбутньому часі, то participium aoristi означає дію, яка передуватиме дії присудка (має значення лат. майбутнього часу другого).

§ 84. Знахідний відмінок з неозначеною формою дієслова (*accusativus cum infinitivo*¹⁷)

Accusativus cum infinitivo – це синтаксична конструкція, яка відповідає підрядному додатковому реченню із сполучниками "що", "щоб" або підрядному підметовому реченню із сполучником "щоб".

Акузатив звороту розглядається як логічний підмет, а при перекладі конструкції стає підметом підрядного речення; інфінітив – логічний присудок звороту – перекладається присудком підрядного речення.

¹⁷ Докладно про конструкції accusativus cum infinitivo та nominativus cum infinitivo див. § 250-251.

Accusativus cum infinitivo вживається як поширений додаток і перекладається підрядним додатковим реченням після (керуючих) дієслів із значенням *думати, говорити, бажати, наказувати*.

Πλάτων λέγει οὐδὲ θεὸν εἶναι δυνατόν βιάζεσθαι ἀνάγκη Πлатон каже, що навіть богові не під силу примушувати необхідність.

Accusativus cum infinitivo вживається як підмет і перекладається підрядним підметовим реченням після безособових слів та виразів.

Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα σοφόν Годиться, щоб розумна людина не змінювала рішень, а була передбачливою.

Якщо логічний присудок конструкції складений іменний, то його іменна частина ставиться в акузативі.

Οἱ Ἕλληνες ἔλεγον Ὅμηρον τυφλὸν εἶναι Греки казали, що Гомер був сліпим.

На противагу латинській мові, у грецькій мові вживання звороту accusativus cum infinitivo не є обов'язковим, і замість нього можна вжити підрядне додаткове речення із сполучником ὅτι (що, щоб).

§ 85. Називний відмінок з неозначеною формою дієслова (nominativus cum infinitivo)

Після дієслів із значенням *говорити, думати* у пасивному стані вживається зворот nominativus cum infinitivo.

Іменна частина складеного іменного присудка ставиться в називному відмінку і узгоджується з підметом.

У реченні з конструкцією accusativus cum infinitivo, коли керуюче дієслово стоїть у активному стані, цей зворот розглядається як додаток, тому логічний підмет звороту ставиться у знахідному відмінку.

Коли ж керуюче дієслово стоїть у пасивному стані, то як і в пасивній конструкції речення прямий додаток (Ὅμηρον) стає підметом у номінативі (Ὅμηρος), а керуюче дієслово (ἔλεγον) як присудок узгоджується з цим підметом (ἔλέγετο); логічний присудок звороту залишається в інфінітиві (εἶναι) – так виникає конструкція nominativus cum infinitivo.

Ὅμηρος ἔλέγετο τυφλὸς εἶναι Казали, що Гомер був сліпим.

Для того, щоб у звороті nominativus cum infinitivo визначити логічний підмет, досить встановити особу і число керуючого дієслова. Керуюче дієслово перекладається безособово (*кажуть, вважають, думають* тощо), а конструкція nominativus cum infinitivo – підрядним додатковим реченням із сполучником "що".

Π Α Ρ Ο Ι Μ Ι Α Ι Κ Α Ι Γ Ν Ω Μ Α Ι

Οὗτις ἐπίσχεσις ἀλλοτρίων χαρίσασθαι (Ὅμηρος). Чуже добро роздається щедро.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

φοβήσασθαι, ἐλείψαντο, ἀνεγράψω, ἐκλαυσάμην.

Вправа 2. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Σωκράτης τρίς ἐστρατεύσατο· εἰς Δήλιον καὶ εἰς Ἀμφίπολιν καὶ εἰς Ποτίδαιαν. 2) Οὐδέεις ἔπαινον ἠδοναῖς ἐκτήσατο. 3) Νυκτὸς γιγνομένης ἐπαύσαντο οἱ στρατιῶται μάχης καὶ φόνου. 4) Δαρείος μετεπέμψατο Κῦρον ἀπὸ τῆς Λυδίας, ἧς σατράπην ἐποίησεν αὐτόν. 5) Οὐκ ἔστι θνητοῖς πρὸς ἀθανάτους μάχεσθαι. 6) Ἀλέξανδρος τοὺς Πέρσας καταδουλωσάμενος καὶ μεγάλην δόξαν κτησάμενος καιρὸν ἠγήσατο εἶναι εἰς τοὺς Ἰνδοὺς στρατεύεσθαι. 7) Ὁ στρατηγὸς ἐκέλευσε τὸν φύλακα μὴ κλείειν τὰς πύλας. 8) Ὡ Λεωνίδα, ἀθάνατον ἐκτήσω δόξαν. 9) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐψηφίσαντο στρατεύεσθαι ἐπὶ τὸν Φίλιππον καὶ βοηθῆσαι τοῖς Ὀλυνθίοις. 10) Ἐν τῇ περὶ Χαιρώνειαν μάχῃ λέγονται Θηβαῖοι ἀντιτάξασθαι τῷ μέρει τῆς τῶν Μακεδόνων στρατιᾶς, οὗ Ἀλέξανδρος ἦρξεν. 11) Βροντῆς δεξιᾶς φθεγξαμένης ὁ Κῦρος ἔλεξεν· "ἐψόμεθά σοι, ὦ Ζεῦ". 12) Ὁ ἡγεμὼν ἐκέλευσε τοὺς στρατιώτας μὴ φείδεσθαι τῶν πολεμίων. 13) Σωκράτης ἱκανὸς ἦν προτρέψασθαι ἐπ' ἀρετὴν καὶ καλοκαγαθίαν. 14) Ἐψηφίσαντο οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς Μυτιληναίους ἠβηδὸν ἀποσφάζειν. 15) Ἀθηναῖοι τοῖς Σόλωνος χρησάμενοι νόμοις εὐδαιμόνησαν. 16) Ἴπποκράτης πολλὰς νόσους ἴασατο.

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Вважається, що графеми греки запозичили у фінікійців. 2) Александр сказав, що найщасливішим із троянців був Ахіл. 3) Нелегко здобути вірних друзів: здобувши, вважайте, що маєте скарб.

ІМЕННИКИ І ПРИКМЕТНИКИ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ

(ПРОДОВЖЕННЯ)

ЛЕКЦІЯ 27

§ 86. Іменники з основами на -ντ, -νθ

Іменники з основами на -ντ, -νθ бувають чоловічого та жіночого родів.

Розрізняють дві групи іменників з основами на -ντ:

- ✓ які утворюють асигматичний *nominativus singularis* із відпадінням кінцевого τ основи і розтягненням останнього голосного о в ω: λέων < *λεοντ;
- ✓ які утворюють сигматичний *nominativus singularis*, причому ντ випадає перед σ із заміним подовженням αВ в αТ, о в ου: γίγας < *γιγαντς, ὀδούς < *ὀδοοντς.

У формі *dativus pluralis* ντ перед σ зникає із заміним подовженням: ο в ου (λέουσι < *λεοντσι), αВ в αТ: (γίγασι < *γιγαντσι).

Іменники з основами на -νθ утворюють *nominativus singularis* сигматично, при цьому в них ν зберігається і перед σ: ὁ, ἡ ἔλμινς, νθος черв'як, ἡ Τίρινς, νθος Τίρινφ.

Парадигми:

окситони:	ὁ ἀνδριάς, ἀντος	статуя
парокситони:	ὁ γίγας, ντος	гігант
	ὁ λέων, οντος	лев

Singularis

<i>nom.</i>	ὁ	ἀνδριάς	γίγας	λέων
<i>gen.</i>	τοῦ	ἀνδριάντ-ος	γίγανт-ος	λέοντ-ος
<i>dat.</i>	τῷ	ἀνδριάνт-ι	γίγανт-ι	λέονт-ι
<i>acc.</i>	τὸν	ἀνδριάνт-α	γίγανт-α	λέονт-α
<i>voc.</i>	ὦ	ἀνδριάς	γίγαν	λέον

Pluralis

<i>nom.(voc.)</i>	οἱ	ἀνδριάνт-ες	γίγανт-ες	λέονт-ες
<i>gen.</i>	τῶν	ἀνδριάνт-ων	γίγανт-ων	λέονт-ων
<i>dat.</i>	τοῖς	ἀνδριᾶσι(ν)	γίγασи(ν)	λέουσι(ν)
<i>acc.</i>	τούς	ἀνδριάνт-ας	γίγανт-ας	λέονт-ας

§ 87. Іменники з основами на -κτ

Серед іменників з основами на -κτ виділяють:

✓ masculina i feminina, які утворюють nominativus singularis сигматично: τ перед σ зникає, далі κ із σ дає ξ: νύξ < *νυκτς. Це ж відбувається і в dativus pluralis: νυξί < *νυκτσι.

✓ neutra, які утворюють nominativus singularis асигматично: κτ у кінці слова відпадає: γάλα < *γαλακτ. У dat. plur. τ перед σ зникає, а κ + σ > ξ: γάλαξι < *γαλακτσι.

Παράδειγμα:

окситони: ἡ νύξ, νυκτός   ніч
 парокситони: τὸ γάλα, ακτος   молоко

	<i>Singularis</i>				<i>Pluralis</i>			
<i>nom.</i>	ἡ	νύξ	τὸ	γάλα	αἱ	νύκτ-ες	τὰ	γάλακτ-α
<i>gen.</i>	τῆς	νυκτ-ός	τοῦ	γάλακτ-ος	τῶν	νυκτ-ῶν	τῶν	γαλάκτ-ων
<i>dat.</i>	τῇ	νυκτ-ί	τῷ	γάλακτ-ι	ταῖς	νυξί(ν)	τοῖς	γάλαξι(ν)
<i>acc.</i>	τήν	νύκτ-α	τὸ	γάλα	τάς	νύκτ-ας	τὰ	γάλακτ-α
<i>voc.</i>	ὦ	νύξ	ὦ	γάλα	ὦ	νύκτ-ες	ὦ	γάλακτ-α

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἐξ ὄνυχος λέοντα γινώσκομεν. Из кігтя пізнаємо лева (лат. ex ungue leonem).

Ευρεῖν λέοντα. Стригти лева (небезпечна справа).

Πολλοὶ οἴκοι εἰσὶ λέοντες, ἐν μάχῃ δ' ἀλώπεκες. Багато хто вдома – леви, а в битві – лисиці.

Δίς παῖδες γέροντες. Старики – вдруге діти.

Ἔργα μὲν νέων, βουλαὶ δὲ γερόντων. Справи – юнакам, поради – старикам.

Ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων (Βιβλία). Плач і скрегіт зубів.

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Ο μὲν γέρων τοῦ νέου γνώμη διαφέρει, ὁ δὲ νέος τοῦ γέροντος ῥώμη. 2) Τοὺς νεανίας χρῆ εἶκειν τῷ γέροντι. 3) Τοῖς λέουσι καὶ τοῖς ἐλέφασι δεινὴ ῥώμη ἐστίν. 4) Ἡ τῶν Σπαρτιατῶν γερούσια γερόντων ἦν βουλή. 5) Ζεὺς τοὺς γίγαντας κεραυνοῖς ἔκτεινεν. 6) Τοῖς γέρουσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρέπει ὁ λόγος, τοῖς δὲ νεανίαις ἡ σιγή. 7) Οἱ Αἰθίοπες ἐθήρευον τοὺς ἐλέφαντας τῶν ὀδόντων ἕνεκα. 8) Πολλὰ ἐστὶ τὰ Ξενοφῶντος συγγράμματα. 9) Ὅμηρος λέγει τοὺς ποιμένας τὸν λέοντα πυρὶ εἰς φυγὴν τρέπειν. 10) Δικαίου ἀνακτός ἐστὶ ἐπιμελείας ἔχειν τοὺς ἀρχομένους.

Περὶ τῆς Αἰγύπτου

Ἐν τῇ Αἰγύπτῳ μεταξὺ τῶν τοῦ Νείλου ποταμοῦ στομάτων ἐστὶ τὸ Δέλτα, τὸ τοῦ Νείλου δῶρον, ὡς Ἡρόδοτος λέγει· τὸ δὲ ὄνομα ἔχει ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ γράμματος, τοῦ δέλτα. Ἡ δὲ Αἴγυπτος μεστή ἐστὶ παντοίων μνημάτων· ἐγγὺς γὰρ τῆς Μέμφιδος καὶ τοῦ Νείλου ποταμοῦ αἱ πυραμίδες εἰσὶν, αἱ λίθιναι τῶν ἀρχόντων θῆκαι, ἐν δὲ ταῖς Θήβαις θαυμάσια ἱερὰ καὶ σφίγγες καὶ ἀγάλματα καὶ στήλαι. Τὰ δ' ἀγάλματα ἔχει τὸ μὲν σῶμα ἀνθρώπου, τὴν δὲ κεφαλὴν ἀνθρώπου ἢ θηρός. Αἱ δὲ σφίγγες τὸ μὲν σῶμα λέοντος, τὴν δὲ κεφαλὴν ἀνθρώπου ἔχουσιν. Αἱ δὲ στήλαι μεσταί εἰσιν ἱερῶν γραμμάτων καὶ γραφῶν· τὰ δὲ γράμματα μνηύει τὰ τῶν ἀρχόντων ἔργα.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Стародавні індійці і карфагеняни використовували слонів на війні. 2) Греки вважали, що небо тримає на плечах Атлант.

§ 88. Прикметники з основами на -ντ

§ 88.1. Прикметники з основами на -οντ

Прикметники з основами на -οντ в nominativus singularis мають асигматичні форми. Наприклад:

- ✓ чоловічого роду – ἐκών < *εκωντ;
- ✓ жіночого роду – ἐκούσα < *εκοντjα, *εκονσα, де ν випало перед σ із замінним подовженням о в ου;
- ✓ середнього роду – ἐκόν < *εκοντ із відпадінням кінцевого τ.

Прикметники з основами на -οντ відмінюються: чоловічого і середнього родів – за зразком іменників III відміни типу λέων; жіночого – за зразком іменників I відміни з основами на αВ.

Парадигма:

ἐκών, ἐκούσα, ἐκόν *охочий, добровільний*

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	ἐκών	ἐκούσα	ἐκόν	ἐκόντ-ες	ἐκούσαι	ἐκόντ-α
<i>gen.</i>	ἐκόντ-ος	ἐκούσης	ἐκόντ-ος	ἐκόντ-ων	ἐκουσῶν	ἐκόντ-ων
<i>dat.</i>	ἐκόντ-ι	ἐκούσῃ	ἐκόντ-ι	ἐκούσι(ν)	ἐκούσαις	ἐκούσι(ν)
<i>acc.</i>	ἐκόντ-α	ἐκούσαν	ἐκόν	ἐκόντ-ας	ἐκούσας	ἐκόντ-α

§ 88.2. Прикметники з основами на -αντ

Прикметники з основами на -αντ утворюють nominativus singularis:

- ✓ чоловічого роду – сигматично: πᾶς < *παντς, ντ перед σ випадає із замінним подовженням αВ в αD;
- ✓ жіночого роду – асигматично: πᾶσα < *παντjα (№ 49, 41);
- ✓ середнього роду – асигматично: πᾶν < *пант (№ 68).

Прикметники з основами на -αντ відмінюються: чоловічого і середнього роду – за зразком іменників III відміни типу γίγας; жіночого – за зразком іменників I відміни з основами на αВ.

Парадигма:

πᾶς, πᾶσα, πᾶν <i>весь, кожен</i>						
	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>

<i>nom.</i>	πάς	πάσα	πάν	πάντ-ες	πάσαι	πάντ-α
<i>gen.</i>	παντ-ός	πάσης	παντ-ός	πάντ-ων	πασών	πάντ-ων
<i>dat.</i>	παντ-ί	πάση	παντ-ί	πάσι(ν)	πάσαις	πάσι(ν)
<i>acc.</i>	πάντ-α	πάσαν	πάν	πάντ-ας	πάσας	πάντ-α

Σ Форма πάν має наголос за аналогією до πάς і πάσα. Форми родового і давального відмінків множини чоловічого і жіночого родів не є періспоме-нами під впливом називного відмінка множини.

Σ У значенні *весь, цілий* прикметник πάς ставиться в формально предикатив-ному положенні: *πάσα ἢ πόλις ὅσε μίστο*. У значенні *всякий, кожен* – вжи-вається з іменником без артикля: *πάς ἀνὴρ кожен чоловік*.

§ 88.3. Прикметники з основами на -εντ

Прикметники з основами на -εντ утворюють форми nominativus singularis:

- ✓ чоловічого роду – сигматично: *χαρίεις* < *χαριεντς (№ 41);
- ✓ жіночого роду – асигматично: *χαρίεσσα* < *χαριεντjα (№ 49);
- ✓ середнього роду – асигматично: *χαρίεν* < *χαριενт (№ 68).

Прикметники з основами на εντ відмінюються: чоловічого і середнього родів – за зразком іменників III відміни на -ντ; жіночого – за зразком іменників I відміни з основами на -αВ.

Парадигма:

χαρίεις, χαρίεσσα, χαρίεν приємний, милій

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	χαρίεις	χαρίεσσα	χαρίεν	χαρίενт-ες	χαρίεσσαи	χαρίενт-α
<i>gen.</i>	χαρίενт-ος	χαριέσσης	χαρίενт-ος	χαρίενт-ων	χαριέσσων	χαρίενт-ων
<i>dat.</i>	χαρίενт-ι	χαριέσση	χαρίενт-ι	χαρίεσιν	χαριέσαις	χαρίεσιν
<i>acc.</i>	χαρίενт-α	χαριέσσαν	χαρίεν	χαρίενт-ας	χαριέσσας	χαρίενт-α
<i>voc.</i>	χαρίεν	χαριέσσα	χαρίεν	χαρίενт-ες	χαριέσσαи	χαρίενт-α

Σ У формі давального відмінка множини чоловічого і середнього родів *χαρίεσι* < *χαριενтси не відбулось подовження попереднього голосного: є залишилось під впливом форм решти відмінків.

Σ Форма родового відмінка множини жіночого роду не є періспоменом аналогічно прикметникам першої відміни (пор.: *δικαίων*).

Πασῶν τῶν τεχνῶν ἀρχὴ χαλεπή. Усякий початок є важким (лат.: omne initium difficile est).

Πάντα κινῆσαι πέτρα. Привести в рух усі камені (засоби).

Πάντων τῶν χρημάτων μέτρον ἐστί ὁ ἄνθρωπος (*Πρωταγόρας*). Людина – мірило усіх речей.

Πάντες οἱ κόλακες θητικοὶ καὶ οἱ ταπεινοὶ κόλακες (*Ἀριστοτέλης*). Усі підлабузники – найманці, а всі ниці люди – підлабузники.

Ματαιότης ματαιότητων καὶ πᾶσα ἡ ματαιότης (*Βιβλία*). Марнота марнот, і все – марнота.

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Οὐδείς τῶν ἀνθρώπων παρὰ πάντα τὸν βίον εὐδαιμονήσει. 2) Ἐκόντων μὲν ἄρχειν ράδιον, ἀκόντων δὲ χαλεπόν. 3) Γῆ πάντα κομίζει καὶ ἄλλιν κομίζεται. 4) Ἄπαντα τὰ διωκόμενα εὐρίσκεται. 5) Τὰ μὲν μέλαινα ἱερεῖα πᾶσι τοῖς καταγείοις δαίμοσιν ἦν χαρίεντα, τὰ δὲ λευκὰ τοῖς οὐρανόις. 6) Ἀθηνᾶς ἐν Ἀθήναις λαμπρὸν νεῶν ἐχούσης πάμπολλοι Ἕλληνες Ἀθήναζε ἐκ πάσης Ἑλλάδος συνήρχοντο. 7) Πᾶσι μὲν τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος κοινός ἐστιν, ὁ δὲ τοῦ θανάτου χρόνος ἄδηλος. 8) Οὐ πάντα τὰ ἱερεῖα τοῖς θεοῖς χαρίεντα ἦν. 9) Καὶ ἐκόντας καὶ τε ἄκοντας τοὺς μὲν στρατιώτας χρῆ τοῖς ἡγεμόσι πείθεσθαι, τοὺς δὲ πολίτας τοῖς ἄρχουσιν. 10) Ἄπασι ἀνθρώποις γῆ ἐστί μήτηρ καὶ τροφὸς κοινή. 11) Τοῦτο ἔχει ὁ τελειότης τοῦ ἔθους· τὸ πᾶσαν ἡμέραν ὡς τελευταίαν διεξάγειν. 12) Στιγμὴ χρόνου πᾶς ἐστιν ὁ βίος. 13) Νύξ μέλαινα οὐρανὸν ἐπισκιάζει· χαρίεντες ποιμένες οὐκετι ὀρχοῦνται ἐπὶ τερείνης πόας καὶ πάντες οἱ θῆρες εἰς τοὺς φωλεοὺς φεύγουσιν.

Τὰ περὶ τὸ σῶμα γυμνασία

Παντὸς νεανίου ἐστὶ τὸ σῶμα γυμνάζεσθαι. Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος τὸ σῶμα γυμναζόμενος ὑγιαίνει. Καὶ πολλοὶ μὲν τὰ σώματα εὖ ἔχοντες διὰ τοῦτο ἐκ τῶν πολεμικῶν ἀγῶνων σώζονται καὶ τὰ δεινὰ πάντα τοῦ πολέμου διαφεύγουσιν· πολλοὶ δ' ἐν πάσῃ ἀπορίᾳ ἱκανοὶ εἶσι τῇ πατρίδι βοηθήσαι. Καὶ ἔχουσι τῆς ἀνδρείας δόξαν, ἧς πάντων τῶν ἀγαθῶν μάλιστα ὀρεγόμεθα. Πᾶν δὲ τοῦναντίον συμβαίνει τοῖς κακῶς ἔχουσι τὰ σώματα.

Вправа 2. Порівняйте значення слів, етимологічно пов'язаних із прикметником πᾶς у грецькій і українській мовах:

діапазон	Пандора	пантеїзм	пандекти
панацея	панегірик	пантеон	панорама
пандемія	панихида	пантера	пантомім

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Платон каже, що все земне багатство не є вартнішим за добродієність. 2) Беззаконня є причиною всіляких лих. 3) Від усіх турбот виліковує час.

ЛЕКЦІЯ 29

**§ 89. Дієприкметники теперішнього і майбутнього часів
та аориста першого активного стану
(*participium praesentis, futuri et aoristi I activi*)**

§ 89.1. *Participium praesentis activi*

Participium praesentis activi – дієприкметник теперішнього часу активного стану. Його форми утворюються від презентної основи дієслова за допомогою суфікса -οντ-:

- ✓ чоловічого роду – παιδεύων < *παιδευωντ;
- ✓ жіночого роду – παιδεύουσα < *παιδευοντjα;
- ✓ середнього роду – παιδεύον < *παιδευοντ¹⁸.

Participium praesentis activi відмінюється:

- ✓ у чоловічому й середньому родах – за зразком третьої відміни іменників типу λέων;
- ✓ у жіночому – за зразком першої відміни іменників з основами на αВ.

***Participium praesentis* дієслова εἰμί**

<i>m</i>	–	ών,	gen.	όντος
<i>f</i>	–	ούσα,	" "	ούσης
<i>n</i>	–	όν,	" "	όντος

§ 89.2. *Participium futuri activi*

Participium futuri activi – дієприкметник майбутнього часу активного стану утворюється від футуральної основи дієслова за допомогою суфікса -οντ-:

- ✓ чоловічого роду – παιδεύσων;
- ✓ жіночого роду – παιδεύσουσα;
- ✓ середнього роду – παιδεύσον.

Форми відмінюються за зразком *participium praesentis activi*.

§ 89.3. *Participium aoristi I activi*

Participium aoristi I activi – дієприкметник минулого часу доконаного виду активного стану утворюється від аористної основи за допомогою суфікса ντ:

---

¹⁸ Пояснення до утворення форм із суфіксом ντ див. у попередньому параграфі.

- ✓ чоловічого роду – παιδεύσας;
- ✓ жіночого роду – παιδεύσασα;
- ✓ середнього роду – παιδεύσαν.

Participium aoristi I activi відмінюється:

- ✓ чоловічого і середнього роду – за зразком третьої відміни іменників типу γίγας;
- ✓ жіночого роду – за зразком іменників першої відміни з основами на -αВ.

§ 90. Знахідний <називний> відмінок з дієприкметником (accusativus <nominativus> cum participio)

Синтаксична конструкція accusativus cum participio складається із логічного підмета в знахідному відмінку і логічного присудка, вираженого дієприкметником в акузативі та узгодженого в роді і числі з логічним підметом конструкції. Зворот accusativus cum participio вживається після дієслів із значенням *бачити, чути, знати, виявляти, радіти, сумувати, соромитись* тощо¹⁹.

Українською мовою зворот accusativus cum participio перекладається підрядним додатковим реченням або дієприслівниковим зворотом.

”Нκουε Κύρον ἐν Κιλικία ὄντα. Він почув, що Кір перебуває в Кілікії.

Після цих же керуючих дієслів, вжитих у пасивному стані, виступає конструкція nominativus cum participio, причому керуюче дієслово узгоджується з іменною формою та дієприкметником звороту в числі та особі, а перекладається безособовою формою.

’Ο Κύρος ἐν Κιλικία ὦν ἠκούσατο. Була чутка, що Кір у Кілікії.

У грецькій мові застосування конструкції accusativus та nominativus cum participio вважається необов'язковим, і замість цих зворотів можна вжити підрядне додаткове речення з ὅτι.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Οὐχ ὁ τυφλὸς μηνυτικὸς γίνεται τῷ βλέποντι χρωμάτων. Сліпий не розказує зрячому про кольори.

’Ονος λύρας ἀκούων κινεῖ τὰ ὦτα. Осел, слухаючи ліру, (також) поводить вухами.

’Ο γραμμάτων ἄπειρος οὐ βλέπει βλέπων. Неписьменний не бачить дивлячись.

’Αμφότεροί εἰσι κλέπται καὶ ὁ κλέψας καὶ ὁ δεξάμενος. Обидва – злодії: і той, хто краде, і той, хто користується (краденим).

Φεύγων καπνὸν εἰς πῦρ ἐμπίπτει. Уникаючи диму, потрапити у вогонь.

¹⁹ Після таких дієслів (verba sentiendi, declarandi, affectuum) у латинській мові вживається зворот accusativus cum infinitivo.

Οὐδεὶς ἐπλούτησεν ταχέως δίκαιος ὢν. Ніхто, будучи справедливим, швидко не розбагатів.

Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες (Βιβλία). Не здоровим потрібен лікар, а хворим.

Вправа 1. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Οὐ χρὴ ἀποβλέπειν εἰς τοὺς λέγοντας, ἀλλ' εἰς τὰ λεγόμενα. 2) Τῶν γερόντων λεγόντων οἱ νεανίαι ἀκούοντων. 3) Κῦρος τοὺς Πέρσας ἐλευθερώσας τοὺς δεσπότας Μήδους ἐδουλώσατο καὶ τῆς ἄλλης Ἀσίας μέχρι τῆς Αἰγύπτου ἐκράτησεν. 4) Νέστωρ ἤδη γέρων ὢν σὺν τοῖς Ἑλλησιν ἐπὶ Τροίαν ἐστράτευσεν. 5) Εὐθὺς παῖδες ὄντες ἐμανθάνοντο οἱ Πέρσαι ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι. 6) Βίας παρουσίας οὐδὲν ἰσχύει νόμος. 7) Καὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς ἀρχομένους χρὴ πείθεσθαι τοῖς νόμοις. 8) Ἦδομαι λέξαντα αὐτὸν φρονίμους λόγους. 9) Οἱ στρατιῶται στρατεύονται ἐκλύσοντες τοὺς συμμάχους τοῦ κινδύνου. 10) Θνητοὶ ὄντες, μὴ ἔστε ὑπερήφανοι. 11) Τοῦ μὲν ἀλεκτρυόνος ἄδοντος πολλάκις ἠκούσαμεν, τῆς δ' ἀηδόνης ἀδούσης οὐδέποτε.

Πάρις Ἑλένην ἐκ Σπάρτης ἀρπάζει

Πάρις, ὁ Πριάμου, Ἀφροδίτης συμβουλευσάσης ἦκεν εἰς Σπάρτην, ἧς Μενέλεως ἦρχεν. Ἑλένη δ' αὐτὸν δεξαμένη εὐξένισεν· ὁ γὰρ βασιλεὺς τότε διέτριβεν ἐν Κρήτῃ τῇ νήσῳ. Ὁ δὲ Πάρις οὐ σεβόμενος τοὺς θεοὺς Ἑλένην μετὰ πλείστων χρημάτων ἤρπασε καὶ εἰς Τροίαν ἐκόμισεν. Μενέλεως δὲ καὶ οἱ ἄλλοι τῶν Ἀχαιῶν ἄρχοντες ταῦτα ἀκούσαντες μάλα ἠγανάκτησαν καὶ ἐβουλεύσαντο στρατεῦσαι ἐπὶ Τροίαν, ὡς τιμωρησόμενοι τὸν ἀρπάσαντα καὶ κατὰζοντες τὴν Ἑλένην καὶ τὰ χρήματα. Ἀγαμέμνων οὖν, ὁ τῶν Μυκηνηῶν ἄρχων καὶ Μενέλεω ἀδελφός, πάντας ἐκέλευσε στρατιώτας παρασκευάσαντας συλλέξαι εἰς Αὐλίδα, τῆς Βοιωτίας λιμένα.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Гелон, перемигши карфагенян при Гімері, заволодів усією Сицилією. 2) За царювання Александра вся Греція була підкорена македонцями. 3) Коли друзі намовляли Александра напасти на ворогів уночі, він відповів: "Я не краду перемоги".

ІМЕННИКИ І ПРИКМЕТНИКИ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ

(ПРОДОВЖЕННЯ)

ЛЕКЦІЯ 30

§ 91. Іменники середнього роду з основами на -εσ

В іменників середнього роду з основами на -εσ відбувається якісне чергування голосних звуків основи: в nominativus singularis виступає основа на -οσ, у решті відмінків – на -εσ. Це явище характерне не лише для грецької відміни і дієвідміни: ἄνθρωπος і ἄνθρωπε, пор. tego і toga, небо і небеса тощо.

При приєднанні відмінкових закінчень до основи εσ- інтервокальна σ зникає, і голосний ε та початкові голосні відмінкових закінчень зазнають контракції (№ 14, 15).

Наголос перебуває на тому ж складі, що й у nominativus singularis, за винятком форми genetivus pluralis, яка стає періспоменом.

Парадигма:

τὸ γένος, οὐς²⁰ *pid*

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
<i>nom., acc., voc</i>	τὸ (ῶ)	γένος	τὰ (ῶ) (*γενεσ-α)	γένη
<i>gen.</i>	τοῦ (*γενεσ-ος)	γένους	τῶν (*γενεσ-ων)	γενῶν
<i>dat.</i>	τῷ (*γενεσ-ι)	γένει	τοῖς (*γενεσ-σι)	γένεσι(ν)

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τὸ κύκνειον μέλος. Лебедина пісня.

Ἔπεα πτερόεντα (*Ὀμηρος*). Крилаті вислови.

Χρῦσεον γένος ἀνθρώπων (*Ἡσίοδος*). Золотий вік людства.

Εἰς πόλλα ἔτη. Многая літа (церковнослов'янське "ісполать" із злиття трьох грецьких слів у візантійській вимові; лат.: ad multos annos).

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

---

²⁰ У словниках часто наводиться неконтрагована форма γένεος, щоб легше визначити кінцеві звуки основи.

---

1) Τῷ μὲν ζίφει ἀποκτείνετε τὸ σῶμα, τῷ δε πάθει διαφθείρετε τὴν ψυχὴν. 2) Διαφορὰ ἐστὶ τὰ τῶν ἔθνων ἡθη. 3) Παρὰ τοῖς Αἰθίοψιν αἱ ἡμέραι καὶ αἱ νύκτες ἐκάστη ἔτους ὥρα ἴσαι ἦσαν. 4) Θέρους καλὰ καὶ ποικίλα ἄνθη θάλλουσιν. 5) Ὡ γένος ἀνθρώπων πολυδάκρυτον, ὀδυρόμενον κατὰ γῆς καὶ διαλυόμενον. 6) Μασσαγέται κατοικίζουσιν οἱ μὲν ὄρη, οἱ δὲ πεδία, οἱ δὲ ἔλη. 7) Ἦθος ποτερὸν φεῦγε καὶ κέρδος κακόν. 8) Οἱ Ἕλληνες εἶχον κνημίδας καὶ κράνη χαλκῶ καὶ χιτῶνας φοινίκους. 9) Οὐ τῷ τῶν στρατιωτῶν πλήθει οὐδὲ τῶν τειχῶν ὕψει, ἀλλὰ τῇ ἀνδρείᾳ τὴν πατρίδα σώσουσιν. 10) Χρὴ ἐν πᾶσι πράγμασιν εἰς τὸ τέλος βλέπειν. 11) Ἐν τοῖς ὄρεσιν τε καὶ ἔλεσι διάγει πολλὰ θηρία. 12) Κάτοπτρον τοῦ εἴδους ὁ χαλκός ἐστίν, ὁ δ' οἶνος τοῦ νοῦ.

Ὁ Παρθενών

Ὁ Παρθενών, τὸ τῆς Ἀθηνᾶς παρθένου ἱερόν, ὑπερῆχε πάντων τῶν ἐν ταῖς Ἀθήναις ἱερῶν μεγέθει τε καὶ κάλλει. Πάντα οὖν τὰ τῶν Ἑλλήνων γένη ἐθαύμαζε τὸν νεῶν τοῦ τε κάλλους ἕνεκα καὶ τοῦ μεγέθους.

Ἐνδον δ' ἦν τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἄγαλμα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, ἔργον Φειδίου. Ἐν τοῖς Παναθηναίοις, ἀνὰ τέτταρα ἔτη γιγνομένοις, πολλὰ δῶρα ὑπὸ τῶν τῆς Ἑλλάδος ἔθνων τῇ θεᾷ ἐφέρετο.

Вправа 2. *Визначте етимони та поясніть їх семантичні зміни:*

антипатія	генетика	етика	генеалогія
антологія	демократія	етнографія	патологія
барометр	епос	ореади	симпатія

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Стіни Мікен і Тірінфа дивують висотою, величиною і міццю. 2) Багато тварин перевершують людину величиною тіла, швидкістю бігу, красою рухів. 3) Рід Сократа не був відомим; негарним був і зовнішній вигляд знаменитого філософа.

§ 92. Прикметники з основами на -εσ

За зразком іменників з основами на -εσ відмінюються прикметники двох родових закінчень: nom. sing. чоловічого і жіночого родів закінчується на -ης, утворене шляхом розтягнення кінцевого ε основи в η; nom. sing. середнього роду закінчується на ες і являє собою чисту основу.

- Σ Баритони на -ης затримують наголос на передостанньому складі також і в gen. plur., а в nom. sing. середнього роду наголос падає якнайдалі від кінця: εὐήθης, εὐήθεις *добродушний*; gen. plur. εὐήθων, πλήρης, πλήρες *багатий на щось*; gen. plur. πλήρων. Але εὐώδης, εὐώδες *запахний*; ποδήρης, ποδήρες *спадаючий до ніг*.

За зразком спільних форм чоловічого і жіночого родів відмінюються іменник ἡ τρίρης, οὗς *триєра (судно з трьома рядами гребців)*.

Парадигма:

εὐτυχής, εὐτυχές *щасливий*

	Singularis		Pluralis	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	εὐτυχής	εὐτυχές	εὐτυχείς	εὐτυχῆ
<i>gen.</i>	εὐτυχοῦς		εὐτυχῶν	
<i>dat.</i>	εὐτυχεῖ		εὐτυχείσι(ν)	
<i>acc.</i>	εὐτυχῆ	εὐτυχές	εὐτυχείς	εὐτυχῆ
<i>voc.</i>	εὐτυχές		εὐτυχείς	εὐτυχῆ

- Σ Форма acc. sing. masculina і feminina та nom.(acc.,voc.) plur. neutra εὐτυχῆ виникає < *ευτυχεσα. Accusativus pluralis чоловічого і жіночого родів, що постає з форми *ευτυχεσας звучить не εὐτυχής (як мало бути після закономірних фонетичних змін), а εὐτυχείς за аналогією до форми nominativus pluralis.
- Σ Прикметники, які мають голосний ε перед закінченням ης, стягають звичайно ε + α > α : ἐνδεής, ἐνδεές *потребуючий*; acc. sing. m, f та nom. plur. n – ἐνδεᾶ; аналогічно – ἐκλής, ἐκλέές *славний* – ἐκλεᾶ. У прикметників на -ιης, -ιης закінчення εα зливається то в ᾶ, то в ῆ: ὑγιής, ὑγιές *здоровий*; acc. sing. m,f та nom. plur. n – ὑγιᾶ і ὑγιῆ.

§ 93. Власні імена на -ης, -κλής

До іменників з основами на -εσ належать чоловічі власні імена на -γένης, -σθένης, -κράτης, -κλῆς. Вони відмінюються за зразком прикметників на -ης.

Παράδειγμα:

Σωκράτης, ους *Сократ*

Ηρακλῆς, έους *Геракл*

<i>nom.</i>	Σωκράτης	(* <i>Ηρακλε-εσ</i>)	Ἡρακλῆς
<i>gen.</i>	Σωκράτους	(* <i>Ηρακλε-εσος</i>)	Ἡρακλέους
<i>dat.</i>	Σωκράτει	(* <i>Ηρακλε-εσι</i>)	Ἡρακλεῖ
<i>acc.</i>	Σωκράτη(ν)	(* <i>Ηρακλε-εσα</i>)	Ἡρακλέα
<i>voc.</i>	Σώκρατες	(* <i>Ηρακλε-εσ</i>)	Ἡράκλεις

Σ Ἰмена на -ης мають паралельну форму в знахідному відмінку на -ην за аналогією до іменників чоловічого роду першої відміни (пор. *πολίτην*).

Σ Ἰмена на -κλῆς, яке походить від слова τὸ κλέος (осн. **κλεFεσ-*) *слава*, зберігають перший звук ε основи в *genetivus* і *accusativus*, а в *dativus* він поглинається контрагованим складом *εί*. У *vocativus* відбувається контракція двох *ε* у *ει*, тоді як в *nominativus* вони розтягаються в *η*.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Μέχρι του τρίτου τὸ ἀληθές. За третім разом – істина (пор. лат. *omne tritum perfectum* усе досконале – за третім разом).

Вправа 1. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Περὶ τὸν Σωκράτη αἰεὶ πολλοὶ ἦσαν νεανῖαι καὶ γέροντες. 2) Λέγουσι τοὺς Συβαρίτας πολυτελέσι χρῆσθαι τραπέζαις. 3) Δημοσθένης ἔλεγε τὸ μέλλον ἄδηλον εἶναι πᾶσιν ἀνθρώποις. 4) Ἐν ὑγιεὶ σώματι ὑγιῆς ψυχὴ. 5) Περικλῆς λοιμῶ ἔτελεύτησεν ἐν δευτέρῳ θέρει τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. 6) Ὁ θάνατος τοῖς ὑγιεῖσι καὶ τοῖς ἀσθενέσι κοινός ἐστίν. 7) Τοῦ μὲν Δημοσθένους θαυμάζομεν τοὺς λόγους, τοῦ δ' Ἐμισθοκλέους τὰ ἔργα. 8) Σωκράτης διὰ παντὸς τοῦ βίου τοὺς πολίτας εἰς ἀρετὴν προὔτρειπεν· οἱ δ' Ἀθηναῖοι οὐ μόνον οὐκ ἐπέειθοντο Σωκράτει, ἀλλὰ καὶ θάνατον αὐτοῦ κατεψήφισαντο.

Περὶ τῆς Σφίγγος

Ἄτυχές ἦν τὸ τῶν Θηβαίων ἔθνος. Ἦρα γὰρ ἐγκρατῆς θεὰ τιμωρίαν λαμβάνουσα παρὰ τῶν ἀτυχῶν ἀνθρώπων ἔπεμψεν αὐτοῖς Σφίγγα, κεφαλὴν μὲν ἔχουσαν παρθένου, σῶμα δὲ λέοντος, πτερὰ δ' ὄρνιθος. Ἡ Σφίγξ, ἐπὶ ὄρει πρηνεὶ πρὸ τῶν πυλῶν καθεζομένη, προὔτεινεν μὲν αἰνίγμα τοῖς ἀτυχέσι πολίταις· τοὺς

δὲ τὸ αἶνιγμα μὴ λύοντας ἀπὸ τοῦ ὄρους κατέρριπτεν. Οὕτως δὲ πολλοὺς Θηβαίους ἐφόνευσεν. Τέλος δ' Οἰδίπους ἤκε καὶ λύσας τὸ αἶνιγμα τοὺς ἀτυχεῖς Θηβαίους ἔσωσεν.

Σοφοκλῆς καὶ Ἀριστοφάνης

Πλησίον τοῦ Παρθενῶνος τοῦ ἐν Ἀθήναις τὸ θέατρον τὸ τοῦ Διονύσου ἦν. Ἐκεῖ ἐδίδασκεν ὁ μὲν Σοφοκλῆς τραγωδίας, ὁ δ' Ἀριστοφάνης κωμωδίας. Πάντες οἱ Ἕλληνες ἐθαύμαζον τὸν Σοφοκλέα καὶ τὸν Ἀριστοφάνη, τοὺς ἐνδόξους ποιητάς. Μεγάλα οὖν καὶ κλυτὰ λέγεται τὰ τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ὀνόματα. Τῷ Σοφοκλεῖ χρόνις ὕστερον οἱ Ἀθηναῖοι ἔθουον ὡς θεῷ καὶ εἰκόνας αὐτῷ πολλὰς ἰδρύνοντο. Τῶν δὲ τοῦ Σοφοκλέους τραγωδιῶν ὑπερέχει μάλιστα Οἰδίπους Τύραννος.

Вправа 2. Поясніть семантику грецьких власних імен:

Ἀντισθένης	Ἐρατοσθένης	Πατροκλῆς
Ἀριστοτέλης	Ἴπποκράτης	Περικλῆς
Ἀριστοφάνης	Ἴσοκράτης	Πολυκράτης
Διογένης	Κλεισθένης	Σοφοκλῆς

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Фемістокл наказав збудувати багато трієр. 2) Вважається, що Ератосфен першим виміряв довжину окружності землі. 3) За правління Перікла Афіни були прикрашені багатьма храмами.

§ 94. Іменники середнього роду з основами на -ασ

Іменники середнього роду з основами на -ασ при відмінюванні втрачають інтервокальну σ і мають контраговані закінчення.

Парадигма:

τὸ κρέας, ὡς м'ясо²¹

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
<i>nom., acc., voc.</i>	τὸ (ῶ)	κρέας	τὰ (ῶ) (*κρεασα)	κρέα
<i>gen.</i>	τοῦ (*κρεασος)	κρέως	τῶν (*κρεασων)	κρεῶν
<i>dat.</i>	τῷ (*κρεασι)	κρέα	τοῖς (*κρεασσι)	κρέασι(ν)

За цим зразком відмінюються іменники τὸ κέρας *риг*, τὸ γέρας *священний дар*, τὸ γήρας *старість* та ще небагато інших.

Σ Існують паралельні відмінкові форми в іменників:
 κέρας, *gen.* κέρατος і т.д. за аналогією до τὸ σῶμα, ατος
 τέρας, *gen.* τέρατος і т.д.

§ 95. Іменники з основами на -οσ

Невелика кількість іменників чоловічого і жіночого родів, уживаних лише в однині, в *nominativus singularis* мають подовжений голосний основи і закінчуються на -ως. При відмінюванні інтервокальна σ зникає, а кінцевий голосний основи ο контрагується із початковими голосними звуками закінчень.

Парадигма:

ἡ αἰδώς, οὖς *сором, пошана*

	<i>Singularis</i>	
<i>nom., voc.</i>	ἡ (ῶ) αἰδώς	<i>dat.</i> τῇ (*αιδοσ) αἰδοῖ
<i>gen.</i>	τῆς (*αιδοσος) αἰδοῦς	<i>acc.</i> τὴν (*αιδοσα) αἰδῶ

§ 96. Іменники жіночого роду з основами на -ο

²¹

У словниках часто наводиться неконтрагована форма родового відмінка κρέαςος.

Жіночі імена на -ώ (Σαπφώ, Ἠχώ, Καλυψώ, Λητώ тощо) та іменник ἡ πειθώ *намова* мають основи, які первісно закінчувалися на -oj, де після випадіння j відбулася контракція о із початковими голосними закінчень. У вокативі знаходимо чисту основу на -oi.

Парадигма:

ἡ Λητώ, οὖς *Лето, Латона*

Singularis

<i>nom.</i>	ἡ Λητώ	<i>acc.</i>	τήν (*Λητοῖα) Λητώ
<i>gen.</i>	τῆς (*Λητοῖος) Λητοῦς	<i>voc.</i>	ὦ Λητοῖ
<i>dat.</i>	τῇ (*Λητοῖι) Λητοῖ		

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τὸ χρύσειον κῶας. Золоте руно.

Κέρας Ἀμαλθείας. Рог Амалтеї (достатку; лат.: cornu coriaе).

Γῆρας λέοντος κρείττον ἀκμαίων νεβρῶν. Старий лев сильніший за молодих оленів.

Κέρας σωτηρίας (Βίβλια). Рог спасіння.

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Κερατίνη· εἴ τι οὐκ ἀπέβαλλες, τοῦτο ἔχεις· κέρατα δὲ οὐκ ἀπέβαλλες, κέρατα ἄρα ἔχεις. 2) Οἱ δὲ λεῶ ἐθεράπευον τοὺς ἄρχοντας δῶρα καὶ γέρα. 3) Τὸ τῶν νομάδων γένος γάλακτι καὶ τυρῶ καὶ κρέα ἐτρέφετο. 4) Ἡ σοφία καὶ σωφροσύνη καὶ ἐμπειρία τιμὴν καὶ κόσμον παρέχουσι τῷ γήρᾳ. 5) Οἱ Θραῖκες ἐκ τῶν κερῶν οἶνον ἔπιον. 6) Θάνατος ἐν τῷ γήρᾳ κακῶν φάρμακόν ἐστίν. 7) Ἦσυχον καὶ εὐδαιμον γῆρας καλοῦ καὶ σώφρονος βίου γέρας ἐστίν. 8) Πλάτων παρεκελεύετο τοῖς νέοις τρία ἀγαθὰ ἔχειν· ἐπὶ μὲν γνωμῶν σωφροσύνη, ἐπὶ δὲ τῆς γλώττης σιγὴν, ἐπὶ δὲ τῶν ὀφθαλμῶν αἰδῶ. 9) Ἀπόλλων καὶ Ἄρτεμις ἦσαν Λητοῦς παῖδες. 10) Λυσίαν ἐπὶ τῇ πειθοῖ θαυμάζομεν. 11) Τὴν ποιήτριαν Σαπφῶ, τὴν Σακμανδρονύμου θυγατέρα, καὶ Πλάτων ὁ Ἀρίστωνος σοφὴν ἀναγράφει. 12) Ἀπὸ Κύρνου τῆς νήσου εἰς Σαρδῶ τὴν νήσον πλοῦς ἐστίν ἡμέρας ἡμισείας, ἀπὸ Σαρδοῦς δὲ εἰς Λιβύην πλοῦς ἡμέρας καὶ νυκτός. 13) Ἐπὶ πᾶσι ἀνθρώποις οἱ ἀοιδοὶ τιμῆς ἔμποροὶ εἰσι καὶ αἰδοῦς. 14) Εὐφημος παραμείβου τὴν λάλον ἠχώ.

Περὶ τῆς Νιόβης

Νιόβη, τῇ τῶν Θηβαίων βασιλεία, τέτταρας καὶ δέκα ἦσαν παῖδας· ὑπερήφανος δ' ἦν διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸ κάλλος τῶν τέκνων. Ὅτ' οὖν αἱ Θηβαῖαι Λητοῖ ἔθυον, ἐκάλωσεν αὐτάς Νιόβη θεραπεύειν τὴν θεάν, δυοῖν μόνον παῖδοιν ἔχουσαν. Ἄλλ' οὐ φεύγει δίκην· ἡ

γὰρ Λητὼ τῇ Νιόβῃ ἀχθομένη ἐκέλευσε τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἀρτέμιδα τὰ τῆς Νιόβης τέκνα κατατοξεύσαι. Τότε δὲ Νιόβη δακρύνουσα· "ὦς δεινῶς", ἔφη, "ὦ Λητοῖ, ἐκόλασας τὴν ἐμὴν ὑπερηφανίαν". Οἱ δὲ θεοὶ κατοικτεῖροντες τὸ τῆς Νιόβης πάθος μεταβάλλουσιν αὐτὴν εἰς λίθον.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Зевс послав Гермеса до Каліпсо, щоб повернути Одиссея на Итаку. 2) Старість порівнюють із зимою, а молодість – з весною. 3) Вважають, що Зевс на Криті був вигодуваний з рога Амалтеї.

§ 97. Іменники з основами на -υ

Іменники з основами на -υ бувають тільки чоловічого і жіночого родів. При відмінюванні υ та початкові голосні закінчень не зазнають контракції, за винятком форми *accusativus pluralis*; перед голосним звуком υ скорочується в υΒ, а в *dativus pluralis* це відбувається за аналогією (практичне правило: у двоскладових формах – υΤ, у трискладових – υΒ).

Парадигми:

окситони:	ὁ ἰχθύς, ύος	<i>риба</i>
періспомени:	ὁ δρυς, υός	<i>дуб</i>
парокситони:	ἡ πίτυς, υος	<i>сосна</i>

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
<i>nom.</i>	ἰχθύς	δρυς	πίτυς	ἰχθύ-ες	δρῦ-ες	πίτυ-ες
<i>gen.</i>	ἰχθύ-ος	δρυ-ός	πίτυ-ος	ἰχθύ-ων	δρυ-ῶν	πίτύ-ων
<i>dat.</i>	ἰχθύ-ι	δρυ-ί	πίτυ-ι	ἰχθύ-σι(ν)	δρυ-σί(ν)	πίτυ-σι(ν)
<i>acc.</i>	ἰχθύ-ν	δρῦν	πίτυν	ἰχθύς	δρυς	πίτυς
<i>voc.</i>	ἰχθύ	δρῦ	πίτυ	ἰχθύ-ες	δρῦ-ες	πίτυ-ες

Σ Баритони типу ἡ πίτυς, υος *сосна* мають υВ у всіх відмінках, за винятком *acc. sing.* πίτυ-ς < *πιτυς. У *acc. plur.* звук υ поглинає α закінчення, тому контрагований наголошений склад отримує *circumflexus*.

§ 98. Іменники з основами на ου/ο, αυ/α

Іменники з основами на ου/ο, αυ/α мали первісно основи -οF, -αF, які виступали перед голосними звуками, тому інтервокальна F згодом зникла без сліду (№55), а перед приголосними звуками вокалізувалась в υ, і виникли дифтонги ου, αυ.

Парадигми:

ὁ, ἡ βοῦς, βοός	<i>бик, корова</i>
ἡ γράϋς, γράός	<i>стара жінка</i>

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
<i>nom.</i>	βοῦς	γράϋς	βό-ες	γρά-ες
<i>gen.</i>	βο-ός	γρά-ός	βο-ῶν	γρά-ῶν
<i>dat.</i>	βο-ί	γρά-ί	βου-σί(ν)	γραυ-σί(ν)
<i>acc.</i>	βοῦν	γράϋν	βοῦς	γράϋς
<i>voc.</i>	βοῦ	γράϋ	βό-ες	γρά-ες

§ 99. Іменники з основами на -ω

У іменників з основами на -ω не відбувається контракція ω та голосних звуків відмінкових закінчень, оскільки історично їх основи закінчувалися на F, випадіння якої в інтервокальній позиції не викликало подальшої контракції голосних.

Парадигма:

ὁ ἥρωϛ, ωϛ *герой*

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
<i>nom., voc.</i>	ὁ (ὦ)	ἥρωϛ	οἱ (ῶ)	ἥρω-εϛ
<i>gen.</i>	τοῦ	ἥρω-οϛ	τῶν	ἥρώ-ων
<i>dat.</i>	τῷ	ἥρω-ι	τοῖϛ	ἥρω-σι (ν)
<i>acc.</i>	τὸν	ἥρω-α	τοὺϛ	ἥρω-αϛ

Іменників цього типу дуже незначна кількість: Τρώϛ *троянець*, Μίνωϛ *Μίνος*, які можуть також відмінюватись за атгічною відміною.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἐλέφας μῦϛ οὐκ ἀλίσκει. Слон не ловить мух (пор. лат.: aquila non captat muscas – орел не ловить мух).

Κωφὸϛ ὡϛ ἰχθύϛ. Німий як риба.

Ἰχθὺν νήχεσθαι διδάσκεϛ. Ти навчаєш рибу плавати (пор. лат.: aquilam volare doces – ти навчаєш орла літати).

Δρῦϛ καὶ πέτρα. Дерева й каміння (безладна мішанина, усяка всячина).

Δρῦϛ προσήγοροϛ (πολύγλωττοϛ). Віщий дуб (у святилищі Зевса в Додоні, за рухом і шелестом листя якого ворожили; переносно: воля чи знак бога).

Ἡ ἄμαξα τὸν βοῦν ἐκφέρει (Λουκιανόϛ). Віз тягне бика (все шкереберть).

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Ἐν Ὀλυμπίᾳ τὰ τοῖϛ ἥρωϛιν ἀγάλματα ἦσαν. 2) Οἱ παλαιοὶ ἐνόμιζον τὰϛ Ἐρινῦϛ τοὺϛ ὑβριστὰϛ διώκειν. 3) Τὸ μὲν τοῦ ἀνθρώπου αἶμα θερμόν ἐστιν, τὸ δὲ τοῦ ἰχθύοϛ ψυχρόν. 4) Σεμνὸϛ νόμοϛ ἐστὶ τοὺϛ ἥρωαϛ δημοσίᾳ θάπτειν. 5) Οἱ Ἕλληνεϛ ἔθουον τοῖϛ καταγείοιϛ θεοῖϛ τὸν μέλανα βοῦν. 6) Τὰϛ βοῦϛ γάλακτοϛ ἔνεκα τρέφουϛιν. 7) Ἐν ὕλαιϛ φύει παντοῖα δένδρα· ὑψηλαὶ πίτυεϛ, ἰσχυροὶ δρῦεϛ, ἀείφυλλοι φοῖνικεϛ. 8) Αἱ νόσοι τὴν τοῦ σώματοϛ ἰσχὺν φθείρουϛιν. 9) Ὁ μῦθοϛ περὶ τῆϛ τῶν βατράχων καὶ μυῶν μάχηϛ ἔγραψε Πίγρηϛ, ὁ τῆϛ Ἀρτεμισίας ἀδελφός. 10) Οἱ μὲν τῶν βοῶν ἔχουϛιν κέρα, οἱ δ' οὐ· ἡ δ' ἰσχὺϛ ἐστὶ ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ ἐν τοῖϛ κέραϛιν. 11) Ἱεραὶ ἦσαν αἱ βόεϛ παρ'

Αἰγυπτίοις Ἰσιδος τῆς θεάς, παρὰ δὲ Ἑλλήσιν ἼΗρας. 12) Οἱ Κρήτες διαφερόντως σέβονται τοὺς ἥρωας· Μίνω καὶ Ῥαδάμανθυν καὶ Σαρπηδόνα.

Вправа 2. *Визначте етимони слів, складених із словом ὀ βοῦς бик; поясніть, якого значення воно може надавати складеному слову:*

буколіки   букраній   бустрофедон
булімія   буфтальм   Буцефал

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) На давніх афінських монетах було зображення бика. 2) Знак риби у ранніх християн читався: Ісус Христос, Божий Син, Спаситель. 3) Сицилійці приносили в жертву Персефоні свиней.

§ 100. Іменники з основами на *ι/ε, υ/ε*

У *nominativus singularis* іменники з основами на *-ι*, які виключно – баритони і майже всі – жіночого роду, закінчуються на *-ις*; середнього – на *-ι*.

Іменники з основами на *-υ* – в *nominativus singularis* закінчуються: чоловічого і жіночого родів – на *-υς*, середнього – на *-υ*.

Існує декілька прикметників двох та одного закінчень, які відмінюються за зразком іменників на *-ι*: ἴδις, ἴδι *досвідчений*, τρόφις, τρόφι *відкормлений, великий*, νῆστις (*gen. νῆστιος*) *голодний*, εὖβοτρίς, εὖβοτρυ *багатий виноградом*.

Парадигми:

парокситони:	ἡ πόλις, εως	<i>місто</i>
	τὸ ἄστυ, εως	<i>столиця</i>
проперіспомени:	ὁ πῆχυς, εως	<i>лікоть</i>
пропарокситони:	ἡ ἀκρόπολις, εως	<i>акрополь</i>
	ὁ πέλεκυς, εως	<i>сокира</i>

Singularis

<i>nom.</i>	πόλις	ἄστυ	πῆχυς	ἀκρόπολις	πέλεκυς
<i>gen.</i>	πόλε-ως	ἄστε-ως	πήχε-ως	ἀκροπόλε-ως	πελέκε-ως
<i>dat.</i>	πόλει	ἄστει	πήχει	ἀκροπόλει	πέλεκει
<i>acc.</i>	πόλι-ν	ἄστυ	πήχυ-ν	ἀκρόπολι-ν	πέλεκυ-ν
<i>voc.</i>	πόλι	ἄστυ	πήχυ	ἀκρόπολι	πέλεκυ

Pluralis

<i>nom., acc., voc.</i>	πόλεις	ἄστη	πήχεις	ἀκροπόλεις	πελέκεις
<i>gen.</i>	πόλε-ων	ἄστε-ων	πήχε-ων	ἀκροπόλε-ων	πελέκε-ων
<i>dat.</i>	πόλε-σι(ν)	ἄστε-σι(ν)	πήχε-σι(ν)	ἀκροπόλε-σι(ν)	πελέκε-σι(ν)

Σ Наголос у формі *gen. plur.* перебуває на третьому складі від кінця під впливом пропарокситонічних форм *gen. sing.*

Σ Форма *gen. sing.* на *-εως* виникла із форми на *-ηος* внаслідок перестановки кількості голосних (№ 4): πόλεως < *ποληος, πήχεως < *πηχηος тощо. Наголос же залишається без змін на третьому складі від кінця слова. Це так званий *genetivus atticus*.

Ἐν τῇ τῶν τυφλῶν πόλει ὁ ἑτερόφθαλμος βασιλεύει. У державі сліпих і одноокий – цар (лат. inter caecos luscus rex).

Ἀνάπαυσις ἐστὶ τῶν κακῶν πάντων ὕπνος. Сон – відпочинок від усіх лих.

Οὐδείς μάντις τῶν μελλόντων (Σοφοκλῆς). Ніхто не може передбачити майбутнє.

Ἐκδεχόμενοι τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν (Βιβλία). Очікуючі руху води (у бездіяльнос-ті марно на щось сподіватися).

Вправа 1. Утворить і провідміняйте словосполучення:

ясний погляд:	кожен троянець:	зелений перець:
ἢ ὄψις, εως погляд	ὁ Τρώς, ωός троянець	τὸ πέπερι, εως перець
φανερός, 3 ясный	πᾶς, πᾶσα, πᾶν кожен	χλωρός, 3 зелений

Вправа 2. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Ἡ τύραννις πάλαι ἦν οὐ μόνον ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων πόλει, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων πόλεσιν. 2) Φύσεως κακῆς σημεῖόν ἐστὶν ὁ φθόνος. 3) Ἡ δύναμις πολλάκις ἀρχὴ καὶ αἰτία τῆς ὕβρεώς ἐστὶν. 4) Ξενοφῶν τὴν Κύρου ἀνάβασιν καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων κατάβασιν ἀνέγραψεν. 5) Ὁ ἄνθρωπος συνέσει ὑπερέχει τῶν ἄλλων ζώων. 6) Περικλῆς πολλοὺς καὶ εὐκλεεῖς τεχνίτας μεταπεψάμενος ἐκέλευσε τὴν ἀκρόπολιν ἐπιφανέσιν ἱεροῖς τε καὶ ἔργοις κοσμήσαι. 7) Οἱ Ἀθηναῖοι τὰς Ἀθήνας μόνας ὠνόμαζον ἄστει. 8) Οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται οὐ λείψουσιν ἐν τῇ μάχῃ τὴν τάξιν, ἀλλ' ἢ νικήσουσιν ἢ τελευτήσουσιν μένοντες ἐν τῇ τάξει. 9) Οὐ ῥώμη οὐδὲ ταχυτήτι σωματῶν πράξεις λαμπραὶ πράττονται, ἀλλὰ φρονήσει. 10) Καλὴν ὄψιν παρέχουσιν αἱ τῶν ὀπλιτῶν τάξεις. 11) Ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων ἀκρόπολει ἐστὶν ὁ Παρθενῶν, Ἰκτίου καὶ Καλλικράτους ἔργον. 12) Οἱ Ῥωμαῖοι τὴν Σικελίαν τοῦ ἄστεως ταμιεῖον ὠνόμαζον. 13) Αἶακος τὰς Αἴδου κλείς ἐφύλαττεν. 14) Ἀθηναῖοις καὶ ἔξω τῆς πόλεως ἐν τοῖς δήμοις καὶ κατὰ τὰς ὁδοὺς θεῶν ἐστὶν ἱερὰ, καὶ ἡρώων καὶ ἄλλων τάφοι. 15) Οἱ ὄφεις ἐσθίουσιν ὄρνιθας καὶ θηρία καὶ καταπίνουσι τὰ ὡά. 16) Τὰ χρήματα ἐν ταῖς πόλεσι στάσεις καὶ φιλονεικίας ἐγείρει.

Περὶ Κορίνθου

Ἐπὶ τῷ Ἴσθμῳ Κόρινθος ἦν, πόλις ἀρχαία τῆς Ἑλλάδος. Γείτονες μὲν ἦσαν οἱ Κορίνθιοι τῆς θαλάττης καὶ εἶχον ἀγαθοὺς λιμένας· ἡ δὲ θάλαττα μεστὴ ἦν παντοίων ἰχθύων. Ἡ δ' ἀκρόπολις ἦν ἐπὶ πέτρᾳ ὑψηλῇ· ἀπὸ δὲ τῆς ἀκρόπόλεως τὴν θάλατταν βλέπομεν καὶ ἄλλας πόλεις καὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Ἀττικὴν. Ἐν δὲ τῇ πόλει ἦσαν λαμπροὶ νεῶ καὶ εἰκόνες Ἀθηναῖας καὶ Ἀπόλλωνος καὶ Ποσειδῶνος· ἡ γὰρ Κόρινθος ἐπρώτευε τῶν ἄλλων πόλεων οὐ μόνον ἐμπορία, ἀλλὰ καὶ παντοίαις τέχναις. Θαυμάσιοι ἦσαν αἱ τῆς πόλεως στήλαι καὶ οἱ χαλκοὶ κρατῆρες. Οἱ δὲ Κορίνθιοι τὴν πόλιν ἔλεγον ἱερὰν εἶναι Ποσειδῶνος· ὁ γὰρ θεὸς τὴν τῆς θαλάττης ἀρχὴν εἶχεν. Οἱ ἐπὶ τῷ Ἴσθμῳ ἀγῶνες ἱεροὶ ἦσαν Ποσειδῶνος καὶ τὸ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἄθλον ἦν πίτυος στέφανος.

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Платон каже, що закони є душею міста. 2) У Сардах, місті Кіра, був сад, повен диких звірів. 3) Маючи намір іти походом на Грецію, Ксеркс послав у грецькі міста посольства з вимогою землі і води.

§ 101. Прикметники з основами на υ/ε

Прикметники трьох родових закінчень на -υς, -εια, -υ у формах чоловічого і середнього родів відмінюються за зразком іменників з основами на -υ (πῆχυς, ἄστυ), за винятком genetivus singularis, що закінчується на εος (γλυκέος < *γλυκεφος) та nom., acc., voc. sing. середнього роду, де зберігається неконтрагована форма: γλυκέα (пор. ἄστη < *αστεα).

Форми жіночого роду в nominativus singularis закінчуються на εία: γλυκέια з *γλυκεFja і відмінюються як іменники першої відміни з основами на -α типу βασιλεία.

Майже всі прикметники у nom. sing. чоловічого і середнього родів – окситони, жіночого – періспомени. Винятки: ἥμισυς, ἥμισεια, ἥμισυ половинний; θῆλυς, θήλεια, θῆλυ жіночий.

Деякі прикметники можуть мати два родових закінчення: ἄδακ- ρυς, ἄδακρυ без-слізний, σύνοφρυς, σύνοφρυ χμυρний) або одне закінчення (δίπηχυς, εος розміром у два лікті).

Парадигма:

γλυκύς, γλυκέια, γλυκύ *солодкий*

	Singularis			Pluralis		
	m	f	n	m	f	n
nom.	γλυκύς	γλυκέια	γλυκύ	γλυκείς	γλυκείαι	γλυκέα
gen.	γλυκέος	γλυκέιας	γλυκέος	γλυκέων	γλυκειῶν	γλυκέων
dat.	γλυκεῖ	γλυκεῖα	γλυκεῖ	γλυκέσι(ν)	γλυκείαις	γλυκέσι(ν)
acc.	γλυκύν	γλυκείαν	γλυκύ	γλυκείς	γλυκείας	γλυκέ-α
voc.	γλυκύ	γλυκέια	γλυκύ	γλυκείς	γλυκείαι	γλυκέ-α

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἄρχῃ ἥμισυ παντός. Початок – половина справи (лат.: initium dimidium facti est).

Γαστήρ παχεία λεπτόν οὐ τίκτει νοῦν. Повний живіт не породжує тонкого розуму (лат.: plenus venter non studet libenter – повний живіт не вчиться охоче).

Βραχύς μὲν ὁ βίος, ἡ δὲ τέχνη μακρά (Ἰπποκράτης). Життя коротке, а мистецтво довговічне.

Καιρὸς βραχὺ μέτρον ἔχει (Πίνδαρος). У зручній нагоді – коротка міра (пор. лат.: capre diem лови день).

Συντέμνειν πολλοὺς ἐν βραχεὶ λόγους (Ἀριστοφάνης). Стисло висловлювати багато думок (пор. лат.: non multum, sed multa не багато <сказаного>, але багато <сказано>).

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Πολλάκις βραχεῖα ἤδονῃ μακρὰν λύπην τίκει. 2) Ὀμηρος τὸν Νέστορα γλυκὺν Πυλίων ἀγορητὴν προσαγορεύει. 3) Οὐκ αἰεὶ πείθει ὁ μακρὰ λέγων· πολλάκις δὲ καὶ βραχέος λόγου δεινὴ ἐστὶν ἡ δύναμις. 4) Ταχὺς νοῦς πολλάκις ἐστὶν ἐν σώματι βραδεῖ. 5) Αἱ τῶν εὐρέων καὶ βαθέων ποταμῶν διαβάσεις οὐ ῥάδιαί εἰσιν. 6) Ἡ τῶν γυπῶν ὄψις ὀξεῖά ἐστὶν. 7) Βαρεῖα καὶ εὐρεῖα φωνὴ ὀνομάζεται βαρύτονος. 8) Οἱ ἼΑραβες τοὺς ταχεῖς καὶ ἰσχυροὺς ἵππους εἶχον. 9) Ἡ τῶν λεόντων ἰσχὺς ἐστὶ οὐ μόνον ἐν ὀξείσιν ὄνου καὶ ὄδοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν ταχεῖ δρόμῳ καὶ βαρεῖα φωνῇ. 10) Βαθεῖς εἰσι πολλάκις οὐ ταχεῖς ποταμοί, ἀλλὰ βραδεῖς.

Σόλων

Σόλων Ἀθηναῖος διὰ τὴν σοφίαν ἔνδοξος ἦν ἐν τοῖς Ἀθηναίοις. Δύναμιν δ' ἐν τῇ πόλει κτησάμενος τὸν δῆμον ἠλευθέρωσεν ἐν βραχεὶ χρόνῳ· ἐκώλυσε γὰρ δανείζειν ἐπὶ τοῖς σώμασι καὶ ἀποκοπὰς ἐποίησεν, ἃ σεισάχθειαν οἱ Ἀθηναῖοι ὠνόμαζον, ὡς ἀποσεισάμενοι τὸ βαρὺ. Τὰς δ' ἀρχὰς ἐποίησε κληρωτὰς ἐκ προκρίτων. Διατάξας δὲ τὰ τῆς πόλεως βαθύ-δοξος ἐκ τῆς πατρίδος ἀπεχώρησεν.

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) Ім'я Платон походить від слова "широкий"; справжнє ім'я філософа – Арістокл. 2) Арістотель каже, що корені навчання гіркі, а плоди солодкі. 3) Римські сенатори носили туніку з широкою багряною смугою.

§ 102. Іменники з основами на $\epsilon\upsilon/\epsilon(F)$

Іменники з основами на $\epsilon\upsilon/\epsilon$, яких у грецькій мові значна кількість, називають діючу особу, професію чи соціальний статус. Усі вони – чоловічого роду й окситони: ἵππεύς *вершник*, γραμματεὺς *писар*, ἱερεὺς *жрець*.

Основи на $-\epsilon\upsilon$ виступають перед приголосними звуками: перед сигматичним закінченням *nominativus singularis* та початковою σ закінчення *dativus pluralis*, а також у *vocativus singularis*; перед голосними звуками залишається лише ϵ .

Первісно основи таких іменників закінчувались на ηF , де після випадіння F відбулась часокількісна метатеза (№4): βασιλέως < *βασιληος, перед початковими приголосними звуками закінчень ηF змінилось на $\epsilon\upsilon$: βασιλεύς < *βασιληϜς.

Парадигма:

		ὁ βασιλεύς, ἕως цар					
		<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
<i>nom.</i>	ὁ	(*βασιληϜς)	βασιλεύς	οἱ	(*βασιληες)	βασιλεῖς	
<i>gen.</i>	τοῦ	(*βασιληος)	βασιλέως	τῶν	(*βασιληων)	βασιλέων	
<i>dat.</i>	τῷ	(*βασιληι)	βασιλεῖ	τοῖς	(*βασιλησιν)	βασιλεῦσι(ν)	
<i>acc.</i>	τὸν	(*βασιληα)	βασιλέα	τούς	(*βασιληας)	βασιλέας	
<i>voc.</i>	ὦ		βασιλεῦ	ὦ		βασιλεῖς	

Σ У деяких аттичних авторів (Фукидід, Ксенофонт) зустрічаються форми *nominativus pluralis* на $-\etaς$: ἱππῆς, μαντινῆς тощо.

Σ Деякі іменники на $-\epsilon\upsilonς$ із попереднім голосним у *gen. sing.* і *acc. sing.* та *plur.* зазнають контракції $\epsilon\omega > \hat{\omega}$, $\epsilon\alpha > \hat{\alpha}$:

<i>nom. sing.</i>	<i>gen. sing.</i>	<i>acc. sing.</i>	<i>acc. plur.</i>
ὁ Πειραιεύς <i>Пирей</i>	Πειραιῶς	Πειραιᾶ	–
ὁ Πλαταεὺς <i>платеєць</i>	Πλαταιῶς	Πλαταιᾶ	Πλαταιᾶς
<i>nom. plur.</i>	<i>gen. plur.</i>	<i>dat. plur.</i>	<i>acc. plur.</i>
οἱ Ἐρετρεῖς, Ἐρετριῆς	Ἐρετριῶν	Ἐρετριέσι(ν)	Ἐρετριάς
<i>ερετριῖσι</i>			

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τὸ μεταβουλεύεσθαι Ἐπιμηθέως ἔργον, οὐ Προμηθέως. Змінювати рішення – справа Епіметея, а не Прометея. (Вислів побудований на протиставленні значень імен: Προμηθεὺς *повернений розумом вперед, тобто передбачливий*, Ἐπιμηθεὺς *повернений розумом назад*).

Κεραμεύς κεραμεί κοτέει (*Όμηρος*). Гончар ставиться до гончара недоброзичливо (як до суперника).

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Τὸ δὲ βασιλέων γένος εἶναι ἐνομίζετο θεῖον· ἀνέφερον γὰρ τὸ γένος οὐ μόνον εἰς τοὺς ἥρωας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς θεοὺς. 2) Μὴ ἔριζε, ὦ παῖ, τοῖς γονεῦσιν. 3) Ἐν τῇ Αἰγύπτῳ τάξεις τῶν πολιτῶν ἦσαν ἕξ· τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἱερέων καὶ τῶν μαχίμων καὶ τῶν νομέων καὶ τῶν γεωργῶν καὶ τῶν τεχνιτῶν. 4) Ἀγαμέμνωνος καὶ Ἀχιλλέως ἔρις τοῖς Ἀχαιοῖς δεινῶν κακῶν αἰτία ἦν. 5) Μετὰ τοῦ βασιλέως ἦσαν θεράποντες καὶ κήρυκες καὶ ἱερεῖς καὶ μάντιες. 6) Ὅμηρος τοὺς βασιλέας λέγει ποιμένας τῶν λεῶν. 7) Τὸν μὲν λέοντα λέγομεν βασιλέα τῶν θηρῶν, τὸν δ' αἰετὸν βασιλέα τῶν ὀρνίθων. 8) Εὐτυχεῖς εἰσιν οἱ τῶν εὐτυχῶν παίδων γονεῖς. 9) Τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ ἱερεῦσιν οὐ νόμιμον ἦν ἐσθίειν ἰχθῦς. 10) Κροίσῳ τῷ Λυδῶν βασιλεῖ θησαυροὶ πολλοὶ ἦσαν ἐν Σάρδεσιν. 11) Κοινὸς χώρος ἅπασιν· πένησί τε καὶ βασιλεῦσιν. 12) Προμηθέως παῖς ἦν Δευκαλίω.

Ἀχιλλεὺς καὶ Ὀδυσσεύς

Παρὰ τοῖς Ἑλλησιν ἥρωες ἐλέγοντο οἱ ἡμίθεοι καὶ οἱ ἐπιφανεῖς ἄνθρωποι. Ἐνδόξους δ' ἥρωας εἶναι Ἀχιλλέα καὶ Ὀδυσσεά, τοὺς τῶν Ἑλλήνων βασιλέας, λέγουσιν. Τῷ μὲν Ὀδυσσεῖ, τῷ τῆς Ἰθάκης ἥρωι, γονεῖς ἦσαν Λαέρτης καὶ Ἀντίκλεια, τῶν δ' Ἀχιλλεῖ Πηλεὺς καὶ Θέτις. Ὁ μὲν Ἀχιλλεὺς ἐν μονομαχίᾳ ἐφόνευσεν Ἐκτορα Τρῶα, τὸν τοῦ βασιλέως υἱόν, καὶ ἄλλους πολλοὺς τῶν Τρῶων· ὁ δ' Ὀδυσσεὺς αἶε τοῖς Ἑλλησιν ὠφέλιμα συνεβούλευσεν.

Περσεὺς φονεῖ τὴν Μέδουσαν

Περσεῖ ἐφήβῳ ὄντι ἐπέταξε Πολυδέκτης, ὁ τροφεὺς αὐτοῦ, τὴν τῆς Μεδούσης κεφαλὴν κομίσει. Ἦν δ' ἡ Μέδουσα μόνη τῶν Γοργόνων θνητῆ. Εἶχον δ' αἱ Γοργόνες ὄφεις ἀντὶ τριχῶν, ὀδόντας δ' ὡς συῶν, χεῖρας δὲ χαλκᾶς, πτέρυγας δὲ χρυσᾶς. Ἡ δὲ τῶν Γοργόνων ὄψις τὸν προσβλέποντα εἰς λίθον μετέβαλλεν. Οὐ ράδιον οὖν ἦν τὸ τοῦ Περσεὺς ἔργον· ὅμως δὲ τὴν Μέδουσαν ἐφόνευσεν. Ἡ μὲν γὰρ Ἀθηναῖα παρῆχεν θεῖαν ἀσπίδα, ὁ δ' Ἑρμῆς κράνος, ὃ αὐτὸν ἠφάνιζεν. Ἐκόμισεν οὖν τῷ Πολυδέκτῃ τὴν τῆς Μεδούσης κεφαλὴν· αὐτὴν Ἀθηναῖα τῇ ἀσπίδι προσάψαι ἐλέγετο.

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) У давнину в Афінах правила царі. 2) У Спарті було два царі; разом з царями державою управляла герусія. 3) Дружба Ахілла і Патрокла була уславлена Гомером.

§ 103. *Іменники πατήρ, μήτηρ, θυγάτηρ, γαστήρ, Δημήτηρ*

У іменників типу *ὁ πατήρ, ἡ μήτηρ* відбувається кількісне чергування трьох основ:

- ✓ на подовженому ступені із η, яка виступає лише у *nom. sing.*;
- ✓ на повному ступені з ε у *acc. i voc. sing. та nom., gen., acc. plur.*;
- ✓ на нульовому ступені в *gen. i dat. sing. та dat. plur.*

У *vocativus singularis* усі вони мають наголос на першому складі.

Парадигми:

<i>ὁ πατήρ, πατρός</i>	<i>батько</i>
<i>ἡ μήτηρ, μητρός</i>	<i>мати</i>
<i>ἡ θυγάτηρ, θυγατρός</i>	<i>донька</i>

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
<i>nom.</i>	<i>πατήρ</i>	<i>μήτηρ</i>	<i>θυγάτηρ</i>	<i>πατέρ-ες</i>	<i>μητέρ-ες</i>	<i>θυγατέρ-ες</i>
<i>gen.</i>	<i>πατρ-ός</i>	<i>μητρ-ός</i>	<i>θυγατρ-ός</i>	<i>πατέρ-ων</i>	<i>μητέρ-ων</i>	<i>θυγατέρ-ων</i>
<i>dat.</i>	<i>πατρ-ί</i>	<i>μητρ-ί</i>	<i>θυγατρ-ί</i>	<i>πατράσι(ν)</i>	<i>μητράσι(ν)</i>	<i>θυγατράσι(ν)</i>
<i>acc.</i>	<i>πατέρ-α</i>	<i>μητέρ-α</i>	<i>θυγατέρ-α</i>	<i>πατέρ-ας</i>	<i>μητέρ-ας</i>	<i>θυγατέρ-ας</i>
<i>voc.</i>	<i>πάτερ</i>	<i>μήτερ</i>	<i>θύγατερ</i>	<i>πατέρ-ες</i>	<i>μητέρ-ες</i>	<i>θυγατέρ-ες</i>

За зразком іменника *ὁ πατήρ* відмінюється *ἡ γαστήρ, γαστρός ιλλунок*. Ім'я *Δημήτηρ Деметра* має такі відмінкові форми:

<i>gen.</i>	<i>Δήμητρος</i>	<i>acc.</i>	<i>Δήμητρα</i>
<i>dat.</i>	<i>Δήμητρι</i>	<i>voc.</i>	<i>Δήμητερ</i>

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Εἰσὶ μητρὶ παῖδες ἄγκυραι βίου (Σοφοκλῆς). Діти для матері – якір у житті.
Ὁ πόλεμος πατήρ ἀπάντων (Ἡράκλειτος). Війна (боротьба) – батько всього.

Вправа 1. *Прочитайте, проаналізуйте граматичні форми, перекладіть:*

1) *Περσεφόνη, Δήμητρος θυγάτηρ, χειμῶνος ὑπὸ χθόνι διατρίβει.* 2) *Ὡ εὐδαιμον νεανία, ἐσθλὸν ἔχεις πατέρα καὶ ἀγαθὴν μητέρα.* 3) *Μὴ δούλευε τῇ γαστρί.* 4) *Οἱ Λακεδαιμονίων παῖδες οὐκ ὕβριν, ἀλλ' αἰδῶ τῶν γερόντων καὶ τῶν πατέρων εἶχον.*

5) Περσεφόνην, τῆς Δήμητρος θυγατέρα, Πλούτων λέγεται ἐκ τῆς γῆς ἀρπάσαι καὶ εἰς Ἄϊδου κομίσασθαι. 6) Οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες πάντα τὰ ἀγαθὰ παρέχουσι τοῖς υἱοῖς καὶ τοῖς θυγατράσιν. 7) Ὡς ἀγαθοὶ παῖδες κόσμος εἰσὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς, οὕτως οἱ κακοὶ αἰσχύνῃν φέρουσι τοῖς τε πατράσι καὶ ταῖς μητράσιν. 8) Οἰδίπους ἄκων Λαῖον, τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἐφόνευσεν. 9) Ἡ πατρίς ἐστὶ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν ἀπάντων. 10) Ἄρχων ἀγαθὸς οὐδὲν διαφέρει πατρὸς ἀγαθοῦ. 11) Προσῆκει τοῖς παισὶ πείθεσθαι τοῖς πατράσι καὶ ταῖς μητράσιν. 12) Σώφρων μὲν υἷος εὐφραίνει τὸν πατέρα, ἄφρων δὲ λυπεῖ τὴν μητέρα. 13) Οἱ νομάδες τῶν Λιβύων οὐ ταῖς ἡμέραις, ἀλλὰ ταῖς νυξίν ἀριθμοῦσι χρόνον. 14) Ἡρακλῆς ἦν πατὴρ Ὑλλου.

Φρίξος καὶ Ἑλλη

Ἀθάμας, ὁ τῆς Βοιωτίας βασιλεὺς, πατὴρ ἦν Φρίξου καὶ Ἑλλης, μήτηρ δὲ τῶν παιδῶν ἦν Νεφέλη. Μετὰ τὸν τῆς μητρὸς θάνατον ἢ δευτέρα γυνή, τοῖς τῆς Νεφέλης τέκνοις ἐπιβουλεύουσα, τῷ βασιλεῖ συνεβούλευε τὸν υἱὸν καὶ τὴν θυγατέρα φονεῦσαι. Ὁ δ' Ἀθάμας ἐπέιθετο, ἀλλ' Ἑρμῆς τὰ τέκνα σώζειν βουλόμενος ἐπὶ χρυσομάλλου κριοῦ φερόμενα ὑπερ-εβίβασεν. Πορευομένων δὲ τῶν παιδῶν ἢ Ἑλλη καταπίπτει εἰς τὴν θάλατταν, ἢ ἀπ' αὐτῆς Ἑλλησποντος ὀνομάζεται.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Греки вважали, що батьками героїв були боги. 2) Поети називають землю спільною для всіх матер'ю. 3) Батьком Тезея був афінський цар Егей, який з розпачу кинувся в море, назване пізніше тому Егейським.

§ 104. Іменники *άνήρ, γυνή, υἱός*

Відмінювання іменника *ὁ άνήρ, άνδρός* чоловік нагадує відміну *ὁ πατήρ*, лише у непрямих відмінках та називному відмінку множини з'являється звук *δ* поміж сонорними *ν* і *ρ* (анаптикаса, див. § 22).

Іменник *ή γυνή, γυναικός* жінка має основу *γυναικ-*; у кличному відмінку однини відпадає кінцева *κ*. Наголос у родовому і давальному відмінках однини і множини падає на останній склад за аналогією до відповідних форм іменника *ὁ άνήρ*.

Іменник *ὁ υἱός, οὔ* або *έός* син має дві парадигми: за зразком іменників другої відміни або за третьою відміною прикметників з основою на *-υ*.

	Singularis			Pluralis		
<i>nom.</i>	άνήρ	γυνή	υἱός	άνδρ-ες	γυναικ-ες	υἱοί, υἱεῖς
<i>gen.</i>	άνδρ-ός	γυναικ-ός	υἱοῦ, υἱέος	άνδρ-ῶν	γυναικ-ῶν	υἱῶν, υἱέων
<i>dat.</i>	άνδρ-ί	γυναικ-ί	υἱῷ, υἱεῖ	άνδράσι(ν)	γυναιξί(ν)	υἱοῖς, υἱέσι
<i>acc.</i>	άνδρ-α	γυναικ-α	υἱόν	άνδρ-ας	γυναικ-ας	υἱούς, υἱεῖς
<i>voc.</i>	άνερ	γύναι	υἱέ	άνδρ-ες	γυναικ-ες	υἱοί, υἱεῖς

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Κακοῦ άνδρός δῶρ' ὄνησιν οὐκ ἔχει. Дарунки лихої людини користі не приносять.

Ἄνδρός κακῶς πράττοντος ἐκποδῶν φίλοι. Коли у людини нещастя – друзі відвертаються від неї.

Ἄνδρῶν ἀπίστων ὄρκον εἰς ὕδωρ γράφε. Клятви нечесних людей пиши на воді.

Γυνή χρηστή πηδάλιον ἐστ' οἰκίας (Μένανδρος). Жінка – вправне кермо сім'ї.

Ἔνιοι δὲ πολίων μὲν δεσπόζουσι, γυναιξὶ δὲ δουλεύουσιν (Δημοκρίτης). Деякі, хоч і державами керують, перебувають у рабстві в жінок.

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте граматичні форми, перекладіть:

1) Γυναικός ἐσθλῆς ἐστι σφῶν οἰκίαν. 2) Πρῶτον μὲν ἀκούετε τοῦ άνδρός, ἔπειτα δὲ ἀκούσαντες βουλευέτε. 3) Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι ὁ μὲν άνήρ ἔπραττε τὰ τῆς πόλεως, ἡ δὲ γυνή ἐφρόντιζε τοῦ οἴκου καὶ τῶν τέκνων. 4) Ἡ τῶν άνδρῶν άνδρεία ἀγαθὸν ἄστεως τείχος εἶναι λέγεται. 5) Οἱ βάρβαροι πόλιν ἐκπολιορκήσαντες τοὺς μὲν άνδρας ἀπέκτεινον, τὰς δὲ γυναικας καὶ τοὺς παῖδας εἰς δουλείαν ἤγον. 6) Εὐπειθεῖς υἱεῖς ἡδονὴ εἰσι τῶν γονέων. 7) Ἄνηρ δίκαιός ἐστιν οὐκ ὁ ἀδικῶν, ἀλλ' ἀδικεῖν δυνάμενος μὴ βούλεται.

Αἱ Δαναΐδες

Δαναῶ μὲν, τῷ τῆς Λιβύης δεσπότη, πεντήκοντα θυγατέρας ἦσαν, Αἰγύπτῳ δὲ, τῷ τοῦ Δαναοῦ ἀδελφῷ, πεντήκοντα υἱοί. Στασιαζόντων δ' αὐτῶν περὶ τῆς ἀρχῆς ὁ Δαναὸς μετὰ τῶν θυγατέρων φεύγει εἰς Ἑλλάδα. Ἐκεῖ καὶ οἱ τοῦ Αἰγύπτου παῖδες ἦκον, τὰς τοῦ Δαναοῦ θυγατέρας νυμφεύεσθαι βουλόμενοι. Ὁ δὲ Δαναὸς συνεχώρησε τὰς θυγατέρας γυναῖκας αὐτῶν εἶναι, ἀλλὰ τῆς ἔχθρας οὐ παυσάμενος ἐπέταξε ταῖς θυγατράσι τοὺς ἄνδρας φονεῦσαι. Αἱ οὖν γυναῖκες, πειθόμενοι τῷ πατρὶ, ἐφόνευσαν τοὺς ἄνδρας νυκτός. Τοῦ δὲ τῶν ἀνδρῶν φόνου δίκην ἐν Ἴαιδου τίνουσι ὕδωρ ἀεὶ ἐν κοσκίνῳ φέρουσαι.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Кожен спартанський чоловік був воїном. 2) Хоча амазонки були жінками – вiдвaгу мали чоловіків. 3) У Ніоби було семеро синів і семеро дочок, яка цим дуже запишалася і зневажила Латону.

§ 105. Іменники Ζεύς, Ἄρης, Πηνύξ

У іменника ὁ Ζεύς *Зевс* чергуються дві основи: Ζευ < *Ζηυ у nom. і voc. та – в решти відмінків – Δι < *ΔιF. Обидві форми походять від спільної *ΔιηF, в якій ηF перед σ перейшло в ευ (під впливом βασιλεύς), а dj дало ζ (№ 50).

Іменник ὁ Ἄρης *Арес* відмінюється за зразком іменників із чергуванням кінцевих голосних звуків основи (πόλις, βασιλεύς).

У слові ἡ Πηνύξ *Пнікс* (пагорб у Афінах, де відбувались народні збори) в непря-мих відмінках виступає основа Πυκν-.

<i>nom.</i>	Ζεύς	Ἄρης	Πηνύξ
<i>gen.</i>	Δι-ός	Ἄρε-ως	Πυκν-ός
<i>dat.</i>	Δι-ί	Ἄρει	Πυκν-ί
<i>acc.</i>	Δί-α	Ἄρη(ν)	Πύκν-α
<i>voc.</i>	Ζεῦ	Ἄρες	

§ 106. Іменник ναῦς

Іменник ἡ ναῦς *корабель* мав первісно основу *ναF. При відмінюванні інтерво-кальна F зникла, а α перейшла в η. У genetivus singularis *ναFος > *ναος > *νηος і, нарешті, внаслідок часокількісної метатези постала форма νεώς.

Перед приголосними звуками αF перейшло в αυ. Nominativus singularis вплинув на форми знахідного відмінка обох чисел.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
<i>nom.</i>	ἡ	(*ναFς)	ναῦς	αί	(*ναFες)	νη-ες
<i>gen.</i>	τῆς	(*ναFος)	νε-ώς	τῶν	(*ναFων)	νε-ῶν
<i>dat.</i>	τῇ	(*ναFι)	νη-ί	ταῖς	(*ναFσι)	ναυ-σί(ν)
<i>acc.</i>	τῆν	ναῦν		τάς	ναῦς	

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἐλεύθερος οὐδέεις ἐστι πλὴν Διός. Ніхто не вільний, окрім Зевса.

Ὅ ἔξεστι Δί, οὐκ ἔξεστι βοί. Що дозволяється Зевсові, того не можна бикові (лат. quod licet Jovi, non licet bovi).

Τῶ Δι πλούτου περὶ ἐρίζειν. Змагатись у багатстві з Зевсом.

Ἄει εὔ πίπτουσιν οἱ Διὸς κύβοι (Σοφοκλῆς). Гральні кості Зевса завжди випадають правильно (тобто долі не уникнути).

"Αρης οὐδὲν τῶν κακῶν λωτίζεται (Σοφοκλής). Арес не вибирає собі жертв з нікчемних людей.

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте граматичні форми, перекладіть:

1) Χρὴ τοὺς ἐμπείρους κυβερνήτας ἄρξασθαι τῆς νεώς. 2) Τὴν Ἀττικὴν καὶ Εὐβοίαν καὶ Σαλαμίνα νῆες ἐφύλαξαν ἑκατόν. 3) Οἱ τῶν Ῥωμαίων ποιηταὶ Ἄρεως υἷον λέγουσιν εἶναι τὸν Ῥωμύλον, ὃ δ' Ἄρης παῖς ἦν Διός. 4) Εἴ τις καλὸν μὲν ἔχει σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν κακὴν, καλὴν μὲν ἔχει ναῦν, τὸν δὲ κυβερνήτην κακόν. 5) Οἱ ναῦται τῆς νεώς ἐν κινδύνοις οὐσης τοῖς Διοσκούροις εὐχονται. 6) Οἱ τῶν Ἀθηνῶν λιμένες μεστοὶ ἦσαν τριήρων καὶ ἄλλων νεῶν. 7) Τὸν Δία προσηγόρευε Ὀμηρος θεῶν καὶ ἀνδρῶν πατέρα. 8) Εὐ λέγεις, νῆ τὸν Δία καὶ Ἀπόλλω. 9) Ἐν τῷ Πειραιεῖ πολλαὶ νῆες πλήρεις σίτου ἦσαν. 10) Ναῦς οἱ Κορίνθιοι ἔστελλον ναυμαχίας ἀποπειρασόμεναι πρὸς τὴν ἐν Ναυπάκτῳ φυλακὴν.

Ζεὺς καὶ μέλιτται

Μέλιτται ἔπεμψαν δῶρῳ τῷ Διὶ πλήθος γλυκέος μέλιτος καὶ ἔλεξαν· "ὦ Ζεῦ, οἱ θρασεῖς ἄνθρωποι ἀρπάζουσι τὸ ἡμέτερον μέλι. Ὅτε δ' ἡ τοῦ χειμῶνος τραχεία ὥρα ἦκει, τροφὴν οὐκ ἔχομεν. Πάρεχε οὖν ταῖς μελίτταις ὀξέα κέντρα. Ὅξεσι γὰρ κέντροις ἀποδιώξομεν τοὺς θρασεῖς ἀνθρώπους". Ὁ δὲ θεὸς ἠδόμενος μὲν δῶρῳ καὶ στέργων τοὺς ἀνθρώπους τε καὶ μελίττας ἔλεξεν· "ὦ μέλιτται, ἐπειδὴ βούλεσθε ὀξὺ κέντρον ἔχειν, ἔχετε τὸ κέντρον· ἀλλὰ λύπην τῷ ἀνθρώπῳ φερούσας τὰς μελίττας χρὴ τελευτῆσαι".

(Ἄϊσωπος)

Περὶ Ἀρτεμισίας

Ἀρτεμισία, ἡ τῆς Ἀλικαρνασοῦ βασιλεία, ἐστρατεύσατο μετὰ Ξέρξου ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας· ἐν δὲ τῇ περὶ Σαλαμίνα ναυμαχίᾳ καλὰ τῆς ἀνδρείας παρέιχετο τεκμήρια. Ἐπεὶ δ' αἱ τῶν Ἑλλήνων νῆες τὰς τῶν Περσῶν ναῦς εἰς φυγὴν ἔτρεψαν καὶ ἐδίωκον, καὶ ἡ Ἀρτεμισία ἐν κινδύνῳ ἦν ὑπ' Ἀττικῆς νεώς διωκομένη· τῆς γὰρ φυγῆς ἐκώλυον αὐτὴν ἄλλαι φίλιαι νῆες ἔμπροσθεν οὔσαι. Τότε δ' ἐπίπτει ἡ βασιλεία φίλιᾳ νηὶ καὶ καταδύει αὐτὴν· ὃ δὲ τριηράρχης τῆς Ἀττικῆς νεώς νομίσας Ἑλληνίδα εἶναι τὴν τῆς Ἀρτεμισίας ναῦν ἐπαύσατο διώκων. Οὕτως ἔσωσεν Ἀρτεμισία τὸν βίον.

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) Ποῦτοι називають Геракла сином Зевса. 2) Греки дуже шанували святилище Зевса в Додоні. 3) У Афінах народні збори відбувалися на Пніксі, суд – на пагорбі Ареса.

§ 107. Іменники *πρεσβευτής, μάρτυς, κύων*

Іменник ὁ πρεσβευτής *посол* в однині відмінюється за першою відміною, а в множині використовують субстантивовані форми прикметника третьої відміни πρέσβυς *старий*.

У іменників ὁ μάρτυς *свідок* та ὁ або ἡ κύων *собака* чергуються дві основи: одна – в *nominativus singularis*, інша – в решті відмінкових форм.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
<i>nom.</i>	πρεσβευτής	μάρτυς	κύων	πρέσβεις	μάρτυρ-ες	κύν-ες
<i>gen.</i>	πρεσβευτοῦ	μάρτυρ-ος	κυν-ός	πρέσβε-ων	μαρτύρ-ων	κυν-ῶν
<i>dat.</i>	πρεσβευτῇ	μάρτυρ-ι	κυν-ί	πρέσβε-σι(ν)	μάρτυ-σι(ν)	κυσί(ν)
<i>acc.</i>	πρεσβευτήν	μάρτυρ-α	κύν-α	πρέσβεις	μάρτυρ-ας	κύν-ας
<i>voc.</i>	πρεσβευτά	μάρτυς	κύων	πρέσβεις	μάρτυρ-ες	κύν-ες

§ 108. Іменники *δόρυ, γόνυ, οὖς, ὕδωρ, ὄναρ, φρέαρ, ἥπαρ, ἡμάρ*

У відміні цих іменників чергуються різні основи: в усіх відмінках, окрім називного однини, виступають основи на -т; відмінюються вони за зразком іменників третьої відміни на -τ (тип σῶμα).

Парадигми:

τὸ δόρυ, δόρατος	<i>спис</i>	τὸ ὄναρ, ὀνείρατος	<i>сон</i>
τὸ γόνυ, γόνατος	<i>коліно</i>	τὸ φρέαρ, φρέατος	<i>колодязь</i>
τὸ οὖς, ὠτός	<i>вухо</i>	τὸ ἥπαρ, ἥπατος	<i>печінка</i>
τὸ ὕδωρ, ὕδατος	<i>вода</i>	τὸ ἡμάρ, ἡματος	<i>день</i>

Singularis

<i>nom., acc., voc.</i>	δόρυ	γόνυ	οὖς	ὕδωρ	ὄναρ
<i>gen.</i>	δόρατος	γόνατος	ὠτός	ὑδατος	ὀνείρατος
<i>dat.</i>	δόρατι	γόνατι	ὠτί	ὑδατι	ὀνείρατι

Pluralis

<i>nom., acc., voc.,</i>	δόρατα	γόνατα	ὠτα	ὑδατα	ὀνείρατα
<i>gen.</i>	δοράτων	γονάτων	ὠτων	ὑδάτων	ὀνειράτων
<i>dat.</i>	δόρασι	γόνασι	ὠσί	ὑδασι	ὀνείρασι

§ 109. Морфологічне освоєння українською мовою запозичених грецьких іменників III відміни

Запозичені іменники третьої відміни часто змінюють категорію роду: переважно стають чоловічого роду, рідше – жіночого, і зовсім не зберігають категорію середнього роду.

Грецькі іменники з основами на сонорні (ν, ρ) реципіюються в формі називного відмінка однини, тому в українській мові належать до чоловічого роду другої відміни: Ἑλλήν *еллін*, ἡγεμών *гегемон*, ῥήτωρ *ритор*, αἰθήρ *ефір*, νέκταρ *нектар*.

Іменники з основами на губні, передньоязикові і задньоязикові приголосні звуки можуть зберігатись у формі nominativus singularis: Χέωψ *Хеопс*, ἔρωσ *ерос*, φλόξ *флокс*, Σφίγξ *сфінкс*. Частіше від грецької основи утворюються форми за зразком іменників жіночого роду першої відміни (це – переважно жіночого роду, які в genetivus singularis закінчуються на -δος): Ἰλιάς *Іліада*, Ἑλλάς *Еллада*, χλαμύς *хламида*, λαμπάς *лампада*, але й φάλαγξ *фаланга*, чи за зразком іменників чоловічого роду другої відміни (це – переважно грецькі чоловічі імена чи етноніми): Ἀραβ *араб*, Αἰθίοψ *ефіоп*, Κύκλοψ *циклон*.

Грецькі іменники з основами на ντ входять у морфологічну систему української мови у формі їх чистої основи: γίγας *гігант*, ἄρχων *архонт*, Ἄτλας *Атлант*.

У слів на -ις (gen. -εως) здебільшого втрачається закінчення nominativus singularis, і вони стають чоловічого роду: ἀνάμνησις *анамнез*, ἀνάλυσις *аналіз*. Якщо ж після втрати -ις додається закінчення -а, тоді вони переходять до розряду іменників жіночого роду: ὑπόθεσις *гіпотеза*, περίφρασις *перифраза*. Інколи вони зберігають форму nominativus singularis: πόλις *поліс*, ἀποκάλυψις *апокаліпсис*.

Іменники на -εύς майже завжди залишаються і в українській мові чоловічого роду, із закінченням -ей: βασιλεύς *басилей*, Ὀρφεύς *Орфей*, але Ἀχιλλεύς *Ахіл*; ἀμφορεύς *амфора*.

Грецькі іменники середнього роду отримують інший граматичний рід. Слова з основами на -τ або відкидають α і стають чоловічого роду: δίπλωμα *диплом*, σύμπτωμα *симптом*, або зберігають форму nominativus singularis без змін і стають жіночого роду: δόγμα *догма*, πρίσμα *призма*. Іменники типу γένος переходять у розряд українських іменників чоловічого роду, або залишаючись у формі nominativus singularis: ἔπος *епос*, μέλος *мелос*, або відкидаючи -ος: γένος *ген*.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἐν ὕδατι γράφειν. Писати на воді.

Πυρὸς καὶ ὕδατος εἶργεσθαι. Позбавляти вогню і води, тобто громадянських прав (лат. aqua ignique interdicti).

Γῆν καὶ ὕδωρ αἰτεῖν. Вимагати землі і води (тобто капітуляції; aquam terramque petere).

Ὑδατι νίζειν θολερὰν διαειδέει πλίνθον. Прозорою водою мити непрозору цеглу (лат. lavare laterem – мити цеглу).

Ἐπὶ κυνί або ὑπὸ κύνα. Під час канікул, на дозвіллі. (Час появи сузір'я Великого Пса, схід найяскравішої зірки якого Canicula припадає на середину липня).

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми, перекладіть:

1) Οἱ παλαιοὶ ἐνόμιζον τὰ ὀνείρατα ἐκ Διὸς εἶναι. 2) Τῆς μὲν ἡμέρας οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ὤτων ὑπερέχουσιν, τῆς δὲ νυκτὸς τὰ ὠτα τῶν ὀφθαλμῶν. 3) Οἱ στρατιῶται τὰ μὲν δόρατα ἐν ταῖς δεξιαῖς, τὰς δὲ ἀσπίδας ἐν ταῖς ἀριστεραῖς εἶχον. 4) Ὅμηρος λέγει, ὅτι τὰ μέλλοντα ἐν τοῖς τοῦ Διὸς γόνασι κείται. 5) Ὡσπερ λύκος ὁμοῖός ἐστι κυνί, οὕτω κόλαξ ὁμοῖος φίλῳ. 6) Τοῦ μὲν ἵππου τὰ ὠτα βραχέα ἐστί, τοῦ δ' ὄνου μακρά. 7) Τὰ ἀπὸ χιόνος καὶ κρυστάλλου ὕδατα φαῦλά ἐστιν. 8) Ἦν Κύρῳ τὸ σημεῖον· τὸ ἀετὸς χρυσοῦς ἐπὶ δόρατος μακροῦ. 9) Φρέατα μὲν διὰ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων ἐστιν, πηγὴ δὲ μόνη. 10) Πρὸς τὸν λαγῷ, ὅτι ἐν σκοτεινῷ νέμεται, κύνας τρέφομεν.

Περὶ τῆς τῶν κυνῶν πίστεως

Ἄνδρα πλούσιον κυνὶ συμπορευόμενον ἐφόρευσαν οἱ Πύρρου τοῦ βασιλέως στρατιῶται μαρτύρων οὐ παρόντων. Ἐπεὶ δ' οἱ φονεῖς ἀπε-χώρησαν, ἐφύλαττεν ὁ κύων τὸν τοῦ δεσπότη νεκρὸν. Ὀλίγαις δ' ἡμασιν ὕστερον ἐντυγχάνει τῷ νεκρῷ ὁ Πύρρος καὶ τὸν νεκρὸν κελεύει θάψαι, ὃ δὲ κύων ἔπεται τῷ βασιλεῖ εἰς τὸ στρατόπεδον. Μετὰ δ' ὀλίγον χρόνον ἐξέτασις γίνεταί τῶν στρατιωτῶν· πάρεστι καὶ ὁ κύων. Νοήσας δὲ τοὺς τοῦ δεσπότη φονεὰς εὐθύς μετ' ὀργῆς ἐκτρέχει ἐπ' αὐτούς, πολλάκις δ' εἰς τὸν βασιλέα μεταστρεφόμενος κατήγορος γίνεταί τοῦ φόνου. Συλλαμβάνονται οὖν οἱ φονεῖς κελεύοντος τοῦ βασιλέως καὶ θανάτῳ κολάζονται.

Κυνὸν κρέας φέρουσα

Κυνὸν κρέας ἐν τῷ στόματι ἔχουσα ποταμὸν διέβαινε. Ἡλίου δὲ λάμποντος βλέπει ἐν τῷ ὕδατι τὴν ἑαυτῆς σκιάν. Νομίζουσα οὖν ἕτεραν εἶναι κύνα, μείζον κρέας φέρουσα, ἐκπίπτει ἐκ τοῦ στόματος τὸ κρέας, ὅτε πρὸς τοῦτο χάσκειν σπουδάζει. Οὕτως ἀμφότερα ἀποβάλλει, τὸ μὲν ὑπὸ τῶν κυμάτων φερόμενον, τὸ δ' οὐδ' ὑπάρχον.

Πρὸς ἄνδρα πλεονέκτην ὁ λόγος εὐκαιρος.

(Αἴσωπος)

Вправа 2. На підставі значень розглянутих іменників поясніть слова та медичні терміни:

мартиролог	кінологія	гоніт	гепатит
пресвітер	онірологія	отит	гідроз

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Серед послів, відправлених афінянами до Філіппа, був і Демосфен. 2) Перських послів, які вимагали землі й води, спартанці вбили й вкинули у колодязь. 3) Орел, насланий Зевсом, викльовував Прометееві печінку, що постійно відростала.

ПРИКМЕТНИК . ПРИСЛІВНИК . СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ

ЛЕКЦІЯ 41

§ 110. Звичайний ступінь усіх прикметників

У грецькій мові, як і в латинській та українській, якісні прикметники мають три ступені порівняння:

- ✓ звичайний, *gradus positivus*, ὁ θετικὸς βαθμὸς;
- ✓ вищий, *gradus comparativus*, ὁ συγκριτικὸς βαθμὸς;
- ✓ найвищий, *gradus superlativus*, ὁ ὑπερθετικὸς βαθμὸς.

У звичайному ступені (позитиві) прикметники класифікуються за кількістю родових закінчень і приналежністю до певних відмін, а для третьої відміни – і за основами.

§ 110.1. Прикметники трьох родових закінчень

I–II відміна

καλός, ἢ, ὄν гарний
δίκαιος, α, ον справедливий

контраговані

χρυσοῦς, ἢ, οὖν золотий
ἀργυροῦς, ἄ, οὖν срібний

атгічні

πλέως, πλέα, πλέων повний

I–III відміна

з основами на -ν

μέλας, μέλαινα, μέλαν чорний

з основами на -ντ

έκών, έκοῦσα, έκόν охочий
πάς, πάσα, πάν весь, кожен

з основами на -υ

γλυκύς, γλυκεία, γλυκύ солодкий

§ 110.2. Прикметники двох родових закінчень

II відміна

ἀθάνατος, ον безсмертний
βάρβαρος, ον варварський

контраговані

έϋνους, έϋνουν розважливий

атгічні

ίλεως, ίλεων милосердний

III відміна

з основами на -ν

ευδαίμων, ευδαιμον щасливий

з основами на εο

ευτυχής, ευτυχές щасливий

з основами на -τ

ευχαρις, ευχαρι приємний

з основами на -ι

ιδρις, ιδρι досвідчений

з основами на -υ
 ἄδακρυς, ἄδακρυ *безслізний*
§ 110.3. Прикметники одного родового закінчення

III відміна

з основами на ρ:	μάκαρ, ρος <i>щасливий</i>
з основами на γ, κ, χ:	ἄρπαξ, γος <i>хижий</i>
з основами на δ, τ:	πένης, τος <i>бідний</i>

§ 111. Прикметники μέγας, πολύς

Прикметники μέγας, μεγάλη, μέγα *великий* та πολύς, πολλή, πολύ *численний* утворюють відмінкові форми від різних основ:

- ✓ у називному і знахідному відмінках однини чоловічого і середнього родів мають основи μέγα-, πολυ- і форми за третьою відміною;
- ✓ у решті всіх родових форм виступають основи μέγαλο/α, πολλο/α з утворенням форм за першою та другою відмінами.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	μέγας	μεγάλη	μέγα	μεγάλοι	μεγάλαι	μεγάλα
<i>gen.</i>	μεγάλου	μεγάλης	μεγάλου	μεγάλων	μεγάλων	μεγάλων
<i>dat.</i>	μεγάλῳ	μεγάλῃ	μεγάλῳ	μεγάλοις	μεγάλαις	μεγάλοις
<i>acc.</i>	μέγαν	μεγάλην	μέγα	μεγάλους	μεγάλας	μεγάλα
<i>nom.</i>	πολύς	πολλή	πολύ	πολλοί	πολλαί	πολλά
<i>gen.</i>	πολλοῦ	πολλῆς	πολλοῦ	πολλῶν	πολλῶν	πολλῶν
<i>dat.</i>	πολλῷ	πολλῇ	πολλῷ	πολλοῖς	πολλαῖς	πολλοῖς
<i>acc.</i>	πολύν	πολλήν	πολύ	πολλούς	πολλάς	πολλά

- Σ Прикметник πολλοί у значенні *багато, численні* вживається з іменником без артикля: πολλοί ἄνθρωποι *багато людей*. У фор-мально предикативному положенні означає *більша частина, більшість*: πολλοὶ οἱ ἄνθρωποι *більшість людей*.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ψήχει καὶ πέτραν ὁ πολὺς χρόνος. Час стирає і скалу.

Πολλῶν ὁ λιμὸς γίγνεται διδάσκαλος. Голод для багатьох стає (добрим) учителем.

Μὴ ἐν πολλοῖς ὀλίγα λέγε, ἀλλ' ἐν ὀλίγοις πολλά (Πυθαγόρας). Не у багатьох (словах) виражай мало (думок), а у малій кількості (слів) – багато (думок).

Οὐδὲν εὐπετές τῶν μεγάλων (Πλάτων). Ніщо велике не є легким.

Вправа 1. *Прочитайте і перекладіть; визначте типи прикметників:*

1) Ὁ θάνατος πολλοῖς σώφροσι τελευτή ἐστι πασῶν τῶν λυπῶν καὶ πόνων. 2) Ὀμηρος προσαγορεύει Ἀχιλλέα μέγα κῦδος Ἀχαιῶν. 3) Πολλάκις ἀναλίσκουσιν οἱ ἄνθρωποι πολὺν χρόνον καὶ πολλὴν ἐπιμέλειαν εἰς τὰ μικρὰ καὶ ὀλίγου ἄξια. 4) Πολὺς ὕπνος οὐκ ὠφέλειαν, ἀλλὰ βλάβην φέρει τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι. 5) Μεγάλη λύπη ἦν ἐν τῇ τῶν Λακεδαιμονίων χώρα διὰ τὸν Λεωνίδου θάνατον. 6) Πολὺν χρόνον οἱ Μεσσήνιοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς πατρίδος ἐμάχοντο. 7) Τῶν μαθητῶν οἱ μὲν ταχέως τὰ δέοντα μαθηθάνουσιν, οἱ δὲ μετὰ πολλοῦ πόνου. 8) Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι. 9) Ὀδυσσεύς προσαγορεύει Ὀμηρος πολύφρονα, πολύτροπον, πολύαινον, πολυμήχανον, πολύμητιν, πολύτλαντα. 10) Ξύλα πολλὰ μεγάλην ἐγείρει φλόγα. 11) Εὐκλείαν λαμβάνεις οὐκ ἄνευ πολλῶν πόνων.

Περὶ Κροΐσου

Κροΐσος πολὺν χρόνον ἐβασίλευεν τῶν Λυδῶν. Ἦν δὲ θαυμαστός καὶ ἔνδοξος ἐπὶ τῷ πολλῷ πλούτῳ καὶ τῇ τῆς χώρας μεγάλῃς οὐσῆς εὐδαιμονίᾳ. Πολλοὶ τοίνυν καὶ μεγάλοι βασιλεῖς ἐκολάκευον τὸν Κροΐσον. Ἐπειδὴ Κῦρος, ὁ μέγας τῶν Περσῶν βασιλεὺς, Ἀστυάγη, τὸν τῶν Μήδων βασιλέα, ἔπαυσε τῆς ἀρχῆς, ὁ Κροΐσος ἐβουλευέτο τὴν τοῦ Κύρου μεγάλην βασιλείαν καταλύειν. Συλλέξας οὖν μέγα στράτευμα ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἐστρατεύσατο. Ὁ δὲ Κῦρος ἐν μάχῃ νικήσας αὐτὸν ἐζώγρησεν.

Вправа 2. *Встановіть етимони та визначте семантику грецизмів, складених із прикметниками μέγας, πολὺς:*

мегаліт	поліглот	поліп
мегаломанія	полігон	політеїзм
мегаподи	поліграфія	політехніка
мегаскоп	поліклініка	поліфагія
мегатерій	полікратія	поліфонія

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Перського царя греки називали "великим". 2) Багато грецьких імен мають корені від прикметників πολὺς і μέγας: Полігнот, Полідор, Полікрат, Полінік, Поліфем, Мегакл, Мегасфен. 3) Мала іскра спричиняє велике багаття.

**§ 112. Ступені порівняння прикметників
з суфіксами -τερ-, -τατ-**

Вищий ступінь (компаратив) утворюється за допомогою суфікса -τερ-, найвищий (суперлатив) має суфікс -τατ-; суфікси приєднуються до основи прикметника у формі чоловічого роду. Родові форми отримують закінчення і відмінюються, як прикметники першої та другої відмін.

<i>Positivus</i>	<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
неконтраговані прикметники I–II відмін		
δίκαιος, α, ον <i>справедливий</i>	δικαίο-τερ-ος, α, ον	δικαίο-τατ-ος, η, ον
θερμός, η, ον <i>теплій</i>	θερμό-τερ-ος, α, ον	θερμό-τατ-ος, η, ον
прикметники II відміни		
ἔνδοξος, ον <i>славний</i>	ἐνδοξό-τερ-ος, α, ον	ἐνδοξό-τατ-ος, η, ον
прикметники III відміни з основами на -υ		
γλυκύς, εἶα, ὅ <i>солодкий</i>	γλυκύ-τερ-ος, α, ον	γλυκύ-τατ-ος, η, ον
прикметники III відміни з основами на -εσ		
εὐτυχής, ἐς <i>щасливий</i>	εὐτυχέσ-τερ-ος, α, ον	εὐτυχέσ-τατ-ος, η, ον
прикметники III відміни з основами на -υ		
μέλας, αἰνα, αν <i>чорний</i>	μελάν-τερ-ος, α, ον	μελάν-τατ-ος, η, ον

Якщо в прикметників з основами на -ο передостанній склад довгий за природою чи за положенням, то кінцеве ο основи залишається без змін; якщо ж передостанній склад короткий, тоді перед компаративними суфіксами ο подовжується в ω: πλούσιος – πλουσιώτερος – πλουσιώτατος, νέος – νεώτερος – νεώτατος.

∑ Винятки: κένος *порожній* (κενότερος – κενότατος)□, στενός *вузький* (στενότερος – στενότατος).

Передостанній склад із голосними α, ι, υ є коротким, якщо за цими звуками йде один приголосний звук чи безпосередньо закінчення: πίθανος, ἄξιος.

∑ Винятки: ἀνιαρός *неприємний*, ἰσχυρός *сильний*; складені з -τιμος, -θυμος, -κινδυνος, -νικός, -κυρος, -χυμος, -υλος, -ψυχος, -λυπος: ἔντιμος *цінний*, πρόθυμος *старанний*, ἐπικίνδυνος *небезпечний* тощо.

Деякі прикметники I-II відмін втрачають ο перед суфіксами:

φίλος	<i>милий</i>	φίλ-τερ-ος	φίλ-τατ-ος
γεραῖός	<i>старий</i>	γεραί-τερ-ος	γεραί-τατ-ος

παλαιός *стародавній*   παλαί-τερ-ος   παλαί-τατ-ος
 σχολαίος *повільний*   σχολαί-τερ-ος   σχολαί-τατ-ος

Прикметники, які означають негативні риси, можуть мати суфікси -істер-, -іστατ-. Часто у них відсутня форма звичайного ступеня; в цій якості виступають іменники, що називають власника ознак:

ὁ κλέπτης *зłodий*   –   κλεπτίστατος
 ἄλος *балакучий*   λαλίστερος   λαλίστατος
 ὁ γάστρις *ненажера*   γαστρίστερος –

Деякі прикметники отримують суфікси -аітер-, -аіτατ-:

ἥσυχος *спокійний*   ἥσυχαιτέρος   ἥσυχαιτάτος
 μέσος *середній*   μεσαίτερος   μεσαίτατος
 πλήσιος *ближній*   πλησιαίτερος   πλησιαίτατος

§ 113. Ступені порівняння із суфіксами -εστερ-, -εστατ-

Ступені порівняння із суфіксами -εστερ-, -εστατ- утворюються аналогічно до ступенів порівняння на -τερ-, -τατ-.

Positivus

Comparativus

Superlativus

контраговані прикметники I–II відмін

ἄπλοῦς, ἦ, οὖν *простий*   ἄπλού-στερ-ος, α, ον   ἄπλού-στατ-ος, η, ον
    < *ἄπλου-εστερ-ος   < *ἄπλου-εστατ-ος

прикметники III відміни з основами на -ου

εὐδαίμων, ον *щасливий*   εὐδαίμων-εστερ-ος, α, ον   εὐδαίμων-εστατ-ος, η, ον

прикметники III відміни з основами на -ευτ

χαριείς, εσσα, εν *милий*   χαρι-εστερ-ος, α, ον   χαρι-εστατ-ος, η, ον

прикметники III відміни з основами на передньоязикові

πένης, ητος *бідний*   πεν-εστερ-ος, α, ον   πεν-εστατ-ος, η, ον

Прикметник I–II відмін ἐρρῶμένος *сильний* має ступені порівняння: ἐρρῶμεν-εστερ-ος і ἐρρῶμεν-εστατ-ος.

При прикметниках у вищому ступені та словах із компаративним значенням назва об'єкта, з яким проводиться порівняння, ставиться:

✓ у родовому відмінку порівняння (genetivus comparationis): χιόνος λευκότερος *біліший від снігу*;

✓ у називному відмінку із сполучником ἢ *ніж*: λευκότερος ἢ χίων *біліший, ніж сніг*.

Родовий відмінок розділовий (genetivus partitivus) завжди стоїть у предикативному положенні і вживається після:

✓ прикметників у найвищому ступені: ὁ πρεσβύτατος τῶν παίδων *найстаріший з дітей*;

- ✓ ἰμηννικῶν та прикметникῶν, що означають кількість чи міру: πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων *велика маса людей*;
- ✓ займенникῶν, числівникῶν для виділення одного чи групи з решти схожих: τίς ἡμῶν *хто з нас*, δέκα τῶν στρατιωτῶν *десять із воїнів*;
- ✓ субстантивованих прикметникῶν середнього роду: τὸ πολὺ τῆς στρατιᾶς *більша частина війська*.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Νόσων χαλεπώτατος φθόνος. Заздрість є найважчою із хворіб.

Τὰ ἑπτὰ ἐπιφανέστατα (ἔργα). Сім чудес світу.

Ἄφρονότερος τῶν ἰχθύων. Мовчазніший за рибу.

Φίλος μὲν Πλάτων, φιλέρα δ' ἀλήθεια (*Αριστοτέλης*). Платон мені друг, але істина є дорожчою (лат.: *amicus Plato, sed magis amica veritas*).

Вправа 1. *Прочитайте і перекладіть; визначте ступені порівняння прикметників:*

1) Τοὺς πένητας λέγουσι πολλάκις εὐδαιμονεστέρους εἶναι. 2) Σπουδὴ καὶ πόνος βεβαίωτατος θησαυρός ἐστὶ τῷ ἀνθρώπῳ. 3) Ὑπὸ τῆ τοῦ Ἄτλαντος ρίζῃ νομαί τέ εἰσι θαυμαστά καὶ ὕλαι βαθύταται, ἔτι καὶ πηγαὶ καθαροῦ ὕδατος. 4) Παλαιάτατον ἔθος ἦν τοῖς Ἀθηναίοις ἐν τῆ τῶν Διονυσίων ἑορτῇ τράγους τῷ θεῷ θύειν. 5) Ἐν τοῖς παλαιότεροις χρόνοις Μίλητος καὶ Κόρινθος πλουσιώτεροι καὶ ἐνδοξώτεροι ἦσαν ἢ Ἀθῆναι. 6) Πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν χαριεστάτη μὲν ἦν Ἀφροδίτη, σοφωτάτη δ' Ἀθηνᾶ. 7) Ἐν ταῖς ἀτυχίαις πολλάκις οἱ ἄνθρωποι σωφρονέστεροί εἰσιν ἢ ἐν ταῖς εὐτυχίαις. 8) Οἱ Σπαρτιάται ἦσαν πολεμικώτατοι καὶ ἀνδρειότατοι τῶν Ἑλλήνων. 9) Κῦρος ὁ νεώτερος παῖς ὢν σωφρονέστατος καὶ ἀνδρειότατος τῶν ἄλλων ἡλικῶν ἦν. 10) Οἱ πλουσιώτατοι τῶν ἀνθρώπων οὐκ εὐδαιμονέστατοί εἰσιν. 11) Πυρὸς καὶ ὕδατος ὁ φίλος ἀναγκαιότερος. 12) Μέλητος, νεανίας ἀδικώτατος καὶ ἀμαθέστατος Σωκράτη ἀσέβειας ἐγράψατο.

Περὶ τοῖν Κύρου τοῦ ἀρχαίου παίδων

Κύρου τοῦ ἀρχαίου ἦσαν παῖδες δύο· πρεσβύτερος μὲν Καμβύσης, νεώτερος δὲ Σμέρδης. Σμέρδης μὲν τοῖς γονεῦσι καὶ τοῖς πλείστοις Πέρσαις φίλτερος ἦν Καμβύσου τοῦ πρεσβυτέρου· λέγουσι γὰρ εἶναι ἐκπρεπέστατον τὸ σῶμα καὶ τὸ ἦθος· ἦν δικαιοτάτος καὶ σωφρονέστατος καὶ θρασύτατος καὶ ἀνδρειότατος. Καμβύσῃ δὲ λέγει Ἡρόδοτος ἀφρονέστατον καὶ ἀδικώτατον καὶ τραχύτατον τὸ ἦθος εἶναι.

Σόλων καὶ Κροῖσος (I)

Κροῖσου ἔτι τῶν Λυδῶν βασιλεύοντος ἦκεν εἰς Σάρδεις, τὴν πλουσιωτάτην τῆς Λυδίας πόλιν, Σόλων σωφρονέστατος καὶ ἐνδοξότατος τῶν τότε Ἀθηναίων ὢν. Οἱ δὲ θεράποντες τοῦ βασιλέως κελεύσαντος τὸν Σόλωνα περιῆγον κατὰ τοὺς θησαυροὺς

λαμπροτέρους ὄντας τῶν τοῦ Περσῶν βασιλέως. Θεασάμενον δ' αὐτὸν πάντα ἠρώτησεν ὁ Κροῖσος· " ὦ ξένε Ἀθηναῖε, ἤκουσα, ὅτι πάντων τῶν Ἑλλήνων σοφώτατος εἶναι νομίζῃ. Νῦν οὖν βούλομαι ἀκοῦσαι, τίνα οἶει ἐμοῦ γ' εὐτυχέστερον εἶναι". Ὁ δὲ Σόλων λέγει· " ὦ βασιλεῦ, Τέλλον Ἀθηναῖον σοῦ ὀλβιώτερον εἶναι νομίζω".

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Відомим був оракул Аполлона: "Мудрий Софокл, мудріший Евріпід, але наймудрішим з поміж людей є Сократ". 2) Спарта була дуже стародавнім містом Пелопонесу, старішим навіть за Трою. 3) Арістид, найсправедливіший з усіх афінян, був дуже бідним.

§ 114. Ступені порівняння з суфіксами *-ιον-, -ιστ-*

Невелика кількість, але часто вживаних прикметників утворюють компаратив за допомогою суфікса *-ιον-* та суперлатив – за допомогою суфікса *-ιστ-*, які приєднуються до первісної основи слова. У вищому ступені прикметники чоловічого і жіночого родів у називному відмінку однини мають спільну форму на *-ιων*, середнього роду – на *-ιον*. У найвищому ступені до основи із суфіксом *-ιστ-* додаються родові закінчення I-II відмін прикметників.

<i>Positivus</i>		<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
αἰσχρός, ἄ, ὄν	ганебний	αἰσχ-ίων, αἴσχ-ιον	αἴσχ-ιστ-ος, η, ον
ἐχθρός, ἄ, ὄν	ворожий	ἐχθ-ίων, ἔχθ-ιον	ἔχθ-ιστ-ος, η, ον
ἡδύς, εἶα, ὑ	приємний	ἡδ-ίων, ἦδ-ιον	ἦδ-ιστ-ος, η, ον
κακός, ἦ, ὄν	поганий	κακ-ίων, κάκ-ιον	κάκ-ιστ-ος, η, ον
καλός, ἦ, ὄν	гарний	καλλ-ίων, κάλλ-ιον	κάλλ-ιστ-ος, η, ον
μέγας, ἀλη, αν	великий	μείζ-ων, μείζ-ον	μέγ-ιστ-ος, η, ον
ῥάδιος, α, ον	легкий	ῥάων, ῥᾶον	ῥᾶστος, η, ον
ταχύς, εἶα, ὑ	швидкий	θάττ-ων, θᾶττ-ον	τάχ-ιστ-ος, η, ον

Σ При додаванні суфікса *-ιον-* до основ, які закінчуються на задньоязикові та сонорні звуки, відбуваються певні фонетичні зміни: *καλλίον < *καλλιον* (№ 47), *θᾶττον < *ταχιον* (№ 51; початкове τ переходить у θ за правилом дисиміляції придихових, див. № 27).

Прикметники в компаративі відмінюються за зразком прикметників третьої відміни з основами на *-ον* (тип *εὐδαίμων, ον*), лише у деяких відмінках існують паралельні форми без *ν* та з контрагованими *ο* та голосними закінчень.

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	καλλ-ίων	κάλλ-ιον	καλλ-ίον-ες, καλλ-ίον-α	καλλίους, καλλίω
<i>gen.</i>		καλλ-ίον-ος		καλλ-ιόν-ων
<i>dat.</i>		καλλ-ίον-ι		καλλίοσι(ν)
<i>acc.</i>	καλλ-ίον-α, καλλίω	κάλλ-ιον	καλλ-ίον-ας, καλλ-ίον-α	καλλίους, καλλίω

Κάλλιστόν ἐστι κτῆμα παιδεία βροτοῖς. Найкращим здобутком людей є виховання.

Ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλευσάντι κακίστη (Ἡσίοδος). Погана порада є найгіршою для порадника.

Ὁ φθόνος μέγιστον κακὸν τοῖς ἔχουσίν ἐστιν (Ἰσοκράτης). Заздрість є найбільшим лихом для тих, у кого вона є.

Вправа 1. Прочитайте і перекладіть; визначте ступені порівняння прикметників:

1) Οὐκ ἔστι οὐδὲν κτῆμα κάλλιον φίλου. 2) Οἱ ἵπποι Λαομέδοντος, τοῦ τῶν Τρώων βασιλέως, θάττους ἦσαν πάντων τῶν λοιπῶν ἵππων. 3) Οἱ Ἴνδικοὶ ἐλέφαντες μείζονές εἰσι καὶ ἰσχυρότεροι τῶν Λιβυκῶν. 4) Τῶν πρὸ Ἰλίου Ἀχαιῶν Ἀχιλλεὺς κάλλιστος ἦν, Θερσίτης δὲ τὸ εἶδος αἰσχιστος καὶ κάκιστος τὸ ἦθος ἦν. 5) Ὁ βαθύτατος ὕπνος ἥδιστός ἐστι καὶ ὁμοίωτατος τῷ θανάτῳ. 6) Φαύλου ἀνδρός, ὥσπερ κυνὸς κακίστου, μάλλον δεῖ τὴν σιγὴν ἢ τὴν φωνὴν εὐλαβεῖσθαι. 7) Ὁ ἐσθλὸς ῥήτωρ οὐ τὰ ἥδιστα, ἀλλὰ τὰ χρησιμώτατα συμβουλεύει. 8) Ἡδὺς μὲν τῷ παιδί ὁ παρὰ τοῦ ἐταίρου ἔπαινος, ἡδίων δ' ὁ παρὰ τοῦ διδασκάλου, ἥδιστος δ' ὁ παρὰ τῶν γονέων. 9) Ταχέια μὲν ἢ φωνή, θάττον δὲ τὸ φῶς, τάχιστος δ' ὁ νοῦς. 10) Πάντων αἰσχιστός ἐστιν ὁ τῆς πατρίδος προδότης. 11) Ῥᾶόν ἐστιν ἄρχειν ἐκόντων ἢ ἀκόντων. 12) Ἡ βραχυτάτη ὁδὸς οὐκ ἀεὶ ῥᾶστη ἐστίν.

Σόλων καὶ Κροῖσος (II)

Ταῦτα ἀκούσας ὁ Κροῖσος ἐπηρώτησεν· "Τί δὴ τῷ Τέλλῳ τύχην καλλίονα καὶ ἡδίωνα εἶναι νομίζεις;" Ὁ δὲ Σόλων· "Τῷ Τέλλῳ παῖδες ἦσαν κάλλιστοι καὶ ἥδιστοι. Τελευτὴ δὲ τοῦ βίου λαμπροτάτη ἦν· ῥᾶον δὲ ἐστὶ μέγιστον πλοῦτον κτήσασθαι ἢ καλῶς τελευτῆσαι. Ὁ δὲ Τέλλος τοὺς πολεμίους νικήσας ἐτελεύτησεν". "Τίνα δέ", ἠρώτησεν ὁ Κροῖσος, "δεύτερον μετ' ἐκείνον νομίζεις εὐδαιμονέστατον". Ὁ δ' ἔλεξεν· "Τὰ δὲ δευτερεῖα φέρουσι Κλέοβίς τε καὶ Βίτων, οἱ ἐν ἱερῷ ῥᾶστον θάνατον ἐτελεύτησαν τὴν μητέρα τιμήσαντες. Τί γάρ ἐστι μείζον δῶρον τῶν θεῶν ἢ καλὸς θάνατος;"

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) Паріс вважає, що Афродіта – краща за Афіню й Геру. 2) Цицерон казав, що немає нічого приємнішого за перемогу. 3) З усіх героїв Троянської війни Ахілл був найпрудкішим.

§ 115. Суплетивні ступені порівняння

Ступені порівняння, форми яких утворюються від різних основ, називаються суплетивними. Суплетивізм форм від прикметників із значенням *хороший, поганий, великий* та їх антонімів характерний для індоєвропейських мов (пор. лат.: bonus – melior – optimus, укр.: хороший – кращий, нім.: gut – besser, англ.: good – better, фр.: bon – meilleur тощо).

<i>Positivus</i>	<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
ἀγαθός, ἢ, ὄν <i>хороший</i>	ἀμείνων, ἄμεινον (у значенні суспільно-політичному) βελτίων, βέλτιον (у значенні морально-етичному) κρείττων, κρείττον (у відношенні сили) λῶων, λῶον (у відношенні користі)	ἄριστος, η, ον βέλτιστος, η, ον κράτιστος, η, ον λῶστος, η, ον
κακός, ἢ, ὄν <i>поганий</i>	κακίων, κάκιοιν (у широкому розумінні) χείρων, χείρον (у суспільному та моральному аспектах) ἥττων, ἥττον (у значенні слабості)	κάκιστος, η, ον χείριστος, η, ον ἥκιστος, η, ον
μικρός, ἄ, ὄν <i>малий</i>	μικρότερος, α, ον ἐλάττων, ἔλαττον	μικρότατος, η, ον ἐλάχιστος, η, ον
ὀλίγος, η, ον <i>невеликий</i>	ὀλίγων, ὀλιγον μείων, μείον	ὀλίγιστος, η, ον
πολύς, πολλή, πολύ <i>численний</i>	πλείων, πλέον	πλείστος, η, ον

- Σ Форма κρείττων виникла з *κρεττων (№ 49), аналогічно ἥττων < *ηττων, ἐλάττων < *ελαττων (№ 51).
- Σ Прикметник πολύς має також основу πλη- (пор. πλήθος), від якої утворено форми πλείστος < *πληιστος (№ 4), πλείων < *πληων. У πλέον основа скорочується до пле-. При відмюванні перед довгим голосним виступає πλει- (πλείω, πλείους і т.д.); у genetivus singularis існують дві форми πλείονος і πλέονος.

§ 116. Недостатні ступені порівняння

Деякі прикметникові форми у компаративі і суперлативі утворені від коренів інших частин мови (дієслова, числівника, прислівника), тому не мають форм позитива і звуться недостатніми.

<i>(Positivus)</i>	<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
(ἄγχι)	ἄττων, ἄττον <i>ближчий</i>	ἄγχιστος,η,ον <i>найближчий</i>
–	δεύτερος,α,ον <i>наступний</i>	δέυτατος,η,ον <i>останній</i>
(ἔξ)	–	ἔσχατος,η,ον <i>крайній</i>
(πρό)	πρότερος,α,ον <i>раніший</i>	πρώτος,η,ον <i>перший</i>
(προυργίου)	προυργιαίτερος,α,ον <i>доцільніший</i>	προυργιαίτατος,η,ον
(φέρ)	φέρτερος,α,ον <i>кращий</i>	φέρτατος,η,ον <i>відмінний</i>
(ὑπέρ)	ὑπέρτερος,α,ον <i>вищий</i>	ὑπέρτατος,η,ον <i>найвищий</i>
(ὑπό)	–	ὑπατος,η,ον <i>кращий</i>
–	ὑστερος,α,ον <i>пізніший</i>	ὑστατος,η,ον <i>найпізніший</i>

Від основ імеників, які означають властивості або характерні риси і можуть вживатись метафорично, утворюються компаративні форми.

<i>(Positivus)</i>	<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
ὁ βασιλεύς <i>цар</i>	βασιλεύτερος,α,ον <i>величніший</i>	βασιλεύτατος,η,ον <i>найвеличніший</i>
τὸ κέρδος <i>зиск</i>	κερδίων, κέρδιον <i>вигідніший</i>	κέρδιστος,η,ον <i>найвигідніший</i>
τὸ κῆδος <i>рідня</i>	–	κῆδιστος,η,ον <i>найрідніший</i>
τὸ κύων <i>в знач. "страховисько"</i>	κύντερος,α,ον <i>жахливий</i>	κύντατος,η,ον <i>страшений</i>
τὸ ρίγος <i>холод, лихо</i>	ρίγιων, ρίγιον <i>холодніший, гірший</i>	ρίγιστος,η,ον <i>найхолодніший</i>
τὸ ὕψος <i>висота</i>	–	ὑψιστος,η,ον <i>найвищий</i>

§ 117. Аналітичні ступені порівняння

Окрім синтетичних форм ступенів порівняння, утворюваних за допомогою суфіксів, існує також аналітичний – описовий – спосіб компарації прикметників:

✓ для компаратива за допомогою прислівників μάλλον, πλέον *більше, дужче*:
μάλλον χαλεπός *важчий, більш важкий*;

✓ для суперлатива за допомогою прислівників μάλιστα, πλείστα *найбільше, надзвичайно*: μάλιστα χαλεπός *найважчий*.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἐν πᾶσι μέτρον ἄριστος. У всьому найкраще – міра.

Καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος (Ἡσίοδος). Для всіх справ найкращою є своєчасність.

Ὁ θάνατος κοινὸς καὶ τοῖς χειρίστοις καὶ τοῖς βελτίστοις (Ἰσοκράτης). Смерть однаково (чекає) і найгірших і найкращих.

Μουσῶν ὁ ἕσχατος (Πλάτων). Останній з людей (досл.: останній у музах, тобто в науках і мистецтвах).

Вправа 1. *Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:*

1) Τῶν τῆς Ἑλλάδος ποταμῶν οἱ μὲν πλείονες μικροὶ εἰσιν, οἱ δ' ἐλάττονες μεγάλοι, ὀλίγιστοι δὲ πλοῖα φέρουσιν. 2) Ὀλίγοι ἐσθλοὶ κρείττους πολλῶν κακῶν. 3) Οὐδὲν ἄλλο ἀνθρώποις ἐστὶ τῆς φιλίας κτῆμα ἄμεινον ἢ κάλλιον. 4) Ἐλάττω κακὰ πάσχουσιν οἱ ἀνθρώποι ἐνίοτε ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἢ ὑπὸ τῶν φίλων. 5) Οὐκ ἐστ' ὑγιείας κρείττον οὐδὲν ἐν βίῳ. 6) Οἱ τῶν ἀρίστων Περσῶν παῖδες ἐπὶ ταῖς τοῦ βασιλέως θύραις ἐπαιδεύοντο. 7) Κρείττων τοῦ πλοῦτου ἢ σοφία, κρατίστη δ' ἡ ἀρετή. 8) Πολλῶν χρημάτων κρείττων ὁ παρὰ τοῦ δήμου ἔπαινος. 9) Οἱ Ἀθηναῖοι, καίπερ πλήθει ἐλάττονες ὄντες, ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας. 10) Καὶ ἐν ἐσχάτοις κινδύνοις καὶ ἐν μεγίσταις συμφοραῖς χρῆ βοήθειαν φέρειν τοῖς ἀνθρώποις. 11) Οἱ πλείστοι καὶ ὑπατοὶ τῶν Λυκούργου νόμων ἐκ τῆς νήσου Κρήτης ἦσαν. 12) Οὐδὲν χαλεπώτερον ἢ ἀρχεσθαι ὑπὸ τῶν χειρόνων. 13) Ὁ πόλεμος φέρει τοῖς ἀνθρώποις μέγιστά τε καὶ κύντατα κακά, ἢ δ' εἰρήνη πλείστα τε καὶ κέρδιστα ἀγαθά. 14) Οἱ Λακεδαιμόνιοι τοὺς γέροντας οὐδὲν ἥττον ἢ πατέρας αἰσχύνονται. 15) Προνοίας οὐδὲν ἄμεινον οὐδὲ νοῦ σοφοῦ. 16) Ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις ἀρχαιοτάτη ἦν καὶ ὀνομαστοτάτη. 17) Ἀγησίλαος φίλοις μὲν πραότατος, ἐχθροῖς δὲ φοβερώτατος ἦν. 18) Κριτίας μὲν τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ κλεπτίστατός τε καὶ βιαιότατος καὶ φονικώτατος ἦν, Ἀλκιβιάδης δὲ τῶν ἐν τῇ δημοκρατίᾳ πάντων ἀκρατέστατός τε καὶ ὑβριστότατος καὶ βιαιότατος.

Σόλων καὶ Κροῖσος (III)

ἽΟ δὲ Κροῖσος ἤδη χαλεπαίνων· ὦ ξένη Ἀθηναίε, ἔφη, τί τὸν καλὸν θάνατον ὀνομάζεις μέγιστον δῶρον; ὦ δ' ἔλεξεν· ὦ βασιλεῦ, οὔτε σε, εἰ καὶ πλοῦτον πλείω ἔχεις καὶ δύναμιν μείζω τῶν ἄλλων βασιλέων, οὔτε ἄλλον ἀνθρώπον πρὸ τῆς τοῦ βίου τελευτῆς προσαγορεύω ὄλβιον. Ἐλαχίστους γὰρ εὐδαίμονας εἶναι ἐν τῷ βίῳ νομίζω. Ἐτι δ' ἐλάττους εὐτυχῆ θάνατον ἐτελεύτησαν. Οἱ γὰρ ἀνθρώποι καὶ ἐχθίων τῶν ἀνθρώπων ὁ τῶν θεῶν φθόνος τοῖς ἀρίστοις καὶ κρατίστοις αἰσχίστην καὶ κακίστην τὴν τοῦ βίου τελευτὴν ἐμηχανήσατο".

Вправа 2. *Визначте етимони слів із складотворчо продуктивними суплетивними основами прикметників:*

аристократія	мікроб	мікроскоп	плеоназм
есхатологія	мікрокосм	олігархія	плеохроїзм

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Астіаг був останнім царем мідійців, Кір Старший – першим царем персів. 2) Гомер називає з-поміж усіх ахейців Агамемнона найвеличнішим, Одиссея – найхитрішим, Нестора – найдосвідченішим.

§ 118. Прислівник (*adverbium*, ἐπίρρημα)

Прислівники за походженням бувають:

- ✓ суфіксальними утвореннями від якісних прикметників;
- ✓ застиглими відмінковими формами іменників, прикметників, займенників, діеприкметників;
- ✓ утворюваними за допомогою відповідних суфіксів для позначення місця чи напрямку.

У ряді випадків встановити походження прислівника неможливо: *νῦν тепер*, *ἀεί завжди*, *αὐτίκα одразу* тощо.

§ 118.1. Прислівники, утворені від прикметників

Прислівники, як і якісні прикметники, від яких вони походять, мають ступені порівняння.

Звичайний ступінь прислівників закінчується на *-ως* і утворюється практично шляхом заміни закінчення родового відмінка множини *-ων* на *-ως*²².

<i>Прикметник</i>		<i>Прислівник</i>
<i>nom. sing.</i>	<i>gen. plur.</i>	
σοφός	σοφῶν	σοφῶς
δίκαιος	δικαίων	δικαίως
ἄπλοῦς	ἄπλῶν	ἄπλῶς
εὐτυχής	εὐτυχῶν	εὐτυχῶς
εὐδαίμων	εὐδαιμόνων	εὐδαιμόνως
ἡδύς	ἡδέων	ἡδέως
πᾶς	πάντων	πάντως

Вищий ступінь збігається із формою знахідного відмінка однини, а найвищий – знахідного відмінка множини середнього роду відповідного прикметника.

<i>Positivus</i>		<i>Comparativus</i>	<i>Superlativus</i>
σοφῶς	<i>мудро</i>	σοφώτερον	σοφώτατα
ταχέως	<i>швидко</i>	θᾶττον	τάχιστα
εὖ	<i>добре</i>	ἄμεινον, βέλτιον	ἄριστα, βέλτιστα

Σ Компаративні форми можуть підсилюватися словами: *πολύ дуже*, *πάντα зо-всім*, *цілком*; частками: *ὡς*, *ὅτι*, *ἢ* як, *якомога*.

§ 118.2. Прислівники, утворені не від прикметників

²²

Аналогічно відбувається витвір від деяких діеприкметників, напр. *δεόντως*.

Прислівники, що походять від прийменників, можуть мати омонімічну із ними форму або закінчуватися на -ω. Прислівники місця на -ω (ἄνω *високо*, κάτω *низько*, πόρρω *далеко* тощо), а також ἐγγύς *близько* мають ступені порівняння на -τέρω, -τάτω (πόρρωτέρω – πόρρωτάτω, ἐγγυτέρω – ἐγγυτάτω). У ролі прислівників виступають іменники, прикметники і займенники в знахідному відмінку однини (рідше – множини): πολὺ *значно*, πρότον *спершу*, πρόφασιν *під приводом* тощо.

Іменники у давальному відмінку, які означають обставину чи спосіб дії, по суті, адвербіалізуються: σπουδῇ *старанно*, δημοσίᾳ *принародно*.

Прислівники місця утворюються від іменників, прикметників, займенників та інших прислівників за допомогою суфіксів:

- ✓ на запитання *де?*:
  - ι οἴκοι *вдома*
  - σι Ἀθήνησι *в Афінах*
  - θι ἄλλοθι *в іншому місці*
  - ου πανταχοῦ *скрізь*
- ✓ на запитання *куди?*:
  - σε ἄλλοσε *в інше місце*
  - δε Αθήναζε < * Ἀθηνασδε *в Афіни*
- ✓ на запитання *звідки?*:
  - θεν οἴκοθεν *з дому*,
  - Ἀθήνηθεν *з Афин*.

§ 119. Співвідносні прислівники

Прислівники, які в реченні перебувають у певному логічному і синтаксичному зв'язку (один із них містить запитання, інший, частково, – відповідь), називаються співвідносними.

За лексичним значенням співвідносні прислівники бувають: питальні, неозначені, вказівні, відносні, неозначено-відносні, заперечні.

Здебільшого початковий звук слова вказує на вид прислівника:

- ✓ π- для питальних;
- ✓ ὀπ- для неозначених;
- ✓ τ- для вказівних;
- ✓ οὐδ- для заперечних;
- ✓ голосний з важким придихом – для відносних.

<i>Питальні</i>	<i>Неозначені</i>	<i>Вказівні</i>	<i>Відносні</i>	<i>Неозн.-відносні</i>	<i>Заперечні</i>
ποῦ <i>де</i> (ubi)	πού <i>десь</i> (alicubi)	ἐνταῦθα, ἐκεῖ <i>там</i> (illic, ibi)	οὐ, ἐνθα <i>де</i> (ubi)	ὅπου <i>де б не</i> (ubicunque)	οὐδαμοῦ <i>ніде</i> (nusquam)
<i>Питальні</i>	<i>Неозначені</i>	<i>Вказівні</i>	<i>Відносні</i>	<i>Неозн.-відносні</i>	<i>Заперечні</i>
πῇ <i>де, куди</i> (qua)	πῆ <i>якось</i> (aliqua)	τῇδε, ταύτῃ <i>сюди, тут</i> (hac, istac)	ἣ <i>де, куди</i> (qua)	ὅπη <i>де, куди б не</i> (quacunque)	οὐδαμῇ <i>ніде</i>

ποῖ	ποί	ἐκεῖσε, ἐνθάδε	οἶ	ὅποι	οὐδαμοῖ
куди	кудисъ	туди, сюди	куди	куди б не	нікуди
(quo)	(aliquo)	(illic, huc)	(quo)	(quocumque)	
πότε	ποτέ	τότε	ότε	όποτε	οὐδέποτε
коли	коли-небудъ	тоді	коли	коли б не	ніколи
(quando)	(aliquando)	(tum)	(cum, quando)	(numquam)	
πόθεν	ποθέν	ἐκείθεν, ἐντεῦθεν	όθεν	όπόθεν	οὐδαμόθεν
звідки	звідки	звідси	звідки	звідки	нізвідки
(unde)	(alicunde)	(illinc, inde)	(unde)	(undecumque)	
πῶς	πώς	ὧδε	ὧς	όπως	οὐδαμῶς
як	як-небудъ	так як	як би не	як	ніяк
(quomodo)	(quodammodo)	(sic, ita)	(quo- modo, ut)	(utcumque)	
πηνίκα		τηνικάδε	ήνικά	όπηνίκα	
у котрій годині		в цей час	коли	коли б не	

Σ Неозначені займенники є енклітиками.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Χάρις γηράσκει ταχέως. Вдячність старіється швидко.

Σπεύδε βραδέως. Поспішай повільно (лат.: festina lente).

Κέρδιστον εὖ φρονοῦντα μὴ φρονεῖν δοκεῖν (*Αἰσχύλος*). Для розумного найзручніше не видаватись розумним.

Τὰ σκλήρ' ἄγαν φρονήματα πίπτει μάλιστα (*Σοφοκλῆς*). Занадто непоступливі душі швидко надламуються.

Ἡ μωρία μάλιστα' ἀδελφὴ τῆς πονηρίας (*Σοφοκλῆς*). Глупота часто є сестрою пороку.

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Τάχιστα ὁ καιρὸς μεταφέρει τὰ πράγματα. 2) Μάλα μὲν θαυμάζομεν τὴν Αἴαντος ἀνδρείαν, μάλλον δὲ τὴν Διομήδου, μάλιστα δὲ τὴν Ἀχιλλέως. 3) Οἱ φιλόσοφοι γινώσκουσι τὰ μαθήματα ἄμεινον καὶ ἀκριβέστερον ἢ οἱ λοιποὶ ἄνδρες. 4) Πολλάκις οἱ βραδύτερον βαδίζοντες, ὅτι μείον ἀπαγορεύουσιν, θάττον τυγχάνουσι τοῦ τῆς ὁδοῦ τέλους ἢ σφόδρα σπεύδοντες. 5) Φεῦγε ἡδονὴν φέρουσαν ὕστερον βλάβην. 6) Μέγιστόν

ἔστι ἐν ἐλαχίστῳ νοῦς ἀγαθὸς ἐν τῷ τοῦ ἀνθρώπου σώματι. 7) Ἐπὶ τὰ δείπνα τῶν φίλων βραδέως πορεύου, ἐπὶ δὲ τὰς ἀτυχίας ταχέως. 8) Ἡ ἀρετὴ πανταχοῦ πάρεστι διὰ τὸ εἶναι ἀθάνατος. 9) Οὐδαμοῦ τοῦ ἄλλου ἥδιον ὄζει νάρκισσος καὶ κρίκος, ἐνθάδε καὶ ἀηδόνες ἥδιστα ἄδουσιν.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

- 1) Артаксеркс гостинно прийняв вигнаного із Афін Фемістокла.
- 2) У дельфійському храмі було більше дарунків, ніж у інших храмах Греції.
- 3) Переможеним було запропоновано стільки взяти з собою, скільки хто зможе підняти.

ЛЕКЦІЯ 46

Грецькі числівники поділяються на три розряди:

- ✓ кількісні (cardinalia, ἀπόλυτα);
- ✓ порядкові (ordinalia, τακτικά);
- ✓ числівникові прислівники (adverbia numeralia, ἀριθμητικὰ ἐπιρρήματα).

У стародавніх греків не було цифрових позначень для чисел, тому за числові знаки використовувалися букви алфавіту з позначками: риска вгорі праворуч означала величини від 1 до 900, риска внизу ліворуч – тисячі.

Для трьох чисел використовувалися букви, які вже в V ст.до н.е. в аттичному діалекті вийшли з ужитку: ζ (стігма) = 6, Ϛ (коппа) = 90, ϛ (сампі) = 900.

<i>Число</i>	<i>Позначення</i>	<i>Кількісні числівники</i>	<i>Порядкові числівники</i>	<i>Числівникові прислівники</i>
1	α'	εἷς, μία, ἓν	πρῶτος, η, ον	ἅπαξ
2	β'	δύο	δεύτερος, α, ον	δίς
3	γ'	τρεῖς, τρία	τρίτος, η, ον	τρίς
4	δ'	τέτταρες, τέτταρα	τέταρτος, η, ον	τετράκις
5	ε'	πέντε	πέμπτος, "	πεντάκις
6	ζ'	ἕξ	ἕκτος, "	ἑξάκις
7	ζ'	ἑπτὰ	ἕβδομος "	ἑπτάκις
8	η'	ὀκτώ	ὀγδοος "	ὀκτάκις
9	θ	ἐννέα	ἕνατος "	ἐνάκις
10	ι'	δέκα	δέκατος "	δεκάκις
11	ια'	ἑνδεκα	ἐνδέκατος "	ἐνδεκάκις
12	ιβ'	δωδέκα	δωδέκατος "	δωδεκάκις
13	ιγ'	τρεῖς (τρία) καὶ δέκα	τρίτος καὶ δέκατος	τρισκαιδεκάκις
14	ιδ'	τέτταρες (τέτταρα) καὶ δέκα	τέταρτος καὶ δέκατος	τετρακαιδεκάκις
15	ιε'	πέντε καὶ δέκα	πέμπτος καὶ δέκατος	πεντεκαιδεκάκις
16	ις'	ἑκκαίδεκα	ἕκτος καὶ δέκατος	ἑκκαιδεκάκις
17	ις'	ἑπτὰ καὶ δέκα	ἕβδομος καὶ δέκατος	ἑπτακαιδεκάκις
18	ιη'	ὀκτώ καὶ δέκα	ὀγδοος καὶ δέκατος	ὀκτωκαιδεκάκις
19	ιθ'	ἐννέα καὶ δέκα	ἕνατος καὶ δέκατος	ἐννεακαιδεκάκις
20	κ'	εἴκοσι	εἰκοστός, ἦ, ὄν	εἰκοσάκις
30	λ'	τριακόνα	τριακοστός, "	τριακοντάκις
40	μ'	τετταράκοντα	τετταρακοστός "	τετταρακοντάκις
50	ν'	πεντήκοντα	πεντηκοστός "	πεντεκοντάκις
60	ξ'	ἑξήκοντα	ἑξηκοστός "	ἑξηκοντάκις
70	ο'	ἑβδομήκοντα	ἑβδομηκοστός "	ἑβδομηκοντάκις

<i>Число</i>	<i>Позначення</i>	<i>Кількісні числівники</i>	<i>Порядкові числівники</i>	<i>Числівникові прислівники</i>
--------------	-------------------	-----------------------------	-----------------------------	---------------------------------

Число	Позна- чення	Κίλική числівники	Πορτακί числівники	Числівникові прислівники
80	π'	ὀγδοήκοντα	ὀγδοηκοστός "	ὀγδοηκοντάκις
90	ϛ'	ἐνενηήκοντα	ἐνενηκοστός "	ἐνενηκοντάκις
100	ρ'	ἑκατόν	ἑκατοστός "	ἑκατοντάκις
200	σ'	διακόσιοι, αι, α	διακοσιοστός "	διακοσιάκις
300	τ'	τριακόσιοι "	τριακοσιοστός "	τριακοσιάκις
400	υ'	τετρακόσιοι "	τετρακοσιοστός "	τετρακοσιάκις
500	φ'	πεντακόσιοι "	πεντακοσιοστός "	πεντακοσιάκις
600	χ'	ἑξακόσιοι "	ἑξακοσιοστός "	ἑξακοσιάκις
700	ψ'	ἑπτακόσιοι "	ἑπτακοσιοστός "	ἑπτακοσιάκις
800	ω'	ὀκτακόσιοι "	ὀκτακοσιοστός "	ὀκτακοσιάκις
900	ϝ'	ἐνακόσιοι "	ἐνακοσιοστός "	ἐνακοσιάκις
1000	@α	χίλιοι, αι, α	χιλιοστός "	χιλιάκις
2000	@β	δισχίλιοι "	δισχιλιοστός "	δισχιλιάκις
3000	@γ	τρισχίλιοι	τρισχιλιοστός "	τρισχιλιάκις
10000	@ι	μύριοι	μυριοστός "	μυριάκις
11000	@ια	μύριοι καὶ χίλιοι		
20000 ^{2,3}	@κ	δισμύριοι, αι, α	δισμυριοστός "	δισμυριάκις
100000	@ρ		δεκακισμυριοστός "	

Σ Φορμι числівників від 1 до 10 зберігають у дещо зміненому вигляді індоєвропείські корені. Ця спільність добре помітна при зіставленні грецьких і відповідних латинських основ числівників.

§ 120. Κίλική числівники (*cardinalia, ἀπόλυτα*)

З кількісних числівників одиниці від 1 до 4 відмінюються за зразками першої та третьої відмін.

	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m, f, n</i>
<i>nom.</i>	εἷς	μία	ἓν	δύο
<i>gen.</i>	ἑνός	μιάς	ἑνός	δυσῶν
<i>dat.</i>	ἐνί	μιά	ἐνί	δυσῶν
<i>acc.</i>	ἕνα	μίαν	ἓν	δύο
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	τρεις	τρία	τέταρες	τέτταρα
<i>gen.</i>	τριῶν		τεττάρων	
<i>dat.</i>	τρισί(ν)		τέτταρσι(ν)	
<i>acc.</i>	τρεις	τρία	τέτταρας	τέτταρα

За зразком числівника εἷς, μία, ἓν відмінюються заперечні займенники:

οὐδεῖς, οὐδεμία, οὐδέν

> ніякий, ніхто

μηδεῖς, μηδεμία, μηδέν

Як числівник δύο відмінюється ἄμφω *обидва* (лат. *ambo*). Сотні від 200 до 900 мають відміну прикметників I-II відмін у множині: так само відмінюється ἀμφότεροι, αἱ, α *обидва*.

Числа, складені з 8 і 9, можуть позначатись шляхом віднімання відповідно 2 і 1 від наступного десятка фразою, яка складається із дієприкметника від дієслова δέω (*не вистачати*) та gen. δυοῖν чи ἐνός (μιάς): 19 днів – ἡμέραι μιάς δέουσαι ἕκκοσι (досл.: 20 днів, яким не вистачає одного: пор. у латинській мові – *dies undeviginti*).

У складених кількісних числівниках між числами ставиться сполучник καί, якщо менше число стоїть попереду більшого: 25 – πέντε καὶ ἕκκοσι. Якщо більше число стоїть перед меншим, то καί може вживатись або не вживатись: 25 – ἕκκοσι (καὶ) πέντε.

Σ Від основ кількісних числівників утворено деякі іменники, що позначають абстрактну кількість:

ἡ μονάς, ἄδος *одиниця, монада*

ἡ δεκάς, ἄδος *десятка, декада*

ἡ τριάς, ἄδος *тріюка, триада*

ἡ χιλιάς, ἄδος *тисяча*

ἡ τετράς, ἄδος *четвірка*

ἡ μυριάς, ἄδος *міріада, незліченна*

ἡ ἐννεάς, ἄδος *дев'ятка*

кількість

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Μιᾶ ψήφῳ. Одноголосно (лат. *omnium consensu*).

Πάντα ἡμῖν μία κόνις. Все це той самий пісок (пор. лат.: *semper idem* – завжди те ж саме).

Δέκα μέτρα καὶ ἓν τέμνε. Десять разів відміряй і один відріж.

Παραπέμπειν ἐφ' ἑνδεκα κώπαις. Проводжати одинадцятьма веслами (з усіма почестями).

Μηδέν ἄγαν. Нічого понад міру. (Напис на храмі Аполлона у Дельфах).

Ἔργον δ' οὐδέν ὄνειδος, ἀεργία δὲ τ' ὄνειδος (*Ἠσιόδος*). Жодна праця не є осудною, ганебним є лише неробство.

Μηδέν ἀμαρτάνειν ἐστὶ θεῶν (*Σιμωνίδης*). Ні в чому не помилятися можуть лише боги.

Εἷς ὑπὲρ πάντων (*Βιβλία*). Один за всіх.

Οὐ ἶστα ἐν ἡ μία κεραία. (*Βιβλία*). Ні йота, ані жодна рисочка (= абсолютно нічого).

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Πάσα ἡ Ἀλεξάνδρου στρατιὰ εἶχεν ἑπτακισχιλίους ἵππεας, πέζους δὲ εἰς τέτταρας μυριάδας. 2) Τῶν ἑπτὰ σοφωτάτων εἶναι ἐλέγετο Σόλων. 3) Φιλῆμων καὶ

Βαυκίς ἄμφω ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀποθνήσκειν ἐβούλοντο. 4) Ἐν τῇ ἐν Πλαταιαῖς μάχῃ ἦν ὁ τῶν Ἑλλήνων ἀριθμὸς εἰς δέκα μυριάδας, τῶν δὲ βαρβάρων εἰς πενήκοντα. 5) Κρείττον ἐστὶν ἕνα φίλον ἔχειν πολλοῦ ἄξιον ἢ ἑκατὸν φίλους οὐδενὸς ἀξίους. 6) Σοφοκλῆς ἦν Αἰσχύλου μὲν νεώτερος ἔτεσιν ἑκαίδεκα, Εὐριπίδου δὲ παλαιότερος εἴκοσι τέσσαρσιν. 7) Ἀγαθῶ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε γίγνεται φθόνος. 8) Λέαινα ὄνειδιζομένη ὑπ' ἀλώπεκος, ὅτι διὰ παντὸς τοῦ χρόνου ἕνα τίκτει· "ἕνα" ἔφη, "ἀλλὰ λέοντα". 9) Ἐν Σαλαμῖνι εἶχον οἱ Ἕλληνας ὀκτὼ καὶ ἑβδομήκοντα καὶ τριακοσίας ναῦς, οἱ δὲ Πέρσαι εἰς χιλίας. 10) Ἀπέχουσι αἱ Πλαταιαὶ τῶν Θηβῶν σταδίου ἑβδομήκοντα. 11) Τὸ πλέθρον ἐστὶ ἑκατὸν ποδῶν, τὸ δὲ στάδιον ἕξ πλέθρον, ὁ δὲ παρασάγγης τριάκοντα σταδίων, ὁ δὲ σταθμὸς πέντε παρασαγγῶν. 12) Τρεῖς ἦσαν Χάριτες καὶ Μοῖραι, ἑπτὰ δ' οἱ ἐπὶ Θήβας, ἑννέα δ' αἱ Μοῦσαι, δώδεκα δ' οἱ Ὀλύμπιοι.

Τὰ τῶν Ἀθηναίων νομίσματα

Παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἦν ἐν χρήσει ἀργυρὰ νομίσματα, οὐδαμῶς δὲ χρυσᾶ, οὐδὲ χαλκᾶ. Τὸ τάλαντον οὐκ ἦν νόμισμα, ἀλλὰ βάρος ἀργυρίου· ἐν τάλαντον εἶχεν ἑξήκοντα μνᾶς· ἡ δὲ μνᾶ καὶ αὐτὴ βάρος ἐσήμαινεν· μία δὲ μνᾶ εἶχε δραχμὰς ἑκατόν. Ἡ δὲ δραχμὴ ἤδη νόμισμα ἦν. Εἶχον δ' οἱ Ἀθηναῖοι χρῆσιν διδράχμων καὶ τετραδράχμων καὶ δεκαδράχμων· εἶχε δὲ τὸ δίδραχμον δύο δραχμὰς. Ἡ δὲ δραχμὴ ὀβολοὺς εἶχεν ἕξ· πρὸς δ' ἦν ἐν χρήσει διώβολα καὶ τριώβολα.

Φέρεται αὐτοῦ (Κλεοβούλου) αἴνιγμα τοῦτο·
εἰς ὁ πατήρ, παῖδες δὲ δώδεκα· τῶν δ' ἑκάστων
κοῦραι ἑξήκοντα διάνδιχα εἶδος ἔχουσαι·
αἱ μὲν λευκαὶ ἔασιν ἰδεῖν, αἱ δ' αὖτε μέλαιναι,
ἀθάνατοι δὲ τ' ἐοῦσαι ἀποφθινύθουσιν ἅπασαι.

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) Есхіл написав близько 70 драм, Софокл – 96, Евріпід – 92. 2) Легіон спершу мав 3000 піших і 300 вершників, а згодом – 6000 піших і 600 вершників. 3) Діонісій Старший процарював 38 років.

§ 121. *Порядкові числівники (ordinalia, τακτικά)*

Порядкові числівники відмінюються за зразком прикметників першої – другої відмін.

У складених порядкових числівниках кожен компонент виражається порядковим числівником і кожен відмінюється (подібно до латинської мови і на відміну від української): 1997 рік – ἑβδομον καὶ ἐνενηκοστὸν καὶ ἐνακοσιοστὸν καὶ χιλιοστὸν ἔτος.

Послідовність числових елементів може бути від менших до більших або від більших до менших: в обох випадках обов'язково ставиться між словами сполучник καί: 25-й рік – πέμπτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος або εἰκοστὸν καὶ πέμπτον ἔτος.

Σ Порядкові числівники в сполученні з "перший" вживаються з кількісним числівником εἷς, μία, ἓν (а не πρῶτος, η, ον): 21-й день – μία καὶ εἰκοστὴ ἡμέρα (аналогічно і в латинській мові: unus et vicesimus, а не primus et vicesimus).

§ 122. *Числівникові прислівники (ἀριθμητικὰ ἐπιρρήματα)*

Числівникові форми, які позначають, скільки разів щось відбувається, мають значення прислівників.

Числівникові прислівники в перших трьох формах зберігають давні основи: ἅπαξ *один раз*, δῖς *двічі*, τρίς *тричі*. Решта числівникових прислівників утворюють форми за допомогою суфікса ἄκις, який додається до основи кількісних числівників: πεντ-ἄκις *п'ять разів*, δεκ-ἄκις *десять разів*, χιλι-ἄκις *тисячу разів* і т.п.

Π Α Ρ Ο Ι Μ Ι Α Κ Α Ι Γ Ν Ω Μ Α Ι

Τὸ τρίτον τῷ σωτῆρι (σπένδειν). Третю чашу – в честь спасителя (Зевса).

Ἡ ἄμπελος τρεῖς φέρει βότρυς· τὸν πρῶτον ἡδονῆς, τὸν δεῦτερον μέθης, τὸν δὲ τρίτον ἀηδίας (Ἀνάχαρσις). – Виноград приносить три грона: перше – насолоди, друге – сп'яніння, третє – огиди.

Вправа 1. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Δαρείος ἦρχεν ἕξ καὶ τριάκοντα ἔτη καὶ ἀποθνήσκει τετάρτῳ τῆς τρίτης καὶ ἑβδομηκοστῆς ὀλυμπιάδος ἔτει. 2) Ξέρξης, ὁ τέταρτος βασιλεὺς τῶν Περσῶν, εἴκοσι ἔτη ἐβασίλευσεν. 3) Ῥωμύλος πρῶτος τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς ἦν. 4) Ὁ παρασάγγης

τριάκοντα σταδίων ἦν· τὸ οὖν στάδιον τριακοστὸν μέρος ἦν τοῦ παρασάγγου. 5) Καὶ ἄπαξ ψεῦδος λέξαι αἰσχρὸν. 6) Ἐν τῷ ἑξακοσιοστῷ καὶ ἐνενηκοστῷ καὶ τετάρτῳ μετὰ Τροίας ἄλωσιν ἔτει ἦν ἐν Μαραθῶνι μάχη. 7) Οἱ μὲν παλαιοὶ Ῥωμαῖοι ἔτος δέκα μηνῶν εἶχον· Νουμὰς δέ, ὁ δεῦτερος βασιλεὺς, τὸ ἔτος εἰς δώδεκα καὶ τριακοσίας πεντήκοντα τέτταρας ἡμέρας διέταττεν. 8) Τρὶς καὶ τετράκις εὐδαίμονες, οἷς τῶν κακῶν ἐλεύθερος βίος. 9) Τὴν παιδείαν τοῖς ἀνθρώποις δεῦτερον ἥλιον εἶναι λέγουσιν. 10) Ἀριστοτέλης λέγει φίλους εἶναι μίαν ψυχὴν ἐν δυοῖν σώμασιν.

Ἡ τῶν Περσῶν βασιλεία

Κῦρος, ὁ πρῶτος τῶν Περσῶν βασιλεὺς, ἐκράτησε μὲν τῶν Μήδων ἔτει τρίτῳ τῆς ἑβδόμης καὶ πεντηκοστῆς ὀλυμπιάδος κατεστρέψατο δὲ Κροῖσον, τὸν Λυδῶν βασιλέα, καὶ ἐδούλευσεν Ἰωνὰς τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Δεῦτερος δὲ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Καμβύσης Αἴγυπτον κατεστρέψατο. Τρίτος ἦν Δαρείος, ὃς τοῖς Ἀθηναίοις σφόδρα ἐχαλέπαινε, ὅτι τοῖς ἐν Ἀσίᾳ αὐτῶν ἀδελφοῖς οὖσιν Ἰωσὶν ἐβοήθησαν. Τρὶς οἱ Πέρσαι ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἐστρατεύσαντο, ὡς τὴν Ἑλλάδα καταστρεψόμενοι, δις μὲν Δαρείου βασιλεύοντος, τὸ τελευταῖον δὲ Ξέρξου, τοῦ τετάρτου τῶν Περσῶν βασιλέως.

Вправа 2. Визначте числові елементи складених слів:

гекзаметр	декада	διάλογ	μονόλογ	протон
гекатомба	диплом	δίод	μονοπολία	прототип
геμίсфера	дипломатія	дигамма	пентагон	тетрархія
гептагон	диплопія	монографія	пентатлон	трієра
декагон	дифтонг	моноліт	протокол	хіліазм

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Ποῦτοι називають перший вік золотим, другий – срібним, третій – мідним, четвертий – залізним. 2) Αλέξανδρος Великий народився у 1-й рік 105-ї ολίμπιαди, а помер – у 2-му році 114-ї ολίμπιαди. 3) 13-й і останній цар персів, Δαρίος ΙΙΙ, був переможений Αλέξανδρῳ.

Індоевропейський займенник об'єднував особові займенники і вказівні слова, які згодом диференціювалися на різні види займенників.

У грецькій мові займенники поділяються на:

- ✓ особові (*personalia*, *προσωπικάί*);
- ✓ зворотні (*reflexiva*, *αὐτοπαθητικάί*);
- ✓ присвійні (*possessiva*, *κτητικάί*);
- ✓ взаємний (*reciprocum*, *ἀλληλοπαθητική*);
- ✓ вказівні (*demonstrativa*, *δεικτικάί*);
- ✓ відносні (*relativa*, *ἀναφορικάί*);
- ✓ питальні (*interrogativa*, *ἐρωτηματικάί*);
- ✓ неозначені (*indefinita*, *ἀόρισται*);
- ✓ співвідносні (*correlativa*, *συσχετικάί*).

Відмінювання займенників у грецькій мові, як і в інших мовах, має певні складності внаслідок збереження в них архаїчних форм. Первісно займенникова відміна була відособленою від іменної (іменникової та прикметникової) і не розрізняла категорії роду. Взаємовплив займенникової та іменної відмін спричинив те, що займенники прийняли закінчення I–III відмін, а іменні флексії також відчували на собі вплив займенникових.

§ 123. Особові займенники (*personalia*, *προσωπικάί*)

Особові займенники не мають категорії роду (як і в латинській та українській мовах).

Форми 1-ї ос. однини утворюються від різних основ. Цей суплетивізм характерний для усіх індоевропейських мов (пор. у лат.: *ego* – *mei*, нім.: *ich* – *meiner*, укр.: *я* – *мене*).

У 2-й ос. одн. спільноєвропейське *tu* дало на грецькому ґрунті в різних діалектах форми: в дорійському – *τύ*, у беотійському – *τοῦ*, в іонійсько-аттічному – *σύ* (пор. у лат. *tu*, нім. *du*, укр. *ти*).

Займенники на 3-ю ос. одн. і множ. зустрічаються переважно у іонійському діалекті (sing.: gen. *οὗ*, dat. *οὔ*, acc. *ἔ* і відповідні енклітичні форми, plur.: nom. *σφέις*, gen. *σφῶν*, dat. *σφίσι*, acc. *σφᾶς*).

В аттічному діалекті його функції виконує займенник *αὐτός* (інколи також інші вказівні займенники) в непрямих відмінках.

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	1 ос.	2 ос.	1 ос.	2 ос.
nom.	ἐγώ	σύ	ἡμεῖς	ὕμεῖς
gen.	ἐμοῦ, μοῦ	σοῦ	ἡμῶν	ὕμῶν
dat.	ἐμοί, μοί	σοί	ἡμῖν	ὕμῖν
acc.	ἐμέ, μέ	σέ	ἡμᾶς	ὕμᾶς

Підмет, виражений особовим займенником звичайно, як і у латинській мові, не ставиться; вживається він, якщо має певний логічний чи стилістичний наголос. Для 3-ї особи в такому випадку використовують вказівні займенники ἐκεῖνος, οὗτος, ὅδε.

- Σ **Форми непрямих відмінків займенника 1-ї ос. sing.** μοῦ, μοί, μέ завжди є енклітиками; форми ἐμοῦ, ἐμοί, ἐμέ, навпаки, ніколи не бувають енклітичними.
- Σ **Форми непрямих відмінків займенника 2-ї ос. sing.** σοῦ, σοί, σέ можуть бути або не бути енклітиками.
- Σ **Для більшої виразності до займенників 1-ї та 2-ї ос. sing.** може приєднуватися енклітична частка γε. У цьому випадку займенник ἐγώ в nom. і dat. переносить наголос на початок слова: ἐγώγε, ἐμοίγε, але ἐμοῦγε, ἐμέγε, σύγε тощо. Частка γε може сполучатись і з іншими займенниками та будь-якими словами, але не утворює при цьому з ними одного цілого.

§ 124. Присвійні займенники (*possessiva, κτητικά*)

Від основ особових займенників утворені присвійні займенники для усіх родів.

	<i>Singularis</i>	<i>Pluralis</i>
1 ос.	ἐμός, ἐμή, ἐμόν	ἡμέτερος, ἡμετέρα, ἡμέτερον
2 ос.	σός, σή, σόν	ὕμέτερος, ὕμετέρα, ὕμέτερον
3 ос.	(έός, ἐή, έόν)	(σφέτερος, σφετέρα, σφέτερον)

Присвійні займенники відмінюються за зразком першої та другої відмін прикметників; вони вживаються в ролі означення і ставляться в атрибутивному положенні: ὁ ἐμός πατήρ і ὁ πατήρ ὁ ἐμός *мій батько*.

У значенні присвійних займенників 1-ї і 2-ї особи вживається також genetivus singularis і pluralis особових займенників: ὁ φίλος μου, *мій друг*, ὁ φίλος σου *твій друг*.

У ролі присвійного займенника на 3-ттю ос. частіше вживається genetivus singularis і pluralis від займенника αὐτός: ὁ φίλος αὐτοῦ *його друг*, ὁ φίλος αὐτῆς *її друг*, ὁ φίλος αὐτῶν *їх друг* і т.д. Посесивну функцію також можуть виконувати genetivus singularis і pluralis вказівних займенників ἐκεῖνος, οὗτος, ὅδε: ὁ φίλος ἐκεῖνου (τούτου, τουδῆ) *його друг*.

Присвійні займенники чітко відповідають особі й числу підмета. Таке узгодження характерне для латинської мови та сучасних європейських мов; в українській мові вживається займенник *свій* незалежно від особи підмета:

στέργω τὴν ἐμὴν μητέρα (τὴν μητέρα μου)
στέργεις τὴν σὴν μητέρα (τὴν μητέρα σου)
στέργει τὴν σφετέραιν μητέρα (τὴν μητέρα αὐτοῦ)
στέργομεν τὴν ἡμετέραν μητέρα (τὴν μητέρα ἡμῶν)
στέργετε τὴν ὑμετέραν μητέρα (τὴν μητέρα ὑμῶν)
στέργουσι τὴν σφετέραιν μητέρα (τὴν μητέρα αὐτῶν)

я люблю свою матір
ти любиш " "
він любить " "
ми любимо " "
ви любите " "
вони люблять " "

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πλουτοῦντα καὶ γὰρ σε καὶ οἱ θεοὶ φιλήσουσιν. Багатою тебе і боги люблять.
Φίλος ἐστὶν ἄλλος ἐγώ (Πυθαγόρας). Друг – це друге "я" (лат.: amicus quamquam alter ego).

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἀνδρείως ἐμάχοντο τοῖς πολεμίοις κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἡμῶν. 2) Κῦρος ἔλεξε πρὸς Ὑρκανίουσ· "Ἡμῶν ἤδη ὑμῖν ἰκανῶς πιστευόντων καὶ ὑμᾶς χρὴ ἡμῖν πιστεῦειν." 3) Οὐδὲν ἡμῖν, ὦ ἄνθρωποι, ἥδιόν ἐστὶν ἢ χάριν ἔχειν τοῖς ἡμετέροις εὐεργέταις. 4) "Ὡσπερ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐπιμέλονται, οὕτως καὶ σὺ τῶν σφετέρων ἐπιμέλου. 5) Σωκράτης ἔλεξε· "Ἐγὼ μὲν οὐδένα οὐδὲν διδάσκω. Εἴ τις ἐμοῦ διαλεγομένου ἀκούειν ἐθέλει, οὐδὲν αὐτῷ ἀντιλέγω." 6) Ξένους ξενίζετε καὶ ὑμεῖς γὰρ ξένοι ἔσετε. 7) Σωκράτης λέγει· "Ὁ θεὸς λέγει ἐμὲ σοφώτερον εἶναι τῶν ἄλλων, ὅτι ἐγὼ μὲν γιγνώσκω, ὅτι ἡ σοφία μου οὐδενὸς ἀξία ἐστὶν, οἱ δ' ἄλλοι νομίζουσι τὴν σοφίαν αὐτῶν πολλοῦ ἀξίαν εἶναι." 8) Οὐδὲν οὕτως ἡμέτερόν ἐστιν, ὡς ἡμεῖς ἡμῖν αὐτοῖς.

ὦ Ζεῦ, πάτερ Ζεῦ, σὸν μὲν οὐρανοῦ κράτος,
σὺ δ' ἔργ' ἐπ' ἀνθρώπων ὄρας
λεωργὰ καὶ θεμιστά, σοὶ δὲ θηρίων
ὔβρις τε καὶ δίκη μέλει.

(Αρχ. 94)

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) Евріпід каже, що важкою є ворожнеча братів, але найважчою вона є для їхніх батьків. 2) Анахарсіс, якому якийсь афінянин дорікав, що той є скіфом, сказав: "Якщо для мене є зневагою моя батьківщина, то ти є ганьбою для своєї."

§ 125. Займенник *αὐτός, αὐτή, αὐτό*

Займенник *αὐτός, αὐτή, αὐτό* може мати такі значення:

- ✓ у формально предикативному положенні – "сам", що відповідає латинському ipse: *αὐτός ὁ πατήρ сам батько*;
- ✓ особового займенника на 3-ю ос. одн. і множ. у непрямих відмінках і відповідає латинському is, ea, id у тій же функції: *ἀκούω αὐτοῦ слухаю його*. У родовому відмінку має значення присвійного займенника для вираження приналежності особі, яка не є підметом²⁴.
- ✓ у атрибутивному положенні – "цей самий", "той самий", якщо він вжитий із артиклем; у цьому випадку відповідає латинському idem: *ὁ αὐτός τρόπος той самий шлях*.

Відмінюються за зразком окситонів першої та другої відмін з тією лише особливістю, що форми nom. і acc. sing. neutra закінчуються на -ο.

Σ В аттичному діалекті форми артикля із кінцевим голосним звуком можуть зливатись із формами займенника *αὐτός*; відбувається явище краси-са – і над контрагованим складом ставиться короніс.

Наприклад:

ὁ αὐτός	=	αὐτός	τῷ αὐτῷ	=	ταὐτῷ
ἡ αὐτή	=	αὐτή	τῇ αὐτῇ	=	ταὐτῇ
τὸ αὐτό	=	ταὐτό(ν)	τὰ αὐτά	=	ταὐτά

§ 126. Займенник *ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο*

Займенник *ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο*, що має значення латинського alius *інший*, відмінюється за зразком *αὐτός, αὐτή, αὐτό*.

"Ἄλλος з іменником без артикля перекладається "інший": *ἄλλος ἀνὴρ інший чоловік*." Ἄλλος у атрибутивному положенні означає "решта": *οἱ ἄλλοι ἄνδρες решта чоловіків*.

Часто *ἄλλος* вживається без означуваного слова, зберігаючи ті ж самі значення залежно від наявності чи відсутності при ньому артикля: *ἄλλοι ініші, οἱ ἄλλοι решта*.

§ 127. Взаємний займенник (*reciprocum, ἀλληλοπαθητική*)

Взаємний займенник *один одного* (пор. лат. alius aliud, нім. Einander) утворений шлях подвоєння основи займенника *ἄλλος*: з *ἄλλ-αλλο- після подовження α в η та

²⁴

У койне *αὐτός* міг виражати присвійність для підмета.

спрошення двох останніх λλ до λ виникла основа ἀλληλο-. Від цієї основи утворюються форми взаємного займенника для трьох родів за першою та другою відмінками лише в непрямих відмінках множини.

	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>gen.</i>	ἀλλήλ-ων	ἀλλήλ-ων	ἀλλήλ-ων
<i>dat.</i>	ἀλλήλ-οις	ἀλλήλ-αις	ἀλλήλ-οις
<i>acc.</i>	ἀλλήλ-ους	ἀλλήλ-ας	ἀλληλ-α

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Σοφοῖς ὁμιλῶν καὶ τὸς ἐκβήση σοφός. Перебуваючи серед розумних і сам станеш розумним.

Οἱ ἀκόναι αὐταὶ τεμεῖν οὐ δύναται. Гострильні камені самі не можуть різати. (Георія не може замінити практику).

Ἦ κύκλω καὶ ἐξ ἀλλήλων ἀπόδειξις (Ἀριστοτέλης). Порочне (зачароване) коло (лат.: circulus vitiosus).

Ἄλλων ἰατρός, αὐτὸς ἔλκεσι βρύων (Βιβλία). Інших лікує, а сам весь у виразках.

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Οἱ τῶν αὐτῶν γονέων παῖδες οὐ τοὺς αὐτοὺς τρόπους ἔχουσιν. 2) Τὸ αὐτό, ὃ ἐμοὶ καὶ ὑμῖν ῥᾶστόν ἐστιν, ἄλλοις πολλακίς χαλεπώτατόν ἐστιν. 3) Πολλοὶ δ' οὐχ αὐτοῖς, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσιν. 4) Αἰσχρόν ἐστιν ἄλλα μὲν πράττειν, ἄλλα δὲ λέγειν. 5) Τῶν δὲ Καρχηδονίων Ἀννίβας οὐ μόνον ἔχει τὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δόξαν, ἀλλὰ καὶ πολλῶ μείζω. 6) Ὁ τοῖς ἄλλοις μωρίαν ὀνειδίζων πολλακίς αὐτὸς οὐκ ἔχει νοῦν. 7) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίστε τῆς αὐτῆς ἡμέρας περὶ τῶν αὐτῶν οὐ ταῦτὰ ἐψηφίσαντο. 8) Οἱ ποινηροὶ ἀλλήλοισ ἐχθροὶ μᾶλλον ἢ φίλοι εἰσίν. 9) Συμβουλευῶ ὑμῖν πρὸς ἀλλήλοισ εἰρήνην ἄγοντας στρατεύειν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους. 10) Εὐκλείδης λέγει· "Τὰ τῷ αὐτῷ ἴσα καὶ ἀλλήλοισ ἐστὶν ἴσα". 11) Οἱ λίγιοι τῶν ἀνθρώπων οἱ αὐτοὶ εἰσιν ἐν εὐτυχίᾳ καὶ ἀτυχίᾳ. 12) Παρὰ τὰ ἄλλα ζῶα οἱ ἀνθρώποι ὥσπερ θεοὶ βιοτεύουσιν. 13) Εἰ δύο τὸ αὐτὸ πράττουσιν, οὐκ ἐστὶ ταῦτόν. 14) "Ὅτε οἱ Κύρου στρατιῶται ἐλήστευον τὴν Σάρδεων πόλιν, ὁ Κροῖσος ἐκείνῳ· "Οὔτε τὴν ἐμὴν", ἔφη, "πόλιν οὔτε χρήματα τὰ ἐμὰ διαρπάξουσιν, οὐδὲ γὰρ ἐγὼ μετέχω, ἀλλὰ φέρουσί τε καὶ ἄγουσι τὰ σά". 15) Ταῦτόν ἐξ ἀσθενοῦς ἀγκυρίου σκάφος ὀρμίζειν καὶ ἐκ φαύλης γνώμης ἐλπίδας. 16) Τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν οὐ τῆς ἡμετέρας φύσεώς ἐστιν. 17) Τῷ ἡμετέρῳ βίῳ οὐκ αἰεὶ τὸ αὐτὸ σχῆμα διαμένει. 18) Καὶ γὰρ, εἰ ὑμεῖς τὰ δίκαια ποιεῖν ἐθέλετε, ἔπεσθαι ὑμῖν βούλομαι. 19) Ὁ λέων καὶ ὁ θῶς πολέμοιοι ἀλλήλοισ εἰσίν.

Κύνες καὶ λύκοι

Λύκοι κυσὶν ἔλεξαν· "Διὰ τί, τὰ πάντα ὅμοιοι ὄντες ἡμῖν, οὐ στέργετε ἡμᾶς ὡς ἀδελφοί, οὐδὲν γὰρ ὑμῶν διαλλάττομεν, πλὴν τῆ γνώμῃ; Καὶ ἡμεῖς μὲν ἔσμεν

ἐλεύθεροι, ὑμεῖς δέ, τῶν ἀνθρώπων δοῦλοι ὄντες, πληγὰς παρ' αὐτῶν λαμβάνετε καὶ φυλάττετε τὰ τῶν ὑμετέρων δεσπότην πρόβατα. Τί οὐ στέργομεν ἀλλήλους; Ἄλλ' ἡμέτεροι γίγεσθε ἑταῖροι, πάντα κοινὰ μεθ' ἡμῶν ἐσθίουσιν".

Ἐπήκουσαν οἱ κύνας, οἱ δὲ λύκοι εἰς τὸ σπήλαιον εἰσέρχονται καὶ τοὺς κύνας διαφθείρουσιν.

(Αἰσωπος)

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Зевс панував над небом, а з його братів – Посейдон був володарем моря, Плутон – Аїду. 2) Саме ім'я Ахілла наводило на троянців жах. 3) Фемістокл і Аристід ворогували один до одного.

§ 128. Зворотні займенники (*reflexiva, αὐτοπαθητικάί*)

Уже саме значення зворотнього займенника свідчить про можливість у нього мати лише форми непрямих відмінків.

На відміну від латинської мови, де існують зворотні займенники тільки для 3-ї особи, в грецькій мові для кожної особи вживається відповідний зворотний займенник.

	1 особа		2 особа		3 особа		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>S. gen.</i>	ἐμαυτοῦ,	ἧς	σεαυτοῦ,	ἧς	ἐαυτοῦ,	ἧς	
<i>dat.</i>	ἐμαυτῶ,	ἧ	σεαυτῶ,	ἧ	ἐαυτῶ,	ἧ	
<i>acc.</i>	ἐμαυτόν,	ήν	σεαυτόν,	ήν	ἐαυτόν,	ήν,	ό
<i>P. gen.</i>	ἡμῶν αὐτῶν		ὑμῶν αὐτῶν		σφῶν αὐτῶν або ἐαυτῶν		
<i>dat.</i>	ἡμῖν αὐτοῖς, αἷς		ὑμῖν αὐτοῖς, αἷς		σφίσιιν αὐτοῖς, αἷς або ἐαυτοῖς, αἷς		
<i>acc.</i>	ἡμᾶς αὐτούς, ἄς		ὑμᾶς αὐτούς, ἄς		σφᾶς αὐτούς, ἄς або ἐαυτούς, ἄς, ἄ		

Σ Зворотні займенники виникли шляхом злиття основ особових займенників і займенника αὐτός: ἐμαυτοῦ < *ἐμε-αυτου, σεαυτοῦ < *σε-αυτου, ἐαυτοῦ < *ἐ-αυτου тощо.

Σ Форми на 2-у і 3-ю ос. однини і множини можуть бути в красісі: σεαυτοῦ – σαυτοῦ, ἐαυτοῦ – аυτοῦ, ἐαυτῶν – аυτῶν тощо.

Для кожної особи підмета вживається свій зворотний займенник:

λούω ἐμαυτόν ²⁵	я мию себе	λούομεν ἡμᾶς αὐτούς	ми миємо себе
λούεις σεαυτόν	ти миєш "	λούετε ὑμᾶς αὐτούς	ви миєте "
λούει ἐαυτόν	він миє "	λούουσι σφᾶς αὐτούς	вони миють "

Зворотний займенник у формі родового відмінка має значення присвійного займенника, якщо підмет означає власника. У цьому випадку зворотний займенник, як і присвійний, займає атрибутивне положення:

στέργω τήν ἐμαυτοῦ μητέρα	я люблю свою матір
στέργεις τήν σεαυτοῦ μητέρα	ти любиш свою матір
στέργει τήν ἐαυτοῦ μητέρα	він любить свою матір
στέργουσι τήν ἐαυτῶν μητέρα	вони люблять свою матір

Для 1-ї та 2-ї осіб множини вживається присвійний займенник із формою αὐτῶν: στέργομεν τήν ἡμετέραν αὐτῶν μητέρα ми любимо свою матір στέργετε τήν ὑμετέραν αὐτῶν μητέρα ви любите свою матір

²⁵ Замість фрази, яка складається з перехідного дієслова та знахідного відмінка зворотного займенника, можна вжити це дієслово в медіальному стані: λούομαι, λούη і т.д.

Якщо підмету фрази не належить предмет, про який мовиться, то присвійність виражається родовим відмінком особового займенника на особу власника (для 3-ї ос. – від αὐτός):

στέργεις τὴν μητέρα μου   *ти любиши мою матір*
στέργεις τὴν μητέρα αὐτοῦ   *ти любиши його матір*
στέργεις τὴν μητέρα ἡμῶν   *ти любиши нашу матір*
στέργεις τὴν μητέρα αὐτῶν   *ти любиши їх матір*

У латинській мові тоді ставиться присвійний займенник:

στέργω τὴν ἑμαυτοῦ μητέρα   *amo matrem meam*
στέργεις τὴν μητέρα μου   *amas matrem meam*

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τὰ ἑμαυτοῦ ἐν ἑμαυτῷ ἀεὶ περιφέρω (*Βίαις*). Усе своє ношу з собою (лат.: *omnia mea mecum porto*).

Γνωθὶ σεαυτόν. Пізнай себе самого. (Напис на храмі Аполлона в Дельфах; лат.: *cognosce te ipsum*).

Вправа 1. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Τὰς εὐνοίας ἀληθινὰς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἔχομεν. 2) Ὁ σοφὸς ἐν αὐτῷ ἔχει τὴν οὐσίαν. 3) Οἱ πατέρες ἡμῶν κοινῇ στρατεύοντες τὰ μέγιστα ἐκινδύνευον ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν ἐλευθερίας. 4) Πολλοὶ ἄνθρωποι οὔτε ἑαυτοῖς οὔτε ἄλλοις ὠφέλιμοί εἰσιν. 5) Σωκράτης τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς διελέγετο. 6) Πρῶτον μὲν ὑμᾶς αὐτοὺς παιδεύετε, ἔπειτα δ' ἄλλους. 7) Πάντες Πέρσαι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἕκαστος δῶρα ἔφερον βασιλεῖ. 8) Δεῖ ἕκαστον πράττειν ἀκριβῶς τὰ ἑαυτοῦ. 9) Τὴν σεαυτοῦ πόλιν πλουτίζω καὶ σαυτόν πλουτίζεις. 10) Σχολαστικὸς δέων ἀργυρίου τὰ ἑαυτοῦ βιβλία ἐπώλησεν καὶ πρὸς τὸν πατέρα ἔγραψε· "Σύγχαιρε ἡμῖν, ἥδη γὰρ ἡμᾶς τὰ βιβλία τρέφει". 11) Ἡρακλῆς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐπ' Οἴτης τοῦ ὄρου κατέκαυσεν.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Найменше ми знаємо самих себе. 2) Філософ Сенека з наказу Нерона сам полишив себе життя. 3) Більше довіряй своєму розуму, аніж чужим порадам.

§ 129. Вказівні займенники (*demonstrativa, δεικτικά*)

Вказівні займенники в непрямих відмінках можуть виконувати функцію займенника 3-ї особи (подібно, як *αὐτός*). Якщо вказівний займенник є означенням до іменника, то він ставиться у формально предикативному положенні: *οὗτος ὁ ἀνὴρ* або *ὁ ἀνὴρ οὗτος* *цей чоловік*.

- Σ Для підсилення вказівного значення до вказівних займенників і прислівників приєднується частка *ι* (так зване *ι δεικτικόν*): *οὗτοσί* *ось той*, *ὄσί* *ось цей*, *τοιοῦτοσί* *ось такий*, *ἐκεῖνοσί* *ось він* тощо. Частка *ι* завжди має *acutus*, і слово стає окситоном. Із попередніми довгими голосними *ι δεικτικόν* не зливається в дифтонг, але поглинає всякий попередній короткий голосний звук: *αὐτήι*, *οὗτοίι*, *αὐταίι*, але *τουτί*, *ταυτί*, *ήδί*, *τοδί*.

§ 129.1. Займенник *ὅδε, ἥδε, τόδε*

Займенник *ὅδε* *цей* (відповідає латинському *hic*) відмінюється, як артикль із приєднаною вказівною часткою *δε*. Оскільки *δε* є енклітикою, то форми-проклітики отримують *acutus*, решта форм артикля зберігають свій звичний наголос.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	ὅδε	ἥδε	τόδε	οἶδε	αἶδε	τάδε
<i>gen.</i>	τοῦδε	τῆσδε	τοῦδε		τῶνδε	
<i>dat.</i>	τῷδε	τῇδε	τῷδε	τοῖσδε	ταῖσδε	τοῖσδε
<i>acc.</i>	τόνδε	τήνδε	τόδε	τούσδε	τάσδε	τάδε

- Σ Схоже відмінюються вказівно-співвідносні займенники із закінченнями прикметників першої та другої відмін та прирощеною енклітичною часткою *δε*:

τοιόσδε,	τοιάδε,	τοιόνδε	<i>такий</i>
τοσόσδε,	τοσήδε,	τοσόνδε	<i>такий великий</i>
τηλικόσδε,	τηλικήδε,	τηλικόνδε	<i>у такому віці</i>

§ 129.2. Займенник *οὗτος, αὕτη, τοῦτο*

Займенник *οὗτος* *цей, той* відповідає латинському *iste*.

У формах непрямих відмінків однини і множини чоловічого і жіночого родів та усіх відмінків середнього роду перший склад цього займенника отримує початкове *τ*. Другий склад є архаїчним вказівним займенником *τός, τή, τόν*, з якого згодом розвинувся артикль.

Для визначення, який із дифтонгів (αυ чи ου) присутній у першому складі, існує практичне правило:

- ✓ ου, якщо в другому складі знаходяться ο, ω, ου, οι;
- ✓ αυ, якщо в другому складі знаходяться α, αι, η.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	οὗτος	αὕτη	τοῦτο	οὗτοι	αὗται	ταῦτα
<i>gen.</i>	τούτου	ταύτης	τούτου	τούτων		
<i>dat.</i>	τούτῳ	ταύτῃ	τούτῳ	τούτοις	ταύταις	τούτοις
<i>acc.</i>	τοῦτον	ταύτην	τοῦτο	τούτους	ταύτας	ταῦτα

За зразком парадигми οὗτος відмінюються такі вказівні займенники із співвідносним значенням:

τοιοῦτος,	τοιαύτη,	τοιοῦτο(ν)	<i>такий</i>
τοσοῦτος,	τοσαύτη,	τοσοῦτο(ν)	<i>такий великий</i>
τηλικοῦτος,	τηλικαύτη,	τηλικοῦτο(ν)	<i>у такому віці</i>

§ 129.3. Займенник *ἐκεῖνος, ἐκεῖνη, ἐκεῖνο*

Вказівний займенник *ἐκεῖνος* *він, той* (лат. *ille*) може вживатись із іменником з артиклем або без артикля; відмінюється аналогічно *αὐτός* (наголос має за зразком прикметника *κοῦφος*).

§ 130. Відносні займенники (*relativa, ἀναφορικά*)

§ 130.1. Займенник *ὅς, ἥ, ὅ*

Відносний займенник *ὅς, ἥ, ὅ* *який, яка, яке; хто, що* має у всіх відмінках важкий придих, який виник після втрати початкового первісного індоєвропейського *j*: *ὅς* < *jos, *ἥ* < *ja, *ὅ* < *jod.

Відмінюється практично як артикль, але замість початкового *τ* усі відмінкові форми мають *spiritus asper*.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	ὅς	ἥ	ὅ	οἱ	αἱ	ἅ
<i>gen.</i>	οὗ	ἥς	οὗ		ᾶν	
<i>dat.</i>	ᾧ	ἥ	ᾧ	οἷς	αἷς	οἷς
<i>acc.</i>	ὄν	ἥν	ὄ	οὓς	ἅς	ἅ

§ 130.2. Займенник ὄσπερ, ἥπερ, ὅπερ та інші

Займенник ὄσπερ який саме, хто саме складається із відносного займенника ὅς та енклітичної частки περ, тому відмінюється, зберігаючи наголоси парадигми ὅς.

До відносно-питальних займенників належать:

οἷος, οἷα, οἷον або ὁποῖος, ὁποῖα, ὁποῖον який (лат. qualis);

ὅσος, ὅση, ὅσον або ὁπόσος, ὁπόση, ὁπόσον який великий (quantus);

ἡλικός, η, ον або ὁπηλικός, η, ον якого віку;

πότερος, α, ον або ὁπότερος, α, ον який з двох (uter).

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ὥι μήτε χλαῖνα σισύρα τε συμφέρει. Якому не підходять ні плащ, ні кожух (тобто нічим не догодиш).

Οἷα ἐκ τριόδου. Тривіальні вирази (лат.: verba trivialia).

Ὅσα δένδρων ὑπέικει, κλώνας ἐκσώζεται (Софокλής). Ті дерева, які гнуться, зберігають своє гілля.

Вправа 1. Утворить і провідміняйте словосполучення:

ось цей (οὗτοσί) свідок; такий (τοιόσδε) скарб; такий великий (τοσόσδε) корабель; якого віку (ἡλικός) дерево?

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Οἱ ἐνδόξων ἀνδρῶν υἱεῖς πολλάκις οὐ τοιοῦτοί εἰσιν, οἷοι ἦσαν οἱ πατέρες αὐτῶν.
2) Ἐν τῇ μάχῃ τὸ τῶν Ἑλλήνων σύνθημα ἦν τόδε· Ζεὺς σωτὴρ καὶ νίκη. 3) Ὅν γὰρ θεοὶ στέργουσιν, ἀποθνήσκει νέος. 4) Ἐκείνο τὸ δένδρον παντὶ τῷ χωρίῳ καλὴν σκιὰν παρέχει. 5) Οὐχ οὗτος πλούσιός ἐστιν, ὃς πολλὰ ἔχει, ἀλλ' ἐκεῖνος, ὃ τὰ αὐτοῦ ἀρέσκει.
6) Γοργώ, Λάκαινα γυνή, τῷ υἱῷ ἐπὶ στρατείαν πορευομένῳ τὴν ἀσπίδα ἐγχειρίζουσα ἔλεξεν· "Ἡ ταύτην ἢ ἐπὶ ταύτης." 7) Περὶ ὧν ἕκαστος μάλιστα σπουδάζει, ταῦτ' αὐτῷ κάλλιστα ἔχει. 8) Αὕτη ἡ πόλις ἀρίστη ἐστίν, ἐν ἣ οἱ μὲν πολῖται τοῖς ἀρχουσι πείθονται, οἱ δὲ ἀρχοντες τοῖς νόμοις. 9) Κῦρος εἰς χώραν ἦκεν, ἐν ἣ οὔτε χόρτος ἦν, οὔτε οὐδὲν δένδρον. 10) Μέγιστος ἦν Ἀθήνησιν ὁ τῶν γλαυκῶν ἀριθμὸς, ὥστε "γλαῦκα Ἀθήναζε" ἐλέγετο πρὸς τούτους, οἱ περιττὸν ἔπραξαν.

Μηδὲν ἄγαν σπεύδειν· πάντων μέσ' ἀριστα· καὶ οὕτως,

Κύρην, ἕξεις ἀρετήν, ἦντε λαβεῖν χαλεπόν.

(Θέογ. 335–336)

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Арістотель каже, що Софокл зображує людей, якими їм слід бути, а Еврипід – якими вони є. 2) Ніколи не помиляється той, хто нічого не робить. 3) Ми маємо таку велику надію на вас.

§ 131. Питальні займенники (*interrogativa, ἐρωτηματικά*)

Питальний займенник τίς, τί зберігає прадавнє протиставлення роду живих істот (чоловічого і жіночого): τίς *хто?* який? яка? родові неживих предметів: τί *що?* яке?

Займенник τίς, τί відмінюється за третьою відміною, зберігаючи завжди на першому складі асutus, який в односкладових формах ніколи не переходить у gravis.

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	τίς	τί	τίνες	τίνα
<i>gen.</i>	τίνος, τοῦ		τίνων	
<i>dat.</i>	τίνι, τῷ		τίσι(ν)	
<i>acc.</i>	τίνα	τί	τίνας	τίνα

§ 132. Неозначені займенники (*indefinita, ἀόρισται*)§ 132.1. Займенник *τις, τι*

Неозначений займенник τίς, τί є омографом до питального займенника τίς, τί, лише відрізняється наголосом.

Τίς *хто-небудь, який-, яка-небудь, τί що-небудь, яке-небудь* завжди є енклітикою, окрім форми ἄττα. У двоскладових формах наголос стоїть на другому складі, в наголошених односкладових – завжди gravis.

	<i>Singularis</i>		<i>Pluralis</i>	
	<i>m, f</i>	<i>n</i>	<i>m, f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	τίς	τί	τινές	τινά, ἄττα
<i>gen.</i>	τινός, τοῦ		τινῶν	
<i>dat.</i>	τινί, τῷ		τισί(ν)	
<i>acc.</i>	τινά	τί	τινάς	τινά, ἄττα

§ 132.2. Займенник *ὅστις, ἧτις, ὅ τι*

Неозначено-відносний займенник ὅστις, ἧτις, ὅ τι *кожен, хто; хто б не* складається з відносного ὅς, ἧ, ὅ та неозначеного τίς, τί.

Відмінюються обидва елементи слова, причому енклітика *τις* не впливає на наголос першої основи слова.

	<i>Singularis</i>			<i>Pluralis</i>		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
<i>nom.</i>	ὅστις	ἧτις	ὅ τι	οἵτινες	αἵτινες	ἅτινα, ἄττα

<i>gen.</i>	οὔτινος, ὅτου	ἦστινος οὔτινος, ὅτου	ὄντινων, ὄτων
<i>dat.</i>	ὧτινι, ὄτω	ἦτινι ὧτινι, ὄτω	οἴστισι(ν), αἴστισι(ν), οἴστισι(ν)
<i>acc.</i>	ὄντινα	ἦτινα ὄ τι	οὔστινας ἄστινας ἄτινα, ἄττα

Σ До відносних займенників, складених з питальними та неозначеними, і до ὄπος можуть приєднуватись частки δή, частіше δήποτε і οὖν, для того, щоб відносність займенника розширити на все, що позначається ним: ὄστισδή, ὄστισδήποτε, ὄστισοῦν *χτο β νε, якуй би не* (лат. quicumque); ὄποσσδή, ὄποσσδήποτε, ὄποσσοῦν *якуй би великий не* (лат. quantuscunque).

§ 132.3. Займенник ὄ (ή, τὸ) δείνα

Займенник δείνα *δεχτο, якуйсь собі* відмінюється за третьою відміною (можливі й недекліновані форми) і вживається з відповідними родовими артиклями.

	<i>Singularis</i>	<i>Pluralis</i>
<i>nom.</i>	δείνα	δείνες
<i>gen.</i>	δείνος	δείνων
<i>dat.</i>	δείνι	—
<i>acc.</i>	δείνα	δείνας

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Τίς ὄρνις εὐφωνοτέρα ἐστὶν ἀηδόνας; 2) Ὅστις ἄλλον τινα ἀποκτείνει, τούτω θάνατός ἐστι ζήμια. 3) Οὔτινος ἡ ψυχὴ ἐλευθέρα ἐστὶ κακῶν, οὗτος ἐσθλὸς ἀνὴρ. 4) Τί ἐστὶ πολεμιώτατον ἀνθρώποις; Αὐτοὶ ἑαυτοῖς. 5) Τίνες τῶν στρατηγῶν τὴν ἐλπίδα νίκης οὐκ ἔχουσιν; 6) Ζῶά τινα μικρὰ μίαν μόνον ἡμέραν βιοτεύει. 7) Οὔστινας οὗτος ὁ ἀνθρωπος στέργει, τούτους διὰ τοὺς πονηροὺς τρόπους αὐτῶν φεῦγε. 8) Τίς μείζων, τίς κρείττων τοῦ Ἑρακλέους; 9) Σχολαστικός τις ἔλεξεν. "Ἐγὼ αἰεὶ λέγω καὶ γράφω ἀκριβῶς." 10) Οἱ Ἕλληνες παρὰ Φοινίκων ἐδέξαντο τέχνας τινάς, ὥσπερ σημεῖα γράφειν. 11) Ζηλωτοὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες μὴ ἐπισήμοις συμφοραῖς ἐν τῷ βίῳ περιπίπτουσιν. 12) Τοῦ Κροίσου οἱ θησαυροὶ τοιοῦτοι ἦσαν, ὅσοι οὐδενὸς τῶν τότε ἀνθρώπων.

Σωκράτης τὴν Ἀλκιβιάδου ὕβριν παύει

Ἄλκιβιάδης ἐπήρετό ποτε τοῖς ἑαυτοῦ χρήμασι καὶ ἀγροῖς. Ταῦτ' ἀκούσας ὁ Σωκράτης αὐτὸν καὶ πάντας τοὺς ἄλλους, οἵτινες παρήσαν, πρὸς πίνακά τινα ἄγει, ἐν ᾧ ἦν περίοδος τῆς γῆς. Ἐκεῖ δ' ὁ Σωκράτης λέγει. "Τίς ὑμῶν ἀναγνωρίζει τι τούτων, ἃ φανερά ἐστὶν ἐν τούτῳ τῷ πίνακι;" Καὶ ὁ μὲν. "Ἦδε ἡ χώρα ἐστὶν ἡ Ἑλλάς". Ὁ δέ. "Τοῦτο μὲν τὸ πέλαγός ἐστὶ τὸ Ἰωνικόν, ἐκεῖνο δὲ τὸ Αἰγαῖον". Ἄλλος δέ τις. "Αὐταὶ μὲν αἱ νῆσοί εἰσιν αἱ Κυκλάδες, ἐκεῖναι δ' αἱ Σποράδες". Τότε δὲ Σωκράτης πρὸς τινα λέγει. "Ποῦ δ' ἐστὶν ἡ Ἀττικὴ;" "Ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ". "Τίνας ποταμοὺς βλέπετε; Λέγετε ὀνόματά τινων". "Οὗτος μὲν ὁ ποταμός ἐστὶν ὁ Ἰλισός, ἐκεῖνος δ' ὁ Κηφισός". "Σὺ δέ, ὦ Ἀλκιβιάδη, λέγε, ποῦ εἰσὶν οἱ σοὶ ἀγροί;" Τότε δ'

Ἄλκιβιάδης οὐδέν εἶχε λέξει· ὁ δὲ Σωκράτης· "Εἰ οἱ σοὶ ἄγροὶ μηδέν εἶσι μέρος τῆς Ἀττικῆς, τί ὑβρίζεις;"

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Софокл каже: "Гордощі породжують тирана, а боги карають усіляку зарозумілість." 2) Чиї закони видаються людині найкращими? – Її самої. 3) Що для полководця приємніше за перемогу?

§ 133. Співвідносні займенники (*correlativa, συσχετικά*)

Співвідносними називаються займенники головного і подрядного речень, які перебувають між собою в певному відношенні за змістом й за формою: один з них містить питання, інший – частково відповідь. У ролі співвідносних займенників можуть виступати відносні, неозначені та вказівні займенники. Вказівний займенник у ролі корелята часто пропускається, а у формі його відмінка ставиться відносний займенник (явище атракції, див. § 238).

Питальні	Неозначені	Вказівні	Відносні	Неозначено-відносні
τίς <i>хто?</i> (quis)	τίς <i>хто-небудь</i> (aliquis)	ὁδε, οὗτος <i>цей</i> (hic, iste) ἐκεῖνος <i>той</i> (ille)	ὅς <i>який, хто</i> ὅσπερ <i>саме</i> <i>який</i>	ὅστις <i>хто б не</i> (quisquis)
πότερος <i>який з двох</i> (uter)		ἕτερος <i>один</i> (alter)		ὁπότερος <i>хто б не з двох</i> (utercumque)
πόσος (quantus)	πόσος (aliquantus)	τοσόσδε, τοσοῦτος (tantus)	ὅσος, ὅσοσπερ (quantus)	ὁπόσος <i>який великий б не</i> , (quantuscumque)
(qualis)		(talis)	(qualis)	(qualiscumque)
πηλίκος <i>якого віку</i>		τηλικόσδε, τηλικούτος <i>такого віку</i>	ήλικος <i>якого віку</i>	ὁπηλίκος <i>такого віку</i>

Π Α Ρ Ο Ι Μ Ι Α Ι Κ Α Ι Γ Ν Ω Μ Α Ι

Οἷα ἡ δέσποινα, τοιαύτη καὶ ἡ κύων. Яка хазяйка, така й собака.

Ὅσοι ἄνθρωποι, τοσαῦται γινώμαι. Скільки людей, стільки й думок.

Οἷος ὁ ἄρχων, τοιοῦτοι οἱ ἀρχόμενοι. Який правитель, такі й піддані. (Пор. лат.: qualis rex, talis grex – який пастух, таке й стадо).

Вправа 1. Прочитайте, зробіть аналіз і перекладіть:

1) Οἷος ὁ βίος, τοιοῦτος καὶ ὁ λόγος, οἷος ὁ λόγος, τοιαῦται καὶ αἱ πράξεις. 2) Ὅσω μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι τὰ ἑαυτῶν ἀμαρτήματα γινώσκουσιν, τοσοῦτω μείον τὰ τῶν ἄλλων ψέγουσιν. 3) Ὅση ἡ τέχνη, τοσαύτη ἡ δόξα. 4) Τοιοῦτος ῥήτωρ βέλτιστός

ἔστιν, ὅστις ἐν ὀλίγοις ἔπεισι τὰ πλεῖστα λέγει. 5) Ὁ Ἅγιος ὁ βασιλεὺς ἔλεγεν, ὅτι τοῖς Λακεδαιμονίοις οὐ τοῦτο μέλει, ὅποσοι εἰσὶν οἱ πολέμιοι, ἀλλ' ὅπου εἰσὶν. 6) Οὐκ αἰεὶ τελευτὴ ἔστι τοιαύτη, οἷα ἦν ἡ ἀρχή. 7) Μιλτιάδης καὶ Θεμιστοκλῆς τοσαῦτα ὠφέλησαν τὴν πατρίδα, οὐδὲ ῥάδιον λέξαι, ὁπότερος αὐτῶν μείζωνος δόξης ἄξιός ἐστιν. 8) Ὅσος ὁ πόνος, τοσοῦτος ὁ μισθός. 9) Ὅσοις δακτύλους ἔχομεν ἐν ταῖς χερσὶ, τοσοῦτους ἔχομεν ἐν τοῖς ποσίν.

...ἀλλ' εἰ χεῖρας ἔχον βόες ἢ λέοντες,
(ὡς) γράψαι χεῖρεσσι καὶ ἔργα τελεῖν ἄπερ ἄνδρες,
καὶ κε θεῶν ἰδέας ἔγραφον καὶ σώματ' ἐποίεον
τοιαῦθ', οἷόν περ καὶ αὐτοὶ δέμας εἶχον (ἕκαστοι),
ἵπποι μὲν θ' ἵπποισι, βόες δὲ τε βουσὶν ὁμοῖα.
(Ξεν. 13)

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) У той самий день, в який відбулася битва при Платеях, була битва і при Мікале. 2) Важливо не скільки часу хто прожив, а скільки добра він зробив іншим за своє життя. 3) У тому самому році, в якому була битва при Саламіні, народився Евріпід.

§ 134. Умовний спосіб (coniunctivus, ὑποτακτική)

У грецькій мові збереглись обидва індоєвропейських способи: умовний (coniunctivus) і бажальний (optativus).

Синтаксичні функції грецького кон'юнктива порівняно вужчі, аніж латинського, який за формою і значенням об'єднав індоєвропейські умовний і бажальний способи.

§ 134.1. Кон'юнктив у незалежних реченнях

Кон'юнктив у незалежних реченнях називається coniunctivus voluntatis і виражає непрямий наказ чи заборону; вживається лише у формах 1-ї особи однини і множини. Інколи для підсилення заклику стоять слова ἄγε (δή), φέρε (δή). Заперечення – μή.

Λέγωμεν. Скажімо. Давайте скажемо.

Φέρε δὴ ἄρχωμαι. Ну ж бо я почну.

Μὴ ἀκούωμεν. Не слухаймо.

Σ Наказ для 2-ї і 3-ї осіб завжди передається через імператив, на відміну від латинської мови, в якій coniunctivus може виражати наказ для усіх 3-х осіб.

У незалежному реченні кон'юнктив може означати сумнів, непевність чи вагання. Такий умовний спосіб називають coniunctivus dubitativus; він вживається в питальних реченнях у формах 1-ї особи.

Εἴπωμεν ἢ σιγῶμεν; Сказати нам чи помовчати?

§ 134.2. Кон'юнктив у підрядних реченнях

У підрядних реченнях кон'юнктив вживається з часткою ἄν, означає майбутню дію або узагальнення і називається coniunctivus prospectivus. На відміну від латинської мови, де в більшості типів підрядних речень виступає coniunctivus, причому в часових формах за чіткими правилами consecutio temporum (послідовність часів), у грецьких складнопідрядних реченнях спостерігається consecutio modorum (послідовність способів).

Consecutio modorum зумовлює вживання coniunctivus у певному типі підрядного речення, яке залежить від головного (керуючого) речення з присудком у головному часі або імперативі. Але дотримання правил consecutio modorum не є обов'яз-

ковим, тому замість кон'юнктива можна поставити індикатив відповідного часу (окрім підрядних речень мети та додаткових після дієслів страху).

Оскільки кон'юнктив найчастіше зустрічається саме в підрядних реченнях, у курсі морфології (дещо випереджаючи ґрунтовний розгляд складнопідрядних речень у матеріалі синтаксису²⁶) подаємо практичну таблицю вживання *coniunctivus* у підрядних реченнях.

мети із ἵνα, ὅπως	praesens coniunctivi	βουλεύω, ἵνα ἀληθεύητε	<i>раджу, щоб ви говорили правду</i> (минулим часом недоконаного виду)
	aoristus coniunctivi	βουλεύω, ἵνα ἀληθεύσητε	<i>раджу, щоб ви сказали правду</i> (минулим часом доконаного виду)
додаткове після дієслів страху	praesens coniunctivi	φοβοῦμαι, μὴ ἀληθεύητε	<i>боюсь, що ви не кажете правди</i> (теперішнім часом)
	aoristus coniunctivi	φοβοῦμαι, μὴ ἀληθεύσητε	<i>боюсь, що ви не скажете правду</i> (майбутнім часом доконаного виду)
умовне з εἰάν	praesens coniunctivi	...εἰάν βουλεύω	<i>якщо я радитиму</i> (майбутнім часом недоконаного виду)
	aoristus coniunctivi	...εἰάν βουλεύσω	<i>якщо я пораджу</i> (майбутнім часом доконаного виду)
часу із ἕως ἄν, πρὶν ἄν, ὅταν, ἐπειδᾷν	praesens coniunctivi	ἕως ἄν (πρὶν ἄν, ὅταν, ἐπειδᾷν)	<i>поки (перш, ніж; коли) я радитиму</i> (майбутнім часом недоконаного виду)
	aoristus conjunctivi	ἕως ἄν (πρὶν ἄν, ὅταν, ἐπειδᾷν)	<i>поки (перш, ніж; коли) я пораджу</i> (майб. часом доконаного виду)
відносне з відті- нком умови	praesens coniunctivi	ὅς (ὅστις) ἄν βουλεύη	<i>який (кожен, хто) радитиме</i> (майбутнім часом недоконаного виду)
	aoristus coniunctivi	ὅς (ὅστις) ἄν βουλεύση	<i>який (кожен, хто) порадить</i> (майбутнім часом доконаного виду)

- Σ При теперішній ітеративній (повторюваній) дії в часових, умовних, допустових та відносних підрядних реченнях кон'юнктив з ἄν перекладається теперішнім часом: *coniunctivus praesentis* – недоконаного виду, *coniunctivus aoristi* – доконаного виду.

§ 135. Τελεριστήν χας υμωνωγυ σπωσγυ (*praesens coniunctivi*)

Форми кон'юнктива мають закінчення головних часів, лише з'єднувальні голосні в них є довгими: η і ω.

Activum

S.	1. παιδεύ-ω	P.	1. παιδεύ-ω-μεν
	2. παιδεύ-ης		2. παιδεύ-η-τε
	3. παιδεύ-η		3. παιδεύ-ω-σι(ν)

Medium et passivum

S.	1. παιδεύ-ω-μαι	P.	1. παιδευ-ώ-μεθα
	2. παιδεύ-η		2. παιδεύ-η-σθε
	3. παιδεύ-η-ται		3. παιδεύ-ω-νται

§ 136. Кон'юнктив дієслова εἶμι

Форми виникли за загальним правилом утворення *coniunctivus*; випадіння кінцевого звука основи σ у інтервокальній позиції призвело до контракції звука -ε основи та довгих з'єднувальних голосних, які поглинули попередній короткий звук ε: ᾠ < *έσω, ἦς < *έσης і т.д.

S.	1. ᾠ	P.	1. ᾠμεν
	2. ἦς		2. ἦτε
	3. ἦ		3. ᾠσι(ν)

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Λύκος ἐν αἰτία γίνεται· κἂν φέρη κἂν μὴ φέρη. Вовка завжди звинувачують: чи несе, чи не несе.

Χρεία διδάσκει, κἂν βραδύς τις τὸν σοφόν (*Εὐριπίδης*). Нужда і тугодума змусить стати розумним.

᾽Όταν τὸ ὕδωρ πνίγη, τι δεῖ ἐπιπίνειν; (*Ἀριστοτέλης*). Якщо вода душить, то що ж пити?

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

- 1) Σιγῶμεν τῶν γερόντων λεγόντων. 2) Οὐδεὶς πιστεύσει τῷ ψεύστῃ, κἂν ἀληθεύῃ.
- 3) Οἱ φιλάργυροι, οὐδ' ἐὰν πλείστα ἔχωσιν, ἱκανὰ ἔχειν νομίζουσιν. 4) Οὐ πάντα

ἔξεστιν ἡμῖν πράττειν, ἃ ἂν βουλώμεθα. 5) Διὰ τοῦτο δύο μὲν ἔχομεν ὦτα, στόμα δ' ἓν, ἵνα πλέω μὲν ἀκούωμεν, ἥττω δὲ λέγωμεν. 6) Τοὺς ὄντας ἄνδρας ἀγαθοὺς, τοὺς καθ' ἑαυτῶν ἐπαίνους ἔαν λέγωσιν, οὐ φέρομεν. 7) Ἀστιάγης ἔλεξε πρὸς Κῦρον παῖδα ὄντα· "Ἐὰν παρ' ἐμοὶ μένης, καὶ ἵπποις τοῖς ἐμοῖς χρήσῃ καὶ ἄλλοις, ὅποσους ἂν βούλῃ". 8) Βραδέως μὲν βουλευώμεθα, ταχέως δὲ πράττωμεν. 9) Ἐὰν ἐμβάλλωσιν οἱ πολέμοι εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν, τότε καὶ πορευώμεθα ὡς τάχιστα εἰς τὴν πολεμίαν. 10) Καταφυγή τίς ἐστὶν ἡμῖν ἢ φιλία, ὅταν ἐν δεινοῖς ὦμεν, ὥσπερ τοῖς πλέουσι λιμὴν, ὅταν ἄνεμοι χαλεποὶ πνέωσιν.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Якщо будеш розсудливим, то добре тобі житиметься. 2) Як достоїн правити той, хто сам не підкоряється законам? 3) Радіймо життю.

§ 137. Бажальний спосіб (optativus, εὐκτική)

Через форми оптатива у грецькій мові висловлюється можливість здійснення або бажаність якоїсь дії. В підрядних реченнях оптатив виступає як граматикалізована категорія.

Заперечення при оптативі – οὐ і μή.

§ 137.1. Оптатив у незалежних реченнях

У незалежних реченнях оптатив може виражати побажання, яке мовець вважає здійсненим. Бажання може відноситися до теперішнього або майбутнього часу, але ніколи – до минулого. Перед формами оптатива стоять, як правило, слова εἶθε, εἰ γάρ, які відповідають латинському utinam *о, якщо б*.

Εἶθε Κῦρος βασιλεύει. *О, якщо б Кір царював (тепер).*

Εἶθε Κῦρος μὴ βασιλεύσειεν. *О, якщо б Кір не був (тоді) царем.*

Σ Нездійсненне бажання виражається: для теперішнього часу через імперфект з εἶθε, εἰ γάρ або за допомогою особових форм аориста другого дієслова ὠφέιλω та презентного інфінітива; для минулого часу – через аорист з εἶθε, εἰ γάρ або за допомогою особових форм аориста другого дієслова ὠφέιλω та інфінітива презенса або аориста²⁷.

Εἶθε Κῦρος ἐβασίλευεν. Ὡφέλε Κῦρος βασιλεύειν. *О, якщо б Кір (тепер) царював (= але він не царює).*

Εἶθε Κῦρος ἐβασίλευσεν. Ὡφέλε Κῦρος βασιλεῦσαι. *О, якщо б Кір (тоді) царював (= але він не царював).*

Оптатив з часткою ἄν означає теперішню або майбутню можливість і називається optativus potentialis; за значенням відповідає латинському coniunctivus optativus. Заперечення οὐ.

Κῦρος ἄν βασιλεύει. *Кір міг би (зараз) царювати.*

Σ Можливість у минулому означає індикатив імперфекта чи аориста з ἄν (indicativus irrealis).

Κῦρος ἄν ἐβασίλευσεν. *Кір міг би (тоді) царювати.*

§ 137.2. Оптатив у підрядних реченнях

Вживання оптатива у підрядних реченнях підпорядковане правилу consecutio modorum, згідно з яким після історичних часів присудка головного речення присудок підрядного замість індикатива чи кон'юнктив певного часу ставиться в оптативі того ж часу (за винятком імперфекта та плюсквамперфекта, що не утворюють оптативних форм).

додаткове praes. opt.,
з ὅτι, ὡς aor. opt.

ἔλεγον, ὅτι
γράφει ἔλεγον,

я говорив, що він пише
" " " написав

²⁷ Див. § 247.

	fut. opt.	ὅτι γράψειε ἔλεγον, ὅτι γράψοι	" " "	напише
непрямо- питальне	praes. opt.,	ἠρώτων, ὅτι	я запитував, що він пише	
	aor. opt.	γράφοι ἠρώτων,	" " "	написав
	fut. opt.	ὅτι γράψειε ἠρώτων, ὅτι γράψοι	" " "	напише
мети	praes. opt.,	ᾠνήσατο, ἵνα	він купив, щоб я мав	
	aor. opt.	ἔχοιμι ᾠνήσατο, ἵνα ἔξαιμι	" " " "	
додаткове після діє- слів стра- ху	praes. opt.,	ἐφοβούμην, μὴ	я боявся, що ти не пишеш	
	aor. opt.	γράφοις ἐφοβούμην, μὴ γράψαις	я боявся, що ти не напишеш	
умовне з εἰ	в аподосисі –	εἰ λέγοιμι,	якщо б я казав, помилявся б (міг помиляться)	
	praes., aor. opt. з ἄν; у протасисі – praes., aor. opt.	ἁμαρτάνοις ἄν εἰ λέξαιμι, ἁμαρτήσαιμι ἄν	якщо б я сказав, помилився б (міг помилились)	

- Σ При ітеративній дії в минулому вживаються оптатив теперішнього часу або аориста без ἄν.
- Σ Якщо підрядні речення часу, мети та відносні залежать від головного речення із присудком у оптативі, то присудок цих підрядних речень теж ставиться в оптативі. Це явище називається асиміляцією способів (*attractio modorum*). Однак, якщо вказані типи підрядних речень залежать від оптатива, який виражає нездійснене бажання чи нереальність, то в них присудок, звичайно, вживається в індикативі історичних часів.

§ 138. Теперішній час бажального способу (*praesens optativi*)

Ознакою бажального способу головних часів виступає формант *οι*²⁸. Оптатив має закінчення історичних часів.

Activum

S. 1. παιδεύ-οι-μι	P. 1. παιδεύ-οι-μεν
2. παιδεύ-οι-ς	2. παιδεύ-οι-τε
3. παιδεύ-οι	3. παιδεύ-οι-ειν

- Σ Закінчення 1-ї ос. одн. -μι походить з другої дієвідміни.

²⁸

Насправді суфіксом є -ι-, а дифтонг *οι* – це результат злиття сполучного голосного з ним.

Medium et passivum

S. 1. παιδευ-οί-μην	P. 1. παιδευ-οί-μεθα
2. παδεύ-οι-ο	2. παδεύ-οι-σθε
3. παδεύ-οι-το	3. παδεύ-οι-ντο

§ 139. Οπτατιβ дієслова εἰμί

Ознакою оптатива дієслова εἰμί був суфікс -ιη- в однині та -ι- або -ιη- у множині. Кінцевий приголосний основи σ, опинившись у інтервокальній позиції, випав, а ε основи та наступна ι злилися в дифтонг ει: εἶην < *έσ-ιη-ν і т.п.

S. 1. εἶ-ην	P. 1. εἶμεν або εἶ-ημεν
2. εἶ-ης	2. εἶτε " εἶ-ητε
3. εἶ-η	3. εἶεν " εἶ-ησαν

§ 140. Майбутній час першої бажального способу (*futurum I optativi*)

Форми *futurum optativi* утворюються від футуральної основи (основа дієслова із суфіксом -σ-) за допомогою суфікса -οι- та особових закінчень таких, як у *praesens optativi*.

Activum

S. 1. παιδεύσ-οι-μι	P. 1. παιδεύσ-οι-μεν
2. παιδεύσ-οι-ς	2. παιδεύσ-οι-τε
3. παιδεύσ-οι	3. παιδεύσ-οι-εν

Medium

S. 1. παιδευσ-οί-μην	P. 1. παιδευσ-οί-μεθα
2. παιδεύσ-οι-ο	2. παιδεύσ-οι-σθε
3. παιδεύσ-οι-το	3. παιδεύσ-οι-ντο

Вправа 1. Прочитайте, визначте типи оптатива і перекладіть:

1) Κατὰ Πλάτωνα φιλόσοφον νόμους ὀρθῶς ἂν ὀνομάζοιμεν τῆς πόλεως ψυχῆν· τῆς δὲ ψυχῆς κακῶς πραττούσης τὸ σῶμα οὐκ ἂν εἶ ἔχοι. 2) Θαυμάσαντός τινος, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται οὕτως ὀλίγον οἶνον πίνοιεν, Λεωτιχίδης· "Οὕτως ὀλίγον", ἔφη, "πίνομεν, ἵνα μὴ ἄλλοι ὑπὲρ ἡμῶν βουλευῶνται, ἀλλ' ἡμεῖς ὑπὲρ ἄλλων". 3) Δημάρατος ἔλεξε πρὸς Ξέρξην ἐν ταῖς Θερμοπύλαις· "Νῦν ἂν πρὸς τοὺς ἀνδρειοτάτους ἄνδρας μάχοιο". 4) Πῶς ἂν τις ἐρίζοι ὑμῖν; 5) Εἶθε αἰεὶ τὰ δίκαια ἰσχύοι. 6) Εἶθ' ἄξιο φαίνοισθε, ὦ νέοι, τῶν ὑμετέρων προγόνων.

Περὶ ὀστρακισμοῦ

Θεμιστοκλῆς διεβάλλετο πρὸς τὸν δῆμον, ὡς τυραννίδος ὀρέγοιτο. Ὁ δὲ δῆμος τοῖς ὄνομα καὶ δόξαν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἔχουσιν ἤχθετο. Ἦκον οὖν εἰς ἄστὺ οἱ πολῖται, ἵνα ὀστρακίζοιεν τὸν Θεμιστοκλέα. Ἦν δ' ὁ ὀστρακισμὸς τοιόνδε τι· ὅτε τινὰ ἀποδιῶξαι βούλοιο, συνελέγοντο εἰς ἄστὺ. Ὀστρακὸν ἐλάμβανεν ἕκαστος καὶ ἐγγράψας, ὃν ἐβούλετο ἀποδιῶξαι, ἔφερεν εἰς τὴν ἀγοράν. Τῶν δ' ἐν τέλει ἦν πρῶτον ἀριθμῆσαι τὸ πλῆθος τῶν ὀστράκων· εἰ γὰρ ἑξακισχιλίων ἐλάττους οἱ γράψαντες ἦσαν, ἄκυρος ἦν ὁ ὀστρακισμὸς· τὸν δ' Ἀθηναῖον, ὃς ὑπὸ τῶν πλείστων ὠνομάζετο, ἐξεκήρυττον εἰς ἔτη δέκα. Οὕτως ἐξεκήρυξαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Θεμιστοκλέα.

Θέλω λέγειν Ἀτρείδας,	κάγῳ μὲν ἦδον ἄθλους
θέλω δὲ Κάδμον ἄδειν·	Ἡρακλέους· λύρη δὲ
ὁ βάρβιτος δὲ χορδαῖς	Ἔρωτας ἀντεφώνει.
Ἔρωτα μῦνον ἠχεῖ,	χαίροιτε λοιπὸν ἡμῖν,
ἤμειψα νεῦρα πρῶην	ἥρωες· ἡ λύρη γὰρ
καὶ τὴν λύρην ἅπασαν,	μόνου Ἔρωτας ἄδει.
	(Ἀνακρ. 23)

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) О, якщо б воїни захищали місто. 2) Вороги, маючи довгі товсті списи, які кожен ледве міг нести, намагалися ними захищатися. 3) Кожен може помилятися.

ΚΟΝΤΡΑΓΟΒΑΝΙ ΔΙΕΣΛΟΒΑ (VERBA CONTRACTA, ΡΗΜΑΤΑ ΣΥΝΗΡΗΜΕΝΑ)

ΛΕΚΤΙΑ 56

Значну групу дієслів з презентними основами на голосні звуки (verba pura) складають дієслова з кінцевими короткими голосними звуками основи – -ε, -α, -ο. При дієвідмінюванні ці голосні зазнають контракції із з'єднувальними голосними ε/η, ο/ω, формантою опатива οι, деякими закінченнями, тому такі дієслова називаються контрагованими (verba contracta, ῥήματα συνηρημένα).

У словниках грецької мови для контрагованих дієслів (яких особливо багато було в аттичному діалекті) подається нестягнута форма для полегшення визначення основи: ποιέω *робити*, τιμάω *шанувати*, δουλόω *поневолювати* тощо. Якщо кінцевий голосний звук основи був наголошеним, то контрагований склад отримує circumflexus. Якщо ж наголос стояв на другому із голосних, які зазнали контракції, то контрагований склад має acutus (№18,19).

§ 141. Κοντραговανι διεσлова на -έω

Praesens et imperfectum activi

Μοжливи випадки контракції для дієслів на -έω:

➤ довгий голосний або дифтонг поглинає попередній ε (№ 13,15):

ε + ω > ω   ε + η > η   ε + ει > ει
ε + η > η   ε + ου > ου   ε + οι > οι

➤

ε + ο > ου   ε + ε > ει (№ 15)

Δієслово ποιέω *робити*

Praesens activi

Indicativus

S. 1. (*ποιε-ω)	ποιῶ	P. 1. (*ποιε-ο-μεν)	ποιοῦμεν
2. (*ποιε-εις)	ποιεῖς	2. (*ποιε-ε-τε)	ποιεῖτε
3. (*ποιε-ει)	ποιεῖ	3. (*ποιε-ουσιν)	ποιοῦσιν

Coniunctivus

S. 1. (*ποιε-ω)	ποιῶ	P. 1. (*ποιε-ω-μεν)	ποιῶμεν
2. (*ποιε-ης)	ποιῆς	2. (*ποιε-η-τε)	ποιῆτε
3. (*ποιε-η)	ποιῆ	3. (*ποιε-ωσιν)	ποιῶσιν

Optativus

S. 1. (* <i>ποιε-οι-μι</i>)	ποιοῖμι	αὐτο ποιοίην	P. 1. (* <i>ποιε-οι-μειν</i>)	ποιοῖμεν
2. (* <i>ποιε-οι-ς</i>)	ποιοῖς	" ποιοίης	2. (* <i>ποιε-οι-τε</i>)	ποιοῖτε
3. (* <i>ποιε-οι</i>)	ποιοῖ	" ποιοίη	3. (* <i>ποιε-οι-ειν</i>)	ποιοῖεν

Σ Φορми однини ποιοίην, ποιοίης, ποιοίη утворені за зразком оптатива для дієслів другої дієвідміни.

Imperativus

S. 2. (* <i>ποιε-ε</i>)	ποιέει	P. 2. (* <i>ποιε-ε-τε</i>)	ποιεῖτε
3. (* <i>ποιε-ε-τω</i>)	ποιείτω	3. (* <i>ποιε-ο-ντων</i>)	ποιοῦντων

Infinitivus

Participium

	<i>m</i> – (* <i>ποιε-ων</i>)	ποιῶν,	gen. ποιούντος
(* <i>ποιε-ειν</i>) ποιεῖν	<i>f</i> – (* <i>ποιε-ουσα</i>)	ποιούσα,	" ποιούσης
	<i>n</i> – (* <i>ποιε-οιν</i>)	ποιούν,	" ποιούντος

Imperfectum activi

S. 1. (* <i>ε̇-ποιε-ο-ν</i>)	ἐποίουν	P. 1. (* <i>ε̇-ποιε-ο-μειν</i>)	ἐποιοῦμεν
2. (* <i>ε̇-ποιε-ε-ς</i>)	ἐποίεις	2. (* <i>ε̇-ποιε-ε-τε</i>)	ἐποιεῖτε
3. (* <i>ε̇-ποιε-ε</i>)	ἐποίει	3. (* <i>ε̇-ποιε-ο-ν</i>)	ἐποίουν

Σ Ομονімічні форми:

ποιῶ <	1 p. sg. praesentis indicativi act.
ποιεῖτε <	1 p. sg. praesentis coniunctivi act.
	2 p. pl. praesentis indicativi act.
ποιεῖτε <	2 p. pl. praesentis coniunctivi act.
	2 p. pl. praesentis imperativi act.
ποιούσι(ν) <	dat. pl. participii praesentis act. m et n
	3 p. pl. praesentis indicativi act.
ποιοῦντων <	3 p. pl. praesentis imperativi act.
	gen. pl. participii praesentis act. m et n

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Εὐτύχει. Εὐτυχοίης. Щасти тобі. (Формула прощання).

Ἐλέφαντα ἐκ μίας ποιείς. Τι ροбиш з мухи слона.

Βατράχοις οἶνοχέλεις. Τι наливаєш вина жабам.

Μία χελιδὼν οὐ ποιεῖ ἔαρ. Одна ластівка не робить весни (лат.: una hirundo ver non facit).

Ἵργή φιλοῦντος μικρὸν ἰσχύει χρόνον. Гнів закоханого триває недовго.

Ἵδικεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ὁ φειδόμενος τῶν κακῶν. Хто щадить лихих, шкодить хорошим (лат.: qui malis parcet, bonis nocet).

Πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει (*Ἡράκλειτος*). Все тече, і ніщо не залишається незмінним.

Κρατεῖ ἐν μέρει ἢ φιλία καὶ τὸ νεῖκος (*Ἐμπεδοκλῆς*). Однаково сильними є і любов, і ненависть.

Τῶν πόνων πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τὰ γὰθ' οἱ θεοί (*Ἐπίχαρμος*). Усі блага нам боги продають за працю.

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

ἐνόσουν, ὁμολογῆ, αἰτῶν, φοβούντων, φιλοῦσιν.

Вправа 2. *Прочитайте, зробіть граматичний аналіз, звертаючи увагу на контраговані дієслова, і перекладіть:*

1) Ἵδικεῖ πολλάκις ὁ μὴ ποιῶν τι, οὐ μόνον ὁ ποιῶν τι. 2) Οἱ ἀγαθοὶ μετὰ τὸν θάνατον τὰς μακάρων νήσους κατοικοῦσιν, ὡς οἱ παλαιοὶ λέγουσιν. 3) Χαλεπὸν τὸ ποιεῖν, τὸ δὲ κελεῦσαι ῥάδιον. 4) Οἱ Σπαρτιᾶται φοβούμενοι, μὴ οἱ πολῖται ὑπὸ ξένων διαφθείροιντο, ξενηλασίας ἐποίουν. 5) Κλέαρχος ἐπολέμει τοῖς Θραξὶ τοῖς ὑπὲρ Ἑλλήσποντον οἰκοῦσι καὶ ὠφέλει τοῖς Ἑλλησιν. 6) Ἵρφεὺς ἄδων ἐκίνει λίθους τε καὶ δένδρα. 7) Οὐ μετανοεῖν, ἀλλὰ προνοεῖν χρὴ τὸν ἄνδρα σοφόν. 8) Τῶν εὐτυχούντων πάντες εἰσὶ συγγενεῖς, τῶν δυστυχούντων εὐτυχῆς οὐδεὶς φίλος. 9) Μὴ φθόνει τοῖς εὐτυχοῦσιν, μὴ δοκῆς εἶναι κακός. 10) Ἀρχοντα εὖνουν ὄντα τοῖς ἀρχομένοις ὁμοιοῦμεν πατρὶ φιλοῦντι τοὺς παῖδας. 11) Μὴ ποιεῖτε ταῦτα, ἃ ἂν ἄλλοις ποιοῦσιν ἐγκαλοῖτε. 12) Τίς ἂν ἐπαινοῖη παῖδας, οἱ ἂν μὴ φιλοῦσι τοὺς γονεάς; 13) Ἴνῆρ ποιηρὸς δυστυχεῖ, καὶ εὐτυχοῖ.

Τέττιξ καὶ μύρμηκες

Χειμῶνος ὥρα τέττιξ ἀπορῶν πρὸς τοὺς μύρμηκας ἦκε καὶ ἦτει αὐτοὺς τροφήν. Οἱ δὲ μύρμηκες ἀγανακτοῦντες: "Διὰ τί θέρους οὐ συνήγες τροφήν;" Ὁ δὲ τέττιξ: "Τότε ἦδον μουσικῶς." Οἱ μύρμηκες ἔλεξαν: "Ἄλλ' εἰ θέρους ἠύλεις, χειμῶνος ὄρχοῦ."

Οὕτω νεότης πονεῖν οὐκ ἐθέλουσα παρὰ γῆρας κατοπραγεῖ.

(Αἴσωπος)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Зенон казав, що міста потрібно прикрашати не пам'ятниками, а доблестю громадян. 2) Ми часто хвалимо те, що згодом осуджуємо. 3) Філософ Деметрій сказав Нерону: "Ти мені погрожуєш смертю, а тобі – природа".

§ 142. Контраговані дієслова на -έω

Praesens et imperfectum medii et passivi

Praesens medii et passivi

Indicativus

S.	1. (*ποιε-ο-μαι)	ποιούμαι	P.	1. (*ποιε-ο-μεθα)	ποιούμεθα
	2. (*ποιε-η)	ποιῆ		2. (*ποιε-ε-σθε)	ποιείσθε
	3. (*ποιε-ε-ται)	ποιείται		3. (*ποιε-ο-νται)	ποιούνται

Coniunctivus

S.	1. (*ποιε-ω-μαι)	ποιῶμαι	P.	1. (*ποιε-ω-μεθα)	ποιώμεθα
	2. (*ποιε-η)	ποιῆ		2. (*ποιε-η-σθε)	ποιήσθε
	3. (*ποιε-η-ται)	ποιῆται		3. (*ποιε-ω-νται)	ποιώνται

Optativus

S.	1. (*ποιε-οι-μην)	ποιούμην	P.	1. (*ποιε-οι-μεθα)	ποιοίμεθα
	2. (*ποιε-οι-ο)	ποιούο		2. (*ποιε-οι-σθε)	ποιούσθε
	3. (*ποιε-οι-το)	ποιούτο		3. (*ποιε-οι-ντο)	ποιούντο

Imperativus

S.	2. (*ποιε-ου)	ποιού	P.	2. (*ποιε-ε-σθε)	ποιείσθε
	3. (*ποιε-ε-σθω)	ποιείσθω		3. (*ποιε-ε-σθων)	ποιείσθων

Infinitivus

Participium

		<i>m</i> – (*ποιε-ο-μενος)	ποιούμενος
(*ποιε-ε-σθαι)	ποιείσθαι	<i>f</i> – (*ποιε-ο-μενη)	ποιουμένη
		<i>n</i> – (*ποιε-ο-μενον)	ποιούμενον

Imperfectum medii et passivi

S.	1. (*έ-ποιε-ο-μην)	έποιούμην	P.	1. (*έ-ποιε-ο-μεθα)	έποιούμεθα
	2. (*έ-ποιε-ου)	έποιού		2. (*έ-ποιε-ε-σθε)	έποιείσθε
	3. (*έ-ποιε-ε-το)	έποιείτο		3. (*έ-ποιε-ο-ντο)	έποιούντο

Σ Ομονιμίчні форми:

		3 p. sg. praesentis coniunctivi act.
ποιῆ	<	2 p. sg. praesentis indicativi med. et pass.
		2 p. sg. praesentis coniunct. med. et pass.
ποιείσθε	<	2 p. pl. praesentis indicativi med. et pass.
		2 p. pl. praesentis imperativi med. et pass.

§ 143. Особливості дієслів на -έω

У дієслів на -έω, які первісно закінчувалися на -ερω, контракція відбувається лише у випадках ε + ε та ε + ει, а ось із звуком [ο] ε не стягається взагалі.

Для прикладу, парадигма дієслова θέω *бігти* у *praesens indicativi activi*:

S.	1. θέω	2. θεῖς	3. θεῖ
P.	1. θέομεν	2. θεῖτε	3. θέουσι(ν)

Аналогічно відмінюються такі дієслова:

δέω	<i>потребувати</i>	πλέω	<i>плавати</i>	ῥέω	<i>текти</i>
νέω	<i>пливти</i>	πνέω	<i>дуть</i>	χέω	<i>лити</i>

Σ Дієслово δέω (<*δεσjω) *зв'язувати* має регулярну відміну контрагованих дієслів.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τὰ ἐλάχιστα δεῖ αἰρεῖσθαι τῶν κακῶν. З лих потрібно вибрати найменше.

Ἄει ὑμνούμενα. Стара пісня (досл.: вічно співане; пор. лат. *cantilenam eandem canere* – співати одну й ту ж саму пісню).

Θεοῦ θέλοντος καὶ ἐπὶ ῥιπὸς πλέοις. Якщо бог захоче, то й на циновиці зможеш плисти.

Ἄνω ποταμῶν ῥεῖν. Текти до витоків (пор.: догори дном).

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

ὠχθοῦ, κινεῖσθε, ἐκόσμου, παρακαλείσθω, ὠμολογεῖτο.

Вправа 2. *Прочитайте, зробіть граматичний аналіз, звертаючи особливу увагу на контраговані дієслова, і перекладіть:*

1) Σικελία ἢ νήσος πρότερον Τρινακρία ἐκαλεῖτο. 2) Πολλοὶ σε μισήσουσιν, ἐὰν σαυτὸν φιλήσῃς. 3) Κίμων ἐμμείτο τοὺς δικαίους τρόπους τοῦ αὐτοῦ πατρός. 4) Τῶν πόλεων αἱ μὲν τυραννοῦνται, αἱ δὲ δημοκρατοῦνται, αἱ δὲ ἀριστοκρατοῦνται. 5) Τέχνην τὴν φύσιν μιμοῦνται. 6) Ἀνταγόρας, ἐπεὶ ἀνεγίγνωσκε παρὰ Βοιωτοῖς τὸ τῆς Θεβαΐδος σύγγραμμα καὶ οὐδεὶς ἐκρότει, κλείσας τὸ βιβλίον· "Δικαίως", ἔφη, "καλεῖσθε Βοιωτοί· βοῶν γὰρ ὧτα ἔχετε". 7) Δέομαι ὑμῶν τούτῳ τὸν νοῦν προσέχειν, εἰ δίκαια λέγω ἢ μή. 8) Ἄπαντα τὰ ζητούμενα εὐρίσκεται. 9) Διογένης πάντι τόπῳ ἐχρήτο εἰς πάντα ἀριστῶν τε καὶ καθεύδων καὶ διαλεγόμενος. 10) Ὁ μηδὲν ἀδικῶν οὐδενὸς δεῖται νόμου. 11) Διὰ τῆς Θεσπρωτίδος ὁ Ἀχέρων ῥέων

είσβάλλει εἰς τὴν Ἀχερουσίαν λίμνην. 12) Φιλοῦντες μὲν φιλούμεθα, μισοῦντες δὲ μισούμεθα.

Περὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἀγῶνων

Οἱ Ἕλληνες τὰς τῶν θεῶν ἑορτὰς ἄγοντες τοὺς θεοὺς μουσικοῖς τε καὶ γυμνικοῖς ἀγῶσιν ἔτερπον. Οὕτως ἐν μὲν τοῖς Δελφοῖς τὸν Ἀπόλλωνα ἐθεράπευον, ἐν δὲ τῷ Κορινθίῳ ἰσθμῷ τὸν Ποσειδῶνα. Ἐνδοξοὶ δ' ἐν πασῇ τῇ γῆ ἦσαν οἱ ἀγῶνες οἱ ἐν τῇ Ὀλυμπίᾳ τῷ Διὶ ἀγόμενοι. Ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσιν, διὰ τεττάρων ἔτων γιγνομένοις, ἠγωνίζοντο οἱ ἐλεύθεροι νεανίαὶ δρόμῳ καὶ πάλῃ καὶ πυγμῇ καὶ ἄρμασι καὶ ἵπποις καὶ τῷ πεντάθλῳ. Οἱ δὲ νικήσαντες ἄθλον μὲν οὐδὲν πλὴν στέφανον ἐλάας, πολλὰς δὲ τιμὰς ἐδέχοντο. Οἱ Ἕλληνες ἐν πολλῇ τιμῇ ἐποιοῦντο τοὺς νικηφόρους· ἡ ἑαυτῶν πόλις ἐκοσμεῖτο τοῖς ἀγάλμασιν αὐτῶν.

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Платон каже, що хороші люди потребують не довгого, а славного життя. 2) Агесілай вважав, що гірше, якщо бракує друзів, аніж грошей. 3) Платон називав послідовників Геракліта "текучими".

§ 144. Контраговані дієслова на -άω

Praesens et imperfectum activi

Можливі випадки контракції у дієслів на -άω:

✓ при зустрічі звуків [a] та [e] перемагає [a] (№ 14):

$\alpha + \epsilon > \alpha$ $\alpha + \epsilon\iota > \alpha$

$\alpha + \eta > \alpha$ $\alpha + \eta > \alpha$

✓ при збігові [a] та [o] перемагає звук [o] (№ 15):

$\alpha + o > \omega$ $\alpha + \omega > \omega$

$\alpha + ou > \omega$ $\alpha + oi > \omega$

Дієслово τιμάω шанувати

Praesens activi

Indicativus

S. 1. (*τιμα-ω)	τιμῶ	P. 1. (*τιμα-ο-μεν)	τιμῶμεν
2. (*τιμα-εις)	τιμᾶς	2. (*τιμα-ε-τε)	τιμᾶτε
3. (*τιμα-ει)	τιμᾶ	3. (*τιμα-ουσιν)	τιμῶσι(ν)

Coniunctivus

S. 1. (*τιμα-ω)	τιμῶ	P. 1. (*τιμα-ω-μεν)	τιμῶμεν
2. (*τιμα-ης)	τιμᾶς	2. (*τιμα-η-τε)	τιμᾶτε
3. (*τιμα-η)	τιμᾶ	3. (*τιμα-ωσιν)	τιμῶσι(ν)

Optativus

S. 1. (*τιμα-οι-μι)	τιμῶμι αὐο τιμῶην	P. 1. (*τιμα-οι-μεν)	τιμῶμεν
2. (*τιμα-οι-ς)	τιμῶς " τιμῶης	2. (*τιμα-οι-τε)	τιμῶτε
3. (*τιμα-οι)	τιμῶ " τιμῶη	3. (*τιμα-οι-ειν)	τιμῶειν

Imperativus

S. 2. (*τιμα-ε)	τίμα	P. 2. (*τιμα-ε-τε)	τιμᾶτε
3. (*τιμα-ε-τω)	τιμάτω	3. (*τιμα-ο-ντων)	τιμώντων

Infinitivus

Participium

	<i>m</i> – (*τιμα-ων)	τιμών, gen. τιμώντος
(*τιμα-ειν) τιμᾶν	<i>f</i> – (*τιμα-ουσα)	τιμῶσα, " τιμώσης
	<i>n</i> – (*τιμα-οι)	τιμών, " τιμώντος

Imperfectum

S. 1. (*ἐ-τιμα-ο-ν)	ἐτίμων	P. 1. (*ἐ-τιμα-ο-μεν)	ἐτιμῶμεν
---------------------	--------	-----------------------	----------

2. (*έ-τιμα-ε-ς) έτίμας   2. (*έ-τιμα-ε-τε) έτιμάτε
 3. (*έ-τιμα-ε) έτίμα   3. (*έ-τιμα-ο-ν) έτίμων

Σ У контрагованій формі інфінітива τιμᾶν відсутня ι, оскільки закінчення -ειν не містить в собі первісного дифтонга ει, а є результатом злиття ε + ει.

Σ Ομονιμίчні форми:

praesens indicativi act. = praesens coniunctivi act.

2 p. pl. praesentis indicativi act.

τιμάτε < 2 p. pl. praesentis coniunctivi act.

2 p. pl. praesentis imperativi act.

3 p. pl. praesentis indicativi act.

τιμῶσι(ν) < 3 p. pl. praesentis coniunctivi act.

dat. plur. participii praesentis act. m et n

3 p. pl. praesentis imperativi act.

τιμώντων < 3 p. pl. praesentis imperativi act.

gen. plur. participii praesentis act. m et n

nom. sing. participii praesentis act. m et n

τιμών < nom. sing. participii praesentis act. m et n

gen. plur. іменника ή τιμή *пошана*

1 p. sg. imperfecti activi

έτίμων < 1 p. sg. imperfecti activi

3 p. pl. imperfecti activi

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Γελά δ' ό μώρος, κάν τι μή γέλοιον ή. Дурень сміється, навіть якщо немає нічого смішного (пор. лат.: per risum multum cognoscimus stultum – дурня ми пізнаємо по частому сміху).

Εί οι θεοί τι δρώσιν αισχρόν, ούκ έστι θεοί (Εύριπίδης). Якщо боги роблять щось ганебне, то вони – не боги.

Φωνή βοώντος έν τη έρήμω (Βίβλια). Голос волающего в пустелі.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

νικών, γελώση, θηρώς, ώρμων, σιγώντων, έρώτα.

Вправа 2. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз, звертаючи увагу на контраговані дієслова, і перекладіть:

1) Οί Σύριοι έτίμων τοὺς ίχθὺς ὡς θεοὺς. 2) Ζεὺς έφορᾶ, οίτινες τοὺς γονέας φιλοῦσι καὶ οίτινες οὐ. 3) Νίκα λογισμῶ τήν παροῦσαν συμφοράν. 4) Εἶθε μήποτε σιγῶτε τήν ἀλήθειαν· τήν γὰρ ἀλήθειαν σιγᾶν χρυσόν έστι θάπτειν. 5) Τὸ νικᾶν

αὐτὸν αὐτὸν πασῶν νικῶν πρώτη τε καὶ ἀρίστη, τὸ δὲ ἡττᾶσθαι αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ πάντων αἴσχιστόν τε καὶ κάκιστον. 6) Κέρδος μὴ σε νικῶη. 7) Οἱ Σπαρτιάται ἐτίμων μάλιστα τοὺς νικῶντας καὶ τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἐν μάχῃ τελευτῶντας. 8) Αἱ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ πόλεις μάλιστα τῶν θεῶν ἐτίμων τὸν Ποσειδῶ. 9) Οἱ Μαραθῶνιοι τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας ἐτίμων ἥρωας ἀποκαλοῦντες. 10) Οἱ Σπαρτιάται ἐκ παίδων ἐπαιδεύοντο οὐ μόνον τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονέας τιμᾶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς γεραιτέρους. 11) Οἱ Ἀθηναῖοι διαφερόντως τιμῶσιν Ἀθηναῖν καὶ Ποσειδῶνα. 12) Εἶθε πάντες οἱ παῖδες τοὺς γονέας τοσοῦτον ἀγαπῶεν ὅσον Κλέοβις καὶ Βίτων τῷ Ἀργείῳ τὴν μητέρα ἠγαπάτην. 13) Τοὺς ἐν τῷ Χάλῳ ποταμῷ ἰχθύς οἱ Σύριοι θεοὺς ἐνόμιζον καὶ ἀδικεῖν οὐκ εἶων. 14) Σωκράτης ἔλεγε τοὺς μὲν ἄλλους ἀνθρώπους ζῆν, ἵνα ἐσθίωεν, αὐτὸς δὲ ἐσθίειν, ἵνα ζῶη. 15) Κρεῖττον σιωπᾶν ἢ λαλεῖν μάτην. 16) Ἄ μὴ προσήκει, μήτ' ἄκουε μήθ' ὄρα.

Ἀνθρώπων ἕκαστος δύο πῆρας φέρει, τὴν μὲν ἔμπροσθεν, τὴν δὲ ὀπισθεν· γέμει δὲ κακῶν ἑκατέρα· ἀλλ' ἡ μὲν ἔμπροσθεν ἀλλοτρίων γέμει, ἡ δὲ ὀπισθεν τῶν αὐτοῦ τοῦ φέροντος. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι τὰ μὲν αὐτῶν κακὰ οὐχ ὀρώσι, τὰ δὲ ἀλλότρια πάνυ ἀκριβῶς.

(Ἀἴσωπος)

Διονύσιος καὶ κόλαξ

Διονυσίου κόλαξ τις βλέπων τὸν τύραννον μετὰ τινων φίλων γελῶντα (ἀπέιχε δ' ἀπ' αὐτῶν τοσοῦτον, ὥστε μὴ ἀκούειν) καὶ αὐτὸς ἐγέλα. Ἐρωτῶντος δὲ τοῦ Διονυσίου διὰ τί οὐκ ἀκούων τῶν λεγομένων γελᾷ, ἔλεγεν· "Ὑμῖν πιστεύω τὰ λεγόμενα γέλοια εἶναι".

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Спартанські матері наказували своїм синам, які вирушали на війну, або перемогти, або померти. 2) Фемістокл, ще будучи юнаком, казав, що пам'ятник Мільтіаду – переможцю при Марафоні – не дозволяє йому спокійно спати. 3) Греки вшановували богів дарами і жертвами.

§ 145. Контраговані дієслова на -άω

Praesens et imperfectum medii et passivi

Praesens medii et passivi

Indicativus

S.	1. (*τιμα-ο-μαι)	τιμῶμαι	P.	1. (*τιμα-ο-μεθα)	τιμώμεθα
	2. (*τιμα-η)	τιμᾶ		2. (*τιμα-ε-σθε)	τιμᾶσθε
	3. (*τιμα-ε-ται)	τιμᾶται		3. (*τιμα-ο-νται)	τιμῶνται

Coniunctivus

S.	1. (*τιμα-ω-μαι)	τιμῶμαι	P.	1. (*τιμα-ω-μεθα)	τιμώμεθα
	2. (*τιμα-η)	τιμᾶ		2. (*τιμα-η-σθε)	τιμᾶσθε
	3. (*τιμα-η-ται)	τιμᾶται		3. (*τιμα-ω-νται)	τιμῶνται

Optativus

S.	1. (*τιμα-οι-μην)	τιμῶμην	P.	1. (*τιμα-οι-μεθα)	τιμώμεθα
	2. (*τιμα-οι-ο)	τιμῶο		2. (*τιμα-οι-σθε)	τιμῶσθε
	3. (*τιμα-οι-το)	τιμῶτο		3. (*τιμα-οι-ντο)	τιμῶντο

Imperativus

S.	2. (*τιμα-ου)	τιμῶ	P.	2. (*τιμα-ε-σθε)	τιμᾶσθε
	3. (*τιμα-ε-σθω)	τιμᾶσθω		3. (*τιμα-ε-σθων)	τιμᾶσθων

Infinitivus

Participium

	<i>m</i> – (*τιμα-ο-μενος)	τιμώμενος
(*τιμα-ε-σθαι)	<i>f</i> – (*τιμα-ο-μενη)	τιμωμένη
	<i>n</i> – (*τιμα-ο-μενοι)	τιμώμενοι

Imperfectum medii et passivi

S.	1. (*έ-τιμα-ο-μην)	έτιμῶμην	P.	1. (*έ-τιμα-ο-μεθα)	έτιμώμεθα
	2. (*έ-τιμα-ου)	έτίμω		2. (*έ-τιμα-ε-σθε)	έτιμᾶσθε
	3. (*έ-τιμα-ε-το)	έτιμᾶτο		3. (*ε-τιμα-ο-ντο)	έτιμῶντο

Σ Ομονιμίчні форми:

praesens indicat. med. et pass. = praesens coniunct. med. et pass.

1 p. sg. praesentis indicativi act.

τιμῶ < 1 p. sg. praesentis coniunctivi act.

1 p. sg. praesentis imperativi med. et pass.

3 p. sg. praesentis indicativi act.

τιμᾶ < 3 p. sg. praesentis coniunctivi act.

2 p. sg. praesentis indicativi med. et pass.

2 p. sg. praesentis coniunctivi med. et pass.

τιμᾶσθε < 2 p. pl. praesentis indicativi med. et pass.
 2 p. pl. praesentis coniunctivi med. et pass.
 2 p. pl. praesentis imperativi med. et pass.

§ 146. Особливості дієслів на -άω

Певна група дієслів на -άω утворюють свої, особливі, контраговані форми за правилами:

- ✓ при збігові [a] та [o] перемагає звук [o] (№ 15)
- ✓ зустріч α з будь-яким іншим звуком дає η.

Для прикладу, парадигми дієслова ζάω *жити*:

Praes. ind. act.: S. 1. ζῶ 2. ζῆς 3. ζῆ
 P. 1. ζῶμεν 2. ζῆτε 3. ζῶσι(ν)
Imperfectum act.: ἔζων, ἔζης, ἔζη, ἔζωμεν, ἔζητε, ἔζων.
Infinitivus: ζῆν.

Для прикладу, парадигми дієслова χράομαι *користуватись*:

Praes. ind. med. et pass.: S. 1. χρώμαι 2. χρή 3. χρήται
 P. 1. χρώμεθα 2. χρήσθε 3. χρώνται

Imperfectum med. et pass.: ἐχρώμην, ἐχρῶ, ἐχρήτο і т.д.
Infinitivus: χρήσθαι.

За цими зразками відмінюються дієслова:

διψάω *мати спрагу*, πεινάω *голодати*, χράω *вищувати*.

Σ Дієслова κάω *палити*, κλάω *плакати* не стягаються в жодній формі. Дієслово κλάω (<*κλαFjω) *ламати* має регулярну контраговану відміну.

Π Α Ρ Ο Ι Μ Ι Α Ι Κ Α Ι Γ Ν Ω Μ Α Ι

Κακὸν ἀγγεῖον οὐ κλάται. Поганий посуд не б'ється.

Ῥονος καθαρίζειν πειρώμενος. Осел, який намагається грати на кіфарі (лат.: asinus ad lyram).

Οἱ μὲν λοιποὶ ζῶσιν, ἵνα ἐσθίωσιν, ἐγὼ δ' ἐσθίω, ἵνα ζῶ (*Σωκράτης*). Інші живуть, щоб їсти, я ж їм, щоб жити (пор. лат.: edo, ut vivam, non vivo, ut edam).

Μὴ τῶ κακῶ τὸ κακὸν ἰῶ. Не виправляй біду бідною.

Ῥόσῃα φάρμακα οὐκ ἰᾶται, σίδηρος ἰᾶται, ὀπόσα σίδηρος οὐκ ἰᾶται, πῦρ ἰᾶται ὀπόσα πῦρ οὐκ ἰᾶται, ταῦτα χρὴ νομίζειν ἀνίατα (*Ἱπποκράτης*). Те, що не лікують ліки, лікує залізо; те, що не лікується залізом, лікує вогонь; те ж, що не виліковує вогонь, слід вважати невиліковним.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

θεῶσθε, ὦρω, σπᾶ, δράσθων, προσεφοιτᾶσθε.

Вправа 2. Прочитаїте, зробіть граматичний аналіз, звертаючи увагу на конт-раговані дієслова, і перекладіть:

1) Οἱ τῆς πόλεως εὐεργέται ἀεὶ ὑπὸ τῶν πολιτῶν τιμάσθων. 2) Ἦρα διαφερόντως ἐν Σαμῷ τῇ νήσῳ ἐτιμάτο. 3) Οἱ σοφισταὶ ἠτιῶντο Σωκράτη, ὅτι τῶν μὲν ἄλλων καταγελώη, πάντας ἐρωτῶν καὶ ἐλέγχων, αὐτὸς δὲ οὐδενὶ οὐδενὸς λόγος ὑπέχοι. 4) Οὐκ ἔστι ἀνδρὶ ἀγαθῷ κακὸν οὐδέν, οὔτε ζῶντι, οὔτε τελευτήσαντι. 5) Οἱ μὲν ἰατροὶ ἰῶντο ἂν τὰς τοῦ σώματος νόσους, τὰ δὲ τῆς ψυχῆς πάθη ἰᾶται τοῖς τοῦ φίλου λόγοις. 6) Τὰ τῶν ἠττωμένων χρήματά ἐστι τῶν νικῶντων. 7) Πολλοὶ ἄνθρωποι σπουδαίως μὲν κτῶνται τὰ χρήματα, κτησάμενοι δ' οὐ χρῶνται αὐτοῖς καλῶς. 8) Ἄγις, ὁ τῶν Σπαρτιατῶν βασιλεὺς, διερχόμενός ποτε τὰ τῶν Κορινθίων τείχη καὶ θεασάμενος αὐτὰ ὑψηλά τε καὶ ἰσχυρὰ ὄντα· "Τίνες," ἔφη, "γυναῖκες, αἱ τὸν τόπον κατοικοῦσιν". 9) Σωκράτης ἔλεγε τοὺς μὲν ἄλλους ἀνθρώπους ζῆν, ἵνα ἐσθίωιν, αὐτὸν δὲ ἐσθίειν, ἵνα ζῶη. 10) Θεμιστοκλῆς ἐρωτώμενος, πότερον μᾶλλον ἂν Ἀχιλλεὺς ἢ Ὀμηρος βούλοιο εἶναι· "Σὺ δ' αὐτὸς", ἔφη, "πότερον μᾶλλον ἂν βούλοιο· ὁ νικῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἢ ὁ κηρύττων τοὺς νικῶντας εἶναι;" 11) Ὁ τοῖς χρήμασι μὴ χρώμενος οὐδὲν διαφέρει τοῦ μηδὲν ἔχοντος. 12) Εἶθε πάντες οἱ διδάσκαλοι ὑπὸ τῶν μαθητῶν κατ' ἀξίαν τιμῶντο. 13) Λύσανδρος ἔλεγεν ἐν οὐδεμῶ πόλει τὸ γῆρας μᾶλλον τιμᾶσθαι ἢ ἐν Σπάρτῃ. 14) Μηδέποτε πειρῶ δύο φίλων εἶναι κριτῆς. 15) Πάλαί, ὡς λέγουσιν, καὶ ἄνθρωποι συνεισιτῶντο καὶ συνέπιον τοῖς θεοῖς. 16) Δημοσθένης λοιδορούμενος τινὸς αὐτῷ οὐ συγκαταβαίνω εἶπεν, εἰς ἀγῶνα, ἐν ᾧ ὁ ἠττώμενος τοῦ νικῶντός ἐστι κρείττων. 17) Οἱ Συβαρίται ἐπὶ φύλλοις ρόδων καὶ ἄλλων ἀνθῶν ἐκοιμῶντο.

Λέων, ἀλώπηξ καὶ ἔλαφος

Λέων νοσῶν καλεῖ τὴν ἀλώπεκα καὶ λέγει· "Εἰ ἐθέλεις με ζῆν, τὴν ἔλαφον τὴν ἐν τῇ ὕλῃ οἰκοῦσαν, γλυκέσι λόγοις ἐξαπατήσασα, ἄγε εἰς τὰς ἐμὰς χεῖρας· ἀποθνήσκω γὰρ λιμοῦ." Ἡ οὖν ἀλώπηξ ἀναζητήσασα τὴν ἔλαφον· "Χαῖρε", ἔφη, "ὁ βασιλεὺς ἡμῶν νοσεῖ καὶ ἐγγύς ἐστι θανάτου. Ἐβουλεύετο οὖν, ποῖον τῶν θηρίων μετ' αὐτὸν βασιλεύσει, ἠγείτο δὲ σὲ πάντων ἀξιωτάτην εἶναι καὶ τὸ εἶδος ὑψηλὴν οὔσαν καὶ πολλὰ ἔτη ζῶσαν καὶ κέρα ἔχουσαν μεγαλοπρεπῆ. Σπεῦδε οὖν ὡς τάχιστα προσφοιτᾶσθαι τὸν τελευτῶντα". Καὶ ἡ ἔλαφος ἐπίστευε τῷ κόλακι· ὁ δὲ λέων αὐτῇ τολμωμένη ἐφορμήσας ἠδὲ δειπνῶν ἐαυτῷ παρεσκευάσατο.

Πρὸς ἄνδρα ταῖς τιμαῖς ἐφορμώμενον καὶ τοὺς προκειμένους κινδύνους ὑπερορῶντα τὸ μῦθος εὔκαιρον.

(Αἴσωπος)

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Храм Аполлона в Дельфах дуже шанувався греками. 2) Діоскурів особливо шанували в Спарті. 3) Боги вирішили, щоб Тантал вічно страждав від спраги і голоду.

§ 147. Контраговані дієслова на -όω

Praesens et imperfectum activi

Можливі випадки контракції в дієслів на -οω (№ 13, 15):

ο + ε	ο + η	ο + ει
ο + ο > ου	> ω	ο + η > οι
ο + ου	ο + ω	ο + οι

Дієслово δουλόω *поневолювати*

Praesens activi

Indicativus

S. 1. (*δουλο-ω)	δουλῶ	P. 1. (*δουλο-ομεν)	δουλοῦμεν
2. (*δουλο-εις)	δουλοῖς	2. (*δουλο-ε-τε)	δουλοῦτε
3. (*δουλο-ει)	δουλοῖ	3. (*δουλο-ουσιν)	δουλοῦσι(ν)

Coniunctivus

S. 1. (*δουλο-ω)	δουλῶ	P. 1. (*δουλο-ω-μεν)	δουλῶμεν
2. (*δουλο-ης)	δουλοῖς	2. (*δουλο-η-τε)	δουλῶτε
3. (*δουλο-η)	δουλοῖ	3. (*δουλο-ωσιν)	δουλῶσι(ν)

Optativus

S. 1. (*δουλο-οι-μι)	δουλοῖμι, δουλοίην	P. 1. (*δουλο-οι-μεν)	δουλοῖμεν
2. (*δουλο-οι-ς)	δουλοῖς, δουλοίης	2. (*δουλο-οι-τε)	δουλοῖτε
3. (*δουλο-οι)	δουλοῖ, δουλοίη	3. (*δουλο-οι-ειν)	δουλοῖεν

Imperativus

S. 2. (*δουλο-ε)	δούλου	P. 2. (*δουλο-ε-τε)	δουλοῦτε
3. (*δουλο-ε-τω)	δουλούτω	3. (*δουλο-ο-ντων)	δουλούντων

Infinitivus

(*δουλο-ειν) δουλοῦν	<i>m</i> – (*δουλο-ων)	δουλῶν, gen. δουλοῦντος
	<i>f</i> – (*δουλο-ουσα)	δουλοῦσα, "δουλοῦσης
	<i>n</i> – (*δουλο-οι)	δουλοῦν, "δουλοῦντος

Participium

Imperfectum activi

S. 1. (*ἐ-δουλο-ο-ν)	ἐδούλουν	P. 1. (*ἐ-δουλο-ο-μεν)	ἐδουλοῦμεν
2. (*ἐ-δουλο-ο-ς)	ἐδούλους	2. (*ἐ-δουλο-ο-τε)	ἐδουλοῦτε
3. (*ἐ-δουλο-ο)	ἐδούλου	3. (*ἐ-δουλο-ο-ν)	ἐδούλουν

Σ Ομονιμίчні форми:

δουλοῦσιν < 3 p. pl. praesentis indicativi act.
dat. plur. participii praesentis act. m et n

δουλούντων < 3 p. pl. praesentis imperativi act.
dat. plur. participii praesentis act. m et n

δουλοῦν < infinitivus praesentis act.
nom. sing. participii praesentis act. n

δουλῶν < nom. sing. participii praesentis act. m
gen. plur. именника ἢ δούλη, ἢς ραβδία

ἔδούλουν < 1 p. sg. imperfecti activi
3 p. pl. imperfecti activi

Π Α Ρ Ο Ι Μ Ι Α Ι Κ Α Ι Γ Ν Ω Μ Α Ι

Φοίνικος ἔτη βιοῦν. Жити феніксів вік. (За легендами, фенікс жив 500 років).
Лύκος οἶν ὑμεναιοῖ. Вовк хоче одружитися з вівцею.

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

ἐπεθύμουν, βιού, ζηλοῦσιν, στεφανοῦν, ἡξίους.

Вправа 2. *Прочитайте, зробіть граматичний аналіз, звертаючи увагу на конт-раговані дієслова, і перекладіть:*

1) Τοῖς ἐν Σπάρτῃ ἐφόροις ἐξήν τοὺς βασιλέας ζημοῦν παράνομόν τι ποιοῦντας. 2) Οἱ Στωικοὶ τοὺς μὲν φιλοσόφους ὁμοιοῦσι τοῖς ἰατροῖς, τὴν δὲ φιλοσοφίαν τῇ ἰατρικῇ. 3) Παρὰ τοῖς Ἑλλησι θέμις ἦν δούλους μαστιγοῦν. 4) Οδυσσεὺς ῥόπαλον ἀποξύνει καὶ πυροῖ, σὺν ᾧ τὸν Κύκλωπα κοιμώμενον ἐκτυφλοῖ. 5) Ὦν τὰς δόξας ζηλοῖς, μιμοῦ τὰς πράξεις. 6) Τοὺς ἀγαθοὺς ζηλῶν μάλιστα ἂν δηλοῖς τὴν σαυτοῦ σωφροσύνην. 7) Οἱ νόμοι μὴ μόνον ζημιούντων τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλὰ καὶ ὠφελούντων τοὺς δικαίους. 8) Σαπφῶ μάλιστα τοῦ ῥόδου ἔρα καὶ αἰεὶ στεφανοῖ αὐτὸ ἐγκωμῶ καλὴν παρθένον ἐκείνῳ ὁμοιοῦσα. 9) Μιλτιάδης νικῆσας τοὺς Πέρσας νεανίαν Ἀθήναζε ἔπεμψεν, ἵνα τοὺς ἐκεῖ φόβου ἐλευθεροῖ. 10) Ζηλοῦτε τοὺς κρείττους, ἀλλὰ μὴ φθονεῖτε αὐτοῖς.

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Важливо, не скільки часу хто прожив, а скільки він живучи зробив добра іншим. 2) Якийсь Герострат, прагнучи прославитись, спалив храм Артеміди в Ефесі. 3) Діоген уподібнював скупих келиху.

§ 148. Контраговані дієслова на -όω

Praesens et imperfectum medii et passivi

Praesens medii et passivi

Indicativus

S.	1. (*δουλο-ο-μαι)	δουλοῦμαι	P.	1. (*δουλο-ο-μεθα)	δουλούμεθα
	2. (*δουλο-η)	δουλοῖ		2. (*δουλο-ε-σθε)	δουλοῦσθε
	3. (*δουλο-ε-ται)	δουλοῦται		3. (*δουλο-ο-νται)	δουλοῦνται

Coniunctivus

S.	1. (*δουλο-ω-μαι)	δουλῶμαι	P.	1. (*δουλο-ω-μεθα)	δουλῶμεθα
	2. (*δουλο-η)	δουλοῖ		2. (*δουλο-η-σθε)	δουλῶσθε
	3. (*δουλο-η-ται)	δουλῶται		3. (*δουλο-ω-νται)	δουλῶνται

Optativus

S.	1. (*δουλο-οι-μην)	δουλοίμην	P.	1. (*δουλο-οι-μεθα)	δουλοίμεθα
	2. (*δουλο-οι-ο)	δουλοῖο		2. (*δουλο-οι-σθε)	δουλοῖσθε
	3. (*δουλο-οι-το)	δουλοῖτο		3. (*δουλο-οι-ντο)	δουλοῖντο

Imperativus

S.	2. (*δουλο-ου)	δουλοῦ	P.	2. (*δουλο-ε-σθε)	δουλοῦσθε
	3. (*δουλο-ε-σθω)	δουλοῦσθω		3. (*δουλο-ε-σθων)	δουλοῦσθων

Infinitivus

Participium

		<i>m</i> – (*δουλο-ο-μενος)	δουλούμενος
(*δουλο-ε-σθαι)	δουλοῦσθαι	<i>f</i> – (*δουλο-ο-μεινη)	δουλουμένη
		<i>n</i> – (*δουλο-ο-μενον)	δουλούμενον

Imperfectum medii et passivi

S.	1. (*ἐ-δουλο-ο-μην)	ἐδουλούμην	P.	1. (*ἐ-δουλο-ο-μεθα)	ἐδουλούμεθα
	2. (*ἐ-δουλο-ου)	ἐδουλοῦ		2. (*ἐ-δουλο-ε-σθε)	ἐδουλοῦσθε
	3. (*ἐ-δουλο-ε-το)	ἐδουλοῦτο		3. (*ἐ-δουλο-ο-ντο)	ἐδουλοῦντο

∑ Διєслово ὀϊομαι *важати* має контраговані форми лише в 1-й ос. одн. презенса οῖμαι та 1-й ос. одн. імперфекта ὤμην.

∑ Омонімічні форми:

- δουλοῦσθε < 2 p. pl. praesentis indicativi med. et pass.
 2 p. pl. praesentis imperativi med. et pass.
 3 p. sg. praesentis indicativi act.
 3 p. sg. praesentis coniunctivi act.

δουλοῖ < 3 p. sg. praesentis optativi act.
2 p. sg. praesentis indicativi med. et pass.
2 p. sg. praesentis coniunctivi med. et pass.

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

δηλοῦ, ὠμοιοῦντο, ζημοῖ, ἤλευθεροῦσθε, πληρῶσθε.

Вправа 2. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Ὑπὸ τῶν σοφῶν ὁ μὲν λόγος ὁμοιοῦται ἀργύρῳ, ἡ δὲ σιγὴ χρυσῷ. 2) Οἱ ἐν τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἀγῶσι νικήσαντες ἐστεφανοῦντο. 3) Οἱ μὲν τραχεῖς ἵπποι χαλινοῖς, οἱ δ' ὄξεις θυμοὶ λόγοις χαλινοῦνται. 4) Οἱ Ἀθηναῖοι μάλα ἐφοβοῦντο, μὴ καὶ αὐτοὶ ὁμοίως ὑπὸ τῶν Περσῶν δουλοῖντο καὶ ἡ πόλις πυροῖτο. 5) Ὑπὸ τῆς ἀνάγκης πάντα δουλοῦται ταχύ. 6) Οἱ τῶν Σπαρτιατῶν παῖδες ἅπαξ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν περὶ τὸν τῆς Ἀρτέμιδος βωμὸν ἐμαστιγοῦντο. 7) Τυφλοῦται γὰρ περὶ φιλούμενον ὁ φίλων. 8) Πῶς μὲν ἂν τις ἦττον ὑπὸ πόλεως ζημοῖτο, πῶς δ' ἂν μᾶλλον τιμῶτο ἢ εἰ τοῖς νόμοις πείθοιτο; 9) Ὡν τὰς δόξας ζηλοῦμεν, τούτων μιμῶμεθα καὶ τὰς πράξεις. 10) Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην πᾶσα ἡ Ἑλλάς ἐπληροῦτο τῆς τῶν Ἀθηναίων δόξης. 11) Κόλαζε κρίνων, ἀλλὰ μὴ θυμούμενος. 12) Πειρῶ πειθοῖ καὶ λόγῳ μᾶλλον ἢ ὀργῇ τὰ ἁμαρτήματα διορθοῦσθαι.

Περὶ τοῦ Δημοσθένους

Ὁ Δημοσθένης κατάγειον μελετητήριον οἰκήσας οὐ μόνον ἐκάστης ἡμέρας τὴν ὑπόκρισιν ἐνταῦθα ἐπλαττε καὶ τὴν φωνὴν διεπόνει, ἀλλὰ καὶ πολλάκις μῆνας ἐξῆς δύο καὶ τρεῖς ἐκεῖ διῆγεν ἀσκήσεως ἕνεκα, ξυρῶμενος τῆς κεφαλῆς θάτερον μέρος, ἵνα μὴ προέρχηται δι' αἰσχύνην. Τὴν δὲ ἀσάφειαν καὶ τραυλότητα τῆς γλώττης διαρθροῦν βουλόμενος ψήφους εἰς τὸ στόμα ἐλάμβανε καὶ ῥήσεις ἅμα ἔλεγε. Ἦν δὲ σπουδαῖος οὕτως, ὥστε πολλάκις τὸ πλεῖστον τῆς νυκτὸς ἀγρυπνεῖν καὶ τοὺς λόγους μελετᾶν· διότι καὶ Πυθέας ἐπισκώπτων ἔλεγεν, ἐλλυχνίων ὀξύτερα αὐτοῦ τὰ ἐνθυμήματα.

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Переможці на Олімпійських та Немейських іграх увінчувались вінком з оливи, на Піфійських – з лавру, на Істмійських – із сосни. 2) Греки вірили, що данаїди покарані богами вічно наповнювати діряву бочку.

§ 149. Аорист першої умовного, бажального та наказового способів активного стану (coniunctivus, optativus et imperativus aoristi I activi)

Форми кон'юнктива утворюються від основи аориста першого за допомогою довгих з'єднувальних голосних, закінчень головних часів.

Різниця між кон'юнктивом презенса і аориста не часова, а видова:

- ✓ praesens coniunctivi означає недоконану дію: λέγωμεν *кажімо*,
- ✓ aoristus coniunctivi означає доконану дію: λέξωμεν *скажім*.

Coniunctivus

S. 1. παιδεύσ-ω	P. 1. παιδεύσ-ω-μεν
2. παιδεύσ-ης	2. παιδεύσ-η-τε
3. παιδεύσ-η	3. παιδεύσ-ω-σι(ν)

Оптитив має ознаку способу -αι-, яка при наголошенні вважається довгою.

Різниця між оптитивом презенса й аориста видова або часова:

- ✓ praesens optativi виражає недоконану дію в теперішньому часі або позачасово: λέγοιμι ἄν *я міг би (тепер) казати*;
- ✓ aoristus optativi означає недоконану дію в минулому або позачасово: λέξαιμι ἄν *я міг би (тоді) сказати*.

Optativus

S. 1. παιδεύσ-αι-μι	P. 1. παιδεύσ-αι-μεν
2. παιδεύσ-αι-ς, παιδεύσειας	2. παιδεύσ-αι-τε
3. παιδεύσ-αι, παιδεύσειε(ν)	3. παιδεύσ-αι-εν, παιδεύσειαν

Σ У 2-й та 3-й ос. однини і множини існують паралельні форми, – так званій, еолійський оптитив.

Imperativus

S. 2. παίδευσ-ον	P. 2. παιδεύσα-τε
3. παιδευσά-τω	3. παιδευσά-ντων

Імператив аориста означає дію доконаного виду: λέξον *скажи*.

Σ Омонімічні форми:

παιδεύσω <	1 p. sg. aoristi I coniunctivi act.
	1 p. sg. futuri I indicativi act.
παιδεύσατε <	2 p. pl. aoristi I indicativi act.
	2 p. pl. aoristi I imperativi act.

παιδευσάντων < 3 oc. plur. aoristi I imperativi activi
dat. plur. participii aoristi I act. m et n

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ποίησον ἀγαθὸν καὶ ῥίψον αὐτὸ εἰς θάλατταν. Зроби добро і вкинь його в море.

Παραχάραξον τὸ νόμισμα. Перечекань монету. (Οραкул Απολλωνα, який тлумачили як переоцінка звичних цінностей).

Ἄπο κλέπτου κλέψον καὶ ἄμαρτίαν οὐχ ἕξεις. Вкради в злодія, і не матимеш гріха.

Ἴατρέ, θεράπευσον σεαυτόν (Βιβλία). Лікарю, вилікуй себе сам.

Σταύρωσον αὐτόν (Βιβλία). Розіпни його. (Вигуки натовпу з вимогою стратити Ісуса Христа).

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

πράξητε, αἰτήσατε, κλεψάντων, πείσαι, πλεύσω.

Вправа 2. *Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:*

1) Οἱ μὲν ἱατροὶ τὰ σώματα τῶν πολιτῶν θεραπευσάντων, οἱ δὲ ἄρχοντες καὶ δικασταὶ τὰς ψυχὰς παιδευσάντων. 2) Τίς ἂν τῶν ἀνθρώπων πλούσιον Κροῖσον νομίσει εὐδαίμονα; 3) Κικέρων ἔλεγεν, ὅτι ἠδέως καταλύσοι τὸν βίον, εἰ παύσειεν Ἀντόνιον τῆς ὕβρεως. 4) Διαλύσατε τὰς ἐχθράς, ἀλλὰ μὴ διαλύσητε τὰς φιλίας. 5) Τιμᾶτε τὸν πολίτην, ὃν ἂν τιμήσῃ ἢ πόλις. 6) Τὸν ἄφρονα οὐκ ἂν πείσαις. 7) Ἐὰν τιμήσωμεν τοὺς γονέας, καὶ ἡμᾶς ποτ' ἂν οἱ παῖδες τιμήσαιεν. 8) Οἱ νεανίαι πεισάντων τῶν γερόντων λεξάντων. 9) Πράξον τὰ σαυτοῦ καὶ βοήθησον τοῖς φίλοις. 10) Βροῦτος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐφόνευσαν τὸν Καίσαρα, ἵνα τὴν τυραννίδα παύσαιεν· μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον κακίονι τυράννῳ ἐδούλευσαν. 11) Μηδέποτε φρονήσης ἐπὶ σαυτῷ μέγα, ἀλλὰ μηδὲ καταφρονήσης σαυτοῦ. 12) Ἄνευ ἐγκρατείας οὐδεὶς ἂν τὸ ἑαυτοῦ σῶμα καλῶς διοικήσειε καὶ τὸν ἑαυτοῦ οἶκον καλῶς οἰκοδομήσειε καὶ τοὺς φίλους καὶ πόλεις ὠφελήσειε καὶ τοὺς ἐχθροὺς κρατήσειεν. 13) Εὐρυβιάδης Θεμιστοκλέα παίειν ἤθελεν· ὁ δὲ αὐτῷ εἶπε "Παῖσον μὲν, ἄκουσον δε", καὶ Εὐρυβιάδης οὐ παίσας αὐτὸν ἤκουσεν.

Βάτραχοι αἰτοῦντες βασιλέα

Βάτραχοι λυπούμενοι ἐπὶ τῇ αὐτῶν ἀναρχία ἰκέτευον τὸν Δία, ὅπως αὐτοῖς βασιλέα πέμψειεν. Ὁ δὲ χαρισάμενος αὐτοῖς ξύλον εἰς τὴν λίμνην ἔρριψεν. Καὶ οἱ βάτραχοι τὸ μὲν πρῶτον δεινῷ φόβῳ κατεχόμενοι οὐκ ἐτόλμησαν τῷ βασιλεῖ πλησιάσαι· ὕστερον δέ, ὡς ἀκίνητον ὄρωσι τὸ ξύλον, τοσοῦτον κατεφρόνησαν αὐτοῦ, ὥστε ἐπέβαινον καὶ ἐπεκαθέζοντο αὐτῷ. Εἷς δὲ τις αὐτῶν σύλλογον ποιησάμενος ἔλεξεν τάδε· "Ἐγώγε, ὦ φίλοι, τὸν τοιοῦτον ἀνάξιον ἂν νομίσαμεν ἡμῶν ἄρχειν· εἰ γὰρ τῷ τοιούτῳ δουλεύομεν, μεγάλην αἰσχύνην περιάψομεν ἂν τῇ πόλει. Πέμψωμεν οὖν πρέσβεις παρὰ τὸν Δία, ἵνα ἡμῖν τὸν ἄρχοντα μεταλλάξῃ. Καὶ οὕτως ἐποίησαν.

Τότε δὲ Ζεὺς ἀγανακτήσας κατ' αὐτῶν ὕδραν αὐτοῖς ἔπεμψεν, ὑφ' ἧς συλλαμβανόμενοι κατησθίοντο.

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Креонт наказав слугам охороняти тіло Полініка, щоб ніхто його не поховав. 2) Фрасибул переміг 30 тиранів, щоб звільнити батьківщину. 3) Коли Філіпп вів війни, він часто порушував угоди.

**§ 150. Αοριστ περὶ τοῦ ὑποθετικοῦ, ἐπιθυμητικοῦ,
ἐπιτακτικοῦ τρόπου μεσσηνίου ἐπιπέδου**
(*coniunctivus, optativus, imperativus aoristi I medii*)

Coniunctivus

S. 1. παιδεύω-μαι	P. 1. παιδευσώ-μεθα
2. παιδεύω-η	2. παιδεύω-η-σθε
3. παιδεύω-η-ται	3. παιδεύω-νται

Optativus

S. 1. παιδευσά-μην	P. 1. παιδευσά-μεθα
2. παιδεύσ-αι-ο	2. παιδεύσ-αι-σθε
3. παιδεύσ-αι-το	3. παιδεύσ-αι-ντο

Imperativus

S. 2. παίδευσ-αι	P. 2. παιδεύσα-σθε
3. παιδευσά-σθω	3. παιδευσάσθων

- Σ Запам'ятайте quasi-омоніми:
 παιδεύσαι – infinitivus aoristi I activi
 παιδεύσαι – 2 p.sg. aoristi I optativi activi
 παίδευσαι – 2 p.sg. aoristi I imperativi medii

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Μίνως, ὁ τῆς Κρήτης βασιλεύς, ἐκτέησατο ναυτικὴν μεγάλην, ἵνα τῶν νήσων τὰς πλείστας διαστρέψαιτο. 2) Φίλους κτήσαι· κτησάμενος χρήσαι αὐτοῖς καλῶς. 3) Εὐκλείδης ἀκούσας τοῦ ἀδελφοῦ λέγοντος· "Ἀποθνήσκοιμι ἂν, εἰ μὴ σε τιμωρησαίμην", "Ἐγὼ δέ", ἔφη, "εἰ μὴ σε φιλεῖν ἐμὲ πείσομαι". 4) Εἴθε μήποτε, ὦ νεανία, κακοῦ ἔργου ἄψαισθε. 5) Ἐὰν μὴ ἔργον διαπράξασθαι βουλόμενοι βουλεύσησθε, ὑμᾶς βλάψετε αὐτούς. 6) Λόγισαι, πρὶν λέξαι. 7) Οἱ τοῦ Κλεάρχου στρατιῶται πολλὰ χρήματα κτήσεσθαι ἤλπιζον, εἰ στρατεύσαιντο ἐπὶ τὴν Ἀσίαν. 8) Τοῖς χρήμασι τοῖς κτησαμένοις ταχὺ γὰρ ἂν κακῶς χρήσαιο. 9) Πῶς ἂν μεθύων ἀνὴρ χρηστόν τι βουλεύσαιτο;

Λέων καὶ μῦς

Λέοντος κοιμωμένου μῦς τῷ στόματι ἐμπίπτει· ὁ δὲ θεασάμενος, ἐβούλετο τὸν μῦν φονεῦσαι. Ὁ δὲ μῦς ἰκέτευε· "Φείσαι μου, κράτιστε βασιλεῦ". Ἐπειδὴ δ' ὁ λέων αὐτὸν ἀπέλυσεν, ὁ μῦς· "Εἴθε ποτέ σοι", ἔφη, "ἐγὼ μικρὸς ὢν, ἀντιχарисαίμην". Οὐ πολὺ ὕστερον ἐμπίπτει ὁ λέων τῷ δικτύῳ. Τότε δ' ὁ μῦς, ἀκούσας αὐτοῦ στένοντος,

προτρέχει καὶ τὸ δίκτυον περιτρώγει. Τὸν δὲ λέοντα λύσας· "Νῦν οὖν ὀράς", ἔφη, "ὅτι ἔστι καὶ παρὰ τοῖς μικροῖς μυσὶ χάρις".

(Αἴσωπος)

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Александр заснував місто в Єгипті і назвав його Александрією. 2) Першими стали карбувати монети жителі острова Егіни.

§ 151. Поділ дієслів на класи I–IV класи першої дієвідміни

Залежно від співвідношення дієслівної та презентної основ усі дієслова першої дієвідміни умовно поділяють на вісім класів. Перші чотири класи (I–IV) включають переважну більшість дієслів – це так звані правильні дієслова.

До I класу належать дієслова, в яких презентна основа якісно збігається з дієслівною. Переважно, це дієслова із основами на голосні звуки (*verba pura*): παιδεύ-ω, ποιέ-ω, τιμά-ω, δουλό-ω тощо та порівняно незначна кількість дієслів з основами на поодинокі, приголосні звуки (*verba muta*): ἄγω, γράφω, ἄρχω.

II-й клас становлять дієслова, в яких дієслівна основа закінчується на один із губних приголосних (β, π, φ). Основа презента утворюється за допомогою звука j, який додається до дієслівної основи, і утворюється сполучення πτ (№48).

Praesens

βλάπτω < *βλαβ-jω

τύπτω < *τυπ-jω

κρούπτω < *κρουφ-jω

Дієслівна основа

βλαβ- (пор. βλάβη, βλαβερός)

τυπ- (пор. τύπος)

κρουφ- (пор. ἀπόκρουφος)

До III класу входять дієслова, в яких дієслівна основа закінчується на передньоязикові (δ, τ, θ), гортанні (γ, κ, χ) приголосні звуки (*verba muta*) та – на сонорні (λ, μ, ν, ρ) звуки (*verba liquida*). Презентна основа утворена шляхом приєднання j до кінцевого приголосного звука дієслівної основи, причому відбуваються такі фонетичні явища:

✓ сполучення передньоязикових δ, τ, θ із j дає ζ:

Praesens

γυμνάζω < *γυμναδjω

ὀπλίζω < *οπλιτjω

Дієслівна основа

γυμναδ- (пор. γυμνάς, ἄδος)

οπλιτ- (пор. ὀπλίτης)

Деякі звуконаслідувальні дієслова, у яких основа praesentis закінчується на -ζ, мають у дієслівній основі кінцевий гортанний γ:

Praesensκράζω *κρiчати*οἰμώζω *οxати*σαλπίζω *тpубити***Дієслівна основа**

κραγ- (пор. ἀκραγής)

οἰμωγ- (пор. οἰμωγή)

σαλπιγγ- (пор. σάλπιγξ, γγος)

✓ поєднання задньоязикових приголосних γ, κ, χ з j дає ττ (у іонійському діалекті та койне – σσ):

Praesens

πράττω (πράσσω) < *πραχjω

φυλάττω (φυλάσσω) < *φυλακjω

ταράττω (ταράσσω) < *ταραχjω

Дієслівна основа

πραγ- (пор. πρᾶγμα)

φυлак- (пор. φύλαξ, ακος)

ταραχ- (пор. ταραχή)

Деякі дієслова, презентна основа яких закінчується на ττ, мають дієслівну основу на передньоязиковий τ: πλάττω (πλάσσω), дієслівна основа: πλατ-.

✓ плавний λ із j дає λλ (№ 47):

Praesens

ἀγγέλλω < *αγγελjω

Дієслівна основа

αγγελ- (пор. ἄγγελος)

σφάλλω < *σφαλῶ σφαλ- (пор. σφάλμα)

При приєднанні j до р та ν відбувається епентеза (№ 46) або подовження кореневого голосного:

Praesens

φαίνω < *φανῶ
φθείρω < *φθερῶ
κρίνω < *κρινῶ
ἀμύνω < *αμυνῶ

Дієслівна основа

φαν- (пор. φανερός)
φθερ- (пор. φθερσιγένης)
κρινВν
ἀμυВν

До нечисленного IV класу належать дієслова, в яких основа praesentis утворюється шляхом подовження голосного звука дієслівної основи. Всі дієслова IV класу належать до verba muta.

Praesens

πέιθω
φεύγω
τήκω

Дієслівна основа

πιθ (пор. πιθανότης)
φυγ (пор. φυγή)
так (пор. τάκερος)

Практична таблиця для визначення дієслівної основи у дієслів I-III класів

Клас	Основа praesentis закінчується на:	Дієслівна основа закінчується на:
I	основи якісно збігаються	
II	-πτ	-β, -π, -φ
III	-ζ	-δ, -τ, -θ
	-λλ	-λ
	-αιρ, -ειρ	-αρ, -ερ
	-αιν, -ειν, -ιν, -υν	-αν, -εν, -ιν, -υν

§ 152. Майбутній час перший активного стану дієслів з основами на сонанти

При утворенні футуральних форм у дієслів з основами на -λ, -ν, -ρ виступає суфікс -εσ-; інтервокальна σ в цьому випадку зникає, а ε контрагується з наступним з'єднувальним голосним за правилами, аналогічними для контрагованих дієслів на -έω.

Практично verba liquida у майбутньому часі відмінюються за зразком контрагованих дієслів на -έω.

Praesens

βάλλω кидати
φαίνω показувати
κτείνω убивати
κρίνω судити
ἀμύνω відганяти
αἶρω підіймати

Дієслівна основа

βαλ-
φαν-
κτεν-
κριν-
ἀμυν-
αῖρ-

Futurum

(*βαλ-εσ-ω) βαλῶ, βαλοῦμαι
(*φαν-εσ-ω) φανῶ, φανοῦμαι
(*κτεν-εσ-ω) κτενῶ
(*κριν-εσ-ω) κρινῶ
(*ἀμυν-εσ-ω) ἀμυνῶ, ἀμυνοῦμαι
(*αῖρ-εσ-ω) αῖρῶ

Praesens	Дієслівна основа	Futurum
φθείρω <i>нищити</i>	φθερ-	(*φθερ-εσ-ω) φθερῶ

§ 153. Аттичний майбутній час²⁹ (*futurum atticum*)

Трискладові або більше дієслова на -ίζω утворюють futurum за допомогою суфікса -σε-: кінцевий звук дієслівної основи δ випадає перед σ, яка, опинившись у інтервокальній позиції, зникає, а ε контрагується з наступними з'єднувальними голосними, як у дієслів на -έω. Це – так званий futurum atticum, який має відміну за зразком майбутнього часу для дієслів з основами на сонорні або ж контрагованих дієслів типу ποίέω.

В койне регулярний futurum витісняє futurum atticum.

Praesens	Дієслівна основа	Futurum
κομίζω <i>приносити</i>	κομιδ-	(*κομιδ-σε-ω) κομιῶ, κομιοῦμαι
νομίζω <i>вважати</i>	νομιδ-	(*νομιδ-σε-ω) νομιῶ, νομιοῦμαι

§ 154. Дорійський майбутній час (*futurum doricum*)

Деякі дієслова утворюють так званий дорійський майбутній час (*futurum doricum*), який є поєднанням сигматичного та аттичного майбутніх часів і завжди має лише медіальні форми.

Praesens	Дієслівна основа	Futurum
πλέω <i>пливти</i>	πλεF-	πλευσοῦμαι (або πλεύσομαι)
πνέω <i>дути</i>	πνεF-	πνευσοῦμαι (" πνεύσομαι)
πίπτω <i>падати</i>	πεσ-, πετ-	πεσοῦμαι
φεύγω <i>утікати</i>	φευγ-, φυγ-	φευξοῦμαι (" φεύξομαι)

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

κιθαριοῖτε, φθεροῦσιν, ἀποκτενεῖ, στελεῖν, φανοῦ.

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Λέγοντός τινος, ὅτι πολλοὶ εἰσιν οἱ πολέμοι, Σπαρτιάτης τις ἔλεγεν· "Καλόν γε, πλείονας γὰρ ἀποκτενοῦμεν". 2) Πολλοὶ ἐν Ἀθήναις νέοι ἐφοίτων πρὸς τοὺς σοφιστὰς ἀργύριον αὐτοῖς τελούντες καὶ τῆς σοφίας αὐτῶν ἀπολαυσόμενοι. 3) Τὴν πόλιν τειχιόμεν καὶ ἐπιτήδεια εἰς αὐτὴν κομιοῦμεν, ἂν οἱ πολέμοι πλησιάσωσιν. 4) Πλουτίζετε τοὺς φίλους· τοὺς γὰρ φίλους πλουτίζοντες ὑμᾶς αὐτοὺς πλουτιεῖτε. 5) Δημοσθένους λέξαντος πρὸς Φωκίωνα· "Ἀποκτενοῦσι σε οἱ Ἀθηναῖοι, μὲ δέ, ἐὰν

μανῶσι", "ναί", ἔλεξεν, "ἐμὲ μὲν, ἔαν μανῶσι, σὲ δέ, ἔαν σωφρονῶσιν". 6) Καὶ πλείστα χρήματα τῶν ἔτι πλειόνων ἐπιθυμοῦντα οὐκ εὐφρανεῖ. 7) Εἰ τὸν ἰκέτην ἀποκτενεῖς, τὸν νεῶν καὶ τοὺς βωμοὺς μολυνεῖς. 8) Μετὰ τὴν νίκην Λύσανδρος εἰς Λακεδαίμονα τοὺς νίκην ἀγγελοῦντας ἔπεμψεν ἐπὶ τῆς κρατίστης νεώς. 9) Ὅδε ἐστὶν ὁ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐφήβων ὄρκος· "Οὐ καταισχυνῶ τὰ ὄπλα, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην, ἀμυνοῦμαι δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς πείσομαι". 10) Ἄνευ ὁμοιοῦσας μὴ ἐλπίζετε ἀμυνεῖσθαι τοὺς πολεμίους. 11) Οἱ Ἕλληνας τῷ Κύρῳ συστρατευόμενοι μεγάλην λείαν κομιεῖσθαι ἤλπιζον. 12) Τὸν ψηφιοῦντα χρὴ οὐ ὀργιεῖσθαι. 13) Μακαριοῦμεν τὸν γέροντα, καθ' ὅσον ἐπιθυμιῶν ἐλεύθερός ἐστιν. 14) Εἰ μὲν πολέμου φροντιεῖς, τὸν σαυτοῦ βίον καὶ τῶν ἄλλων ταράξεις.

Περὶ Ψευδοσμέρδεως (I)

Τελευτήσαντος Καμβύσου Σμέρδης, ὁ Μάγος, τῶν Περσῶν ἐβασίλευεν, πάντας εὐεργετῶν, ἤλπιζε γὰρ οὕτω μάλιστα τοὺς Πέρσας τῇ πίστει ἐμμενεῖν. Ὅτάνης, ἀνὴρ ἐν τοῖς Πέρσαις ἐνδοξότατος, ὑποπεύων υἱὸν Κύρου τὸν Σμέρδην οὐκ εἶναι, Φαιδύμην, τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα, ἢ τοῦ Σμέρδεως ἦν γυνή, προσέφη τοῖσδε· "Εἰ ἀποκτενοῦμεν τὸν Μάγον, σὺ τε μὲν οὐκ αἰσχυνῆ, τῷ ἀγεννεῖ συνοικοῦσα, καὶ οἱ Πέρσαι δ' εὐφραينوῦνται. Σὺ δὲ πάντα κρινεῖς. Εὐδοντος αὐτοῦ τῶν ὄτων ἄψαι· εἰ φανείται μὴ ἔχων τὰ ὄτα, Μάγῳ νόμιζε, οὐ βασιλεῖ συνοικεῖν". Ὁ δὲ Μάγος ὄτα οὐκ ἔχει Κύρου ποτ' αὐτὸν οὕτως τραυματίσαντος.

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Коли філософа Демонакса запитали, як, на його думку, в Аїді, він відповів: "Коли сам побачу, одразу вам повідомлю". 2) Я казатиму тобі правду, щоб не бути колись обманутим тобою.

§ 155. Аорист першої активного та медіального станів дієслів з основами на сонанти

У дієслів з кінцевими приголосними λ, ν, ρ при зіткненні цих сонант із ознакою сигматичного аориста -σ(αВ)- відбувається асиміляція σ до попереднього плавного приголосного і замінене подовження кінцевого голосного основи (№ 38) за правилами:

α > η, але після ρ, ε, ι > αТ
 ε > ει
 ιВ > ιТ
 υВ > υТ

<i>Praesens</i>		<i>Дієслівна основа</i>		<i>Aoristus I</i>	
φαίνω	<i>показувати</i>	φαν-		(*έφανσα)	έφηνα
περαίνω	<i>виконувати</i>	περαν-		(*έπερανσα)	έπέρανα
στέλλω	<i>посилати</i>	στελ-		(*έστελσα)	έστειλα
φθείρω	<i>нищити</i>	φθερ-		(*έφθερσα)	έφθειρα
κρίνω	<i>судити</i>	κριν-		(*έκρινσα)	έκριТνα
άμύνω	<i>відбивати</i>	άμυν-		(*ήμυνσα)	ήμυТνα

Система закінчень і сполучних голосних при утворенні форм аориста для verba liquida така ж сама, як і для verba pura і muta.

Σ Двоскладові дієслова мають омонімічні форми в інфінітиві аориста першого активного та 2-ї ос. одн. імператива аориста першого медіального: φήναι, στείλαι, κρίναι (а ось 3-я ос. одн. оптатива аориста першого активного є парокситоном: φήναι, στείλαι, κρίναι).

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

“Ο άν σπέιρη άνθρωπος, τούτο καί θερίσει (Βίβλια). Що посіє людина, те й пожне (пор. лат.: ut sementem feceris, ita metes).

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

φήνη, στείλον, άπέκτεινε, έγκλίνας, θήλαι, ήρω.

Вправа 2. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν ἐν Ἴσῳ μάχην ἔστειλε παρὰ τὴν μητέρα καὶ τὴν γυναῖκα Δαρείου Λεόννατον ἐντειλάμενος ἀγγεῖλαι, ὅτι ζῆ Δαρεῖος. 2) Οὐ ῥάδιόν ἐστι διακρίναι καὶ ἀποφῆναι τὸν κόλακα καὶ τὸν φίλον. 3) Τὸ ἔργον, ὃ οὕτως ἐπεράναμεν, ὡς τάχιστα περανοῦμεν. 4) Πολλάκις κακοὶ ἑταῖροι ἔσφηλαν καὶ διέφθειραν ἀγαθοὺς νέους. 5) Ἡ τύχη τοὺς ὑπερηφάνους ἔσφηλε καὶ ἔτι σφαλεῖ. 6) Ἀπόλλων λέγεται ἐκδεῖραι Μαρσύαν νικήσας ἐρίζοντα αὐτῷ περὶ μουσικὴν. 7) Ἀνίβας πάντων τῶν στρατηγῶν ἀπέφηγε μὲν πρῶτον Πύρρον, Σκιπίωνα δὲ δεύτερον, ἑαυτὸν δὲ τρίτον. 8) Οἱ τριάκοντα τῶν ἰδίων κερδῶν ἕνεκα πλείους ἀπέκτειναν. 9) Κάδμος ὁ Ἀγήνορος διέφθειρε τὸν δράκοντα μέγαν, τοὺς δ' ὀδόντας Ἀθηναῖς παραγγειλάσης ἔσπειρεν. 10) Τοὺς Τρῶας, δέκα ἔτη ἀνδρείως ἀμυναμένους οὐ βία, ἀλλὰ δόλος ἔσφηλεν. 11) Κῦρος παρήγγειλε τοῖς φρουράρχοις λαμβάνειν ἀνδρας Πελοποννησίους ὅτι πλείστους, ὡς ἐπιβουλεύοντος Τισσαφέρνους ταῖς πόλεσιν. 12) Ἦνίκα ἐβούλοντο οἱ Λακεδαιμονιοὶ τὴν τῶν Ἀθηναίων πόλιν ἀφανίσαι, ἠρώτησαν τὸν θεὸν καὶ ἀπεκρίνατο τὴν κοινὴν ἐστίαν Ἑλλάδος μὴ κινεῖν.

Περὶ Ψευδοσμέρδεως (II)

Ἡ δ' οὖν Φαιδύμη ῥαδίως κρίνασα οὐκ ἔχοντα τὸν Σμέρδιν τὰ ὦτα, πρὸς τὸν Ὀτάνην ἀπέστειλε πιστὸν τινα, ἀγγελοῦντα τὸ πρᾶγμα. Ὁ δ' Ὀτάνης συναγείρας πρῶτους τῶν Περσῶν ἐσήμηγε τοῦτο. Ἐδόκει οὖν τοῖς Πέρσαις ἀποκτείνειν τὸν Μάγων, περὶ τοῦδε διεφέροντο, πότερον αὐτίκα δύοι περᾶναι τὸ ἔργον ἢ πρότερον πλείους προσκτήσασθαι ἑταίρους. Τέλος δὲ Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου γνῶμην ἀπεφάνετο, ὅτι χρὴ τῶν Μάγων τυραννίδα ἀμύνασθαι καὶ τὸν Σμέρδιν αὐτίκα ἀποκτείνειν. Καὶ οὐ περιέμειναν οἱ Πέρσαι, ἀλλ' ἐπέραναν τὸ ἔργον.

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Александр, помиряючи, не оголосив, кому він залишає царство, тому його полководці поділили царство між собою. 2) Тридцять тиранів так знищували громадян, що більше половини жителів залишили Афіни.

**§ 156. Аорист першої діїсного способу пасивного стану
(aoristus I indicativi passivi)**

Форми аориста першого пасивного стану утворюються шляхом додавання до дієслівної основи суфікса -θη- (перед наступним голосним і сполученням ντ – у формі -θε-).

У verba pura перед суфіксом -θη- кінцевий голосний дієслівної основи подовжується, дифтонг – залишається без змін.

Praesens	Aoristus I passivi
παιδεύω <i>виховувати</i>	ἐ-παιδεύ-θη-ν
ποιέω <i>робити</i>	ἐ-ποιή-θη-ν
τιμάω <i>шанувати</i>	ἐ-τιμή-θη-ν
δουλόω <i>поневолювати</i>	ἐ-δουλώ-θη-ν

Σ Кінцевий голосний основи не подовжується у дієсловах, основа яких первісно закінчувалася на -σ (див. § 78).

У verba muta кінцевий приголосний основи при зіткненні з θ переходить:

	Praesens	Дієслівна основа	Aoristus I passivi
γ, κ > χ:	λέγω	λεγ-	ἐ-λέχ-θη-ν
	πράττω	πραγ-	ἐ-πράχ-θη-ν
	φυλάττω	φυλακ-	ἐ-φυλάχ-θη-ν ¹
β, π > φ:	βλάπτω	βλαβ-	ἐ-βλάφ-θη-ν
	πέμπω	πεμπ-	ἐ-πέμφ-θη-ν
δ, τ, θ > σ:	ἄδω	ἄδ-	ἤσ-θη-ν
	ἀνύτω	ἀνυτ-	ἤνυσ-θη-ν
	πείθω	πειθ-	ἐ-πέισ-θη-ν

У verba liquida суфікс -θη- приєднується безпосередньо до дієслівної основи.

Praesens	Дієслівна основа	Aoristus I passivi
φαίνω	φαν-	ἐ-φάν-θη-ν
ἄγγέλλω	ἄγγελ-	ἤγγέλ-θη-ν
αἶρω	ἄρ-	ἤρ-θη-ν

У деяких verba pura перед -θη- поновлюється первісна σ:

Praesens	Aoristus I passivi	Praesens	Aoristus I passivi
ἀκούω <i>слухати</i>	ἤκούσθη-ν	πλέω <i>плисти</i>	ἐπλεύσθη-ν
βύω <i>наповнювати</i>	ἐβύσθη-ν	πνέω <i>дмути</i>	ἐπνεύσθη-ν

δράω <i>здійснювати</i>	ἐδράσθην	πρίω <i>πιляти</i>	ἐπρίσθην
θραύω <i>ламати</i>	ἐθραύσθην	πταίω <i>перекидати</i>	ἐπταίσθην
κελεύω <i>наказувати</i>	ἐκελεύσθην	ῥαίω <i>ламати</i>	ἐραίσθην
κλαίω <i>плакати</i>	ἐκλαύσθην	σειώ <i>трясти</i>	ἐσεισθην
κλείω <i>закривати</i>	ἐκλείσθην	ῥώω <i>доципати</i>	ῥώσθην
κναίω <i>шкребти</i>	ἐκναίσθην	χόω <i>насипати</i>	ἐχώσθην
κολούω <i>обрізати</i>	ἐκολού(σ)θην	χράω <i>віщувати</i>	ἐχρήσθην
παίω <i>бити</i>	ἐπαίσθην	χρίω <i>змазувати</i>	ἐχρίσθην
παλαίω <i>боротися</i>	ἐπαλαίσθην	ψαύω <i>торкатися</i>	ἐψαύσθην
παύω <i>припиняти</i>	ἐπαύ(σ)θην		

Σ Βαгато перехідних дієслів у аористі першому пасивному мають неперехідне або медіальне значення (Додаток 3. 1-3).

Форми дійсного способу аориста першого пасивного утворюються за допомогою авгмента, суфікса -θη-, активних закінчень історичних часів.

Indicativus

S. 1. ἐ-παιδεύ-θη-ν	P. 1. ἐ-παιδεύ-θη-μεν
2. ἐ-παιδεύ-θη-ς	2. ἐ-παιδεύ-θη-τε
3. ἐ-παιδεύ-θη	3. ἐ-παιδεύ-θη-σαν

Σ Форма 3-ї ос. одн. має закінчення -σαν (замість *ἐπαιδευθεν < *ἐπαιδευθηντ) під впливом ἦσαν та, в цілому, форми 3-ї ос. мн. сигматичного аориста.

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Ὁ στρατηγὸς νικήσας ἐστεφανώθη καὶ ἐχρίσθη. 2) Τοῖς τῶν Συρακουσίων στρατηγοῖς ἠγγέλθη, ὅτι φεύγοιεν ὑπὸ τοῦ δήμου. 3) Χάριν ἔχωμεν τοῖς φίλοις· ἐκ μεγάλων γὰρ κινδύνων ἐσώθημεν ὑπ' αὐτῶν 4) Πανσανίας ἐπὶ ταῖς εὐτυχίαις μέγα φρονῶν ἠσχύνθη ἐπὶ τῇ ἐν Σπάρτῃ εὐτελείᾳ καὶ τῶν Περσῶν τρυφήν μιμεῖσθαι ἐπειράθη. 5) Ἡ τῶν Λακεδαιμονίων ἡγεμονία ὑπὸ τῶν Θηβαίων κατελύθη. 6) Λακεδαιμονίος τις Ἀθηναίου τινὸς λέγοντος; "Ὑμεῖς ἀπὸ τοῦ Κηφίσου πολλάκις ὑφ' ἡμῶν ἐδιώχθητε", "ὕμεῖς δέ", ἔφη, "οὔποτε ἀπὸ τοῦ Εὐρώτου". 7) Αἱ Ἀθηναὶ ὑπὸ τῶν βαρβάρων δις ἐπορθήθησαν. 8) Ἐπειθόμην ὑπὸ σοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐπέισθην. 9) Ὑπὸ Τιμολέοντος οἱ Καρχηδόνιοι ἐνικήθησαν καὶ πᾶσα ἡ Σικελία ἠλευθερώθη, ἢ ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐπορθήθη. 10) Ἡ τοῦ Πεισιστράτου τυραννὶς ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἐλύθη. 11) Κόρινθος ἢ πόλις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατεφλέχθη. 12) Ἐπὶ μηδενὶ ἐπαρθῆς ἀλλοτρίῳ προτερήματι. 13) Ὑπὸ Διονυσίου ἐξ ἀπάντων τῶν ἐν Συρακούσαις ἱερῶν ἐσλήθησαν τὰ χρήματα. 14) Διονυσίου ἐπὶ τοὺς Θουρίους πλεύσαντος τριακοσίαις ναυσὶ βορρᾶς ἀντιπνεύσας τὰ σκάφη συνέτριψε καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ τὴν ναυτικὴν ἠφάνισεν. 15) Ἴβήρων αἱ γυναῖκες κατ' ἔτος, ὅ τι ἂν ἐξυφήνωσιν, ἐν κοινῷ δεικνύουσιν· ἄνδρες δὲ χειρότεχνοι κρίναντες τὴν πλείστα ἐργασαμένην προτιμῶσιν.

Περὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν

Μετὰ τὸν τοῦ Πεισιστράτου θάνατον ἦρχον ἐν Ἀθήναις οἱ υἱεῖς αὐτοῦ Ἰππίας καὶ Ἴππαρχος. Ἐπεὶ δ' ὁ Ἴππαρχος ὑπὸ τῶν πολιτῶν διὰ ὕβριν τινα ἐφονεύθη, ὁ Ἰππίας τοὺς μὲν τῶν πολιτῶν ἀπεστέρησε τὸν βίον, τοὺς δ' ἐξέβαλεν. Οὕτως ἡ τυραννὶς ἔτι μᾶλλον ἐμισήθη. Ἀπορούντων δὲ τῶν Ἀθηναίων, ᾧτινι τρόπῳ ἐλευθερώσαιεν ἂν τοῦ τυράννου τὴν πόλιν, ἐκέλευσεν ἡ Πυθία τοὺς Λακεδαιμονίους βοηθῆσαι τοῖς Ἀθηναίοις· ἀνεπίεσθη δὲ μεγάλοις καὶ τιμίαις δώροις τῶν Ἀλκμαϊονιδῶν, οἳ ποτε ὑπὸ Πεισιστράτου ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ἐξεβλήθησαν. Οἱ οὖν Λακεδαιμόνιοι, καίπερ ξένοι ὄντες τῶν Πεισιστρατιδῶν, πρῶτον μὲν Ἀγχιμόλιον μετὰ στρατοῦ πολλοῦ ἔπεμψαν. Ἐπεὶ δ' οὗτος ὑπὸ τῶν Θετταλῶν ἐνικήθη, οἱ τῷ τυράννῳ ἐβόηθησαν, Κλεομένης ὁ βασιλεὺς μετὰ μείζονος στρατοῦ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπέμφθη, ὑφ' οὗ οἱ μὲν Θετταλοὶ ἐνικήθησαν, ὁ δ' Ἰππίας ἐν τῇ ἀκροπόλει ἐπολιορκήθη. Φοβούμενος οὖν ὁ τύραννος περὶ τῶν ἑαυτῶν παίδων κρύφα ἐξέπεμψεν αὐτοὺς ἔξω τῆς χώρας· οὗτοι δ' ἀλίσκονται ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων. Τότε δ' ὁ τύραννος σπονδὰς ἐποίησατο πρὸς τοὺς πολιορκοῦντας· ἐκ δὲ τῶν σπονδῶν ἠναγκάσθη τῆς Ἀττικῆς ἀποχωρῆσαι. Οὕτως ἠλευθερώθησαν τῆς τυραννίδος οἱ Ἀθηναῖοι.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Циклопи були скинуті Ураном у Тартар, а згодом визволені Зевсом. 2) Переможений був змушений підкорятися переможцю. 3) Аттика Ксерксом була спустошена, а храми спалені.

§ 157. Аорист перший пасивний умовного, бажального, наказового способів та дієприкметник (aoristus I passivi coniunctivi, optativi, imperativi, participii)

У кон'юнктиві суфікс слабкого аориста мав форму -θε-, де є поглинуте наступним довгим з'єднувальним голосним, тому відміна аналогічна відмінюванню контрагованих дієслів на -έω у кон'юнктиві.

Coniunctivus

S.	1. παιδευ-θῶ	P.	1. παιδευ-θῶ-μεν
	2. παιδευ-θῆς		2. παιδευ-θῆ-τε
	3. παιδευ-θῆ		3. παιδευ-θῶ-σι(ν)

Ознакою оптатива в однині -ιη-, у множині – ι або під впливом форм однини також -ιη-.

Optativus

S.	1. παιδευ-θε-ίη-ν	P.	1. παιδευ-θε-ι-μεν або παιδευ-θε-ίη-μεν
	2. παιδευ-θε-ίη-ς		2. παιδευ-θε-ι-τε " παιδευ-θε-ίη-τε
	3. παιδευ-θε-ίη		3. παιδευ-θε-ι-εν " παιδευ-θε-ίη-σαν

Imperativus

S.	2. παιδέυ-θη-τι	P.	2. παιδέυ-θη-τε
	3. παιδευ-θή-τω		3. παιδευ-θέ-ντων

Σ Форма παιδέυθητι виникла з *παιδευθηθι внаслідок дисиміляції придихових (№27), але у цьому випадку втратив придиховість не перший із приголосних, а другий, щоб залишилась незмінною ознака -θη- і відповідно – цілісною уся система пасивного слабкого аориста.

Infinitivus

Participium

	<i>m</i> – παιδευθείς (< *παιδευθεντς), gen. παιδευθέντος
παιδευ-θη-ναι	<i>f</i> – παιδευθείσα (< *παιδευθεντja), " παιδευθείσης
	<i>n</i> – παιδευθέν (< *παιδευθεντ), " παιδευθέντος

Σ Омонімічні форми:
παιδευθέντων < 3 p. pl. aoristi I imperativi pass.
gen. plur. participi aoristi I pass. m et n

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τὸ λεχθὲν συγγαρπάζεται. Сказане – щезає (лат.: vox audita latet).

Πόνου μεταλλαχθέντος οἱ πόνοι γλυκεῖς (Ἵμμηρος). Завершені справи –приємні (лат.: jucundi acti labores).

Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε (Βίβλια). Не судіть, щоб не бути судимими.

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

ρίφθῆναι, ἀσθείη, ἐλευθερώθητε, φιληθέντων,πραχθῆτε.

Вправа 2. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Μὴ ψευσθῆς καλαῖς ἐλπίσιν, ἀλλὰ πειράθητι, ἃ δυνατά ἐστίν. 2) Οἱ Ἑλληνες οἱ ὑπὸ Κύρου εἰς τὴν Ἀσίαν ἀναχθέντες, ὑπὸ Ξενοφώντος ἐπὶ τὴν θάλατταν κατήχθησαν. 3) Ὁρέστης ἀπολυθεὶς ἐν τῷ Ἀρείῳ πάγῳ ἐκαθάρθη τοῦ φόνου ἐν Δελφοῖς. 4) Ἀκταίων λέγεται ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ κυνῶν διασπασθῆναι. 5) Ἐὰν μὲν δίκαια πράττης, μηδὲν φοβηθῆς. 6) Τὰ Θεμιστοκλέους ὄστᾶ λέγεται κομισθῆναι ἐκ τῆς Ἀσίας κρύφα εἰς Ἀθήνας. 7) Καῖσαρ ἀκούσας, ὅτι Πομπήιος φονευθεῖη, ἐδάκρυσεν καὶ βαρέως ἔφερε τὸ πρᾶγμα. 8) Ἀγγελθείσης τῆς ἐν Σικελίᾳ συμφορᾶς πάντες οἱ Ἀθηναῖοι ὠδύραντο δακρύοντες τὴν ἑαυτῶν τύχην. 9) Εὐριπίδης ἔλεξε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους· "Εἰ τῶν πολιτῶν τούτοις χρῆσάμεθα, οἷς οὐ χρώμεθα, σωθῆ- μιν ἄν". 10) Ὑπὸ Παυσανίου ἐν Πλαταιαῖς ἐνικήθη ἡ τῶν Περσῶν στρατιά, ἢ ὑπὸ Ξέρξου ἐν τῇ Ἑλλάδι καταλειφθεῖη. 11) Χρὴ μήτ' ἡδονῆς ἠττηθῆναι, μήτ' ὑπὸ κέρδους ἐπαρθῆναι. 12) Ὅστις τῶν Ἀθηναίων φανθείη ἐλαίαν ἐξορύξας διακοσίαις μναῖς ἐζημιοῦντο.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,
ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου,
ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου,
γενηθήτω τὸ θέλημά σου,
ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον·
καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν,
ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν·
καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν,
ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

(Κατὰ Μαθθ. 6: 9-13)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Коли Анахарсиса запитали, що є найдужче ворожим для людей, він відповів: "Самі для себе". 2) Кажуть, що Рим був заснований Ромулом і Ремом. 3) Той, хто залишив друга в біді, не може називатися вірним другом.

§ 158. *Μαϊβυτνήϊ χας περνήϊ πασιβного стану
(futurum I passivi)*

Для futurum I passivi характерними ознаками є -θη- та -σ- (тому вважається, що футур розвинувся з кон'юнктива сигматичного аориста).

Форми у futurum I passivi утворюються через приєднання до дієслівної основи часових ознак -θη- і -σ- та медіальних закінчень: у індикативі – головних часів, у оптативі – історичних часів.

Форми оптатива та інфінітива вживаються лише в підрядних реченнях.

Indicativus

S.	1. παιδευ-θή-σ-ο-μαι	P.	1. παιδευ-θη-σ-ό-μεθα
	2. παιδευ-θή-σ-η		2. παιδευ-θή-σ-ε-σθε
	3. παιδευ-θή-σ-ε-ται		3. παιδευ-θή-σ-ο-νται

Optativus

S.	1. παιδευ-θη-σ-οί-μην	P.	1. παιδευ-θη-σ-οί-μεθα
	2. παιδευ-θή-σ-οι-ο		2. παιδευ-θή-σ-οι-σθε
	3. παιδευ-θή-σ-οι-το		3. παιδευ-θή-σ-οι-ντο

Infinitivus

παιδευ-θή-σ-ε-σθαι

Participium

παιδευ-θη-σ-ό-μενος, παιδευ-θη-σ-ο-μένη, παιδευ-θη-σ-ό-μενον

Вправа 1. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Λυπῶν καὶ φροντίδων οἱ ἄνθρωποι οὐποτ' ἀπαλλαχθήσονται. 2) Ἐὰν ὑπὸ πολεμίων νικηθῶμεν, οἱ σύμμαχοι ταχέως ὀρμήσονται ὡς βοηθήσοντες. 3) Πύρρος ἤλιπε τοὺς Ῥωμαίους ἀπίρους ὄντας τῶν ἐλεφάντων φοβηθήσεσθαι καὶ ταραχθήσεσθαι ἐν τῇ μάχῃ. 4) Ἀκρισίῳ, τῷ τῶν Ἀργείων βασιλεῖ, ὁ θεὸς ἐμαντεύσατο, ὅτι ὑπὸ τοῦ υἱοῦ Δανάης τῆς θυγατρὸς φονευθήσεται. 5) Οἱ ἀνδρειότατοι τῶν στρατιωτῶν τοὺς πολεμίους νικήσαντες στεφανωθήσονται. 6) Σπαρτιάτης τις ἐρωτηθεὶς, τί παιδευθήσοιτο ξένος ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν ἀπαιδευτῶν ὄντων· "Παιδευθήσεται", ἔφη, "βραχέως λέγειν". 7) Κακοῖς ὁμιλῶν αὐτὸς κακὸς νομισθήσῃ. 8) Αἰδοῦ σεαυτὸν καὶ ἄλλον αἰσχυνθήσῃ. 9) Θεμιστοκλῆς ἐνόμισεν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς μετ' ὀλίγον χρόνον ἐλευθερωθήσοιτο. 10) Ἀγησίλαος περὶ ἀνδρείας καὶ δικαιοσύνης ἐρωτηθεὶς, ποτέρα βελτίων εἶη· "οὐδὲν ἀνδρείας", ἔφη, "δεησόμεθα, ἐὰν πάντες δίκαιοι ὦμεν".

Τὰ τῶν Λακεδαιμονίων γυμνάσια

Γυμνάσια τοῖς Λακεδαιμονίοις ὡσπερ νεανιῶν ἦν, οὕτω καὶ παρθένων. Διὰ τοῦτο αἱ Λάκαιναι, τῶν ἄλλων κρείττονες οὔσαι, ἐπὶ τῇ τῶν τρόπων βεβαιότητί τε καὶ τῇ ἀνδρείᾳ αἰεὶ θαυμασθήσονται. Ἄει ὑμνηθήσεται ἐκείνη ἡ Λάκαινα γυνή, ἣ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἐν μάχῃ χωλευθέντος καὶ δυσφοροῦντος ἐπὶ τούτῳ ἔφη· "Εὐφράνθητι, τέκνον, μηδ' αἰσχυνθῆς τὴν πῆρωσιν, καθ' ἕκαστον γάρ σου τὸ βῆμα τῆς ἰδίας ἀρετῆς μνημονεύσεις".

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Ксеркс надіявся, що невдовзі Греція буде підкорена. 2) Віщун Тіресій передбачив, що Одиссей буде врятований із потопуючого корабля.

§ 159. Сильні часи

Окрім перших (I), або так званих слабких часів, існують ще другі (II), або так звані сильні часи, в яких дієслівні форми утворюються переважно без суфіксів.

Сильні часи мають форми aoristus activi, medii et passivi, futurum passivi, perfectum і plusquamperfectum activi.

Сильні часи утворюються лише для незначної кількості verba muta і значно рідше – для verba liquida та всіх verba anomala. Verba pura не мають форм других часів.

У більшості випадків дієслово слабких часів не має форм відповідних сильних часів і, навпаки, але інколи утворює форми і перших, і других. Часто сильні часи перехідних дієслів набувають неперехідного або медіального значення, тоді як слабкі часи цих дієслів зберігають перехідність (див. Додаток 2.1.).

**§ 160. Аорист другий активного стану
(aoristus II activi)**

Аорист другий утворює форми без ознаки сигматичного першого аориста σ(α). Другий, або асигматичний аорист мають дієслова переважно IV-VIII класів.

Дійсний спосіб аориста другого активного утворює форми і відмінюється як імперфект активного стану, тобто перед закінченнями історичних часів виступають з'єднувальні голосні ε/ο та наявний авімент. Решта форм утворюються і відмінюються як відповідні форми в презенсі активного стану, лише форми інфінітива та дієприкметника затримують первісний наголос на з'єднувальних голосних.

Парадигми дієслова λείπω *залишати* (осн. λιπ-)

Indicativus

S. 1. ἔ-λιπ-ο-ν	P. 1. ἔ-λίπ-ο-μεν
2. ἔ-λιπ-ε-ς	2. ἔ-λίπ-ε-τε
3. ἔ-λιπ-ε(ν)	3. ἔ-λιπ-ο-ν

Coniunctivus

S. 1. λίπ-ω	P. 1. λίπ-ω-μεν
2. λίπ-ῆς	2. λίπ-ῆ-τε
3. λίπ-ῆ	3. λίπ-ω-σι(ν)

Optativus

S. 1. λίπ-οι-μι	P. 1. λίπ-οι-μεν
2. λίπ-οι-ς	2. λίπ-οι-τε
3. λίπ-οι	3. λίπ-οι-εν

Imperativus

S. 2. λίπ-ε	P. 2. λίπ-ε-τε
3. λιπ-έ-τω	3. λιπ-ό-ντων

Infinitivus

Participium

	<i>m</i> – λιπών, gen. λιπόντος
λιπ-εἶν	<i>f</i> – λιποῦσα, " λιπούσης
	<i>n</i> – λιπόν, " λιπόντος

Σ У 2-й ос. одн. наказового способу аориста другого активного лише п'ять дієслів зберегли давній наголос на з'єднувальному голосному (пор. λίπε замість *λιπέ):

εἶπέ <	λέγω	говорити	ἰδέ <	ὄραω	дивитися
ἔλθέ <	ἔρχομαι	прибувати	λαβέ <	λαμβάνω	брати
εὗρέ <	εὕρισκω	знаходити			

Проте в складених із префіксами формах від цих дієслів наголос намагається, за загальними правилами, бути якнайдалі від кінця слова: εἶσ-ιδε, ὑπό-λαβε, ἔξ-ελθε.

Дієслово ἄγω *вести* має аттичну редуплікацію (подвоєння, див. § 165) основи, а в індикативі й авґмент:

<i>indicativus</i>	ἦγαγον	<i>imperativus</i>	ἄγαγε
<i>coniunctivus</i>	ἀγάγω	<i>infinitivus</i>	ἀγαγεῖν
<i>optativus</i>	ἀγάγοιμι	<i>participium</i>	ἀγαγών

Найбільш вживані в аттичній прозі правильні дієслова, які утворюють форми аориста другого активного:

<i>Praesens</i>	Дієслівна основа	<i>Aoristus II activi</i>
βάλλω <i>кидати</i>	βαλ-	ἔβαλον
κράζω <i>кричати</i>	κραγ-	ἔκραγον
λείπω <i>залишати</i>	λιπ-	ἔλιπον
τίκτω <i>народжувати</i>	τεκ-	ἔτεκον
φεύγω <i>утікати</i>	φυγ-	ἔφυγον

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τρὶς ἔξ βαλεῖν. Тричі викинути шестірку (в грі в кості, тобто досягти небувалого щастя).

Εὐκοπότερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυπήματος ῥαφίδος διελθεῖν (*Βιβλία*). Легше верблюдові пройти кризь вушко голки.

Μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων (*Βιβλία*). Не кидайте перли свої перед свинями.

Вправа 1. Прочитайте і перекладіть:

1) Φυλάττου, μὴ τῶν μεγάλων ὀρεγόμενος καὶ τὰ μικρὰ ἀποβάλης. 2) Γάιος Καῖσαρ Φαρνάκην νικήσας τὸν Ποντικὸν ἐξ ἐφόδου πρὸς τοὺς φίλους ἔγραψεν· "Ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα". 3) Τοῖς Λακεδαιμονίοις οὐδὲν αἴσχιον ἦν ἢ τὴν ἀσπίδα ἀποβαλεῖν καὶ τὴν τάξιν ἀπολιπεῖν καὶ ἐκ μάχης φυγεῖν. 4) Οὐδεὶς ἄλυπον τὸν βίον διήγαγεν. 5) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξέβαλον Θεμιστοκλέα ἐκ τῆς πατρίδος, ὃ δ' ἔφυγε πρὸς

βασιλέα. 6) Τὰ μὲν ἄλλα κακὰ ἐκφύγοις ἄν, τὸν δὲ θάνατον οὐκ ἔστιν ἐκφυγεῖν. 7) Οἱ τριάκοντα οὕτω διέφθειραν τὴν πόλιν, ὥστε φυγεῖν Ἀθηναίους πλείους τῶν ἡμίσεως. 8) Λέγουσι Σοφοκλέα ἀκούσαντα, ὅτι ἐτελεύτησεν Εὐριπίδης, αὐτὸν μὲν ἱματίῳ φαιῶ προελθεῖν, τὸν δὲ χορὸν καὶ τοὺς ὑποκριτὰς ἀστεφανώτους εἰσαγαγεῖν καὶ δακρῦσαι τὸν δῆμον. 9) Ἐν τῇ Θράκῃ Ξέρξης μέγαν ἀριθμὸν ἐποίησεν, ἵνα ἴδῃ, πόσοι στρατιῶται αὐτῷ εἶεν. 10) Ἀναχάρσις ὁ Σκύθης ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ἦθη καὶ τὴν πολιτείαν τῶν Ἑλλήνων ὀψόμενος. 11) Ἀπόλλων ἔβαλεν εἰς τὸ τῶν Ἀχαιῶν στρατόπεδον τὰ βέλη, τὰ θάνατον καὶ ὄλεθρον φέροντα. 12) Σχολαστικὸς ἀπαντήσας τινὶ φίλῳ εἶπεν· "Ἦκουσα, ὅτι ἀπέθανες". Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· "Ἄλλ' ὄρα μὲ ζῶντα". Καὶ ὁ σχολαστικὸς· "Καὶ μὴν ὁ εἰπὼν μοι πολλῶ σου ἀξιοπιστότερος ἦν". 13) Θουκυδίδης ἱστορεῖ τὸν Θεμιστοκλέα φυγεῖν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. 14) Ὅτε Ξέρξης ἐκ τῶν Θερμοπυλῶν ἐπὶ τὴν Φωκέων χώραν προῆγεν, οἱ Φωκεῖς τὰς μὲν πόλεις ἀπάσας ἐξέλιπον πανδημί, πρὸς δὲ τὰς δυσχωρίας τὰς ἐν τῷ Παρνασσῷ κατέφυγον.

Ἴδου Ῥόδος, ἔνθα πήδησον

Ἀνθρωπὸς τις ἀποδημήσας ἦκε πάλιν εἰς τὴν πατρίδα. Ἐκαυχᾶτο δὲ μεγάλως, ὡς ἀνδραγαθήσας ἐν πολλαῖς χώραις. Ἐν δὲ τῇ Ῥόδῳ ἔφασκε πήδημα μέγα, ὅπερ οὐδεὶς ἂν τῶν ἀνθρώπων δύναιτο, πηδηῖσαι καὶ μάρτυρας ἔφασκεν ἔχειν εἰς τοῦτο. Τῶν δὲ παρόντων τις ὑπολαβὼν ἔφη αὐτῷ· Ὡ οὗτος, εἰ τοῦτο ἀληθές ἐστιν, ἰδοὺ Ῥόδος, ἔνθα πήδησον".

Ὁ μῦθος δηλοῖ, ὅτι, ἂν μὴ πρόχειρος ἦ ἡ τοῦ πράγματος ἀπόδειξις, πᾶς λόγος περιττός ἐστιν.

(Αἴσιωπος)

Λέγουσι αἱ γυναῖκες·	ἐγὼ δὲ τὰς κόμας μὲν,
" Ἀνακρέων, γέρων εἶ,	εἴτ' εἰσιν εἴτ' ἀπήλθον,
λαβὼν ἔσοπτρον ἄθρει	οὐκ οἶδα· τοῦτο δ' οἶδα,
κόμας μὲν οὐκέτ' οὔσας,	ὡς τῷ γέροντι μᾶλλον
ψιλὸν δέ σευ μέτωπον".	πρέπει τὸ τερπνὰ παίζειν,
	ὄσω πέλας τὰ Μοίρης.
	(Ἀνακρ. 7)

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) Леонід відповів Ксерксу, який вимагав скласти зброю: "Прийди і візьми". 2) Дедал після того, як утік з Афін, поселився на Криті. 3) Переконані порадою Фемістокла, афіняни покинули місто.

§ 161. *Аорист другий медіального стану*
(*aoristus II medii*)

Форми аориста другого медіального утворюються і відмінюються: в індикативі – за зразком імперфекта медіального, в решті форм – як у презенсі медіально-пасивному, лише форми 2-ї особи однини та інфінітив мають первісний наголос на з'єднувальних голосних (λιποῦ < *λιπεσο, λιπέσθαι).

Indicativus

S. 1. ἐ-λιπ-ό-μην	P. 1. ἐ-λιπ-ό-μεθα
2. ἐ-λίπ-ου	2. ἐ-λίπ-ε-σθε
3. ἐ-λίπ-ε-το	3. ἐ-λίπ-ο-ντο

Coniunctivus

S. 1. λίπ-ω-μαι	P. 1. λιπ-ώ-μεθα
2. λίπ-η	2. λίπ-η-σθε
3. λίπ-η-ται	3. λίπ-ω-νται

Optativus

S. 1. λιπ-οί-μην	P. 1. λιπ-οί-μεθα
2. λίπ-οι-ο	2. λίπ-οι-σθε
3. λίπ-οι-το	3. λίπ-οι-ντο

Imperativus

S. 2. λιπ-οῦ	P. 2. λίπ-ε-σθε
3. λιπ-έ-σθω	3. λιπ-έ-σθων

Infinitivus

Participium

λιπ-έ-σθαι   λιπ-ό-μενος, -μένη, -μενον

Форми дієслова ἄγω *vesti* в аористі другому медіального стану:

<i>indicativus</i>	ἠγαγόμην	<i>imperativus</i>	ἄγαγοῦ
<i>coniunctivus</i>	ἀγάγωμαι	<i>infinitivus</i>	ἀγαγέσθαι
<i>optativus</i>	ἀγαγοίμην	<i>participium</i>	ἀγαγόμενος

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

εἰπόν, βαλοῦ, ἔπτεσθε, ἰδοῦ, τράπη, φύγησθε.

Вправа 2. *Прочитайте і перекладіть:*

1) Μιλτιάδης μόνος τῶν ἐνδόξων Ἀθηναίων κατελίπετο υἷον ὅμοιον τῷ πατρὶ ἢ μείζω αὐτοῦ. 2) Οἱ Ἕλληνες εἰσηγάγοντο πολλοὺς θεοὺς ἐξ ἄλλοτρίων ἔθνων· ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων βουλὴ ἐκώλυσε θεοὺς ξένους εἰσαγαγεῖν. 3) Φαέθων, ὁ Ἥλιου παῖς, τὸ τοῦ πατρὸς ἄρμα ἐλαύνων ἐξετράπετο τῆς ὁδοῦ καὶ ὁ Ζεὺς ἐκεραύνωσεν αὐτόν. 4) Οὐκ

ἂν ποτε δίκαιος ἄδικος γένοιτο. 5) Κῦρος ὑπέσχετο τοῖς φυγάσι μὴ πρόσθεν παύσεσθαι, πρὶν αὐτοὺς καταγάγοι οἴκαδε. 6) Εἴθε μήποτε εἰς φυγὴν τράποισθε, ὧ στρατιῶται· πολὺ γὰρ κάλλιον ἐν τῇ μάχῃ τελευτῆσαι ἢ φυγεῖν. 7) Παρὰ τοῖς Πέρσαις ἐν ἐφήβοις ἢ ἐν τελείοις ἀνδράσιν ἐλλίπη τι τῶν νομίμων οἱ γεραίτεροι ἀκούσαντες ἐκκρίνουσιν· ὁ δ' ἐκκριθεὶς ἄτιμος διατελεῖ τὸν λοιπὸν βίον. 8) Περικλῆς ἀποθνήσκων· "Οὐδέεις", ἔφη, "δι' ἐμὲ μέλαν ἱμάτιον περιεβάλετο". 9) Οἱ Ἕλληνες τὸ πάλαι πρὸς ληστείαν ἐτράποντο. 10) Ἀγγανθώνιος ὁ Ταρτήσου βασιλεὺς ὑπισχνεῖται τοῖς Φωκαϊεῦσι χρήματα τεῖχει περιβαλέσθαι τῇ πόλιν. 11) Ἀποφύγιτε τὸν φθόνον. 12) Ποῖ τράπωμαι, ὦ παῖ, ποῖ καταφύγω; 13) Σαράπιδα οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ Αἰγύπτου θεὸν εἰσηγάγοντο. 14) Οἱ Λακεδαιμονιοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν τῶν Ἀθηναίων τοὺς ἀγροὺς καταλιπόντων.

Αἱ τοῦ Ἰβύκου γέρανοι

Ἰβυκος ὁ ποιητὴς ἐν ὁδῷ φονευόμενος ὑπὸ ληστῶν καὶ οὐδένα οὔτε σύμμαχον οὔτε μάρτυρα τῆς ἐπιβουλῆς ἔχων, θεωρήσας γεράνους· "Ὑμεῖς", ἔφη, "ὦ γέρανοι, τιμωρήσασθέ μου τὸν φόνον". Τῆς δὲ πόλεως ζητούσης τοὺς φονεύσαντας καὶ μὴ δυναμένης εὐρεῖν, ἐπιτελουμένου θεάτρου καὶ τοῦ δήμου καθεζομένου, γέρανοι διέπτοντο. Θεασάμενοι δὲ οἱ φονεῖς ἐγέλασαν καί· "Ἰδοῦ", εἶπον, "οἱ τιμωροὶ τοῦ Ἰβύκου". Τῶν δὲ πλησίον καθεζομένων τις ἀκούσας ἀπήγγειλε ταῖς ἀρχαῖς, καὶ συλληφθέντες ὁμολόγησαν τὸν φόνον.

Ὁ ἀνὴρ ὁ τῆς Κυθήρης
παρὰ Λημνίαις καμίνους
τὰ βέλη τὰ τῶν Ἑρώτων
ἐποίει λαβῶν σίδηρον.
ἀκίδας δ' ἔβαπτε Κύπρις
μέλι τὸ γλυκὺ λαβοῦσα·
ὁ δ' Ἑρως χολὴν ἔμισγεν.
ὁ δ' Ἄρης ποτ' ἐξ αὐτῆς

στιβαρὸν δόρυ κραδαίνων
βέλος ἠτέλιξ' Ἑρωτος·
ὁ δ' Ἑρως· "τόδ' ἐστίν", εἶπεν
"βαρὺ· πειράσας νοήσεις".
ἔλαβεν βέλεμνον Ἄρης·
ὑπεμείδισε Κύπρις.
ὁ δ' Ἄρης ἀναστενάζας
"βαρὺ" φησὶν· "ἄρον αὐτό".

ὁ δ' Ἑρως· "ἔχ' αὐτό" φησὶν.

(Ἀνακρ. 28)

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Для хорошої людини немає більшого щастя, аніж залишити дітей, схожих на себе. 2) Афіняни за короткий час обнесли місто мурами. 3) Коли багато воїнів полягло в битві з персами, лідійці полишили боротьбу і вдалися до втечі.

§ 162. *Аорист другий пасивного стану*
(*aoristus II passivi*)

Форми аориста другого пасивного утворюються від основи сильного аориста за допомогою суфікса -η- (перед голосними і сполученням ντ – у формі -ε-); відмінюються як відповідні форми аориста першого пасивного. У більшості дієслів кореневий голосний є переходить в αВ.

Деякі дієслова, не маючи форм аориста другого активного та медіального станів, все ж утворюють форми аориста другого пасивного стану, і навпаки.

Парадигми дієслова τρέπω *обертати*

Indicativus

S.	1. ἐ-τρέπ-η-ν	P.	1. ἐ-τρέπ-η-μεν
	2. ἐ-τρέπ-η-ς		2. ἐ-τρέπ-η-τε
	3. ἐ-τρέπ-η		3. ἐ-τρέπ-η-σαν

Coniunctivus

S.	1. τραπ-ῶ	P.	1. τραπ-ῶ-μεν
	2. τραπ-ῆς		2. τραπ-ῆ-τε
	3. τραπ-ῆ		3. τραπ-ῶ-σι(ν)

Optativus

S.	1. τραπ-ε-ίη-ν	P.	1. τραπ-ε-ῖ-μεν
	2. τραπ-ε-ίη-ς		2. τραπ-ε-ῖ-τε
	3. τραπ-ε-ίη		3. τραπ-ε-ῖ-εν

Imperativus

S.	2. τράπ-η-θι	P.	2. τράπ-η-τε
	3. τραπ-ή-τω		3. τραπ-έ-ντων

Infinitivus

Participium

τραπ-ῆ-ναι	<i>m</i> – трапе́ίς, gen. траπέντοϛ
	<i>f</i> – трапе́ισα, " трапе́ισης
	<i>n</i> – траπέν, " траπέντοϛ

Приклади найбільш уживаних у аттичній прозі дієслів, які утворюють форми аориста другого пасивного стану³⁰:

Клас Praesens

Основа Aoristus passivi

без зміни кореневого голосного

I	γράφω	<i>писати</i>	γραφ-	ἐγράφην
	συλλέγω	<i>збирати</i>	λεγ-	συνελέγην
	φλέγω	<i>горіти</i>	φλεγ-	ἐφλέγην, ἐφλέχθην
II	βλάπτω	<i>шкодити</i>	βλαβ-	ἐβλάβην, ἐβλάφθην
	θάπτω	<i>хоронити</i>	ταφ-	ἐτάφην, ἐτάφθην

³⁰

Деякі з них мають також форми аориста першого пасивного стану.

<i>Κлас</i>	<i>Praesens</i>		<i>Οснова</i>	<i>Aoristus passivi</i>
	κόπτω	бити	κοπ-	ἐκόπην
	κρύπτω	ховати	κρυφ-	ἐκρύβην, ἐκρύφθην
	ρίπτω	кидати	ρίφ-	ἐρρίφην, ἐρρίφθην
	σκάπτω	κοπати	σκαφ-	ἐσκάφην
	τύπτω	ударяти	τυπ-	ἐτύπην, ἐτύφθην
III	ἀλλάττω	змінювати	ἀλλαγ-	ἠλλάγην, ἠλλάχθην
	κλίνω	нахиляти	κλιν-	ἐκλίνην, ἐκλίθην
	μαίνομαι	безумствувати	μαν-	ἐμάνην
	πλήττω	бити	πληγ-	ἐπλήγην, ἐπλήχθην
	σφάλλω	кидати	σφαλ-	ἐσφάλην
	φαίνομαι	з'являтись	фан-	ἐφάνην, ἐφάνθην
IV	πνίγω	душити	πνιγ-	ἐπνίγην, ἐπνίχθην
	σήπομαι	гнити	σαп-	ἐσάпην
	τήκω	плавити	τακ-	ἐτάκην
	τρίβω	терти	τριβ-	ἐτρίβην, ἐτρίφθην

із зміною кореневого голосного основи ε на αΒ

I	βρέχω	мочити	βρεχ-	ἐβράχην
	δέρω	дерти	δερ-	ἐδάρην
	στρέφω	повертати	στρεφ-	ἐστράφην, ἐστρέφθην
	τρέπω	обертати	τρεп-	ἐτρέπην
	τρέφω	годувати	τρεф-	ἐτρέφην
II	κλέπτω	красти	κλεп-	ἐκλάпην, ἐκλέφθην
III	σπείρω	сіяти	спер-	ἐσπάρην
	στέλλω	посилати	стел-	ἐστάλην
	φθείρω	нищити	φθερ-	ἐφθάρην

Σ Δієслово πλέκω *πлести* має форми аориста другого пасивного з різними голосними основи: ἐπλέκην або ἐπλάκην.

**§ 163. Майбутній час другий пасивного стану
(*futurum II passivi*)**

Майбутній час другий пасивного стану мають лише ті дієслова, які утворюють аорист другий пасивного стану.

Форми майбутнього часу другого пасивного стану утворюються від основи сильного аориста за допомогою часових ознак -η- та -σ-, з'єднувальних голосних ε/ο і медіальних закінчень; відмінюються, як форми майбутнього часу першого пасивного стану.

Indicativus

S.	1. τραπ-ή-σ-ο-μαι	P.	1. τραп-η-σ-ό-μεθα
	2. τραп-ή-σ-η		2. τραп-ή-σ-ε-σθε
	3. τραп-ή-σ-ε-ται		3. τραп-ή-σ-ο-νται

Optativus

S. 1. τραπ-η-σ-οί-μην	P. 1. τραπ-η-σ-οί-μεθα
2. τραπ-ή-σ-οι-ο	2. τραπ-ή-σ-οι-σθε
3. τραπ-ή-σ-οι-το	3. τραπ-ή-σ-οι-ντο

Infinitivus

Participium

τραπ-ή-σ-ε-σθαι   τραπ-η-σ-ό-μενος, -μένη, -μενον

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πληγείς ἀεί πληγή τοῦ τραύματος. Побитий завжди тримається за побите місце.
‘Ο μὴ δαρείς ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται. Не битий – не виховуваний.

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

δαρέντων, ταφείτε, πληγήση, ἑσκάφη, κρύβητε.

Вправа 2. *Прочитайте і перекладіть:*

1) Προμηθεὺς πυρὸς κλαπέντος δίκην ἔτινεν μέχρις Ἑρακλῆς αὐτὸν ὑστερον ἔλυσεν. 2) Ὀρφεὺς ἀπειθῶν τῷ θεῷ ἐπιστραφῆναι λέγεται θεασάμενος Εὐριδίκην τὴν γυναῖκα, ἣν ἐξῆγεν ἐξ Ἄιδου. 3) Αἰσχυρθεῖν ἄν, εἰ τῆς ἑαυτοῦ δόξης μᾶλλον φροντίζων φανείην ἢ τῆς κοινῆς σωτηρίας. 4) Τῶν Θηβῶν διαρπασθεισῶν καὶ κατασκαφεισῶν ὑπ’ Ἀλεξάνδρου οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς φυγόντας τῶν Θηβαίων ἐδέξαντο εἰς τὴν ἑαυτῶν πόλιν. 5) Καμβύσης καὶ Ξέρξης, οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς, πολλὰ σφαλέντες τὸ τελευταῖον μανέντες ἐτελεύτησαν. 6) Ὁ τῆς σοφίας καρπὸς οὐποτε φθαρῆσεται. 7) Ἀλέξανδρος κἂν ἄριστος φανῆ στρατηγός, οὐκ ἄριστος φανήσεται ἄνθρωπος. 8) Πτολεμαῖος, ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς, ὑπὸ Γαλατῶν ἐσφάγη καὶ πᾶσα ἡ Μακεδονικὴ δύναμις κατεκόπη. 9) Ἐπεὶ Ἴκαρος ἐπλησίασε τῷ ἡλίῳ, ὁ κηρὸς ἐτάκη καὶ τὰ πτερὰ συνεβρόβη.

Ἀλέξανδρος καὶ Ἀπελλῆς

Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, ἰδὼν τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα τὴν ὑπ’ Ἀπελλοῦ γραφείσαν, οὐκ ἐπῆνεσε κατὰ ἀξίαν τῆς γραφῆς. Εἰσαχθέντος δὲ τοῦ ἵππου καὶ χρεμετίσαντος πρὸς τὸν ἵππον τὸν ἐν τῇ εἰκόνι, ὡς πρὸς ἀλθινόν, "ὦ βασιλεῦ", ἔφη ὁ Ἀπελλῆς, "ὁ ἵππος δοκεῖ σου γραφικώτερος εἶναι".

Ὅδοιπόροι καὶ ἄρκτος

Δύο φίλοι τὴν ὁδὸν ἐπορεύοντο. Ἄρκτου δ’ αὐτοῖς ἐπιφανείσης ὑπερεξεπλάγησαν· ἐνόμιζον γὰρ αὐτίκα ὑπ’ αὐτῆς διαφθαρῆσθαι. Ὁ μὲν οὖν ἕτερος ἐπὶ δένδρον

ἀνέφυγεν, ὁ δ' ἕτερος μάτην δεηθείς, ἐκείνου βοηθῆσαι αὐτῷ ἔρριψεν ἑαυτὸν χαμᾶζε προσποιούμενος τοῦ βίου ἀπαλλαγῆναι· ἤκουσε γάρ ποτε νεκροῦ μὴ ἄπτεσθαι τοῦτο τὸ ζῶον. Ἡ μὲν οὖν ἄρκτος τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ὠτων αὐτοῦ ὠσφραίνετο, ἔπειτα δὲ στραφείσα ἀπηλλάγη. Ἀπαλλαγείσης δ' αὐτῆς ὁ ἕτερος ἀπὸ δένδρου καταβαίνων ἠρώτησεν· "Τί δέ σοι πρὸς τὸ οὖς ἔλεγεν ἡ ἄρκτος;" Ὁ δ' ἀπεκρίνατο· "Συνεβούλευσέ μοι μὴ πιστεύειν φίλοις, οἱ τοὺς ἐταίρους ἐν κινδύνοις κατέλιπον".

(Αἴσωπος)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Платон був похований у Академії. 2) Афіняни вирішили, щоб Гармодій і Арістотігон були записані до числа благодійників міста. 3) Кажуть, що острів Родос колись був захований під водою.

§ 164. Минулий час результативного виду (*perfectum, παρακείμενος*)

Грецький перфект належить до головних часів, на відміну від латинського історичного часу *perfectum*. У грецькій мові класичної доби перфект означає сучасний стан, який виник у минулому і продовжує існувати дотепер: γέγραφε *він написав (і воно існує й зараз)*, κέκτημαι *я маю (здобув і володію)*, ἔστηκα *стою*. Тому перфект називають минулим часом результативного виду або навіть актуальним теперішнім часом.

Перфект, не маючи значення історичного часу, не виступає у розповідях про минулі події; цю функцію у грецькій мові виконує аорист.

Деякі дієслова відносять до претеріто-презентних, тобто морфологічно перфектні форми мають значення теперішнього часу: ἔγνων *я знаю*, ἔλωθα *я маю звичку* (пор. лат. *novi знаю, meminī пам'ятаю*; див. Додаток 2.2).

Перфект дієслів, які означають почуття та їх вияв, виражає теперішню дію, але виконувану з більшою інтенсивністю: ἐσπούδακα *дуже стараюсь* (= σπουδάζω), κέκραγα *кричу* (= κράζω).

§ 165. Редуплікація (*reduplicatio, ἀναδιπλασιασμός*)

Морфологічною ознакою всіх часових форм перфекта, плюсквамперфекта, фу-тура третього служить редуплікація.

Редуплікація – це подвоєння першого приголосного звука основи із наступним голосними ε (у перфектних основах) або ι (у деяких презентних основах). Первісно подвоєння основи підсилювало її значення, тому експресивну редуплікацію зустрічаємо не тільки із голосними ε, ι й не лише в дієслів: παμφαίνω *сліпуче сяяти*, πάμπαν *цілком увесь*, ὀλολυγή *голосний плач*.

Редуплікація в основах перфекта відбувається за правилами:

✓ якщо дієслово починається одним простим приголосним звуком (за винятком ρ), то початковий приголосний з наступним ε утворює склад перед основою:

παιδεύω – πε-παίδευκα

λύω – λέ-λυκα

Σ Деякі дієслова із початковою λ замість редуплікації отримують склад ελ: συλλέγω – συν-εί-λοχα, συν-εί-λεγμαι.

✓ початковий придиховий приголосний (φ, χ, θ) виступає у відповідному безпридиховому варіанті (π, κ, τ) за правилом дисиміляції придихових (№ 27):

φοιεύω – πε-φόνευκα

χωρέω – κε-χώρηκα

θαυμάζω – τε-θαύμακα

✓ якщо на початку дієслова є група *muta cum liquida* (γ, κ, χ, β, π, φ, δ, τ, θ із λ, μ, ν, ρ), то зазнає редуплікації лише перший із приголосних звуків:

φρονέω – πε-φρόνηκα

κλίνω – κέ-κλικά

τρέπω – τέ-τροφα

Σ Винятками є дієслова, що починаються із сполучень βλ, γλ, γν, які можуть утворювати редуплікацію двома способами: βλαστάνω – βεβλάστηκα і ἐβλάστηκα, γλύφω – γέγλυμμαί і ἔγλυφα.

✓ якщо дієслово починається із декількох приголосних звуків (окрім *muta cum liquida*) або подвійних приголосних ζ, ξ, ψ чи ρ, то дієслово отримує складовий авгмент:

στρατεύω – ἐ-στράτευκα

ψαύω – ἔ-ψαυκα

ρίπτω – ἔ-ῥριφα

✓ початковий голосний звук або дифтонг подовжуються в часовий авгмент:

ἄγω – ἦχα

εὐχομαι – ηῦγμαί

Σ Деякі дієслова з початковим голосним звуком мають редуплікацію у вигляді часового і складового авгмента:

ἀνοίγω *відчиняти* – ἀν-έ-ωγμαί

ὀράω *бачити* – ἐ-ώρακα

ὠθέω *штовхати* – ἔ-ωσμαι

Σ Декілька дієслів, які починаються з α, ε, ο, утворюють так звану аттичну редуплікацію – початковий голосний із наступними приголосними зберігається без змін, а третій або четвертий голосний звук основи подовжується:

ἀκούω *слухати* – ἀκ-ήκοα,

ἀλείφω *намащувати* – ἀλ-ήλιφα

ἀλέω *молотити* – ἀλ-ήλεσμαι

ἐγείρω *будити* – ἐγρ-ήγορα,

ἐξελέγχω *виявляти* – ἐξελ-ήλεγμαι,

ὀζω *пахнути* – ὀδ-ωδα

ὀρύττω *рити* – ὀρ-ώρυχα,

✓ складені дієслова отримують редуплікацію безпосередньо перед основою:

εἶσ-πέμπω – εἶσ-πέ-πομφα

ἐγ-κατα-λείπω – ἐγ-κατα-λέ-λοιπα

Σ У деяких складених дієслів авгментуються і основа, і префікс:

ἐν-οχλέω *набридати* – ἦν-ώχληκα

ἐπ-αν-ορθόω *відновлювати* – ἐπ-ην-ώρθωκα

✓ складені дієслова з префіксами, що не виступають самостійно як прийменники, мають редуплікацію або, відповідно, авгментацію на початку дієслова:

δυσ-τυχέω – δε-δυστύχηκα

ἄ-θυμέω – ἤ-θύμηκα

§ 166. Перфект першої діїсного способу активного стану (*perfectum I indicativi activi*)

Окрім редуплікації характерною ознакою перфекта першого, або слабкого є суфікс -κ-. При приєднанні κ до дієслівної основи з кінцевими звуками основи відбуваються певні зміни.

У *verba pura* кінцевий голосний основи подовжується; дифтонг залишається без змін:

<i>Praesens</i>	<i>Perfectum</i>
παιδεύω	πε-παίδευ-κα
ποιέω	πε-ποίη-κα
τιμάω	τε-τίμη-κα
δουλόω	δε-δούλω-κα

Σ Дієслова, основа котрих первісно закінчувалася на σ, при утворенні перфекта, як і інших часових форм, зберігають короткий голосний звук основи, за винятком випадків, де після нього йдуть μ, τ, θ: ἄλέω – ἀλήλεμαι і ἀλήλεσμαι.

Σ Дієслова, які не зазнають подовження голосного основи:

<i>Praesens</i>		<i>Perfectum</i>
δέω	зв'язувати	δέδεκα, δέδεμαι
δύω	занурювати	δέδυμαι
ἐπαινέω	хвалити	ἐπήνεκα
θύω	приносити в жерву	τέθυκα, τέθυμαι
παραινέω	радити	παρήνεκα

Σ Деякі дієслова, основа яких первісно закінчувалася на F, поновлюють її у вигляді υ:

<i>Praesens</i>		<i>Perfectum</i>
κάω	палити	κέκαυκα, κέκαυμαι
κλα(ί)ω	плакати	κέκλαυμαι
νέω	плавати	νένευκα
πλέω	пливти	πέπλευκα
πνέω	дути	πέπνευκα

Дієслова, основа яких закінчується на задньоязикові і губні звуки, форм перфекта першого не утворюють. Лише дієслова з основами на δ- (дієслова III класу) та τ- і дієслово πείθω мають форми слабкого перфекта, причому δ, τ, θ перед κ зникають:

<i>Praesens</i>	<i>Perfectum</i>
κομίζω	κε-κόμι-κα
ἀνύτω	ἤνυ-κα
πείθω	πέ-πει-κα

Дієслова з основами на сонанти рідко утворюють форми перфекта першого активного. Суфікс -к- приєднується безпосередньо до дієслівної основи, причому кінцеве ν у більшості випадків зникає, а односкладові основи на -ερ, -ελ виступають на ступені редукції з αВ:

<i>Praesens</i>	<i>Perfectum</i>	<i>Praesens</i>	<i>Perfectum</i>
ἀγγέλλω	ἤγελ-κα	τείνω	τέ-τακα
στέλλω	ἔ-σταλ-κα	φαίνω	πέ-φαγ-κα
κλίνω	κέ-κλι-κα	φθείρω	ἔ-φθαρ-κα

Σ Односкладові основи на -ιν, -ειν, -ον завжди втрачають ν перед κ: κρίνω – κέκρικα, πλύνω – πέπλυκα. Майже всі дво- і більше складові дієслова на -αιν зберігають ν (напр. σημαίνω, λυμαίνω, περαίνω, ραίνω, ύφαίνω).

Форми дійсного способу перфекта першого активного стану утворюються від основи слабкого перфекта (редуплікація + дієслівна основа + суфікс -к-) за допомогою таких самих закінчень, що й у дійсному способі аориста першого активного стану, лише 3-я особа множини має закінчення головних часів.

Indicativus

S.	1. πε-παίδευ-κ-α	P.	1. πε-παιδεύ-κ-α-μεν
	2. πε-παίδευ-κ-α-ς		2. πε-παιδεύ-κ-α-τε
	3. πε-παίδευ-κ-ε(ν)		3. πε-παιδεύ-κ-α-σι(ν)

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз, звертаючи увагу в формах перфекта на вид редуплікації та зміни дієслівної основи перед κ:

1) Οἱ τριάκοντα ἐν Ἀθήναις πολλοὺς πεφονεύκασι καὶ πεφυγαδεύκασι τοὺς δὲ χρημάτων ἔνεκα καὶ ποιητοὺς καὶ καλλοῦς. 2) Ὁ ἀρουραῖος μὲς ἔλεξε πρὸς τὸν μὺν ἀστυκόν· "Ἀκήκοα τὸν ἀστικὸν βίον ἥδιστον ὄντα". 3) Ἀρτάβανος συνεβούλευε Ξέρξη μὴ στρατεύεσθαι ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' οὐ πέπεικεν αὐτόν. 4) Ἐπὶ τοῖς ἔπεισι τεθαυμάκαμεν μάλιστα τὸν Ὀμηρον, ἐπὶ δὲ τῇ τραγωδίᾳ τὸν Σοφοκλέα. 5) Ἀγησίλαος ἀποθνήσκων· "Εἰ γὰρ καλόν τι ἔργον πεποίηκα", ἔφη, "τοῦτό μου μνημεῖόν ἐστιν, εἰ δὲ μηδέν, οὐδὲ οἱ πάντες ἀνδριάντες". 6) Κρύψης πρὸς ἡμᾶς μηδέν, ὦν ἀκήκοας. 7) Τὴν πόλιν, ἐν ἣ ἂν πολῖται τοῖς νόμοις μὴ πείθωνται, ἀθλιωτάτην εἶναι κεκρίκαμεν. 8) Φωκίων γέρων ὦν ἔλεγεν· "Πολλὰ συμβεβούλευκα τοῖς Ἀθηναίοις προσήκοντα, ἀλλ' οὐ πεπιστεύκασι τοῖς ἐμοῖς λόγοις". 9) ἼΑρα πέπεικά σε τοσαῦτα λέγων; 10) Τῇ πόλει Φίλιππος πολεμῆι καὶ τὴν εἰρήνην λέλυκεν. 11) Ἡρακλῆς τοὺς δώδεκα ἄθλους ἐπιτετελεκώς τὴν ἀθανασίαν προσδέξατο. 12) Ἀρταξέρξης καταγωνισάμενος Κῦρον τὸν ἀδελφὸν ἀπεστάλκε Φαρνάβαζον καταστρεψόμενον πάσας τὰς ἐπὶ θαλάττῃ πόλεις.

Περὶ Ὀμήρου

Περὶ Ὀμήρου καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ποιητῶν πολλάκις ἀκηκόαμεν. Ὀμηρος γέγραφε ποιήματα δύο, Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν. Καλῶς δὲ οἱ παλαιοὶ λέγουσιν, ὅτι οἱ ποιηταὶ πεπαιδεύκασι τὴν Ἑλλάδα. Τίς δὲ μᾶλλον πεπαίδευκε τοὺς Ἕλληνας Ὀμήρου; ἢ τίνα μᾶλλον τεθαυμάκασι καὶ ἐζηλώκασι πάντες οἱ Ἕλληνες; Οὐ μόνον οἱ ποιηταί,

ὡς Αἰσχύλος καὶ Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης, οἱ πεποιήκασιν τὰ δράματα, ἐμιμήσαντο τὰ Ὀμήρου ποιήματα, ἀλλὰ καὶ οἱ τεχνῆται, ὡς Φειδίας πεποίηκε τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ Δία, Ὀμήρου ἔπη τινὰ μιμούμενος. Πεισίστρατος δ' ἦ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὰ Ὀμήρου ἔπη εἰς Ἀθήνας κεκόμικε καὶ διεσκεύακεν. Λέγουσι, ὅτι καὶ Λυκοῦργος αὐτὰ ἐκ τῆς Κρήτης εἰς Σπάρτην κεκόμικεν. Πτολεμαῖος, ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεύς, Ὀμήρω νεὼν ἐν Ἀλεξανδρίᾳ ἵδρυκεν.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Геракл убив орла, який викльовував печінку Прометея. 2) Цезар, перейшовши Рубікон, розпочав громадянську війну. 3) Александр заснував місто в Єгипті і назвав його Александрією.

§ 167. Перфект перший активного стану умовного, бажального способів, інфінітив та дієприкметник (perfectum I coniunctivi, optativi, infinitivi, participii activi)

У кон'юнктиві перфекта вживаються переважно аналітичні (описові) форми, які складаються з дієприкметника перфекта активного та кон'юнктива допоміжного дієслова *εἰμί* *бути*; існують також рідше вживані синтетичні форми, які мають звичні ознаки кон'юнктива – довгі з'єднувальні голосні та закінчення головних часів.

Форми кон'юнктива та оптатива перфекта зустрічаються зрідка.

Coniunctivus

S.	1.	πεπαιδευκώς, -υῖα, -ός ᾧ	або	πε-παιδεύ-κ-ω
	2.	" " " ᾧς	"	πε-παιδεύ-κ-ης
	3.	" " " ᾗ	"	πε-παιδεύ-κ-η
P.	1.	πεπαιδευκότες, -υῖαι, -ότα ᾧμεν	"	πε-παιδεύ-κ-ω-μεν
	2.	" " " ᾗτε	"	πε-παιδεύ-κ-η-τε
	3.	" " " ᾧσι(ν)	"	πε-παιδεύ-κ-ω-σιν

Оптатив перфекта першого активного має описові форми, що складаються з дієприкметника перфекта активного та допоміжного дієслова *εἰμί* *бути* в оптативі, або синтетичні форми.

Optativus

S.	1.	πεπαιδευκώς, -υῖα, -ός εἴην	або	πε-παιδεύ-κ-οι-μι
	2.	" " " εἴης	"	πε-παιδεύ-κ-οι-ς
	3.	" " " εἴη	"	πε-παιδεύ-κ-οι
P.	1.	πεπαιδευκότες, -υῖαι, -ότα εἴμεν	"	πε-παιδεύ-κ-οι-μεν
	2.	" " " εἴτε	"	πε-παιδεύ-κ-οι-τε
	3.	" " " εἴεν	"	πε-παιδεύ-κ-οι-εν

Infinitivus

Participium

	<i>m</i>	– πε-παιδευ-κ-ώς, gen. πεπαιδευκότεος
πε-παιδευ-κ-έ-ναι	<i>f</i>	– πε-παιδευ-κ-υῖα, " πεπαιδευκυίας
	<i>n</i>	– πεπαιδευ-κ-ός, " πεπαιδευκότεος

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πρὶν νενικηκέναι ἄδειν. Співати до здобуття перемоги.

Πεφύκασιν ἅπαντες ἄμαρτάνειν (Θουκυδίδης). Усім (людям) властиво помилятися (лат. *errare humanum est*).

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

έφθαρκόσιν, πεφάγκη, ήτήκοι, έστάλκω, πέπεικεν.

Вправа 2. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Άρταξέρξης καταγωνισάμενος Κύρον τὸν ἀδελφὸν ἀπέσταλκε Φαρναβάζον διοικησόμενον πάσας τὰς ἐπὶ θαλάττῃ πόλεις. 2) Οἱ τῇ τύχῃ καὶ ταῖς ἐλπίσι ἄγαν πεπιστευκότες τάχ' ἂν σφαλείεν. 3) Καθεύδοντός ποτε Φιλίππου πλείω χρόνον ἢ τὸν εἰωθότα καὶ τῶν συνελεγέντων Παρμενίων· "Μὴ θαυμάσητε", ἔφη, "εἰ καθεύδει νῦν Φίλιππος, ὅτε γὰρ ἑκαθεύδετε ὑμεῖς, οὗτος ἐγρηγόρει". 4) Ἡρόδοτος ἀπομνημονεύει τοὺς Πέρσας πεφονευκέναι τοὺς γέροντας τῶν Ἀθηναίων τοὺς ἐν τῇ ἄκροπόλει. 5) Οἱ ἐν Ὀλυμπίᾳ νεικηκότες ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων μάλα ἐτιμῶντο. 6) Μήδεια τὰ τοῦ Ἰάσονος τέκνα πεφονευκυῖα ἔφυγεν εἰς Ἀθήνας. 7) Τοῖς τοὺς νεανίας πρὸς ἀρετὴν καὶ δικαιοσύνην πεπαιδευκόσι χάριν ἔχειν δεῖ. 8) Ἡ Σφίγξ ἀπέκτεινεν ἕκαστον, ὃς μὴ λελύκοι τὸ αἶνιγμα. 9) Νόμος Σόλωνός ἐστι μὴ κακολογεῖν τοὺς τετελευτηκότας. 10) Διογένης τοὺς ῥήτορας τὰ δίκαια ἔφη μὲν ἐσπουδακέναι, πράττειν δὲ οὐδαμῶς.

Περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου γενέσεως

Ἐγεννήθη ὁ Ἀλέξανδρος ἰσταμένου μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος, ὃν Μακεδόνες Λῶων καλοῦσιν, ἕκτη, καθ' ἣν ἡμέραν ὁ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἐνεπρήσθη νεῶς· ᾧ γ' Ἠγησίας ὁ Μάγνης ἐπιπεφώνηκεν ἐπιφώνημα κατασβέσαι τὴν πυρκαϊάν ἐκείνην ὑπὸ ψυχρίας δυνάμενον· εἰκότως γὰρ ἔφη καταφλεχθῆναι τὸν νεῶν τῆς Ἀρτέμιδος ἀσχολουμένης περὶ τὴν Ἀλεξάνδρου μαιώσιν. Ὅσοι δὲ τῶν μάγων ἐν Ἐφέσῳ διατρίβοντες ἔτυχον, τὸ περὶ τὸν νεῶν πάθος ἠγούμενοι πάθους ἑτέρου σημείον εἶναι, διέθεον τὰ πρόσωπα τυπτόμενοι καὶ βοῶντες ἄτην ἅμα καὶ συμφορὰν μεγάλην τῇ Ἀσίᾳ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τετοκέναι. Φιλίππῳ δὲ ἄρτι Ποτίδαιαν ἠρηκότες τρεῖς ἦκον ἀγγελίαι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον· ἡ μὲν Ἰλλυριοῦς ἠττάσθαι μάχῃ μεγάλην διὰ Παρμενίωνος, ἡ δὲ Ὀλυμπίασιν ἵππῳ κέλῃτι νεικηκέναι, τρίτη δὲ περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου γενέσεως. Ἐφ' οἷς ἠδόμενον, ὡς εἰκόσ, ἔτι μᾶλλον οἱ μάντιες ἐπῆραν ἀποφαινόμενοι τὸν παῖδα τρισὶ νίκαις συγγεγεννημένον ἀνίκητον ἔσεσθαι.

(Πλουτ. Ἀλεξ. 3, 5-9)

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Александр, перемигши Дария, наказав вважати себе за бога. 2) Парис викрав Елену з Спарты і привіз із собою в Трою. 3) Вважають, що Гомер своїми поемами виховав Грецію.

**§ 168. Перфект дійсного способу
медіального та пасивного станів
(*perfectum indicativi medii et passivi*)**

При утворенні медіальних та пасивних перфектних форм особові закінчення приєднуються безпосередньо до перфектної основи без допомоги з'єднувальних голосних.

У індикативі виступають медіальні закінчення головних часів; при їх приєднанні кінцеві звуки редукованої основи зазнають певних змін.

У *verba pura* кінцевий голосний основи подовжується, а дифтонг залишається без змін.

S. 1. πε-παίδευ-μαι	P. 1. πε-παίδεῦ-μεθα
2. πε-παίδευ-σαι	2. πε-παίδεῦ-σθε
3. πε-παίδευ-ται	3. πε-παίδεῦ-νται

У *verba muta* при зустрічі кінцевого приголосного основи із початковими приголосними закінчень відбуваються закономірні фонетичні зміни, які полягають у повній або частковій асиміляції чи у випадінні деяких звуків. Для усіх *verba muta* описово утворюється форма 3-ї особи множини, яка складається з дієприкметника перфекта медіального та пасивного станів та 3-ї особи множини теперішнього часу від дієслова εἶμι *бути*.

Дієслова з основами на губні приголосні:

β, π, φ	з μ утворюють сполучення	μμ (№ 63),
"	з σ " "	ψ (№ 34),
"	з τ " "	πτ (№ 65),
"	з σθ " "	φθ (№ 68).

Дієслова з односкладовими основами із кореневим голосним ε утворюють перфект від редукованої основи з αВ:

<i>Praesens</i>		<i>Основа</i>	<i>Perfectum med. et. pass.</i>
στρέφω	<i>обертати</i>	στρεφ-	ἔστραμμα
τρέπω	<i>обертати</i>	τρεπ-	τέτραμμα
τρέφω	<i>годувати</i>	τραφ-	τέθραμμα

S. 1. γέ-γραμ-μαι	P. 1. γε-γράμ-μεθα
2. γέ-γραψαι	2. γέ-γραφ-θε
3. γέ-γραπ-ται	3. γε-γραμ-μένοι εἰσί(ν)

У дієслів з основами на задньоязикові приголосні:

γ, κ, χ	з μ утворює сполучення	γμ (№63),
"	з σ " "	ξ (№34),
"	з τ " "	κτ (№65),
"	з σθ " "	χθ (№68).

S.	1. πέ-πραγ-μαι	P.	1. πε-πράγ-μεθα
	2. πέ-πραξαι		2. πέ-πραχ-θε
	3. πέ-πρακ-ται		3. πε-πραγ-μένοι εἰσί(ν)

У verba muta з основами на передньоязикові приголосні:

δ, τ, θ з μ	утворюють сполучення σμ (№63),
" "	" " σ (№34),
" з τ	" " στ (№67),
" з σθ	" " σθ (№68).

S.	1. ἔ-ψευσ-μαι	P.	1. ἐ-ψεύσ-μεθα
	2. ἔ-ψευ-σαι		2. ἔ-ψευσ-θε
	3. ἔ-ψευσ-ται		3. ἐ-ψευσ-μένοι εἰσί(ν)

Для verba liquida характерні такі фонетичні явища:

- ✓ λ, μ, ν, ρ перед σ, τ, θ не зазнають змін;
- ✓ ν перед μ переходить в σ за аналогією до випадків за правилом № 63;
- ✓ у дієслів із однокладовими основами виступає редукована основа: στέλλω – ἔσταλμαι, τείνω – τέταμαι, δέρω – δεδαρμαι, φθείρω – ἔφθαρμαι.

S.	1. πέ-φασ-μαι	P.	1. πε-φάσ-μεθα	S.	1. ἤγγελ-μαι	P.	1. ἠγγέλ-μεθα
	2. πέ-φαν-σαι		2. πέ-φαν-θε		2. ἠγγελ-σαι		2. ἠγγελ-θε
	3. πέ-φαν-ται		3. πεφασμένοι εἰσί(ν)		3. ἠγγελ-ται		3. ἠγγελμένοι εἰσί(ν)

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

ἐφθαρκόσιν, πεφάγκη, ἠτήκοι, ἐστάλκω, πέπεικεν.

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Οἱ ἐν Ἀσίᾳ ἐποικοῦντες εἰθισμένοι εἰσὶ τῶν Περσῶν βασιλέα μέγαν προσαγορεύειν. 2) Ἐν Πασαργάδοις τάφος ἦν Κύρου, τοῦ πρώτου τῶν Περσῶν βασιλέως, ἐν ᾧ τάδε ἐπιγέγραπται· ὦ ἄνθρωπε, ἐγὼ Κύρος εἰμι ὁ Καμβύσου· κέκτημαι τὴν ἀρχὴν Πέρσαις· βεβασίλευκα τῆς Ἀσίας· μὴ οὖν φθονήσης μοι τοῦ μνήματος. 3) Τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν ἐν ἔθει κρείττοσιν, οἱ δὲ ἐν χείροσι τεθραμμένοι εἰσίν. 4) Πάντα γεγράφεται ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λαῶ, ὅς' οἱ ὑπερήφανοι ὑβριστὰι τοὺς πένητας ἠδίκουν. 5) Εὐριπίδης ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τέθαπται. 6) Ὁ ἰστὸς ὄρθωται καὶ τὸ ἰστίον ἐκτέταται. 7) Ὁ Κάδμος ὁ Ἀγήνορος ἀπέσταλται ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατὰ ζήτησιν τῆς Εὐρώπης. 8) Ἄει ἢ ἐλευθερία ἄριστον κτῆμα κέκριται καὶ κριθήσεται. 9) Ποῦ κέκρυφθε; 10) Μαχώμεθα ὑπὲρ τῆς χώρας, ἐν ἧ τεθράμμεθα.

Περὶ ὄνου σκιᾶς

Δημοσθένης ὁ ῥήτωρ, λέγειν ποτὲ κωλυόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἔφη βούλεσθαι ὀλίγα αὐτοῖς διηγεῖσθαι. Τῶν δὲ σιωπησάντων, "νεανίας τις", ἔφη, "θέρους ἐμισθώσατο ἐξ Ἀθηνῶν ὄνον εἰς Μέγαρα. Μεσοῦσης δὲ τῆς ἡμέρας καὶ σφόδρα φλέγοντος τοῦ ἡλίου, ἐκάτερος αὐτῶν ἐβούλετο ὑποδέσθαι ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ ὄνου· εἶργον δὲ ἀλλήλους, ὁ μὲν λέγων, μεμισθωκέναι τὸν ὄνον, οὐ τὴν σκιάν αὐτοῦ, ὁ δὲ μεμισθωμένος, ὅτι ἔχει πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν". Καὶ ταῦτα διηγησάμενος, ἐσιώπησεν. Τῶν δὲ Ἀθηναίων δεωμένων τέλος ποιήσασθαι τοῦ λόγου, "εἶτα περὶ ὄνου σκιᾶς", ἔφη, "βούλεσθε ἀκούειν, λέγοντος δέ μου περὶ σπουδαίων πραγμάτων οὐ βούλεσθε;"

Δῆμος δ' ὦδ' ἂν ἄριστα σὺν ἡγεμόνεσσιν ἔποιτο,
μήτε λίην ἀνεθείς μήτε βιαζόμενος.
Τίττει γὰρ κόρος ὕβριν, ὅταν πολὺς ὄλβος ἔπηται
ἀνθρώποισι ὅσοις μὴ νόος ἄρτιος ᾗ.
(Σολ. 5, 7-10)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Сини Ксенофонта були виховані в Спарті. 2) Критський лабіринт був збудований Дедалом. 3) Ніневія, столиця Ассирії, була заснована царем Ніном і названа на його честь.

§ 169. Перфект умовного, бажального, наказового способів, інфінітив та дієприкметник медіального та пасивного станів (*perfectum coniunctivi, optativi, imperativi, infinitivi, participii medii et passivi*)

У кон'юнктиві медіально-пасивний перфект утворює описові форми, що складаються з дієприкметника перфекта медіально-пасивного стану та дієслова *εἶμί* *бути* в кон'юнктиві.

Coniunctivus

S.	1.	πεπαιδευμένος, -η, -ον	ὦ	P.	1.	πεπαιδευμένοι, -αι, -α	ὦμεν
	2.	"	ῆς		2.	"	ῆτε
	3.	"	ῆ		3.	"	ὦσι(ν)

Оптатив медіально-пасивного перфекта також являє собою описову форму, складену з відповідного дієприкметника та форм оптатива від дієслова *εἶμί* *бути*.

Optativus

S.	1.	πεπαιδευμένος, -η, -ον	εἴ-ην	P.	1.	πεπαιδευμένοι, -αι, -α	εἴ-ημεν
	2.	"	εἴ-ης		2.	"	εἴ-ητε
	3.	"	εἴ-η		3.	"	εἴ-ησαν

Imperativus

S.	2.	πε-παίδευ-σο	P.	2.	πε-παίδευ-σθε
	3.	πε-παιδεύ-σθω		3.	πε-παιδεύ-σθων

Infinitivus

πε-παιδεύ-σθαι

Participium

πε-παιδευ-μένος, -μένη, -μένον

У дієслів з основами на приголосні звуки (*verba muta et liquida*) утворення партиципціальних форм і відповідно – кон'юнктива та оптатива, а також імператива й інфінітива відбувається за певними фонетичними правилами (див. § 168).

Imperativus

S.	2.	(*γε-γραφ-σο)	γέγραψο	P.	2.	(*γε-γραφ-σθε)	γεγράψθε
	3.	(*γε-γραφ-σθω)	γεγράψθω		3.	(*γε-γραφ-σθων)	γεγράψθων

Infinitivus**Participium**

(*γε-γραφ-σθαι) γεγράφθαι γε-γραμ-μένος, -μένη, -μένον

Imperativus

S.	2. (*πε-πραγ-σο) πέπραξο	P.	2. (*πε-πραγ-σθε) πέπραχθε
	3. (*πε-πραγ-σθω) πεπράχθω		3. (*πε-πραγ-σθων) πεπράχθων

Infinitivus**Participium**

(*πε-πραγ-σθαι) πεπράχθαι πε-πραγ-μένος, μένη, μένον

Imperativus

S.	2. (*έ-ψευδ-σο) ἔψευσσο	P.	2. (*έ-ψευδ-σθε) ἔψευσθε
	3. (*έ-ψευδ-σθω) ἐψεύσθω		3. (*έ-ψευδ-σθων) ἐψεύσθων

Infinitivus**Participium**

(*έ-ψευδ-σθαι) ἐψεύσθαι έ-ψευσ-μένος, -μένη, -μένον

Imperativus

S.	2. πέ-φαν-σο	P.	2. (*πε-φαν-σθε) πέφανθε
	3. (*πε-φαν-σθω) πεφάνθω		3. (*πε-φαν-σθων) πεφάνθων
S.	2. ἦγγελ-σο	P.	2. (*ἦγγελ-σθε) ἦγγελθε
	3. (*ἦγγελ-σθω) ἦγγέλθω		3. (*ἦγγελ-σθων) ἦγγέλθων

Infinitivus**Participium**

(*πε-φαν-σθαι) πεφάνθαι πε-φασ-μένος, -μένη, -μένον
 (*ἠγγελ-σθαι) ἠγγέλθαι ἠγγελ-μένος, -μένη, -μένον

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Κύνα δέρειν δεδαρμένην. Обдирати обдерту собаку.

Εἰς τὸν τετρυπημένον πίθον ἀντλείν. Наповнювати діряву бочку.

Τοῖς νενικημένοις ὀδύνη. Горе переможеним. (Так Плутарх переае вигук гальсько-го вождя Бренна після захоплення ним Рима в 290 р. до н.е.; лат.: vaee victis).

Βιβλίον κατεσφραγισμένον σφραγίσων ἑπτά (Βιβλία). Книга за сімома печатями.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

πέπεισο, ἔσταλθε, τεταράχθαι, ἠλλάχθων, ἔσκαμμένοι ἦτε.

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми, перекладіть:

1) Ἀρίστιππος ἔλεγε τοὺς πεπαιδευμένους διαφέρειν τῶν μὴ πεπαιδευμένων τῷ αὐτῷ, ὥπερ οἱ ἡμεροὶ ἵπποι τῶν ἀγρίων. 2) Ξενοφῶν ἐνόμιζον Κύρου οὐδένα ὑπὸ πλειόνων πεφιλῆσθαι οὔτε Ἑλλήνων οὔτε βαρβάρων. 3) Τῶν ἀνέμων πεπαυμένων τὰ τῆς θαλάττης κύματα οὐκ αὐτίκα παύεται. 4) Ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων πρῶτον ὡς θεὸς τετιμῆσθαι λέγεται Ἡρακλῆς. 5) Ἔργον τι ἐκάστω τῶν πολιτῶν ἐν τῇ πόλει προστετάχθω. 6) Τὸ εὖ τεταγμένον στρατεύμα ῥαδίως νικήσει τὸ τεταραγμένον. 7) Οἱ ἐσφαλμένοι καὶ βεβλαμμένοι ἀκριβῶς φυλάττονται. 8) Ἰξίονα ἐν Ἀίδου τροχῷ προσέδησαν· προσδεδεμένος δ' αἰὲ μετ' αὐτοῦ περιεφέρετο. 9) Ἀριστοτέλης ἐρωτηθεὶς, τί τῶν ζῶων κάλλιστόν ἐστι· "Ἀνθρωπος", ἔφη, "τὴν ψυχὴν παιδείᾳ κεκοσμημένος". 10) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον πάντα ὑπὸ Ἀλκιβιάδου ἐπὶ τῇ τυραννίδι πεπραχθαι. 11) Ἀντισθένης ἐπαινούμενός ποτε ὑπὸ πονηρῶν· "Φοβοῦμαι", ἔφη, "μὴ κακὰ ὑπ' ἐμοῦ πεπραγμένα ᾧσιν".

Ζεὺς ὁ Ὀλύμπιος

Τὸ δὲ ἄλλος τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς παραποιήσαντες τὸ ὄνομα Ἄλτιν ἐκ παλαιοῦ καλοῦσι· λέγουσι καὶ δὴ καὶ Πινδάρῳ ποιήσαντι ἐς ἄνδρα ὀλυμπιονίκην ἄσμα Ἄλτις ἐπωνομάσθαι τὸ χωρίον. Ἐποιήθη δὲ ὁ ναὸς καὶ τὸ ἄγαλμα τῷ Διὶ ἀπὸ λαφύρων, ἠνίκα Πίσαν οἱ Ἡεῖοι καὶ ὅσον τῶν περιοίκων ἄλλο συναπέστη Πισαίοις πολέμῳ καθείλθον. Φειδίαν δὲ τὴν ἐργασάμενον τὸ ἄγαλμα εἶναι καὶ ἐπίγραμμα ἔστιν ἐς μαρτυρίαν ἀπὸ τοῦ Διὸς γεγραμμένον τοῖς ποσίν· Φειδίας Χαρμίδου υἱὸς Ἀθηναῖός μ' ἐποίησε.

Θεότοκε Παρθένε, χαῖρε κεχαριτωμένη Μαρία, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ. Εὐλογημένη σὺ ἐν γυναῖξιν καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου, ὅτι Σωτῆρα ἔτεκες τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

(Κατὰ Λουκ. 1:42)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Найдавніші римські закони були написані на дванадцяти таблицях, тому згодом дістали назву законів дванадцяти таблиць. 2) Грецькі воїни йшли у наступ, вишикувані по четверо, й несли націлені списи.

**§ 170. Давноминулий час результативного виду
(plusquamperfectum, ὑπερσυντελικός)**

Плюсквамперфект означає минулу дію чи стан, результат яких тривав у минулому. Саме тому плюсквамперфект співвідноситься з перфектом, як імперфект з презенсом: ἐγνώκειν (plusquamperf.) я знав – ἔγνωκα (perf.) я знаю.

Форми плюсквамперфекта для докладнішого відтворення часового значення доречно перекладати дієсловами минулого часу недокожаного виду із зазначенням результативності дії за допомогою слів "тоді", "вже" тощо: ἐκεκτῆμην я тоді володів (здобувши раніше), проαφίκτο він прибув першим (і вже там перебував), ἐτέτρωτο він був пораним (у той час).

**§ 170.1. Плюсквамперфект перший активного стану
(plusquamperfectum I activi)**

Форми plusquamperfectum I activi утворюються від основи слабого перфекта за допомогою часових ознак: як правило, в однині -ει-, у множині -ει-. Як історичний час плюсквамперфект має закінчення історичних часів та авгмент, який виступає лише перед початковим приголосним перфектної основи (основа результативного виду, що мала авгментацію у вигляді ε, не отримує авгмента).

S. 1. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ει-ν   P. 1. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ει-μεν
2. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ει-ς   2. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ει-τε
3. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ει   3. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ει-σαν

S. 1. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ε-ν   P. 1. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ε-μεν
2. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ε-ς   2. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ε-τε
3. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ε   3. ἐ-πε-παιδεύ-κ-ε-σαν

Σ У 1-й і 2-й ос. одн. виступають пізніші форми; давніші форми мали ознаку ε і закінчення відповідно -α, -ας: ἐπεπαιδεύκη < *ἐπεπαιδευκεα, ἐπεπαιδεύκης < *ἐπεπαιδευκεας. У 1-й і 2-й ос. множ., навпаки, вживаються архаїчні форми; пізніші утворюються за допомогою -ει-, за аналогією до форм однини: ἐπεπαιδεύκειμεν, ἐπεπαιδεύκετε.

**§ 170.2. Плюсквамперфект медіального та пасивного станів
(plusquamperfectum medii et passivi)**

Форми plusquamperfectum medii et passivi утворюються від основи слабого перфекта і через приєднання медіальних закінчень історичних часів без допомоги з'єднувальних голосних; основа із початковим приголосним звуком отримує авгмент.

Дієслова з основами на приголосні звуки (muta, liquida) описово утворюють форму 3-ї особи множини, яка складається з дієприкметника медіально-пасивного перфекта відповідного дієслова та 3-ї особи множини імперфекта дієслова εἰμί *бy-ти*: γεγραμμένοι ἦσαν.

S.	1. ἐ-πε-παιδεύ-μην	P.	1. ἐ-πε-παιδεύ-μεθα
	2. ἐ-πε-παίδευ-σο		2. ἐ-πε-παίδευ-σθε
	3. ἐ-πε-παίδευ-το		3. ἐ-πε-παίδευ-ντο

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

ἐπέπεισο, ἠτήκει, ἐέκριτο, ἦνυσο, ἥλλαχθε.

Вправа 2. *Прочитайте, проаналізуйте форми, перекладіть:*

1) Σωκράτης πένης ἦν· ἐέκτητο γὰρ οὐ πλέον ἢ μῶν ἀργυρίου. 2) Ἐν τοῖς Δράκοντος νόμοις μία ἅπασιν ὄριστο τοῖς ἀμαρτάνουσι ζημία· θάνατος, ὥστε δι' αἵματος γεγράφθαι λέγονται. 3) Φίλιππος καὶ πλοῦτον καὶ δύναμιν ἐέκτητο, ὅσην οὐδέεις τῶν Ἑλλήνων. 4) Ὑπὸ τῆ τῶν Ἀθηναίων ἀκροπόλει ἱερὸν ἦν Πανός· ἵδρυτο δὲ τοῦτο τὸ ἱερὸν μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. 5) Τῶν ἐννέα Μουσῶν ἠγείτο ὁ Ἀπόλλων, ἀφ' οὗ καὶ Μουσαγέτης ὠνόμαστο. 6) Ἐν Ποτιδαίᾳ οἱ μὲν πλείστοι τῶν Ἀθηναίων ἐκπεπληγμένοι καὶ τεταραγμένοι ἦσαν· Σωκράτης δὲ βραδέως ἀπεχώρει καὶ ἐνίστε ἐστράφη ὡς ἐναντιωσόμενος, εἴ τις μάχεσθαι βούλοιο. 7) Αἱ Σποράδες νῆσοι ἐκ τοῦ διεσπάρθαι ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει ἦσαν ὠνομασμένοι. 8) Οἱ Ἀθηναῖοι μέγα στρατεύμα ἔχοντες ὠρμήθησαν εἰς Σικελίαν, ἠγεμῶν δὲ τοῦ στρατεύματος ἀπέσταλτο Ἀλκιβιάδης ὁ τοῦ Κλεινίου. 9) Προμηθεὺς τὸ πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κλέψας, ὅ ποτε Ζεὺς τοὺς ἀνθρώπους ἀφήρητο ὀργισθεῖς, αὐτοῖς πάλιν ἐκόμισεν.

Ἄρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων

Ἐπεὶ Ἰππίας καὶ Ἰππαρχος, οἱ Πεισιστράτου παῖδες, χαλεπῶς ἐτυράννουον, Ἀριστογείτων, Ἀθηναῖός τις, ἔφη τάδε πρὸς Ἄρμόδιον, ὃς ἠδίκητο ὑφ' Ἰππάρχου· "ὦ Ἄρμόδιε, πρότερον μὲν ἐτετίμησο, νῦν δ' ὑπὸ τυράννου ὕβρισαι καὶ βέβλαιψαι, ὥσπερ πολλοὶ ἄλλοι πολῖται ὕβρισμένοι εἰσὶ καὶ βεβλαμμένοι. Εἰς δὲ τὸ δουλεῦειν οὐ πεπαιδευμένοι. Προτρέψωμεν οὖν ἄλλους, ὑπὸ τῶν τυράννων δεδιωγμένους, καὶ ἐλευθερώσωμεν, ὥσπερ τοῖς νόμοις τέτακται, τὴν πατρίδα, ἥπερ πλείστον χρόνον ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ἐτέθραπτο". Ἄλλους δὲ φίλους παρῶρμησεν ὁ Ἀριστογείτων, λέγων τάδε· "Ὑπὸ μὲν Θησέως, ὃς μέγιστος τῆς πόλεως εὐεργέτης ἀναγέγραπται, ἡ πατρίς πολλῶν κακῶν ἀπαλλαγθῆναι λέγεται. Ἡ τε πόλις ὤκισται ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἡ βασιλεία ἵδρυτο. Κόδρου δὲ τελευτήσαντος οὐδέεις ἐτυράνευσε πλὴν τοῦ Πεισιστράτου καὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν. Νῦν δὴ ἡ ἐλευθερία διέφθαρται. Πότε λελύσεται ἡ πόλις τῶν τυράννων;" Καὶ ἠλευθερώθησαν οἱ Ἀθηναῖοι· τὸν Ἰππαρχον ἀποκτείναντες, τὸν Ἰππίαν ἀποδιώξαντες.

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

- 1) У часи Перікла Афіни були прикрашені численними пам'ятниками і статуями.
- 2) Александр і Гефестіон дуже любили один одного, бо виховувались разом.
- 3) Карфагенці наказали Ганнібалу повернутись на батьківщину, що й знищило наслідки його перемог.

**§ 171. Минулий час результативного виду
другий активного стану (*perfectum II activi*)**

Перфект другий, або сильний мають небагато дієслів з основами на губні і задньоязикові приголосні звуки та декілька дієслів з основами на передньоязикові і плавні.

Perfectum II activi утворюється без допомоги часової ознаки κ, але із редуплікацією та закінченнями *perfectum I activi*. Голосний звук основи часто змінюється: ε переходить у ο, ει – у οι.

Кінцевий приголосний звук основи у переважній більшості випадків зазнає аспірування, тобто замінюється відповідним придиховим: β, π – на φ; γ, κ – на χ. Лише в односкладових основах, які в перфекті мають довгий голосний або дифтонг, кінцевий приголосний основи не змінюється.

Форми перфекта другого від деяких перехідних дієслів мають неперехідне або пасивне значення, у той час як форми перфекта першого зберігають активне або медіальне значення (див. Додаток 2.1).

Indicativus

S. 1. γέ-γραφ-α	P. 1. γε-γράφ-α-μεν
2. γέ-γραφ-α-ς	2. γε-γράφ-α-τε
3. γέ-γραφ-ε(ν)	3. γε-γράφ-α-σι(ν)

***Coniunctivus*³¹**

Optativus

S. 1. γε-γράφ-ω	P. 1. γε-γράφ-ω-μεν	S. 1. γε-γράφ-οι-μι	P. 1. γε-γράφ-οι-μεν
2. γε-γράφ-ῆς	2. γε-γράφ-ῆ-τε	2. γε-γράφ-οι-ς	2. γε-γράφ-οι-τε
3. γε-γράφ-ῆ	3. γε-γράφ-ω-σι(ν)	3. γε-γράφ-οι	3. γε-γράφ-οι-εν

Infinitivus

Participium

	<i>m</i> – γε-γραφ-ώς, gen. γεγραφότος
γε-γραφ-έ-ναι	<i>f</i> – γε-γραφ-ύια, " γεγραφύιας
	<i>n</i> – γε-γραφ-ός, " γεγραφότος

З огляду на фонетичні зміни в основах дієслів під час утворення перфекта другого найбільш вживані в аттичній прозі дієслова можна згрупувати за певними ознаками.

Форми *perfectum II* із зміною голосного основи:

а) з аспірацією

³¹ Утворення аналітичних форм аналогічне (див. § 167).

<i>Κлас</i>	<i>Praesens</i>		<i>Основа</i>	<i>Perfectum II activi</i>
I	πέμπω	<i>посилати</i>	πεμπ-	πέ-πομφ-α
	τρέπω	<i>обертати</i>	τρεπ-	τέ-τροφ-α
II	κλέπτω	<i>κρasti</i>	κλεπ-	κέ-κλοφ-α

б) без ασπίραціі

I	στρέφω	<i>обертати</i>	στρεφ-	ἔ-στροφ-α
	στέργω	<i>любити</i>	στεργ-	ἔ-στοργ-α
	τίκτω	<i>народжувати</i>	τεκ-	τέ-τοκα
	τρέφω	<i>годувати</i>	τρεφ-	τέ-τροφ-α
III	κτείνω	<i>убивати</i>	κτεν-	ἔ-κτον-α
	μαίνομαι	<i>безумствувати</i>	μαν-	μέ-μην-α
	φαίνομαι	<i>з'являтись</i>	фан-	πέ-φην-α
	φθείρω	<i>нищити</i>	φθερ-	ἔ-φθορα
IV	λείπω	<i>залишати</i>	λιπ-	λέ-λοιπ-α
	πείθω	<i>переконовати</i>	πιθ-	πέ-ποιθ-α
IV	σῆπομαι	<i>гнити</i>	σαп-	σέ-σηп-α
	φεύγω	<i>утікати</i>	φυγ-	πέ-φευγ-α

Форми perfectum II без зміни голосного основи:

а) з ασπίрацією

<i>Κлас</i>	<i>Praesens</i>		<i>Основа</i>	<i>Perfectum II activi</i>
I	ἄγω	<i>вести</i>	ἄγ-	ἦχ-α
	διώκω	<i>переслідувати</i>	διωκ-	δε-δίωχ-α
	τρίβω	<i>терти</i>	τριβ-	τέ-τριφ-α
II	βλάπτω	<i>шкoдити</i>	βλαβ-	βέ-βλαφ-α
	κόπτω	<i>бити</i>	κοп-	κέ-κοφ-α
III	ἀλλάττω	<i>змінювати</i>	ἄλλαγ-	ἦλλαχ-α
	κηρύττω	<i>сповіщати</i>	κηрук-	κε-κῆруχ-α
	τάττω	<i>упорядковувати</i>	ταγ-	τέ-ταχ-α
	φυλάττω	<i>захищати</i>	φυлак-	πε-φύλαχ-α

β) без ασπίραціі

<i>Κлас</i>	<i>Praesens</i>		<i>Основа</i>	<i>Perfectum II activi</i>
I	γράφω	<i>писати</i>	γραφ-	γέ-γραφ-α
II	ρίπτω	<i>кидати</i>	ρίφ-	ἔ-ῥρίφ-α
	σκάπτω	<i>копати</i>	σκαф-	ἔ-σκαф-α
	τίπτω	<i>ударяти</i>	τυп-	τέ-τυφα
III	κράζω	<i>кричати</i>	κραγ-	κέ-κραγ-α
	πράττω	<i>робити</i>	πραγ-	πέ-πραγ-α

**§ 172. Давноминулий час результативного виду
другий активного стану
(plusquamperfectum II activi)**

Plusquamperfectum II activi мають лише ті дієслова, які утворюють форми perfectum II activi.

Форми плюсквамперфекта другого, що має лише форми дійсного способу активного стану, утворюються від перфектної основи за допомогою часових ознак ει та ε, активних закінчень історичних часів; авґмент ставиться перед початковими приголосними звуками основи.

S.	1. ἐ-γε-γράφ-ει-ν	P.	1. ἐ-γε-γράφ-ε-μεν
	2. ἐ-γε-γράφ-ει-ς		2. ἐ-γε-γράφ-ε-τε
	3. ἐ-γε-γράφ-ει		3. ἐ-γε-γράφ-ε-σαν

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

ἐκτόνει, ἠλλάχειν, δεδιώχωσιν, ἦχει, ἐρρίφόςιν.

Вправа 2. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Τυρταῖος ὁ ποιητής, ὃν οἱ Ἀθηναῖοι τοῖς Λακεδαιμονίοις ἐπεπόμφεσαν ἠγεμόνα, διὰ τῆς τῶν ποιημάτων δυνάμεως τῆ Σπάρτη αἴτιος ἦν τῆς νίκης. 2) Ὡς ἡδὺ δάκρουν τοῖς κακῶς πεπραγόσιν. 3) Ἄγα-θοκλέους ἐκλελοιπότης πάντα ἐν τῆ Σικελίᾳ μεστὰ ἦν στάσεως καὶ ἀναρχίας. 4) Αἶξ τὸν Δία ἐν Κρήτῃ τετροφέναι λέγεται. 5) Τῶν δ' ἄλλων ἱατρῶν οἰομένων Ἀλέξανδρον τελευτήσῃν Φίλιππος μόνος τῆ ἑαυτοῦ τέχνῃ πεποιθὼς ἔφη αὐτὸν ἰάσεσθαι. 6) Πλούτῳ πεποιθὼς ἄδικα μὴ πειρῶ ποιεῖν. 7) Πεισίστρατος Σόλωνα τετίμηκε καὶ τοὺς πλείστους νόμους αὐτοῦ πεφύλαχεν. 8) Οἱ τὴν ἀσπίδα ἐν τῇ μάχῃ ἐρρίφότες πολὺ ἄτιμοι ἦσαν. 9) Τῶν μὲν Περσῶν Δαρείος πρῶτος στατήρας χρυσοῦς κέκοφε τοὺς δαρεικοὺς ὠνομασμένους. 10) Τὴν Κύρου περὶ βασιλείας μάχην πολλοὶ μὲν ἀπηγγέλασιν, Ξενοφῶν δὲ ἐναργέστατα συγγέγραφεν. 11) Θεμισ-τοκλῆς ἠτιμάσθη ὡς βεβλαφὼς τὸ ἄστυ. 12) Χαβρίας εἰώθει λέγειν, ὅτι φοβερώτερον ἐστὶν ἐλάφῶν στρατόπεδον ἡγουμένου λέοντος ἢ λεόντων ἐλάφου.

Περὶ τῶν νομισμάτων

Οἱ παλαιοὶ νομίσματα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ καὶ χαλκᾶ κεκόφασιν, ὧν πολλὰ ἔτι καὶ νῦν σέσωσται. Τῶν μὲν Περσῶν Δαρείος πρῶτος στατήρας χρυσοῦς ἔκοψε, οὓς δαρεικοὺς ὠνομασμένους ἦσαν. Τοῖς μὲν ὑπὸ Δαρείου κεκομμένοις στατήρσιν ἐγγεγραμμένη ἦν τοξότου εἰκὼν, ἐν δὲ τοῖς Κροίσου ἐκέκοπτο ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν· ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στέφανον, τῇ μὲν ἑτέρᾳ χειρὶ τόξον, τῇ δ' ἑτέρᾳ δόρυ εἶχεν. Τῶν δ' Ἑλλήνων Φεῖδων, ὃς τῶν Ἀργείων κατὰ τὴν εἰκοστὴν καὶ ὀγδοὴν ὀλυμπιάδα ἐτυράννευσεν, νομίσματα χρυσᾶ ἔκοπτεν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι στατήρας χρυσοῦς, εἴκοσι δραχμῶν ἀργυρῶν ἀξίους, ἐκεκόφεσαν· οἱ δ' ὀβολοὶ ἐκ χαλκοῦ κεκομμένοι ἦσαν. Μάλιστα δ' ἐχρῶντο τετραδράχμοις ἀργυροῖς, ταῖς γλαυξῖν ὠνομασμέναις· γέγραπτο γὰρ αὐτοῖς γλαυκὸς εἰκὼν.

Μίλων ὁ Κροτωνιάτης

Μίλων, ὁ τῶν ἀθλητῶν ἐπιφανέστατος, ταῦρον ἀράμενος διὰ τοῦ σταδίου μέσου ἔφερε. Φασὶ δὲ καὶ ἐν συσσιτίῳ ποτὲ τῶν φιλοσόφων ποιήσαντος στύλου τὸν Μίλιωνα ὑποδύντα σῶσαι ἅπαντας, ὑποσπᾶσαι δὲ καὶ ἑαυτὸν. Τῇ δὲ αὐτῇ ῥώμῃ πεποιθὼς καὶ τὴν τοῦ βίου καταστροφὴν εὐ-ρεῖν. Λέγεται γὰρ ὀδοιπορῶν ποτε δι' ὕλης βαθείας βλέψαι ξύλον μέγα ἐσφηνωμένον· ἐμβαλὼν δὲ χεῖρας ἅμα καὶ πόδας εἰς τὴν διάστασιν βιάζεσθαι πρὸς τὸ διασχίσει τέλεως· τοσοῦτον δ' ἴσχυσε μόνον, ὥστ' ἐκπεπηδηκέναι τοὺς σφήνας, εἴτ' εὐθὺς συμπεπίεσθαι τὰ μέρη τοῦ ξύλου, συναφθέντα δ' αὐτὸν ἐν τῇ τοιαύτῃ πάγῃ θηρόβρωτον γείεσθαι.

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Паріс викравши Єлену з Спарти, привіз її в Трою. 2) Крез, маючи намір вирушити в похід, послав у Дельфи послів і, повіривши у віщування Аполлона, виступив проти Кіра. 3) Кажуть, що єгінці першими стали чеканити монети.

§ 173. Майбутній час третій (*futurum III*)

Від перфектної основи утворюється дуже рідко вживана форма футура третього, що означає майбутній стан, який виникне внаслідок попередньої майбутньої дії.

Futurum III activi в індикативі має описові форми, які складаються з *participium perfecti activi* і допоміжного дієслова εἶμι *бути* у *futurum*: πεπαιδευκῶς ἔσομαι *я буду таким, що виховав* і т.д. Також зустрічаються синтетичні форми: ἔσθήξω *я стану і стоятиму*.

Futurum III passivi утворюється від перфектної основи за допомогою ознаки майбутнього часу -σ-, з'єднувальних голосних ε/ο та медіальних закінчень головних часів.

S.	1. πε-παιδεύ-σ-ο-μαι	P.	1. πε-παιδευ-σ-ό-μεθα
	2. πε-παιδεύ-σ-η		2. πε-παιδεύ-σ-ε-σθε
	3. πε-παιδεύ-σ-ε-ται		3. πε-παιδεύ-σ-ο-νται

Аналогічно утворюються форми оптатива, інфінітива, дієприкметника: активні – аналітично, пасивні – синтетичним шляхом.

§ 174. Віддієсловні прикметники (*adiectiva verbalia, ῥηματικὰ ἐπίθετα*)

Окрім дієприкметників, у грецькій мові є форми двох дієсловних прикметників пасивного стану, які не мають ні часів, ні видів.

Дієсловний прикметник на -τός, -τή, -τόν має значення:

✓ дієприкметника перфекта пасивного стану (*participium perfecti passivi*): λυτός *він є розв'язаним*;

✓ можливості у пасивному стані³²: λυτός *той, якого можна розв'язати*.

Дієсловний прикметник на -τέος, -τέα, -τέον означає необхідність у пасивному стані й відповідає латинському герундиву: λυτέος *той, якого слід розв'язати* (лат. *solvendus*).

Логічний підмет на позначення суб'єкта дії ставиться, як і в латинській мові, в давальному відмінку виконавця (*dativus auctoris*).

Ὁ πατήρ σοι τιμητέος ἐστίν. Τὸν πατέρα σοι τιμητέον ἐστίν. Треба, щоб ти шанував батька. (Лат. *Pater tibi venerandus est*.)

Дієсловні прикметники утворюються за допомогою суфіксів -το-, -τε- та трьох родових закінчень; відмінюються як прикметники першої та другої відмін.

³² Дієсловні прикметники, що цілком ад'єктивувалися, можуть мати активне значення: δυνατός *спроможний*.

У дієслів з кінцевими приголосними звуками I і III класів суфікси приєднуються до презентної основи; у дієслів з кінцевими голосними основи та дієслів II і IV класів ці суфікси сполучаються з дієслівною основою.

У **verba pura** кінцевий голосний основи подовжується:

παιδεύω	παιδευ-τός,	-τή,	-τόν	παιδευ-τέος,	-τέα,	-τέον
ποιέω	ποιη-τός,	"	"	ποιη-τέος,	"	"
τιμάω	τιμη-τός,	"	"	τιμη-τέος,	"	"
δουλόω	δουλω-τός,	"	"	δουλω-τέος,	"	"

У **verba muta** при приєднанні суфіксів між кінцевим приголосним основи і початковим τ суфікса відбуваються закономірні фонетичні явища:

α) β, π, φ із τ утворюють сполучення πτ:

πέμπω	πεμπ-τός,	-τή,	-τόν	πεμπ-τέος,	-τέα,	-τέον
βλάπτω	βλαπ-τός,	"	"	βλαπ-τέος,	"	"
κρύπτω	κρυπ-τός,	"	"	κρυπ-τέος,	"	"

β) δ, τ, θ із τ дають сполучення στ:

ἄδω	ἄσ-τός,	-τή,	-τόν	ἄσ-τέος,	-τέα,	-τέον
ἀνύτω	ἀνυσ-τός,	"	"	ἀνυσ-τεος,	"	"
πείθω	πεισ-τός,	"	"	πεισ-τεος,	"	"

γ) γ, κ, χ із τ утворюють сполучення κτ:

λέγω	λεκ-τός,	-τή,	-τόν	λεκ-τέος,	-τέα,	-τέον
φυλάττω	φυλακ-τός,	"	"	φυλακ-τέος,	"	"
ἄρχω	ἄρκ-τός,	"	"	ἄρκ-τέος,	"	"

У **verba liquida** кінцеві звуки основи λ, ν, ρ перед τ залишаються без змін; односкладові основи на -ελ, -ερ змінюють ε на αВ.

ἀγγέλλω	ἀγγελ-τός,	-τή,	-τόν	ἀγγελ-τέος,	-τέα,	-τέον
σημαίνω	σημαν-τός,	"	"	σημαν-τέος,	"	"
φθείρω	φθαρ-τός,	"	"	φθαρ-τέος,	"	"

У **verba composita** прикметник на -τός має два родових закінчення і наголос на 3-му від кінця слова складі: διά-λυτος, διά-λυτον; прикметник на -τεος має три закінчення і звичний наголос: δια-λυτέος, δια-λυτέα, δια-λυτέον.

Σ Деякі дієслівні прикметники утворені від сигматичної або футуральної основ: ἀκουστός < ἀκούω, οἰστέος < φέρω, πειστέος < πάσχω.

Οὐ πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητέος ἀνὴρ (Πλάτων). Не слід шанувати людину дужче за істину.

Τὸ δεθεῖν πᾶν λυτόν (Πλάτων). Усе складне можна розкласти (звести до простого).

Πολλοὶ εἰσι κλητοί, ὀλίγοι δ' ἐκλεκτοί (Βιβλία). Багато скликаних, та мало вибраних.

Ἄρκητὸν τῇ ἡμέρᾳ ἢ κακία αὐτῆς (Βιβλία). Для кожного дня доволі своєї турботи.

Вправа 1. *Прочитаїте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:*

1) Οὐκ ἀπειρία, ἀλλ' ἐμπειρία πεπαιδευση τοὺς βίου κινδύνους φεύγειν. 2) Κοσμητέον τὴν ψυχὴν μαθήμασιν. 3) Χρόνος τὰ κρυπτὰ πάντ' ἂν εἰς τὸ φῶς ἄγοι. 4) Ἡρακλεῖ θαυμαστὴ τοῦ σώματος ῥώμη ἦν. 5) Μετ' ὀργῆς πρακτέον τοῖς φρονίμοις οὐδέν. 6) Ἀεὶ σαφῶς ἄρξαι τοῦ ἔργου· καλῶς δέ σοι πάντα πεπράξεται. 7) Εἰ βούλει εὐδαίμων εἶναι, σωφροσύνη μὲν σοι διωκτέα καὶ ἀσκητέα, ἀκολασία δὲ φευκτέα. 8) Πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων χρήματα φθαρτά, ἢ δ' ἀρετὴ ἀθάνατος. 9) Θεραπευτέοι εἰσὶν οἱ γέροντες. 10) Αἱ πόλεις τοῖς πολίταις ὠφελητέαι. 11) Οὐδέν ἄλλο χρὴ τοῖς νέοις μᾶλλον παραινεῖν ἢ τὸ πιστέον τοῖς νόμοις.

Περὶ τοῦ Φαλάριδος βοός

Τῶν Ἀκραγαντίων ἐτυράννευε Φάλαρις ὠμότητι πάντων διαφέρων. Τοῦτω οὖν τῷ Φαλάριδι Περίλαός τις, χαλκεὺς μὲν ἀγαθός, ποιηρὸς δ' ἄνθρωπος, ἤλπισε χαριεῖσθαι, εἰ καινὴν τινα κόλασιν ἐπινοήσειεν. Καὶ δὴ τελέσας βοῦν χαλκοῦν ἐπορεύθη κομιῶν τῷ τυράννῳ κάλλιστα καὶ ἀκριβέστατα πεποιημένον· ὀλίγου γὰρ ἐδόκει ἔμψυχος εἶναι. Θεασάμενος δὲ ὁ Φάλαρις μάλα ἐθαύμασε καὶ τό τ' ἔργον ἐπήνεσε καὶ τὸν τεχνίτην· ἔλεξε δ' ἄξιον εἶναι κτῆμα Ἀπόλλωνος καὶ πεμπτέον τῷ θεῷ.

Ὁ δὲ Περίλαος· "Ἐάν τινα κολάσαι ἐθέλης, κέλευσον κολαστέον ἐμβῆναι εἰς τὸδε τὸ μηχάνημα καὶ κατακλείσον τὴν θύραν· κατακλεσθείσης δὲ τῆς θύρας τοῦσδε τοὺς αὐλοὺς πρὸς τὰς ῥίνας τοῦ βοός προσάρμοσον, πῦρ δ' ὑπόκαυσον· ἢ δὲ βοῆ διὰ τῶν αὐλῶν φωνάς σοι ἀποτελεῖ ὡς λιγυρωτάτας· τοῦτου τὸν τρόπον κολάζων τὸν ἐχθρὸν παντοίοις μέλεσι τὸν θυμὸν τέρψεις".

Ὁ δὲ Φάλαρις· "Καὶ δὴ καλῶς", ἔφη, "ὦ Περίλαε, τοῦτο ἐποίησας· ἄγε δὴ, εἰ αὕτη μὴ κενὴ ὑπόσχεσις ἐστί, δήλωσον ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν τῆς τέχνης σου". Καὶ ὁ Περίλαος κελευτὸς αὐτὸς ἐμβῆναι εἰς τὸν ταῦρον καὶ μιμήσασθαι τοὺς βοῶντας, ὅπως τὰ διὰ τῶν αὐλῶν μέλη πᾶσιν ἀκουστὰ ποιήσῃ, καίπερ ἄκων τοῦτο τελέσαι ὠμολόγησαν.

Κατακλεισθείσης δὲ θύρας ὁ τυράννος πῦρ ὑποκαῦσαι ἐκέλευσε καὶ γελάσας· "οἴμωξον", ἔφη, "καὶ βόησον, ὦ φίλε, καὶ ἀπολαμβάνων τὸν ἄξιον μισθὸν τῆς θαυμαστῆς τέχνης σου πρῶτος αὐλήσον".

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Ім'я того, кого належало відправити у вигнання, писали на глиняних черепках.
2) Закони Солона були написані на мідних стовпах.
3) Якщо місто буде розграбовано, то будуть утрачені або й знищені витвори мистецтва.

ЛЕКЦІЯ 79

Окрім перших чотирьох (I–IV) класів так званих правильних дієслів, що розглядалися в попередніх параграфах, виділяють ще чотири класи (V–VIII) дієслів, яких називають неправильними. Неправильність їх полягає в особливому типі утворення презентної основи, який відрізняється від способу її утворення у дієслів I–IV класів. Для багатьох дієслів V–VIII класів характерна наявність декількох дієслівних основ або їх суплетивізм; основи без певних правил (то одна, то інша) використовуються для утворення часових форм.

Відмінювання дієслів V–VIII класів відбувається за зразком відповідних часових парадигм правильних дієслів I–IV класів.

§ 175. П'ятий клас дієслів

§ 175.1. Дієслова, що приймають інфікс -ν-

Дієслова п'ятого класу мають презентну основу, поширену за допомогою інфіксів ν або αν, νε, νj, υν.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
δάκνω	δαВ/δηκ	δήξομαι	ἔδακον, ἔδήχθην	δέδηχα δέδηγμαι
кусати κάμνω	καВμ/κμη	καμοῦμαι	ἔκαμον	κέκμηκα
втомлюватися τέμνω	τεμ/τμη	τεμῶ	ἔτεμον, ἔτμήθην	τέτμηκα
різати τίνω	τιВ/τιТ	τίσω	ἔτιТσα	τέτισα
покутувати τίνομαι	τιВ/τιТ	τίσομαι	ἔτιТσάμην	τέτισμαι
мстити φθάνω	φθαВ/φθη	φθήσομαι	ἔφθασα, ἔφθην	ἔφθακα
випереджати φθίνω	φθιВ/φθιТ	φθίσω	ἔφθιТσα, ἔφθιТον	ἔφθιВκα ἔφθιВμαι
зникати				

§ 175.2. Дієслова з інфіксами -νε-, -υν-

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἄφ-ικνέομαι	ίк	ἄφίξομαι	ἄφικόμην	ἄφίγμαι

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
<i>прибывати</i>				
ἐλαύνω	ἐλαВ	ἐλώ, ἐλάς...	ἤλασα	ἐλήλακα
<i>знати</i>			ἤλάθην	ἐλήλαμαι
ὑπισχνέομαι	σχ(η)	ὑποσχήσομαι	ὑπεσχόμην	ὑπέσχηκα
<i>обицяти</i>				ὑπέσχημαι

§ 175.3. Дієслова з інфіксом -ιj-³³

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
κερδαίνω	κερδαВн/κερδην	κερδάνω	ἐκέρδηνα	κεκέρδηκα,
<i>мати зиск</i>		κερδήσω	ἐκέρδησα	κεκέρδαγμαи
βαίνω	βαВ/βη	βήσομαι	ἔβην	βέβηκα
<i>ити</i>				

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Σοφοῖς ὁμιλῶν καὐτὸς ἐκβήση σοφός. Перебуваючи серед розумних, і сам станеш розумним.

Δέκα μέτρα καὶ ἓν τέμνε. Десять разів відміряй і один раз відріж.

Εἰς ὄνουχα ἀφικνεῖσθαι. Дійти до нігтя. (Завершеність скульптурних робіт перевірялась за допомогою нігтя; переносно: старанне викінчення; пор. лат.: lege artis – за законом мистецтва).

Βοὺς ἐπὶ γλώττης μέγας βέβηκεν. Великий бик наступив на язика. (Має значення: добре заплачено за мовчання. Походження вислов у пов'язане із зображенням бика на монетах раннях Афін).

Ἄλωπεκος ἴχνεσι βαίνειν. Ити слідами лисиці (тобто хитрувати).

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

κεκμηκόσιν, δάκη, δέδηξαι, ἐλώμεν, φθιοῦσιν.

Вправа 2. Прочитайте і перекладіть:

1) Προμηθεὺς τοῦ πυρὸς κλαπέντος ποινὰς ἔτισεν. 2) Τόμυρις, ἡ τῶν Μασσαγετῶν βασιλεία, τὴν κεφαλὴν ἀποτεμοῦσα τοῦ Κύρου, εἰς ἀσκὸν ἐνέβαλε πλήρη αἵματος. 3) Μὴ κάμης φίλον ἄνδρα εὐεργετῶν. 4) Οὐδέποτε καμούμεθα τοῖς εὐεργέταις χάριν ἀποτεμόντες. 5) Τῇ ὕδρα μῖα ἀποτμηθεῖσης κεφαλῆς δύο ἀναφῦναι λέγονται. 6) Ἄλκιβιάδης, ἔτι παῖς ὢν, ἐπεὶ ἐπαλαίσθη, ἔδακε τὴν χεῖρα τοῦ παλαίσαντος· ὁ δὲ δηχθεὶς ἔλεξε· "Δάκνεις ὡς αἱ γυναῖκες". "Οὐκ", ἔφη, "ἄλλ' ὡς λέοντες". 7) Βίων ὁ

σοφὸς ὄρων φθονερὸν σφόδρα κεκυφῶτα ἔφη· ἢ τούτῳ μέγα κακὸν συμβέβηκεν ἢ ἄλλῳ μέγα ἀγαθόν. 8) Πλεύσωμεν ἐν καιρῷ ἀφιζόμενοι. 9) Ὁ ἔσθλος ἀνὴρ οὐκ ἀδικῶν, ἀλλ' εὐεργετῶν φθήσεται ἄλλους. 10) Οἱ πολέμοι ἀποτεμόντες τὰς κεφαλὰς τῶν στρατηγῶν, οὓς δόλῳ ἀπέκτειναν, ἐτίσαντο τοῖς Ἑλλησιν. 11) Οὐκ ἂν κάμοιμι εὐεργετῶν τοὺς εὐεργετήσαντας. 12) Ἀνδρομάχη εἶπε δακρῦουσα πρὸς Ἑκτορα· Δαιμόνιε, φθίσει σε τὸ σὸν μένος.

Ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου

Ἀρχομένου τοῦ θέρους οἱ Πελοποννήσιοι μετὰ τῶν συμμάχων ἔφθασαν εἰσβαλόντες εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἐπεὶ δ' οὗτοι τὴν Ἀττικὴν ἔτεμον καὶ ἔκαιον, Περικλῆς χιλίους δ' ὀπλίτας τεμοῦντες τὴν Πελοπόννησον ἔστειλε καὶ αὐτὸς εἰσβαλὼν εἰς τὴν τῶν Μεγαρέων χώραν ἔτεμε πᾶσαν τὴν γῆν.

Ἡὐξήθη τοίνυν δ' ἡ διαβολή, ἐπεὶ ταῦτα οὐ κατὰ γνώμην ἐξέβαινε καὶ ἡ πόλις ἔκαμε τὴν νόσον. Ἦρξατο δ' ἡ νόσος τὸ μὲν πρῶτον ἐξ Αἰθιοπίας, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς Αἴγυπτον καὶ Λιβύην κατεβεβήκει καὶ εἰς τὴν βασιλέως γῆν. Εἰς δὲ τὴν Ἀθηναίων πόλιν ἐξαπιναιίως ἡ νόσος ἔβη· τὸ πρῶτον ἔκαμνον οἱ ἐν τῷ Πειραιεῖ. Ἔλεγον γὰρ πολλοί, ὡς οἱ Πελοποννήσιοι φάρμακα εἰσβεβλήκοιεν εἰς τὰ φρέατα. Ὑστερον δὲ καὶ εἰς τὴν ἄνω πόλιν ἡ νόσος ἀφίκετο, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἤδη ἀπέθνησκον οἱ τῇ νόσῳ κεκμηκότες.

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Евρίδικα, дружина Орфея, померла, вкушена змією. 2) Гермес, укравши биків Аполлона, загнав їх у печеру. 3) Александр простромив Кліта списом.

§ 176. Дієслова п'ятого класу з інфіксом -αν-

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
αἰσθάνομαι	αἰσθ(η)	αἰσθήσομαι	ἤσθόμην	ἤσθημαι
<i>σποστερίζαμι</i> ἀμαρτάνω	ἀμαρτ(η)	ἀμαρτήσομαι	ἤμαρτον, ἤμαρτήθην	ἤμάρτηκα, ἤμάρτημαι
<i>πομιλιатись</i> αὐξάνω	αὐξ(η)	αὐξήσω, αὐξήσομαι	ἠΰξησα, ἠΰξήθην	ἠΰξηκα, ἠΰξημαι
<i>збільшувати</i> ἀπ-εχθάνομαι	ἐχθ(η)	ἀπεχθήσομαι	ἀπηχθόμην	ἀπήχθημαι
<i>ставати неаnαvисним</i> βλαστάνω	βλαστ(η)	βλαστήσω	ἔβλαστον	βεβλάστηκα, (ἐβλάστηκα)
<i>рости</i> δαρθάνω	δαρθ(η)		ἔδαρθον	δεδάρθηκα
<i>спати</i> θιγγάνω	θιγ	θίξομαι	ἔθιγον	
<i>торкатись</i> ὀλισθάνω	ὀλισθ(η)	ὀλισθήσω	ὠλισθον	ὠλίσθηκα
<i>ковзати</i> ὀφλιस्कάνω	ὀφл(η)	ὀφλήσω	ὠφλον	ὠφληκα
<i>бути винним</i>				

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

ἠΰξησαι, ὀφλοῦσιν, ἤμαρτηκέμαι, ἤσθησαι, ἀπήχθετο.

Вправа 2. Прочитайте і перекладіть:

1) Φίλιππος ὁ Μακεδῶν ἀπεφαίνετο διὰ χρυσοῦ πολὺν μάλλον ἢ διὰ τῶν ὄπλων ἠΰξηκέμαι τὴν ἰδίαν βασιλείαν. 2) Μιλτιάδης, ὅτι μικρὸν ὠφλε τῷ δημοσίῳ, γέρων ὢν, ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ἀπέθανεν. 3) Ἐμοὶ δοκοῦσιν οἱ ἄνθρωποι παντάπασι τὴν τοῦ ἔρωτος δύναμιν οὐκ ἤσθησθαι. 4) Σωκράτης ἀπήχθετο πᾶσιν, οἵτινες ὥροντο μὲν σοφοὶ εἶναι, ἦσαν δ' οὐ. 5) Οἱ εἰς τοὺς γονέας ἀμαρτόντες μεγάλην δίκην καὶ πρὸς θεῶν καὶ πρὸς ἀνθρώπων ὠφλήκασιν. 6) Ὁ Πιττακοῦ νόμος ἦν· τῷ μεθούοντι, ἐὰν ἀμάρτη, διπλὴν εἶναι τὴν ζημίαν. 7) Δράκοντος ἦν ὁδε ὁ νόμος: "Ὁ ἀρπαγῆς ἢ κλοπῆς δίκην ὀφλῶν θανάτῳ ζημιούσθω". 8) Ὁ στρατιώτης ὁ τοῦ στρατηγοῦ παραγγέλλεμαι μὴ πειθόμενος μεγάλην ζημίαν ὀφλήσει. 9) Δις ἑξαμαρτεῖν ταῦτον οὐκ ἀνδρὸς σοφοῦ. 10) Εὐνοίαν μὲν ἔμφαινε ἅπασιν, χρῶ δὲ τοῖς βελτίστοις· οὕτω γὰρ τοῖς μὲν οὐκ ἀπεχθήσθαι, τοῖς δὲ οὐκ ὀφλήσεις. 11) Τελέμαχος εἰς τὴν θάλατταν ὀλισθῶν ἐσώθη ὑπὸ δελφίνος. 12) Ὡς ὠσφροντο τάχιστα τῶν καμήλων οἱ ἵπποι, ὀπίσω ἀνέστρεφον. 13)

Οὐκ ἂν κάμοιμι εὐεργετῶν τοὺς γονεῖς τε καὶ εὐεργετήσαντας. 14) Οἱ Θηβαῖοι ἐξ ὄφραως ὀδόντων ἄνδρας ἀναβεβλαστηκέναι λέγουσιν.

Ταῶς καὶ κολοῖός

Τῶν ὀρνέων βουλομένων ποιῆσαι βασιλέα ταῶς ἑαυτὸν ἡξίου διὰ τὸ κάλλος χειροτονεῖν. Αἰρουμένων δὲ τοῦτον πάντων κολοῖός αἰσθόμενος· "Ἄλλ' εἴ σου βασιλεύοντος ἀετὸς ἡμᾶς ἔλαξ, πῶς ἡμῖν ἐπαρκήσεις; Τί ἀπὸ κάλλους σου κερδανούσιν; Ἀμάρτομεν ἄν, εἴ σε βασιλέα χειροτονήσειαν".

Ὁ μῦθος δηλοῖ, ὅτι τοὺς δυνάστας μὴ κάλλει, ἀλλὰ φρονήσει καὶ δυνάμει δεῖ κοσμεῖσθαι.

(Αἴσωπος)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Усе, до чого торкався Мідаc, перетворювалося в золото. 2) Погана трава швидко виростає. 3) Людині властиво помилятися.

§ 177. Дієслова з інфіксом -αν-
(продовження)

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀνδάνω <i>подобатися</i>	ἀδ(η)	ἀδήσω	ἔαδον	ἔαδα
κιχάνω <i>зустрічатися</i>	κιχ(η)	κιχήσομαι	ἐκίχησα, ἔκιχον	ἔιληχα
λαγχάνω <i>отримувати за жеребом</i>	λαχ/ληχ	λήξομαι	ἔλαχον	ἔιληχα
λαμβάνω <i>брати</i>	λαβ/ληβ	λήψομαι, ληφθήσομαι	ἔλαβον, ἐλήφθην	ἔιληφα, ἔιλημμαι
λανθάνω <i>ховатися</i>	λαθ/ληθ	λήσω	ἔλαθον	λέληθα
ἐπι-λανθάνομαι <i>забувати</i>		ἐπιλήσομαι	ἐπελαθόμην	ἐπιλέλησμαι
μανθάνω <i>вчитися</i>	μαθ(η)	μαθήσομαι	ἔμαθον	μεμάθηκα
πυθάνομαι <i>довідуватися</i>	πυθ/πευθ	πέυσομαι	ἐπυθόμην	πέπυσμαι
τυγχάνω <i>зустрічатися, траплятися</i>	τυχ(η)/τευχ	τεύξομαι	ἔτυχον	τέτυχηκα

Σ Дієслова τυγχάνω, λανθάνω, φθάνω, αἰσθάνομαι, πυθάνομαι та деякі інші поєднуються з предикативними дієприкметниками таким чином, що керуюче дієслово перекладається обставиною, а дієприкметник – особовою формою дієслова. Τοῦτο οὕτω τρεφόμενον ἐλάνθανεν αὐτῷ τὸ στρατεύμα. *Таким чином у нього тємно утримувалось військо.*

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἄφ' ὧν ἡμεῖς ἐπάθομεν, ἐμάθομεν ἀρκούντως. На чому натерпілися – добре навчилися (пор. лат.: quod nocet, docet).

Ἐσθλὸς ὦν ἄλλου κρείττονος ἀντέτυχεν (*Πολύβιος*). Трапляється і хороброму зустрітися з хоробрішим за себе.

Λάθε βιώσας. Живи непоказно (гасло стоїків).

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

μάθη, λαχόν, ειλήχει, λελήθασιν, τύχοι, κιχοῦσα.

Вправа 2. Прочитаїте і перекладїть:

1) "Α μὴ ἔμαθες νέος ὢν, οὐ μαθήσῃ γέρων. 2) Ἐπεὶ ληφθέντα τὸν Πῶρον ὁ Ἀλέξανδρος ἠρώτα πῶς αὐτῷ χρήσεται, "βασιλικῶς" ἔφη. 3) Ἄρχε πρῶτον μαθῶν ἄρχεσθαι. 4) Κάτω ἔφη αὐτὸς πλείους εἰληφέναι πόλεις ὧν διήγαγεν ἡμέρων ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ. 5) Μηδέποτε μηδὲν αἰσχρὸν ποιήσας ἔλπιζε λήσειν· καὶ γὰρ ἐὰν τοὺς ἀνθρώπους λάθῃς, ἀλλ' οὐ θεοῦς. 6) Ἡ μάθησις οὐκ ἄλλο τι ἢ ἀνάμνησις τυγχάνει οὐσα. 7) Πάνθ' ἔνεκα ἑαυτοῦ ποιῶν Φίλιππος ἐπιλέληκται. 8) Ἐάν τις τῶν εὐεργετῶν ἐπιλάθῃται, ἐπιλέλησται πάσης ἀρετῆς. 9) Οὐ γὰρ τὸ μὴ λαβεῖν τάγαθὰ οὕτω χαλεπὸν, ὥσπερ τὸ λαβόντα στερηθῆναι ἀνιαρόν. 10) Σχολαστικὸς πυθῶν, ὅτι ὁ κόραξ ὑπὲρ τὰ διακόσια ἔτη ζῆ, ἀγοράσας κόρακα εἰς πείραν ἔτρεφεν. 11) □ Δαρείου μέλλοντος τελευτήσῃ τῶν υἱέων ὁ μὲν πρεσβύτερος ἔτυχε παρῶν, ὁ δὲ νεώτερος μετεπέμφθη. 12) Ἐέρξης ὡς ἐπύθετο τὸν Ἑλλησποντον ἐζεῦχθαι καὶ τὸν Ἄθω διεσκάφθαι, ἐξήλασεν ἐκ τῶν Σάρδεων. 13) Ὁ Λεωνίδας καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τριακοσίοι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εὖ καὶ καλῶς ἀγωνισάμενοι τέλους ἔτυχον εὐκλεοῦς. 14) Ἀρχῆς τετευχῶς ἴσθι ταύτης ἄξιος.

Θεμιστοκλῆς παρὰ τοῖς Πέρσαις

Ὁ Θεμιστοκλῆς, διαβληθεὶς πρὸς τὴν πόλιν, ἔγραψε τῷ δήμῳ ἔτυχε γὰρ ἐξωστρακισμένος ὡς οἱ διαβαλόντες αὐτὸν τοῖς Λακεδαιμονίοις χαρίζονται οὐδ' ἀληθῆ λέγοιεν, ἀλλ' οὐκ συνέπεισε τὸν δήμον. Ἐκπυθόμενος δὲ παρὰ τῶν φίλων, ὅτι ἐπέμφθησάν τινες, ἀπάξοντες αὐτὸν, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἀσίαν· ἠλπιζε γὰρ συγγνώμης παρὰ βασιλέως τεύξεσθαι.

Ὁ δ' Ἀρταξέρξης, ἐπεὶ δυστυχοῦντα ἦσθετο τὸν ἔνδοξον Ἀθηναῖον, ἐπελάθετο τῶν κακῶν, ὧν ἐκείνος αἴτιος ἦν. Μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς γίγνεται μέγας καὶ ὄσος οὐδέις πω τῶν Ἑλλήνων. Ἐλαβε δὲ τρεῖς πόλεις παρὰ βασιλέως, ὡς ἀπὸ τούτων προσόδους ληψόμενος. Οἱ δ' ἄλλοι Πέρσαι ταῦτα ἠσθημένοι, ἐμίσουν αὐτόν. Οὐκ οὖν ἔλαθε Θεμιστοκλέα, ὅτι οἱ Πέρσαι πάντα ποιοῦσιν, ὅπως ἐξελώσιν αὐτὸν ἐκ τῆς γῆς· ἐκῶν οὖν ὑπέχωρησεν εἰς Μαγνησίαν.

Γάμος κράτιστός ἐστιν ἀνδρὶ σῶφρονι,
τρόπον γυναικὸς χρηστὸν ἔνδον λαμβάνειν.
αὕτη γὰρ ἢ προῖξ οἰκίαν σῶζει μόνη.
ὅστις δὲ τρυφερῶς τὴν γυναῖκα ἄγει λαβῶν
συνεργὸν οὗτος ἀντὶ δεσποίνης ἔχει
εὖνουν, βεβαίαν εἰς ἅπαντα τὸν βίον.
(Ἰππ. 81)

Вправа 3. Перекладїть грецькою мовою:

1) Фемістокл таємно послав раба до Ксеркса, щоб переконати його напасти на греків. 2) Спартанці схопили звинуваченого в зраді Павсанія, коли він намагався схватись у храмі.

§ 178. Дієслова шостого класу з інфіксом -σκ-

До шостого класу належать дієслова, які мають багатоаспектну семантичну характеристику і можуть означати початок або розгортання дії чи процесу (інхोативні), їх тривання й повторюваність (ітеративні); серед них є поетичні експресивні утворення.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀν-αλίσκω <i>витрачати</i>	άλω	ἀναλώσω	ἀνήλωσα, ἀνήλωθην	ἀνήλωκα, ἀνήλωμαι
ἀπο-θνήσκω <i>гинути</i>	θαν/θνη	ἀποθανοῦμαι	ἀπέθανον	τέθνηκα
ἀρέσκω <i>подобатися</i>	ἄρε	ἄρέσω	ἤρεσα	ἄρήρεκα
γηράσκω <i>старіти</i>	γηρα	γηράσομαι	ἐγήρασα	γεγήρακα
διδάσκω <i>навчати</i>	διδασχ	διδάξω	ἐδίδαξα, ἐδιδάχθην	δεδίδαχα, δεδίδαγμαι
εὔρισκω <i>знаходити</i>	εὔρ(η)	εὔρήσω	εὔρον, ἠύρηθην	εὔρηκα (ἠύρηκα)
ἠβάσκω <i>досягати юнацького віку</i>	ἠβα/η	ἠβήσω	ἠβησα	ἠβηκα
ἰλάσκομαι <i>умилостивляти</i>	ἰλαB	ἰλάσομαι	ἰλασάμην	
πάσχω < *παθσκω <i>терпіти, страждати</i>	παθ/πεινθ	πείσομαι, πεισθήσομαι	ἔπαθον	πέποιθα
χάσκω <i>роззявляти</i>	χαν/χην	χανοῦμαι	ἔχανον	κέχηνα

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ὅν γὰρ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος. Кого боги люблять, той помирає замо-
лоду.

Ζητεῖτε καὶ εὔρησετε (Βίβλια). Шукайте і знайдете.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

ἠύρηκόσιν, θανείν, ἐδεδιδάχεσαν, ἀναλωθέν, εὔρόν.

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Εὔρες με εὖ συμβουλεύσαντά σοι. 2) Αἰδοῦ τοὺς γέροντας· καὶ γὰρ σὺ γηράσῃ. 3) Αἰσχυνθείην ἂν, εἴ ποτε εὔροιτε ἐμὲ σφαλερὸν φίλον ὄντα. 4) Φροντιστέον, ὅπως ἀποθανούμεθα καλῶς καὶ λαμπρῶς ἀγωνιζόμενοι. 5) Οἱ γονεῖς εἰλήφασιν μὲν οὐδὲν παρ' ἡμῶν, πολλὰ δ' εἰς ἡμᾶς ἀνηλώκασιν. 6) Οἱ πολλοὺς ἐχθροὺς ἐν βίῳ ἔχοντες οὐδένα φίλον ἐν ἀνάγκῃ εὐρήσουσιν. 7) Διόνυσος λέγεται τὸν οἶνον εὐρεῖν καὶ τὴν τῆς ἀμπέλου φυτεῖαν διδάξαι τοὺς ἀνθρώπους. 8) Ἰλάσθητί μοι. 9) Τὸ μὲν κάλλος ἢ χρόνος ἀνήλωσεν, ἢ νόσος ἐμάρανεν, ἢ δὲ τῆς ἀρετῆς κτήσις συγγράσκει. 10) Ἄν ἀναγκασθῆς κινδυνεύειν, αἰροῦ τεθιάναι καλῶς μᾶλλον, ἢ ζῆν αἰσχροῦς. 11) Φασὶ τοὺς ἰχνεύμονας, ἠνίκ' ἂν ἠλιώνται οἱ κροκόδειλοι κεκηνότης, ἐπίπτειν εἰς τὰ χάσματα. 12) Φίλιππος ἀγανακτούντων τῶν φίλων, ὅτι συρίζουσιν αὐτὸν Ὀλυμπίοις οἱ Πελοποννήσιοι καίπερ εὖ πεποιθότες ὑπ' αὐτοῦ· "Τί οὖν", ἔφη, "ἐὰν κακῶς πάθωσιν;"

Σωκράτης καὶ Ἀλκιβιάδης

Ἵρῶν ὁ Σωκράτης τὸν Ἀλκιβιάδην τετυφωμένον ἐπὶ τῷ πλούτῳ καὶ μέγα φρονούντα ἐπὶ τῇ περιουσίᾳ καὶ ἔτι πλέον ἐπὶ τοῖς ἀγροῖς, ἤγαγεν αὐτὸν εἰς τινα πινάκιον ἔχον γῆς περίοδον, καὶ προσέταξε τῷ Ἀλκιβιάδῃ τὴν Ἀττικὴν ἐνθαῦθ' ἀναζητεῖν, ὡς δ' εὔρε, προσέταξεν αὐτῷ τοὺς ἀγροὺς τοὺς ἰδίους διαθρῆσαι. Τοῦ δὲ εἰπόντος "ἀλλ' οὐδαμοῦ γεγραμμένοι εἰσίν", "ἐπὶ τούτοις οὖν", εἶπε, "μέγα φρονεῖς, οἵπερ οὐδὲν μέρος τῆς γῆς εἰσιν"

(Αἰλ. 32)

πολλῶν ταμίας Ζεὺς ἐν Ὀλύμπῳ,
πολλὰ δ' ἀέλπτως κραίνουσι θεοί·
καὶ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἔτελέσθη,
τῶν δ' ἀδοκῆτων πόρον ἠὔρε θεός.
(Εὐρ. Μ., 1415-1418)

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Коли Фалеса запитали, що є наймудрішим, він відповів: "Час: одне він уже відкрив, інше ще винайде". 2) Уже філософ Анаксагор учив, що сонце є розпеченою кулею. 3) Хілон повчав, що негоже обмовляти померлих.

§ 179. Διєσлова шостого класу з редуπликацією

Група διєσλів VI класу при утворенні презентної основи, окрім інфікса -σκ- (-ισκ-), має ще редуπликацію з ι.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀπο-δι-δράσκω <i>υτικατι</i>	δρα	ἀποδράσομαι	ἀπέδραν	ἀποδέδρακα
βι-βρώσκω <i>ἴστι</i>	βρω	βρωθήσομαι βέβρωμαι	ἔβρωξα	βέβρωκα, ἔβρωμαι
γι-γνώσκω <i>πίσναвати</i>	γνω	γνώσομαι, γνωσθήσομαι	ἔγνων, ἔγνωσθην	ἔγνωκα, ἔγνωσμαι
μι-μνήσκω <i>нагадувати</i>	μνη	μνήσω	ἔμνησα	—
μι-μνήσκομαι <i>пригадувати собі</i>		μνησθήσομαι	ἔμνησθην	μέμνημαι
τι-τρώσκω <i>ранити</i>	τρω	τρώσω ἔτρώθην	ἔτρωσα, ἔτρωμαι	τέτρωκα τέτρωμαι

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії διєσλιєвих форм:*

μνήσον, τρωθέντων, ἀπεδεδράκετε, βέβρωσαι, γνωσθῆ.

Вправа 2. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Ἀλέξανδρος ἐν τῇ ἐν Ἴσοις μάχῃ ἐτρώθη. 2) Πᾶς ἑαυτῷ συγγνώσεται κακῶ ὄντι. 3) Δημοσθένης οὐκ ἐπαύσατο τοὺς Ἕλληνας ἀναμιμνήσκων τῆς ἐλευθερίας. 4) Ἐν ταῖς συμφοραῖς φίλος ἀληθινὸς γνωσθήσεται. 5) Μέμνησο νέος ὢν, ὡς γέρων ἔση ποτέ. 6) Οἱ πλείστοι τῶν ἐν μάχῃ τετρωμένων ἀπέθανον. 7) Πράττων καλῶς μέμνησο τῆς δυσπραξίας. 8) Χάριν λαβὼν μέμνησο καὶ εὐεργετῶν ἐπιλαθοῦ. 9) Τὸ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ὑπομιμνήσκειν καὶ λέγειν μικροῦ δεῖν ὁμοίον ἔστι τῷ ὄνειδιζειν. 10) Ὁ δοῦλος ἔλαθε τὸν δεσπότην ἀποδεδρακῶς. 11) Ἀλέξανδρος ὁ μέγας μακρὰν νοσήσας νόσον· "Ἐπέμνησεν ἡμᾶς", ἔφη, "ἡ νόσος μὴ μέγα φρονεῖν". 12) Οἱ Αἰγύπτιοι τὸν νέκυν ταριχεύουσιν, ἵνα μὴ κείμενος ὑπ' εὐλῶν καταβρωθῆ.

Πρώτη Ἐντολή

Ἐγὼ εἶμι Κύριος ὁ Θεὸς σου· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.

Δευτέρα Ἐντολή

Οὐ ποιήσεις σεαυτοῦ εἰδῶλον, οὐδὲ πάντος ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς, οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.

Τρίτη Ἐντολή

Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.

Τετάρτη Ἐντολή

Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιαῶσαι αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἔργῳ καὶ ποιήσεις ἐν αὐταῖς πάντα τὰ ἔργα σου, τὴν δὲ ἡμέραν τὴν ἑβδόμην Σαββάτα Κυρίῳ Θεῷ σου.

Πέμπτη Ἐντολή

Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἑκτη Ἐντολή

Οὐχ φονεύσεις.

Ἑβδόμη Ἐντολή

Οὐ μοιχεύσεις.

Ὀγδόη Ἐντολή

Οὐ κλέψεις.

Ἐνάτη Ἐντολή

Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

Δεκάτη Ἐντολή

Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον οὐδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν.

(Ἑβδομήκοντα, Δευτερονομίῳν 5:7-21)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) У битві при Потідеї Сократ врятував пораненого Алківіада. 2) Володар нехай пам'ятає три правила: що він панує над людьми, що він – під владою законів, що він не завжди пануватиме.

§ 180. Аорист другий без з'єднувального голосного

Деякі дієслова утворюють архаїчний аорист другий активний без з'єднувального голосного, тобто атематичний.

Клас	<i>Praesens</i>		Основи	<i>Aoristus II</i>
I дієвідміна				
I	βίωω δύω πρίαμαι ρέω τλάω φύω	<i>жити</i> <i>занурювати</i> <i>купувати</i> <i>текти</i> <i>терпіти</i> <i>породжувати</i>	βιω δυВ/δυΤ πρια ρύ/ρευ τλαВ/τλη φυВ/φυ	ἐβίων ἔδυν ἐπρίαμην ἐρρύην ἔτλην ἔφυν
V	βαίνω φθάνω	<i>йти</i> <i>випереджати</i>	βαВ/βη φθαВ/φθη	ἔβην ἔφθην
VI	ἀλίσκομαι ἀποδιδράσκω γινώσκω	<i>мене ловлять</i> <i>утікати</i> <i>пізнавати</i>	άλω δρα γνω	ἐάλων ἀπέδραν ἔγνων
VII	χαίρω	<i>радіти</i>	χαρ(η)	ἐχάρην
II дієвідміна				
II	σβέννυμι	<i>гасити</i>	σβε(σ)	ἔσβην

Зразок відмінювання ἔβην *я пішов*

Indicativus

S.	1. ἔ-βη-ν	P.	1. ἔ-βη-μεν
	2. ἔ-βη-ς		2. ἔ-βη-τε
	3. ἔ-βη		3. ἔ-βη-σαν

Coniunctivus

S.	1. βῶ	P.	1. βῶμεν
	2. βῆς		2. βῆτε
	3. βῆ		3. βῶσι(ν)

Optativus

S.	1. βα-ίη-ν	P.	1. βα-ῖ-μεν
	2. βα-ίη-ς		2. βα-ῖ-τε
	3. βα-ίη		3. βα-ῖ-εν

Imperativus

S.	2. βῆ-θι	P.	2. βῆ-τε
	3. βῆ-τω		3. βά-ντων

Infinitivus

βῆ-ναι

Participium

βάς, βάσα, βάν
gen. βάντος, βάσης, βάντος

Зразок відмінювання ἔγνων *я дізнався*

Indicativus

S. 1. ἔ-γνω-ν	P. 1. ἔ-γνω-μεν
2. ἔ-γνω-ς	2. ἔ-γνω-τε
3. ἔ-γνω	3. ἔ-γνω-σαν

Coniunctivus

S. 1. γνῶ	P. 1. γνῶμεν
2. γνῶς	2. γνῶτε
3. γνῶ	3. γνῶσι(ν)

Optativus

S. 1. γνο-ίη-ν	P. 1. γνο-ῖ-μεν
2. γνο-ίη-ς	2. γνο-ῖ-τε
3. γνο-ίη	3. γνο-ῖ-εν

Imperativus

S. 2. γνῶ-θι	P. 2. γνῶ-τε
3. γνῶ-τω	3. γνό-ντων

Infinitivus

γνω-ναι

Participium

γνούς, γνούσα, γνόν
gen. γνότος, γνούσης, γνότος

Зразок відмінювання ἔδυν я занурився

Indicativus

S. 1. ἔδυν
2. ἔδυσ
3. ἔδου

Coniunctivus

P. 1. ἔδουμεν
2. ἔδυτε
3. ἔδυσαν

Coniunctivus

S. 1. δύω
2. δύης
3. δύη

Coniunctivus

P. 1. δύωμεν
2. δύητε
3. δύωσι(ν)

Imperativus

S. 2. δῦθι	P. 2. δῦτε
3. δύτω	3. δύντων

Infinitivus

δύναι

Participium

δύς, δῦσα, δύν,
gen. δύντος, δύσης, δύντος

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Παθῶν ἔγνω. Біда навчила.

Ἔγνω δὲ φῶρ φῶρα καὶ λύκος λύκον. Знає злодій злодія, а вовк вовка.

Δις εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης (Ἡράκλειτος). Двічі в ту саму ріку не ввійдеш.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

φύντων, ἔφθη, γνῶτε, ἀποδραΐη, ἄλωθι, τλήναι, βιώσιν.

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Ἄνθρωπος ὀργιζόμενος οὐδὲν ἂν εἶ γνοίη. 2) Ἐν τῇ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίᾳ πολλαὶ τῶν Περσῶν νῆες κατέδυσαν, αἱ δὲ λοιπαὶ ἀπέδρασαν εἰς τὸν Ἑλλάσποντον. 3)

Χρησμός ἦν, ὅτι Τροία οὐχ ἂν ἀλοίη, εἰ μὴ οἱ Ἕλληνες τὰ Ηρακλέους βέλη, ἃ εἶχε Φιλοκτήτης, προλάβοιεν. 4) Σιμωνίδης ἐρωτηθεὶς, πόσον χρόνον βιώη· "Χρόνον", ἔφη, "ὀλίγον, ἔτη δὲ πολλά". 5) Καίσαρ ὑπὸ πειρατῶν ἀλοῦς σὺν γέλωτι πολλακίς ἠπέλιψε κρεμᾶν αὐτούς. 6) Ἐφθης ἂν με, εἰ θᾶττον ἔδραμες. 7) Ἐπεὶ Κροῖσος ὑπὸ Κύρου ἐάλω, ἐπὶ πύραν ἀνήχθη, ἵνα κατακαυθεῖη. 8) Οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται ἐφθασαν τοὺς πολεμίους τὸν ποταμὸν διαβάντες. 9) Ἐαυτὸν γινῶναι χαλεπώτατόν ἐστιν· ὀλίγοι δ' εἰσὶν οἱ ἑαυτοὺς γινόντες. 10) Τῷ δεκάτῳ τῆς πολιορκίας ἔτει Ἴλιον ἀλῶναι λέγεται. 11) Ὁ τῶν φιλαργύρων πλοῦτος, ὡσπερ ὁ ἥλιος καταδύς, οὐδένα τῶν ζώντων ἂν χάρη. 12) Ἀφροδίτη ἀναδύναι λέγεται ἐκ τῆς θαλάττης ἀφροῦ. 13) Οἱ Ἀργεῖοι προείπον τοῖς ἀγγέλοις τῶν Σπαρτιατῶν πρὸ δύντος ἡλίου ἀπαλλάττεσθαι ἐκ τῆς χώρας.

Κλείτος Ἀλέξανδρον σώζει ἐκ τοῦ θανάτου

Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀσίαν διαβάς, ἵνα βασιλεῖ πολεμοίη, ἦκεν μετ' ὀλίγας ἡμέρας πρὸς τὸν Γρανικὸν ποταμὸν. Πυθόμενος δέ, ὅτι οἱ Πέρσαι συντεταγμένοι ἐν τῇ ἐτέρᾳ ὄχθῃ ἀναμένουσι τοὺς Μακεδόνας εἰσβῆναι εἰς τὸν πόρον ὡς ἀπελοῦντες ἐκβαίνοντας, καὶ αὐτὸς τὴν στρατιάν συνέταξε, καὶ πρῶτον μὲν τοὺς ἰππέας, ἔπειτα δὲ τοὺς πεζοὺς εἰσβῆναι ἐκέλευσεν. Αὐτὸς δ' ἄγων τὸ δεξιὸν κέρασ ὑπὸ σαλπίγγων ἐνέβη εἰς τὸν πόρον φυλαττόμενος, μὴ ἐκβαίνοντι αὐτῷ οἱ Πέρσαι κατὰ κέρασ ἐπιχειρήσαιεν. Ἐπεὶ δὲ διέβη τὸν ποταμὸν, μάχῃ ἐποιήσατο τῶν μὲν Μακεδόνων ἐξελάσαι βουλομένων τοὺς Πέρσας ἀπὸ τῆς ὄχθης, τῶν δὲ Περσῶν κωλύσαι αὐτοὺς ἐπιχειρούντων ἐκβῆναι.

Αἰσθόμενος δ' ἐν τῇ μάχῃ ὁ Ἀλέξανδρος Μιθριδάτην, τὸν Δαρείου γαμβρόν, ἐξήλασε. Καὶ τὸν μὲν Μιθριδάτην κατέβαλε παίσας εἰς τὸ πρόσωπον· αὐτὸς δ' οὖν ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ ἦν· Πέρσης γάρ τις ἐπελάσας ἔμελλεν αὐτὸν τῇ κοπίδι ὀπισθεν παῖσειν. Ἐν καιρῷ δ' ἔτυχε ἀφικόμενος Κλείτος· οὗτος ἐπεὶ πρῶτον ἤσθετο τὸν βασιλέα κινδυνεύοντα, προσελάσας παίει τὸν Πέρσην καὶ ἀποκόπτει τὸν ὦμον σὺν τῇ κοπίδι. Καὶ οὕτω Κλείτος ἔσωσε τὸν βασιλέα· οἱ δὲ Πέρσαι πιεζόμενοι πανταχόθεν μετ' ὀλίγον χρόνον εἰς φυγὴν ἐτράποντο.

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Карфаген і Коринф були захоплені римлянами одного й того ж року. 2) Крезові, який звернувся за вшчуванням до Аполлона, бог відповів: "Крез, перейшовши Галіс, зруйнує велике царство". 3) Геракл спускався до Аїду, щоб вивести звідти Кербера.

§ 181. Дієслова сьомого класу

У дієслів VII класу чергуються дві основи: без кінцевого звука [e] та з [e]. Деякі з них приймають ε у презенсі, а решту часів утворюють від скороченої основи; в інших, навпаки, в презентній основі ε, зате звук [e] присутній у формах інших часів.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀλέξω	ἀλεξ(η)	ἀλέξησομαι	ἤλεξάμην	–
<i>vidēvati,</i> γαμέω	<i>nuicviti</i> γαμ(η)	γαμῶ	ἔγημα, ἔγάμησα, ἔγαμον	γεγάμηκα
<i>ženiticia</i> γαμέομαι		γαμοῦμαι	ἔγημάμην	γεγάμημαι
<i>vichoditi zamizh</i> γηθέω	γηθ	–	–	γέγηθα
<i>raditi</i> δοκέω	δοκ(η)	δόξω	ἔδοξα	δεδόκηκα
<i>zdvaticia</i> (ἐ)θέλω	ἐθελ(η)	ἐθελήσω	ἠθέλησα	ἠθέληκα
<i>hotiti</i> ἔψω	ἐψ(η)	ἐψήσω	ἤψησα	ἤψημαι
<i>variti</i> ῶθέω	ῶθ	ῶσω	ἔωσα, ἔωσθη	ἔωκα ἔωσμαι
<i>itovxati</i>				

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πρὸς τὴν πληγὴν ὠθεῖσθαι. Лізти на рожен.

Λίθον ἔψειν. Варити камінь (важка і марна праця).

Ἦ σιωπὴ μαρτυρεῖ τὸ θέλειν. Мовчання свідчить про згоду.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

γῆμαι, ἤψησαι, ῶσαι, δέδοξαι, θελήσαι, γεγάμησαι.

Вправа 2. Прочитайте і перекладіть:

1) Βουλεύου μὲν βραδέως, ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δεδογμένα. 2) Καὶ γὰρ τὸ γῆμαι καὶ τὸ μὴ γῆμαι κακόν. 3) Ἴνω ἐγήματο Τηλεγόνω τῷ βασιλεύοντι τῶν Αἰγυπτίων. 4) Ὅποτε οἱ Ἕλληνες οἱ μετὰ Κλεάρχου γέφυραν διαβαλεῖν ἢ ἄλλην τινὰ διάβασιν, ἕσπευδεν ἕκαστος καὶ ἔωσαν βουλόμενος φθάσαι πρῶτος. 5) Παρὰ τοῖς Σαυρομάταις

ταῖς παρθένοις οὐκ ἔξην γήμασθαι, εἰ μὴ ἄνδρα πολέμιον ἀποκτείνειαν. 6) Ταῦτα ἔδοξε τῇ φύσει ἀποθνήσκων ἅπαντας. 7) Ὁ Πάρις τὴν Ἑλένην ἐθέλων τὴν ἐθέλουσαν ἀνήγαγεν. 8) Οὕτω δέδοκται τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ. 9) Οἱ Ῥωμαῖοι τοῖς ἀπὸ τῶν Καπιτωλίου πετρῶν ὠσθεῖσι ζῆν, εἰ περιεῖη, ἐπέτρεπον. 10) Μῆδεια τὰς θυγατέρας Πελίου ἔπεισε τὸν πατέρα κρεουργῆσαι καὶ καθειψῆσαι διὰ φαρμάκων αὐτὸν ἐπαγγελομένη ποιήσιν νέον.

Περὶ Πηλέως καὶ Θέτιδος

Ζεὺς ἔθελε Θέτιν τὴν Νηρέως γαμεῖν. Θέμιδος δὲ θεοπισιάσης τὸν παῖδα ταύτης κρείττω τοῦ πατρὸς ἔσεσθαι, ἠνάγκασε Θέτιν θνητῷ ἀνδρὶ γήμασθαι. ἔγημε δ' αὐτὴν Πηλεὺς, τῶν Θεττάλων βασιλεὺς. Τούτων δ' υἱὸς ἦν Ἀχιλλεὺς, ὃν ἀθάνατον ποιῆσαι τῇ μητρὶ ἔδοξεν. Ἡμέρας μὲν οὖν ἔχριεν αὐτὸν ἀμβροσίᾳ, νυκτὸς δὲ κρύφα Πηλέως εἰς τὸ πῦρ ἐμβαλοῦσα διέφθειρεν, ὃ ἦν αὐτῷ θνητόν. Πηλεὺς δ' ὡς ταῦτα ἤσθετο, φοβούμενος, μὴ τὸ πῦρ τὸν παῖδα βλάβῃ, τὴν μὲν γυναῖκα ἀπέωσε, τὸν δὲ παῖδα παρέδωκε (*viddau*) Χείρωνι τῷ Κενταύρῳ τραφησόμενον· ἢ δ' ἀπεωσμένη πρὸς Νηρηίδας ὄχητο.

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

- 1) За звичаєм багатьох стародавніх народів старший син одружувався першим.
- 2) Спартанці вирішили ілотів, які боролись разом з Брасідом, звільнити і дозволили їм поселятися, де ті захочуть.

§ 182. Διєσлова сьомого класу
(продовження)

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἄχθομαι <i>гниватися</i>	ἄχθ(ε)	ἄχθέσομαι	ἤχθέσθην	ἤχθεσμαι ἤχθημαι
βούλομαι <i>хотіти</i>	βουλ(η)	βουλήσομαι	ἐβουλήθην, (ἤβουλήθην)	βεβούληκα
γίγνομαι <i>народжуватись</i>	γεν(η)	γενήσομαι	ἐγενόμην ἔγενήθην	γέγονα, γεγένημαι
δέομαι <i>потребувати</i>	δε(η)	δεήσομαι	ἐδεήθην	δεδέημαι
δεῖ <i>треба</i>		δεήσει	ἐδέησε	
ἔχω <i>мати</i>	ἔχ/(έ)χ/σχ(η)	ἔξω, σχήσω, ἔξομαι, σχήσομαι	ἔσχον, ἔσχόμην	ἔσχηκα, ἔσχημαι
μάχομαι <i>боротись</i>	μαχ(ε/η)	μαχοῦμαι, μαχέσομαι	ἐμαχεσάμην	μεμάχημαι
οἴχομαι <i>ἔτι γετῆ</i>	οἰχ(η)	οἰχήσομαι	–	οἴχωκα

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Δείσθαι οὐκ ὀλίγων χελιδόνων. Потребувати чимало ластівок. (Бути легко вбраним у холодну пору; вислів пов'язано з байкою Езопа).

Δειναὶ γὰρ κοῖται ἀποικομένου λέοντος. Страшним є навіть покинуте лігво лева.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

δεηθῆναι, γέννη, δεηθείσιν, οἰχήση, δεδέησαι, μάχη.

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Ἀγησίλαος περὶ ἀνδρείας καὶ δικαιοσύνης ἐρωτηθεὶς, ποτέρα ἂν κρείττων εἶη· "Οὐδὲν ἀνδρείας δεησόμεθα", ἔφη, "ἐὰν δίκαιοι πάντες γίγνωνται". 2) Τίς οὐκ ἂν ἀχθεσθεῖη καταγελασθεὶς καὶ διαβληθεὶς; 3) Βραδέως μὲν φίλος γίγνου, γενόμενος δὲ πειρῶ διαμένειν. 4) Οἱ φιλόσοφοι διδάσκουσι πάντα ἐξ ἐναντίων γενέσθαι εἰς ἐναντία. 5) Οὐδένα μένει καὶ τὰ γεγονότα τε καὶ τὰ ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα. 6) Βουλοίμην ἂν

ὑμᾶς ἐρωτῆσαι, ὦ φίλοι, πότε τὰ δέοντα ποιεῖν ἐθελήσετε; 7) Οἱ Ἀθηναῖοι μάτην ἐδεήθησαν τῶν Λακεδαιμονίων αὐτοῖς βοηθῆσαι. 8) Οὐ δεῖ μᾶλλον τῶν χρημάτων καὶ ἀρχῶν ἐπιμελεῖσθαι ἢ τῆς ἀρετῆς· ἅπαντα γὰρ ἐκεῖνα καταλιπόντας δεήσει οἰχῆσθαι εἰς Ἄιδου, ἢ δ' ἀρετὴ μόνη ἀκολουθήσει ἡμῖν. 9) Λέξαντός τινος τοὺς βαρβάρους τὸν ἥλιον τῷ πλήθει τῶν οἰστῶν ἀποκρύπτειν οἱ Ἕλληνες ἀπέκριναν· "Καλῶς, ὑπὸ σκιά μαχοῦμεθα". 10) Εἰ οἱ πολέμοι τὴν ἡμετέραν πόλιν σχοιεν, ῥαδίως ἂν καὶ τὰ ἄλλα σχεῖν. 11) Εὐβοία, ἡ νῆσος, ἀπὸ τοῦ τῶν βοῶν πλήθους, ὃ ἐκεῖ ἐτρέφετο, τὸ ὄνομα ἔσχηκεν.

Ἦ γῆ μέλαινα πίνει,   ὃ δ' ἥλιος θάλασσαν,
πίνει δὲ δένδρε' αὐ γῆν·   τὸν δ' ἥλιον σελήνη.
πίνει θάλασσα δ' αὔρας,   Τί μοι μάχεσθ', ἑταῖροι,
   καὐτῷ θέλοντι πίνειν;
   (Ἀνακρ. 21)

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Ми народжені не лише для батька й матері, а й для батьківщини. 2) При Платеях фіванці боролись на стороні персів. 3) Александр захотів, щоб його вважали богом.

§ 183. Дієслова сьомого класу
(продовження)

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἔρομαι <i>запитувати</i>	ἐρ(η)	ἐρήσομαι	ἤρόμην,	εἰρόμην
καλέω <i>називати</i>	καλε/κλη	καλῶ κληθήσομαι	ἐκάλεσα, ἐκλήθην	κέκληκα κέκλημαι
μέλλω <i>задумувати</i>	μελλ(η)	μελλήσω	ἐμέλλησα, (ἤμέλλησα)	–
μέλει μοί τινος <i>мені на чомусь залежить</i>	μελ(η)	μελήσει	ἐμέλησε	μεμέληκε
ἐπιμέλομαι, ἐπιμελοῦμαι <i>турбуватися</i>		ἐπιμελήσομαι	ἐπεμελήθην	–
μένω <i>залишатися</i>	μεν(ε/η)	μενῶ	ἔμεινα	μεμένηκα
νέμω <i>ділити</i>	νεμ(ε/η)	νεμῶ	ἔνειμα, ἐνεμήθην	νενέμηκα, νενέμημαι
οἶμαι, οἶμαι <i>думати,</i>	οἶ(η)	οἴησομαι	ᾤήτην	–
ὀφείλω <i>бути винним</i>	οφελ(η)	ὀφειλήσω	ᾤφελον	ὠφείληκα
χαίρω <i>радіти</i>	χαρ(η)	χαρήσομαι	ἐχάρην	κεχάρηκα

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

ἔρεσθαι, νείμαι, χαρῆναι, ὀφελόν, μείναι, κληθείσιν.

Вправа 2. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Μὴ ᾤφελε Φαέθων δεηθῆναι ἐλαύνειν τὸ τοῦ πατρὸς ἄρμα. 2) Ὡφελος ζῆν, ᾧ φίλε. 3) Ὡς μήποτ' ᾤφελε. 4) Ὁ Κροῖσος ἀγγέλου πέμψας εἰς Δελφοὺς ἤρετο τὸν θεόν, εἰ στρατεύσαιο πρὸς τοὺς Πέρσας. 5) Ἡ Ἀττικὴ κατὰ δέκα φύλας διανεμένηται. 6) Ἐέρξης ἀκούσας, ἃ παρηγγείλατο Ἐφιάλτης, μέγα ἐχάρη. 7) Σωκράτης ᾤθη δεῖν ζῆν ἐξετάζοντα αἰεὶ ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς ἄλλους. 8) Μέγα κεχάρηκα, ὅτι σοι ἐπαίνου ἄξιος εἶναι φαίνομαι· τίς γὰρ οὐ χαρήσει ὑπὸ χρηστοῦ ἀνδρὸς ἐπαινούμενος. 9) Ἀρίστιππος ἐρομένου τινός, τίνα δεῖ τοὺς παῖδας μανθάνειν· "Οἷς", ἔφη, "ἄνδρες ὄντες χρήσονται". 10) Οἱ Λίβυες τῶν θυγατέρων ἀρίστας κρίνουσι τὰς πλείστον χρόνον μεμενηκυίας ἀγάμους. 11) Δημάρατος ἀνθρώπου τινὸς ποιηροῦ κόπτοντος αὐτὸν ἀκαίροις ἐρωτήμασιν καὶ τότε πολλάκις ἐρωτῶντος, τίς ἄριστος εἶη Σπαρτιατῶν, ἔλεγεν· "Ὁς σοι ἀνομοιώτατος". 12) Ἐπεὶ

Ζεὺς ἀφανίσαι τὸ χαλκοῦν γένος ἠθέλησε, δεινῶ ὑετῶ τὰ πλείστα μέρη Ἑλλάδος κατέκλυσεν.

Οὐ μοι μέλει τὰ Γύγεω,	καταβρέχειν ὑπήνην·
τοῦ Σαρδίων ἄνακτος·	ἐμοὶ μέλει ῥόδοισιν
οὐδ' εἶλέ πώ με ζῆλος,	καταστέφειν κάρηνα.
οὐδὲ φθονῶ τυράννοισ.	Τὸ σήμερον μέλει μοι,
Ἐμοὶ μέλει μύροισιν	τὸ δ' αὔριον τίς οἶεεν;
	(Ἄνακρ. 32)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Стародавній Єгипет був поділений на дванадцять номів. 2) Розумний ані не запитає, ані не відповість нерозумне. 3) Турбуйся про сьогодні і не запитуй про майбутнє.

§ 184. Διєσлова восьмого класу

Διєσлова VIII класу утворюють часові форми суплетивно.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἔπομαι	ἐπ/σ(ε)π	ἔψομαι	ἐσπόμην	—
<i>ἔτι слідом</i>				
ὄράω	ὄρα/ὀπ/Ἔιδ	ὄψομαι,	εἶδον,	ἑώρακα, ὄπωπα
<i>дивитися</i>		ὀφθήσομαι	ὠφθην	ἑώραμαι, ὠμμαι
ὠνέομαι	ὠνη/πρια	ὠνήσομαι	ἑπριάμην,	ἑώνημαι
<i>купувати</i>			ἑωνήθημ	

Σ У дієслова ὄράω форми аориста, за винятком дійсного способу, мають початкову ι (в індикативі до основи ἰδ- додано авґмент, тому маємо εἶδ-): coniunct. ἴδω, opt. ἴδοιμι, imperat. ἴδέ, inf. ἴδειν, particip. ἴδών.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἔχειν. Бути на вістрі леза.

Τὸ γεῦμα τὴν ὠνὴν καλεῖ. Проба спричиняє купівлю.

Μηδὲ πάτταλον ἔχειν. Не мати ані гвіздка (тобто нічого).

Δυοῖν κινδύνοιιν ὑπερκειμένοιιν ἀναγκαῖόν ἐστι ἐλάττω μετασχεῖν. З двох небезпек, які нависли, слід скористатись меншою.

Λύκον ἰδεῖν. Побачити вовка (заніміти від страху чи подиву).

Ὁ τῆς πατρίδος καπνὸς λαμπρότερος ὀφθήσεται τοῦ παρ' ἄλλοις πυρός (Λουκιανός). Навіть дим рідної домівки видасться яскравішим від чужого вогню.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

ἀπέσχετο, σπέσθαι, σchein, σπόμενος, ὑπεσχόμενος, ὀφθέν.

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Δόξα χρημάτων οὐκ ὠνητή. 2) Διονύσιος κατέσχε μὲν Συρακούσας ἀπάσας δὲ τὰς ἐν Σικελίᾳ πόλεις, ὅσαιπερ ἦσαν Ἑλληνίδες. 3) Οἱ Ἕλληνες εἶποντο Κύρῳ εἰς Ταρσοῦς· ἐκεῖ δ' ἀφικόμενοι οὐκ ἔφασαν ἔψεσθαι, ὑποπτεύοντες ἐπὶ βασιλέα εἶναι τὴν στρατείαν· ἐπεὶ δὲ Κύρος ὑπέσχετο αὐτοῖς πολλὰ χρήματα, συνέσποντο. 4) Γράφω, ἂ εἶδον, οὐχ ἂ ἤκουσα. 5) Ψαμμήτιχος πρῶτος τῶν Αἰγυπτίων βασιλέων ἀνέωξε τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὰ κατὰ τὴν χώραν ἐμπορίας καὶ πολλὴν ἀσφαλείαν τοῖς καταπλέουσι ξένοις παρείχετο. 6) Ἀναξαγόραν λέγουσι γελῶτα οὔποτε ὀφθῆναι. 7) Οἱ Ἕλληνες

ὑπέσχοντο τῷ Ἀριαίῳ τὸν βασιλείον θρόνον καθιεῖν αὐτόν· ὁ δὲ ταῦτα ἀπέώσατο λέγων πολλοὺς εἶναι Πέρσας ἑαυτοῦ βελτίους, οἳ οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο αὐτοῦ βασιλεύοντος. 8) Ἀνάχαρσις ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ἦθη καὶ τὸν βίον τῶν Ἑλλήνων ὀψόμενος.

Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος· καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσήλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτοὺς λέγων·

Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι,

ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Μακάριοι οἱ πενθοῦντες,

ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

Μακάριοι οἱ πραεῖς,

ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσιν τὴν γῆν.

Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην,

ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.

Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες,

ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ,

ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.

Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί,

ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται.

Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης,

ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

(Κατὰ Μαθθ. 5: 3-10)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Александр вважає щасливим Ахілла, що мав за життя вірного друга, а після смерті – оспівувача своїх подвигів. 2) Фокіона ніхто не бачив ані веселим, ані сумним. 3) Стримуй гнів.

§ 185. Дієслова восьмого класу
(продовження)

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἔσθίω <i>ἔσθι</i>	ἔσθι/ἔδ(η)/φαγ	ἔδομαι, φάγομαι	ἔφαγον	ἔδήδοκα, ἔδήδομαι ἔδήδεσμαι
πίνω <i>πῖμι</i>	πι/πο(ω)	πίομαι	ἔπιον, ἐπόθην	πέπωκα, πέπομαι
πίπτω <i>παδάμι, γιγνυμι</i>	πετ/πεσ/πτω	πεσοῦμαι	ἔπεσον	πέπτωκα
φέρω <i>неси</i>	φερ/οί/ένε(γ)κ	οἴσω	ἤνεγκον, ἤνεχθην	ἐνήνοχα, ἐνήνεγμα

Форми аориста другого дієслова φέρω вживаються до деякої міри з закінченнями сильного аориста, частково – слабкого. Наприклад, парадигма індикатива: ἤνεγκον, ἤνεγκας, ἤνεγκε(ν), ἤνέγομεν, ἤνέγκατε, ἤνεγκον.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἄμεινόν ἐστιν εἰς κόρακας ἐμπεσεῖν ἢ εἰς κόλακας. Краще потрапити до воронів, аніж до підлабзників.

Друὸς πεσοῦντος πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται. Коли дерево впало, кожен його рубає.

Ἵοστράκου μεταπεσόντος. З поворотом грального черепка (із зміною обставин, долі).

Κοῦφα σοι χθὼν ἐπάνωθε πέσοι. Нехай буде тобі земля пухом. (Формула прощання з померлим; лат.: sit tibi terra levis).

Ἄπ' ὄνου πεσεῖν. Впасти з осла (пор.: сісти в калюжу).

Γλυκὸν τὸ φαγεῖν, πικρὸν δὲ χέσειν. Солодко куштувати та гірко споживати.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

ἔδη, ποθῆναι, παθόν, πεποιθός, πέσωσι(ν), πέποσαι, φαγόντων.

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Πολλοὶ πολλοὺς ἠΐξησαν καὶ ἰδιώτας καὶ πόλεις, ὑφ' ὧν αὐξηθέντων τὰ μέγιστα κακὰ ἔπαθον. 2) Μίλων ὁ Κροτωνιάτης ἦσθιε μῆας κρεῶν εἴκοσι καὶ τοσαύτας ἄρτων, οἴνου τε τρεῖς χοᾶς ἔπινεν, ἐν δὲ Ὀλυμπία ταῦρον περιενεγκῶν τὸ στάδιον· μετὰ ταῦτα μόνος αὐτὸν κατέφαγεν ἐν μίᾳ ἡμέρᾳ. 3) Ἐπεὶ Ἀριστείδης μὲν ἔτεθνήκει καὶ

Θεμιστοκλῆς ἐξεπεπτώκει Κίμωνα δ' αἱ στρατεῖαι τὰ πολλὰ ἕξω τῆς Ἑλλάδος κατεῖχον, ὁ Περικλῆς ἤρξατο πολιτευόμενος. 4) Οἱ ἐν ἄστει κεκυκλωμένοι ἀλλήλους ἤρουτο, τί ἔδοιντο καὶ πίνοντο. 5) Οἱ φίλοι τὸν Σωκράτη ὀρώντες τὸ φάρμακον πίνοντα καὶ πεπωκότα οὐχ οἶοι τ' ἦσαν κατέχειν τὰ δάκρυα. 6) Νικίας ἦν οὕτω φιλόπονος, ὥστε πολλάκις τὸν οἰκέτην ἠρώτα· "Ἄρ' ἤδη ἐδήδοκα; ἄρα πέπωκα;" 7) Τούτου ἐχόμενος ἠγοῦμαι οὐκ ἂν ποτε πεσεῖν. 8) Κλαύδιος, ὁ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ, μύκτης πεφαρμακευμένους φάγων ἀπεβίω. 9) Οἴτινες παρὰ τοῖς Λωτοφαγοῖς τοῦ λώτου φάγοιεν, τὴν πατρίδα ἐπελάθοντο.

Τόλμα, θυμέ, κακοῖσιν ὅμως ἄτλητα πεπονθῶς
δειλῶν τοι κραδίη γίνεται ὀξυτέρη·
μηδὲ σύ γ' ἀπρήκτοισιν ἐπ' ἔργμασιν ἄλγος ἀέξων
ἔχθει μηδ' ἄχθου, μηδὲ φίλους ἀνία
μηδ' ἐχθροὺς εὐφραίνε. Θεῶν δ' εἰμαρμένα δῶρα
οὐκ ἂν ῥηιδίως θνητὸς ἀνὴρ προφύγοι,
οὔτ' ἂν πορφυρέης καταδὺς εἰς πυθμένα λίμνης,
οὔθ' ὅταν αὐτὸν ἔχη Τάρταρος ἠερόεις.
(Θεογ. 1029-1036)

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Сціпіон казав, що Рим не впаде, допоки житиме Сціпіон, ані Сціпіон не житиме, якщо впаде Рим. 2) Сократ врятував у битві Ксенофонта, який упав з коня.

§ 186. *Дієслова восьмого класу*
(продовження)

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀγορεύω, λέγω, φημί <i>говорити</i>	ἀγορευ/έρ(η) Fεπ/Fερ λεγ/φα	έρῶ, έρείς, λέξω, φήσω, ρήθήσομαι, λεχθήσομαι	είπον, είπα, έλεξα, έρρέθην, έλέχθην	έρηκα, έρημαι
αίρέω <i>брати</i>	αίρ(η)/έλ	αίρήσω, αίρήσομαι, αίρηθήσομαι	είλον, είλόμην, ήρήθην	ήρηκα, ήρημαι
έρχομαι <i>ити</i>	έρχ/έλ(υ)θ/έλευσ	είμι, έλεύσομαι	ήλθον	έλήλυθα
τρέχω <i>бігти</i>	τρεχ/δραμ(η)	δραμοῦμαι, θρέξομαι	έδραμον, έθρεξα	δεδράμηκα δέδρομα

Σ У формах аориста другого *είπον* виступають ознаки сильного та слабкого аористів: *indicat. είπον/είπα, είπας, είπε(ν), είπατε, είπον/είπαν; imperat. είπέ, είπάτω, είπατε, είπόντων; inf. είπείν, particip. είπών.*

Σ Дієслово *έρχομαι* вживається в дійсному способі теперішнього часу та дієприкметнику, решта презентних форм утворюються від дієслова *είμι*. Синонімом до *έρχομαι* у значенні *приходити, прибувати* виступає дієслово *ήκω*, яке в презенсі має значення перфекта: *ήκω я (вже) прийшов*, а його імперфект відповідає аористові: *ήκον я прийшов*. З футуральних форм до *έρχομαι* в значенні *іти* використовується *είμι*, а із значенням *прийду* – *ήξω, άφίξομαι*.

Π Α Ρ Ο Ι Μ Ι Α Ι Κ Α Ι Γ Ν Ω Μ Α Ι

Διά τῶν μαχαιρῶν καί τοῦ πυρός έλήλυθεν. Він пройшов залізо і вогонь (усі випробування і небезпеки).

Χάρις άντι χάριτος έλθέτω. За послугу нехай буде послуга (пор. лат.: *do, ut des* – даю, щоб ти дав).

Ό Έρμης έπεσελήλυθεν. Увійшов Гермес. (Якщо серед розмови раптом запанує мовчанка, то кажуть, що це увійшов Гермес).

Οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδέ τοῦ τρέχοντος (*Біблія*). Це не під силу ані бажуючому, ані уникаючому.

Παρελθέτω άπ' έμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο (*Біблія*). Нехай помине мене чаша ця.

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієливних форм:*

έλθέ, έρηκας, ρηθέντων, έροῦ, ήρεσαι, δράμη, έλείν.

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Μᾶλλον αἰροῦμαι ὧδε τεθνάναι ἢ ἐκείνως ζῆν. 2) Ἀλέξανδρος αἰτήσαντος Διογένους δραχμὴν "οὐ βασιλικόν", ἔφη, "τὸ δῶρον" εἶπον· "ἀλλ' οὐ κυνικόν· τὸ αἶτημα". 3) Εὐκοπώτερόν ἐστι τὸν οὐρανὸν καὶ γῆν παρελθεῖν ἢ τοῦ νόμου μίαν κεραίαν πεσεῖν. 4) Ἐκ τῶν παρεληλυθότων ἕξεστι τεκμαίρεσθαι τὰ μέλλοντα. 5) Οἱ ποιηταὶ τοιοῦτους λόγους περὶ τῶν θεῶν ἠρήκασιν, οἷους οὐδεὶς ἂν περὶ τῶν ἐχθρῶν εἶπεν τολμήσειεν. 6) Διογένης ἐλθὼν εἰς Μύνδον καὶ ἰδὼν μεγάλας μὲν τὰς πύλας, μικρὰν δὲ τὴν πόλιν· "ὦ ἄνδρες Μύνδοι", ἔφη, "κλείσατε τὰς πύλας, ἵνα μὴ ἡ πόλις ὑμῶν ἐξέλθῃ". 7) Γαῖος Καῖσαρ νικήσας Φάρνακον τὸν Ποντικὸν πρὸς φίλους ἔγραψεν· "Ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα". 8) Ἐπεὶ ἐμέλλησεν ὁ Ἀλκιβιάδης σὺν τῷ ναυτικῷ πλεῦσεσθαι εἰς τὴν Σικελίαν, πολλοὺς πολίτας εἶλε λύπη καὶ φόβος. 9) Τὸ καλῶς ῥηθὲν καὶ δις καὶ τρίς καλῶς ἂν ῥηθῆι. 10) Ἦδὺ μνησθῆναι τῶν παρεληλυθότων πόνων. 11) Θεῖον ποῖον εἶπέ μοι νοητέον· τὸν πάνθ' ὀρώντα καὐτὸν οὐχ ὀρώμενον. 12) Οὐκ ἔστιν ἄκουσμα ἥδιον ἢ ῥηθεὶς λόγος πατρὸς πρὸς υἱὸν περιέχων ἐγκώμιον.

Ἦλθον μὲν γὰρ ἔγωγε καὶ ἐς Σικελίην ποτε γαῖαν,
ἦλθον δ' Εὐβοίης ἀμπελόεν πεδίον
Σπάρτην τ', Εὐρώτα δονακοτρόφου ἀγλαὸν ἄστν·
καὶ μ' ἐφίλουν προφρόνως πάντες ἐπερχόμενον·
ἀλλ' οὔτις μοι τέρψις ἐπὶ φρένας ἦλθεν ἐκείνων.
Οὕτως οὐδὲν ἄρ' ἦν φίλτερον ἄλλο πάτρης.
(Θεογ. 783-788)

Ἦ Παφίη Κυθήρεια δι' οἴδατος ἐς Κνίδον ἦλθεν
βουλομένη κατιδεῖν εἰκόνα τὴν ἰδίην.
Πάντη δ' ἀθρήσασα περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ
φθέγγατο· "ποῦ γυμνὴν εἶδέ με Πραξιτέλης;"
(Πλατ. 23)

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Александр, побачивши Диогена, сказав: "Як приємно було б народитися Діогеном, якби я не народився Александром". 2) Римляни взяли Афіни приступом.

ЛЕКЦІЯ 91

До другої дієвідміни, порівняно малочисельної, належать дієслова, які в 1-й ос. одн. теперішнього часу дійсного способу активного стану закінчуються на -μι. Від дієслів першої дієвідміни вони відрізняються відмінюванням лише в трьох часах: презенсі, імперфекті, аористі.

Між першою та другою дієвідміними чимало спільного, проте є низка значних відмінностей. Дієслова другої дієвідміни мають такі особливості:

✓ в активному стані в них особливі, архаїчні, особові закінчення, які почасти інші, аніж у дієслів першої дієвідміни.

Особові закінчення дієслів ІІ дієвідміни:

<i>Головні часи</i>		<i>Історичні часи</i>	
S. 1. -μι	P. 1. -μεν	P. 1. -ν	P. 1. -μεν
2. -ς	2. -τε	2. -ς	2. -τε
3. -σι(ν)	3. -ασι(ν) > *αντσι	3. -	3. -σαν

✓ у формах індикатива презенса та імперфекта відсутні з'єднувальні голосні, тому другу дієвідміну ще називають атематичною;

✓ в однині дійсного способу презенса, імперфекта та аориста основи виступають на ступені подовження, де α подовжується в η, ε – в η або ει, ο – в ω або ου; у множині основа має повний ступінь з коротким кінцевим голосним звуком;

✓ у всіх формах медіально-пасивного презенса та імперфекта основи виступають на повному ступені;

✓ у кон'юнктиві з'єднувальні голосні контрагуються з кінцевими голосними звуками дієслівних основ на ступені подовження після часо-кількісної метатези так само, як і в дієслів першої дієвідміни, за винятком випадків: α + η = η, α + η = η, ο + η = ω;

✓ в оптативі в однині ознакою є -τη-, а в множині – частіше -ι, ніж -τη-, які зливаються з кінцевими голосними основ у дифтонги ειη, αιη, οιη, ει, αι, οι;

✓ активні дієприкметники чоловічого роду утворюються сигматично і завжди є окситонами. Односкладові дієприкметники, всупереч правилу, в родовому і давальному відмінках обох чисел зберігають наголос на голосному основи;

✓ в імперативі аориста активного стану в 2-й ос. одн. частіше має закінчення -ς, ніж -θι;

✓ інфінітив презенса закінчується на -ιαι з наголошенням складу, який передує цій характеристиці;

✓ первинна флексія -σαι затримує σ, а вторинне закінчення -σο протиставляє форми презентного індикатива та імператива із збереженою σ (δίδωσο, τίθεσο тощо) відповідним аористним формам з випадінням σ аналогічно тематичному типові першої дієвідміни (δοῦ < *δωσο, θεῦ < *θεσο тощо);

✓ 2-а ос. одн. презентного імператива використовує з'єднувальний голосний (τίθει < *τιθεε).

Дієслова другої дієвідміни поділяються на два класи.

До I класу належать дієслова, які в презенсі та імперфекті приєднують особові закінчення безпосередньо до основи. Майже всі вони мають у презентній основі редуплікацію з ι:

δί-δω-μι	давати	(осн. δω/δο)
τί-θη-μι	класти	(" θη/θε)
ῥι-η-μι	посилати	(" ῥι/ῥε)
ῖ-στη-μι	ставити	(" στη/στα)

Лише ці дієслова мають повну дієвідміну в презенсі, імперфекті та аористі; решта дієслів I класу – неповної дієвідміни – так звані *verba defectiva* – недостатні дієслова.

До II класу належать дієслова, які до презентної основи приєднують інфікс -νυ-, наприклад δέικ-νυ-μι *показувати*, κερά-ννυ-μι *змішувати*.

- Σ У післякласичний період існувала стійка тенденція усунути особливості атематичного типу порівняно з тематичним, тому в койне часто трапляються контраговані й тематичні форми дієслів другої дієвідміни.

§ 187. Презенс та імперфект активного стану дієслова *δίδωμι*

Praesens activi

Indicativus

S. 1. δί-δω-μι	P. 1. δί-δο-μεν
2. δί-δω-ς	2. δί-δο-τε
3. δί-δω-σι(ν)	3. δι-δό-ασι(ν)

Coniunctivus

S. 1. δι-δῶ	P. 1. δι-δῶ-μεν
2. δι-δῶ-ς	2. δι-δῶ-τε
3. δι-δῶ	3. δι-δῶ-σι(ν)

Optativus

S. 1. δι-δοίη-ν	P. 1. δι-δοί-μεν
2. δι-δοίη-ς	2. δι-δοί-τε
3. δι-δοίη	3. δι-δοί-εν

Imperativus

S. 2. δί-δου	P. 2. δί-δο-τε
3. δι-δό-τω	3. δι-δό-ντω

Infinitivus

Participium

δι-δό-ναι	<i>m</i> – δι-δούς (< *διδοντες), gen. διδόντος,
	<i>f</i> – δι-δοῦσα (< *διδοντjα), " διδούσης,
	<i>n</i> – δι-δόν (< *διδοντ), " διδόντος

Imperfectum activi

S. 1. ἐ-δί-δου-ν	P. 1. ἐ-δί-δο-μεν
2. ἐ-δί-δου-ς	2. ἐ-δί-δο-τε
3. ἐ-δί-δου	3. ἐ-δί-δο-σαν

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Δίς δίδως, ἔαν ταχέως διδώς. Двічі даєш, якщо швидко даєш (лат.: bis dat, qui cito dat).

Θεοῦ διδόντος οὐδὲν ἰσχύει φθόνος, καὶ μὴ διδόντος οὐδὲν ἰσχύει πόνος. Коли бог сприяє – нічого не заповдіє заздрість, коли бог не допомагає – нічого не варті жодні зусилля.

Вправа 1. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

1) Πάντες ὀργίζονται τοῖς χάριν μὴ ἀποδιδούσιν. 2) Αἱ Μοῦσαι τῶν ἑαυτῶν δωρεῶν, οἷς ἐθέλοιεν, μετεδίδοσαν. 3) Οἱ σοφισταὶ τοῖς μὴ ἔχουσι χρήματα δίδοναι οὐκ ἔθελον διαλέγεσθαι. 4) Χάριν ἀποδίδου τοῖς εὐεργέταις· τοὺς γὰρ χάριν μὴ ἀποδιδόντας οἱ ἄνθρωποι μισοῦσιν. 5) Κῦρος δῶρα τοῖς φίλοις διεδίδου πρὸς τὸν τρόπον ἐκάστου σκοπῶν καὶ ὅτου μάλιστα ὀρώη ἕκαστον δεόμενον. 6) Ἦδιόν ἐστι δίδοναι ἢ λαμβάνειν. 7) Δίκην διδοίη ὁ τὴν πατρίδα προδιδούς. 8) Ἄργυροῦ οὐκ ἦν ποτε οὐδὲ χρυσοῦ νόμισμα, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ἀντεδίδοσαν βοῦς καὶ ἀνδράποδα καὶ ἀγρόν.

Παρὰ τῶν Περσῶν παιδεία

Ἄ δὲ ἐκάστη ἡλικία προστέτακται ποιεῖν, διηγησόμεθα, ὡς μᾶλλον δῆλον γένηται, ἢ ἐπιμέλονται, ὡς ἂν βέλτιστοι εἶεν οἱ πολῖται. Οἱ μὲν δὴ παῖδες εἰς τὰ διδασκαλεῖα φοιτῶντες διάγουσι μαθηθῆναι δικαιοσύνην· καὶ λέγουσιν, ὅτι ἐπὶ τοῦτο ἔρχονται ὡς περ παρ' ἡμῖν οἱ τὰ γράμματα μαθησόμενοι. Οἱ δὲ ἄρχοντες αὐτῶν διατελοῦσι τὸ πλεῖστον τῆς ἡμέρας δικάζοντες αὐτοῖς, γίγνεται γὰρ δὴ καὶ παισὶ πρὸς ἀλλήλους ὡς περ ἀνδράσιν ἐγκλήματα καὶ κλοπῆς καὶ ἀρπαγῆς καὶ βίας καὶ ἀπάτης καὶ κακολογίας καὶ ἄλλων, οἷων δὴ εἰκός. Οὓς δ' ἂν γινῶσι τούτων τι ἀδικοῦντας, τιμωροῦνται. Κολάζουσι δὲ καὶ, ὃν ἂν ἀδικῶς ἐγκαλοῦντα εὐρίσκωσιν. Δικάζουσι δὲ καὶ ἐγκλήματος, οὐ ἕνεκα ἄνθρωποι μισοῦσι μὲν ἀλλήλους μάλιστα, δικάζονται δὲ ἥκιστα, ἀχαριστίας, καὶ ὃν ἂν γινῶσι δυνάμενον μὲν χάριν ἀποδιδόναι, μὴ ἀποδιδόντα δέ, κολάζουσι καὶ τοῦτον ἰσχυρῶς, οἷοντα γὰρ τοὺς ἀχαρίστους καὶ περὶ θεοῦς ἂν μάλιστα ἀμελῶς ἔχειν καὶ περὶ γονέας καὶ πατρίδα καὶ φίλους.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Закон вимагає, щоб суддя виносив вирок, вислухавши обидві сторони. 2) Нехай закони карають винних і захищають невинних. 3) Що людині кращого можуть дати боги, ніж щасливо скінчити життя?

§ 188. Презенс та імперфект активного стану дієслова τίθημι

Praesens activi

Indicativus

S.	1. τί-θη-μι	P.	1. τί-θε-μεν
	2. τί-θη-ς		2. τί-θε-τε
	3. τί-θη-σι(ν)		3. τι-θέ-ασι(ν)

Coniunctivus

S.	1. τι-θῶ	P.	1. τι-θῶ-μεν
	2. τι-θῆ-ς		2. τι-θῆ-τε
	3. τι-θῆ		3. τι-θῶ-σι(ν)

Optativus

S.	1. τι-θείη-ν	P.	1. τι-θεί-μεν
	2. τι-θείη-ς		2. τι-θεί-τε
	3. τι-θείη		3. τι-θεί-εν

Imperativus

S.	2. τί-θει	P.	2. τί-θε-τε
	3. τι-θέ-τω		3. τι-θέ-ντων

Infinitivus

Participium

τι-θέ-ναι	<i>m</i> – τι-θείς (< *τιθεντς), gen. τιθέντος,
	<i>f</i> – τι-θείσα (< *τιθεντja), " τιθείσης,
	<i>n</i> – τι-θέν (< *τιθεντ), " τιθέντος

Imperfectum activi

S.	1. ἐ-τί-θη-ν	P.	1. ἐ-τί-θε-μεν
	2. ἐ-τί-θει-ς		2. ἐ-τί-θε-τε
	3. ἐ-τί-θει		3. ἐ-τί-θε-σαν

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Τοῖς νομοθέταις ὄνομά ἐστιν ἀπὸ τοῦ νόμου τιθέναι. 2) Οἱ παλαιοὶ τοῖς τελευτήσασιν ὄβολον εἰς τὸ στόμα κατετίθεσαν, ναῦλον τῷ Χάρωνι. 3) Οἱ δικασταὶ ἐπιτίθεασι δίκην τοῖς κακούργοις. 4) Ἦδη Ἀναξαγόρας ὁ φιλόσοφος ἐδίδασκε τὸν ἥλιον τῇ σελήνῃ ἐντιθέναι τὸ φῶς. 5) Παῖς πατέρα τιμῶσι μάλιστ' ἂν εὐδαίμονα τιθείη. 6) Οἱ τοὺς νόμους τιθέντες τοῖς τὴν πατρίδα προδιδούσι δίκην χαλεπωτάτην ἐπιτίθεασιν. 7) Ἐντιθῶμεν τοῖς νέοις τῆς σοφίας ἔρωτα. 8) Ἐκοσμήθη ἡ Ὀλυμπία ἐκ τοῦ πλήθους ἀναθημάτων, ἅπερ οἱ Ἕλληνες ἐκ πάσης τῆς Ἑλλάδος ἐνετίθεσαν. 9) Ἡ ἀρετὴ μόνη εὐδαίμονας τίθησι τοὺς ἀνθρώπους. 10) Οἱ νόμοι τοιοῦτοι, οἳ οἱ τιθέντες. 11) Εἰ οἱ τῶν Ῥωμαίων στρατηγοὶ τῶν πολεμίων ἡγεμόνας ἐν τῇ μάχῃ ἀπεκτείνειαν, καλὸν κόσμον τῷ Διὸς νεῶ περιετίθεσαν τὰ ὄπλα αὐτῶν ἀνατιθέντες τῷ θεῷ. 12) Φυλάττου, μὴ βουλόμενος σαυτὸν εὐτυχῆ τιθέναι ἄλλους ἀτυχεῖς τιθῆς.

Γέρων καὶ θάνατος

Γέρων τις ἐν τῇ ὕλῃ ξύλα τεμὼν ἐπὶ τοῖς ὤμοις ἐτίθει. Ἀπειρηκῶς δὲ τῷ ἄχθει ἀποτίθησι τὰ ξύλα καὶ τὸν θάνατον ἐλθεῖν ἐπικαλεῖται· "Εἶθ', ὦ θάνατε, τῷ ἐμῷ πονηρῷ βίῳ τέλος ἐπιτιθείης". Ὁ δὲ θάνατος αὐτίκα φαίνεται καὶ τὴν αἰτίαν πυθανόμενος, δι' ἣν αὐτὸν καλοῖη. Ὁ δὲ γέρων ἐκπλαγείς· "Ἄλλ' εὐχομαί σε ἐλθεῖν, ἵνα τὸν φόρτον τοῦτον ἐπιτιθῆς μοι".

Ὁ μῦθος δηλοῖ, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος φιλόζωος ὢν, κἂν μυρίοις κινδύνοις περιπεσῶν δοκῇ θανάτου ἐπιθυμῆναι, ὅμως τὸ ζῆν πρὸ θανάτου αἰρεῖται.

(Αἴσωπος)

Ἦσυχος, ὡπερ ἐγώ, μέσσην ὁδὸν ἔρχεο ποσσίν,
μηδ' ἑτέροισι δίδους, Κύριε, τὰ τῶν ἑτέρων.

(Θεογ. 331–332)

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

- 1) Скіфи померлим царям клали в домовину все те, що було їм за життя наймилішим.
- 2) В Аїді Радамант накладав на кожного належне покарання.
- 3) Перемождцю на Істмійських іграх надягали сосновий вінок.

§ 189. Презенс та імперфект активного стану дієслова *ἵημι*

Praesens activi

Indicativus

S.	1. ἵ-η-μι	P.	1. ἵ-ε-μεν
	2. ἵ-η-ς		2. ἵ-ε-τε
	3. ἵ-η-σι(ν)		3. ἵ-ᾶ-σι (< *ἵεασι)

Coniunctivus

S.	1. ἵ-ῶ	P.	1. ἵ-ῶ-μεν
	2. ἵ-ῆς		2. ἵ-ῆ-τε
	3. ἵ-ῆ		3. ἵ-ῶ-σι(ν)

Optativus

S.	1. ἵ-είη-ν	P.	1. ἵ-εῖ-μεν
	2. ἵ-είη-ς		2. ἵ-εῖ-τε
	3. ἵ-είη		3. ἵ-εῖ-εν

Imperativus

S.	2. ἵ-εἰ (< *ἵεε)	P.	2. ἵ-ε-τε
	3. ἵ-έ-τω		3. ἵ-έ-ντων

Infinitivus

ἵ-έ-ναι

Participium

m – ἵ-είς (< *ἵεντζ), gen. ἰέντος,
f – ἵ-είσα (< *ἵεντζα), " ἰείσης,
n – ἵ-έν (< *ἵεντ), " ἰέντος

Imperfectum activi

S.	1. ἵ-ει-ν	P.	1. ἵ-ε-μεν
	2. ἵ-ει-ς		2. ἵ-ε-τε
	3. ἵ-ει		3. ἵ-ε-σαν

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πάντα κάλων ἐξιέναι. Відпускати всі снасті (пускати в хід усі засоби).
 Ακούετε καὶ συνίετε (*Βιβλία*). Слушайте і розумійте.

Вправа 1. Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

1) Ἄριστος κριτῆς νομιζέσθω ὁ ταχέως μὲν συνιείς, βραδέως δὲ κρίνων. 2) Ὡσπερ τὰ τόξα, οὕτω καὶ ψυχὰς χρῆ τότε μὲν ἐντείνειν, τότε δὲ ἀνιέναι. 3) Μηδέποτε ἀφιῶμεν τοὺς φίλους ἐπὶ τῷ κέρδει. 4) Ἐν τῇ Κορίνθου ἀγορᾷ ὠκοδόμηται κρήνη καὶ Ποσειδῶν καὶ δελφίς ὑπὸ τοῖς ποσίν ἐστί τοῦ Ποσειδῶνος ἀφιείς ὕδωρ. 5) Οἱ τοὺς ἀδελφοὺς παριέντες καὶ ἄλλους φίλους ζητοῦντες παραπλήσιοι εἰσι τοῖς τῆν ἑαυτῶν

γῆν ἕωσι, τὴν δ' ἄλλοτρίαν γεωργοῦσιν. 6) Οὐ πάντες ἐξίασιν εἰς πόντον ῥόοι. 7) Εἴθε τὰ ζῶα ἀνθρωπίνην φωνὴν ἂν ἀφιεῖη. 8) Τὰ καλὰ τῶν Ἑλλήνων ποιήματα πῶς ἂν βούλοιτό τις ἀναγιγνώσκειν μὴ σινιεῖς Ἑλληνιστί; 9) Μὴ ἀφίετε, ὦ νεανίαι, μηδένα καιρὸν τοῦ αἰεῖ τι προσμανθάνειν. 10) Κάτων γέροντι πονηρῷ ἔφη· "Τί, ἄνθρωπε, τῷ γῆρα πολλὰ κακὰ ἔχοντι τὴν ἐκ πονηρίας αἰσχύνην προστίθης;" 11) Παρ' Ἑρμιονεῦσι τεθρύληται τὴν εἰς Ἄιδου κατάβασιν σύντομον εἶναι· διόπερ οὐκ ἐντιθέασιν ἐνταῦθα τοῖς νεκροῖς ναῦλον.

Κόραξ καὶ ἀλώπηξ

Ἦν ποτε χρόνος, ὅτε πάντα τὰ ζῶα ἀνθρωπίνην φωνὴν τ' ἀφιέναι δυνατὰ ἦν καὶ ἀλλήλων συνίει. Τότε δ' ἀλώπηξ ἰδοῦσα κόρακα, ὃς ἔχων τυρὸν ἐπὶ δένδρου τινὸς ἐκάθισεν, ἔφη· "Οὐ συνίημι, διὰ τί πάντες σου ὀλιγωροῦσιν. Τὸ μὲν σχῆμά σου βασιλικόν ἐστίν· εἰ δὲ καὶ φωνὴν ἀφιεῖς ὁμοίαν τῇ μορφῇ, προσαγορεύομαι ἂν σε πάντων τῶν ὀρνίθων βασιλέα". Ὁ δὲ κόραξ τὴν τῆς ἀλώπεκος μηχανὴν οὐ συνίεις, μεγάλως ἐκεκράγει καὶ ὁ τυρὸς ἐκπίπτει· ἐκείνη δὲ τὸν τυρὸν ἀρπάσασα ἔφυγεν.

Πρὸς ἄνδρα ἀνόητον ὁ λόγος εὐκαιρος.

(Ἀἴσωπος)

Περὶ τοῦ Νείλου ποταμοῦ

Ὁ Νεῖλος ποταμὸς ἐκ Αἰθιοπίας ῥέων ἐξίησιν εἰς τὴν θάλατταν δυοῖν στομάτοι, τὸ δὲ πάλαι ἑπτὰ στόμασιν ἐξίει· ἄλλοι δὲ ποταμοὶ διὰ τῆς Αἰγύπτου οὐ ῥέουσιν. Κατ' ἔτος οὖν ὁ Νεῖλος ὕδωρ ἐπὶ γῆς ἰεῖς καὶ πηλὸν καταλείπων τοὺς ἀγροὺς παμφωρωτάτους τίθησιν. Λέγουσι δὲ καὶ τὸ ὕδωρ, ὃ τὰ φρέατα τὰ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῇ Λιβυκῇ ἐρήμῳ ἀνίησιν, ἐκ τοῦ Νείλου ποταμοῦ ρεῖν· ὅπου δ' ἂν πηγαὶ ὕδωρ ἀνιῶσιν, ἢ γῆ πολλὰ δένδρα καὶ καρποὺς φέρει.

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Греки вважали, що дощі посилає Зевс. 2) Одне й те саме слухати не означає так само сприймати і розуміти. 3) Не дозволяй собі того, чого не дозволив би іншому.

§ 190. Презенс та імперфект активного способу дієслова *ἵστημι*

Praesens activi

Indicativus

S.	1. ἵστη-μι	P.	1. ἵστα-μεν
	2. ἵστη-ς		2. ἵστα-τε
	3. ἵστη-σι(ν)		3. ἵστᾶ-σι(ν)

Coniunctivus

S.	1. ἵ-στῶ	P.	1. ἵ-στῶ-μεν
	2. ἵ-στῆς		2. ἵ-στῆ-τε
	3. ἵ-στῆ		3. ἵ-στῶ-σι(ν)

Optativus

S.	1. ἵ-σταίη-ν	P.	1. ἵ-σταῖ-μεν
	2. ἵ-σταίη-ς		2. ἵ-σταῖ-τε
	3. ἵ-σταίη		3. ἵ-σταῖ-εν

Imperativus

S.	2. ἵ-στη (<*ἵσταε)	P.	2. ἵ-στα-τε
	3. ἵ-στά-τω		3. ἵ-στά-ντων

Infinitivus

Participium

ἵ-στά-ναι	<i>m</i> – ἵ-στά-ς (< *ἵστανς), gen. ἰσάντος,
	<i>f</i> – ἵ-στᾶ-σα (< *ἵσταντjα), "ἰστάσης,
	<i>n</i> – ἵ-σάν (< *ἵσταντ), "ἰσάντος

Imperfectum activi

S.	1. ἵ-στη-ν	P.	1. ἵ-στα-μεν
	2. ἵ-στη-ς		2. ἵ-στα-τε
	3. ἵ-στη		3. ἵ-στα-σαν

Вправа 1. Прочитаїте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:

- 1) Οἱ Θηβαῖοι ἀνήρουν τὰς ἐν τῇ Σικελίᾳ πολιτείας καὶ τυράννους καθίστασαν.
- 2) Ἀσκληπιὸς ἔτυχε παρὰ θεῶν ἀνίσταται μὲν τεθνηκότας νοσοῦντας δὲ ἰᾶσθαι.
- 3) Θεμιστοκλῆς λέγεται εἰπεῖν, ὡς τὸ Μιλτιάδου τρόπαιον αὐτὸν ἐκ τοῦ ὕπνου ἀνισταίη.
- 4) Μὴ διίστη φίλους ἀγαθοῦς.
- 5) Λάκων τις ταχθεὶς ἔσχατος τοῦ χοροῦ ἐπίεθο· πρὸς δὲ τὸν ἰσάντα τὸν χορόν· "Εὐ ἔχει, ὅτι οὐχ τόποι τοὺς ἀνδρας, ἀλλ' οἱ ἀνδρες τοὺς τόπους ἐντίμους καθίστασιν".
- 6) Μαρδόνιος δημοκρατίας εἰς τὰς τῶν Ἰώνων πόλεις καθίστη.
- 7) Ἡ πείνια τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὰς τέχνας δεινοτέρους καθίστησιν.
- 8) Οἱ ἱατροὶ τοὺς μὲν ἀσθενοῦντας ἀνίστασιν ἐκ τῶν νόσων, τοὺς δὲ τελευτήσαντας οὐκ ἂν ἀνισταίεν.
- 9) Οἱ Ἑλληες τοὺς πολεμίους νικήσαντες τρόπαια ἵστασαν.
- 10) Λύσανδρος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐμισείτο, ὅτι πασῶν τῶν πόλεων ὦντινων κρατῆσαι, ἀρμοστὰς προίστη καταλύσας τὰς δημοκρατίας.
- 11) Εἰ βούλει ἄλλους

παιδεύειν, τὴν σαυτοῦ σωφροσύνην παράδειγμα τοῖς ἄλλοις καθίστη. 12) Ὅταν νομεῖς ἀγαθὸν κύνα ἔχη, καὶ οἱ ἄλλοι νομεῖς βούλονται πλησίον αὐτοῦ τὰς ἀγέλας ἱστάναι, ἵνα τοῦ κυνὸς λαμβάνειν.

Κύων καὶ οἶς

Ὅτε τὰ ζῶα ἀνθρωπίνην φωνὴν ἀφίει, ἡ οἶς τῷ κυνὶ ἀμείνιος τροφῆς φθοιούσα πρὸς τὸν δεσπότην· Ὁὐ συνίημι", ἔφη, "διὰ τί τὸν κύνα τῶν οἰῶν προτιμᾶς. Ἡμῖν μὲν γὰρ ταῖς καὶ ἔρια σοὶ καὶ τυρὸν καὶ κρέας παρεχούσαις οὐδὲν δίδως, ὅτι ἂν μὴ ἡ γῆ ἡμῖν διδῶ· τῷ δὲ κυνὶ, ὃς οὐδὲν τοιοῦτόν σοι παρέχει, μεταδίδως σίτου, ὄνπερ αὐτὸς ἔχεις, καὶ φύλακα ἡμῶν καθίστης". Ὁ δὲ κύων ἀκούσας· "Ναὶ μὰ Δία", ἔφη, "δικαίως προτιμᾶ με καὶ φύλακα ὑμῶν καθίστησιν ὁ δεσπότης· ἐπεὶ ὑμεῖς γε, εἰ μὴ ἐγὼ προφυλάττοιμι ὑμᾶς, τοῖς λύκοις φόβον ἐντιθείς, οὐδ' ἂν νέμεσθαι τολμῶτε φοβούμεναι, μὴ ὑπὸ λύκων ἀρπάσθητε". Οὕτω δὲ καὶ ἡ οἶς συνεχώρησε τὸν κύνα προτιμᾶσθαι.

(Αἴσωπος)

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Переможцю на Олімпійських іграх громадяни встановлювали пам'ятник. 2) Кір переконував іонійців відділитися від Креза.

§ 191. Аорист активного стану
дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι

Дієвідмінювання δίδωμι, τίθημι, ἵημι в минулому часі доконаного виду зберігає певні риси архаїзму та змішання ознак сильного і слабого аористів:

- ✓ в однині дійсного способу до основи на ступені подовження приєднується суфікс -κ- та закінчення сигматичного аориста;
- ✓ у множині дійсного способу основа має повний ступінь із коротким кінцевим голосним, безпосередньо до якої приєднуються особові закінчення.

Основа на повному ступені виступає також у кон'юнктиві, оптативі, імперативі та дієприкметнику.

- Σ У 2-й ос. одн. наказового способу дієслова δίδωμι, τίθημι, ἵημι мають закінчення -ς, яке в першій дієвідміні зустрічаємо в імперативній формі σχές від дієслова ἔχω. Імперативні форми складених дієслів завжди парокситони: πρό-δος, σύν-ες, περί-θες.

Indicativus

S.	1. ἔ-δω-κ-α	ἔ-θη-κ-α	ἦ-κ-α
	2. ἔ-δω-κ-ας	ἔ-θη-κ-ας	ἦ-κ-ας
	3. ἔ-δω-κ-ε(ν)	ἔ-θη-κ-ε(ν)	ἦ-κ-ε(ν)
P.	1. ἔ-δο-μεν	ἔ-θε-μεν	εἶ-μεν
	2. ἔ-δο-τε	ἔ-θε-τε	εἶ-τε
	3. ἔ-δο-σαν	ἔ-θε-σαν	εἶ-σαν

Coniunctivus

S.	1. δῶ	θῶ	ῶ	P.	1. δῶμεν	θῶμεν	ῶμεν
	2. δῶς	θῆς	ῆς		2. δῶτε	θῆτε	ῆτε
	3. δῶ	θῆ	ῆ		3. δῶσι(ν)	θῶσι(ν)	ῶσι(ν)

Optativus

S.	1. δο-ίη-ν	θε-ίη-ν	ε-ΐη-ν	P.	1. δο-ῖ-μεν	θε-ῖ-μεν	ε-ῖ-μεν
	2. δο-ίη-ς	θε-ίη-ς	ε-ΐη-ς		2. δο-ῖ-τε	θε-ῖ-τε	ε-ῖ-τε
	3. δο-ίη	θε-ίη	ε-ΐη		3. δο-ῖ-ειν	θε-ῖ-ειν	ε-ῖ-ειν

Imperativus

S.	2. δό-ς	θέ-ς	ἔ-ς	P.	2. δό-τε	θέ-τε	ἔ-τε
	3. δό-τω	θέ-τω	ἔ-τω		3. δό-ντων	θέ-ντων	ἔ-ντων

Infinitivus

δοῦναι θείναι εἶναι

Participium

<i>m</i>	δούς (< *δοντς), gen. δόντος;	θείς (< *θевтς), θέντος;	εἶς (< *ένтς), έντος;
<i>f</i>	δοῦσα (< *δοντja),	θείσα (< *θевтja),	εἶσα (< *ένтja),
<i>n</i>	δόν (< *δονт),	θέν (< *θевт),	έν (< *ένт).

Σ Φорми дієслова ἴημι в багатьох випадках виявляються омонімічними, і не лише до дієслівних форм. Складені з префіксами форми дієслова ἴημι можуть виявлятися омонімічними до префіксальних форм дієслова εἶναι. Наприклад, усі особові форми кон'юнктива активного аориста від паріημι *δο-зволюати* та кон'юнктива презенса дієслова *пáρειμι бути присутнім*: парῶ, парῆς, парῆ і т.д. Омонімічними є форми оптативів: аориста від паріημι та презенса від *пáρειμι*: парείην, парείης, парείη і т.д. Омонімічні інфінітиви: аориста від паріημι та презенса від *пáρειμι* – парείναι.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Εἰ μὴ ἔχεις γέροντα, δὸς καὶ ἀγόρασον. Якщо не маєш старика, дай гроші і купи.

Τῆς ἀρετῆς ἰδρώτα θεοὶ προπαροίθεν ἔθηκαν (*Ἡσίοδος*). Попереду доброчесності боги помістили важку працю.

Ἐλευθέρους ἀφῆκε πάντας ἢ φύσις, οὐδένα δὲ δοῦλον πεποίηκε (*Ἀλκιδάμας*). Природа всіх створила вільними, нікого не зробила рабом.

Ἐν Λυκείῳ τὸν φορμὸν δοῦναι (*Ἀριστοτέλης*). Дати циновку в Ліцеї. (Дати потрібне у момент справжньої необхідності).

Δός μοι, ποῦ στῶ, καὶ κινῶ τὴν γῆν (*Ἀρχιμέδης*). Дайте мені точку опори, і я зрушу землю.

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії слів, звертаючи увагу на омонімію форм:*

ἀφῶσιν, προεῖναι, ἦκας, ἦ, ἐφέντων, ἀφιεῖη, ἔν.

Вправа 2. *Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:*

- 1) Ὅμοίως ἐπισφαλές ἐστὶν μαινομένῳ δοῦναι μάχαιραν καὶ ποιηρῶ δύναμιν.
- 2) Νόμος ἦν τοῖς Ἀθηναίοις, εἴαν τις τὴν πόλιν προδῶ, τοῦτον μὴ ταφῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ.
- 3) Ἡ δοῦσα πάντα καὶ κομίζεται φύσις.
- 4) Ὅστις δυνατὸς ὦν χάριν ἀποδοῦναι μὴ ἀποδοίη, δικαίως ἂν ἀχάριστος κληθεῖη.
- 5) Λάκαινα πρὸς τὸν υἱὸν λέγοντα μικρὸν ἔχειν ξίφος ἔλεγεν: "Βῆμα πρόσθες".
- 6) Λυσίας ἔλεγεν, ὅτι Δράκων μὲν τὸν νόμον γραφείη, Σόλων δὲ θεῖη.
- 7) Κάδμον λέγουσι δράκοντος ὀδόντας

σπείραι, ἄνδρας δὲ ἀπὸ τῶν ὀδόντων ἀνεῖναι τὴν γῆν. 8) Ἡ γεωργία ἂν πόλυ ἐπιδοίη, εἴ τις ἄθλα προτιθείη τοῖς κάλλιστα τὴν γῆν ἐξεργαζομένοις. 9) Ἀθηναῖοι Σωκράτην χαλκῆ εἰκόνι ἐτίμησαν, ἣν ἔθεσαν ἐν τῷ πομπείῳ. 10) Χάριν λαβὼν μέμνησο καὶ δοὺς ἐπιλαθοῦ. 11) Κῦρος ἀποθνήσκων πρὸς τοὺς παῖδας ἔλεξεν· "Τὸ ἐμὸν σῶμα, ὅταν τελευτήσω, μὴ ἐν χρυσῷ θῆτε μητ' ἐν ἀργυρῷ, ἀλλὰ τῇ γῇ ἀπόδοτε". 12) Λυκοῦργον, τὸν θέντα Λακεδαιμονίοις νόμους, μάλιστα θαυμάζομεν. 13) Πιττακός, ὁ Μυτιληναίων τύραννος, ἀδικηθεὶς ὑπὸ τινος, ἔχων δύναμιν αὐτὸν κολάσαι, ἀφῆκε λέγων· "Συγγνώμη τιμωρίας ἀμείνων".

Πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν Ὅμηρος θ' Ἡσίοδος τε,
 ὅσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνειδέα καὶ ψόγος ἐστίν,
 κλέπτειν μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν,
 (καὶ) πλείστ' ἐφθέγγαντο θεῶν ἀθεμίστια ἔργα.
 (Ξεν. 10)

Φύσις κέρατα ταύροις, ὄπλ᾽ αὖ δ' ἔδωκεν ἵπποις, ποδωκίην λαγωοῖς, λέουσι χάσμ' ὀδόντων, τοῖς ἰχθύσιν τὸ νηκτόν, τοῖς ὀρνέοις πέτασθαι, καὶ πῦρ καλή τις οὔσα.	τοῖς ἀνδράσιν φρόνημα· γυναῖξιν οὐκ ἔτ' εἶχεν. τί οὖν; δίδωσι κάλλος ἀντ' ἀσπίδων ἀπασῶν, ἀντ' ἐγγέων ἀπάντων. νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον
---	---

(Ἀνακρ. 24)

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Геракл одягнув отруєний плащ, який йому прислала Деяніра. 2) Горгона, дружина Леоніда, відправляючи сина в похід, подавши щит, сказала: "Або з ним, або на ньому". 3) Етеокл і Полінік, повставши один проти одного за владу, обидва загинули.

§ 192. Аорист активного стану дієслова ἵστημι

Дієслово ἵστημι має у всіх способах активного аориста паралельні парадигми, форми яких різняться за значенням:

✓ форми сигматичного аориста мають перехідне значення: ἵστησα я поставив, στήσαι поставити;

✓ форми безсполучникового аориста другого отримують неперехідне значення: ἵστην я став, στήναι стати.

Дієвідмінювання в аористі другому відбувається за зразком інших дієслів, які утворюють аорист без з'єднувального голосного (див. § 180).

Aoristus I activi

Aoristus II activi

Indicativus

S. 1. ἕστησα	P. 1. ἔστησα-μεν	S. 1. ἕστην	P. 1. ἕστημεν
2. ἕστησα-ς	2. ἔστησα-τε	2. ἕστη-ς	2. ἕστη-τε
3. ἕστησε(ν)	3. ἔστησαν	3. ἕστη	3. ἕστησαν

Coniunctivus

S. 1. στήσω	P. 1. στήσω-μεν	S. 1. στῶ	P. 1. στῶ-μεν
2. στήσω-ης	2. στήσω-η-τε	2. στής	2. στή-τε
3. στήσω-η	3. στήσω-σι(ν)	3. στήῃ	3. στῶ-σι(ν)

Optativus

S. 1. στήσω-αι-μι	P. 1. στήσω-αι-μεν	S. 1. σταίη-ν	P. 1. σταίη-μεν
2. στήσω-αι-ς	2. στήσω-αι-τε	2. σταίη-ς	2. σταίη-τε
3. στήσω-αι	3. στήσω-αι-εν	3. σταίη	3. σταίη-εν

Imperativus

S. 2. στήσον	P. 2. στήσα-τε	S. 2. στήθι	P. 2. στή-τε
3. στήσά-τω	3. στήσά-ντων	3. στή-τω	3. στά-ντων

Infinitivus

στήσαι   στήναι

Participium

στήσας, στήσασα, στήσαν   στάς, στᾶσα, στάν

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Τοῦ τῶν πολεμίων στρατηγοῦ τοὺς στρατιώτας περιστήσαντος περὶ τὴν πόλιν οἱ πολῖται ἐφοβοῦντο, μὴ ἀποκλεισθῆιεν τῆς τοῦ σίτου ἐπαγωγῆς. 2) Ἀναστάς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Θηραμένης ἐκέλευσε τοὺς Ἀθηναίους τριάκοντα ἀνδρασιν ἐπιτρέπειν τὴν πόλιν. 3) Κλεισθένης τοὺς τυράννους ἐξέβαλε καὶ τὴν δημοκρατίαν κατέστησεν. 4) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐφοβοῦντο, μὴ οἱ Ποτειδεᾶται ἀποστῶσι καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους συναποστήσωσι. 5) Τὸν τετελευτηκότα οὐκ ἂν ἀναστήσειας. 6) Διογένης φιλοσόφου τιμὸς λέγοντος, ὅτι οὐκ ἔστι κινήσις, ἀναστάς περιεπάτει. 7) Τὸ πρῶτον μὲν Δῆλος ἢ νῆσος ἦν πλανωμένη· Ποσειδῶνος δὲ εἶποντος: "Στήθι, ὦ νῆσε", αὐτίκα ὑπέστη. 8) Πομπηίου καὶ Καίσαρος διαστάντων ὁ Κικέρων ἔφη: "Γιγνώσκω, ὄν φύγω, οὐ γινώσκω, πρὸς ὄν φύγω". 9) Οἱ Λακεδαιμονιοὶ ἐνδοξοτάτους τῶν πολιτῶν φύλακας τῶν βασιλέων καθίστασαν. 10) Ὡς Ἀλέξανδρος ἠρώτησε Διογένην, εἰ τινος δέοιτο: "Μικρόν", ἀπεκρίνατο, "ἀπὸ τοῦ ἡλίου μετάσθηθι".

Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως

Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν Θεοῦ τον μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατ' τὰς γραφάς. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς Βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν. Εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἕν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

Δῆμῳ μὲν γὰρ ἔδωκα τόσον γέρας, ὅσον ἀπαρκεῖ,
 τιμῆς οὔτ' ἀφελῶν οὔτ' ἐπορεξάμενος·
 οἱ δ' εἶχον δύναμιν καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀνητοί,
 καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲν ἀεικέες ἔχειν.
 Ἔστην δ' ἀμφιβαλῶν κρατερόν σάκος ἀμφοτέροισιν,
 νικᾶν δ' εἶας' οὐδετέρους ἀδίκως.
 (Σολ. 5, 1-6)

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) Αριστίδ, досягнувши влади й могутності, залишався найбіднішим громадянином. 2) Αφίνιαни першими встановили демократичний устрій.

**§ 193. Майбутній час, перфект та плюсквамперфект
активного стану дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἵστημι**

Дієвідмінювання у вказаних часах не різняться від утворення відповідних форм у дієслів першої дієвідміни. Дієслівна основа виступає на ступені подовження.

Для самостійного утворення парадигм достатньо вказати лише форми перших двох осіб дійсного способу.

Futurum

S.	1.	δώ-σ-ω	θή-σ-ω	ἵ-σ-ω	στή-σ-ω
	2.	δώ-σ-εις ...	θή-σ-εις ...	ἵ-σ-εις ...	στή-σ-εις...

Perfectum

S.	1.	δέ-δω-κ-α	τέ-θη-κ-α	εἶ-κ-α	ἔ-στη-κ-α
	2.	δέ-δω-κ-ας ...	τέ-θη-κ-ας ...	εἶ-κ-ας ...	ἔ-στη-κ-ας...

Plusquamperfectum

S.	1.	έ-δε-δω-κ-ει-ν	έ-τε-θεί-κ-ει-ν	εί-κ-ει-ν	εί-στή-κ-ει-ν
	2.	έ-δε-δω-κ-εις ...	έ-τε-θεί-κ-εις ...	εί-κ-εις ...	εί-στή-κ-εις

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії дієслівних форм:*

δῶσον, στηρόντων, εἰκόσιν, θήσουσα, ἦσειν, εἶκεσαν.

Вправа 2. *Прочитайте і перекладіть:*

1) Ἀρχίδαμος ἐρωτήσαντός τινος αὐτόν, τίνες προεσθήκασι τῆς Σπάρτης, ἔλεγεν· "Οἱ νόμοι". 2) Αἰτοῦμεν τοὺς θεοὺς, ἃ μὴ διδῶσι πολλῶν ὄντων ἄγε ἡμῖν δεδῶκασιν. 3) Φίλιππος λέγει· τοὺς μέλλοντας προδώσειν μάλιστα φιλῶ, τοὺς δ' ἤδη προδεδωκότας μάλιστα μισῶ. 4) Ἐν τοῖς Δελφικοῖς ἀναθήμασιν ἦν σκελετός, ὃν ἀνετεθείκει Ἴπποκράτης ὁ ἰατρός. 5) Οὐ μόνον γεγραμμένοι νόμοι εἰσίν, ἀλλὰ καὶ τινες ἄγραφοι, οὓς οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις τεθήκασιν. 6) Τοῖς μὲν Σπαρτιάταις Λυκοῦργος νόμον ἔθηκε τῶν παίδων τοὺς ἀσθενεῖς ἐκτιθέναι, οἱ δὲ Θεβαῖοι δίκην ἐπετίθεσαν τῷ ἐκτεθηκότι τὸν παῖδα. 7) Οἱ νομοθέται τοῖς τὴν πατρίδα προδεδωκόσι θανάτου δίκην ἐπιτεθείκεσαν. 8) Οὐδὲν ἔστηκεν οὐτ' ἐστήξει· πάντα κινεῖται καὶ μεθίσταται. 9) Πεισίστρατος φόρους μὲν ἐπιθεῖναι τοὺς Ἀθηναίους λέγεται, τοὺς δὲ νόμους, οὓς τέθηκε Σόλων, οὐ μετατεθήκεναι. 10) Ξέρξης ἐπηγγείλατο τοῖς Ἀθηναίοις, εἰ συστρατεύσαιντο ἑαυτῷ, ἀναστήσειν τὰ ἱερὰ τὰ κεκαυμένα καὶ χρήματα δώσειν πολλὰ καὶ κυρίου καταστήσειν αὐτοὺς τῆς Ἑλλάδος.

Δάμων καὶ Φιντίας

Διουσίῳ, τῷ τῶν Συρακουσίῳ τυράννῳ, Φιντίας τις ἐπεβουλεύει. Μέλλων δὲ δίκην δώσειν τοῦ ἀδικήματος, ἰκέτευε τὸν Διούσιον μεθεῖναι πρὸς ὀλίγας ἡμέρας αὐτόν, ἕως ἂν, εἰς τὴν πατρίδα πορευθεὶς, διαθῆ τὰ αὐτοῦ. "Ἐάν", ἔφη, "μὴ ἀνέλθω εἰς ὠρισμένον χρόνον, δίκην ἐπίθες τῷ φίλῳ, ὃς ἑαυτὸν εἰς τὸ δεσμωτήριον παραδώσει ἀντ' ἐμοῦ". Τοῦ τυράννου συγχωρήσαντος ὁ Φιντίας Δάμωνα τῶν ἐταίρων τινὰ ἐκέλευσεν ἐγγυήσασθαι. Ἐπειδὴ δ' ὁ Δάμων αὐτὸν παρέδωκεν, ὁ Διούσιος ἀφῆκε τὸν Φιντίαν.

Τῇ τεταγμένη δ' ἡμέρᾳ ἅπας ὁ δῆμος συνείλεκτο παραδοκῶν, πότερον ὁ Φιντίας ποιήσει, ὃ συντέθηκεν, ἢ τὸν φίλον φανήσεται. Ὅντος δ' ἤδη τοῦ ἡλίου περὶ δυσμὰς πάντες ᾤοντο, ὅτι Φιντίας τὸν φίλον προῦδωκε. Τοῦ Δάμωνος ἤδη πρὸς τὸν θάνατον ἀπαγομένου ἀνεπίστως ἦκε Φιντίας. Θαυμάσας δ' ὁ Διούσιος ἀμφοτέρων τὴν ἀρετὴν, τὸν ἐπιβουλεύσαντα ἀφῆκε καὶ ἠτήσατο αὐτοὺς τρίτον αὐτὸν εἰς τὴν φιλίαν προσέσθαι.

Οὐδέεις, Κύρν', ἄτης καὶ κέρδεος αἴτιος αὐτός,
ἀλλὰ θεοὶ τούτων δώτορες ἀμφοτέρων·
οὐδέ τις ἀνθρώπων ἐργάζεται ἐν φρεσὶν εἰδώς,
ἕς τέλος εἴτ' ἀγαθὸν γίνεται εἴτε κακόν·
πολλάκις γὰρ δοκέων θήσειν κακόν, ἐσθλὸν ἔθηκεν·
καὶ τε δοκῶν θήσειν ἐσθλόν, ἔθηκε κακόν.
Οὐδέ τῳ ἀνθρώπῳ παραγίγνεται ὅσσ' ἐθέλησιν·
ἴσχει γὰρ χαλεπῆς πείρατ' ἀμηχανίης.
(Θεογ. 133–142)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Піфагор казав, що боги дали людям два блага: говорити правду і робити добро. 2) Ассирійський цар Нін, дозволивши своїй жінці поцарювати один день, був нею вбитий.

**§ 194. Презенс та імперфект
медіального і пасивного станів дієслів
δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴσθημι**

Основи у всіх формах медіально-пасивного презенса та імперфекта мають редуплікацію та короткий кінцевий голосний звук. При утворенні форм цих станів особливо чітко видно атематичність другої дієвідміни. Відсутність сполучних голосних впливає на форми 2-ї ос. одн. із закінченнями *σαι*, *σο* без випадіння інтервокальної *σ*, як це мало місце у відповідних формах дієслів першої дієвідміни.

Praesens medii et passivi

Indicativus

S.	1. δί-δο-μαι	τί-θε-μαι	ἵ-ε-μαι	ἴ-στα-μαι
	2. δί-δο-σαι	τί-θε-σαι	ἴ-ε-σαι	ἴ-στα-σαι
	3. δί-δο-ται	τί-θε-ται	ἴ-ε-ται	ἴ-στα-ται
P.	1. δι-δό-μεθα	τι-θέ-μεθα	ἴ-έ-μεθα	ἴ-στά-μεθα
	2. δι-δο-σθε	τί-θε-σθε	ἴ-ε-σθε	ἴ-στα-σθε
	3. δι-δο-νται	τί-θε-νται	ἴ-ε-νται	ἴ-στα-νται

Coniunctivus

S.	1. δι-δῶ-μαι	τι-θῶ-μαι	ἴ-ῶ-μαι	ἴ-στῶ-μαι
	2. δι-δῶ	τι-θῆ	ἴ-ῆ	ἴ-στῆ
	3. δι-δῶ-ται	τι-θῆ-ται	ἴ-ῆ-ται	ἴ-στῆ-ται
P.	1. δι-δῶ-μεθα	τι-θῶ-μεθα	ἴ-ῶ-μεθα	ἴ-στῶ-μεθα
	2. δι-δῶ-σθε	τι-θῆ-σθε	ἴ-ῆ-σθε	ἴ-στῆ-σθε
	3. δι-δῶ-νται	τι-θῶ-νται	ἴ-ῶ-νται	ἴ-στῶ-νται

Optativus

S.	1. δι-δοί-μην	τι-θεί-μην	ἴ-εί-μην	ἴ-σταί-μην
	2. δι-δοί-ο	τι-θεί-ο	ἴ-εῖ-ο	ἴ-σταῖ-ο
	3. δι-δοί-το	τι-θεί-το	ἴ-εῖ-το	ἴ-σταῖ-το
P.	1. δι-δοί-μεθα	τι-θεί-μεθα	ἴ-εί-μεθα	ἴ-σταί-μεθα
	2. δι-δοί-σθε	τι-θεί-σθε	ἴ-εῖ-σθε	ἴ-σταῖ-σθε
	3. δι-δοί-ντο	τι-θεί-ντο	ἴ-εῖ-ντο	ἴ-σταῖ-ντο

Infinitivus

δί-δο-σθαι τί-θε-σθαι ἴ-ε-σθαι ἴ-στα-σθαι

Imperativus

S.	2. δί-δο-σο	τί-θε-σο	ἴ-ε-σο	ἴ-στα-σο
	3. δι-δό-σθω	τι-θέ-σθω	ἴ-έ-σθω	ἴ-στά-σθω
P.	2. δί-δο-σθε	τί-θε-σθε	ἴ-ε-σθε	ἴ-στα-σθε
	3. δι-δό-σθων	τι-θέ-σθων	ἴ-έ-σθων	ἴ-στά-σθων

Participium

δι-δό-μενος, τι-θέ-μενος, ἴ-έ-μενος, ἴ-στά-μενος,
-η, -ον -η, -ον -η, -ον -η, -ον

Imperfectum mediū et passivi

S.	1. ἐ-δι-δό-μην	ἐ-τι-θέ-μην	ἴ-έ-μην	ἴ-στά-μην
	2. ἐ-δί-δο-σο	ἐ-τί-θε-σο	ἴ-ε-σο	ἴ-στα-σο
	3. ἐ-δί-δο-το	ἐ-τί-θε-το	ἴ-ε-το	ἴ-στα-το
P.	1. ἐ-δι-δό-μεθα	ἐ-τι-θέ-μεθα	ἴ-έ-μεθα	ἴ-στά-μεθα
	2. ἐ-δί-δο-σθε	ἐ-τί-θε-σθε	ἴ-ε-σθε	ἴ-στα-σθε
	3. ἐ-δί-δο-ντο	ἐ-τί-θε-ντο	ἴ-ε-ντο	ἴ-στα-ντο

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πρὸς τὴν ἀνάγκην οὐδ' Ἄρης ἀντίσταται (*Σοφοκλῆς*). Проти доли навіть Арес не повстає.

Πρὸς στάθμη πέτρον τίθεσθαι, μή τι πρὸς πέτρῳ στάθμην (*Πλούταρχος*). Прикладати слід камінь до правіла, а не правіло до каменя. (Потрібно практику пристосовувати до теорії, а не навпаки).

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Δίκην ἄλλοις ἐπιτίθεναι ῥᾶόν ἐστι ἢ ἐπιτίθεσθαι. 2) Καῖσαρ ἐφαίνεται τῆς τυραννίδος ἐφιέμενος. 3) Καταλυθέντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὀλγαρχίαι ἐν ταῖς πλείσταις τῆς Ἑλλάδος πόλεσι καθίσταντο. 4) Χαλεπόν ἐστι μακρὰν συνήθειαν ἐν βραχεῖ ἀποτίθεσθαι. 5) Παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις οἱ νεώτεροι ἀνίσταντο τῶν πρεσβυτέρων πλησιαζόντων καὶ θάκων καὶ ὀδῶν ἐξίσταντο. 6) Νόμος ἦν τῶν Ἀθηναίων τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ νικήσαντι δραχμαὶ πεντακοσίαι διδόντων. 7) Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀκούσαντες, ὅτι Παυσανίας κρύφα συντιθέιτο τοῖς Πέρσαις εὐθὺς μεταπεψάμενοι αὐτὸν ἐζημίωσαν. 8) Εφόδιον εἰς τὸ γῆρας ἀεὶ κατατίθεσο. 9) Τίθεται

τοὺς νόμους ἐκάστη ἢ ἀρχὴ πρὸς τὸ αὐτῇ σύμφερον. 10) Τῷ Μίδᾳ ἐκείνῳ πάντα τὰ παρατιθέμενα ἐγένετο χρυσᾶ. 11) Οὗτοι κράτιστοι ἕκαστα γίνονται, οἳ ἂν ἀφέμενοι τοῦ πολλοῖς προσέχειν τὸν νοῦν, ἐπὶ ἂν ἔργον τράπωνται. 12) Οἱ Ἀθηναῖοι τοῖς μὲν Λακεδαιμονίοις ἐκόντες τὴν κατὰ γῆν ἡγεμονίαν ἀφείσαν, αὐτοὶ δὲ τῆς θαλαττοκρατίας ἐφίεντο.

Περὶ τῶν Αὐγέου βοσκημάτων

Πέμπτον ἐπέταξεν αὐτῷ ἄθλον τῶν Αὐγέου βοσκημάτων ἐν ἡμέρᾳ μία μόνον ἐκφορῆσαι τὴν ὄνθον· ἦν δὲ Αὐγέας βασιλεὺς Ἥλιδος, πολλὰς εἶχε βοσκημάτων ποιμένας. Τούτῳ προσελθὼν Ἡρακλῆς, οὐ δηλώσας τὴν Εὐρυσθέως ἐπιταγὴν, ἔφασκε μία ἡμέρᾳ τὴν ὄνθον ἐκφορῆσειν, εἰ δώσει τὴν δεκάτην αὐτῷ τῶν βοσκημάτων. Αὐγέας δὲ ἀπιστῶν ὑπισχνεῖται· μάρτυρα δὲ ποιούμενος Ἡρακλῆς τὸν Ἀλφειὸν ποταμὸν καὶ τὸν Πηγεῖον σύνεγγυς ῥέοντα παροχετεύσας ἐπήγαγεν, ἔκρουεν δι' ἄλλης ἐξόδου ποιήσας. Μαθὼν δὲ Αὐγέας, ὅτι κατ' ἐπιταγὴν Εὐρυσθέως τοῦτο ἐπιτετέλεσται, τὸν μισθὸν οὐκ ἀπέδιδото, προσέτι ἤρνετο καὶ μισθὸν ὑποσχέσθαι δώσειν.

(Ἀπολ. Βιβλ. μυθ., 42)

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Спартанці всі життєві блага ставили нижче за славу. 2) Піфагор учив, що душа переселяється в інші тіла. 3) Солон встановив закон, який накладав велике покарання на того, хто віддав свою дитину.

§ 195. Аорист медіального стану дієслів
δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴστημι

Форми медіального аориста утворюються безсполучниково від основи на повному ступені.

Особливістю форм дійсного способу дієслів *δίδωμι, τίθημι* є випадіння σ у закінченні 2-ї ос. одн. -σο та злиття голосних в ου: ἔδου < *ἔδοσο, ἔθου < *ἔθεσο.

Це ж явище має місце у 2-й ос. одн. наказового способу дієслів *δίδωμι, τίθημι, ἵημι*: δοῦ < *δοσο, θοῦ < *θεσο, οὔ < *εσο. У цих імперативних формах від дієслів, складених із префіксами, наголос падає на корінь, якщо префікс односкладовий, і – на префікс, якщо він двоскладовий: συνθοῦ, ἀπόδοῦ.

Σ Дієслово *ἴστημι* утворює форми за зразком аориста першого дієслів першої дієвідміни.

Indicativus

S.	1. ἐ-δό-μην	ἐ-θέ-μην	εἶ-μην	ἐ-στη-σά-μην
	2. ἔ-δου	ἔ-θου	εἶ-σο	ἐ-στή-σω
	3. ἔ-δο-το	ἔ-θε-το	εἶ-το	ἐ-στή-σα-το
P.	1. ἐ-δό-μεθα	ἐ-θέ-μεθα	εἶ-μεθα	ἐ-στη-σά-μεθα
	2. ἔ-δο-σθε	ἔ-θε-σθε	εἶ-σθε	ἐ-στή-σα-σθε
	3. ἔ-δο-ντο	ἔ-θε-ντο	εἶ-ντο	ἐ-στή-σα-ντο

Coniunctivus

S.	1. δῶ-μαι	θῶ-μαι	ῶ-μαι	στή-σω-μαι
	2. δῶ	θῆ	ῆ	στή-ση
	3. δῶ-ται	θῆ-ται	ῆ-ται	στή-ση-ται
P.	1. δῶ-μεθα	θῶ-μεθα	ῶ-μεθα	στη-σῶ-μεθα
	2. δῶ-σθε	θῆ-σθε	ῆ-σθε	στή-ση-σθε
	3. δῶ-νται	θῶ-νται	ῶ-νται	στή-σω-νται

Optativus

S.	1. δοί-μην	θεί-μην	εἶ-μην	στη-σαί-μην
	2. δοί-ο	θεί-ο	εἶ-ο	στή-σαι-ο
	3. δοί-το	θεί-το	εἶ-το	στή-σαι-το
P.	1. δοί-μεθα	θεί-μεθα	εἶ-μεθα	στη-σαί-μεθα
	2. δοί-σθε	θεί-σθε	εἶ-σθε	στή-σαι-σθε
	3. δοί-ντο	θεί-ντο	εἶ-ντο	στή-σαι-ντο

Imperativus

S.	2. δοῦ	θοῦ	οῦ	στή-σαι
	3. δο'-σθω	θέ-σθω	ἔ-σθω	στη-σά-σθω
P.	2. δό-σθε	θέ-σθε	ἔ-σθε	στή-σα-σθε
	3. δό-σθων	θέ-σθων	ἔ-σθων	στη-σά-σθων

Infinitivus

δό-σθαι θέ-σθαι ἔ-σθαι στή-σα-σθαι

Participium

δό-μενος,-η,-ον θέ-μενος,-η,-ον ἔ-μενος,-η,-ον στη-σά-μενος,-η,-ον

§ 196. Αοριστ πασιβνογο станυ διέσλιβ δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴσθημι

Дієвідмінювання в пасивному аористі відбувається за зразком дієслів першої дієвідміни, тому достатньо навести лише форми двох перших осіб у дійсному способі.

S.	1. ἔ-δό-θη-ν	ἔ-τέ-θη-ν	εἶ-θη-ν	ἔ-στά-θη-ν
	2. ἔ-δό-θη-ς...	ἔ-τέ-θη-ς...	εἶ-θη-ς...	ἔ-στά-θη-ς...

Σ У дієслова τίθημι кореневий приголосний θ внаслідок дисиміляції придихових переходить у τ; аналогічне явище збереження ознаки слабкого пасивного аориста має місце і в першій дієвідміні (див. § 133).

Π Α Ρ Ο Ι Μ Ι Α Ι Κ Α Ι Γ Ν Ω Μ Α Ι

Ὅς μέγα τὸ μικρόν ἐστιν ἐν καιρῷ δοθέν. Яким значним є (нехай навіть мале, але дане в потрібний момент).

Ὅτι παρέθεντο πολὺ, περισσότερον αἰτήσουσιν αὐτόν (Βίβλια). Кому багато дано, з того й більше вимагатимуть.

Вправа 1. Визначте омонімію форм:

δίδοσθε, ἦ, εἴμεθα, οὐ, τίθεσθε, στήσαι, εἰσθε, εἶτο.

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Ἐριχθόνιος λέγεται τὴν τῶν Παναθηναίων ἑορτὴν συστήσασθαι. 2) Πινδάρῳ ἐκ τῆς πατρῴας οἰκίας ἐκτεθέντι μέλιτται τροφοὶ ἦσαν ἀντὶ τοῦ γάλακτος παρατιθεῖσθαι

μέλι. 3) Οἱ Σπαρτιᾶται ἐν τοῖς πολέμοις τοὺς μὲν ἀντισταμένους ἀπέκτεινον, τῶν δ' εἰκόντων ἀφιείντο. 4) Ἡρακλῆς τὸ τοῦ Νεμείου λέοντος σῶμα ἐπὶ τοὺς ὤμους ἐπίθεσθαι λέγεται κομιῶν εἰς Μυκῆνας. 5) Εἰ διὰ τὴν ἐλπίδα τῶν μειζόνων τὰ ἐν χερσὶν ὄντα παρὰ μηδὲν ἔθου καὶ προείσο, δικαίως ἂν μῶρος ἐλέγου. 6) Πέρσαι θύουσιν ἐν καθαρῷ τούτῳ παραστησάμενοι ἱερὸν ἐστεμμένον. 7) Ζεὺς ὑπὸ τῆς μητρὸς κλαπεῖς καὶ εἰς τὴν Κρήτην ἐκτεθείς ὑπ' αἰγὸς ἀνατραφῆναι λέγεται. 8) Αἰσχρόν ἐστὶν ἐν ταῖς συμφοραῖς τοὺς φίλους προέσθαι. 9) Δαρεῖος συνιείς, ὅτι Ἰστιᾶλος μείζονος δυνάμεως, μετεστήσατο ἀφείτο αὐτὸν εἰς Σοῦσα καὶ οὐκέτι ἀφήκεν φοβούμενος, μὴ αὐτὸς κινδυνεύσῃ, εἰ ἐκείνον ἀφείῃ. 10) Κλεομένης σπονδᾶς ποτε ἑπτὰ ἡμερῶν συνθέμενος, τοῖς πολεμίοις ἐπέθετο τῇ τρίτῃ νυκτὶ εἰπών· "Οὐ γὰρ συνεθέμην σπονδᾶς ἑπτὰ νυκτῶν, ἀλλ' ἡμερῶν".

Θυμέ, θυμ', ἀμυχάνοισι κήδεσιν κυκώμενε,
ἄναδου, δυσμενῶν δ' ἀλέξευ προσβαλῶν ἐναντίον
στέρνον, ἐν δοκοῖσιν ἐχθρῶν πλησίον κατασταθεῖς
ἀσφαλέως· καὶ μήτε νικῶν ἀμφάδην ἀγάλλεο
μήτε νικηθεῖς ἐν οἴκῳ καταπεσῶν ὀδύρεο·
ἀλλὰ χαρτοῖσίν τε χαιρε καὶ κακοῖσιν ἀσχάλα
μὴ λίην· γίγνωσκε γ' οἶος ἀνθρωπος ἔχει.
(Ἀρχ. 67)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Тиранія тридцяти в Афінах була встановлена Лісандром. 2) Коли Сократа запитали, якої думки він про твори Геракліта, він відповів: "Те, що я зрозумів, – розумне; думаю, що й те, що я не зрозумів, – також".

**§ 197. Майбутній час, перфект і плюсквамперфект
медіального та пасивного станів
дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι**

Усі форми зазначених часів утворюються за зразками відповідних парадигм дієслів першої дієвідміни.

Futurum medii

S.	1. δώ-σ-ο-μαι	θή-σ-ο-μαι	ῆ-σ-ο-μαι
	2. δώ-σ-η ...	θή-σ-η ...	ῆ-σ-η ...

Futurum passivi

S.	1. δο-θή-σ-ο-μαι	τε-θή-σ-ο-μαι	έ-θή-σ-ο-μαι
	2. δο-θή-σ-η ...	τε-θή-σ-η ...	έ-θη-σ-η ...

- Σ Футуральні форми дієслова τίθημι дістають початковий кореневий звук τ внаслідок дисиміляції придихових.

Perfectum medi et passivi

S.	1. δέ-δο-μαι	τέ-θη-μαι	αδο	τέ-θει-μαι	εί-μαι
	2. δέ-δο-σαι ...	τέ-θη-σαι	"	τέ-θει-σαι ...	εί-σαι ...

Plusquamperfectum medii et passivi

S.	1. έ-δε-δό-μην	έ-τε-θεί-μην	εί-μην
	2. έ-δέ-δο-σο ...	έ-τέ-θει-σο ...	εί-σο ...

- Σ Форми пасивного перфекта та плюсквамперфекта від дієслова τίθημι маловживані і замінюються рівнозначними формами дієслова κείμαι *лежати* (див. § 208).

**§ 198. Дієслівні прикметники
дієслів δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴσθημι**

δο-τός, ή, όν	θε-τός, ή, όν	έ-τός, ή, όν	—
δο-τέος, έα, έον	θε-τέος, έα, έον	έ-τέος, έα, όν	στα-τέος, έα, έον

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Δίδοτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν (Βίβλια). Давайте, і вам буде дане.
Εὐχέσθε καὶ δοθήσεται ὑμῖν (Βίβλια). Просіть, і вам буде дане.

Вправа 1. Прочитайте і перекладіть, звертаючи увагу на омонімію форм:

1) Ἐμπεδοκλῆς ὁ φιλόσοφος τὴν αὐτῷ παραδεδομένην βασιλείαν παρητήσατο τὴν λιτότητα πλέον ἀγαπήσας. 2) Τῷ μὲν τὸ σῶμα διατεθειμένῳ κακῶς χρεῖα ἔστ' ἰατροῦ, τῷ δὲ τὴν ψυχὴν φίλου. 3) Γέλως μὴ πολὺς ἔστω, μηδ' ἐπὶ πολλοῖς, μηδ' ἀνειμένος. 4) Παρ' Αἰγυπτίοις τὸ τρίτον μέρος τῆς χώρας ἐδέδοτο τοῖς ἱερεῦσι πρὸς τὰς θεῶν θεραπείαν. 5) Παρμενίων Ἀλεξάνδρου παρήνει νύκτωρ ἐπίθεσθαι τοῖς Πέρσαις ἀπαρασκεύοις γὰρ καὶ τεταραγμένοις ἐπιθήσεσθαι. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο αἰσχρὸν εἶναι κλέψαι τὴν νίκην. 6) Δημοσθένης τὰδε ἔλεγεν· "Εἰ προησόμεθα, ὥσπερ πολλὰ ἤδη προείμεθα, καὶ τοὺς Ὀλυθίους, τί Φίλιππον κωλύσει ἐπιβῆναι ὅποι βούλεται;" 7) Οὐδαμῶς ἡμῖν μεταθετέον τοὺς σπουδαίους τρόπους οὐδὲ τοῦ πρέποντος ἀφεκτέον. 8) Ὑπ' ἀδίκου ἀνδρὸς οὔποτε δίκαιοι νόμοι τεθήσονται. 9) Οἱ Λακεδαιμόνιοι πολὺν χρόνον ἐφύλαττον τοὺς ὑπὸ Λυκούργου τεθειμένους νόμους. 10) Λακεδαιμονίοις τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ σείσαντος οἱ Εἰλωτες εἰς Ἰθώμην ἀπέστησαν. 11) Οὐχ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις τοὺς τῶν πόλεων νόμους τεθείκασι. 12) Μίνως καὶ Ῥαδάμανθυς τοὺς πονηροὺς καταδικασθέντες ταῖς Ἐρινύσι παραδόντες εἰς τὴν τῶν ἀσεβῶν χώραν ἐκπέμπουσιν.

Περὶ τοῦ Γορδίου δεσμοῦ

Ἀλέξανδρος ὡς ἐς Γόρδιον παρήλθε, πόθος λαμβάνει αὐτὸν ἀνελθόντα ἐς τὴν ἄκραν, ἵνα καὶ τὰ βασιλεία ἦν τὰ Γορδίου καὶ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ Μίδου, τὴν ἄμαξαν ἰδεῖν τοῦ Γορδίου καὶ τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀμάξης τὸν δεσμόν. Λόγος δὲ περὶ τῆς ἀμάξης ἐκείνης παρὰ τοῖς προσχώροις πολὺς κατείχε, Γόρδιον εἶναι τῶν πάλαι Φρυγῶν ἄνδρα πένητα καὶ ὀλίγην εἶναι αὐτῷ γῆν ἐργάζεσθαι καὶ ζεύγη βοῶν δύο· καὶ τῷ μὲν ἀροτριᾶν, τῷ δὲ ἀμαξεύειν τὸν Γόρδιον. Καὶ ποτε ἀροῦντος αὐτοῦ ἐπιπτήναι ἐπὶ τὸν ζυγὸν ἄετον καὶ ἐπιμῆναι ἔστε ἐπὶ βουλυτὸν καθήμενον· τὸν δὲ ἐκπλαγέντα τῇ ὄψει ἰέναι κοινώσοντα ὑπὲρ τοῦ θείου παρὰ τοὺς Τελμισσέας τοὺς μάντις· εἶναι γὰρ τοὺς Τελμισσέας σοφοὺς τὰ θεία ἐξηγεῖσθαι καὶ σφίσι ἀπὸ γένους δεδόσθαι αὐτοῖς καὶ γυναιξὶ καὶ παισὶ τὴν μαντείαν. Προσάγοντα δὲ κώμη τινὶ τῶν Τελμισσέων ἐντυχεῖν παρθενῷ ὕδρευομένη καὶ πρὸς ταύτην εἶπεν, ὅπως οἱ τὸ τοῦ ἀετοῦ ἔσχε· τὴν δὲ, εἶναι γὰρ καὶ αὐτὴν τοῦ μαντικοῦ γένους, θύειν κελεύσαι τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ, ἐπανελθόντα εἰς τὸν τόπον αὐτὸν καί, δεηθῆναι γὰρ αὐτῆς Γόρδιον τὴν θυσίαν συνεπισπωμένην, οἱ αὐτὴν ἐξηγήσασθαι, θυσαί τε, ὅπως ἐκείνη ὑπετίθετο, τὸν Γόρδιον καὶ συγγενέσθαι ἐπὶ γάμῳ τῇ παιδί καὶ γενέσθαι αὐτοῖν παῖδα Μίδαυ ὄνομα.

Ἔτι δὲ περὶ αὐτῶν τούτων βουλευομένοις ἐλθεῖν τὸν Μίδαυ ὁμοῦ τῷ πατρὶ καὶ μητρὶ καὶ ἐπιστῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῇ ἀμάξῃ· τοὺς δὲ συμβαλόντας τὸ μαντεῖον τοῦτον ἐκείνον γινώμαι ὄντα, ὄντινα ὁ θεὸς αὐτοῖς ἔφραζεν, ὅτι ἄξει ἡ ἄμαξα· καὶ καταστήσασθαι μὲν αὐτοὺς βασιλέα τὸν Μίδαυ, Μίδαυ δὲ αὐτοῖς τὴν στάσιν καταπαῦσαι

καὶ τὴν ἄμαξαν τοῦ πατρὸς ἐν τῇ ἄκρα ἀναθεῖναι χαριστήρια τῷ Διὶ τῷ βασιλεῖ ἐπὶ τοῦ ἀετοῦ τῇ πομπῇ. Πρὸς δὲ δὴ τούτοις καὶ τόδε περὶ τῆς ἀμάξης ἐμυθεύετο, ὅστις λύσειε τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀμάξης τὸν δεσμόν, τούτου χρῆναι ἄρξαι τῆς Ἀσίας. Ἦν δὲ ὁ δεσμός ἐκ φλοιοῦ κρανείας καὶ τούτου οὔτε τέλος οὔτε ἀρχὴ ἐφαίνετο. Ἀλέξανδρος δὲ ὡς ἀπόρως μὲν ἔχειν ἐξευρεῖν λύσιν τοῦ δεσμοῦ, ἄλυτον δὲ περιδεῖν οὐκ ἤθελε, μή τινα καὶ τοῦτο ἐς τοὺς πολλοὺς κίνησιν ἐργάσεται, οἱ μὲν λέγουσιν, ὅτι παίσας τῷ ξίφει διέκοψε τὸν δέσμον καὶ λελύσθαι ἔφη...

Καὶ γὰρ καὶ τῆς νυκτὸς ἐκείνης βρονταί τε καὶ σέλας ἐξ οὐρανοῦ ἐπεσήνηναν· καὶ ἐπὶ τούτοις ἔθου τῇ ὑστεραίᾳ Ἀλέξανδρος τοῖς φήνασι θεοῖς τά τε σήμεια καὶ τοῦ δεσμοῦ τὴν λύσιν.

(Ἄρρ. Ἄν. 2, 1–7)

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Пісістрат зберіг без змін більшість встановлених Солоном законів. 2) Ахілл, знаючи, що загине під Троєю, віддав все ж перевагу тому, щоб померти молодим, але прославившись, аніж старим і безславним.

§ 199. Перфект і плюсквамперфект активного стану дієслова ἴστημι

Перфектні та плюсквамперфектні форми дієслова ἴστημι мають неперехідне значення, тому вони є лише в активному стані. Поруч з формами за зразком слабого перфекта існують форми сильного перфекта, в яких закінчення приєднуються безпосередньо до основи на повному ступені.

Perfectum activi

Indicativus

S.	1. ἴσθη-κ-α	P.	1. ἴσθη-κ-α-μεν	або	ἴστα-μεν
	2. ἴσθη-κ-ας		2. ἴσθη-κ-α-τε	"	ἴστα-τε
	3. ἴσθη-κ-ει(ν)		3. ἴσθη-κ-α-σι(ν)	"	ἴστα-σι(ν)

Coniunctivus

S.	1. ἴσθη-κ-ω	P.	1. ἴσθη-κ-ω-μεν	або	ἴστώ-μεν
	2. ἴσθη-κ-ης				
	3. ἴσθη-κ-η		3. ἴσθη-κ-ω-σι(ν)	"	ἴστώ-σι(ν)

Optativus

Imperativus

S.	1. ἴσθη-κ-οι-μι	S.	2. ἴσθη-κε	або	ἴστα-θι
	2. ἴσθη-κ-οι-ς ...		3. ἴσθη-κ-έ-τω	"	ἴστά-τω

Infinitivus

ἴσθη-κ-έ-ναι або ἴστά-ναι

Participium

ἴσθη-κ-ώς, -υῖα, -ός або ἴστώς, -ῶσα, -ός

Plusquamperfectum

P. 3. εἰ-σθη-κ-ε-σαν або ἴστα-σαν

§ 200. Значення форм дієслова ἴστημι

Дієслово ἴστημι має особливості як в утворенні часових форм, так і їх значенні, що можна систематизувати у вигляді таблиці:

Перехідне значення

Неперехідне значення

Час/Стан Activum Medium Passivum Activum Medium Passivum

<i>Praesens</i>	ἵστημι <i>ставлю</i>	ἵσταμαι <i>ставлю для себе</i>	ἵσταμαι <i>мене став-</i> <i>лять</i>	–	ἵσταμαι <i>стою</i>	–
<i>Futurum</i>	στήσω <i>поставлю</i>	στήσομαι <i>поставлю</i>	σταθήσομαι <i>мене поста-</i> <i>влять</i>	–	στήσομαι <i>стану</i>	–
<i>Aoristus</i>	ἔστησα <i>я поста-</i> <i>вив</i>	ἔστήσαμην <i>поставив</i> <i>соби</i>	ἔστάθην <i>мене поста-</i> <i>вили</i>	ἔστην <i>я став</i>	–	–
<i>Perfectum</i>	–	–	–	ἔστηκα <i>я стою</i>	–	–
<i>Plusquamperfectum</i>	–	–	–	ἔσθηκειν <i>я стояв</i>	–	–

§ 201. Перфектні форми дієслів *τέθνηκα, δέδοικα*

У перфектних парадигмах для *τέθνηκα* *я вмер, я мертвий* від дієслова (ἀπο)θνήσκω *помирати* та для *δέδοικα* *я боюсь* від неуживаного у *praesens* дієслова δείδω *боятись* спостерігається такий самий паралелізм форм першого та другого перфектів, як і при дієвідмінюванні дієслова ἵστημι.

Perfectum

Indicativus

S. 1. τέθνηκ-α	P. 1. τέθνα-μεν
2. τέθνηκ-ας	2. τέθνα-τε
3. τέθνηκ-ε(ν)	3. τεθνήκ-α-σι(ν) або τεθνά-σι(ν)

Coniunctivus

Optativus

S. 1. τεθνήκ-ω	S. 1. τεθνα-ίη-ν
2. τεθνήκ-ης ...	2. τεθνα-ίη-ς ...

Imperativus

Infinitivus

S. 2. τέθνα-θι	τεθνηκ-έ-ναι або τεθνά-ναι
3. τεθνά-τω	

Participium

τεθνηκ-ώς, -ύια, -ός або τεθνε-ώς, -ῶσα, -ός

Plusquamperfectum

S. 3. ἐ-τεθνήκ-ει	P. 3. ἐ-τέθνα-σαν

У дієслова δέδοικα чергуються дві основи: δεδοι/δέδι.

Perfectum indicativi

S.	1. δέ-δοι-κ-α	αδο	δέ-δι-α	P.	1. δέ-δι-μεν
	2. δέ-δοι-κ-α-ς	"	δέ-δι-α-ς		2. δέ-δι-τε
	3. δέ-δοι-κ-ε(ν)	"	δέ-δι-ε(ν)		3. δε-δί-ασι(ν)

Plusquamperfectum

S.	1. ἐ-δε-δοί-κ-ει-ν	P.	3. ἐ-δέ-δι-σαν
	2. ἐ-δε-δοί-κ-ει-ς ...		

Coniunctivus

Optativus

Imperativus

S.	1. δε-δί-ω	S.	1. δε-δι-είη-ν	S.	2. δέ-δι-θι
	2. δε-δί-ης ...		2. δε-δι-είη-ς ...		3. δε-δί-τω

Infinitivus

Participium

δε-δοι-κ-ε-ναι	δε-δοι-κ-ώς, -υῖα, -ός
δε-δι-έ-ναι	δε-δι-ώς, -υῖα, -ός

Π Α Ρ Ο Ι Μ Ι Α Ι Κ Α Ι Γ Ν Ω Μ Α Ι

Ἐκ τοῦ μηδὲ ὄντος μηδὲ ὑφ'εστῶτος γενεῖσθαι. З нічого нічого не виникає (пор. лат.: ex nihilo nihil).

Τὴν αὐτοῦ σκιάν δέδοικεν. Він боїться власної тіні (лат.: umbram suam metuit).

Вправа 1. *Визначте граматичні категорії і значення форм:*

ἔστησαν, ἔστηκεν, δεδίωσιν, ἐστόσιν, ἐστηκόσιν, ἐδεδίει.

Вправа 2. *Прочитайте і перекладіть; підберіть, при можливості, відповідні паралельні особові форми до дієслів ἔστηκα, τέθηκα, δέδοικα:*

1) Εἰ βούλει ἄλλους παιδεύειν, τὴν σαυτοῦ σωφροσύνην παράδειγμα τοῖς ἄλλοις καθίστη. 2) Ὁ Διογένης ὄρων Μεγαρέας τὰ μακρὰ τεῖχη ἰστάντας· "᾿Ω μοχθηροί", ἔφη, "μὴ τοῦ μεγέθους προνοεῖτε τῶν τειχῶν, ἀλλὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν στησομένων". 3) Πολλοὶ δεδιότες μὴ ἀπέχθωνται κρύπτουσι τὴν ἀλήθειαν καὶ κολακεύουσι. 4) Τάνταλος, ὡς λέγουσιν, αἰεὶ διψῶν ἐν τῇ τοῦ Ἄιδου λίμνῃ ἔστηκεν. 5) Οὔστις ἂν πόλεως προεστάναι βούληται, πρότερον τῆς ἰδίας οἰκίας εὐ προεστάτω. 6) Οὐ

τεθνήσκειν οἱ ὑπὲρ τῆς πατρίδος τελευτήσαντες, ἀλλ' ἐν ταῖς τῶν μακάρων νήσοις διάγειν λέγονται. 7) Διογένει ἐν ἀγορᾷ ἀριστῶντι οἱ περιεστῶτες συνεχῆς ἔλεγον· "Κύον, κύον". Ὁ δέ· " Ὑμεῖς", ἔφη, "κύνες ἐστέ, οἱ μ' ἀριστῶντα περιέστατε". 8) Μιλτιάδης τοῦ στρατοῦ προεστῶς καλλίστην νίκην ἐνίκησεν. 9) Δημοκρίτος ὑποτίθεται τὰς τε ἀτόμους καὶ τὸ κενόν· αὐτὰ δὲ δίη φερόμεναι συνίστανται καὶ διίστανται. 10) Κούφως φέρειν δεῖ τὰς παρεστῶσας τύχας. 11) Οἱ δειλοὶ τὴν ἑαυτῶν σκιὰν δεδίασιν.

Τίς δὲ βίος, τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσεῆς Ἀφροδίτης;
τεθναίην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι,
κρυπταδίη φιλότης καὶ μείλιχα δῶρα καὶ εὐνή,
οἱ ἥβης ἄνθεα γίγνεται ἀρπαλέα
ἀνδράσιν ἠδὲ γυναυξίν. Ἐπεὶ δ' ὀδυνηρὸν ἐπέλθη
γῆρας, ὃ τ' αἰσχρὸν ὁμῶς καὶ καλὸν ἄνδρα τιθεῖ,
αἰεὶ μὲν φρένας ἀμφὶ κακαὶ τείρουσι μέριμναι,
οὐδ' ἀγῆας προσορῶν τέρπεται ἠελίου,
ἀλλ' ἐχθρὸς μὲν παισίν, ἀτιμαστὸς δὲ γυναυξίν·
οὕτως ἀργαλέον γῆρας ἔθηκε θεός.

(Μίμν. 1)

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) Ерiнiї доставляли померлих до Мiноса, суддi в Аiдi. 2) Не того боюсь, що не маю чого дати кожному iз друзiв, а того боюсь, що не маю їх достатньо.

§ 202. Дієслова I класу
ὀνίνημι, πίμπλημι, πίμπρημι, φημί

До дієслів I класу другої дієвідміни, окрім розглянутих δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἴστημι, належить ще вісім дієслів з основою на -α, які відмінюються за зразком дієслова ἴστημι. Дієслова ὀνίνημι, πίμπλημι та πίμπρημι в презентній основі мають редуплікацію.

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ὀ-νί-νη-μι <i>приносити</i> <i>користь</i>	ὀνα/η	ὀνήσω, ὀνήσομαι	ὠνήσα, ὠνήμην, ὠνήθην	
πί-μ-πλη-μι <i>наповнювати</i>	πλα/η, πληθ	πλήσω, πλησθήσομαι	ἔπλησα, ἐπλήσθην	πέπληκα, πέπλησμαι
πί-μ-πρη-μι <i>палити</i>	πρα/η, прρηθ	πρήσω	ἔπρησα, ἐπρήσθην	πέπρησμαι

Дієслово φημί *говорити* має дещо своєрідну парадигму, фонетичні та семантичні особливості деяких форм:

- ✓ двоскладові форми в індикативі презенса є енклітиками;
- ✓ футуральні та аористні форми мають значення *я підтвержу, я підтвердив*;
- ✓ форми імперфекта та інфінітива мають також значення аориста.

Парадигми дієслова φημί (осн. φαВ/η)

Praesens

<i>Indicativus</i>			<i>Coniunctivus</i>		
S.	1. φη-μί 2. φή-ς або φής 3. φη-σί(ν)	P.	1. φα-μέν 2. φα-τέ 3. φα-σί(ν)	S.	1. φῶ 2. φῆς 3. φη
		P.	1. φῶ-μεν 2. φῆ-τε 3. φῶ-σι(ν)		

<i>Optativus</i>		<i>Imperativus</i>	
S.	1. φα-ίη-ν 2. φα-ίη-ς 3. φα-ίη	P.	1. φα-ἴ-μεν 2. φα-ἴ-τε 3. φα-ἴ-ε(ν)
		S.	2. φά-θι 3. φά-τω
		P.	2. φά-τε 3. φά-ντων

Infinitivus

φά-ναι

Participium

φάς, φάσα, φάν або φάσκων, φάσκουσα, φάσκον

Imperfectum**Futurum****Aoristus**

S. 1. ἔ-φη-ν
2. ἔ-φη-ς, ἔ-φη-σθα
3. ἔ-φη

P. 1. ἔ-φα-μεν
2. ἔ-φα-τε
3. ἔ-φα-σαν

S. 1. φή-σ-ω
2. φή-σ-εις...

S. 1. ἔ-φη-σα
2. ἔ-φη-σας...

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Πτωχοῦ πῆρα οὐ πῖμπλαται. Торба жебрака не наповнюється.

Вправа 1. Прочитайте, проанализуйте форми і перекладіть:

1) Εἶθε ὄναιο τοὺς δυστυχοῦντας. 2) Τῇ αὐτῇ νυκτί, ἥπερ ἐγένετο Ἀλέξανδρος, Ἡρόστρατός τις τὸν νεῶν τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἐνέπηρσεν. 3) Πλάτων ἔφησε σφαιροειδῆ τὸν κόσμον εἶναι. 4) Θεμιστοκλῆς οὐδὲν ὦνητο οὔτε ἐκ τῆς ναυμαχίας τῆς περὶ Σαλαμίνα οὔτε ἐκ πρεσβείας τῆς εἰς Σπάρτην. 5) Οἱ Ἀθηναῖοι αὐτοχθόνες ἔφασαν εἶναι καὶ τὴν ἑαυτῶν πόλιν πρότερον οἰκισθῆναι τῶν ἄλλων. 6) Διογένης λύχνον μεθ' ἡμέρας πρήσας ἔφη· "Ἄνθρωπον ζητῶ". 7) Τόμυρις, ἡ τῶν Μασσαγετῶν βασιλεία, λέγεται τὴν Κύρου κεφαλὴν ἐνθέματος ἐμπηλησμένον λέγουσα τάδε· "Νῦν δὴ ἄπληστε ἐμπῖμπλασο". 8) Ὁ τοῦς ἐν τῷ πολέμῳ καλῶς τεθνεώτας οὐδεὶς ἂν ἠττηθῆναι φήσειε δικαίως· εὐκλεῆ θάνατον εἶλοντο. 9) Ἀλέξανδρος παραλούμενος ὑπὸ τῶν φίλων συνάγειν χρήματα εἶπεν· "Οὐδὲν ὦνησεν οὐδὲ Κροῖσος". 10) Τὸ δίκαιον μέγα ὀνίησι τοὺς ἀνθρώπους. 11) Ἀτέας ἔγραψε πρὸς τὸν Φίλιππον· "Σὺ μὲν ἄρχεις Μακεδόνων ἀνθρώποις πολεμῖν ἐπισταμένων· ἐγὼ δὲ Σκυθῶν, οἱ λυμῶ τε καὶ δίψει μάχεσθαι δύνανται". 12) Οἱ Πέρσαι ἐν τῷ πρὸς τοὺς Ἕλληνας πολέμῳ πολλοὺς τῶν θεῶν νεῶς ἐνέπηρσαν. 13) Οἱ Αἰγυνηταὶ ποτε ἐδυνήθησαν τὰ μέγιστα ἐν τοῖς Ἕλλησι· δύναμιν ναυτικὴν γὰρ μέγιστην εἶχον ἐν τῇ Ἑλλάδι. 14) Κῦρος Κλεάρχῳ συγγενόμενος ἠγάσθη αὐτὸν καὶ ἔδωκεν αὐτῷ μυρίους δαρεικοὺς.

Περὶ Ἀλεξάνδρου

Ἐπεὶ Ἀλέξανδρος, ὁ Φιλίππου καὶ Ὀλυμπιάδος υἱός, εἰς τὴν τῶν Μακεδόνων ἀρχὴν κατέστη, οἱ Ἕλληνες, εἰς Ἴσθμόν συλλεγέντες, αὐτὸν ἡγεμόνα ἀνηγόρευσαν ἐπὶ τοὺς Πέρσας. Ὁ δέ, τοῖς Πέρσαις μαχόμενος, ἀγαστὰ ἔργα ἔπραξε καὶ βίον βιοὺς βραχύν, ὅμως πλείστων καὶ μεγίστων πράξεων αὐτὸν ἐνέπληρσεν. Ἀλλὰ μὴν, τῆς ὕβρεως πλησθεὶς οὐδ' ἑαυτοῦ κρατῶν, πολλὰ ἐποίησεν, ἀφ' ὧν οὐδὲν ὦνητο, οὐδ' ὦνησεν οὐδένα.

Καταδιώκων δὲ τὸν Δαρεῖον Κοδομάννον, εἰς Πέρσας ἦλθε καὶ τὰ βασιλεία ἐμπιμπράναι ἐβούλετο. Ἀπὸ ταύτης τῆς γνώμης ἀφίστη τὸν βασιλέα Παρμενίων καί· "Οὐ καλόν", ἔφη, "ὦ βασιλεῦ, τὰ σαυτοῦ γ' ὄντα ἤδη κτήματα διαφθεῖρειν καὶ δὴ καὶ φαίη ἂν τις, ὡς οὐδ' ἔγνωσ τῆς Ἀσίας ἀρχὴν κατέχειν, ἀλλ' ἐπῆλθες μόνον διαφθερῶν". Τοιαῦτα δὲ καὶ ἄλλοι οἱ φίλοι ἔφασαν, ἀλλ' οὐκ ἐπέισαντο τὸν βασιλέα. Τῷ δὲ Παρμενίῳ ἀπεκρίνατο ὁ Ἀλέξανδρος· "ὦ Παρμενίων, μάταια ἔφησθα, τὰ γὰρ

ἐμπρήσω, βούλομαι δὲ τιμωρήσασθαι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὧν ἱερά τε καὶ πόλεις
ἐνεπρήσθησάν ποτε ὑπὸ τῶν Περσῶν".

Ἄνθρωπος ἐὼν μήποτε φάσης ὃ τι γίνεται αὔριον,
μηδ' ἄνδρα ἰδὼν ὄλβιον, ὅσον χρόνον ἔσσειται·
ὡκεία γὰρ οὐδὲ ταινυπτερύγου μυίας
οὕτως ἂ μεταστάσις.

(Σιμ. 6)

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Данаїди були покарані вічно наповнювати бездонну бочку. 2) Анталкід сказав афінянину, який називав спартанців неосвіченими: "Ти маєш рацію, але наша неосвіченість виявилась корисною, бо ми єдині з греків не навчилися нічому ганебному від вас".

§ 203. Διєσлова I κλαсу
ἄγαμαι, δύναμαι, ἐπίσταμαι, κρέμαμαι

До I κλαсу другої дієвідміни належать також відкладні дієσлова без редуπликації в презентній основі:

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἄγαμαι	ἄγαВ	ἄγάσομαι	ἠγάσθην	–
<i>захоплюватися</i>				
δύναμαι	δυναВ/η	δυνήσομαι	ἔδυνήθην, ἔδυνάσθην	δεδύνημαι
<i>могти</i>				
ἐπίσταμαι	ἐπίσταВ/η	ἐπιστήσομαι	ἠπιστήθην	–
<i>знати</i>				
κρέμαμαι	κρεμαВ/η	κρεμήσομαι	ἔκρεμασάμην	–
<i>висіти</i>				

Σ Δієвідміна цих дієσлів та медіальних форм дієσлова *ὀνίνημι* має особливості:

- 1) у кон'юнктиві й оптативі наголос відсувається до початку слова: наприклад, *δύνωμαι, ἐπίστωμαι, δύναιτο, ἐπίσταιτο*;
- 2) у 2-й ос. одн. презентного імператива та імперфекта закінчення -σο втрачає σ: *ἐπίστω < *ἐπίστασο, ἠπίστω < *ἠπίστασο*.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Αἱ ἀκόναι αὐταὶ τεμεῖν οὐ δύναται. Точильні камені самі різати не можуть (теорія не може замінити практику).

Πολλ' ἐπίστατο ἔργα, κακῶς δ' ἐπίστατο πάντα (*Πλάτων*). Багато справ знати – погано знати всі.

Ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω (*Βιβλία*). Хто може вмістити – нехай вмістить.

Вправа 1. *Прочитайте і перекладіть:*

1) Ὁς ἂν κτᾶσθαι τε πλείστα δύνηται σὺν τῷ δικαίῳ χρῆσθαι τε πλείστοις σὺν τῷ καλῷ, τοῦτον ἐγὼ εὐδαιμονέστατον νομίζω. 2) Εὖνους φίλος πάσαν λύπην ἂν ἐπίσταιτο θεραπεύειν. 3) Πρὸς δύσκολον ἠκων ἰατρὸς ὀψόμενος αὐτοῦ καὶ ἔλεγεν· "Κακῶς πυρέττεις". Ὁ δὲ δυσχεραίνων ἔλεγεν· "Εἰ σὺ δύνασαι πυρέττειν βέλτιον, ἰδοὺ κλίνη, κατακλιθεῖς πύρεττε". 4) Τὸ χρυσόμαλλον ἐν Κόλχοις ἐκρέματο ἐκ δρυὸς ἐν τῷ Ἄρεως ἄλσει. 5) Πᾶς τις ἂν ἄλλους ὠφελεῖν δύναιτο, εἰ βούλοιτο.

6) Διονυσίου κελεύσαντος ὑπὲρ τῆς Δαμοκλέους κεφαλῆς ξίφος ἐκ τριχὸς ἐκρεμάσθη.
7) Οἱ Κύρω ὁμιλοῦντες πάντες ἀγασθῆναι αὐτοῦ τὸν τρόπον λέγονται. 8) Ζῶμεν γὰρ οὐχ ὡς θέλομεν, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα. 9) Οἱ Ἀθηναῖοι ἐψηφίσαντο Αἰγινήτων ἑκάστῳ τὸν μέγαν ἀποκόψαι τῆς χειρὸς δάκτυλον τῆς δεξιᾶς, ἵνα δόρυ μὲν βαστάζειν μὴ δύναιντο, κώπην δὲ ἐλαύνειν δύναιντο. 10) Οὐδεὶς τὸ μέλλον ἀσφαλῶς ἐπίσταται.

Εἰμὶ δ' ἐγὼ θεράπων μὲν Ἐνυαλίῳ ἄνακτος,
καὶ Μουσέων ἔρατὸν δῶρον ἐπιστάμενος.
(Ἀρχιλ. 1)

Αὐτίκα μοι κατὰ μὲν χροίην ῥέει ἄσπετος ἰδρώς,
πτοιῶμαι δ' ἔσορων ἄνθος ὀμηλικῆς
τερπνὸν ὁμῶς καὶ καλόν, ἐπεὶ πλέον ὠφέλεν εἶναι·
ἀλλ' ὀλιγοχρόνιον γίγνεται ὥσπερ ὄναρ
ἦβη τιμήεσσα· τὸ δ' ἀργαλέον καὶ ἄμορφον
γῆρας ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτίχ' ὑπερκρέμαται,
ἐχθρὸν ὁμῶς καὶ ἄτιμον, ὃ τ' ἄγνωστον τιθεῖ ἄνδρα,
βλάπτει δ' ὀφθαλμοὺς καὶ νόον ἀμφιχυθέν.
(Μίμν. 5)

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Коли Піндара запитали, чому, пишучи пісні, він сам не вмів співати, він відповів: "І кораблебудівники, виготовляючи кермо, не знають кораблеводіння". 2) Потрібно, щоб кожен громадянин міг і підкорятись, і керувати.

§ 204. Дієслово οἶδα

Дієслово οἶδα за походженням є перфектною формою із значенням теперішнього часу (порівняйте в лат. мові perfectum пові я знаю, тобто я довідався і тепер знаю). Його форми утворюються від різних основ: Фоδ, Феδ, Fδ, причому корінь ἰδ < Fδ є омонімічним і близьким семантично до основи аориста ἰδ (εἶδον) від ὀράω бачити (пор. лат. vidi).

Перед τ, θ, μ та α кінцевий δ основи переходить у σ (№ 28, 63).

Perfectum

Indicativus

S.	1. οἶδ-α	P.	1. ἴσ-μεν
	2. οἴσ-θα		2. ἴσ-τε
	3. οἶδ-εν		3. ἴσ-α-σι(ν)

Coniunctivus

S.	1. εἶδ-ῶ	P.	1. εἶδ-ῶ-μεν
	2. εἶδ-ῆς		2. εἶδ-ῆ-τε
	3. εἶδ-ῆ		3. εἶδ-ῶ-σι(ν)

Optativus

S.	1. εἶδ-εἶη-ν	P.	1. εἶδ-εἶ-μεν	(εἰδείημεν)
	2. εἶδ-εἶη-ς		2. εἶδ-εἶ-τε	(εἰδείητε)
	3. εἶδ-εἶη		3. εἶδ-εἶ-εν	(εἰδείησαν)

Imperativus

S.	2. ἴσ-θι	P.	2. ἴσ-τε
	3. ἴσ-τω		3. ἴσ-των

Infinitivus

εἰδέειναι

Participium

m εἶδ-ώς, -ότος; *f* εἶδ-ύια, -ύιας; *n* εἶδ-ός, -ότος

Plusquamperfectum

S.	1. ἤδ-η	або	ἤδ-ει-ν	P.	1. ἤσ-μεν	або	ἤδ-ε-μεν
	2. ἤδ-η-σθα	"	ἤδ-ει-ς		2. ἤσ-τε	"	ἤд-ε-τε
	3. ἤд-ει(ν)	"	ἤд-ει		3. ἤσαν	"	ἤд-ε-σαν

Futurum

S. 1. εἴ-σ-ο-μαι або εἰδή-σ-ο-μαι ...

Οὐκ ἔστιν εἰδῆναι ἀλλήλους πρὶν τοὺς λεγομένους ἄλας συναναλώσαι. Не можна пізнати один одного раніше, аніж з'ївши разом пуд солі.

Τὸ λευκὸν εἰδέναι. Знати біле (вміти відрізнити правильне від хибного).

ἽΟ χρῆσιμ' εἰδῶς, οὐχ ὁ πολλ' εἰδῶς, σοφός (*Αἰσχύλος*). Розумний – не той, хто знає багато, а той, хто знає потрібне.

Οἶδα μ' οὐδέν εἰδῶτα (*Σωκράτης*). Знаю, що нічого не знаю (лат. scio me nihil scire).

Вправа 1. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Εἰδότες ἀμαρτάνοντες μείζονος ζημίας ἄξιοί εἰσιν ἢ μὴ εἰδότες. 2) Ὁ μὲν τὸ ὅλον εἰδῶς εἰδείη ἂν καὶ τὸ μέρος, οἱ δὲ μόνον τὸ μέρος εἰδότες οὐκέτι ἴσασι τὸ ὅλον. 3) Σωκράτης πάντα μὲν ἠγείτο θεοὺς εἰδέναι· τὰ τε λεγόμενα καὶ τὰ πραττόμενα καὶ τὰ σιγῇ βουλευόμενα. 4) Ἴσθι, ὅτι ὅστις μᾶλλον εἰδέναι ζητεῖ τὰ τῶν θεῶν, τοσοῦτῳ ἦττον εἴσεται. 5) Οὐδέν γλυκύτερόν ἐστιν ἢ παντ' εἰδέναι. 6) Δημοσθένης πρὸς κλέπτῃν εἰπόντα· "Οὐκ ἦδειν, ὅτι σὸν ἐστίν". "Ὅτι δὲ ἔφη, "σὸν οὐκ ἐσ- τιν, ἦδεις". 7) Ὁ μὴδὲν εἰδῶς οὐδὲν ἔξαμαρτάνει. 8) Σωκράτης τοὺς ἐταί- ρους ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου αὐτὸν ἐκκλέψαι βουλομένους ἠρώτησεν, εἰ που εἰδείεν τι χωρίον ἔξω τῆς Ἀττικῆς, εἴηθα οὐ προσβατὸν θανάτῳ. 9) Σπαρτιάτης τις πωλούμενος ἐρωτήσαντός τινος, τί εἰδείη, ἀπεκρίνατο· "Ἐλευθερὸς εἶναι". 10) Καίπερ πολλὰ εἰδότες οὐκ ἴστε πάντα. 11) Κύρω τῷ ἀρχαίῳ ἐθελήσαντες ἐπέειθοντο οἱ μὲν οὐδ' ἑωρακότες πωποτ' αὐτόν, οἱ δὲ καὶ εὖ εἰδότες, ὅτι οὐδ' ἂν ἴδοιεν.

Περὶ τοῦ εἰδέναι τοῦ ἀνθρώπινου

Πολλάκις οἱ ἄνθρωποι, καίπερ πολλὰ εἰδότες, οὐ σοφοὶ εἰσιν." Ἴσθι γάρ, ὦ παῖ, ὅτι ἄμεινόν ἐστιν ὀλίγα εὖ εἰδέναι ἢ πολλὰ μὴδ' ὀρθῶς. Ἄρ' οὐκ οἶσθα, ὅτι πάντα εἰδέναι τῷ ἀνθρώπῳ ἀδύνατόν ἐστιν, μόνοι γὰρ οἱ θεοὶ πάντα ἴσασιν. Εἰ δὴ καὶ οἱ ἄνθρωποι πάντα ἠδεσαν, δυστυχεῖς ἂν ἦσαν. Καὶ τοῦτο ἴσθι, ὅτι ὅσω τις μᾶλλον εἰδέναι σπεύδει τὰ τῶν θεῶν, τοσοῦτῳ περ ἦττον εἴσεται. Ἦ που δικαίως Σωκράτης ὑπὸ τοῦ ἐν Δελφοῖς θεοῦ πάντων ἀνθρώπων σοφώτατος ἐκρίθη, διότι ἔλεγεν αὐτὸ τοῦτ' εἰδέναι, ὅτι οὐδὲν εἰδείη.

Вправа 2. Перекладіть грецькою мовою:

1) Арістотель сказав, що всі люди від природи прагнуть до знань. 2) Ніхто не знає майбутнього. 3) На запитання, чому оракул Аполлона назвав Сократа наймудрішим з людей, філософ відповів: "Бо я знаю, що нічого не знаю, інші ж вважають, що знають".

§ 205. Дієслова εἰμί⁸⁴ та χρή

Χρή, за походженням невідмінюваний іменник *потреба*, розглядається як безособове дієслово 3-ї особи однини теперішнього часу, оскільки при цьому мається на думці форма ἐστί (χρή ἐστί *ε* *потреба, потрібно*), яка пропускається.

Χρή може з'єднуватися з іншими формами дієслова εἰμί, утворюючи такі часові форми:

<i>coniunctivus praesentis</i>	– χρῆ	(< χρή та ἦ)
<i>optativus praesentis</i>	– χρέη	(< χρή та εἶη)
<i>infinitivus</i>	– χρῆναι	(< χρή та εἶναι)
<i>participium</i>	– χρεών	(< χρή та ὢν)
<i>imperfectum</i>	– χρῆν або ἐχρῆν	(< χρή та ἦν)
<i>futurum</i>	– χρέσται	(< χρή та ἔσται)

Σ Після χρή завжди вживається зворот accusativus cum infinitivo.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Βίας παρούσης οὐδὲν ἰσχύει νόμος. Там, де панує насильство, закон – безсилий.

“Ἄμα μῦθος ἔην (= ἦν), τετέλεστο δὲ ἔργον (Ὅμηρος). Сказано – зроблено (лат. dictum – factum).

Οὐκ ἐστί μοίρας τοῦ χρεών τ' ἀπαλλαγὴ (Εὐριπίδης). Від долі й необхідності – не втекти.

Вправа 1. *Прочитайте, зробіть граматичний аналіз і перекладіть:*

1) Μὴ λέγε, τίς ἦσθα πρότερον, ἀλλὰ νῦν τίς εἶ. 2) Πάντες οἱ παρόντες καὶ οἱ ἀπόντες φίλοι, χαίρετε. 3) Οὐδενὸς χρή πράγματος τὸν εὖ ποιοῦντα ἀπογινῶναι ποτε. 4) Παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις τρεῖς χοροὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἦδον ὁ μὲν τῶν γερόντων· "ἡμεῖς ἡμεῖν", ὁ δὲ τῶν ἀνδρῶν· "ἡμεῖς γ' ἐσμέν", ὁ δὲ τῶν παίδων· "ἡμεῖς γ' ἐσόμεθα". 5) Ἐὰν ἦς φιλομαθής, ἔσει πολυμαθής. 6) Σύνεστε τοῖς ἀγαθοῖς, μήποτε δὲ συνείητε τοῖς κακοῖς. 7) Σπαρτιάτης τις ἀκούσας, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτῷ ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ, ἔλεγεν· "Πάλαι ἦδειν, ὅτι τελευτήσαι αὐτὸν χρεῖη". 8) Πύρρου κατακαλοῦντος Γάϊον Φαβρίκιον μείναι παρ' αὐτῷ καὶ μετέχειν τῆς ἡγεμονίας, οὕτως ἀπεκρίνατο· "Οὐ λυσιτελές σοι ἔσται τοῦτο καὶ ἐν ὀλίγῳ μεταμελήσει· οἱ γὰρ Ἕπειῶται, ἐὰν ἀμφοτέρους γινῶσιν ἡμᾶς, ὑπ' ἐμοῦ βασιλεύεσθαι ἢ ὑπὸ σοῦ ἐθελήσουσιν;"

Ἀλώπηξ καὶ βάτραχος

Βάτραχος πᾶσιν, ὅσα συνῆν αὐτῷ ζῶα, ἔλεγεν· "Οὐκ ἦσαν ἐν τῇ γῆ τοιοῦτοι ἰατροί, οἳ ἐγὼ εἶμι. Νῆ Δία, ἔγωγε δεύτερος ἂν εἶην μετὰ τὸν Ἀσκληπιόν. Πάντες δὴπου ἂν ἦτε ἀνάπηροι, εἰ μὴ συνῆν ὑμῖν ὡς ἰατρός. Χρὴ τοίνυν τιμᾶσθαι με". Παροῦσα δ' ἀλώπηξ ἐνόμισε χρῆναι τὴν τοῦ βατράχου ἀλαζονείαν ἐξελέγχειν καί· "Τί", ἔφη, "ἀλλοτρίων νόσων ἰατρός εἶ; Πρῶτον τοῦ σοῦ ποδὸς ἰατρός ἴσθι. Ἐχρῆν οὖν σε πρῶτον ἰᾶσθαι σεαυτόν, χωλὸν ὄντα".

Ὁ μῦθος δηλοῖ, ὅτι, ἐὰν μὴ πρόχειρος ἦ ἡ πείρα, πᾶς λόγος ἀργὸς ἔσται.

(Αἴσωπος)

Вправа 2. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Лакедемонці ухвалили: "Якщо Александр хоче вважатися богом, нехай буде богом". 2) Коли Клеанта запитали, як стати багатим, він відповів, що потрібно бути бідним на пристрасті.

§ 206. Дієслово εἶμι

В аттичному діалекті форми теперішнього часу дійсного способу дієслова εἶμι мають футуральне значення *я піду* і вживаються як майбутній час до дієслова ἔρχομαι, тоді як в іонійському діалекті та койне існує окрема форма ἐλεύσομαι, а аттичний імперфект ἦα замінено формою ἤρχομην. У кон'юнктиві, оптативі та дієприкметнику теперішнього часу означають як теперішню, так і майбутню дію.

- Σ В індикативі та імперативі теперішнього часу форм εἶμι з префіксами наголос зміщується на префікс: ἄπειμι, ἄπεισι, ἄπιθι, але в імперфекті його рецесія обмежена авгментом: ἀπῆα, ἀπῆμεν.

Indicativus

S.	1. εἶ-μι	P.	1. ἴ-μεν
	2. εἶ		2. ἴ-τε
	3. εἶ-σι(ν)		3. ἴ-ασι(ν)

Coniunctivus

S.	1. ἴ-ω	P.	1. ἴ-ω-μεν
	2. ἴ-ης		2. ἴ-η-τε
	3. ἴ-η		3. ἴ-ω-σι(ν)

Optativus

S.	1. ἴ-οι-μι	P.	1. ἴ-οι-μεν
	2. ἴ-οι-ς		2. ἴ-οι-τε
	3. ἴ-οι		3. ἴ-οι-εν

Imperativus

S.	2. ἴ-θι	P.	2. ἴ-τε
	3. ἴ-τω		3. ἴ-ό-ντων

Infinitivus

ἰ-έναι

Participium

ἰών, ἰούσα, ἰόν
gen. ἰόντος, ἰούσης, ἰόντος

Adiectivum verbale

ἰ-τέον або ἰτητέον

Imperfectum

S.	1. ἦ-α,	або	ἦ-ειν	P.	1. ἦ-μεν
	2. ἦ-εισθα	"	ἦ-εις		2. ἦ-τε
	3. ἦ-ει-ν,	"	ἦ-ει		3. ἦ-σαν або ἦσαν

- Σ Омонімічними є багато форм дієслів з префіксами: πάρ-εμι (παρά + εἶμι) *бути присутнім*, πάρ-εμι (παρά + εἶμι) *проходити мимо* та παρίημι *відпускати, дозволяти*.

Вправа 1. Визначте значення омонімічних форм:

εἶ, ἴτε, εἶην, ἦτε, ὄντων, ἰόντων.

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Οὐ μάντις λέγονται ἄλλοις μὲν προαγορεύειν τὸ μέλλον, ἑαυτοῖς δὲ οὐ προορᾶν τὸ ἐπιόν. 2) Μοχθηροῦ τινος ἐπιγράψαντος ἐπὶ τὴν οἰκίαν μηδὲν εἰσίτω κακόν, Διογένης· "Ὁ οὖν κύριος τῆς οἰκίας", ἔφη, "ποῦ εἴσεισιν". 3) Ὁ Κέρβερος ἡμέρος ἦν, εἴ τις "Αἶδου εἰσίει, ἐξιέναι δ' οὐδένα εἶα. 4) Ὅταν τις ἐξίη ἐκ τῆς οἰκίας, ζητεῖτω πρότερον, τί μέλει πράττειν .καὶ ὅταν εἰσέλθῃ πάλιν, ζητεῖτω, τί ἔπραξεν. 5) Οἱ πολέμιοι ἤδη ἐπῆσαν, οἱ δ' ἡμέτεροι σύμμαχοι οὐκέτι παρήσαν. 6) Λυκοῦργον εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν εἰσιόντα προσειπεῖν λέγεται ὁ θεός· "Φροντίζω, πότερα θεόν σε εἶπω ἢ ἄνθρωπον". 7) Δημήτηρ μετὰ λαμπάδων νυκτός τε καὶ ἡμέρας κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν περιήει ζητοῦσα Περσεφόνην τὴν θυγατέρα.

Φιλόξενος καὶ Διονύσιος

Ἐπεὶ Φιλόξενος τῶν τοῦ Διονυσίου ποιημάτων κατεγέλασεν, οὗτος ὀργισθεὶς· "Εἰς τὰς λιθοτομίας", ἔφη, "ἄπιθι". Ὁ δ' ἀπῆει ῥαδίως φέρων, μετὰ γὰρ ὀλίγον χρόνον ἀνιέναι ἐπίστευεν. Ἐπεὶ δὲ τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ πάλιν εἰς ἀκρόασιν τῶν ποιημάτων ἐκλήθη, ὀλίγον μείνας ἀνέστη ὡς ἀπιών. Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Διονυσίου· "Ποῖ δὴ νῦν εἶ", οὗτος· "Εἰς τὰς λιθοτομίας".

§ 207. Дієслово κάθημαι

Складене дієслово κάθημαι (< κατά і ἦμαι– форми, вживаної лише в поезії) за походженням perfectum medii з презентним значенням. Основа його ἕσ- бере витoki з індоєвропейського кореня *sed (пор. лат. sedeo).

Perfectum–praesens

Indicativus

Imperativus

S.	1. κάθ-η-μαι	P.	1. καθ-ή-μεθα	S.	2. κάθ-η-σο	P.	2. κάθ-η-σθε
	2. κάθ-η-σαι		2. κάθ-η-σθε		3. καθ-ή-σθω		3. καθ-ή-σθω
	3. κάθ-η-ται		3. κάθ-η-νται				

Infinitivus

Participium

καθ-ή-σθαι	καθ-ή-μενος, -μένη, -μενον
------------	----------------------------

Plusquamperfectum–imperfectum

S.	1. ἐ-καθ-ή-μην	αὐτο	καθ-ή-μην	P.	1. ἐ-καθ-ή-μεθα	αὐτο	καθ-ή-μεθα
	2. ἐ-κάθ-η-σο	"	καθ-ή-σο		2. ἐ-κάθ-η-σθε	"	καθ-ή-σθε
	3. ἐ-κάθ-η-το	"	καθ-ή-το, καθ-ήσ-το		3. ἐ-κάθ-η-ντο	"	καθ-ή-ντο

§ 208. Дієслово κείμαι

Дієслово κείμαι (осн. κεί-) має перфектну форму із значенням теперішнього часу і замінює форми perfectum passivi дієслова τίθημι. При наявності префікса в дійсному та наказовому способах теперішнього часу наголос ставиться на ньому: παρά-κειμαι, παρά-κεισο, але παρακείσθαι).

Perfectum–praesens

Indicativus

Imperativus

S.	1. κεί-μαι	P.	1. κεί-μεθα	S.	2. κεί-σο	P.	2. κεί-σθε
	2. κεί-σαι		2. κεί-σθε		3. κεί-σθω		3. κεί-σθω
	3. κεί-ται		3. κεί-νται				

Coniunctivus

Optativus

S. 3. κέ-η-ται P. 3. κέ-ω-νται S. 3. κέ-οι-το

Σ У формах кон'юнктива та оптатива інтервокальна ι перейшла в j, яка згодом зникла: κήται < *κειηται, κέοιτο < *κειοιτο.

Plusquamperfectum–imperfectum

Futurum

S. 1. ἐ-κεί-μην	P. 1. ἐ-κεί-μεθα	S. 1. κεί-σ-ο-μαι	P. 1. κει-σ-ό-μεθα
2. ἔ-κει-σο	2. ἔ-κει-σθε	2. κεί-σ-η	2. κεί-σ-ε-σθε
3. ἔ-κει-το	3. ἔ-κει-ντο	3. κεί-σ-ε-ται	3. κεί-σ-ο-νται

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Τὸ μηδὲν ἀμαρτάνειν ἔξω τῆς φύσεως κέται τῆς ἀνθρωπίνης (*Θουκυδίδης*). Ні в чому не помилятися – понад людську природу (пор. лат.: *ergare humanum est* – людині властиво помилятися).

Ἡ κύων ἐν φάντῃ κατακειμένη (*Λουκιανός*). Собака, яка лежить в яслах (собака на сіні).

Ἄλλ' ἐπ' ἄλλῃ φάρμακον κέται νόσῳ (*Εὐριπίδης*). Для кожної хвороби – свої ліки.

Μὴ κινεῖν εὐ κείμενον (*Πλάτων*). Не зачіпати ризикованих питань.

Ἐπὶ χοίνικος καθῆσθαι (*Πλούταρχος*). Сидіти на хеніку (тобто їсти дармовий хліб).

Ἦδη καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τῶν δένδρων κέται (*Βιβλία*). Сокира вже лежить біля коріння (вирішальний момент настав).

Вправа 1. *Прочитайте, зробіть граматичний розбір і перекладіть:*

1) Περσεὺς Ἀνδρομέδαν τῷ κῆτει, ὃ Ποσειδῶν ἐπεμψεν, ἐκκειμένην ἀπέλυσεν. 2) Ἐέρξης ὑπὸ τῷ ὄρει τῷ ἀντίον Σαλαμῖνος καθῆστο ἐν χρυσῷ δίφρῳ θεασόμενος τὴν ναυμαχίαν. 3) Ἐν τῷ παρὰ Σεύθῃ δείπνῳ καθῆντο οἱ Θρᾶκῆς τε καὶ οἱ Ἕλληνας κύκλῳ καὶ τρίποδες παρετέθησαν πᾶσι κρεῶν μεστοὶ νενεμημένων. 4) Ἀπελλῆς, ὁ ζωγράφος, ἐρωτηθεὶς, διὰ τί τὴν τύχην καθήμενῃ ἔγραψεν "Οὐχ ἔστηκε γάρ", ἔφη. 5) Ἡ κύων ἡ ἐν φάντῃ κατακειμένη οὔτε αὐτῇ τῶν κριθῶν ἐσθίει, οὔτε τῷ ἵππῳ δυναμένῳ φαγεῖν ἐπιτρέπει. 6) Ἡ Μεσοποταμία ἀπὸ τοῦ κείσθαι μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Τίγρητος ὠνόμασται. 7) Στέφανος ἐλαίας ἐπέκειτο τῇ τοῦ Ὀλυμπιονίκου κεφαλῇ. 8) Κῦρος μεταπεμφόμενος τοὺς τῶν Ἑλλήνων στρατηγούς ἔλεξεν, ὅτι ἡ ὁδὸς πρὸς βασιλέα μέγαν εἰς Βαβυλῶνα κέοιτο. 9) Δικαίῳ νόμος οὐ κέται, ἀνόμοις δέ. 10) Πλάτων λέγει ἅμα ἡμῖν παρακείσθαι λύπας τε καὶ ἡδονάς.

Αἱ Λακεδαιμονίων μητέρες

Αἱ Λακεδαιμονίων μητέρες, ὅσαι ἐπυνθάνοντο τοὺς παῖδας αὐτῶν ἐν τῇ μάχῃ κείσθαι, ἀφικόμεναι τὰ τραύματα αὐτῶν ἐπεσκόπουν τὰ τε ἔμπροσθεν καὶ τὰ

ὄπισθεν καὶ εἰ ἦν πλείω τὰ ἐναντία, γαυρούμεναι καὶ σεμνὸν ἄμα καὶ βλοσυρὸν ὀρώσαι τοὺς παῖδες εἰς τὰς πατρώας ἔφερον ταφάς· εἰ δὲ ἐτέρως εἶχον τῶν τραυμάτων, ἐνταῦθα αἰδούμεναι καὶ θρηνοῦσαι καὶ ὡς ἔτι μάλιστα λαθεῖν σπεύδουσαι ἀπηλλάττοντο, καταλιποῦσαι τοὺς νεκροὺς ἐν τῷ πολυανδρίῳ θάψαι ἢ λάθρα εἰς οἰκεία ἐκόμιζον αὐτούς.

(Αἰλ. 57)

ὦ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε
κείμεθα, τοῖς κεινῶν ῥήμασι πειθόμενοι.

(Σιμ. 92)

Μέχρις τεῦ κατάκεισθε; κότ' ἄλκιμον ἔξετε θυμόν,
ὦ νέοι; οὐδ' αἰδέισθ' ἀμφιπερικτίονας
ὦδε λίην μεθιέντες; ἐν εἰρήνῃ δὲ δοκείτε
ἦσθαι, ἀτὰρ πόλεμος γαῖαν ἅπασαν ἔχει.

(Καλλ. 1)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) У греків був звичай їсти не сидячи, а лежачи. 2) Якщо тебе переслідую ворог – біжи, якщо бог – сиди.

§ 209. Другий клас дієслів другої дієвідміни

До II класу належать дієслова, в яких у презентній основі з'являється інфікс -νυ-. Коли дієслівна основа закінчується на приголосний звук σ, то асимілюється до ν, а кінцевий основи λ асимілює початковий звук ν інфікса.

Дієслова II класу залежно від кінцевого звука дієслівної основи поділяються на дієслова:

- ✓ з основами на голосні σ з попередніми голосними α, ε, ω;
- ✓ з основами на задньоязикові γ, κ;
- ✓ з основами на сонанти λ, μ та ρ, що виникли в результаті асиміляції первісної кінцевої σ.

В активних формах індикатива презенса та імперфекта дієслова II класу відмінюються за зразком другої дієвідміни, в решті форм цих часів виступає основа на повному ступені з коротким кінцевим голосним -νυ (пор. δίδωμι і δίδομεν); у всіх медіально-пасивних формах основа закінчується на νυВ. Форми інших часів утворюються, як і в дієслів першої дієвідміни з відповідними кінцевими звуками дієслівної основи.

§ 210. Дієслово δείκνυμι

Парадигма дієслова δείκνυμι (осн. δεικ-) слугуватимуть за взірць відмінювання дієслів II класу в презенсі та імперфекті.

Форми інших часів утворюються за зразками дієслів I дієвідміни:

- futurum* – δείξω, δείξομαι, δειχθήσομαι;
aoristus – ἔδειξα, ἐδείξαμην, ἐδείχθην;
perfectum – δέδειχα, δέδειγμαί;
plusquamperfectum – ἐδεδείχην, ἐδεδείχμην і т.п.

*Praesens activi**Indicativus*

S.	1. δείκνυμι	P.	1. δείκνυμεν
	2. δείκνυς		2. δείκνυτε
	3. δείκνυσι(ν)		3. δεικνύασι(ν)

Coniunctivus

S.	1. δεικνύω	P.	1. δεικ-νύ-ω-μεν
	2. δεικνύης		2. δεικ-νύ-η-τε
	3. δεικνύη		3. δεικ-νύ-ω-σιν

Optativus

S.	1. δεικ-νύ-οι-μι	P.	1. δεικ-νύ-οι-μεν
	2. δεικ-νύ-οι-ς		2. δεικ-νύ-οι-τε
	3. δεικ-νύ-οι		3. δεικ-νύ-οι-εν

Imperativus

S.	2. δείκ-νυ	P.	2. δείκ-νυ-τε
	3. δεικ-νύ-τω		3. δεικ-νύ-ντων

Infinitivus

δεικ-νύ-ναι

Participium

δεικ-νύ-ς, δεικ-νύ-σα, δεικ-νύ-ν,

gen. δεικνύντος, δεικνύσης, δεικνύντος

Σ Ηκοли зустрічаються форми δεικνούσιν, δεικνύων, утворені під впливом І дієвідміни; в койне поруч із δείκνυμι існувала парадигма δεικνύω.

Praesens medii et passivi

Indicativus

S. 1. δείκνυμαι
2. δείκνυσαι
3. δείκνυται

P. 1. δεικνύμεθα
2. δείκνυσθε
3. δείκνυνται

Coniunctivus

S. 1. δεικνύωμαι
2. δεικνύη
3. δεικνύηται

P. 1. δεικνύμεθα
2. δεικνύσθε
3. δεικνύνται

Optativus

S. 1. δεικνυίμην
2. δεικνυίοιο
3. δεικνυίοιτο

P. 1. δεικνυίμεθα
2. δεικνυίοισθε
3. δεικνυίοιντο

Imperativus

S. 2. δείκνυσο
3. δεικνύσθω

P. 2. δείκνυσθε
3. δεικνύσθω

Infinitivus

δείκνυσθαι

Participium

δεικνύμενος, μένη, μενον

Imperfectum activi

S. 1. ἐδείκνυν
2. ἐδείκνυς
3. ἐδείκνυ

P. 1. ἐδείκνυμεν
2. ἐδείκνυτε
3. ἐδείκνυσαν

Imperfectum medii et passivi

S. 1. ἐδεικνύμην
2. ἐδείκνυσο
3. ἐδείκνυτο

P. 1. ἐδεικνύμεθα
2. ἐδείκνυσθε
3. ἐδείκνυτο

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

Ἄνδρὸς νοῦν οἶνος ἔδειξεν. Вино виявляє розум людини.

Οὐχ οἱ τόποι ἄνδρας ἐντίμους, ἀλλ' οἱ ἄνδρες τοὺς τόπους ἐπίδεικνύουσιν. Не місце виявляє людину шанованою, а людина – місце (пор. лат.: homo locum ornat, non hominem locus – людина прикрашає місце, а не місце людину).

Вправа 1. Прочитайте, зробіть морфологічний розбір і перекладіть:

1) Τῷ τοὺς πλείστους παῖδας ἀποδεικνύντι τῶν Περσῶν δῶρα ἐκπέμπει βασιλεὺς ἀνὰ πᾶν ἔτος. 2) Σωκράτης περὶ τοῦ δικαίου οὐκ ἀπεκρύπτετο ἢν εἶχε γνώμην, ἀλλ' καὶ ἔργῳ ἀπεδείκνυτο. 3) Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Σόλωνα τῆς πολιτείας διορθωτὴν καὶ νομοθέτην ἀπέδειξαν. 4) Λάκαινά τις πρὸς τινα Ἴωνικὴν δείξασαν αὐτῇ τὸν κόσμον ἀντεπέδειξε τὰ τέκνα εἰποῦσα· "Ὁ δὲ ἐμὸς κόσμος τοιοῦτος". 5) Χρόνος δίκαιον ἄνδρα δείκνυσι μόνος, κακὸν δὲ κἂν ἐν ἡμέρᾳ γνοίης μία. 6) Ὃς δ' ἂν ἀντιβαίνειν

πειράται, δεικνύσθω ἐνταῦθα ὦν πολέμιος. 7) Ἀλέξανδρος ἐρωτηθείς, ἔν τινι ἔχει τοὺς θησαυροὺς, δείξας τοὺς φίλους ἔλεξεν· "Ἐν τούτοις". 8) Κῦρος ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς σατράπης τῆς Λυδίας. 9) Ραδάμανθους διὰ τὴν δικαιοσύνην δικαστῆς ἀποδέδεικται καθ' ἑαυτοῦ. 10) Οἱ ἐν Σπάρτῃ τῶν φειδιτίων ἐπιμελούμενοι δύο ἢ τρεῖς εἴλωτας μεθύοντας εἰσάγοντες εἰς κοινόν, ἐπιδείκνυνται τοῖς νέοις, ὁποῖόν ἐστι τὸ μεθεῖν. 11) Τὴν εὐνοίαν ἐνδείκνυτε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους μᾶλλον τοῖς ἔργοις ἢ τοῖς λόγοις.

Περσεὺς φονεῖ τὴν Μέδουσαν

Οἱ ποιητὰ ἐπιδεικνύουσι τὰ Περσέως θαυμαστά ἔργα, ὃν Πολυδέκτης, τῆς Σεριφου βασιλεὺς, ἐκέλευσε κομίσει τὴν Μεδοῦσης κεφαλὴν. Εἶχε δ' ἡ Μέδουσα δράκοντας μὲν ἐν ταῖς κόμαις, ὀδόντας δ' ὡς σὺός· δεικνύσα δ' ἑαυτὴν, τὸν βλέποντα εἰς λίθον μετέβαλλεν. Ο Περσεὺς τῷ Ἑρμῇ καὶ τῇ Ἀθηνᾷ τοῖσδε εὐχεται· "Εἶθε μοι, ὦ θεοί, τὴν εὐνοίαν ἐνδεικνύοισθε, οἷαν αἰεὶ ἐνδείκνυσθε. Ὑμῖν δὲ πᾶσαν τὴν λείαν ἀναθήσω. Τῶν θεῶν βοηθούντων ὁ Περσεὺς ἐπὶ τῇ Μεδοῦσῃ κοιμωμένην ἐπέστη καὶ ἀπεστραμμένος καὶ βλέπων εἰς τὴν ἀσπίδα ὡς εἰς κάτοπτρον αὐτῆς τὴν κεφαλὴν ἀπέκοψε".

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Біант казав, що найкраще виявляє людину влада. 2) У Трої жрець запропонував показати Александру ліру Паріса, на що той заперечив: "Спочатку покажи, як що маєш, спис Ахілла".

§ 211. Διςλσβα з основами на -γ

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἄγ-νυ-μι ламату	ἄγ	ἄξω	ἔαξα, ἔαγην	ἔαγα
ἀν-οίγ-νυ-μι βιδкривату	οίγ	ἀνοιγήσομαι	ἀνέωξα, ἀνέωχθην, ἠνοίγην	ἀνέωχα, ἀνέωγμα
ζεύγ-νυ-μι з'еднувати	ζεуγ/ζυВγ	ζεύξω	ἔξεуξα, ἔξεύχθην, ἐζύγην	ἔξεуγμα
μίγ-νυ-μι змишувати	μιВγ/μειγ	μείξω	ἔμειξα, ἔμείχθην, ἐμίγην	μέμιχα, μέμειγμα
πήγ-νυ-μι укрiплювати	πηγ/παВγ	πήξω	ἔπηξα, ἔπάγην	πέπηγα, πέπηγμα
ρήγ-νυ-μι рвати	ρήγ/ράγ	ρήξω ράγήσομαι	ἔρρηξα, ἔράγην	ἔρώγα

Σ Ці дієслова в койне засвідчені тільки в формах тематичного типу: ζευγνύω, μιγνύω, ἀνοιγνύω тощо.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΚΑΙ ΓΝΩΜΑΙ

ἽΟρος ὄρει οὐ μίγνυται, ἄνθρωπος δ' ἀνθρώπῳ. Гора з горою не сходяться, лише людина з людиною.

Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί. Після моєї смерті нехай земля змішається з вогнем. (Слова з античної трагедії, які Нерон перефразував: ἔμοῦ ζῶντος... – за мого життя...).

Κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν (Βιβλία). Стукайте, і вам відчинять.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

ρήγνύς, ἔαγω, ραγέν, μέμειξαι, ζυγήναι, παγή, μιγήση.

Вправа 2. Прочитайте, зробіть граматичний розбір і перекладіть:

1) Λύκων ἔλεγε δεῖν παρεζεύχθαι τοῖς παισὶ τὴν αἰδῶ καὶ τὴν φιλοτιμίαν ὥσπερ τοῖς ἵπποις μύωπα καὶ χαλινόν. 2) Ἐπεὶ αἱ γέφυραι, αἷς ἔζευκτο ὁ Ἐλλησποντος χειμῶνι διερράγησαν, Ξέρξης τοὺς μὲν ζεύξαντας τὰς γεφύρας ἀπέκτεινεν, τὴν δὲ θάλατταν ἔμαστίγωσεν. 3) Οὐποθ' ὕδωρ καὶ πῦρ συμμιχθήσεται. 4) Πολύφημος ὁ Κύκλωψ πέτραν ἀπὸ τοῦ ὄρους ἀπορρήξας ἔρριψεν ἐπὶ τὴν Ὀδυσσεῶς ναῦν. 5) Ῥήξον

καὶ βόησον. 6) Χειμῶνι ἢ χίῳν ἐπέχει τὰ πάντα καὶ οὐδὲν ὅ τι οὐ πέπηγεν ὑπὸ τοῦ κρύους. 7) Τὸν Μινώταυρον ταύρου μεμίχθαι λέγουσι καὶ βροτοῦ διπλῆ φύσει. 8) Ἐπεὶ τοῖς Σπαρτιάταις ἐν Θερμοπύλαις μαχομένοις τὰ δόρατα ἐτύγγανε κατεαγότα τοῖς ξίφεσι κατέσφαττον τοὺς Πέρσας. 9) Οἱ Ἕλληνες τὸν οἶνον ἐμείγνυσαν ἄμικτος μὲν γὰρ ὄξυς ἐφαίνετο εἶναι, μειχθεὶς δὲ ἡδύς. 10) Ἴππους ἔζευξε πρῶτος Ἐριχθόνιος.

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Завжди з присмним поєднується неприемне. 2) Керманич наказав укріпити снасті, щоб вітер не порвав парус.

§ 212. Дієслова з основами на -λ, -μ, -ρ

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀπ-όλ-λυ-μι <i>nuumiti</i> ἀπ-όλ-λυ-μαι	όλ(€)	ἀπολῶ ἀπολέσω ἀπολοῦμαι	ἀπώλεσα ἀπωλόμην	ἀπολώλεκα, ἀπόλωλα
<i>gnyuti</i> ὄμ-νυ-μι	ὄμ(ο)	ὄμοῦμαι	ὤμοσα	ὄμώμοκα
<i>prisyagati</i> στόρ-νυ-μι	στορ(€)	στορῶ	έστόρεσα	
<i>steluti</i> ὄρ-νυ-μι	ὄρ(ο)	ὄρσω ὄροῦμαι	ὠρσα ὠρορον	ὄρωρα
<i>spnykuvati</i>				

Σ Деякі з цих дієслів у койне зустрічаються у формах тематичного типу:
ἀπολύω, ὀμνύω тощо.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

ἀπολεῖ, ἀπολωλός, ἀπόλεσαι, ἀπώλω, ἀπολώλω, ὄμοσον.

Вправа 2. Прочитайте, проаналізуйте форми і перекладіть:

1) Ἀντισθένης ἔφη τὰς πόλεις ἀπόλλυσθαι, ὅταν μὴ δύνωνται τοὺς φαύλους ἀπὸ τῶν σπουδαίων διακρίνειν. 2) Πυθαγόρας παρήγγειλε τοὺς μαθητὰς σπανίως μὲν ὀμνύναι, χρῆσάμενους δὲ τοῖς ὅρκοις ἐμμένειν. 4) Νέος δ' ἀπόλλυθ' ὄντιν ἂν φιλήθεις θεός. 5) Εἰ μὴ φυλάττεις μικρά, ἀπολείς τὰ μείζονα. 6) Οἱ Φρύγες ὅρκους οὐ χρώνται, οὐτ' ὀμνύντες οὐτέ ἄλλους ἐξορκοῦντες. 7) Οὐδὲν κακὸν γὰρ ῥαδίως ἀπόλλυται. 8) Ἡ μὲν εὐταξία σώζει, ἡ δὲ ἀταξία πολλοὺς ἤδη ἀπολώλεκεν. 9) Πύρρος, ἐπεὶ δις ἐνίκησε πολλοὺς τῶν φίλων καὶ ἡγεμόνων ἀπωλέσας· "Ἐὰν ἔτι μίαν", ἔφη, "μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολώλαμεν". 10) Ἀντισθένης γνωρίζου μοι ποτὲ πρὸς αὐτὸν ἀποδυρομένου, ὡς εἶη τὰ ὑπομνήματα ἀπολωλεκώς· "Ἐδει", ἔφη, "ἐν τῇ ψυχῇ αὐτὰ καὶ μὴ ἐν τοῖς χαρτίοις καταγράφειν". 11) Οἱ Πέρσαι ἐδίωξαν τοὺς ὑπὸ Κύρου νενικημένους Ἀσσυρίους κατὰ τὰς εἰσόδους τῶν ἐρυμάτων καὶ πολλοὺς κατεστόρεσαν. 12) Πανταχοῦ ἐν τῇ Ἑλλάδι κείμενος ὁ νόμος τοὺς πολίτας ὀμνύναι ὁμοιοῦσαι καὶ πανταχοῦ ὀμνύσαι τὸν ὅρκον. 13) Ὅστις ὀμνύντι μηδὲν πείθεται, αὐτὸς ἐπιορκεῖν ῥαδίως ἐπίσταται. 14) Αἱ μέλιτται τύπτουσαι ἀπόλλυνται διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὸ κέντρον ἄνευ τοῦ ἐντέρου ἐξαιρεῖσθαι.

Ἐυλεκτός καὶ Ἑρμῆς

Ἐυλευόμενός τις παρὰ τῷ ποταμῷ τὸν πέλεκυν ἀπέβαλεν· ἀμηχανῶν τοίνυν παρὰ τὴν ὄχθη καθίσας ὠδύρετο. Ἑρμῆς δὲ μαθὼν τὴν αἰτίαν καὶ οἰκτείρας τὸν ἄνθρωπον, καταδύς εἰς τὸν ποταμόν, ἀργυροῦν ἀνήνεγκε πέλεκυν καί, εἰ οὗτός ἐστιν, ὃν ἀπώλεσεν, ἤρετο. Τοῦ δέ, μὴ τοῦτον εἶναι, φαμένου, αὐθις καταβάς

χρυσοῦν ἀνεκόμισε· τοῦ δὲ μηδὲ τοῦτον τὸν οἰκείον εἶποντος, ἐκ τρίτου καταβὰς ἐκείνον τὸν οἰκείον ἀνήνεγκε. Τοῦ δέ, τοῦτον ἀληθῶς εἶναι τὸν ἀπολωλότα, φαμένου, Ἑρμῆς ἀποδειξάμενος αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην ἅπαντας αὐτῷ ἐδωρήσατο. Ὁ δὲ παραγενόμενος πρὸς τοὺς ἑταίρους πάντα τὰ συμβάντα αὐτοῖς διεξήλθεν· ὧν εἷς τις τὰ ἴσα διαπράξασθαι ἐβουλεύσατο, καὶ παρὰ τὸν ποταμὸν ἐλθὼν καὶ τὴν ἀξίνην ἐξεπίτηδες ἀφείς εἰς τὸ ρεῦμα κλαίων ἐκάθητο. Ἐπιφανεὶς οὖν ὁ Ἑρμῆς κάκείνῳ καὶ τὴν αἰτίαν μαθὼν τοῦ θρήνου, καταβὰς ὁμοίως χρυσὴν ἀξίνην ἐξήνεγκε καὶ ἤρετο, εἰ ταύτην ἀπέβαλε· τοῦ δὲ σὺν ἡδονῇ "Ναὶ ἀληθῶς ἦδ' ἐστὶ" φήσαντος, μισήσας ὁ θεὸς τὴν τοσαύτην ἀναίδειαν, οὐ μόνον ἐκείνην κατέσχευεν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν οἰκείαν αὐτῷ ἀπέδωκεν.

(Αἴσωπος)

ᾠ νέοι, ἀλλὰ μάχεσθε παρ' ἀλλήλοισι μένοντες,
μηδὲ φυγῆς αἰσχρᾶς ἄρχετε μηδὲ φόβου,
ἀλλὰ μέγαν ποείσθε καὶ ἄλκιμον ἐν φρεσὶ θυμόν,
μηδὲ φιλοψυχεῖτ' ἀνδράσι μαρνάμενοι.
"Ὅντιν' ἀριστεύοντα μένοντά τε μαρνάμενόν τε
γῆς περὶ καὶ παίδων θοῦρος Ἄρης ὀλέσῃ,
οὐδέ ποτε κλέος ἐσθλὸν ἀπόλλυται οὐδ' ὄνομ' αὐτοῦ,
ἀλλ' ὑπὸ γῆς περ ἑὼν γίγνεται ἀθάνατος.
(Τυρτ. 7)

Вправа 3. Перекладіть грецькою мовою:

1) У битві при Платеях загинув Мардоній, і цілком була знищена військова сила персів. 2) Ганнібал, ще будучи юнаком, запрягся знищити римську державу.

§ 213. Дієслова з основами на σ

§ 213.1. Дієслова з основами на -ασ-

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
κρεμάν-νυ-μι <i>viuati</i>	κρεμαB(σ)	κρεμῶ, ἄς...	ἐκρέμασα, ἐκρεμάσθην	
κεράν-νυ-μι <i>zmiuati</i>	κεραB(σ)/κρα	κεράσω	ἐκέρασα, ἐκεράσθην	κεκέρασμαι κέκραμαι
πετάν-νυ-μι <i>roznoβcюджувати</i>	πεταB(σ)/πτα B	πετάσω	ἐπέτασα, ἐπέτασθην	πέπταμαι
σκεδάν-νυ-μι <i>rozciyati</i>	σκεδαB(σ)	σκεδῶ,	ἐσκεδάσα, ἐσκεδάσθην	ἐσκέδασμαι

§ 213.2. Дієслова з основами на -εσ-

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ἀμφι-έν-νυ-μι <i>odyati</i>	ἐ/έσ	ἀμφιῶ, εἷς...	ἤμφιεσα	(ἤμφι)εἰμαι ἤμφιεσμαι
σβέν-νυ-μι <i>gacuti</i>	σβε(σ)	σβέσω	ἔσβεσα, ἔσβην, ἔσβέσθην	ἔσβεσμαι

§ 213.3. Дієслова з основами на -ωσ-

<i>Praesens</i>	<i>Основи</i>	<i>Futurum</i>	<i>Aoristus</i>	<i>Perfectum</i>
ζών-νυ-μι <i>opoyayati</i>	ζω(σ)	ζώσω	ἔζωσα, ἔζώσθην	ἔζω(σ)μαι
ῥών-νυ-μι <i>zmicnyati</i>	ῥω(σ)	—	ἔρῥωσα, ἔρῥώσθην	ἔρῥωμαι
στρών-νυ-μι <i>cteluti</i>	στρω	στρώσω	ἔστρωσα, ἔστρώσθην	ἔστρωμαι

Π Α Ρ Ο Ι Μ Ι Α Ι Κ Α Ι Γ Ν Ω Μ Α Ι

Ἐρῥώσο. Будь здоров! (Епістолярна формула прощання).

Πυρὶ οὐ σβέννυται πῦρ. Вогонь не гаситься вогнем.

Вправа 1. Визначте граматичні категорії дієслівних форм:

σβέσαι, εἶσαι, κέκρασαι, ἕζωσαι, πετάσαι, ἕρρωσαι.

Вправа 2. Прочитайте, визначте граматичні форми і перекладіть:

1) Ἡρακλῆς χειρωσάμενος τὸν ἐν Κιθαιρῶνι λέοντα τὴν μὲν δορὰν ἠμφιέσατο, τῷ δὲ χάσματι ἐχρήσατο κόρυθι. 2) Οἱ παλαιοὶ τῷ Ὀκεάνῳ ζώννυσθαι ἔλεγον ἢ γῆ. 3) Οὐ ράδιόν ἐστι ἀθυμούντων φόβον κατασβέσαι τοῖς λόγοις. 4) Οἱ Ἕλληνες τὸν οἶνον ἐκεράννυσαν· κραθεῖς γὰρ ἠδίων ἐφαίνετο εἶναι. 5) Δυσκόλῳ ἰατρῷ προσιῶν τις λέγει· "Ὀλωλα· κείσθαι οὐ δύναμαι, οὐθ' ἐστάναι, οὐτὲ καθῆσθαι". Ὁ δ' ἰατρός· "Οὐδὲν λείλειπται", ἔφη, "ἢ κρεμασθῆναι". 6) Οἱ προδόται τὰς πύλας ἀναπετάσαντες εἰσεῖσαν τοὺς πολεμίους εἰς τὴν πόλιν. 7) Ὡς ἐν Μυκάλῃ ἠγγειλέ τις, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐν Πλαταιαῖς Μαρδόνιος μὲν ἀπόλωλεν, ἢ δὲ βαρβάρων στρατία διεσκέδασθαι, ἔτι μᾶλλον οἱ Ἕλληνες ἐπερρώσθησαν. 8) Διονύσιος ὑπὲρ τῆς Δαμοκλέους κεφαλῆς ξίφος ἐκ τριχὸς κρεμάσαι ἐκέλευσεν. 9) Ἐνεγκε λύπην καὶ βλάβην ἐρρώμένως. 10) Σύλλας νυκτὸς τὸ στρατεύμα εἰσαγαγὼν Ἀθηναῖς ἐπεπέτασε φόνον, ὥστε τὸν Κεραμεικὸν αἵματι ῥύηται. 11) Οἱ πολέμοι τῶν Ἑλλήνων κατέκοψάν τινας τῶν ἐσκεδασμένων ἐν τῷ πεδίῳ καθ' ἀρπαγὴν. 12) Εὐ φερομένης τῆς γεωργίας ἐρρώνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἅπασαι. 13) Πυθαγόρας ὁ Σάμιος λευκὴν ἐσθῆτα ἠμφιέστο καὶ ἐφόρει στέφανον χρυσοῦν. 14) Ὀμώμοκεν ὁ δικαστὴς δικάσειν κατὰ τοὺς νόμους.

Θεμιστοκλῆς μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν

Οἱ Πέρσαι ἐν Σαλαμῖνι ἠττηθέντες νυκτὸς πρὸς τὸν Ἑλλησποντον ἔφευγον. Θεμιστοκλῆς οὖν πρῶτον μὲν ὑπετίθετο τοὺς ἐσκεδασμένους βαρβάρους διώκειν καὶ πλεῖν ἐπὶ τὸν Ἑλλησποντον ὡς λύσαντας τὰς γέφυρας· ἔπειτα δέ, ὅτ' Εὐρυβιάδης καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ τὴν ἐναντίαν ταύτη γνώμην ἀπεδείξαντο, τῇ τοῦ Εὐρυβιάδου γνώμῃ προσέθετο. Εἰδὼς δέ, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπερρώννυσαν ἀλλήλους τοὺς Πέρσας διώξαι καὶ τὰς γεφύρας λύσαι, παραστάς ἔλεγε τάδε· "Ἐγωγε ὑμᾶς οὐκ ἂν ἐπιρρώννυμι πλεῦσαι ἐπὶ τὸν Ἑλλησποντον· εὐ γὰρ ἴστε, ὅτι ἀνὴρ τοσαύτης δυνάμεως κύριος εἰς ἀνάγκην κατασταθεὶς ἀναμάχεται καὶ σπουδάζει τὰ προειμένα ἐπανορθώσασθαι. Οὐδὲ τοῦτο ὑμᾶς ἀγνοεῖν δεῖ, ὅτι οὐχ ἡμεῖς, ἀλλὰ θεοὶ τε καὶ ἥρωες τὸ τοῦ Ξέρξου φρόνημα κατέσβεσαν".

Τούτῳ τῷ λόγῳ ὁ τῶν Ἀθηναίων θυμὸς κατεσβέσθη. Μετὰ δὲ ταῦτα πρὸς βασιλέα ἔπεμψεν ὁ Θεμιστοκλῆς τὸν οἰκέτην τάδε φράσσοντα· "Ἐκ μιᾶς τριχὸς ὁ σὸς βίος κρέματα, μέλλουσιν γὰρ οἱ Ἕλληνες οἱ δ' ἐρρώμένοι πλεύσαντες ἐπὶ τὸν Ἑλλησποντον ρήξειν τὰς γεφύρας, ἃς ἐν τῷ Ἑλλησπόντῳ ἔπηξας". Ξέρξης δέ, νομίσας τῷ ὄντι ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους ἐκσεσῶσθαι τοῦ μὴ ἀπολέσθαι, σπουδῆ ἀνέζευξεν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἔρωσ ποτ' ἐν ῥόδοισιν
κοιμωμένην μέλιτταν
οὐκ εἶδεν, ἀλλ' ἔτρώθη
τὸν δάκτυλον· παταχθεὶς
τὰς χεῖρας ὠλόλυξεν.
δραμῶν δὲ καὶ πετασθεὶς
πρὸς τὴν καλὴν Κυθήρην
"ὄλωλα, μάτερ", εἶπεν,

"ὄλωλα κάποθιήσκω·
ὄφις μ' ἔτυψε μικρὸς
πτερωτός, ὃν καλοῦσιν
μέλιτταν οἱ γεωργοί".
Ἄ δ' εἶπεν· "εἰ τὸ κέντρον
πονεῖ τὸ τὰς μελίττας,
πόσον δοκεῖς πονοῦσιν,
Ἔρωσ, ὅσους σὺ βάλλεις;"
(Ἄνακρ. 35)

Вправа 3. *Перекладіть грецькою мовою:*

1) Харонд установив закон, за яким воїни, що покинули битву, зодягнутими в жіночі плаття, сидітимуть протягом трьох днів на агорі. 2) Зопір, прийнятий з довір'ям у Вавилоні, вночі відчинив персам ворота.

Додаток 1
ДВОЇНА (DUALIS, ΔΥΙΚΟΣ)

Додаток 1.1
Двоїна іменників та прикметників

Відмінок	Артикль усіх родів	I відміна	II відміна	III відміна
<i>nom.</i>	τό	-α	-ω	-ε
<i>gen.</i>	τόιν	-αιν	-οιν	-οιν
<i>dat.</i>	τόιν	-αιν	-οιν	-οιν
<i>acc.</i>	τό	-α	-ω	-ε
<i>voc.</i>	τό	-α	-ω	-ε

Приклади іменників у nominativus dualis:

I відміна	II відміна	III відміна	
τὼ νίκα	τὼ ἀνθρώπω	τῶ Ἑλληνε	τὼ ἄνδρε
τὼ χώρα	τὼ θεώ	τὼ σάλπιγγε	τὼ γυναίκε
τὼ πολίτα	τὼ νήσω	τὼ παιδε	τὼ γένεε ἀδο γένει
	τὼ δώρω	τὼ λέοντε	τὼ πόλλεε " πόλη
		τὼ νύκτε	τὼ βασιλῆ

Додаток 1.2
Двоїна дієслів

Особа	Головні часи		Історичні часи			Imperativus	
	<i>act.</i>	<i>med. et pass.</i>	<i>act.</i>	<i>med.</i>	<i>aor. pass.</i>	<i>act.</i>	<i>med. et pass.</i>
1	форми завжди збігаються з формами 1-ї особи множини						
2	τον	σθον	τον	σθον	τον	τον	σθον
3	τον	σθον	την	σθην	την	των	σθων

Додаток 2
СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ

Додаток 2.1
Відхилення в значенні дієслівних форм

У деяких дієслів, від яких утворюються форми слабких і сильних часів:

- ✓ aoristus I зберігає перехідне значення, aoristus II набуває неперехідного значення:

<i>Praesens</i>		<i>Aoristus I</i>	<i>Aoristus II</i>	<i>Perfectum</i>
ἀαγιγνώσκω	знати	ἀνέγνωσα	ἀνέγνων	ἀνέγνωκα
ἀραρίσκω	уцілюювати	ἤρσα	ἄραρα	
βαίνω	йти	ἔβησα	ἔβην	βέβηκα
δύω	занурити	ἔδυσα	ἔδυν	δέδυκα
ἐρείκω	роздирати	ἤρειξα	ἤρικον	
ἐρείπω	руйнувати	ἤρειψα	ἤριπον	ἐρήριπα
ἴστημι	ставити	ἔστησα	ἔστην	ἔστηκα
ὄρνυμι	приводити в рух	ὠρσα	ὠρορον	ὄρωρα
πιπίσκω	поїти	ἔπισα	ἔπιον	πέπωκα
σβέννυμι	гасити	ἔσβεσα	ἔσβην	ἔσβηκα
σκέλλω	висушувати	ἔσκειλα	ἔσκλην	ἔσκληκα
στυγέω	наводити жах	ἐστύγησα	ἔστυγον	—
τρέφω	уцілюювати; годувати	ἔθρεψα	ἔτραφον	τέτροφα
φύω	створювати, народжувати	ἔφυσα	ἔφυν	πέφυκα

Σ У цих дієслів перфект (як перший, так і другий) має неперехідне значення.

- ✓ perfectum I має значення дії над об'єктом (перехідне значення), perfectum II позначає дію самого суб'єкта (неперехідне або медіальне значення):

<i>Praesens</i>		<i>Perfectum I</i>	<i>Perfectum II</i>	
ἄγνυμι	ламати		ἔαγα	я був розбитий
δαίω	запалювати		δέδηα	я згорів
ἐγείρω	будити	ἐγήγερκα	ἐγήγγορα	я прокинувся
ἔλπω	подавати надію		ἔολπα	я надіюсь
κῆδω	турбувати		κέκηδα	я турбуюсь
οἶγω	відкривати	ἔωχα	ἔωγα	я є відкритим
ὀλλυμι	нищити	ὀλώλεκα	ὀλωλα	я загинув
πείθω	переконувати	πέπεικα	πέποιθα	я повіри

<i>Praesens</i>		<i>Perfectum I</i>	<i>Perfectum II</i>	
πήγνυμι	<i>встрояты</i>	πέπηχα	πέπηγα	<i>я затверд</i>
ῥήγνυμι	<i>роздирати</i>		ῥέρωγα	<i>я роздертий</i>
σήπω	<i>гноїти</i>		σέσηπα	<i>я згнив</i>
τήκω	<i>плавити</i>		τέτηκα	<i>я розтанув</i>
φαίνω	<i>показувати</i>	πέφακα	πέφηνα	<i>я з'явився</i>

- Σ Два дієслова у формі перфекта другого можуть мати обидва значення:
- πλήττω *бити*   πέπληχα   πέπληκα   *я бив (був битий)*
φθείρω *нищити*   ἔφθαρκα   ἔφθορα   *я нищив (я знищений)*

Додаток 2.2

Деякі форми, перфектні за походженням, отримали значення теперішнього часу, зумовлене результативним характером самого перфекта: форми плюсквамперфекта набувають відповідно значення імперфекта:

- ✓ perfectum має значення praesens:

ἄγωγα	(ἀγώγω)	<i>наказую</i>	μέμηκα	(μηκάομαι)	<i>реву</i>
βέβρυχα	(βρύχω)	<i>поспішаю</i>	μέμηνα	(μαίνομαι)	<i>безумствую</i>
δέδορκα	(δέρκομαι)	<i>дивлюся</i>	μέμονα	(μάομαι)	<i>замишляю</i>
ἔσευμαι	(σεύομαι)	<i>прагну</i>	μέμυκα	(μυκάομαι)	<i>зуду</i>
κέκλαγγα	(κλάγγω)	<i>гавкаю</i>	πέφόβημαι	(φοβέομαι)	<i>боюся</i>
κέκλημαι	(καλέω)	<i>називаюся</i>	τεθαύμακα	(θαυμάζω)	<i>дивуюся</i>
κέκραγα	(κράζω)	<i>кричу</i>	τέτριγα	(τρίζω)	<i>скриплю</i>
λέλακα	(λάσκω)	<i>шумлю</i>			

- ✓ praesens цих дієслів має інше значення:

ἔγνωκα	<i>я знаю</i>	πέπληθα	<i>я є винним</i>
κέκτημαι	<i>володію</i>	πέποιθα	<i>довіряю</i>
μέμηλα	<i>здумую</i>	πέφυκα	<i>я за природою</i>
μέμνημαι	<i>пам'ятаю</i>	τέθνηκα	<i>я мертвий</i>

- ✓ форми praesens не вживані:

δέδοικα	<i>боюся</i>	ἔοικα	<i>я подібний</i>
εἶλωθα	<i>звук</i>	οἶδα	<i>знаю</i>

Додаток 3
ВІДКЛАДНІ ДІЄСЛОВА
(VERBA DEPONENTIA, ΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟΘΕΤΙΚΑ)

Відкладні дієслова утворюють лише медіальні чи пасивні часові форми, маючи при цьому активне значення.

Залежно від стану (медіального чи пасивного) аориста розрізняють умовно (оскільки інші часи не обов'язково мають лише форми цього стану) такі групи депонентних дієслів: медіально відкладні (deponentia medii, μέσα ἀποθετικά), депонентно пасивні (deponentia passivi, παθητικά ἀποθετικά), медіально-пасивні відкладні (deponentia medii-passivi, μεικτὰ ἀποθετικά).

Додаток 3.1

Медіально відкладні дієслова, які при aoristus medii з активним значенням мають ще aoristus passivi і futurum passivi з пасивним значенням; perfectum у них може бути як активного, так і пасивного значення, або мати обидва їх одночасно.

<i>Praesens</i>	<i>Aoristus medii</i>	<i>Aoristus passivi</i>	<i>Perfectum med. et pass.</i>
αἰτιάομαι	ἤασάμην	ἤτιάθην	ἤτιάμαι (2 = обидва значення)
звинувачувати	я звинуватив	я був звинувачений	
βιάζομαι	ἔβιασάμην	ἔβιάσθην	βεβίασμαι (2)
змушувати			
δέχομαι	ἔδεξάμην	ἔδέχθην	δέδεγμαι (2)
приїмати			
δωρόομαι	ἔδωρησάμην	ἔδωρήθην	δεδώρημαι (2)
дарувати			
ἐργάζομαι	εἰργασάμην	εἰργάσθην	εἰργασμαι (2)
робити			
ιάομαι	ἴασάμην	ἴαθην	
лікувати			
κτάομαι	ἔκτησάμην	ἔκτήθην	ἔκτημαι я маю
здобувати			
λογίζομαι	ἔλογισάμην	ἔλογίσθην	λελόγισμαι (2)
вважати			
λωβάομαι	ἔλωβησάμην	ἔλωβήθην	λελώβημαι
ображати			я був ображений
ὀλοφύρομαι	ὠλοφυράμην	ὠλοφύρθην	
сумувати			
ψηφίζομαι	ἔψηφισάμην	ἔψηφίσθην	ἐψηφισμαι (2)
вирішувати			

Додаток 3.2

Пасивно відкладні дієслова мають aoristus з активним або медіальним значенням; futurum у них має переважно медіальну форму.

<i>Praesens</i>		<i>Aoristus passivi</i>	<i>Futurum mediū et passivi</i>
ἀλάομαι	<i>блукати</i>	ἤλήθην <i>я заблукав</i>	
ἀμιλλάομαι	<i>суперничати</i>	ἤμιλλήθην	ἀμιλλήσομαι
ἄρνέομαι	<i>заперечувати</i>	ἤρνήθην	ἄρνήσομαι
ἄσάομαι	<i>бути пригніченим</i>	ἤσήθην	ἄσήσομαι
ἄχθομαι	<i>сумувати</i>	ἤχθέσθην	ἄχθέσομαι, ἄχθεσθήσομαι
βούλομαι	<i>хотіти</i>	ἐβουλήθην	βουλήσομαι
δέρκομαι	<i>дивитись</i>	ἐδέρχθην	
δύναμαι	<i>могти</i>	ἐδυνήθην	δυνήσομαι
ἐναντιόομαι	<i>чинити опір</i>	ἤναντιώθην	ἐναντιώσομαι
ἐνθυμέομαι	<i>οбдумувати</i>	ἐνεθυμήθην	ἐνθυμήσομαι
ἐπιμέλομαι	<i>турбуватись</i>	ἐπεμελήθην	ἐπιμελήσομαι, ἐπιμεληθήσομαι
ἐπίσταμαι	<i>знати</i>	ἤπιστήθην	ἐπιστήσομαι
εὐλαβέομαι	<i>οстерігатись</i>	ἠύλαβήθην	εὐλαβήσομαι
ἤττάομαι	<i>уступати</i>	ἤττήθην	ἤττήσομαι, ἤττηθήσομαι
ἦδομαι	<i>радіти</i>	ἦσθην	ἦσθήσομαι
λιάζομαι	<i>віддалятись</i>	ἐλιάσθην	λιασθήσομαι
μέμφομαι	<i>сварити</i>	ἐμέμφθην	
μιμνήσκομαι	<i>пам'ятати</i>	ἐμνήσθην	μνησθήσομαι
οἶομαι	<i>вважати</i>	ὠήθην	οἶήσομαι
προθυμέομαι	<i>домагагтися</i>	προεθυμήθην	προθυμήσομαι, προθυμηθήσομαι
σέβομαι	<i>шанувати</i>	ἐσέφθην	
φαντάζομαι	<i>уявляти</i>	ἐφαντάσθην	

Додаток 3.3

Μεδιάλνo-πασιβνί νιδκλαδνί διέσλoα μαογί φoρμi як aoristus medii, так i aoristus passivi.

<i>Praesens</i>	<i>Aoristus med. et pass.</i>	<i>Futurum med. et pass.</i>
ἀγαμαι	ἠγασάμην, ἠγάσθην	ἀγασομαι
захоплюватись		
αἰδέομαι	ἠδεσάμην, ἠδέσθην	αἰδέσομαι
соромитись		
διαλέγομαι	διελεξάμην, διελέχθην	διαλέξομαι, διαλεχθήσομαι
розмовляти		
ἔραμαι	ἠρασάμην, ἠράσθην	ἔρασθήσομαι
любити		
μαίνομαι	ἐμηνάμην, ἐμάνην	μανοῦμαι, μανήσομαι
шаліти		
ὄνομαι	ὠνοσάμην, ὠνόσθην	ὀνόσομαι
засυδжувати		
σεβάζομαι	ἔσεβασάμην, ἔσεβάσθην	
шанувати		
φιλοφρονέομαι	ἐφιλοφρονησάμην,	
бути дружнім	ἐφιλοφρονήθην	

Додаток 4

ДЕПОНЕНТНЕ ЗНАЧЕННЯ ОКРЕМИХ ЧАСОВИХ ФОРМ

Додаток 4.1

Значна група дієслів має форму futurum medii з активним значенням.

<i>Praesens</i>		<i>Futurum medii</i>
ἀγνοέω	не знати	ἀγνοήσομαι не знатиму, не дізнаюсь
ᾄδω	співати	ἄσομαι співатиму, заспіваю
ἀκούω	чути	ἀκούσομαι чутиму, почую і т.д.
ἀλαλάζω	кричати	ἀλαλάξομαι
ἁμαρτάνω	помилятися	ἁμαρτήσομαι
ἀπαντάω	зустрічати	ἀπαντήσομαι
ἀποθνήσκω	помирати	ἀποθανοῦμαι
ἀπολεύω	куштувати	ἀπολεύσομαι
ἄρπάζω	хапати	ἄρπάσομαι
βαδίζω	йти	βαδιοῦμαι
βαίνω	йти	βήσομαι

<i>Praesens</i>		<i>Futurum medii</i>
βιόω	<i>жити</i>	βιώσομαι
βλέπω	<i>дивитися</i>	βλέψομαι
βλώσκω	<i>йти</i>	μολοῦμαι
βοάω	<i>кричати</i>	βοήσομαι
γελάω	<i>сміятися</i>	γελάσομαι
γηράσκω	<i>старіти</i>	γηράσομαι
γιγνώσκω	<i>дізнаватися</i>	γνώσομαι
δάκνω	<i>кусати</i>	δήξομαι
δείδω	<i>боятися</i>	δείσομαι
διδράσκω	<i>бїгти</i>	δράσομαι
διώκω	<i>переслїдувати</i>	διώξομαι
έγκωμιάζω	<i>прославляти</i>	έγκωμιάσομαι
είμι	<i>бути</i>	έσομαι
έπαινέω	<i>хвалити</i>	έπαινέσομαι
έψω	<i>варити</i>	έψήσομαι
θαυμάζω	<i>дивуватися</i>	θαυμάσομαι
θέω	<i>бїгти</i>	θεύσομαι
θηράω	<i>полювати</i>	θηράσομαι
θιγχάνω	<i>торкатися</i>	θίξομαι
θνησκω	<i>помирати</i>	θανοῦμαι
θρώσκω	<i>стриδати</i>	θοροῦμαι
κάμνω	<i>втомлюватися</i>	καμοῦμαι
κλαίω	<i>плакати</i>	κλαύσομαι
κλέπτω	<i>красти</i>	κλείψομαι
κολάζω	<i>καρати</i>	κολάσομαι
λαγχάνω	<i>діставатися за жеребom</i>	λήξομαι
λαμβάνω	<i>брати</i>	λήψομαι
μανθάνω	<i>вчитися</i>	μαθήσομαι
νέω	<i>плиити</i>	νεύσομαι
οἶδα	<i>знати</i>	είσομαι
οἰμώζω	<i>ридати</i>	οἰμώξομαι
ὄμνυμι	<i>присягатися</i>	ὄμοῦμαι
ὀράω	<i>бачити</i>	ὀψομαι
παίζω	<i>зратися</i>	παίσομαι
πάσχω	<i>терпіти</i>	πέισομαι
πηδάω	<i>стридати</i>	πηδήσομαι
πίπτω	<i>падати</i>	πεσοῦμαι
πλέω	<i>πлавати</i>	πλεύσομαι
πνέω	<i>δυти</i>	πνεύσομαι, πνεύσω
πνίγω	<i>δυшити</i>	πνίξομαι, πνίξω
ρέω	<i>текти</i>	ρέυσομαι, αττ.: ρεήσομαι
ρόφέω	<i>всмоктувати</i>	ρόφήσομαι, ροφήσω
σιγάω	<i>мовчати</i>	σιγήσομαι

<i>Praesens</i>		<i>Futurum medii</i>
σιωπάω	<i>мовчати</i>	σιωπήσομαι
σκώπτω	<i>вистіювати</i>	σκώψομαι, σκώψω
σπούδαζω	<i>поспішати</i>	σπουδάσομαι
συρίζω	<i>грати на сірінзі</i>	συρίξομαι
τίκτω	<i>народжувати</i>	τέξομαι, τέξω
τρέχω	<i>бігти</i>	δραμοῦμαι
τρώγω	<i>гризти</i>	τρώξομαι
τυγχάνω	<i>потрапляти</i>	τεύξομαι
τωθάζω	<i>насміхатися</i>	τωθάσομαι
φεύγω	<i>утікати</i>	φεύξομαι, φευξοῦμαι
φθάνω	<i>випереджати</i>	φθήσομαι і φθάσω
χαίρω	<i>радіти</i>	χαρήσομαι

Додаток 4.2

Дієслова, в яких *futurum medii* вживається з пасивним значенням; деякі з них мають при цьому ще й форми *futurum passivi*.

<i>Praesens</i>		<i>Futurum medii</i>	<i>Futurum passivi</i>
ἀδικέω	<i>кривдити</i>	ἀδικήσομαι	
ἀμφισβητέω	<i>сперечатись</i>	ἀμφισβητήσομαι	
ἀπαλλάττω	<i>виганяти</i>	ἀπαλλάξομαι	ἀπαλλαχθήσομαι
ἀπατάω	<i>обманювати</i>	ἀπατήσομαι	ἀπατηθήσομαι
ἀπιστέω	<i>не довіряти</i>	ἀπιστήσομαι	ἀπιστηθήσομαι
ἀποστερέω	<i>позбавляти</i>	ἀποστερήσομαι	ἀποστερηθήσομαι
αὐξάνω	<i>збільшувати</i>	αὐξήσομαι	αὐξηθήσομαι
βλάπτω	<i>шкочити</i>	βλάψομαι, βλαβήσομαι	
βρέχω	<i>зволочувати</i>	βρέξομαι	βραχήσομαι
διαφθείρω	<i>нищити</i>	διαφθεροῦμαι	διαφθαρήσομαι
διδάσκω	<i>навчати</i>	διδάξομαι	διδαχθήσομαι
εἶργω	<i>загороджувати</i>	εἶρξομαι	
ἐνενδρέύω	<i>підстерігати</i>	ἐνενδρεύσομαι	
εὐλογέω	<i>хвалити</i>	εὐλογήσομαι	
ζημιόω	<i>карати</i>	ζημιώσομαι	ζημιωθήσομαι
θανατόω	<i>убивати</i>	θανατώσομαι	θανατωθήσομαι
θεραπεύω	<i>служити</i>	θεραπεύσομαι	
κινέω	<i>рухати</i>	κινήσομαι	κινήθήσομαι
κληρόω	<i>вибирати за жеребом</i>	κληρώσομαι	κληρωθήσομαι
κωλύω	<i>перешкоджати</i>	κωλύσομαι	
λέγω	<i>говорити</i>	λέξομαι	λεχθήσομαι
μαρτυρέω	<i>свідчити</i>	μαρτυρήσομαι	μαρτυρηθήσομαι
μαστιγόω	<i>бичувати</i>	μαστιγώσομαι	

<i>Praesens</i>		<i>Futurum medii</i>	<i>Futurum passivi</i>
μέλπω	<i>οσπίβουατι</i>	μέλψομαι	
μισέω	<i>ненавидіти</i>	μισήσομαι	
οικήω	<i>заселяти</i>	οικήσομαι	
παύω	<i>перепиняти</i>	παύσομαι	παυσθήσομαι
περιέπω	<i>поводитися</i>	περιείψομαι	περιεφθήσομαι
πολεμέω	<i>воювати</i>	πολεμήσομαι	πεπολεμήσομαι
πολιορκέω	<i>брати в облогу</i>	πολιορκήσομαι	
σαλεύω	<i>коливатися</i>	σαλεύσομαι	
στρεβλόω	<i>скручувати</i>	στρεβλόσομαι	
ταράττω	<i>хвилювати</i>	ταράξομαι	
τηρέω	<i>дотримуватися</i>	τηρήσομαι	
τιμάω	<i>шанувати</i>	τιμήσομαι	τιμηθήσομαι
τρέφω	<i>годувати</i>	θρέψομαι	
φθονέω	<i>засдрити</i>	φθονήσομαι	φθονηθήσομαι
φυλάττω	<i>захищати</i>	φυλάξομαι	
φύω	<i>створювати</i>	φύσομαι	
ώφελέω	<i>бути корисним</i>	ώφελήσομαι	ώφεληθήσομαι

Додаток 4.3

Багато перехідних дієслів у aoristus passivi мають неперехідне або медіальне значення. Найчастіше вживані з них:

✓ які утворюють futurum medii i passivi з відносно активним значенням:

<i>Praesens</i>		<i>Aoristus passivi</i>	<i>Futurum medii, passivi</i>
αἰσχύνω	<i>соромити</i>	ἤσχύνθην	αἰσχυνοῦμαι, αἰσχυνθήσομαι
ἀνιάω	<i>засмучувати</i>	ἠνιάθην	ἀνιάσομαι
ἀπαλλάττω	<i>віддаляти</i>	ἀπηλλάγην	ἀπαλλάξομαι, ἀπαλλαγήσομαι
ἀπορέω	<i>бути у безвиході</i>	ἠπορήθην	ἀπορήσομαι, ἀπορηθήσομαι
διαιτάω	<i>лікувати дієтою</i>	διητήθην	διαιτήσομαι
ἐθίζω	<i>привчати</i>	εἰθίσθην	ἐθιοῦμαι
ἐπείγω	<i>поспішати</i>	ἠπείχθην	ἐπείξομαι
ἐστιάω	<i>пригощати</i>	εἰστιάθην	ἐστιάσομαι
εὐφραίνω	<i>радувати</i>	ἠϋφράνθην	εὐφρανοῦμαι, εὐφρανθήσομαι
κάμπτω	<i>гнути</i>	ἐκάμφθην	κάμψομαι
κινέω	<i>рухати</i>	ἐκινήθην	κινήσομαι
κοιμάω	<i>присипляти</i>	ἐκοιμήθην	κοιμήσομαι
λυπέω	<i>засмучувати</i>	ἐλυπήθην	λυπήσομαι

Praesens		Aoristus passivi	Futurum medii, passivi
ὀπλίζω	<i>οζβροювати</i>	ὠπλίσθην	ὀπλιοῦμαι
ὀργίζω	<i>гниѳити</i>	ὠργίσθην	ὀργοῦμαι, ὀργισθήσομαι
ὀρέγω	<i>подавати</i>	ὠρέχθην	ὀρέξομαι
ὀρμάω	<i>рухати</i>	ὠρμήθην	ὀρμήσομαι
περαιώω	<i>переправляти</i>	ἐπεραιώθην	περαιώσομαι, περαιωθήσομαι
πλανάω	<i>блукати</i>	ἐπλανήθην	πλανήσομαι
πνίγω	<i>душити</i>	ἐπνίγην	πνίξομαι, πνιγήσομαι
πορεύω	<i>лаштувати в дорогу</i>	ἐπορεύθην	πορεύσομαι
ῥέω	<i>текти</i>	ἔρρύην	ῥεύσομαι
σφάλλω	<i>перекидати</i>	ἐφάλην	σφαλοῦμαι, σφαλήσομαι
φαίνω	<i>показувати</i>	ἐσφάλην	φανοῦμαι ἢ φανήσομαι
φέρω	<i>нести</i>	ἤνέχθην	οἴσομαι, ἐνεχθήσομαι
φοβέω	<i>лякати</i>	ἐφοβήθην	φοβήσομαι

✓ які мають futurum passivi з активним чи медіальним значенням:

Praesens		Aoristus passivi	Futurum passivi
ἄθροίζω	<i>збирати</i>	ἤθροίσθην	ἄθροισθήσομαι
γυμνάζω	<i>вправляти</i>	ἐγυμνάσθην	γυμνασθήσομαι
διαλλάττω	<i>мирити</i>	διηλλάγην ἢ я змирился	διαλλαγήσομαι ἢ я змирюся
βρέχω	<i>мочити</i>	ἐβράχην ἢ я змок	βρεχήσομαι ἢ я намокну
κατακλίνω	<i>κλαсти</i>	κατέκλιην ἢ я ліг	κατακλιθήσομαι ἢ я ляжу
κομίζω	<i>вирушати</i>	ἐκομίσθην ἢ я повернувся	κομισθήσομαι ἢ я повернуся
μιμνήσκω	<i>нагадувати</i>	ἐμνήσθην ἢ я згадав	μνησθήσομαι ἢ я згадаю
ῥήγνυμι	<i>ламати</i>	ἐρράγην ἢ я зламався	ῥαγήσομαι ἢ я зламаюся
σήπω	<i>гноїти</i>	ἔσάπην ἢ я згнив	σαπήσομαι ἢ я згнию
στρέφω	<i>обертати</i>	ἔστράφην ἢ я повернувся	στραφήσομαι ἢ я повернуся

✓ які мають futurum medii i passivi з пасивним значенням:

Praesens		Aoristus passivi	Futurum medii et passive
αὐξάνω	<i>збільшувати</i>	ἠύξη(ν)θην	αὐξήσομαι, αὐξηθήσομαι
ἐλαττώω	<i>зменшувати</i>	ἠλαττώθην	ἐλαττώσομαι, ἐλαττωθήσομαι
πονέω	<i>трудитися</i>	ἐπονήθην	πονοῦμαι
φθείρω	<i>нищити</i>	ἐφθάρην	φθεροῦμαι, φθαρήσομαι

✓ без відхилень у значенні форм futurum:

Praesens	Aoristus passivi
-----------------	-------------------------

ἀμείβω	<i>змінювати</i>	ἠμείφθην
ἀπορέω	<i>потребувати</i>	ἠπορήθην
γυμνώω	<i>оголювати</i>	ἐγυμνώθην
δαπανάω	<i>витрачаτι</i>	ἐδαπανήθην
ἐλίττω	<i>крутити</i>	εἰλίχθην
ἐννοέω	<i>брати до уваги</i>	ἐνενοήθην
ἠθρακίζω	<i>одягати панцир</i>	ἐθρακίσθην
ἰδρύω	<i>споруджувати</i>	ἰδρύθην
λοιδορέω	<i>сварити</i>	ἐλοιδορήθην
οἰκείω	<i>привласнювати</i>	ὠκείώθην
πειράω	<i>намагатися</i>	ἐπειράθην
πολιτεύω	<i>бути громадянином</i>	ἐπολιτεύθην
ῥώννυμι	<i>бути сильним</i>	(ἐπ)ερρώμην
σκεδάννυμι	<i>розсіювати</i>	ἐσκηδάσθην
σχίζω	<i>розділяти</i>	ἐσχίσθην
ταλαιπωρέω	<i>страждати</i>	ἐταλαιπωρήθην
τελέω	<i>закінчувати</i>	ἐτελε(ι)ώθην
χαλεπαίνω	<i>страждати</i>	ἐχαλεπάνθην

ΓΡΑΜΑΤΙΚΗ ΤΕΡΜΙΝΟΛΟΓΙΑ

Φonetika

<i>Український термін</i>	<i>Λατινський термін</i>	<i>Γρεцький термін</i>
апокопа	apocopa	ἡ ἀποκοπή
афереза	aphaeresis	ἡ ἀφαίρεσις
африкати	affricatae	τὰ διπλά
баритони	barytona	τὰ βαρύτενα
вставка, епентеза	epenthesis	ἡ ἐπέθεσις
глухі приголосні звуки	tenues	τὰ ψιλὰ
голосні звуки	vocales	τὰ φωνήεντα
губні приголосні звуки	labiales	τὰ χειλικά
дзвінки приголосні звуки	mediae	τὰ μέσα
дифтонги	diphthongi	οἱ δίφθογγοι
дієреза	diaeresis	ἡ διαίρεσις
елізія	elisio	ἡ ἔκθλιψις
енклітики	encliticae	τὰ ἐγκλιτικά
задньоязикові приголосні	gutturales	τὰ λαρυγγικά
зіяння, гіат	hiatus	ἡ χάσμηδία
злиття, контракція	contractio	ἡ συναίρεσις
ι підписна	ι subscriptum	ι ὑπογεγραμμένον
ι приписна	ι adscriptum	ι προσγεγραμμένον
красис		ἡ κρᾶσις
монофтонги	monophthongi	οἱ μονόφθογγοι
наголос	accentus	ἡ προσωδία
- " - гострий	- " - acutus	- " - ὀξεῖα
- " - огорнений	- " - circumflexus	- " - περισπωμένη
- " - важкий	- " - gravis	- " - βαρεῖα
окситони	oxytona	τὰ οξύτονα
парокситони	paroxytona	τὰ παροξύτονα
передньоязикові приголосні	dentales	τὰ ὀδοντικά
перестановка, метатеза	metathesis	ἡ μετάθεσις
перестановка часокількості	- " - quantitatis	ἡ ἀντιμεταχώρησις
періспомени	perispomena	τὰ περισπώμενα
плавні приголосні звуки	liquida	τὰ ὑγρά
подовження		ἡ ἔκτασις
- " - замінне		ἡ ἀντέκτασις
приголосні звуки	consonantes	τὰ σύμφωνα
придых	spiritus	τὸ πνεῦμα

<i>Український термін</i>	<i>Латинський термін</i>	<i>Грецький термін</i>
- " - щільний, важкий	- " - asper	- " - δασύ
- " - легкий	- " - lenis	- " - ψιλόν
придихові приголосні	aspiratae	τὰ δασέα
проклітики	procliticae	τὰ προκλιτικά
пропарокситони	proparoxytona	τὰ προπαροξύτονα
проперіспомени	properispomena	τὰ προπερισπώμενα
проривні приголосні звуки	mutae	τὰ ἄφωνα
розгортання, анаптика		ἡ ἀνάπτυξις
розподібнення, дисиміляція	dissimilatio	ἡ ἀνομοίωσις
синіздеса	synizesis	ἡ συνίξεις
синкопа	syncopa	ἡ συγκοπή
склад	syllaba	ἡ συλλαβή
скорочення	reductio	ἡ συστολή
сонанти, сонорні	sonantes	τὰ ἡμίφωνα
спрощення		ἡ ἀπλολογία
уподібнення	assimilatio	ἡ ἀφομοίωσις
чергування	alternatio	ἡ μεταβολή
- " - кількісне	- " - quantitatis	- " - ποσοτική
- " - якісне	- " - qualitatis	- " - ποιοτική

Μορφολογία

<i>Український термін</i>	<i>Латинський термін</i>	<i>Грецький термін</i>
авгімент	augmentum	ἡ αὐξησις
- " - складовий	- " - syllabicum	- " - συλλαβική
- " - часовий	- " - temporale	- " - χρονική
артикуль	articulus	τὸ ἄρθρον
вигук	interiectio	τὸ ἐπιφώνημα
відміна	declinatio	ἡ ἔγκλισις
відмінок	casus	ἡ πτώσις
- " - називний	- " - nominativus	- " - ὀνομαστική
- " - родовий	- " - genetivus	- " - γενική
- " - давальний	- " - dativus	- " - δοτική
- " - знахідний	- " - accusativus	- " - αἰτιατική
- " - кличний	- " - vocativus	- " - κλητική
дієвідміна	coniugatio	ἡ συζυγία
дієприкметник	participium	ἡ μετοχή
дієслово	verbum	τὸ ῥῆμα
- " - неперехідне	- " - intransitivum	- " - ἀμετάβατον

<i>Український термін</i>	<i>Латинський термін</i>	<i>Грецький термін</i>
- " - перехідне	- " - transitivum	- " - μεταβατικόν
займенник	pronomen	ἡ ἀντωνυμία
- " - взаємний	- " - reciprocum	- " - ἀλλοπαθής
займенники відносні	pronomina relativa	αἱ ἀναφορικαί
- " - вказівні	- " - demonstrativa	αἱ δεικτικαί
- " - зворотні	- " - reflexiva	αἱ αὐτοπαθεῖς
- " - неозначені	- " - indefinita	αἱ ἀόρισται
- " - питальні	- " - interrogativa	αἱ ἐρωτηματικαί
- " - присвійні	- " - possessiva	αἱ κτητικαί
іменник	nomen substantivum	ὄνομα οὐσιαστικόν
інфінітив	infinitivus	ὁ ἀπαρέμφατος
особа	persona	τὸ πρόσωπον
прийменник	praepositio	ἡ πρόθεσις
прикметник	nomen adiectivum	ὄνομα ἐπίθετον
прикметник дієслівний	adiectivum verbale	τὸ ῥηματικὸν ἐπίθετον
прислівник	adverbium	τὸ ἐπίρρημα
редуплікація	reduplicatio	ὁ ἀναδιπλασιασμός
рід	genus	τὸ γένος
- " - чоловічий	- " - masculinum	- " - ἀρσενικόν
- " - жіночий	- " - femininum	- " - θηλικόν
- " - середній	- " - neutrum	- " - οὐδέτερον
- " - змішаний	- " - promiscuum	- " - ἐπίκοινων
- " - спільний	- " - commune	- " - κοινόν
сполучник	coniunctio	ὁ σύνδεσμος
спосіб	modus	ἡ ἔγκλισις
- " - бажальний, оптатив	- " - optativus	- " - εὐκτική
- " - дійсний, індикатив	- " - indicativus	- " - ὀριστική
- " - наказовий, імператив	- " - imperativus	- " - προστακτική
- " - умовний, кон'юнктив	- " - coniunctivus	- " - ὑποτακτική
стан	genus	ἡ διάθεσις
- " - активний	- " - activum	- " - ἐνεργητική
- " - медіальний	- " - medium	- " - μέση
- " - пасивний	- " - passivum	- " - παθητική
ступінь	gradus	ὁ βαθμός
- " - звичайний	- " - positivus	- " - θετικός
- " - вищий	- " - comparativus	- " - συγκριτικός
- " - найвищий	- " - superlativus	- " - ὑπερθετικός
час	tempus	ὁ χρόνος
- " - теперішній, презент	- " - praesens	- " - ἐνεστώς
- " - минулий недоконаного виду, імперфект	- " - imperfectum	- " - παρατατικός

<i>Український термін</i>	<i>Латинський термін</i>	<i>Грецький термін</i>
- " - минулий доконаного виду, аорист	- " - aoristus	- " - ἀόριστος
- " - минулий результативного виду, перфект	- " - perfectum	- " - παρακείμενος
- " - давноминулий, плюсквам-перфект	- " - plusquamperfectum	- " - ὑπερσυντελικός
- " - майбутній, футур	- " - futurum	- " - μέλλων
частка	particula	ἡ προσθήκη, τὸ μόριον
числівник	nomen numerale	τὸ ὄνομα ἀριθμητικόν
число	numerus	ὁ ἀριθμός
- " - одина	- " - singularis	- " - ἐνικός
- " - двоїна	- " - dualis	- " - δυϊκός
- " - множина	- " - pluralis	- " - πληθυντικός

ЛЕКЦІЯ 112

§ 214. Словотвір в системі іменника

§ 214.1. Віддієслівне утворення

*Іменники на позначення дії, стану чи їх результату
(nomina actionis, οὐσιαστικὰ ἐνεργείας καὶ ἀποτελέσματος)*

Для них характерні форманти: -μός, -μη, -μή, -μα

Коли дієслівна основа закінчується на приголосний звук, то приєднання цих формант супроводжується фонетичними змінами, аналогічними утворенню від цих дієслів форм медіально-пасивного перфекта з початковим звуком μ дієслівної флексії: πλέκω *плету* (perf. med. et pass. πέπλεγμαι) > πλέγμα *сплетіння*, ἀγγέλλω *сповіщати* > ἄγγελμα *звістка*.

Якщо кінцевий звук дієслівної основи – голосний, то перед -μός у більшості випадків з'являється σ: δέω > δεσμός *вузол*, σείω > σεισμός *землетрус*. Деякі слова на -μός із попереднім голосним не отримують σ, або замість σ виступає θ: δεῖμός *страх*, κρυμός *холод*; ὀρχηθμός *танець*, κλαυθμός *плач*, μνηθμός *гнів*, μυχηθμός *гул*. Іменники на -μός є переважно абстрактними поняттями: πάλλω > παλμός *коливання*, οἰκτίρω > οἰκτιρμός *співчуття*, χράω > χρησμός *оракул*, ὀδύρομαι > ὀδυρμός *сум*.

Інші форманти (-μη чи -μή, -μα) після кінцевого голосного дієслівної основи можуть приєднуватися як без σ, так і з нею. Ті слова, які не приймають σ, натомість мають довгий кінцевий голосний кореня тоді, коли в perfectum medii et passivi він скорочується: λύω (λελυΒμαι) > λύμη *знищення*, πταίω > πταῖσμα *помилка*.

У ряді випадків серед етимологічно-споріднених іменників спостерігається коливання між довгим і коротким голосними, причому довгий голосний зустрічається в класичний період, тоді як для пізніших часів характерний короткий голосний у

цьому ж слові: τίθημι (τέθειμαι) > θεσμός, θέμα, але ἀνάθημα, пізніше > ἀνάθεμα; аналогічно εἶρημα, πῶμα, κρίμα мають форми εἶρεμα, πόμα, κρίμα.

Іменники середнього роду на -μα, як правило, вказують на конкретний об'єкт чи результат дії або є абстрактним поняттям: πράγμα справа, μίμημα зображення, ποίημα твір, але φρόνημα розуміння, τόλμα відвага.

Іменники на -μη можуть мати як абстрактне, так і конкретне значення: μνήμη спогад, ἐπιστήμη знання, τιμή честь, але στιγμή крапка, γραμμή лінія (пор.: στίγμα пляма, тавро; γράμμα буква, письмо).

-σις, -σία

При додаванні цих формантів із кінцевими звуками дієслівної основи відбуваються такі ж фонетичні явища, як і при утворенні майбутнього часу першого: τρίβω (fut. τρίψω) > τρίψις тертя, πράττω (πράξω) > πράξις справа; θύω (θύσω) > θυσία жертва, σκῆπτω (σκῆψω) > σκῆψις привід; ἀλίσκομαι (ἀλώσομαι) > ἄλωσις полон. Відхилення від цих фонетичних правил спостерігаються при утворенні слів: αἵρεσις, γένεσις, θέσις, τίσις, λύσις, φύσις, δύσις, θυσία.

-ή, -ά

Ці іменники майже завжди окситони: εὐχομαι > εὐχή благання, σφάττω > σφαγή жертвоприношення, διδάσκω > διδασχή навчання, χαίρω > χαρά радість. Для них характерний кореневий аблаут ε/ο, η/ω та, якщо дієслівна основа закінчується на приголосні, окрім σ, – ε/ο/οι: τέμνω > τομή розріз, πλέκω > πλοκή сплетіння; σπείρω > σπορά розсіювання, φθείρω > φθορά загибель, αἶδω > αἰοδή пісня, ἀλείφω > ἀλοιφή змащування, ἀρήγω > ἀρωγή допомога.

Поодинокі слова мають аттічну редуплікацію, причому завжди виступає в другому від кінця складі ω: ἄγω > ἄγωγῆ ведення, ἔδω > ἔδωδῆ їжа, ἔχω > ἀνακωχή зупинка. Деякі з широко відомих парокситонів цієї групи іменників: βλάβη шкода, μάχη битва, νίκη перемога.

-ία, -εία

Іменники на -εία походять від дієслів на -εύω і завжди мають довгий кінцевий звук α, тому всі вони > парокситони: παιδεύω > παιδεία виховання, βασιλεύω > βασιλεία царювання, στρατεύω > στρατεία військо, λατρεύω > λατρεία поклоніння, μαντεύω > μαντεία віщування. Іменники на -ία: μανία безумство, ἀγγελία звістка, μαρτυρία свідоцтво, ὁμιλία бесіда.

-ος

Іменники чоловічого роду на -ος, як правило, двоскладові і мають кореневий ο, іноді внаслідок чергування: κροτέω > κρότος шум, φθονέω > φθόνος заздрість; λέγω > λόγος слово, ῥέω > ῥοῦς (<*ροος) течія, σπείρω > σπόρος засів, але ἐλέγχω > ἔλεγχος спростування, τύπτω > τύπος удар, πάλλω > πάλος жереб.

До цього типу належать також іменники на -τος: ἀμητός жнива, κωκυτός плач, ὑετός дощ, παγετός мороз, які майже виключно окситони, але декілька є баритонів: βίωτος життя, πότος пиття. Іменники середнього роду, що закінчуються на -ος, ніколи не мають кореневого ο: κῆδω > κῆδος турбота, λαγχάνω > λάχος доля, γίγνομαι > γένος рід (але ὁ γόνος народження).

Іменники, що вказують на суб'єкта дії

(nomina agentis, οὐσιαστικά τοῦ ἐνεργούντος προσώπου)

Ці іменники мають форманти:

-της

Цей формант іменників чоловічого роду першої відміни, які називають професію чи рід занять. Одні з них – окситони, інші – баритони: ἀθλέω > ἀθλητής *борець*, μανθάνω > μαθητής *учень*, θεάομαι > θεατής *глядач*; κυβερνέω > κυβερνήτης *кермануч*, πλάττω > πλάστης *скульптор*, δύναμαι > δυνάστης *володар*.

-τήρ, -τωρ

Серед іменників на позначення діючої особи ці форманти зустрічаються рідше: σωτήρ *рятувальник*, ῥήτωρ *оратор*, ἐστιάτωρ *господар бенкету*, θυτήρ *жрець*, πράκτωρ *діяч*.

-εύς

Ці форманти характерні винятково для окситонів: βασιλεύς *цар*, γραφεύς *писар*, φθορεύς *зубитель*.

Розглянуті форманти мають також деякі слова, що називають предмет, що сприймається як суб'єкт дії: ἀήτης *вітер*, πρηστήρ *буря*, λαμπτήρ *світильник*, σφαγεύς *ніж*, τομεύς *різак*.

-ος

Цей формант зустрічається в складних іменників, але трапляються деякі прості: τροφός *годувальник*, ἀοιδός *співець*, ἀρχός *вождь*.

-ης, -ας

З такими формантами іменники чоловічого роду третьої відміни: φεύγω > φυγὰς *утікач*, νέμω > νομάς *кочівник*.

Іменники, що позначають знаряддя чи місце дії

(nomina instrumenti et loci, οὐσιαστικά τοῦ ὀργάνου τε καὶ τοῦ τόπου)

Ця група іменників закінчується на:

-τήριον, -τρον, -τρα, -θρον

Ці форманти приєднуються до дієслівної основи замість форманта суб'єкта дії -τηρ: ἐργαστήριον *майстерня*, ποτήριον *кубок*, λουτήριον *ванна*, ἀκροατήριον *аудиторія*; λουτρον *вода для купання*, ἄροτρον *плуг*; ξύστρα *шкребок*, χύτρα *горщик*, ὄρχηστρα *місце для хору*; κλείθρον *замок*, βάθρον *лавка*.

-ανον, -άνη, -όνη

Приклади: γλύφανον *ніж*, χοάνη *лійка*, περόνη *застібка*.

Вправа 1. Встановіть словотвірні моделі девербативних іменників; якщо дієслово є дериватом, проведіть етимологічний аналіз.

Ἄγερμός, ῥωγμή, φημή, τίμημα, τρίμμα, πλάσμα, βῆμα, σφάλμα, γινώμη, κάθαρσις, κλίσις, ὑγρασία, ταραχή, πομπή, ἀγορά, τρόμος, κοπετός, λάθος; ἐργάτης, συλλήπτωρ,

---

τοκεύς, πομπός; ἐγερτήριον, σημάντρον, φόβητρον, καυτήριον, ρείθρον, σκαπάνη, ἀγχόνη, ὀρμητήριον, θέατρον.

Вправа 2. Утворіть іменники на позначення дії, діяча, місця чи знаряддя від наведених дієслів.

Λαμβάνω, αἶρω, ὀράω, δίδωμι, σημαίνω, κρίνω, τρέπω, τίκτω, πάσχω; καλέω, νέμω; αἰσθάνομαι, πλήττω, νίπτω, δρέπω, λέχομαι, λέγω, ἀκούω.

§ 214.2. Відприкметникове утворення

Іменники, які походять від прикметників, означають абстрактні поняття і вказують на властивість, мають форманти:

-ία

Приклади: σοφός > σοφία *мудрість*, κακός > κακία *зло*, βλάξ > βλαχία *млявість*, εὐδαίμων > εὐδαιμονία *щастя*, πένης > πενία *бідність*, ἀμαθής > ἀμαθία *неуцтво*.

Іменники, утворені від складених прикметників на -τος, змінюють τ на σ: ἀθάνατος > ἀθανασία *безсмертя*, δυσπεπτος > δυσπεψία *розлад травлення*.

-εια, -οια

Утворені від прикметників на -ης, -ος, іменники на -εια –пропарокситони: ἀληθής > ἀλήθεια *правда*, βοηθός > βοήθεια *допомога*. Іменники на -οια також пропарокситони від контрагованих прикметників: ἄνους > ἄνοια *безумство*, εὔνους > εὔνοια *прихильність*.

-η і -α

Ці утворення – абстрактні іменники закінчуються лише на -η чи -α, причому всі вони – баритони і за флексією не відрізняються від форми жіночого роду відповідного прикметника: κακός > κάκη *лихо*, ἐχθρός > ἔχθρα *ворожнеча*. Сюди ж належать іменники, утворені від прикметників на -ιος, тому ι вважається приналежною основою: ὅσιος > ὅσια *священний звичай*, ἄξιος > ἄξια *гідність*, αἰτίος > αἰτία *провина*.

-της

Це формант іменників жіночого роду третьої відміни; переважно вони – парокситони, лише деякі – окситони: ἰσότης *рівність*, παχύτης *товщина*, ταχυτής *швидкість*, δηϊότης *двобій*.

-σύνη

Приклади: δικαιοσύνη *справедливість*, δουλοσύνη *рабство*. Слід зауважити, що іменники, в яких четвертий склад від кінця короткої, мають у третьому складі ω: ἱερωσύνη *святість*.

-ος

Іменники середнього роду третьої відміни, які походять від прикметників на -υς: βάθους > βάθος *глибина*, ταχύς > τάχος *швидкість*.

§ 214.3. Відіменникове утворення

Іменники, що вказують на суб'єкта дії, мають форманти, аналогічні формантам девербативних іменників:

-της, -εύς

Приклади: πόλις > πολίτης *громадянин*, ὄπλον > ὀπλίτης *гоплит*, ἵππος > ἰππότης *вершник*, φυλή > φυλέτης *родич*; ἄλς > ἀλιεύς *рибалка*, γράμμα > γραμματεύς *писар*.

Іменники, що означають збірне поняття або вміст, мають форманти:

-ών, -έων, -ία, -ίον, -είον

Приклади: ἀμπέλων *виноградник*, λουτρών *лазня*, ῥοδωνία *розарій*, μυρμικία *мурашник*, στρατηγίου *палатка полководця*, χαλκείου *кузня*, περιστερέων *голуб'ятня*.

§ 214.4. Іменники жіночого роду

Ці іменники називають осіб жіночої статі за родом занять чи етнічною приналежністю і утворюються від відповідних іменників чоловічого роду. Вони мають форманти:

-τεира, -τρια, -τρίς, -ις, -αινα, -εια, -σσα

Приклади: σώτειρα *рятивниця*, ὀρχήστρια *танцівниця*, πολίτις *громадянка*, φυλακίς *охоронниця*, θεράπεινα *служниця*, λέαινα *левиця*, βασίλεια *цариця*, ἱέρεια *жриця*, βασίλισσα *цариця*, ἄνασσα *володарка*.

§ 214.5. Етно- та топоніми

На приналежність до народу чи місцепроживання вказують форманти:

✓ для осіб чоловічої статі:

-ιος, -αῖος, -ηνός, -ανός, -ινος, -ίτης, -ήτης, -άτης, -ώτης, -εύς

Приклади: Κορίνθιος *корінфянин*, Βυζάντιος *візантієць*, Ἀθηναῖος *афінянин*, Κυζικηνός *кізікієць*, Ἀσιανός *азієць*, Ταραντῖνος *тарентієць*, Ἀβδηρίτης *абдерит*, Αἰγινήτης *егінець*, Σπαρτιατῆς *спартанець*, Σικελιώτης *сицилієць*, Φωκεύς *фокесць*, Δωρεύς *дорієць*.

✓ для осіб жіночої статі:

-ή, -α, -ις, -άς

Приклади: Ἀσιανή *азійка*, Ἀθηναία *афінянка*, Σκύθις *скіфянка*, Σπαρτιατίς *спартанка*, Φωκίς *фокєянка*, Δωρίς *дорійка*, Δηλιάς *делійка*, Ἴας *іонійка*.

§ 214.6. Патроніми

Іменники, що означають походження чи родовід, мають характерні форманти:

✓ для осіб чоловічої статі:

-ίδης, -άδης, -ιάδης

Формант -ίδης виступає в утвореннях від іменників різних закінчень: Κέκρωψ > Κεκροπίδης *син чи нащадок Кекрона*, Κρόνος > Κρονίδης, Ἀλκαῖος > Ἀλκαΐδης. На -αδης закінчуються патроніми від іменників чоловічого роду першої відміни: Ἴππότης > Ἴπποτάδης, Βορέας > Βορεάδης. Формант -ιάδης характерний для похідних від іменників на -ιος: Μενοίτιος > Μενοιτιάδης.

Патронімічний формант -ιάδης можна зустріти також в утвореннях від іменників з різними закінченнями, якщо склад перед -ιάδης довгий, і це створює дуже зручне для гекзаметра та й інших поетичних розмірів чергування довгих та коротких складів F E E F: Τελαμών > Τελαμωνιάδης, Ἀβαντίδας > Ἀβαντιάδης, Φέρης > Φερητιάδης. У діалогі-

чних частинах драми, написаних ямбом, спостерігається перевага форманта -ιδης після довгого попереднього складу: Παλλαντίδης, Ἀλκμαιωνίδης, Ὀμηρίδης.

-ίων

Цей формант частіше вживаний у поезії, причому залежно від метричних потреб перед закінченням родового відмінка однини виступає то ω, то ο: Κρονίων, γεν. Κρονίωνος або Κρονίουος.

-είδης (-είδης)

Патроніми від імен на -εύς, -κλής: Πηλεύς > Πηλείδης, Ἡρακλῆς > Ἡρακλείδης. У дорійському діалекті зберігаються недифтонгізовані форми; в іонійському вони виступають як епічні.

Дуже часто власні імена виявляються насправді застиглими патронімічними формами: Μιλτιάδης, Σιμωνίδης, Δευκαλίων. Утворення патронімів від подібних імен часто варіює та залежить від вимог поетичного розміру: Δευκαλιωνίδης, Ἰαπετιωνίδης.

✓ для осіб жіночої статі:

-ίς, -άς, -ήϊς, -ίωνη, -ίνη

Приклади: Ταυταλίς, Θεεστιάς, Νηρηΐς, Ἀκρισιώνη, Ἀδραστίνη.

§ 214.7. Зменшувальні або нестливі форми (*deminutiva, ὑποκοριστικά*)

-ίον

Основний формант демінутивності, приєднання якого перетворює кожного іменника в пропарокситона другої відміни середнього роду: παῖς > παιδίον, σῶμα > σωμάτιον.

-ίδιον, -άριον, -ύλλιον, -ύδριον

Приклади: πίναξ > πινακίδιον *картиночка*, παῖς > παιδάριον *дитиночка*, δένδρον > δενδρύλλιον *деревце*, μέλος > μελύδριον *пісенька*. Формант -ιδιον з більшістю попередніх голосних зливається в дифтонг або ι поглинається довгим голосним: βοΐδιον *бичок*, ἀμφορείδιον *амфорка*, γῆδιον *земелька*, ζῶδιον *тваринка*.

-ίσκος, -ίσκη, -ίς, -υλος, -ιδεύς, -κη, -χη

Приклади: στεφανίσκος *віночок*, παιδίσκη *дівчинка*, πινακίς *дощечка*, νησίς *острівець*, ἄρκτυλος *ведмежа*, ἀετιδεύς *орля*, πιθάκη *бочечка*, πολίχη *містечко*.

Деякі слова втратили демінутивність: θηρίον *звір*, βιβλίον *книга*.

Вправа 1. Встановіть словотвірні моделі dead'ективних іменників; при потребі проведіть етимологічну редукацію прикметника.

Μορία, εὐτυχία, ἐπιμέλεια, εὐροια; βραδύτης, γλυκύτης, ἀρχαιότης, ποσότης; κερδοσύνη, ἀγαθωσύνη; βάρος, πλάτος; εἰκάς.

Вправа 2. Використовуючи відомі словотвірні моделі, утворіть іменники від прикметників. Спробуйте встановити семантичні зв'язки твірної основи та деривата.

Ἄτυχής, φίλος, εὐσεβής, εὐπλυσ, ἡδύς, ταχύς, κακός, σώφρων, εὐρύς, ποῖος.

Вправа 3. Встановіть словотвірні моделі десубстантивних іменників; визначте, до якого семантичного розряду вони належать.

Ἐμπόριον, γυμνάσιον, καπηλείον, ἀνθών, πευκών, νεοττία, Κλαζομένιος, Ἀμαθούσιος, Κείος, Μαντινεύς, Ἀβυδηνός, Σταγίριτης, Ἀσκληπιάδης, Ἀτρείων; Ἰππάριον, γεφύριον, ξιφίδιον, πυργίσκος, θηρίς, ψηφίς, λυκιδεύς, εἰδύλλιον, λογύδριον, χείλων, νεφύδριον, θεραπαινίς.

Вправа 4. Проведіть десубстантивний словотвір.

Ἰατρός, κουρεύς, ἐλαία, ξένος, περιστέρα, σφήξ; Δῆλος, Σελινοῦς, Φώκαια, Πέργαμος, Λαύρειον, Τελαμών, Πέλοψ, Πελεύς; κύων, τόπος, λαγώς, χιτών, πύλη, κρήνη, δάσος, λαβή, λέων.

§ 215. Словотвір у системі прикметника

§ 215.1. Відіменне утворення

Прикметники, що означають відношення, приналежність чи походження

Ці прикметники походять від іменників та прикметників й характеризуються формантами:

-ιος

Приклади: οὐράνιος *небесний*, ποτάμιος *річковий*.

-αιος, -ειος, -οιος, -ωος

Формант -ιος зливається з попередніми голосними в дифтонги, утворюючи зазначені форми: ἄγορά > ἄγοραῖος *ринковий*, σπονδή > σπονδείος *спондеїчний*, αἰδώς > αἰδοῖος *сором'язливий*, ἦώς > ἦωος *вранішній*.

Формант -ωος має певний відтінок: πατῶος *батьків (той, що стосується безпосередньо батька)*, але πάτριος *батьківський (стосовно батьків, батьківщини)*, аналогічно μητῶος і μήτριος, παπῶος і πάπιος.

Формант -ειος вживається в прикметникових утвореннях від іменників, що називають живих істот чи є власними іменами: ἀνθρώπειος, λύκειος, ἀνδρείος, γυναικείος, Ὀμηρείος, Εὐριπιδείος, Πυθαγόρειος.

За допомогою форманта -ιος від прикметників утворюються нові прикметники з дещо іншим лексичним значенням: ἐλεύθερος *вільний* > ἐλευθέριος *вільнодумний*, καθάρος *чистий* > καθάριος *акуратний*.

Прикметники, що вказують на здатність, властивість

Для них характерні форманти:

-ακός, -ικός, -τικός

Приклади десубстантивних прикметників: πολιτικός *державний*, φυσικός *природний*, παροϊμακός *повчальний*, αἰσθητικός *здатний відчувати*, πρακτικός *дієздатний*.

Деад'єктивні прикметники також використовують ці форманти, причому ознака вихідного слова конкретизується: φίλος *дружній* > φιλικός *приятний*, εὐδαίμων *щасливий* > εὐδαίμονικός *той, що приносить щастя*.

Посесивні прикметники, утворені від назв міст, островів, земель, народів

Для цих прикметників характерний формант:

-κός

Ὀλυμπία > Ὀλυμπιακός *олімпійський*, Ἀθῆναι > Ἀθηναϊκός *афінський*, Ἴλιος > Ἰλιακός *іліонський*, Ἀχαιοί > Ἀχαιικός *ахейський*, Εὐβοία > Εὐβοϊκός *евбейський*, Ἑλλήν > Ἑλληνικός *грецький*, Σκιθία > Σκιθιακός *скіфський*.

У деяких випадках спостерігаються паралельні форми на -ιος і -κός: Κορίνθιος або Κορινθιακός *коринфський*, Πελοποννήσιος або Πελοποννησιακός *пелопоннеський*, Δαρείος або Δαρειακός *Даріїв*.

Прикметники, що називають матеріал предмета

-οὺς (< εος), -ινος

Приклади: χρυσοῦς *золотий*, ἀργυροῦς *срібний*, ξύλινος *дерев'яний*, λίθινος *кам'яний*.

Прикметники часу та місця

-ινός, -ήσιος

Приклади: ἡμερινός, ἡμερήσιος *денний*, νυκτερινός *нічний*, πεδινός *рівнинний*, ὄρεινός *гірський*, ἐτήσιος *річний*.

Прикметники, що означають звичку, схильність

-λος, -μων

Приклади: δειλός *боязливий*, ἀπατηλός *бrehливий*, ἔκπαγλος *εrизний*, ἀμαρτωλός *той, який легко помиляється*, μνήμων *пам'ятливий*, νοήμων *розсудливий*, ἐπιλήσμων *забудькуватий*.

Прикметники для вираження придатності, фізичних властивостей, рис характеру

-ιμος, -μος, -ρος, -ερος, -ηρος, -αλέος

Приклади: πότιμος *питтєвий*, χρήσιμος *корисний*, τρόφιμος *поживний*, θανάσιμος *смертельний*; θερμός *теплий*, ἐχθρός *ворожий*, φθονερός *зздрісний*, νοσερός або νοσηρός *хворобливий*; δειμαλέος *страшний*, ῥωμαλέος *могутний*, θαρράλέος *хоробрый*.

Прикметники, що передають ознаку наповнення

-εις (gen. -εντος), -ώδης (gen. -ώδους)

Приклади: ὑλήεις *лісистий*, πυρόεις *повний вогню*, χαρίεις *сповнений милості*, κητώεις *покрайний ущелинами*, ψαμμώδης *повний піску*, αίματώδης *наповнений кров'ю*, ἰλυώδης *дуже заболочений*.

На -ώδης закінчуються також прикметники, що означають негативну рису: γαστρώδης *пузатий*, σφηκώδης *подібний до оси*, γυναικώδης *подібний до жінки*.

§ 215.2. Прикметники, утворені від дієслів

Девербативні прикметники мають форманти:

-ος, -νός, -ανός, -ρος, -ερος, -ης, -ας

Приклади: λαλέω > λάλος *балакучий*, λουδορέω > λοίδορος *сварливий*, τέμνω > τομός *ріжучий*, ἀμείβω > ἀμοιβός *змінний*; δεινός *страшний*, σεμνός *шанований*, στυγνός *похмурий*; λαμπρός *світлий*, θαλερός *квітучий*; ἀφανής *неясний*.

Вправа 1. Визначте словотвірні моделі десубстантивних прикметників.

Πάτριος, πλούσιος, ἀναγκαῖος, δίκαιος, χερσαῖος, βασιλείος, ἀστείος, ὁμοῖος, καρδιακός, μανικός, πανηγυρικός, ἀλυκός, κεραμεικός, χαλκοῦς, πώρινος, καύσιμος, σιωπηλός, σφριγηλός, ἀνεμόεις, ὑλώδης, ἀκανθώδης, ἔαρινός, νόμιμος, κερδαλέος, ψωραλέος, αἰσχροός, ὀδυνηρός, ἀνθηρός, δροσερός.

Вправа 2. Залежно від обраної семантики утворіть прикметники від іменників.

Τιμή, κρήνη, σπουδή, τέλος, δοῦλος, ἥρως, σωτήρ, οἰκία, μάντις, βάρβαρος, ἡγεμών, ἔθνος, κύανος, πορφύρα, οἴκησις, φειδώ, ὕψος, ἄμπελος, ἰχθύς, μανία, ἑσπέρα, θέρος, μάχη, φρίξ, ῥύπος, τόλμη, σκιά, ἄλμη.

Вправа 3. Визначте словотвірні моделі девербативних прикметників.

Λοιπός, τερπνός, πιθανός, μιαρός, φανερός, μιγᾶς, ψευδής, ἀμυντικός, ἀρπακτικός.

Вправа 4. Утворіть прикметники від наведених дієслів.

Στίλβω, κύπτω, στέγω, χαλάω, στυγέω, τυγχάνω, ἐρίζω.

§ 216. Словотвір у системі дієслова

§ 216.1. Відіменне утворення

Переважає більшість дієслів походить від іменників та прикметників: у першій особі однини теперішнього часу дійсного способу активного стану вони закінчуються на:

-άω, -έω, -όω, -εύω, -άζω, -ίζω, -αίνω, -ύνω, -λλω, -ττω, -αίρω

Ці форманти виступають на місці закінчень *nominativus singularis*, якщо основа належить іменнику чи прикметнику першої та другої відмін або на місці закінчення *genetivus singularis* -ος імен третьої відміни (інколи також замість закінчень *nominativus singularis*): *τιμή* > *τιμάω*, *πτερόν* > *πτερώω*; *κόλαξ* > *κολακεύω*, *χρῆμα* > *χρηματίζω*, але *σῆμα* > *σημαίνω*. Дієслівні форманти не приєднуються до основи імен третьої відміни, якщо вона закінчується на один голосний звук, а виступають замість закінчень *nominativus singularis*: *ἦδύς* > *ἦδύνω*, *ἀληθής* > *ἀλεθεύω*.

-άω

Ці дієслова найчастіше походять від слів першої відміни на α, η і означають:

- ✓ певну дію чи стан: *τιμή* *шана* > *τιμάω* *шанувати*, *τόλμα* *відвага* > *τολμάω* *ризикувати*;
- ✓ виняткове володіння властивістю чи річчю: *κόμη* *волосся* – *κομάω* *мати довге волосся*, *χολή* *жовч* > *χολάω* *мати багато жовчі*, *βυτί* *гнівливим*;
- ✓ хворобливий стан: *ὀφθαλμιάω* *хворіти на очі*, *ψωράω* *мати захворювання шкіри*.

-έω, -εύω

Ці дієслова утворені від імен з різними закінченнями і означають стан чи дію за семантикою кореня: *κοινωνός* *учасник* > *κοινωνέω* *брати участь*, *κόλαξ* *підлабузник* > *κολακεύω* *лестити*, *ἀληθής* *істинний* > *ἀληθεύω* *говорити правду*.

-όω

У більшості випадків це – утворення від слів третьої відміни. Такі дієслова означають:

- ✓ процес: *δῆλος* *ясний* > *δηλόω* *виявляти*;
- ✓ цілеспрямовану дію: *πῦρ* *вогонь* > *πυρόω* *запалювати*;
- ✓ користування об'єктом: *στέφανος* *вінок* > *στεφανόω* *увінчувати*.

-άζω, -ίζω

Найчастіше ці дієслова походять від імен на -α, -ης, -ας. Вони мають найрізноманітніші значення, тому важко згрупувати їх за певними семантичними ознаками: *χειμα* *зима* > *χειμάζω* *зимувати*, *θαῦμα* *чудо* > *θαυμάζω* *дивуватись*, *ὄρος* *межа* > *ὀρίζω* *обмежувати*, *παῖς* *дитина* > *παίζω* *гратися*.

Дієслова, утворені від назв народів, означають наслідування чи запозичання їхніх звичаїв, мови: μηδίζω *наслідувати звичаї мідійців*, ἰουδαΐζω *переїмати звичаї чи віру юдеїв*; дієслова, що походять від власних імен, називають політичні симпатії чи угруповання: φιλιππίζω *бути прихильником партії Філіппа*.

-αίνω, -ύνω

Ці дієслова переважно прикметникового походження, причому закінчення -ύνω отримали дієслова, котрі утворені від прикметників, що мають ступені порівняння на -ίων, -ίστος: αἰσχρός > αἰσχύνω *соромити*, καλός > καλλύνω *прикрашати*. Дієслова на -αίνω, -ύνω означають процес, тривання дії: λευκαίνω *вибілювати*, μηκύνω *збільшувати*, χαλεπαίνω *гніватись*, θερμαίνω *нагрівати*, βαρύνω *обтяжувати*, ὀξύνω *робити гострим*.

-λλω, -ττω, -αίρω

Ці дієслова утворені від форм nominativus singularis через відкидання закінчень і підсилення приголосного основи за допомогою j, яка у поєднанні із λ, γ, κ, χ, αρ дала сполучення λλ, ττ, αιρ: ἄγγελος *вісник* > (*ἀγγεljω) ἀγγέλλω *сповіщати*, φάρμακον *яд* > (*φαρμακjω) φαρμάττω *отруювати*, καθαρός *чистий* > (*καθαρjω) καθαίρω *очищати*.

§ 216.2. Віддієслівне утворення

Від дієслівних основ утворюються похідні дієслова на:

-σεῖω

Вони утворені від футуральної основи і означають бажання, прагнення (verba desiderativa): γελασεῖω (< γελάω, fut. γελάσω) *хотіти сміятись*, πολεμησεῖω (< πολεμέω) *бути охочим воювати*.

-ζω

Ці дієслова мають підсилювальне значення, вказують на частішу дію (verba frequentativa): ῥιπτάζω (< ῥίπτω *кидати*) *розкидати*, στενάζω (< στένω *стогнати*) *волати*, ἐρπύζω (< ἔρπω *повзти*) *повільно підповзати*.

-σκω

Такі дієслова означають початок чи розвиток дії (verba inchoativa): μιμνήσκω *пригадувати*, διδάσκω *навчати*, τιτρώσκω *ранити*, γηράσκω *старіти*.

§ 217. Словотвір прислівників

Утворення прислівників від прикметників, суфікси прислівників місця та адвербіалізовані відмінкові форми іменників розглядалися у розділі морфології, § 94.

Інші суфікси прислівників:

-δην

За його допомогою прислівники утворюються від дієслів, означаючи вид чи спосіб дії: κρύβδην *таємно*, σποράδην *розсіяно*, προτροπάδην *поспішно*, συλλήβδην *стисло*.

-δόν, -ηδόν

Прислівники, утворені від імен, вказують на форму чи зовнішній вигляд: ἀγέληδόν *стадом*, βοτρυδόν *у вигляді грона*, πλινθηδόν *схоже на цеглу*. Якщо вони утворені від дієслів, то зберігають значення способу дії: ἀναφανδόν *безпечно*.

-ι чи -ει

Такі прислівники означають стан, положення, обставини. У поезії з метричних міркувань вживаються обидва суфікси, в прозі більше поширені прислівники на -ι.

За походженням можна виділити серед них дві групи:

✓ віддієслівного походження із суфіксом -τί чи -τεί, приєднання якого супроводжується такими самими фонетичними змінами, що й приєднання суфіксів віддієслівних прикметників -τός, -τέος: ὀνομαστί *на ймення*, ἀγέλαστί *без сміху*, ἀμαχητί *без бою*, ἀκηρυκτί *без оголошення*. Прислівники від дієслів на -ίζω означають звичаєвий чи мовний стан, вказують на звичаї, мову народів, осіб чи груп людей: ἑλληνιστί *на грецький лад*, πο-грецьки, γυναικιστί *по-жіночому*.

✓ відіменного походження, які приєднують -ι чи -ει замість флек-сій: ἐκοντί *охоче*, ἀνακτεί *без жалю*. Більшість з них складені з двох основ чи префікса і кореня: πανδημεί *всенародно*, αὐτονυχί *тієї самої ночі*, ἀμισθί *безкоштовно*, νηποινί *безкарно*.

-ξ

Цю незначну групу складають прислівники, що означають різні типи обставин: ἀναμίξ *упереміж*, παραλλάξ *позмінно*, ὀκλάξ *навприсядки*, ὀδάξ *кусаючи*.

-ίνδα

Прислівники, які називають гру, жарт чи фарс: βασιλίνδα *бути у грі королем*, μεύινδα *у піжмурки*, ποσίνδα *відгадування чисел*.

-ινδον

Віддієслівні прислівники для вказівки на соціальний статус, походження: ἀριστίνδην *знатного роду*, πλουτίνδην *за багатством*.

Вправа 1. Визначте словотвірні моделі наведених дієслів.

Βοάω, ἀριστάω, σφριγάω, ἀπειλέω, εὐδαιμονέω, πονέω, ἱππεύω, ριζόω, σκηνώω, λυτρόω, δοξάζω, ἀτιμάζω, ἀθροίζω, ἀρπάζω, μαστίζω, λαμπρύνω, μηκύνω, κοιλαίνω, ὑγιαίνω, ἠδύνω, βασκαίνω, κηρύττω, αἰμάττω, ποικίλλω, γεραίνω, ἐχθαίρω, τυραννησεῖω, αἰτίζω, ἠβάσκω.

Вправа 2. Утворіть деномінативні та девербальні дієслова.

Τόλμη, ἐρυθρός, ἀνία, μάρτυς, οἶκος, φίλος, ἰκέτης, πλήρης, δίκη, ἥσυχος, ἔρις, ψεκάς, φαιδρός, θάρρος, χαλεπός, δυσχερής, μέλας, φύλαξ, μέγας; δράω, πολεμέω, ρίπτω, γεράω.

Вправа 3. Визначте словотвірні моделі прислівників.

Ἄρδην, βάδην, δεόντως, θαρρούντως, θορυβωδῶς, κυνηδόν, ἀπνευστί, αὐτοχειρί, ἀσπονδεῖ, νηποινεῖ, μεγαλωστί, βαρβαριστί, ἐναλλάξ, λάξ, ποσάκις.

Вправа 4. *Проведіть адвербіалізацію слів.*

Μίγνυμι, τρέχω, εἰκώς, σαφής, ταῦρος, ἐθέλων, ἄμισθος, ἄμαχος, νέως.

§ 218. Копулятивне і субординативне словосκλαδανння

Синтетичний характер грецької мови яскраво проявляється в надзвичайно продуктивному способі словотворення – словосκλαδανні. В системі імені явно переважає створення складених слів із основ самостійних частин мови, в системі дієслова – домінують афіксальні утворення. Стрижневим семантичним елементом складеного слова виступає, як правило (але не завжди), другий компонент.

Якщо частини складеного слова поєднуються на принципах рівноцінної координації, то це словосκλαδανння називається копулятивним. У цьому випадку немає залежності чи підпорядкованості між частинами слова, і значення похідного слова складається з простої суми лексичних значень його компонентів: *νυχθήμερον доба* < *νύξ + ήμέρα*, *ήμικύκλιον півкуля* < *ήμι + κύκλιος*, *λευκομέλας біло-чорний* < *λευκός + μέλας*.

У переважній більшості випадків виступає субординативне словосκλαδανння, що будується на принципах субординації, тобто підпорядкованості значень його частин. Лексичне значення похідного слова кумулюється або редукується з семантики його частин. У одних випадках один із компонентів сприймається як означуване, другий – як означення до нього: *ἀκρόπολις* (= *ἄκρα πόλις*) *акрополь*, *ναυμαχία* (= *μάχη τῶν νεῶν*) *морська битва*, *δικηφόρος* (= *δίκην φέρων*) *караючий*, *χειροποίητος* (= *ὁ διὰ χειρὸς πεποιημένος*) *рукотворний*, *θεογονία* (= *θεῶν γένεσις*) *генеалогія богів*.

В інших випадках стрижневе означуване слово відсутнє (воно мається на думці), а частини складеного слова сприймаються щодо нього посесивно: *πολύχειρ* (= *πολλὰς χεῖρας ἔχων*) *довгорукий*, *γλαυκῶπις* (= *γλαυκὰ ὠπα ἔχουσα*) *совоока*, *πολύκαρπος* (= *ὁ παράγων πολλοὺς καρπούς*) *родючий*, *δίδραχμόν* (= *τὸ ἔχον τιμὴν δύο δραχμῶν*) *дидрахма, монета вартістю в дві драхми*.

Також один компонент може бути суб'єктом дії, інший – її об'єктом: *μισάνθρωπος* (= *ὁ μισῶν τοὺς ἀνθρώπους*) *людиноненависник*, *λογόγραφος* (= *ὁ γράφων λόγους*) *письменник*, *λιθοτόμος* (= *ὁ τέμνων λίθους*) *той, хто рубає каміння*.

Від складених слів можна суфіксальним способом утворювати нові похідні слова (*παρασύνθετα*): наприклад, з *νόμος закон* і *τίθημι класти* виникло *νομοθέτης законодавець*, яке є вихідним суфіксальних утворень *νομοθεσία законодавство*, *νομοθετικός законодавчий* тощо.

---

§ 219. Характеристика першого компонента складеного слова

§ 219.1. Перший компонент – іменник або прикметник

Якщо першим компонентом складеного слова виступає іменник чи прикметник, то при словоскладанні:

✓ їхні флексії замінюються з'єднувальним голосним, або інтерфіксом *ο*, причому перед початковим голосним другого елемента складеного слова він елідується: *λογο-ποιός* *прозаїк*, *σωματο-φύλαξ* *охоронець*; *νομ-άρχης* *начальник нома*, *παιδ-αγωγός* *супровідник дітей до школи*, *καχ-εξία* *хворобливість*. Інтерфікс *ο* зберігається перед наступним голосним складеного слова в тих словах, які первісно починались з *F*: *μηνο-είδης* *серповидний*, *μενο-είκης* *достатний*, *άγαθο-εργός* *благодійний*.

У словах, складених з *ἔργον* та *ἔχω*, відбувається красис: *κακοῦργος* *злочинець*, *δημιουργός* *майстер*, *δαδούχος* *факелоносець*, *ράβδουχος* *жезлоносець*.

✓ зберігається кінцевий голосний основи. Це характерно для слів: аттичної відміни: *νεω-κόρος* *наглядач за храмом*; третьої відміни з основами на *υ*, *ι*: *πολυ-φάγος* *ненажерливий*, *πολυ-ορκέω* *брати в облогу*; інколи в іменників першої відміни на *η*: *δαφνη-φόρος* *лавроносний*, *δικη-φόρος* *караючий*.

У слів, складених з іменниками *βούς*, *ναῦς*, виступають основи *βου*, *ναυ*: *βου-φορβός* *пастух*, *ναυ-μαχία* *морська битва*.

Перший словотвірний елемент у слів, складених із іменником *γή*, також може мати форму *γεω*: *γεω-γραφία*, *γεω-μέτρης*, але *γη-γενής*, *γή-λοφος*.

✓ зберігається кінцевий приголосний основи. Кінцеве *ν* залишається в словах, складених із прикметниками *μέλας* та *πᾶς* (у більшості випадків): *μελαγ-χολία* *розлиття чорної жовчі, меланхолія*; *μελάμ-πεπλος* *одягнутий у чорне вбрання*; *παμ-φάγος* *всеїдний*, *παν-οὔργον* *підступність*, *παγ-κράτης* *всемогутній*.

Іменники третьої відміни з основами на *-εσ* можуть повністю зберігати основу: *σακέσ-παλος* *потрясаючий щитом*, *τελεσ-φόρος* *завершений*, *ὄρεσ-κῶς* *мешканець гір*.

Зберігається форма називного відмінка однини при композиції в слів: *φωσ-φόρος* *світлоносний*, *ἔωσ-φόρος* *той, що приносить ранок*.

✓ у деяких випадках, що більш характерно для поезії, перший компонент може стояти в давальному відмінку однини і множини: *πυρί-πνους* *вогнедишний*, *νυκτι-πόλος* *нічний*, *γαστρί-μαργος* *ненажера*, *ὄρει-νόμος* *блукаючий горами*, *ναυσί-πορος* *судноплавний*, *έγχεσί-μωρος* *той, що воює списом*.

✓ особливі форми першого компонента: *μεσαι-πόλιος* (< *μέσος*) *напівсвий*, *ὀδοι-πορέω* (< *ὀδός*) *подорожувати*, *ἀργί-πους* (< *ἀργός*) *прудкий*, *ποδα-νιπτήρ* (< *πούς*) *ванна для ніг*, *ἀκρά-χολος* (< *ἄκρος*) *дратівливий*, *Θηβα-γενής* (< *Θῆβαι*) *родом із Фів*, *μοιρη-γενής* (< *μοῖρα*) *народжений для щастя*, *ἐλαφη-βόλος* (< *ἔλαφος*) *той, що полює на оленів*, *λαμπαδη-φόρος* (< *λαμπάς*) *факелоносець*.

✓ деякі перші словотвірні компоненти використовують по декілька основ: ὕδωρ ὕδατ-ο-ειδής, ὕδρ-αγωγός μελιᾶ μελιτ-ο-ειδής, μελί-γλωσσοῦ πῦρ πύρ-φορος, πυρ-ο-ειδής, πυρι-φλεγής.

§ 219.2. Перший компонент – дієслово

Значно рідше на першому місці в складеному слові буває дієслово, основа якого сполучається з наступною частиною слова за допомогою інтерфіксів:

- ✓ ε: ἄρχω > ἀρχέ-κακος *призвідник лих*, δάκνω > δακέ-θυμος *такий, що ятрить душу*, μένω > μενε-πτόλεμος *стійкий у бою*;
- ✓ σι: λύω > λυσί-πονος *той, що звільняє від праці*, τρέπω > τρεψί-χρωσ *який міняє колір шкіри*, ἐγείρω > ἐγερσι-γέλωσ *який викликає сміх*;
- ✓ ι: τέρπω > терпи-κέραυνος *радісно посилаючий блискавки*, ἄρχω > ἀρχι-κέραυνος *керуючий блискавками*;
- ✓ ο: φαίνω > φανο-προσωπέω *з'являться на люди*, μέλλω > μελλό-γαμος *той, що має намір одружитися*; усі складені з λείπω: λιπο-τάξιον *дезертирство*, λιπο-θυμία *втрата свідомості*.
- ✓ без інтерфікса, якщо другий компонент має початковий голос-ний звук: φιλέω > φιλ-άνθρωπος *людинолюбний*, ῥάπτω > ῥαψ-ωδός *співець*.

§ 219.3. Перший компонент – незмінна частина мови

Якщо в складеному слові перше місце займає невідмінювана частина мови (прилівник, кількісний числівник), то вона, в цілому, залишається без змін, окрім явищ фонетичної корекції:

- ✓ елізія короткого кінцевого голосного звука перед наступним голосним: πέντε > πέντ-αθλος *п'ятиборець*.
- ✓ асиміляція кінцевого приголосного: πάλιν – παλίμ-βολος.
- ✓ без змін: ἀει-κίνητος, ἀνω-φέρής.

§ 219.4. Перший компонент – невіддільна частка

- ✓ ἡμι (лат. semi-) *напів-*: ἡμί-σφαιρον *півкуля*, ἡμί-εφθος *наполовину зварений*;
- ✓ δυσ- *заперечує позитивне значення слова або підсилює негативне*: δυσ-δαίμονία *нещастя*, δυσ-άμμορος *дуже нещасний*;
- ✓ ἀ- (полісемічний префікс):

α) α privativum (лат. in-, α στερητικόν) вказує на відсутність ознаки: ἄ-βατος *непрохідний*, ἄ-θάνατος *безсмертний*; перед наступним голосним виступає у формі ἀν-: ἀν-αίτιος *невинний*, ἀν-ώνυμος *безіменний*.

Слова, які первісно починалися з F, мають α і перед наступним голосним: ἀ-ήττητος *непереможний*, ἄ-οικος *бездомний*; зате в деяких випадках перед наступним приголосним префікс має форму ἀν-: ἀν-νέφελος *безхмарний*, ἀμ-φασία *безмовність*;

β) α intensivum (α ἐπιτατικόν) для підсилення ознаки: ἄ-βρομος *голосний*, ἄ-ξύλος *багатий деревиною*;

γ) α copulativum (α ἀθροιστικόν) означає спільність, рівнозначність: ἀ-τάλαντος *рівний за вагою*, ἀ-κόλουθος *супутник*;

δ) α protheticum (α προθητικόν) вживається з евфонічних міркувань і не впливає на значення слова: ἄ-βληχρος *слабкий*, ἄ-πτασία *плавність*.

✓ νη- (перед голосним ν-) це – заперечна частка: νη-κηδής *безтурботний*, ν-ώνυμος *безіменний*; часто поглинає наступне ε: νῆστις (< ἔδω) *голодний*, νήπιος (< ἔπιω) *немовля*;

✓ ἄρι-, ἔρι-, ζα- – підсильні частки: ἄρι-πρέπής *визначний*, ἔρι- βρομος *дуже гучний*, ζα-μενής *дуже гнівний*.

§ 220. Характеристика другого компонента складеного слова

§ 220.1. Другий компонент – іменник або прикметник

Іменники і прикметники в якості другого елемента складеного слова рідко мають домінуюче значення в семантиці новоствореного слова. Це, як правило, буває в сполученні з прийменниками, які стають префіксами і лише уточнюють лексичне значення вихідного слова: σύν-οδος *супутник*, ὑπέρ-φιλος *надзвичайно милий*. У більшості випадків друга частина сприймається не як суб'єкт, а як об'єкт дії: ἐπιχαίρε-κακος (ἐπιχαίρει τοῖς κακοῖς) *зловтішний*, δεισι-δαίμων (δείσας τοὺς δαίμονας) *забобонний*.

Часто іменник чи прикметник залишаються без змін, особливо коли їх закінчення відповідають родовим флексіям утвореного слова: μακρό-χειρ (μακρὰς χεῖρας ἔχων) *довгорукий*, ἀκρόπολις (ἄκρα πόλις).

Якщо закінчення цих імен не узгоджуються з граматичним родом проєктованого слова, то флексії змінюються на сигматичні -ς, -ος, -ως, -ης, -ις, або асигматичні -ων, -ωρ: δάκρυ > ἄ-δακρυς *безслізний*, δέλπνον > τρεχέ-δειπνος *блюдолиз*, χρήματα > φιλο-χρήματος *грошололюбний*, γῆ > εὖ-γεως *родючий*, ἦθος > како-ήθης *невихований*, ἀλκή > ἄν-αλκис *нерішучий*, φρήν > σώ-φρων *розсудливий*, πατήρ > εὖ-πάτωρ *знатний*.

§ 220.2. Другий компонент – дієслово

Якщо другим компонентом виступає дієслово або віддієслівна форма, то сполучення частин у слові може бути:

✓ вільним, так звана паратеза (παράθεσις), що дозволяє окреме написання кожної частини чи навіть вставляння поміж ними інших слів (τμήσις). Паратетичними є сполучення дієслів із 18-ма прийменниками, які згодом перетворилися на префікси, та з прислівниками εὖ, καλῶς і їх антонімами в сполученнях типу εὖ πράττω, εὖ ποίω.

✓ стійким, так звана синтеза (σύνθεσις), при якій компоненти з'єднуються в одне неподільне слово, причому основа дієслова може змінюватися часто з переходом його до контрагованих дієслів на -έω: з ἔργον і λαμβάνω виникає ἔργο-λαβέω *брати замовлення*, з δυσ- і ἀρέσκω > δυσαρεστέω *бути незадоволеним*, з εὖ і ἔργω > εὐεργετέω *бути благодійником*, з ἄ- і φείδομαι > ἀφειδέω *не берегти*.

Дієслівні другі компоненти складеного слова завжди мають стрижневе лексичне значення. Для новостворених слів типовими є закінчення: -ος, -ης для прикметників

та -ης, -ας, -ωρ для іменників: ἵππο-τρόφος *той, що вигодовує коней*; εὐ-μαθής *той, що добре навчається*; νομο-θέτης *законодавець*, ὄρνιθο-θήρας *птахолов*, θαλαττο-κράτωρ *володар моря*.

Характерна фонетична особливість створюваних іменників і прикметників – перехід початкових α чи ε другого компонента в η, ο в ω: ἀκούω > ὑπ-ήκοος, ἄγω > στρατ-ηγός, ἐλαύνω > δυσ-ήλατος, ὄμνυμι > ἄν-ώμοτος.

§ 221. Наголос у складених словах

Основна тенденція в акцентуації складених слів полягає у нама-ганні наголосу віддалитись, наскільки дозволяють правила наголошення, від кінця слова: τέκνον > φίλο-τεκνος, θεός > φίλο-θεος, τιμή > ἄ-τιμος, ἑταῖρος > фил-ἑταιρος, παιδευτός > ἄ-παίδευτος.

У інших випадках можна загалом визначити певні моменти, які впливають на акцентування:

✓ прикметники третьої відміни на -ης, -ες мають найчастіше наголос на останньому складі: φιλο-μειδής *завжди усміхнений*, ἄ-παθής *нечутливий*, εὐ-γενής *благородний*.

Проте стають парокситонами складені з основами слів ἀρκέω, ἀνδάνω, ἀντάω, μέγεθος, з двоскладовими іменниками середнього роду на -ος з η у передостанньому складі (ἦθος, μῆκος, κῆτος тощо), зі словом ἕτος: εὐ-μεγέθης *значний*, εὐ-ήθης *наївний*, три-έτης *трирічний*.

Складені прикметники, які мають η або ω у передостанньому складі, також – парокситони: под-ώκης *пруdkий*, τανυ-ήκης *втягнутий*.

✓ віддієслівні прості окситони на -ή, -ά, -ής, -ήρ, -εύς, -μός зберігають наголос на останньому складі й у складених словах: ἀμαλλο-δετής *в'язальник снопів*.

✓ якщо першим компонентом виступає іменник, прикметник чи прислівник, а другим – основа перехідного дієслова, то складене слово з активним значенням матиме наголос на другому складі від кінця, якщо він короткий; коли передостанній склад довгий, то наголошеним буде останній склад: λιθο-βόλος *той, що кидає каміння*, ψυχο-πομπός *супровідник душ*, μελο-ποιός *ліричний поет*, παιδ-αγωγός *супровідник дітей*, πρωτο-τόκος *той, що народжує вперше*.

Складене слово з пасивним значенням стає пропарокситоном: λιθό-βολος *той, що впає від удару каменем*, λεπτό-γραφος *дрібно написаний*, πρωτό-τοκος *першонароджений*.

Однак деякі пропарокситони і проперіспомени мають активне значення: ναύ-αρχος *командир флоту*, какоῦργος *злочинець*.

Слова, складені з другим компонентом від неперехідного дієслова, не підпадають під дію цього правила: αὐτο-κτόνος *самовбивця*, але αὐτό-μολος *перебіжчик*.

✓ парасинтетичні слова на -ικός, похідні від складених слів, є окситонами: συμ-βουλευτικός *порадний*, προ-τρεπτικός *настановчий* тощо.

Вправа 1. *Визначте словотвірні елементи композит, проаналізуйте акцентуацію деривата.*

Α. Ξιφολκός, ήνίοχος, λογαρός, αὐτάρκης, ἀγγελιαφόρος, λεωφόρος, ἀστυγείτων, ἀμαξοπηγός, ἀκτινοβόλος, θανατηφόρος, λεξιθήρας, πολιούχος, ταξίαρχος, αἰμοβόρος, ὕδατοτρεφής, φρεάντλης, μελιτοπόλης, πυρόμαντις, γήπεδον, γεωδαίτης, ἀκρόπολις; φθινόπωρον, λειψανδρία, σεισάχθεια, ἐχέμυθος, ἀρχιτέκτων, μνησικάκος, μισοτύραννος; ἀγχίαλος, ἀειθαλής, παλίρροια, ήμιθανής, δύσλυτος, ἄϋλος, ἀνίκανος, ἄπας, νηνεμία, ἀρίδηλος.

Β. Ὕμαιμος, εὐτελής, εὐμεγέθης, πάγκαλος, ἄνισος; καλλιγράφος, ἀσεβής, κωμάρχης, ἀρχηγέτης, ἀμαθής, ναυπηγός.

Вправа 2. *Проведіть композицію слів.*

Α. Κλήρος – σέχω, αἰχμή – ἀλίσκομαι, ξύλον – κόπτω, σέλας – φέρω, ὕλη – τέμνω, ἀνδρίας – ποιέω, ὕδωρ – πίνω, φρέαρ – ὀρύττω, μέλι – ήδύς; ἔχω – φρήν, φεύγω – πόνος, στρέφω – δίκη, εὐ – ἐλπίς, δυσ – βαίνω, ἀ – ὀράω, ἀ – χάσκω, νη – ὀδούς, ξα – πλοῦτος.

Β. Ἴσος – βάρος, ἀ – μνήμη, πολὺς – ποίκιλος, πᾶς – σοφός; ζωή – γράφω, πᾶς – δαμάζω, ἔργον – δίδωμι, αἷμα – στάζω, νύξ – φύλαξ.

Вправа 3. *Проведіть словотвірний аналіз парасинтетичних слів.*

Ἄσθηνής, δενδροτομέω, νυκτοφυλακέω, οἰκοδομέω, δυσχεραίνω, ἀνοηταίνω, ἀμέλεια, προδότης, ἀντίληψις, προπετής, Ἄρεοπαγίτης, παραποτάμιος, ἐγχειρίζω, καταχωρίζω, ἀποχειροβίотος, ἀποδοτέος, διαβατός.

ΣΙΝΤΑΚΣΙΚ

ЛЕКЦІЯ 117

§ 222. Артикль (ἄρθρον)

За своїм походженням артикль є вказівним займенником; у значенні вказівного, а також інколи відносного займенників він майже завжди виступає в Гомера та в іонійському діалекті.

В аттичних авторів за артиклем зберігається значення вказівного займенника у таких зворотах :

✓ ὁ μὲν – ὁ δέ (в усіх відмінках) *цей – той, той – цей, один – другий*; τὸ μὲν – τὸ δέ, τὰ μὲν – τὰ δέ часто мають прислівникове значення: *то - то, частково - частково*: ὁ μὲν γὰρ θνητός, ἡ δὲ ἀθάνατος (Ἰσ. 2, 32) *цей – смертний, а та – безсмертна*.

Σ Ὁ μὲν – ὁ δέ у всіх формах може мати значення неозначених займенників, при цьому інколи поєднуючись з ними: τῶν πόλεων, αἱ μὲν τυραννοῦνται, αἱ δὲ δημοκρατοῦνται, αἱ δὲ ἀριστοκρατοῦνται (Пл. Пол. 338 D) *серед держав – в одних панує тиранія, деякі мають демократичний устрій, ще інші – аристократичне правління*.

✓ ὁ δέ, ἡ δέ, τὸ δέ (у всіх формах) *а цей, а той, а він*: Κῦρος δίδωσι Κλεάρχῳ μυρίους δαρεικούς· ὁ δὲ λαβὼν τὸ χρυσίον στράτευμα συνέλεξε (Ξ. Ἄν. 1,5,9) *Кір дав Клеархові десять тисяч дариків, а той, узявши гроші, набрав військо*;

Σ Вираз τὸ δέ може мати прислівникове значення і прирівнюватись до виразів ὅμως δέ, ἀληθῶς δέ *все-таки, насправді*: ὄνταί με σοφὸν εἶναι· τὸ δὲ κινδυνεύει ὁ θεὸς σοφὸς εἶναι (Пл. Ἄп. 23 A) *вони мене вважають розумним: насправді, припускаю, мудрим є бог*.

✓ καὶ τὸν (вихідна форма καὶ ὅς) *і цього, і того* виступає як підмет в абсолютних інфінітивних конструкція: καὶ τὸν ἀποκρίνασθαι λέγεται (Ξ. Κυρ. 4,2,13) *і цей відповів, кажуть*;

✓ звороти τὸν καὶ τὸν *того і цього* τὸ καὶ τό, τὰ καὶ τά *це і те, те і це, те і інше* вживаються, щоб уникнути повтору назв осіб чи предметів, а також для їх замовчування, апелюючи до власної уяви слухача: ἀφικνοῦμαι ὡς τὸν καὶ τὸν (Λυσ. 1,23) *я додуюсь до цього і до того*;

✓ πρὸ τοῦ *перед* *цим*, *раніше*: ᾧ πρὸ τοῦ ὡς ταμείῳ ἐχρήτο Ἴππόνικος (Пл. Прот. 315 D) *яким, як складом, раніше користувався Гіппонік*.

§ 222.1. Вживання артикля

Артикль виступає в таких випадках:

✓ якщо слово називає відомі або уже згадані особу, предмет або поняття. У такому разі він має індивідуалізуюче значення, яке можна порівняти із значенням означеного артикля в сучасних європейських мовах: λέγεται ὡς ἐπιβουλεύει Φίλιππος ἡμῖν καὶ ὡς φυλάττεσθαι δεῖ τὸν ἄνθρωπον (= τοῦτον τὸν ἄνθρωπον, = τὸν Φίλιππον) (Джм. 8, 35) *кажуть, що Філіпп має злі наміри щодо нас, і що слід остерегатись цієї людини*;

Σ При індивідуалізуючому артиклі можуть домислюватись слова проσήκων *належний*, νενομισμένος *звичний* або форми присвійних займенників: Κλέαρχος, ἐπεὶ ἐπιορκῶν ἐφάνη, ἔχει τὴν δίκην (= τὴν προσηκουσαν δίκην) (Э. 'Ав. 5, 7, 3) *Клеарх, коли виявився порушником присяги, отримав (належне) покарання*.

✓ коли вказують на рід або вид предметів (артикль має відтінок *весь, цілий, усі*) або на один предмет як на представника всього класу чи ряду цих предметів (артикль означає *кожен, всякий, будь-який*): ὁ ἄνθρωπος (= πᾶς ἄνθρωπος, οἱ ἄνθρωποι, τὸ ἀνθρώπινον γένος) *θείας μετέσχε μοίρας* *людина* (= *кожна людина, люди, рід люდეї*) *отримує за божественним жеребом долі*; ὁ Κῦρος ὑπισχνέεται δώσειν ἀντὶ δαρεικοῦ τρία ἡμιδαρεικά τοῦ μηνός (= ἐκάστου μηνός) τῷ στρατιώτῃ (= ἐκάστῳ στρατιώτῃ) (Э. 'Ав. 1, 3, 21) *Кір обіцяє дати (кожному) воїну на місяць (щомісяця), замість одного дарика, по три з половиною*.

Σ У багатьох випадках такого значення набувають субстантивовані прикметники і дієприкметники: πᾶν τὸ ἐναντιούμενον τῷ δυναστεύοντι δῆμος ὠνόμασται (Θ.) *народ назвав (цілком) протилежне правителєві*.

✓ перед назвами країн, островів, народів, які первісно були означеннями до загальних понять, а втративши їх, субстантивувались: ἡ Ῥόδος (δηλ. νῆσος) – *острів Родос*, οἱ Ἀθηναῖοι (δηλ. πολῖται) – *афінські (громадяни)*;

✓ при прикладці, яка відноситься до особового займенника, до власних імен, назв міст та островів, які звичайно стоять без артикля: ἡμεῖς, οἱ ἄνδρες – *ми, мужі*; Κῦρος, ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς – *Кір, перський цар*; Ἀθῆναι, ἡ πόλις – *Афіни, місто*; Ῥόδος, ἡ νῆσος – *Родос, острів*;

Σ Назви річок і озер займають атрибутивне положення: ὁ Κηφισὸς ποταμὸς – *річка Кефіс*. Назви гір середнього роду виступають означенням: τὸ Πήλιον ὄρος – *гора Пеліон*; назви чоловічого і жіночого роду стоять перед прикладкою: ὁ Ὀλυμπος, τὸ ὄρος – *гора Олімп*.

✓ перед прикметниками для емпатичного підсилення їх атрибутивного положення: ὀχληρὸν ὁ χρόνος ὁ πολὺς (Μεν. 453) *тривалий час – обтяжливе (існування)*;

Σ Іноді для виділення певної думки після іменника без артикля його означення ставиться з артиклем: ἐν κινδύνῳ ἦσαν τῷ μεγίστῳ (Λυσ. 19,51) *ми були в небезпеці, великій*.

✓ для формальної предикації перед іменниками, до яких відносяться вказівні займенники ὅδε, οὗτος, ἐκεῖνος, ἄμφω, ἀμφοτέροι, ἐκάτεροι: αὕτη ἡ πόλις *це місто*, ἡ πόλις *їде це місто*, ἀμφοτέρα τὰ ὦτα *обидва вуха*, ἐκάτερα ἡ χεῖρ *кожна рука*.

Дуже поширеним у грецькій мові було явище субстантивзації. Аналогічні процеси характерні для латинської і української мов, але в грецькій наявність артикля полегшує субстантивізацію, і вона можлива в усіх відмінках. Не лише кожна самостійна частина мови, а й вирази чи цілі речення набувають значення іменника.

Залежно від родової форми артикля домислюються пропущені іменники; найчастіше маються на думці такі слова: οἱ – *люди, учні, друзі, оточення*, ὁ – *людина, ἡ – особа жіночої статі або жіночого граматичного роду, τὰ – справи, обставини, події, майно*.

Приклади субстантивзації:

- ✓ прикметника: ἡ δεξιὰ (δηλ. χεῖρ) *правиця*, τὰ ἀγαθὰ *добро*;
- ✓ займенника: οἱ ἐμοὶ *мої рідні, друзі*, τὰ ἐμὰ *мої справи, майно*;
- ✓ числівника: οἱ ἑπτὰ (δηλ. σοφοί) *сім мудреців*;
- ✓ прислівника: οἱ νῦν *сучасники*, τὰ νῦν *сучасний стан справ*;
- ✓ інфінітива: τὸ βουλόμενος *бажаючий*, ὁ ἄρχων *правитель*;
- ✓ приіменникових зворотів: οἱ μετὰ Κύρου *союзники Кіра*;
- ✓ виразів і речень: τὸ ἀπλῶς οὕτως ἐγκωμιάζειν Ἑρώτα (Πλ. Συμ. 180 C) *просто прославляння Ерота*.

§ 222.2. Відсутність або альтернація артикля

Артикль не вживається або є факультативним:

✓ при предикативі: πολλῶν ὁ λιμὸς γίγνεται *διδάσκαλος голод для багатьох стає (добрим) учителем*; τὸ σῶμα θνητὸν ἔχομεν (= τὸ σῶμα, ὃ ἔχομεν, θνητὸν ἐστί) *маємо смертне тіло (= тіло, яке маємо, є смертним)*.

Σ У цих випадках артикль ставиться:

➤ якщо від предикативного іменника чи прикметника залежить підрядне речення: οὗτός ἐστιν ὁ ἀνὴρ, ὃν εἶδες *він є (тією) людиною, яку ти бачив*;

➤ якщо потрібно підкреслити істинність твердження чи виявити високу ступінь ознаки: οὗτός ἐστιν ὁ σώφρων καὶ οὗτός ἐστιν ὁ ἀνδρείος (Πλ. Μενεξ. 248 A) *він є (цим) розумним і сміливим*.

✓ звичайно при власних іменах, головним чином, якщо вони добре знані й загальновідомі: (ὁ) Πλάτων, (ὁ) Σωκράτης;

✓ артикль не приймають загальні назви, які, внаслідок антономазії, набули значення власних назв: βασιλεύς = ὁ τῶν Περσῶν βασιλεύς цар = перський цар, ἄστυ = αἶ Ἀθῆναι столиця = Афіни.

Сюди ж належать назви фізичних явищ і стихій (οὐρανός, γῆ, ἥλιος, σελήνη, ἄστρα, ἄνεμος): ἐκ νεφέλης πέλεται χιόνος μένος ἠδὲ χαλάζης (Σολ. 10) з хмари йде сніг і град;

✓ при абстрактних іменниках, поняттях чеснот, вад, мистецтв, речовин: ἀρχὴ φιλίας μὲν ἔπαινος, ἔχθρα δὲ ψόγος (Ἰσ. 1, 33) похвала є початком дружби, докір – ворожнечі;

Σ Якщо назва науки чи мистецтва за походженням субстантивованій прикметник, то вона затримує артикль: ἡ ῥητορικὴ (δηλ. τέχνη) ρητορική (риторичне мистецтво), ἡ φυσικὴ (δηλ. ἐπιστήμη) φυσική (наука фізика).

✓ при іменниках, що означають спорідненість (πατήρ, μήτηρ, ἀνὴρ, γυνή, υἴος, ἀδελφός і т. п.): εἶδε πατέρα τε καὶ μητέρα καὶ ἀδελφούς καὶ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα αἰχμαλώτους γεγενημένους (Ξ.) він довідався, що батько, мати, брати і його жінка взяті в полон;

✓ у алегоричних висловах – прислів'ях, байках, притчах – для надання узагальнюючого і водночас невизначеного значення;

✓ часто опускається при іменниках у знахідному або давальному відмінках відношення: ὄνομα, ὀνόματι на ім'я, γένος, γένει родом, μέγεθος, μεγέθει величиною тощо;

✓ при адвербіалізованих відмінкових формах іменників, що позначають обставини часу і місця: ἡμέρας вдень, ἅμ' ἡμέρα на світанку, νυκτός вночі, διὰ νυκτός протягом ночі, ἦρος весною, χειμῶνος взимку □ ἐν δεξιᾷ праворуч;

✓ в ідіоматичних виразах: ἐπὶ δόρῳ ἀναστρέφειν повернути право-руч, παρ' ἄσπίδα ἄγειν вести з лівого боку, ἐπ' ἀριτέρᾳ ліворуч;

✓ при іменнику, до якого відноситься займенник ἕκαστος кожен: καθ' ἑκάστην ἡμέραν або κατὰ τὴν ἡμέραν ἑκάστην щодня.

Σ При кличному відмінкові замість артикля вживається вигук ὦ: ἴθ', ὦ παῖ (Σοφ. Φιλ. 750) йди, дитя.

§ 223. Особливості вживання артикля при деяких прикметниках і займенниках

Ряд прикметників, залежно від наявності чи відсутності при них артикля, видозмінюють свою семантику.

Прикметники ἄκρος, μέσος, ἔσχατος:

✓ з артиклем, в атрибутивному положенні, називають ознаку, за якою іменник виділяється з багатьох подібних: ἡ μέση ἀγορὰ повна площа;

✓ без артикля, у формально предикативному положенні, означають частину від цілісності, вираженої іменником: μέση ἡ ἀγορὰ середина площі; ἡ πρόκλησις γέγονεν ἐν τῇ ἀγορᾷ μέση (Дем. 29,12) виклик долинув з центру площі; ἄκρα τῇ οὐρᾷ σείει (Ξ. Κυν. 3,4) він крутить кінчиком хвоста; τὸ κέρασ ἀκρον ἔχοντες ἄθροοι

ἦσαν, ἀλλ' Εὐρύλοχος ἔσχατον εἶχε τὸ εὐώνυμον (Θ. 3, 107) вони були зосереджені на лівому крилі, а Еврилох був на краю лівого флангу.

Прикметник πᾶς:

- ✓ з артиклем, в атрибутивному положенні при іменнику, протиставляє цілісність іменника його частині і означає *цілком увесь, абсолютно весь*: οἱ πάντες σύμμαχοι *усі союзники, спільнота союзників*: τὸν εὖ παθόντα δεῖ μεμνήσθαι τὸν πάντων χρόνον *потрібно, щоб облагодіяний пам'ятав увесь час (завжди)*;
- ✓ без артикля, у формально предикативному положенні, означає *весь, цілий*: πάντες οἱ ἄνθρωποι *усі люди*;
- ✓ без артикля в сполученні з іменником також без артикля означає *кожен, всякий*: ἦλθε πᾶσαν εὐκλειαν φέρων (Σοφ. Αἰ. 436) *він прибув, принісши усілякі звістки*.

Прикметник ὅλος:

- ✓ з артиклем при іменнику або без артикля в сполученні з іменником без артикля виконує функцію означення *весь, цілий*: ὑπὲρ ἡμισυ τοῦ ὅλου στρατεύματος (Ξ. Ἄν. 3, 2, 7) *понад половину всього війська*; χαλεπὸν τρέφεσθαι οἶκον ὅλον (Ξ. Κυρ. 4, 64) *важко утримувати всю сім'ю*;
- ✓ без артикля, при іменнику з артиклем, виступає в якості предикатива: ἐκέλευσεν ἐπιχωρῆσαι ὄλην τὴν φάλαγγα (Ξ. Ἄν. 1, 7, 6) *він наказав, щоб виступили всією фалангою*.

Прикметник πολὺς:

- ✓ з артиклем, виступаючи узгодженим означенням при іменнику, значить *більша частина, більшість*: οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι *більшість людей*;
- ✓ при відсутності артикля при іменнику і прикметнику він означає *багато, численні*: πολλοὶ οἱ ἄνθρωποι *багато людей*.

Займенник ἄλλος:

- ✓ в атрибутивному положенні набуває значення *решта, інша частина*: οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι *решта людей*;
- ✓ якщо іменник, що визначається цим займенником, не має артикля, то ἄλλος означає *інший*: ἄλλος ἄνθρωπος *інша людина*.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ 1, 3–4

Αὐτίκα γὰρ περὶ τεκνοποιίας, ἵνα ἐξ ἀρχῆς ἄρξωμαι, οἱ μὲν ἄλλοι τὰς μελλούσας τίκτειν καὶ καλῶς δοκούσας κόρας παιδεύεσθαι καὶ σίτῳ ἢ ἀνυστὸν μετριωτάτῳ τρέφουσι καὶ ὄψῳ ἢ δυνατὸν μικροτάτῳ ὀίνου γε μὴν ἢ πάμπαν ἀπεχομένης ἢ ὑδαρεῖ χρωμένης διάγουσιν. ὥσπερ δὲ οἱ πολλοὶ τῶν τὰς τέχνας ἐχόντων ἐδραίοί εἰσιν, οὕτω καὶ τὰς κόρας οἱ ἄλλοι Ἑλληνες ἡρεμιζούσας ἐριουργεῖν ἀξιοῦσι. τὰς μὲν οὖν οὕτω τρεφομένης πῶς χρή προσδοκῆσαι μεγαλείον ἢν τι γεννησῆαι; ὁ δὲ Λυκούργος ἐσθῆτας μὲν καὶ τὰς δούλας παρέχειν ἱκανὰς ἡγήσατο εἶναι, ταῖς δ' ἐλευθέραις μέγιστον νομίσας εἶναι τὴν τεκνοποιίαν πρῶτον μὲν σωμασκεῖν ἔταξεν οὐδὲν ἦττον τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος φύλου· ἔπειτα δὲ δρόμου καὶ ἰσχύος, ὥσπερ καὶ τοῖς ἀνδρασιν, οὕτω καὶ ταῖς

θηλείαις ἀγῶνας πρὸς ἀλλήλας ἐποίησε, νομίζων ἐξ ἀμφοτέρων ἰσχυρῶν καὶ τὰ ἔκγονα ἐρρώμενέστερα γίγνεσθαι.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΦΑΙΔΡΟΣ, 245

Ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος. τὸ γὰρ ἀεικίνητον ἀθάνατον· τὸ δ' ἄλλο κινουὶν καὶ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, παύλαιν ἔχον κινήσεως, παύλαιν ἔχει ζωῆς· μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινουὶν, ἅτε οὐκ ἀπολείπον ἑαυτό, οὔ ποτε λήγει κινούμενον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως. ἀρχὴ δὲ ἀγένητον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἑνός· εἰ γὰρ ἕκ του ἀρχῆ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο. ἐπειδὴ δὲ ἀγενητόν ἐστι, καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸ ἀνάγκη εἶναι. ἀρχῆς γὰρ δὴ ἀπολομένης οὔτε αὐτὴ ποτε ἕκ του οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται, εἶπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι. οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινουὶν. τοῦτο δὲ οὔτ' ἀπόλλυσθαι οὔτε γίγνεσθαι δυνατόν, ἢ πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν συμπεσοῦσαν στήναι καὶ μήποτε αἰθις ἔχειν ὅθεν κινήθεντα γενήσεται. ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἑαυτοῦ κινουμένου, ψυχῆς οὐσίαν τε καὶ λόγον τοῦτον αὐτόν τις λέγων οὐκ αἰσχυνεῖται. πᾶν γὰρ σῶμα, ᾧ μὲν ἕξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον, ᾧ δὴ ἔνδοθεν αὐτῷ ἐξ αὐτοῦ, ἔμψυχον, ὡς ταύτης οὔσης φύσεως ψυχῆς· εἰ δ' ἐστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινουὶν ἢ ψυχὴν, ἐξ ἀνάγκης ἀγενητόν τε καὶ ἀθάνατον ψυχὴ ἂν εἴη.

§ 224. Відмінки (*casus, πτώσεις*)

В індоєвропейській мові було вісім відмінків: називний, родовий, давальний, знахідний, кличний, інструментальний, місцевий, віддільний. Уже з найдавніших часів у системі грецької відміни зникли три відмінки: інструментальний, місцевий, віддільний. Внаслідок флексійного нерозрізнення або подібності та семантичної близькості аблатив злився з генетивом, локатив й інструменталь– з дативом.

Таким чином, система грецької відміни знає п'ять відмінків: називний, родовий, давальний, знахідний, кличний. Відмінки поділяються на:

- ✓ прями (*casus recti, πτώσεις ὀρθαί*): називний, кличний;
- ✓ непрямі (*casus obliqui, πτώσεις πλάγιοι*): родовий, давальний, знахідний.

Непрямі відмінки є синкретичними, тобто, окрім безпосередньо власних синтаксичних функцій, вони мають ще граматичне значення і виконують функції зниклих трьох відмінків.

ПРЯМІ ВІДМІНКИ

§ 225. Називний відмінок (*nominativus, ὀνομαστική*)

Називний відмінок є відмінком підмета та іменної частини складеного присудка. В українській мові іменний предикатив може вживатися в орудному відмінку, на відміну від грецької і латинської, де він стоїть лише в називному відмінку. Таким чином, називний відмінок підмета, поєднуючись з називним відмінком іменного предиката, утворює конструкцію подвійного називного (*nominativus duplex, ὀνομαστική διπλή*).

В якості дієслівної зв'язки, окрім *εἰμί бути*, виступають у пасивному стані дієслова із значеннями *називатись* (*λέγομαι, καλέομαι, ὀνομάζομαι*), *вважатись* (*νομίζομαι, κρίνομαι, διορίζομαι*), *робитись* (*ποιέομαι, ἐργάζομαι*), *вибиратись, призначатись* (*αἰρέομαι, ἐκλέγομαι, ἀποδείκνυμαι*): *ἡ μὲν πατρίς νομίζεται οἶκος, οἱ δὲ πολῖται ἑταῖροι* *батьківщина вважається домівкою, громадяни – друзями; ὁδὸς βραχὺα γίγνεται μακρὰ* (Σοφ. Αντ. 232) *коротка дорога видається довгою; αὐτοὶ νομοθέται κληθήσονται* (Πλ. Νομ. 681 D) *вони будуть названі законодавцями.*

§ 226. Кличний відмінок (*vocativus, κλητική*)

Кличний відмінок – це форма звертання, заклику, яка синтаксично не пов'язана з іншими членами речення: *ὦ πόλις καὶ δήμη* ('Αριστοφ. Νεφ. 273) *о, місто і народе.*

Інколи поруч з кличним відмінком вживається називний у вока-тивному значенні: *ὦ Κῦρε καὶ οἱ ἄλλοι Πέρσαι, ἐγὼ ἄχθομαι* (Ξ. Κυρ. 3,3,20) *Кіре й інші перси, я гніваюсь.*

Називний відмінок також може повністю перебирати на себе функцію кличного: *αἰδώς, Ἀργεῖοι* ('Ομ. Ἴλ. 0, 502) *ганьба, о аргів'яни.*

- Σ Слово-прикладка при кличному відмінку ставиться в називному відмінку з артиклем: ὦ ἄνδρες, οἱ παρόντες (Пл. Прот. 337 С) *о мужі, присутні (тут)*.

НЕПРЯМІ ВІДМІНКИ

§ 227. Знахідний відмінок (*accusativus, αἰτιατική*)

Знахідний відмінок – це відмінок прямого додатка, який ставиться при перехідних дієсловах.

§ 227.1. Знахідний відмінок зовнішнього об'єкта (*accusativus obiecti externi, αἰτιατική τοῦ ἑξωτερικοῦ ἀντικειμένου*)

Якщо дія, виражена дієсловом, безпосередньо переходить на об'єкт, змінюючи його стан, то в цьому випадку маємо знахідний відмінок зовнішнього об'єкта. Слід мати на увазі, що дієслівне керування, залежно від категорії перехідності/неперехідності, в грецькій та українській мовах не завжди збігається.

Так, на відміну від української мови, в давньогрецькій вимагають знахідного відмінка зовнішнього об'єкта дієслова:

✓ ὀνίνημι, ὠφέλέω *приносити користь*, θεραπεύω *служити*, βλάπτω *шкодити*, ἀδικέω *кривдити*, κολακεύω, τιμωρέομαι *мстити*: Κλέαρχος ὠφέλει τοὺς Ἕλληνας (Э. 'Ав. 1, 1, 9) *Клеарх допомагав грекам*; ἐπὶ τῷ τιμωρούμενοι τοὺς ἐχθροὺς καὶ αὐτοὶ ἅμα σώζεσθαι (Θ. 1, 121) *вони помщаються ворогам за це і водночас самі рятуються*.

- Σ Дієслова βοηθέω, λυσιτελέω, συμφέρω *приносити користь*, *допомагати* керують давальним відмінком: δικαιοσύνη λυσιτελεῖ τῷ ἔχοντι (Пл. Пол. 392 С) *справедливість корисна для того, хто (її) має*.

✓ θαυμάζω, ἄγαμαι *дивуватись*, σέβομαι, τιμάω *шанувати*, ἥδομαι, χαίρω *радіти*, ἐλπίζω *надіятись*, ποθέω *сумувати*, κλαίω, δακρύω *плакати*, φοβέομαι, δέδοικα *боятись*, φυλάττομαι, εὐλαβέομαι *остерігатись*, αἰδέομαι, αἰσχύνομαι *соромитись*: Λυκούργον θαυμάζω (Э. Лак. пол2) *я дивуюсь Лікургові*; τοὺς αὐτοὺς λόγους σέβομαι καὶ τιμῶ (Пл. Крат. 417) *ці ж самі слова шаную і ціную*; εὐλαβοῦ τὰς διαβολάς (Іс. 5, 55) *остерігайся наклепів*;

- Σ Ці ж дієслова (*verba affectuum*) можуть керувати родовим відмінком: θαυμάζω τοῦ ἑταίρου σου Прωταγόρου (Пл. Θεαιт. 161 В) *дивуюся твоєму другові Протагору*.

✓ φεύγώ ἀποφεύγω, ἀποδιδράσκω *уникати*, *утікати*, ἀμύνομαι *захищатись*, διώκω, ζηλώω *прагнути*: φεύγε ἡδονήν φέρουσαν ἕστερον βλάβην *уникай насолоди, яка згодом зашкодить*; οἱ πατέρες ὑμῶν βάρβαρον ἢ Ἕλληνα πολέμιον ἐπίοντα *протіумως ἡμυνάμεθα* (Θ. 2, 36) *ваши батьки хоробро билися з варварами чи греками, що йшли військово*

§ 227.2. Знахідний відмінок внутрішнього об'єкта
(accusativus obiecti interni, αίτιατική τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀντικειμένου)

Якщо знахідний відмінок прямого додатка не є об'єктом дії, вираженої дієсловом, а лише уточнює або розкриває його значення, то він називається знахідним відмінком внутрішнього об'єкта. В цьому відмінку можуть виступати лише абстрактні іменники, здебільшого віддієслівні, утворені як від спільного з дієсловом кореня, так і від семантично спорідненого.

Іменник у знахідному відмінку внутрішнього об'єкта, як правило, має при собі означення: νοσέι νόσον ἀγρίαν (Σοφ. Φιλ. 173) *він хворіє тяжкою хворобою*; διήρηται δ' αὐτῆ ἢ ἀγορὰ τέτταρα μέρη (Ξ. Κυρ. 1, 1, 2) *ця площа поділена на чотири частини*; τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ναυμαχήσαντες (Дημ. 59, 97) *які брали участь у морській битві при Саламіні*; Λακεδαιμόνιοι τὸν ἱερὸν καλούμενον πόλεμον ἐστράτευσαν (Θ. 3, 112, 5) *лакедемонці розпочали священну війну*.

Σ Означення відсутнє в таких випадках:

✓ якщо іменник і дієслово мають стійку семасіологічну єдність і, по суті, творять ідіоматичний зворот: οἱ Κοτυωρίται φόρον τοῖς Συνωπεῦσιν ἕφερον (Ξ. 'Αν. 5, 5, 7) *котіорити сплачували данину синопцям*; ἀπείρηκα ἤδη φυλακὰς φυλάττων (Ξ. 'Αν. 5, 1, 2) *я вже втомився відбувати сторожу*; βούλεται ἀρχὴν ἄρξει (Πл. Συμ. 183 Α) *він хоче обійняти посаду*;

✓ якщо при іменнику є артикль: τοὺς ἐπαίνους ἐπαινοῦσι καὶ ψόγους ψέγουσι (Πл. Горγ. 483 С) *хвалять хвальбами і закидають докорами*;

✓ якщо значення кількості чи міри є в іменника основним: ἐτριηράρχησε τριηραρχίας (Дημ. 45, 85) *він командував трієрами*.

Часто іменник внутрішнього об'єкта пропускається, при цьому залишається лише його означення, яке ставиться в середньому роді, набуваючи значення прислівника: δεήσομαι μέτρια (= μετρίαν δέησιν) ὑμῶν (Дημ. 38, 2) *я вас скромно попрошу*; οὐδὲν διαφέρει (Πл.) *нічим не відрізняється*.

Нерідко в ролі знахідного внутрішнього об'єкта використовується знахідний відмінок, який, по суті, є неузгодженим означенням до пропущеного дійсного внутрішнього об'єкта: ἀγωνίζομαι δρόμον = ἀγωνίζομαι ἀγῶνα δρόμου *змагаюсь у бігові* = *змагаюсь у змаганнях з бігу*; ἀποκρίνομαι τὸ ἐρωτώμενον = ἀποκρίνομαι ἀπόκρισιν τοῦ ἐρωτωμένου *відповідаю на запитання* = *відповідаю відповіддю на запитання*: ἐσπένδοντο ἀναίρεσιν (= σπονδὰς ἀναιρέσεως) τοῖς νεκροῖς (Θ. 3,24) *вони здійснили на честь померлих узливання частини*.

Знахідний відмінок внутрішнього об'єкта може виступати при дієслові εἶμί з предикативом: ταύτην τὴν ἀρετὴν εἰσὶν ἀγαθοί (Πл. Прωт. 324 D) *вони наділені такою чеснотою*.

§ 227.3. Подвійний знахідний відмінок
(accusativus duplex, αίτιατική διπλή)

Багато перехідних дієслів можуть мати два прямих додатки, один з яких називає особу, другий – річ, один є прямим додатком, другий – іменем предиката, один є знахідним відмінком зовнішнього об'єкта, другий – внутрішнього. Аналогічне явище спостерігається і в латинській мові.

Подвійний знахідний відмінок особи і речі залежить від таких дієслів:

✓ διδάσκω τινά τι *навчати когось чомусь*, παιδεύω *виховувати*: οἱ Πέρσαι διδάσκουσιν τοὺς παῖδας σωφροσύνην (Ξ. Кур. 1,2,8) *перси навчають дітей поміркованості*;

✓ ἀναμνήσκω, ὑπομνήσκω *нагадувати*: τοὺς Ἀθηναίους καὶ τὰδε ὑπομνήσκω (Θ. 7, 64) *пригадую афінянам і таке*; τὰς τύχας τὰς κακὰς ἐπελάθοντο (Εὐρ. Ἐλ. 364) *вони забули про нещастя*.

Дієслова ἀναμνήσκω, ὑπομνήσκω можуть керувати знахідним відмінком особи і родовим речі: μὴ μ' ἀναμνήσεις κακῶν (Εὐρ. Ἀлк.1045) *не нагадуй мені про лиха*; ὦ πατρίς, ὡς σου κάρτα νῦν μνείαν ἔχω (Εὐρ. Μ. 328) *о батьківщино, як часто про тебе я згадую*.

✓ ἐνδύω, ἀμφιέννυμι *одягати*, ἐκδύω, ἀποδύω *роздягати*: ὁ πάππος τὸν Κῦρον καλὴν στολὴν ἐνέδυσε (Ξ. Кур. 1, 3, 3) *дід одягнув Кіра в гарний одяг*; ἰδοὺ δ' Ἀπόλλων αὐτὸς ἐκδύων ἐμὲ χρηστηρίαν ἐσθῆτα (Αἰσχ. Ἀγ. 1269) *і ось сам Аполлон зодягнув мене у пророчий обладунок*;

✓ αἰτέω *просити*, ἀπαιτέω *вимагати*, ἱκετεύω *благати*, ἐρωτάω *запитувати*: Κῦρον αἰτεῖν πλοῖα (Ξ. Ἀν. 1, 3, 14) *просити у Кіра човнів*; οὐ τοῦτ' ἐρωτῶ σ' (Ἀριστοφ. Νεφ. 641) *я не це в тебе запитую*;

✓ ἀποστερέω *позбавляти*, ἀφαιρέομαι *віднімати*, κρύπτω, ἀποκρύπτομαι *приховувати*, πράττομαι, εἰσπράττω *стягати платню*: Διογίτων τὴν θυγατέρα ἔκρυπτε τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός (Λυσ. 32, 7) *Диогитон приховував від доньки смерть чоловіка*; τὴν τιμὴν ἀποστερεῖ με (Дем. 28, 13) *це позбавляє мене пошани*.

Σ Дієслово ἀποστερέω також часто поєднується із знахідним відмінком особи і родовим – речі: ἄλλου ἑαυτὸν ἀποστερῶν (Θ. 1, 40, 2) *він позбавляє себе іншого* Дієслово ἀφαιρέομαι, навпаки, може вимагати родового відмінка особи і знахідного речі: τῶν ἄλλων ἀφαιρούμενοι χρήματα (Ξ. Ἐλλ. 1, 5, 3) *вони віднімали в інших гроші*.

Σ Дієслова αἰτέω, αἰτέομαι, πράττομαι, εἰσπράττω замість знахідного відмінка особи часто поєднуються з виразом παρά з genetivus: οὗτος παρ' ἐτέρων εἰσπράττει φόρους (Дем. 56, 17) *він вимагав з інших податків*.

Подвійний знахідний відмінок прямого додатка та іменного предиката ставлять-ся при дієсловах:

✓ καλέω, ὀνομάζω *називати*, ἀποκαλέω, ἐπικαλέω, προσαγορεύω *кликати, за-кликати*: τοὺς φιλοσόφους θεῖους προσαγορεύω (Πл. Пол. 475 E) *філософів я називаю божественними*;

✓ νομίζω, ἡγέομαι, κρίνω *вважати*: μηκέτι με Κῦρον νομίζετε (Ξ. Ἀν. 1, 4, 16) *більше не вважайте мене Кіром*;

✓ ποιέω, καθίστημι, ἀποδείκνυμι, ἀποφαίνω, αἰρέομαι, χειροτονέω *робити, признавати, вибирати*: Ἀντισθένην Ἀθηναῖοι εἴλοντο στρατηγόν (Ξ. Ἀπομ. 3, 4, 1) *афіняни вибрали стратегом Антисфена*.

Подвійний знахідний відмінок зовнішнього і внутрішнього об'єкта вживається при дієсловах:

✓ εὐεργετέω, ἀγαθὰ (καλὰ) ποιέω *робити добро*, κακουργέω, (κακὰ) ποιέω *чинити зло*: ἕκαστον εὐεργετέω τὴν μεγίστην εὐεργεσίαν (Πλ. Ἀπ. 40 F) *для кожного я роблю найбільше благодіяння*;

✓ τέμνω, διατέμνω, διαιρέω, νέμω, κατανέμω *ділити, наділяти*: διέλωμεν τὴν μετρικὴν δύο μέρη (Πλ. Πολ. 604 B) *давайте виділимо в метриці дві частини*.

Σ При перетворенні речення на пасивну конструкцію знахідний відмінок зовнішнього об'єкта стає підметом, а знахідний внутрішнього об'єкта залишається без змін: ἡ πόλις τὴν μεγίστην ἀδικίαν ἀδικεῖται ὑπό σου (Πλ. Σοφ. 228 A) *місто найдужче скривджене тобою*.

§ 227.4. Знахідний відмінок відношення (*accusativus relationis, αἰτιατικὴ τῆς ἀναφορᾶς*)

Цей відмінок вживається при дієсловах у пасивному стані й неперехідних та при прикметниках, дія, стан чи властивості, виражені якими, переходять або належать суб'єктові не в повному обсязі, а лише частково, в певному відношенні: ἀλγῶ τὸν δάκτυλον мене болить палець, κάμνω τὴν κεφαλὴν мене болить голова, εὖ ἔχω τὸ σῶμα добре почуваюсь, θαυμάσιος τὸ μέγεθος вражаючої величини, ἀγαθὸς τὰ πολεμικά досвідчений у військовій справі: ταρασσομαι τὰς φρένας (Σοφ. Ἀντ. 1025) *сум'яття охоплює мою душу*; ἐλείποντο δὲ τῶν στρατιωτῶν οἱ τε ἀποσεσηπότες τοὺς δακτύλους τῶν ποδῶν (Ξ. Ἀν. 4, 5, 12) *залишились ті з воїнів, які відморозили пальці на ногах*; μήτε τι σοφὸς ὦν τὴν ἐκείνων σοφίαν μήτε ἀμαθὴς τὴν ἀμαθίαν (Πλ. Ἀπολ. 22 E) *не розумний їхньою мудрістю, ані не вчений неучтвом*.

Найпоширеніші такі знахідні відмінки відношення: (τὸ) ὄνομα на ім'я, (τὸ) γένος родом, (τὸ) εἶδος на вигляд, (τὴν) φύσιν за природою, (τὸ) ὕψος заввишки, (τὸ) βάθος завглибшки, (τὸ) εὖρος завширшки, (τὸν) ἀριθμὸν числом та деякі інші на позначення кількісних характеристик: ἀνὴρ Μυσοὺς τὸ γένος (Ξ. Ἀν. 5, 2, 29) *чоловік, родом місієць*; ποταμὸς Κύνος ὄνομα (Ξ. Ἀν. 1, 2, 23) *річка під назвою Кін*; διαφέρει γυνὴ ἀνδρὸς τὴν φύσιν (Πλ. Πολ. 453 B) *жінка різняється від чоловіка за природою*; εἶδος ἐκπρεπεστάτη (Εὐρ. Ἐκ. 269) *дуже гожа лицем*; κρητῆρες ἀριθμὸν ἕξ (Ἡρ. 1, 14) *часи числом шість*; οἱ μὲν ἐπορεύοντο πλῆθος ὡς δισχίλιοι (Ξ. Ἀν. 4, 2, 2) *вирушили вони, числом до двох сотень*.

У латинській мові в аналогічних випадках після дієслів вживається *ablativus limitationis*, а після прикметників – *genetivus* або *ablativus qualitatis*.

§ 227.5. Знахідний відмінок місця (*accusativus loci, αἰτιατικὴ τοῦ τόπου*)

Цей відмінок відповідає на запитання *як далеко?* і вказує на відстань від одного місця до другого, або на віддаль, пройдену кимось: *ἀπέχει ἡ Πλάταια Θηβῶν σταδίου ἐβδομήκοντα* (Θ. 2,5,1) *Платеї віддалені від Фів на сімдесят стадій.*

У латинській мові в таких випадках також вживається *accusativus loci*.

§ 227.6. Знахідний відмінок часу (*accusativus temporis, αἰτιατικὴ τοῦ χρόνου*)

Знахідний відмінок часу вказує на темпоральну протяжність, тривалість якоїсь дії і відповідає на запитання *як довго?* (цю синтаксичну функцію у латинській мові виконує теж *accusativus temporis*): *πάντα συντήκουσα δακρύοις χρόνον* (Εὐρ. Μ. 25) *вона весь час вмивається слізьми; μῆνας οὖν ἴσως τέτταρας διέμεινεν ἡ τῶν τετρακοσίων πολιτεία* (Ἀριστ. Ἀθ. πολ. 33) *рівно чотири місяці тривала влада чотирьохсот.*

Для позначення віку цей відмінок вживається при дієприкметнику *γεγονώς* від роду, народжений: *γέγονα ἔτη ἑξήκοντα* (Λυσ. 10, 27) *мені шістдесят років від роду.*

§ 227.7. Знахідний відмінок прислівниковий (*accusativus adverbialis, αἰτιατικὴ ἐπιρρηματικὴ*)

Знахідний відмінок внутрішнього об'єкта, відношення, місця, часу втратили зв'язок з системою відміни і сприймаються як прислівники:

✓ обставини просторово-часової послідовності: *ἀρχὴν σποχάτῃ*, (τὸ) *πρότερον* *раніше*, (τὸ) *πρώτον σπερμῃ*, (τὸ) *τέλος*, *τελευταίον* *нареши*, (τὸ) *λοιπόν* *надалі*, (τὸ) *ἀρχαίον* *здавна*, (τὸ) *ἄνω* *уві сні*, (τὸ) *πάλαι* *давно*, *μακρὰν* *далеко*: *αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις ἦσαν Τισσαφέρνους τὸ ἀρχαίον* (Ξ. Ἀν. 1, 1, 6) *іонійські міста здавна належали Тиссаферну;*

✓ обставини способу дії: *τίνα τρόπον* *яким чином*, *як*, *τοῦτον τὸν τρόπον* *таким чином*, *τὴν ταχίστην* *якнайшвидше*, *τὸ σύμπαν* *в цілому*, *τὰ ἄλλα* *між іншим*, *δωρεάν*, *πρόικα* *даремно*, *πρόφασιν* *під приводом*, *δίκην* *справедливо*: *τὸ δὲ σύμπαν* *дῆλος ἦν Κύρος ὡς σπεύδων πάσαν τὴν ὁδόν* (Ξ. Ἀν. 1, 5, 9) *в цілому було ясно, що Кіρ поспішав усю дорогу;*

✓ причини чи мети : *τί* *що*, *χόμυ*, *ὅτι*, *τοῦτο*, *ταῦτα* *тому що*, *χάριν* *заради*: *τί τῆνικαδε ἀφίξει*, *ὦ Κρίτων*; (Πλ. Κριτ. 43 Α) *чому ти прийшов о такій порі, Критоне?*

✓ міри: *πολύ*, *πολλά* *багато*, *часто*, *δύχε*, *ὀλίγον* *мало*, *τοσοῦτον* *так*, *οὐδέν* *зовсім ні*, *ὄξυ* *гостро*; *πολλ' ἀέκων* (Ὀμ. Ἰλ. Λ 557) *дуже неохоче.*

§ 227.8. Знахідний відмінок еліптичний (*accusativus exclamacionis, αἰτιατικὴ ἐλλειπτικὴ*)

Знахідний відмінок може виступати в еліптичних конструкціях для передачі емоцій: *μὰ Δία*, *νῆ Δία* – *клянусь Зевсом, так*; *ναὶ μὰ Δία*, *οὐ μὰ Δία* – *клянусь Зевсом, ні*: *ἄτοπόν τι νῆ Δία ἔμοιγε δοκεῖ* (Πл. Κρατ. 416 Α) *мені, клянусь Зевсом, видається якимось безглуздям*; *οὐ μὰ τὸν Δί' οὐ παντάπασιν οὕτως* (Πл. Φαιδρ. 261 Β) *ні,*

κлянυсь Зевсом, зовсім не так; μὰ τοὺς παρ' Ἄϊδη νερέτερος ἀλάστορας (Εὐρ. Μ. 1057) так, κлянυсь підземними богами Аїду.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Α, 44

Πρῶτον μὲν τοίνυν ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι τριήρεις πεντήκοντα παρασκευάσασθαι φημι δεῖν, εἴτ' αὐτοὺς οὕτω τὰς γνώμας ἔχειν, ὡς, ἐάν τι δέη, πλευστέον εἰς ταύτας αὐτοῖς ἐμβάσιν. πρὸς δὲ τούτοις ἡμίσεισιν τῶν ἱπέων ἱππαγωγὸς τριήρεις καὶ πλοῖ' ἱκανὰ εὐτρεπίσαι κελεύω. ταῦτα μὲν οἶμαι δεῖν ὑπάρχειν ἐπὶ τὰς ἐξαίφνης ταύτας ἀπὸ τῆς οἰκείας χώρας αὐτοῦ στρατείας εἰς Πύλας καὶ Χερρόνησον καὶ Ὀλυνθον καὶ ὅποι βούλεται· δεῖ γὰρ ἐκείνῳ τοῦτ' ἐν τῇ γνώμῃ παραστήσαι, ὡς ὑμεῖς ἐκ τῆς ἀμελείας ταύτης τῆς ἄγαν, ὥσπερ εἰς Εὐβοίαν καὶ πρότερόν ποτέ φασι εἰς Ἀλίαρτον καὶ τὰ τελευταῖα πρῶην εἰς Πύλας. ταῦτα μὲν ἐστὶν ἃ πᾶσιν δεδόχθαι φημι δεῖν καὶ παρεσκευάσθαι προσήκειν οἴομαι· πρὸ δὲ τούτων δυνάμιν τιν' ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι φημί προχειρίσασθαι δεῖν ὑμᾶς, ἢ συνεχῶς πολεμήσει καὶ κακῶς ἐκείνον ποιήσει. μὴ μοι μυρίους μῆδὲ δισμυρίους, μῆδὲ τὰς ἐπιστολιμαίους ταύτας δυνάμεις, ἀλλ' ἢ τῆς πόλεως ἔσται, κἂν ὑμεῖς ἓνα κἂν πλείους κἂν ὄντινοῦν χειροτονήσητε στρατηγόν, τούτῳ πείσεται κάκολουθήσει.

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΚΟΣ, 143

Ἄς ἐκείνοι μισήσαντες καὶ τοὺς ἔχοντας αὐτὰς ἐποιοῦντο συμβούλους καὶ προστάτας οὐ τοὺς τυχόντας ἀλλὰ τοὺς βελτίστους καὶ φρονιμωτάτους καὶ κάλλιστα βεβιωκότας, καὶ τοὺς αὐτοὺς τούτους στρατηγὸς ἤροῦντο καὶ πρέσβεις, εἴ που δεήσειεν, ἔπεμπον, καὶ πάσας τὰς ἡγεμονίας τὰς τῆς πόλεως αὐτοῖς παρεδίδοσαν, νομίζοντες τοὺς ἐπὶ τοῦ βήματος βουλομένους καὶ δυναμένους τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν, τούτους καὶ καθ' αὐτοὺς γενομένους ἐν ἅπασιν τοῖς τόποις καὶ περὶ ἀπάσας τὰς πράξεις τὴν αὐτὴν γνώμην ἔξειν· ἅπερ αὐτοῖς συνέβαινεν. διὰ γὰρ ταῦτα γινώσκειν ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἐώρων τοὺς τε νόμους ἀναγεγραμμένους, οὐχ ὁμοίους τοῖς νῦν κειμένοις, οὐδὲ τοσαύτης ταραχῆς καὶ τοσοῦτων ἐναντιώσεων μεστοὺς ὥστε μῆδέν' ἂν δυνηθῆναι συνιδεῖν μῆτε τοὺς χρησίμους μῆτε τοὺς ἀχρήστους αὐτῶν, ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὀλίγους, ἱκανοὺς δὲ τοῖς χρῆσθαι μέλλουσι καὶ ῥαδίους συνιδεῖν, ἔπειτα δικαίους καὶ συμφέροντας καὶ σφίσιν αὐτοῖς ὁμολογουμένους, καὶ μᾶλλον ἐσπουδασμένους τοὺς περὶ τῶν κοινῶν ἐπιτηδευμάτων ἢ τοὺς περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων, οἷους περ εἶναι χρῆ παρὰ τοῖς καλῶς πολιτευμένοις.

§ 228. Родовий відмінок у власній функції

Серед синтаксичних функцій грецького родового відмінка розмежовують функції власне генетива та зрощеного з ним аблатива.

§ 228.1. Родовий відмінок власника (genetivus possessivus, γενική κτητική)

Родовий відмінок власника вказує на річ чи особу, якій щось належить. Він може поєднуватись з різними частинами мови:

✓ з іменником або субстантивованими словами виконує функцію непрямого означення: τὰ ἔτη τοῦ Ὀμήρου *поеми Гомера*; ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου *людська доброчесність*;

✓ з дієсловами εἶμί *бути*, γίγνομαι *ставати*, κρίνω *присуджувати* служить іменем предиката: Αἴσωπος Ἰάδμονος ἐγένετο (Ἦρ. 2, 134) *Езон став (належати) Ядмонові*;

Σ Не відмежовують від родового відмінка власника і родовий відмінок походження (genetivus originis, γενική καταγωγῆς), який виступає при дієсловах γίγνομαι, φύομαι, γεννᾶομαι: Δαρείου καὶ Παρυσάτιδος γίγνονται παῖδες δύο (Ξ. Ἄν. 1, 1, 1) у *Дарія і Парисатиди народжується двоє дітей*; πατὴρ ἐσθλοῦ καὶ ἀγαθοῦ πεφυκέναι (Εὐρ. Ἦρ. 298) *походить від чесного і хорошого батька*.

✓ з прикметниками οἰκέλος, ἴδιος *власний*, ἀλλότριος *чужий*, συγγενής *споріднений*, πλήσιος *близький*, φίλος *дружній*, ἐχθρός *ворожий*, κοινός *спільний*, ἱερός *священний* тощо: Ἴππος ἱερός τοῦ ἡλίου (Ξ. Ἄν. 5, 5, 15) *кінь, присвячений (богу) сонця*; τὸ ἀνόσιον αὐ τοῦ μὲν ὀσίου παντὸς ἐναντίον, αὐτὸ δὲ αὐτῷ ὅμοιον (Πλ. Εὐθυφр. 5 D) *нечестиве супротивне будь-чому священному, воно подібне до самого себе*.

§ 228.2. Родовий відмінок характеризуючий (genetivus characteristicus, γενική κατηγορητική)

Різновидом поєднання родового відмінка власника з дієсловом εἶμί є родовий характеризуючий, що означає особу, якій належить дія або стан, виражені інфінітивом; при перекладі ці вирази доповнюються словами *обов'язок, справа, ознака* тощо, які мають на думці при εἶμί як іменні предикати (= *обов'язком когось є ...*): οἰκονόμου ἀγαθοῦ ἐστὶν εὖ οἰκεῖν τὸν ἑαυτοῦ οἶκον (Ξ. Οἰκ. 1,2) *обов'язок хорошого управителя – вміло порядкувати у власному домі*.

§ 228.3. Родовий відмінок підмета або додатка (genetivus subiectivus vel obiectivus, γενική ὑποκειμενική ἢ ἀντικειμενική)

Родовий відмінок може сприйматись як логічний суб'єкт (підмет) або логічний об'єкт (додаток) дії чи стану, які здебільшого виражені девербативними іменниками чи прикметниками. Диференціація цих значень тісно пов'язана з контекстом. Так, поза контекстом фраза *ἡ ἐλευθέρωσις τῶν Ἑλλήνων* звільнення греків може означати *греки себе звільнили* (в цьому випадку маємо τῶν Ἑλλήνων – родовий відмінок підмета) або *греків звільнили* (тут τῶν Ἑλλήνων називаємо родовим відмінком додатка).

Керуюче слово або фраза також можуть бути експліцитним засобом розрізнення цих родових відмінків.

Родовий відмінок підмета семантично близький родовому власника і синтаксично є неузгодженим означенням: *ἡ τῶν Ἑλλήνων νίκη* перемога греків, *ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις* місто афінян: *πόλεμος τῶν Πελοποννησίων καὶ τῶν Ἀθηναίων* (Θ. 1, 1) *війна пелопоннесців і афінян*.

Родовий відмінок додатка поєднується:

✓ з іменниками, що означають особу діяча: *οἰκιστὴς τῆς πόλεως* засновник міста, *ἐπιθυμητὴς σοφίας* любитель мудрості або дію, стан чи їх результат: *ἔς τὰς Ἀθήνας ταχὺ ἀγγελία τῆς Χίου ἀφικνεῖται* (Θ. 8, 15) *в Афіни швидко надійшла звістка про Хіос*.

Σ Для уточнення смислу родовий відмінок об'єкта може поєднуватись з прийменником: *ἡ ἐπιβουλὴ ὑπο τῆς γυναικός* підступ від жінки (через жінку).

✓ з девербативними прикметниками, що означають:

α) турботу або недбалість: *ἐπιμελὴς τῶν φίλων* турботливий про друзів, *φειδωλὸς χρημάτων* ошадливий щодо грошей;

β) пам'ять чи забуття: *μνήμων τῆς εὐεργεσίας τοῦ, хто пам'ятає про благодіяння, ἐπιλήσμων τῶν φίλων* той, хто забуває про друзів;

γ) досвід чи недосвідченість: *ἐμπειρὸς πολέμου* досвідчений у військових справах: *ὁ γραμμάτων ἄπειρος οὐ βλέπει βλέπων* неосвічений, дивлячись на літери, нічого не бачить; *τέλειος τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς* (Пл. Ном. 643 D) *досконалий у добродієвності вчинків*;

✓ родовий відмінок додатка виступає при дієсловах із значенням (враховуючи антонімічні):

α) *ἐπιμελέομαι, κήδομαι, προνοέω, φροντίζω* турбуватись – *ἀμελέω, ὀλιγωρέω, ἀφείδομαι, καταφρονέω* нехтувати: *τῶν σωμάτων ἀφειδήσαντες ὑπὲρ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐκ ἐφιλοψύχησαν* (Лус. 2, 25) *вони, зневаживши тілесні потреби, не поставили любов до життя понад добродієвність; τῆς τῶν πολλῶν δόξης δεῖν ἡμᾶς φροντίζειν* (Пл. Крит. 48 A) *слід, щоб ми турбувалися про думку багатьох*.

β) *μιμνήσκομαι, μνημονεύω* пам'ятати, *ἐπιλανθάνομαι* забувати: *ὦ πατρίς, ὡς σου κάρτα νῦν μνείαν ἔχω* (Еὐр. М. 328) *о батьківщино, як часто про тебе я згадую*.

Σ Ці дієслова поєднуються й із знахідним відмінком: *ἄνθρωπος ὢν μέμνησο τῆς κοινῆς τύχης* будучи людиною, пам'ятай про спільну долю; *τὰς τύχας τὰς κακὰς ἐπελάθοιτο* (Еὐр. Ἑл. 364) *вони забули про нещастя; ὑπομνήσκων*

τὰ πρᾶχθέντα καὶ λεχθέντα (Πλ. Φαιδρ. 241 Α) *пам'ятаючи про зроблене і сказане*.

§ 228.4. Родовий відмінок розділовий (*genetivus partitivus, γενική διαιρετική*)

Цей відмінок означає цілісність, масу чи групу, з якої виділяється частина; завжди ставиться в предикативному положенні і вживається:

- ✓ при іменниках: ἄνθρωπος τοῦ δήμου (Ξ. Κυρ. 2, 2, 12) *людина з народу*;
- ✓ при прикметниках у найвищому ступені та звичайному з компаративним значенням: ὦ κακῶν κάκιστε (Σοφ. Οἶδ.Т. 334) *о найгірший з лихих*; τοῦτο μοί ἔδοξε τῶν κατηγορῶν ἀναισχυντότατον εἶναι (Πл. 'Απ. 17 Β) *це мені видається найганебнішим із звинувачень*;
- ✓ при прикметниках, що означають кількість чи міру, та при числівниках: τῆς λείας τὴν πολλὴν ἀπέλαβεν (Θ. 8, 3) *він відібрав більшу частину здобичі*; ἐν αὐτῶν ἑθαύμασα (Πл. 'Απ. 17 Α) *я здивувався одному з них*;
- ✓ при питальних, неозначених та заперечних займенників: τίς θνητῶν χτοῖς із смертних? οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων μισεῖ τὸ λυσιτελοῦν (Δημ. 9, 126) *ніхто з людей не ненавидить вигоду*;
- ✓ при прислівниках способу дії, місця, часу: οἱ δὲ ὑπέσχοντο κρύφα τῶν Ἀθηναίων (Θ. 1, 101) *вони тємно від афінян пообіцяли*; τῆς ἡμέρας ὀψέ ἦν (Ξ. 'Ελλ. 2, 1, 23) *було надвечір* (досл. *пізня пора дня*);
- ✓ при дієсловах, якщо їх дія переходить не на цілий предмет, а лише на його частину:

α) μεταδίδομαι *ділитися*, μετέσσι μοι, μεταλαμβάνω, κληρονομέω *одержувати частку*, μετέχω, κοινωνέω *брати участь*: τῆσδε κοινωνῶ τύχης (Εὐρ. Μ. 302) *я співучасниця цієї долі*;

- Σ Якщо при дієсловах співучасті іменник має ще й значення частини, зумовлене семантикою самого слова, то він ставиться в знахідному відмінку: οὐ μεταλαβὼν τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων (Πл. 'Αп. 36 Β) *не отримавши п'ятої частини голосів*.

β) ἀπολαύω, εὐωχέω, χαίρω, ὀνίνημι, ἐσθίω, πίνω, γεύω *користуватись, вживати (їсти, пити, куштувати тощо)*: εὐωχοῦ τοῦ λόγου (Πл. Πολ. 352 Β) *задовільнився словом*; μεθυσθεὶς τοῦ νέκταρος (Πл. Συμ. 203 Β) *п'яний від нектару*.

- Σ Ці дієслова поєднуються із знахідним відмінком, якщо він набуває партитивного значення: τῆς ἀρετῆς τὸ ἴσον ἀπέλαυσαν (Λυσ. 2, 76) *вони отримали насолоду однаковою мірою від добродетності*.

- Σ При дієсловах ὀνίναμαι та ἀπολαύω може зустрічатися конструкція з прийменником ἀπό: πολλ' ἀπὸ τῆς ὑμετέρας σοφίας ταύτης ἀπολέλαυκεν ὁ πατήρ (Πл. Εὐθύδ. 299 Α) *батько багато скористався від цієї вашої мудрості*.

γ) ἐπιτυχέω, πειράομαι, τυγχάνω *досягати* – ἀποτυχέω, παραχωρέω, ἀποτυγχάνω *не досягати, зазнавати невдачі*: ἄκοντίζων τὸν ὕν τοῦ μὲν

ἀμαρτάνει, τυγχάνει δὲ τοῦ Κροίσου παιδός (Ἡρ. 1, 43) *націлюючись на кабана, він помилився і попав у Крезового сина; ἀποτυγχάνω* τοῦ σκοπού (Πλ. Νομ. 744 Α) *не досягаю мети;*

δ) ἐπιθυμέω, ἐράω, ἐφίεμαι *πραγνυμι*: ἐφιέμενοι τῶν κερδῶν ὑπέμεινον τῶν κρεισσόνων δουλείαν (Θ. 1, 8) *ті, що прагнули вигод, перебували в рабстві у сильніших;*

ε) πεινάω *ἔστι голодним*, διψάω *ἔστι спраглим*, *πραγνυμι*: πόλις ἐλευθερίας διψήσασα (Πλ. Πολ. 562 C) *держава, яка прагне до свободи; πεινώσι* τοῦ ἐπαινοῦ οὐχ ἦττον ἐνίαι τῶν φύσεων ἢ ἄλλαι τῶν οἴτων τε καὶ ποτῶν (Ξ. Οἰκ. 13, 9) *вони прагнуть похвал не менше за деяких живих істот, або як інші їжі й питва.*

ζ) ἀμαρτάνω, σφάλλομαι, ψεύδομαι *πομιλιатись*: ἐσφάλημεν τῆς ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ πολέμου δόξης (Θ. 4, 35) *ми обманути чуткою про тутешню війну;*

η) αἰσθάνομαι *відчувати*, ὀσφραίνομαι *сприймати*, ἀκούω, ἀκροάομαι *чути*, ἄπτομαι, θιγγάνω, ψαύω *торкатися*, λαμβάνομαι, ἐπιλαμβάνομαι, ἀντιλαμβάνομαι *братися*, ἔχομαι, ἀντέχομαι *допримуватися*: ἤκουσά του λέγοντος (Εὐρ. Μ. 67) *я почув, як хтось говорив; ὡς δὲ τῆς κραυγῆς ἦσθοντο (Ξ. Ἑλλ. 4, 4, 3) *коли вони почули крик; ἦσθόμην* αὐτῶν οἰομένων σοφωτάτων εἶναι (Πλ. Ἀπ. 22 C) *я збагнув, що вони вважають себе найрозумнішими.**

Σ *Дієслово αἰσθάνομαι може поєднуватись із знахідним відмінком: τοῦ ἔρωτος δυνάμιν οὐκ ἦσθοντο* (Πλ. Συμ. 193 D) *вони не відчували сили кохання.*

Σ *Дієслово ἀκούω має подвійне керування: ἀκούω τινός τινα* *слухати когось про щось: ὑμεῖς δ' ἐμοῦ ἀκούσεσθε* *πάσαν τὴν ἀλήθειαν* (Πλ. Ἀπ. 17 B) *ви почувте від мене всю правду.*

Σ *Дієслова μαθάνω, πυνθάνομαι керують двома додатками: в знахідному і родовому відмінках: μάθε μου καὶ τάδε* (Ξ. Κυρ. 1, 6, 44) *навчись від мене й цьому.*

§ 228.5. Родовий відмінок властивості (genetivus qualitatis, γενική τῆς ιδιότητος)

Такий родовий відмінок вказує на властивість, якість: λευκῆς χιόνος πτέρυξ (Σοφ. Ἀντ. 144) *крило мов білий сніг; στήλας ἔστησε δύο λίθου λευκοῦ* (Ἡρ. 4, 114) *він встановив дві стели з білого каменю.*

У латинській мові його відповідниками виступають genetivus та ablativus qualitatis.

§ 228.6. Родовий відмінок міри (genetivus mensurae, γενική τοῦ μέτρου)

Сполучення слів, що означають величину чи вік, із числівниками визначають як родовий відмінок міри: ὁδὸς τριῶν ἡμερῶν (Ξ. Ἀν. 1, 3, 8) *шлях у три дні.*

Родовий відмінок міри часто вживається як предикатив: ἐπεὶ δὲ ἔτων ἦ τις τριάκοντα (Πλ. Νομ. 721 Α) *коли комусь виповнюється тридцять літ.*

§ 228.7. Родовий відмінок матеріалу
(*genetivus materiae, γενική τῆς ὕλης*)

Цей родовий відмінок позначає матеріал, з якого складається чи виготовлений предмет (об'єкт) або його вміст (у латинській мові йому відповідає *genetivus materiae*): σωρὸς λίθων *купа каміння*; ταμεῖον ἀρετῆς *ἔστι γενναία ψυχή* *благородна душа – вмістилище доброчесності*.

Як і родовий відмінок якості, родовий матеріалу може слугувати предикативом: καὶ ἔρυμα αὐτόθι ἦν παλαιὸν λίθων *λογάδην πεποιημένον* (Θ. 4, 31) *тут же було стародавнє укріплення, зведене з відбірного каміння*.

§ 228.8. Родовий відмінок вартості
(*genetivus pretii, γενική τῆς ἀξίας*)

Цим відмінком визначається ціна, вартість; у латинській мові цю функцію виконує також родовий відмінок. Уточнюють родовий відмінок вартості числівники. Він вживається:

✓ при прикметниках ἄξιος *вартий*, ἀνάξιος, ἀντάξιος *рівноцінний*, τίμιος *цінний*, ὄνιος *той, що продається* та прислівниках з цим значенням: ἀξίως *τοῦ θεοῦ* (Пл. Συμ. 180 D) *достойно бога*; αἵματός *ἔστιν ἡ ἀρετὴ ὠνία* (Αἰσχ. 3, 160) *доброчесність варта крові*.

Σ Прикметник ἄξιος може виступати в сполученнях πολλοῦ ἄξιος *дуже цінний*, πλείστου ἄξιος *найцінніший*, οὐδενός (μηδενός) ἄξιος *не вартий, не придатний*: ἄξιος οὐδ' ἐνός μόνου (Пл. Θεαιт. 162 E) *гідний не лише цього одного*; πολλοῦ *ποιοῦμαι ἀκηκοέναι*, ἀ ἀκήκοα *Πρωταγόρου* (Пл. Прот. 328 D) *я дуже ціную почуте від Протагора*.

✓ при дієсловах:

α) ἀξιόω, τιμάω *цінувати*: ἀξιῶ *δὲ μὴ διὰ τοῦτο αὐτῶν* (Пл. Файдρ. 231 A) *не через це їх ціную*;

β) πωλέω, ὠνέομαι *купувати*, πιπράσκω, ἀγοράζω *продавати*, εἰμί *τινος κοιτινυвати*: ὠνούμεθα *μικρὰ μέτρα πολλοῦ ἀργυρίου* (Ξ. 'Αν. 3, 2, 21) *ми долаємо незначні віддали за великі гроші*; τᾶλλ' ἐγὼ καπνοῦ σκιᾶς οὐκ ἂν πριαίμην (Σοф. 'Αντ. 1170) *іншого за тінь диму я не міг би придбати*; δόξα δὲ χρημάτων οὐκ ὠνήτη ('Ισ. 2, 32) *слава не купується за гроші*.

γ) ἀλλάττω, ἀμείβομαι *обмінювати*: χρυσᾶ χαλκείων διαμείβεσθαι νοεῖς (Пл. Συμ. 218 E) *ти гадаєш вимінати золото за мідь*.

Σ До них семантично прирівнюються інші дієслова, якщо вони з'єднуються з словом μισθός в генетиві або якщо вони домислюються (μισθοῦ ἐργάζονται *встановлено платню*): Εὐηρος διδάσκει πέντε μῶν (Пл. 'Απ. 20 B) *Евн навчає за п'ять мін*.

§ 228.9. Родовий відмінок достатку
(*genetivus copiae, γενική τῆς πλησμονῆς*)

Цей генетив залежний від семантики таких слів:

✓ прикметників: πλήρης, μεστός, ἔμπλέως *повний*, πλούσιος *багатий*: ἐνταῦθα ἦν παράδεισος μέγας ἀγρίων θηρίων πλήρης (Ξ. Ἄν. 1, 2, 7) *там був великий сад, повен диких звірів*; δυσκολίας ἔμπλεοι (Πλ. Πολ. 411 C) *сповнені труднощів*.

✓ дієслів: πληρόω, πίμπλημι *наповнювати*, γέμω *бути наповненим*, εὐπορέω *бути в достатку*: τὰ Ἀναξαγόρου βιβλία γέμει τούτων τῶν λόγων (Πλ. Ἄπ. 26 D) *книги Анаксагора наповнені такими думками*.

Σ Перехідні дієслова πληρόω, πίμπλημι, γεμίζω *наповнювати* мають подвійне керування: об'єкт наповнення ставиться в accusativus, його вміст – в genetivus coriae: ὁ πατήρ μου δύο ναῦς ἐγέμισε σίτου (Ἰσ. 17, 4) *мій батько завантажив два кораблі хлібом*.

У латинській мові грецькому родовому відмінкові достатку відповідає ablativus coriae.

§ 228.10. Родовий відмінок нестачі (genetivus inopiae, γενική τῆς στερήσεως)

Цей родовий відмінок означає позбавлення чогось, нестачу і вживається:

✓ при прикметниках: ἔρημος *пустельний*, πένης βιδνιῦ, ἐπιδεής *потребуючий*, ἐλλιπής *позбавлений*, κενός *порожній*: πένης φίλων (Πλ. Ἐπ. 332 c) *бідний на друзів*;

До цієї категорії прикметників можна віднести складені з заперечною часткою ἀ- (ἀν-): ἀπαις ἀρρένων παίδων *той, який не має синів*.

✓ при дієсловах: δέομαι *мати потребу*, στέρομαι, ἀποστερέομαι *бути позбавленим*, στερέω *позбавляти*, ἐρημόω, κενόω *спустошувати*, σπανίζω *мати нестачу*: πνεῦμα ὁσμῶν ἐρημωθέν (Πл. Τιμ. 66 E) *подих, позбавлений запаху*; λυπεῖ ἀνδρὸς ἔστερημένη (Еὐр. М. 286) *сумує, позбавлена чоловіка*.

Σ Дієслово ἀποστερέω *позбавляти* поєднується із знахідним відмінком особи і родовим нестачі: τοῦ σαφοῦς μ' ἀποστερεῖ (Еὐр. Ἐл. 577) *позбавляє мене ясності*.

У латинській мові відповідником грецького genetivus inopiae виступає ablativus inopiae.

§ 228.11. Родовий відмінок провини (genetivus criminis, γενική τῆς ποινῆς)

Він називає звинувачення, проступок, провину, тому часто вживаний у термінах судочинства. Родовий відмінок провини поєднується:

✓ з прикметниками ὑπόδικος *засуджений*, ἔνοχος, αἷτιος *винний*, ὑπεύθυνος *відповідальний*: φόνου ὑπόδικος (Δημ. 24, 25) *засуджений за вбивство*; αἷτιος κακῶν (Еὐр. М. 332) *винний у лихах*;

✓ із дієсловами αἰτιάομαι, γράφομαι, κατηγορέω *звинувачую*, διώκω *переслідую* *судом*, κρίνω, δικάζω, καταψηφίζομαι *засуджую*, φεύγω, αἰρέω *мене звинувачують*:

μή μου κατέιπης πρὸς τοὺς ἄλλους (Πλ. Θεαιτ. 143 E) *не звинувачуй мене перед іншими;*

- Σ При цих перехідних дієсловах звинувачувана особа ставиться в знахідному відмінку, а її провина – в genetivus criminis: διώξομαι σε δειλίᾳς (Ἀριστοφ. Ἴππ. 367) *я осуджуватиму тебе за боягузство.*
- Σ Дієслово τιμάω у значенні *осуджувати* та τιμάομαι *бути осудженим* (у неперехідному і перехідному значеннях) керує давальним відмінком особи і родовим провини: ἴσως ἂν μοι φυγῆς τιμήσαιτε (Πλ. Ἀπ. 37 C) *однаково я міг бути осудженим за втечу; ὁ κατηγορος βούλεται θανάτου σοι τιμᾶσθαι* (Πл. Горγ. 463 E) *обвинувачувач хоче засудити тебе до смерті.*

§ 228.12. Родовий відмінок часу (genetivus temporis, γενική τοῦ χρόνου)

Розрізняють значення родового відмінка часу в різних випадках:

- ✓ без артикля він набуває адвербіального значення: ἡμέρας *вдень*, νυκτός *вночі*, ἑσπέρας *ввечері*, θέρουσ *влітку*, χειμῶνος *взимку*: ἐν δὲ τοῖς ἔργοις νυκτὸς διὰ τὸ μεθ' ἡμέραν πεφοβῆσθαι τοὺς ἀνθρώπους (Ξ. Κυν. 9, 17) *вони працюють уночі, бо вдень бояться людей; ἐξέλθομεν ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου ἑσπέρας* (Πл. Φαιδ. 59 D) *ми вийшли з в'язниці увечері.*
- ✓ артикль надає розділового значення: τῆς ἡμέρας *щоденно*, τοῦ μηνός *щомісяця*, τοῦ ἐνιαυτοῦ *щорічно*: Κῦρος ὑπισχνέεται τρία ἡμιδαρεικὰ δῶσειν τοῦ μηνός τῷ στρατιώτῃ (Ξ. Ἀν. 1, 3, 21) *Кір обіцяє щомісяця давати (кожному) воїну по три з половиною даруки;*
- ✓ з означенням вказує, протягом якого часу щось відбувається: (Πέρσαι) οὐχ ἥξουσι δέκα ἐτῶν (Πл. Νομ. 642 E) *(перси) не прийдуть протягом десяти років; ὀλίγου χρόνου πεiràσεται τὰ χρήματα ἀποδοῦναι* (Ἰσ. 17, 18) *невдовзі він намагатиметься повернути гроші.*

§ 228.13. Родовий відмінок місця (genetivus loci, γενική τοῦ τόπου)

Цей відмінок буває майже виключно в морфологічно деетимологізованих формах прислівників (адвербіалізованих родових відмінках займенників, іменників тощо): ποῦ, οὗ, ὅπου *де*, οὐδαμοῦ *ніде*, πόθεν *звідки*, παντοχοῦ *скрізь*, (ἐμ)προσθε(ν) *попереду*, ὀπισθεν, κατόπισθεν *позаду*, καθύπερθε(ν) *вище*, ἐκατέρωθε(ν), ἀμφοτέρωθε(ν) *з обох боків*: πόθεν, ὦ Σώκρατες, φαίνεις; (Πл. Прот. 309 A) *звідки ти з'явився, Сократе?*

§ 229. Родовий відмінок у значенні аблатива

§ 229.1. Родовий відмінок причини (genetivus causae, γενική τῆς αἰτίας)

Цей відмінок залежний:

- ✓ від іменників та прикметників, що означають здатність, фізичну чи душевну властивість: μεγάλων ἀδικημάτων ὀργή (Лус. 12, 20) *гнів через великі кривди*;
- ✓ від дієслів, що означають почуття та їх прояв: θαυμάζω, ἄγαμαι *дивуватись, макаріζω, εὐδαιμονίζω* *вважати щасливим, οἰκτείρω* *співчувати, φθονέω* *зздрити, ψεύγω* *дорікати*. Причина почуттів позначається родовим відмінком, а об'єкт, на який вони спрямовані, – знахідним відмінком: περιφόβους ὑμᾶς ποιοῦντας τῆς τόλμης οὐ θαυμάζω (Θ. 6, 36) *не дивуюсь вашому зухвальству, боязливі; καὶ μὲν δὴ σε ἐν παντὶ τῷ βίῳ εὐδαιμόνισα τοῦ τρόπου (Пл. Крит. 43 В) *впродовж усього твого життя я вважав тебе щасливим через (його) спосіб*;*
- ✓ від вигуків, що виражають емоції – здивування, обурення, жаль тощо – для зазначення причини: ὦ Ζεῦ, τῆς λεπτότητος τῶν φρενῶν (Ἀριστοφ. Νεφ. 153) *о Зевсе, що за делікатність думок*.

У латинській мові аналогічно грецькому родовому причини вживається *ablativus causae*.

§ 229.2. Родовий відмінок порівняння (*genetivus comparationis, γενική τῆς παραθέσεως*)

Цей відмінок означає об'єкт, з яким щось зіставляється, над яким вивищується чи якому він підпорядковується.

Родовий відмінок порівняння визначаємо:

- ✓ при прикметниках і прислівниках у вищому ступені. Порівняння також передається конструкцією із сполучником *ἢ* *ніж*, за з тим відмінком, у якому стоїть суб'єкт порівняння: οὐ δῆπου σύ γε τοὺς σοὺς δούλους ἡγεῖ βελτίους σου, ὅτι ἰσχυρότεροί εἰσιν ἢ σύ (Пл. Горґ. 489 D) *очевидно ж, ти своїх рабів не вважаєш кращими за себе через те, що вони сильніші за тебе; μακροτέρως τῆς ἀπορρήσεως* (Пл. Σοф. 258 С) *більше за відмову*.

Σ Часто родовий відмінок порівняння, виражений словами λόγου, τοῦ ὄντος, τοῦ δέοντος, τῆς φύσεως, τῆς ἀκούης рівнозначний виразу *ἢ* з відповідним дієсловом: κρείττον ἐστι λόγου (= *ἢ* ὡς τῷ λόγῳ τις ἂν εἴποι) τὸ κάλλος τῆς γυναϊκός (Ξ. Ἀп. 3, 11, 1) *краса жінки є сильнішою, ніж хтось міг би це виразити словом; ἐὰν δὲ παραιτέρω τοῦ δέοντος τῆ φιλοσοφία διατρίψῃ (Пл. Горґ. 484 С) *якщо ж він займатиметься філософією більше, ніж належить*.*

Σ Компаративну конструкцію утворюють сполучники *ἀντί* і *πρό* з родовим і *παρά* із знахідним відмінком: μηδέν περὶ πλείονος ποιοῦ πρό τοῦ δικαίου (Пл. Прот. 311 С) *ніщо не вважай ціннішим за справедливість*.

Σ Коли передбачається виявити, що одне явище неспівмірне з другим, тоді останнє передається через інфінітив із сполучниками *ἢ* чи *ἢ* *ὥστε* або сполученням *ἢ* *κατά* із знахідним відмінком: οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Σικελίᾳ μείζω κακὰ ἢ κατὰ δάκρυα ἐπεπόνθεσαν (Θ. 7, 5) *афіняни потерпіли в Сицилії більше лих, ніж можна оплакати*.

✓ при прикметниках просторово-часових та субординативних ознак ἕτερος *другий*, ἄλλος *інший*, προτεραῖος *раніший*, ὑστεραῖος *пізніший*, κύριος *спроможний*, ἐγκρατής *наділений владою*, ἀκρατής *безсилиї*, κατήκους *покірний*, διπλάσιος *вдвічі більший*: ἕτερον τὸ ἦδὺ τοῦ ἀγαθοῦ (Πλ. Горγ. 500 D) *радість від добра – інша*;

✓ при дієсловах ἄρχω, βασιλεύω, τυραννεύω, δυναστεύω *владарювати, управляти, ἡγέομαι, ἡγεμονεύω очолювати, προέχω, περίεμι, περιγίγνομαι, ὑπερέχω, πρωτεύω перевищувати, ἔπιπεμι, ἡττάομαι, ἐλαττώομαι, μειόομαι, ὑστερέω ἔπιπεμι слабшим, уступати, προτιμάω, προτίθημι, προαιρέομαι віддавати перевагу*: Ἀβροκόμας ὑστέρησε τῆς μάχης (Ε. Ἄν. 1, 7, 12) *Аброком потерпів поразку в битві*; χρή προτιθέναι παντὸς λόγου τὸ πεφικὸς προοίμιον (Πλ. Νομ. 723 C) *потрібно, щоб усякій промові передував відповідний вступ*; τῆς ἀληθείας ἡττώμενος (Δημ. 18, 273) *який уступає в істинності*.

Значення домінування чи підпорядковування передають предикативні іменники, похідні від дієслів із цією семантикою: ἡ τύχη πάντων κυρία ἐστίν *доля є володаркою всіх*; ἑαυτοῦ ὡν ἀκράτωρ ἄλλων ἐπιχειρεῖ ἄρχειν (Πλ. Πολ. 579 C) *будучи безсилим перед самим собою, він намагається управляти іншими*.

§ 229.3. Родовий відмінок віддалення (genetivus separationis, γενική τοῦ χωρισμοῦ)

Родовий відмінок віддалення ставиться:

✓ при дієсловах:

α) χωρίζω, ἀποκρίνω, διέχω, ἀπέχω, ἄπειμι, ἀφίημι, ἀφίεμαι, ἀπαλάττω, ὑφίεμαι *віддаляти(ся), відділяти(ся)*; ἀπέχομαι, φείδομαι *утримуватись, щадити*; εἶργω, ἐμποδῶν εἶμι, ἀποκωλύω, καταλύω *заважати, відхиляти*; λύω, ἀπολύω, ἐλευθερώω *звільняти, позбавляти*: ἀπείχον ἀλλήλων παρασάγγην (Ε. Ἄν. 2, 4, 10) *вони віддалились одні від одних на парасанг*; τὰ πλοῖα εἶργε τοῦ εἰσπλου (Ε. Ἑλλ. 2, 2, 9) *човни перешкоджали входу*.

Σ Ці дієслова допускають конструкцію з прийменником ἀπό: ἀπείχον αἱ πόλεις αὐτὰ ἀπ' ἀλλήλων *стадіа ὀγδοήκοντα* (Ε. Ἄν. 5, 4, 31) *ці міста були на відстані восьмидесяти стадій*.

β) ἄρχω, ἄρχομαι *починати*, λήγω, παύω, καταπαύω, ἀποτρέπω *закінчувати*: ἦδε ἡ ἡμέρα μεγάλων κακῶν ἄρξει (Θ. 4, 21) *цей день розпочнеться з великих нещасть*; οὕτω γὰρ ἡ τάλαινα παύεται γόων (Εὐρ. Μ. 59) *не припиняє нещасна голосінь?*

✓ при прислівниках і прийменниках: ἄνευ, χωρίς *без*, κрῖμ, λάθρα, κρύφα *таємно, δίχα окремо*: λάθρα μητρὸς καὶ πατρὸς (Σοφ. Οἰδ.Τ. 787) *таємно від матері та батька*.

У латинській мові грецький родовий розділовий відмінок співвідноситься з ablativus separationis.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, 24–28

Ἄεὶ γάρ τοι προσαιτῶν καὶ προσδεόμενος ἢ φιλήματος ἢ ἄλλου τινὸς ψηλαφήματος παρακολουθεῖ. ὁ δὲ τῆς φιλίας ἐφιέμενος μᾶλλον ἔοικε τῷ τὸν οἰκείον ἀγρὸν κεκτημένῳ· πάντοθεν γοῦν φέρων ὅ τι ἂν δύνηται πλείονος ἄξιον ποιεῖ τὸν ἐρώμενον. καὶ μὴν καὶ τῶν παιδικῶν ὃς μὲν ἂν εἶδῃ ὅτι ἂν μὴ καλὸς κάγαθος ἦ, οὐ καθέξει τὴν φιλίαν, τοῦτον προσήκει μᾶλλον ἀρετῆς ἐπιμελίσθαι. μέγιστον δ' ἀγαθὸν τῷ ὀρεγομένῳ φίλον ἀγαθὸν ποιήσασθαι, ὅτι ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ἀσκεῖν ἀρετῆν. οὐ γὰρ οἶόν τε πονερὰ αὐτὸν ποιοῦντα ἀγαθὸν τὸν συνόντα ἀποδείξαι, οὐδέ γε ἀναισχυντίαν καὶ ἀκρασίαν παρεχόμενον ἐγκρατῆ καὶ αἰδούμενον τὸν ἐρώμενον ποιῆσαι. ἐπιθυμῶ δέ σοι, ἔφη, ὦ Κάλλια, καὶ μυθολογήσαι ὡς οὐ μόνον ἄνθρωποι ἀλλὰ καὶ θεοὶ καὶ ἥρωες τὴν τῆς ψυχῆς φιλίαν περὶ πλείονος ἢ τὴν τοῦ σώματος χρήσιν ποιοῦνται.

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ, 1158–1172

Ἄγ. τύχη γὰρ ὀρθοῖ καὶ τύχη καταρρέπει
τὸν εὐτυχοῦντα τὸν τε δυστυχοῦντ' αἰεὶ,
καὶ μάντις οὐδεὶς τῶν καθεστῶτων βροτοῖς.
Κρέων γὰρ ἦν ζηλωτός, ὡς ἐμοί, ποτέ·
σώσας μὲν ἐχθρῶν τήνδε Καδμείαν χθόνα,
λαβὼν τε χώρας παντελῆ μοναρχίαν
ἠὔθυνε θάλλων εὐγενεῖ τέκνων σπορᾶ·
καὶ νῦν ἀφείται πάντα. τὰς γὰρ ἡδονὰς
ὅταν προδῶσιν ἄνδρες, οὔτι φημ' ἐγὼ
ζῆν τοῦτον, ἀλλ' ἔμψυχον ἠγοῦμαι νεκρόν.
πλούτει τε γὰρ κατ' οἶκον, εἰ βούλει, μέγα,
καὶ ζῆ τύραννον σχῆμ' ἔχων· ἐὰν δ' ἀπῆ
τούτων τὸ χαίρειν, τᾶλλ' ἐγὼ καπνοῦ σκιᾶς
οὐκ ἂν πριαίμην ἀνδρὶ πρὸς τὴν ἡδονήν.

§ 230. Давальний відмінок у власній функції

Давальний відмінок об'єднує функції власне датива, а також індоєвропейського інструменталія і локатива, що злились з ним (морфологічно та семантично його розширили).

Власне давальний відмінок означає особу чи предмет, на яку переноситься дія дієслова чи для якої щось існує чи відбувається.

Давальний відмінок виступає як непрямий додаток при перехідних і неперехідних дієсловах, прислівниках, прикметниках і зрідка іменниках.

Давальним відмінком керують дієслова із значенням:

✓ *δίδωμι давати, δωρέω дарувати, λέγω казати, παραινέω переконувати, δηλώω, δείκνυμι виявляти, ἐπιτάττω, προστάττω, παραγγέλλω наказувати та їх синоніми. Ці дієслова вимагають однаковою мірою прямого додатка в знахідному відмінку: ὁ Κύριος ἀπέπεμπε τοὺς γιγνομένους δασμοὺς βασιλεῖ (Є. 'Αν. 1, 1, 8) Кір відправляв зібрані податки цареві;*

Σ Дієслово μεταδίδωμι передавати, наділяти керує давальним і родовим розділовим відмінками: μεταδίδωμι τῷ βουλομένῳ τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ πλοῦτου (Є. Σμ. 4, 43) я передаю тому, хто бажає, духовного багатства.

✓ *приязних чи ворожих стосунків: ὀργίζομαι, ἀγανακτέω, χαλεπαίνω, θυμέομαι гніватись, бути роздратованим; εὐνοέω, χαρίζομαι радити, бути прихильним; φθονέω заздрити, ἐπιβουλεύω мати злі наміри; ὀνειδίζω, ἐπιτιμάω, λοιδορέομαι, μέμφομαι осуджувати, зневажати; ἀπειλέω погрожувати; ἐναντιόομαι, ἀνθίσταμαι, ἀντιπράττω протистояти, чинити опір та інші, складені з префіксом ἀντί: "Ἐρωτι οὐδ' Ἄρης ἀνθίσταται проти Ерота навіть Арес не повстає; τὰ ἐς ἀρετὴν ἠναντιώμεθα τοῖς πολλοῖς (Θ. 2, 40) своїм прагненням чеснот ми протистояли багатьом;*

✓ *ἀρέσκει, ἀνδάνω подобатися, μέλω турбуватися, ἕοικα бути подібним, прийнятним: θυσίαι καὶ ἑορταὶ πᾶσιν μέλουσι (Пл. Νομ. 835 Ε) вони турбуються про жертви і свята для всіх; ἕοικεν νέω παντι (Пл. Νομ. 879 С) він подібний до кожного юнака.*

✓ *βοηθέω, ἀμύνω, ἀρήγω, ἐπικουρέω, ἐπαρκέω, τιμωρέω допомагати: ἤκομεν Εὐβοείσιν βεβοηθηκότες (Дημ. I, 8) ми прибули допомогти беотійцям; τῷ ἐθέλοντι τιμωρεῖν ὑπὲρ τῶν νόμων (Пл. Νομ. 907 Ε) тому, хто бажає, допомогти згідно із законами;*

Σ Дієслова ὠφέλέω допомагати і βλάπτω шкочити поєднуються із знахідним відмінком: Κλέαρχος ἐπολέμει τοῖς Θραξὶ καὶ ὠφέλει τοὺς Ἕλληνας (Є. 'Αν. 1, 1, 5) Клеарх воював з фракійцями і допомагав грекам.

✓ *πεῖθομαι, ὑπηρετέω, δουλεύω, ὑπέικω підкорятися; ἀκολουθέω, ἔπομαι слідувати: πεῖθομαι δὲ μᾶλλον τῷ θεῷ ἢ ἑμῖν (Пл. 'Αποл. 29 В) я скорятимусь більше богові, ніж вам; προσήκει ἀκολουθεῖν τῷ ἡγουμένῳ (Пл. Пол. 374 С) потрібно слідувати за керівником;*

✓ ἀπαντάω, πελάζω, πλησιάζω, πρόσσειμι, ἐντυγχάνω, ἐπιτυγχάνω *зустріча-ти(ся)*: ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἦσαν αὐτοῦ, ἐπιτυγχάνει πυροῖς (Ξ. Ἄν. 7, 2, 18) *коли (переслі-дувачі) наблизились, йому трапилось пшеничне поле.*

- Σ У койне вищеперелічені п'ять категорій дієслів часто змінюють керування:
- з одними допускається прийменникова конструкція εἰς з знахідним відмінком: δίδωμι εἰς τινα, ἐναντίαομαι εἰς τινα тощо;
  - інші сприймаються як перехідні: φθονέω τινά, πιστεύω τινά, ἀκολουθέω τινά тощо.

З давальним відмінком поєднуються прикметники із семантикою, спорідненою значенню наведених дієслів: εὖνους *прихильний*, δύσνους, κακόνους *недоброзичли-вий*, εὐπειθής, ὑπήκοος *покірний*, ἀπαθής *байдужий*, ἐναντιος, ἐχθρός *ворожий*, φίλος *дружній* і т. п. та похідні від них прислівники: ἡ Θάσος ἦν τότε Λακεδαιμονίοις μὲν οἰκεία ὑμῖν δ' ἄλλοτρία (Дем. 20, 61) *Тас був тоді дружній з лакедемонцями, а до нас – ворожий.*

- Σ Багато з цих прикметників, виступаючи в значенні іменників, поєднуються з родовим відмінком власника: Μένων ἦν φίλος Ἀριαίου (Ξ. Ἄν. 1, 8, 5) *Менон був другом Аріея.*
- Σ Іменники, похідні від цих дієслів і прикметників, часом теж поєднуються з давальним відмінком: ἐχρημάτισε περὶ φιλίας τοῖς Ἀθηναίοις (Θ. 5, 5) *він розпочав переговори з афінянами про дружбу.*

§ 230.1. Давальний відмінок інтересу (*dativus commodi vel incommodi, δοτική χαριστική ἢ ἀντιχαριστική*)

Давальний відмінок інтересу означає особу, на користь або на шкоду якій відбу-вається дія чи існує стан, виражений дієсловами або спорідненими іменниками: δίδωμι, δωρέω *давати, дарувати*, διανέμω, νέμω *ділити, наділяти*, πιστεύω *довіря-ти*, εὐχομαι, πονέω *бажати, співчувати*: καὶ μοι τοῦτον τὸν νόμον ἀνάγνωθι (Ἰσ. 1, 30) *зачитай мені цей закон; οὐρανίοις τε θεοῖς δωρήματα* (Ἀριστοφ. Νεφ. 305) *дари небесним богам; πυρὸς βροτοῖς δοτῆρ'* ὄρεξ Προμηθέα (Αἰσχ. Пр. 612) *ти бачиш Прометей, який подарував смертним вогонь.*

- Σ Семантичний ряд із значенням *мати вдячність, дякувати, бути зобов'яза-ним, віддячити* χάριν ἀποδίδωμι (φέρω, λέγω, ἔχω, ὀφείλω) керує давальним інтересу та родовим причини.

§ 230.2. Давальний відмінок почуття (*dativus ethicus, δοτική ἠθική*)

Цей відмінок визначає особу, яка відчуває чи виражає певні емоції: ὅταν αὐτοῖς ἐξαμαρτάνωσί τι οἱ υἱεῖς (Πл. Соф. 230 Α) *коли, на жаль, для них помиляються в чомусь сини.*

- Σ З давальним відмінком почуття інколи поєднуються дієприкметники, які перекладаються іменниками, що називають вид почуттів: ἀσμένω *для радо-сті*, βουλομένω *за бажанням*, ἠδομένω *для втіхи*, ἀχθομένω *для зневаги*:

ἀσμένους τοῖς ἀνθρώποις τὸ φῶς ἐγίγνετο (Πл. Κρατ. 418 D) *світло з'явилося на радість людям*.

Ці дієприкметники разом із дієсловом-зв'язкою εἰμί рівнозначні особовим формам від відповідних дієслів: τῷ πλήθει τῶν Πλαταιῶν οὐ βουλομένῳ ἦν τῶν Ἀθηναίων ἀφίστασθαι (Θ. 2, 3) *маси платейців не хотіли відокремитися від афінян*.

§ 230.3. Давальний відмінок співвідношення (*dativus correlationis, δοτική τῆς συναναφορᾶς*)

Такий відмінок називає особу, по відношенню до якої щось є співмірним, зіставляється в просторі й часі. У давальному відмінку співвідношення виступають переважно дієприкметники для уточнення часу чи місця: ἦν ἡμέρα πέμπτη ἐπιπλέουσι τοῖς Ἀθηναίοις (Ξ. Ἑλλ. 2, 1, 27) *був п'ятий день відтоді, як афіняни припливли; ἀποροῦντι δὲ αὐτῷ ἔρχεται Προμηθεύς* (Πл. Прот. 321 C) *коли він був у безвиході, з'явився Прометей; ἐπανέλθωμεν εἰ σοι ἡδομένῳ ἔστιν* (Πл. Φαιδ. 78 B) *повернімося, якщо тобі це приємно; οὐ γὰρ ὁ Ζεὺς αὐτὸς ἄδει καὶ καθαρίζει τοῖς ποιηταῖς* (Ἀριστ. Ἀθ. 8, 4) *бо, як кажуть поети, не сам Зевс співає і грає на кіфарі*.

Цей датив часто поєднується зі сполучником ὥς: μακρὰν γὰρ ὥς γέροντι προϋστάλης ὁδόν (Σοφ. Οἶδ. Κ. 20) *ти пройшов довгий, як для старого, шлях*.

Σ Цей відмінок зустрічаємо в еліптичних зворотах, де домислюються слова *вважати, здаватися*: Κρέων ἦν ζηλωτός, ὥς ἐμοί, ποτέ (Σοφ. Ἀντ. 1161) *Креонт, як мені здається, був колись вартий заздрювати; ὥς πλήθει οὐ τὰ τοιάδε μέγιστα* (δηλ. ἔστιν) (Πл. Пол. 389 D) *головним чином, це полягає не в тому*.

§ 230.4. Давальний відмінок приналежності (*dativus possessivus, δοτική κτητική ἢ τῆς χρήσεως*)

Цей відмінок поєднується лише з назвами осіб залежно від дієслів εἰμί, ὑπάρχω, πέφυκα, γίγνομαι *бути, існувати*. В латинській мові він зустрічається при дієслові *esse бути*: τούτων τῶν ἡμέρων ἓν ἔστι πασιῖν (Ξ. Κυρ. 1, 2, 4) *один з цих днів був у розпорядженні дитей; γέγονέ μοι διδάσκαλος* (Πл. Лах. 186 B) *я мав учителя; πᾶσι θνατοῖς ἔφω μόρος* (Σοф. Ἑл. 860) *у всіх смертних спільний жереб*.

§ 230.5. Давальний відмінок виконавця (*dativus auctoris, δοτική τοῦ ἐνεργούντος προσώπου*)

Давальний відмінок виконавця вказує на діючу особу в конструкціях:

✓ з дієслівними прикметниками на -τέος, -τός у якості предикативів: οὐ πάντῃ ἡμῖν οὕτω φροντιστέον τί ἐροῦσιν οἱ πολλοὶ ἡμᾶς (Πл. Крит. 48 A) *не дуже нам потрібно перейматися тим, що про нас скаже більшість; τὸν θάνατον ἡμῖν μετ' εὐδοκίας αἰρετέον ἔστιν* (Ἰс. 6, 91) *для нас достоїншою має бути смерть у славі;*

✓ з дієсловами в пасивному стані в perfectum, plusquamperfectum чи futurum III замість звичної конструкції *genetivus auctoris*: ταῦτα Θεμιστογένει τῷ Συρακουσίῳ γέγραπται (Ξ. Ἑλλ. 3, 2, 1) *це написав Фемістоген, сиракузець; ὥς καὶ πρότερόν μοι*

ἔρηται (Нр. 4,1) як і раніше я сказав; τοῖς Λακεδαιμονίοις διέγνωστο λελύσθαι τὰς σπονδάς (Θ. 1, 118, 3) лакедемонці довідалися, що договір порушено.

§ 231. Давальний відмінок у значенні інструментального

§ 231.1. Давальний відмінок супроводу (*dativus comitativus*, *δοτική τῆς συνοδείας*)

У цьому відмінку здебільшого виступають займенник αὐτός та дієприкметники, які не відносяться до жодного іменника чи дієслова: ἵππεύς τις προσήλαυεν ἰδρῶντι τῷ ἵππῳ (Ξ. Ἑλλ. 4, 5, 7) наблизився якийсь вершник на спітнілому коні; ἀποκτείνας δέ μιν ἠφάνισε αὐτῷ ἵππῳ (Нр. 3, 126) убивши його і разом з ним і коня.

Давальним відмінком користуються для позначення військових сил, які супроводжують полководця: οἱ Ἀθηναῖοι ἦλθον ναυσὶ τριάκοντα καὶ ἑξακοσίοις ὀπλίταις (Θ. 4, 7) Афіняни прибули на тридцяти човнах з шістьмастами гоплітами; οἱ Ἀθηναῖοι ἀπίκοντο ἑίκοσι νηυσὶ (Нр. 5, 99) афіняни прибули на двадцяти кораблях.

§ 231.2. Давальний відмінок спільноти (*dativus sociativus*, *δοτική τῆς κοινωνίας*)

Давальний відмінок спільноти знаходиться в тісному зв'язку з певними дієсловами, прикметниками і прислівниками як необхідне доповнення, розкриття і логічне завершення їх смислу. В латинській мові в подібних випадках маємо *ablativus* з *cum* або без *cum* (*ablativus sociativus*).

Цей відмінок творить синтаксичну та логічну єдність:

- ✓ із перехідними дієсловами, які одночасно ще мають прямий додаток у знахідному відмінку: *μίγνυμι*, *κεράννυμι* *змішувати*; *ἰσόω*, *ὁμοιόω*, *εἰκάζω*, *ἕοικα* *порівнювати*, *υποδίδνωμι*: φιλοσόφῳ ἕοικας, ὧ νεανίσκε (Ξ.) *ти подібний до філософа, юначе*;
- ✓ з неперехідними дієсловами: *ὁμιλέω*, *σύνειμι*, *ἐπιμείγνυμι*, *διαλέγομαι*, *χράομαι*, *συγγίγνομαι* *спілкуватись*, *знатись*, *обходитись*: οἱ βάρβαροι διαλεχθέντες ἀλλήλοις ἀπήλθον (Ξ. Ἀν. 2, 5, 42) *варвари, розмовляючи поміж собою, відійшли*.

Σ До цієї групи дієслів долучаються звороти: εἰς λόγους ἔρχομαι (*ἀφικνοῦμαι*) *туди приходити для розмови з кимось*; διὰ φιλίας ἔρχομαι *туди приходити для розмови як друг*: βουλόμεθα αὐτοῖς διὰ φιλίας ἵεναι (Ξ. Ἀν. 3, 2, 8) *ми хочемо прийти, щоб порозмовляти як друзі*.

- ✓ *ὁμογνωμονέω*, *συναδικέω*, *συμπράττω*, *ὁμολογέω*, *συμφωνέω* *погоджуватись* та, в цілому, всі інші дієслова, складені з префіксами *ὁμο-*, *συν-*, які акцентують на зв'язку, зближенні, узгодженні: οἱ μὲν δὴ ἐκποδῶν μισθῷ ὁμολογήσαντες ἀπαλλάσσονται (Нр. 2, 86) *одні, домовившись щодо ціни, відходять*;
- ✓ *ἀμιλλάομαι* *змагатись*, *ἀγωνίζομαι* *боротись*, *ναυμαχέω*, *πολεμέω* *воювати*, *ἐρίζω*, *στασιάζω*, *ἀμφισβητέω*, *δικάζομαι*, *ἀντιποιέομαι*, *διαφέρομαι* *сперечатись*, *διαλάττομαι* *примирятись*, *σπένδομαι* *укладати угоду*: ἀμφισβητοῦσι μὲν οἱ φίλοι

τοῖς φίλοις, ἐρίζουσι δὲ οἱ διάφοροί τε καὶ ἐχθροὶ ἀλλήλοις (Πλ. Πρωτ. 337 Β) *δрузи з друзями не погоджуються, а супротивники й вороги сваряться поміж собою.*

- Σ Аналогічне значення мають описові конструкції: διὰ μάχης, διὰ πολέμου, εἰς χείρας ἔρχομαί τιιν *вступати в бій, у війну, в рукопашній бій*: διανοούμεθα διὰ παντός πολέμου αὐτοῖς ἰέναι (Ξ. Ἄν. 3, 2, 8) *ми вирішимо вступити з ними в бій.*
- Σ Дієслова πολεμέω, μάχομαι, ἀγωνίζομαι *μετά* τινος мають значення *воювати, боротись з кимось як союзник чи прибічник*: ἐπολέμησάν ποτε Ἐλευσίνοι μετ' Εὐμόλπου *πρὸς Ἐρεχθέα* (Θ. 2, 15) *Елевсинці воювали колись з Евомоллом проти Ерехтея.*
- Σ З дієсловами, що означають прихильне або вороже ставлення, спілкування, замість давального спільноти, часто поєднується прийменник *πρὸς* з акузативом: ψυχὴ πρὸς σῶμα διαφέρεται *душа сперечається з тілом.*

Прикметники, які вимагають давального відмінка спільноти, семантично споріднені з вище розглянутими групами дієслів: ὁμοῖος, ἴσος *рівний, ὁμώνυμος* *одноіменний, συγγενής, συμφυής* *споріднений, κοινός* *спільний, φίλος* *дружній, ἡδύς* *приємний, ἄπιστος* *невірний, ἐναντιος, ἐχθρός, πολέμιος,* *ворожий, ἀηδής* *неприємний, χαλεπός* *важкий: ὁμοίαν ταῖς δούλαις εἶχε τὴν ἔσθητα* (Ξ. Κυρ. 5, 1, 4) *вона мала одяг, як у рабинь; ἡδυιὴ ἄμικτος φρονήσει* (Πλ. Φιλ. 61 С) *насолода не поєднується з розсудливістю.*

- Σ Деякі з цих прикметників, субстантивуючись, змінюють керування на родовий відмінок власника: Τεῦκρος Σαλαμίνα ὁμώνυμον ἐποίησε τῆς πρότερον αὐτῷ πατρίδος (Ἰσ. 9, 10) *Тевкр зробив Саламін тезкою своєї попередньої батьківщині.*

З давальним відмінком спільноти сполучаються прислівники ἅμα, ὁμοῦ *спільно, разом, συμφώνως* *згідно: ἤξει Δωριακὸς πόλεμος καὶ λοιμὸς ἅμ' αὐτῷ* (Θ. 2, 54) *почнеться війна з дорійцями і одночасно з нею – моровиця.*

Зрідка з давальним поєднуються іменники, похідні від дієслів і прикметників, що вимагають давального спільноти: τοιαύτη ἡ κοινωνία *γυναικῶν καὶ παίδων τοῖς φύλαξι* (Πλ. Пол. 461 Ε) *такою є спільність жінок і дітей у сторожів; ὁμοιώτης ἑαυτῷ* (Πλ. Φαιδ. 109 Α) *подібність самому собі.*

§ 231.3. Давальний відмінок знаряддя (*dativus instrumenti, δοτικὴ τοῦ ὄργάνου*)

Цей відмінок вживається на позначення знаряддя чи засобів, за допомогою яких відбувається дія: οὐ τῷ ἀριθμῷ τὰ πολλὰ κρίνεται, ἀλλὰ πρὸς τὰς χρήσεις (Ξ. Ἱερ. 4, 8) *багато що визначається не кількістю, а корисністю; ἡ ψυχὴ* *τρέφεται* μαθήμασι *душа* *годується* *науками.*
μὴ ὁμολόγει δῆλωμα συλλαβαῖς καὶ γράμμασι πράγματος ὄνομα εἶναι (Pl.Crat. 433c)

Звичайно давальний відмінок знаряддя бачимо при дієсловах:

- ✓ κολάζω, τιμωρέομαι, ζημιόω *καρати, мстити*: τὸν μὴ πειθόμενον ἀτιμίαις τε καὶ χρήμασι κολάζουσι (Πλ. Πολ. 422 Α) *непокірноґо карають зневагою і штрафом*;
- ✓ τεκμαίρομαι, εἰκάζω, κρίνω, γιγνώσκω *судити, пізнавати*: δεῖ τὰ μέλλοντα τοῖς γεγενημένοις τεκμαίρεσθαι (Ἰσ. 14, 141) *майбутнє потрібно визначати за минулим*.

У латинській мові грецькому інструментальному дативу відповідає *ablativus instrumenti*.

§ 231.4. Давальний відмінок способу дії (*dativus modi, δοτική τοῦ τρόπου*)

Цей датив виражає обставину способу дії; в латинській мові аналогічну функцію виконує *ablativus modi*. Він, по суті, адвербіалізується і вживається без артикля: δημοσίᾳ *публічно*, κοινῇ *спільно*, ἰδίᾳ *приватно*, πέζῃ *пішки*, βίᾳ *силою*, δόλῳ *хитростю*, δίκῃ *справедливо*, σιγῇ *мовчки*, λόγῳ *на словах*, ἔργῳ *на ділі*, σπουδῇ *старанно*, τῷ ὄντι *дійсно*, ταύτῃ, ἢ *таким чином*: μὴ θεῖν δρόμῳ, ἀλλ' ἐν τάξει ἔπεσθαι (Ξ. 'Αν. 1, 7, 19) *не бігцем, а йти шеренгою*.

Інші іменники в якості давального відмінка способу виступають лише в сполученні з прикметниками, займенниками: τούτῳ τῷ τρόπῳ οἱ Ἀθηναῖοι ἐτέλιξαν τὴν πόλιν (Θ. 1, 93) *таким чином афіняни, звівши мур, укріпили місто*.

Давальний відмінок способу зустрічаємо в повністю адвербіалізованих формах займенників жіночого роду, до яких доміслюється іменник ὁδῷ *шляхом*, *чином*: ὅπῃ, πῇ κυδι? δε? як?, ταύτῃ, τῇδε, ἐκείνῃ *туди*, *тут*, *там*, ἄλλῃ *іншим шляхом*, πάντῃ *скрізь*, παντάπασι *цілком*: κακῶς πέπρακται πανταχῇ (Εὐρ. Μ. 364) *лиха вже звідусіль*; οὕτῳ τῷ λοιπὸν τῆς ἡμέρας πορευόμενοι, οἱ μὲν τῇ ὁδῷ κατὰ τοὺς γηλόφους (Ξ. 'Αν. 3, 4, 30) *таким чином вони пройшли решту дня, одні – йдучи пагорбами*.

§ 231.5. Давальний відмінок міри (*dativus mensurae, δοτική τοῦ τρόπου*)

Давальний відмінок міри виступає:

- ✓ при прикметниках і прислівниках з компаративним значенням: πολλῷ, μακρῷ *набагато*, ὀλίγῳ, μικρῷ *не багато*, τοσοῦτῳ *настільки*, ὅσῳ *наскільки*, ὅσῳ – τοσοῦτῳ *чим–тим*: τοσοῦτῳ ἥδιον ζῶ, ὅσῳ πλείῳ κέκτημαι – мені настільки приємніше жити, настільки більшим (багат-ством) я володію; εἰ τε μὴ ὅσῳ μείζῳ, τοσοῦτῳ χαλεπώτερα (Πл. Крит. 46 Β) *чи не настільки більше, настільки важче*;
- ✓ у зворотах з прийменником πρό *раніше* (з *gen.*), μετά *після* (з *dat.*): δέκα ἔτεσι про τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας (Πл. Νομ. 698 С) *за десять років до Саламінської битви*.

У латинській мові грецькому давальному міри відповідає *ablativus mensurae*.

§ 231.6. Давальний відмінок причини (*dativus causae, δοτική τῆς αἰτίας*)

Цим відмінком визначається внутрішня причина, спонукання чи привід: φιλίᾳ *з дружби*, ἔχθρᾳ *з ворожнечі*, ἀνάγκῃ *з необхідності*, ἀγνοίᾳ *з незнання*, λιμῷ *з*

голоду, δειλία, φόβω зі страху тощо: τὴν γραφὴν ὑβρεῖ καὶ ἀκολασία ἐγράψατο (Πλ. Ἀπ. 26 Ε) він написав (це) через зарозумілість і свавілля.

Часто давальний відмінок причини поєднується з дієсловами, що означають почуття, душевний стан: χαίρω, ἥδομαι *радіти*, ἄχθομαι, ὀργίζομαι, χαλεπαίνω *сердитися*, гніватися, αἰσχύνομαι *соромитися*, ἀγάλλομαι, ἐπαίρέω *гордитися*, *пишати*ся, ἀθυμέω *бути нерішучим*, λύπομαι, χαλεπῶς (βαρέως) φέρω *сумувати*, *важко переносити*: ἡμεῖς, οἱ στρατηγοὶ ἠχθόμεθα τοῖς γεγενημένοις (Ξ. Ἀν. 2, 6, 28) *ми, полководці, обурені тим, що сталося*; ταῖς μεγίσταις ἡδοναῖς χαίροις ἄν (Πл. Φιλ. 21 Β) *ти радів би від великою задоволення*; χρήμασι ἐπαίρόμενος (Πл. Νομ. 716 Α) *пишаючись статками*.

Σ 3 каузативним давальним відмінком часто поєднується прийменник ἐπί: ὡςπερ τις ἀγάλλεται ἐπὶ θεοσεβείᾳ καὶ ἀληθείᾳ, οὕτω Μένων ἠγάλλετο τῷ ἐξαπατᾶν δύνασθαι (Ξ. Ἀν. 2, 6, 26) *як хтось пишається побожністю і чесністю, так Менон гордився здатністю обманювати*.

Σ При словах μέγα φρονέω, σεμνύομαι *бути гордим* завжди виступає ἐπί з дативом: ἐπὶ τοῖς προγόνοις μέγα φρονοῦσι *вони величаються предками*.

У латинській мові давальний відмінок причини співвідноситься з *ablativus causae*.

§ 231.7. Давальний відмінок відношення (*dativus relationis*, *δοτική ἀναφοράς*)

Цей відмінок має те саме значення, що й знахідний відношення, але вживається значно рідше: φύσει *за природою*, γένει *за родом*, ὀνόματι *на ім'я*, ἀριθμῷ *числом* тощо: συγγενεῖς ἔστε φύσει, οὐ νόμῳ (Πл. Прот. 337 С) *будьте спорідненими за природою – не за законом*.

§ 232. Давальний відмінок у значенні локатива

§ 232.1. Давальний відмінок місця (*dativus loci*, *δοτική τοῦ τόπου*)

Локативний датив вживається на позначення місця при відповіді на запитання *де?*: νῦν δ' ἀγροῖς τυγχάνει (Σοф. Ἦλ. 313) *сьогодні він зустрівся на полях*.

При назвах міст частіше виступає ἐν з *dativus*: ἐν Μαραθῶνι, ἐν Ἐλευσίνι.

У поетів однаковою мірою поширені обидва випадки: τόξ' ὤμοισιν ἔχων (Όμ. Ἰλ. Α, 45) *маючи лук на плечах*; λαβέ χοᾶς τάσδ' ἐν χεροῖνι (Εὐρ. Όρ. 112) *тримай ці узливання в руках*.

Давні локативи можна впізнати в адвербіальних формах: κύκλῳ *навкруг*, ἀριστερᾶ *ліворуч*, δεξιᾶ *праворуч*, τῆδε, ταύτῃ, ἧ *тут*, οἴκοι *вдома*, πῆ, ὅπῃ ἢ *де*, ποῖ *куди*.

§ 232.2. Давальний відмінок часу
(*dativus temporis*, *δοτική του χρόνου*)

Темпоральний датив часу відповідає на запитання *коли?*, якщо поєднується з означенням, вказує на точно визначений час: *ταύτη τῇ ἡμέρᾳ υῖογο дня*, *τῇ προτεραίᾳ (ἡμέρᾳ) ποпереднього дня*, *вчора*, *τῇ ὑστεραίᾳ (ἡμέρᾳ) наступного дня*, *τῇ ἐπιούσῃ νυκτί циєї ночі* тощо: ἡδ' ἡμέρα, ἣ διοίσει ψῆφον Ἀργείων πόλις (Εὐρ. Ὀρ. 49) *вже день, коли зміниться доля міста аргів'ян; ἦλθε οἱ μαντήμον, ὡς μέλλοι ἐξ ἔτεα μόνον βίους τῷ ἐβδόμῳ τελευταίσει* (Ἦρ. 2, 133) *приїшло віщування, що він, проживши лише шість років, на сьомий рік має померти.*

Якщо давальний відмінок часу не має при собі означення, то він виступає з прийменником *ἐν*: *ἐν ἡμέρᾳ вдень*, *ἐν νυκτί вночі*, *ἐν τούτῳ тим часом*, *ἐν ᾧ поки*, *ἐν καιρῷ вчасно*: ἴσως *ἐν καιρῷ ἡμῖν γένοιτο αὕτη ἡ γυνή* (Ξ. Κυρ. 1, 16) *нам вчасно з'явилася ця жінка.*

На позначення свят вживається давальний часу без прийменника: *Παναθηναίους, Διονυσίους, Ἐλευσινίους: ἐπακούσαντες πάντων χορῶν περιθέουσι τοῖς Διονυσίοις* (Πλ. Пол. 475 D) *заслухавшись усіляких співів, вони кружляли під час Діонісії.*

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ, 2, 37–39

Χρῶμεθα γὰρ πολιτεία οὐ ζηλοῦση τοὺς τῶν πέλας νόμους, παράδειγμα δὲ μάλλον αὐτοὶ ὄντες τισὶν ἢ μιμούμενοι ἑτέρους... ἐπεσέρχεται δὲ διὰ μέγεθος τῆς πόλεως ἐκ πάσης γῆς τὰ πάντα, καὶ ξυμβαίνει ἡμῖν μηδὲν οἰκειότερα τῇ ἀπολαύσει τὰ αὐτοῦ ἀγαθὰ γιγνόμενα καρποῦσθαι ἢ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. διαφέρομεν δὲ καὶ ταῖς πολεμικῶν μελέταις τῶν ἐναντίων τοιοῦδε. τήν τε γὰρ πόλιν κοινὴν παρέχομεν καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε ξεινηλασίαις ἀπείργομέν τινα ἢ μαθήματος ἢ θεάματος, ὃ μὴ κρυφθῆν ἂν τις τῶν πολεμίων ἰδῶν ὠφεληθεῖη, πιστεύοντες οὐ ταῖς παρασκευαῖς τὸ πλεόν καὶ ἀπάταις ἢ τῷ ἀφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐς τὰ ἔργα εὐψύχω· καὶ ἐν ταῖς παιδείαις οἱ μὲν ἐπιπόνῳ ἀσκήσει εὐθὺς νέοι ὄντες τὸ ἀνδρεῖον μετέρχονται, ἡμεῖς δὲ ἀνειμένως διαιτώμενοι οὐδὲν ἦσσαν ἐπὶ τοὺς κινδύνους ἰσοπαλεῖς χωροῦμεν.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, 189–190

Ἐπειτα ὄλον ἦν ἐκάστου τοῦ ἀνθρώπου τὸ εἶδος στρόγγυλον, νῶτον καὶ πλευρὰς κύκλῳ ἔχον, χεῖρας δὲ τέτταρας εἶχε, καὶ σκέλη τὰ ἴσα ταῖς χερσί, καὶ πρόσωπα δὴ ἐπ' αὐχένι κυκλωτερεῖ, ὅμοια πάντη· κεφαλὴν δ' ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς προσώποις ἐναντίους κειμένους μίαν, καὶ ὦτα τέτταρα, καὶ αἰδοῖα δύο, καὶ τάλλα πάντα ὡς ἀπὸ τούτων ἂν τις εἰκάσειεν. ἐπορεύετο δὲ καὶ ὀρθὸν ὥσπερ νῦν, ὁποτέρωσε βουλευθεῖη· καὶ ὁπότε ταχὺ ὀρμήσειε θεῖν, ὥσπερ οἱ κυβιστῶντες εἰς ὀρθὸν τὰ σκέλη περιφερόμενοι κυβιστώσι κύκλῳ, ὁκτῶ τότε οὐσι τοῖς μέλεσιν ἀπηρειδόμενοι ταχὺ ἐφέροντο κύκλῳ. ἦν δὲ διὰ ταῦτα τρία τὰ γένη καὶ τοιαῦτα, ὅτι τὸ μὲν ἄρρην ἦν τοῦ ἡλίου τὴν ἀρχὴν ἔκγονον, τὸ δὲ θῆλυ τῆς γῆς, τὸ δὲ ἀμφοτέρων μετέχον τῆς σελένης, ὅτι καὶ ἡ σελένη ἀμφοτέρων μετέχει· περιφερῆ δὲ δὴ ἦν καὶ αὐτὰ καὶ ἡ πορεία αὐτῶν διὰ τὸ τοῖς γονεῦσιν ὅμοια εἶναι. ἦν οὖν τὴν ῥώμην, καὶ τὰ φρονήματα μεγάλα εἶχον, ἐπεχείρησαν
δὲ
τοῖς
θεοῖς.

§ 233. Займенники (*pronomina, ἀντωνυμῖαι*)

§ 233.1. Особові займенники (*personalia, προσωπικά*)

Називний відмінок особових займенників (ἐγώ, σύ, ἡμεῖς, ὑμεῖς) вживається для емпатичного підсилення логічного наголосу на ньому, головним чином, при протиставленні: *σὺ μὲν παιδείας ἐπιθυμεῖς, ἐγὼ δὲ παιδεύειν ἄλλους ἐπιχειρῶ* (Іс. 1, 3) *ти потребуєш виховання, я ж берусь виховувати інших*.

У непрямих відмінках у 1-й та 2-й особі однини використовуються:

✓ в нейтральному мовному потоці, без емфази – енклітики μοῦ, μοί, μέ, σοῦ, σοί, σέ;

✓ для емфази – завжди наголошені форми ἐμοῦ, ἐμοί, ἐμέ та акцентовані форми σοῦ, σοί, σέ.

Функції 3-ї особи виконують вказівні займенники οὗτος, ἐκεῖνος, ὅδε, у непрямих відмінках – αὐτός: *κείνης γὰρ οὐ θέμις μαθεῖν* (Соф. Ἦλ. 565) *не годиться від неї навчатись; οὗτοι μὲν, ὦ Κλέαρχε, ἄλλος ἄλλα λέγει, σὺ δ' ἡμῖν εἰπέ τί λέγεις;* (Ξ. Ἄν. 4, 2, 11) *вони один одне, іншішй що-інше кажуть, ти ж нам скажи, що кажеш ти?*

§ 233.2. Займенник αὐτός

Займенник αὐτός може набувати різних значень:

✓ сам (= лат. ipse) у формально предикативному положенні з іменником або займенником: *αὐτὸ τὸ περίορθρον ἐχώρου ἐκ τῶν οἰκίων* (Θ. 2, 3) *на самому світанку вони вийшли з домівок; καὶ τοὺς παῖδας τοὺς ἐμοὺς ἤσχυε καὶ ἐμὲ αὐτὸν ὕβρισε* (Луц. 1, 1) *він соромить моїх синів і мене самого зневажає; τί ποτ' ἐστὶν αὐτὸ ἡ ἀρετή* (Пл. Првт. 360 E) *що таке це є – добродесність*.

Σ Іноді αὐτός легко може мати значення рівне μόνος: *αὐτοὶ ἐσμέν κοῦπω ξένοι πάρεσι* (Ἀριστοφ. Ἀχ. 504) *ми лише, не гості прибули*.

Σ У сполученні з порядковими числівниками домислюється розподіл цього числа на особу αὐτός і решту інших: *ἠρέθη πρεσβευτῆς εἰς Λακεδαίμονα δέκατος αὐτός* (Ξ. Ἄπομ. 4, 9) *десятим послом у Лакедемон був обраний і сам він (= він та дев'ять інших)*.

✓ у непрямих відмінках для заміщення відсутніх форм особових займенників в 3-й особі, здебільшого, щоб уникнути повтору уже відомого чи вище згаданого імені: (Δαρείος) *Κῦρον μεταπέμπται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ἧς αὐτὸν* (Κῦρον) *σατράπην*

ἐποίησε (Ξ. Ἀν. 1, 1, 2) (*Дарій*) *прикликає Кіра з провінції, сатрапом над якою його настановив;*

✓ в атрибутивному положенні – означає *той самий* (= лат. *idem*): τὴν Ἀττικὴν ἄνθρωποι ὧκου οἱ αὐτοὶ ἀεί (Θ. 1, 5) *Аттіку завжди заселяли ті самі люди.*

§ 233.3. Зворотні займенники (*reflexiva, αὐτοπαθείς*)

Зворотні займенники 1-ї і 2-ї особи вживаються, якщо вони відносяться до підмета цього речення, як його безпосередня зворотна частина: πείθω ἑμαυτὸν *я переконую себе самого, γνώθι σαυτὸν* *пізнай себе самого.*

Σ Замість *δοκῶ ἑμαυτῷ* *мені здається* звичайно мовиться *δοκῶ μοι, δοκῶ ἐμοί: ἐγγυὸς εἶναι τῶν θεῶν ἐμοὶ δοκῶ* (Ἀριστοφ. Β. 918) *мені видається, що я поруч з богами.*

Зворотні займенники 3-ї особи відносяться:

✓ до підмета того самого речення (аналогічно звичайному займеннику 1-ї і 2-ї особи) як безпосередньо зворотний займенник (*pronomen reflexivum directum, ἢ ἄμεσος καὶ εὐθεία ἀντωνυμία*): ὁ σοφὸς ἐν ἑαυτῷ περιφέρει τὴν οὐσίαν *мудрий носить скарб у собі самому;*

✓ у синтаксичній конструкції з інфінітивом або дієприкметником залежні не від її підмета, а від підмета головного речення як непрямий зворотний займенник (*pronomen reflexivum indirectum, ἕμμεσος καὶ πλαγία ἀντωνυμία*): ὁ Ὀρέστης ἔπεισεν Ἀθηναίους κατάγειν ἑαυτὸν (Θ. 1, 111) *Орест переконав афінян його вигнати.*

Σ Іноді зворотні займенники виступають при додаткові: τὸν κωμάρχην ἦγε πρὸς ἑαυτοῦ οἰκέτας (Ξ. Οἰκ. 11, 16) *він привів комарха до його домашніх.*

Σ Зворотний займенник на 3-ю особу може замінювати зворотні займенники на 1-у або 2-у особи (в койне таке явище стає нормою): ἐπεχείρουν διαλέγεσθαι πρὸς τὴν πατρίδα τὴν αὐτοῦ (= τὴν ἑμαυτοῦ) (Ἰσ. 5, 129) *я намагався порозмовляти зі своєю батьківщиною; τὴν αὐτοῦ* (= τὴν σαυτοῦ) *діаνοιαν ἤκησας* (Ἰσ. 1,11) *ти натренував своє мислення.*

Σ Для підсилення зворотного відношення додається займенник *αὐτός*: πεποίηκα ἐμὲ τὰ νῦν αὐτὸν ἑμαυτῷ ἐπιπλήττειν (Πλ. Νομ. 805 Β) *я вчинив таке, що зараз сам собі дорікаю.*

Σ Зворотні займенники можуть поєднуватися зі взаємним займенником: ἀμφισβητοῦμεν ἀλλήλοις τε καὶ ἡμῖν αὐτοῖς (Πλ. Φαιδρ. 263 Α) *ми суперечимо одні одним і самі собі.*

§ 233.4. Присвійні займенники (*possessiva, κτητικά*)

Присвійні займенники 1-ї і 2-ї особи вживаються, коли присвійне відношення виражається емпатично; в іншому випадку присвійність передається родовим відмінком особових займенників: τὴν ἐμὴν τύχην ἐξετάζων σκόπει καὶ εὐρήσει τὴν ἐμὴν βελτίω τῆς σῆς (Δημ. 8)– *оцінюючи свою долю, поглянь і знайдеш, що моя є кращою за твою; τὴν σιγὴν σου συγχώρησιν θήσω *твоє мовчання я вважаю за згоду.**

Якщо підмет одночасно є власником, то для вираження присвійності служить відповідний зворотний займенник: ἑαυτῷ ἡγήετο αἰρετώτερον εἶναι τοῦ βίου θάνατον (Ε. Ἀπ. 1) *він вважає, що для нього краще обрати смерть, ніж життя*.

Присвійний займенник може еліптично пропускатись, якщо присвійне відношення зрозуміле з контексту: σφόδρα φιλεῖ σε ὁ πατήρ (= ὁ πατήρ σου) καὶ μήτηρ (= ἡ μήτηρ σου) *тебе дуже люблять (твої) батько й матір*.

- Σ У поетичній мові з присвійними займенниками ἑμός, σός поєднується родовий відмінок αὐτοῦ: τὸν ἑμὸν αὐτοῦ τοῦ ταλαιπώρου σχεδὸν νομίζω βίον (Ἀριστοφ. Πλ. 33) *навряд чи я вважаю своє життя за життя нещасного*.
- Σ Присвійний займенник та родовий відмінок приналежності особових займенників набувають іноді значення родового відмінка додатка: τὸ δέος αὐτοῦς ποιεῖ τό τε ὑμέτερον (= τὸ δέος ὑμῶν, φοβούμενοι ὑμᾶς) τὸ στρατεύεσθαι (Ε. Κυρ. 2, 1, 28) *страх перед вами змушує їх вирушити в похід*.
- Σ У присвійному значенні іноді може виступати давальний відмінок особових займенників: πρὸς τὴν νέαν ἡμῖν πόλιν (Πλ. Πολ. 431 Β) *для нової нашої держави*; σύ τ' ὦ γύναι μοι (Εὐρ. Ἦρ. 626) *ти, о моя жінко*.

§ 233.5. Вказівні займенники (*demonstrativa, δεικτικά*)

Вказівний займенник ὄδε вказує на близький (найближчий) у часі й просторі об'єкт з відтінком *ось цей* (= лат. hic): ἦδε ἡ ἡμέρα (= ἡ παρούσα ἡμέρα) цей (нинішній) *день*; ἐγὼ τε καὶ ὁ Μελησίας ὄδε (Πλ. Λαχ. 178 Α) *я і ось цей Мелесій*.

- Σ Займенник ὄδε може заступати місце особового займенника ἐγώ: τῷδε τῷ σφ̄ δημότῃ (= ἐμοί) (Πλ. Λαχ. 180 Ε) (*мені*), *твоєму співгромадянину*.

Займенник οὗτος позначає відомий, раніше згадуваний предмет (= лат. iste): αὕτη ἡ χρεία παρὰ φύσιν καὶ λέγειν καὶ δρᾶν ἅπαντας ἀναγκάζει (Ἀντ. 4, 1) *ця природна потреба змушує нас говорити й діяти*.

Займенник ἐκεῖνος вказує на об'єкт, віддалений у часі й просторі (= лат. ille): εἶπον, ὅτι νῆες ἐκεῖναι ἐπιπλέουσιν (Θ. 1, 51) *вони сказали, що ті кораблі підпливають*.

У розповіді займенники οὗτος і ἐκεῖνος відносяться до попереднього матеріалу, тоді як займенник ὄδε часто пов'язаний з наступним викладом: ταῦτα μὲν δὴ σὺ λέγεις, παρ' ἡμῶν δ' ἀπάγγελε τὰδε *ти кажеш це* (= *уже висловлене*), αὐτὸς δὲ *а від нас сповісти такий наказ* (= *далі роз'яснюване*); υἱὸς ὑπὸ τῷ πατρὶ τεθαμμένος ἐν τοῖς ἐκείνου ἦθεσιν (Πλ. Πολ. 558 D) *син вихований батьком у його звичаях*.

- Σ Сполучення καὶ οὗτος часто має підсилювальне значення *і (найдужче) цей*: οὐ προσέχεις τὸν νοῦν καὶ ταῦτα σοφὸς ὢν (Πλ. Горγ. 508 Α) *ти, будучи розумним, не звертаєш уваги саме на це*.

Займенники τοιοῦτος і τοιοῦδε *такий*, τηλικούτος і τηλικόσδε *такого віку*, τακοῖ *величини* приймають артикль атрибутивно або виступають без артикля: πρεπωδέστατα τοῖς τηλικούτοις ἐστίν (Ἰσ. 9, 22) *для такого віку найдоречніше*; οὕτω μεγάλην πόλιν οὐ ῥαδίως εὐρήσεις, δοκούσας δὲ πολλὰς καὶ πολλαπλασίας τῆς τηλικαύτης (Πλ. Пол. 423 Α) *таку велику державу ти не без труднощів знайдеш, розміркуювавши про багато більших за (державу) такої величини*.

Займенник τοιοῦτος звичайно вказує на попередній, відомий предмет, а τοιοῦδε скеровує на наступний опис: τοιαῦτα μὲν οἱ Κερκυραῖοι εἶπον, οἱ δὲ Κορίνθιοι μετ' αὐτοὺς τοιάδε (Θ. 1, 36) *це сказали керкірці, після них же корінф'яни таке саме*.

§ 233.6. Відносні займенники (*relativa, ἀναφορικά*)

Займенник ὅς *який, хто* (в емпізі – ὅσπερ) відноситься до окремого підмета (як виділяючий відносний займенник), тоді як займенник ὅστις *який, хто тільки* виступає як родовий відносний займенник: ἔστι δίκης ὀφθαλμὸς ὃς τὰ πάνθ' ὀρᾷ *існує око справедливості, яке все бачить*; μακάριος ὅστις οὐσίαν καὶ νοῦν ἔχει *щасливий той (= кожен), хто має багатство і розум*.

Ця ж різниця існує між простими і складними відносними займенниками: ὅσος і ὀπόσος, οἶος і ὀποῖος, ἥλικος і ὀπῆλικος і т. п.

Σ Займенник ὅσων з числівниками або словами, що позначають кількість чи величину, означає *приблизно*: μέγεθος ὅσων τε πάντη πηχυαῖον ἢ δίπηχυν (Ἦρ. 2, 78) *розміром в цілому приблизно з лікоть чи два*.

Σ Вислови οἶός εἰμι з інфінітивом означають *готовий* (= ἔτοιμος), οἶ-τός τε εἰμι *спроможний* (= δυνατός): ὁ Μειλίδης ἠγανάκτει τῷ γεγεννημένῳ καὶ οἶός ἦν ἐπεξίναи (Δημ. 14, 14) *Мелід гнівався через те, що сталося, і готовий був їти геть*; ἀρα οἶόν τε ἄμφω μὲν αὐτῷ εἶναι (Πл. Пар. 143 D) *чи можливо, щоб обидва були ними двома*.

Відносні займенники узгоджуються в роді, числі, відмінку зі словом, яке пояснюють, за винятком випадків:

✓ часто відносні займенники узгоджуються з підметом чи додатком підрядного речення: ὁ φόβος, ἧν αἰδῶ εἶπομεν (Πл. Νομ. 699 C) *страх, який ми називаємо соромом*;

✓ явище атракції відносного займенника полягає в тому, що коли відносний займенник, який повинен стояти в знахідному відмінку як додаток до дієслова у відносному реченні, відноситься до іменника чи вказівного займенника в родовому або давальному відмінках, то займенник переймає цей відмінок: τίς ἢ ὠφέλεια τοῖς θεοῖς τυγχάνει οὐσα ἀπὸ τῶν δῶρων, ὧν (= ἅ) λαμβάνουσιν; (Πл. Εὐθυφр. 14 E) *чи користь богам залежить від дарів, що їм приносять?*

Іменник, у відмінку якого ставиться відносний займенник, часто переноситься у відносне речення, втрачаючи при цьому артикль: ἀμαθέστατοί ἐστε ὧν ἐγὼ οἶδα Ἑλλήνων (= τῶν Ἑλλήνων, οὓς ἐγὼ οἶδα (Θ. 6, 40) *ви є найнеосвіченіші з греків, яких я знаю*.

Вказівний займенник при атракції опускається, а на його місці виступає відносний займенник: εἰ οὖν σοι δοκεῖ ἐμμένειν οἷς (= τούτοις, ἅ) ἄρτι ἔδοξεν ἡμῖν (Πл. Прот. 353 B) *якщо тобі видається пристатати на те, що недавно видалось нам*;

ἔπαινώ σε ἐφ' οἷς (= ἐπὶ τούτοις, ἅ) λέγεις (Ξ. Ἀν. 3, 1, 45) *хвалю тебе за те, що ти кажеш.*

Атракція характерна і для відносних прислівників: *διεκομίζοντο εὐθύς, ὅθεν* (= ἐκείθεν, οἷ) *ὑπέξέθεντο παίδας καὶ γυναῖκας* (Θ. 1, 89) *вони одразу ж перевезли дітей і жінок звідти, куди їх відправили задля безпеки;*

✓ рідше іменник чи вказівний займенник переходять у відмінок відносного займенника (зворотна атракція, ἡ ἀντίστροφος ἔλξις): *πολιτείαν οἶαν εἶναι χρή* (= πολιτεία, οἶαν εἶναι χρή), *παρὰ μόνοις ὑμῖν ἐστὶν* (Ἰσ. 6, 18) *лише у нас (така) держава, якою вона повинна бути.*

Σ У висловах *ἔστι ὅς, ἔστι ὅστις* маємо еліпсис неозначеного займенника *τις*, який додається при перекладі у формах, узгоджених із відносними займенниками: *ἔστιν οἷς βέλτιον τεθνάναι ἢ ζῆν* (Пл. Φαιδ. 62 A) *для деяких, для яких краще померти, ніж жити.*

Σ У зворотах *οὐδεὶς ἐστὶν ὅστις οὐ, οὐδεὶς ἐστὶν ὅτου οὐ* відбувається еліпсис *ἐστί*, а займенник *οὐδεὶς* виступає у відмінковій формі займенника *ὅστις*: *καὶ πεζὸς καὶ νῆς καὶ οὐδὲν ὅ, τι οὐκ ἀπώλετο* (= καὶ πάντα ἀπώλετο) (Θ. 7, 87) *і сухопутні війська, і флот – не залишилось нічого, щоб не загинуло.*

Аналогічно замість *θαυμαστόν* (ὑπερφυές) *ἐστὶν ὅσος* (ὅσου, ὄσω...) маємо *θαυμαστὸς ὄσος, θαυμαστοῦ ὄσου* і т. д.: *μετὰ ἰδρώτος θαυμαστοῦ ὄσου* (Пл. Пол. 350 D) *з трудом, гідним подиву.*

Подібно кажуть *θαυμαστῶς* (ὑπερφυῶς) *ὡς*, замість *θαυμαστόν* (ὑπερφυές) *ἐστὶν ὡς*: *νέος ὢν θαυμαστῶς ὡς ἐπεθύμησα ταύτης τῆς σοφίας* (Пл. Φαιδ. 96 A) *дивовижно, що, будучи юнаком, я прагнув до цієї мудрості.*

Відносні займенники часто сполучаються з дієприкметниками: *νῦν σοὶ φράσω πρᾶγμ' ὃ σὺ μαθὼν ἀνὴρ ἔσει* (Ἀριστοφ. Νεφ. 823) *тепер я тобі поясню справу, освоївши яку, ти станеш людиною.*

Якщо відносний займенник належить двом підрядним реченням, які вимагають його в різних відмінках, то він або опускається, або заміщується знахідним відмінком займенника *αὐτός* (рідше *οὗτος*): *περὶ ὧν δικαστήριον ἔγνωκε καὶ τέλος ἔσχηκε* (= καὶ ὃ τέλος ἔσχηκε) (Дημ. 24, 73) *довідався про суд над ними, і чим він закінчився; поῦ δὲ ἐκείνός ἐστὶν ὁ ἀνὴρ, ὃς συνεθήρα ἡμῖν, καὶ σύ μοι μάλα ἐδόκεις θαυμάζειν αὐτόν;* (Ξ. Κυρ. 3, 1, 38) *де той чоловік, який полював разом з нами і який, ти вважаєш, дуже дивується мені ?*

Відносні займенники і прислівники, складені з словами *δή, δήποτε, οὖν*, перетворюються на узагальнююче-неозначені: *τοῦτο πέπρακται νυνὶ ὅπωςδήποτε* (Дημ. 3, 7) *він це зробив ось яким чином; ἐπάκουε, εἰ νοῦν καὶ ὅπωςοῦν ἔχεις* (Пл. Νομ. 905 D) *послухайся, якщо і хоч наскільки-небудь маєш розум.*

§ 233.7. Питальні займенники (*interrogativa, ἐρωτηματικά*)

Займенник *τίς, τί хто, що; який, яка, яке* вживається в значенні іменника (для особи і речі) або прикметника: *τίς εἶ; хто ти?; τίνα καιρὸν τοῦ παρόντος βελτίως ζητεῖτε;* (Дημ. 3,16) *якої нагоди, зручнішої за теперішню, ви шукаєте?*

Аналогічно використовується займенник πόλος: τίνος ἐν τῷ παρόντι πρέπει μνησθῆναι καὶ ποῖα αὐτῶν χρῆ παραλιπεῖν (Ἰσ. 16, 39) *про які з сучасних (справ) варто пам'ятати і якими з них слід знехтувати*. Займенник πόλος з'єднується з неозначеним займенником τις, набуваючи функції означення: οὐδείς ἐρωτᾷ ποῖα τις ἢ Γοργίου τέχνη, ἀλλὰ τίς (Πл. Горγ. 448 E) *ніхто не запитує, яке мистецтво Горгія, а хто він*.

Займенник πόσος вводить запитання про кількість чи величину: πόσος τις; μικρός, ἡλίκος Μόλων (Ἀριστοφ. Β. 55) *який він? Малий, такий, як Молон*.

Займенник πηλίκος використовують у питаннях про вік чи величину: πηλίκον τί ἐστι τοῦτο τὸ χωρίον; (Πл. Μεν. 85 A) *яка площа цієї місцевості?*

Займенник πόστος означає кількість чи міру: κατανόησον πόστω μέρει αὐτῶν μαχεσάμενοι νενικήκαμεν (Ξ. Κυρ. 4, 1, 16) *поміркуй, яку частину з них поборовши, ми перемогли*.

Коли питальні займенники сполучаються з вказівними, то вказівний займенник виступає іменем предиката: τί οὐν δὴ τοῦτο λέγεις; (= τί ἐστι τοῦτο, ὃ λέγεις) (Πл. Горγ. 452 D) *отже, що це таке, про що ти говориш?*

Питальні займенники можуть поєднуватись з дієприкметниками: τί ἀδικηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ νῦν ἐπιβουλεύεις μοι; (Ξ. Ἄν. 1, 6, 8) *що, скривджений мною, тепер замислюєш проти мене?*

Вирази ὅτι τί, διὰ τί означають *навіщо, для чого*; ἵνα τί *заради чого*; ἵνα τί ταῦτα λέγεις; (Πл. Ἄπ. 26 C) *навіщо ти це говориш?*

§ 233.8. Неозначені займенники (*indefinita, ἀόρισται*)

Неозначений займенник τις, τι вживається як іменник із значенням *хтось, щось*, або прикметник у значенні *якийсь, щось таке*: ποτέ τινά τι ἱκανῶς ἂν στέρξαι (Πл. Пол. 486 C) *чи хтось би зміг що-небудь полюбити*; ὅθεν τις δύναμις παρεγένετο, οὐδείς ξυνέστη (Θ. 1, 15) *звідки з'явилась якась сила, ніхто не зрозумів*.

При прикметниках, займенниках, числівниках, прислівниках займенник τις обмежує їх семантику й означає *приблизно, досить, до деякої міри*: δεινόν τινα λέγεις καὶ θαυμαστὸν ἄνδρα (Πл. Пол. 596 C) *ти говориш про досить дивовижного чоловіка*; τριάκοντά τινας ἀπέκτειναν (Θ. 5, 73) *вони вбили близько тридцятьох*; σχεδόν τι ἔγωγε αὐτὸ τοῦτό φημι εἶναι σωφροσύνην, τὸ γινώσκειν αὐτὸν ἑαυτὸν (Πл. Хар. 164 D) *до деякої міри і я кажу, що розсудливість – це пізнати самого себе*.

Займенник ἐκάτερος *кожен з двох* і ἕκαστος *кожний* вимагає родового розділового відмінка: τῆ ἐκατέρου ἡμῶν ὠφέλειά χρήσασθε (Θ. 6, 17) *скористуйтеся допомогою кожного з нас обох*. У множині вони набувають значення *обидва* і *окремі*: πόλειс ἐκάτεροι τάσδε ἔχοντες συμμάχους ἐς τὸν πόλεμον καθίσταντο (Θ. 2, 9) *обидва поліси (Афіни і Спарта), маючи таких союзників, вступили у війну*.

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΕΛΕΝΗ, 31–34

Τὴν μὲν οὖν ἀνδρίαν ἐν τούτοις ἐπεδείξατο τοῖς ἔργοις, ἐν οἷς αὐτὸς καθ' αὐτὸν ἐκινδύνευσε, τὴν δ' ἐπιστήμην, ἣν εἶχε πρὸς τὸν πόλεμον. ἐν ταῖς μάχαις, αἷς μεθ' ὅλης τῆς πόλεως ἠγωνίσαστο, τὴν δ' εὐσέβειαν τὴν πρὸς θεοὺς ἔν τε ταῖς Ἀδράστου καὶ ταῖς τῶν παίδων τῶν Ἡρακλέους ἰκετείαις, τοὺς μὲν γὰρ μάχῃ νικήσας Πελοποννησίους διέσωσε, τῷ δὲ τοὺς ὑπὸ τῇ Καδμείᾳ τελευτέσαντας βίᾳ Θηβαίων θάψαι παρέδωκε, τὴν δ' ἀρετὴν καὶ τὴν σωφροσύνην ἔν τε τοῖς προειρημένοις καὶ μάλιστα ἐν οἷς τὴν πόλιν διώκησεν. Ὅρων γὰρ τοὺς βίᾳ τῶν πολιτῶν ἄρχειν ζητοῦντας ἐτέροις δουλεύοντας καὶ τοὺς ἐπικίνδυνον τὸν βίον τοῖς ἄλλοις καθιστάοντας αὐτοὺς περιδεῶς ζῶντας, καὶ πολεμῆν ἀναγκαζομένους μετὰ μὲν τῶν πολιτῶν πρὸς τοὺς ἐπιστρατευομένους, μετὰ δ' ἄλλων τινῶν πρὸς τοὺς συμπολιτευομένους, ἔτι δὲ συλῶντας μὲν τῶν θεῶν, ἀποκτείνοντας δὲ τοὺς βελτίστους τῶν πολιτῶν, ἀπιστοῦντας δὲ τοῖς οἰκειοτάτοις, οὐδὲν δὲ ῥαθυμότερον ζῶντας τῶν ἐπὶ θανάτῳ συνειλημμένων, ἀλλὰ τὰ ἕξω ζηλουμένους, αὐτοὺς παρ' αὐτοῖς μᾶλλον τῶν ἄλλων λυπομένους· τί ἐστὶν ἄλγιον ἢ ζῆν ἀεὶ δεδιότα, μὴ τις αὐτὸν τῶν παρεστώτων ἀποκτείνῃ, καὶ μηδὲν ἥττον φοβούμενον τοὺς φυλάττοντας ἢ τοὺς ἐπιβουλεύοντας;

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΝΟΜΟΙ, Ζ, 818

Ἔτι δὴ τοίνυν τοῖς ἐλευθέροις ἔστι τρία μαθήματα, λογισμοὶ μὲν καὶ τὰ περὶ ἀριθμοῦς ἐν μάθημα, μετρητικὴ δὲ μήκος καὶ ἐπιπέδου καὶ βάθους ὡς ἐν αὐτῷ δεύτερον, τρίτον δὲ τῆς τῶν ἄστρων περιόδου πρὸς ἄλληλα ὡς πέφυκε πορεύεσθαι· ταῦτα δὲ ξύμπαντα οὐχ ὡς ἀκριβείας ἐχόμενα δεῖ διαπονεῖν τοὺς πολλοὺς ἀλλὰ τινὰς ὀλίγους· οὓς δέ, προϊόντες ἐπὶ τῷ τέλει φράσομεν. οὕτω γὰρ πρόπον ἂν εἴη· τὸ δὲ ἀναγκαῖον αὐτῶν οὐχ οἷόν τε ἀποβάλλειν, ἀλλ' εἰσὶν ὅτι τὸν θεὸν πρῶτον παροιμιασάμενος εἰς ταῦτα ἀποβλέψας εἰπεῖν, ὡς οὐδὲ θεὸς ἀνάγκη μὴ ποτε φανῆ μαχόμενος, ὅσαι θεοὶ γὰρ οἶμαι, τῶν ἀναγκῶν εἰσὶν· ἐπεὶ τῶν γὰρ ἀνθρωπίνων, εἰς ἃς οἱ πολλοὶ βλέποντες λέγουσι τὸ τοιοῦτον, οὗτος πάντων τῶν λόγων ἐπιθέστατός ἐστι μακρῶ.

§ 234. *Прийменники властиві*

Термін для позначення прийменника πρόθεσις (від προτίθημι *ставити попереду*), вперше засвідчений у Діонісія Фракійця, став загальнозживаним. Александрійські граматисти виділили прийменник в окремий граматичний розряд слів. Службовий характер прийменників добре розумів Аполлоній Дискол, вважаючи, що певного смислу вони набувають у поєднанні з іншими частинами мови, а самі по собі не мають лексичного значення.

Прийменники в грецькій мові поділяються на властиві й невластиві.

Прийменники властиві були первісно прислівниками місця. Із значення місця розвинулось значення часу, а потім – мети, причини, способу дії тощо. У значенні прислівника вживаються в аттичній прозі лише πρός у зворотах πρός δέ *надто*, πρός δέ καί *надто ще*. Однак у Гомера та інших поетів численні прийменники ще виступають у такому прислівниковому значенні: πρῶτος ἐγώ, μετά δ' ὕμμες ('Ом. 'Од. ф, 231) *спершу я, потім ви*.

Прийменник інколи може стояти після іменника, до якого відноситься. Двоскладові прийменники перекидають тоді наголос на перший склад, що називається анастрофою (ἢ ἀναστροφή). У поетів це трапляється з прийменниками ἀμφί, ἀνά, ἀντί, διά; однак у прозі це засвідчено лише для прийменника περί: τούτων περί; τοῦ πολέμου περί.

Відокремлення прийменника-префікса від дієслова, при якому прийменник розміщується звичайно попереду, називається τμήσις *розділення*. Дуже часто тмеза зустрічається в Гомера, рідко в інших поетів, а в прозі (за винятком небагатьох випадків у Геродота) – майже ніколи. Це явище ґрунтується на тому, що прийменники первісно були прислівниками і могли вживатися окремо і самостійно. Наприклад: πρὶν γ' ἀπὸ πατρὶ φίλῳ δόμεναι ἑλικώπιδα κούρην ('Ом. 'Іл. А, 98) *перш, ніж віддати батьковій гарнооку доньку*.

Коли два прийменники відносяться до того самого іменника, то останній або повторюється після нового прийменника, або замінюється займенником αὐτός чи прислівником: πρὸ τῆς μάχης καὶ μετά τὴν μάχην *до битви і після битви* або καὶ μετ' αὐτήν *після неї* або καὶ μετέπειτα *згодом*.

У системі прийменника розрізняють лексико-синтаксичні групи, що поділяються на прийменники, які керують:

- ✓ одним непрямим відмінком (genetivus або dativus, або accusativus);
- ✓ двома відмінками (genetivus і accusativus);
- ✓ трьома відмінками (genetivus, dativus і accusativus).

---

§ 235. Прийменники, які керують одним відмінком

§ 235.1. Прийменники, що вживаються з родовим відмінком

Родовим відмінком керують прийменники: **ἀπό, ἀντί, ἐκ(έξ), πρό.**

Прийменник **ἀπό** (лат. ab) має такі значення:

- ✓ *від, з* (на позначення місця, віддалення): ἀπὸ Σάρδεων ὀρμᾶσθαι *вирушити з Сард; ἐθήρευεν ἀπὸ ἵππου* *він половав з коня; λαμβάνομεν οὔτε ἐκ τῆς γῆς οὐδέν, οὔτ' ἀπὸ τῶν οἰκιῶν* (Ξ. Ἀπομν. 2, 7, 2) *ми нічого не беремо ні з землі, ні з будинків; ἀπὸ θαλάσσης ᾠκίσθησαν* (Θ. 1, 7) *вони поселилися вглиб від моря;*
- ✓ *від, з* (на позначення часу): ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου *від цього часу, ἀφ' οὗ* *відколи; ἡμέρη δεκάτη ἀφ' ἧς* (Ἦρ. 3, 14) *на десятий день після цього; ἀφ' ἑσπέρας* (Θ. 7, 29) *з вечора;*
- ✓ *від* (початок, походження): γίγνεσθαι ἀφ' Ἡρακλέους *походити від Геракла; τρίτος ἀπὸ Διός* (Πл. Пол. 391 G) *третій від Зевса; τοὺς μὲν ἀπὸ θεῶν, τοὺς δ' ἐξ αὐτῶν τῶν θεῶν γεγονότας* (Ἰσ. 12, 81) *одні від богів, інші із самих богів пішли;*
- ✓ *за* (засіб, знаряддя, матеріал): ἀπο τούτων τῶν χρημάτων *за ці гроші, ἀπὸ λίθου* *з каменя; εἴματα ἀπὸ ξύλου πεποιημένα* (Ἦρ. 7, 65) *одяг, зроблений з дерева; γυμνάζεσθαι ἀπὸ σκελῶν, χειρῶν, τραχήλου* (Ξ. Λακ. 5, 9) *тренувати ногами, руками, шиєю;*
- ✓ *згідно з чимось, на основі чогось*: ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων *на підставі самих справ (фактів); ἀπὸ ληστείας τὸν βίον ἔχειν* (Ξ. Ἀν. 7, 7, 9) *жити грабунком; ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων κρίνειν* (Δημ. 2, 27) *судити на підставі самих справ.*

Прийменник **ἀντί** (лат. pro) первісно означав *проти*; це значення збереглось тільки в складних словах: ἀντίθημι *протиставляти, ἀντίδικος* *супротивник.*

У класичний період засвідчені такі його значення:

- ✓ *замість (взамін) когось, чогось, за когось, щось*: βασιλεύσει ἀντ' ἐκείνου *він буде царювати замість нього; τὸν πόλεμον ἀντ' εἰρήνης μεταλαμβάνειν* (Θ. 1, 120) *проміняти мир на війну; ὀργίλοι ἀντὶ θυμοειδοῦς γεγένηται* (Πл. Пол. 411 G) *стали дратівливими замість сміливих;*
- ✓ *за*: ἀνθ' ὧν *за те, що; ἀνθ' ἀργυρίου ἀλλάξασθαι* (Πл. Пол. 371 D) *обміняти за срібло; νῆσον ἀντὶ χρημάτων παρέλαβον* (Ἦρ. 3, 59) *острів вони отримали за гроші.*

Прийменник **ἐκ(έξ)** (лат. e, ex) означає:

- ✓ *з, від* (локативно): ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν *від моря до моря; ἐκ τῶν πολεμίων ἐλθεῖν* (Ξ. Κυρ. 6, 2, 9) *прийти від ворогів; від, після* (темпорально): ἐκ παίδων *з дитинства, ἐξ οὗ* *з тих пір як, ἐκ τοῦ ἀρίστου* *після сніданку; ἐκ παλαιοῦ* (Ξ. Ἀπομ. 3, 5, 8) *з давніх часів; ἐκ μικροῦ παιδαρίου* (Δημ. 53, 19) *з дитинства;*
- ✓ *від* (про походження), а також з дієсловом пасивного стану інколи ставиться при логічному суб'єктові (замість ὑπό τινος): ἀγαθοὶ καὶ ἐξ ἀγαθῶν *благородні (походять) від благородних; ἐκ βασιλέως δεδομένοι* *дані царем; ὦ παῖ πατρὸς ἐξ Ἀξιλλέως* (Σοφ.

Φιλ. 260) *дитино від батька Ахілла; πέρωμις ἐκ πέρωμιος* (Ἦρ. 2, 143) *гарний і благородний від гарного і благородного;*

✓ *через, внаслідок чого* (причиново): ἐξ ὑποψίας *через підозру; ἐκ τίνος λόγου; (Ἔур. Ἄνδ. 548) внаслідок якого слова? τελευτήσῃ ἐκ τοῦ τρώματος* (Ἦρ. 3, 29) *загинути від рани;*

✓ *згідно з чимось, на основі чогось, відповідно до:* ἐκ τῶν νόμων *відповідно до (на основі) законів; ὁ ἐκ τῶν νόμων χρόνος* (Δημ. 24, 28) *час на основі законів; ἐκ τῶν ἔργων κρινόμενοι* (Θ. 5, 25) *засуджені відповідно до справ;*

✓ *з, зі* (при переході з одного стану в інший): ἐκ εὐδαίμονος ἀτυχῆς γίγνεσθαι *ставати зі щасливого нещасним; ἐλεύθερος ἐκ δούλου καὶ πλούσιος ἐκ πτωχοῦ γεγονῶς* (Δημ. 18, 131) *ставши вільним з раба і багатим з бідного; λευκὴν ἐκ μελαίνης ἀμφιβάλλομαι τρίχα* (Σοφ. Ἄντ. 1093) *змінюю волосся з чорного на біле;*

✓ *з* (при назві матеріалу, з якого щось зроблено): τὸ ἄγκιστρον ἐξ ἀδάμαντος *гачок зі сталі; εἶναι ἐξ ἀδάμαντος* (Πл. Пол. 616 G) *бути зі сталі; ποιέεσθαι ἐκ ξύλων τὰ πλοῖα* (Ἦρ. 1, 194) *будувати кораблі з дерева;*

✓ *про спосіб дії:* ἐκ τοῦ δικαίου *справедливим чином, ἐκ παντὸς τρόπου* *всяким чином; ἐκ βίας* (Σοф. Φιλ. 563) *силою; ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖν* (Πл. Пол. 499 A) *шукати всіма способами.*

Прийменник **πρό** (лат. ante, pro) має такі значення:

✓ *перед* (про визначення місця): *πρὸ τῶν ἀμαξῶν* *перед возами, πρὸ τῆς φάλαγγος* *перед фалангою; τὴν πρὸ τοῦ Ἡραίου νῆσον* (Θ. 3, 75) *острів перед Гересею; πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν* *проφαίνεσθαι* (Αἰσχιν. 2, 148) *з'являтися перед очима;*

✓ *перед, до* (про визначення часу): *πρὸ τῆς μάχης* *перед битвою; πρὸ τοῦ θανάτου* (Πл. Φαιδ. 57 A) *перед смертю; πρὸ δείπνου* (Ξ. Κυρ. 5, 5, 39) *перед обідом;*

✓ *за* (про захист і оборону): *πρὸ παίδων μάχεσθαι* *боротися за дітей; πρὸ τῆς Σπάρτης ἀποθηήσκειν* (Ἦρ. 7, 134) *загинути за Спарту; διακυδινεῦσαι* *πρὸ βασιλέως* (Ξ. Κυρ. 8, 8, 4) *наражатися на небезпеку за царя;*

✓ *перед, над* (про першість, перевагу): οἱ ἐπαινοῦντες *πρὸ δικαιοσύνης ἀδικίαν τι, які хвалять несправедливість понад справедливість; ἐλέσθαι τι* *πρὸ τινός* (Πл. Пол. 366 B) *надавати перевагу чомусь перед чимось; πρὸ πάντων θεῶν τῇ Ἑστία* *πρώτῃ προθύειν* (Πл. Κρατ. 401 D) *принести жертви Гестії першій з-поміж усіх богів.*

§ 235.2. Прийменники, що вживаються з давальним відмінком

Давальним відмінком керують прийменники: **ἐν** і **σύν** (ξύν).

Прийменник **ἐν** (лат. in) позначає:

✓ *в, на, при, серед, між* (про визначення місця; відповідає на запитання *де?*): *ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ* *у цьому місці, ἢ ἐν Κορίνθῳ μάχῃ* *битва при Коринфі, οἰκεῖν ἐν πόλιναις* *χρηστοῖς* *жити серед чесних громадян; ἐν ταῖς ναυσὶ τῶν Ἑλλήνων* *τὰ πράγματα ἐγένετο* (Θ. 1, 74) *ці події трапилися на кораблях греків; ἐν τοῖς ὄχλοῖς εἰπεῖν* (Λυσ. 32, 11) *сказати серед натовпу;*

✓ *під час, протягом* (про визначення часу; відповідає на запитання *коли?*): ἐν πέντε ἔτεσιν *протягом п'яти років*, ἐν τῇ τελευτῇ τοῦ βίου *в кінці життя*, ἐν τῇδε τῇ ἡμερᾷ *цього дня*, ἐν σπονδαῖς *під час перемир'я*; ἐν τῇ ἑορτῇ (Θ. 7, 73) *під час свята*; ἐν ἔτεσι πεντήκοντα (Θ. 1, 118) *протягом п'ятдесяти років*;

✓ *у* (про стан, обставини, знаряддя тощо): ἐν εὐτυχίᾳ *у часті*, ἐν ὀφθαλμοῖσιν *бачити очима*, ἐν τῷ φανερῷ *відкрито*; ἐν φόβῳ γενέσθαι (Пл. Пол. 578 E) *перебувати в страху*; ἐν τοῖς ὁμοίοις νόμοις ποιήσαντες τὰς κρίσεις (Θ. 1, 77) *присудивши рішення на основі подібних законів*.

Прийменник **σύν** (**ξύν**) (лат. cum) в аттичній прозі вживається дуже рідко; замість нього звичайно ставиться його синонім-прийменник **μετά** з родовим відмінком або давальний відмінок супроводу чи спільноти. Коли прийменник **σύν** означає супровід, то може замінюватися дієприкметником **ἄγων** *ведучи з собою*, **ἔχων** *маючи з собою*, **λαβών** *взявши з собою*, **φέρων** *несучи з собою*: ἦκεν або μετὰ πολλοῦ στρατεύματος, або πολλῶ στρατεύματι, рідше σὺν πολλῶ στρατεύματι *він приїшов з великим військом*; ἐπαιδεύετο σὺν τῷ ἀδελφῷ (Ξ. 'Αν. 1, 9, 2) *він виховувався разом з братом*; σὺν θεῷ εἰπεῖν (Пл. Θεολ. 151 B) *сказати з допомогою Бога*.

§ 235.3. Прийменники, що вживаються зі знахідним відмінком

Знахідним відмінком керують прийменники: **ἀνά**, **εἰς**.

Прийменник **ἀνά** надає значень:

✓ *на* (напряг угору), *по, через* (локативне визначення): ἀνά τὸν ποταμὸν *пліти вгору по ріці*, πλανᾶσθαι ἀνά τὰ ὄρη *блукати по горах*; ἀνά πᾶσαν τὴν Μηδικὴν, ἀνά τὴν Ἑλλάδα (Ἡρ. 1, 96) *по всій Мідії, по Греції*;

✓ *через, під час* (зазначення часу): ἀνά νύκτα *через ніч*, ἀν' ἕκαστον ἔτος *щороку*; ἀνά τὸν πόλεμον (Ἡρ. 8, 123) *під час війни*; ἀνά τὰς προτέρας ἡμέρας (Ἡρ. 7, 223) *протягом попередніх днів*; ἀνά πᾶσαν ἡμέραν (Ἡρ. 1, 96) *кожного дня*;

✓ *по* (розділове): ἀνά ἑκάτον ἄνδρας *по сто чоловік*; ἀνά πέντε παρατάγας τῆς ἡμέρας (Ξ. 'Αν. 4, 6, 4) *по п'ять парасангів щодня*; κρέα ἕκκοσιν ἂν' ἡμιωβολιαῖα (Ἀριστοφ. Β. 554) *двадцять шматків м'яса по півоболі*.

Прийменник **ἀνά** зі знахідним відмінком виступає також у зворотах: ἀνά κράτος *зі всієї сили*, ἀνά λόγον *відповідно*, ἀνά μέρος *почергово, поперемінно*, ἀνά στόμα (також διὰ στόματος, ἐν στόμασιν) *ἔχειν τινά τι мати щось постійно на язиці, постійно говорити про щось*.

В аттичній прозі прийменник **ἀνά** майже не вживається; замість нього звичайно ставиться прийменник **κατά** із знахідним відмінком.

Прийменник **εἰς** (лат. in з асс.) передає значення:

✓ *до, на, в* (локативне спрямування; відповідає на запитання *куди?*): εἰς Καστωλοῦ πεδίον *на Кастольську рівнину*, εἰς Σάρδες *у Сарди*; εἰς Ἑλλάσποντον εἰσέπλει (Ξ. 'Ελλ. 1, 1, 2) *він приплив до Геллеспонту*; γράμματα πεμφθέντα ἑάλωσαν εἰς Ἀθῆνας (Ξ. 'Ελλ. 1, 1, 23) *надісланий лист перехопили і (відправили) до Афін*;

✓ *на, в, до, аж до* (для визначення часу; відповідає на запитання *коли? в який час? на який час? до якого часу?*): εἰς τέλος *до кінця*, εἰς τὴν ὑστεραίαν *назавтра*

відкладати на інший день, εἰς ῥητὴν ἡμέραν παρῆναι *прибути в призначений день*; εἰς τρίτην ἡμέραν (Ξ. Κυρ. 5, 3, 27) *на третій день*;

✓ *до, для, на* (стосовно мети): εἰς μάχην τάττειν *вишикувати на битву*, εἰς τὸν πόλεμον παρεσκευασμένος *готовий до війни*; εἰς κάλλος ξῆν (Ξ. Κυρ. 8, 1, 33) *жити для краси*; εἰς κέρδος τι δρᾶν (Σοф. Φιλ. 111) *братися за щось заради зиску*;

✓ *близько* (з числівниками): εἰς χιλίους *близько тисячі*; εἰς τριακάδας δέκα ναῶν (Αἰσχ. Π. 339) *близько тридцяти кораблів*;

✓ *відношення до* (про відношення): καλὸν εἰς στρατιάν *прекрасне щодо війська*; ἔξαμαρτεῖν εἰς θεούς ('Αριστοφ. Πλουτ. 945) *згрішити щодо богів*; μέμφεσθαι εἰς φιλίαν (Ξ. 'Αν. 2, 6, 30) *ганити щодо дружби*.

§ 236. Прийменники, що керують двома відмінками

Родовим та знахідним відмінками керують: **διά, κατά, μετά, ὑπέρ**.

Прийменник **διά** з родовим відмінком має значення:

✓ *через щось, по чомусь* (про визначення місця): διά τῆς Λυδίας *через Лідію*, δι' ὤμου ἔγχος ἦλθεν *спис пройшов крізь плече*; διά τοῦ ὀρόφου ἐφαίνετο πῦρ (Ξ. 'Αν. 7, 14, 16) *вогнь пройшов через дах*; παρῆκει διά τῆσδε θαλάσσης ἡ ἀκτὴ ('Ηρ. 4, 39) *через це море простягається півострів*;

✓ *протягом чогось, впродовж чогось* (темпоральна тривалість): διά νυκτός *протягом ночі*, διά παντός τοῦ βίου *впродовж усього життя*; διά νυκτός καὶ ἡμέρας (Πл. Пол. 343 В) *протягом ночі й дня*; δι' ἑτέων εἴκοσι ('Ηρ. 6, 118) *впродовж двадцяти років*;

✓ *за допомогою чогось, засобом чогось* (про знаряддя): δι' ὀφθαλμῶν ὀρώμεν – *ми бачимо за допомогою очей*; διά λόγων συγγίγνεσθαι (Πл. Соф. 272 В) *зблизитися за допомогою слів*; διά χειρῶν λαβεῖν (Σοф. 'Αντ. 916) *взяти руками*.

Прийменник **διά** з родовим відмінком виступає в зворотах: διά χειρὸς ἔχειν *ти тримати щось у руках*, διά τάχους або διά ταχέων (ταχύ, ταχέως) *швидко*, διά βραχέων *коротко*, διά πολλοῦ χρόνου, διά μακροῦ *після довгого часу*, διά φιλίας *ієнаи тиві вступати з кимось у дружбу*, διά δίκην *ієнаи тиві сперечатися з кимось*.

Із знахідним відмінком **διά**:

✓ *дуже рідко* вживається на позначення місця та часу: διά δώματα *через покої*, διά νύκτα *вночі*; διά δώματα πολπνύοντα (Тл. А 600) *бігати по дому*;

✓ *через, завдяки, з вини когось, внаслідок чогось* (лат. propter, per): διά τοὺς θεοὺς ἐσωζόμεν *я врятувався завдяки богам*, διά τοῦτο (ταῦτα) *тому, з цієї причини*, διά τί *чому?* εἰ μὴ διά ἀνδρα^ς ἀγαθοῦς (Λυσ. 12, 60) *якби не завдяки добрим чоловікам*; δι' ἄγνοίαν καὶ ἀμαθίαν (Πл. Прот. 360 В) *через незнання і неосвіченість*;

✓ *заради* (на позначення мети): διά τὴν σφετέραν δόξαν *заради їхньої слави*; αὐτὴ δι' αὐτὴν (Πл. Пол. 367 В) *сама заради себе*; δι' ἀχθηδόνα (Θ. 4, 40) *на зло*.

Прийменник **κατά** з родовим відмінком має значення:

- ✓ *з чого, по чому, під що* (на позначення напрямку; означає рух згори вниз; відповідає на запитання: *звідки? куди? де?*): *κατὰ γῆς καταδύεσθαι* *спускатися під землю, κατὰ τῆς πέτρας* *зі скелі; ἀλόμενοι κατὰ τῆς πέτρας* (Ξ. Ἀν. 4, 2, 17) *стрибати зі скелі; μύρον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέαντες* (Πλ. Πολ. 398 Α) *лити миро на голову;*
- ✓ *на, протягом* (на позначення часу; вживається дуже рідко): *κατὰ παντός τοῦ αἰῶνος* *на весь вік; κατὰ παντός τοῦ χρόνου σκέψασθε* (Δημ. 22, 72) *роздивлялися протягом всього часу;*
- ✓ *проти когось* (звичайно при дієсловах мовлення): *λέγειν κατὰ τινος* *говорити проти когось; ψεύδεσθαι κατὰ τινός* (Λυσ. 22, 7) *говорити неправду проти когось; λέγειν κατὰ τινος κακά* (Σοφ. Φιλ. 65) *говорити погане проти когось;*

Зі знахідним відмінком **κατά** означає:

- ✓ *по чомусь* (вниз; на позначення спадного руху): *κατὰ τὸν ποταμόν* *вниз по ріці; τὸ ὕδωρ κατὰ τοὺς ταφροὺς ἐχώρει* (Ξ. Κυρ. 7, 5, 16) *вода відступала вниз по рівчаку; κατὰ οὐρον ῥεῖν* (Σοφ. Τρ. 486) *текти по рову;*
- ✓ *напроти когось, чогось* (щодо місцезнаходження): *κατὰ τοὺς Πέρσας* *бути вишикуваним проти персів; κατὰ Σινώπην πόλιν* (Ἦρ. 1, 76) *місто, яке знаходиться напроти Синопа; κατ' Ἀχαιοὺς ἀντετάχθησαν* (Ξ. Ἑλλ. 4, 2, 18) *вони вишикувалися напроти ахейців;*
- ✓ *протягом чогось, під час, у* (на позначення часу): *κατὰ πλοῦν* *під час плавання, κατὰ τὰ Μηδικὰ* *під час перських воєн, οἱ καθ' ἡμᾶς* *наші сучасники; κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον χρόνον* (Ἦρ. 3, 131) *протягом всього цього часу; κατ' Ἀμασιν βασιλεύοντα* (Ἦρ. 2, 134) *під час царювання Амасіа;*
- ✓ *згідно з чимось* (про відношення): *κατὰ τοὺς νόμους* *згідно з законами; κατὰ τὸ ἔχθος τὸ Θεσσαλῶν* (Ἦρ. 8, 30) *згідно зі звичаєм фессалійців; καθ' ἡδονὴν* *ти ποιεῖν* (Θ. 2, 37) *з насолодою щось робити;*
- ✓ *по* (про розподіл): *κατὰ τάξεις* *по загонах; ἐσκήνουν κατὰ τάξεις* (Ξ. Κυρ. 2, 1, 25) *розподілили по загонах; στρατιὰ κατὰ ἑνδεκα μέρη* *кекоосμημένη* (Πλ. Φαιδρ. 247 Α) *військо, розділене на одинадцять частин;*
- ✓ *на* (щодо мети): *κατὰ θέαν* *ἦκειν* *іти на видовище; καθ' ἀρπαγὴν* *ἔσκεδασμένοι* (Ξ. Ἀν. 3, 5, 2) *розбіглися на грабунок;*
- ✓ *приблизно* (при числових позначеннях): *κατὰ πεντήκοντα* *приблизно п'ятдесят; κατὰ χίλια* *ἑξακόσια ἕτεα* (Ἦρ. 2, 145) *біля тисячі шестиста років.*

Прийменник **μετά** з родовим відмінком (лат. cum) має значення (*разом*) з кимсь, чимсь, *поміж, серед* і вказує на:

- ✓ *співучасть*: *μεθ' ὑμῶν* *ἵεναι* *іти з вами, μετὰ τῶν συμμάχων* *μάχεσθαι* *змагатися разом з союзниками; μετὰ τῶν θεῶν* *διάγουσα* (Πλ. Φαιδ. 81 Α) *разом з богами проводячи час; Δημοσθένης* *μετὰ* *ξυστρατῆγων* *σπένδονται* (Θ. 3, 109) *Демосфен разом зі стратегами звершує жертви;*
- ✓ *супроводжуючу обставину*: *κτᾶσθαι* *τι* *μετ' ἀδικίας* *набувати щось нечесним шляхом; τὸ ἄπραγμον* *μη* *μετὰ* *τοῦ δραστηρίου* *τεταγμένον* (Θ. 2, 63) *бездіяльність не без рішучості прийнята; ψυχὴν* *ὀσίως* *βεβιωκυῖαν* *καὶ* *μετ' ἀλήθειας* (Πλ. Горγ. 526 С) *душу, яка прожила благочестиво й правдиво.*

Зі знахідним відмінком **μετά** (лат. post) він має значення *після когось, за кимсь, чимсь* і вказує на:

- ✓ місце: πόλις ἢ μεγίστη μετὰ Βαβυλῶνα *найбільше місто після Вавилона; ἔσχανοι μετὰ Κύνητας οἰκέουσι* (‘Нр. 4, 49) *віддалені народи після кінетів живуть;*
- ✓ час: μετὰ Κῦρον τὸν ἀρχαῖον *після Кіра старшого; μετὰ Πάτροκλον γε θάνοντα* (‘Нр. 1, 34) *після смерті Патрокла.*

Прийменник **ὑπέρ** з родовим відмінком (лат. super) має значення:

- ✓ *над чимсь, кимсь, вище когось, чогось, за когось, щось, на користь когось, чогось, про кого, що* і вказує на місце: ὑπὲρ τῆς κώμης *над селом, ὑπὲρ κεφαλῆς вище голови (над головою); λιμὴν καὶ πόλις ὑπὲρ αὐτοῦ κείται* (Θ. 1, 46) *порт і місто над ним розташоване; τοῖς ὑπὲρ Χερρονήσου Θραξίν* (Ξ. ‘Αν. 2, 6, 2) *фракійцям, які живуть вище Херсонеса;*
- ✓ *на захист, в інтересах когось, чогось* (лат. pro): ἐγὼ λέγω καὶ ὑπὲρ σοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν *я буду говорити і на захист тебе, і на захист нас; ἱερὰ θυόμενα ὑπὲρ τῆς πόλεως* (Ξ. ‘Απομ. 2, 2, 13) *жертви, принесені на захист міста; ὑπὲρ γῆς τῆς Ἀθηναίων ναυμαχέειν* (‘Нр. 8, 70) *битися на морі за землі афінян.*

Із знахідним відмінком **ὑπέρ** має значення:

- ✓ *за, по той бік* (на позначення місця): οἱ ὑπὲρ Ἑλλάσποντον οἰκοῦντες *ті, які живуть по той бік Гелеспонту; ὑπὲρ Ἡρακλείας στήλας ἔξω κατοικοῦσι* (Πл. Крит. 108 E) *вони живуть по той бік Гераклових Стовпів; τῶν συριῶν ὑπὲρ τὴν σκηνὴν οὐσῶν* (Πл. Ἰππ. 138 F) *сирійців, які знаходяться по той бік шатра;*
- ✓ *до, раніше від* (на позначення темпоральної попередності): ὑπὲρ τὰ Μηδικὰ *до перських воєн; ὁ ὑπὲρ τὰ Μηδικὰ πόλεμος* (Θ. 1, 41) *війна, яка трапилась раніше перських воєн; ὑπὲρ τὴν φθοράν* (Πл. Τιμ. 23 C) *до загибелі;*
- ✓ *над, вище, більше чогось* (для вираження міри або числа): ὑπὲρ ἡμισυ *понад половину; ὑπὲρ τετταράκοντα ἔτη* (Ξ. ‘Ελλ. 5, 4, 13) *більше сорока років; μεγέθει ὑπὲρ τοῦς ἐν τῇ νηϊ* (Πл. Пол. 488 B) *величиною більшою, ніж ті, які знаходяться в кораблі.*

§ 237. Прийменники, які керують трьома відмінками

Родовим, давальним, знахідним відмінками керують: **ἀμφί, ἐπί, παρά, περί, πρός, ὑπό.**

Прийменник **ἀμφί** з родовим відмінком має значення *навколо* і вказує на місце-перебування (вживається дуже рідко): οἱ ἀμφὶ ταύτης οἰκέοντες τῆς πόλιος *ті, що проживають навколо міста; τὸν ἀμφὶ Λίμνας τρόχον* (Εὐρ. Ἰππ. 1133) *доріжка навколо Лімни; ἀμφὶ ταύτης τῆς πόλιος* (‘Нр. 8, 104) *навколо того міста.*

У переносному значенні: *відносно когось, чогось, про когось, щось*: ἀμφὶ σῆς λέγω παιδός *я говорю стосовно твоєї дитини.*

З давальним відмінком **ἀμφί** має значення:

- ✓ *біля, при, на чомусь* і вказує на місце: ἀμφ' ὤμοσιν ἔχει σάκος *має щит на плечах*; φύλακα ἀμφί σοι λείψω (Σοφ. Αἰ. 562) *я залишу охоронця біля тебе*; ἀμφί γούνασι πίπτειν (Εὐρ. Ἀлк. 947) *припасти до колін*;
- ✓ *із-за чогось, внаслідок чогось*: ἀμφί φοβῶ *із-за страху*; ἔρις ἀμφί μουσικῇ (Ἦρ. 6, 129) *суперечка через музичне мистецтво*;
- ✓ *про щось*: λόγος ἀμφί τινι *слово про щось*; ἀμφί τῷ θανάτῳ αὐτῆς λόγος λέγεται (Ἦρ. 3, 32) *промовляється слово про її смерть*.

Із знахідним відмінком **ἀμφί** означає:

- ✓ *біля, при* (локативне визначення): ἔδραμον ἀμφ' Ἀχιλλῆα *вони пробігли повз Ахілла*; οἱ ἀμφί Ξέρξεα (Ἦρ. 8, 25) *ті, які знаходяться біля Ксеркса*; ἀμφί ψάμαθον (Σοφ. Αἰ. 1064) *при березі*;
- ✓ *біля, коло* (темпоральне визначення): ἀμφί δείλην *надвечір*; ἀμφί τὸν χειμῶνα (Ξ. Κυρ. 8, 6, 22) *біля зими*;
- ✓ *біля, близько* (при числах): ἀμφί τοὺς δισχιλίους *близько двох тисяч*; ἀμφί τὰς δώδεκα μυριάδας (Ξ. Κυρ. 1, 2, 15) *близько сто двадцяти тисяч*;
- ✓ *про когось, щось*: μέριμνα ἀμφί πόλιν *турбота про поліс*; μνήσασθαι ἀμφί τινα (ὕμν. Ὀμ. 7, 1) *пам'ятати про когось*.

В аттичній прозі цей прийменник не застосовується; замість нього ставиться прийменник *περί*. Тільки Ксенофонт вживає його (найчастіше зі знахідним відмінком) в спільному значенні з *περί*.

Прийменник **ἐπί** з родовим відмінком (лат. *in* з *abl.*, *apud*) має значення:

- ✓ *на чомусь* (на позначення місця): ἐπὶ θρόνου ἐκαθέζετο *сидів на троні*, ἐπὶ τοῦ Μαϊάνδρου *на річці Меандр*; ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχεῖσθαι (Ξ. Κυρ. 4, 5, 58) *іхати на конях*; τοὺς ἐπὶ τῶν οἰκημάτων καθεζομένους (Αἰσχιν. 1, 74) *тих, які сидять в будинках*;
- ✓ *до, в напрямку до чогось* (відповідає на запитання *куди?*): ἐπὶ Σάρδεων ἔφευγε *втік до Сард*, ἐπ' οἴκου *додому*; ἐπ' Ἀβύδου ἀφικομέναις (Θ. 1, 78) *тим, які втекли до Абідосу*; ἢ ἐπὶ Βαβυλώνος ὁδός (Ξ. Κυρ. 5, 3, 45)
- ✓ *під час, при, за часів* (для визначення часу): ἐπὶ τοῦ πολέμου *під час війни*, ἐπ' ἐμοῦ *у мій час*, οἱ ἐφ' ἡμῶν *наші сучасники*; ἐπὶ τῶν τριάκοντα (Λυσ. 13, 2) *під час правління тридцяти тиранів*; ἢ εἰρήνῃ ἢ ἐπ' Ἀντακτίδου (Δημ. 20, 54) *Анталкідів мир*;
- ✓ *згідно з чимось, на підставі чогось*: ἐπὶ τοῦ καιροῦ *згідно з обставинами*; οὐκ ἐπὶ τοῦτου μόνον, ἀλλ' ἐπὶ πάντων (Δημ. 21, 38) *не лише на підставі цього, але й на підставі всього*; ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ πράγματος (Δημ. 21, 72) *згідно з істиною та справою*;
- ✓ *по* (при числівниках у розділовому значенні): ἐπὶ τριῶν *по три*; ἐπὶ τεττάρων *таχθῆναι* (Ξ. Ἀν. 1, 2, 15) *розташувати по чотири*;
- ✓ *в присутності*: ἐπὶ μαρτύρων *у присутності свідків*; ἐξελέγχεσθαι ἐπὶ πάντων (Δημ. 25, 36) *викривати в присутності всіх*;

✓ служити для позначення посади (особливо при дієсловах зі значенням *вибирати, призначати* тощо): ὁ ἐπὶ τῶν ὄπλων *начальник важкоозброєних*, ὁ ἐπὶ σκηνῆς *актор*; οἱ ἐπὶ τῶν πραγμάτων (Дημ. 18, 247) *керівники справами*.

З давальним відмінком **ἐπί** (лат. in з abl., apud) має значення:

✓ *на, над, під, при, біля* (ззначення місця; в цьому ж значенні вживається ἐπί з родовим відмінком): οἰκοῦσιν ἐπὶ τῷ ἰσθμῷ *вони живуть біля перешийка*, ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς *на головах*, τὸ ἐπὶ θαλάττῃ τεῖχος *стіна при морі*; ἐπ' ὤμοις *φέρειν* (Еὐр. Φ. 1131) *на плечах нести*; ἐπ' ἐσχάτοις τόποις (Соф. Тр. 1100) *у віддалених місцях*;

✓ *в, протягом* (темпоральне визначення): ἐπὶ νυκτί *протягом ночі*; ἐπ' ἡμέρῃ ἐκάστη (Ἦр. 4, 112) *щодня*;

✓ *вслід за кимсь, чимсь, після когось, чогось* (на позначення послідовності): πῆματ' ἐπὶ πῆμασι *нещастя за нещастями*; ἐπὶ τινι ἀγορεύειν (Еὐр. Ὀр. 898) *говорити вслід за кимсь*; ἐπ' ἐξεργασμένοις (Ἦр. 4, 164) *після вчиненого*;

✓ *під владою, над кимсь* (перебування під владою, підкорення комусь: ἄρχων ἐπὶ τούτοις ἦν *він був начальником над ними*, τὸ ἐπ' ἐμοὶ εἶναι *наскільки це залежить від мене*; τὸ ἐπ' ἐμοί, τὸ ἐπ' ἐκείνῳ (Ξ. Κυр. 5, 4, 11) *це залежить від мене, а те – від нього*; τὸ ἐπὶ τούτοις εἶναι (Λυσ. 28, 14) *бути над кимсь*;

✓ *на* (для вказівки на мету дії, намір): ἐπὶ κακῶ *на зло*, ἐπὶ βλάβῃ *на шкоду*; ἐπὶ διαφθορῇ (Ἦр. 4, 164) *на знищення*; ἐπὶ κακῶ ἀνθρώπου σίδηρος ἀνεύρηται (Ἦр. 1, 68) *зброя винайдена на зло людині*;

✓ *з цією умовою* (на позначення умови): ἐφ' οἷς τὴν εἰρήνην ἐποιησάμεθα *за яких умов ми заключили мир*; ἐφ' ᾧ μηδὲν κακὸν ποιήσουσιν (Θ. 1, 126) *за цієї умови вони не заподіють жодного лиха*;

✓ *за* (для вказівки на ціну): ἐπὶ πολλῶ *за велику ціну*; ἐπ' ἀργυρίῳ λέγειν (Дημ. 19, 182) *говорити за срібло*; ἐπὶ δραχμῇ δανείζειν (Дημ. 27, 9) *орендувати за драхму*;

✓ *за щось, внаслідок чогось* (на позначення причини, особливо при verba affectuum): πάντα ταῦτα θαυμάζω ἐπὶ τῷ κάλλει *я дивуюся цьому всьому через (його) красу*; μέγα φρονεῖν ἐπὶ τινι (Πл. Прот. 342 D) *мишатися чимось*; ζημιῶσθαι ἐπὶ τινι (Дημ. 24, 122) *карати за щось*.

Із знахідним відмінком **ἐπί** (лат. in, ad, adversus, contra) має значення:

✓ *на, до, по* (локативне визначення): ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν ποταμόν *прибули до річки*, πλεῖν ἐπὶ οἴνοπα πόντον *плисти по темному морю*; проελθεῖν ἐπὶ βῆμα (Θ. 2, 34) *підійти до підвищення*; ἡ ὁδὸς ἐπὶ Σοῦσα *φέρει* (Ξ. Ἀν. 3, 5, 15) *дорога, яка веде до Суз*;

✓ *на, до* (на позначення часу): ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας *на багато днів*; γῆν ἀπεμίσθωσαν ἐπὶ δεκα ἔτη (Θ. 3, 68) *вони віддали землю в оренду на десять років*; ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας (Ξ. Ἀν. 6, 6, 36) *на три дні*;

✓ *по, для чогось, за чимсь* (вказує на мету, намір): ἐπὶ θήραν ἐξίεναι *виходити, йти на полювання*, τριήρη ἀποστέλλειν ἐφ' ἵππεας *відправляти триєру за вершниками*; ἐπὶ μαχὴν ἰέναι (Ξ. Ἀν. 1, 4, 12) *йти на битву*; κληθεῖς ἐπὶ δεῖπνον (Πл. Συμ. 174 E) *покликаний на бенкет*;

✓ *проти когось, на когось* (про супротивне відношення): ἐπὶ Πισίδας στρατεύμα ἄθροίζειν *збирати військо проти пісидійців*; θύεσθαι ἐπὶ τινα (Ξ. Ἀν. 7, 8, 21) *приносити жертви проти когось*; στρατεύεσθαι ἐπὶ τινα (Ἡρ. 1, 153) *вирушати в похід проти когось*;

✓ *при числівниках* служить для приблизного визначення: ἐπὶ διακόσια *до двох сотень*; ἐπὶ δύο στάδια (Ξ. Κυρ. 7, 5, 8) *до двох стадій*.

Прийменник **παρά** з родовим відмінком (лат. a, ab, e, ex) має значення *від, від ко-го* (при назвах осіб) залежно від дієслів ἦκειν, λαμβάνειν, ἀκούειν, πυνθάνεσθαι, αἰτεῖν тощо: οἱ αὐτομολοῦντες παρὰ βασιλέως *перебіжчики від царя*, τὰ παρὰ τῶν θεῶν *σημαινόμενα одкровення богів*, παρὰ Μήδων τὴν ἀρχὴν ἐλάμβανον Πέρσαι *від мідійців влада перейшла до персів*; ἀξιοὶ παρὰ τοῦ ἱατροῦ φάρμακον πινὼν ἐξεμέσαι τὸ νόσημα (Πλ. Πολ. 406 D) *він гідний звільнитися від хвороби, випивши ліки від лікаря*; μεμαθηκέναι παρὰ τινος (Ἡρ. 2, 104) *навчитися від когось*.

З давальним відмінком **παρά** (лат. apud) має значення *у когось, при комусь, біля, поблизу когось* (переважно при назвах осіб): οὐ παρὰ μητρὶ σιτοῦνται οἱ παῖδες, ἀλλὰ παρὰ τῷ διδασκάλῳ *не при матері живляться діти, а при вчителеві*, οἱ παρ' ἐμοὶ *мі, що при мені*; μοὶ люди, παρὰ Κλεάρχῳ *у Клеарха*; παιδευθῆναι παρὰ τινι (Ξ. Κυρ. 1, 2, 15) *виховуватися біля когось*; οἱ παρ' ὑμῖν ἄνθρωποι (Πл. Φαιδ. 64 B) *люди поблизу вас*.

Із знахідним відмінком **παρά** вказує:

✓ *до когось* (на позначення спрямування; при назвах осіб): ἦκε παρ' ἐμέ *він прийшов до мене*, παρὰ τοὺς στρατηγούς *до полководців*; φοιτᾶν παρὰ τὸν Σωκράτη (Πл. Φαιд. 59 D) *приходить до Сократа*; πέμπειν ἀγγέλους παρὰ τινα (Θ. 1, 58) *посилати вісників до когось*;

✓ *при, коло, мимо, вздовж* (на позначення напрямку при назвах неживих предметів): παρὰ γῆν πλείν *плисти вздовж землі*, παρὰ τὸν ποταμὸν *ієнаи йти коло (мимо) річки*; ἔπλεον παρὰ τὴν ἥπειρον (Ἡρ. 7, 193) *вони поплили вздовж материка*;

✓ *протягом, під час, через* (при зазначенні часу): παρὰ πάντα τὸν χρόνον *протягом усього часу*, παρ' ἡμέραν *щодень*; παρὰ τὸν βίον ἅπαντα (Πл. Νομ. 733 A) *протягом всього життя*; παρ' ἡμέραν αἰ ἁμῖαι πολὺ ἐπιδήλους αὐξονται (Ἀριστ. Ζ. Ἰστ. 571) *щодень амії (різновид риби) дуже очевидно ростуть*;

✓ *проти, всупереч* (відношення протидії): παρὰ δόξαν *всупереч думці*, παρ' ἐλπίδα *всупереч надії*; παρὰ τὰς σπονδάς (Θ. 1, 67) *всупереч домовленостям*; παρὰ τὸ δίκαιον (Θ. 5, 90) *всупереч справедливості*;

✓ *у порівнянні, над (більше) чогось*: παρὰ τὰ ἄλλα ζῶα ὥσπερ θεοὶ οἱ ἄνθρωποι *у порівнянні з іншими живими істотами люди, неначе боги*; φαίνεται παρὰ τὸ ἀλγεινὸν ἡδὺ καὶ παρὰ τὸ ἡδὺ ἀλγεινὸν ἢ ἡσυχία (Πл. Πολ. 584 A) *спокій виявляються присмнішим у порівнянні зі стражданнями і важчим у порівнянні з насолодою*;

✓ *крім, за винятком*: πάντες παρ' ὀλίγους *всі, за винятком небагатьох*; παρὰ ταῦτα πάντα ἕτερον (Πл. Φαιд. 74 A) *інше, за винятком цього всього*.

Прийменник **περί** з родовим відмінком (лат. de) має значення:

- ✓ *про когось, щось, щодо когось, чогось, за когось, щось, із-за когось*, особливо при дієсловах *λέγειν, ἀκούειν, κρίνειν, φροντίζειν* та відповідних їм іменниках: *περὶ τοῦ στεφάνου λόγος* промова про вінок; *περὶ πάντων ἀγαθῶν ὁ ἀγών* (Є. Κυρ. 3, 3, 44) змагання за всі блага; *σκοπεῖν περὶ τινος* (Пл. Φαιδρ. 270 D) *дивитися за кимсь*;
- ✓ також у зворотах: *περὶ πολλοῦ (ὀλίγου), περὶ πλείονος (ἐλάττωνος), περὶ πλείστου* або *περὶ παντὸς ποιείσθαι τινα* (τι) *високо (низько, мало, вище, нижче, менше, дуже високо, вище всього) ставити, цінувати когось, щось*; *περὶ οὐδενὸς ποιείσθαι τινα* (τι) *ні в що ставити когось, щось*; *ἡμῖν περὶ πολλοῦ ἐστὶ* (Нр. 1, 120) *це для нас дуже важливо*; *περὶ οὐδενὸς ἡγήσασθαι* (Λυσ. 2, 71) *вважати за ніщо*.

З давальним відмінком **περί** (лат. circum, in з abl.) має значення:

- ✓ *навколо, біля, на чомусь* (про одяг, прикраси): *θώρακα περὶ τοῖς στέρνοις φορεῖν* носити панцир на грудях; *περὶ τῆσι κεφαλῆσι εἶχον τιάρας* (Нр. 7, 61) *вони мали тіари на головах*; *τὰ ψέλια περὶ ταῖς χέρσι* (Є. Κυρ. 1, 3, 2) *браслети на руках*;
- ✓ *від, в, по причині*: *περὶ τάρβει* *від страху*, *περὶ θυμῷ* *у душі*; *περὶ σφίσι* *αὐτοῖς* *πταῖσαι* (Θ. 6, 33) *помилитися через самих себе*; *θαρρεῖν περὶ τῆ ἑαυτοῦ ψυχῆ* (Пл. Φαιδρ. 114 D) *бути сміливим в душі*.

Із знахідним відмінком **περί** (лат. circum, circa, de, apud) має значення:

- ✓ *навколо когось, чогось, біля когось, чогось* (на позначення місця): *ἀπέστειλαν ναῦς περὶ Πελοπόννησον* *вони відправили кораблі навколо Пелопоннесу, оі* *περὶ Κῦρον* *прихильники Кіра*; *φύλακας δέι περὶ τὸ στρατόπεδον εἶναι* (Є. Ἀν. 5, 1, 9) *треба, щоб були вартові навколо табору*; *περὶ τὴν κρήνην εὔδειν* (Пл. Φαιδρ. 259 A) *спати біля джерела*;
- ✓ *біля, приблизно* (на позначення часу): *περὶ τοῦτον τὸν χρόνον* *близько цього часу*; *περὶ μέσας νύκτας* (Є. Ἀν. 1, 7, 1) *опівночі*; *περὶ λύχνων ἀφας* (Нр. 7, 215) *в час запалювання світильників (при сутінках)*;
- ✓ *щодо когось, чогось*: *ἀσεβεῖν περὶ τοὺς θεοὺς* *зрішити проти богів*; *εὐσεβεῖν περὶ θεοῦς* (Пл. Συμ. 193 A) *бути благочестивим перед богами*; *τοιαύτην γνώμην ἔχειν περὶ τὸν πατέρα* (Λυσ. 10, 21) *мати таку думку щодо батька*;
- ✓ *біля* (в приблизних числових визначеннях): *περὶ ἑβδομήκοντα* *близько сорок* *πέντε*;
- ✓ *про заняття чимсь*: *ἦσαν περὶ τὰ ἐπιτήδεια* *вони займалися продовольством*; *οἱ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ὄντες* (Ἰσ. 12, 35) *ті, які займаються філософією*.

Прийменник **πρός** з родовим відмінком (лат. a, ab, e, ex) має значення:

- ✓ *з* (на позначення віддалення): *πρὸς ἄρκτου* *з півночі*; *τὸν πρὸς Σάρδεων ἥλεκτρον* (Σοφ. Ἀντ. 1037) *золото з Сард*; *ἰδρῦσθαι πρὸς τοῦ Ἑλλησπόντου* (Нр. 8, 120) *розміщувати від Геллеспонту*;
- ✓ *з боку когось*: *πρὸς πατρός* *з боку батька*; *Ἀθηναῖον καὶ τὰ πρὸς πατρός* *каὶ τὰ πρὸς μητρός* (Δημ. 57, 17) *афінянина і з боку батька, і з боку матері*;

- ✓ *на користь, на вигоду комусь*: πάντα ἐστὶ πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ *все є на користь брата*; τὸ ποιούμενον πρὸς τῶν Λακεδαιμονίων (Ἦρ. 7, 200) *зроблене на користь спартанців*; ἵκετεύω πρὸς παίδων (Δημ. 28, 20) *благаю за дітей*;
- ✓ *властиво комусь* (з дієсловом εἰμί): ἀνδρείως μάχεσθαι ἐστὶ πρὸς στρατιώτου *хоробро боротися – властиво воїнові*; ἄρκεσις πρὸς ἀνδρός ἐστί (Σοφ. Οἶδ. К. 73) *захист – властивий мужу*;
- ✓ *перед*: πρὸς στρατηγῶν *перед полководцями*; οὔτε πρὸς θεῶν οὔτε πρὸς ἀνθρώπων (Θ. 1, 71) *ані перед богами, ані перед людьми*;
- ✓ *(за)ради когось* (у замовляннях): πρὸς θεῶν *заради богів*; πρὸς θεῶν, τίς οὕτως εὐήθης ἐστίν; (Δημ. 1, 15) *заради богів, хто настільки простосердний?*

З давальним відмінком **πρός** (лат. apud, ad, prope) означає:

- ✓ *біля, при комусь* (на позначення місця): πρὸς τῇ πόλει τὴν μάχην ποιείσθαι *давати битву біля міста*, πρὸς ταῖς πηγαῖς *при джерелах*; τὸ πρὸς Αἰγίνῃ στρατεύμα (Θ. 1, 71) *військо біля Егіни*; αἱ πρὸς θαλάττῃ πόλεις (Ξ. Ἑλλ. 4, 8, 1) *міста біля моря*;
- ✓ *крім, понад щось*: πρὸς τούτῳ (τούτοις) *крім цього*, πρὸς τοῖς εἰρημένος ἔτι λέγειν τι *говорити ще щось понад сказане*; ἄλλους πρὸς ἑαυτῷ (Θ. 1, 90) *інших, крім нього самого*; κυβερνήτης πρὸς τῇ σκυτοτομίᾳ (Πл. Пол. 397 Ε) *він, окрім чоботаря, ще й керманич*.

Із знахідним відмінком **πρός** має значення (лат. ad, adversus, erga, in usque ad з асс.):

- ✓ *до когось, чогось* (локативне визначення): πρὸς τὸν ἀδελφόν *до брата*, ἰέναι πρὸς τοὺς πολεμίους *йти до ворогів*; ἀκτὴ πρὸς Τυρσινίην τετραμμένη (Ἦρ. 6, 22) *півострів, що тягнеться вглиб Тірренського моря*;
- ✓ *до чогось, коло чогось* (темпоральне визначення): ἐπεὶ δὲ πρὸς ἑσπέραν ἦν *коли уже було під вечір*, πρὸς ἡμέραν ἦν *було на світанку*; πρὸς ἡμέραν ἐξεγρέσθαι (Πл. Συμ. 223 С) *прокинутися на світанку*; πρὸς τὸ γῆρας (Εὐρ. Μ. 592) *до старості*;
- ✓ *з кимсь*: πρὸς ἀλλήλους διαλέγονται *вони розмовляють один з одним*; λέγειν πρὸς τινα (Ἦρ. 1, 8) *говорити з кимсь*; διαλογίζεσθαι πρὸς ἡμᾶς αὐτούς (Ἰσ. 6, 52) *розмовляти з нами*;
- ✓ *проти*: μάχεσθαι πρὸς δαίμονα *боротися проти божества*; ἀγωνίζεσθαι πρὸς τινα (Πл. Пол. 579 С) *змагатися проти когось*; ὅσα ἔπραξαν οἱ Ἕλληνες πρὸς τε ἀλλήλους καὶ τὸν βάρβαρον (Θ. 1, 118) *те, що вчинили греки і проти самих себе, і проти варварів*;
- ✓ *з огляду на щось, щодо чогось*: τὰ πρὸς θεοὺς *те, що має відношення до богів*; τὰ πρὸς τὸν πόλεμον (Θ. 1, 90) *те, що має відношення до війни*; τὰ πρὸς τὸν βασιλέα (Δημ. 14, 2) *те, що стосується царя*;
- ✓ *для чогось, до, на* (зазначення мети): πρὸς χάριν *λέγειν говорити на догоду*; ἔτοιμος πρὸς τι (Ξ. Ἀπομ. 4, 5, 12) *готовий на щось*; ἔστηκεν μῆλα πρὸς σφαγᾶς (Αἰσχ. Ἀγ. 1057) *поставив овець для принесення жертви*;

- ✓ у присутності, *перед*: πρὸς τὴν γυναῖκα λέγειν *говорити перед жінкою*; ἐπικακῶ αὐτὴ πρὸς αὐτήν (Σοφ. Ἑλ. 285) *плачу сама перед собою*;
- ✓ згідно з чимсь: πρὸς τὰ παρόντα *згідно з обставинами*; πρὸς τοῦτον ἐποιοῦντο τὴν εἰρήνην (Δημ. 19, 63) *вони уклали мир згідно з цими обставинами*; τὸ παιδεύεσθαι πρὸς τὰς πολιτείας (Ἀριστ. Πολ. 1310 A14) *виховання згідно з державним устроєм*;
- ✓ порівняно, у порівнянні з чимсь, чимсь: οὐδὲν ἔστι τὰ χρήματα πρὸς τὴν σοφίαν *багатство нічого не значить у порівнянні з мудрістю*; πρὸς τὰς μεγίστας καὶ ἐλαχίστας ναῦς τὸ μέσον σκοπεῖν (Θ. 1, 10) *слід поглянути в середньому стосовно самого великого і найменшого корабля*;
- ✓ *для, по причині*: χαλεπαίνεσθαι πρὸς τι *сердитися із-за чогось*; πρὸς τοῦτο τὸ κήρυγμα (Ἦρ. 3, 52) *внаслідок такого розпорядження*; ἀθύμως ἔχειν πρὸς τι (Ξ. Ἑλλ. 4, 5, 4) *бути пригніченим через щось*.

Прийменник **ὑπό** з родовим відмінком має значення:

- ✓ *під чимсь, з-під чогось* (для вказівки на місце; у значенні *під чимсь* ὑπό з gen. вживається переважно тільки у виразі ὑπὸ γῆς *під землею*; звичайно в цьому значенні вживається ὑπό з давальним відмінком): λύειν ἵππους ὑπὸ ζυγοῦ *випрягти коней з ярма*; δεξιὰν ὑφ' ἑίματος κρύπτειν (Εὐρ. Ἑκ. 342) *ховати праву руку під одягом*; ὑπὸ πτερῶν σπάσας (Εὐρ. Ἀνδ. 441) *втягувати з-під крил*;
- ✓ з назвою діючої особи (не перекладається) при дієсловах у пасивному стані або при неперехідних дієсловах з пасивним значенням: *через*: τιτρώσκεσθαι ὑπὸ τῶν πολεμίων *бути пораним ворогами*, οἶα πάσχω ὑπὸ τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου *що я терплю через цю людину*; κακῶς ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀκούειν (Ἰσ. 4, 77) *бути обмовленим громадянами*; πάσχειν δὲ κακῶς ἐχθρὸν ὑπ' ἐχθρῶν (Αἰσχ. Προμ. 1042) *сильно страждати через ворогів*;
- ✓ *внаслідок, із-за, від чогось* (для позначення причини): ὑπ' ἀνάγκης *від нужди*, ὑπὸ λύπης *дакрюєи плакати від суму*; ὑπ' ἀρετῆς καὶ προθυμίας *сυνεπλήρουν τὰς νέας* (Ἦρ. 8, 1) *через порядність і передбачливість наповнили кораблі*; ὑπ' ἄλγους (Αἰσχ. Εὐ. 183) *від болю*;
- ✓ *під* (супроводжуюча обставина): ὑπ' αὐλοῦ ἄδειν *співати під звуки флейти*; ὑπ' εὐκλείας *θανεῖν* (Εὐρ. Ἰππ. 1299) *померти з доброю славою*; ὑπὸ φανοῦ *πορέεσθαι* (Ξ. Λακ. 5, 7) *рухатися при світлі смолоскипа*.

З давальним відмінком **ὑπό** (лат. sub з abl.) має значення:

- ✓ *під чимсь* (на позначення місця): οἰκεῖν ὑπὸ τῷ ὄρει *жити під горою*; ὁ ὑπὸ τῇ γῇ ἀήρ (Ἀριστοφ. Οὐρ. 295) *повітря, яке знаходиться під землею*; ὑπὸ τῇ ἀκροπόλει (Ἦρ. 6, 105) *під акрополем*;
- ✓ *під владою, під керівництвом когось* (підпорядкованість, залежність): ὑφ' ἑαυτῷ *ἔχειν мати під своєю владою*; τὰ θηρία τὰ ὑπὸ τοῖς ἀνθρώποις (Πλ. Πολ. 563 C) *звірі під владою людей*; ὑπὸ τινὶ στρατεύεσθαι (Πλουτ. Κικ. 44) *воювати під чимсь керівництвом*.

Из знахідним відмінком **ὑπό** (лат. sub з abl.) означає:

✓ *nid щось, nid чимсь* (локативно): ὑπὸ τὸ ὄρος *nid γору*, ὑπ' αὐγὰς ἡέλιου *nid промінням сонця*; κατακρύπτειν τινὰ ὑπὸ αὐτὴν θύρην ('Ηρ. 1, 12) *ховати когось за дверми*; ὑπὸ τὰς πύλας ἵππων πόδες φαίνονται (Θ. 5, 10) *nid воротами з'явились сліди коней*;

✓ *nid, коло чогось, nid час* (темпорально): ὑπὸ νύκτα *nid ніч, проти ночі*; ὑπὸ τὸν σεισμόν *nid час землетрусу*, ὑπὸ τὴν εἰρήνην *nid час миру*; ὑπ' αὐτὸν τὸν χρόνον ὅτε ('Ηρ. 7, 165) *в той самий час, коли...*; ὑπὸ τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου (Ξ. Ἀπομ. 2, 8, 1) *nid час завершення війни*;

✓ *nid владу когось* (як ὑπό з дативом), οἱ ὑπ' αὐτόν *ἡγογο nιδελαδνi*; ὑπὸ τινὸς χεῖρα (Ξ. Κυρ. 3, 3, 6) *тi, що nид чиеюсь владою*; ὑπὸ βασιλέα δασμοφόρος ('Ηρ. 7, 108) *той, хто платить податок царю*.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ, 4, 39

Χρόνος δὲ ὁ ξύμπας ἐγένετο ὅσον οἱ ἄνδρες ἐν τῇ νήσῳ ἐπολιορκήθησαν, ἀπὸ τῆς ναυμαχίας μέχρι τῆς ἐν τῇ νήσῳ μάχης, ἑβδομήκοντα ἡμέραι καὶ δύο. τούτων περὶ εἴκοσι ἡμέρας, ἐν αἷς οἱ πρέσβεις περὶ τῶν σποινδῶν ἀπήσαν, ἐσιτοδοτοῦντο, τὰς δὲ ἄλλας τοῖς ἐσπλέουσι λάθρᾳ διετρέφοντο· καὶ ἦν σίτος τις ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἄλλα βρώματα ἐγκατελήφθη· ὁ γὰρ ἄρχων Ἐπιτάδας ἐνδεεστέρως ἐκάστω παρείχεν ἢ πρὸς τὴν ἐξουσίαν. Οἱ μὲν Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἀνεχώρησαν τῷ στρατῷ ἐκ τῆς Πύλου ἑκάτεροι ἐπ' οἴκου, καὶ τοῦ Κλέωνος καίπερ μανιώδες οὔσα ἡ ὑπόσχεσις ἀπέβη· ἐντὸς γὰρ εἴκοσι ἡμέρων ἤγαγε τοὺς ἄνδρας, ὥσπερ ὑπέστη. παρὰ γνώμην τε δὴ μάλιστα τῶν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτο τοῖς Ἑλλήσιν ἐγένετο.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΠΟΛΙΤΕΙΑ, Ζ, 532

"Οὐ διαλεκτικὴν ταύτην τὴν πορείαν καλεῖς;" "ἢ δέ γε λύσις τε ἀπὸ τῶν δεσμῶν καὶ μεταστροφή ἀπὸ τῶν σκιῶν ἐπὶ τὰ εἶδωλα καὶ τὸ φῶς καὶ ἐκ τοῦ καταγείου εἰς τὸν ἥλιον ἐπάνοδος, καὶ ἐκεῖ πρὸς μὲν τὰ ζῶα τε καὶ φυτὰ καὶ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς ἔτ' ἀδυναμία βλέπειν, πρὸς δὲ τὰ ἐν ὕδασι φαντάσματα θεία καὶ σκιάς τῶν ὄντων, ἀλλ' οὐκ εἰδῶλων σκιάς δι' ἑτέρου τοιοῦτου φωτὸς ὡς πρὸς ἥλιον κρίνειν ἀποσκιαζομένας, πᾶσα αὕτη ἡ πραγματεία τῶν τεχνῶν, ἃς διήλθομεν, ταύτην ἔχει τὴν δύναμιν καὶ ἐπαναγωγὴν τοῦ βελτίστου ἐν ψυχῇ πρὸς τὴν τοῦ ἀρίστου ἐν τοῖς οὔσι θέαν, ὥσπερ τότε τοῦ σαφεστάτου ἐν σώματι πρὸς τὴν τοῦ φανοτάτου ἐν τῷ σωματοειδεῖ τε καὶ ὁρατῷ τόπῳ."

§ 238. Час (*tempus, χρόνος*)

Категорія часу – одна з визначних граматичних ознак дієслова. Власне, часове значення притаманне лише формам дійсного способу, інші способи, інфінітив та дієприкметник, мають видове та відносно-часове значення. Тому дієслівні форми часу є граматичним центром ширшої категорії темпоральності, яка включає й інші засоби вираження часу (морфологічні, лексичні, синтаксичні).

В індоєвропейській мові основі категорії часу передував вид дієслівної дії: дієслівні словоформи залежно від формотворчих основ (доконаного чи недоконаного виду) виражали тільки вид дії, а ознаку часу передавали обставини (прислівники, прийменникові конструкції, підрядні речення часу, відносні, умовні тощо). Свідчення цієї синтаксично-обумовленої категорії часу знаходимо в Гомера: *πάρως γε μὲν οὔτι θαμίζεις* (‘Ом. Тл. Σ 386) *чи ти раніше не приходиш*.

Первісно темпоральна категорія трактувалась з філософської точки зору. Платон розрізняє формальні засоби протиставлення значень теперішнього (*παρών*), минулого (*παρεληλυθώς*), майбутнього (*μέλλων*). З часів Арістотеля бере початок погляд на час як морфологічну і синтаксичну категорії; він уперше пов'язав їх значення з моментом мовлення як вихідним поняттям граматичної категорії часу.

Стоїки створили часо-видову систему, яка включала три часи на позначення доконаної дії (*ἐνεστώς συντελικός, παρωχημένος συντελικός, μέλλων συντελικός*) та три часи для вираження недоконаної дії (*ἐνεστώς παρατατικός, παρωχημένος παρατατικός, μέλλων παρατατικός*).

Діонісій Фракієць встановив канонічну тріступеневу класифікацію часу: *ἐνεστώς* (теперішній), *παρωχημένος* (минулий), *μέλλων* (майбутній). Минулий час охоплював чотири різновиди: *παρατατικός* (*imperfectum*) *ἀόριστος*, *παρακείμενος* (*perfectum*), *ὑπερσυντελικός* (*plusquamperfectum*).

Великий вклад у розвиток цієї системи зробив Аполлоній Дискол, який розглядає час з позицій синтаксису й водночас обґрунтовує відносно-часове значення морфологічної категорії часу.

Грецьке дієслово в усіх способах розрізняє вид дії (доконаний, недоконаний, результативний); форми дійсного способу, окрім виду, виражають час дії. Часовидове співвідношення дієслівних словоформ можна подати у вигляді такої схеми:

час/вид	недоконаний	доконаний	результативний
теперішність	praesens		perfectum I-II
минулість	imperfectum	aoristus I-II	plusquamperfectum I-II
майбутність	futurum I-II		futurum III

Часи презенс, футур, перфект визначають як головні; імперфект, аорист, плюсквамперфект називають історичними часами.

§ 239. Значення часів у індикативі

§ 239.1. Теперішній час (*Praesens, ἐνεστώς*)

Презенс означає дію, яка відбувається або триває тепер: *νῦν δὴ ἐξελαύνετε ἡμᾶς ἐκ τῆσδε τῆς χώρας* (Ξ. 'Αν. 7, 7, 7) *тепер ви виганяєте нас з цієї країни*; *τί ποιεῖς; ἀεροβατῶ* ('Αριστοφ. Νεφ. 823) *що робиши? Ходжу по повітрю*; *φημί δεῖν ἡμᾶς τοῖς Ὀλυνθίοις βοηθεῖν* (Δημ. 2, 11) *кажу, що нам слід допомогти олінтіійцям*

Часто презенс виражає дію, яка розпочинається, або спробу, намагання її виконати (т. зв. *praesens de conatu, ἐνεστώς τῆς ἀποπείρας*): *δίδωμι* (= *βούλομαι δοῦναι*) *даю* (= *хочу дати*), *ἰδοῦμαι* (= *ἐπιχειρῶ πρίασθαι*) *стараюсь купити*, *μισθοῦμαι* (= *ἐπιχειρῶ μισθώσασθαι*) *намагаюсь найняти*: *σοὶ δ' Ἀγαμέμνων ἄξια δῶρα δίδωσι μεταλλάξαντι χόλοιο* ('Ομ. Ἴλ. I 260) *Агамемнон вручає дари, щоб стишити твої гнів*; *ταύτην τὴν δόξαν πείθουσιν ἡμᾶς ἀποβαλεῖν* ('Ισ. 6, 12) *вони намагаються переконати нас відкинути цю славу*; *μεταδίδωμι τῷ βουλομένῳ τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ πλούτου* (Ξ. Συμ. 4, 43) *я передаю тому, хто бажає, духовного багатства*.

Теперішній час дійсного способу може, як у латинській і українській мовах, виступати в описах минулих подій (*praesens historicum, ἐνεστώς ἱστορικός*). Його вживання надає розповіді динамічності та яскравої наочності, представляє минулі події так, неначе відбуваються на наших очах. Цей презенс рівнозначний грецькому аористу чи латинському перфекту: *ἀναβαίνει* (= *ἀνέβη*) *ὁ Κύρος λαβὼν Τισσαφέρην ὡς φίλον* (Ξ. 'Αν. 1, 1, 2) *Кір виступає* (= *виступив*) *з Тиссаферном як другом*; *ἐρωτῶσιν ὅτῃ βαδίζομεν* (Λυσ. 12, 12) *вони запитують* (= *запитали*), *куди ми прямуємо*.

Іноді презенс вживається замість футура і означає майбутню дію або стан, як менше наявні (реальні) тепер: *ἦν νικήσωμεν, τὴν δέ τε προσκτᾶσθε* (= *προσκτήσεσθε*) *καὶ ἐκείνην ἐλευθεροῦτε* (= *ἐλευθερώσετε*) (Θ. 4, 95) *якщо ми переможемо, цю здобуваємо, а ту звільняємо*; *τοῦ ἐλεύθερον ἡμᾶρ Κρονίδης ἐπάγει* ('Ηρ. 8, 77) *тоді Кронід подарує день свободи*.

У прислів'ях, гномах, описі часто повторюваних подій, звичаїв, постійних ознак індикатив презенса має позачасове значення недоконаного виду: *ἀναρχία πόλεις ὄλλουσι безладдя руйнує держави*; *χάρις γηράσκει ταχέως вдячність старіє швидко*; *νέα γὰρ φροντὶς γὰρ ἀλγεῖν φιλεῖ* (Εὐρ. Μηδ. 46) *молодь не любить журитися*; *οἱ τῶν ἀρίστων Περσῶν παῖδες ἐπὶ τὰς βασιλέως θύραις παιδεύονται* (Ξ. 'Αν. 1, 9, 3) *діти знатних персів виховуються при царському дворі*.

- Σ Деякі дієслова в презенсі мають значення перфекта і позначають не стільки дію, скільки стан, що виник внаслідок минулої дії: *νικάω* = *νικάω καὶ εἰμι νικηφόρος* *я перемагаю* = *я здобуваю перемогу і є переможцем*, *φεύγω* = *φεύγω καὶ εἰμι φυγὰς* *я утікаю і є утікачем*, *ἠττάομαι* *я є переможце-*

ним, ἀδικέω я є кривдником тощо: ἀπαγγέλετε Ἀριαίῳ ὅτι ἡμεῖς νικῶμεν (Ξ. Ἄν. 2, 1, 4) *повідомте Арією, що ми переможці*; Ὡ παῖ, ἔστι τῆ με νικᾶς γνώμην ἀποφαίνων περὶ τοῦ ἐνυπνίου (Ἡρ. 1.40) *дитино моя, ти мене переконав щодо мого сновидіння*; Ζήλαρχος εἰ μὲν ἀδικεῖ ὑμᾶς, οἴχεται ἀποπλέων οὐ δούς ὑμῖν δίκη· εἰ δὲ μὴ ἀδικεῖ, φεύγει ἐκ τοῦ στρατεύματος (Ξ. Ἄν. 5, 24, 29) *Зиларх скривдив вас, якщо відплив, не поставши перед судом, якщо ж не скривдив, то втік від війська*.

Форми теперішнього часу мають завжди перфектне значення в дієслів ἦκω (= ἐλήλυθα) я *прибув*, οἴχομαι (= ἀπελήλυθα) я *відійшов*: ἦκω νεκρῶν κευθμῶνα καὶ σκότου λιπῶν (Εὐρ. Ἐκ. 1) я *прибув, полишивши пристанище мертвих*; οἶδα γὰρ ὅπη οἴχονται (Ξ. Ἄν. 1, 4, 8) *бо знаю, куди вони вирушили*.

Σ Дієслова ἀκούω, πυνθάνομαι, αἰσθάνομαι, γινώσκω часто означають інформацію – відчуття, знання з минулого, які певним чином переходять чи існують у теперішньому: νησός τις Συρίη κικλήσεται, εἴ ποι ἀκούεις (Ὀμ. Ὀδ. ο 185) *вочевидь, ти знаси, існує острів Сира*; Σικελιώται στασιάζουσιν, ὥσπερ πυνθανόμεθα (Θ. 6, 17) *сицилійці повстануть, як ми довідалися*.

Аналогічний претеріто-презентний аспект характерний і для дієслів φημί, λέγω: ἐμοὶ τοῦτο, ὡς ἐγὼ φημί, προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ πράττειν (Πλ. Ἀπ. 39 C) *це мені, як я кажу, богом наказано робити*; τὴν μὲν τῶν βαρβάρων ἐπιорκίαν τε καὶ ἀπιστίαν λέγει μὲν Κλεάνωρ, ἐπίστασθε δὲ καὶ ὑμεῖς, οἶμαι (Ξ. Ἄν. 3, 7, 2) *Клеанор говорить про клятвопорушництво і віроломство варварів, про яке, я гадаю, ви й самі добре знаєте*.

§ 239.2. Минулий час недоконаного виду (*imperfectum, παρατατικός*)

Імперфект має те саме значення в минулому, що й презенс у теперішньому, тобто позначає минулу тривалу або ітеративну дію: συνεχέως ἐμάχοντο δέκα πλείους ἐνιαυτούς (Ἡσ. Θ. 636) *понад десять років вони безперервно воювали*; Κλεάρχος ἐδάκρυε πολὺν χρόνον ἐστῶς (Ξ. Ἄν. 1, 3, 2) *Клеарх стоячи довго плакав*; οὐκ ἠμφεσβήτη, ἀλλ' ὠμολόγει καὶ ἰκέτευσεν (Λυσ. 1, 29) *він не сперечався, а визнавав свою провину і благав*.

Подібно до презенса, імперфект може означати початок розвитку дії, спробу її виконати в минулому (*imperfectum de conatu, παρατατικός τῆς ἀποπέρας*): διέφθειρον προσιόντες τοὺς στρατιώτας· καὶ ἓνα γε διέφθειραν (Ξ. Ἄν. 3, 3, 5) *нападники намагались убити воїнів і одного таки вбили*; Φίλιππος Ἀλόνησον ἐδίδου· Δημοσθένης δὲ ἀπηγόρευε μὴ λαμβάνειν (Αἰσχ. Κτεσ. 65) *Філіпп намагався здати Галонес, Демосфен забороняв приймати*; ἕκαστος ἔπειθε Ξενοφῶντα ὑποστῆναι τὴν ἀρχήν (Ξ. Ἄν. 6, 1, 19) *кожен переконував (= намагався переконати) Ксенофонта відмовитися від керівництва*.

Близьким до темпоральної семантики конативного імперфекта є інхоативний імперфект, що позначає початок розвитку дії у минулому. На відміну від imperfectum de sonatu, який може мати як результативне, так і безрезультатне завершення початкового етапу дії, інхоативний імперфект подає на початковому етапі дію, яка мала подальше продовження чи завершення: *εὐθὺς ἀνεβόησάν τε πάντες καὶ προσπεσόντες ἐμάχοντο, ἔωθοῦντο, ἔπαλιον, ἐπαίοντο* (Ξ. 'Αν. 8, 1, 38) *одразу здійнявся галас, і накинувшись на ворогів, воїни почали боротися, штовхатися, натискати, завдавати ударів і отримувати їх*.

Дуже часто при описі минулих подій зустрічаються форми імперфекта в значенні аориста, тобто на позначення минулої доконаної дії. Часто в такій функції виступають:

✓ *verba dicendi*: λέγω, φημί, φράζω, καλέω, ἀμείβομαι, ἐρωτάω, πείθω, κηρυκεύω тощо: *ἀνηρώτα, τί βούλονται* (Ξ. 'Αν. 234) *він запитав, що вони хочуть*;

✓ *verba voluntatis*: κελεύω, προαγορεύω, ἐντέλλω, βούλομαι, καταλάσσω тощо: *ταῦτα δὲ ἐποίησε τε καὶ προηγόρευε* Θρασύβουλος τῶνδε εἵνεκεν (Ήρ. 1, 22) *це зробив Трасібул і дав наказ ось заради чого*;

✓ *verba sentiendi et affectuum*: χαρίζομαι, πυνθάνομαι, εὐρίσκω, καταχαίρω тощо: *τὸ πλήθος ἐμάνθανε imperf. μαθῶν part. aor. δὲ πάντα ἀτρεκέως ἀπῆλανε κατ' ἡσιχίην* (Ήρ. 7, 208) *він (розвідник) довідався про кількість, точно все вивідавши, він спокійно повернувся*;

✓ дієслова руху: ἀπολαύνω, ἐλαύνω, ἐξαναχωρέω, εἶμι, ἔσειμι, ἔπομαι, καταβαίνω, στρατεύω, πέμπω, ἀποπέμπω, ἀποστέλλω тощо: *ὁ τοίνυν Φίλιππος ἐξ ἀρχῆς Σέρριον καὶ Δόρισκον ἐλάμβανε καὶ τοὺς ἐκ Σερρίου τείχους καὶ Ἱεροῦ ὄρους στρατιώτας ἐξέβαλλεν* (Δημ. 9, 15) *Філіпп на самому початку захопив Серіон і Дориск і витіснив воїнів з укріплень Серіона і Священної гори*.

✓ дієслова γίγνομαι, εἶμι та складені з ними.

Часто форми імперфекта-аориста поєднуються в одному й тому ж реченні з формами "чистого" аориста: *Ἄρπαγος δὲ ὡς εἶδέ aor. με, ἐκέλευε τὴν ταχίστην ἀναλαμβάνοντα το παιδίον* (Ήρ. 1, 111) *А Гарпаг, ледве мене побачив, наказав мені негайно взяти хлоп'ятко*; *τοὺς Μεσσηνίους πρώτους ἐπίτηδες ὁ Δημοσθένης προὔταξε aor. καὶ προσαγορεύειν ἐκέλευε imperf.* (Θ. 3. 112) *Демосфен спеціально розмістив у перших лавах мессенців і наказав їм звернутися з привітанням*.

Σ Дієслова, які в презенсі мають перфектне значення, в імперфекті набирають значення плюсквамперфекта: *ἐνίκων = ἐνίκησα καὶ ἦν νικηφόρος, ἔφευγον = ἦν φυγὰς, ἦκον = ἐληλύθειν, ὠχόμην = ἀπεληλύθειν: ἦκε Μένων ὁ Θεταλός* (Ξ. 'Αν. 1, 2, 6) *прибув фессалієць Менон; тоді мὲν ὠχετο ἄγων Ξενοφῶν τὸν ἵππον* (Ξ. 'Αν. 4, 5, 35) *тоді Ксенофонт відійшов, ведучи коня*.

Σ Через імперфект часто виражають дію, яка була відома в минулому чи згадувалася в попередній розповіді як таку, що продовжується в теперішньому: *ἀφίκοντο ἐπὶ τὸν ποταμόν, ὅς ὤριζε τὴν τῶν Μακρῶνων χώραν καὶ τὴν Σκυθηνῶν* (Ξ. 'Αν. 4, 8, 1) *вони прибули до ріки, яка розмежовувала (= роз-*

межовує) землі макронів і скіфів. Такий імперфект сприймається як гномічний.

§ 239.3. Минулий час доконаного виду (aoristus, ἄοριστος)

Аорист дійсного способу означає минулу завершену дію без вказівки на її тривалість. Аорист виступає як безознакова категорія, про що свідчить сама назва ἄοριστος *невизначений, неозначений*.

Аорист служить для позначення дії, що відбулась у минулому без уваги на час іншої дії: ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα (Πλουτ.) *прийшов, побачив, переміг*. Такий аорист використовується, подібно до латинського перфекта, для опису минулих подій і визначається як aoristus historicus.

У класичний період індикативу аориста надавали перевагу як формі, найбільш насиченій розповідним динамізмом, оскільки вона має достатньо діахронних нюансів.

Часто аорист означає лише початок дії у минулому, незалежно від її подальшого розгортання. Такого інхотативного значення набувають дієслова, які в презенсі означають перманентну дію: ἐβασίλευσα *я став царем*, ἤρξα *я почав правити*, ἐπλούτησα *я розбагатів*: ἐπειδὴ Θησεὺς ἐβασίλευσεν εἰς τὴν νῦν πόλιν ξυνώκισε (Θ. 2. 15) *коли Тесеї зацарював, він навів лад у державі; καὶ πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Θρᾷκας ἐπολέμησα* (Ξ. Ἀν. 1, 3, 4) *спершу він розпочав війну з фракійцями*.

Поняття доконаного виду передбачає наявність кінцевого моменту дії, її завершення або результат, тому можна виділити аорист, який акцентує на припиненні, завершенні дії: ἀπέθανε *він помер*, ἔπεισε *він переконав*: ἔπειθον αὐτοὺς καὶ οὐς ἔπεισα, τούτους ἔχων ἐπορευόμην (Ξ. Κυρ. 5, 5, 22) *я переконував їх і тих, кого переконав, узяв з собою; καὶ ὁ Κρίτων ἀκούσας ἔνευσε τῷ παιδί* (Πл. Φαιδ. 117 Α) *Критон, коли почув це, кивнув слугі*.

Аорист вживається на позначення недоконаної або ітеративної дії в минулому, якщо вказується, скільки часу вона тривала чи повторювалась. Такий аорист називається сумарним: Σαρδυάτης ἐβασίλευσα ἕτεα δωδέκα (Ἦρ. 1, 16) *Сардіат процарював дванадцять років; ὁ τύραννος ταῖς πρῶταις ἡμέραις προσέλεξεν καὶ ἀσπάζεται πάντας, χρεῶν τε ἠλευθέρωσε καὶ γῆν διένειμε* (Πл. Пол. 566 Ε) *у першій дні тиран посміхається і вітає всіх, звільняє від боргів та наділяє землею; τέσσαρα καὶ δέκα ἔτη ἐνεμεῖναν αἱ σπονδαί* (Θ. 2, 2) *договір діяв протягом двадцяти чотирьох років*.

Іноді аорист позначає не стільки дію у минулому, скільки стан як її результат; в цьому випадку він має значення перфекта: τοῦ καὶ Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον γενόμενος, ἐν ἰάμβῳ τριμέτρῳ ἐπεμνήσθη (Ἦρ. 1, 13) *про нього залишив згадку і Архілох із Паросу в своїх ямбічних триметрах, який жив саме в той час; μετέστησε τὰ νόμιμα πάντα* (Ἦρ. 1, 65) *(Лікурґ) встановив усі закони; τοὺς θησαυροὺς τῶν πάλαι σοφῶν ἀνδρῶν, οὐς ἐκείνοι κατέλιπον ἐν βιβλίοις γράψαντες, διέρχομαι* (Ξ. Апом. 1, 6, 15) *розповідаю про скарби мудрості, які залишили по собі в книгах розумні люди*.

У деяких випадках аорист дійсного способу може вживатись замість майбутнього часу, коли мовець категорично впевнений, що дія відбудеться: ἀπωλόμην ἄρα, εἰ

κακὸν προσοίσομεν νέον παλαιῶ (Еὐρ. Μ. 78) *ми загинемо, якщо додамо нового лиха до попереднього*; ἀπωλόμην ἄρ' εἴ με δὴ λείψεις (Еὐρ. Ἀлк. 386) *я загину, якщо ти мене залишиши*.

Індикатив аориста виступає в прислів'ях, сентенціях, де сприймається позачасово. Гномічний аорист позначає дію як таку, що звичайно трапляється, безвідносно щодо моменту згадки про неї: ῥώμη μετὰ φρονήσεως ὠφέλησεν, ἄνευ δὲ ταύτης τοὺς ἔχοντας ἐβλάψε (Ἰσ. 1, 6) *сила у поєднанні з розсудливістю приносить користь, а без неї лише шкодить*; οὐκ ἐτελέσθη, τῶν δ' ἀδοκῆτων πόρον ἦρε θεός (Еὐρ. Μ. 1417-1418) *не все з очікуваного бог дає, а посилає те, чого не очікуємо*.

Темпоральне абстрагування підкреслюється тим, що після гномічного аориста в підрядних реченнях, підпорядкованих правилу послідовності способів, не виступає оптатив.

Σ Аорист може набувати значення латинського плюсквамперфекта, тобто позначати дію, яка відбулась перед іншою минулою дією, особливо в часових та означальних реченнях: καὶ ἐπεὶ ἐσάλπιγγε, προβαλλόμενοι τὰ ὄπλα ἐπήσαν (Ε. Ἀν. 1, 3, 4) *коли був даний сигнал, вони, націлившись списи, пішли в наступ*; ἐτρέποντο ἐς τὸν Πάνορμον, ὅθεν περ ἀνηγάγοντο (Θ. 2, 92) *вони повернули до Панорму, звідки й вийшли у відкрите море*.

Σ В ораторській прозі чи драматичній поезії промова або запитання, які виголошуються з певним емоційним напруженням, можуть містити аористні форми для передачі бажаного факту, неначе уже здійсненого (це – так званий aoristus tragicus): ὡς μ' ἀπώλεσας, γύναι (Еὐρ. Μ. 1310) *ти губиши мене, жінко*; ἐπήρεσ' ἔργον καὶ πρόνοιαν (Σοφ. Αἰ. 536) *хвалю справу і намір*.

§ 239.4. Майбутній час дійсного способу (futurum, μέλλον)

Майбутній час дійсного способу означає дію, яка в майбутньому почнеться і буде продовжуватись. Грецький майбутній час відповідає латинському futurum I, українському майбутньому часу доконаного або недоконаного виду: πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ἐρῶ (Ε. Ἀθ. пол. 2) *отже, спершу я скажу так*; τὸν χρόνον δὲ τῷ λόγῳ τὸν τότε νῦν ὑπέρβας ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ μέλλοντος λόγου προβήσομαι (Γοργ. Ἑλλ. 6) *завершивши опис минулих подій, перейду до початку розповіді про майбутнє*.

Зрідка футурум може набувати узагальнююче гномічного значення: ἡ δικαία φυχή καὶ ὁ δίκαιος ἀνὴρ εὖ βιώσεται, κακῶς δὲ ὁ ἄδικος (Πл. Пол. 353 С) *добра і чесна людина гарно житиме, нечесна – ганебно*; οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀδικῶν τίσιν οὐκ ἀποτίσει (Ἦρ. 5, 56) *жоден злочинець за злочин кари богів не уникне*.

Σ Іноді в другій особі futurum indicativi має значення пом'якшеного, порівняно з імперативною формою, наказу. Заперечення в цьому випадку – οὐ: χεῖρὶ δ' οὐ ψαύσεις ποτέ (Еὐρ. Μ. 1310) *ніколи не торкайся рукою*.

Дія, яку мають намір здійснити, виражається через перифрастичний зворот μέλλω з інфінітивом презенса або аориста, що відповідає латинській конструкції *coniugatio periphrastica activa*: μέλλω ὑμᾶς διδάξειν (Пл. 'Ап. 21 В) *маю намір вас навчати*.

- Σ Поеднання μέλλω з інфінітивом часто рівнозначне виразам: ὑπάρχει ἐλπίδα ε *надія, можна надіятись, πρόκειται очікує, πρέπει годиться: εἶγε βασιλεῖς ἔξειν ἔμελλον ἀνταγωνιστάς* (Плут. 'Ап. 179 D) *якщо можна сподіватися, що моїми суперниками будуть царі*.

§ 239.5. Минулий час результативного виду (*perfectum, παρακείμενος*)

Дійсний спосіб перфекта виражає, головним чином, стан у теперішньому, який є результатом минулої дії. В такій функції "актуального теперішнього" перфект функціонує в прозі класичного періоду: ἔστηκα я став і стою, πέποιθα я повірив і довіряю. Звідси походить презенсне значення окремих перфектних форм дієслів, що означають фізичний та психічний стан: οἶδα я знаю, ἔοικα я подібний, δέδοικα я боюсь, κέκτημαι я володію, посідаю, μέμνημαι пам'ятаю: οἶδα γὰρ ὅτι ὀλίγοις τισὶ ταῦτα καὶ δοκεῖ καὶ δόξει (Пл. Крит. 49 D) *знаю, що таким це видається і видаватиметься для якихось небагатьох*.

Перфект дієслів, що позначають певні звуки і афекти, розглядається як інтенсивний презенс. Підтвердженням цього деякі дослідники вважають редуплікацію як експресивну ознаку: κέκραγα (= κράζω) я кричу, γέγηθα (= ἦδομαι) я радію: μάλλον πεφόβημαι τὰς οἰκείας ἡμῶν ἀμαρτίας ἢ τὰς τῶν ἐναντίων διανοίας (Θ. 1, 143) *я більше боюся наших власних помилок, ніж замислів супротивників*.

Форми перфекта другого активного мають неперехідне значення, а за своїм вживанням вони первісно протистояли перехідним презенсам та аористам. Часто в такій кореляції їм відповідають медіальні форми презенса: δέдорκα / δέρκομαι, γέγονα / γίγνομαι, πέποιθα / πείθομαι, γέγηθα / γήθομαι тощо. Активний перфект з перехідним значенням з'являється тільки з V ст. до н.е.

Перфект, який, в цілому, представляв лексичний розряд основ на позначення інактивності, фізичного чи психічного стану, не служив для розповіді про минулі події. Лише з III ст. до н.е. він поступово починає перебирати функції аориста. З часом перфект втрачав свою своєрідність і вживався паралельно з аористом як його експресивна заміна.

Як і теперішній час, перфект може заступати майбутній, коли мовець уявляє очікувану подію як таку, що вже відбулась: εἰ με τόξων ἐγκρατῆς αἰσθήσεται, ὄλωλα (Соф. Філ. 75) *якщо він довідається, що я володію луком, я загину;* Ἐὰν ἔτι μίαν μάχην Ῥωμαίους νικήσωμεν, ἀπολώλαμεν (Плут. Пур. 21) *якщо ми отримаємо над римлянами ще одну таку перемогу, то загинемо*.

Перфект зрідка має гномічне вживання: ἡ ἀταξία πολλοὺς ἤδη ἀπολώλεκεν (Ξ. 'Ав. 3, 1, 38) *відсутність дисципліни згубила багатьох; διαβολή τε καὶ ὁ φθόνος, ἃ*

δὴ πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἤρρηκεν (Πλ. Ἄπ. 28 Α) *наклеп і заздорність, які багатьох хороших людей згубили.*

- Σ Перфектне значення може виражатись і перифрастично – за допомогою εἰμί та participium perfecti: ἐγὼ τὸ πρᾶγμα εἰμί τοῦτο δεδρακώς (= δέδρακα) (Λυσ. 1, 34) *я зробив цю справу; οὐκ ἦν* пресβεία πρὸς οὐδένα τότε ἀπεσταλμένη τῶν Ἑλλήνων (Δημ. 21, 109) *тоді не було послане посольство ні до кого з греків.*
- Σ Перфект-презенс міг замінюватись описовою конструкцією у складі дієслова ἔχω та партиципціальних форм: ἐζήλωκα = ζηλώσας ἔχω, τεθαύμακα = ἔχω θαυμάσας: τὸν λόγον σου πάλαι θαυμάσας ἔχω (Πλ. Φαιδρ. 257 С) *я здавна зачудований твоїм вченням.*; τοὺς ἄλλους πάντας ὑπ' ἐωυτῷ εἶχε καταστρεψάμενος ὁ Κροῖσος (Ἦρ. 1, 28) *і всі інші народи покорив* (= тримав у покори) Κрез; τὸν μὲν προτίσας, τὸν δ' ἀτιμάσας ἔχει (Σοф. Ἄντ. 22) *одного шанував* (= шанує), *іншого зневажив* (= зневажає); πολλὰ χρήματα ἔχομεν ἀνηρπακότες (Ξ. Ἄν. 1, 3, 14) *ми маємо чимало награбованих грошей.* Можна припускати, що звідси беруть витoki аналітичні форми перфекта в сучасній новогрецькій мові.
- Σ У Гомера перфектні форми можуть набирати як значення аориста, так й імперфекта: νῦν δ' εἰλήλουθα καὶ αὐτός (ν 257) *ось і він прибув; ὄφρα οἱ αἰμ' ἔτι θερμόν ἀνήροθεν ἐξ ὠτειλῆς (Λ 266) *коли кров ще тепла з рани текла.**

§ 239.6. Давноминулий час (*plusquamperfectum, ὑπερσυντελικός*)

Давноминулий час виражає доконану дію і обмежений у тривалості стан, який існував у минулому внаслідок цієї дії: εἰστήκειν *я стояв*, ἐκεκτῆμην *я володів*, ἐμεμνήμην *я пам'ятав*, ἤδειν *я знав*. Плюсквамперфект відноситься до перфекта, як імперфект до презенса: κατηγορίαὶ ἐγίγντο πολλαὶ τῶν Ἀθηναίων, ἃ παρενενομήκεσαν (Ξ. Ἑλλ. 2, 1, 31) *з'явилось багато звинувачень на афінян за беззаконня; Ἀθηναῖοι ἐς Σικελίαν ἀπέστειλαν Εὐρυμέδοντα καὶ Σοφοκλέα· Πυθόδωρος γὰρ ὁ τρίτος ἤδη προαφίκτο ἐς Σικελίαν (Θ. 4,2) *афіняни послали на Сицилію Еврумедонта і Софокла, третій з посланих, Питодор, уже там перебував.**

- Σ Грецький плюсквамперфект не означає, як у латинській мові, минулу доконану дію, що відбулась раніше іншої минулої дії. Попередню дію в минулому в грецькій мові виражає, як правило, аорист, хоча іноді трапляється їх темпоральний збіг: ἦλθον οἱ Ἰνδοὶ ἐκ τῶν πολεμίων, οὓς ἐπεπόμφει Κῦρος ἐπὶ κατασκοπὴν (Ξ. Кур. 6, 2, 9) *прибули індійці, яких Кір послав на розвідку; ἡ Οἰνὴ οὐσα ἐν μεθορίοις τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας ἐτετείχιστο καὶ αὐτῷ φρουρίῳ οἱ Ἀθηναῖοι ἐχρῶντο (Θ. 2, 18) *Еноя, укріплене* (досл. *раніше зведено укріплене мурами*) *місто на кордоні Аттики й Беотії, слугувала афінянам фортецею.**

- Σ Іноді форми плюсквамперфекта, особливо у Гомера, можуть мати значення аориста або імперфекта: ἀλλ' αὐτως ἀποβάντες ἐκείμεθα νηὸς ἅπαντες (ν 281) *всі ми зійшли з корабля й уляглися на березі; ὡς Τρώων ἀλάλητος ἀνὰ στρατὸν ὄρωρει (Δ 436) такий крик здіймався по війську троянців.*

§ 239.7. Майбутній час третій (*futurum III, μέλλον III*)

Майбутній час третій дійсного способу означає в майбутньому те ж саме, що й перфект у минулому, тобто майбутній стан, який виникне внаслідок певної дії і буде існувати в майбутньому: ἐστήξω *стану і стоятиму*, κεκτήσομαι *здобуду і володітиму*, μεμνήσομαι *запам'ятаю і пам'ятатиму*: ταῦτα ποιούντων ἡμῶν, εὐθὺς ἂν Ἀριαῖος ἀποσταίη, ὥστε φίλος ἡμῖν οὐδεὶς λελείψεται (Ξ. Ἀν. 2, 4, 5) *коли ми так вчинимо, одразу може відступить Аріей, так що не залишиться у нас жодного друга; ἢ πολιτεία τελέως κεκοσμήσεται, ἐὰν αὐτὴν ἐπισκοπῆ φύλαξ ὁ τούτων ἐπιστήμων (Πλ. Πολ. 506 Α) держава остаточно стане досконалою, коли над нею стоятиме захисник, який знається на цих речах.*

- Σ Третій майбутній час іноді вказує, що дія відбувається одразу ж, негайно: φράζει καὶ πεπράξεται (Ἀριστοφ. Πλουτ. 1027) *скажи, і буде зроблено.*
- Σ Мають місце випадки перифрастичного вираження активних форм *futurum III* за допомогою ἔσομαι з *participium perfecti activi*: ἂν ταῦτα εἰδῶμεν καὶ τὰ δέοντα ἔσομεθα ἐγνωκότες καὶ λόγων ματαίων ἀπηλλαγμένοι (Ξ. Ἀν. 2, 4, 5) *якщо ми побачимо і довідаємось про те, що слід, і полишимо марні слова.*

§ 240. Значення часів у кон'юнктиві, оптативі, інфінітиві

Часи у всіх способах, окрім індикатива, в інфінітиві та дієприкметнику не мають власне часового значення, а вказують на вид дії. Ці форми в презенсі означають дію, що триває або повторюється, в аористі – дію, що починається або одномоментну, в перфекті – результативну:

- ✓ кон'юнктив: τί ἔρωμαι; (Πλ. Горγ. 447 С) *що сказати?* ποῖ φύγω; (Ἀριστοφ. Ὀр. 353) *куди втекти?*
- ✓ оптатив: θεοῦ θέλοντος καὶ ἐπὶ ῥιπὸς πλέοις *якщо бог захоче, і на циновці попливеш; ὄλοιτο μὲν μὴ (Εὐр. М. 83) о, щоб він не загинув;*
- ✓ імператив: μηδέποτε δοῦλον ἠδονῆς σεαυτὸν ποίει *ніколи не робися рабом насолоди;*
- ✓ інфінітив: ταῦτα οὐχ ἠδέα ἀκούειν (Δημ. 1, 18) *це неприємно слухати.*

На відміну від сказаного, в незалежних реченнях часи кон'юнктива, оптатива та імператива, в цілому, відносяться до майбутнього: ἴωμεν *ходімо*; ἀκούσωμεν *послухаймо*; ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ γένοιτ' ἂν ποτε καὶ κακός *εὐτύχοι хороша людина ніколи не може стати лихою; λέγε кажи; εἰπέ скажи.*

У підрядних реченнях та в абсолютних конструкціях з інфінітивом способи кон'юнктив, оптатив та інфінітив можуть виражати час, але лише залежно від часу присудка головного речення:

✓ якщо оптатив та інфінітив презенса замінюють індикатив головних часів, то означають теперішню дію: ἡ μήτηρ διηρώτα τὸν Κῦρον πότερον βούλοιο μένειν ἢ ἀπιέναι (Ξ. Κυρ. 1, 3, 15) *мати розпитувала Кіра, чи хоче він залишитись, чи піти*; Σωκράτης ἠγείτο θεοὺς πάντα εἰδέναι (Ξ. Ἀπ. 1, 2, 19) *Сократ вважає, що боги все знають*;

✓ якщо оптатив та інфінітив презенса заступають індикатив історичних часів, то мають значення минулого часу: ἔλεγόν τινες ὅτι κατίδοιεν στρατεύμα (Ξ. Ἀν. 4, 4, 40) *деякі казали, що бачили військо*; οἱ στρατηγοὶ διηγοῦντο ὅτι αὐτοὶ μὲν ἐπὶ τοὺς πολεμίους πλέοιεν (Ξ. Ἑλλ. 1, 7, 5) *стратегі вважали, що вони підпливли до ворогів*;

✓ оптатив та інфінітив аориста позначають теперішню або майбутню дію: Περικλῆς προηγόρευε τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι Ἀρχίδαμος μὲν μοι ξένος εἶη, οὐ μέντοι ἐπὶ κακῶ γε τῆς πόλεως γένοιτο (Θ. 2, 13) *Перікл оголосив афінянам, що Архідам є його гостем і що це не принесе ніякого лиха місту*.

- Σ Футуральний оптатив та інфінітив завжди відносять дію до майбутнього: Κῦρος ἔλεγεν ὅτι ἡ ὁδὸς ἔσοιτο εἰς Βαβυλῶνα (Ξ. Ἀν. 1, 4, 11) *Кір сказав, що дорога проляже у Вавилон*.

§ 241. Значення часів у дієприкметнику

Дієприкметник не має власного часового значення, а виражає відношення дії чи стану, які ним позначаються, до основної дії керуючого дієслова. Ця корелятивність споріднює грецький дієприкметник з латинським, який також має видове та лише відносно-часове значення.

Таким чином, дієприкметник теперішнього часу має значення недоконаного виду і вказує на дію (стан), одночасну з дією (станом) дієслова-присудка:

у теперішньому: πολλοὶ μὲν οὐντες εὐγενεῖς εἰσι κακοί (Εὐρ. Ἑλ. 551) *багато хто, будучи благородного походження, є недостойними*;

у минулому: ἐπτά ἡμέρας μαχόμενοι διετέλεσαν (Ξ. Ἀν. 4, 3, 2) *вони безперервно боролись протягом семи днів*;

у майбутньому: κλαίων ἄψει τῶνδε (Εὐρ. Ἦρ. 270) *хто їх торкнеться, зазнає покарання*.

- Σ Дієприкметник теперішнього часу може виражати й попередню дію, особливо таку, яка повторювалася у минулому, якщо з ним вживаються вирази πρόσθεν, πρότερον, τὸ πρῖν, πρὸ τοῦ, ἐν τῷ πρόσθεν χρόνῳ тощо: οἱ Κυρεῖοι πρόσθεν σὺν ἡμῖν ταττόμενοι νῦν ἀφεστήκασιν (Ξ. Ἀν. 3, 2, 17) *воїни Кіра, які раніше воювали разом з нами, тепер відділилися*.

Дієприкметник аориста має значення доконаного виду і виражає дію, яка передує дії дієслова-присудка:

у теперішньому: δεῖπνείτε· δεῖπνήσαντες δὲ ἀπελαύνετε (Ξ. Κυρ. 3, 1, 37) *обідайте, пообідавши ж, вирушайте*;

у минулому: ἐπιπεσὼν τῇ Φαρναβάζου στρατοπεδείᾳ τῆς μὲν προφυλακῆς αὐτοῦ Μισῶν ὄντων πολλοὶ ἔπεσον (Ξ. Ἑλλ. 4, 1, 24) *коли він напав на військо Фарнабаза, багато загинуло сторожі з лідійців*;

у майбутньому: ἀσκήσαντες ἐπιθησόμεθα τοῖς πολιτικοῖς (Πλ. Γοργ. 527 D) *набувши досвіду, візьмемся за політичні (справи).*

Дієприкметник перфекта зберігає характерне для цього часу значення результативного виду і означає минулу дію, наслідки якої спів-існують протягом дії дієслова-присудка: εἶπω τι τῶν εἰωθότων, ὧ δέσποτα; (Ἀριστοφ. Β. 1) *чи скажу щось зі звичного, пане? ої Ἕλληνες διαβεβηκότες ἀπείχον τῆς χαράδρας ὅσον οκτῶ σταδίου* (Ξ. Ἄν. 3, 4, 3) *переправившись, греки опинились на відстані восьми стадій від ущелини.*

Дієприкметник майбутнього часу відносить дію до передбачуваного або наперед визначеного майбутнього;

Див. с 385 у філософів після дієслів руху заступає підрядні речення мети: καὶ οὐ τοῦτο λέξων ἔρχομαι (Ξ. Ἄγ. 2,7) *я прийду не це сказати; ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς σε ἐπαναθεασόμενος ἦα* (Ξ. Κυρ. 5,4,10) *клянуся богами: я прийшов тебе знову побачити.*

- Σ Контекстуально значення мети може набувати і дієприкметник теперішнього часу: διεδίδου καὶ διέπεμπε διδόντας (Ἄν. 4, 5, 8) *він роздавав (іжу) і посилає людей для роздачі.*

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ, 1, 97

Ἦγούμενοι δὲ αὐτονόμων τὸ πρῶτον τῶν ξυμμάχων καὶ ἀπὸ κοινῶν ξυνόδων βουλευόντων τοσάδε ἐπήλθον πολέμῳ τε καὶ διαχειρίσει πραγμάτων μεταξὺ τοῦδε τοῦ πολέμου καὶ τοῦ Μηδικοῦ, ἃ ἐγένετο πρὸς τε τὸν βάρβαρον αὐτοῖς καὶ πρὸς τοὺς σφετέρους ξυμμάχους νεωτερίζοντας καὶ Πελοποννησίων τοὺς αἰεὶ προστυγχάνοντας ἐν ἐκάστῳ. Ἐγραψα δὲ αὐτὰ καὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ λόγου ἐποίησάμην διὰ τόδε, ὅτι τοῖς πρὸ ἐμοῦ ἅπασιν ἐκλιπές τοῦτο ἦν τὸ χωρίον καὶ ἦ τὰ πρὸ τῶν Μηδικῶν Ἑλληνικὰ ξυνετίθεσαν ἢ αὐτὰ τὰ Μηδικὰ. τούτων δὲ ὅσπερ καὶ ἤψατο ἐν τῇ Ἀττικῇ ξυγγραφῇ Ἑλληνικὸς, βραχέως τε καὶ τοῖς χρόνοις οὐκ ἀκριβῶς ἐπεμνήσθη· ἅμα δὲ καὶ τῆς ἀρχῆς ἀπόδειξιν ἔχει τῆς τῶν Ἀθηναίων ἐν οἷῳ τρόπῳ κατέστη.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ, ς, 4,19-21

Οἱ δὲ Θηβαῖοι εὐθὺς μὲν μετὰ τὴν μάχην ἐπεμψαν εἰς Ἀθήνας ἄγγελον ἐστεφανωμένον, καὶ ἅμα μὲν τῆς νίκης τὸ μέγεθος ἔφραζον, ἅμα δὲ βοηθεῖν ἐκέλευον, λέγοντες ὡς νῦν ἔξειη Λακεδαιμονίους πάντων, ὧν ἐπεποιήκεσαν αὐτοὺς τιμωρήσασθαι. τῶν δὲ Ἀθηναίων ἡ βουλή ἐτύγχανεν ἐν ἀκροπόλει καθημένη. ἐπεὶ δ' ἤκουσαν τὸ γεγενημένον, ὅτι μὲν σφόδρα ἠνιάθησαν πᾶσι δῆλον ἐγένετο· οὔτε γὰρ ἐπὶ ξένια τὸν κῆρυκα ἐκάλεσαν, περὶ τε τῆς βοηθείας οὐδὲν ἀπεκρίναντο. καὶ Ἀθήνηθεν μὲν οὕτως ἀπήλθεν ὁ κῆρυξ. πρὸς μέντοι Ἰάσονα, σύμμαχον ὄντα, ἐπεμπον σπουδῇ οἱ Θηβαῖοι, κελεύοντες βοηθεῖν, διαλογιζόμενοι πῆ τὸ μέλλον ἀποβήσοιτο. ὁ δ' εὐθὺς τριήρεις μὲν ἐπλήρου, ὡς βοηθήσων κατὰ θάλατταν, συλλαβῶν δὲ τό τε ξενικὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἵππεας, καίπερ ἀκηρύκτῳ πολέμῳ τῶν Φωκέων χρωμένων, πεζῇ

διεπορεύθη εἰς Βοιωτίαν, ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων πρότερον ὄφθεις ἢ ἀγγελθεὶς ὅτι πορεύοιτο.

§ 242. Спосіб дієслова (*modus, ἔγκλισις*)

Термін ἔγκλισις для позначення категорії способу запровадив Арістарх Самофракійський (217–145 рр. до н.е.). Аполлоній Дискол користувався назвою διάθεσις, яка згодом перейшла на позначення стану.

Грецькі граматики розглядали поняття способу як вияв ставлення мовця до дії у плані її реальності, бажаності, можливості або необхідності.

§ 242.1. Дійсний спосіб (*indicativus, ὀριστική*)

Дійсний спосіб служить для визначення дії, буття, стану як об'єктивно існуючих. Діонісій Фракієць і Аполлоній Дискол використовували термін ὀριστική (від ὀρίζω *визначати, встановлювати*), вкладаючи в це поняття конкретно визначеної реальності, констатацію факту буття.

Система індикатива охоплює лексичні показники двох рівнів:

- 1) первісного, співмірного з латинським і українським дійсним способом;
- 2) похідного, який обмежується індикативом історичних часів з модальними частками ἄν та εἴθε, для вираження неіснуючої можливості та нездійсненого бажання.

Первісне значення індикатива

Індикатив за своїм основним значенням – це спосіб дійсності (*modus realis*):

- ✓ індикатив у сполученні з микроῦ, ὀλίγου (δεῖν) *майже, мало що* обмежує значення дії: τὸ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ὑπομνήσκειν μικροῦ δεῖν ὁμοίον ἐστὶ τῷ ὀνειδίσειν (Дгм. 18, 269) *нагадування про власне благодійництво майже тотожне докорянняю; ὀλίγου ἐμαυτῷ ἐπελαθόμενῃ* (Пл. 'Ап. 17 А) *я ледве не забуду*.
- ✓ поєднання індикатива презенса або імперфекта δεῖ / εἴδει *належить / належало(б), χρή / χρῆν треба / треба було, προσήκει / προσήκει годиться / годилося(б), ἔξεστι / ἐξῆν можна / можна(б) було*, а також форми ἐστί / ἦν та прикметників (включаючи дієслівні) середнього роду з інфінітивом служать для вираження можливості, необхідності, етичних зобов'язань: *εἴδει τὰ ἐνέχειρα τότε λαβεῖν* (Е. 'Ав. 7, 6, 28) *слід було б тоді взяти; σμικρά γε καὶ οὐκ ἄξια ἦν λέγειν* (Пл. Файдр. 267 D) *мізерним і невартим уваги було б казати; ἄρχειν δὲ μηδενὶ προσήκειν, ὅς οὐ κρείττων ἐστὶ τῶν ἀρχομένων* (Плут. 'Ап. 172 E) *не годиться ставати правителем тому, хто не є сильнішим своїх підданців*.

Аналогічне значення має сполучення імперфекта дієслова βούλομαι з інфінітивом: *ἐβουλόμην μὲν οὖν καὶ τὴν βουλήν καὶ τὰς ἐκκλησίας ὀρθῶς διοικεῖσθαι καὶ τοὺς νόμους ἰσχύειν* (Аісхив. 3, 2) *я хотів би, щоб рада і народні збори працювали як слід, а закони мали силу*.

Вторинне значення індикатива

Дійсний спосіб історичних часів з часткою ἄν означає:

✓ недійсну дію або нереальну можливість (indicativus irrealis) у минулому: ἔνθα δὴ ἔγνω ἄν τις ὅσον ἄξιον εἶναι τὸ φιλεῖσθαι ἄρχοντα (Ξ. Κυρ. 7,1,38) *modi xтось зрозумів би, в якій мірі варто любити правителя;*

✓ можливість у минулому (indicativus potentialis): τότε ὁπὲ ἦν καὶ τὰς χεῖρας οὐκ ἄν καθεώρων (Ξ. Ἑλλ. 1, 7, 7) *modi було так пізно, що вони й (власних) рук не могли побачити;*

✓ невизначене повторення (поновлення, ἐπανάληψις) дії в минулому (indicativus iterativus): διηρώτων ἄν αὐτοῦς (Πλ. Ἄπ. 22 Β) *я розпитував їх; ὁπότε προβλέψειε τινας, εἶπεν ἄν (Ξ. Κυρ. 7, 1, 10) *коли б він уважно поглянув на передніх, сказав би.**

Індикатив імперфекта й аориста з частками εἴθε, εἰ γάρ виражає нездійснене або нездійсненне бажання (відповідає лат. imperfectum і plusquamperfectum з utinam): εἴθ' ἦσθα δυνατός, ὅσον πρόθυμος εἶ (Εὐρ. Ἦρ. 731) *о, якщо б ти був могутнім настільки, наскільки є хоробрим.*

Бажання, яке об'єктивно вважається неможливим для здійснення, можна висловити описово за допомогою ὄφελον (εἴθ' ὄφελον, εἰ γὰρ ὄφελον) з інфінітивом презенса або аориста: εἴθ' ὄφελες τότε εὐθέως λιπεῖν βίον (Εὐρ. Ἐλ. 388) *о, коли б ти modi одразу полишила життя; εἰ γὰρ ὄφελον οἰοί τε εἶναι οἱ πολλοὶ τὰ μέγιστα κακὰ ἐξεργάζεσθαι (Πл. Крит. 44 D) *о якщо б більшість людей, які спроможні були заподіювати найбільші лиха див. с. 388 у філ..**

§ 242.2. Умовний спосіб (coniunctivus, ὑποτακτική)

Назва умовного способу ὑποτακτική (від ὑποτάττω *підпорядковувати*) свідчить, що античні граматисти розуміли його як синтаксичну категорію, семантика якого залежить від сполучників і синтаксичної функції.

З позиції синтаксису в системі кон'юнктива можна виділити умовний спосіб переважно незалежних суджень або головних речень (волонтативний і деліберативний) та проспективний кон'юнктив як граматикалізований спосіб присудка підрядних речень.

Для вираження волевиявлення служать:

✓ кон'юнктив заохочення (coniunctivus hortativus) виражає запрошення, спонукання до дії, ввічливий наказ; заперечення при ньому μή та похідні заперечні слова. Цей вид кон'юнктива може виступати лише в 1-й особі однини або множини: ἴωμεν καὶ ἀκούσωμεν τοῦ ἀνδρός (Πл. Прот. 319 Α) *ходімо і послушаємо чоловіка.*

Σ Часто для підсилення заохочення додаються слова ἄγε, ἴθι, φέρε; φέρε δὴ καὶ τὰς μαρτυρίας ὑμῖν ἀναγνώ (Δημ. 18, 267) *дай-но я зачитаю вам свідoctва.*

✓ кон'юнктив заборони (coniunctivus prohibitivus) ставиться в другій і третій особі однини та множини презенса або аориста із запереченням μή; він вживається замість імператива: μηδενὶ συμφορὰν ὄνειδίζης (Ἰσ. 1, 29) *не зневажай нікого в не-*

часті; ἀλλ' οὖν προμηΰσης γε τοῦτο μηδεΐ (Σοφ. Ἄντ. 84) *нікому не розповідай про це*.

Кон'юнктив на позначення вагання, сумніву (coniunctivus dubitativus, або deliberativus) ставиться в запитаннях, що виражають нерішучість, роздуми мовця. Здебільшого вживається в 1-й особі однини і множини, часто в сполученні з словами βούλει, βούλεσθε. Заперечення – μή. Τί ἔρωμαι; (Пл. Горγ. 447 С) *що мені скажати?* βούλεσθε συνέδριον κατασκευάσωμεν; (Пл. Прот. 317 D) *чи не укріпити нам раду?*

- Σ Замість деліберативного кон'юнктива зустрічається близький до нього індикатив майбутнього часу з емфатичним запереченням οὐ μή: τοὺς πονηροὺς οὐ μή ποτε βελτίους ποιήσετε (Αἰσχιν. 3,177) *чи лихих колись кращими зробите?*

Див. у філос.

Проспективний кон'юнктив означає очікувану дію; в Гомера вживається з часткою ἄν (або епічною κέν) чи без неї замість майбутнього часу: οὐ γάρ πω τοίους ἴδων ἀνέρας οὐδὲ ἴδωμαι (Όμ. Ἴλ. Α, 262) *чи я ж не побачив ані не побачу таких мужів*; νῦν δ' ἄν πολλὰ πάθῃσι (Όμ. Ἴλ. X, 503) *зараз багато потерплю*.

- Σ Морфологічна подібність і лексико-семантична спорідненість саме проспективного кон'юнктива з майбутнім часом дає підстави пов'язувати виникнення форм сигматичного футурума з парадигми кон'юнктива аориста.
- Σ В аттичному діалекті проспективний кон'юнктив з часткою ἄν майже виключно зустрічається в підрядних реченнях.

§ 242.3. Бажальний спосіб (optativus, εὐκτική)

Визначення цього способу, названого εὐκτική (від εὐχομαι *просити, бажати*), належить Діонісію Фракійцю, який уперше розмежував дві основні його функції: вираження бажання і можливості.

Оптатив означає бажання, яке відноситься до теперішнього або майбутнього і суб'єктивно вважається здійсненням. При ньому часто зустрічаються службові частки εἴθε, εἰ γάρ (у поетів інколи виступає ὥς); він послуговується запереченням μή: ὦ παῖ, γένοιο πατρός εὐτυχέστερος (Σοф. Αἰ. 550) *о дитя, коли б ти був щасливішим за батька*; εἴθε μή ποτε γνοίης ὅς εἰ (Σοф. Οἰδ.Т. 1068) *о, якщо б ти ніколи не довідався, хто ти є*; εἰ γάρ γενοίμην, τέκνον, ἀντί σου νεκρός (Еὐр. Ἴпп. 1140) *якщо б я, дитя, помер замість тебе*; ὥς ἀπόλοιτο καὶ ἄλλος, ὅστις τοιαῦτά γε ῥέζοι (Όμ. Όδ. α, 47) *щоб загинув і інший, який це вчинив*.

Оптатив з часткою ἄν виражає можливість, спроможність виконання дії в теперішньому або майбутньому: ὁ ἀγαθός ἀνὴρ γένοιτ' ἄν ποτε καὶ κακός (Пл. Прот. 345 В) *хороша людина може колись стати і лихою*; σὺ μὲν τὰδ ἄν προύχοιο (Σοф. Ἄντ. 80) *ти можеш обрати таке*.

- Σ Οπταтив з *ἄν* у формі 2-ї особи вживається для пом'якшення наказу замість імператива: *χωροῖς ἄν εἴσω* (Σοφ. Ἦλ. 1491) *можеш ти геть*. Інколи використовується для послаблення категоричності індикатива: *οὐκοῦν ἢ ῥητορικῆ δημηγορία ἄν εἶη* (= *ἐστί*) (Πλ. Горγ. 455 В) *хіба риторика не могла б бути наставницею народу*; *λέγοις ἄν τὴν δέησιν* (Πл. Пар. 126 А) *ти сказав би про потребу*.
- Σ У Гомера й Геродота через оптатив з *ἄν* іноді висловлюється припущення, яке відноситься до минулого (замість індикатива історичних часів з *ἄν*). Це пояснюється тим, що первісно оптатив виражав як реальну, так і нереальну можливість: *καὶ νύ κεν ἔνθ' ἀπόλοιο ἄναξ ἀνδρῶν Αἰνείας* (Όμ. Ἦл. Ε, 311) *і загинув би вождь мужів Еней*; *εἴησαν δ' ἄν οὔτοι Κρήτες* (Нр. 1, 2) *це могли б бути критяни*.
- Σ У поезії оптатив можливості іноді виступає без *ἄν*: *Ζεῦ, δύνασίν τις ἀνδρῶν ὑπερβασία κατέσχοι* (Σοφ. Ἄντ. 605) *о Зевсе, хто з людей міг би здолати насильство злочинним шляхом*; *ἀλλ' ὑτέρτολμον ἀνδρὸς φρόνημα τίς λέγοι*; (Αἰσχ. Χ. 587) *хто міг би описати зухвалий намір людини?*
- Σ Оптатив можливості без *ἄν* може виступати в риторичних запитаннях: *τί τῆ ἀληθεία αἰσχίον καὶ κάκιον εἶη σωφροσύνης*; (= *οὐδέν εἶη αἰσχίον*) (Πл. Горγ. 492 В) *що було б ганебнішим і гіршим для істини, ніж поміркованість*.

§ 242.4. Наказовий спосіб (*imperativus, προστακτική*)

Вживання наказового способу, який позначався започаткованим Діонісієм Фракієм терміном *προστακτική* (від *προσάττω* *наказувати*), нічим не різнилося в латинській та українській мовах. Заперечення – *μή*.

Імператив аориста вказує на конкретну ситуацію для волевиявлення і виражає переважно наказ; заборону здебільшого висловлюють через кон'юнктив аориста, але допускається і перший варіант: *μηδεὶς ὑμῶν προσδοκησάτω ἄλλως* (Πл. Ἄп. 17 С) *ніхто з вас нехай не очікує інакше*.

- Σ Інколи через імператив дається дозвіл, виражається згода чи схвалення: *εἰ ἀληθῆ, σῶζου* (Δημ. 19,82) *якщо це правда, рятуйся*; *ἔθελω σοι ζυγῶρησαι καὶ ἔστω οὕτως* (Πл. Крит. 49 С) *хочу погодитися з тобою, і нехай так буде*.
- Σ У койне наказ також виражається майбутнім часом, особливо часто – в формі 2-ї особи однини чи множини: *οὐ φονεύσεις* (Κατὰ Μαθθ. 5, 21) *не вбивай*.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ, 142

Ἔβουλει οὖν ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν πάλιν ἐξ ἀρχῆς ἐπανέλθωμεν, ἔάν τι ἡμῖν ἐπανιούσιν ἄλλοιον φανῆ; πάντων μὲν οὖν βούλομαι. οὐκοῦν ἐν εἰ ἔστι, φαμέν, τὰ συμβαίνοντα περὶ αὐτοῦ, ποῖά ποτε τυγχάνει ὄντα, διομολογητέα ταῦτα· οὐχ οὕτω; ναί. ὄρα δὴ ἐξ ἀρχῆς. ἐν εἰ ἔστιν, ἄρα οἷόν τε αὐτὸ εἶναι μὲν, οὐσίας δὲ μὴ μετέχειν; οὐχ οἷόν τε. οὐκοῦν καὶ ἢ οὐσία τοῦ ἐνὸς εἶη ἄν οὐ ταῦτόν οὐσα τῷ ἐνί. οὐ γὰρ ἄν ἐκεῖνη ἦν ἐκείνου

οὐσία, οὐδ' ἂν ἐκεῖνο τὸ ἔν ἐκείνης μετέχειν, ἀλλ' ὅμοιον ἂν λέγειν ἔν τε εἶναι καὶ ἔν ἔν. νῦν δὲ οὐχ αὕτη ἐστὶν ἡ ὑπόθεσις, εἰ ἔν ἔν, τί χρὴ ξυμβαίνειν, ἀλλ' εἰ ἔν ἔστιν· οὐχ οὕτω; ἴ πάνυ μὲν οὖν. ἴ οὐκοῦν ὡς ἄλλο τι σημαῖνον τὸ ἔστι τοῦ ἔν; ἴ ἀνάγκη. ἴ ἀρα οὖν ἄλλο ἢ ὅτι οὐσίας μετέχει τὸ ἔν, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ λεγόμενον, ἐπειδὴν τις συλλήβδην εἶπη ὅτι ἔν ἔστιν; ἴ πάνυ γε. ἴ πάλιν δὴ λέγωμεν, ἔν εἰ ἔστι, τί συμβήσεται. σκόπει οὖν, εἰ οὐκ ἀνάγκη ταύτην τὴν ὑπόθεσιν τοιοῦτον ὄν τὸ ἔν σημαίνειν, οἷον μέρη ἔχειν. ἴ πῶς; ἴ ὠδέ· εἰ τὸ ἔστι τοῦ ἐνὸς ὄντος λέγεται καὶ τὸ ἔν τοῦ ὄντος ἐνός, ἔστι δὲ οὐ τὸ αὐτὸ ἢ τε οὐσία καὶ τὸ ἔν, τοῦ αὐτοῦ δὲ ἐκείνου, οὐ ὑπεθέμεθα, τοῦ ἐνὸς ὄντος, ἀρα οὐκ ἀνάγκη τὸ ὅλον ἔν ὄν εἶναι αὐτό.'

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ, 9, 11, 18, 20

ἴστανται δὲ καὶ ποδοστράβαι ταῖς ἐλάφοις ἐν τοῖς ὄρεσι περὶ τοὺς λειμῶνας καὶ τὰ ρεῖθρα καὶ τὰς νάπας ἐν ταῖς διόδοις καὶ τοῖς ἔργοις πρὸς ὅ, τι ἂν προσίη. χρὴ δὲ εἶναι τὰς ποδοστράβας σμίλακος πεπλεγμένας, μὴ περιφλοῖους, ἵνα μὴ σήπωνται, τὰς δὲ στεφάνιας εὐκύκλους ἐχούσας, καὶ τοὺς ἤλους ἐναλλάξ σιδηροῦς τε καὶ ξυλίνους ἐγκαταπεπλεγμένους ἐν τῷ πλοκάνῳ· μείζους δὲ τοὺς σιδηροῦς, ὅπως ἂν οἱ μὲν ξυλῖνοι ὑπέικωσι τῷ ποδί, οἱ δὲ πιέζωσι...ἐπειδὴν δὲ εὖρη ἀνεστραμμένοι τὴν ποδοστράβην, μεταθεῖν ἐπιλύσαντα τὰς κύνας καὶ ἐπικελεύσαντα κατὰ τὸν ὄλκον τοῦ ξύλου, σκοπούμενοι ὅποι ἂν φέρηται...ἀλίσκονται δὲ καὶ ἄνευ ποδοστράβης διωκόμεναι, ὅταν ἦ ἡ ὥρα θερίνη· ἀπαγορεύουσι γὰρ σφόδρα, ὥστε ἐστῶσαι ἀκοντίζονται.

§ 243. Стан дієслова (*genus, διάθεσις*)

В античних граматистів не було однастайності в назві категорії стану; вони послуговувались термінами γένος, διάθεσις, з яких останній міг означати і спосіб.

Припускають, що поняття стану грецькі античні мовознавці пов'язували з лексичним значенням дієслова, надаючи цій категорії семантично-синтаксичної опосередкованості.

§ 243.1. Активний стан (*activum, ἐνεργητική*)

Грецькі граматисти для позначення активного стану вживали терміни ἐνέργεια дія та δραστήριος діяльність, активність. Найчіткішою в цьому є позиція Аполлонія Дискола, який відносив до активного стану перехідні дієслова (μεταβατικά), що виражають дію або стан суб'єкта, спрямовані на об'єкт.

Дієслова активного стану подають підмет як виконавця, суб'єкта дії. Серед них розрізняють перехідні (μεταβατικά) і неперехідні (ἀμετάβατα) дієслова. Перехідні дієслова скеровують дію на відмінний від суб'єкта об'єкт, який завжди виступає в знахідному відмінку.

Неперехідні дієслова виражають дію, яка пов'язана з об'єктом у непрямому відмінку або через прийменникове керування. Дія неперехідного дієслова може обмежуватись на суб'єктові (т. зв. нейтральні, οὐδέτερα) дієслова: ζῶ *живу*, πάσχω *терплю*.

Численні дієслова в активному стані можуть мати поряд з перехідним значенням також і неперехідне (подібно як у латинській і українській мовах):

- ✓ ἔχω τι мати щось – ἔχω матись, перебувати;
- ✓ ἄγω τινά, τι вести когось, щось – ἄγω йти;
- ✓ ἀπαγορεύω τινί τι відмовляти комусь у чомусь – ἀπαγορεύω втомлюватись, припиняти;
- ✓ ἐκλείπω τι полишати щось – ἐκλείπω припиняти;
- ✓ τελευτάω τι завершувати щось – τελευτάω помирати.

Деякі перехідні дієслова розглядаються як неперехідні, коли отримують префікс. Наприклад:

- ✓ βάλλω *кидати*, будучи складеним з префіксами, набуває неперехідного значення: ἐμβάλλω, εἰσβάλλω *нападати*, συμβάλλω *з'єднувати*;
- ✓ ἀνίημι *відпускати, послабляти*: ἕως τὸ πῆμα τῆς νόσου ἀνῆ (Σοφ. Φιλ. 764) *допоки не припиниться страждання через хворобу*; μὴ ἀνίετε τιμώντες (Πл. Ром. 741 А) *не припиняйте вшановувати*;
- ✓ ἐνδίδωμι *уступати*: οὐκ ἐνέδοσαν οἱ Μενδαῖοι (Θ. 4, 129) *мендійці не уступили*;
- ✓ ἐπιδίδωμι *розвиватись*: εἰς εὐδαιμονίαν ἐπέδωκεν ἡ πόλις (Ἰο. 3, 32) *держава прагне до щастя*;

✓ ἐπιμείγνυμι *змішуватись*: οὐδ' ἐπεμείγνυσαν ἀδεῶς ἀλλήλοις οὔτε κατὰ γῆν οὔτε διὰ θαλάσσης (Θ. 1,2) *вони не контактували одні з одними ані на суші, ані на морі*.

Трапляється навпаки, коли деякі неперехідні дієслова сприймаються як перехідні:

✓ μένω τι *очікувати*: οἱ πελτασταὶ οὐκ ἔμειναν τοὺς ὀπλίτας (Ξ. 'Αν. 4, 4, 20) *пелтасти не дочекались голітів*;

✓ ὄμνυμι *присягати, закликати у свідки*: ὄμνυμι θεοὺς καὶ θεάς (Ξ. 'Αν. 6, 6, 17) *присягаюсь богами й богинями*.

Велика кількість неперехідних дієслів, головним чином тих, що означають рух, з префіксами стають перехідними. Найяскравішими в цьому відношенні виступають дієслова, складені з κατὰ, які означають загибель, знищення, що виникає внаслідок дії, визначеної цим простим дієсловом: κατακυβεύω *програвати в кості* (κυβεύω *грати в кості*), καθιππέω *осилити кіннотою*.

Деякі перехідні дієслова у формі аориста та перфекта других мають неперехідне значення: ἵστημι (ἔστηκα *я поставив*, ἔστην *я став*), δύνω (δέδυκα *я занурих*– ἔδυν *я потонув*), φύω (πέφυκα *я створив*– ἔφυον *я народився*), ἔσβεσα *я згасив*– ἔσβην *я погас*), ἀπόλλυμι (ἀπόλωλα *я загинув*) тощо. (Див. Додаток 2.1).

§ 243.2. Медіальний стан (*medium, μέση*)

Античні граматисти розглядали медіальний стан як проміжний між активним та пасивним і відносили до нього дієслова, які не мали форм з протилежним становим значенням (μέσα ῥήματα). На позначення таких дієслів, що випадали із системи опозиції актив – пасив, співіснували терміни: μεσότης, μέση, ἐπίμεσος.

Медіальний стан означає дію, безпосередньо чи опосередковано скеровану на суб'єкт. Розрізняють такі види медіа:

✓ безпосередньо зворотний (*medium directum, μέση εὐθεία*), якщо суб'єкт є одночасно і об'єктом своєї дії. Він рівнозначний відповідному дієслову в активі з прямим додатком, вираженим зворотним займенником: λούομαι *миюсь* = λούω ἑμαυτόν *мию самого себе*, χρίομαι *намащуюсь* = χρίω ἑμαυτόν, γυμνάζομαι = γυμνάζω ἑμαυτόν, ὀπλίζομαι = ὀπλίζω ἑμαυτόν: οἱ μὲν γυμνασάμενοι καὶ λουσάμενοι, οἱ δὲ καὶ χρισάμενοι παρήλθον ἐπὶ δέϊπνον (Ξ. Συμ. 1, 7) *одні, повправлявшись і помившись, інші – так і намащеними прибули на обід*.

Σ Інколи для уточнення того, що дієслово вживається в безпосередньо зворотному значенні, додається зворотний займенник: ἑαυτὸν ἀποκρύπτεται ὁ ποιητής (Πλ.) *творець приховує себе*.

✓ медій взаємності (*medium reciprocum, μέση ἀλλοπαθής*) вказує, що два або більше підмети скеровують дію один на одного. За значенням він відповідає дієслову в активному стані з додатком – взаємним займенником: φιλοῦνται (φιλοῦσιν ἀλλήλους) *вони люблять один одного*, τύπτονται (τύπτουσι ἀλλήλους) *вони б'ються*:

λοιδορείσθαι δ' οὐ πρέπει ἄνδρας ποιητάς, ὥσπερ ἄρτοπώλιδας (Ἀριστοφ. Β. 857) *по-
етам не годиться свариться як продавцям винічки.*

Σ *Инколи медій означає страждання чи терпіння суб'єкта: τί δρᾶς, ἦν τις σέ
τύπτῃ; τύπτομαι (Ἀριστοφ. Ν. 494) що ти чиниши, коли хтось тебе б'є?
Зношу побої.*

✓ *опосередковано зворотний (medium commodi, μεσή περιποιητικός) означає,
що суб'єкт діє для себе, у своїх інтересах. Такі дієслова рівнозначні фразі, яка
складається з відповідного дієслова в активі й зворотного займенника у даваль-
ному відмінку з прийменником або без нього: αἰτοῦμαι τι (= αἰτῶ τι ἑμαυτῶ)
прошу для себе; εὐρίσκομαι ἀγαθόν τι (= εὐρίσκω ἑμαυτῶ ἀγαθόν τι) набуваю со-
бі добра; πορίζομαι (= πορίζω τι ἑμαυτῶ) постачаю собі; συλλέγομαι (= συλλέγω
τι ἑμαυτῶ) збираю для себе; ἀπωθοῦμαι τινα (= ἀπωθῶ τινά ἀπ' ἑμαυτοῦ) відштов-
хую когось від себе: τοὺς ἀγράφους νόμους οὐχ οἱ ἄνθρωποι ἔθεντο, ἀλλ' οἱ θεοὶ
ἔθεσαν τοῖς ἀνθρώποις (Ξ. Ἀπομ. 4, 4, 19) неписані закони встановили для себе
не люди, але боги дали їх людям.*

Σ *Потрібно розрізняти ἄρχομαι τινος починаю щось і ἄρχω τινός починаю пе-
ришим щось: ἐπειδὴ πρεσβύτερός εἰμι Κύρου, εἰκὸς ἄρχειν με λόγου (Ξ. Кур.
6,1,6) коли я старший за Кіра, то, природно, я розпочинаю мову першим;
Ξενοφῶν τοῦ λόγου ἤρχετο ὧδε (Ξ. Ἀν. 3, 2, 7) Ксенофонт почав мову так.*

Σ *Трапляється, що опосередковано зворотний медій у множині відповідає акти-
ву з давальним відмінком взаємного займенника, що свідчить про взаємну
користь для всіх суб'єктів: τὴν οὐσίαν ἐνείμαντο (= ἐνεϊμαν ἀλλήλοισ) (Λυσ.
32, 4) вони поділили майно.*

✓ *медій динамічний (medium dynamicum) означає, що суб'єкт виконує дію з
більшим напруженням, докладаючи більше зусиль: παρέχομαι (= παρέχω ἐξ
ἑμαυτοῦ) постачаю із власних засобів, ἀποφαίνομαι γνώμην (= ἀποφαίνω γνώμην ἐξ
ἑμαυτοῦ) висловлюю свою думку, σκοποῦμαι
(= σκοπῶ ἀκριβῶς, ἐξατάξω) розглядаю, досліджую: οἱ μὲν φασι βασιλέα κελεύσαι
τινα ἐπιφάξαι αὐτὸν Κύρω, οἱ δὲ αὐτὸν ἐπιφάξασθαι σπασάμενον τὸν ἀκινάκην (Ξ.
Ἀν. 1, 8, 29) і одні кажуть, що цар наказав комусь убити його біля Кіра, інші – що
той себе сам убив, витягнувши кинджал.*

Зворотні дієслова, які не мають форми активного стану, але натомість мають ві-
дносно активне значення своїх медіальних форм, називаються відкладними
(deponentia medii, μέσα ἀποθετικά): ἔρχομαι іду, ἀκροῶμαι слухаю, αἰσθάνομαι відчу-
ваю, πυνθάνομαι довідуюсь, κείμεν лежу, καθίζομαι сиджу тощо. Особливо багато
їх серед медіально-динамічних дієслів та медія взаємності.

§ 243.3. Пасивний стан (passivum, παθητική)

Поняття пасивного стану в грецькій мові бере витоки від стоїчних ὑπτα κατηγορήματα, під якими розумілись предикати пасивної конструкції, та від аристотелівської категорії πάσχειν *терпіти, страждати*. Діонісій Фракієць на позначення пасивного стану вживав термін πάθος; створений Аполлонієм Дисколом термін παθητική згодом закріпився в античній мовознавчій науці.

Дієслово в пасивному стані вказує, що підмет є об'єктом дії, зазнає впливу іншої дії або речі. Логічний підмет або дійсний суб'єкт дії виражається здебільшого родовим відмінком з прийменником ὑπό (рідше ἐκ, παρά, πρός), якщо він називає особу, або в давальному відмінку, якщо означає предмет: ὁμολογείται πρὸς πάντων κράτιστος (Ξ. Ἀν. 1, 9, 20) *всі вважають його найкращим*; θανῶν καὶ ζῶν ὁμοίως ἐκ ἐμοῦ τιμῆσεται (Σοφ. Ἀντ. 210) *чи мертвий, чи живий – однаково мною шануватиметься*; ὁμολογείται γε παρὰ πάντων μέγας θεὸς εἶναι (Πλ. Συμ. 202 В) *усіма визнається, що бог є великим*.

Діюча особа ставиться звичайно в давальному відмінку при пасивному перфекті, плюсквамперфекті, майбутньому третьому, при віддієслівних прикметниках: ταῦτα Θεμιστογόενει τῷ Συρακοσίῳ γέγραπται (Ξ. Ἑλλ. 3, 1, 2) *це було написано Фемістогеном Сиракузем*.

На відміну від латинської і української мов, пасивні форми утворюють не лише активні перехідні дієслова, але й ті, що сполучаються з родовим і давальним відмінками:

- ✓ ἄρχω τινός *паную над кимось* – ἄρχομαι ὑπό τινος *панують наді мною*;
- ✓ ἀμελέω (καταφρονέω) τινος, τί *зневажаю когось, щось* – ἀμελέομαι (καταφρονέομαι) ὑπό τινος *мене зневажають*;
- ✓ πιστεύω τινί *довіряю комусь* – πιστεύομαι *мені вірять*;
- ✓ φθονῶ τινι *зздрюю комусь* – φθονέομαι *мені зздрять*;
- ✓ ἀπειλῶ τινι *загрожую комусь* – ἀπειλλέομαι *мені загрожують*;
- ✓ ἐπιβουλεύω τινί *замишляю проти когось* – ἐπιβουλεύομαι *проти мене інтригують*: ἡμεῖς ὑπ' Ἀθηναίων ἐπιβουλεύομεθα (Θ. 1, 82) *афіняни проти нас мають злі наміри*.

Деякі перехідні дієслова мають відповідниками їх пасивного стану інші неперехідні дієслова в активному стані:

- ✓ διώκω τινά *звинувачувати когось* – φεύγω *бути звинуваченим*: δέομαι κοινούς εἶναι τῷ τε διώκοντι καὶ τῷ φευγοντι (Λυσ. 15, 1) *я вимагаю, щоб були однакові покарання: і для обвинувача, і для звинуваченого*;
- ✓ ἀγαθόν (κακόν) τι ποιέω (δράω) *робити добро (зло)* – ἀγαθόν (κακόν) τι πάσχω *зазнавати добра (зла)*: οὐ πάσχοντες εἶ, ἀλλὰ δρῶντες εἶ κτώμεθα τοὺς φίλους (Θ. 2, 40) *не отримуємо добро, але роблячи його, ми здобуємо друзів*;
- ✓ εἶ (κακῶς) τινα, ἀγαθόν (κακόν) τι λέγω *добре (погано) говорити про когось, щось* – εἶ (κακῶς) τινα, ἀγαθόν (κακόν) τι ἀκούω *про когось, щось добре (погане) чути*: παρ' ἡμᾶς αὐτοῦς ἐστί καὶ τὸ καλῶς καὶ τὸ κακῶς ἀκούειν (Πλουτ. Ἀπ. 177 Ε) *від нас самих залежить чути про себе добре чи погане*.

- Σ Перехідні дієслова ἀποτέμνω *vidrizati*, ἀποκόπτω *viddivati*, ἐκκόπτω *vidivati*, ἐκτέμνω *virizati* в пасивному стані зберігають керування прямим додатком: οἱ στρατηγοὶ ἀπετμήθησαν τὰς κεφαλὰς (Ξ. Ἄν. 2,6,29) *стратегам відрубали голови*.
- Σ Якщо дієслово керує знахідним відмінком внутрішнього об'єкта, то при його переході в пасивну форму прямий додаток залишається без змін або ж стає суб'єктом: διήρηται δὲ αὕτη ἡ ἀγορὰ τέτταρα μέρη (Ξ. Κυρ. 1, 1, 2) *ця площа була поділена на чотири частини*; σκοπεῖν χρή μὴ οὐκ ὑμῖν ὁ κίνδυνος κινδυνεύηται (Πλ. Λαχ. 187 Β) *потрібно пильнувати, щоб вам не загрожувала небезпека*.
- Σ Пасивний стан деяких відкладних дієслів виражається перифрастично: напр., ἐπιμελέομαι *турбувати* – ἐπιμελείας τυγχάνω *знаходити турботи*; αἰτιάομαι *просити* – αἰτίαν ἔχω, ἐν αἰτίᾳ εἰμί *мене просять*: εἰ μὲν ἐπαινώ αὐτόν, δικαίως ἂν με αἰτιώσθε, εἰ δ' αὐτῷ διαφορώτατός εἰμι, πῶς ἂν δικαίως ὑφ' ὑμῶν αἰτίαν ἔχοιμι; (Ξ. Ἑλλ. 6,1,31) *коли хвалю його, чи справедливо, щоб ви мене звинувачували, якщо ж до нього неприязний, чи справедливо, щоб я був звинувачений вами*.

ΓΟΡΓΙΟΥ

ΕΛΕΝΗ, 6

Τὸν χρόνον δὲ τῷ λόγῳ τὸν τότε νῦν ὑπερβὰς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ μέλλοντος λόγου προβήσομαι, καὶ προθήσομαι τὰς αἰτίας δι' ἃς εἰκὸς ἦν γενέσθαι τὸν τῆς Ἑλένης εἰς τὴν Τροίαν στόλον. ἢ γὰρ τύχης βουλήμασι καὶ θεῶν βουλευμασι καὶ ἀνάγκης ψηφίσμασιν ἔπραξεν ἢ ἔπραξεν, ἢ βία ἀρπασθείσα, ἢ λόγοις πεισθείσα, ἢ ἔρωτι ἀλοῦσα. εἰ μὲν οὖν διὰ τὸ πρῶτον, ἄξιός αἰτιάσθαι ὁ αἰτιώμενος· θεοῦ γὰρ προθυμίαν ἀνθρωπίνῃ προμηθείᾳ ἀδύνατον κωλύειν. πέφυκε γὰρ οὐ τὸ κρείσσον ὑπὸ τοῦ ἥσσιος κωλύεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἥσσιον ὑπὸ τοῦ κρείσσιος ἄρχεσθαι καὶ ἄγεσθαι, καὶ τὸ μὲν κρείσσον ἡγείσθαι, τὸ δὲ ἥσσιον ἔπεσθαι. θεὸς δ' ἀνθρώπου κρείσσον καὶ βία καὶ σοφία καὶ τοῖς ἄλλοις. εἰ οὖν τῇ τύχῃ καὶ τῷ θεῷ τὴν αἰτίαν ἀναθετέον, τὴν Ἑλένην τῆς δυσκλείας ἀπολυτέον.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Α, 47–50

Νῦν δ' εἰς τοῦθ' ἤκει τὰ πράγματ' αἰσχύνης, ὥστε τῶν στρατηγῶν ἕκαστος δις καὶ τρις κρίνεται παρ' ὑμῖν περὶ θανάτου, πρὸς δὲ τοὺς ἐχθροὺς οὐδεὶς οὐδ' ἅπαξ αὐτῶν ἀγωνίσασθαι περὶ θανάτου τολμᾷ, ἀλλὰ τὸν τῶν ἀνδραποδιστῶν καὶ λωποδυτῶν θάνατον μᾶλλον αἰροῦνται τοῦ προσήκοντος· κακούργου μὲν γὰρ ἐστὶ κριθέντ' ἀποθανεῖν, στρατηγοῦ δὲ μαχόμενον τοῖς πολεμίοις. ἡμῶν δ' οἱ περίοντες μετὰ Λακεδαιμονίων φασι Φίλιππον πράττειν τὴν Θηβαίων κατάλυσιν καὶ τὰς πολιτείας διασπᾶν, οἱ δ' ὡς πρέσβεις πέπομφεν ὡς βασιλέα, οἱ δ' ἐν Ἰλλυρίοις πόλεις τειχίζειν,

οἱ δὲ λόγους πλάττοντες ἕκαστος περιερχόμεθα. ἐγὼ δ' οἶμαι ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι νῆ τοὺς θεοὺς ἐκείνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων καὶ πολλὰ τοιαῦτ' ὀνειροπολεῖν ἐν τῇ γνώμῃ, τήν τ' τῶν κωλυσόντων ὀρώντα καὶ τοῖς πεπραγμένοις ἐπηρμένον, οὐ μέντοι μὰ Δι' οὕτω προαιρεῖσθαι πράττειν, ὥστε τοὺς ἀνοητάτους τῶν παρ' ἡμῖν εἰδέναι τί μέλλει ποεῖν ἐκεῖνος. ἀλλ' ἂν ἀφέντες ταῦτ' ἐκείνα εἰδῶμεν, ὅτι ἐχθρὸς ἄνθρωπος, καὶ τὰ ἡμέτερ' ἡμᾶς ἀποστερεῖ, καὶ χρόνον πολλὸν ὕβρικε, καὶ ἅπανθ' ὅσα πῶποτ' ἠλπίσασμέν τινα πράξειν ὑπὲρ ἡμῶν, καθ' ἡμῶν εὕρηται, καὶ τὰ λοιπ' ἐν αὐτοῖς ἡμῖν ἐστίν.

§ 244. Неозначена форма дієслова (*infinitivus, ἀπαρέμφατος*)

За своїм основним значенням інфінітив – віддієслівний іменник середнього роду, який виражає основне позачасове значення дієслова. У інфінітива з артиклем найяскравіше проявляється його субстантивна природа. Як іменник інфінітив виступає в реченні підметом, додатком, іменем предиката; як дієслівна форма зберігає відмінкове керування цього дієслова і обставинне визначення прислівником, поєднання з часткою ἄν для вираження умови.

Інфінітив з артиклем

Грамматична субстантивация інфінітива в Гомера ще не зустрічається; вона набула поширення в аттичній прозі. Грецький інфінітив з артиклем відповідає латинському герундію та українським девербативним іменникам або неозначеній формі у функції іменника.

Субстантивований інфінітив, завдяки відмінюванню артикля, набуває значення всіх відмінкових форм (τὸ ζῆν, τοῦ ζῆν, τῷ ζῆν і т.ін.); заперечення при ньому – μή: φρούριον ἐπ’ αὐτὸν ἦν τοῦ μὴ εἰσπλεῖν μῆδ’ ἐκπλεῖν μῆδέν (Θ. 4,26) *при ньому була сторожа, щоб ніщо не могло ні запливти, ані випливти; ἐν τῷ φρονεῖν γὰρ μῆδέν ἥδιστος βίος* (Σοф. Αἰ. 554) *у турботах не занадто присмне життя.*

Інфінітив без артикля

Інфінітив без артикля виступає в ролі підмета або додатка, заперечення при ньому μή та похідні заперечні слова.

Неозначена форма вживається як підмет:

✓ при безособових дієсловах δεῖ, χρή, προσήκει, ἔξεστι тощо *слід, належить, потрібно; γίγνεται, συμβαίνει буває: εὐ παρασχὸν συμβῆναι* (Θ. 1, 120) *було можливо повернутися; δεῖ τῷ τοιῶδε λόγῳ πιστεῦειν* (Пл. Парм. 141 E) *потрібно вірити цьому слову;*

✓ при безособових виразах, які складаються з факультативного дієслова ἐστί з називним відмінком прикметника середнього роду або іменника: καλὸν ἐστὶν *прекрасно, αἰσχρὸν ἐστὶ ганебно, ἀναγκαῖόν ἐστὶ необхідно, ὠφέλιμόν ἐστὶ корисно, δυνατόν ἐστὶ можна, καιρός (ῶρα) ἐστὶ є пора, νόμος ἐστὶν існує закон, ἀνάγκη ἐστὶν є необхідність, οὐ θέμις (ἐστί) не дозволено тощо: ἀναγκαῖον τοῦ θεοῦ περὶ πλείστου ποιείσθαι* (Пл. Ἀп. 21 D) *необхідно найвище ставити бога.*

Інфінітив у ролі прямого додатка виступає при дієсловах, що означають:

✓ бажання: βούλομαι, ἐθέλω *хотіти, ἐπιθυμέω прагнути: τίκτειν ἐπιθυμεί ἡμῶν ἢ φύσις* (Пл. Συμ. 206 C) *наша природа прагне до народження;*

✓ можливість: δύναμαι, οἷος τ’ εἶμι ἔχω (= δύναμαι) *могти, бути здатним, πέφυκα (= ἰκανός εἶμι φύσει) бути за природою: τὸ ψεῦδος οὐ δύνασαι ἀληθές ποιεῖν*

ти не зможеш обман зробити правдою; ἵππῳ χρήσασθαι δυνάμενος (Πλουτ. ἸΑλ. 6, 10) він може справитись з конем;

✓ знання, уміння: ἐπίσταμαι, οἶδα знати, εἴωθα мати звичку, μαθάνω вчитися: κιθαρίζειν οὐκ ἐπίσταμαι (Ἀριστοφ. Σφ. 289) я не вмію грати на кіфарі;

✓ намір, спробу: βουλευόμαι, διανοέομαι задумувати, παρασκευάζομαι готувати(сь), μέλλω мати намір, ἄρχομαι починати, ζητέω, πειράομαι, σπεύδω, ὀρέγομαι, προθυμέομαι прагнути, намагатись: μὴ σπεύδε πλουτεῖν (Ξ. ἸΑν. 1, 5, 15) не поспішай збагачуватись;

✓ емоційний стан та почуття сміливості чи страху: τολμάω відважуватися, φοβέομαι, εὐλαβέομαι, φυλάττομαι остерігатись, ὀκνέω, αἰσχύνομαι не наважуватись: αἰσχύνομαι ὑμῖν εἰπεῖν τ' ἀληθῆ (Πλ. ἸΑπ. 22 В) я не наважуюся вам сказати правду.

Σ Інфінітив, з яким поєднуються вирази, рівноцінні за значенням переліченим групам дієслів, які складаються з прикметника та, факультативно, εἶμι, визначають як інфінітив обмеження (див. далі): πρόθυμός εἶμι бути готовим, прагнути, ἱκανός εἶμι бути спроможним, ἀξιόχρεώς εἶμι бути здатним і т. ін.: οὐδεὶς ἀξιόχρεως περὶ τῶν πρωτείων ἡμῖν ἀντιτάξασθαι (Δημ. 3, 27) ніхто не гідний протистояти нам у першості.

Інфінітив у ролі одного з додатків виступає при дієсловах з подвійним керуванням: іменним – у певному непрямому відмінку залежно від дієслівного керування та дієслівним – в інфінітиві. Це групи дієслів, що визначають:

✓ потребу, прохання, наказ: δέομαί тинос потребувати, αἰτέω тινά, ἵκετεύω тινά просити, κελεύω тινά, προστάττω тινί, παραγγέλλω тινί наказувати: Κλέαρχος τοὺς ὀπλίτας αὐτοῦ ἐκέλευσε μείναι (Ξ. ἸΑν. 1, 5, 13) Клеарх наказав своїм гоплітам залишитися.

Σ У Гомера зустрічається κελεύω у первісному значенні поганяти: ἄρα μάστιγι κέλευεν (Ὀμ. Ἰλ. Ψ, 642) він поганяв уже батогом. У переносному значенні веліти κελεύω поєднується в нього не тільки зі знахідним, а й з давальним відмінком особи: ἀμφιπόλοισι περικλυτὰ ἔργα κελεύε (Ὀμ. Ἰλ. Ζ, 324) вона служницям наказала відомі речі.

✓ дозвіл, заборону: ἔαω тινί, ἐπιτρέπω тινί дозволяти, ἀπαγορέω тινί відмовляти, κωλύω тινί перешкоджати: ἔασον αὐτοῖς φείσοι τέκνων (Εὐρ. Μ. 1057) дозволь їм поцадити дітей;

✓ пораду, вплив, навчання: συμβουλεύω тινί, παρακελεύομαι тινί, παραινέω тινί радити, πείθω тινά переконувати, ἀναγκάζω тινά змушувати, διδάσκω тινά навчати: αἰ ἦδοναὶ πείθοусι τὴν ψυχὴν μὴ σωφρονεῖν (Ξ. ἸΑπομ. 2, 3, 6) насолоди призводять душу до нерозсудливості.

Σ Еліпсис інфінітива в ролі підмета чи додатка можливий, якщо він легко встановлюється з попереднього контексту чи сполучення: τὰ μὲν ἔχει, τὰ δὲ μέλλει (δηλ. ἔχειν) (Ἰσ. 4, 136) він одне має, інше – хоче (мати); ἐγὼ μὲν εἰς

τὸ βαλανεῖον βούλομαι (δηλ. ίέναι) ('Αριστοφ. Β. 1239) *я ж хочу (iti) в лазню.*

Инфинитив мети

Инфинитив, який служить для вираження мети, ставиться при дієсловах: δίδωμι, παραδίδωμι *віддавати*, доручаτι, παρέχω *дозволяти*, λαμβάνω, δέχομαι *брати*, αἰρέομαι *вибирати*, τάττω *встановлювати*: οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔδοσαν Αἰγινήταις Θυρέαν οἰκείν (Θ. 2, 27) *спартанці дали (дозволили) егінцям заселити Тирею.*

Σ Після дієслів руху на позначення мети вживається infinitivus futuri: βῆ δ' ίέναι ('Ομ. 'Ιλ. Ε, 167) *він ступив, щоб iti*; рідше – infinitivus praesentis: ἔξηλθον δόμων μή μοί τι μέμψεσθαι (Εὐρ. Μ. 215) *вони вийшли з дому не для того, щоб дорікати мені.*

У латинській мові в аналогічних випадках виступають підрядні речення мети, герундій з прийменником *ad* або супін на *-u*.

Инфинитив обмеження

З прикметниками поєднується інфинитив обмеження, який служить на позначення відношення суб'єкта до ознаки, вираженої прикметником. Ним керують синонімічні ряди прикметників на позначення здатності, якості: δεινός *сильний*, ικανός *здатний*, ἐπιτήδειος *зручний*, ἥδύς *приємний*, ῥάδιος *легкий*, εὐπρεπής *достойний*, δυνατός *спроможний* і т.д. та їх антоніми: ταῦτα οὐχ ἠδέα ἀκούειν (Δημ. 5, 1, 18) *це неприємно слухати*; ψυχρὸν τὸ ὕδωρ ὥστε λούσασθαι (Ξ. 'Απ. 3, 13, 3) *вода, прохолодна для купання*; πῶς τις ικανός γένοιτ' ἂν ὥστε ἀεὶ προστάττειν τὸ προσῆκον (Πл. Пол. 395 Ε) *чи може хтось бути здатним завжди веліти доречне.*

Инфинитив обмеження сполучається з висловами, що виражають міру або умову, які обмежують дію: οἶος, ὅσος, ἐφ' ᾧ, ἐφ' ᾧτε; в якості корелята часто виступає ἐπὶ τούτῳ: ἀφίεμέν σε ἐπὶ τούτῳ μέντοι, ἐφ' ᾧτε μηκέτι φιλοσοφείν (Πл. 'Αп. 29 С) *ми прощаємо тобі при умові, що ти ніколи не будеш займатися філософією.*

Инфинитив у значенні імператива

Инфинитив, замість імператива, використовується переважно в поетичній мові та зрідка – в прозовій.

Підмет та іменний предикат при такому інфинитиві виступають у називному відмінку, якщо вони є особою, на яку скерований наказ. Якщо ж волевиявлення стосується іншої особи, то вона ставиться в знахідному відмінку: ὦ ξείν' ἀγγείλειν (= ἄγγελλε) Λακεδαιμόνιοις, ὅτι τῆδε κείμεθα τοῖς ῥέινων ῥήμασι πειθόμενοι (Σμ. 92) *чужинцю, сповісти лакедемонцям, що ми тут полягли, скоряючись їхнім наказам*; σὺ δὲ Κλεαρίδα ἐπεκθείν (Θ. 5,9) *ти ж нападай на Клеаріда.*

У поетів інфинитив може передавати експресивні прохання, подив, обурення: Ζεῦ πάτερ, ἦ Αἴαντα λαχέιν ἢ Τυδέος υἱόν ('Ομ. 'Ιλ. Η, 179) *Зевсе-батьку, прошу, щоб ти обрав Аянта чи Тидеевого сина*; θεοὶ πόλιται μή με δουλείας τυχεῖν (Αἰσχ. 'Επτ. Θ. 253) *о боги, (благаю), щоб громадяни не поневолили мене.*

Самостійний інфінітив (*infinitivus absolutus*, ἀπαρέμφατος ἀπόλυτος)

Самостійний інфінітив розвинувся з інфінітива відношення, який разом із залежними словами оформився в окремі, вставні речення: *ὡς ἔμοι δοκεῖν* як мені здається, *ἐκὼν εἶναι* якщо волієш, *ὀλίγου* (μικροῦ) *δεῖν* майже, ледве не, *ὡς* συντελόντι (ἐν βράχει, ὡς συντόμως) *εἶπεν* коротко сказати, (ὡς) *ἀπλῶς εἶπεν* просто кажучи, *ὡς ἕπος εἶπεν* одним словом, *ὡς ἐπ' ἔμοί* (ἐκείνοις) *εἶναι* що від мене (них) залежить, *κατὰ δύναμιν εἶναι* як можна, *κατὰ τοῦτο εἶναι* наскільки це залежить, *τὸ σήμερον εἶναι* на сьогодні, *τὸ νῦν εἶναι* на цей час, *ὡς εἰκάσαι* як можна припустити: *ὡς ἕπος εἶπεν*, οὐδὲν εἰρήκασι (Πλ. Горγ. 501 Α) одним словом вони нічого не сказали; *χωρὸς δ' ὄδ' ἱερὸς ὡς ἀπεικάσαι* (Σοφ. Οἶδ. Κ. 16) ця земля священна, як можна припустити; *ἐκοῦσα εἶναι* οὐκ ἀπολείπεται (Πл. Φαίδρ. 252 Α) добровільно вона не відмовляється; *ἐδοξάν μοι ὀλίγου δεῖν* τοῦ πλείστου ἐνδεεῖς εἶναι (Πл. Ἀπ. 22 Α) мені видалося, що вони ледве чи є потребуєчими найбільшого.

- Σ Самостійний інфінітив (здебільшого з артиклем τὸ) зустрічається при виявах радості, суму, здивування: *τῆς μωρίας τὸ Δία νομίζεῖν* ὄντα τηλικουτοῦ (Ἀριστοφ. Νεφ. 819) о глупото, вважати, що Зевс такого віку; *ἐμὲ παθεῖν* τάδε; φεῦ! (Αἰσχ. Εὐμ. 870) мені це витеρνїти?

§ 245. Знахідний відмінок з неозначеною формою дієслова (*accusativus cum infinitivo*)

Конструкція *accusativus cum infinitivo* виникла як різновид подвійного знахідного відмінка особи і речі, при цьому функцію знахідного речі виконує інфінітив.

У реченні *διδάσκω αὐτὸν ἄδειν* навчаю його співати інфінітив *ἄδειν* виконує таку ж функцію, як *μουσικὴν* у реченні *διδάσκω αὐτὸν μουσικὴν* навчаю його музиці. З часом такий знахідний відмінок злився з інфінітивом у синтаксичну єдність, і вже цей цілісний зворот став виконувати в реченні роль логічного підмета або додатка.

Первісно *accusativus cum infinitivo* залежав лише від дієслів подвійного керування знахідним відмінком особи і речі, а згодом, під впливом аналогії, поширився на неперехідні та безособові слова і вирази.

Конструкція складається з логічного підмета в акузативі та логічного присудка, вираженого інфінітивом; якщо логічний присудок – складений, то предикатив також ставиться в знахідному відмінку. Інфінітив у такому звороті має видове і часове значення тих форм присудка підрядного речення, яке замінюється конструкцією *accusativus cum infinitivo*.

Accusativus cum infinitivo вживається як поширений додаток і перекладається підрядним додатковим реченням після (керуючих) дієслів зі значенням:

✓ мовлення (*verba dicendi*, λεκτικὰ ῥήματα): *λέγω*, φημί *говорити*, ἀγγέλλω *сповіщати*, *διδάσκω* *навчати*, ὑπισχνέομαι *обицяти*, ὄμνυμι *присягатися*, ὁμολογέω *погоджуватись*, ἀρνέομαι *заперечувати*: τὸν καλὸν κάγαθὸν ἄνδρα *εὐδαίμονα εἶναι* φημί (Πл. Горγ. 472 D) я кажу, що прекрасна і добра людина є щасливою;

- Σ Дієслова мовлення часто поєднуються з підрядними реченнями, особливо, якщо думка підмета головного речення є суб'єктивним припущенням мовця:

ὁ Λύκιος ἀπαγγέλλει ὅτι φεύγουσιν ἀνὰ κράτος (Ξ. Ἄν. 1,10,15) *Лікій сповіщає, що вони втікають цосили.*

✓ мислення (verba cogitandi, δοξαστικά ῥήματα): δοκέω, οἴομαι, νομίζω, λογίζομαι, ἡγέομαι *думати, вважати*, κρίνω *судити*, πιστεύω *вірити*, ὑπολαμβάνω, ὑποπτεύω, εἰκάζω *припускати*, ἐλπίζω, προσδοκέω *надіятися, очікувати*, ἀκούω *чути*, οἶδα *знати*, μέμνημαι *пам'ятати*. Заперечення, звичайно, – οὐ, зрідка – μή: οἷει αὐτοὺς ἀπίερους γραμμάτων εἶναι (Πλ. Ἄπ. 26 D) *ти вважаєш, що вони – недосвідчені в науках.*

Σ Дієслова ἐλπίζω, προσδοκέω, ὑπισχνέομαι, ἐπαγγέλλομαι, ὄμνυμι поєднуються з infinitivus futuri, якщо дія відноситься до реального майбутнього, та з infinitivus aoristi з ἄν для вираження можливої майбутньої дії: ὄμνύουσι πάντες οἱ πολῖται μήτε τὴν τάξιν λείψειν, ἀμυνεῖν δὲ τῇ πατρίδι καὶ ἀμύνα παραδώσειν (Лук. 76) *усі громадяни присягають, що не залишать бойового порядку, захищатимуть і надаватимуть допомогу батьківщині; ἐλπίζω τοὺς Ἀθηναίους καταπλεγέντας τῷ ἀδοκῆτῳ καταλύσαι ἄν τὸν πλοῦν (Θ. 6,34) *я сподіваюсь, що афіняни, пригнічені несподіванкою, припинять плавання.**

Σ Інфінітив з ἄν замінює опатив з ἄν або індикатив історичного часу з ἄν: οἱ Πέρσαι οἴονται τοὺς ἀχαρίστους καὶ περὶ θεοῦς ἄν ἀμελῶς ἔχειν (= ὅτι ἀμελῶς ἄν ἔχοιεν) (Ξ. Κυρ. 1, 27) *перси вважають, що невдячні люди і до богів ставляться недбало*; Κύρος, εἰ ἐβίω, ἄριστος ἄν δοκεῖ ἄρχων γενέσθαι (= ὅτι ἄριστος ἄν ἐγένετο) (Ξ. Οἰκ. 4, 18) *Кір, якби жив, здається, був би найкращим правителем.*

Σ Infinitivus futuri ніколи не поєднується з часткою ἄν.

✓ дієслова волевиявлення (verba voluntatis, βουλευτὰ ῥήματα): κελεύω *наказувати*, ἀξιώω *вимагати*, ἀναγκάζω *змушувати*, κωλύω *перешкоджати*, ἔάω – *дозволяти*: ἔα με καὶ τὴν ἐξ ἐμοῦ δυσβουλίαν παθεῖν (Σοф. Ἄντ. 95) *дозволь, щоб я потерпіла за свою нерозсудливість*;

Σ У латинській мові після таких груп дієслів (verba dicendi, cogitandi) ставиться виключно accusativus cum infinitivo, а дієслова волевиявлення (verba voluntatis) поєднуються як з accusativus cum infinitivo, так і з ut або ne obiectivum.

✓ дієслова прохання (verba rogandi, αἰτητικά ῥήματα): αἰτέω *вимагати*, εὔχομαι, ἱκετέομαι *просити*, ἐθέλω, βούλομαι *хотіти*, πείθω, προτρέπω, παροξύνω *намовляти, заохочувати*: Ἰδάνθυρσος ἔπειθε τοὺς Ἴώνων τυράννους ἀπαλλάττεσθαι (Πλουτ. Ἄπ. 174 E) *Ідантурс намовляв тиранів іонійських міст відділитися.*

Σ Дієслова волевиявлення та прохання можуть також поєднуватися з двома додатками – іменним у формі непрямих відмінків та дієслівним, вираженим інфінітивом. (Див. інфінітив додатка).

✓ дієслова наслідку (verba efficiendi, ἀποτελεσματικά ῥήματα): πράττω *робити*, διαπράττομαι *досягати*, κατεργάζομαι *домагаюся*: Κλέαρχος διεπράξατο πέντε στρατηγούς ἰένας (Ξ. Ἀν. 2,5,30) *Клеарх домогся, щоб пішли п'ять стратегів*;

Σ Для вираження наслідку при цих дієсловах також ставиться підрядне наслідкове речення із сполучником ὥστε: πολλήν κραυγήν ἐποίουν, ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους ἀκούειν (Ξ. Ἀν. 2, 2,7) *вони здійняли такий галас, що почули й вороги*.

Σ У латинській мові при таких дієсловах буває ut або ut non obiectivum чи consecutivum.

Конструкція accusativus cum infinitivo замінює підмет при:

✓ безособових дієсловах: χρή, δεῖ *потрібно, слід*; ἔξεστι, πρέπει, προσήκει *годиться, личить*; συμβαίνει, γίγνεται *трапляється*; παρέχει *слухно, можна*; ἐνδέχεται *дозволено*: δεῖ δὲ πρῶτον ὑμᾶς μαθεῖν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν (Πλ. Συμ. 189 D) *потрібно, щоб ви спершу вивчили людську природу*;

✓ безособових виразах, що включають:

α) прикметник середнього роду чи прислівник та форму ἐστί або γίγνεται: καλόν, ἄξιον, δίκαιον, δυνατόν ἐστί *гарно, добре є* (та антонімічні їм): ἀναγκαῖον δὴ καὶ Ἔρωτα τὸν μὲν πάνδημον καλεῖσθαι, τὸν δὲ οὐράνιον (Πλ. Συμ. 180 E) *отже, необхідно одного Ерота називати всенародним, іншого – небесним*;

β) іменник з формою ἐστί: ἀνάγκη ἐστί *необхідно*, ὥρα, καιρός ἐστί *пора*, εἰκός ἐστί *звичайно* тощо: ἀνάγκη εἰς αὐρίον ἔσται τὸν βίον σε τελευταῖν (Πλ. Κριτ. 43 D) *вранці постане необхідність, аби ти скінчив життя*.

Σ Дієслова ὀλομαι, ἡγήομαι, φημί разом з δεῖν та χρήναι утворюють таку єдність, у якій підмет інфінітива, залежний від підмета чи ототожнюється з ним при керуючих дієсловах: μόνος οἶει δεῖν διαλέγεσθαι (Πλ. Πρωτ. 316 C) *він вважає, що лише йому слід говорити*.

Σ Коли підмет абсолютної інфінітивної конструкції є додатком до дієслова, від якого залежить інфінітив, тоді він не повторюється, але присудок і дієприкметникове означення його приймають відмінок додатка або залишаються в знахідному відмінку (це – явище уподібнення імені предиката): πάντι προσήκει ἄρχοντι φρονίμῳ εἶναι (Ξ. Ἀπομ. 4, 6, 1) *усякому правителю потрібно бути розсудливим*.

Σ Якщо підмет інфінітивної конструкції є однакоим з підметом керуючих дієслів із значенням мовлення та мислення, то він при інфінітиві не вживається. Коли його треба зазначити, то ставлять у називному відмінку: Κλέων οὐκ ἔφη αὐτός, ἀλλ' ἐκείνον στρατηγεῖν (Θ. 4, 28) *Клеон сказав, що не він, а що той (Нікій) є полководцем*.

**§ 246. Називний відмінок з неозначеною формою дієслова
(nominativus cum infinitivo)**

Замість об'єктивного звороту accusativus cum infinitivo у ролі додатка, залежного від керуючих дієслів в активному стані, в грецькій, як і в латинській мові, вживається суб'єктивний зворот nominativus cum infinitivo при керуючих дієсловах у пасивному стані, причому керуюче дієслово узгоджується з підметом звороту, а перекладається безособово: Ἐπιόξα ἐλέγετο Κυρω δοῦναι χρήματα πολλά (Ε. Ἀν. 1,2,12) *кажуть, що Епіакса дала Кіру чимало грошей.*

Порівняно з латинською мовою, вживання звороту nominativus cum infinitivo у грецькій мові значно обмеженіше і, на відміну від латинської мови, він, як і об'єктивний accusativus cum infinitivo, може замінюватися підрядними реченнями з ὅτι, ὡς, ὥστε.

Σ При дієсловах, що вимагають nominativus cum infinitivo, допускається вживання і звороту accusativus cum infinitivo: ὁμολογείται ἄρα ἡμῖν καὶ ταύτη τοὺς ζῶντας ἐκ τῶν τεθνεώτων γεγονέναι (Πλ. Φαιδ. 72 Α) *очевидно, що ми погоджуємося і з цим, що живі походять від мертвих*; ὁμολογείται τὴν πόλιν ἡμῶν ἀρχαιοτάτην εἶναι (Ἰσ. 4, 23) *визнається, що наше місто є найдавнішим*; αὐτοὶ δὲ ἡγούμενοι οὐ δεῖν ἐναντία τῇ φιλοσοφίᾳ πράττειν (Πλ. Φαιδ. 82 D) *вони ж вважають, що їм не слід поступати всупереч філософії.*

Σ Коли δεῖν *потребувати* виступає в особовій формі, то для диференціації з відповідною безособовою словоформою з'єднується зі словами πολλοῦ *чимало*, μικροῦ, ολίγου *мало*, τοσοῦτου *такого великого*, ἑνός *одного*, δυοῖν *двох* тощо: μικροῦ ἐδέησεν Κύπρον ἅπασαν κατασχεῖν (Ἰσ. 9,62) *(Евлору) трохи не вистачило, щоб захопити увесь Кіпр.*

Σ Номінативний зворот з інфінітивом виступає при виразах: ἐνδεής εἰμι *не вистачає, далеко до того, щоб*, ὀλίγον ἀπολείπω *ледве не, не вистачає, щоб я*; ἐπίδοξός εἰμι *можна очікувати*: τάδε τοι ἐξ αὐτῶν ἐπίδοξα γενέσθαι (Ηρ. 5, 40) *таке, мабуть, станеться саме через ці обставини.*

Σ Зворот nominativus cum infinitivo може замінювати accusativus cum infinitivo при безособових виразах: δίκαιος εἰ βοηθῆιν τῷ ἀνδρὶ (= δίκαιόν ἐστὶ σε βοηθῆιν τῷ ἀνδρὶ) (Πλ. Прот. 339 E) *справедливо, щоб ти допомагав людині.*

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, 180

Φαῖδρον μὲν τοιοῦτόν τινα λόγον ἔφη εἰπεῖν, μετὰ δὲ Φαῖδρον ἄλλους τινὰς εἶναι, ὧν οὐ πάνυ διεμνημόνευεν· οὐς παρείς τὸν Πανσανίου λόγου διηγείτο. εἰπεῖν δ' αὐτὸν ὅτι Οὐ καλῶς μοι δοκεῖ, ὦ Φαῖδρε, προβεβλήσθαι ἡμῖν ὁ λόγος, τὸ ἀπλῶς οὕτως παρηγγέλαί μοι ἐγκωμιάζειν Ἐρωτα. εἰ μὲν γὰρ εἷς ἦν ὁ Ἐρως, καλῶς ἂν εἶχε· νῦν δὲ οὐ γὰρ ἐστὶν εἷς· μὴ ὄντος δὲ ἑνὸς ὀρθότερόν ἐστι πρότερον προῤῥήθηναι ὀπότερον δεῖ

ἐπαινείν. ἐγὼ οὖν πειράσομαι τοῦτο ἐπανορθώσασθαι, πρῶτον μὲν Ἔρωτα φράσαι ὃν δεῖ ἐπαινείν, ἔπειτα ἐπαινεῖσαι ἀξίως τοῦ θεοῦ. πάντες γὰρ ἴσμεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνευ Ἔρωτος Ἀφροδίτη. μῖα μὲν οὖν οὔσης εἷς ἂν ἦν Ἔρωτος· ἐπεὶ δὲ δὴ δύο ἐστίον, δύο ἀνάγκη καὶ Ἔρωτες εἶναι. πῶς δ' οὐ δύο τῷ θεῷ; ἢ μὲν γέ που πρεσβυτέρα καὶ ἀμήτωρ Οὐρανοῦ θυγάτηρ, ἦν δὴ καὶ οὐρανίαν ἐπονομάζομεν· ἢ δὲ νεωτέρα Διὸς καὶ Διώνης, ἦν δὴ πάνδημον καλοῦμεν. ἀναγκαῖον δὴ καὶ Ἔρωτα τὸν μὲν τῆ ἑτέρα συνεργὸν πάνδημον ὀρθῶς καλεῖσθαι, τὸν δὲ οὐράνιον. ἐπαινείν μὲν οὖν πάντας θεοὺς, ἃ δ' οὖν ἑκάτερος εἴληχε πειρατέον εἰπεῖν. πᾶσα γὰρ πράξις ὧδ' ἔχει· αὐτὴ ἐφ' ἑαυτῆς πραττομένη οὔτε καλὴ οὔτε αἰσχρά. οὐκ ἔστι τούτων αὐτὸ καλὸν οὐδὲν, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει, ὡς ἂν πράξει, ὡς ἂνπραχθῇ, τοιοῦτο ἀπέβη· καλῶς μὲν γὰρ πραττόμενοι καὶ ὀρθῶς καλὸν γίνεταί, μὴ ὀρθῶς δὲ αἰσχρόν. οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐρᾶν καὶ ὁ Ἔρωτος οὐ πᾶς ἐστὶ καλὸς οὐδὲ ἀξιὸς ἐγκωμιάζεσθαι, ἀλλ' ὁ καλῶς προτρέπων ἐρᾶν.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Γ, 1

Πολλῶν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνομένων ὀλίγου δεῖν καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, περὶ ὧν Φίλιππος, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο, οὐ μόνον ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀδικεῖ, καὶ πάντων οἶδ' ὅτι φησάντων γ' ἂν, εἰ καὶ μὴ ποιούσι τοῦτο, καὶ λέγειν δεῖν καὶ πράττειν, ὅπως ἐκεῖνος παύσεται τῆς ὑβρεως καὶ δίκην δώσει, εἰς τοῦθ' ὑπηγμένα πάντα τὰ πράγματα καὶ προειμέν' ὀρώ, ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δέ· εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβούλονθ' οἱ παριόντες καὶ χειροτονεῖν ὑμεῖς, ἐξ ὧν ὡς φαυλότατ' ἤμελλε τὰ πραγμαθ' ἔξειν, οὐκ ἂν ἠγοῦμαι δύνασθαι χεῖρον ἢ νῦν διατεθῆναι. αἱ δὲ τοιαῦται πολιτεῖαι συνήθεις μὲν εἰσιν ὑμῖν, αἰτίαι δὲ τῶν κακῶν. ἀξιῶ δ' ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἂν τι τῶν ἀληθῶν μετὰ παρρησίας λέγω, μηδεμίαν μοι διὰ τοῦτο παρ' ὑμῶν ὀργὴν γενέσθαι. σκοπεῖτε γὰρ ὧδί. ὑμεῖς τὴν παρρησίαν ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων οὕτω κοινὴν οἴεσθε δεῖν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ πόλει, ὥστε καὶ τοῖς ξένοις καὶ τοῖς δούλοις αὐτῆς μεταδεδώκατε, καὶ πολλοὺς ἂν τις οἰκέτας ἴδοι παρ' ἡμῖν μετὰ πλείονος ἐξουσίας ὅ τι βούλονται λέγοντας, ἢ πολίτας ἐν ἐνίαις τῶν ἄλλων πόλεων, ἐκ δὲ τοῦ συμβουλευεῖν παντάπασιν ἐξεληλάκατε. εἴθ' ὑμῖν συμβέβηκεν ἐκ τούτου, ἐν μὲν ταῖς ἐκκλησίαις τρυφᾶν καὶ κολακεύεσθαι πάντα πρὸς ἠδονὴν ἀκούουσιν, ἐν δὲ τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς γιγνομένοις περὶ τῶν ἐσχάτων ἤδη κινδυνεύειν. καὶ παράδοξον μὲν ἴσως ἐστὶν ὃ μέλλω λέγειν, ἀληθὲς δέ· τὸ χεῖριστον ἐν τοῖς παραληλυθόσι, τοῦτο πρὸς τὰ μέλλοντα βέλτιστον ὑπάρχει. νῦν δὲ τῆς ραθυμίας τῆς ὑμετέρας καὶ τῆς ἀμελείας κεκράτηκε Φίλιππος, τῆς πόλεως δ' οὐ κεκράτηκε· οὐδ' ἦττησθ' ὑμεῖς, ἀλλ' οὐδὲ κекίνησθε.

§ 247. Дієприкметник (*participium, μετοχή*)

Античні граматисти розглядали дієприкметник як форму поміж дієсловом та іменем, про що свідчать терміни на його позначення: ῥῆμα μετοχικόν *дієприкметниково-ве дієслово*, πτωτικὸν ῥῆμα *відмінкове дієслово*, ἔγκλιμα ῥήματος *відхилення від дієслова*. Стоїки та Арістотель розглядали дієприкметник як похідну дієслівну форму, александрійські ж граматисти (Діонісій Фракієць, Аполлоній Дискол) виділяли дієприкметник в окрему частину мови, але вказували на його двоїсту природу.

Сучасна мовознавча наука також не знає однастайності в поглядах на дієприкметник: одні (Шахматов, Щерба, Русанівський, Кулик та ін.) класифікують його як форму дієслова, представники іншої течії (Потебня, Реформатський, Єсперсен та ін.) стверджують, що дієприкметник є девербативним прикметником, третій напрямок (Виноградов, Перельмутер та ін.) полягає у визначенні дієприкметника як гібридного утворення, що об'єднує ознаки дієслова і прикметника.

Займаючи проміжне місце між дієсловом і прикметником, дієприкметник виконує синтаксичні функції, властиві цим частинам мови, і вживається у якості:

- ✓ означення;
- ✓ скорочених обставинних речень;
- ✓ самостійно;
- ✓ іменної частини складеного присудка;
- ✓ особової форми дієслова.

§ 248. Дієприкметник у функції означення (*participium attributum, ἐπιθετικὴ μετοχή*)

Дієприкметник вживається в ролі прикметникового означення при іменнику і тоді порівнюється по смислу до підрядного відносного речення. В цьому випадку він займає атрибутивне положення: ὁ λάμπων ἥλιος (= ἥλιος ὃς λάμπει) *сяюче сонце*; παρ' ἀνθρώποις τοῖς νῦν ἔχουσιν (Пл. Крит. 51 А) *при сучасниках*.

- Σ У деяких випадках атрибутивний дієприкметник вживається без артикля: πράγματα ἀγνοούμενα καὶ μὴ κοινά (Ἰσ. 7,58) *справи невідомі і не спільні*.

Нерідко дієприкметники-означення субстантивуються: ὁ λέγων *проловець*, ὁ νικῶν *переможець*, ὁ βουλόμενος *бажающий*.

Форми середнього роду дієприкметників презенса або перфекта набувають значення абстрактного іменника: τὸ δεδιός (= ὁ φόβος) (Θ. 1, 37) *страх*, τὸ βουλόμενον (= ἡ βούλησις) (Θ. 1,90) *бажання*, τὸ ἀνεϊμένον (= χαλαρότης) (Θ. 5,9) *слабкість*.

Субстантивовані дієприкметники переймають синтаксичні функції і керування відповідних іменників: τοῦτων οἱ προσήκοντες (Пл. 'Ап. 34 В) *близькі до цих*; μετα

τὰ ἐν Πλαταίᾳ τῶν εἰσελθόντων Θηβαίων γενόμενα (Θ. 2,19) після появи при Платеях фіванців.

Футуральний дієприкметник з артиклем часто позначає намір і прирівнюється по смислу до відносно-наслідкових проспективних підрядних речень: ὁ ἡγησόμενος οὐδεὶς ἔσται (Ξ. ᾿Αν. 2,4,5) *нікому буде керувати* (= не буде нікого, хто б керував).

При атрибутивних дієприкметниках вживається заперечення μή, якщо вони до-рівнюють по смислу відносним умовним реченням, в інших випадках – заперечення οὐ: λύουσι σπονδάς...οἱ μὴ βοηθοῦντες (= οἱ ἂν μὴ βοηθῶσι) οἷς αν ξυνομόσωσιν (Θ. 1,71) *вони порушують договір, якщо не допомагають союзникам*; τοὺς στρατηγούς τοὺς οὐκ ἀνελομένους τοὺς ἐκ τῆς ναυμαχίας ἐβούλεσθε ἀθρόους κρίνειν (Πλ. ᾿Απ. 32 Β) *ви хотіли судити стратегів, тих, які не підібрали загиблих у морській битві*.

§ 249. *Дієприкметник у функції присудка* (*participium praedicatorium, κατηγορηματικὴ μετοχή*)

Предикативний дієприкметник доповнює значення особової форми дієслова і може відноситись до підмета або додатка при дієслові.

З формами εἰμί дієприкметник перифрастично повторює дієслово: τοῦτο οὐκ ἔστι γιγνόμενον παρ' ἡμῖν; (Πλ. Φιλ. 39 С) *чи цього у нас не існує?*

Дієприкметник може відноситися до підмета, і в поєднанні з особовою дієслівною формою набуває домінуючого значення, в той час як значення дієслова стає вторинним. У багатьох випадках дієприкметник перекладається особовою формою дієслова, а дієслово – прислівником:

✓ οἴχομαι *відходити, віддалятися*; ῥῆχτο ἀποπλέων (Σοф. Φιλ. 414) *він відійшов, відпливши* (= він відплив і зник);

✓ τυγχάνω *траплятися, λανθάνω* *приховувати, φθάνω* *випереджати, διάγω*, *διατελέω*, *διαγίγνομαι* *перебувати, φαίνομαι*: πολεμῶν διεγένετο (Ξ. ᾿Αν. 2, 6, 5) *він безперервно воював*; ἔλαθεν ἀποδράς (Ξ. ᾿Ελλ. 1, 3, 22) *він таємно втік*; μάθησις οὐκ ἄλλο τι ἢ ἀνάμνησις τυγχάνει οὐσα (Πл. Φαιδ. 72 Ε) *пізнання є не що інше як пригадування*; ἐλάθομεν ἡμᾶς αὐτοὺς παίδων οὐδὲν διαφέροντες (Πл. Крит. 49 Β) *у нас самих приховано, що ми нічим не відрізняємося від дітей*;

✓ φανερὸς εἰμί, δηλὸς εἰμί *бути очевидним, μεστός* *сповнений, ἱκανός* *достатній, κύριος* *головний*: δηλὸς ἐστίν ὥς τι δρασείων κακόν (Σοф. Αἰ. 326) *очевидно, що задумує щось лихе*; κύριος ἦν αὐτὸς πράσσων ταῦτα (Θ. 8, 51, 1) *головне було, щоб він це зробив*; ἱκανῶ τῷ φύλακε κωλύοντε, δέος τε καὶ αἰδώς (Πл. Пол. 465 Β) *два охоронці – страх і сором – перешкоджають достатньою мірою*.

Σ При перелічених дієсловах можливий еліпсис дієприкметника: ἔδωκεν ὁ, τι ἕκαστος ἔτυχε (= δούς) (Λυσ. 12, 18) *кожен дав, що зміг (дати) Σωκράτης ἀνυπόδυτος καὶ ἀχίτων διατέλει* (= ὦν) (Ξ. ᾿Απομ. 1, 6, 2) *Сократ обходився в житті без взуття й плаща*.

Вираз οὐκ ἂν φθάνοις λέγων кажи швидше, не барись говорити: οὐκ ἂν φθάνομι λέγων (Пл. Συμ. 214 E) я не забарюсь сказати.

Дієприкметникова форма перекладається інфінітивом:

✓ при дієсловах ἄρχομαι *починати*, παύομαι *припиняти*: ἄρξομαι λέγων (Пл. Συμ. 186 B) я почну *говорити*; οὕτω γὰρ ἡ τάλαινα παύεται γοῶσ' (Еὐр. М. 59) бо не перестає безталанна *ридати*;

✓ з дієсловами, що означають терпіння, витривалість: ἀνέχομαι, καρτερέω, πάσχω *терпіти, переносити*, περιοράω *не зважати*, κάμνω, ἀπαγορεύω *втомлюватись*: ἀπίερηκα ἤδη βαδίζων καὶ τρέχων (Ξ. 'Αν. 5,1,2) я *втомився вже йти і бігти*; μὴ κάμης φίλον ἄνδρα εὐεργετῶν (Пл. Горγ. 470 C) *не втомлюйся облагодіювати друга*;

Σ Дієслово περιοράω іноді поєднується з accusativus cum infinitivo: τούτους δύναμιν αὐτῶν προσλαβεῖν περιόψεσθε (Θ. 4,35) *ви завбачливо турбуватиметесь, щоб вони нароцували свої сили*.

✓ при дієсловах καλῶς (εὖ) ποιέω *добре робити*, κακῶς ποιέω, ἀδικέω *неправильно поступати*, χαρίζομαι, χάριν φέρω *догоджати*, νικάω, κρατέω *перемагати*, ἡττάομαι *бути переможеним, уступати*: εὖ ποιήσας ἀφικόμενος ('Ηρ. 3,25) *він добре вчинив, прибувши*.

Предикативний дієприкметник ставиться при неперехідних дієсловах, що означають почуття (verba affectuum), і в багатьох випадках перекладається дієприслівниково:

✓ χαίρω, ἡδομαι, ἀγαπάω, εὐφραίνομαι *радіти*; ἀγανακτέω, ἄχθομαι, χαλεπῶς (βαρέως) φέρω, ὀργίζομαι *бути невдоволеним*; αἰσχύνομαι, αἰδέομαι *соромитись*, λυπέομαι *сумувати*, μεταμέλει μοι *розкаюватись*: ἡδομαι ὑφ' ὑμῶν τιμῶμενος (Ξ. 'Αν. 6, 1, 26) я *радію, що ви мене шануєте*; οὐκ αἰσχύνομαι μανθάνων (Пл. 'Ιππ. 372 C) я не соромлюсь, *навчаючись*; χαίρω διαλεγόμενος τοῖς σφόδρα πρεσβύταις (Пл. Πολ. 328 D) я з радістю спілкуюся зі старими людьми; οὐκ ἀγαπῶ ζῶν ἐπὶ τούτοις (Ισ. 12, 8) я не люблю жити з такими.

Σ Дієслово αἰσχύνομαι поєднується також з інфінітивом, але набирає іншого значення: αἰσχύνομαι ποιεῖν τι *соромлюсь щось робити*: τούτο μὲν οὐκ αἰσχύνομαι λέγων· τὸ δέ, ἂν μένητε παρ' ἐμοί, αἰσχυνοίμην ἂν εἰπεῖν (Ξ. Κυρ. 5,1,20) я не відчуваю сорому, кажучи це; *якщо ж ви залишитесь при мені, мені буде соромно сказати*.

Σ Дієприкметник, який поєднується з дієсловами почуттів, рівнозначний підрядним причиновим реченням або дієприкметнику в ролі обставини-причини (αἰτιολογικὴ μετοχή). Нерідко після таких дієслів стоять речення із сполучниками ὅτι або εἰ: ἀγανακτῶ, εἰ τὰ χρήματα λυπεῖ τινας ὑμῶν (Дем. 8,55) я обурююсь, бо деякі з вас переїмаються грішми.

Дієприкметник, залежний від підмета або додатка

Предикативний дієприкметник узгоджується як з підметом, так і з прямим додатком після перехідних дієслів, що означають виявлення чи повідомлення (*verba declarandi, ῥήματα δεικτικά*): δείκνυμι, ἐπιδείκνυμι, δηλόω, ἀποφαίνω, φανερόν ποιέω *виявляти*; ἐλέγχω *викривати*, εὐρίσκω *знаходити*, καταλαμβάνω *заставати*, ἀγγέλλω *сповіщати*, διαβάλλω *обмовляти*: φανήσεται ταῦθ' ὠμολογηκώς (Дгм. 17,16) *виявиться, що він згідний з цим*; τὸν αὐτῶ ξυνειδότα πρὸς πάσας τὰς πράξεις φερόμενον (Пл. Νομ. 773 В) *який усвідомлював за собою, що прагне до всіх справ*.

- Σ Після цих дієслів може стояти речення із сполучником ὅτι: δῆλοι ἦσαν ὅτι ἐπικείσονται (Ξ. Ἀν. 5, 2, 26) *їм було ясно, що їх очікувало*.

§ 250. Знахідний відмінок з дієприкметником
(accusativus cum participio)
Називний відмінок з дієприкметником
(nominativus cum participio)

Предикативний дієприкметник ставиться при неперехідних дієсловах, що означають відчуття, сприймання, знання (*verba sentiendi, ῥήματα αἰσθητικά*): ἀκούω *чути*, ὁράω *бачити*, αἰσθάνομαι *відчувати*, οἶδα, ἐπίσταμαι *знати*, κατανοέω *помічати*, μαθαίνω, πυνθάνομαι, γινώσκω *дізнаватись*, μέμνημαι *пам'ятати*, ἐπιλανθάνομαι *забувати*.

Якщо дієприкметник відноситься до прямого додатка в знахідному відмінку, то виникає конструкція знахідний відмінок з дієприкметником (*accusativus cum participio*): ἐπύθετο τὸ Πλημμύριον ἑαλωκός (Θ. 7, 31) *він довідався, що Племірій узято*; ὁρῶμεν πάντα ἀληθῆ ὄντα, ἃ λέγετε (Ξ. Ἀν. 5, 5, 24) *ми бачимо, що все, про що ви кажете, є правдою*; ἐξήγγειλε προσίον τὸ στράτευμα (Ξ. Ἑλλ. 7, 5, 10) *він повідомив, що наближається військо*; μέμνημαι Κριτίᾳ τῷδε ξυρόντα σε (Пл. Хар. 156 А) *нагадую Критію, що ти є разом з ним*.

Якщо логічний підмет дієприкметника і підмет керуючого дієслова є одним і тим же, то він не виражається, а дієприкметник узгоджується з підметом речення і ставиться в називному відмінку (*nominativus cum participio*): γινώσκω ἡττων ὦν πολὺ ὑμῶν (Ἀριστοφ. Пл. 944) *я знаю, що набагато слабший за вас*; μεμνημεθ' εἰς κίνδυνον ἐλθόντες μέγαν (Ευρ. Ἑκ. 244) *ми пам'ятаємо, що потрапили у велику небезпеку*.

- Σ Замість дієприкметника після вказаних дієслів можна вжити речення з ὅτι, ὡς: πάντες ἴσμεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνευ Ἑρωτος Ἀφροδίτη (Пл. Συμ. 180 D) *усі ми знаємо, що не існує без Ерота Афродіти*.

- Σ З фразою σύνοιδα ἑμαυτῶ *усвідомлювати, знати за собою* предикативний дієприкметник може виражатись через називний чи давальний відмінок: ἐγὼ δὲ οὔτε μέγα οὔτε μικρόν ξύνοιδα ἑμαυτῶ σοφός ὦν (Пл. Ἀп. 21 В) *я ані не занадто, ані не замало усвідомлюю, що я є мудрим*; ἑμαυτῶ ξυνηδέειν οὐδὲν ἐπισταμένῳ (Пл. Ἀп. 22 D) *я усвідомлював за собою, що нічого не знаю*.

- Σ Δієслово ὁράω інколи потребує дієприкметника безособових дієслів: ὁρῶ καὶ σοὶ τούτων δεῆσον (Ξ. Ἄν. 2, 6, 29) *бачу, що й ти цього потребуєш*.
- Σ Δієслова ἀκούω, αἰσθάνομαι можуть поєднуватись:
- з родовим особи і предикативним дієприкметником (з конструкцією genetivus absolutus), коли означає безпосереднє сприйняття та відчуття: ἤκουσα δέ ποτε αὐτοῦ περὶ φίλων διαλεγόμενου (Ξ. Ἄπομ. 2, 4, 1) *я почув, як він якось говорив про друзів; ἤσθησαι οὖν πώποτε μου ἢ ψευδομαρτυροῦντος ἢ συκοφαντοῦντος* (Ξ. Ἄπομ. 4, 4, 11) *отже, ти вирішив, що я кривоприсягаю чи доношу*.
  - звороти accusativus cum participio або accusativus cum infinitivo чи підрядне додаткове речення з ὅτι, ὥς, коли позначають опосередковане сприйняття:
    - α) ἤκουσεν ἤκοντα πάλιν Ξενοφῶντα (Ξ. Ἄν. 7, 2, 10) *він почув, що знову прибув Ксенофонт; αἰσθόμενος δέ ποτε Λαμπροκλέα πρὸς τὴν μητέρα χαλεπαίνοντα* (Ξ. Ἄπ. 2, 2, 1) *довідавшись, що Лампрокл поскаржився матері;*
    - β) ἤκουεν αὐτὸν καλὸν κάγαθον εἶναι (Ξ. Κυν. 1, 3, 1) *він чув, що той був красивим і добрим; αἰσθόμενος αὐτούς μέγα παρὰ βασιλεῖ δύνασθαι* (Θ. 6, 59) *він дізнався, що вони мали великий вплив на царя*.
- Σ Деякі дієслова з груп sentiendi та declarandi, виражаючи різні значення, можуть поєднуватись з дієприкметником або з інфінітивом: οἶδά με μηδὲν εἰδότα *я знаю, що нічого не знаю; καθαρίζειν οὐκ ἐπίσταμαι* (Ἀριστοφ. Σφ. 289) *я не вмію грати на кіфарі*.

§ 251. Дієприкметник у функції обставини (participium coniunctum, μετοχή προσδιοριστική)

Такий дієприкметник формально є узгодженим означенням до іменної частини мови, яка займає предикативне положення, а логічно – обставиною і заміною підрядні речення часу, причини, умови, допусту, мети, способу дії.

Для визначення співвіднесення дій головного речення і логічного обставинного речення, вираженого дієприкметником, береться до уваги відносно-часове і видове значення дієприкметника. Конкретний характер обставини допомагають встановити прислівники і частки.

Дієприкметник у значенні речення часу (заперечення οὐ або μή)

Часто поєднується з прислівниками часу, які позначають:

- ✓ синхронність (εὐθύς, αὐτίκα *одразу, ἅμα* *одночасно, μεταξύ* *між тим, тим часом*): τὸ τοῦ θεοῦ σημεῖον πολλαχόμ μ' ἐπέσχε λέγοντα μεταξύ (Πλ. Ἄπ. 40 В) *божий знак часто перебував на мені у той час, коли я говорив;*
- ✓ послідовність (τότε *тоді, εἶτα, ἔπειτα* *потім, ἐκ τούτου* *згодом, μετὰ ταῦτα* *після того, як, οὕτως* *так*): ἀναστάς οὕτω δεῦρο ἐπορευόμεν (Πλ. Πρωτ. 310 D) *вставши, так я вирушив сюди*.

- Σ Δієприкметники ἀρχόμενος і τελευτών рівнозначні прислівникам часу і перекладаються відповідно: ἀρχόμενος *спочатку, на початку, τελευτών наразі, в кінці*: ὅπερ ἀρχόμενος ἔλεγον (Пл. Θεαιτ. 174 C) *як я казав на початку*; τελευτώντες καὶ ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἶργον αὐτοὺς οἱ Θραῖκες (Ξ. Ἄν. 6, 3, 8) *кінець кінцем фракійці відрізали їх від води*.

Δієприкметник на позначення причини (заперечення οὐ)

Наприклад: λέγω τοῦδε ἔνεκα βουλόμενος δόξαι σοι (Пл. Φαιδ. 103 C) *я це тобі кажу, оскільки хочу, щоб ти вважав*.

З таким дієприкметником поєднуються:

- ✓ ἄδε, οἶον, οἶα, коли причина подається як об'єктивний погляд автора: μάλα χαλεπῶς ἐπορεύοντο οἱ Λακεδαιμόνιοι οἶα δὴ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν φόβῳ ἀπίόντες (Ξ. Ἑλλ. 6, 4, 26) *дуже важко відступали спартанці, оскільки відходили вночі й злякані*;
- ✓ ὥς, коли причина є суб'єктивною думкою підмета: τροπᾶλον ἔστησαν οἱ Κερκυραῖοι ὥς νεικηκώτες (Θ. 7, 34) *керкірці встановили пам'ятник, вважаючи себе переможцями*.

- Σ Часто для підсилення логічної послідовності епаналептично можуть вживатись сполучники причинових речень: διὰ τοῦτο *тому що*, ἐκ τούτου *з-за цього*: νομίζων ὑμᾶς κρείττους πολλῶν βαρβάρων διὰ τοῦτο προσέλαβον (Ξ. Ἄν. 1, 7, 3) *я вас прийняв, бо вважаю, що ви сильніші за численних варварів*.

- Σ Вислови, майже обставинні формули, τί παθῶν або τί μαθῶν доповнюють за значенням διὰ τί *навіщо, через що*: τί μαθῶν τοῦτο προσέγραψε (Δημ. 20, 127) *навіщо він це дописав*.

Коли замість τί виступає відносний займенник ὅ, τι, то фрази ὅ, τι μαθῶν та ὅ, τι παθῶν прирівнюються причиновим сполучникам ἐπειδή, діоти: τί ἀξίος εἶμι παθεῖν ἢ ἀποτίσαι ὅ, τι μαθῶν ἐν τῷ βίῳ οὐκ ἡσυχίαν ἤγον; (Пл. Ἄπ. 36 B) *чи я заслуговую страждати і спокутувати, бо в житті не мав спокою? ὅ τι μαθῶν σοφοῦς υἱεῖς οὕτως ἔφυσεν* (Пл. Εὐθυδ. 299 A) *і оскільки народив він розумних синів*.

Δієприкметник на позначення мети

Для вираження мети вживається лише дієприкметник майбутнього часу, здебільшого при дієсловах, з якими факультативно поєднується ὥς; при інших дієсловах вживання ὥς є більш обов'язковим (заперечення μή): τοῦτο λέξων ἔρχομαι (Ξ. Ἀγ. 2, 7) *я прибув це сказати*; συλλαμβάνει Κύρον ὥς ἀποκτενῶν (Ξ. Ἄν. 1, 1, 3) *він хапає Кіра, щоб убити*.

Δієприкметник на позначення умови

Δієприкметник на заміну умовних періодів (заперечення μή): τὰ δὲ ποιεῖσα οὐκ ἂν ἀμαρτάνοις (Нр. 4, 9) *це зробивши, ти не помилилася б. **τίνα ἂν βοήθειαν μή δυνάμενος ἄνθρωπος βοηθεῖν ἑαυτῷ καταγέλαστος ἂν τῇ ἀληθείᾳ εἶη*** (Pl. Gorg. 509b) *«якщо якась людина сама собі не зможе допомогти, то чи не заслужено буде висміяна» ;*

Дієприкметник для вираження допусту

Дієприкметник у функції допустового речення (заперечення μή) часто приєднує частки *καίπερ*, *καί*, *καίτοι* хоча: *καίπερ οὐ βουλόμενοι ἔνδηλοι εἶναι τοῖς Ἀθηναίοις ἐπρεσβεύοντο παρ' αὐτοῦς* (Θ. 4, 41, 3) *хоча вони й не хотіли виявляти (занепокоєння), але послали в Афіни послів*. Для підсилення протиставлення до керуючого дієслова додаються *ὁμως*, інколи – *εἶτα*, *ἔπειτα*: *πολλοὶ μὲν ὄντες εὐγενεῖς εἰσι κακοί* (Еур. Нл. 551) *багато хто, хоча й знатні, є лихими; ὃν Ἀθηναῖοι πολλάκις ἑαυτῶν στρατηγὸν ἤρηται ξενὸν ὄντα* (Пл. Ἴων. 541 С) *афіняни часто обирали його своїм стратегом, хоча він був чужинцем*.

Дієприкметник на позначення обставини способу дії

Дієприкметник у значенні речень способу дії (заперечення οὐ): *ληζόμενοι ζῶσι* (Ξ. Κυν. 3, 2, 25) *вони живуть грабуючи (= з грабунку)*.

Деякі дієприкметники на позначення обставин перетворились у застигли словесні формули, що перекладаються прислівниковою або прийменниковою конструкцією:

- ✓ *ἀνύσας* (= *ταχέως*): *ἀνοιγ' ἀνύσας τὸ φροντιστήριον* (Ἀριστοφ. Ν. 181) *швидко відчини кабінет*;
- ✓ *χαίρων* (= *ἀτιμωρήτως*): *τοῦτον οὐδέεις χαίρων ἀδικήσει* (Пл. Горγ. 510 D) *ніхто безкарно не чинитиме йому кривди*;
- ✓ *κλαίων* (= *τιμωρήτως*): *κλαίων ἄψει τῶνδε* (Еур. Нр. 270) *він зазнає покарання, торкнувшись їх*;
- ✓ *λαθῶν* (= *λάθρα*): *ἀπὸ τείχευς ἄλτο λαθῶν* (Όμ. Ἴλ. Μ, 390) *він нишком зістрибнув із стіни*;
- ✓ *φέρων* (*сильно*): *εἰς τοῦτο φέρων περιέστησε τὰ πράγματα* (Αἰσχιν. 3, 82) *до цього наполегливо скерував справи*;
- ✓ *ἔχων* (= *συνεχῶς*): *τί κутτάζεις ἔχων*; (Ἀριστοφ. Νεφ. 509) *що ти постійно озирася?*

Σ Дієприкметники *ἔχων*, *ἄγων*, від яких залежить прямий додаток у знахідному відмінку, поєднані з дієсловами руху, рівнозначні прийменниковій конструкції *σύν* з *dativus*: *Τισσαφέρης πορεύεται πρὸς βασιλέα ἱππέας ἔχων ὡς πεντακοσίους* (Ξ. Ἀν. 1, 2, 4) *Тиссаферн вирушив до царя з п'ятьма сотнями вершників*.

Самостійний дієприкметник (Participium absolutum, μετοχή ἀπόλυτος)

Самостійний дієприкметник, як і залежний, вживається для заміни підрядних обставинних речень, але можливий, як правило, якщо його логічний підмет не відноситься до керуючого дієслова в жодній синтаксичній функції (не знаходиться і не мається на думці в головному реченні в жодному відмінку).

§ 252. Родовий самостійний (*genetivus absolutus*, *γενικῆ ἀπόλυτος*)

Зворот *genetivus absolutus* складається з логічного підмета в родовому відмінку, вираженого іменною частиною мови, та узгодженого з ним дієприкметника в якості логічного присудка. Вживання заперечних часток при дієприкметнику визначається характером обставинного речення, до якого він прирівнюється.

Зворот *genetivus absolutus* прирівнюється до підрядних обставинних речень:

✓ часу: ἄρτι τῆς μάχης γεγενῆμενης ἐπιβοηθοῦσιν ἄλλοι πελτασταί (Θ. 2, 79) *одразу після битви на допомогу підійшли інші пелтасти; ἐξάιφνης ἀποθανόντος ἑκάστου* (Пл. Горγ. 523 E) *раптом кожен помиратиме;*

✓ причини: τῶν ναυτῶν τῶν ... ἀπολλυμένων οἱ δὲ θεράποντες αὐτομολοῦσι (Θ. 7, 13) *оскільки моряки гинуть, а слуги розбігаються;*

✓ умови: οἴομαι καὶ νῦν ἔτι ἐπανορθωθῆναι ἂν τὰ πράγματα τούτων γιγνομένων (Дем. 9, 76) *я гадаю, що й тепер ще справи можуть змінитися на краще, якщо обставини так складаються;*

✓ допусту: τῶν σωμάτων θηλυνομένων καὶ αἱ φυχαὶ πολὺ ἄρρωστότεραι γίγνονται (Ξ. Оік. 4, 2) *хоча вони зманіжються тілом, душею стають значно міцнішими.*

Σ Інколи логічний підмет звороту знаходиться в головному реченні як додаток у давальному або знахідному відмінках: μαχομένων αὐτῶν καὶ ἀπορουμένων θεῶν τις αὐτοῖς μηχανὴν σωτηρίας δίδωσι (Ξ. Ἀν. 5, 2, 24) *коли вони бились і були в безвиході, хтось із богів посилає їм порятунки.*

Логічний підмет звороту може опускатись :

✓ якщо він легко поновлюється з контексту: ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς προίενα εἰς τὸ πρόσθεν, ἕως Κύρω συμμείξειαν. ἤδη δὲ ὄρμη ὄντων (δгл. αὐτῶν) ἦλθε Προκλῆς (Ξ. Ἀν. 2, 1, 3) *вони вирішили наблизитися до перших лав, щоб змішатися з Кіром. Коли вони рушали, прибув Прокл;*

✓ коли він виражений формами τῶν ἀνθρώπων, τῶν πραγμάτων, τοῦ θεοῦ: οὕτως ἐχόντων (δгл. τῶν πραγμάτων) εἰκὸς τοῖς μὲν πολεμίοις ἐναντίους εἶναι τοὺς θεοὺς, ἡμῖν δὲ συμμάχους (Ξ. Ἀν. 3, 2, 10) *коли обставини були такими, здавалось, що боги були ворожими до супротивників, а до нас прихильними; ὕοντος* (δгл. θεοῦ) *πολλῶ* (Ξ. Ἑλλ. 1, 1, 16) *коли дуже дощило.*

Σ З дієсловами οἶδα, γινώσκω, ἐπίσταμαι, διανοέομαι тощо зворот родовий самостійний поєднується з ὥς, коли додатком до нього виступає підрядне додаткове речення або причиновий чи предикативний дієприкметник: ὥς μὴ ἀκουσομένων ἡμῶν οὕτω διανοεῖσθε (Пл. Пол. 327 C) *як ви переконаєте нас, які не хочуть і слухати; ὥς τοίνυν ὄντων τῶνδὲ σοι μαθεῖν πάρα* (Аисχ. Пр. 760) *ти міг би знати, що такі справи.*

§ 253. Знахідний самостійний (*accusativus absolutus, αἰτιατικὴ ἀπόλυτος*)

Дієприкметник безособових дієслів у знахідному відмінку однини середнього роду називається знахідним самостійним. Він виражає обставини часу, причини, умови, допусту:

✓ ἔξόν, παρόν коли (оскільки, якщо, хоча) можна (було): ἐάν τι γελοῖον εἴπης, ἔξόν σοι ἐν εἰρήνῃ λεγέιν (Пл. Сум. 189 В) якщо ти й кажеш щось смішне, то годиться говорити миролюбно;

✓ δέον, χρεών коли (...) треба (було): εἰ δὲ μή, θανεῖν χρεών (Еὐр. М. 243) якщо ж ні, то потрібно померти;

✓ δόξαν, δόξαντα, εἰρημένον, δεδογμένον коли (...) вирішено: εἰρημένον αὐταῖς ἀπαντᾶν, ἐνθαδί εὐδουσι (Ἀριστοφ. Λυσ. 13) було вирішено зустрітися з ними там, де вони відпочивають;

✓ ἀδύνατον ὄν коли (...) неможливо є (було): οἱ Συρακούσιοι παρεκελεύοντο κραυγῇ οὐκ ὀλίγῃ χρώμενοι, ἀδύνατον ὄν ἐν νυκτὶ ἄλλῳ τῷ σημήναι (Θ. 7, 44) сиракузці наказали підняти чималий крик, бо вночі нічим іншим не можна було подати знак;

✓ αἰσχρὸν ὄν коли (...) соромно є (було): ἅμα μὲν ὑμῶν συναγορευόντων, ἅμα δὲ καὶ αἰσχρὸν ὄν ἀντιλέγειν (Ξ. Кур. 2, 2, 20) коли ви погоджуєтесь, то було б негोजе заперечувати;

✓ ἀγαθόν ὄν коли (...) добре є (було): ἐὰν μὴ τυγχάνῃ γέ που, ἀγαθόν ὄν (Пл. Сум. 205 Е) якщо так не трапиться, добре буде.

- Σ Знахідний самостійний може утворюватись від особових дієслів і, подібно як родовий самостійний, має логічний підмет. Він виступає з ὥς, ὥσπερ і позначає суб'єктивну причину: τοὺς υἱεῖς οἱ πατέρες ἀπὸ πονηρῶν ἀνθρώπων εἴργουσιν, ὥς τὴν μὲν τῶν χρηστῶν ὁμιλίαν ἄσκησιν οὐσαν τῆς ἀρετῆς, τὴν δὲ τῶν πονηρῶν κατάλυσιν (Ξ. Апом. 1, 2, 20) батьки відгороджують синів від лихих людей, бо спілкування з хорошими навчає добродечності, а з поганими – нищить її.

Використання звороту *accusativus absolutus* обмежувалось, головним чином, класичною прозою; у післякласичні часи найдовше проіснував самостійний дієприкметник τυχόν (= εἰ τύχοι) *може бути*: τοῖς οἰκέλοις τυχόν ἂν χρησάμην (Ἰσ. 5, 94) я, можливо, скористався б із слуг.

§ 254. Називний самостійний (*nominativus absolutus, ὀνομαστικὴ ἀπόλυτος*)

Зрідка іменна частина мови в називному відмінку з узгодженим дієприкметником замість того, щоб стати підметом, втрачає зв'язок з присудком, натомість з'являється новий підмет: таким чином постає обособлений зворот називний са-

мостійний, який виконує ті ж функції, що й інші самостійні дієприкметникові звороти: *ἀλῆς γενομένη πάσα ἢ Ἑλλάς χεῖρ μεγάλη συνάγεται* (Ἦρ. 7, 157) *коли Еллада об'єдналася, звелася (немов) велика рука*; *ἀποβλέψας πρὸς τοῦτον τὸν στόλον ἔδοξε μοι πάγκαλος εἶναι* (Πλ. Νομ. 686 D) *коли я поглянув на цей одяг, мені видалося, що він є прекрасним*.

- Σ Інколи дієприкметник у називному відмінку однаковою мірою відноситься до якогось слова, у родовому або давальному чи знахідному відмінках: *ἔδοξεν αὐτοῖς οὐ τοὺς παρόντας μόνους ἀποκτείνειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἅπαντας Μυτιληναίους ἐπικαλοῦντες* (Θ. 3, 36) *вони вирішили не лише присутніх убити, але й усіх мітиленців*; *ἦν αὐτῶν ἡ διάνοια κρατυνάμενοι αὐτὴν τὴν Λέσβον κακώσειν* (Θ. 4, 52) *у них був задум, зміцнивши, знищити сам Лесбос*.

§ 255. Особливості узгодження дієприкметника

Зустрічається граматичне неузгодження дієприкметника з словом, яке ним визначається, при перенесенні на дієприкметник граматичних ознак слова для поняття, яке мається на думці (σχήμα κατὰ τὸ νοούμενον): *ἡ μισρὰ κεφαλὴ ἐξεληλυθώς* (= ὁ μισρὸς ἐξεληλυθώς) (Дем. 21, 117) *вийшов брудна голова*; *βρέφος εἰσορῶ φέροντα τόξον* (= μικρὸν παῖδα φέροντα τόξον) (Ἀνακρ. 3, 16) *бачу маля, яке (досл. який) несе лук*.

Дієприкметник ὢν часто узгоджується в роді не з тим словом, до якого відноситься, а з іменним предикатом. Це явище називається притягненням (ἔλξις): *τὴν ἡδονὴν διώκετε ὡς ἀγαθὸν ὢν* (Πл. Прот. 354 C) *ви прагнете насолоди, як ніби вона є благом*.

Пропуск предикативного дієприкметника можливий, коли він легко встановлюється з попередньої розповіді. Особливо часто опускається дієприкметник, який залежить від дієслів *τυγχάνω*, *διατελέω*: *ἔδωκεν ὅ, τι ἕκαστος ἔτυχεν* (δηλ. *δοῦς*) (Λυσ. 12, 18) *кожен дав, що зміг (дати)*; *Σωκράτης ἀνυπόδυτος καὶ ἀχίτων διετέλει* (δηλ. *ὢν*) (Ξ. Ἀп. 1, 6, 2) *Сократ обходився в житті без та взуття та плаща*.

Два або більше дієприкметників не поєднуються між собою, коли вони не мають спільного зв'язку з членом речення: *προιόντες* (часовий дієприкметник) *λελήθαμεν ἀμφοτέρων εἰς τό μέσον πεπτωκότες* (предикативний дієприкметник) (Πл. Θεαιτ. 180 E) *рухаючись далі, ми непомітно для (нас) обох, опинилися в середині*.

Також це буває, коли вбачається часо-причинова послідовність дій, що передаються дієприкметниками: *Κῦρος ὑπολαβὼν τοὺς φεύγοντας, συλλέξας στρατεύμα ἐπολιόρκει Μίλητον* (Ξ. Ἀν.1, 1, 7) *Кір, прийнявши втікачів, зібрав військо і обложив Мілет*; *ἀπαλλαττομένη τοῦ σώματος καὶ ἐκβαίνουσα διασκεδασθεῖσα οἴχηται διαπτομένη* (Πл. Φαιδ. 70 A) *(душа), полишивши тіло і вийшовши з нього, розпорошуватиметься зникає, розлітаючись*.

§ 256. Διεπρικметник з часткою *ἄν*

Διεπρικметник з часткою *ἄν* набуває значення здійсненої або нездійсненої можливості. У першому випадку він переймає функцію:

✓ опгатива з *ἄν*: σοφία λεγομένη δικαιοτάτ' *ἄν* (Πλ. Φιλ. 30 C) *μυδριсть, яка може бути названа найсправедливішою річчю; ἑλὼν Ποτείδαιαν καὶ δυναθεὶς ἄν* αὐτὸς ἔχειν, εἴπερ ἐβουλήθη, παρέδωκε (Δημ. 23, 107) (*Φιλίππ*), *захопивши Потидею і будучи в змозі її утримати, якщо б за хотів, здав;*

✓ індикатива історичних часів з *ἄν*: πολιτείαν τὴν ὀρθῶς *ἄν* τοῖς πράγμασιν χρησάμενην οὐκ ἔχομεν (= ἡ ὀρθῶς *ἄν* χρήσαιτο) οὐκ ἔχομεν (Ἰσ. 7, 12) *ми не маємо держави, яка не могла б правильно скористатися з обставин; εὖ ἴστε μηδὲν ἄν με ἐπιχειρήσαντα* (= εὖ ἴστε ὅτι οὐδὲν *ἄν* ἐπεχείρησα) εἰ ἐώρων (Ἰσ. 5, 13) *ви добре знаєте, що я ні до чого не прагнув би, якби бачив...*

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ, Ζ, 5, 24–27

Ἐπειὶ οὖν καὶ μὴ ἐπιβοηθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τοῦ εὐωνύμου κέρως ἐπὶ τὸ ἐχόμενον, κατέστησεν ἐπὶ γηλόφων τινῶν ἐναντίους αὐτοῖς καὶ ἰππέας καὶ ὀπλίτας, φόβον βουλόμενος καὶ τούτοις παρέχειν ὡς, εἰ βοηθήσαιεν, ὅπισθεν οὗτοι ἐπικείσοιτο αὐτοῖς. τὴν μὲν δὴ συμβολὴν οὕτως ἐποίησατο, καὶ οὐκ ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος· κρατήσας γὰρ ἡ προσέβαλεν ὅλον ἐποίησε φεύγειν τὸ τῶν ἐναντίων. ἐπεὶ γὰρ μὴν ἐκεῖνος ἔπεσεν, οἱ λοιποὶ οὐδὲ τῇ νίκῃ ὀρθῶς ἔτι ἐδυνάσθησαν χρήσασθαι, ἀλλὰ φυγούσης μὲν αὐτοῖς τῆς ἐναντίας φάλαγγος οὐδένα ἀπέκτειναν μὲν οὐδ' οἱ ἰππεῖς διώκοντες οὔτε ἰππέας οὔθ' ὀπλίτας, ὡσπερ δὲ ἡττώμενοι πεφοβημένως διὰ τῶν φευγόντων πολεμίων διέπεσον. καὶ μὴν οἱ ἄμιπποι καὶ οἱ πελτασταὶ συννεικηκότες τοῖς ἰππεῦσιν ἀφίκοντο μὲν ἐπὶ τοῦ εὐωνύμου, ὡς κρατοῦντες, ἐκεῖ δ' ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων οἱ πλείστοι αὐτῶν ἀπέθανον.

Τούτων δὲ πραχθέντων τὸν ἀντίον ἐγένετο οὐ νόμισαν πάντες ἄνθρωποι ἔσεσθαι. συνελθουσίαι γὰρ σχεδὸν ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀντιτεταγμένων, οὐδεὶς ἦν ὅστις οὐκ ᾔετο, εἰ μάχῃ ἔσοιτο, τοὺς μὲν κρατήσαντας ἄρχειν, τοὺς δὲ κρατηθέντας ὑπηκόους ἔσεσθαι. ὁ δὲ θεὸς οὕτως ἐποίησεν ὥστε ἀμφοτέρω μὲν τροπαίον ὡς νεικηκότες ἐστήσαντο, τοὺς δὲ ἰσταμένους οὐδέτεροι ἐκώλουν, νεκροὺς δὲ ἀμφοτέρω μὲν ὡς νεικηκότες ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν, ἀμφοτέρω δὲ ὡς ἡττημένοι ὑποσπόνδους ἀπελάμβανον, νεικηκέναι δὲ φάσκοντες ἐκάτεροι οὔτε χώρα οὔτε πόλει οὔτ' ἀρχῇ οὐδέτεροι οὐδὲν πλέον ἔχοντες ἐφάνησαν ἢ πρὶν τὴν μάχην γενέσθαι· ἀκρισία δὲ καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην ἐγένετο ἢ πρόσθεν ἐν τῇ Ἑλλάδι. ἐμοὶ μὲν δὴ μέχρι τούτου γραφέσθω· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἴσως ἄλλω μελήσει.

ΛΥΣΙΟΥ

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ, 20–23

Καὶ γάρ τοι καὶ φύντες καλῶς καὶ γνόντες ὅμοια, πολλὰ μὲν καλὰ καὶ θαυμαστὰ οἱ πρόγονοι τῶν ἐνθάδε κειμένων ἠργάσαντο, αἰμίμηστα δὲ καὶ μεγάλα καὶ πανταχοῦ οἱ ἐξ ἐκείνων γεγονότες τρόπαια διὰ τὴν αὐτῶν ἀρετὴν κατέλιπον. μόνοι γὰρ ὑπὲρ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος πρὸς πολλὰς μυριάδας τῶν βαρβάρων διεκινδύνευσαν. ὁ γὰρ τῆς Ἀσίας βασιλεὺς οὐκ ἀγαπῶν τοῖς ὑπάρχουσιν ἀγαθοῖς, ἀλλ' ἐλπίζων καὶ Εὐρώπην δουλώσεσθαι, ἔστειλε πεντήκοντα μυριάδας στρατιάν. ἠγησάμενοι δέ, εἰ τήνδε τὴν πόλιν ἢ ἐκοῦσαν φίλην ποιήσαιντο ἢ ἄκουσαν καταστρέψαιντο, ῥαδίως τῶν πολλῶν Ἑλλήνων ἄρξιν, ἀπέβησαν εἰς Μαραθῶνα, νομί-σαντες οὕτως ἂν ἐρημοτάτους εἶναι συμμάχων τοὺς Ἕλληνας, εἰ ἔτι στασιαζούσης τῆς Ἑλλάδος ὧ τιμὴν χρὴ τῶν ἐπιόντας ἀμύνασθαι, τὸν κίνδυνον ποιήσαιντο. ἔτι δ' αὐτοῖς ἐκ τῶν προτέρων ἔργων περὶ τῆς πόλεως τοιαύτη δόξα παρειστήκει, ὡς εἰ μὲν πρότερον ἐπ' ἄλλην πόλιν ἴασιν, ἐκείνοις καὶ Ἀθηναίοις πολεμήσουσι· προθύμως γὰρ τοῖς ἀδικουμένοις ἤξουσι βοηθήσοντες· εἰ δ' ἐνθάδε πρῶτον ἀφίξονται, οὐδένας ἄλλους τῶν Ἑλλήνων τολμήσειν ἐτέρους σώζοντας φανερὰν ἔχθραν πρὸς ἐκείνους ὑπὲρ αὐτῶν καταθέσθαι. οἱ μὲν τοίνυν ταῦτα διανοοῦντο· οἱ δ' ἡμέτεροι πρόγονοι οὐ λογισμῶ εἰδότες τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ κινδύνους, ἀλλὰ νομίζοντες τὸν εὐκλεᾶ θάνατον ἀθάνατον περὶ τῶν ἀγαθῶν καταλείπειν λόγον, οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων, ἀλλὰ τῇ αὐτῶν ἀρετῇ μᾶλλον ἐπίστευσαν.

ΑΛΚΙΔΑΜΑΝΤΟΣ

ΠΕΡΙ ΣΩΦΙΣΤΩΝ, 14

Οἶμαι δὲ καὶ διὰ τοῦτ' ἄξιον εἶναι τοὺς γραπτοὺς λόγους ἀποδοκιμάζειν, ὅτι τὸν βίον τῶν μεταειριζομένων ἀνώμαλον καθιστᾶσι. περὶ πάντων μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων γεγραμμένους ἐπίστασθαι λόγους ἐν τι τῶν ἀδυνάτων πέφυκεν· ἀνάγκη δ' ἐστίν, ὅταν τις τὰ μὲν αὐτοσχεδιάζῃ τὰ δὲ τυποῖ, τὸν λόγον ἀνόμοιον ὄντα ψόγον τῷ λέγοντι παρασκευάζειν, καὶ τὰ μὲν ὑποκρίσει καὶ παραπλησίᾳ δοκεῖν εἶναι, τὰ δὲ ταπεινὰ καὶ φαῦλα φαίνεσθαι παρὰ τὴν ἐκείνων ἀκριβείαν. νομίζω δὲ καὶ τὴν μάθησιν τῶν γραπτῶν λόγων χαλεπὴν καὶ τὴν μνήμην ἐπίπουνον καὶ τὴν λήθην αἰσχροῦ ἐν τοῖς ἀγῶσι γίγνεσθαι.

§ 257. Дієслівні прикметники (*adiectiva verbalia, τὰ ῥηματικά ἐπίθετα*)

Дієслівні прикметники, на відміну від дієприкметників, не мають ні видового, ні часового значення.

Дієслівні прикметники на -τος мають в основному значення пасивного дієприкметника доконаного або недоконаного виду: ποιητός (= πεποιημένος) (з)роблений, γενική ἀπόλυτος *родовий звільнений (самостійний)*.

Похідні від неперехідних дієслів, поєднуючись з ἐστί, сприймаються безособово і означають можливість або здатність: ἄρα γρυκτόν ἐστιν ἡμῖν ('Аристоф. 'Ах. 656) *вже можна нам наважитись сказати; εὐεπίθετον ἦν ἐνταῦθα (Ξ. 'Ав. 3, 4, 20) там легко можна було напасти.*

- Σ Деякі з них мають активне значення: δυνατός *сильний, здатний*, θαυμαστός *дивний, такий, що викликає подив*. Особливо це стосується складних віддієслівних прикметників з заперечною часткою ἀ(άν): ἀπρακτος *бездіяльний*.

Дієслівні прикметники на -τέος означають необхідність у пасивному стані доконаного і недоконаного виду й поєднуються з означуваними словами двома способами:

✓ особово: узгоджуючись з іменником, який у цьому випадку несе основний логічний наголос (подібно до латинського герундіва): οὐ πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητέος ὁ ἀνὴρ (Пл. Пол. 595 С) *не слід надавати перевагу людині перед істиною; τοσαῦτα ὄρη ὄρατε ὑμῖν ὄντα πορευτέα (Ξ. 'Ав. 2, 5, 18) дивіться, ось ці гори вам потрібно подолати;*

✓ безособово: віддієслівний прикметник середнього роду часто виступає з ἐστί, акцентуючи на необхідності самої дії: οὐ προσθετέον ὅτι τὸ ἀγαθὸν αὐτοῖς ἐρώσιν; (Пл. Συμ. 206) *чи не слід погодитись, що вони люблять благо для самих себе?*

Особа, змушена виконувати цю дію, ставиться в давальному відмінку, а об'єкт на який скерована дія, – у відмінку дієслівного керування: τὸν θάνατον ἡμῖν μετ' εὐδοξίας αἰρετέον ('Іс. 6, 91) *нам слід обрати почесну смерть; οὐκοῦν καὶ ἡμῖν νευστέον καὶ πειρατέον σώζεσθαι ἐκ τοῦ λόγου (Пл. Пол. 453 D) отоже і нам слід плисти і намагатися врятуватися від цієї думки.*

- Σ Часто особа, яка мусить виконати дію, виступає в знахідному відмінку, тоді дієслівний прикметник рівнозначний конструкції δεῖ з інфінітивом суб'єкта. Інколи при дієслівному прикметнику з'являється інфінітив: πανταχοῦ ποιητέον, ἀ ἂν κελεύῃ ἡ πατρίς (= δεῖ ποιεῖν) (Пл. Кр. 51 С) *скрізь слід робити, що накаже батьківщина; τὸν βουλόμενον εὐδαίμονα εἶναι σωφροσύνην μὲν διωκτέον καὶ ἀκολασίαν δὲ φευκτέον (Пл. Горγ. 507 D) бажуючий бути щасливим має прагнути до добродетності і уникати розпусти.*

- Σ У безособовій конструкції віддієсловні прикметники на -τέος можуть мати активне або медіальне значення: παρασκευαστέον ἐστὶ δύναμιν τινα (= δεῖ παρασκευάσαι) (Πλ. Горγ. 510 Α) *слід підготувати якусь силу*.
- Σ Дієсловні прикметники обох типів (на -τός і -τέος) у безособовому звороті часто виступають у множині: ἐπεὶ δ' ἄβαστα ἦν, καταλιπὼν τὸν ἵππον ἔσπευδε πεζῇ (Ξ. Ἀν. 3,4,49) *коли стало неможливо рухатись далі, він зліз з коня і поспішив пішки*; εἰ τὸν οἶνον ἠξίους πίνειν συνεκπυτέα ἐστὶ σοὶ καὶ τὴν τρύγα (Ἀριστοφ. Πλ. 1084) *якщо ти охочий пити вино, то потрібно випити і брагу*.
- Σ Зрідка дієсловні прикметники субстантивуються: ὅταν παρῆ τὸ πρακτέον (Ξ. Οἰκ. 12, 14) *коли настала необхідність вчинити*; περὶ τῶν ὑμῖν πρακτέων (Δημ. 6, 28) *про те, що нам слід вчинити*.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, 204

Ἔχει γὰρ ὦδε. θεῶν οὐδείς φιλοσοφεῖ οὐδ' ἐπιθυμεί σοφὸς γενέσθαι· ἔστι γάρ· οὐδ' εἰ τις ἄλλος σοφός, οὐ φιλοσοφεῖ. οὐδ' αὖ οἱ ἀμαθείς φιλοσοφοῦσιν οὐδ' ἐπιθυμοῦσι σοφοὶ γενέσθαι· αὐτὸ γὰρ τοῦτό ἐστι χαλεπὸν ἀμαθία, τὸ μὴ ὄντα καλὸν κάγαθον μηδὲ φρόνιμον δοκεῖν αὐτῷ εἶναι ἰκανόν· οὐκ οὐκ ἐπιθυμεί ὁ μὴ οἰόμενος ἐνδεής εἶναι οὐ ἂν μὴ οἴηται ἐπιδείσθαι. τίνες οὖν, ἔφη ἐγώ, ὦ Διοτίμα, οἱ φιλοσοφοῦντες, εἰ μήτε οἱ σοφοὶ μήτε οἱ ἀμαθείς; Δήλον, ἔφη, τοῦτό γε ἤδη καὶ παιδί, ὅτι οἱ μεταξὺ τούτων ἀμφοτέρων, ὧν αὐτὸ καὶ ὁ Ἔρωσ. ἔστι γὰρ δὴ τῶν καλλίστων ἢ σοφία, Ἔρωσ δ' ἐστὶν ἔρωσ περὶ τὸ καλόν, ὥστε ἀναγκαῖον Ἔρωτα φιλόσοφον εἶναι, φιλόσοφον δὲ ὄντα μεταξὺ εἶναι σοφοῦ καὶ ἀπόρου. ἢ μὲν οὖν φύσις τοῦ δαίμονος, ὦ φίλε Σώκρατες, αὐτῆ· ὃν δὲ σὺ ὠήθης Ἔρωτα εἶναι, θαυμαστὸν οὐδὲν ἔπαθες. ὠήθης δέ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ τεκμαιρομένη ἐξ ὧν σὺ λέγεις, τὸ ἐρώμενον Ἔρωτα εἶναι, οὐ τὸ ἐρών. καὶ γὰρ ἔστι τὸ ἐραστὸν τὸ τῷ ὄντι καλὸν καὶ ἀβρὸν καὶ τέλειον καὶ μακαριστόν· τὸ δὲ γε ἐρών ἄλλην ἰδέαν τοιαύτην ἔχον, οἷαν ἐγὼ διήλθον.

ΓΟΡΓΙΟΥ

ΕΛΕΝΗ, 18–19

Ἡ δὲ τῶν ἀνδριάντων ποίησις καὶ ἡ τῶν ἀγαλμάτων ἐργασία ὄσσην ἡδονὴν παρέσχετο τοῖς ὄμμασιν. οὕτω τὰ μὲν λυπεῖν τὰ δὲ ποθεῖν πέφυκε τὴν ὄψιν. πολλὰ δὲ πολλοῖς πολλῶν ἔρωτα καὶ πόθον ἐνεργάζεται πραγμάτων καὶ σωμάτων. εἰ οὖν τῷ τοῦ Ἀλεξάνδρου σώματι τὸ τῆς Ἑλένης ὄμμα ἦσθεν προθυμίαν καὶ ἀμιλλαν ἔρωτος τῆ ψυχῇ παρέδωκε, τί θαυμαστόν; ὅς εἰ μὲν θεὸς ὧν ἔχει θεῶν θείαν δύναμιν, πῶς ἂν ὁ ἥσσω εἴη τοῦτον ἀπάσασθαι καὶ ἀμύνασθαι δυνατός; εἰ δ' ἐστὶν ἀνθρώπινον νόσημα καὶ ψυχῆς ἀγνόημα, οὐχ ὡς ἀμάρτημα μεμπτέον ἀλλ' ὡς ἀτύχημα νομιστέον· ἦλθε γὰρ οἷς ἦλθε τύχης ἀγρεύμασιν, οὐ γνώμης βουλευμασι, καὶ ἔρωτος ἀνάγκαις, οὐ τέχνης παρασκευαῖς.

§ 258. Підмет (*subiectum, ὑποκείμενον*)

Підмет головним чином виражається іменником або особовим займенником. Але підметом може бути й будь-яка інша субстантивована форма:

- ✓ прикметник: αἱ μὲν πολλὰ ἐπεπτώκεσαν, ὀλίγαι δὲ περιῆσαν (Θ. 1, 80) *більшість жінок загинуло, мало залишилось живими*;
- ✓ числівник: οἱ μὲν οὖν τριάκοντα τοῦτον τὸν τρόπον κατέστησαν (Ἀριστ. Ἀθ. πολ. 35) *тридцять (тиранів) встановили такий порядок*;
- ✓ неозначена форма дієслова: τὸ ψεύδεσθαι αἰσχιστον τῶν κακῶν *обманювати – найганебніший з недоліків*;
- ✓ діеприкметник: αἱ δὲ γινώσκουσαι ὃ τι τε ἀγαθὸν καὶ ὃ τι κακόν (Πл. Горγ. 500 В) *які розпізнають добро і зло*;
- ✓ прислівник: ἐστὶν ἔχθιστα τὰ ἐναντιώτατα: ψυχρὸν θερμῶ, πικρὸν γλυκεῖ, ξηρὸν ὑγρῶ (Πл. Κρατ. 435 С) *протилежне є найдужче ворожим: холодне – гарячому, гірке – солодкому, сухе – вологому*;
- ✓ прийменникова конструкція: ἐξέπεσον οἱ περὶ τὸν Ἰσαγόραν (Ἀριστ. Ἀθ. πολ. 28) *загинули ті, що були при Ісагорові*;
- ✓ синтаксичний зворот: ἀδύνατον ἦν τοὺς Λοκροὺς ἀμύνεσθαι (Θ. 4, 1) *неможливо було завоювати Локри*;
- ✓ ціле речення: περὶ ἐκείνων λέγεται, τὸ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάβασιν ἐπιχειρεῖν ποιεῖν (Πл. Σум. 190 В) *це про них кажуть, що вони мали намір піднятися на небо*.

Основним відмінком підмета є називний (*nominativus*). Однак суб'єкт може стояти в знахідному відмінку з прийменником:

- ✓ εἰς, πρὸς, περὶ, ἀμφί, ὑπέρ, коли приблизно виражає час або кількість: ὑπὲρ τοὺς τετρακισχιλίους ἀπέθανον (Θ. 4, 26) *загинуло понад чотири тисячі*;
- ✓ κατὰ з розділовим значенням: καθ' ἐκάστου ἐκαλοῦντο Ἕλληρες (Θ. 1, 2) *кожен називався греком*.

§ 258.1. Еліпсис підмета

Еліпсис, або пропуск, підмета може відбуватись:

- ✓ коли він виражений особовими займенниками ἐγώ, σύ, ἡμεῖς, ὑμεῖς при дієслівному присудку: ἐς τὸ κοθόρνῳ τὸ πόδ' ἐνθεῖς ἰέμην (Ἀριστοφ. Ἐκкл. 346) *вставивши ноги в котурни, я рушив*; ταῦτά τε οὖν πάντα ἐδίδασκέ με (Πл. Σум. 207 А) *цьому всьому вона мене навчала*.

У таких випадках займенник вживається емпатично, коли на нього падає логічний наголос (здебільшого – при протиставленні): *οἴδαμεν σαφῶς καὶ ἐγὼ καὶ σύ* (Пл. Горγ. 495 D) *ми це добре знаємо – і я, і ти*.

✓ якщо підметом є 3-я особа, що називає діяча, при присудку, вираженому етимологічно-спорідненим або семантично близьким до нього дієсловом: *ἐκήρυξε* (δηλ. ὁ κήρυξ) (*вісник*) *оповістив*; *τοὺς νόμους ἀναγνώσεται* (δηλ. ὁ γραμματεὺς) (Дем. 29, 27) (*секретар*) *зачитає закони*;

✓ при дієсловах у 3-й особі однини, підметом до яких домислюються слова ὁ θεός або ὁ Ζεὺς. Це – дієслова, що означають природні явища і перекладаються безособово: *ἕει ἵδε δοῦν*, *βροντᾶ ζρμιτ*, *ἀστράπτει блискає*, *νίφει ἵδε сніг*, *σεῖει відбувається землетрус*, *χειμάζει негода* тощо: *σπονδῶν τῶν μετὰ δείπνον ἤδη γιγνομένον ἔσεισεν* (Ξ. Ἑλλ. 4, 7, 4) *після пообідніх узливань струсонulo*;

✓ при дієсловах мовлення (*verba dicendi*) та мислення (*verba cogitandi*), при яких мається на думці підмет *οἱ ἄνθρωποι*: *πόνος, ὡς λέγουσιν*, *εὐκλείας πατὴρ τρυφ*, *як люди кажуть, є батьком слави*;

✓ якщо підмет легко встановлюється з попереднього контексту: *Τισσαφέρης διαβάλλει τὸν Κῦρον πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὡς ἐπιβουλευοὶ αὐτῷ* (Ξ. Ἄν. 1, 1, 3) *Тиссаферн обмовляє Кіра перед братом як його зловмисника*;

✓ неозначений займенник *τις* у ролі підмета пропускається у випадку, коли зберігається означення чи прикладка до нього: *ἐν ἧ τῆν χεῖρα ἔχων οὐδὲν ἂν δύναίτο ποιῆσαι* (δηλ. *τις*) (Ξ.) *де (хтось), маючи змогу, нічого не міг би зробити*.

Σ У значенні *τις*, найчастіше в умовних періодах, може узагальнююче вживатися 2-а особа однини: *τῶν μεγάλων ψυχῶν ἰεῖς οὐκ ἂν ἀμάρτοις* (Σοф. Αἰ. 101) *прагнучи великодушності, ти не міг би схибити*.

Σ Якщо підмет підрядного речення входить у головне речення в ролі додатка, то маємо явище проlepsису (πρόληψις): *εἰπέ μοι τὸν υἱὸν εἰ μεμάθηκε τὴν τέχνην* (Ἀριστοφ. Ν. 497) *скажи мені, чи вивчив син ремесло*.

§ 259. Присудок (*praedicatum, κατηγορημα*)

Присудок – головний член речення, який виражає дію, буття, стан або властивість суб'єкта.

Розрізняють два основних структурно-семантичних типи присудка: простий дієслівний (процесний) предикат та складений іменний (кваліфікативний) предикат.

Процесний предикат виражається дієсловом в особовій формі: *λέγεις δὲ δὴ τί;* (Пл. Φαιδρ. 242 D) *що ти кажеш?*

Кваліфікативний предикат складається з дієслова-зв'язки та предикатива (*praedicativum, κατηγορούμενον*). У ролі дієслова-зв'язки найчастіше виступає дієслово *εἶμί бути*; зустрічаються дієслова *γίγνομαι бути, поставати*, *ὑπάρχω бути, існувати*, *πέφυκα бути за природою*, *ἔφυν з'являтися* та інші. Іменна предикативна частина може виражатись тими ж формами, які здатні виконувати функцію суб'єкта:

- ✓ πέφυκεν ἢ πτεροῦ δύναμις τὸ ἐμβριθεῖς ἄγειν ἄνω (Пл. Φαιδρ. 246 D) *сила крил дана природою, щоб піднятися угору;*
- ✓ οἱ ληφθέντες ἦσαν ὀγδοήκοντα (Θ. 2, 5) *тих, що залишились, було вісімдесят;*
- ✓ Φίλιππος ἐστὶν ὅ, τι ἂν εἶποι τις (Δημ. 3, 77) *Філіпп є таким, що про нього можна сказати.*

§ 259.1. Еліпсис дієслова-зв'язки

Дієслово-зв'язка εἰμί, як правило, не вживається у формі теперішнього часу (ріше – минулого) дійсного способу, переважно в 3-й особі однини.

- Σ Зрідка εἰμί пропускається у формах інших способів: τίς ἂν σοῦ γε ἱκανώτερος πείσαι; (δὴλ. εἶη) (Ξ. Κυρ. 1, 4, 12) *хто міг би краще за тебе переконати? τοῖς θεοῖς μεγίστη χάρις* (δὴλ. ἔστω) (Ξ. Κυρ. 5, 7, 2) *нехай буде найбільша вдячність богам.*

Еліпсис дієслова εἰμί відбувається в таких випадках:

- ✓ у прислів'ях та гномах: ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα *дарунки ворогів – не дарунки;*
- ✓ при іменних предикатах-іменниках: ἀνάγκη *необхідно*, χρεῶν *потрібно*, θέμις *дозволено*, ἀκμή *пора*, καιρός *нагода*, ὥρα *час*: εἰ δὲ μή, θανεῖν χρεῶν (Εὐρ. Μ. 243) *якщо ж ні, то потрібно вмерти;*
- ✓ при прикметниках-предикативах ἔτοιμος *готовий*, πρόθυμος *охочий*, φροῦδος *зниклий*, οἶός (τε) *здатний*: (ἢ ψυχῆ) πάντων καταφρονησασα δουλεύειν ἐτοίμη (Пл. Φαιδρ. 252 A) *душа, зневаживши усе, здатна коритись;*
- ✓ при прикметниках і дієприкметниках у формі середнього роду, які становлять частину безособових зворотів: ῥάδιον *легко*, χαλεπὸν *важко*, δῆλον *ясно*, δέον *потрібно*, πρέπον *личить*, ἐξόν *можна*, εἰκόс *звично*: σκοπεῖσθαι οὖν χρῆ ἡμᾶς εἶτε ταῦτα πρακτέον εἶτε μή (Пл. Крит. 46 B) *треба нам поглянути, чи слід це робити, чи ні.*

§ 259.2. Еліпсис дієслівного присудка

Значно рідше, аніж дієслово-зв'язка, може пропускатись простий дієслівний присудок. Еліпсис особового дієслова буває, якщо воно легко встановлюється з попереднього або наступного контексту: ἐπράξαμεν ἡμεῖς, κάκεινοι πρὸς ἡμᾶς (δὴλ. ἔπραξαν) εἰρήνην (Δημ. 3,7) *ми забезпечили, і вони для нас (забезпечили) мир*; οὗτος μὲν ὕδωρ, ἐγὼ δὲ οἶνον πίνω (Δημ. 19,46) *він – воду, я ж п'ю вино.*

§ 260. Узгодження підмета і дієслівного присудка

§ 260.1. Моноsub'єктні конструкції

Простий дієслівний присудок або дієслово-зв'язка узгоджуються з підметом в числі й особі:

- ✓ Ἐκτωρ γὰρ ἡμῖν τοῖς φύλαξι μέμφεται (Εὐρ. Ῥησ. 723) *Гектор дорикає нам, сторожам;*
- ✓ δύο ἄνδρες τέθνατον (Ξ. Ἄν. 3,1,9) *двоє чоловіків померли;*
- ✓ τοιαῦτα μὲν οἱ Κορίνθιοι εἶπον (Θ. 1,72) *так сказали корінфяни.*

Σ Відхилення від цього правила:

➤ якщо підмет в однині виражає збірне поняття або є топонімом, який метонімічно позначає жителів, то присудок нерідко ставиться в множині. Цей тип називається узгодженням за смыслом (σχῆμα κατὰ σύνεσιν): πλήθος, οἵπερ δικάσουσι (Пл. Φαιдр. 260 Α) *велика кількість, які судитимуть;* ὄχλος περιεχέτο πολὺς φοβούμενοι (Ξ. Ἑλλ. 3, 2, 21) *багато народу, налякани, тримались разом;* ἢ Ἑλλάς καὶ τῆς θαλάσσης μάλλον ἀντείχοντο (Θ. 1, 13) *Греція (= греки) більше приділяла уваги морським справам;*

➤ підмет у середньому роді множини поєднується з дієслівною формою присудка в однині (σχῆμα Ἄττικόν, оскільки найчастіше зустрічається в аттичних авторів): πάντα τὰ δίκαια καλὰ ἐστὶ (Пл. Ἄлк. 115 Α) *усе справедливе – прекрасне;* κακοῦ ἀνδρὸς δῶρα ὄνησιν οὐκ ἔχει (Εὐρ. Μ. 618) *дарунки лихої людини користі не приносять;* τρία ἐστὶν, ἐξ ὧν ἡ πολιτεία συνέστηκεν· ὁ ἄρχων, ὁ δικαστής, ὁ ἰδιώτης (Λυσ. 7, 9) *є три члени суспільства: правитель, суддя, приватна особа;*

➤ підмет у двоїні має при собі присудок у множині: σφῶ νῦν διαλάττεσθε καὶ ξυμβαίνετε (Ἀριστοφ. Ὀρ. 1683) *ви обоє сьогодні примиряєтесь і сходитесь;*

➤ підмет, виражений прикметником πᾶς *кожен* та займенниками ἕκαστος *кожен*, τις *хтось*, οὐδεὶς *ніхто* внаслідок свого узагальнюючого значення сполучається з присудком у множині: τῶν ἑαυτοῦ ἕκαστος καὶ παίδων καὶ χρημάτων ἄρχουσι (Ξ. Ἄν. 7, 7, 6) *кожен керує своїми слугами і статками;*

➤ при підметі в множині, який має при собі прикладку з розділовим значенням, присудок узгоджується з прикладкою: αἱ τέχνηαι τὸ ἑαυτῆς ἐκάστη ἐργάζεται (Пл. Пол. 346 D) *мистецтва – кожна: знати свою справу.*

§ 260.2. Полісуб'єктні конструкції

При двох і більше підметах узгодження підпорядковується таким правилам:

- ✓ якщо підметів більше, аніж один, то дієслівний присудок виступає відповідно в двоїні або множині: Μίνως καὶ Λυκοῦργος νόμους ἐθέτην *Μίνος і Лікурґ уклали закони;* Εὐρυμέδων καὶ Σοφοκλῆς εἰς Κέρκυραν ἐστράτευσαν (Θ. 4, 46) *Евримедонт і Софокл були стратегами при Керкірі.*

Σ Це стосується об'єднання не лише сполучником καί, а й прийменником μετὰ з gen. (фігура об'єднання – σύμφυσις): Ἀλκιβιάδης μετὰ Μαντινέου ἀπέδρασαν *Алківіад з Мантінесм утекли.*

Σ Зрідка при підметах у множині присудок може стояти в однині: πάχνηαι καὶ χάλαζαι καὶ ἐρουσίβαι *єк плеонеξіас καὶ ἀκοσμίас περὶ ἄλλῆλα τῶν τοιούτων*

γίγνεται ἑρωτικῶν (Пл. Συμ. 188 В) *іній, град, медяна роса з'являються від таких надмірних і невпорядкованих любовних потягів.*

✓ якщо присудок узгоджується в числі з найближчим підметом, маємо фігуру притягнення (ἔλις): οἱ ἐν τῇ Μιλήτῳ καὶ ὁ Ἀστύοχος ἐθάρσησε (Θ. 8, 63) *мілетці й Астіох набрались хоробрості;*

✓ при декількох підметах у формі різних осіб присудок стоїть у множині, причому перша особа має перевагу перед другою і третьою, а друга – перед третьою: οὐκ ἔσμεν ποιηταὶ ἐγὼ τε καὶ σύ (Пл. Пол. 378 Е) *ми не є поетами, я і ти; ἐγὼ τε καὶ Πολύευκτος καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις περιήλθομεν (Δημ. 9, 72) *я й Поліевкт, і інші послы прибули; οὐ σὺ μόνον οὐδὲ οἱ σοὶ φίλοι* πρῶτοι ταύτην τὴν δόξαν περὶ θεῶν ἔσχετε (Пл. Νομ. 888 В) *першими мали таку думку про богів не лише ти і твої друзі.**

Σ Інколи в таких випадках застосовується фігура притягнення: σύ τε καὶ Ἕλληρ ἐἶ καὶ ἡμεῖς (Ξ. Ἀν. 2, 1, 16) *ти – грек і ми; καὶ ἐγὼ καὶ ἡ γραφή λέγει (Ἀντ. 1, 2) *і я, і запис говорить.**

§ 261. Узгодження підмета й іменного предиката

§ 261.1. Моносуб'єктні конструкції

Предикатив, виражений прикметником або діеприкметником, узгоджується з підметом у роді, числі й відмінку: τῷ ἄνδρε τοῦτῳ ψύσει φίλοτιμωτάτῳ ἐγενέσθη (Ξ. Ἀπ. 12, 14) *цих два мужі за вдачею були дуже честолюбними.*

Σ Дуже часто іменна частина присудка стоїть у середньому роді в однині (узгоджено з словами κτῆμα, χρῆμα, πράγμα, які мають на увазі) при підметі іншого роду і числа: πονηρὸν (δηλ. χρῆμα) ὁ συκοφάντης (Δημ. 18, 242) *донощик – зло (лиха річ).*

Якщо підметом є вказівний або відносний займенник, то він узгоджується з іменним предикатом у роді й числі: αὕτη (= τοῦτο) γὰρ ἀρίστη διδασκαλία (Ξ. Κυρ. 8, 7, 24) *це є найкращою наукою.*

Σ Трапляється дисимілятивне поєднання: ὑβρις τάδε ἐστὶ κρείσσω δαιμόνων εἶναι θελεῖν (Εὐρ. Ἰππ. 474) *зарозумілість – бажати понад мірило долі.*

§ 261.2 Полісуб'єктні конструкції

При двох підметах і більше спільний предикатив може виражатись, зважаючи на такі обставини:

✓ при підметах, що означають живих істот і є спільного роду, іменна частина присудка стоїть у такому ж роді й множині: Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης ἦσαν σοφοί *Платон і Арістотель були мудрецями;*

✓ якщо підмети на позначення живих істот є різного роду, то присудок вживається в множині, а чоловічому роду надається перевага перед жіночим і середнім, жіночому – перед середнім: *καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ἀγαθοὶ εἶσι* (Пл. Мен. 73 В) *і чоловік, і жінка – хороші*;

✓ якщо підмети називають неживі предмети, то присудок ставиться в множині середнього роду, якщо підмети різного роду, або в тому ж роді, що й підмети, коли вони мають спільний граматичний рід: *ἡ διαβολή τε καὶ ὁ φθόνος, ἃ δὴ πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀνδρας ἤρκεν* (Пл. Ἀποл. 28 А) *наклеп і заздрість, які багатьох хороших людей згубили*;

Σ Це ж правило діє, коли підмети виступають у множині: *εὐγένεαί τε καὶ δυνάμεις καὶ τιμαὶ δῆλὰ ἐστὶν ἀγαθὰ ὄντα* (Пл. Εὐθυδ. 279 В) *шляхетне походження, статус і пошана, ясно ж, є благами*.

✓ при поєднанні назв живих предметів з неживими предикатив стоїть в множині у тому ж роді, що й живі особи, або в середньому роді: *ἡ καλλίστη πολιτεία καὶ ὁ κάλλιστος ἀνὴρ λοιπά, ἃ ἂν ἡμῖν εἴη διελεῖν* (Пл. Пол. 562 А) *решта, про що нам можна б розказати – це про найкращий державний устрій і найкращу людину*.

§ 262. Прикладка (παράθεσις)

Прикладка – це іменник (чи субстантивована форма), який сполучається з іншим іменником або особовим займенником, уточнюючи чи розширюючи його значення: *ἡ ἡμετέρα πόλις, κοινὴ καταφυγὴ τῶν Ἑλλήνων* (Аіσχ. 3, 184) *наше місто, спільне пристановище греків*; *Ἀρχίδαμος, ὁ βασιλεύς* (Θ. 1, 79) *Архідам, цар*.

Коли прикладка відноситься до підмета, вираженого першою або другою особою, то особовий займенник імпліцитно пропускається: *ἦρκε Θεμιστοκλῆς* (= ἐγώ, ὁ Θεμιστοκλῆς) (Θ. 1, 187) *прибув я, Фемістокл*; *ὁ παῖς ἀκολούθει μοι* (= су, ὁ παῖς...) (Ἀριστοф. В. 521) *(ти) дитя, йди за мною*.

Прикладка узгоджується з означуваним іменником у відмінку, але зберігає свій граматичний рід і число: *Ἄγις καὶ Κλεομένης, οἱ βασιλεῖς* (Плут. Ἀγ. 2) *Агіс і Клеомен, царі*.

Σ Зустрічаються випадки вживання прикладки в родовому відмінку власника, що відноситься до пропущеного слова: *Ἀθηναῖος εἶ, πόλεως τῆς μεγίστης* (Пл. Ἀп. 29 D) *ти – афінянин, (громадянин) найбільшої держави*.

Прикладка може відноситися до цілого речення чи судження і в образній формі повторює або уточнює його зміст: *Ἐλένην κτάνωμεν, Μενελάω λύπην πικράν* (Εὐρ. Ὀр. 1105) *давайте уб'ємо Єлену, прикрий смуток для Менелая*; *ὁ θάνατος τυγχάνει ὡν δυοῖν πραγμά- τοιν διάλυσις, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος* (Пл. Горγ. 525 E) *смерть – роз'єднання двох речей, душі і тіла*.

Прикладка, що розкриває зміст судження, може стояти і в препозиції: ὁ τάχιστος τῶν λόγων, τέθνηκε θείον Ἰοκάστης ἄρα (Σοφ. Οἶδ. Τ. 1234) *нагальна звістка – померла Іокаста*.

Σ Якщо прикладка передує означуваній фразі, то часто має форму субстантивованого (інколи еліптичного) прикметника середнього роду: τὸ πάντων δεινότατον, ὑμεῖς μὲν τοῦτον οὐ προὔδοτε, οὗτος δ' ὑμᾶς νῦν προδέδοκεν (Αἰσχ. 3, 161) *це з усього найстрашніше: ви його не зрадили, а він вас тепер зрадив*.

Однаковою мірою тут вживаються займенники середнього роду οὐδέτερον, τοῦτο, θάττερον, іменники σημείον δέ, τεκμήριον δέ: τοῦτό ἐστὶν τὸ ἀδικεῖν, τὸ μαθεῖν ἐν ὅπλοις μάχεσθαι (Πλ. Λαχ. 181 С) *це – несправедливо, навчати боротись зброєю; τεκμήριον δέ, τῶν ὀρνέων ἐπίλειψις σαφῆς ἐγένετο (Θ. 2, 50) ознака ж – відсутність птахів – стала зрозумілою*.

Постпозитивна прикладка може підсумовувати зміст фрази одним словом, ви-значенням: ὁ κοινὸς ἱατρός σε θεραπεύσει, χρόνος *спільний лікар, час, вилікує тебе*.

В якості прикладки може виступати підметове речення із сполучником ὅτι: τὸ δὲ ἔσχατον πάντων, ὅτι ... θόρυβον παρέχει (Πл. Φαιδ. 66 D) *а останнє з усього: ... воно створює сум'яття*.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, 44

Ἔστι δ' ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων εἷς ὁ λαχών. οὗτος δ' ἐπιστατεῖ νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε πλείω χρόνον οὔτε δις τὸν αὐτὸν γενέσθαι. τηρεῖ δ' οὗτος τὰς τε κλείς τὰς τῶν ἱερῶν, ἐν οἷς τὰ χρήματ' ἐστὶν καὶ τὰ γράμματα τῆ πόλει, καὶ τὴν δημοσίαν σφραγίδα, καὶ μένειν ἀναγκαῖον ἐν τῇ θόλῳ τοῦτόν ἐστιν καὶ τριττὸν τῶν πρυτάνεων ἣν ἂν οὐ-τος κελεύῃ. καὶ ἐπειδὴν συναγάγωσιν οἱ πρυτάνεις τὴν βουλήν ἢ τὸν δῆμον, οὗτος κληροῖ προέδρους ἑννέα, ἕνα ἐκ τῆς φυλῆς ἐκάστης πλὴν τῆς πρυτανευούσης, καὶ πάλιν ἐκ τούτων ἐπιστάτην ἕνα, καὶ παραδίδωσι τὸ πρόγραμμα αὐτοῖς· οἱ δὲ παραλαβόντες τῆς τ' εὐκοσμίας ἐπιμελοῦνται, καὶ ὧν δεῖ χρηματίζειν προτιθέασιν, καὶ τὰς χειροτονίας κρίνουσιν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα διοικοῦσιν, καὶ τοῦ ἀφείναι κύριοι εἰσιν. καὶ ἐπιστατῆσαι μὲν οὐκ ἔξεστιν πλέον ἢ ἅπαξ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, προεδρεύειν δ' ἔξεστιν ἅπαξ ἐπὶ τῆς πρυτανείας ἐκάστης.

ΑΝΤΙΣΘΕΝΟΥΣ

ΟΔΥΣΣΕΥΣ, 11-13

Σὺ δ' ὅτι φέρων ἐκόμισας τὸν νεκρόν, ἀνδρείος οἶε εἶναι; ὃν εἰ μὴ ἡδύνω φέρειν, δύο ἄνδρες ἂν ἐφερέτην. κάπειτα κάκεινοι περὶ ἀρετῆς ἴσως ἂν ἡμῖν ἠμφισβήτουν. κάμοι μὲν ὁ αὐτὸς ἂν πρὸς αὐτοὺς ἦν λόγος· σὺ δὲ τί ἂν ἔλεγες ἀμφισβητῶν πρὸς αὐτούς; ἢ δυοῖν

μὲν οὐκ ἂν φροντίσαις, ἑνὸς δ' ἂν αἰσχύνοιο ὁμολογῶν δειλότερος εἶναι; οὐκ οἶσθ' ὅτι οὐ τοῦ νεκροῦ τοῖς Τρωσὶν ἀλλὰ τῶν ὅπλων ἔμελεν ὅπως λάβοιεν; τὸν μὲν γὰρ ἀποδώσειν ἔμελλον, τὰ δὲ ὅπλα ἀναθήσειν εἰς τὰ ἱερά τοῖς θεοῖς. τοὺς γὰρ νεκροὺς οὐ τοῖς οὐκ ἀναιρουμένοις αἰσχρόν, ἀλλὰ τοῖς μὴ ἀποδιδούσι θάπτειν. σὺ μὲν οὖν τὰ ἔτοιμα ἐκόμισας· ἐγὼ δὲ τὰ ὄνειδιζόμενα ἀφειλόμην ἐκείνους. οἶμαι δέ, ἂν ποτε τις ἄρα σοφὸς ποιητῆς περὶ ἀρετῆς γένηται, ἐμὲ μὲν ποιήσει πολύτλαντα καὶ πολύμητιν καὶ πολυμήχανον καὶ πτολίπορθον καὶ μόνον τὴν Τροίαν ἐλόντα, σὲ δέ, ὡς ἐγῶμαι, τὴν φύσιν ἀπεικάζων τοῖς τε νωθέσιν ὄνοις καὶ βουσὶ τοῖς φορβάσιν, ἄλλοις παρέχουσι δεσμεύειν καὶ ζευγύναι αὐτούς.

§ 263. Сполучники сурядності³⁶ (*coniunctiones, συνδεσμοί*)

Зв'язок двох речень може здійснюватися двома способами: сурядним, коли вони сприймаються як рівноцінні за смисловим навантаженням, або – підрядним, коли одне речення синтаксично і семантично підпорядковане іншому, залежне і не є повноцінною семантемою без головного.

Сполучники сурядності з'єднують поміж собою однорідні члени речення або частини складносурядного речення.

Сурядний зв'язок може бути виражений і безсполучниково (*σχήμα ἀσύνδετον*), коли загальний зміст фрази однозначно свідчить про синтаксичну рівнозначність членів речення чи періоду: *συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἔωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον* (Ξ. Ἑλλ. 4, 3, 19) *налягаючи щитами, вони почали штовхатись, боротись, убивати, гинути*.

Поняття *συνδεσμός* (від *συνδέω зв'язувати, з'єднувати*) започаткував Арістотель, який до сполучників відносив ще й невідмінювані слова, що служать для з'єднання частин мови. Александрійські граматисти вважали сполучником слово, що зв'язує частини мови та думки в певному порядку. До визначення сполучника в сучасному розумінні найближче підійшов Аполлоній Дискол, який розглядав його як частину мови, що не має самостійного значення, а лише з'єднує інші частини мови чи періоди думки, надаючи їм різних відтінків.

Сучасна мовознавча наука трактує сполучник як службову частину мови, що служить для здійснення зв'язку між синтаксемами (членами речення або частинами складного речення) і вираження лексико-синтаксичного відношення між ними.

Сурядний зв'язок здійснюється за допомогою з'єднувальних, протиставних, розділових, причинових та наслідкових сполучників.

§ 263.1. З'єднувальні сполучники (*copulativae, συμπλεκτικοί*)

καί, καί-καί

Сполучник *καί і, також* (= лат. *et*) служить для з'єднання окремих членів речення і цілих речень: *πολέμιοι ἔστων Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς ξυμμάχοις* (Θ. 8,18) *будьте ворогами лакедемонцям і союзникам; μὴνύει ὁ Μενέστρατος καὶ προσαπογράφει ἑτέρους τῶν πολιτῶν* (Λυσ. 14, 9) *Менестрат доносить і веде записи на кожного з громадян*.

За допомогою *καί-καί* емпатично з'єднуються частини речення або речення з огляду на значущість кожного з них: *οἱ σύμμαχοι καὶ ἔλαβον αὐτῶν, καὶ τοὺς ἀνδρας πάντας ἀπέκτειναν* (Θ. 7, 53) *союзники і захопили їх, і повбивали всіх чоловіків*.

Часто *καί* має додаткове, пояснювальне значення *і навіть, а саме*. Здебільшого це буває при переході від менш значних до понять, що заслуговують більшої уваги,

і, навпаки, або ж при їх протиставленні: *αὐτὰ γε ταῦτα καὶ οἱ θεοὶ πεπόνθασι* (Пл. Εὐθυφр. 8 D) *у це навіть боги вірять; ἐθέλω τεθνηκέναι, εἰ κλέψα τῶν σῶν ἀξιόν τι καὶ τριχός* (Ἀριστοφ. Β. 613) *радише мені вмерти, якщо я вкрав з твого хоча б волосок.*

- Σ Таке уточнююче *καί* з прикметником або прислівником, що означають кількість, служить для підсилення: *οὗτος ὁ νόμος καὶ μάλα καλῶς ἔχει* (Αἰσχ. 3, 33) *цей закон є надзвичайно дієвим.*

Сполучник *καί* може додатково підкреслювати зв'язок між головним реченням і відносним, слугуючи певного роду корелятом і виступаючи або в головному, або в підрядному: *καὶ ἡμῖν ταῦτα δοκεῖ, ἅπερ καὶ βασιλεῖ* (Ε. Ἄν. 2, 1, 32) *і нам це здається, і цареві так само.*

- Σ Те саме значення мають вирази *εἴ τις καὶ ἄλλος, εἴ ποτε καὶ ἄλλοτε* і їм подібні: *εἴ τις καὶ ἄλλος ἀνὴρ καὶ Κύρος ἀξιός ἐστι θαυμάζεσθαι* (Ε. Κυρ. 5, 17) *Кір більше, ніж будь-хто інший, був гідний подиву.*

У поєднанні з питальним займенником чи прислівником *καί* виявляє подив чи зачудування: *τί καὶ βούλεσθε, ὦ νεώτερα;* (Θ. 6,38) *чого ви хочете, молодь?*

τέ, τέ-τέ, τέ-καί

З'єднання за допомогою *τέ* зустрічається здебільшого в поезії: *αὐτοὺς δ' ἑλώρια τεύχε κύνεσσιν οἰωνοῖσιν τε πάσι* (Ἄν. Α, 4) *а самих їх зробив здобиччю псів і всіх хижих птахів.*

У прозаїків *τε* вказує на спорідненість понять, перелік імен: *φθήσονται τε πλεύσαντες πρὶν τὴν ξυμφορὰν Χίους αἰσθέσθαι* (Θ. 8, 12) *вони поспішають відплисти, поки хіосці не довідались про суперечку; Τισίαν Горγίαν τε ἑάσωμεν εὔδειν* (Пл. Φαιδρ. 267 Α) *дозвольмо спочити Тисію і Горгію.*

Для тіснішого зв'язку поєднуваних частин двічі використовують *τε*: *ὦ τάλαινα, σὺ τε κασίγνητός τε σὸς τλήμων Ὀρέστης* (Εὐρ. Ὀр. 73-74) *о нещасна, ти і твій безталанний брат Орест.*

Сполучники *τέ* - *καί* вказують на перелік однорідних понять, причому акцентуючи на другому члені, виділяючи його з ряду схожих: *τούς τε Χίους καὶ τοὺς Ἐρυθραίους εὐθύς ξυμμάχους ἐποίησατο* (Θ. 8,15) *і хіосців, і (= а також) еротреїців зробив союзниками; ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ τοῦ δεδεμένου ὠλιγῶρει τε καὶ ἡμέλει* (Пл. Εὐθυфр. 4 D) *в цей час він не звертав на зв'язаного уваги і цілком не зважав на нього.*

καὶ οὐ (καὶ μή), οὐ - οὐδέ (μη - μηδέ), οὔτε - οὔτε (μήτε - μήτε), οὔτε - τε (μήτε - τε)

Сполучник *καί* з частками *οὐ* або *μή* приєднує стверджувальний вираз або речення із запереченням: *ἄνδρες γεωργοὶ καὶ οὐ θαλάσσιοι* (Θ. 1, 142) *землероби, а не моряки; ἀφίκου οἴκαδε καὶ μὴ ἄλλως ποιήσης* (Пл. Λαχ. 201 С) *йди додому й нічого іншого не роби.*

Сполучники οὔτε - οὔτε (μήτε - μήτε) з'єднують два заперечних вирази або речення: οὔτ' ὄμμ' ἐπαίρουσ' οὔτ' ἀπαλλάγουσα γῆς πρόσωπον (Εὐρ. Μ. 27) *вона не підводить погляду, ані не піднімає обличчя від землі*; φαίνομαι ἐγὼ χάριτος τετυχηκῶς τότε καὶ οὐ μέμφεωσ οὐδὲ τιμωρίας (Δημ. 18, 85) *я виявив тоді милосердя, а не докір чи помсту*; οὐκ ἦλθες οὐδ' ἤμυνας οὐδ' ἐπεστράφης (Εὐρ. Ῥησ. 400) *ти не прийшов: не допоміг, не повернувся*; μήτε τοῖς λοιδορουμένοις μήτε τοῖς ὑπὲρ καιρὸν χαριζόμενοις ἐπιτρέπειν (᾿Ανδ. ᾿Αлк. 29) *ні обмовникам, ні понадміру люб'язним не дозволяти*.

- Σ Після οὔτε може слідувати μήτε, якщо цього вимагає друге висловлювання, і – навпаки: ἐγὼ μὲν θρασὺς μὲν καὶ βδελυρὸς καὶ ἀναιδής οὔτ' εἰμί μήτε γενοίμην (Δημ. 8, 68) *я не зухвалий, не огидний, не безсоромний і не міг би (таким) бути*.

За допомогою οὔτε (μήτε) - τε з'єднується заперечне речення зі стверджувальним: ὤμοσαν μήτε προδώσειν ἀλλήλους σύμμαχοι τε ἔσεσθαι (Ξ. ᾿Αν. 2, 2, 8) *вони поглялись не зраджувати, але стати союзниками*.

§ 263.2. Протиставні сполучники (*adversativae, ἐναντιωματικοί*)

(μὲν) - δέ

Сполучник δέ вживається для протиставлення або порівняння рівнозначних речень. Для вираження співвідношення між ними в попередньому реченні буває сполучник μὲν. Обидва сполучники безпосередньо приєднуються до понять, які зіставляються: τὸ μὲν ὠφέλιμον καλόν, τὸ δὲ βλαβερόν αἰσχρόν (Πλ. Πολ. 457 В) *корисне є прекрасним, шкідливе – огидним*.

Сполучник δέ часто виступає в першому періоді сурядності для простого зв'язку думок, особливо при зміні підмета: δ' ἐκείνοι ὄχοντο, ὁ Κῦρος εἶπεν (Ξ. Κυρ. 4, 5, 1) *коли вони відійшли, Кіρ сказав*.

- Σ Іноді відносний займенник-сполучник, що поєднується з δέ, переходить у головне речення, стаючи при вказівному займеннику (ἐπανάληψις): ἃ δ' αἰσχύνῃ ὑμῖν φέρει, ταῦτα δὲ κατὰ χώραν μένει (Ἰσ. 4, 176) *те, що приносить нам ганьбу, то це він залишає для батьківщини*.

Поєднання δέ αὖ (primum – tum) і по-друге, потім, а зрештою підсилює антитезу: καὶ τὸν μεταδιδόντα ὡς ἀκρότατον χρῆ τιμᾶν, τὸν δ' αὖ μὴ δυνάμενον, ἐθέλοντα δέ, ἔαν δεύτερον (Πλ. Νομ. 736 С) *слід якнайвище цінувати учасника, а того, хто не може, але хоче, – в другу чергу*.

Якщо сполучник μὲν не доповнюється δέ, то він служить для ствердження. У цьому випадку доречно пригадати, що μὲν розглядається як пом'якшена форма стверджувальної частки μὴν *справді, звичайно, істинно*. Первісне значення підтвердження зберігається у висловах πάνυ μὲν οὖν, κομιδῇ μὲν οὖν, ἀλλὰ μὲν δὴ, οὐ μὲν

δή, μὲν οὖν: εἰ μὲν οὖν ἕξεστιν εἰρήνην ἄγειν τῇ πόλει (Δημ. 9,8) *якщо ж необхідно, щоб у державі був мир.*

μᾶλλον δέ

За допомогою сполучення **μᾶλλον δέ** поновлюється або повторюється раніше висловлена думка: ἔστι τῶν αἰσχυρῶν, μᾶλλον δέ τῶν αἰσχίστων (Δημ. 22, 16) *це є ознакою ганебних справ, а надто – найганебніших.*

ἀλλά

Сполучник **ἀλλά** (= sed, at) служить:

- ✓ для сильного протиставлення, коли відкидається одне і на протигагу йому обирається інше: (σχῆμα ἄρσεως καὶ θέσεως – схема відняття і заступання): οὐκ ἠμφεσβήτει, ἀλλ' ὠμολόγει (Λυσ. 1, 29) *не сперечайся, а погоджуйся.*
- ✓ для чіткого відмежування наступної думки від попереднього судження: τὰ μὲν καθ' ἡμᾶς δοκεῖ καλῶς ἔχειν, ἀλλὰ τὰ πλάγια λυπεῖ με (Ξ. Κυρ. 7, 1, 10) *мені видається, що це є для нас добре, але побічні обставини засмучують мене.*

Σ При запереченні присутнє **ἀλλ'** ἢ рівнозначне εἰ μή *хіба що, якщо не*; ἀργύριον μὲν οὐκ ἔχω ἀλλ' ἢ μικρόν (Ξ. Κυρ. 5, 1, 9) *я не маю грошей, хіба що трохи.*

οὐ μόνον - ἀλλὰ καί, οὐχ ὅτι - ἀλλὰ καί, οὐχ ὅπως - ἀλλὰ καί, οὐχ ὅπως (μὴ ὅτι) - ἀλλ' οὐδέ

За допомогою вищезгаданих сполучників здійснюється зв'язок для сильнішого протиставлення другого компонента синтаксеми.

Сполучники **οὐ μόνον – ἀλλὰ καί, οὐχ ὅτι – ἀλλὰ καί** *не лише..., а й; бо не..., а й* з'єднують катафатичні частини: οὐχ ὅτι μόνος ὁ Κρίτων ἐν ἡσυχίᾳ ἦν, ἀλλὰ καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ (Ξ. Ἀπ. 2, 6, 8) *не лише Критон був спокійний, але і його друзі.*

За допомогою **οὐχ ὅπως - ἀλλὰ καί** *не те щоб, а й* сполучаються перше заперечне або рідше ствердне з другим – стверджувальним реченням: οὐχ ὅπως τὰ σκεύη ἀπέδοσθε, ἀλλὰ καὶ αἱ θύραι ἀφηράσθησαν (Λυσ. 19, 31) *не те, що продали (всі) пожитки, але й двері познімали.*

При двох заперечувальних висловлюваннях ставляться **οὐχ ὅπως (μὴ ὅτι) – ἀλλ' οὐδέ**: ἐγὼ μὴ ὅτι ὑπὲρ ἄλλου, ἀλλ' οὐδέ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ πώποτε δίκην ἰδίαν εἴρηκα (Ἰσαί. 10, 1) *я не лише за іншого, але й за себе ніколи не оскаржив заслуженого покарання.*

Σ Іноді перед другою частиною стоїть лише **ἀλλά**, оскільки на неї імплікується заперечне значення першої частини: οὐχ ὅπως χάριν αὐτοῖς ἔχεις, ἀλλὰ μισθῶσας σαυτὸν κατὰ τουτωνὶ πολιτεύει (Δημ. 18, 131) *не лише не маєш до них вдячності, але за платню займаєшся політикою проти них.*

Σ Коли в першому реченні присутнє заперечне слово **οὐδέ**, то сполучник **μὴ ὅτι (μῆτι)** другого означає *набагато більше*: διὰ τὸν χεῖμωνα οὐδέ πλείν μῆ

ὅτι ἀναιρείσθαι τοὺς ἄνδρας δυνατὸν ἦν (Ξ. Ἑλλ. 2, 3, 35) *через зимову негоду неможливо було ані пливати, а ще важче – піднімати потонулих.*

μέν - (οὐ) μέντοι

При протиставленні вживаються також сполучники μέν – μέντοι *однак, все-таки*; οὐ μέντοι (= neque vero) *однак не*: δοκεῖ μέν κάμοι ταῦτα, οὐ μέντοι τάχῃ ἀπαγγεῶ (Ξ. Ἄν. 2, 3, 9) *мені здається, все-таки не швидко повідомлю.*

- Σ Форма μέντοι похідна від μέν та енклітичної частки τοί може мати первісне підсилювальне значення при ствердженні, дійсній або передбачуваній позитивній відповіді: οὗτοι πολέμοι εἶσι; πολέμοι μέντοι (Ξ. Κυρ. 1, 4, 19) *вони є ворогами? ворогами ж все-таки.*

ὅμως

Ὅμως (= tamen) виступає переважно з δέ чи ἄλλα для більшої сили протиставлення: οὖν δ' ὅμως θαρρῶ (Πλ. Συμ. 193 E) *тепер я одначе наважусь.*

Цей сполучник корелятивно поєднується з допустовими реченнями, дієприкметниками, що виражають допустовість: ὁ τούτων ἀπολειφθὲν ὅμως τέχνη λαμβάνεται (Πλ. Φαιδρ. 266 D) *яке, хоча цього позбавлене, одначе приймається мистецтвом.*

ἀλλὰ μὴν, καὶ μὴν

Через ἀλλὰ μὴν, καὶ μὴν (at vero, atqui) *однак, навіть* звичайно виражається перехід до нового, значимішого: καὶ μὴν καὶ τοῦθ' ὑμᾶς δεῖ μαθεῖν (Αἰσχ. Χο. 112) *однак це нас повинно навчити*; ἀλλὰ μὴν δεῖ, εἴγε τὸ ἐρωτώμενον ἀποκρινοῦμεθα ἡμῖν αὐτοῖς (Πλ. Λαχ. 192 C) *однак потрібно, якщо ми самі собі відповідаємо на запитання.*

οὐ μὴν... ἀλλά, οὐ μέντοι... ἀλλά

Οὐ μὴν ἀλλά, οὐ μέντοι ἀλλά (= et tamen, verum tamen) *і одначе, але ж однак* зустрічається при згортанні, пропуску або замовчуванні думки, яка може поновлюватися з попереднього контексту: οὐ μέντοι ταῦτά γε ξυνέφη, ἀλλ' ἐκείνα μὲν ὠμολόγει (Πλ. Ἐρ. 398 B) *одначе цього він не схвалив, але з тим погодився.*

καίτοι

Сполучник καίτοι (quamquam, verum) *однак* виступає на початку риторичного періоду або півперіоду: καίτοι οὐ ταύτη τῇ διανοίᾳ κατεψηφίζοντό μου καὶ κατηγοροῦν, ἀλλ' οἰόμενοι βλάπτειν (Πλ. Ἄπ. 41 D) *одначе не з такого міркування вони мене засуджували і звинувачували, але замисливши вчинити шкоду.*

§ 263.3. Розділові сполучники (disiunctivae, διαζευκτικοί)

ἢ, ἢ - ἢ, ἢτοι - ἢ, εἴτε - εἴτε

Сполучник ἢ (vel, aut) або ἢ - ἢ, ἢτοι - ἢ (vel - aut, aut - aut), εἴτε - εἴτε *чи, або, чи (або)...чи (або)* з'єднують два або більше висловлювань, які взаємно виключають

одне одне: ἐροῦ τὴν κυνηγὸν Ἄρτεμιν ἢ ἐγὼ φράσω (Σοφ. Ἦλ. 565) скажи мисливиці Артеміді або я скажу; ἢ Αἴας ἢ Ἴδομενεὺς ἢ δῖος Ὀδυσσεύς (Ὀμ. Ἰλ. Α, 145) чи Аянт, чи Ідоменеї, чи богорівний Одиссеї; εἴτε βούλεσθε πολεμεῖν ἡμῖν εἴτε φίλοι εἶναι (Ξ. Κυρ. 3, 2, 13) чи хочете воювати з нами, чи бути друзями.

При розділовому сполученні з ἐὰν τε - ἐὰν τε, ἂν τε - ἂν τε, ἦν τε - ἦν τε ставиться кон'юнктив: ἦν τε ἐνθάδε ἐπίοντας τοὺς πολεμίους δεχώμεθα ἦν τε ἐπ' ἐκείνους ἰόντες τὴν μάχην συνάπτωμεν (Ξ. Κυρ. 3, 3, 17) чи якщо там зустрінемо наступ ворогів, чи, якщо йдучи на них, вступимо в битву.

§ 263.4. Причинові сполучники (causales, αἰτιολογικοί)

γάρ

За допомогою γάρ (epim) бо визначають причину або пояснення попереднього висловлювання; цей сполучник ставиться в постпозиції пояснювальних слів чи виразів: ἐτύγχανε γὰρ τῷ Ἀγίδι αὐτὸς διάφορος ὢν (Θ. 8, 12) він же був ворогом Агіса; οὐ γὰρ σου οὐδὲν περιττότερον πραγματευομένου τῶν ἄλλων, ἔπειτα τοσαύτη φήμη τε καὶ λόγος γέγονε (Πλ. Ἀπ. 20 С) бо ти не більше за інших працюєси, тому постала така слава і думка.

- Σ При γάρ часто домислюються пропущені вказівні займенники чи слова: δηλοῖ δέ μοι καὶ τότε τῶν παλαιῶν ἀσθένειαν οὐχ ἥκιστα· πρὸ γὰρ τῶν Τρωικῶν (Θ. 1, 3) для мене не менш очевидна слабкість стародавніх, тих, що жили до Троянської війни.
- Σ Оскільки γάρ виникає із злиття енклітичної частки γέ же і ἄρα чи, може, то нерідко означає те, що природно і безпосередньо витікає з попереднього твердження: πῶς γὰρ οὐ; (Πл. Горγ. 488 D) як же ні? καὶ δῆτ' ἐτόλμας τοῖσδ' ὑπερβαίνειν νόμους; οὐ γὰρ μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε (Σοф. Ἀντ. 449-450) і як ти наважилася переступити такі закони? Бо не Зевс же мені це повелів.
- Σ Поеднання καὶ γὰρ (etenim nam etiam) бо також підсилює причинову залежність: εὐθὺς ἔγνωσαν πάντες ὅτι ἐγγύς που ἐστρατοπεδεύετο βασιλεὺς, καὶ γὰρ καπνὸς ἐφαίνετο ἐν κώμαις οὐ πρόσω (Ξ. Ἀν. 2, 2, 15) всі одразу довідалися, що поблизу табір царя, бо в селах, що неподалік, з'являвся дим.
- Σ Ἄλλ' οὐ γὰρ передбачає еліпсис судження, яке з'ясовує, пояснює причину: ἐκαλλυνόμην ἂν, εἰ ἠπιστάμην ταῦτα· ἀλλ' οὐ γὰρ ἐπίσταμαι (Πл. Ἀп.) я міг би прикрасити, якби знав це, але ж не знаю.
- Σ Функціонально-синтаксична ознака причини може виражатися також через сполучники ὥς, ἐπεὶ: ὥς ἅπασι προσήκει περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι τὴν φρόνησιν, μάλιστα δὲ ὑμῖν (Ἰс. 9, 80) бо всім потрібно найвище цінувати розум, най-дужче ж вам.

§ 263.5. Наслідкові сполучники (consecutivae, συμπερασματικοί)

ἄρα

Сполучник ἄρα (scilicet, nimum) *отже, саме, очевидно* вказує на наслідок, який впливає з попереднього судження: ὠμολογήκαμεν ἄρα μήτε διδακτὸν αὐτὸ μήτε φρόνησιν εἶναι; (Пл. Мев. 98 E) *отже, ми погодились, що це ані повчання, ані розмірковування*.

οὖν

Сполучник οὖν (igitur, ergo, itaque) *отже* надає наслідку узагальнюючого, підсумовуючого значення. Він часто виступає в зворотах: δ' οὖν *справді, γοῦν принаймні, γάρ οὖν тому*: σοῦ γὰρ οὖν προσκήδομαι (Σοф. Ἄντ. 741) *саме тому піклуюсь про тебе*.

В апофатичних відповідях на риторичні запитання нерідко виступає μὲν οὖν *без сумніву, звичайно*: κολακεία σοι δοκεῖ ἢ ῥητορικὴ εἶναι; κολακείας μὲν οὖν μόριον (Пл. Горγ. 466 A) *чи тобі здається, що риторика є підлабузництвом? Звичайно ж, – частиною лестощів*.

Може поєднуватися з відносними займенниками: καὶ γὰρ ὅτιοῦν ὄτωοῦν ἀμῆ γέ πῃ προσέοικεν (Пл. Прот. 331 D) *отже, яким-небудь і деяким чином, і якимось способом годилося б*.

τοι

Енклітична частка τοι може стояти на початку складених сполучників: τοίνυν (atque) *тому і, τοιγαροῦν отже, τοιγάρτοι проте, отже*: ἔτι τοίνυν τάδε ὁράτε (Ξ. Ἄν. 5, 1, 10) *тому погляньте ще на це*.

δή

Сполучник δή *і ось, то, очевидно, звичайно* виявляє природний і очевидний наслідок; він часто приєднує з'ясування до вихідного положення після вставних слів чи речень: ταῦτα δή πάντα προθυμήθητι ὡς σαφέστατα ἡμῖν ἀπαγγεῖλαι (Пл. Φαιδ. 58 D) *і ось це все наважся нам сповістити як найдохідливіше*.

Σ Коли δή поєднується з οὖν, то їх синтетичне сполучення οὖνδὴ рівнозначне прὸ ὀλίγου *нещодавно*, а вираз οὖν δή за кожним компонентом зберігає власне значення: οὖν δή ἐξελαύνετε ἡμᾶς ἐκ τῆς χώρας (Ξ. Ἄν. 7, 7, 7) *тепер же ви виганяєте нас з країни*.

οὐκοῦν, οὐκουν

Сполучник οὐκοῦν *зрештою* виражає катафатичний наслідок, тоді як οὐκουν *певно не* – апофатичний: οὐκοῦν καὶ περὶ πολέμου συμβουλευεῖν ἐπιστήσομεν (Ξ. Ἄπ. 3, 6, 10) *зрештою, розпочнемо раду щодо війни; οὐκουν ἱκανῶς γε ἔχω ἐν τῷ παρόντι συμβαλέσθαι ποῖ ἄττα δεῖ ἡμᾶς λέγειν* (Пл. Пол. 398 C) *певно, я не спроможний за цих обставин додати те, що потрібно нам висловити*.

У питальних реченнях частка οὐκοῦν має значення *чи не?*: οὐκοῦν οὐκ ἂν εἴη τὸ μὴ λυπεῖσθαι ποτε ταῦτόν τῳ χαίρειν (Пл. Фил. 43 D) *а чи не є відсутність страждання якимось чином тим самим, що й наявність радості.*

Частка οὐκοῦν також може мати експресивний відтінок: οὐκοῦν καλεῖς αὐτόν καὶ μὴ ἀφήσεις (Пл. Συμ. 175 A) *ти, отожд, кличеш його і не приводиш.*

§ 264. Частки (particulae, μόρια)

§ 264.1. Частка ἂν

Модальна частка ἂν застосовується:

✓ з індикативом історичних часів (indicativus irrealis) та з оптативом (optativus potentialis) на позначення ірреальної або дійсної можливості: οὐ γὰρ ἂν ἐκεῖνη ἦν ἐκεῖνου οὐσία (Пл. Пар. 142 B) *бо це буття не могло б бути його буттям*; οὐκοῦν καὶ ἡ οὐσία τοῦ ἐνός εἴη ἂν οὐ ταῦτόν οὐσα τῳ ἐνί (Пл. Пар. 142 B) *отже, буття єдиного не могло б бути тотожним єдиному.*

Σ Іноді ἂν домислюється, виходячи з попереднього судження: τί ἐποίησεν ἂν; δῆλον ὅτι ὤμοσεν (= ὤμοσεν ἂν) (Дем. 31, 9) *що він зробив би? Поклявся (б).*

Σ Метатеза частки ἂν відбувається в зворотах οὐκ ἂν οἶδα, οὐκ ἂν οἶδ' ἂν εἰ (= οὐκ οἶδα εἰ ἂν), кὰν εἰ (= καὶ εἰ ἂν): οὐκ ἂν οἶδα εἰ δυναίμην (= οὐκ οἶδα εἰ δυναίμην ἂν) (Пл. Тим. 26 B) *не знаю, чи зможу.*

✓ сполучається з кон'юнктивом у часових, умовних, допустових підрядних реченнях та конструкціях і зворотах, що їх замінюють (див. відповідні параграфи);

✓ іноді ставиться після сполучників мети ὅπως, ὥς: τὰς ἀρετὰς ἐπιτηδεύομεν, ὅπως ἂν μετὰ πλείστων ἀγαθῶν τὸν βίον διάγωμεν (1 Кор. 3, 2) *ми потребуємо чесно, щоб з найбільшими благами провадити життя.*

§ 264.2. Вказівні та підсильні частки

γέ

Енклітична частка γέ *саме, справді, напевне* має стверджувальне значення і підкреслює думку речення, в якому виступає: οὐ τήν γε μὴ θιγοῦσαν (Σоф. 'Ант. 771) *напевне ж не ту, що не торкнулася.*

Σ Додаванням γέ після виразів ἀλλὰ μὴν, οὐ μὴν, καὶ μὴν, ἀλλ' οὖν, καίτοι, ἦ που, νῆ Δία, μά Δία надають їм певного обмежувачого значення – *принаймні, звичайно лише*: ἱκανά μοι νομίζω εἰρησθαι, καίτοι πολλά γε παραλίπων (Лус. 31, 34) *мені видається, я достатньо сказав, хоча багато, звичайно ж, пропустив.*

που

Частка που пом'якшує категоричність сполучника дῆ: οὐ δῆπου τὸν ἄρχοντα τῶν ἀρχομένων πονηρότερον προσήκει εἶναι (Ξ. Кур. 7, 5, 3) *очевидно ж, не годиться, щоб правитель був гірший за підданих.*

δῆτα

Δῆτα використовується в діалогічній мові, надаючи певних емоційно-стилістичних відтінків категоричності: καὶ δῆτ' ἐτόλμας τοῦσδ' ὑπερβαίνειν νόμους; οὐ γάρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε (Σοф. Ἀντ. 449, 450) *і як ти наважилась переступити ці закони? Не Зевс же повелів мені таке.*

δῆθεν

Δῆθεν надає вдаваному твердженню іронічного забарвлення: γνώμης παραινέσει δῆθεν τῷ κοινῷ ἐπρεσβεύσαντο (Θ. 1, 92) *неначе вони послали посольство спільно радитися.*

ἦ

Частка ἦ *справді, очевидно* завжди ставиться на початку речення: ἦ νῦν ἐγὼ μὲν οὐκ ἀνὴρ, αὕτη δ' ἀνὴρ (Σοф. Ἀντ. 484) *тепер, очевидно, я – не чоловік, а чоловік – вона.*

μῆν

Μῆν *безсумнівно*: καὶ μῆν ὀρώ τάλαιναν Εὐρυδίκην (Σοф. Ἀντ. 1180) *без сумніву, я бачу злощасну Евридику*; τούτου μῆν δεῖ, ὦ Горγία (Πл. Горγ. 449 C) *це, Горгію, потрібно беззаперечно.*

У запитаннях частка μῆν за значенням прирівнюється до сполучника δὴ *зрештою*: τίνοσ μῆν ἕνεκα μανθάνετε τοξεύειν; (Ξ. Κυρ. 1,6,28) *навіщо, зрештою, ви навчаєтесь стріляти з лука?*

πέρ

Енклітика пер *точно, безпосередньо* поєднується з відносними займенниками і прислівниками, сполучником εἰ: μεμερισμένον ἄρα, εἰπέρ μὴ ὅλον (Πл. Παρ. 144 D) *воно, вочевидь, вже поділене, якщо, насправді, не ціле.*

τοί

Енклітична частка τοί *безумовно* підкріплює тверде переконання мовця: πόσιου τοι χωρὶς οὐδὲν εὐτυχεῖ (Σοф. Ἦλ. 945) *без праці, безперечно, ні в чому не щастить*;

νή (ναί), μά

Частки νή (ναί) *так*, μά *ні* вживаються у присягах, поєднуючись з іменем бога або священної речі в еліптичному знахідному відмінку: ἴσως ἄρα νῆ Δί' ἔσται (Πл. Κρατ. 431 E) *так, клянусь Зевсом, буде справедливо*; μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε (Πл. Κρατ. 409 D) *ні, клянусь Зевсом, не я.*

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ, 144

‘Ἄρα οὖν ἐν ὄνι πολλαχοῦ ἅμα ὅλον ἐστί; τοῦτο ἄθρει.’ ‘ἀλλ’ ἄθρῳ καὶ ὄρῳ ὅτι ἀδύνατον.’ ‘μεμερισμένον ἄρα, εἶπερ μὴ ὅλον· ἄλλως γάρ που οὐδαμῶς ἅμα ἅπασιν τοῖς τῆς οὐσίας μέρεσιν παρέσται ἢ μεμερισμένον.’ ‘ναί.’ ‘καὶ μὴν τό γε μεριστὸν πολλὴ ἀνάγκη εἶναι τοσαῦτα ὅσαπερ μέρη.’ ‘ἀνάγκη.’ ‘οὐκ ἄρα ἀληθῆ ἄρτι ἐλέγομεν λέγοντες ὡς πλείστα μέρη ἢ οὐσία νενεμημένη εἶη. οὐδὲ γὰρ πλείω τοῦ ἐνὸς νενέμηται, ἀλλ’ ἴσα, ὡς ἔοικε, τῷ ἐνί· οὔτε γὰρ τὸ ὄν τοῦ ἐνὸς ἀπολείπεται οὔτε τὸ ἐν τοῦ ὄντος, ἀλλ’ ἐξισούσθον δύ’ ὄντε αἰὶνὰ παρὰ πάντα.’ ‘παντάπασιν οὕτω φαίνεται.’ ‘τὸ ἐν ἄρα αὐτὸ κεκερματισμένον ὑπὸ τῆς οὐσίας πολλά τε καὶ ἄπειρα τὸ πληθὸς ἐστίν.’ ‘φαίνεται.’ ‘οὐ μόνον ἄρα τὸ ὄν ἐν πολλά ἐστίν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐν ὑπὸ τοῦ ὄντος διανενεμημένον πολλὰ ἀνάγκη εἶναι.’ ‘παντάπασιν μὲν οὖν.’

ΑΝΔΟΚΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ, 8-10

Πρὶν μὲν γὰρ κριθῆναι οὐ ῥάδιον ἦν εἰδέναι τὰς αἰτίας, οὔτ’ εἰ ψευδεῖς εἰσιν οὔτ’ εἰ ἀληθεῖς· ἀποφυγόντος δὲ ἢ καταγνωσθέντος τέλος ἔχει καὶ διώρισται τούτων ὁπότερόν ἐστιν. ὥστε δεινὸν νομίζω τοὺς μὲν ἀλόντας μιᾷ ψήφῳ μόνον ἀποθνήσκειν, καὶ τὰ χρήματα δημεύειν αὐτῶν, τῶν δὲ νικησάντων πάλιν τὰς αὐτὰς κατηγορίας ὑπομένειν. καὶ τοὺς δικαστὰς ἀπολέσαι μὲν κυρίου εἶναι, σῶσαι δ’ ἀκύρους καὶ ἀτελεῖς φαίνεσθαι, ἄλλως τε καὶ τῶν νόμων ἀπαγορευόντων δις περὶ τῶν αὐτῶν πρὸς τὸν αὐτὸν μὴ ἐξεῖναι δικάζεσθαι, καὶ ὑμῶν ὁμωμοκότην χρῆσεσθαι τοῖς νόμοις. ὧν ἕνεκα περὶ ἑμαυτοῦ παραλιπὼν Ἀλκιβιάδου τὸν βίον ἀναμνήσαι βούλομαι. καίτοι ἀπορῶ γε διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτημάτων πόθεν ἄρξομαι, ἐμποδῶν ἀπάντων ὄντων. περὶ μὲν οὖν μοιχείας καὶ γυναικῶν ἀλλοτριῶν ἀρπαγῆς καὶ τῆς ἄλλης βιαιότητος καὶ παρανομίας καθ’ ἕκαστον εἰ δεήσειε λέγειν, οὐκ ἂν ἐξαρκέσειεν ὁ παρῶν χρόνος. ἂ δὲ περὶ τὴν πόλιν εἴργασται καὶ τοὺς προσήκοντας καὶ τῶν ἄλλων ἀστῶν καὶ ξένων τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀποδείξω.

§ 265. Заперечення οὐ

Давньогрецька мова має дві прості заперечні частки: οὐ (οὐκ, οὐχ), що відповідає в латинській мові *non*, та μή, яка має значення латинської частки *ne*.

Частка οὐ і всі складені з нею заперечні слова: οὐδέεις, οὐδειμία, οὐδέεν жоден; οὐδέτερος жоден з двох; οὔτε - οὔτε ні - ні; οὐδέ і не; οὔποτε, οὐδέποτε ніколи; οὐδαμῶς ніяк; οὐκέτι вже не заперечують об'єктивно, безпосередньо і фактично, тому ставляться в реченнях судження:

✓ незалежних реченнях: οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δέ (Дημ. 18, 288) я не сказав цього і не написав;

✓ у незалежних питальних реченнях: σκόπει δὴ, εἰ ὀρθῶς ἐξαίρησομεν ἢ οὐ (Пл. Пол. 387 D) поглянь, чи правильно ми виберемо чи ні.

✓ у розповідних і питальних реченнях для вираження експресивного сумніву чи заперечення. У сполученнях: πῶς γὰρ οὐ як же ні, οὐδαμῶς зовсім ні, οὐ δῆτα у жодному разі, ніскільки; у риторичних запитаннях: οὐ βάρβαρος Φίλιππος; (Дημ. 3, 16) чи не варвар Філіпп?

✓ у підрядних додаткових із сполучниками ὡς, ὅτι: καὶ ὅτι οὐκ ἐξήρκει τὰ ἐκείνου εἰς τὸν ἔκπλοῦν ἀκηκόατε (Лус. 19, 55) ви чули, що недостатньо його грошей для відплати; ἀμφισβητοῦν, ὡς οὐκ ἀληθῆ λέγομεν (Пл. Пол. 476 D) він заперече, що ми кажемо правду;

✓ у відносних, які означають поодинокі явища, предмети: τίς οὕτω μαινεται, ὅστις οὐ σοι βούλεται φίλος εἶναι; хто є настільки безумцем, щоб не хотіти бути для себе другом?

✓ причинових: οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον ἡσασθαι, ὅτι οὐ πολλὸν ἐνίκων (Θ. 7, 34) афіняни вважали, що вони зазнали поразки, бо отримали незначну перемогу;

✓ у наслідкових з присудком в особовій формі: τοσαύτην ὥραν ἔλαβον, ὅσην οὐδέεις τῶν Ἑλλήνων ἔχουσι вони захопили таку велику країну, якої не мав ніхто з греків;

Σ У наслідкових реченнях, залежних від інфінітива чи дієприк-метника, вживається заперечення οὐ: ἔφασαν τοὺς στρατιώτας εἰς τοῦτο τρυφῆς ἐλθεῖν, ὥστε οὐκ ἐθέλειν πίνειν (Э. Ἑλλ. 6, 2, 5) казали, що воїни дійшли до такого свавілля, що не хотіли пити.

✓ при предикативному або залежному дієприкметнику, в абсолютних дієприкметникових конструкціях, що замінюють підрядні часу, причини, способу дії: οὔτ' εὐτυχοῦσα μᾶλλον οὔτ' ἀτωμένῃ (Σоф. Ἀντ. 17) але я не є щасливою, ані нещасливою; οὐκ ἀπειλούντων, οὐκ ἐπαγγελλομένων (δгл. τῶν ἀνθρώπων) οὐδαμῶς ἐγὼ προσέδωκα τὴν εἰς ὑμᾶς εὐνοίαν (Дημ. 18, 322) незважаючи на те, що мені погрожували, намагалися підкупити, я жодним чином не втратив прихильності до вас;

✓ при дієслівних прикметниках на -τός, -τέος: οὐ βιωτόν μοί ἐστι (Ἀριστοφ. Ὀρ. 548) *мені не слід жити, οὐκ ἀθυμητέον (Дημ. 4, 3) не треба зневажати.*

Σ Сполучення μόνον οὐ, μόνον οὐχί означає *приблизно, можливо: μόνον οὐκ ἐν ταῖς ἀγκάλαις περιεφέρομεν αὐτοὺς ἀγαπῶντες (Ξ. Κυν. 5, 50) кохаючи, ми ледь не на руках їх носили.*

Σ Слова ὅσον οὐπω, ὅσον οὐ означають *вже, приблизно, майже що, скоро: ἐνόμισαν πολλαπλασίους μὲν ἢ ἐπιέναι, ὅσον δ' οὐπω παρῆναι (Θ. 4, 125) вони вирішили, що їх підійшло значно більше, ніж було насправді.*

§ 266. Заперечення μή

Заперечна частка μή і складені з нею заперечні слова: μηδείς, μηδεμία, μηδέν *ніхто, ніщо, μηδέτερος жоден з двох, μήτε...μήτε ні...-ні, μηδέ і не, μηδαμῶς, μηδαμῆ ніяк* і т. п. заперечують щось суб'єктивно, непередбачуване, тому ставляться у реченнях волевиявлення, можливості, умови та перед зворотами і конструкціями з їх значенням:

✓ у незалежних реченнях з присудком в:

α) імперативі: μηδέεις ὑμῶν προσδοκῶσάτω ἄλλως (Πл. Ἀπ. 17 С) *ніхто з вас хай не вважатиме інакше;*

β) кон'юнктиві заборони: μή φευρεθῆς ἄνους τε καὶ γέρων ἅμα (Σοф. Ἀντ. 281) *не виявляй на старість безглуздя;*

γ) оптативі: ὅλοιτο μὲν μή (Εὐρ. Μ. 83) *о, щоб він не загинув;*

✓ у підрядних додаткових реченнях після виразів боязні для позначення небажаності факту, якого остерігаються; поєднання двох заперечень μή οὐ вказує на застереження щодо бажаної обставини: μή οὐ δέη ὑπολογίεσθαι θάνατον (Πл. Ἀп. 29 В) *не слід брати до уваги смерть;*

✓ у незалежних питальних реченнях:

α) з кон'юнктивом вагання (coniunctivus dubitativus): τάλαντον δ' προίξ· μή λάβω; *придане в талант; чи брати?*

β) з індикативом: μή τι νεώτερον ἀγγέλλεις; (Πл. Прωт. 310 В) *нічого новішого не сповістиши?*

Σ У непрямих питальних реченнях однаковою мірою вживані заперечення οὐ і μή: σκοπεῖτε, εἰ δίκαια λέγω ἢ μή (Πл. Прωт. 18 А) *погляньте, чи справедливо я кажу, чи ні.*

✓ у підрядних реченнях мети, входячи до складу сполучників ἵνα μή, ὅπως μή, μή *щоб не*: πολλὰ διδάσκεις ἀφθόνως διὰ φθόνον, ὅπως πολλὰ ἀκούων μηδὲ ἐν μάθω (Дημ. 49, 14) *ти щедро навчаєш із заздрощів, щоб багато чуючи, я нічого не навчився;*

Σ У незалежних реченнях ὅπως μή з майбутнім часом дійсного способу виражає інтенсивний заклик чи заборону (аналогічно й в українській мові): ὅπως

ταῦτα μηδεὶς ἀνθρώπων πείσεται (Λυσ. 1, 24) *нехай ніхто з людей у цьому не переконається.*

✓ при інфінітиві мети, вираженому футуральним інфінітивом: ὁμνύουσι πάντες οἱ πολῖται, μητέ τὴν τάξιν λείψειν, ἀμυνεῖν δὲ τῇ πατρίδι καὶ μὴ παραδώσειν *усі громадяни присягають не полишити бойового порядку, захищати і не зраджувати батьківщину;*

✓ наслідкових з присудком, вираженим інфінітивом: πᾶν ποιῶσιν, ὥστε μὴ δίδοναι δίκην (Πλ. Πολ. 470 D) *нехай вони все роблять, щоб не потрапити до суду;*

✓ у протасисі умовного періоду: ἐὰν δ' μὴ ἐθέλωσιν ἡσυχίαν ἄγειν, πάλιν τεμῶ δίχα (Πλ. Συμ. 190 D) *якщо ж не захочуть втихомиритись, знову їх розітну навіл;* φῶς εἰ μὴ εἶχομεν, ὅμοιοι τοῖς τυφλοῖς ἂν ἦμεν (Ξ. Ἀπομ. 4,3,3) *якщо не мали б ми світла, були б схожими на сліпих;*

✓ у відносних з відтінком умови, допусту, узагальнення: ἂ μὴ οἶδα, οὐδὲ οἶομαι εἰδέειν (Ξ. Ἀπομ. 5, 7, 27) *того, чого не знаю, то не вважаю, що знаю;*

✓ у часових з відтінком умови: ἥπερ μεγίστη γίγνεται σωτηρία, ὅταν γυνὴ πρὸς ἄνδρα μὴ διχοστατῆ (Εὐρ. Μ. 14-15) *яке величезне щастя, коли жінка не ворогує з чоловіком;*

✓ при інфінітиві у конструкціях accusativus (nominativus) cum infinitivo та accusativus (nominativus) cum participio: εὖ ἴστε μηδὲν ἂν με ἐπιχειρήσοντα, εἰ ἐώρων (Ἰσ. 5, 13) *добре знайте, що я ні до чого не прагнув би, якщо б бачив;* τοῦ δὲ φήσαντος μηκέτι τοῦτο ποιήσειν (Πλουτ. Ἀποφθ. 186 E) *він же сказав, що більше ніколи не вчинить так;*

✓ при субстантивованому інфінітиві: φασὶν ἐκκεκρηῦχθαι τὸ μὴ τάφῳ καλύψαι μηδὲ κωκῦσαί τινα (Σοφ. Ἀντ. 27-28) *кажуть, що наказано нікому не ховати ні не оплакувати;*

✓ при інфінітиві, що означає заклик чи бажання: θεοὶ μὴ με δουλείας τυχεῖν (Αἰσχ. Ἐπτ.Θ. 269) *боги, о щоб я не потрапив в рабство;*

✓ при атрибутивних і залежних дієприкметниках та в незалежних дієприкметникових зворотах, якщо вони заміняють умовні та ітеративні речення: ὁ μὴ ἱατρός γε ἀνεπιστήμων, ὦν ὁ ἱατρός ἐπιστήμων (Πλ. Горγ. 459 B) *не лікар не може знати того, на чому знається лікар; μὴ ἀκουσομένων ἡμῶν* οὕτω διανοεῖσθε (Πλ. Πολ. 327 C) *зважає, що ми не станемо вас слухати;*

✓ при абстрактних іменниках, дієприкметниках, прикметниках: τὸ μὴ ὄν – *не суще, τὰ μὴ δίκαια – несправедливість;*

Σ Іноді, коли заперечення тісно пов'язане з наступним словом, так що його можна замінити відповідним синонімом, використовується οὐ замість μὴ: εἰ οὐ πολλοὶ ἦσαν (= εἰ ὀλίγοι ἦσαν) (Λυσ. 13, 62) *якщо не багато (= мало) було;* εἰ οὐκ ἔαξ (= εἰ κωλύεις) (Σοф. Αἰ. 1132) *якщо не дозволяєш (= забороняєш).*

Σ Якщо афективні дієслова пов'язані із заперечними словами, інфінітив-предикат нерідко плеонастично отримує подвійне заперечення μὴ οὐ: πείσομαι τοσοῦτον ὥστε μὴ οὐ καλῶς θανεῖν (Σοф. Ἀντ. 97) *настільки переконаюсь, що радо помру.*

Σ Аналогічно не перекладається заперечення μὴ οὐ після виразів οὐ δύναμαι *не можу, οὐχ οἶός τ' εἰμί я не спроможний, οὐχ ὁσίον ἐστί не дозволено: οὐδέεις*

ὄλος τ' ἔστιν ἄλλως λέγων μὴ οὐ καταγέλαστος εἶναι (Πλ. Горγ. 509 A) *нікто не може, кажучи ініше, не бути осміяним.*

§ 267. Плеоназм заперечних слів

Плеонастичне вживання заперечних часток οὐ і μή при дієсловах:

✓ заперечення: ἀντιλέγω *заперечувати*, ἀρνέομαι *суперечити*, ἀμφισβητέω *сперечатись*: οὐδὲν ἀντιλέγω (Πл. Θεαιτ. 169 C) *не заперечую*;

✓ заборони: εἴργω *закривати*, ἐμποδίζω *перешкоджати*, παύω *припиняти*: Προμηθεὺς ἔπαυσε θνητοὺς μὴ προδέρκεσθαι μόνον (Αἴσχ. Π. 248) *Прометей заборонив, щоб люди передбачували долю*;

Σ Подвійне заперечення οὐ μὴ з кон'юнктивом аориста та футуральним індикативом служить для емпатичного підсилення заперечного значення: ἕως ἄν ἐμπνέω οὐ μὴ παύσομαι φιλοσοφῶν (Πл. 'Απ. 29 D) *допоки я дихаю, я не припиню займатись філософією*; τοὺς πονηροὺς οὐ μὴ ποτε βελτίους ποιήσετε (Αἴσχιν. 3, 177) *лихих ви ніколи не зробите кращими.*

Для вираження заперечення в грецькій і латинській мовах, на відміну від української, достатньо одного заперечного слова.

Два заперечення або зберігають, або емпатично посилюють заперечне значення у випадках:

✓ якщо всі заперечення складні: οὐδεὶς οὐττε κίνδυνος οὐττε πόλεμος περὶ τηλικόντων ἡμῖν τὸ μέγεθος γέγονεν (Ἰσ. 6, 7) *ані небезпека, ані війна через такі важливі справи не стали для нас великою перешкодою*; μηδέποτε μηδὲν αἰσχρὸν ποιήσας ἔλπιζε λήσειν (Ἰσ. 1, 16) *зробивши щось ганебне, ніколи не сподівайся приховати*; οὐδενὶ οὐδαμῆ οὐδαμῶς ουδεμίαν κοινοίαν ἔχει (Πл. Παρ. 166 A) *ні з ким, ніде, ніколи не має жодної спільності*;

✓ якщо після першого простого заперечення йде складне: μὴ λαθανέτω σε μηδέ τοῦτο (Ξ. Κυρ. 5, 2, 36) *нехай він не приховує тебе й це*; οὐκ ἔστιν οὐδὲν κρείσσον οἰκείου φίλου (Εὐρ. Ἀνδ. 986) *немає нічого кращого, ніж милий родич.*

Якщо ж після першого простого чи складного заперечення стоять заперечні частки οὐ чи μή, то все речення виходить стверджувальним: οὐδεὶς οὐκ ἔπασχέ (= πάντες ἔπασχον) τι ψυχὴν (Ξ. Συμ. 1, 9) *усі перетерпіли щось у душі.*

ΔΗΜΟΣΘΗΝΟΥΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΧΕΡΡΟΝΗΣΩΙ, 56–58

Τί ποτ' οὖν τὸ αἴτιον ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ τὸν μὲν οὕτω φανερώς ἀδικοῦντα, πόλεις καταλαμβάνοντα, μηδένα τούτων πάποτ' εἶπειν ὡς πόλεμον ποιεῖ, τοὺς δὲ μὴ ἰπιτρέπειν μηδὲ προϊέσθαι ταῦτα συμβουλεύοντας, τούτους τὸν πόλεμον ποιήσειν αἰτιάσθαι; ἐγὼ διδάξω ὅτι τὴν ὀργὴν, ἣν εἰκός ἐστι γενέσθαι παρ' ὑμῶν, ἂν τι λυπήσθε τῷ πολέμῳ, εἰς τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν λέγοντας τὰ βέλτιστα τρέψαι βούλονται, ἵνα τούτους κρίνητε, μὴ Φίλιππον ἀμύνησθε, καὶ κατηγορῶσιν αὐτοί, μὴ δίκην δῶσιν ὧν ποιούσι νῦν. τοῦτ' αὐτοῖς δύναται τὸ λέγειν ὡς ἄρα βούλονται πόλεμόν τινες ποιῆσαι παρ' ὑμῖν, καὶ περὶ τούτων ἡ διδασκαλία αὕτη ἐστίν. ἐγὼ δ' οἶδ' ὅτι οὐ γράψαντος Ἀθηναίων

οὐδενὸς πόλεμον, πολλὰ Φίλιππος ἔχει τῶν τῆς πόλεως, καὶ νῦν εἰς Καρδίαν πέπομφε
βοήθειαν. εἰ μέντοι βουλόμεθ' ἡμεῖς μὴ προσποιεῖσθαι πολεμεῖν αὐτὸν ἡμῖν,
ἀνοητότατος πάντων ἂν εἴη τῶν ὄντων ἀνθρώπων, εἰ τοῦτ' ἐξελέγχοι.

ΑΙΣΧΥΛΟΥ

ΠΡΟΜΗΘΕΥΣ ΔΕΣΜΩΤΗΣ, 436–458

Πρ. Μὴ τοι χλιδῆ δοκεῖτε μῆδ' αὐθαδία
σιγᾶν με· συννοῖαι δὲ δάπτομαι κέαρ
ὀπῶν ἐμαυτὸν ὧδε προυσελούμενον.
καίτοι θεοῖς τοῖς νέοις τούτοις γέρα
τίς ἄλλος ἢ ἡγὼ παντελῶς διώρισεν;
ἀλλ' αὐτὰ σιγῶ· καὶ γὰρ εἰδυῖαισιν ἂν
ὑμῖν λέγοιμι· τὰν βροτοῖς δὲ πῆματα
ἀκούσασθ', ὡς σφᾶς νηπίους ὄντας τὸ πρὶν
ἔννους ἔθηκα καὶ φρενῶν ἐπηβόλους.
λέξω δὲ μέψιν οὔτιν' ἀνθρώποις ἔχων,
ἀλλ' ὧν δέδωκ' εὔνοϊαν ἐξηγούμενος·
οἱ πρῶτα μὲν βλέποντες ἔβλεπον μάτην,
κλύοντες οὐκ ἤκουον, ἀλλ' ὄνειράτων
ἀλίγκιοι μορφαῖσι τὸν μακρὸν βίον
ἔφυρον εἰκᾶ πάντα, κοῦτε πλινθυφεῖς
δόμους προσείλους ἦσαν, οὐ ξυλουργίαν·
κατώρυχες δ' ἔναιον ὥστ' ἀήσυροι
μύρμηκες ἀντρῶν ἐν μυχοῖς ἀνηλίοις.
ἦν δ' οὐδὲν αὐτοῖς οὔτε χείματος τέκμαρ
οὔτ' ἀνθεμώδους ἦρος οὔτε καρπίμου
θέρους βέβαιον, ἀλλ' ἄτερ γνώμης τὸ πᾶν
ἔπρασσον, ἔστε δὴ σφιν ἀντολὰς ἐγὼ
ἄστρων ἔδειξα τάς τε δυσκρίτους δύσεις.

§ 268. Підрядні додаткові, або з'ясувальні речення

Підрядні з'ясувальні, або додаткові речення вводяться сполучниками *ὅτι*, *ὡς* і залежать від дієслів мовлення (*verba dicendi*), мислення (*verba cogitandi*), відчуттів (*verba sentiendi*) та безособових виразів; часто виступають після вказівних займенників.

Оскільки підрядне додаткове речення розглядається як залежне розгорнуте судження, то вживається заперечення *οὐ*.

Вживання часів і способів присудків у додаткових реченнях регулюється такими самими правилами, як і в непрямій мові.

Після головних часів присудка головного речення в підрядному із сполучниками *ὅτι*, *ὡς* зберігається той спосіб, що був би в ньому, коли б воно було незалежним:

✓ індикатив усіх часів (*indicativus realis*): *ὁρᾶς οὖν, ὅτι καὶ σὺ Ἔρωτα οὐ θεὸν νομίζεις* (Пл. Συμ. 202 D) *отже, ти бачиши, що й ти не вважаєш Ерота богом; оўпoтє єрєї οὐδєїς ὡς ἐγὼ προδοὺς τοὺς Ἑλληνας τὴν τῶν βαρβάρων φιλίαν εἰλόμην* (Є. Ἀν. 1,3,6) *ніхто ніколи не скаже, що я, зрадивши греків, віддав перевагу дружбі з варварами;*

✓ індикатив історичних часів з *ἄν* (*indicativus irrealis*);

✓ оптатив з *ἄν* (*optativus potentialis*): *ἴσμεν ὅτι οὐδ' ἄν εἰς ἔξαρηθείη* (Пл. Συμ. 192 E) *ми знаємо, що ні один не може заперечити;* *εὖ γὰρ ἴστε ὅτι τὴν ἐλευθερίαν εἰλόμην ἄν ἀντὶ ὧν ἔχω* (Є. Ан. 1, 7, 3) *ви ж добре знаєте, що я міг би обрати свободу замість того, чим володію.*

Після історичного часу присудка головного речення в підрядному додатковому зберігаються всі вищеперелічені форми вираження присудка або ж індикатив дійсності змінюється на оптатив відповідного часу. Слід пам'ятати, що індикатив недійсності та оптатив можливості ніколи не замінюються:

✓ *ἔβόα ὅτι βασιλεὺς προσέρχεται* (Є. Ἀν. 1, 8, 1) *він почав гукати, що наближається цар;*

✓ *ἔλεγον ὅτι Κύρος μὲν τέθνηκεν, Ἀριαῖος δὲ πεφευγὼς ἐν τῷ σταθμῷ εἴη* (Є. Ἀν. 1, 2, 13) *вони сказали, що Кір помер, Арієй же втік до табору.*

Σ У значенні головних часів розглядаються, окрім індикатива презенса, футура, перфекта, ще:

1) гномічний аорист;

2) усі форми кон'юнктива, оптатива, імператива, коли вони знаходяться в незалежних реченнях;

3) кон'юнктив, оптатив, імператив, інфінітив та дієприкметник, вживання яких залежать від головного часу.

Як історичні часи сприймаються імперфект, індикатив аориста, плюсквамперфект та ще:

1) історичний презенс;

2) кон'юнктив, оптатив, інфінітив, дієприкметник, залежні від історичного часу.

- Σ Сполучнику ὡς надається перевага, коли судження подається як суб'єктивна думка підмета головного речення. Тому після дієслів πείθω *переконую*, διαβάλλω *обмовляю*, заперечних виразів звичайно слідує ὡς: Τίσαφέρης διαβάλλει τὸν Κύρον πρὸς τὸν ἀδελφόν ὡς ἐπιβουλεύει αὐτῷ (Ξ. Ἀν. 1, 1, 3) *Тиссаферн обмовляє Кіра перед братом, що той замишляє щось проти нього*.
- Σ Після дієслів μέμνημαι *пам'ятати*, οἶδα *знати* йде іноді речення часу з сполучником ὅτι: ἴσθ', ὅθ' οἱ Λάκωνες ἡμᾶς ἀπώλεσαν (Ἀριστοφ. Λυσ. 1, 50) *знай, що спартанці нас згубили*.
- Σ Поєднання εὖ οἶδ' ὅτι означає я (дуже) впевнений: πάντων οἶδ' ὅτι φησάντων ἄν (Δημ. 9, 1) *я впевнений, що всі сказали б*.
- Σ Нерідко перед підрядним додатковим реченням домислюється фраза: ἵνα εἰδῆς (εἰδῆτε) *щоб ти знав (ви знали)*: ὅτι δ' ἀληθῆ λέγω (= ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἀληθῆ λέγω) (Αἰσχιν. 3, 403) *(аби ви знали), що я кажу правду*.

Грецьким підрядним додатковим, або з'ясувальним реченням у латинській мові відповідають підрядні речення з сполучником ut (ne) obiectivum та конструкція accusativus (nominativus) cum infinitivo.

§ 268.1. Підрядні додаткові речення після виразів боязні

Після дієслів чи виразів, що передають страх чи боязнь (verba timendi) δέδοικα, φοβοῦμαι *боятися*, φυλάττομαι, ἐλαβοῦμαι *остерігатися*, ὑποπτεύω *підозрювати*, φόβος (κίνδυνός) ἐστὶ *ε* *побоювання* виступають підрядні додаткові речення зі сполучниками μή чи μή οὐ. Сполучник μή *щоб не*, що вказує на факт, небажаний для особи, яка боїться, μή οὐ (*щоб*), *що не* – на факт, бажаний для неї: φοβοῦμαι δὲ, μὴ εὐρήσομεν (Πλ. Φιλ. 13 Α) *боюся, що ми не знайдемо*; καὶ τοὺς θεοὺς ἂν ἔδεισας παρακινδυνείειν, μὴ οὐκ ὀρθῶς αὐτὸ ποιήσεις (Πλ. Εὐθυφρ. 15 D) *боячись богів, ти б остерігався небезпеки, чи правильно це робиш*.

Присудок підрядного речення виражається кон'юнктивом презенса або аориста чи індикативом майбутнього часу, коли передбачається побоювання в майбутньому:

- ✓ ἐλαβοῦ μὴ φανῆς κακός (Σοφ. Οἶδ.Т'. 1129) *остерігайся, щоб не виявитись лихим*; ἐλαβηθῶμέν τι πάθος μὴ πάθωμεν (Πл. Φαιδ. 89 C) *пильнуймо, щоб не зазнати страждань*;
- ✓ δέδοικα μὴ τι βουλεύση νέον (Εὐρ. Μ. 37) *боюся, щоб не замислила чогось нового*;
- ✓ ὑποπτεύομεν μὴ οὐ κοινοὶ ἀποβῆτε (Θ. 3, 53) *ми підозрюємо, що ви не разом відійшли*.

Якщо присудок головного речення стоїть в історичному часі, то можлива заміна способу присудка підрядного речення з кон'юнктива на оптатив: ἔδεισαν οἱ

Ἕλληρες μὴ προσάγοιεν πρὸς τὸ κέρασ καὶ αὐτοὺς κατακόψειαν (Ξ. Ἄν. 1, 10, 9) *греки боялися, щоб вони не наблизилися до флангів і не перебили їх.*

- Σ Часто μὴ сполучається з ὅπως, особливо після дієслів, що означають роздуми чи діяльність: δέδοιχ' ὅπως μοι μὴ λίαν φάνη σοφῆ (Εὐρ. Ἴππ. 518) *я боюся, щоб вона не виявилась надто розумною, як на мене; φυλακτέον, ὅπως μήποτε αὐτοὺς λήσει (Πλ. Πολ. 421 Ε) *слід остерігатися, щоб ніколи їх не набути.**

Іноді це призводить до еліпсиса керівного дієслова, головним чином, коли ὅπως μὴ пов'язується з індикативом майбутнього часу: οἴμοι τάλας, ὁ Ζεὺς ὅπως μὴ μ' ὄψεται (= φοβοῦμαι, μὴ μ' ὄψεται) (Ἀριστοφ. Ὀρ. 1494) *о, лихо мені, боюсь, щоб Зевс мене не побачив.*

- Σ Дієслова і вирази страху, вжиті в значенні *вагатись, сумніватись* сполучаються з інфінітивом у функції додатку або абсолютними інфінітивними конструкціями: φοβοῦμαι διελέγχειν σε (Πλ. Горγ. 461 Α) *боюсь (= не сумніваюсь), що я тебе спростував; μὴ ὄκνει ἀποκρίνεσθαι (Πλ. Горγ. 475 D) *не бійся відповісти.**

- Σ Якщо боязнь зображається нереальною, сумнівною, то в підрядних реченнях маємо індикатив презенса, аориста чи перфекта: δέδοικα μὴ πληγῶν δέει (Ἀριστοφ. Νεφ. 493) *боюся, що він потребує ударів; δέδοικα μὴ σε παρέιπη Θέτις (Ὀμ. Ἴλ. Α. 555) *боюся, щоб Феміда тебе не переконала.**

У латинській мові грецьким підрядним додатковим реченням після дієслів і виразів боязні відповідають підрядні речення із сполучниками *ne* (= μὴ), *ne non*, *ut* (= μὴ οὐ) із присудком у кон'юнктиві.

§ 268.2. Підрядні додаткові речення з відтінком мети

У підрядних додаткових реченнях із сполучником ὅπως (ὅπως μὴ) *щоб, що не* ставиться майбутній час дійсного способу або умовний спосіб аориста; після історичного часу присудка головного речення дієслівні форми присудка підрядного речення залишаються без змін або замінюються оптативом відповідного часу.

Такий тип підрядних виступає після дієслів, що мають значення:

✓ ἐπιμελοῦμαι, φροντίζω, μέλει μοι *турбуватись, піклуватись*: ἐπιμελοῦνται ὅπως μὴ τοιοῦτοι ἔσονται οἱ πολῖται (Ξ. Κυρ. 1, 2, 3) *вони турбуються, щоб громадяни не стали такими; ἐνθυμοῦμαι, μὴ παίξις πρὸς με (Πл. Ἴπп. 1, 300 D) *я міркую, чи не насміхаєшся ти наді мною;**

✓ ὄράω, σκοπέω, σκέπτομαι *спостерігати, обмірковувати*: ὅπως ὡς βέλτιστοι ἔσονται αὐτὸς ἐσκόπει (Ξ. Κυρ. 1, 1, 10) *він пильнував, щоб вони стали найкращими; σκοπεῖν οὖν χρή καὶ τὸ τούτων, μὴ τινας αὐτῶν κατέχομεν (Πл. Горγ. 458 C) *отож слід зважити, чи не стримуємо ми когось з них;**

✓ πράττω, παρασκευάζομαι *діяти, робити*: ἕζη ὑπὸ πολλῆς ἐπιμελείας ὅπως ὡς ἐλάχιστα μὲν ὄψοιτο, ἐλάχιστα δ' ἀκούσοιτο, ἐλάχιστα δ' ἔροιτο (Ξ. Οἰκ. 7, 5) *він жив*

великою турботою, щоб якнайменше побачити, якнайменше почути, якнайменше сказати.

- Σ Сполучник ὅπως, по суті, є відносним прислівником ὡς: οὕτως, ὅπως δύνανται (Θ. 7, 67) *так, як можуть*.
- Σ Після зазначених дієслів можливі підрядні питальні або відносні речення: ἔπρασεν ὅπη ὠφέλεια τις ἦξει (Θ. 1, 65) *він (так) чинив, де тільки можна було б отримати допомогу*.

Для передачі обумовленого бажання, яке уявляється суб'єктивно здійсненим, при кон'юнктиві та оптативі зустрічається частка ἄν: ἐπιμελοῦνται ὅπως ἂν οἱ νέοι μηδὲν κακουργῶσι (Пл. Првт. 326 А) *вони турбуються, щоб юнаки ні в чому не змогли схибити*.

- Σ При еліпсисі керуючого дієслова підрядні речення із сполучником ὅπως, ὅπως μὴ з індикативом майбутнього часу виражають енергійне заохочення або відмову: ὅπως ἔσεσθε ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας (= σκοπεῖτε ὅπως ἔσεσθε) (Ξ. Ἄν. 1, 4, 3) *(пильнуйте), щоб ви були гідні свободи; ὅπως ταῦτα μηδεὶς ἀνθρώπων πεύσεται* (Λυσ. 1, 24) *(зважайте), щоб ніхто з людей про це не довідався*.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ, 177

Παραδειγμάτων, ὦ φίλε, ἐν τῷ ὄντι ἐστώτων, τοῦ μὲν θείου εὐδαιμονεστάτου, τοῦ δὲ ἀθέου ἀθλιωτάτου, οὐχ ὀρώντες ὅτι οὕτως ἔχει, ὑπὸ ἡλιθιότητός τε καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας λαιθάνουσι τῷ δὲ ὁμοιούμενοι διὰ τὰς ἀδίκους πράξεις, τῷ δὲ ἀνομοιούμενοι. οὐδὲ γὰρ τίνουσι δίκην ζῶντες τὸν εἰκότα βίον ᾧ ὁμοιοῦνται· ἐὰν δ' εἴπωμεν ὅτι, ἂν μὴ ἀπαλλαγῶσι τῆς δεινότητος, καὶ τελευτήσαντας αὐτοὺς ἐκεῖνος μὲν ὁ τῶν κακῶν καθαρὸς τόπος οὐ δέξεται, ἐνθάδε δὲ τὴν αὐτοῖς ὁμοιότητα τῆς διαγωγῆς ἀεὶ ἔξουσι, κακοὶ κακοῖς συνόντες, ταῦτα δὴ καὶ παντάπασιν ὡς δεινοὶ καὶ πανοῦργοι ἀνοήτων τινῶν ἀκούσονται.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, 25-28

Καὶ γὰρ δοκεῖ μοι ὁ μὲν τῷ εἶδει τὸν νοῦν προσέχων μεμισθωμένῳ χώρον εὐοικεῖναι. οὐ γὰρ ὅπως πλείονος ἄξιος γένηται ἐπιμελεῖται, ἀλλ' ὅπως αὐτὸς ὅτι πλείστα ὠραία καρπώσεται. ὁ δὲ φιλίας ἐφιέμενος μᾶλλον ἔοικε τῷ τὸν οἰκεῖον ἀγρὸν κεκτημένῳ· πάντοθεν γοῦν φέρων ὅ τι ἂν δύνηται πλείονος ἄξιον ποιεῖ τὸν ἐρώμενον. καὶ μὴν καὶ τῶν παιδικῶν ὅς μὲν ἂν εἶδῃ ὅτι ὁ τοῦ εἶδους ἐπαρκῶν ἄρξει τοῦ ἔραστοῦ, εἰκὸς αὐτὸν τὰλλα ῥαδιουργεῖν· ὅς δ' ἂν γινώσκῃ ὅτι ἂν μὴ καλὸς κἀγαθὸς ἦ, οὐ καθέξει τὴν φιλίαν, τοῦτον προσήκει μᾶλλον ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι. μέγιστον δ' ἀγαθὸν τῷ ὀρεγομένῳ φίλον ἀγαθὸν ποιήσασθαι, ὅτι ἀνάγκη καὶ αὐτὸν

ἀσκεῖν ἀρετήν. ἐπιθυμῶ δέ σοι, ἔφη, ὦ Καλλία, καὶ μυθολογήσαι ὡς οὐ μόνον ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ θεοὶ καὶ ἥρωες τὴν τῆς ψυχῆς φιλίαν περὶ πλείονος ἢ τὴν τοῦ σώματος χρήσιν ποιοῦνται.

§ 269. Непряма мова

Непряма мова по-грецьки може передаватися двома способами:

- 1) підрядним з'ясувальним реченням із сполучниками *ὅτι, ὥς*;
- 2) зворотами *accusativus (nominativus) cum infinitivo* або *participio*.

У підрядному реченні для передачі чужої мови встановлюють такі способи вираження присудка:

✓ після головних часів керуючого дієслова без жодних змін зберігаються такі способи і часи, які були б у непрякій мові (зміна можлива лише із суб'єктивних міркувань мовця): *λέγει ὡς οὐδέν ἐστιν ἀδικώτερον φήμης* (Αἰσχ. 1, 125) *він каже, що немає нічого несправедливішого за погolos*;

✓ якщо керуюче дієслово стоїть в історичному часі, то в непрякій мові індикатив і кон'юнктив може замінюватись на оптатив відповідного часу (такий оптатив називається *optativus orationis obliquae, εὐκτική τοῦ πλαγίου λόγου*): *οἱ Πλαταιεῖς ἐβουλεύοντο εἶτε κατακαύσωσι τοὺς Θηβαίους εἶτε ἄλλο τι χρήσονται* (Θ. 2, 4) *платейці радилися, чи їм підпалити фіванців чи вдатись до чогось іншого*. При цьому імперфект та плюсквамперфект, оскільки вони не утворюють форм оптатива, можуть залишатись без змін або заступатись оптативом презенса чи перфекта: *ἦκεν ἄγγελος λέγων ὅτι λελοιπὼς εἶη* (= *ἐλέλοιπει*) *Σύεννεσις τὰ ἄκρα* (Ξ. 'Αν. 1, 3, 20) *прибув вісник, кажучи: Сіеннесій залишив укріплення*;

✓ індикатив історичних часів з *ἄν* (*indicativus irrealis*), як і оптатив з *ἄν* (*optativus potentialis*) у непрякій мові, не піддається жодним змінам: *Κλεάνωρ ἀπεκρίνατο ὅτι πρόσθεν ἄν ἀποθάνοιεν ἢ τὰ ὅπλα παραδοίεν* (= *ἄν ἀποθάνοιμεν ἢ παραδοίμεν*) (Ξ. 'Αν. 2, 1, 10) *Клеанор відповів, що швидше помре, ніж складе зброю*;

✓ при передачі непрякої мови інфінітивними чи дієприкметниковими конструкціями при інфінітиві чи дієприкметнику утримується частка *ἄν*, коли вона стояла б при формах присудка в прямій мові: *οἴεσθε τὸν πατέρα οὐκ ἄν φυλάττειν* (= *ἄν ἐφύλαττεν ὁ πατήρ*) (Δημ. 19, 35) *ви вважаєте, що батько не захищав би*; *σκοπούμενος εὕρισκεν οὐδαμῶς ἄν ἄλλως τοῦτο διαπραξάμενος* (= *διαπραξάιμην ἄν*) (Ἰσ. 15, 7) *поглянувши, він збагнув, що я нічого іншого не міг би зробити*.

Σ У непрякій мові зберігаються ті самі заперечні частки чи слова, які виступали в прямій мові, лише інфінітив іноді приймає *μή* замість *οὐ*: *ὤμνε μῆδέν εἰρηκέναι* (= *οὐδέν εἰρηκε*) (Δημ. 18, 317) *він присягнув, що нічого не говорив*.

Усі залежні речення прямої мови підпорядковуються вищепереліченим правилам. Без змін залишаються індикатив аориста і умовний період ірреального виду (*modus irrealis*). Частка *ἄν* при кон'юнктиві умовних періодів (евентуального, потенційного видів) пропускається у непрякій мові, коли цей спосіб замінюється на оптатив непрякої мові: *προλέγω ὅτι, ὁπότερ' ἄν ἀποκρίνηται, ἐλελεγχθήσεται* (Πλ. Εὐθ. 275 Ε) *передбачаю, що б він не відпові, його спростують*; *Αναξίβιος*

ἀπεκρίνατο ὅτι βουλεύσοιτο περὶ τῶν στρατιωτῶν ὃ, τι δύναιτο ἀγαθόν (= βουλεύσομαι...ὃ, τι ἂν δύνωμαι...) (Ξ. Ἀν. 7, 1, 35) *Анаксибийὶν ἀποκρίσας, ποῦ πορεύσεται стосовно воїнів, що він міг би доброго (зробити).*

Σ Πісля історичних часів присудка головного речення кожне залежне речення, яке не є прямою мовою, але сприймається як таке, що опосередковано передає чинсь думку, утримує такі способи, як у незалежному реченні або змінює, де можливо, на опатив прямої мови: ἦν δέ τις εἶπε ἢ ἐπιψηφίσῃ κινεῖν τὰ χρήματα ταῦτα ἐς ἄλλο τί θάνατον ζημίαν ἐπέθεντο (Θ. 2, 24) *якщо б хтось сказав чи присудив застосувати ці гроші для чогось іншого, нехай бжде скараний на смерть; Ἐτεόνικον εἰστήκει παρὰ τὰς πύλας ὡς συγκλήσων, ὁπότε ἕξω γένοιοντο πάντες* (= ὁπότεν ἕξω γένωνται πάντες) (Ξ. Ἀν. 7, 1, 12) *Етеонік стояв біля воріт, щоб зачинити, коли всі будуть назовні.*

Так само в непрямій мові зустрічається:

✓ іноді після історичних часів імперфект і плюсквамперфект заступають презент чи перфект: ἔλεγεν ὡς φιλαθήναιος ἦν (= εἰμί) (Ἀριστοφ. Σφ. 283) *він казав, що я прихильник афінян;*

✓ у непрямій мові, залежній від форм опатива та з'ясувальних речень із сполучниками γάρ, οὖν, δέ ставиться опатив: відбувається явище уподібнення способів (attractio modorum): ἀπεκρίνατο Ποσειδίππος ὅτι τριήραρχος ἐγὼ τῆς νεως εἶην πλεύσοιτο οὖν οἱ ἐγὼ κελεύω (Дημ. 50, 50) *Ποσειδίππὸν ἀποκρίσας, ποῦ я є τριεραρχом корабля, отже, він попливе, куди я накажу;*

✓ залежно від дієслів мовлення речення непрямой мови переходять в інфінітивну конструкцію: εἶπον ὅτι σφίσι μὲν δοκοῖεν ἀδικεῖν οἱ Ἀθηναῖοι, βούλεσθαι δὲ καὶ τοὺς πάντας ξυμμάχους παρακαλέσαι (Θ. 1, 87) *вони сказали, що їм видається, ніби афіняни вчинили несправедливо, і вони хочуть прикликати інших союзників;*

✓ при довгих мовних періодах непряма мова замінюється прямою: ἀποκρίνεται Πολυκλῆς ὅτι ὁ συντριήραρχος αὐτῷ οὐχ ἦκοι ἐπὶ τὴν ναῦν οὐκουν λήψομαι μόνος μὴν τριήρη (Дημ. 20, 37) *Πολικлет ἀποκρίσας, ποῦ його співτριεραρχ ще не прибув на корабель, і, отже, я сам прийму триєру;*

✓ сполучник ὅτι, який не перекладається, зустрічається на початку прямої мови: ἴσως ἂν εἶποιεν οἱ νόμοι, ὅτι, ὦ Σώκρατες, μὴ θαύμαζε (Πл. Крит. 50 С) *якби закони могли говорити, (вони сказали б): "Не дивуйся, Сократе".*

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, 7-9

Εἶποι δ' ἂν τις ὡς ἐχρῆν αὐτοὺς μὴ εἶν λέγειν πάντας ἐξῆς μηδὲ βουλεύειν, ἀλλὰ τοὺς δεξιωτάτους καὶ ἀνδρας ἀρίστους· οἱ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἄριστα βουλεύονται ἐῶντες καὶ τοὺς πονηροὺς λέγειν. εἰ μὲν γὰρ οἱ χρηστοὶ ἔλεγον καὶ ἐβουλεύοντο, τοῖς ὁμοίοις σφίσι αὐτοῖς ἦν ἀγαθὰ, τοῖς δὲ δημοτικοῖς οὐκ ἀγαθὰ· νῦν δὲ λέγων ὁ βουλόμενος ἀναστάς ἀνθρωπος πονηρὸς ἐξευρίσκει τὸ ἀγαθὸν αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ. εἶποι τις ἂν, τί ἂν οὖν γνοίη ἀγαθὸν αὐτῷ ἢ τῷ δήμῳ τοιοῦτος ἀνθρωπος; οἱ δὲ γινώσκουσιν ὅτι ἢ τούτου ἀμαθία καὶ πονηρία καὶ εὖνοια μᾶλλον λυσιτελεῖ ἢ ἢ τοῦ χρηστοῦ ἀρετὴ καὶ σοφία καὶ κακόνοια. εἴη μὲν οὖν ἂν πόλις οὐκ ἀπὸ τοιούτων

διαιτημάτων ἢ βελτίστη, ἀλλ' ἡ δημοκρατία μάλιστ' ἂν σώζοιτο οὕτως. ὁ γὰρ δῆμος βούλεται οὐκ εὐνομούμενης τῆς πόλεως αὐτὸς δουλεύειν, ἀλλ' ἐλεύθερος εἶναι καὶ ἄρχειν, τῆς δὲ κακονομίας αὐτῷ ὀλίγον μέλει· ἀπὸ τούτων τοίνυν τῶν ἀγαθῶν τάχιστ' ἂν ὁ δῆμος εἰς δουλείαν κατὰπεσοι.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ, 2, 41

Ξυνελών τε λέγω τήν τε πᾶσαν πόλιν τῆς Ἑλλάδος παύδουσιν εἶναι καὶ καθ' ἕκαστον δοκεῖν ἂν μοι τὸν αὐτὸν ἄνδρα παρ' ἡμῶν ἐπὶ πλείστ' ἂν εἶδη καὶ μετὰ χαρίτων μάλιστ' ἂν εὐτραπέλως τὸ σῶμα αὐταρκες παρέχεσθαι. καὶ ὡς οὐ λόγων ἐν τῷ παρόντι κόμπος τάδε μᾶλλον ἢ ἔργων ἐστὶν ἀλήθεια, αὐτὴ ἡ δύναμις τῆς πόλεως, ἣν ἀπὸ τῶνδε τῶν τρόπων ἐκτησάμεθα, σημαίνει. μόνη γὰρ τῶν νῦν ἀκοῆς κρείσσων ἐς πείραν ἔρχεται, καὶ μόνη οὔτε τῷ πολεμίῳ ἐπελθόντι ἀγανάκτησιν ἔχει ὑφ' οἴων κακοπαθεῖ, οὔτε τῷ ὑπηκόῳ κατὰμεμψιν ὡς ὑπὸ ἀσίων ἄρχεται. μετὰ μεγάλων δὲ σημείων καὶ οὐ δὴ τοι ἀμάρτυρόν γε τὴν δύναμιν παρασχόμενοι τοῖς τε νῦν καὶ τοῖς ἔπειτα θαυματοσησόμεθα, καὶ οὐδὲν προσδεόμενοι οὔτε Ὀμήρου ἐπαινέτου οὔτε ὅστις ἔπεισι μὲν τὸ αὐτίκα τέρψει, τῶν δ' ἔργων τὴν ὑπόνοιαν ἢ ἀλήθεια βλάψει, ἀλλὰ πᾶσαν μὲν θάλασσαν καὶ γῆν ἐσβατὸν τῇ ἡμετέρᾳ τόλμῃ καταναγκάσαντες γενέσθαι, πανταχοῦ δὲ μνημεῖα κακῶν τε κάγαθῶν αἰδία ξυγκατοικίσαντες. περὶ τοιαύτης οὖν πόλεως οἶδε τε γενναίως δικαιούντες μὴ ἀφαιρεθῆναι αὐτὴν μαχόμενοι ἐτελεύτησαν, καὶ τῶν λειπομένων πάντα τινὰ εἰκὸς ἐθέλειν ὑπὲρ αὐτῆς κάμνειν.

§ 270. Прямі, або незалежні питальні речення

Прямі питання вводяться питальними займенниками (τίς *хто*, ποῖος *який*, πόσος *який великий*, πηλίκος *якого віку*, πότερος *хто з двох*) та питальними прислівниками (πῶς *як*, πόθεν *звідки*, ποῦ *де*, ποῖ *куди*, πότε *коли* тощо): τί δέ μοι ζῆν ἔτι κέρδος; (Еὐр. М. 145) *яка мені користь з життя?* πῶς δ' οὐ δύο τῶ θεά; (Пл. Συμ. 180 D) *як же не дві богині?*

Якщо питання є одночленним, то воно також може вводиться питальними частками ἄρα, ἄραγε, ἦ (= *не*) *чи* – можлива апофатична або катафатична відповідь; ἄρα μή, μή, μὼν = μή οὐν (= *ні*) *невже (не)* – очікується заперечна відповідь; οὐκ οὐν, ἄρ' οὐ, οὐ (= *ні*) *чи не* – відповідь буде ствердна: ἄρα σὺ εἶ Σωκράτης, ὁ φροντιστῆς ἐπικαλούμενος; (Ξ. Συμ. 6,6) *чи ти є Сократом, названим мислителем?* μὼν καὶ πρὸς ἡμᾶς τοῦτο τεῖνει ἐν τῷ παρόντι (Пл. Пол. 454 A) *хіба це й зараз скероване проти нас?*

У двочленних питальних реченнях перед першою частиною ставиться πότερος (-α, -ον), а перед другою – ἦ (= *utrum ... an*): πότερον βούλει μένειν ἢ ἀπιέναι (Ξ. Κυр. 4, 8, 13) *чи ти хочеш залишитися чи піти геть?* Можливий лише сполучник ἦ, а перший член підкреслюється (виділяється) питальною інтонацією: ἔστι ταῦτα ἦ οὐ; (Пл. Прот. 311 A) *чи це так, чи ні?*

Пряме питання може вводиться фразою ἄλλο τι ἢ або ἄλλο τι – це сполучення подумки розгортається у фразу ἄλλο τι (ἔστί, συμβαίνει γίγνεται) ἢ *чи неправда, чи не так: ἄλλο τι ἢ φαίης ἂν ἀναγκαῖον εἶναι φιλοσοφεῖν* (Пл. Εὐθ. 302 B) *чи не правда (= чи не хочеш сказати), що необхідно займатись філософією.*

Див. у філ. розділити

Прямі питання, які містять судження, утримують способи незалежних речень: індикатив усіх часів, індикатив історичних часів з ἄν, опатив з ἄν: πρὸς τί τοῦτ' εἶπες; (Пл. Θεαιт. 195 B) *до чого ти це сказав?* πόσα ἄν μοι χρήματα δοίης; (Ξ. Κυр. 3, 1, 35) *скільки ти можеш дати мені грошей?* εἶ ταῦτα ἀπήγγειλέ τις, τί ἄν ἐποιήσατε; (Ξ. Κυр. 6, 2, 19) *коли б хтось це сповістив, щоб ви зробили?*

Питання, що передають сумнів чи вагання, містять кон'юнктив: ποῖ φύγω; ('Αριστοφ. 'Οр. 353) *куди мені втекти?* εἶπω τι τῶν εἰωθότων, ᾧ δέσποτα; ('Αριστοφ. В. 1) *чи сказати щось із звичного, пане?*

§ 271. Непрямі питання, або підрядні питальні речення

Непрямі питання вводяться:

- ✓ тими самими питальними займенниками й прислівниками, що і прямі питання (τίς, πόλος, πόσος, πῶς, ποῦ тощо).
- ✓ неозначено-відносними або непрямі-питальними займенниками (ὅστις, ὁποῖος, ὁπόσος, ὁπλήκιος, ὅπως, ὅπου, ὅποι, ὁπότε, ὅπη тощо).
- ✓ питальними частками: одночленне непряме питання: εἰ *чи*, *чи не*; двочленне – πότερον...ἤ, εἰ...ἤ, εἴτε...εἴτε.

Як і при незалежних питальних реченнях, вживаються заперечення οὐ чи μή. Лише в другій частині двочленного непрямого питання заперечення οὐ замінюється на μή: σκοπέετε εἰ δίκαια λέγω ἢ μή (Пл. 'Ап. 18 А) *погляньте, чи справедливо кажу, чи ні*.

У непрямих питаннях, залежних від головних часів, зберігаються часи і способи прямого питання:

- ✓ індикатив усіх часів (indicativus realis): οἶσθα Εὐθύδημον ὁπόσους ὀδόντας ἔχει; (Пл. Εὐθ. 294 С) *чи ти знаєш, скільки зубів має Евтидем;*
- ✓ індикатив історичних часів з ἄν (indicativus irrealis): ἠδέως ἄν ὑμῶν πυθοίμην, τιν' ἄν γνώμην περὶ ἐμοῦ εἴχετε, εἰ μὴ ἐτριηράρχησα (Джм. 30, 67) *мені було бприємно довідатись від вас, яку думку ви про мене мали б, коли б я не очолив трієри;*
- ✓ оптатив з ἄν (optativus potentialis): ἤροντο εἰ τύχοιεν ἄν εἰρήνης (Ξ. 'Ελλ. 7, 4, 6) *вони запитали, чи досягли б вони миру;*
- ✓ кон'юнктив для вираження вагання, сумніву (coniunctivus dubitativus): ἐρωτᾷ ὁ Κρίτων πῶς με θάπτῃ (Пл. Φαιδ. 115 D) *Критон запитує, як мене поховати.*

Після історичних часів можлива заміна індикатива дійсності та кон'юнктива вагання на оптатив відповідного часу: Κῦρος συγκαλέσας στρατηγούς συνεβουλευέτο τε πῶς τὴν μάχην ποιόιτο (Ξ. 'Αν. 1, 7, 2) *Кір, скликавши стратегів, радився, як повести битву; ἢ μήτηρ* διηρώτα τὸν Κῦρον πότερον βούλοιτο μένειν ἢ ἀπιέναι (Ξ. Кур. 2, 6) *мати запитала Кіра, хоче він залишитися чи піти.*

Непряме питання після речень, що виражають спробу, намагання, містить:

- ✓ кон'юнктив з ἐάν (ἄν), коли залежить від головних часів: ἐπιβουλεύουσιν ὑπερβῆναι τὰ τείχη, ἢν δύνωνται βιάζεσθαι (= πειρώμενοι ἢν δύνωνται) (Θ. 3, 26) *вони задумують перейти укріплення, якщо зможуть осилити;*
- ✓ оптатив з εἰ при керуючому дієслові в історичному часі: Ποτει- δαιᾶται ἔπεμψαν παρ' Ἀθηναίους πρέσβεις εἰ πῶς πείσειαν σφῶν πέρι μὴ νεωτερίζειν (Θ. 2, 70) *потидейці послали до афінян посольство, щоб переконати їх не робити перевороту.*

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΜΕΛΕΙΑ, 668–683

ΜΗ. τί δ' ὄμφαλὸν γῆς θεσπιωδὸν ἐστάλης;

ΑΙ. παίδων ἐρευνῶν σπέρμ' ὅπως γένοιτό μοι.

ΜΗ. πρὸς θεῶν, ἄπαις γὰρ δεῦρ' αἰεὶ τείνεις βίον;

ΑΙ. ἄπαιδές ἐσμεν δαίμονόν τινος τύχη.
ΜΗ. δάμαρτος οὔσης, ἢ λέχους ἄπειρος ὦν;
ΑΙ. οὐκ ἐσμέν εὐνής ἄζυγες γαμηλίου.
ΜΗ. τί δῆτα Φοῖβος εἶπέ σοι παίδων πέρι;
ΑΙ. σοφώτερ' ἢ κατ' ἄνδρα συμβαλεῖν ἔπη.
ΜΗ. θέμις μὲν ἡμᾶς χρησμὸν εἰδέναι θεοῦ;
ΑΙ. μάλιστ', ἐπεὶ τοι καὶ σοφῆς δέεται φρενός.
ΜΗ. τί δῆτ' ἔχρησε; λέξον, εἰ θέμις κλύειν.
ΑΙ. ἀσκοῦ με τὸν προύχοντα μὴ λῦσαι πόδα,
ΜΗ. πρὶν ἂν τί δράσης ἢ τίν' ἐξίκη χθόνα;
ΑΙ. πρὶν ἂν πατρώαν αὐθις ἐστίαν μόλω.
ΜΗ. σὺ δ' ὡς τί χρήζων τήνδε γαυστολεῖς χθόνα;
ΑΙ. Πιτθεύς τις ἔστι γῆς ἄναξ Τροιζηνίας.

ΑΛΚΙΔΑΜΑΝΤΟΣ

ΠΕΡΙ ΣΟΦΙΣΤΩΝ, 24–25

Χωρὶς τοίνυν τούτων οὐδὲ τοῖς παρ' αὐτῶν τῶν ἀγῶνων ἐνθυμήμασι διδομένοις ὁμοίως ὀρώμεν ἑκατέρους χρήσθαι δυναμένους. τοῖς μὲν ἄγραφα λέγουσιν, ἂν τι παρὰ τῶν ἀντιδίκων ἐνθύμημα λάβωσιν ἢ διὰ τὴν συντομίαν τῆς διανοίας αὐτοὶ παρὰ σφῶν αὐτῶν διανοηθῶσιν, εὐπορόν ἐστιν ἐν τάξει θεῖναι· τοῖς γὰρ ὀνόμασιν ἐκ τοῦ παραυτικά περὶ ἀπάντων δηλοῦντες, οὐδ' ὅταν πλείω τῶν ἐσκεμμένων λέγωσιν, οὐδαμοῦ τὸν λόγον ἀνώμαλον καὶ ταραχώδη καθιστάσι· τοῖς δὲ μετὰ τῶν γραπτῶν λόγων ἀγωνιζομένοις, ἂν ἄρα τι χωρὶς τῆς παρασκευῆς ἐνθύμημα δοθῆ, χαλεπὸν ἐναρμόσαι καὶ χρήσασθαι κατὰ τρόπον· αἱ γὰρ ἀκρίβειαι τῆς τῶν ὀνομάτων ἐξεργασίας οὐ παραδέχονται τοὺς αὐτοματισμούς, ἀλλ' ἀναγκαῖον ἢ μηδὲν χρήσθαι τοῖς ἀπὸ τῆς τύχης ἐνθυμήμασι δοθείσιν, ἢ χρώμενον διαλύειν καὶ συνερέπειν τὴν τῶν ὀνομάτων οἰκοδομίαν, καὶ τὰ μὲν ἀκριβῶς τὰ δ' εἰκῆ λέγοντα ταραχώδη καὶ διάφωνον καθιστάναι τὴν ἐρμηνείαν.

§ 272. Підрядні речення причини

Підрядні речення причини вводяться сполучниками:

- ✓ ὅτι, διότι, ὡς *тому що, оскільки, бо* (quod, quia, cum causale);
- ✓ часовими сполучниками ἐπεὶ, ἐπειδὴ, ὅτε, ὁπότε (quum causale);
- ✓ умовним сполучником εἴπερ (siquidem).

Після керуючого дієслова в головному часі способи і часи присудка підрядного речення причини не підлягають ніяким змінам і залишаються такими самими, які були б у ньому, якби воно було незалежним: νῦν τρυφᾶς, διότι πάντες εἰσὶ διδάσκαλοι ἀρετῆς (Пл. Прот. 327 E) *тепер ти ніжшишся, бо всі є учителями доброчесності; ἐπεὶ* ὑμεῖς ἐμοὶ οὐκ ἐθέλετε πείθεσθαι οὐδὲ ἔπεσθαι, ἐγὼ σὺν ὑμῖν ἔσομαι (Ξ. 'Αν. 1, 3, 6) *оскільки ви не хочете підкоритись і послідувати за мною, я піду з вами; τὸ αὐτὸ οὖν* τοῦτο καὶ ἐμοὶ γενέσθω, εἴπερ ἐμοῦ θέλοντος ἔλεγχον λαβεῖν αὐτοὶ μὴ ἠθέλησαν δοῦναι ('Αντ. 1, 12) *те саме нехай буде і зі мною, бо коли я захотів отримати доказ, вони не захотіли дати; ὁπνίκα* ταῦτα ἐφαίνετο πεποιηκώς (Δημ. 18, 14) *коли (= оскільки) виявилося, що ти це вчинив.*

Якщо в головному реченні виступає історичний час, то в підрядному реченні причини, замість індикатива дійсності (indicativus realis), вживається оптатив (optativus obliquus), коли причина подається як суб'єктивне припущення, судження підмета керуючого речення: οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον ἡσᾶσθαι, ὅτι οὐ πολὺ ἐνίκων (Θ. 7, 34) *афіняни вважали, що зазнали поразки, тому що отримали незначну перемогу; οἱ Ἀθηναῖοι τὸν* Περικλέα ἐκάκιζον, ὅτι στρατηγὸς ὢν οὐκ ἐπεξάγοι ἐπὶ τοὺς πολεμίους (Θ. 2, 21) *афіняни ганьбили Перікла, що, будучи стратегом, він не повів на ворогів.*

- Σ Після дієслів внутрішніх емоцій (verba affectuum) причинове речення здебільшого вводиться сполучником ὅτι: χαίρω ὅτι εὐδοκίμεις (Пл. Лах. 181 B) *радію, що ти уславлений.* Для вираження помірною афекту, умовності чи лише передбачуваності об'єкта почуттів виступає умовний сполучник εἰ: ἀγανακτῶ, εἰ τὰ χρήματα λιπεῖ τινὰς ὑμῶν (Δημ. 8, 55) *я драбуюсь, якщо комусь з вас не вистачає грошей.*
- Σ Причина може передаватись незалежним реченням із причиновими сполучниками: γάρ (ἀλλὰ γάρ, τοιγάρ, ἀλλ' οὐ γάρ): σοφὴ γάρ οὐσα, τοῖς μὲν εἰμ' ἐπίφθοнос (Еур. М. 303) *одні мені заздрять, бо я розумна.*
- Σ Для вираження причини можуть служити залежний дієприкметник та абсолютні дієприкметникові звороти: λέξον δὴ μοι τι παθοῦσαι, εἴπερ νεφέλαι γ' εἰσὶν, ἀληθῶς θνηταῖς εἶξασι γυναῖξιν; ('Αριστοφ. Ν. 341) *скажи ж мені, навіть якщо вони є хмарами, їм бути подібними до смертних жінок? Κῦρος παρήγγειλε τοῖς φρουράρχοις λαμβάνειν ἄνδρας...ὡς ἐπιβουλευόντος* Τισσαφέρους ταῖς πόλεσι (Ξ. 'Αν. 1,1,6) *Κίρ наказав фрурархам збирати*

чоловіків, як ніби Тиссаферн щось замишляє проти міст; μή ὄντος δὲ ἐνὸς ὀρθότερόν ἐστι πρότερον προῤῥηθῆναι ὁπότερον δεῖ ἐπαινεῖν (Πλ. Συμ. 180 C) *оскільки він не один, слід спершу визначити, якого з двох годиться хвалити.*

- Σ Причинове значення може мати поєднання субстантивованого інфінітива з прийменниками διά, ἐπί: Κύρος διά τὸ φιλομαθῆς εἶναι πολλὰ ἀεὶ τοὺς παρόντας ἀνηρώτα (Ξ. Κυρ. 1, 4, 3) *через любов до знань Кір завжди багато розпитував у сучасників; οἱ ἄποικοι οὐκ ἐπὶ τῷ* δοῦλοι, *ἀλλ' ἐπὶ τῷ* ὅμοιοι *εἶναι* τοῖς λειπομένοις ἐκπέμπονται (Θ. 1, 34) *висилають колоністів не через те, що вони є рабами, але саме тому, що рівні тим, що залишаються.*

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ, 75-77

Πλείστων μὲν ἀγαθῶν αἰτίους καὶ μεγίστων ἐπαίνων ἀξίους ἡγοῦμαι γεγενῆσθαι τοὺς τοῖς σώμασιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος προκινδυνεύσαντας· οὐ μὴν οὐδὲ τῶν πρὸ τοῦ πολέμου τούτου γενομένων καὶ δυναστευσάντων ἐν ἑκατέρᾳ τοῖς πολέσιν δίκαιον ἀμνημονεῖν· ἐκεῖνοι γὰρ ἦσαν οἱ προασκήσαντες τοὺς ἐπιγιγνομένους καὶ τὰ πλήθη προτρέψαντες ἐπ' ἀρετὴν καὶ χαλεποὺς ἀναγωνιστὰς τοῖς βαρβάροις ποιήσαντες. οὐ γὰρ ὠλιγώρου τῶν κοινῶν, οὐδ' ἀπέλαυον μὲν ὡς ἰδίων, ἡμέλου δ' ὡς ἀλλοτρίων, ἀλλ' ἐκήδοντο μὲν ὡς οἰκείων, ἀπέιχοντο δ' ὡσπερ χρῆ τῶν μηδὲν προσηκόντων· οὐδὲ πρὸς ἀργύριον τὴν εὐδαιμονίαν ἔκρινον, ἀλλ' οὗτος ἐδόκει τοῦτον ἀσφαλέστατον κεκτῆσθαι καὶ κάλλιστον, ὅστις τοιαῦτα τυγχάνοι πράττων, ἐξ ὧν αὐτός τε μέλλοι μάλιστ' εὐδοκίμησειν καὶ τοῖς παισὶ μεγίστην δόξαν καταλείψειν. οὐδὲ τὰς θρασυτήτας τὰς ἀλλήλων ἐζήλου, οὐδὲ τὰς τόλμας τὰς αὐτῶν ἤσκουν, ἀλλὰ δεινότερον μὲν ἐνόμιζον εἶναι κακῶς ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀκούειν ἢ καλῶς ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀποθνήσκειν, μᾶλλον δ' ἠσχύνοντ' ἐπὶ τοῖς κοινοῖς ἀμαρτήμασιν ἢ νῦν ἐπὶ τοῖς ἰδίοις τοῖς σφετέραις αὐτῶν.

ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑΙ, 2,40

Φιλοκαλοῦμέν τε γὰρ μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας· πλούτῳ τε ἔργου μᾶλλον καιρῷ ἢ λόγου κόμπῳ χρώμεθα, καὶ τὸ πένεσθαι οὐχ ὁμολογεῖν τιμὴν αἰσχρὴν, ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν ἔργῳ αἴσχιον. ἔνι τε τοῖς αὐτοῖς οἰκείων ἅμα καὶ πολιτικῶν ἐπιμέλεια καὶ ἑτέροις ἑτέρα πρὸς ἔργα τετραμμένοις τὰ πολιτικὰ μὴ ἐνδεῶς γινῶναι· μόνον γὰρ τὸν τε μηδὲν τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα, ἀλλ' ἀχρεῖον νομίζομεν, καὶ οἱ αὐτοὶ ἦτοι κρίνομεν γε ἢ ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβην ἡγοῦμενοι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ ᾧ δεῖ ἔργῳ ἐλθεῖν. καὶ τὰ ἐς ἀρετὴν ἐνηντιώμεθα τοῖς πολλοῖς· οὐ γὰρ πάσχοντες εὖ, ἀλλὰ δρῶντες κτώμεθα τοὺς φίλους. βεβαιότερος δὲ ὁ δράσας τὴν χάριν ὥστε ὠφειλομένην, δι' εὐνοίας ᾧ δέδωκε σῶζειν, διότι ὁ δὲ ἀντοφείλων ἀμβλύτερος, εἰδὼς οὐκ ἐς χάριν, ἀλλ' ὡς ὀφείλημα τὴν ἀρετὴν

ἀποδώσω. καὶ ὡς μόνοι οὐ τοῦ συμφέροντος μάλλον λογισμῷ ἢ τῆς ἐλευθερίας τῷ πιστῷ ἀδεῶς τινα ὠφελοῦμεν.

§ 273. Підрядні речення мети

Підрядні речення мети вводяться сполучниками *ἵνα*, *ὅπως*, *ὥς* *υποβ*; *ἵνα μή*, *ὅπως μή* *υποβ* *не*, яким у латинській мові відповідають *ut*, *ne* *finale* з *coniunctivus praesentis* або *imperfecti*.

Випадки вживання способів у підрядних реченнях мети підпорядковуються правилу *consecutio modorum*, згідно з яким після головних часів присудка головного речення ставиться кон'юнктив, а після історичних часів – оптатив (зрідка кон'юнктив, іноді співіснують обидва способи):

- ✓ *σιγή δόμους εἰσβάσ', ἵν' ἔστρωται λέχος* (Еὐр. М. 41) *мовчки у дім увійшовши, щоб постелити ложе*;
- ✓ *Κῦρος φίλων ᾧετο δεῖσθαι ὡς συνεργούς ἔχοι* (Ξ. Ἀν. 1, 9, 29) *Кір вважав, що потребує друзів, аби мати соратників*;
- ✓ *ἀπέχονται* (*praesens historicum*), *ἵνα δὴ μή ἀμάρτοιεν* *тῆς ὁδοῖ δια τὸν ῥόον* (Нр. 2,93) *вони відійшли, щоб не збитися з дороги через потік*;
- ✓ *δανείζεται χιλίας δραχμάς, ἵνα διαδοίη τοῖς Βοιωτοῖς καὶ παραμένωσι* (Дгм. 49, 14) *він дав тисячу драхм, щоб передати беотійцям, і ті залишились*.

Σ Часто після сполучників *ὅπως*, *ὥς* з кон'юнктивом поєднується частка *ἄν* на позначення недосяжної мети: *τὰς ἀρετὰς ἐπιτηδεύομεν, ὅπως ἂν μετὰ πλείστων ἀγαθῶν τὸν βίον διάγωμεν* (Ἰс. 3, 2) *ми прагнемо до добродішності, щоб проводити життя з найбільшими благами*.

Σ *ἵνα*, сполучене з *ἄν*, набуває значення відносного прислівника місця (= *ὅπου*): *πατρίς πάσα ἵν' ἂν πράττη τις εὖ* (*там*) *можлива батьківщина, де кожному добре ведеться*.

Дієслово-присудок підрядного речення мети значно залежить від присудка головного речення і переймає його спосіб (асиміляція способу):

- ✓ якщо керуюче дієслово стоїть у оптативі: *θυμὸν γένοιτο πληρῶσαί ποτε, ἵν' αἱ Μυκῆναι γυνοῖεν* (Σοф. Філ. 324) *якщо б він розгнівався, щоб Мікени дізнались*;
- ✓ якщо головне речення виражає нездійсненне бажання: *εἰ γὰρ ᾧφελον οἰοί τε εἶναι οἱ πολλοὶ τὰ μέγιστα κακὰ ἐξεργάσεται, ἵνα οἰοί τε ἦσαν αὐτὸ καὶ ἀγαθὰ τὰ μέγιστα* (Пл. Крит. 44 D) *о, якщо б багато хто, котрі спроможні чинити найбільші лиха, могли б (робити) найбільші блага*;
- ✓ після іронічного твердження, за яким насправді не слід прагнути цієї мети: *ἐχρῆν σε Πηγάσου ξεῖσαι πτερόν, ὅπως ἐφαίνου τοὺς θεοὺς τραγικώτερος* (Ἀριστοφ. Εἰр. 136-137) *потрібно було, щоб ти зв'язав Пегасу крила, аби він з'явився до богів ще трагічніше*;
- ✓ після умовного ірреального періоду на позначення недосягнутої мети: *εἰ τῆς ἀκονούσης ἔτι ἦν πηγῆς δι' ὧτων φραγμός, οὐκ ἂν ἐσχόμεν τὸ μή ποκλήσαι τοῦμόν ἄθλιον δέμας, ἵν' ἦν τυφλὸς τε καὶ κλύων μηδέν* (Σοф. Οἰδ.Т. 1386-1389) *якщо б я міг*

джерела вух замкнуті для слуху, то не мав би чим закрити свою нещасну плоть, щоб бути сліпим і нічого не чути.

Σ Μεту можна виразити:

➤ через дієприкметник майбутнього часу (із сполучником *ὡς* або без нього): ἐφοίτων παρὰ σὲ αὐτὰ ταῦτα μαθησόμενος (Πλ. Συμ. 206 Β) *вони перебували з тобою, щоб навчатись саме цього*; ὅδε συλλαμβάνει Κῦρον ὡς ἀποκτενῶν (Ξ. Ἄν. 1, 1, 3) *він хапає Кіра, щоб убити*;

➤ через інфінітив мети: ἐξήλθον δόμων μὴ μοί τι μέμψεσθαι (Εὐρ. Μ. 215) *вони вийшли з дому не для того, щоб доікаати мені*; Ξενοφῶν τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος φυλάττειν κατέλιπε τὸ στρατοπευον (Ξ. Ἄν. 5,2,1) *Ксенофонт залишив половину війська, щоб охороняти табір*.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ, 190

Ὁ οὖν Ζεὺς καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ ἐβουλεύοντο, ὅ τι χρὴ αὐτοὺς ποιῆσαι, καὶ ἠπόρουν· οὔτε γὰρ ὅπως ἀποκτείναιεν εἶχον καὶ ὡσπερ τοὺς γίγαντας κεραυνῶσαντες τὸ γένος ἀφανίσαιεν – αἱ τιμαὶ γὰρ αὐτοῖς καὶ ἱερὰ τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἠφανίζετο – οὔθ' ὅπως ἐφῶεν ἀσελγαίνειν. μόγις δὴ ὁ Ζεὺς ἐννοήσας λέγει ὅτι Δοκῶ μοι, ἔφη, ἔχειν μηχανήν, ὡς ἂν εἶέν τε ἄνθρωποι καὶ παύσαιντο τῆς ἀκολασίας ἀσθενέστεροι γενόμενοι. νῦν μὲν γὰρ αὐτούς, ἔφη, διατεμῶ δίχα ἕκαστον, καὶ ἅμα δὲ χρησιμώτεροι ἡμῖν διὰ τὸ πλείους τὸν ἀριθμὸν γεγονέναι· καὶ βαδιοῦνται ὀρθοὶ ἐπὶ δυοῖν σκελοῖν. ταῦτα εἰπὼν ἔτεμνε τοὺς ἀνθρώπους δίχα, ὡσπερ οἱ τὰ ῥα τέμνοντες καὶ μέλλοντες ταριχεύειν, ἢ ὡσπερ οἱ τὰ ῥα ταῖς θριξίν· ὄντινα δὲ τέμοι, τὸν Ἀπόλλω ἐκέλευε τό τε πρόσωπον μεταστρέφειν καὶ τὸ τοῦ αὐχένος ἥμισυ πρὸς τὴν τομήν, ἵνα θεώμενος τὴν αὐτοῦ τμήσιν κοσμιώτερος εἴη ὁ ἄνθρωπος, καὶ τὰλλα ἰᾶσθαι ἐκέλευεν. ὁ δε...ὀλίγας κατέλιπε, τὰς περὶ αὐτὴν τὴν γαστέρα καὶ τὸν ὀμφαλόν, μνημεῖον εἶναι τοῦ παλαίου πάθους.

ΑΝΤΙΦΩΝΤΟΣ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΦΑΡΜΑΚΕΙΑΣ, 23–25

Ἦδη οὖν ἐν ὑμῖν ἐστὶ τοῦτ' ὀρθῶς διαγινῶναι, ὃ καὶ ποιήσατε. δεήσεται δ' ὑμῶν οὗτος μὲν ὑπὲρ μητρὸς τῆς αὐτοῦ ζώσης, τῆς ἐκείνον διαχρησαμένης ἀβούλως τε καὶ ἀθέως, ὅπως δίκην μὴ δῶ, ἂν ὑμᾶς πείθῃ, ὣν ἠδίκηκε· ἐγὼ δ' ὑμᾶς ὑπὲρ πατρὸς τοῦμοῦ τεθνεώτος αἰτοῦμαι, ὅπως παντὶ τρόπῳ δῶ. ὑμεῖς δέ, ὅπως διδώσι δίκην οἱ ἀδικοῦντες, τούτου γε ἕνεκα καὶ δικασταὶ ἐγένεσθε καὶ ἐκλήθητε. καὶ ἐγὼ μὲν ἐπέξερχομαι λέγων, ἵνα δῶ δίκην ὣν ἠδίκηκε καὶ τιμωρήσω τῷ τε πατρὶ τῷ ἡμετέρῳ καὶ τοῖς νόμοις τοῖς ἡμετέροις· ταύτη καὶ ἄξιόν μοι βοηθήσαι ὑμᾶς ἅπαντας, εἰ ἀληθῆ λέγω· οὗτος δὲ τάναντία, ὅπως ἢ τοὺς νόμους παριδοῦσα μὴ δῶ δίκην ὣν ἠδίκηκε, ταύτη βοηθὸς καθέστηκε. καίτοι πότερον δικαιότερον τὸν

ἐκ προνοίας ἀποκτείναντα δοῦναι δίκην ἢ μή; καὶ πότερον δεῖ οἰκτίραι μᾶλλον τὸν τεθνεῶτα ἢ τὴν ἀποκτείνασαν.

§ 274. Підрядні наслідкові речення

Підрядні наслідкові речення виражають наслідок чи завершення якоїсь діяльності. Вони вводяться сполучниками *ὥστε, ὡς так що, щоб, оскільки*; у головному реченні залежність підкреслюється вказівними займенниками (*τοιοῦτος, τοσοῦτος* тощо), прислівниками (*οὕτως...*).

Ці речення виражаються через способи незалежних речень відповідно до смислу, який вкладає мовець у своє твердження про реальні, передбачувані, можливі чи недійсні наслідки:

- ✓ *οὕτω σκαιὸς καὶ ἀναίσθητος εἶ, ὥστε οὐ δύνασαι* (indicativus realis) *λογίσασθαι* (Дημ. 18, 10) *ти настільки невмілий і безтолковий, що не можеш зрозуміти*;
- ✓ *πάντες πολεμικὰ ἔργα παρεσκεύαζον, ὥστε τὴν πόλιν ὄντος ἂν ἡγήσω* (coniunctivus prospectivus) *πολέμου ἐργαστήριον εἶναι* (Ξ. 'Αν. 1, 2, 6) *вони все приготували до війни, так що я вважаю, ніби місто під час війни є майстернею*;
- ✓ *τοσαῦτα ἔχω λέγειν καλὰ ἔργα, ὥστε μὴ φοβώμεθα* (coniunctivus prohibitivus) (Πλ. Φαιδρ. 245 Β) *маю сказати про настільки хороші ознаки, що не біймося*;
- ✓ *πλοῖα ἡμῖν πάρεστιν, ὥστε, ὅποι ἂν βούλησθε ἐξάιφνης ἂν ἐπιπέσοιτε* (Ξ. 'Αν. 5, 6, 20) *у нас є човни, так що, куди тільки захочете, зможете раптово напасти*.

Σ *Оптатив без частки ἂν з ὥστε зустрічається лише в реченнях, підпорядкованих керуючому реченню з бажальним способом (оптатив непрямої мови, в умовному періоді тощо): εἴ τις χρωτο τῷ ἀργυρίῳ, ὥστε κάκιον τὸν οἶκον ἔχοι* (Ξ. Οἶκ. 1, 13) *чи хтось використовував би гроші таким чином, щоб мати гірше господарство*.

Наслідок може виражатися інфінітивом або, якщо підмет наслідкового речення є іншим, ніж підмет головного речення, інфінітивними абсолютними конструкціями (заперечення *μή*). Це буває у випадках:

- ✓ коли наслідок припускається як можливий і такий, що логічно впливає з судження головного речення. Він розглядається як об'єктивний, узгоджений з передумовами його виникнення, які зазначаються в головному реченні: *ὁ ποταμὸς τοσοῦτος ἦν τὸ βάθος, ὡς μηδὲ τα δύρατα ὑπερέχειν* (Ξ. 'Αν. 3, 5, 7) *річка була такої глибини, що навіть не перевищувала списа; ἡμεῖς ἔτι νεοί, ὥστε τοσοῦτο πρᾶγμα διελέσθαι* (Πл. Прот. 314 Β) *ви ще замолоді, щоб розбирати таку значну справу*.

Σ При компаративах ставиться *ἢ ὥστε, ἢ ὡς: οἱ Αἰγύπτιον τὰς ἀσπίδας μείζους ἔχουσιν ἢ ὡς ποιεῖν τι* (Ξ. Κυρ. 6, 4, 17) *єгиптяни мали щити більші, ніж потрібно для якогось використання*.

- ✓ якщо наслідок подається як мета дії головного речення і це дає підстави вважати його задуманим, зумовленим: *ἑθέλω ὑμᾶς συμφῦσαι εἰς τὸ αὐτό, ὥστε δὴ ὄντας ἕνα γεγονέναι* (Πл. Συμ. 192 Ε) *хочу вас з'єднати в одне таким чином, щоб, будучи двома, стали єдиним*;

Σ Іноді сполучник ὥστε з'являється при інфінітиві мети, що підкреслює спорідненість мети і задуманого наслідку (оскільки не вбачається великої різниці між метою як навмисною дією та наслідком, який перед здійсненням сприймається як зумовлена чи необумовлена мета) та первісну спорідненість їх вираження граматичними засобами: πῶς τις ἱκανὸς γένοιτο ἂν ὥστε ἀεὶ προστάττειν τὸ προσῆκον; (Пл. Полит. 295 А) *хто міг би бути здатним завжди наказувати належне?*

Σ Сполучник ὥστε може виступати при дієсловах, що вимагають інфінітива додатка: Κύπρις ἦθελ' ὥστε γίγνεσθαι τάδε (Еὐр. Ἴтп. 137) *Кіпріда захотіла, щоб це сталося.*

✓ після апофатичного головного речення: οὐκ ἔχομεν ἀργύριον, ὥστε ἀγοράζειν τὰ ἐπιτήδεια (Ξ. Ἄν. 7, 3, 5) *ми не маємо грошей, щоб купити провіант*;

✓ коли ὥστε рівнозначне ἐπὶ τῷδε, ἐπὶ τοῖσδε *при умові*; з *тим, щоб*. У тому ж значенні звичайно вживається ἐφ' ᾧ або ἐφ' ᾧτε, якщо в головному реченні перебуває корелят ἐπὶ τούτῳ: ἀφίεμέν σε, ἐπὶ τούτῳ μέντοι, ἐφ' ᾧτε μηκέτι φιλοσοφῆιν (Пл. Ἄп. 29 С) *ми прощаємо тобі при тій умові, щоб ти ніколи не займався філософією.*

Σ Значно рідше при ἐφ' ᾧ, ἐφ' ᾧτε виступає футуральний індикатив: οἱ δὲ ζυνέβησαν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐφ' ᾧτε ἐξίασιν ἐκ Πελοποννήσου (Θ. 1, 103) *ті ж прийшли до лакедемонців з тим, щоб вийти з Пелопоннесу.*

✓ якщо підрядне наслідкове речення залежне від інфінітива (при цьому зберігається заперечення οὐ): ἔφασαν τοὺς στρατιώτας εἰς τοῦτο τρυφῆς ἐλλεῖν, ὥστε οὐκ ἐθέλειν πίνειν εἰ μὴ ἀνθοσμίας εἶη (Ξ. Ἑλλ. 6, 2, 5) *вони сказали, що воїни зніжилися настільки, що не хотіли пити, якщо вино не було з приємним букетом*;

✓ якщо інфінітив з ὥστε заступає індикатив історичних часів з ἂν (indicativus irrealis) або оптатив з ἄν (optativus potentialis), то при ньому зустрічається частка ἂν: οὗτος ἐσήμηναν ὥστε καὶ ἰδιώτην ἂν γινῶναι (= ἂν ἔγω) (Ξ. Ἄν. 6, 1, 3) *це так позначили, що і неук збагнув би*; ἡ ὀψοποικὴ προσποιεῖται ὥστε, εἰ δέοι, διαγωνίζεσθαι ὀψοποιόν τε καὶ ἰατρόν, λιμῶ ἂν ἀποθανεῖν τὸν ἰατρόν (Пл. Горγ. 464 D) *кухарське мистецтво зарекомендувало себе так, що, коли б змагалися кухар і лікар, лікар міг би померти з голоду*;

✓ після вказівних займенників-корелятивів, замість ὥστε з інфінітивом, часто виступають відносні займенники, узгоджені з корелятом. При еліпсисі вказівного займенника ὅσος набирає значення *достатній*, οἷος – *здатний*: διέριπτε, ὅσον μόνον γεύσασθαι ἑαυτῷ καταλιπῶν (Ξ. Ἄν. 7, 3, 22) *(таким чином) розділив, що йому самому лишень вистачило попробувати.*

Σ Сполучення τοιοῦτός εἰμι οἷος я *спроможний*, що з інфінітивом часто замінюють виразом οἷός τέ εἰμι з інфінітивом, яке має відтінок наслідку: τί οἷοί τε ἔεσεσθε ἡμῖν συμπράξει (Ξ. Ἄν. 5, 4, 9) *чи ви будете здатні з нами спів-*

працювати; ότι γε οἶος παρρησιάζεσθαι (Πλ. Γοργ. 487 D) бо ти здатний говорити сміливо.

Якщо підрядне наслідкове речення залежне від дієприкметника, то *ὥστε* також з'єднується з дієприкметником: *ὄρω τὰ πράγματα εἰς τοῦτο προσήκοντα, ὥστε σκέψασθαι δέον (Дημ. 3, 1) дивлюся: справи так повернулися, що слід поміркувати; φαίνονται δ' ἡμῶν οἱ πρόγονοι τοσοῦτον ἀπάντων διενεγκόντες, ὥσθ' ἐπιτάττοντες (Ισ. 4, 64) виявилось, що наші предки настільки з-поміж усіх вирізнялися, що могли наказувати.*

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΠΟΛΙΤΕΙΑ, Ζ, 514

Μετὰ ταῦτα δὴ, εἶπον, ἀπείκασον τοιοῦτῳ πάθει τὴν ἡμετέραν φύσιν παιδείας τε περὶ καὶ ἀπαιδευσίας. ἰδὲ γὰρ ἀνθρώπους οἶον ἐν καταγείῳ οἰκήσει σπηλαιώδει, ἀναπεπταμένην πρὸς τὸ φῶς τὴν εἴσοδον ἐχούση μακρὰ παρ' ἅπαν τὸ σπήλαιον, ἐν ταύτῃ ἐκ παίδων ὄντας ἐν δεσμοῖς καὶ τὰ σκέλη καὶ τοὺς αὐχένας, ὥστε μένειν τε αὐτοῦ εἰς τε τὸ πρόσθεν μόνον ὄραν, κύκλῳ δὲ τὰς κεφαλὰς ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ ἀδυνάτους περιάγειν, φῶς δὲ αὐτοῖς πυρὸς ἄνωθεν καὶ πόρρωθεν καόμενον ὄπισθεν αὐτῶν, μεταξὺ δὲ τοῦ πυρὸς καὶ τῶν δεσμοτῶν ἐπάνω ὁδὸν, παρ' ἣν ἰδὲ τειχίον παρῳκοδομημένον, ὡσπερ τοῖς θαυματοποιοῖς πρὸ τῶν ἀνθρώπων πρόκειται τὰ παραφράγματα, ὑπὲρ ὧν τὰ θαύματα δεικνύασιν. ὅρα τοίνυν παρὰ τοῦτο τὸ τειχίον φέροντας ἀνθρώπους σκευὴ τε παντοδαπὰ ὑπερέχοντα τοῦ τειχίου καὶ ἀνδριάντας καὶ ἄλλα ζῶα λίθινά τε καὶ ξύλινα καὶ παντοῖα εἰργασμένα, οἶον εἰκός, τοὺς μὲν φθειρομένους, τοὺς δὲ σιγῶντας τῶν παραφερόντων. "Ατοπον, ἔφη, λέγεις εἰκόνα καὶ δεσμώτας ἀτόπους. Ὅμοιους ἡμῖν, ἦν δ' ἐγώ· τοὺς γὰρ τοιοῦτους πρῶτον μὲν ἑαυτῶν τε καὶ ἀλλήλων οἶει ἂν τι ἑωρακέναι ἄλλο πλὴν τὰς σκιάς τὰς ὑπὸ τοῦ πυρὸς εἰς τὸ καταντικρὺ αὐτῶν τοῦ σπηλαίου προσπιπτούσας;

ΛΥΣΙΟΥ

ΚΑΤ' ΑΝΔΟΚΙΔΟΥ, 8–12

Νῦν οὖν ὑμῖν ἐν ἀνάγκῃ ἐστὶ βουλευέσασθαι περὶ αὐτοῦ· εὐ γὰρ ἐπίστασθε, ὧ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι οὐχ οἶόν τε ὑμῖν ἐστὶν ἅμα τοῖς τε νόμοις τοῖς πατρίοις καὶ Ἀνδοκίδῃ χρῆσθαι, ἀλλὰ δυοῖν θάτερον, ἢ τοὺς νόμους ἕξαλειπτέον ἐστὶν ἢ ἀπαλλακτέον τοῦ ἀνδρός. εἰς τοσοῦτον δὲ τόλμης ἀφίκται, ὥστε καὶ λέγει περὶ τοῦ νόμου, ὡς καθήρηται ὁ περὶ αὐτοῦ κείμενος καὶ ἕξεστιν αὐτῷ ἤδη εἰσεῖναι εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὰ ἱερά. ἄλλως γὰρ εἶναι ἂν ἔτι καὶ νῦν Ἀθηναίων ἐν τῷ βουλευτηρίῳ. καίτοι Περικλέα ποτέ φασι παραινέσαι ὑμῖν περὶ τῶν ἀσεβούντων, μὴ μόνον χρῆσθαι τοῖς γεγραμμένοις νόμοις περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγράφοις, καθ' Εὐμολπίδα ἐξηγοῦνται, οὓς οὐδέεις πω κύριος ἐγένετο καθελείν οὐδὲ ἐτόλμησεν ἀντειπεῖν, οὐδὲ αὐτοῖ τὸν θέντα ἴσασι· ἠγείσθαι γὰρ ἂν αὐτοὺς οὕτως οὐ μόνον τοῖς ἀνθρώποις ἀλλὰ καὶ τοῖς θεοῖς διδόναι δίκην. Ἀνδοκίδης δε τοσοῦτον καταπεφρόνηκε τῶν θεῶν καὶ ὧν ἐκείνοις δεῖ τιμωρεῖν, ὥστε πρὶν ἢ ἐπιδεδημηκέναι δέκα ἡμέρας ἐν τῇ πόλει

προσεκαλέσατο δίκην ἀσεβείας πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ Ἄνδοκίδης καὶ πεποικῶς ἃ οὗτος πεποίηκε περὶ τοὺς θεοὺς.

§ 275. Підрядні умовні речення

Головне речення разом з підрядним умовним реченням утворюють умовний період. Умовне речення називається протасис (πρότασις *передумова*), головне – аподосис (ἀπόδοσις *наслідок*).

Залежно від співвідношення умови і наслідку до дійсності та суб'єктивної оцінки цього відношення мовцем встановився поділ на чотири види умовних періодів.

Умовні речення вводяться сполучниками εἰ, εἴαν (ἤν) *якщо*. Заперечення – μή.

Головне речення може мати всі часи і способи (форми) незалежного речення для вираження судження чи бажання.

§ 275.1. Спосіб дійсності (modus realis)

Умовне речення вводиться сполучником εἰ і містить індикатив усіх часів. У головному реченні виступає індикатив або будь-яка форма присудка незалежних речень, окрім ірреального індикатива історичних часів з ἄν.

Реальний умовний період виражає об'єктивне припущення стосовно до теперішнього або майбутнього, незалежно від можливості його здійснення:

✓ εἰ μένειν δεῖ, μίμν' ἐφ' ἡμέραν μίαν (Еὐр. М. 355) *якщо потрібно залишитися, пам'ятай, що на один день;*

✓ εἰ σε τι δέδρακα, ἀπολοίμην (Σοφ. Οἶδ.Т. 644) *якщо ти щось здійсниш, нехай я загину;*

✓ εἰ μὲν θεοῦ ἦν, οὐκ ἦν αἰσχροκερδής, εἰ δὲ αἰσχροκερδής, οὐκ ἦν θεοῦ (Пл. Пол. 408 С) *якщо він був (сином) бога, то не був користюлюбним, якщо ж – користюлюбним, то не був від бога;*

✓ εἰ γενήσεται πόλεμος πρὸς ὑμᾶς αὐτοῖς, τὰ μὲν κακὰ πανθ' ἔξουσιν αὐτοί (Дем. 5, 15) *якщо настане війна проти вас самих, то вони самі зазнають усіляких лих;*

✓ εἰ φῆς τοιοῦτος εἶναι, διαλεγώμεθα (Пл. Горγ. 458 В) *якщо ти кажеш, що він такий, давай поговоримо;*

✓ εἰ μὲν οὖν ταῦτα λέγων διαφθείρω τοὺς νέους, ταῦτ' ἂν εἶη βλαβερὰ (Пл. 'Αп. 30 В) *якщо я, кажучи таке, псую молодь, то це може бути шкідливим.*

У латинській мові цьому реальному умовному періоду відповідає аналогічно названий період з індикативом у протасисі й аподосисі (сполучник si).

§ 275.2. Спосіб обумовленості (modus eventualis)

Умовне речення вводиться сполучниками εἴαν, ἄν, ἤν і містить кон'юнктив презентиса або аориста:

✓ коли умова уявляється як очікувана, то в аподосисі звичайно виступає майбутній час дійсного способу: εἴαν ζητῆς καλῶς, εὐρήσεις (Пл. Горγ. 503 D) *якщо добре шукатимеш, віднайдеши.*

Σ Ιноді в протасисі зустрічається сполучник εί з індикативом футура: умова настільки тісно пов'язана з наслідком, що він уявляється, як певний і безсумнівний: εί μὲν ἀπογνώσεσθε, ἐπὶ τοῖς λόγοις τὸ βουλευτήριον ἔσται (Діам. 22, 37) *якщо ви відмовитесь, на ці слова буде рішення ради.*

Σ Сполучник ἐάν μόνον означає як *тільки*: ἐπαίνου τεύζεται, ἐάν μόνον τὸ ταχθῆν εὖ τολμᾷ τελείν (Соф. Аі. 628) *він заслужить похвали, як тільки наважиться наказане звершити.*

✓ якщо умова носить ітеративний характер, то в аподосисі стоїть переважно теперішній час дійсного способу або гномічний аорист: ἐάν τις ἀναιδῶς τὸν ἥλιον θεᾶται, τὴν ὄψιν ἀναιρείται (Ξ. 'Απ. 4, 3, 14) *якщо хтось зухвало дивиться на сонце, втрачає зір; ἐάν μὴ ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ οἱ βασιλῆς φιλοσοφήσωσι γνησίως, οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα ταῖς πόλεις (Пл. Пол. 473 D) *якщо філософи не правитимуть у державах, а правителі не будуть гідно займатися філософією, то не буде для держав спокою від лих.**

Σ Коли дія повторювалась у минулому, то замість ἐάν з кон'юнктивом з'являється εί з оптативом, а в аподосисі виступає індикатив імперфекта (зрідка з ἄν) або індикатив аориста з ἄν: Σωκράτης οὐκ ἔπεινε, εἰ μὴ διψῶν (Ξ. 'Απομ. 1, 3, 5) *Сократ не пив, якщо не відчував спраги; εἰ τις αὐτῷ δοκοῖη τῶν πρὸς τοῦτο τεταγμένων βλακεύειν, ἔπαισεν ἄν (Ξ. 'Αν. 2, 3, 11) *якщо хтось з вишуканих для цього (огляду) виявляв неправність, він карав.**

У непрямій мові ἐάν з кон'юнктивом замінюється на εί з оптативом: Τισσαφέρης ὤμοσεν Ἀγησιλάῳ εἰ σπείσαιτο... διαπράξεσθαι ἀφεθῆναι αὐτονόμους τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδας πόλεις (Ξ. 'Αγ. 1, 10) *Тиссаферн пообіцяв Агесілаю, якщо той укладе договір, надати автономію грецьким містам в Азії.*

§ 275.3. *Спосіб можливості (modus potentialis)*

У протасисі виступає εί з оптативом, аподосис виражається через оптатив з ἄν (optativus potentialis). У такому умовному періоді висловлюється суб'єктивне припущення мовця щодо передумови та наслідку, незалежно від реальної можливості їх здійснення: φαίη ἄν ἡ θανούσα, εἰ φωνὴν λάβοι (Соф. 'Ηл. 548) *якщо б померла могла зявитися, то подала б голос; εἰ γὰρ ἔκ του ἀρχῆ γίγνοιτο, οὐκ ἄν ἐξ ἀρχῆς γίγνοιτο (Пл. Файдр. 245 D) *якщо б початок виник з чогось, він не міг би бути початком.**

У латинській мові цій формі умовного періоду відповідають підрядні речення з *si* та *coniunctivus praesentis* або *perfecti*.

§ 275.4. *Спосіб недійсності (modus irrealis)*

Умова виражається через εί з індикативом історичних часів, а головне речення містить індикатив історичних часів з ἄν (indicativus irrealis).

В умовному періоді такого типу висловлюється суб'єктивне припущення, що умова і наслідок не відповідають (у теперішньому) або не відповідали (в минулому) дійсності: εἰ μὲν γὰρ εἰς ἦν Ἔρωσ, καλῶς ἂν εἶχε (Пл. Συμπ. 180 С) *якщо б Ерот був один, це було б добре; εἰ* τριάκοντα μόναι μετέπεσον τῶν ψήφων, ἀποπεφύγη ἂν (Пл. Ἄπ. 36 Α) *якщо б змінилось рішення лише на тридцять голосів, я був би виправданий*.

Нерідко нездійсненність як передумови, так і наслідку підкреслюється наступним виразом νῦν δέ α *тепер, і тому* тепер: εἰ ἦν καλος, ἐφοβούμην ἂν σφόδρα λέγειν, νῦν δέ οὐκ ἔστι καλός· ἀδεῶς δὴ λέγω (Пл. Θεαιτ. 143 Ε) *якщо б він був красивим, я боявся б одразу говорити, але він не є красивим, тому* тепер *кажу без бо-язні*.

§ 275.5. Нерозгорнуті умовні періоди

Зустрічаються випадки неповних або нерозгорнутих умовних періодів.

Іноді не виражається протасис, якщо він легко встановлюється з попереднього судження або в прихованій формі міститься в якомусь слові, найчастіше – дієприкметнику головного речення: οὐκ ἐσθίουσι πλείω ἢ δύνανται φέρειν, διαρρήγειεν γὰρ ἂν (εἰ πλείω ἐσθίοιεν) (Ξ. Κυρ. 2, 2, 21) *вони не їдять більше, ніж спроможні, бо можуть лопнути (якщо з'їдять більше); ὁμολογῶν (ἐὰν ὁμολογῆ τις) ἀδικεῖν ἀποθνήσκειν, ἐὰν δ' ἀμφισβητῆ, ἐλέγχεται (ἐὰν ὁμολογῆ τις) (Λυσ. 6, 14) *якщо зізнається у злочині, карається смертю, якщо ж заперечує, то розпочинається слідство*.*

Можливий еліпсис дієслів протасиса; це спостерігається при зворотах:

- ✓ при антитезі εἰ δέ μή *якщо ж ні, в протилежному випадку: μή οὕτω* λέγε, εἰ δέ μή, οὐ θαρρόυντά με ἔξεις (Ξ. Κυρ. 3, 1, 35) *так не кажи; якщо ж ні, ти вважаєш мене несміливим;*
- ✓ εἰ (пер) τις (καὶ) ἄλλος *більше когось іншого, більш, ніж хтось інший: εἴπερ* τινες καὶ ἄλλοι ἄξιοι νομίζομεν εἶναι τοῖς πέλας ψόγον ἐπενεγκεῖν (Θ. 4, 26) *ми вважаємо, що ми більше, ніж будь-хто інший, гідні осуджувати сусідів;*
- ✓ εἴπερ ποτέ *якщо взагалі коли-небудь, εἴποτε* καὶ ἄλλοτε *якщо взагалі колись інше: εἰς* τὰ πολεμικά, εἴπερ ποτέ, μάλιστα δὴ ὀκνηρότεροι ἐγένοντο (Θ. 3, 38) *у військових справах, якщо взагалі колись (постане потреба), виявляються дуже нерішучими;*
- ✓ εἰ μή після заперечного речення рівнозначне πλὴν *крім, хіба (що);* нерідко за ним слідує інший протасис з εἰ: οὐ χρήσιμος οὐδὲν ἢ ῥητορικῆ ἡμῖν, εἰ μή εἴ τις ὑπολάβοι (Пл. Горγ. 480 Β) *не корисна для нас жодна риторика, окрім (такої, яку) хтось може зрозуміти;*
- ✓ εἰ μή διά *якщо не було когось (чогоось),* на позначення перешкоди, протидії: οἱ Ἀθηναῖοι Μιλτιάδην εἰς τὸ βάραθρον ἐμβαλεῖν ἐψηφίσαντο, καὶ εἰ μή διά τὸν πρῦτανιν, ἐνέπεσον ἂν (Пл. Горγ. 516 Ε) *афіняни постановили вкинути Мільтіада до прірви, і якщо б не притан, укинули б*.

При антитезі, коли маємо два умовні періоди з протиставленнями із εἰ(ἐὰν) μὲν...εἰ(ἐὰν) δέ, спостерігається еліпсис першого аподосиса: εἰ μὲν τι σὺ ἔχεις, ὦ Μηδόσαδες, πρὸς ἡμᾶς λεγεῖν, εἰ δέ μή ... (Ξ. Ἄν. 7, 7, 15) *якщо ж до нас щось маєш*

сказати, о Медосаде, кажи, якщо ж ні...; ἐὰν μὲν ἐκὼν πείθεται (καλῶς ἔχεις), εἰ δὲ μὴ, εὐθύνουσιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς (Πλ. Прот. 325 D) якщо охоче він підкоряється, для тебе добре, якщо ж ні, (учителі) виправляють погрозами і покараннями.

В окремих випадках два протасиса пов'язані спільним аподосисом, якщо перше умовне підрядне речення виражає основну передумову для дії аподосиса, а інше умовне – умову побічних обставин: εἰ δ' ἅπαξ διαλυθήσεται, τί ποιήσομεν, ἂν ἐπὶ Χερρόνησον ἴη; (Δημ. 8, 17) якщо один раз будемо розгромлені, що робитимемо, коли він прийде на Херсонес?

При порівнянні, уподібненні протасис часто містить ὥσπερ ἂν εἰ з оптативом або індикативом історичних часів. Дієслово аподосиса домислюється за попереднім контекстом, оскільки порівнюваний випадок уявляється лише в думці: πρὸς μόνους τοὺς ἡμετέρους προγόνους συμβαλόντες διεφθάρησαν, ὥσπερ ἂν (διεφθάρησαν) εἰ πρὸ ἅπαντας ἀνθρώπους ἐπολέμησαν (Ἰσ. 4, 69) зустрівшись у бою лише з нашими предками, вони були розгромлені, неначе (були б знищені) так, ніби воювали з усіма людьми.

Іноді пропускається дієслово протасиса: τὴν ὁδὸν διεπορεύθησαν, ὥσπερ ἂν εἰ (διεπορεύθησαν) προπεμπόμενοι (Ἰσ. 4, 248) вони перейшли шлях, неначе перейшли б як першопродіци. У такій еліптичній формулі ὥσπερ ἂν εἰ сприймається як відносний займенник: φοβούμενος ὥσπερ ἂν εἰ παῖς (Πλ. Горγ. 479 A) боячись, неначе дитя.

§ 275.6. Змішані умовні періоди

Нерідко зустрічається сполучення протасиса і аподосиса різних періодів, наскільки це обумовлено залежністю наслідку до умови або відношенням умови до наслідку. Особливо частим є поєднання протасису способу можливості з аподосисом способу дійсності та змішання протасису способу недійсності з аподосисом способу дійсності або можливості: εἰ μὲν ἐπίοιεν οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπεχώρουν, εἰ δὲ ἀναχωροῖεν ἐπέκειντο (Θ. 7, 29) якщо б афіняни могли наблизитися, то вони пішли в наступ, якщо б могли відступити, то були б відтіснені, або способу бажання із способом можливості: ἐὰν φυλάττωμεν, ἥττων ἂν δύναιντο οἱ πολέμοι ἡμᾶς θηρᾶν (Ξ. Ἄν. 5,1,9) якщо ми захищатимемо, менше зможуть вороги нас ловити; οὐδ' εἰ τι οἰός τ' ἂν εἶην εὐρεῖν, οὐ συντείνω (Πλ. Κρατ. 398 E) якщо ж я не спроможний і не можу знайти, то не працю.

Умову можна також виразити:

✓ через *participium coniunctum* (заперечення μὴ): ἐν ταῖς μάχαις τό γε ἀποθανεῖν ῥᾶον ἂν τις ἐκφύγοι καὶ ὄπλα ἀφείξ (ἀφείη) καὶ ἐφ' ἱκετεῖαν τραπόμενος (= τράποιτο) τῶν διωκόντων (Πλ. Ἄπ. 39 A) у битвах хтось швидше міг би загинути, якби втікав, кинувши зброю і благаючи переслідувачів;

✓ зворотом *genetivus absolutus* (заперечення μὴ) οὕτως ἐχόντων (τῶν πραγμάτων), εἰκὸς τοῖς μὲν πολεμίοις ἐναντίους εἶναι τοὺς θεοὺς, ἡμῖν δὲ συμμάχους

(Ε. Ἐν. 3, 2, 10) *якщо так складаються обставини, то, звичайно, боги є неприязними до ворогів, а до нас прихильними;*

✓ *зворотом accusativus absolutus (заперечення μή): τοῖς οἰκείος τυχόν (εἰ τύχοι) ἂν χρῆσαιμην (Ἰσ. 5, 94) *якщо б це могло трапитись, я б скористався слугами;**

✓ *прикметником із значенням умови, який заступає протасис: οἱ Πέρσαι οἴονται τοὺς ἀχαρίστους (εἴ τις ἀχάριστος εἶη) καὶ περὶ θεοῦς ἂν μάλιστα ἀμελῶς ἔχειν (Ε. Κυρ. 1, 2, 7) *перси вважають, якщо хтось невдячний, то і до богів недбалій;**

✓ *відносним реченням (див. § 277).*

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΓΟΡΓΙΑΣ, 456

Εἰ πάντα γε εἰδείης, ὦ Σώκρατες, ὅτι ὡς ἔπος εἶπεν ἀπάσας τὰς δυνάμεις συλλαβοῦσα ὑφ' αὐτῆ ἔχει. μέγα δέ σοι τεκμήριον ἔρω· πολλάκις γὰρ ἤδη ἔγωγε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἰατρῶν εἰσελθὼν παρά τινα τῶν καμνόντων οὐχὶ ἐθέλοντα ἢ φάρμακον πιεῖν ἢ τεμῆν ἢ καῦσαι παρασχεῖν τῷ ἰατρῷ, οὐ δυναμένου τοῦ ἰατροῦ πείσαι, ἐγὼ ἔπεισα, οὐκ ἄλλη τέχνη ἢ ῥητορικῆ. φημί δὲ καὶ εἰς πόλιν ὅποι βούλει ἐλθόντα ῥητορικὸν ἄνδρα καὶ ἰατρόν, εἰ δέοι λόγῳ διαγωνίζεσθαι ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ συλλόγῳ, ὁπότερον δεῖ αἰρεθῆναι ἰατρόν, οὐδαμοῦ ἂν φανῆναι τὸν ἰατρόν. ἀλλ' αἰρεθῆναι ἂν τὸν εἶπεν δυνατόν, εἰ βούλοιο. καὶ εἰ πρὸς ἄλλον γε δημιουργὸν ὄντιναοῦν ἀγωνίζοιο, πείσειεν ἂν αὐτὸν ἐλέσθαι ὁ ῥητορικὸς μᾶλλον ἢ ἄλλος ὅστισοῦν· οὐ γὰρ ἔστι περὶ οὗτου οὐκ ἂν πιθανώτερον εἶποι ὁ ῥητορικὸς ἢ ἄλλος ὅστισοῦν τῶν δημιουργῶν ἐν πλήθει. ἢ μὲν οὖν δύναμις τοσαύτη ἔστι καὶ τοιαύτη τῆς τέχνης... ἔαν δέ, οἶμαι, ῥητορικὸς γενόμενός τις κατὰ ταύτη τῆ τέχνη ἀδικῆ, οὐ τὸν διδάξαντα δεῖ μισεῖν τε καὶ ἐκβάλλειν ἐκ τῶν πόλεων. τὸν οὖν οὐκ ὀρθῶς χρώμενον μισεῖν δίκαιον καὶ ἐκβάλλειν καὶ ἀποκτείννυται, ἀλλ' οὐ τὸν διδάξαντα.

ΛΥΣΙΟΥ

ΚΑΤ' ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ Α, 11–13

Θαυμάζω, ὦ ἄνδρες δικασταί, εἴ τις ἀξιοῖ, ἔαν μὲν τις προσιόντων τῶν πολεμίων τῆς πρώτης τάξεως τεταγμένος τῆς δευτέρας γένηται, τούτου μὲν δειλίαν καταψηφίζεσθαι, ἔαν δέ τις ἐν τοῖς ὀπίταις τεταγμένος ἐν τοῖς ἵππεδσιν ἀναφανῆ, τούτῳ συγγνώμην ἔχειν. ἔαν μὲν τοίνυν τοὺς ἀγνώτας κολάζητε, οὐδεὶς ἔσται τῶν ἄλλων βελτίων· οὐδεὶς γὰρ ἔσται τὰ ὑφ' ὑμῶν καταψηφισθέντα· ἔαν δὲ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ἐξαμαρτανόντων τιμωρήσθε, πάντες πεύσσονται, ὥστε τούτῳ παραδείγματι χρώμενοι βελτίους ἔσονται οἱ πολῖται. ἔαν τοίνυν τούτου καταψηφίσθητε, οὐ μόνον οἱ ἐν τῇ πόλει εἴσονται, ἀλλὰ καὶ οἱ σύμμαχοι αἰσθήσονται καὶ οἱ πολέμοιοι πεύσσονται, καὶ ἡγήσονται πολὺ πλείονος ἀξίαν εἶναι τὴν πόλιν, ἔαν ὀρώσιν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τῶν ἀμαρτημάτων μάλιστα ὑμᾶς

ὀργιζομένους καὶ μηδεμιᾶς συγγνώμης τοὺς ἀκοσμοῦντας ἐν τῷ πολέμῳ
τυγχάνοντας.

§ 276. Підрядні допустові речення

Речення цього типу вводяться сполучниками $\epsilon\acute{\iota}$ ($\acute{\epsilon}\acute{\alpha}\nu$, $\acute{\alpha}\nu$) з $\kappa\alpha\acute{\iota}$ чи з $\omicron\upsilon\delta\acute{\epsilon}$ або $\mu\eta\delta\acute{\epsilon}$: $\epsilon\acute{\iota}$ $\kappa\alpha\acute{\iota}$, $\acute{\epsilon}\acute{\alpha}\nu$ $\kappa\alpha\acute{\iota}$, $\acute{\alpha}\nu$ $\kappa\alpha\acute{\iota}$, $\kappa\alpha\acute{\iota}$ $\epsilon\acute{\iota}$, $\kappa\alpha\acute{\iota}$ $\acute{\epsilon}\acute{\alpha}\nu$, $\omicron\upsilon\delta'$ $\epsilon\acute{\iota}$, $\mu\acute{\eta}$ $\epsilon\acute{\iota}$, $\omicron\upsilon\delta'$ $\acute{\epsilon}\acute{\alpha}\nu$, $\mu\eta\delta'$ $\acute{\epsilon}\acute{\alpha}\nu$, $\epsilon\acute{\iota}$ $\mu\eta\delta\acute{\epsilon}$, $\acute{\epsilon}\acute{\alpha}\nu$ $\kappa\alpha\acute{\iota}$ $\mu\acute{\eta}$, $\acute{\epsilon}\acute{\alpha}\nu$ $\mu\eta\delta\acute{\epsilon}$, $\acute{\alpha}\nu$ $\mu\acute{\eta}$, $\kappa\alpha\acute{\iota}\pi\epsilon\rho$, $\kappa\alpha\acute{\iota}\tau\omicron\iota$. У латинській мові їм відповідають сполучники *etsi*, *tametsi*, *etiamsi*, *quamvis*, *quamquam*, *licet*, *ut* (*ne*).

Підрядні допустові речення, як і умовні, можуть мати форми чотирьох періодів, вживання часів і способів у яких підпорядковується тим самим правилам, що й у підрядних умовних реченнях:

✓ спосіб дійсності: $\kappa\alpha\acute{\iota}$ $\epsilon\acute{\iota}$ $\mu\upsilon\theta\acute{\omega}\delta\eta\varsigma$ $\acute{\omicron}$ $\lambda\acute{\omicron}\gamma\omicron\varsigma$ $\gamma\acute{\epsilon}\gamma\omicron\nu\epsilon\nu$, $\acute{\omicron}\mu\omega\varsigma$ $\alpha\upsilon\tau\acute{\omega}$ $\kappa\alpha\acute{\iota}$ $\nu\upsilon\nu$ $\rho\eta\theta\eta\nu\alpha\iota$ $\pi\rho\omicron\sigma\eta\kappa\epsilon\iota$ (Іс. 4, 28) *хоча вислів став притчею, все одно однаково йому і зараз годиться бути сказаним; τὴν σκέψιν ποιῶμεθα, εἴτε ὠφέλειαν εἴτε βλαβὴν παρέχει* (Пл. Φαιдр. 237 D) *погляньмо, не зважаючи на те, чи користь, чи шкоду воно принесе;*

✓ спосіб обумовленості: $\omicron\upsilon\delta'$ $\acute{\alpha}\nu$ $\delta\epsilon\kappa\acute{\alpha}\kappa\iota\varsigma$ $\acute{\alpha}\pi\omicron\theta\acute{\alpha}\nu\eta$, $\omicron\upsilon\delta\acute{\epsilon}\nu$ $\mu\acute{\alpha}\lambda\lambda\omicron\nu$ $\kappa\iota\nu\acute{\eta}\rho\epsilon\sigma\theta\epsilon$ (Дем. 8, 37) *хоча б десять разів він помер, нічого більше ви не зрушите; καὶ ἔαν μὴ ἡμεῖς παρακελεύομεθα, ἱκανῶς ἐπιμελήσεται* (Пл. Менεξ. 248 D) *хоча ми не будемо закликати, (держжава) достатньо потурбується;*

✓ спосіб можливості: $\gamma\epsilon\lambda\acute{\alpha}$ δ' $\acute{\omicron}$ $\mu\omega\rho\acute{\omicron}\varsigma$, $\kappa\acute{\alpha}\nu$ $\tau\iota$ $\mu\acute{\eta}$ $\gamma\epsilon\lambda\omicron\iota\omicron\nu$ $\eta\acute{\iota}$ $\theta\upsilon\rho\epsilon\nu$ $\sigma\mu\acute{\iota}\epsilon\tau\epsilon\varsigma\alpha$, $\eta\alpha\upsilon\tau\acute{\iota}$ $\gamma\iota\omicron\upsilon\sigma\tau\omicron$ $\mu\eta\delta\acute{\epsilon}$ $\epsilon\acute{\iota}$ $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\epsilon\varsigma$ $\acute{\epsilon}\lambda\theta\omicron\iota\epsilon\nu$ $\Pi\acute{\epsilon}\rho\sigma\alpha\iota$, $\pi\lambda\acute{\eta}\theta\epsilon\iota$ $\gamma\epsilon$ $\omicron\upsilon\chi$ $\acute{\upsilon}\pi\epsilon\rho\beta\alpha\lambda\omicron\iota\mu\epsilon\theta'$ $\acute{\alpha}\nu$ $\tau\omicron\upsilon\varsigma$ $\pi\omicron\lambda\epsilon\mu\acute{\iota}\omicron\upsilon\varsigma$ (Ξ. Кур. 2, 1, 8) *навіть якщо б не усі перси прибули, ми не змогли б кількістю перевершити ворожі сили*

✓ спосіб недійсності: $\omicron\acute{\iota}$ $\pi\omicron\tau\alpha\mu\acute{\omicron}\iota$, $\epsilon\acute{\iota}$ $\kappa\alpha\acute{\iota}$ $\pi\rho\acute{\omicron}\sigma\omega$ $\tau\acute{\omega}\nu$ $\pi\eta\gamma\acute{\omega}\nu$ $\acute{\alpha}\pi\omicron\rho\omicron\acute{\iota}$ $\epsilon\acute{\iota}\sigma\iota$, $\pi\rho\omicron\sigma\iota\omicron\upsilon\sigma\iota$ $\pi\rho\acute{\omicron}\varsigma$ $\tau\acute{\alpha}\varsigma$ $\pi\acute{\eta}\gamma\alpha\varsigma$ $\delta\iota\alpha\beta\alpha\tau\omicron\acute{\iota}$ $\gamma\acute{\iota}\gamma\omicron\nu\omicron\tau\alpha\iota$ (Ξ. 'Αν. 3, 2, 22) *хоча річки далі від витоків є непрохідні, біля витоків стають перехідними; εἰ καὶ ἠπιστάμην, ὁ βίος μοι δοκεῖ ὁ ἐμὸς τῷ μήκετι τοῦ οὐκ ἔξαρκει* (Пл. Φαιδ. 108 D) *якщо б я знав, то і мого життя, як мені видається, не вистачило б.*

Зустрічаються змішані типи допустових періодів, наприклад, пристосування протасису евентуального виду до аподосису потенційного або реального виду: $\kappa\alpha\acute{\iota}$ $\acute{\alpha}\nu$ $\alpha\upsilon\tau\acute{\omicron}\varsigma$ $\tau\iota$ $\pi\acute{\alpha}\theta\eta$, $\tau\alpha\chi\acute{\epsilon}\omega\varsigma$ $\acute{\upsilon}\mu\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ $\acute{\epsilon}\tau\epsilon\rho\omicron\nu$ $\Phi\acute{\iota}\lambda\iota\pi\pi\omicron\nu$ $\pi\omicron\iota\acute{\eta}\sigma\alpha\iota\tau\epsilon$ $\acute{\alpha}\nu$ (Дем. 4, 11) *навіть якщо б він чогось зазнав, ви б могли швидко зробити для себе іншого Філіппа; ἦν ἐγγὺς ἔλθῃ θάνατος, οὐδείς βούλεται θνήσκειν* (Εὐρ. 'Αлк. 671) *хоча смерть вже близько, ніхто не хоче вмирати.*

Допустовість виражається також через:

✓ *participium coniunctum*: $\eta\acute{\iota}$ $\Sigma\pi\acute{\alpha}\rho\tau\eta$ $\tau\acute{\omega}\nu$ $\acute{\omicron}\lambda\iota\gamma\alpha\nu\theta\rho\omega\pi\omicron\tau\acute{\alpha}\tau\omega\nu$ $\pi\acute{\omicron}\lambda\epsilon\omega\nu$ $\omicron\upsilon\delta\alpha$ ($\epsilon\acute{\iota}$ $\kappa\alpha\acute{\iota}$ $\tau\acute{\omega}\nu$ $\acute{\omicron}\lambda\iota\gamma\alpha\nu\theta\rho\omega\pi\omicron\tau\acute{\alpha}\tau\omega\nu$ $\pi\acute{\omicron}\lambda\epsilon\omega\nu$ $\eta\acute{\iota}\nu$) $\delta\upsilon\nu\alpha\tau\omega\tau\acute{\alpha}\tau\eta$ $\acute{\epsilon}\nu$ $\tau\eta$ $\acute{\epsilon}\lambda\lambda\acute{\alpha}\delta\iota$ $\acute{\epsilon}\phi\acute{\alpha}\nu\eta$ (Ξ. Лак. пол. 1, 1) *хоча Спарта була одним з найменшчисельніших міст, вона виявилася наймогутнішою в Греції;*

- ✓ genetivus absolutus: οὐκ ἀπειλούντων, οὐκ ἐπαγγελλομένων οὐδαμῶς ἐγὼ προσέδωκα τὴν εἰς ὑμᾶς εὐνοίαν (Δημ. 18, 322) *незважаючи на те, що мені погрожували, намагалися підкупити, я жодним чином не втратив прихильності до вас;*
- ✓ accusativus absolutus: πολλὰ πλεονεκτῆσαι ὑμῖν ἐξόν (εἰ καὶ ἐξῆν) οὐκ ἠθελήσατε (Δημ. 2, 24) *хоча вам можна було б домагатись чужого, ви не захотіли;*
- ✓ складносурядне речення зі сполучниками μὲν - δέ: τὰ μὲν ἄλλὰ ἐπιεικῆς, ἄφρονος δέ (Ἦρ. 1, 85) *хоча в іншому був без вад, але ж німії;*
- ✓ підрядне речення причини: ἐγὼ τὲ τὰ μακρὰ ταῦτ' ἀδύνατος, ἐπεὶ ἐβουλόμην ἂν οἶός τ' εἶναι (Πλ. Πρωτ. 333 C) *я в такому великому безсилії, хоча хотів би бути здатним.*

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ, 97-99

Πέρασ μὲν γὰρ ἅπασιν ἀνθρώποις τοῦ βίου θάνατος, κἂν ἐν οἰκισκῶ τις αὐτὸν καθείρξας τηρῆ· δεῖ δὲ τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας, ἐγχειρεῖν μὲν ἅπασιν ἀεὶ τοῖς καλοῖς, τὴν ἀγαθὴν προβαλλομένους ἐλπίδα, φέρειν δ' ἂν ὁ θεὸς διδῶ γενναίως. ταῦτ' ἐποίουν οἱ πρόγονοι, ταῦθ' ὑμεῖς οἱ πρεσβύτεροι, οἱ Λακεδαιμονίους οὐ φίλους ὄντας οὐδ' εὐεργέτας, ἀλλὰ πολλὰ τὴν πόλιν ἡμῶν ἠδικηκότας καὶ μεγάλα, ἐπειδὴ Θηβαῖοι κρατήσαντες ἐν Λεύκτροις ἀνελεῖν ἐπεχείρουν, διεκωλύσατε, οὐ φοβηθέντες τὴν τότε Θηβαίους ῥώμην καὶ δόξαν ὑπάρχουσαν, οὐδ' ὑπὲρ οἷα πεποιηκότων ἀνθρώπων κινδυνεύσετε διαλογισάμενοι. καὶ γὰρ τοι πᾶσι τοῖς Ἑλλήσιν ἐδείξατ' ἐκ τούτων, ὅτι κἂν ὅτιοῦν τις εἰς ὑμᾶς ἐξαμαρτῆ, τούτων τὴν ὀργὴν εἰς τᾶλλον ἔχετε, ἐὰν δ' ὑπὲρ σωτηρίας ἢ ἐλευθερίας κίνδυνός τις αὐτοὺς καταλαμβάνη, οὔτε μνησικακήσεται οὔθ' ὑπολογίεσθε.

ΛΥΣΙΟΥ

ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ ΧΡΗΜΑΤΩΝ, 1-3

Πολλὴν μοι ἀπορίαν παρέχει ὁ ἀγὼν οὗτος, ὧ ἀνδρες δικασταί, ὅταν ἐνθυμήθω ὅτι, ἂν ἐγὼ μὲν μὴ νῦν εὖ εἶπω, οὐ μόνον ἐγὼ ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ δόξει ἄδοκος εἶναι καὶ τῶν ὄντων ἀπάντων στερήσομαι. ἀνάγκη οὖν, εἰ καὶ μὴ δεινὸς πρὸς ταῦτα πέφυκα, βοηθεῖν τῷ πατρὶ καὶ ἐμαυτῷ οὕτως ὅπως ἂν δύνωμαι. τὴν μὲν οὖν παρασκευὴν καὶ τὴν προθυμίαν τῶν ἐχθρῶν ὁρᾶτε, καὶ οὐδὲν δεῖ περὶ τούτων λέγειν· τὴν δ' ἐμὴν ἀπειρίαν πάντες ἴσασι, ὅσοι ἐμὲ γινώσκουσιν. αἰτήσομαι οὖν ὑμᾶς δίκαια καὶ τῶν ῥάδια χαρίσασθαι, ἄνευ ὀργῆς καὶ ἡμῶν ἀκοῦσαι, ὥσπερ καὶ τῶν κατηγορῶν. ἀνάγκη γὰρ τὸν ἀπολογούμενον, κἂν ἐξ ἴσου ἀκροᾶσθε, ἔλαττον ἔχειν. οἱ μὲν γὰρ ἐκ πολλοῦ χρόνου ἐπιβουλεύοντες, αὐτοὶ ἄνευ κινδύνων ὄντες, τὴν κατηγορίαν ἐποιήσαντο, ἡμεῖς δὲ ἀγωνιζόμεθα μετὰ δέους καὶ διαβολῆς καὶ κινδύνου τοῦ μεγίστου.

§ 277. Підрядні відносні речення

Підрядні відносні речення вводяться відносними займенниками або прислівниками місця, часу, способу дії. Прості відносні займенники (ὅς, οἷος, ὅσος) та прислівники (ἐνθα δε, ὅθεν, ἐνθεν *звідки, οἱ κуди, ἧ κуди, δε, як, ἡνίκα, ὅτε коли, ὡς як*) вживаються, коли мовиться про поодинокі предмети. Складними займенниками (ὅστις, ὁποῖος, ὁπόσος) та прислівниками (ὅπου, ὁπόθεν, ὅποι, ὅπη, ὅπως тощо) визначається цілий клас предметів.

Розрізняють відносні речення двох видів:

- ✓ властиві або власне відносні речення, що рівнозначні поширеному розгорнутому означенню або прикладці:
- ✓ відносні з відгінками мети, причини, наслідку, умови.

Властиві відносні речення використовують способи присудка і види заперечень незалежних речень:

- ✓ *indicativus realis*: ἔτυχεν ἡ πρύμνα ἐστεμμένη τοῦ πλοίου, ὃ εἰς Δῆλον οἱ Ἀθηναῖοι πέμπουσιν (Пл. Φαιδ. 58 А) *була прикрашена корма корабля, якого афіняни посилають на Делос;*
- ✓ *imperativus*: οὐκ ἄξιον τοῖς λόγοις πιστεῦσαι μᾶλλον ἢ τοῖς ἔργοις καὶ τῷ χρόνῳ ὃν ὑμεῖς σαφέστερον ἔλεγchon τοῦ ἀληθοῦς νομίσατε (Лус. 89, 61) *не годиться, щоб словам довіряти більше, ніж ділам і часові, якого ви вважаєте за найясніший доказ правди;*
- ✓ *coniunctivus hortativus*: εἰς καλὸν ἡμῖν Ἄνυτος ὅδε παρεκαθέζετο, ᾧ μεταδώμεν τῆς ζητήσεως (Пл. Мен. 89 E) *нас привів до добра цей Анит, якому давайте передамо дослідження;*
- ✓ *optativus potentialis*: οἶμαι ἡμᾶς παθεῖν τοιαῦτα, οἷα τοὺς ἐχθροὺς οἱ θεοὶ ἄν ποιήσαιαν (Ξ. Ἀν. 3, 23) *гадаю, що ми зазнали того, що боги могли б заподіяти ворогам;*
- ✓ *indicativus irrealis*: ἡξίου τὴν αὐτὴν Πασιῶνι ψευδομένῳ γίγνεσθαι ζημίαν, ἧς περ ἄν αὐτὸς ἐτύγχανεν (Ἰσ. 17, 21) *він вважав, що таке саме покарання буде Пасіону, обманщику, яке його самого спіткало б.*

У античних авторів підрядні відносні речення з присудком в майбутньому часі дійсного способу (*indicativus futuri*) здебільшого виражають мету (заперечення *μή*) *προσβείαν πέμπειν, ἥτις ταῦτ' ἐρεῖ καὶ παρέσται τοῖς πράγμασι* (=ἵνα ταῦτα εἶπη καὶ παρῆ τοῖς πράγμασι) (Дтм. 1,2) *послати посольство, яке б це сказало і посприяло справі.*

Підрядні відносні речення можуть набирати причинового значення. У цьому випадку вони рівнозначні звороту *ὅτι* (*διότι*) з особовим чи вказівним займенником або прислівником. Такі речення розглядаються як самостійні судження і затримують способи незалежних речень: *θαυμαστὸν ποιεῖς, ὃς οὐδὲν ἡμῖν δίδως* (=ὅτι οὐδὲν

ἡμῖν δίδως) (Ξ. Ἀπομ. 2, 7, 13) *дивно чиниш, тому що нам нічого не даєш; εὐδαίμων ἐφαίνεται ὡς ἀδεῶς καὶ γενναίως ἐτελεύτα (=ὅτι οὕτως ἀδεῶς καὶ...)* (Πλ. Φαιδ. 58 E) *він видається щасливим, бо так безстрашно і хоробро помер.*

Підрядні відносні речення з відтінком умови у вживанні способів і запереченнь пристосовуються до типів умовних періодів:

✓ спосіб дійсності: (замість εἴ τις ставиться ὅς (ὅστις) з індикативом): ἂ μὴ οἶδα (εἴ τι μὴ οἶδα), οὐδὲ οἶομαι εἰδέναι (Ξ. Ἀπ. 5, 7, 27) *якщо чогось я не знаю, вважаю, що нічого не знаю;*

✓ спосіб обумовленості: (взамін ἐάν τις маємо ὅς (ὅστις) ἄν з кон'юнктивом): τῷ ἀνδρὶ ὃν ἂν ἔλθῃς, πείσομαι (Ξ. Ἀν. 1, 3, 15) *я підкорюся тій людині, яку ви оберете;*

✓ спосіб можливості: (на місці εἴ τις стоїть ὅς (ὅστις) з оптативом): ὀκνοίην ἂν εἰς τὰ πλοῖα ἐμβαίνειν, ἂ ἡμῖν δοίη (Ξ. Ἀν. 3, 3, 17) *я боявся б вступати на кораблі, які він дав би нам;*

✓ спосіб недійсності (εἴ τις змінює ὅς (ὅστις) з індикативом історичних часів): δοκεῖ πάνθ', ὅσ' ἂν εἴποι τις ὑπὲρ τούτων, ἐκείνῳ ἔχειν φιλοτιμίαν (Δημ. 2, 3) *здається, що все, аби хтось міг би сказати на захист цього, робить йому честь.*

У відносно-наслідкових реченнях зберігаються способи незалежних речень судження: οὐδέις ἂν γένοιτο οὕτως ἀδαμάντινος, ὅς (=ὥστε) ἂν μείνειεν ἐν τῇ δικαιοσύνῃ (Πλ. Пол. 360 B) *ніхто з них не зміг бути настільки несхибним, щоб залишитися справедливим.*

Мають місце випадки змішаних періодів відносно-наслідкових речень, наприклад: поєднання потенційного і реального видів: Κύρος ὥς τινας ἂν ὀρώη τὰ καλὰ διώκοντας πάσαις τιμαῖς ἐγέραιρεν (Ξ. Κυρ. 8, 1, 30) *Кір тих, кого бачив, що вони вправно переслідують, вшановував усілякими почестями.*

Σ Іноді присудок головного речення в оптативі викликає уподіб-нення способу присудка підрядного відносного речення, який також ставиться в оптативі: ἔρδοι τις ἦν ἕκαστος εἰδείη τέχνην (Ἀριστοφ. Σφ. 1431) *нехай кожен зробить те, до чого має хист.*

Σ У відносних реченнях, залежних від протасису умовного періоду ірреального виду, присудок набирає форми індикатива історичного часу: εἰ μὲν τις ἐν τῇ πόλει ἀρχὴ ἦν ἰσχυροτέρα αὐτῆς, ὑφ' ἧς αὐτῷ προσετατέτω παρὰ τὸ δίκαιον ἀνθρώπους ἀπολλύναι, ἴσως ἂν εἰκότως αὐτῷ συγγνώμην εἶχετε (Λυσ. 13, 29) *якщо якась влада в державі була б сильнішою за ту, яка наказувала б йому нищити людей всупереч справедливості, то можливо все одно ви охоче вибачили б йому.*

Σ Еліптичний зворот ὥς τις καὶ ἄλλος, ὥσπερ καὶ ἄλλος τις без дієслова рівноцінний фразам ὥς οὐδέις ἄλλος, ὑπὲρ πάντα ἄλλον: ἀρχεσθαι ἐπίσταμαι ὥς τις καὶ ἄλλος я вмію управляти, як ніхто інший.

Σ Сполучення ὃ, τι μὴ без дієслова має значення *крім* (πλὴν), як і εἰ μὴ: οὐτ' ἐπὶ θεωρίαν πώποτ' ἐκ πόλεως ἐξήλθες, ὃ, τι μὴ ἄπαξ εἰς Ἴσθμόν, οὐτ' ἄλλοσε

οὐδαμόσε, εἰ μὴ ποι στρατευσόμενος (Πλ. Κριτ. 52 Β) *ти ніколи не виходив з міста на святкування, крім одного разу на Істм, ані нікуди інде, хіба що у військовий похід.*

- Σ 3 підрядними відносними реченнями пов'язане явище переміщення (πρόληψις), коли підмет чи додаток залежного речення переходить у головне в ролі додатка при дієсловах мовлення, боязні, почуттів: τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὃν πάλαι λέγεις οὗτός ἐστιν ἐνθάδε (Σοφ. Οἰδ.Τ. 449-451)*чоловік, про якого ти раніше говорив, він – тут.*

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΕΥΑΓΟΡΑΣ, 190

Οἶδα μὲν οὖν, ὅτι χαλεπὸν ἐστίν, ὃ μέλλω ποιεῖν, ἄνδρὸς ἀρετὴν διὰ λόγων ἐγκωμιάζειν. σημεῖον δὲ μέγιστον· περὶ μὲν γὰρ ἄλλων πολλῶν καὶ παντοδαπῶν λέγειν τολμῶσιν οἱ περὶ φιλοσοφίαν ὄντες, περὶ δὲ τῶν τοιούτων οὐδέις πώποτ' αὐτῶν συγγράφειν ἐπεχείρησεν. τοῖς γὰρ ποιηταῖς πολλοὶ δέδονται κόσμοι· καὶ γὰρ πλησιάζοντας τοὺς θεοὺς τοῖς ἀνθρώποις οἷόν τ' αὐτοῖς ποιῆσαι καὶ διαλεγόμενους καὶ συναγωνιζομένους οἷς ἂν βουληθῶσι, καὶ περὶ τούτων δηλώσαι μὴ μόνον τοῖς τεταγμένοις ὀνόμασιν, ἀλλὰ τὰ μὲν ξένοις, τὰ δὲ καινοῖς, τὰ δὲ μεταφοραῖς, καὶ μηδὲν παραλιπεῖν ἀλλὰ πᾶσι τοῖς εἶδεσι διαποικίλαι τὴν ποίησιν· τοῖς δὲ περὶ τοὺς λόγους οὐδὲν ἕξεσι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἀποτόμως καὶ τῶν ὀνομάτων τοῖς πολιτικοῖς μόνον καὶ τῶν ἐνθυμημάτων τοῖς περὶ αὐτὰς τὰς πράξεις ἀναγκαῖόν ἐστι χρῆσθαι. πρὸς δὲ τούτοις οἱ μὲν μετὰ μέτρων καὶ ῥυθμῶν ἅπαντα ποιοῦσιν, οἱ δ' οὐδενὸς τούτων κοινωνοῦσιν· ἃ τοσαύτην ἔχει χάριν, ὥστ' ἂν καὶ τῇ λέξει καὶ τοῖς ἐνθυμήμασιν ἔχη κακῶς, ὅμως αὐταῖς ταῖς εὐρυθμίαις καὶ ταῖς συμμετρίας ψυχαγωγοῦσι τοὺς ἀκούοντας.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ, 13, 1-6

Θαυμάζω δὲ τῶν σοφιστῶν καλουμένων ὅτι φασι μὲν ἐπ' ἀρετὴν ἄγειν οἱ πολλοὶ τοὺς νέους, ἄγουσι δ' ἐπὶ τούναντίον· οὔτε γὰρ ἂν ἄνδρα που ἐωράκαμεν ὄντιν' οἱ νῦν σοφισταὶ ἀγαθὸν ἐποίησαν, οὔτε γράμματα παρέχονται, ἐξ ὧν χρὴ ἀγαθοὺς γίνεσθαι, ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ματαίων πολλὰ αὐτοῖς γέγραπται, ἀφ' ὧν τοῖς νέοις αἱ μὲν ἡδοναὶ κεναί, ἀρετὴ δ' οὐκ ἔνι· διατριβὴν δ' ἄλλως παρέχει τοῖς ἐλπίσασί τι ἐξ αὐτῶν μαθήσεσθαι μάτην καὶ ἐτέρων κωλύει χρησίμων καὶ διδάσκει κακά. μέμφομαι οὖν αὐτοῖς τὰ μὲν μεγάλα μειζρόνως· περὶ δὲ ὧν γράφουσιν, ὅτι τὰ μὲν ῥήματα αὐτοῖς ἐζήτηται, γινώμαι δὲ ὀρθῶς ἔχουσαι, αἷς ἂν παιδεύοντο οἱ νεώτεροι ἐπ' ἀρετὴν, οὐδαμοῦ. ἐγὼ δὲ ἰδιώτης μὲν εἶμι, οἶδα δὲ ὅτι κράτιστον μὲν ἐστὶ παρὰ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως τὸν ἀγαθόν τι ἐπισταμένων μάλλον ἢ ὑπὸ τῶν ἐξαπατᾶν.

§ 278. Підрядні речення часу

Підрядні речення часу вводяться сполучниками:

- ✓ при відношенні до запитання з якого часу?: *ἐξ οὗ, ἀφ' οὗ, ἐξ ὅτου з тих пір як; з того часу як; відколи: ἀφ' οὗ δ' ἂν ἐξέλθωσι χρόνου, οὗτοι αὖ πέντε καὶ εἴκοσι ἔτη διάγουσι ὡδε* (Ξ. Κυρ. 1, 2, 13) *бо коли вони вийдуть з такого періоду, то двадцять п'ять років провадять отак;*
- ✓ при невизначеному відношенні до запитання коли?: *ὅτε, ὁπότε, ἐπεί, ἐπειδή, ἤνικα, ὡς, ἐν ᾧ, ἐν ὅσῳ коли: ἀποδοτέον δέ γε ὁπωστιοῦν τότε, ὁπότε τις μὴ σῶφρόνως ἀπαιτοῖ* (Πλ. Пол. 332 Α) *слід у будь-якому разі віддавати і тоді, коли він вимагає нерозсудливо;*
- ✓ при визначеному відношенні до запитання коли?: *ὡς τάχιστα, ἐπειδὴ τάχιστα, ἐπειδὴ πρῶτον як тільки: ἕως, μέχρι, μέχρι οὐ δοκι, δοκι не; (οὐ) πρότερον πρὶν (не) ранише ніж: μέχρι τούτου ποιήσονται τὴν διαφοράν, μέχρι οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναίτων ἀλγούντων δοῦναι δίκην* (Πл. Пол. 471 Β) *до тих пір вони ворогуватимуть, допоки ті, хто невинно потерпає, не примусять винних понести покарання.*

Розрізняють підрядні речення часу двох типів: для позначення реальної об'єктивної дії та обставин часу різного ступеня вірогідності чи умови.

У підрядних реченнях часу, в яких констатується дія, яка справді відбувається, відбулась або відбудеться, вживається дійсний спосіб:

- ✓ *ὅτε ἡ μάχη ἐγένετο, Τυσσαφέρηνς ἐν Σάρδεσιν ἔτυχεν ὧν* (Ξ. Ἑλλ. 3, 5, 25) *коли відбулась битва, Тиссаферн був у Сардах;*
- ✓ *ὡς εἶδον τοὺς πολεμίους, συνέρραξαν* (Ξ. Ἑλλ. 7, 5, 16) *як вони побачили ворогів, кинулись у бій;*
- ✓ *ταῦτα ἐποίουν μέχρι σκότος ἐγένετο* (Ξ. Ἄν. 4, 2, 4) *вони це робили, допоки настала темрява;*
- ✓ *οἱ πολέμοι οὐ πρότερον πρὸς ἡμᾶς τὸν πόλεμον ἐξέφησαν, πρὶν ἐνόμισαν καλῶς τὰ ἑαυτῶν παρεσκευάσθαι* (Ξ. Ἄν. 1, 3, 16) *вороги оголосили нам війну не ранише ніж коли вирішили, що добре (до неї) підготувалися.*

Через індикатив передаються реальні відношення побічної обставини часу і головного судження: *ἕως ἐστὶ καιρός, ἀντιλάβεσθε τῶν πραγμάτων* (Δημ. 1, 20) *допоки є нагода, беріться за роботу.*

Для позначення майбутньої або наміреної дії вживаються умовний або бажальний спосіб.

Умовний спосіб поєднується з часткою ἄν, яка ставиться безпосередньо при сполучниках (ἤνικ' ἄν, ἕως ἄν, πρὶν ἄν) або утворює з ними цілісну сполуку (ἐπὶ ἄν < ἐπεὶ ἄν, ἐπειδὴ ἄν < ἐπεδὴ ἄν, ὅταν < ὅτε ἄν, ὁπότε ἄν < ὁπότε ἄν).

У підрядних реченнях часу маємо кон'юнктив з ἄν у таких випадках:

✓ коли мовиться про очікувану подію; в головному реченні присудок стоїть у майбутньому часі: ἐπειδὴν διαπράξωμαι, ἃ δέομαι, ἦξω (Ξ. Ἀν. 3, 3, 27) *коли виконаю те, що мені належить, прибуду*;

✓ для позначення повторюваної, ітеративної дії в теперішньому (в головному реченні присутній презенс або гномічний аорист): ὁπότεν στρατοπεδεύωνται, τάφρον περιβάλλονται εὐπετῶς (Ξ. Κυρ. 1, 1, 2) *коли вони вирушають у похід, легко перебираються через рів*; μηδένα φίλον ποιοῦ, πρὶν ἂν ἐξετάσης πῶς κέχρηται τοῖς πρότερον φίλοις (Ἰσ. 1, 24) *нікого не роби другом, перш ніж не довідаєшся, як він поводився з попередніми друзями*; ἀνὴρ δ' ὅταν τοῖς ἔνδον ἄχθηται ξυνών, ἔξω μολῶν ἔπαυσε καρδίαν ἄσης (Εὐρ. Μηδ. 245) *коли чоловікові вдома немиле все, на стороні десь серцем утішається*

Σ У непрямій мові, залежній від історичних часів керуючого дієслова, кон'юнктив може переходити в оптатив без ἄν: Ἐτεόνικος εἰστήκει παρὰ τὰς πύλας ὡς συγκλήσων, ὁπότε ἔξω γένοιτο πάντες (Ξ. Ἀν. 7, 1, 12) *Етеонік стояв при воротах, щоб їх зачинити, коли всі опиняться назовні*.

Бажальний спосіб вживається у двох взаємопов'язаних випадках:

✓ коли майбутня дія розглядається як суб'єктивне припущення мовця; в головному реченні тоді виступає потенційний оптатив з ἄν: ὁπότε, ὦ πάτερ, ἔχοιεν μὲν τὰ ἐπιτήδεια οἱ στρατιῶται, ὑγαίνοιεν δέ, πονεῖν δὲ δύναιντο, τὰς πολεμικὰς τέχνας ἠσκηκότες εἶεν, οὐκ ἂν τίς σοι δοκοίη σωφρονεῖν διαγωνίζεσθαι βουλόμενος τοῖς πολεμίοις (Ξ. Κυρ. 1, 6, 26) *коли б воїни мали необхідне, були здоровими, могли переносити труднощі, були навчені військового мистецтва, чи тобі не видався б розсудливим той, хто захоче їх повести на боротьбу з ворогами*;

✓ у часових ітеративних реченнях на заміну кон'юнктива з ἄν, коли в головному реченні стоїть імперфект (зрідка з ἄν) або індикатив аориста з ἄν: Κῦρος ἐθήρευεν, ὁπότε βούλοιο γυμνάσαι ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἵππους (Ξ. Ἀν. 1, 2, 7) *Кір полював, коли хотів повправлятися сам і потренувати коней*; ὁπότε δὲ διάσχοιεν αἱ πλευραὶ τοῦ πλαισίου, τὸ μέσον ἂν ἐξέπιπλασαν (Ξ. Ἀν. 3, 4, 22) *коли фланги каре роз'єднались, могли б заповнити середину*; ὁπότε προσβλεψείε τινας, εἶπεν ἄν (Ξ. Κυρ. 7, 1, 10) *коли він помітив когось, сказав би*.

Σ Як і у відносних реченнях, так і у часових, внутрішня структура яких нагадує умовний період ірреального типу, вживається індикатив історичних часів (у головному реченні виступають імперфект або індикатив аориста з ἄν): εἰ μὲν περὶ κοινοῦ τινος πράγματος προὔτίθετο λέγειν, ἐπέσχον ἂν, ἕως οἱ πλείστοι τῶν εἰωθότων γνώμην ἀπεφήναντο (Δημ. 4, 1) *якщо є намір вести мову про спільну справу, я чекав би, поки більшість, за звичаєм, виявила свою думку*.

У підрядних реченнях із сполучником πρὶν спостерігають різні форми вираження присудка. Коли головне речення стверджувальне, причому підмет головного і підрядного той самий, то πρὶν з'єднується з інфінітивом; якщо підмети головного і підрядного речень різні, то після πρὶν ставиться зворот accusativus cum infinitivo: πολλοὶ ἀποθήκοусι πρότερον πρὶν δῆλοι γενέσθαι, οἳοι ἦσαν (Ξ. Κυρ. 5, 2, 9) *багато хто померли раніше, ніж виявилось, якими вони були*; πρὶν καταλῦσαι τὸ στράτευμα πρὸς ἄριστον, βασιλεὺς ἐφάρη (Ξ. Ἀν. 1, 10, 19) *перш ніж військо закінчило сніданок, з'явився цар*.

Коли головне речення містить заперечення, то присудок підрядного може виражатись інфінітивом або особовими формами в індикативі, кон'юнктиві з *άν*, оптативі за вищезазначеними правилами на вживання цих способів:

Розподілити

καί μοι μὴ θορυβήση μηδείς, πρὶν ἀκοῦσαι (Дημ. 18, 45) *нехай ніхто не галасує, перш ніж не вислухає*; Ἀστυάγης ἀπηγόρευε μηδένα βάλλειν τα θηρία, πρὶν Κῦρος ἐμπλησθεῖη θηρῶν (Ξ. Κυρ. 1, 4, 14) *Астias заборонив полювати на звірів, перш ніж Кip не насититься полюванням*; ἀμήχανον δὲ παντὸς ἀνδρὸς ἐκμαθεῖν ψυχὴν τε φρόνημα καὶ γνώμην, πρὶν ἂν ἀρχαῖς τε καὶ νόμοισιν ἐντριβῆς φανῆ (Σοφ. Ἄντ. 175-177) *неможливо пізнати думки, наміри і душу людини, перш ніж не випробує його влада і закони*.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ

ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, 28

Ἔως μὲ οὖν Περικλῆς προειστήκει τοῦ δήμου, βελτίω τὸ κατὰ τὴν πολιτείαν ἦν, τελευτήσαντος δὲ Περικλέους πολὺ χείρω. πρῶτον γάρ τότε προστάτην ἔλαβεν ὁ δῆμος οὐκ εὐδοκμοῦντα παρὰ τοῖς ἐπιεικέσιν· ἐν δὲ τοῖς προτέροις χρόνοις αἰεὶ διετέλουν οἱ ἐπιεικεῖς δημαγωγοῦντες. ἐξ ἀρχῆς μὲν γάρ καὶ πρῶτος ἐγένετο προστάτης τοῦ δήμου Σόλων, δεύτερος δὲ Πεισίστρατος, τῶν εὐγενῶν καὶ γνωρίμων· καταλυθείσης δὲ τῆς τυραννίδος Κλεισθένης, τοῦ γένους ὧν Ἀλκμειωνιδῶν, καὶ τούτῳ μὲν οὐδεὶς ἦν ἀντιστασιώτης, ὡς ἐξέπεσον οἱ περὶ τὸν Ἰσαγόραν. Περικλέους τελευτήσαντος τῶν μὲν ἐπιφανῶν προειστήκει Νικίας ὁ ἐν Σικελίᾳ τελευτήσας, τοῦ δὲ δήμου Κλέων ὁ Κλεινέτου, ὃς δοκεῖ μάλιστα διαφθεῖραι τὸν δῆμον ταῖς ὀρμαῖς, καὶ πρῶτος ἐπὶ τοῦ βήματος ἀνέκραγε καὶ ἐλοιδορήσατο, καὶ περιζωσάμενος ἐδημηγόρησε, τῶν ἄλλων ἐν κόσμῳ λεγόντων...Ἔως μὲν οὖν ἰσόρροπα τὰ πράγματα κατὰ πόλεμον ἦν διεφύλαττον τὴν δημοκρατίαν. ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ γενομένην συμφορὰν ἰσχυρότερα τὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐγένετο διὰ τὴν πρὸς βασιλέα συμμαχίαν, ἠναγκάσθησαν κινήσαντες τὴν δημοκρατίαν καταστήσαι τὴν ἐπὶ τῶν τετρακοσίων πολιτείαν.

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΦΑΙΔΩΝ, 58

Τοῦτ' ἔστι τὸ πλοῖον, ὡς φασι Ἀθηναῖοι, ἐν ᾧ Θησεύς ποτε εἰς Κρήτην τοὺς δις ἑπτὰ ἐκείνους ὥχρητο ἄγων καὶ ἔσωσέ τε καὶ αὐτὸς ἐσώθη. τῷ οὖν Ἀπόλλωνι εὕξαντο, ὡς λέγεται, τότε, εἰ σωθεῖεν, ἐκάστου ἔτους θεωρίαν ἀπάξειν εἰς Δῆλον· ἦν δὴ αἰεὶ καὶ νῦν ἔτι ἐξ ἐκείνου κατ' ἐνιαυτὸν τῷ θεῷ πέμπουσιν. ἐπειδὴν οὖν ἄρξωνται τῆς θεωρίας, νόμος ἐστὶν αὐτοῖς ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ καθαρεύειν τὴν πόλιν καὶ δημοσίᾳ μηδένα ἀποκτιννύειν, πρὶν ἂν εἰς Δῆλόν τε ἀφίκηται τὸ πλοῖον καὶ πάλιν δεῦρο· τοῦτο δ' ἐνίοτε ἐν πολλῷ χρόνῳ γίγνεται, ὅταν τύχῳσιν ἄνεμοι ἀπολαβόντες αὐτούς. ἀρχὴ δ' ἐστὶ τῆς θεωρίας, ἐπειδὴν ὁ ἱερεὺς τοῦ Ἀπόλλωνος στέψη τὴν πρύμναν τοῦ πλοίου· τοῦτο δ' ἔτυχεν, ὡσπερ λέγω, τῇ προτεραίᾳ τῆς δίκης γεγονός. διὰ ταῦτα καὶ πολὺς χρόνος ἐγένετο τῷ Σωκράτει ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ὁ μεταξὺ τῆς δίκης τε καὶ θανάτου.

ЛЕКЦІЇ 149–150

Словесні засоби вираження думки, що певною мірою відступали від звичної норми нейтрального мовного фону, були предметом дослідження античної поезики і риторики. Антична риторика розрізняла тропи (τροπαί або τρόποι) – вживання слів у незвичному значенні, та фігури (σχήματα) – сполучення слів чи фраз, які були засобом виділити певну думку або привернути увагу до певного місця. Незважаючи на певну невпорядкованість античної системи тропів і фігур, часто невизначені межі між їх різновидами, сучасна стилістика продовжує користуватися античною номенклатурою термінів, лише вносячи окремі корективи в їх дефініції, які не усіма мовознавцями сприймаються однозначно.

§ 279. Різновиди тропів

Μεταφορά (μεταφορά, translatio)

Μεταφορά – це перенесення ознак і особливостей одного явища на інше з метою розкриття суті останнього та досягнення певного естетичного ефекту, образності мови: θυμός σιδηρούς *залізний дух*; δόλον ἄλλον ὕφαινευ (Όμ. Ίλ. Ε, 187) *він зиткав інший підступ*; χαλκῶ τείχῃ (Αἰσχ. Κτ. 84) *мідні стіни*.

Μεταφορά є найуживанішим тропом. Багато поетичних метафор стали фразеологізмами, крилатими висловами, як, до речі, й саме це поняття є метафорою і належить Гомерові: ἔπεα πτερόεντα (Όμ. Ίλ. Α, 147) *крилаті слова*. Гомерівські поеми рясніють цими виразами: ἔπτат' οἴστος *полетіла стріла*, δοῦρατα λιλαϊόμενα *списи задрижали від бажання*, χροός ἄσαι *тіло, співай*: ἄλτο δ' σιστός ὄζοβελής, καθ' ὄμιλον ἐπιπτέσθαι μενεαίνων (Όμ. Ίλ. Δ, 125-126) *понеслася стріла, в гущу бажуючи влетіти*.

Περσониφικαία (προσωποία, personificatio)

Περσониφικαία – різновид метафори – надання явищам рис і властивостей людини, живих істот: ὥστ' ἄξιον ἦν ἐπὶ τῷδε τῷ τάφῳ τότε κείρασθαι τῇ Ἑλλάδι καὶ πειθῆσαι τοὺς ἐνθάδε κεκμένους (Λυσ. 1, 60) *варто було б, аби над цією могилою Греція обстригла собі волосся і оплакувала тих, що тут лежать*.

Μετωνυμία (μετωνυμία, denominatio)

Це заміна назви одного явища іншим, суміжним за суттю.

Μετωνυμία має такі різновиди:

- ✓ ім'я творця чи власника вживається замість назви його твору чи речі: σπλάχνα ὑπερείχων Ἡφαίστοιο (Όμ. Ίλ. Β, 246) *середина була охоплена Гефестом (= вогнем)*; ὁ Ὅμηρος (= τὰ ἔπη Ὀμήρου) *Гомер (= поеми Гомера)*;
- ✓ ім'я власне, вжите в загальному значенні епітета, який виражає усім добре відому ознаку чи характеристику цієї особи: Κροῖσος *Крез = багатий*, Ἀριστέιδης *Арістид = справедливий*;

-
- ✓ назва вмісту чи складу замість речі, форми – замість змісту: ἐς δάκρυα ἔπεσε τὸ θεατρον (Пл. Крит. 108 D) *театр* (= *глядачі*) *заплакав*;
  - ✓ збірне поняття замість конкретних носіїв: συμμαχία (Θ. 5, 23) *союз* = *союзники*; νεότης (‘Ομ. Ίλ. Θ, 28) *юнь* = *юнаки*.

Синекδοха (συνεκδοχή, intellectio)

Як різновид метонімії, синекдоха побудована на кількісному зіставленні предметів, явищ і кількісній заміні одного поняття іншим. Розрізняють такі варіанти цього тропа:

- ✓ вживання частини замість цілого (τὸ μέρος ἀνὰ τοῦ συνόλου pars pro toto): φοῖνισσα κώπη ταχύπορος (‘Ευρ. Ίλ. 1288) *стрімке багряне весло* (= *корабель*);
- ✓ вживання однини замість множини однорідних понять (τὸ ἕνα ἀντὶ τῶν πολλῶν unum pro multis): Χαλκιδεὺς (= Χαλκιδεῖς) ξύφορος ἡμῖν ἀπάρασκευος ὦν (‘Ομ. Ίλ. Θ, 684) *халкідянин, союзник наш, був невідготовленим*;
- ✓ вживання замість назви предмета назви матеріалу, з якого він складається або виготовлений (ἢ ὕλη ἀντὶ τοῦ πράγματος materia pro re), родового поняття взамін видового: τὸν γε κατέκτανον ὄξεϊ χαλκῶ (‘Ομ. Ίλ. Ν. 721) *його вбили гострою міддю* (= *мідним списом*).

Антонимазія (ἀντωνομασία, pronominatio)

Вживання епітета або патроніма замість власної назви; різновид синекдохи:

- ✓ використання патроніма чи патронімічної фрази замість власного імені: Πηλείδης (= Ἀχιλλεύς) (‘Ομ. Ίλ. Α 146) *Пелеїд* = *Ахил*; ὦ παῖ Ἴππονίκου (= ὦ Καλλία) (Пл. Крат. 406 В) *о дитя Гиппоніка* = *Каллія*;
- ✓ загальна назва або епітет позначають конкретну особу: ὁ ποιητής = ὁ Ὅμηρος *поет* = *Гомер*; ὁ μέγας βασιλεύς = ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν *великий цар* = *перський цар*; τὸ ἄστυ = αἱ Ἀθῆναι *столиця* = *Афіни*.

Перифраза (περίφρασις, circumlocutio)

Описовий зворот, який полягає в заміні назви явища або пред-мета характеристикою їх ознак або особливостей: Δήμητρος καρπός (= σίτος) (Ξ. Ίλλ. 6, 36) *плід Деметри* (= *хліб*).

Лімота (λιτότης, simplicitas)

Варіант перифрази, зображення ознак або особливостей предмета чи явища в зменшеному вигляді з метою підсилення ознаки або особливості; заміна виразу іншим, однозначним, але у формі заперечення: οὐχ ἥκιστα (= μάλιστα) *не найменше* (= *найбільше*); οὐκ ἄγνωῶ (= γινώσκω καλῶς) *не не знаю* (= *добре знаю*).

Евфемізм (εὐφημισμός, laudatio)

Різновид перифрази, вживання приємних або пристойних слів замість неприємних і вульгарних, завуальоване вираження думок через різні негативні емоції, пов'язані з ними (страх, сором, лихі передчуття) тощо: ὁ Εὐξείνιος πόντος (= Ἄξεινος) *Понт Евксинський* (*гостинний* = *негостинний*); Εὐμενίδες (= Ἐρινύες) *Евменіди* = *Ерінії*, ξυνός Ἐνυάλιος (‘Ομ. Ίλ. Σ, 309) *рівний для всіх Еніалій* (= *Арес*).

Υποδύμνηση (παρομοίωσις, similitudo)

Розгорнуте порівняння предметів чи явищ не лише за їх зовнішньою подібністю, а й за схожістю внутрішньою їх суті.

Високохудожні порівняння часто вводить в поетичну мову Гомер:

Ὡς δ' ἄνεμος ζαῆς ἤϊων θημῶνα τινάξῃ καρφαλέων, τὰ μὲν ἄρ τε διεσκέδασ' ἄλλυδις ἄλλη, ὡς τῆς δούρατα μακρὰ διεσκέδασε (Όμ. Ίλ. Ε. 368-370) як *вітер суху солому, зібрану докупі, розпорошує мить, так і вмить розвалились бруски човна*; βῆ δ' ἴμεν ὡς τε λέων ὄρεσίτροφος, ἀλκὴ πεποιθὼς, ὅς τ' εἶσ' ὑόμενος καὶ ἀήμενος, ἐν δέ οἱ ὄσσε δαίεται· αὐτὰρ ὁ βουσί μετέρχεται ἢ οἴεσιν ἢ μετ' ἀγροτέρας ἐλάφους· κέλεται δέ ἔγαστήρ μήλων πειρήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν (Όμ. Όδ. ζ 130-134) *вийшов він – так силою гордий у вітер і дощ на полювання виходить лев, з палаючими очима він кидається на биків і овець у полі, хапає диких оленів у лісі і часто, спонукуваний голодом, підбирається до пастуших загород за дрібною худобою*.

Γῆπερβολή (ὑπερβολή, superiectio)

Це – зображення рис і особливостей явища або предмета у перебільшеному вигляді: τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέειν αὐδῆ (Όμ. Ίλ. Α, 249) *з уст його потекла мова, солодша за мед*; ὡδ' εἴ μοι τόσα δοίη, ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε (Όμ. Ίλ. Ι, 385) *навіть якщо він мені дасть стільки, скільки піску і пилу тут*.

Καταχρησά (κατάχρησις)

Варіант тропа, в якому слова і звороти вжиті в неприродному, часто перебільшеному, значенні: ἐκατόμβη *гекатомба* (досл.: жертва в сто биків); ἐρυθρόν μέλαν *червоне чорнило*.

Ἀλληγορία (ἀλληγορία, inversio)

Це – по суті, розширена метафора, троп, у якому конкретні образи мають ще й переносні значення; прикладами іносказання є прислів'я, приказки, загадки, казки, притчі, байки тощо: πῦρ μαχαίρα μὴ скаλεῦειν *не розгрібати вогня мечем* (= *не драгувати розгніваного*).

Ἰρωνία (εἰρωνεία, illusio)

Різновид алегорії, де зовнішня форма суперечить змістові, прихована насмішка, вживання слова або виразу в протилежному значенні: ὡς ἠδὺς εἶ (Πλ. Горγ. 491 Ε) *який ти приємний* (= *неприємний*). Гостра іронія, глузування, що має викривальний, засуджуючий зміст, називається сарказмом (σαρκασμός).

§ 280. Види фігур

Фігура (σχῆμα, figura) – специфічна будова фраз, речень для досягнення образності, емоційності, естетичних відчуттів. Фігури поділяються на фігури слова (σχῆματα λέξεως), пов'язані з побудовою фрази щодо її розширення, звуження, розміщення періодів, та фігури думки (σχῆματα διανοίας), які уточнюють її суть, афектизують її сприйняття.

§ 280.1. Фігури слова

Повторення (ἐπαναδίπλωσις, iteratio)

Це – вживання в реченні того самого слова (παλλιλογία) або виразу (ἐπανάληψις) двічі або й тричі: ἔστιν, ἔστιν ἡσυχία (Дημ. 18,408) *існує, існує спокій*; ἔλεσθ', ἔλεσθε μ' οἰκήτορα, ἔλεσθέ με (Σοф. Αἰ. 398) *виберіть, виберіть мене, господаря, виберіть мене*.

Анафора (ἀναφορά) – вид повторення слова або виразу на початку речення або періоду: παρθενία, παρθενία, ποῖ με λίποισα οἴχῃ; οὐκετι ἴξω πρὸς σέ, οὐκετι ἴξω (Σαф. 131) *о невинності, невинності, куди ти від мене відходиши? Ніколи, ніколи не повернусь до тебе знову*.

Епіфора (ἐπιφορά) – фігура, протилежна анафорі, що полягає в повторенні однакових слів чи виразів у кінці речення або періоду: ὅστις δ' ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ τὴν ψῆφον αἰτέι, νόμον αἰτέι, δημοκρατίαν αἰτέι (Αἰσχ. Κτ. 198) *той, хто в першу чергу звинувачує голосування, звинувачує закон, звинувачує демократію*.

Симплока (συμπλοκή) – поєднання анафори з епіфорою: εἰδέτω δὲ πόντος, εἰδέτω (Σμ. 13) *засни, море, засни*.

Охоплення (κύκλος, circus)

Це схема, за якою речення або період завершуються тим самим словом чи виразом, що й починалось: σοὶ μὲν γὰρ ἦν κλέπτῃς ὁ πατήρ, εἶπερ ἦν ὁμοῖός σοι (Дημ. 10, 73) *у тебе батько був злодієм, хоча й був схожий на тебе*.

Антиметабола (ἀντιμεταβολή, commutatio)

Повторення слів попереднього речення чи періоду в середині або в кінці наступного речення чи періоду, але в зворотному порядку: οὐ γὰρ Αἰσχίνης ὑπὲρ τῆς εἰρήνης κρίνεται, ἀλλ' ἡ εἰρήνη δι' Αἰσχίνην διαβέβληται (Дημ. 18, 42) *не Есхін ратує за мир, а мир потерпає через Есхіна*.

Поліптон (πολύπτωτον, varietas casuum)

Вживання у реченні одних і тих самих слів у різних відмінках: οὗτοι ἡγοῦνται, τούτοις πείθεσθ' ὑμεῖς, ὑπὸ τούτων δέος ἐστὶ μὴ παρακρουσθῆτε (Дημ. 19, 298) *вони вами керують, їх ви слухаетесь, їх боїтесь, щоб не бути обманутими*.

Гомеоптон (ὁμοιόπτωτον, similiter cadens)

Вживання слів в однакових відмінках, яке часто набуває форми переліку (ἀπαρίθμησις): ἡμῖν μὲν τὰ κάλλιστα, ἔπαινοι, δόξαι, τιμαί, στέφανοι, χάριτες παρὰ τῶν πεποιθότων ὑπῆρχον (Дημ. 18,89) *для нас є в потерпілих найкращі слова, похвали, прославляння, шанування, вінки, подяки*.

Гомеотелевтон (ὁμοιοτέλευτον, similiter decidens)

Вживання слів однакової морфологічної будови із співзвучними флексіями: ὡς ἡμᾶς ἐπωλείτε, τοῖς ἐναντίοις ἐβοηθεῖτε, τὴν χώραν μου κακῶς ἐποιεῖτε (Дημ. 12, 5) *як нас продаєте, допомагаєте ворогам, заповідієте лиха моїй країні*; σπεισαμένους καὶ τὰς ἔχθρας διαλυσσάμενους καὶ εὐχὰς καὶ θυσίας κοινὰς ποιησαμένους (Лус. Пан. 43) *заклучили мир, відклали ворожнечу, спільні молитви і жертви принесли*.

Паралелізм (παραλληλισμός)

Це – повторення подібного розміщення слів або речень у періоді. Різновидами паралелізму є ізоколон, парісон.

Ізоколон (ἰσοκωλον, figura par) – фігура, у якій частини періоду рівні між собою; може поєднуватись з гомеотелевтоном: ἃ μὲν ἐπίστασαι, διαφύλαττε ταῖς μελέταις· ἃ δὲ μὴ μεμάθηκας, προσλάβωμαι ταῖς ἐπιστήμασι (Ἰσ. 1, 18) *те, що знаєш, турботливо зберігай, те ж, що не освоїв, додавай до (своїх) знань*.

Парісон (παρίσον, figura compar) – фігура, у якій частини періоду приблизно рівні: κίνησις γὰρ αὕτη δὴ μεγίστη τοῖς Ἑλλησιν ἐγένετο καὶ μέρει τινὶ τῶν βαρβάρων καὶ ὡς δὲ εἰπεῖν ἐπὶ πλείστον ἀνθρώπων (Θ. 1,1) *війна ця була найбільшою серед греків і якоюсь мірою й серед варварів та, можна сказати, й серед більшості народів*.

Хіазм (χιασμός)

Хіазм – хрестоподібне розміщення однорідних членів у взаємозалежних реченнях: Τισσαφέρην μὲν πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλέα Τισσαферνα σπερῖου, ποτὶν царя; ἢ γῆ μέλαινα πίνει, πίνει δὲ δένδρῳ ἀπὸ γῆν, ... ὁ δ' ἥλιος θάλασσαν, τὸν δ' ἥλιον σελήνην (Ἄνακρ. 21) *п'є чорна земля, п'ють дерева з землі, сонце (п'є) з моря, а місяць із сонця*.

Синапсе́за (συναθροισμός)

Сполучення – безсполучникове (ἄσύνδετον) або за допомогою сполучників (πολυσύνδετον) – слів одного семантичного ряду спільної морфологічної структури: τὰ δέκα τάλαντα ὀρώντων, φρονούντων, βλεπόντων ἔλαθον ὑμῶν ἀφελόμενοι (Αἰσχ. 3, 94) *коли ви побачили, довідались, узгледіли десять талантів, таємно у нас відібрали; δια- понήματα τοξικῆς τε καὶ πάσης ῥίψεως καὶ πελταστικῆς καὶ ὄπλομαχίας καὶ διεξόδων τακτικῶν καὶ πορείας στρατοπέδων καὶ στρατοπεδεύσεων (Πл. Νομ. 813) вправляння в стрільбі з лука, різних видах метань та боротьби, тактичних прийомів і військових походів та розміщенні таборів*.

Гіперба́тон (ὑπέρβατον, inversio)

Роз'єднання пов'язаних слів, незвичний порядок слів у реченні для виділення окремих його членів: ἔστι πόλις Ἐφύρη (Ὀμ. Ἰλ. ζ, 152) *існує місто Ефіра*.

Града́ція (κλίμαξ, gradatio)

Нанизування близьких за змістом слів з поступово зростаючим або спадаючим значенням: οὐκ εἶπον μὲν ταῦτ', οὐκ ἔγραψα δὲ οὐδ' ἔγραψα μὲν, οὐκ ἐπρέσβευσα δὲ οὐδ' ἐπρέσβευσα μὲν, οὐκ ἔπεισα δὲ Θεβαίους (Δημ. 18, 179) *якби я не сказав цього, то б не доміг (такого) рішення, а якби не домігся, то не був би посланцем, а не ставши посланцем, не переконав би фіванців*.

Паронома́зія (παρονομασία, appositionis)

Вживання співзвучних, але різних за значенням слів, гра слів: φαγεῖν ἐλατῆρας, ἵνα τὰς ναῦς ἐλαύνωμεν καλῶς (Ἀριστοφ. Ἰππ. 1182) *проковтнути керманича, щоб ми могли вправно вести судна*.

Випередження (πρωθύστερον)

Перестановка логічної послідовності думки: λέγω τὴν Διὸς τροφήν καὶ γένεσιν я розповідаю про виховання Зевса й народження.

Анаколуф (ἀνακόλουθοι)

Анаколуф – синтаксична конструкція неузгодженості членів речення: τοιαῦτα γὰρ ὁ ἔρως ἐπιδείκνυται· δυστυχούντας μὲν ἅ μὴ λύπην τοῖς ἄλλοις παρέχει ἀνιαρὰ ποιεῖ νομίζειν, εὐτυχούντας δὲ καὶ τὰ μὴ ἡδονῆς ἄξια παρ' ἐκείνων ἐπαίνου ἀναγκάζει τυγχάνειν (Πл. Φαίδρ. 233 В) *ось що виявляє кохання: тим, хто страждає від неї, вона змушує вважати лихом те, що не засмучує інших, а тих, хто щасливий у ній, вона змушує вважати насолодою те, що не заслуговує навіть похвали від інших.*

§ 280.2. Фігури думки

Вигук (ἐπιφώνησις, exclamatio)

Засіб вираження афектів: подиву, гніву, радості, болю тощо: ὦ πάτερ, ὦ πόλις, ὧν ἀπενάσθη (Εὐρ. М. 166) *о батьку, о краю, яких я полишила далеко.*

Апострофа (ἀποστροφή, invocatio)

Звертання до відсутньої або уявної особи: Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον (Ἄομ. Ἰ. ο. 1) *музо, оспівай мужа велемудрого; ὦ μεγάλα Θέμι καὶ πότνι* Ἄρτεμι (Εὐρ. М. 160) *о велика Фемідо й владарко Артемідо.*

Риторичне запитання (ἐρώτησις, interrogatio)

Запитання, яке не вимагає відповіді, а містить її як таку, що сама собою мається на думці: οὐ βάρβαρος, ὁ Φίλιππος; (Δημ. 3, 16) *чи Філіпп не варвар? τίς γὰρ ἂν τῶν εὐφρονούντων συμφορὰς ἐπαινέιν ἐπιχειρήσειεν;* (Ἰσ. 10, 210) *хто з розсудливих людей візьметься прославляти нещастя?*

Корекція (ἐπανόρθωσις, correctio)

Уточнення суті предмету або явища шляхом заміни щойно вжитого визначення, як немовби невідповідного, іншим, точнішим, влучнішим: ὀψέποτε· ὀψὲ λέγω; χθὲς μὲν οὖν καὶ πρόην; (Δημ. 18, 130) *надвечір: я кажу ввечері? вчора й позавчора.*

Антитеза (ἀντίθεσις, contrapositum)

Зіставлення протилежних явищ для підсилення, загострення враження: ἐδίδασκες, ἐγὼ δ' ἐφοίτων· ἐτέλεις, ἐγὼ δ' ἐτελούμην, ἐγραμμάτευες, ἐγὼ δ' ἠκκλησίαζον, ἐτριταγονίστεις, ἐγὼ δ' ἐθεώρουν, ἐξέπιπτες, ἐγὼ δ' ἐσύριττον (Δημ. 18, 265) *ти був учителем, а я учнем, ти вдосконалював, а я вдосконалювався, ти був секретарем, а ж засідав на зборах, ти був третім актором, а я глядачем, тебе виганяли, я свистів.*

Оксиморон (ὀξύμωρον)

Поєднання протилежних, контрастних понять, яке створює новий образ: σπεῦδε βραδέως *поспішай повільно; τῷ στρατοπέδῳ πλεῦσαι μὲν διὰ τῆς ἠπέιρου, πεζεῦσαι δὲ διὰ τῆς θαλάττης* (Ἰσ. 4, 58) *флотом пливати по суші, а пішим військом проходити по морю.*

Апосіонеза (ἀποσιώπησις, reticentio)

Фігура "замовчування", коли автор обриває думку, щоб слухач сам здогадався про недомовлене: ἄλλ' ἐμοὶ μὲν οὐ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἶπειν οὐδὲν ἀρχόμενος τοῦ λόγου (Дημ. 18, 3) *але й мені...не хочу починати промову з тяжкого.*

Випущення (παράλειψις, praeteritio)

Автор висловлює своє бачення суті явища, заявляючи, що все це він пропускає, оминає, ніби апелюючи до уваги слухачів: "Ὀλυθον μὲν δὴ καὶ Μεθώνην καὶ Ἀπολλωνίαν καὶ δύο καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ Θράκης ἔω, ἅς ἀπάσας οὕτως ὠμῶς ἀνήρηκεν (Дημ. 9, 26) *я не буду говорити ні про Олінф, ні Метон, ні Аполлонію, ні про тридцять два міста, що у Фракії, які він усі таким чином захопив.*

Еліпсис (ἔλλειψις)

Пропущення в реченні слова або словосполучення, легко зрозумілого з контексту: οὐδὲν ἄλλο πράττοντες οὐδὲ βουλευόμενοι, πλὴν ὅπως μάλιστα μὲν ἀπάντων ἄρξουσιν, εἰ δὲ μή, Πελοποννησίων (Ἰσ. 12, 99) *нічого іншого не роблячи і не бажаючи, окрім панувати над усіма, якщо ж ні (не вдасться), то – над пелопоннесцями.*

Зевгма (ζεύγμα)

Об'єднання одним дієсловом кількох слів або виразів: μὴ δώτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶν μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, μήποτε καταπατήσουσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν καὶ στραφέντες ῥήξουσιν ὑμᾶς (Κατὰ Μαθ. 7, 6) *не давайте святині псам і не кидайте перлами своїми перед свиньми, щоб (свині) не потоптали їх, а (пси), обернувшись, не роздерли вас.*

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ, 332–365

ΧΟ. πολλὰ τὰ δεινὰ κοῦδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει·
τοῦτο καὶ πολιοῦ πέραν πόντου χειμερινῶ νότῳ
χωρεῖ, περιβρυχίοισιν
περῶν ὑπ' οἴδμασιν,
θεῶν τε τὰν ὑπερτάταν, Γᾶν
ἄφθιτον ἀκαμάταν, ἀποτρύεται
ἰλλομένων ἀρότρων ἔτος εἰς ἔτος, ἱππείῳ γένει πολεύων.
κουφονόων τε φῦλον ὀρνίθων ἀμφιβαλῶν ἄγει
καὶ θηρῶν ἀγρίων ἔθνη πόντου τ' εἰναλίαν φύσιν
σπεύραισι δικτυοκλώστοις,
περιφραδῆς ἀνὴρ·
κρατεῖ δὲ μηχαναῖς ἀγραύλου
θηρὸς ὄρεσσίβατα, λασιαύχενά θ'
ἵππον ἔθελξ' ὑπαὶ ἀμφίλοφον ζυγὸν οὔρειόν τ' ἀκμητὰ ταῦρον.
καὶ φθέγμα καὶ ἀνεμόεν φρόνημα καὶ ἀστυνόμους
ἀγορὰς ἐδιδάξατο καὶ δυσαύλων
πάγων ὑπαίθρεια καὶ
δύσομβρα φεύγειν βέλη·

παντοπόρος ἄπορος ἔπ' οὐδὲν ἔρχεται
τὸ μέλλον· Ἔϊδα μόνον
φεῦξιν οὐκ ἐπάξεται·
νόσων δ' ἀμηχάνων φυγὰς ξυμπέφρασαι.
σοφόν τι τὸ μηχανόεν τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων
τοτὲ μὲν κακὸν, ἄλλοτ' ἔπ' ἐσθλὸν ἔρπει·
νόμους γεραίρων χθονὸς θεῶν
τ' ἔνορκον δίκαιν
ὑψίπολις· ἄπολις ὅτῳ τὸ μὴ καλόν
ξύνεστι τόλμας χάριν·
μήτ' ἐμοί παρέστιος
γένοιτο μήτ' ἴσον φρονῶν
ὅς τὰδ' ἔρδει.

ΑΝΤΙΦΩΝΤΟΣ

ΑΠΑΡΑΣΗΜΑ, 130–132

Φέρε δὴ προελθέτω ὁ βίος εἰς τὸ πρόσθεν καὶ γάμων καὶ γυναικὸς ἐπιθυμησάτω. αὕτη ἡ ἡμέρα, αὕτη ἡ νύξ καινοῦ δαίμονος ἄρχει, καινοῦ πότμου· μέγας γὰρ ἀγὼν γάμος ἀνθρώπων. εἰ γὰρ τύχοι μὴ ἐπιτηδεῖα γενόμενα, τί χρῆ τῇ συμφορᾷ χρῆσθαι; χαλεπαὶ μὲν ἐκπομπαί, τοὺς φίλους ἐχθροὺς ποιῆσαι, ἴσα φρονούντας ἴσα πνέοντας, ἀξιώσαντα καὶ ἀξιωθέντα· χαλεπὸν δὲ κεκτῆσθαι κτήμα τοιοῦτον, δοκοῦντα ἡδονὰς κτᾶσθαι λύπας ἄγεσθαι. φέρε δὴ, μὴ τὰ παλίγκοτα λέγωμεν, γενέσθω τὰ πάντων ἐπιτηδειότατα. τί γὰρ ἥδιον ἀνθρώπων γυναικὸς καταθυμίας; τί δὲ γλυκύτερον, ἄλλως τε καὶ νέω; ἐν τῷ αὐτῷ δέ γε τούτῳ, ἔνθα τὸ ἡδύ, ἔνεστι πλησίον που καὶ τὸ λυπηρόν· αἱ γὰρ ἡδοναὶ οὐκ ἐπὶ σφῶν αὐτῶν ἐμπορεύονται, ἀλλ' ἀκολουθοῦσιν αὐταῖς λύπαι καὶ πόνοι. ἐπεὶ καὶ ὀλυμπιονίκαι καὶ πυθιονίκαι καὶ οἱ τοιοῦτοι ἀγῶνες καὶ σοφίαι καὶ πᾶσαι ἡδοναὶ ἐκ μεγάλων λυπημάτων ἐθέλουσι παραγίγνεσθαι· τιμαὶ γὰρ καὶ ἄθλα, δελέατα ἃ ὁ θεὸς ἔδωκεν ἀνθρώποις, μεγάλων πόνων καὶ ἰδρώτων εἰς ἀνάγκας καθιστᾶσιν. ἐγὼ γάρ, εἴ μοι γένοιτο σῶμα ἕτερον τοιοῦτον οἶ-ον ἐγὼ ἐμαυτῷ πολλὰ πράγματα παρέχων ὑπὲρ τε τῆς ὑγείας τοῦ σώματος ὑπὲρ τε τοῦ καθ' ἡμέραν βίου ἐς τὴν συλλογὴν ὑπὲρ τε δόξης καὶ σωφροσύνης καὶ εὐκλείας καὶ τοῦ εὖ ἀκούειν. τί οὖν, εἴ μοι γένοιτο σῶμα ἕτερον τοιοῦτον, ὃ γέ μοι οὕτως ἐπιμελὲς εἴη; οὐκοῦν δηλον, ὅτι γυνὴ ἀνδρί, ἐὰν ἧ καταθυμία, οὐδὲν ἐλάσσους τὰς φιλότητας παρέχεται καὶ τὰς ὀδύνας ἢ αὐτὸς αὐτῷ ὑπὲρ τε τῆς ὑγείας δισσῶν σωμάτων ὑπὲρ τε τοῦ βίου τῆς συλλογῆς ὑπὲρ τε τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς εὐκλείας. φέρε δὴ καὶ παῖδες γενέσθωσαν· φροντίδων ἥδη πάντα πλέα καὶ ἐξοίχεται τὸ νεοτήσιον σκίρτημα ἐκ γνώμης καὶ τὸ πρόσωπον οὐκέτι τὸ αὐτό.

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ

ΕΛΕΝΗ, 210

Τίς γὰρ ἂν τῶν εὖ φρονούντων συμφορὰς ἐπαινεῖν ἐπιχειρήσειεν; ἀλλὰ δῆλον, ὅτι δι' ἀσθένειαν ἐνταῦθα καταφεύγουσιν. ἔστι γὰρ τῶν μὲν τοιούτων συγγραμμάτων μία τις δόξ, ἣν οὔθ' εὐρεῖν οὔτε μαθεῖν οὔτε μιμήσασθαι δύσκολόν ἐστιν· οἱ δὲ κοινοὶ καὶ πιστοὶ καὶ τούτοις ὅμοιοι τῶν λόγων διὰ πολλῶν ἰδεῶν καὶ καιρῶν δυσκαταμαθήτων εὐρίσκονται τε καὶ λέγονται, καὶ τοσοῦτῳ χαλεπωτέραν ἔχουσι τὴν σύνθεσιν, ὅσῳ περ τὸ σεμνύνεσθαι τοῦ σκώπτειν καὶ τὸ σπουδάζειν τοῦ παίζειν ἐπιπονώτερόν ἐστιν. σημεῖον δὲ μέγιστον· τῶν μὲν γὰρ τοὺς βομβυλιοὺς καὶ τοὺς ἄλας καὶ τὰ τοιαῦτα βουληθέντων ἐπαινεῖν οὐδεὶς πώποτε λόγων ἠπόρησεν, οἱ δὲ περὶ τῶν ὁμολογουμένων ἀγαθῶν ἢ καλῶν ἢ τῶν διαφερόντων ἐπ' ἀρετῇ λέγειν ἐπιχειρήσαντες πολὺ καταδεέστερον τῶν ὑπαρχόντων ἅπαντες εἰρήκασιν. οὐ γὰρ τῆς αὐτῆς γνώμης ἐστὶν ἀξίως εἰπεῖν περὶ ἑκατέρων αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ μὲν μικρὰ ῥάδιον τοῖς λόγοις ὑπερβαλέσθαι, τῶν δὲ χαλεπὸν τοῦ μεγέθους ἐφικέσθαι· καὶ περὶ μὲν τῶν δόξαν ἔχόντων σπάνιον εὐρεῖν, ἃ μηδεὶς πρότερον εἶρηκε, περὶ δὲ τῶν φαύλων καὶ ταπεινῶν ὅ τι ἂν τις τύχη φθεγξάμενος, ἅπαν ἰδιόν ἐστιν.

ΔΙΑΛΕΚΤΟΛΟΓΙΑ

ΦΟΝΗΤΙΚΟ-ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΟΣΟΒΛΙΒΟΣΤΗ ΟСНОВΝΗХ ГРЕЦΚΗХ ΛΗΤΕΡΑΤУΡΗΝΗХ ΔΙΑΛΕΚΤΗВ

---

§ 281. Οσνώνη οσοληβοςτή Γομερήβσκηόό δίαλεκτη

Γομερήβσκηόό δίαλεκτη, βυδυχη в σνóηη οσνóηη δαβνύοιονηύσκηη, βκλυχασ й δεακη ελεμεντη ίνησκη δίαλεκτηβ, зокрема еοлийсκηόо.

Φοηηηκη

- Ζαμύσть αГ βκывасься η (наβύη πύσλη ρ, ε, ι): κλυσίη, σοφύη, αίσχρη, κρήτηρ, ίήσομαι.
- Ζαμύσть α ίнодύ βκывасься η: άληθείη, κνύσση.
- Ιнодύ в дифтонзύ αυ γοσνηсый α περехοδύть у η: γρηύс (= γραύс), νηύс (= ναύс).
- Ιηколы α ροζтягуеься в аι: αίεί (= άεί), ναίω (= νάω).
- ε περехοδύть у еι або η: πλείω, είνεκα, χρύсeиос, Πηλήиос, βασιληс, 'Αχιληα.
- о ροζтягуеься в ου ί οи: ούноμα, μούнос, ούλόμeнос, πηοиή, φοίνос.
- Κοηтракция еο > ευ (а ηе > ου): ποיעύμeнос, έποיעυν.
- Часю трапляеься πεрехід довгих γοσνηсых у κοροηκη: η πεрехοδύть в ε: εйдете, λάβeтoυ; ω πεрехοδύть в о : οίμeν, εйдομeν.
- Зустрýчаеься σκοροχηηня дифтонгύв: еι > ε (ίнодύ > ι): βαθήη, ώκέα; аи > α: έταρос.
- Γοσνηсны βκываюься і для ροζтягнeння:
- ε: έείκοσι, έеипοη; β) α: όράαс, μνάσθαι; γ) о: όρώс; δ) ι: όμοиос, ώμοиυ; е) ω: дрóωси та ίη.
- Часю зустрýчаеься явйше елизύи: μυρι' 'Αχαιοίс, δ' έμοί.
- Нерýдко зберýгаеься зяηηня в тих випадках, коли σλοво починалося з дигамми: τε άναξ (< Фаηαξ).
- Дифтонгы ροζκладаюься на σκλαδóηη γοσνηсны (дйереза), оσοβлйво в тих σλοвах, у яких мýж цими γοσνηсними була дигамма: όис < όFис, πάис < πάFис.

- Досить часто можна натрапити на синідзезу – злиття під час вимови двох голосних у один: κρέα, πολέας, χρυσεύου, Πηληιάδεω.
- Сполучення ττ рівнозначне σσ: γλώσσα, τέσσαρες.
- Поширена анаптика: вставляються часто ν, μ, σ (рідко β, τ, θ): ὄρεσφι, ἀμφασίη, πτόλις, πτόλεμος, διχθά.
- Подвоюються приголосні:
  - а) постійно λ, μ, ρ, σ, рідко – ν: ἔλλαβε, ἔμμαθον, μέσσοις, πόδεσσι;
  - б) постійно π, τ, рідко – κ і δ: ὄππολος, ὄττι.
- Доволі часто зустрічається метатеза ρα – αρ з попереднім голосним: κάρτος і κράτος, καρδίη і κραδίη.
- Красис на стику слів буває зрідка: ὠύτος < ὁ αὐτός, τᾶλλα < τὰ ἄλλα, καὐτός < καὶ αὐτός.
- Замість важкого придиха іноді трапляється легкий: ἄμαξα (= ἄμαξα), ἴρηξ (= ἰέραξ).

Μορφολογία

Ιμεννὶ частини мови

Ιμενники I відміни

- Слово ἡ θεά і власні імена Ναυσικάα, Φειά та деякі інші утримують αΓ.
- Кличний відмінок іменника ἡ νύμφη: νύμφα.
- Численні іменники чоловічого роду на -ης приймають скорочене закінчення α : ἵππότα, νεφεληγερέτα та інші.
- У родовому відмінку однини іменники чоловічого роду мають закінчення -αο, -ω (= αο) та -εο: Ἀτρείδαο, Πηληιάδεω, Αἰνείω.
- У родовому відмінку множини всі іменники закінчуються на -άων, -ων, -έων: θεάων, θεῶν, ναυτέων.
- У давальному відмінку множини вживаються закінчення -ησι(ν) або -ης: κοίλησιν, κοίλης, ἀθανάτησι, θεῆς, σφετέρησιν.

Ιμενники II відміни

- Родовий відмінок однини має закінчення -οιο, -ου, -ωο: θεοιο, ἡέλιοιο, αὐτοῦ, Πετεῶο (= Πετεῶς).
- У родовому і давальному відмінках двоїни вони закінчуються на -οῖιν замість -οιν: ἵπποῖιν, ὦμοῖιν.
- Давальний відмінок множини закінчується на -οσι(ν) і -οις: σοῖς, εταίροισι.
- Контраговані форми другої відміни зустрічаються рідко: νόος і νοῦς.

Ιμενники III відміни

- Датив множини має закінчення -σι, -εσσι(ν), -εσι: κύνεσσι (< κύων), ἀνάκτεσι (< ἄναξ), βέλεσι (< βέλος), βουσί (< βοῦς).
- Ιμενники на -ις (род. -ιδος), особливо ж власні назви, приймають у генетиві також закінчення -ιος, у дативі -ι: μήνις, μηνίος; Θέτις, Θέτιδος, Θέτι; πόλις має genetivus πόλιος і πόληος, dativus πόλι і πόληϊ.

➤ Іменники на -υς мають у давальному відмінку однини завжди скорочене закінчення -υι: πληθῦι, θρυνῦι. Знахідний відмінок закінчується на α: ἰχθύα (= ἰχθυον), εὐρέα (= εὐρύον), νεα (= ναῦν). У давальному відмінку множини зустрічаються закінчення: -υεσσι(ν), -υσσι(ν) та -υσι(ν): νεκύεσσιν, νέκυσσιν, ἰχθύσι.

➤ У багатьох іменників з основами на -ευ не спостерігається часокількісної метатези: βασιλεύς, voc. βασιλεῦ, але gen. βασιλῆος, dat. βασιλῆι, acc. βασιλῆα. Власні імена мають форманти -έος і -ῆος, -έα і -ῆη: Ὀδυσσεύς > gen. Ὀδυσῆος, Ὀδυσσέος і acc. Ὀδυσσῆα, Ὀδυσσέα, Ὀδυσῆ.

➤ Основи деяких іменників на -ως (gen. -ωτος) втрачають τ і підлягають скороченню: γέλως > dat. γέλῳ, acc. γέλῳ.

➤ Іменники середнього роду на -ος мають іноді в родовому відмінку однини -εος: θέρεος (= θέρους), γένεος (= γένους).

➤ В іменників на -ηρ голосний ε за вимогою вірша або опускається, або утримується: μητέρος і μητρόος, μητέρι і μητρί, ἀνέρος і ἀδρόος. У давальному відмінку множини деякі з цих іменників мають закінчення -εσσι: ἀνδρεσσι (= ἀνδράσι).

➤ Родовий і давальний відмінки двоїни закінчуються на -οῖιν: gen. Σειρήνοῖιν, dat. ποδοῖιν.

➤ Іменник ναῦς (νηῦς) відмінюється так:

α) sg.: gen. νεός/νηός, dat. νηί, acc. νῆα;

б) pl.: nom. νῆες/νέες, gen. νηῶν/νεῶν, dat. νῆεσσι/νηοσί, acc. νῆας.

Прикметники

➤ Деякі прикметники першої та другої відмін, які мають три родових форми, в Гомера вживаються з двома закінченнями: ἄγριος, κλυτός, і навпаки – численні складні прикметники мають особливу форму для жіночого роду: ἀβρότη, ἱππαλασίη.

➤ Прикметники на -υς закінчуються в жіночому роді на -έα або -έη (= -εια): βαθέη, ὠκέα. У знахідному відмінку чоловічого роду іноді мають закінчення -έα замість -ον: εὐρέα πόντον.

➤ Прикметники на -ήεις, -ήεσσα, -ῆεν вживаються в повній і в скороченій формах: τιμήεις і τιμήης, τιμήεντα і τιμήντα; прикметники на -όεις, -όεσσα, -όεν скорочують οε в ευ: πεδία λωπεῦντα.

➤ Прикметник πολὺς в чоловічому і середньому родах утворює відмінкові форми від основ πολυ- (πουλυ-) і πολλο-; жіночий рід завжди – від πολλη-.

➤ При ступенюванні переважають форманти -ίων, -ιστος: γλυκίων (< γλυκύς), φιλίων (< φίλος), ὠκιστος (< ὠκύς), κύδιστος (< κυδρός).

➤ Форманти -ώτερος і -ώτατος нерідко додаються і тоді, коли перед закінченням у звичайному ступені є довгий склад: λαρώτατος, κακοῦεινώτερος.

➤ Суплетивні ступені порівняння: ἀγαθός > φέρτερος, від κακός > χερειότερος.

➤ Деякі ступені порівняння утворюються безпосередньо від іменників: βασιλεύτερος і βασιλεύτατος (< βασιλεύς), κύντερος і κύντατος (< κύων), κερδίων і κέρδιστος (< κέρδος) та інші.

Займенники

- Особові займенники відмінюються так:
  - а) sg.: gen. ἐμεῦ, σεο/σεῦ, ἐό; dat. τοί (= σοι); acc. ἔ, μίν (= αὐτόν);
  - б) pl.: nom. ἄμμες (= ἡμεῖς), gen. σφέων, dat. σφίν, acc. σφέας.
- Замість вказівного займенника ἐκεῖνος вживається κείνος.
- Займенник ὅς, ἧ, ὅ є відносним і присвійним.
- Питально-неозначений займенник має в родовому відмінку однини форму τέο, в давальному – τέω.

Числівники

- Крім μία, зустрічаються форми ἴα, ἰῆς, ἰῆ, ἴαν; крім ἐνί – ἰῶ.
- Δύο і δύο замінюються при відмінюванні формами δοῖά, δοιοί, δοιαί, δοιά; dat. δοιοῖς і δοιοῖσι, acc.δοιώ, δοιούς, δοιάς, δοιά.
- Замість τέσσαρες вживається числівник πίσυρες, α, ον.
- Замість εἴκοσι натрапляємо на ἐείκοσι, замість ὀγδοήκοντα і ἐνενηήκοντα маємо ὀγδώκοντα і ἐννήκοντα.
- Закінчення -άκοντα і -ακόσιοι переходять в -ήκοντα і -ηκόσιοι: τριήκοντα, τριηκόσιοι.
- На позначення "дванадцяти" вживаються числівники: δωδέκα, δυοκαίδεκα, δώδεκα.
- Серед порядкових трапляються числівники: τρίτατος, τέτρατος, ἐβδόματος, ὀγδόατος, ἕνατος і εἷνατος, δυωδέκατος, ἐεικοστός.

Дієслово

- Історичні часи дійсного способу виступають з факультативним авґментом, залежно від потреб вірша: ἔθηκεν, τεύχε, ἔβην і βῆν, εἶχον і ἔχον.
- Після складового авґмента сонорні ρ, λ, μ, ν та σ подвоюються: ἐρρήξαντο, ἐλλίσσετο, ἔμμαθεν.
- Зустрічаються неправильні форми подвоєння: δεῖ замість δε в δεῖδεγμαῖ, δεῖδέχαται, δεῖδέκτο і δεῖδέχατο (< δεῖκνυμι); δεῖδοκα (< δεῖδω); ῥε замість ῥ в ῥερωμένος (< ῥυπόω); ἔμμορα замість μέμορα, ἔσσυμαι замість σέσυμαι.
- Бувають форми перфекта з аттичним подвоєнням: ἀλάλημαι (< ἀλάομαι), ἀρήροται (< ἀρόω), ἄρηρα (осн. ἀρ-), ὄδωδα (осн. ὀδ-), ἐρέριπτο (< ἐρείπω). Без подвоєння зустрічаються окремі форми: δέγμαῖ, δέχαται, δέγμενος.
- Крім перфекта, нерідко подвоєння приймає аорист другого активного і медіального станів у всіх способах, причому дійсний спосіб має іноді ще складовий авґмент: форми аориста другого: πείθω > πέπιθον, πεπίθω, πεπίθοιμι, πεπιθεῖν, πεπιθών; φράζω > ἐπέφραδον і πέφραδον, πεφράδοι, πέφραδε, πεφραδέειν і πεφραδέμεν.
- Зрідка редуплікацію має майбутній час активного стану, частіше – медіального стану: πεπιθήσω, διδώσειν, δεδέξομαι, κεχολώσομαι, λελείψομαι.

Особливі дієслівні форми

- У Гомера дуже часто зустрічаються ітеративні форми. Характерною ознакою ітеративності, багатократності дії є суфікс -σκ- з особовими закінченнями історичних часів у активному і медіальному станах, які приєднуються до основи презе-

нса і аориста за допомогою з'єднувальних голосних ϵ або α : імперфект із з'єднувальним голосним ϵ – ἔχεσκον, μένεσκον, καλέεσκον; із з'єднувальним голосним α – κρύπτασκε, ρίπτασκον; без з'єднувального голосного – ἔασκον, ἔφασκον, τίθεσκον; аорист другий – φύγεσκε, ἴδεσκον; аорист перший – ἐλάσασκε, μνησάσκετο.

➤ Деякі дієслова мають особливу форму на -θω із з'єднувальними голосними ϵ , α (один раз масмо – υ): νεμέθω (< νέμω), ἤερέθομαι (< αἰείρω), τελέθω (< τέλλω), ἐργάθω (< ἔργω), φθινύθω (< φθίνω).

Способи

➤ Довгі голосні умовного способу ω і η у множині і двоїні часто скорочуються в o , ϵ : εἶδομεν, ἴομεν, θείομεν, ἰθύνετε, στρέφεται, φθίεται замість εἶδωμεν, ἴωμεν, θείωμεν, ἰθύνητε, στρέφηται, φθίηται.

➤ Імператив у 3-й особі множини активного стану закінчується тільки на -ντων і в 3-й особі множини пасивного стану – лише на -σθων: ἔστων, μερόντων, ἐπέσθων, ἰστάσθων.

➤ Інфінітив активного стану має, крім звичайного закінчення -ειν, ще діалектні закінчення -μεναι і -μεν в теперішньому, майбутньому і аористі другому дієслів тематичного типу в поєднанні з голосним ϵ , на який завжди падає наголос: ἀμυιέμεναι, ἀμυιέμεν, ἀμύνειν; ἐλθέμεναι, ἐλθέ-μεν, ἐλθεῖν; χολωσέμεν, τραφέμεν. Дієслова на -άω -έω мають ці закінчення в інфінітиві теперішнього часу і голосний α , ϵ зливається зі з'єднувальним голосним ϵ в η : καλήμεναι (< καλέω), γοήμεναι (< γοάω).

➤ Інфінітив аориста пасивного стану закінчується на -ήμεναι та -ήναι: μιγήμεναι, μιγήμεναι і μιγήναι, δαμήμεναι і δαμήναι та інші.

➤ Дієслова, які в перфекті втрачають k , утворюють інфінітив перфекта із закінченням -μεναι, -μεν (без з'єднувального голосного): τεθιάμεναι і τεθιάμεν, ἐστάμεναι і ἐστάμεν, τετλάμεναι і τετλάμεν, βεβάμεν, γεγάμεν.

Часи

➤ Поодинокі дієслівні основи на -ρ, -λ утворюють сигматичні футур і аорист: κείρω > κέρσω, ἔκερσα; ὄριμι > ὠρσα; ἄρω > ἤρσα; εἶλω > ἔλσα; κέλλω > ἔκελσα.

➤ Деякі дієслова утворюють майбутній час і аорист перший асигматично: ἀντιάω > fut. ἀντιόω; μάχομαι > fut. μαχέται, μαχέονται і μαχήσομαι; τανύω > fut. τανύουσι; σεύω > aor. ἔσευα; χέω > aor. ἔχευα і ἔχεα; καίω > aor. ἔκηα.

➤ Аорист перший часто приймає закінчення аориста другого і навпаки, так що закінчення -ον приєднується до характеристики аориста першого, а -α – до основи аориста другого: ἄξετε і ἀξέμεν (aor. < ἄγω) βήσετε і βήσεο (< βαίνω), λέξεο і λέξο (< λέγω); εἶπα і εἶπον (aor. Π), ἦνενκα, ἦνεικα і ἔνεικα або ἦνεγκον (aor. Π < φέρω).

➤ Ознака майбутнього часу й аориста першого σ іноді, за вимогою вірша, подвоюється: τελέσσω, ἐγέλασσα, ὤμοσσα, καλεσσάμενος.

➤ Деякі дієслова відкидають ознаку перфекта першого, особливо в дієприкметнику, тому форми перфекта першого уподібнюються до форм перфекта другого: κάμνω > κεκμηώς; χαίρω > κεχαρηώς; виступає також скорочення попереднього голосного в 3-й особі множини дійсного способу і в дієприкметнику: βαίνω > βέβηκα, βεβάασι, βεβάως; φύω > πέφυκα, πεφύασι, πεφύα; ἵστημι, ἔσταώς; ἀράρω > ἀραρίσκω, ἀρηρώς, ἀραρούα та інші.

➤ Декотрі дієслова утримують у плюсквамперфекті однини давні закінчення -εα, -εας, -εε: 1-а ос. πεποίθεα, ἠγγώεα; 2-а ос. ἐτεθήπεας; 3-а ос. ἦδεεν, ἦδεε; βεβλήκειν, ἐστήκειν, ἠνωγειν (з -ν).

Особові закінчення

➤ У 1-й особі однини кон'юнктива часто зустрічається первісне закінчення -μι: ἐθέλωμι, εἴπωμι, κτείνωμι і т.д.

➤ У 2-й особі однини кон'юнктива і оптатива трапляється давнє закінчення -σθα: ἐθέλησθα, εἴπησθα; βάλοισθα, κλαίοισθα та ін. В індикативі – τίθησθα замість τίθης.

➤ У 3-й особі однини кон'юнктива закінчення -σι: ἄγησι, λάβησι.

➤ Третя особа двоїни історичних часів активного і медіального станів закінчується на -τον і -σθον замість -την і -σθην: ἐτεύχετον, διώκετον, θωρήσεσθον.

➤ Друга особа медіального стану буває, як у повній, так і в скороченій формі: λείπεαι, μυθήσαι, ἔπλεο, ὠδύσαο, εἴρηαι, ἔργεο; іноді εὔ ставиться замість εο : ἔπλευ, φράξευ. У контрагованих дієслів на -έω закінчення -εεαι і -εο переходять в -εiai і -ειο або одне ε опускається: μυθείαι, ἐρείο; μυθείαι, φοβέο.

➤ У 3-й особі множини медіального стану форми дуже часто закінчуються на -αται, -ατο замість -νται, -ντο; найчастіше це трапляється в перфекті і плюсквамперфекті: εἰρύαται, βεβλήαται, τετράφαται; εἰρύατο, τετράφατο. Аналогічні явища в аористі бувають зрідка (ρύατο), частіше – в оптативі (ἐποίατο).

➤ Третя особа множини пасивного аориста закінчується на -εῦ замість -σαν: τράφευ (= ἐτράφησαν), κόσμηθευ (= ἐκοσμήθησαν).

Дієслова на -έω

➤ Дієслова на -έω піддаються або не піддаються контракції на вимогу вірша. В них зустрічаються тільки два види злиття: εε > ει і εο (εου) > ευ: θεῖ, ρέι, ὠμίλευν, καλεῦντο. Всі ж інші форми, в яких після ε йдуть ω, φ, η, η, οι, не скорочуються; окремі винятки: θαρσῶν, φιλοίη, φοροίη.

➤ Іноді -έω без скорочення розтягується в -είω: νεικείω замість νεικέω, ἐτελείτο замість ἐτελέετο та інші.

Дієслова на -άω

➤ Мають неконтраговані форми: αοιδίαει, ναιετάουσι.

➤ Або підпадають під дію контракції: ἀρετᾶ (ἀρετάει), ἀρετῶσι (ἀρετάουσι), причому αε іноді скорочується в η: πρόσαιδητήν (= 3 р. dual. imperf. προσαιδαέτην).

➤ Скорочений голосний розтягується, приймаючи вставку α перед α і ο або ω перед ω: ὀράω, ὀρῶ, ὀρόω; ὀράεις, ὀρᾶς, ὀράας; ἠβάουσα, ἠβῶσα, ἠβῶωσα; μνάσθαι, μνάσθαι.

Дієслова на -όω

➤ Ці дієслова частково піддаються скороченню: κάκου замість κάκοε (< κακόω), γουνοῦμαι замість γουνόομαι.

➤ Вони частково піддаються розтягненню з вставкою о або ω перед ω: ἀρόωσιν, ῥυπόωντα; ἰδρώουσα при ἰδρώσα та із скороченням наступного голосного: ἰδρώντα.

Дієслова на -μι

➤ Численні дієслова, які в аттичному діалекті відмінюються, як дієслова першої дієвідміни, в гомерівській мові відмінюються за другою дієвідміною: δάμνημι, βίβημι, κίχημι, ἴλημι, δαίνυμι; πίνναμαι, γάνυμαι, κίνυμαι (при аттичних формах δάμνω, βαίνω, κιχάνω, ἰλάω, δαίομαι; πελάζω, γαίω, κινέω).

➤ Часто це спостерігаємо в аористі другому, особливо в медіальному стані: ἔβλην, ἔβλητο, βλήσθαι, βλήμενος (< βάλλω); κλύθι і κέκλυθι (< κλύω); ἐδέγμην, δέκτο, δέξω, δέχθαι (< δέχομαι); ἔμικτο, μίκτο або міκτο (< μίσγω) і т.д. І, навпаки, дієслова на -μι іноді мають форми дієслів на -ω: παρτιθεῖ замість παρατίθησι.

➤ Друга особа однини презенса та імперфекта дійсного способу закінчується інколи на -σθα: τίθησθα, φῆσθα, ἔφησθα.

➤ Третя особа множини імперфекта і аориста другого має закінчення -ν (= -σαν): ἔτιθεν, ἔθεν, ἔδιδον, ἔδον замість ἐτίθεσαν, ἔθεσαν, ἐδίδοσαν, ἔδοσαν; ἔσταν замість ἔστησαν, ἔβαν і βάν, ἔφαν і φάν. Замість аориста першого ἔστησαν зустрічається скорочена форма ἔστασαν і замість ἔστατε (perf.) – розтягнена форма ἔστητε.

➤ Друга особа однини імператива презенса і аориста другого медіального стану опускає σ: δαίνυο, μάριναο, σύνθεο.

➤ У кон'юнктиві аориста другого активного стану вживаються, на вимогу вірша, то скорочені форми, то повні і розтягнені: στῶ, στέω, στεῖω, στῆ, στήη; θῶ, θέω, θεῖω, θῆς, θέης, θήης, θείης; δῶ, δῶησι, δῶη, δῶμεν, δῶομεν, δῶσι(ν), δῶωσι(ν).

➤ Короткий голосний звук основи часто переходить у довгий: δίδωθι, τιθήμενος, διδοῦναι.

➤ У дієслова εἶμί маємо: імперфект – ἔην, інфінітив – ἔμμεναι, дієприкметник – ἔών.

Словотворення

➤ Три локативно-темпоральних суфікси -θι, -θεν і -δε зустрічаються дуже часто: οἴκοθι *вдома*, οἴκοθεν *з дому*, οὐράνοθεν *з неба*; ἠῶθεν *до світанку*.

➤ Замість -δε зустрічається з таким же значенням -ξε в ἔραξε і χαμᾶξε *на землю*, θύραξε *в двері*.

➤ Особливий суфікс Гомерівської мови -φι(ν) приєднується до основи імені й заміняє закінчення родового і давального відмінків однини і множини. У першій відміні він приєднується до кінцевого голосного η: gen. κεφαλῆφι, dat. ἀγέληφι, κλισίηφι. У другій відміні він приєднується до кінцевого голосного ο: gen. Ἰλιόφι, dat. θεόφι(ν) (θεοῖς). У третій відміні він приєднується до голосного основи майже завжди з вставкою σ: gen. κατ' ὄρεσφι (= κατ' ὀρέων), dat. σὺν ὄχεσφι (= σὺν ὄχεσι).

➤ Префікс може відділятися від дієслова одним або декількома словами (тмесіс): ἔκ τοι ἔρέω замість ἐξέρέω (< ἐξείπον).

ΟΜΗΡΟΣ
(VIII στ. до н.е.)

ΙΛΙΑΔΟΣ Α

Μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληιάδεω Ἀχιλῆος
οὐλομένην, ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε,
πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς ᾠϊδι προΐαψεν
ἡρώων, αὐτοὺς δὲ ἑλώρια τεύχε κύνεσσιν
5 οἰωνοῖσι τε πᾶσι - Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή -,
ἔξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε
Ἄτρεΐδης τε, ἄναξ ἀνδρῶν, καὶ δῖος Ἀχιλλεύς.
τίς τάρ σφωε θεῶν ἕριδι ξυνέηκε μάχεσθαι;
Λητοῦς καὶ Διὸς υἱός· ὁ γὰρ βασιλῆι χολωθεὶς
10 νοῦσον ἀνὰ στρατὸν ὥρσε κακὴν - ὀλέκοντο δὲ λαοί -,
οὐνεκα τὸν Χρῦσῆν ἠτίμασεν ἀρητῆρα
Ἄτρεΐδης, ὁ γὰρ ἦλθε θεῶν ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν
λυσόμενός τε θύγατρα φέρων τ' ἀπειρεῖσι ἄποινα,
στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἐκηβόλου Ἀπολλωνος
15 χρυσέω ἀνὰ σκῆπτρῳ, καὶ λίσσετο πάντας Ἀχαιοὺς.
Ἄτρεΐδα δὲ μάλιστα δῦω, κοσμήτορε λαῶν·
Ἄτρεΐδαί τε καὶ ἄλλοι ἐυκνήμιδες Ἀχαιοί,
ὕμῖν μὲν θεοὶ δοῖεν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες
ἐκπέρσαι Πριάμοιο πόλιν, εὐ δ' οἴκαδ' ἰκέσθαι·
20 παῖδα δ' ἐμοὶ λύσαιτε φίλην· τὰ δ' ἄποινα δέχεσθαι
ἄζόμενοι Διὸς υἱὸν ἐκηβόλον Ἀπολλωνα.
ἔνθ' ἄλλοι μὲν πάντες ἐπευφήμησαν Ἀχαιοὶ
αἰδέεσθαι θ' ἱερῆα καὶ ἀγλαὰ δέχθαι ἄποινα·
ἀλλ' οὐκ Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι ἦνδανε θυμῷ,
25 ἀλλὰ κακῶς ἀφίει, κρατερόν δ' ἐπὶ μῦθον ἔτελλε·
μή σε, γέρον, κοίλησιν ἐγὼ παρὰ νηυσὶ κιχείω
ἢ νῦν δηθύνοντ' ἢ ὕστερον αὐτίς ἰόντα,
μὴ νύ τοι οὐ χραίσμη σκῆπτρον καὶ στέμμα θεοῖο.
τὴν δ' ἐγὼ οὐ λύσω· πρὶν μιν καὶ γῆρας ἔπεισιν
30 ἡμετέρῳ ἐνὶ οἴκῳ, ἐν Ἄργεϊ, τηλόθι πάτρης,
ἱστὸν ἐποιχομένην καὶ ἐμὸν λέχος ἀντιόωσαν.
ἀλλ' ἴθι, μή μ' ἐρέθιζε, σαώτερος ὥς κε νῆαι.
ὥς ἔφατ', ἔδδεισεν δ' ὁ γέρον καὶ ἐπίθετο μῦθῳ·
βῆ δ' ἀκέων παρὰ θῖνα πολυφλοίσβοιο θαλάσσης.
35 πολλὰ δ' ἔπειτ' ἀπάνευθε κίων ἠράθ' ὁ γεραιὸς
Ἀπόλλωνι ἄνακτι, τὸν ἠύκομος τέκε Λήτω·
κλυθὶ μευ, ἀργυρότοξ', ὃς Χρῦσῆν ἀμφιβέβηκας
Κίλλαν τε ζαθέην, Τενέδοιό τε Ἴφι ἀνάσσεις,
Σμινθεῦ· εἴ ποτέ τοι χαρίεντ' ἐπὶ νηὸν ἔρεψα,
40 ἢ εἴ δὴ ποτέ τοι κατὰ πῖονα μηρί' ἔκηα

ταύρων ἤδ' αἰγῶν, τόδε μοι κρήνην ἐέλωρ·
τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσιν.
ὡς ἔφατ' εὐχόμενος, τοῦ δ' ἔκλυε Φοῖβος Ἀπόλλων.
βῆ δὲ κατ' Οὐλύμποιο καρῆνων χωόμενος κῆρ,
45 τόξ' ὤμοισιν ἔχων ἀμφηρεφέα τε φαρέτρην·
ἔκλαγξαν δ' ἄρ' οἰστοὶ ἐπ' ὤμων χωομένοιο,
αὐτοῦ κινηθέντος· ὁ δ' ἦε νυκτὶ ἑοικώς.
ἕζετ' ἔπειτ' ἀπάνευθε νεῶν, μετὰ δ' ἰὸν ἔηκε·
δεινὴ δὲ κλαγγὴ γένητ' ἀργυρέοιο βιοῖο.
50 οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπώχετο καὶ κύνας ἀργούς,
αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιείς
βάλλ'· αἰεὶ δὲ πυραὶ νεκύων καίοντο θαμειαί.
ἐνὶ ἡμαρ μὲν ἀνὰ στρατὸν ὥχετο κῆλα θεοῖο,
τη δεκάτῃ δ' ἀγορῆν δὲ καλέσσατο λαὸν Ἀχιλλεύς·
55 τῷ γὰρ ἐπὶ φρεσὶ θῆκε θεά, λευκώλενος Ἥρη·
κῆδετο γὰρ Δαναῶν, ὅτι ῥα θνήσκοντας ὄρατο.
οἱ δ' ἐπεὶ οὖν ἤγερθεν ὀμηγερέες τε γέγοντο,
τοῖσι δ' ἀνιστάμενος μετέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς·
'Ατρείδη, νῦν ἄμμε παλιμπλαγχθέντας οἴω
60 ἄψ ἀπονοστήσειν, εἴ κεν θάνατόν γε φύγοιμεν,
εἰ δὴ ὁμοῦ πόλεμός τε δαμᾶ καὶ λοιμὸς Ἀχαιοῦς.
ἀλλ' ἄγε δὴ τινα μάντιν ἐρείομεν ἢ ἱερῆα
ἢ καὶ ὄνειροπόλον - καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διὸς ἐστίν -,
ὅς κ' εἴποι, ὅ τι τόσσον ἐχώσατο Φοῖβος Ἀπόλλων,
65 εἴ ταρ ὁ γ' εὐχολῆς ἐπιμέμφεται ἠδ' ἑκατόμβης·
αἶ κέν πως ἀρνῶν κνίσσης αἰγῶν τε τελείων
βούλεται ἀντιάσας ἡμῖν ἀπὸ λοιγὸν ἀμῦναι.
ἦτοι ὁ γ' ὡς εἰπὼν κατ' ἄρ' ἕζετο· τοῖσι δ' ἀνέστη
Κάλχας Θεστορίδης, οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστος,
70 ὃς ἦδη τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα
καὶ νήεσσ' ἠγήσατ' Ἀχαιῶν Ἴλιον εἴσω
ἦν διὰ μαντοσύνην, τήν οἱ πόρε Φοῖβος Ἀπόλλων.
ὁ σφιν εὐφρονέων ἀγορήσατο καὶ μετέειπεν·
ὦ Ἀχιλεῦ, κέλεαί με, Δίφιλε, μυθήσασθαι
75 μῆνιν Ἀπόλλωνος, ἐκατηβέλετα ἄνακτος.
τοὶ γὰρ ἐγὼν ἐρέω· σὺ δὲ σύνθεο καὶ μοι ὄμοσον
ἢ μὲν μοι πρόφρων ἔπεσιν καὶ χερσὶν ἀρῆξειν.
ἢ γὰρ οἴομαι ἄνδρα χολωσέμεν, ὃς μέγα πάντων
'Αργείων κρατέει καὶ οἱ πείθονται Ἀχαιοί.
80 κρείσσων γὰρ βασιλεύς, ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρη·
εἴ περ γὰρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψῃ
ἀλλά τε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσῃ,
ἐν στήθεσσι εἴοσι. σὺ δὲ φράσαι, εἴ με σαώσεις.
τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς·
85 θαρσῆσας μάλα εἰπέ θεοπρόπιον, ὅ τι οἴσθα·

οὐ μα γὰρ Ἀπόλλωνα Διίφιλον, ᾧ τε σύ, Κάλχαν,
εὐχόμενος Δαναοῖσι θεοπροπίας ἀναφαίνεις,
οὐ τις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο
σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει
90 συμπάντων Δαναῶν, οὐδ' ἦν Ἀγαμέμνονα εἴπης,
ὃς νῦν πολλὸν ἄριστος Ἀχαιῶν εὐχεται εἶναι.
καὶ τότε δὴ θάρσησε καὶ ἠῦδα μάντις ἀμύμων·
οὐ ταρ ὄ γ' εὐχολῆς ἐπιμέμφεται οὐδ' ἐκατόμβης,
ἀλλ' ἔνεκ' ἀρητήρος, ὃν ἠτίμησ' Ἀγαμέμνων
95 οὐδ' ἀπέλυσε θύγατρα καὶ οὐκ ἀπεδέξατ' ἄποινα,
τοῦνεκ' ἄρ' ἄλγε' ἔδωκεν ἐκηβόλος ἦδ' ἔτι δώσει.
οὐδ' ὄ γε πρὶν Δαναοῖσιν ἀεικέα λοιγὸν ἀπώσει,
πρὶν γ' ἀπὸ πατρὶ φίλω δόμεναι ἐλικώπιδα κούρην
ἀπριάτην, ἀνάποινον, ἄγειν θ' ἱερὴν ἐκατόμβην
100 ἐς Χρύσην. τότε κέν μιν ἰλασσάμενοι πεπίθοιμεν.
ἦτοι ὄ γ' ὡς εἰπὼν κατ' ἄρ' ἔζετο· τοῖσι δ' ἀνέστη
ἦρως Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων
ἀγχύμενος· μένος δὲ μέγα φρένας ἀμφιμέλαινοι
πίμπλαντ', ὅσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι εἴκτην.
105 Κάλχαντα πρῶτιστα κάκ' ὀσσομένος προσέειπε·
μάντι κακῶν, οὐ πῶ ποτέ μοι τὸ κρήγυον εἶπας.
αἰεὶ τοι τὰ κάκ' ἐστὶ φίλα φρεσὶ μαντεύεσθαι,
ἔσθλὸν δ' οὔτε τί πω εἶπας ἔπος οὔτε τέλεσσας.
καὶ νῦν ἐν Δαναοῖσι θεοπροπέων ἀγορεύεις,
110 ὡς δὴ τοῦδ' ἔνεκά σφιν ἐκηβόλος ἄλγεα τεύχει,
οὔνεκ' ἐγὼ κούρης Χρυσήϊδος ἀγλά' ἄποινα
οὐκ ἔθελον δέξασθαι, ἐπεὶ πολὺ βούλομαι αὐτὴν
οἴκοι ἔχειν. καὶ γὰρ ῥα Κλυταιμνήστρης προβέβουλα,
κουριδῆς ἀλόχου, ἐπεὶ οὐ ἔθην ἐστι χερείων,
115 οὐ δέμας οὐδὲ φυήν, οὔτ' ἄρ φρένας οὔτε τι εργα.
ἀλλὰ καὶ ὡς ἐθέλω δόμεναι πάλιν, εἰ τό γ' ἄμεινον·
βούλομ' ἐγὼ λαὸν σῶν ἔμμεναι ἢ ἀπολέσθαι.
αὐτὰρ ἐμοὶ γέρας αὐτίχ' ἐτοιμάσατ', ὄφρα μὴ οἶος
Ἀργείων ἀγέραστος ἔω, ἐπεὶ οὐδὲ ἔοικε.
120 λεύσσετε γὰρ τό γε πάντες, ὃ μοι γέρας ἔρχεται ἄλλη.
τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα ποδάρκης διος Ἀχίλλευς·
Ἀτρείδῃ κύδιστε, φιλοκτεανώτατε πάντων,
πῶς γὰρ τοι δώσουσι γέρας μεγάθυμοι Ἀχαιοί;
οὐδέ τί που ἴδμεν ξυνήϊα κείμενα πολλά·
125 ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται,
λαοὺς δ' οὐκ ἐπέοικε παλίλλογα ταῦτ' ἐπαγείρειν.
ἀλλὰ σὺ μὲν νῦν τῆνδε θεῶ πρόες· αὐτὰρ Ἀχαιοὶ
τριπλῆ τετραπλῆ τ' ἀποτίσομεν, αἴ κέ ποθι Ζεὺς
δῶσι πόλιν Τροίην εὐτείχεον ἑξαλαπάξαι.
130 τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη κρείων Ἀγαμέμνων·

μή δ' οὕτως, ἀγαθός περ ἑών, θεοείκελ' Ἀχιλλεῦ,
κλέπτε νόω, ἐπεὶ οὐ παρελεύσασαι οὐδέ με πείσεις.
ἢ ἐθέλεις, ὄφρ' αὐτὸς ἔχῃς γέρας, αὐτὰρ ἔμ' αὐτῶς
ἦσθαι δευόμενον, κέλευαι δέ με τῆνδ' ἀποδοῦναι;
135 ἄλλ' εἰ μὲν δώσουσι γέρας μεγάθυμοι Ἀχαιοὶ
ἄρσαντες κατὰ θύμον, ὅπως ἀντάξιον ἔσται·
εἰ δέ κε μὴ δώωσιν, ἐγὼ δέ κεν αὐτὸς ἔλωμαι
ἢ τεὸν ἢ Αἴαντος ἰὼν γέρας ἢ Ὀδυσῆος
ἄξω ἑλών· ὁ δέ κεν κεχολώσεται, ὄν κεν ἴκωμαι.
140 ἄλλ' ἦτοι μὲν ταῦτα μεταφρασόμεσθα καὶ αὐτίς·
νῦν δ' ἄγε νῆα μέλαιναν ἐρύσομεν εἰς ἄλα διαν,
ἐν δ' ἐρέτας ἐπιτηδὲς ἀγείρομεν, ἐς δ' ἑκατόμβην
θείομεν, ἂν δ' αὐτὴν Χρυσηίδα καλλιπάρηον
βήσομεν· εἰς δέ τις ἀρχὸς ἀνὴρ βουλευφόρος ἔστω,
145 ἢ Αἴας ἢ Ἰδομενεὺς ἢ διὸς Ὀδυσσεὺς
ἢ ἐσύ, Πηλεΐδη, πάνταν ἐκπαγλότατ' ἀνδρῶν,
ὄφρ' ἡμῖν ἐκάεργον ἰλάσσαι ἱερὰ ῥέξας.
τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς·
ἄωμοι, ἀναιδείην ἐπιειμένε, κερδαλεόφρον,
150 πῶς τις τοι πρόφρων ἔπεσιν πείθηται Ἀχαιῶν
ἢ ὁδὸν ἐλθέμεναι ἢ ἀνδράσιν ἴφι μάχεσθαι;
οὐ γὰρ ἐγὼ Τρώων ἔνεκ' ἦλυθον αἰχμητῶν
δεῦρο μαχησόμενος, ἐπεὶ οὐ τι μοι αἰτιοί εἰσιν·
οὐ γὰρ πῶ ποτ' ἐμὰς βοῦς ἦλασαν οὐδέ μὲν ἵππους,
155 οὐδέ ποτ' ἐν Φθίῃ ἐριβώλακι βωτιανείρη
καρπὸν ἐδηλήσαντ', ἐπεὶ ἦ μάλα πολλὰ μεταξὺ
οὔρεά τε σκιοέιντα θάλασσά τε ἠχῆεσσα·
ἀλλὰ σοί, ὦ μεγ' ἀναιδέες, ἄμ' ἐσπόμεθ', ὄφρα σὺ χαίρης,
τιμὴν ἀρνύμενοι Μενελάῳ σοί τε, κυνώπα,
160 πρὸς Τρώων. τῶν οὐ τι μετατρέπη οὐδ' ἀλεγίζεις·
καὶ δὴ μοι γέρας αὐτὸς ἀφαιρήσεσθαι ἀπειλεῖς,
ᾧ ἔπι πολλὰ μόγησα, δόσαν δέ μοι υἷες Ἀχαιῶν.
οὐ μὲν σοί ποτε ἴσον ἔχω γέρας, ὅππότε Ἀχαιοὶ
Τρώων ἐκπέρσωσ' εὐναιόμενοι πτολίεθρον·
165 ἀλλὰ τὸ μὲν πλείον πολυαῖκος πολέμοιο
χείρες ἐμαὶ διέπουσ'· ἀτὰρ ἦν ποτε δασμὸς ἴκηται,
σοὶ τὸ γέρας πολὺ μείζον, ἐγὼ δ' ὀλίγον τε φίλον τε
ἔρχομ' ἔχων ἐπὶ νῆας, ἐπεὶ κε κάμω πολεμίζων.
νῦν δ' εἶμι Φθίην δ', ἐπεὶ ἦ πολὺ φέρτερόν ἐστιν
170 οἴκαδ' ἵμεν σὺν νηυσὶ κορωνίσιν, οὐδὲ σ' οἴω
ἐνθάδ' ἄτιμος ἑὼν ἄφενος καὶ πλοῦτον ἀφύξειν.
τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα ἀναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων·
φευγε μάλ', εἰ τοι θυμὸς ἐπέσσυται· οὐδέ σ' ἔγωγε
λίσομαι εἶνεκ' ἐμεῖο μένειν· παρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι,
175 οἳ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεὺς.
ἔχθιστος δέ μοι ἔσσι Διοτρεφέων βασιλῆων·

-
- αἰεὶ γάρ τοι ἔρις τε φίλη πόλεμοί τε μάχαι τε.
εἰ μάλα καρτερός ἔσσι, θεός που σοὶ τό γ' ἔδωκεν.
οἴκαδ' ἰὼν σὺν νηυσὶ τε σῆς καὶ σοῖς ἐταίροισι
180 Μυρμιδόνεσσιν ἀνασσε· σέθεν δ' ἐγὼ οὐκ ἀλεγίζω
οὐδ' ὄθομαι κοτέοντος. ἀπειλήσω δέ τοι ὦδε.
ὥς ἔμ' ἀφαιρείται Χρυσήϊδα Φοῖβος Ἀπόλλων,
τὴν μὲν ἐγὼ σὺν νηὶ τ' ἐμῇ καὶ ἐμοῖς ἐτάροισι
πέμψω, ἐγὼ δέ κ' ἄγω Βρισηίδα καλλιπάρηον
185 αὐτὸς ἰὼν κλισίην δέ, τὸ σὸν γέρας, ὄφρ' ἔν εἰδῆς,
ὅσσον φέρτερος εἰμι σέθεν, στυγῆν δέ καὶ ἄλλος
ἴσον ἐμοὶ φάσθαι καὶ ὁμοιωθῆμεναι ἄντην.
ὥς φάτο· Πηλείωνι δ' ἄχος γένητ', ἐν δέ οἱ ἦτορ
στήθεσσιν λασίοισι διάνδιχα μερμήριξεν,
190 ἦ ὄ γε φάσανον ὄξυ ἐρυσάμενος παρὰ μηροῦ
τοὺς μὲν ἀναστήσειεν, ὁ δ' Ἀτρείδην ἐναρίζοι,
ἦε χόλον παύσειεν ἐρητύσειέ τε θυμόν.
εἶος ὁ ταῦθ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν,
ἔλκετο δ' ἐκ κολεοῖο μέγα ξίφος, ἦλθε δ' Ἀθήνη
195 οὐρανόθεν· πρὸ γὰρ ἦκε θεά, λευκώλενος Ἥρη,
ἄμφω ὁμῶς θυμῷ φιλέουσά τε κηδομένη τε.
στή δ' ὀπιθεν, ξανθῆς δὲ κόμης ἔλε Πηλείωνα,
οἴω φαινομένη· τῶν δ' ἄλλων οὐ τις ὄρατο.
θάμβησεν δ' Ἀχιλεὺς, μετὰ δ' ἐτράπετ', αὐτίκα δ' ἔγνω
200 Παλλάδ' Ἀθηναίην· δεινῶ δὲ οἱ ὅσσε φάανθεν.

ΗΣΙΟΔΟΣ

(VII ст. до н.е.)

ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΗΜΕΡΑΙ

- Χρῦσεον μὲν πρῶτιστα γένος μερόπων ἀνθρώπων
110 ἀθάνατοι ποίησαν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες.
οἱ μὲν ἐπὶ Κρόνου ἦσαν, ὁ τ' οὐρανῷ ἐμβασίλευεν·
ὥς τε θεοὶ δ' ἔζων ἀκήδεα θυμὸν ἔχοντες,
νόσφιν ἄτερ τε πόνων καὶ οἰζύος· οὐδέ τι δειλὸν
γῆρας ἐπῆν, αἰεὶ δὲ πόδας καὶ χεῖρας ὁμοιοί
115 τέρποντ' ἐν θαλίησι κακῶν ἔκτοσθεν ἀπάντων·
θνησκον δ' ὥς θ' ὕπνῳ δεδημημένοι· ἐσθλὰ δὲ πάντα
τοῖσιν ἔην· καρπὸν δ' ἔφερον ζείδωρος ἄρουρα
αὐτομάτη πολλόν τε καὶ ἀφθονον· οἱ δ' ἐθειημοὶ
119 ἦσυχαι ἔργ' ἐνέμοντο σὺν ἐσθλοῖσιν πολέεσσιν.
121 αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τοῦτο γένος κατὰ γαί' ἐκάλυψε,
τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι Διὸς μεγάλου διὰ βουλάς
ἐσθλοί, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων,
οἱ ῥα φυλάσσουσίν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα
125 ἡέρα ἐσάμενοι πάντη φοιτῶντες ἐπ' αἶαν,

-
- πλουτοδότηται· καὶ τοῦτο γέρας βασιλῆιον ἔσχον.
δεύτερον αὐτε γένος πολὺ χειρότερον μετόπισθεν
ἀργύρεον ποίησαν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες,
χρυσέωι οὔτε φυὴν ἐναλίγκιον οὔτε νόημα.
- 130 ἄλλ' ἕκατὸν μὲν παῖς ἕτα παρὰ μητέρι κεννῆ
ἐτρέφετ' ἀτάλλων, μέγα νήπιος, ὧι ἐνὶ οἴκωι·
ἄλλ' ὅτ' ἄρ' ἠβῆσαι τε καὶ ἠβης μέτρον ἴκοιτο,
παυρίδιον ζώεσκον ἐπὶ χρόνον, ἄλγε' ἔχοντες
- 120 ἀφνειοὶ μήλοισι, φίλοι μακάρεσσι θεοῖσιν.
ἀφραδίητις· ὕβριν γὰρ ἀτάσθαλον οὐκ ἐδύναντο
135 ἀλλήλων ἀπέχειν, οὐδ' ἀθανάτους θεραπεύειν
ἠθέλον οὐδ' ἔρδειν μακάρων ἱεροῖς ἐπὶ βωμοῖς,
ἠ θέμις ἀνθρώποις κατὰ ἠθεα. τοὺς μὲν ἔπειτα
Ζεὺς Κρονίδης ἔκρυψε χολούμενος, οὔνεκα τιμᾶς
οὐκ ἔδιδον μακάρεσσι θεοῖς, οἱ Ὀλυμπτον ἔχουσιν.
- 140 αὐτὰρ ἐπεὶ καὶ τοῦτο γένος κατὰ γαῖ' ἐκάλυψε,
τοῖ μὲν ὑποχθόνιοι μάκαρες θνητοῖς καλέονται,
δεύτεροι, ἄλλ' ἔμπης τιμὴ καὶ τοῖσιν ὀπηδεῖ.
Ζεὺς δὲ πατὴρ τρίτον ἄλλο γένος μερόπων ἀνθρώπων
χάλκειον ποιήσ', οὐκ ἀργυρέωι οὐδὲν ὁμοῖον,
- 145 ἐκ μελιᾶν, δεινὸν τε καὶ ὄμβριον· οἷσιν Ἄρηος
ἔργ' ἔμελεν στονόεντα καὶ ὕβριες· οὐδέ τι σῖτον
ἠσθιον, ἄλλ' ἀδάμαντος ἔχον κρατερόφρονα θυμόν,
ἄπλαστοι· μεγάλη δὲ βίη καὶ χεῖρες ἄαπτοι
ἐξ ὤμων ἐπέφυκον ἐπὶ στιβαροῖσι μέλεσσι.
- 150 τῶν δ' ἦν χάλκεα μὲν τεύχεα, χάλκεοι δὲ τε οἶκοι,
χαλκῶι δ' εἰργάζοντο· μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος.
καὶ τοῖ μὲν χεῖρεσσι ὑπο σφετέρησι δαμέντες
βῆσαν ἐς εὐρώεντα δόμον κρυεροῦ Ἀίδαο
νώνυμοι· θάνατος δὲ καὶ ἐκπάγλους περ ἔοντας
- 155 εἶλε μέλας, λαμπρὸν δ' ἔλιπον φάος ἠελίοιο.
αὐτὰρ ἐπεὶ καὶ τοῦτο γένος κατὰ γαῖ' ἐκάλυψεν,
αὐτίς ἔτ' ἄλλο τέταρτον ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρηι
Ζεὺς Κρονίδης ποίησε, δικαιοτέρον καὶ ἄρειον,
ἀνδρῶν ἠρώων θεῖον γένος, οἱ καλέονται
- 160 ἠμίθεοι, προτέρη γενεὴ κατ' ἀπίρονα γαίαν.
καὶ τοὺς μὲν πόλεμός τε κακὸς καὶ φύλοπις αἰνῆ
τοὺς μὲν ὑφ' ἑπταπύλωι Θήβηι, Καδμηίδι γαίηι,
ᾧλεσε μαρναμένους μῆλων ἕνεκ' Οἰδιπόδαο,
τοὺς δὲ καὶ ἐν νήεσσι ὑπὲρ μέγα λαῖτμα θαλάσσης
- 165 ἐς Τροίην ἀγαγὼν Ἑλένης ἕνεκ' ἠυκόμοιο.
ἔνθ' ἦ τοι τοὺς μὲν θανάτου τέλος ἀμφεκάλυψε,
τοῖς δὲ δίχ' ἀνθρώπων βίοτον καὶ ἠθε' ὀπάσσας
- 168 Ζεὺς Κρονίδης κατένασσε πατὴρ ἐς πείρατα γαίης.
- 170 καὶ τοῖ μὲν ναίουσιν ἀκήδεα θυμόν ἔχοντες

- ἐν μακάρων νήσοισι παρ' Ὠκεανὸν βαθυδίηνη,
 ὄλβιοι ἥρωες, τοῖσιν μελιηδέα καρπὸν
 173 τρὶς ἔτεος θάλλοντα φέρει ζείδωρος ἄρουρα
 169 τηλοῦ ἀπ' ἀθανάτων· τοῖσιν Κρόνος ἐμβασιλεύει.
 174 μήκετ' ἔπειτ' ὤφελλον ἐγὼ πέμπτοισι μετεῖναι
 175 ἀνδράσιν, ἀλλ' ἢ πρόσθε θανεῖν ἢ ἔπειτα γενέσθαι.
 νῦν γὰρ δὴ γένος ἐστὶ σιδήρεον· οὐδέ ποτ' ἤμαρ
 παύσονται καμάτου καὶ οἰζύος, οὐδέ τι νύκτωρ
 φθειρόμενοι· χαλεπὰς δὲ θεοὶ δώσουσι μερίμνας·
 ἀλλ' ἔμπης καὶ τοῖσι μεμείζεται ἐσθλὰ κακοῖσιν.
 180 Ζεὺς δ' ὀλέσει καὶ τοῦτο γένος μερόπων ἀνθρώπων,
 εἴτ' ἂν γεινόμενοι πολιοκρόταφοι τελέθωσιν.
 οὐδὲ πατὴρ παίδεσσιν ὁμοῖος οὐδέ τι παῖδες,
 οὐδὲ ξεῖνος ξεινοδόκῳ καὶ ἑταῖρος ἑταίρῳ,
 οὐδὲ κασίγνητος φίλος ἔσσεται, ὡς τὸ πάρος περ.
 185 αἶψα δὲ γηράσκοντας ἀτιμήσουσι τοκῆας·
 μέμψονται δ' ἄρα τοὺς χαλεποὺς βάζοντες ἔπεσσι
 σχέτλιοι οὐδὲ θεῶν ὄπιν εἰδότες· οὐδέ κεν οἱ γε
 γηράντεσσι τοκεῦσιν ἀπὸ θρεπτήρια δοῖεν
 χειροδίκαι· ἕτερος δ' ἑτέρου πόλιν ἐξαλαπάξει.
 190 οὐδέ τις εὐόρκου χάρις ἔσσεται οὔτε δικαίου
 οὔτ' ἀγαθοῦ, μᾶλλον δὲ κακῶν ῥεκτῆρα καὶ ὕβριν
 ἀνέρα τιμήσουσι· δίκη δ' ἐν χερσὶ, καὶ αἰδὼς
 οὐκ ἔσται· βλάβει δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα
 μύθοισιν σκολιοῖς ἐνέπων, ἐπὶ δ' ὄρκον ὁμείται.
 195 ζῆλος δ' ἀνθρώποισιν οἰζυροῖσιν ἅπασι
 δυσκέλαδος κακόχαρτος ὁμαρτήσῃ, στυγερῶπης.
 καὶ τότε δὴ πρὸς Ὀλυμπον ἀπὸ χθονὸς εὐρυοδείης
 λευκοῖσιν φάρεσσι καλυψαμένα χροά καλὸν
 ἀθανάτων μετὰ φύλον ἴτον προλιπόντ' ἀνθρώπους
 Αἰδῶς καὶ Νέμεσις· τὰ δὲ λείψεται ἄλγεα λυγρὰ
 θνητοῖς ἀνθρώποισι· κακοῦ δ' οὐκ ἔσσεται ἀλκή.

§ 282. *Ιονίῃςκιῦ διάλεκτ*

Для морфофонетичної системи іонійського діалекту характерні такі явища:

➤ Загальногрецьке αΤ, що збереглося в інших діалектах, перейшло в іонійському діалекті в η (також після ρ, ε, ι): φάμα = іон. φήμη, μάτηρ = іон. μήτηρ, φίλια = іон. φιλίη.

➤ Швидше, ніж у інших діалектах, зникла F: Fοῖκος = οἶκος, Fέργον = ἔργον, Fάναξ = ἄναξ.

➤ F після λ, ν, ρ зникає в аттичному діалекті без замінного подовження, а в іонійському (в Гомера) дає заміне подовження: ξένFος = атт. ξένος = іон. ξείνος.

- Збереження κ замість π і, крім цього, псилоза (втрата spiritus asper) в східноіонійському (малоазійському) діалекті: ὄσπερ = ὄσκερ, ὄπως = ὄκως, ποῦ = κοῦ.
- Спостерігається ротацізм інтервокального [s]: παῖρῖν = παῖσῖν.
- Для іонійського діалекту характерна часо-кількісна метатеза: гом. βασιλῆος = іон. βασιλέως.
- Звичному аттичному типові контракції ε+ο=ου відповідає ε+ο=ευ: атт. ἐποιοῦντο = іон. ἐποεῦντο, атт. ποιοῦσι = іон. ποιεῦσι.
- Аттичному ττ відповідає σσ: атт. θάλαττα = іон. θάλασσα.
- Часто спостерігається красис.
- Важкий придиж не позначався ("іонійська псилоза");
- Характерне відпадиння другого елемента невласних дифтонгів, яке розпочалося з артикля та займенників, а згодом охопило й інші парадигми: іон. αὐτῆ = атт. αὐτῆ.
- В аттичному та іонійському діалектах τι переходить в σι: λέγουσι (дор. λέγοντι), πλούσιος (дор. πλούτιος).
- У значенні локатива πόλῃ тільки іонійський діалект застосував генетив πόλῆος (Гомер); у аттичному діалекті через перестановку часокількості маємо πόλεως. У Геродота засвідчена у всіх відмінках основа на -ι.
- Іменники першої відміни чоловічого роду мають genetivus singularis: πολιτῆρ, потім πολιτέω (в аттичному діалекті поліτου).
- Номінатив і генетив особових займенників має перед закінченням вставний голосний ε: ἡμέες > ἡμεῖς, ἡμέων > ἡμῶν.
- Нововведенням у іонійському діалекті треба вважати рухоме ν: ἔφερε(ν).
- З'являється частка ἄν (в усіх інших діалектах виступають частки κέ, κά).
- Прийменникові ποτί відповідає в іонійському діалекті πρός.
- Часто вживається сполучник εἰ якщо.

ΚΑΛΛΙΝΟΣ

(VII ст. до н.е.)

- 1 Μέχρις τεῦ κατὰκεισθε; κόν' ἄλκιμον ἔξετε θυμόν,
ὦ νέοι; οὐδ' αἰδέισθ' ἀμφιπερικτίονας
ὦδε λίην μεθιέντες; ἐν εἰρήνῃ δὲ δοκέετε
ἦσθαι, ἀτὰρ πόλεμος γαῖαν ἅπασαν ἔχει.
- .....
- 5 καὶ τις ἀποθνήσκων ὕστατ' ἀκοντισάτω.
τιμῆν τε γάρ ἐστι καὶ ἀγλαὸν ἀνδρὶ μάχεσθαι
γῆς πέρι καὶ παίδων κουριδίδης τ' ἀλόχου
δυσμενέσιν· θάνατος δὲ τότε ἔσσεται, ὅπποτε κεν δῆ
Μοῖραι ἐπικλώσωσ'· ἀλλὰ τις ἰθὺς ἴτω
- 10 ἔγχος ἀνασχόμενος καὶ ὑπ' ἀσπίδος ἄλκιμον ἦτορ
ἔλσας, τὸ πρῶτον μειγνυμένου πολέμου.
οὐ γάρ κως θανάτὸν γε φυγεῖν εἰμαρμένον ἐστὶν
ἄνδρ', οὐδ' εἰ προγόνων ἦι γένος ἀθανάτων.
πολλάκι δημοτῆτα φυγῶν καὶ δοῦπον ἀκόντων
- 15 ἔρχεται, ἐν δ' οἴκῳ μοῖρα κίχεν θανάτου.
ἀλλ' ὁ μὲν οὐκ ἔμπηξ δῆμῳ φίλος οὐδὲ ποθεινός,

-
- τὸν δ' ὀλίγος στενάζει καὶ μέγας, ἦν τι πάθη·
λαῶι γὰρ σύμπαντι πόθος κρατερόφρονος ἀνδρὸς
θνήσκοντος, ζῶων δ' ἄξιος ἡμίθεων·
20 ὥσπερ γὰρ μιν πύργον ἐν ὀφθαλμοῖσιν ὀρώσιν·
ἔρδει γὰρ πολλῶν ἄξια μούνος ἑών.

ΤΥΡΤΑΙΟΣ

(VII στ. δο η.ε.)

7. ὦ νέοι, ἀλλὰ μάχεσθε παρ' ἀλλήλοισι μένοντες,
μηδὲ φυγῆς αἰσχρᾶς ἄρχετε μηδὲ φόβου,
ἀλλὰ μέγαν ποείσθε καὶ ἄλκιμον ἐν φρεσὶ θυμόν,
μηδὲ φιλοψυχίτ' ἀνδράσι μαρνάμενοι.
Ὅντιν' ἀριστεύοντα μένοντά τε μαρνάμενόν τε
γῆς περὶ καὶ παίδων θοῦρος ἼΑρης ὀλέσει,
οὐδέ ποτε κλέος ἐσθλὸν ἀπόλλυται οὐδ' ὄνομ' αὐτοῦ,
ἀλλ' ὑπὸ γῆς περ ἑὼν γίγνεται ἀθάνατος.
9. ἼΑγετ', ὦ Σπάρτας εὐάνδρω
κοῦροι πατέρων πολιατᾶν,
λαῖᾶ μὲν ἴτυν προβάλεσθε,
δόρυ δεξιτέρα δ' εὐτόλμως,
μὴ φειδόμενοι τᾶς ζωᾶς·
οὐ γὰρ πάτριον ταῖ Σπάρται.

ΣΟΛΩΝ

(VI στ. δο η.ε.)

5. Δήμωι μὲν γὰρ ἔδωκα τόσον γέρας, ὅσον ἀπαρκεῖ,
τιμῆς οὐτ' ἀφελῶν οὐτ' ἐπορεξάμενος·
οἱ δ' εἶχον δύναμιν καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀνητοί,
καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲν ἀεικὲς ἔχειν.
- 5 Ἔστην δ' ἀμφιβαλῶν κρατερόν σάκος ἀμφοτέροισιν,
νικᾶν δ' εἶασ' οὐδετέρους ἀδίκως.
- Δῆμος δ' ὧδ' ἂν ἄριστα σὺν ἡγεμόνεσιν ἔποιτο,
μήτε λῆην ἀνεθείς μήτε βιαζόμενος.
Τίηται γὰρ κόρος ὕβριν, ὅταν πολὺς ὄλβος ἔπηται
10 ἀνθρώποισι ὅσοις μὴ νόος ἄρτιος ἦ.
19. Παῖς μὲν ἀνηβος ἑὼν ἔτι νήπιος ἔρκος ὀδόντων
φύσας ἐκβάλλει πρῶτον ἐν ἔπτ' ἔτεσιν.
τοὺς δ' ἑτέρους ὅτε δὴ τελέσει θεὸς ἔπτ' ἐνιαυτοῦς,
ἥβης ἐκφαίνει σήματα γιγνομένης.
- 5 τῆι τριτάτῃ δὲ γένειον ἀεζομένων ἔτι γυίω
λαχνοῦται χροίης ἀνθος ἀμειβομένης.
τῆι δὲ τετάρτῃ πᾶς τις ἐν ἑβδομάδι μέγ' ἄριστος

-
- ἰσχύν, ἦν τ' ἄνδρες σήματ' ἔχουσ' ἀρετῆς.
πέμπτη δ' ὄριον ἄνδρα γάμου μεμνημένον εἶναι
10 καὶ παίδων ζητεῖν εἰσοπίσω γενεήν.
τῆι δ' ἔκτηι περὶ πάντα καταρτύεται νόος ἀνδρὸς
οὐδ' ἔρδειν ἔθ' ὁμῶς ἔργ' ἀπάλαμνα θέλει.
ἑπτὰ δὲ νοῦν καὶ γλώσσαν ἐν ἐβδόμασιν μέγ' ἄριστος
ὀκτώ τ' ἀμφοτέρων τέσσαρα καὶ δεκ' ἔτη.
15 τῆι δ' ἐνάτῃ ἔτι μὲν δύνανται, μαλακώτερα δ' αὐτοῦ
πρὸς μεγάλην ἀρετὴν γλώσσά τε καὶ σοφίη.
τὴν δεκάτην δ' εἴ τις τελέσας κατὰ μέτρον ἵκοιτο,
οὐκ ἂν ἄωρος ἐὼν μοῖραν ἔχοι θανάτου.

ΑΡΧΙΛΟΧΟΣ

(VII στ. πο н.е.)

1. Εἰμὶ δ' ἐγὼ θεράπων μὲν Εἰναλίοιο ἀνακτος,
καὶ Μουσέων ἐρατὸν δῶρον ἐπιστάμενος.
67. Θυμέ, θυμ', ἀμηχάνοισι κήδεσιν κυκώμενε,
ἀνάδου, δυσμενῶν δ' ἀλέξει προσβαλῶν ἐναντίον
στέρινον, ἐν δοκοῖσιν ἐχθρῶν πλησίον κατασταθεῖς
ἀσφαλῆως· καὶ μήτε νικῶν ἀμφάδην ἀγάλλεο
5 μήτε νικηθεῖς ἐν οἴκω καταπεσῶν ὀδύρεο·
ἀλλὰ χαρτοῖσιν τε χαίρε καὶ κακοῖσιν ἀσχάλα
μὴ λίην· γίγνωσκε γ' οἷος ἄνθρωπος ἔχει.
94. ὦ Ζεῦ, πάτερ Ζεῦ, σὸν μὲν οὐρανοῦ κράτος,
σύ δ' ἔργ' ἐπ' ἀνθρώπων ὀραῖς
λεωργὰ καὶ θεμιστά, σοὶ δὲ θηρίων
ἕβρις τε καὶ δίκη μέλει.
112. Τοῖος γὰρ φιλόττος ἔρωσ ὑπὸ καρδίην ἐλυσθεῖς
πολλὴν κατ' ἀχλὺν ὀμμάτων ἔχειεν
κλέψας ἐκ στηνῶων ἀπαλὰς φρένας.

ΜΙΜΝΕΡΜΟΣ

(VI στ. πο н.е.)

1. Τίς δὲ βίος, τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσεῖς Ἀφροδίτης;
τεθναίνην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι,
κρυπταδίη φιλόττος καὶ μείλιχα δῶρα καὶ εὐνή,
οἱ ἦβης ἀνθεα γίγνεται ἀρπαλέα
5 ἀνδράσιν ἠδὲ γυναυξίν. Ἐπεὶ δ' ὀδυνηρὸν ἐπέλθῃ
γῆρας, ὃ τ' αἰσχρὸν ὁμῶς καὶ καλὸν ἄνδρα τιθεῖ,
αἰεὶ μὲν φρένας ἀμφὶ κακαὶ τείρουσι μέριμναι,
οὐδ' αὐγὰς προσορῶν τέρπεται ἠελίου,

-
- 10 ἀλλ' ἐχθρὸς μὲν παισίν, ἀτιμαστὸς δὲ γυναιξίν·
οὕτως ἀργαλέον γήρας ἔθηκε θεός.
2. ἡμεῖς δ' οἶά τε φύλλα φύει πολυάνθεμος ὦρη
ἔαρος, ὅτ' αἰψ' ἀγῆισ' αὐξεται ἡλίου,
τοῖσ' ἴκελοι πήχιον ἐπὶ χρόνον ἀνθεσιν ἤβης
τερπόμεθα, πρὸς θεῶν εἰδότες οὔτε κακὸν
5 οὔτ' ἀγαθόν· Κῆρες δὲ παρεστήκασι μέλαιναι,
ἢ μὲν ἔχουσα τέλος γήραος ἀργαλέου,
ἢ δ' ἑτέρη θανάτοιο· μίνυθα δὲ γίγνεται ἤβης
καρπός, ὅσον τ' ἐπὶ γῆν κίδναται ἡέλιος.
αὐτὰρ ἐπὴν δὴ τοῦτο τέλος παραμείψεται ὦρης,
10 αὐτίκα δὴ τεθνάναι βέλτιον ἢ βίωτος·
πολλὰ γὰρ ἐν θυμῷ κακὰ γίγνεται· ἄλλοτε οἶκος
τρυχοῦται, πενίης δ' ἔργ' ὀδυνηρὰ πέλει·
ἄλλος δ' αὖ παίδων ἐπιδεύεται, ὧν τε μάλιστα
ἰμείρων κατὰ γῆς ἔρχεται εἰς Ἀίδην·
15 ἄλλος νοῦσον ἔχει θυμοφθόρον· οὐδέ τις ἐστὶν
ἀνθρώπων, ὧι Ζεὺς μὴ κακὰ πολλὰ διδοῖ.

5. Αὐτίκα μοι κατὰ μὲν χροίην ῥέει ἄσπετος ἰδρώς,
πτοιῶμαι δ' ἔσορων ἄνθος ὀμηλικῆς
τερπνὸν ὁμῶς καὶ καλόν, ἐπεὶ πλέον ὄφελεν εἶναι·
ἀλλ' ὀλιγοχρόνιον γίγνεται ὥσπερ ὄναρ
ἤβη τιμήεσσα· τὸ δ' ἀργαλέον καὶ ἄμορφον
5 γήρας ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτίχ' ὑπερκρέμαται,
ἐχθρὸν ὁμῶς καὶ ἄτιμον, ὃ τ' ἄγνωστον τιθεῖ ἄνδρα,
βλάπτει δ' ὀφθαλμοὺς καὶ νόον ἀμφιχυθέν.

ΑΝΑΚΡΕΩΝ

(VI στ. πο. π. ε.)

5. Σφαίρηι δευτέ με πορφυρέη
βάλλων χρυσοκόμης Ἔρωσ
νήνι ποικιλοσαμβάλωι
συμπαίζειν προκαλείται
5 ἢ δ' - ἔστιν γὰρ ἀπ' εὐκτίτου -
Λέσβου - τὴν μὲν ἐμὴν κόμην -
λευκὴ γάρ - καταμέμφεται,
πρὸς δ' ἄλλην τινὰ χάσκει.
44. Πολιοὶ μὲν ἡμῖν ἤδη κρόταφοι κάρη τε λευκόν,
χαρίεσσα δ' οὐκέτ' ἤβη πάρα, γηράλεοι δ' οδόντες.
γλυκεροῦ δ' οὐκέτι πολλὸς βιότου χρόνος λέλειπται.
διὰ ταῦτ' ἀνασταλύζω θάμα Τάρταρον δεδοικώς.
5 Ἀίδεω γάρ ἐστι δεινὸς μυχός, ἀργαλέη δ' ἐς αὐτόν

-
54. κάτοδος· καὶ γὰρ ἑτοῖμοι καταβάντι μὴ ἀναβῆναι.
Πρὶν μὲν ἔχων βερβέριον, καλύμματ' ἔσφηκωμένα,
καὶ ξυλίλους ἀστραγάλους ἐν ὤσι καὶ ψιλὸν περὶ
πλευρήσι (δέρριον) βοός,
νεόπλυτον εἶλυμα κακῆς ἀσπίδος, ἀρτοπώλιον
5 κάθελοπόροισιν ὀμιλέων ὁ ποιηρὸς Ἀρτέμων,
κίβδηλον εὐρίσκων βίον,
πολλὰ μὲν ἐν δουρὶ τιθεὶς ἀχχένα, πολλὰ δ' ἐν τροχῶι,
πολλὰ δὲ νῶτον σκυτίνηι μᾶστιγι θωμιχθεὶς κόμηι
πώγωνά τ' ἐκτετιλμένος.
10 νῦν δ' ἐπιβαίνει σατινέων χρύσεια φορέων καθέρματα,
παῖς Κύκης, καὶ σκιαδίσκην ἑλεφαντίνην φορεῖ
γυλαιξὶν αὐτως (ἐμφερής).
77. Κνύζη τις ἤδη καὶ πέπειρα γίνομαι
σὴν διὰ μαργοσύνην.

ΞΕΝΟΦΑΝΗΣ

(VI στ. δο η.ε.)

10. Πάντα θεοῖσ' ἀνέθηκαν Ὅμηρος θ' Ἡσίοδος τε,
ὅσσα παρ' ἀνθρώποισιν ὀνειδέα καὶ ψόγος ἐστίν,
κλέπτειν μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεύειν,
(καὶ) πλεῖστ' ἐφθέγγαντο θεῶν ἀθεμίστια ἔργα.
- 13 ...ἀλλ' εἰ χεῖρας ἔχον βόες ἢ λέοντες,
(ὡς) γράψαι χεῖρεσσι καὶ ἔργα τελεῖν ἄπερ ἄνδρες,
καὶ κε θεῶν ἰδεὰς ἔγραφον καὶ σώματ' ἐποίειν
τοιαῦθ', οἷόν περ καὶ τοὶ δέμας εἶχον (ἕκαστοι),
5 ἵπποι μὲν θ' ἵπποισι, βόες δὲ τε βουσίην ὁμοῖα.

ΘΕΟΓΝΙΣ

(VI στ. δο η.ε.)

- Οὐδέεις, Κύρν', ἄτης καὶ κέρδεος αἴτιος αὐτός,
ἀλλὰ θεοὶ τούτων δώτορες ἀμφοτέρων·
135 οὐδέ τις ἀνθρώπων ἐργάζεται ἐν φρεσὶν εἰδώς,
ἔς τέλος εἶτ' ἀγαθὸν γίνεται εἶτε κακόν·
πολλάκις γὰρ δοκέων θήσειν κακόν, ἐσθλὸν ἔθηκεν·
καὶ τε δοκῶν θήσειν ἐσθλόν, ἔθηκε κακόν.
- 142 Οὐδέ τῳ ἀνθρώπων παραγίγνεται ὅσσ' ἐθέλησι·
ἴσχει γὰρ χαλεπῆς πείρατ' ἀμηχανίης.
- 331 Ὅψυχος, ὡπερ ἐγώ, μέσσην ὁδὸν ἔρχεο ποσσίν,
μηδ' ἐτέροισι δίδους, Κύρνε, τὰ τῶν ἐτέρων.

ἦλθον μὲν γὰρ ἔγωγε καὶ ἐς Σικελίην ποτε γαῖαν,
ἦλθον δ' Εὐβοίης ἀμπελόεν πεδίου
785 Σπάρτην τ', Εὐρώτα δονακοτρόφου ἀγλαὸν ἄστν·
καὶ μ' ἐφίλουν προφρόνως πάντες ἐπερχόμενον·
ἀλλ' οὔτις μοι τέρψις ἐπὶ φρένας ἦλθεν ἐκείνων.
Οὔτως οὐδὲν ἄρ' ἦν φίλτερον ἄλλο πάτρης.

1030 Τόλμα, θυμέ, κακοῖσιν ὅμως ἄτλητα πεποινθῶς
δειλῶν τοι κραδίη γίνεται ὄξυτέρη·
μηδὲ σύ γ' ἀπρήκτοισιν ἐπ' ἔργμασιν ἄλγος ἀέξων
ἔχθει μηδ' ἄχθου, μηδὲ φίλους ἀνία
μηδ' ἐχθροὺς εὐφραίνε. Θεῶν δ' εἰμαρμένα δῶρα
οὐκ ἂν ῥηδίως θνητὸς ἀνὴρ προφύγοι,
οὔτ' ἂν πορφυρέης καταδὺς εἰς πυθμένα λίμνης,
οὔθ' ὅταν αὐτὸν ἔχηι Τάρταρος ἡερόεις.

ΙΠΠΟΝΑΚΤΟΣ

(VI στ. δο η.ε.)

24. ἔβωσε Μαίης παῖδα, Κυλλήνης πάλμυν·
Ἐρμῆ κυνάγχα, Μηιονιστὶ Κανδαῦλα,
φωρῶν ἔταϊρε, δευρό μοι σκαπαρδεῦσαι...
...Ἐρμῆ, φίλ' Ἐρμῆ, Μαιαδεῦ Κυλλήνιε,
ἐπέυχομαί τοι, κάρτα γὰρ κακῶς ῥίγω.
δὸς χλαῖναν Ἴππώνακτι καὶ κυπασσίσκον
καὶ σαμβαλίσκα κάσκερίσκα καὶ χρυσοῦ
στατήρας ἐξέκοντα τούτερου τοίχου...
...ἐμοὶ γὰρ οὐκ ἔδωκας οὔτε τὴν χλαῖναν
δασείαν ἐν χειμῶνι φάρμακον ῥίγεις,
οὔτ' ἀσκήρησι τοὺς πόδας δασείησιν
ἐκρυψας, ὡς μοι μὴ χίμετλα γίνεταί.

ΣΙΜΟΝΙΑΔΗΣ

(VI στ. δο η.ε.)

6. Ἄνθρωπος ἐὼν μήποτε φάσης ὅ τι γίνεται αὔριον,
μηδ' ἄνδρα ἰδὼν ὄλβιον, ὅσον χρόνον ἔσσεταί·
ὡκέϊα γὰρ οὐδὲ τανυπτερύγου μυίας
οὔτως ἂ μεταστάσις.

40. Οὐδὲ γὰρ ἐννοσίφυλλος ἀήτα τότ' ὦρτ' ἀνέμων
ἄτις κατεκώλυε κινδαμέναν
μελιαδέα γᾶρυν ἀραρεῖν ἀκοαῖσι βροτῶν

69. Μειζονόμου τε πατῆς ἐρίφου καὶ σκέτλιος ἰχθὺς

πλησίον ἠρείσαντο καρήατα· παῖδα δὲ νυκτὸς
δεξάμενοι βλεφάροισι Διωνύσοιο ἄνακτος
βουφόνον οὐκ ἐθέλουσι τιθνηῖσθαι θεράποντα.

79. Ἐξ ἐπὶ πεντήκοντα, Σιμωνίδη, ἦραο ταύρους
καὶ τρίποδας, πρὶν τόνδ' ἀνθέμεναι πίνακα·
τοσσάκι δ' ἡμερόεντα διδαζάμενος χορὸν ἀνδρῶν
εὐδόξου Νίκης ἀγλαὸν ἄρμ' ἐπέβησ.
90. ὦ ξένε, εὐδρόν ποτ' ἐναίομεν ἄστῳ Κορίνθου,
νῦν δ' ἄμ' Αἴαντος νᾶσος ἔχει Σαλαμῖς.
ἐνθάδε Φοινίσσας νῆας καὶ Πέρσας ἐλόντες
καὶ Μήδους ἱερὰν Ἑλλάδα ρύομεθα.

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ (VI-V στ. до н.е.)

6. ὁ ἥλιος νέος ἐφ' ἡμέρηι ἐστίν.
12. ποταμοῖσι τοῖσι αὐτοῖσιν ἐμβαίνουσιν ἕτερα καὶ ἕτερα ὕδατα ἐπιρρεῖ· καὶ ψυχὰι
δὲ ἀπὸ τῶν ὑγρῶν αναθυμῶνται.
16. τὸ μὴ δύνον ποτε ἂν τις λάθοι;
17. οὐ γὰρ φρονέουσι τοιαῦτα πολλοὶ, ὀκόσοι ἐγκυρεῦσιν, οὐδὲ μαθόντες
γινώσκουσιν, ἔωτοῖσι δὲ δοκέουσι.
18. ἐὰν μὴ ἔλπηται, ἀνέλπιστον οὐκ ἐξευρήσει, ἀνεξευρεῖν ἕν καὶ ἄπορον.
20. γενόμενοι ζῶειν ἐθέλουσι μόρους τ' ἔχειν, μᾶλλον δὲ ἀναπαύεσθαι, καὶ παῖδας
καταλείπουσι μόρους γενέσθαι.
21. θάνατός ἐστιν ὀκόσα ἐγερθέντες ὀρέομεν, ὀκόσα δὲ εὐδοντες ὕπνος.
27. ἀνθρώπους μένει ἀποθανόντας ἄσσα οὐκ ἔλπονται οὐδὲ δοκέουσιν.
28. δοκόντα γὰρ ὁ δοκιμώτατος γινώσκει, φυλάσσει καὶ μέντοι καὶ Δίκη
καταλήψεται ψευδῶν τέκτονας καὶ μάρτυρας.
29. αἰρεῦνται γὰρ ἐν ἀντὶ ἀπάντων οἱ ἄριστοι, κλέος ἀέναον θνητῶν· οἱ δὲ πολλοὶ
κεκόρηται ὄκωσπερ κτήνεα.
31. (γῆ) θάλασσα διαχέεται, καὶ μετρέεται εἰς τὸν αὐτὸν λόγον, ὀκοῖος πρόσθεν ἦν
ἢ γενέσθαι γῆ.
32. ἐν τὸ σοφὸν μόνον λέγεσθαι οὐκ ἐθέλει καὶ ἐθέλει Ζηνὸς ὄνομα.
34. ἀζύνετοι ἀκούσαντες κωφοῖσιν εἰκόασιν· φάτις αὐτοῖσιν μαρτυρεῖ παρέοντας
ἀπέιναι.
36. ψυχῆισιν θάνατος ὕδωρ γενέσθαι, ὕδατι δὲ θάνατος γῆν γενέσθαι, ἐκ γῆς ὕδωρ
γίνεται, ἐξ ὕδατος δὲ ψυχῆ.
40. πολυμαθὴ νόον ἔχειν οὐ διδάσκει· Ἡσίοδον γὰρ ἂν ἐδίδαξε καὶ Πυθαγόρην
αὐτὶς τε Ξενοφάνεά τε καὶ Ἑκαταῖον.
41. ἐν τὸ σοφόν, ἐπίστασθαι γνώμην, ὅτε ἑκυβέρνησε πάντα διὰ πάντων.
44. μάχεσθαι χρὴ τὸν δῆμον ὑπὲρ τοῦ νόμου ὄκωσπερ τείχεος.
- 49a. ποταμοῖς τοῖς αὐτοῖς ἐμβαίνομέν τε καὶ οὐκ ἐμβαίνομεν εἰμέν τε καὶ οὐκ εἶμεν.

51. οὐ ξυνιασιν ὄκως διαφερόμενον ἑωυτῶι ὁμολογέει· παλίντροπος ἄρμονίη ὄκωσπερ τόξου καὶ λύρης.

54. ἄρμονίη ἀφανῆς φανερῆς κρείττων.

57. διδάσκαλος δὲ πλείστον Ἡσίοδος· τοῦτον ἐπίστανται πλείστα εἰδέειν, ὅστις ἡμέρην καὶ εὐφρόνην οὐκ ἐγίνωσκεν· ἔστι γὰρ ἓν.

60. ὁδὸς ἄνω κατῶ μία καὶ ὡυτή.

80. εἰδέειν δὲ χρή τὸν πόλεμον ἔοντα ξυνον, καὶ δίκην ἔριν, καὶ γινόμενα πάντα κατ' ἔριν καὶ χρεῶν.

91. ποταμῶι γὰρ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δις τῶι αὐτῶι.

95. ἀμαθίην γὰρ ἄμεινον κρύπτειν.

101. ἐδιζησάμην ἐμεωυτόν.

103. ξυνὸν γὰρ ἀρχὴ καὶ πέρας ἐπὶ κύκλου περιφερείας.

104. τις γὰρ αὐτῶν νόος ἢ φρήν; δῆμων ἀοιδόισι πείθονται καὶ διδασκάλωι χρείωνται ὁμίλωι οὐκ εἰδότες ὅτι οἱ πολλοὶ κακοί, ὀλίγοι δὲ ἀγαθοί.

111. νοῦσος ὑγίειν ἐποίησεν ἦδυ καὶ ἀγαθόν, λιμὸς κόρον, κάματος ἀνάπαυσιν.

112. σωφρονεῖν ἀρετὴ μεγίστη, καὶ σοφίη ἀληθέα λέγειν καὶ ποιεῖν κατὰ φύσιν ἐπαίοντας.

113. ξυνὸν ἔστι πᾶσι τὸ φρονέειν.

114. ξὺν νόωι λέγοντας ἰσχυρίζεσθαι χρή τῶι ξυνῶι πάντων, ὄκωσπερ νόμωι πόλις, καὶ πολὺ ἰσχυρετέρως. τρέφονται γὰρ πάντες οἱ ἀνθρώπειοι νόμοι ὑπὸ ἐνὸς τοῦ θεοῦ· κρατεῖ γὰρ τοσοῦτον ὀκόσον ἐθέλει καὶ ἐξαρκεῖ πᾶσι καὶ περιγίνεται.

115. ξυχῆς ἔστι λόγος ἑαυτὸν αὔξων.

116. ἀνθρώποισι πᾶσι μέτεστι γινώσκειν ἑωυτοὺς καὶ σωφρονεῖν.

ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ

(V-IV στ. π. ο. ε.)

ΠΕΡΙ ΑΗΡΟΣ, ΥΔΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΠΩΝ

25. Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν Σκυθέων τῆς μορφῆς, ὅτι αὐτοὶ ἑωυτοῖσι εἰκόασιν καὶ οὐδαμῶς ἄλλοισι, ὡυτὸς λόγος, ὅς καὶ περὶ τῶν Αἰγυπτίων, πλὴν ὅτι οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ θερμοῦ εἰσι βεβιασμένοι, οἱ δ' ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ. Ἡ δὲ Σκυθέων ἐρημὴ καλυμμένη πεδιάς ἔστι καὶ λειμακώδης καὶ ψιλὴ, καὶ ἔνυδρος μετρίως· ποταμοὶ γὰρ εἰσὶ μεγάλοι, οἱ ἐξοχτενουοῖσι τὸ ὕδωρ ἐκ τῶν πεδίων. ἐνταῦθα καὶ οἱ Σκύθαι διαιτεῦνται, Νομάδες δὲ καλεῦνται, ὅτι οὐκ ἔστι οἰκῆματα, ἀλλ' ἐν ἀμάξει οἰκεῖσι. αἱ δὲ ἀμαξαὶ εἰσι αἱ μὲν ἐλάχισται τετράκυκλοι, αἱ δὲ ἐξάκυκλοι· αὐταὶ δὲ πίλοισι περιπεφραγμέναι· εἰσὶ δὲ καὶ τετεχνασμέναι ὡσπερ οἰκῆματα, τὰ μὲν διπλᾶ, τὰ δὲ τριπλᾶ· ταῦτα δὲ καὶ στεγνὰ πρὸς ὕδωρ καὶ πρὸς χιόνα καὶ πρὸς τὰ πνεύματα. τὰς δὲ ἀμάξας ἔλκουσι ζεύγεα, τὰς μὲν δύο, τὰς δὲ τρία βοῶν κερῶν ἄτερ· οὐ γὰρ ἔχουσι κέρα ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ. ἐν ταύτῃ μὲν οὖν τῇσι ἀμάξει αἱ γυναῖκες διαιτεῦνται· αὐτοὶ δ' ἐφ' ἵππων ὀχεῦνται οἱ ἄνδρες· ἔπονται δὲ αὐτοῖσι καὶ τὰ πρόβατα τὰ ἔοντα καὶ αἱ βόες καὶ οἱ ἵπποι. μένουσι δ' ἐν τῷ αὐτῷ τοσοῦτον χρόνον, ὅσον ἂν ἀπόχρη αὐτοῖσι τοῖσι κτήνεσι ὁ χόρτος· ὀκόταν δὲ μηκέτι, ἐς ἑτέραν χώραν μετέρχονται. αὐτοὶ δ' ἐσθίουσι κρέα ἐφθὰ καὶ πίνουσι γάλα ἵππων καὶ ἵππάκην τρώγουσι [τοῦτο δ' ἔστι τυρὸς ἵππων]. τὰ μὲν ἐς τὴν δίαιταν αὐτῶν οὕτως ἔχει καὶ τοὺς νόμους.

26. Περὶ δὲ τῶν ὥρέων καὶ τῆς μορφῆς, ὅτι πολὺ ἀπήλλακται τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τὸ Σκυθικὸν γένος καὶ ἔοικε αὐτὸ ἐωυτῷ, ὡσπερ τὸ Αἰγύπτιον, καὶ ἦκιστα πολὺ γονόν ἐστι· καὶ ἡ χώρα ἐλάχιστα θηρία τρέφει κατὰ μέγεθος καὶ πλῆθος. κέεται γὰρ ὑπὸ αὐτῆσι τῆσι ἄρκτοισι καὶ τοῖσι ὄρεσι τοῖσι Ῥιπαιοῖσι, ὅθεν ὁ βορέης πνέει· ὃ τε ἥλιος τελευτῶν ἐγγύτατα γίγνεται, ὁκόταν ἐπὶ τὰς θερινὰς ἔλθῃ περιόδους, καὶ τότε ὀλίγον χρόνον θερμαίνει καὶ οὐ σφόδρα· τὰ δὲ πνεύματα τὰ ὑπὸ τῶν θερμῶν πνέοντα οὐκ ἀφικνέεται ἢ μὴ ὀλιγάκις καὶ ἀσθενέα, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἄρκτων αἰεὶ πνέουσι πνεύματα ψυχρὰ ἀπὸ τοῦ χιόνος καὶ κρυστάλλων καὶ ὑδάτων πολλῶν· οὐδέποτε δὲ τὰ ὄρεα ἐκλείπει· ὑπὸ τούτων δὲ δυσοίκητά ἐστι. ἤηρ τε κατέχει πούλυς τῆς ἡμέρης τὰ πεδία, καὶ ἐν αὐτοῖσι διαιτεῦνται· ὥστε τὸν μὲν χειμῶνα αἰεὶ εἶναι, τὸ δὲ θέρος ὀλίγας ἡμέρας, καὶ ταύτας μὴ λίην. μετέωρα γὰρ τὰ πεδία καὶ ψιλὰ καὶ οὐκ ἐστεφάνωνται ὄρεσιν, ἀλλ' ἀνάντεα ὑπὸ τῶν ἄρκτων. αὐτόθι καὶ τὰ θηρία οὐ γίγνεται μεγάλα, ἀλλ' οἷά τε ἐστι ὑπὸ γῆν σκεπάζεσθαι· ὁ γὰρ χειμῶν κωλύει καὶ τῆς γῆς ἢ ψιλότης, καὶ τοι οὐκ ἔστι ἀλεὴ οὐδὲ σκέπη. αἱ γὰρ μεταβολαὶ τῶν ὥρέων οὐκ εἰσὶ μεγάλαι οὐδὲ ἰσχυραὶ, ἀλλ' ὁμοίαι καὶ ὀλίγον μεταλλάσσοσαι· διότι καὶ τὰ εἶδεα ὁμοῖα αὐτὰ ἐωυτοῖσι εἰσι· σίτω τε χρεόμενοι αἰεὶ ὁμοίω, ἐσθῆτί τε τῇ αὐτῇ καὶ θέρεος καὶ χειμῶνος, τὸν τε ἥερα ὑδατεινὸν ἔλκοντες καὶ παχύν, τὰ τε ὕδατα πίνοντες ἀπὸ χιόνος καὶ παγετῶν, τοῦ τε ταλαιπῶρου ἀπέοντος· οὐ γὰρ οἷον τε τὸ σῶμα ταλαιπωρέεσθαι οὐδὲ τὴν ψυχὴν, ὅκου μεταβολαὶ μὴ γίνονται ἰσχυραὶ. διὰ ταύτας τὰς ἀνάγκας τὰ εἶδεα αὐτῶν παχέα ἐστὶ καὶ σαρκώδεα καὶ ἀναρθρα καὶ ὑγρὰ καὶ ἄτονα· αἱ τε κοιλίαι ὑγρόταται πασῶν κοιλιῶν αἱ κάτω· οὐ γὰρ οἷον τε νηδὺν ἀναξηραίνεσθαι ἐν τοιαύτῃ χώρῃ καὶ φύσει καὶ ὥρης καταστάσει· ἀλλὰ διὰ πικρῆν τε καὶ ψιλῆν τὴν σάρκα τὰ τε εἶδεα ἔοικε ἀλλήλοισι, τὰ τε ἄρσενα τοῖσι ἄρσεσι καὶ τὰ θήλεα τοῖσι θήλεσι. Τῶν γὰρ ὥρέων παραπλησίω ἐουσῶν φθοραὶ οὐκ ἐγγίγνονται οὐδὲ κακώσεις ἐν τῇ τοῦ γόνου ξυμπῆξι, ἢ μὴ τινος ἀνάγκης βιαίου τύχῃ ἢ νούσου.

27. Μέγα δὲ τεκμήριον ἐς τὴν ὑγρότητα παρέξομαι. Σκυθέων γὰρ τοὺς πολλοὺς, ἅπαντας ὅσοι Νομάδες, εὐρήσεις κεκαυμένους τοὺς τε ὤμους καὶ τοὺς βραχίονας καὶ τοὺς καρποὺς τῶν χειρῶν, καὶ τὰ στήθεα καὶ τὰ ἰσχία καὶ τὴν ὀσφύν, δι' ἄλλ' οὐδὲν ἢ διὰ τὴν ὑγρότητα τῆς φύσεως καὶ τὴν μαλακίην· οὐ γὰρ δύνανται οὔτε τοῖσι τόξοισι ξυντείνειν, οὔτε τῷ ἀκοντίω ἐμπίπτειν τῷ ὤμῳ ὑπὸ ὑγρότητος καὶ ἀτονίης· ὁκόταν δὲ καυθῶσι, ἀναξηραίνεται ἐκ τῶν ἄρθρων τὸ πολὺ τοῦ ὑγροῦ καὶ ἐντονώτερα μᾶλλον γίγνεται καὶ τροφιμώτερα καὶ διηρθρωμένα τὰ σώματα μᾶλλον. ροικὰ δὲ γίγνεται καὶ βλαδέα· πρῶτον μὲν ὅτι οὐ σπαργανοῦνται ὡσπερ ἐν Αἰγύπτῳ, οὐδὲ νομίζουσι διὰ τὴν ἵππασίην, ὅκως ἂν εὐεδροὶ ἔωσι· ἔπειτα δὲ διὰ τὴν ἔδρην· τὰ τε γὰρ ἄρσενα· ἕως ἂν οὐχ οἷά τε ἐφ' ἵππου ὀχέεσθαι, τὸ πολὺ τοῦ χρόνου κάθηται ἐν τῇ ἀμάξῃ καὶ βραχὺ τῇ βαδίσει χρέονται διὰ τὰς μεταναστάσιας καὶ περιελάσιας· τὰ δὲ θήλεα θαυμαστὸν οἷον ροικὰ καὶ βλαδέα ἐστὶ τὰ εἶδεα.

28. Πυρρὸν δὲ τὸ γένος ἐστὶ τὸ Σκυθικὸν διὰ τὸ ψύχος, οὐκ ἐπιγιγνομένου ὀξέως τοῦ ἡλίου· ὑπὸ δὲ τοῦ ψύχους ἢ λευκότης ἐπικαίεται καὶ γίγνεται πυρρῆ. Πολύγονον δὲ οὐχ οἷον τε εἶναι φύσιν τοιαύτην· οὔτε γὰρ τῷ ἀνδρὶ ἢ ἐπιθυμῆ τῆς μίξιος γίγνεται πολλῆ διὰ τὴν ὑγρότητα τῆς φύσεως καὶ τῆς κοιλίης τὴν μαλθακότητά τε καὶ τὴν ψυχρότητα, ἀφ' ὧτων ἦκιστα εἰκὸς ἐστὶ ἀνδρα οἷον τε λαγνεύειν· καὶ ἔτι ὑπὸ τῶν ἵππων αἰεὶ κοπτόμενοι ἀσθενέες γίνονται ἐς τὴν μίξιν. Τοῖσι μὲν ἀνδράσι αὐταὶ αἱ προφάσιες γίνονται, τῆσι δὲ γυναιξὶ ἢ τε πιότης τῆς σαρκὸς καὶ ὑγρότης· οὐ γὰρ δύνανται ἔτι ξυναρπάξιν αἱ μήτραι τὸν γόνον· οὔτε γὰρ ἐπιμήμιος κάθαρσις αὐτῆσι γίγνεται ὡς χρεῶν ἐστὶ, ἀλλ' ὀλίγον καὶ διὰ χρόνου, τό τε στόμα τῶν μητρέων ὑπὸ

πιμελής συγκλείεται καὶ οὐχ ὑποδέχεται τὸν γόνον· αὐταὶ τε ἀταλαίπωροι καὶ πέραι, καὶ αἱ κοιλίαι ψυχραὶ καὶ μαλακαί. καὶ ὑπὸ τούτων τῶν ἀναγκῶν οὐ πολὺ γόνον ἔστι τὸ γένος τὸ Σκυθικόν. μέγα δὲ τεκμήριον αἱ οἰκέτιδες παρέχουσι· οὐ γὰρ φθάνουσι παρὰ ἄνδρα ἀφικνεύμεναι καὶ ἐν γαστρὶ ἴσχουσι διὰ τὴν ταλαιπωρίην καὶ ἰσχύτητα τῆς σαρκός.

29. Ἔτι τε πρὸς τούτοις εὐνουχίαι γίνονται πλείστοι ἐν Σκύθησι καὶ γυναικεία ἐργάζονται καὶ ὡς αἱ γυναῖκες διαλέγονται ὁμοίως· καλεῦνται τε οἱ τοιοῦτοι ἄνδρες. οἱ μὲν οὖν ἐπιχώριοι τὴν αἰτίην προστιθέασι θεῶ καὶ σέβονται τούτους τοὺς ἀνθρώπους καὶ προσκυνέουσι δεδοικότες περὶ ἑωυτῶν ἕκαστοι. ἐμοὶ δὲ καὶ αὐτῶ δοκέει ταῦτα τὰ πάθρα θεῖα εἶναι καὶ ἄλλα πάντα, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἐτέρου θειότερον οὐδὲ ἀνθρωπινώτερον, ἀλλὰ πάντα ὁμοῖα καὶ πάντα θεῖα· ἕκαστον δὲ ἔχει φύσιν τῶν τοιούτων καὶ οὐδὲν ἄνευ φύσιος γίνεταί. καὶ τοῦτο τὸ πάθος ὡς μοι δοκέει γίνεσθαι φράσω· ὑπὸ τῆς ἵππασίης αὐτοὺς κέδματα λαμβάνει, ἅτε αἰεὶ κρεμαμένων ἀπὸ τῶν ἵππων τοῖσι ποσί· ἔπειτα ἀποχωλοῦνται καὶ ἔλκονται τὰ ἰσχία οἱ ἂν σφόδρα νοσήσωσι. ἰῶνται δὲ σφᾶς αὐτοὺς τρὸς τοιῶδε· ὀκόταν ἄρχηται ἡ νοῦσος, ὄπισθεν τοῦ ὠτὸς ἐκατέρην φλέβα τάμνουσι· ὅταν δὲ ἀπορρυῆ τὸ αἷμα, ὕπνος ὑπολαμβάνει ὑπὸ ἀσθενείης καὶ καθεύδουσι· ἔπειτα ἀνεγείρονται οἱ μὲν τινας ὑγιέες ἔοντες, οἱ δ' οὐ. ἐμοὶ μὲν οὖν δοκέει ἐν ταύτῃ τῇ ἰήσῃ διαφθείρεσθαι ὁ γόνος· εἰσὶ γὰρ παρὰ τὰ ὠτα φλέβες, ἃς ἕαν τις ἐπιτάμη, ἄγονοι γίνονται οἱ ἐπιτηθέντες· ταύτας τοίνυν μοι δοκέουσι τὰς φλέβας ἐπιτάμνειν. οἱ δὲ μετὰ ταῦτα, ἐπειδὴν ἀφίκωνται παρὰ γυναῖκας καὶ μὴ οἰοί τε ἔωσι χρεεσθαι σφίσι, τὸ πρῶτον οὐκ ἐνθυμεῦνται, ἀλλ' ἡσυχίην ἔχουσι· ὀκόταν δὲ δις καὶ τρίς καὶ πλεονάκις αὐτοῖσι πειρωμένοισι μηδὲν ἄλλοιότερον ἀποβαίνῃ, νομίσαντές τι ἡμαρτηκέναι τῶ θεῶ, ὄν ἐπαιτιῶνται, ἐνδύονται στολὴν γυναικείην καταγόντες ἑωυτῶν ἀνανδρείην γυναικίζουσί τε καὶ ἐργάζονται μετὰ τῶν γυναικῶν ἅ καὶ ἐκεῖναι.

§ 283. Основні особливості мови Геродота

Фонетика

Для фонетичної системи Геродотівського діалекту характерні:

- η у середині слова або у флексії там, де в аттичному діалекті буває α: πρήσσω (= πράσσω), θώρηξ (= θώραξ), χώρη (= χώρα).
- α вживається замість ε або η : μέγαθος (= μέγεθος), μεσαμβρία (= μεσημβρία).
- ε замість α: ἔρσην (= ἄρσην), τέσσερες (= τέσσαρες).
- ε замість η: ἔσσομαι (= ἤττάομαι).
- ε замість ει: κρέσσω (= κρείττων), ἔς (= εἰς), βαθέα (= βαθεία), εἶνεκεν (= ἔνεκα).
- ει замість ε: ξείνος (= ξένος), εἰρωτάω (= ἐρωτάω).
- ου замість ο: μούνος (= μόνος), οὔνομα (= ὄνομα).
- ω замість αυ, ου: θαμάζω (= θαυμάζω), ὦν (= οῦν).
- Виступає контракція εу замість ου: ποιεῦντες, ἡγεῦνται.
- Часто зберігається зяння: ἄεκων (= ἄκων), γνωμέων (= γνωμών).

- Поширена дієрезація дифтонгів: βασιλεί, ῥήιδιος (= ῥάδιος).
- Відсутнє приставне ν як засіб уникнення гіату.
- Іноді красис відбувається за специфічними правилами: ὠνήρ = ὁ ἀνήρ, ὠτύος = ὁ αὐτός.
- Відсутність асиміляції проривних з голосними, які мають важкий придих: κατήκω (= καθήκω), ἀπ' οὐ (= ἀφ' οὐ), ἀπικέισθαι (=αφικέισθαι).
- Виступає κ замість π: κόλος (= ποῖος), κοῖ (= ποῖ).
- Деєтимологізація основ з презентною редуплікацією: γίνομαι (= γίγνομαι), γινώσκω (= γιγνώσκω).

Μορφολογία

Окрім морфологічних особливостей, спільних для Гомерівського та Геродівського діалектів, для мови Геродота характерні такі риси:

- Родовий відмінок множини у першій відміні завжди закінчується на -έων : γνωμέων, αὐτέων, λοιπέων.
- Знахідний відмінок однини власних імен на -ης закінчується на -ην або -εα: Ξέρξην і Ξέρξεα.
- Іменник πόλις у всіх відмінках зберігає основу поли-.
- Компарация прикметників на -ύς, -εία, -ύ: ταχύτερος, ταχύτατος.
- Зворотні займенники мають форми: σεωυτοῦ, έωυτοῦ і т.д.
- У непрямих відмінках відносних займенників чергуються форми з початковим τ і важким придихом: ἐν τῷ, ἀντ' ὧν.
- У системі дієслова спостерігаються особливості, аналогічні Гомерівському діалекту.

ΗΡΟΔΟΤΟΣ

(бл. 484 – 425 рр. до н.е.)

ΙΣΤΟΡΙΩΝ Δ

1. Μετὰ δὲ τὴν Βαβυλῶνος αἵρεσιν ἐγένετο ἐπὶ Σκύθας αὐτοῦ Δαρείου ἔλασις. ἀνθεύσης γὰρ τῆς Ἀσίας ἀνδράσι καὶ χρημάτων μεγάλων συνιόντων ἐπεθύμησε ὁ Δαρεῖος τίσασθαι Σκύθας, ὅτι ἐκείνοι πρότεροι ἐσβαλόντες ἐς τὴν Μηδικὴν καὶ νικήσαντες μάχη τοὺς ἀντιουμένους ὑπῆρξαν ἀδικίης. τῆς γὰρ ἄνω Ἀσίας ἦρξαν, ὡς καὶ πρότερόν μοι εἴρηται, Σκύθαι ἔτεα δυῶν δέοντα τριήκοντα. Κιμμερίου γὰρ ἐπιδιώκοντες ἐσέβαλον ἐς τὴν Ἀσίην, καταπαύσαντες τῆς ἀρχῆς Μήδους· οὗτοι γὰρ πρὶν ἢ Σκύθας ἀπικέσθαι ἦρχον τῆς Ἀσίας. τοὺς δὲ Σκύθας ἀποδημήσαντας ὀκτῶ καὶ εἴκοσι ἔτεα καὶ διὰ χρόνου τοσοῦτου κατιόντας ἐς τὴν σφετέρην ἐξεδέξατο οὐκ ἐλάσσων πόνος τοῦ Μηδικοῦ· εὗρον γὰρ ἀντιουμένην σφίσι στρατιὴν οὐκ ὀλίγην· αἱ γὰρ τῶν Σκυθέων γυναῖκες, ὡς σφι οἱ ἄνδρες ἀπῆσαν χρόνον πολλόν, ἐφοίτων παρὰ τοὺς δούλους.

2. τοὺς δὲ δούλους οἱ Σκύθαι πάντας τυφλοῦσι τοῦ γάλακτος εἵνεκεν τοῦ πίνουσι, ποιεῦντες ὧδε· ἐπεὰν φυσητῆρας λάβωσι ὀστείνους, αὐλοῖσι προσεμφερεστάτους, τούτους ἐσθέντες ἐς τῶν θηλέων ἵππων τὰ ἄρθρα φυσῶσι τοῖσι στόμασι, ἄλλοι δὲ ἄλλων

φυσώντων ἀμέλγουςι. φασὶ δὲ τοῦδε εἶνεκα τοῦτο ποιέειν· τὰς φλέβας τε πίμπλασθαι φυσωμένας τῆς ἵππου καὶ τὸ οὐθαρ κατίεσθαι. ἐπεὶ δὲ ἀμέλξωσι τὸ γάλα, ἐσχέαντες ἐς ξύλινα ἀγγήια κόιλα καὶ περιστίζαντες κατὰ τὰ ἀγγήια τοὺς τυφλοὺς δονέουσι τὸ γάλα, καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ἐπιστάμενον ἀπαρύσαντες ἠγεῦνται εἶναι τιμιώτερον, τὸ δ' ὑπιστάμενον ἦσσον τοῦ ἑτέρου. τούτων μὲν εἶνεκα ἅπαντα τὸν ἄν λάρβωσι οἱ Σκύθαι ἐκτυφλοῦσι· οὐ γὰρ ἄροται εἰσὶ ἀλλὰ νομάδες.

3. ἐκ τούτων δὴ ὦν σφι τῶν δούλων καὶ τῶν γυναικῶν ἐπετράφη νεότης, οἱ ἐπίτε ἔμαθον τὴν σφετέρην γένεσιν, ἠντιοῦντο αὐτοῖσι κατιοῦσι ἐκ τῶν Μήδων. καὶ πρῶτα μὲν τὴν χώραν ἀπετάμοντο, τάφρον ὀρυζάμενοι εὐρέαν κατατείνουσαν ἐκ τῶν Ταυρικῶν ὀρέων ἐς τὴν Μαιήτιν λίμνην, τῇ πέρ ἐστι μεγίστη· μετὰ δὲ πειρωμένοισι ἐσβάλλειν τοῖσι Σκύθησι ἀντικατιζόμενοι ἐμάχοντο. γινομένης δὲ μάχης πολλάκις καὶ οὐ δυναμένων οὐδὲν πλέον ἔχειν τῶν Σκυθῶν τῇ μάχῃ, εἰς αὐτῶν ἔλεξε τάδε· Οἷα ποιεῦμεν, ἄνδρες Σκύθαι. δούλοισι τοῖσι ἡμετέροισι μαχόμενοι αὐτοὶ τε κτεινόμενοι ἐλάσσονες γινόμεθα καὶ ἐκείνους κτείνοντες ἐλασσόνων τὸ λοιπὸν ἄρξομεν. νῦν ὦν μοι δοκέει αἰχμὰς μὲν καὶ τόξα μετεῖναι, λαβόντα δὲ ἕκαστον τοῦ ἵππου τὴν μᾶστιγα ἰέναι ἄσσον αὐτῶν. μέχρι μὲν γὰρ ὥρων ἡμέας ὄπλα ἔχοντας, οἱ δὲ ἐνόμιζον ὅμοιοί τε καὶ ἐξ ὁμοίων ἡμῖν εἶναι· ἐπεὶ δὲ ἴδωνται μᾶστιγας ἀντὶ ὄπλων ἔχοντας, μαθόντες ὡς εἰσὶ ἡμέτεροι δούλοι καὶ συγγόντες τοῦτο οὐκ ὑπομενέουσι.

4. ταῦτα ἀκούσαντες οἱ Σκύθαι ἐποίησαν ἐπιτελέα· οἱ δ' ἐκπλαγέντες τῷ γινομένῳ τῆς μάχης τε ἐπελάθοντο καὶ ἔφευγον. οὕτω οἱ Σκύθαι τῆς τε Ἀσίας ἤρξαν καὶ ἐξελασθέντες αὐτὶς ὑπὸ Μήδων κατήλθον τρόπῳ τοιούτῳ ἐς τὴν σφετέρην. τῶν δὲ εἶνεκα ὁ Δαρείος τίσασθαι βουλόμενος συνήγειρε ἐπ' αὐτοὺς στράτευμα.

5. Ὡς δὲ Σκύθαι λέγουσι, νεώτατον ἀπάντων ἐθνῶν εἶναι τὸ σφέτερον, τοῦτο δὲ γενέσθαι ὧδε· ἄνδρα γενέσθαι πρῶτον ἐν τῇ γῇ ταύτῃ εὐούση ἐρήμῳ τῷ οὔνομα εἶναι Ταργιτάον· τοῦ δὲ Ταργιτάου τούτου τοὺς τοκέας λέγουσι εἶναι, ἐμοὶ μὲν οὐ πιστὰ λέγοντες, λέγουσι δ' ὦν, Δία τε καὶ Βορυσθένεος τοῦ ποταμοῦ θυγατέρα. γένεος μὲν τοιούτου δὴ τινος γενέσθαι τὸν Ταργιτάον, τούτου δὲ γενέσθαι παῖδας τρεῖς, Λιπόξαιν καὶ Ἀρπόξαιν καὶ νεώτατον Κολάξαιν. ἐπὶ τούτων ἀρχόντων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φερόμενα χρύσεια ποιήματα, ἄροτρόν τε καὶ ζυγὸν καὶ σάγαριν καὶ φιάλην, πεσεῖν ἐς τὴν Σκυθικὴν. καὶ τῶν ἰδόντα πρῶτον τὸν πρεσβύτατον ἄσσον ἰέναι βουλόμενον αὐτὰ λαβεῖν, τὸν δὲ χρυσὸν ἐπιόντος καίεσθαι. ἀπαλλαχθέντος δὲ τούτου προσιέναι τὸν δεύτερον, καὶ τὸν αὐτὶς ταῦτα ποιέειν. τοὺς μὲν δὴ καιόμενον τὸν χρυσὸν ἀπώσασθαι, τρίτῳ δὲ τῷ νεωτάτῳ ἐπελθόντι κατασβῆναι, καὶ μιν ἐκείνον κομίσει ἐς ἑωυτοῦ· καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀδελφεοὺς πρὸς ταῦτα συγγόντας τὴν βασιληίην πᾶσαν παραδοῦναι τῷ νεωτάτῳ.

6. ἀπὸ μὲν δὴ Λιποξάιος γεγονέναι τούτους τῶν Σκυθῶν οἱ Αὐχάται γένος καλέονται, ἀπὸ δὲ τοῦ μέσου Ἀρποξάιος οἱ Κατίαροί τε καὶ Τράσπιες καλέονται, ἀπὸ δὲ τοῦ νεωτάτου αὐτῶν τοὺς βασιλέας, οἱ καλέονται Παραλάται· σύμπασι δὲ εἶναι οὔνομα Σκολόντους, τοῦ βασιλέος ἐπωνυμίην· Σκύθας δὲ Ἑλληνες ὠνόμασαν.

7. γεγονέναι μὲν νυν σφέας ὧδε λέγουσι οἱ Σκύθαι, ἔτεα δὲ σφίσι ἐπίτε γεγόνασι τὰ σύμπαντα λέγουσι εἶναι ἀπὸ τοῦ πρώτου βασιλέος Ταργιτάου ἐς τὴν Δαρείου διάβασιν τὴν ἐπὶ σφέας χιλίων οὐ πλέω ἀλλὰ τσσαῦτα. τὸν δὲ χρυσὸν τοῦτον τὸν ἱρὸν φυλάσσοι οἱ βασιλέες ἐς τὰ μάλιστα καὶ θυσίῃσι μεγάλῃσι ἱλασκόμενοι μετέρχονται ἀνὰ πᾶν ἔτος. ὃς δ' ἄν ἔχων τὸν χρυσὸν τὸν ἱρὸν ἐν τῇ ὀρτῇ ὑπαίθριος κατακοιμηθῇ, οὗτος λέγεται ὑπὸ Σκυθῶν οὐ διεκταυτίζεσθαι· δίδοσθαι δὲ οἱ διὰ τοῦτο ὅσα ἄν ἵπῳ ἐν

ἡμέρη μὴ περιελάσῃ αὐτός. τῆς δὲ χώρας εὐούσης μεγάλης τριφασίας τὰς βασιλίας τοῖσι παισὶ τοῖσι ἑωυτοῦ καταστήσασθαι Κολάξαιν καὶ τούτων μίαν ποιῆσαι μεγίστην, ἐν τῇ τὸν χρυσὸν φυλάσσεσθαι. τὰ δὲ καθύπερθε πρὸς βορέην [λέγουσι] ἄνεμον τῶν ὑπεροίκων τῆς χώρας οὐκ οἶά τε εἶναι ἔτι προσωτέρω οὔτε ὄραν οὔτε διεξιέναι ὑπὸ πτερῶν κεχυμένων· πτερῶν γὰρ καὶ τὴν γῆν καὶ τὸν ἥερα εἶναι πλεόν, καὶ ταῦτα εἶναι τὰ ἀποκληῖοντα τὴν ὄψιν.

8. Σκύθαι μὲν ὧδε ὑπὲρ σφέων τε αὐτῶν καὶ τῆς χώρας τῆς καθύπερθε λέγουσι, Ἑλλήνων δὲ οἱ τὸν Πόντον οἰκούντες ὧδε. Ἡρακλέα ἐλαύνοντα τὰς Γηρούνεω βοῦς ἀπικέσθαι ἐς γῆν ταύτην ἐοῦσαν ἐρήμην, ἦντινα νῦν Σκύθαι νέμονται. Γηρούνεα δὲ οἰκέειν ἕξω τοῦ Πόντου, κατοικημένοι τὴν Ἑλληνας λέγουσι Ἐρυθραία νῆσον, τὴν πρὸς Γηδείροισι τοῖσι ἕξω Ἡρακλέων στηλέων ἐπὶ τῷ Ὠκεανῷ. τὸν δὲ Ὠκεανὸν λόγῳ μὲν λέγουσι ἀπὸ ἡλίου ἀνατολέων ἀρξάμενον γῆν περὶ πᾶσαν ῥέειν, ἔργῳ δὲ οὐκ ἀποδεικνύσι. ἐνθεῦτεν τὸν Ἡρακλέα ὡς ἀπικέσθαι ἐς τὴν νῦν Σκυθικὴν χώραν καλεομένην (καταλαβεῖν γὰρ αὐτὸν χειμῶνά τε καὶ κρυμόν), ἐπειρυσάμενον τὴν λεοντέην κατυπνῶσαι, τὰς δὲ οἱ ἵππους [τὰς] ὑπὸ τοῦ ἄρματος νεμομένης ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἀφανισθῆναι θείῃ τύχῃ.

9. ὡς δ' ἐγερθῆναι τὸν Ἡρακλέα, δίξῃσθαι, πάντα δὲ τῆς χώρας ἐπέξελθόντα τέλος ἀπικέσθαι ἐς τὴν Ὑλαίην καλεομένην γῆν· ἐνθαῦτα δὲ αὐτὸν εὑρεῖν ἐν ἄντρῳ μιζοπάρθενόν τινα ἔχιδναν διφυέα, τῆς τὰ μὲν ἄνω ἀπὸ τῶν γλουτῶν εἶναι γυναικός, τὰ δὲ ἔνερθε ὄφις. ἰδόντα δὲ καὶ θαμάσαντα ἐπειρέσθαι μιν εἰ κου ἴδοι ἵππους πλανωμένας· τὴν δὲ φάναι ἑωυτὴν ἔχειν καὶ οὐκ ἀποδώσειν ἐκείνῳ πρὶν ἢ οἱ μιχθῇ· τὸν δὲ Ἡρακλέα μιχθῆναι ἐπὶ τῷ μισθῷ τούτῳ. κείνην τε δὴ ὑπερβάλλεσθαι τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἵππων, βουλομένην ὡς πλείστον χρόνον συνεῖναι τῷ Ἡρακλεί, καὶ τὸν κομισάμενον ἐθέλειν ἀπαλλάσσεσθαι· τέλος δὲ ἀποδιδοῦσαν αὐτὴν εἰπεῖν· Ἴππους μὲν δὴ ταύτας ἀπικομένας ἐνθάδε ἔσωσά τοι ἐγώ, σῶστρα δὲ σὺ παρέσχε· ἔχω γὰρ ἐκ σέο παῖδας τρεῖς. τούτους, ἐπεὰν γένωνται τρόφιες, ὅ τι χρῆ ποιέειν, ἕξῃ γέο σύ, εἴτε αὐτοῦ κατοικίζω (χώρας γὰρ τῆσδε ἔχω τὸ κράτος αὐτῆ) εἴτε ἀποπέμπω παρὰ σέ. τὴν μὲν δὴ ταῦτα ἐπειρωτᾶν, τὸν δὲ λέγουσι πρὸς ταῦτα εἰπεῖν· Ἐπεὰν ἀνδρωθέντας ἴδῃ τοὺς παῖδας, τὰδε ποιέουσα οὐκ ἂν ἀμαρτάνοις· τὸν μὲν ἂν ὄραξ αὐτῶν τόδε τὸ τόξον ὧδε διατεινόμενον καὶ τῷ ζωστήρι τῷδε κατὰ τὰδε ζωννύμενον, τοῦτον μὲν τῆσδε τῆς χώρας οἰκήτορα ποιεῦ· ὅς δ' ἂν τούτων τῶν ἔργων τῶν ἐντέλλομαι λείπηται, ἔκπεμπε ἐκ τῆς χώρας. καὶ ταῦτα ποιέουσα αὐτῆ τε εὐφρανεῖαι καὶ τὰ ἐντεταλμένα ποιήσεις.

10. τὸν μὲν δὴ εἰρύσαντα τῶν τόξων τὸ ἕτερον (δύο γὰρ δὴ φορέειν τέως Ἡρακλέα) καὶ τὸν ζωστήρα προδέξαντα παραδοῦναι τὸ τόξον τε καὶ τὸν ζωστήρα ἔχοντα ἐπ' ἄκρης τῆς συμβολῆς φιάλην χρυσοῆν, δόντα δὲ ἀπαλλάσσεσθαι, τὴν δ', ἐπεὶ οἱ γενομένους τοὺς παῖδας ἀνδρωθῆναι· τοῦτο μὲν σφι οὐνόματα θέσθαι, τῷ μὲν Ἀγάθυρσον αὐτῶν, τῷ δ' ἐπομένῳ Γελωνόν, Σκύθην δὲ τῷ νεωτάτῳ, τοῦτο δὲ τῆς ἐπιστολῆς μεμνημένην αὐτὴν ποιῆσαι τὰ ἐντεταλμένα. καὶ δὴ δύο μὲν οἱ τῶν παίδων, τὸν τε Ἀγάθυρσον καὶ τὸν Γελωνόν, οὐκ οἴους τε γενομένους ἐξικέσθαι πρὸς τὸν προκείμενον ἄεθλον, οἷχεσθαι ἐκ τῆς χώρας ἐκβληθέντας ὑπὸ τῆς γειναμένης, τὸν δὲ νεώτατον αὐτῶν Σκύθην ἐπιτελέσαντα καταμείναι ἐν τῇ χώρῃ. καὶ ἀπὸ μὲν Σκύθῃ τοῦ Ἡρακλέος γενέσθαι τοὺς αἰεὶ βασιλέας γινομένους Σκυθέων, ἀπὸ δὲ τῆς φιάλης ἔτι καὶ ἐς τόδε φιάλας ἐκ τῶν ζωστήρων φορέειν Σκύθας. [τὸ δὴ μόνον μηχανήσασθαι τὴν μητέρα Σκύθη]. ταῦτα δὲ Ἑλλήνων οἱ τὸν Πόντον οἰκούντες λέγουσι.

11. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λόγος ἔχων ὧδε, τῷ μάλιστα λεγομένῳ αὐτὸς πρόσκειμαι· Σκύθας τοὺς νομάδας οἰκέοντας ἐν τῇ Ἀσίῃ, πολέμῳ πιεσθέντας ὑπὸ Μασσαγετέων, οἴχεσθαι διαβάντας ποταμὸν Ἀράξεια ἐπὶ γῆν τὴν Κιμμερίην (τῇ γὰρ νῦν νέμονται Σκύθαι, αὕτη λέγεται τὸ παλαιὸν εἶναι Κιμμερίων), τοὺς δὲ Κιμμερίους ἐπιόντων Σκυθέων βουλεύεσθαι ὡς στρατοῦ ἐπιόντος μεγάλου, καὶ δὴ τὰς γνώμας σφέων κεχωρισμένας, ἐντόνους μὲν ἀμφοτέρας, ἀμείνω δὲ τὴν τῶν βασιλέων· τὴν μὲν γὰρ δὴ τοῦ δήμου φέρειν γνώμην ὡς ἀπαλλάσσεσθαι πρῆγμα εἴη μηδὲ πρὸς πολλοὺς μένοντας κινδυνεύειν, τὴν δὲ τῶν βασιλέων διαμάχεσθαι περὶ τῆς χώρας τοῖσι ἐπιούσι. οὐκ ὦν δὴ ἐθέλειν πείθεσθαι οὔτε τοῖσι βασιλεῦσι τὸν δῆμον οὔτε τῷ δήμῳ τοὺς βασιλέας. τοὺς μὲν δὴ ἀπαλλάσσεσθαι βουλεύεσθαι ἀμαχητὶ τὴν χώραν παραδόντας τοῖσι ἐπιούσι, τοῖσι δὲ βασιλεῦσι δόξαι ἐν τῇ ἐωυτῶν κείσθαι ἀποθανοντας μηδὲ συμφεύγειν τῷ δήμῳ, λογισαμένους ὅσα τε ἀγαθὰ πεπόνθασι καὶ ὅσα φεύγοντας ἐκ τῆς πατρίδος κακὰ ἐπίδοξα καταλαμβάνειν. ὡς δὲ δόξαι σφι ταῦτα, διαστάντας καὶ ἀριθμὸν ἴσους γενομένους μάχεσθαι πρὸς ἀλλήλους· καὶ τοὺς μὲν ἀποθανόντας πάντας ὑπ' ἐωυτῶν θάψαι τὸν δῆμον τῶν Κιμμερίων παρὰ ποταμὸν Τύρην (καὶ σφῶν ἔτι δῆλός ἐστι ὁ τάφος), θάψαντας δὲ οὕτω τὴν ἕξοδον ἐκ τῆς χώρας ποιέεσθαι, Σκύθας δὲ ἐπελθόντας λαβεῖν ἐρήμην τὴν χώραν.

12. καὶ νῦν ἔστι μὲν ἐν τῇ Σκυθικῇ Κιμμέρια τείχεα, ἔστι δὲ πορθμήια Κιμμέρια, ἔστι δὲ καὶ χώρα οὖνομα Κιμμερίη, ἔστι δὲ Βόσπορος Κιμμέριος καλούμενος. φαίνονται δὲ οἱ Κιμμέριοι φεύγοντες ἐς τὴν Ἀσίην τοὺς Σκύθας καὶ τὴν χερσόνησον κτίσαντες, ἐν τῇ νῦν Σινώπῃ πόλις Ἑλλὰς οἴκηται. φανεροὶ δὲ εἰσι καὶ οἱ Σκύθαι διώξαντες αὐτοὺς καὶ ἐσβαλόντες ἐς γῆν τὴν Μηδικήν, ἀμαρτόντες τῆς ὁδοῦ. οἰμὲν γὰρ Κιμμέριοι αἰεὶ τὴν παρὰ θάλασσαν ἔφευγον, οἱ δὲ Σκύθαι ἐν δεξιῇ τὸν Καύκασον ἔχοντες ἐδίωκον ἐς ὃ ἐσέβαλον ἐς τὴν Μηδικὴν [γῆν], ἐς μεσόγαιαν τῆς ὁδοῦ τραφθέντες. οὗτος δὲ ἄλλος ζυγὸς Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων λεγόμενος λόγος εἴρηται.

13. ἔφη δὲ Ἀριστέης ὁ Καυστροβίου ἀνὴρ Προκοινησίος, ποιέων ἔπεα, ἀπικέσθαι ἐς Ἰσηδόνας φοιβόλαμπτος γενόμενος, Ἰσηδόνων δὲ ὑπεροικέειν Ἀριμασποὺς ἄνδρας μονοφθάλμους, ὑπὲρ δὲ τούτων τοὺς χρυσοφύλακας γρύπας, τούτων δὲ τοὺς Ὑπερβορέους κατήκοντας ἐπὶ θάλασσαν. τούτους ὦν πάντας πλὴν Ὑπερβορέων ἀρξάντων Ἀριμασπῶν αἰεὶ τοῖσι πλησιοχώροισι ἐπιτίθεσθαι, καὶ ὑπὸ μὲν Ἀριμασπῶν ἐξωθέεσθαι ἐκ τῆς χώρας Ἰσηδόνας, ὑπὸ δὲ Ἰσηδόνων Σκύθας, Κιμμερίους δὲ οἰκέοντας ἐπὶ τῇ νοτίῃ θαλάσῃ ὑπὸ Σκυθέων πιεζομένους ἐκλείπειν τὴν χώραν. οὕτω οὐδὲ οὗτος συμφέρεται περὶ τῆς χώρας ταύτης Σκύθησι.

14. Καὶ ὅθεν μὲν ἦν Ἀριστέης ὁ ταῦτα ποιήσας, εἴρηται· τὸν δὲ περὶ αὐτοῦ ἤκουον λόγον ἐν Προκοινησίῳ καὶ Κυζίκῳ, λέξω. Ἀριστέην γὰρ λέγουσι, ἔοντα τῶν ἀστῶν οὐδενὸς γένος ὑποδέεστερον, ἐσελθόντα ἐς κναφήμιον ἐν Προκοινησίῳ ἀποθανεῖν, καὶ τὸν κναφέα κατακλησίαντα τὸ ἐργαστήριον οἴχεσθαι ἀγγελέοντα τοῖσι προσήκουσι τῷ νεκρῷ. ἐσκεδασμένου δὲ ἤδη τοῦ λόγου ἀνα τὴν πόλιν ὡς τεθνεῶς εἴη ὁ Ἀριστέης, ἐς ἀμφισβασίας τοῖσι λέγουσι ἀπικνέεσθαι ἄνδρα Κυζικηνὸν ἤκοντα ἐξ Ἀρτάκης πόλιος, φάντα συντυχεῖν τέ οἱ ἰόντι ἐπὶ Κυζίκου καὶ ἐς λόγους ἀπικέσθαι. καὶ τοῦτον μὲν ἐντεταμένως ἀμφισβατέειν, τοὺς δὲ προσήκοντας τῷ νεκρῷ ἐπὶ τὸ κναφήμιον παρεῖναι ἔχοντας τὰ πρόσφορα ὡς ἀναιρησομένους. ἀνοιχθέντος δὲ τοῦ οἰκήματος οὔτε τεθνεῶτα οὔτε ζῶντα φαίνεσθαι Ἀριστέην. μετὰ δὲ ἐβδόμῳ ἔτει φανέντα αὐτὸν ἐς Προκοινησον ποιῆσαι τὰ ἔπεα ταῦτα τὰ νῦν ὑπ' Ἑλλήνων Ἀριμάσπεα καλέεται, ποιήσαντα δὲ ἀφανισθῆναι τὸ δεύτερον.

15. ταῦτα μὲν αἱ πόλιες αὐταὶ λέγουσι, τάδε δὲ οἶδα Μεταποντίνοισι τοῖσι ἐν Ἰταλίῃ συγκυρήσαντα μετὰ τὴν ἀφάνισιν τὴν δευτέραν Ἀριστέω ἕτεσι τεσσεράκοντα καὶ διηκοσίοισι, ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος ἐν Προκοινησῶ τε καὶ Μεταποντίῳ εὕρισκον. Μεταποντινοὶ φασὶ αὐτὸν Ἀριστέην φανέντα σφι ἐς τὴν χώραν κελεύσαι βωμὸν Ἀπόλλωνος ἰδρῦσασθαι καὶ Ἀριστέω τοῦ Προκοινησίου ἐπωνυμίην ἔχοντα ἀνδριάντα παρ' αὐτὸν ἰστάναι· φάναι γάρ σφι τὸν Ἀπόλλωνα Ἰταλιωτέων μούνοισι δὴ ἀπικέσθαι ἐς τὴν χώραν, καὶ αὐτὸς οἱ ἔπεσθαι ὁ νῦν ἐὼν Ἀριστέης· τότε δέ, ὅτε εἶπετο τῷ θεῷ, εἶναι κόραξ. καὶ τὸν μὲν εἰπόντα ταῦτα ἀφανισθῆναι, σφέας δὲ Μεταποντινοὶ λέγουσι ἐς Δελφοὺς πέμψαντας τὸν θεὸν ἐπειρωτᾶν ὅ τι τὸ φάσμα τοῦ ἀνθρώπου εἴη. τὴν δὲ Πυθίην σφέας ελευθεῖν πείθεσθαι τῷ φάσματι, πειθομένοισι δὲ ἄμεινον συνοίσεσθαι. καὶ σφέας δεξαμένους ταῦτα ποιῆσαι ἐπιτελέα. καὶ νῦν ἔστηκε ἀνδριάς ἐπωνυμίην ἔχων Ἀριστέω παρ' αὐτῷ τῷ ἀγάλματι τοῦ Ἀπόλλωνος, περίξ δὲ αὐτὸν δάφναι ἐστᾶσι· τὸ δὲ ἄγαλμα ἐν τῇ ἀγορῇ ἴδρυται. Ἀριστέω μὲν νῦν περί τοσαῦτα εἰρήσθω.

16. Τῆς δὲ γῆς τῆς περί ὁδε ὁ λόγος ὄρμηται λέγεσθαι, οὐδεὶς οἶδε ἀτρεκέως ὅ τι τὸ κατύπερθε ἐστὶ· οὐδενὸς γὰρ δὴ αὐτόπτεω εἰδέναι φαμένου δύναμαι πυθέσθαι· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Ἀριστέης τοῦ περ ὀλίγω πρότερον τούτων μνήμην ἐποιεῦμην, οὐδὲ οὗτος προσωτέρω Ἰσηδόνων ἐν αὐτοῖσι τοῖσι ἔπεισι ποιῶν ἔφησε ἀπικέσθαι, ἀλλὰ τὰ κατύπερθε ἔλεγε ἀκοῆ, φᾶς Ἰσηδόνας εἶναι τοὺς ταῦτα λέγοντας. ἀλλ' ὅσον μὲν ἡμεῖς ἀτρεκέως ἐπι μακρότατον οἰοί τε ἐγενόμεθα ἀκοῆ ἐξικέσθαι, πᾶν εἰρήσεται.

17. ἀπὸ τοῦ Βορυσθενείτεον ἐμπορίου (τοῦτο γὰρ τῶν παραθαλασσίων μεσαίτατόν ἐστι πάσης τῆς Σκυθίας), ἀπὸ τούτου πρῶτοι Καλλιπίδαι νέμονται ἑόντες Ἑλληνας Σκύθαι, ὑπὲρ δὲ τούτων ἄλλο ἔθνος οἱ Ἀλιζῶνες καλέονται. οὗτοι δὲ καὶ οἱ Καλλιπίδαι τὰ μὲν ἄλλα κατὰ ταῦτὰ Σκυθήσι ἐπασκέουσι, σίτον δὲ καὶ σπείρουσι καὶ σιτέονται, καὶ κρόμμου καὶ σκόροδα καὶ φακοὺς καὶ κέγχρους. ὑπὲρ δὲ Ἀλιζῶνων οἰκέουσι Σκύθαι ἀροτῆρες, οἱ οὐκ ἐπὶ σιτήσι σπείρουσι τὸν σίτον ἀλλ' ἐπὶ πρήσι. τούτων δὲ κατύπερθε οἰκέουσι Νευροί, Νευρῶν δὲ τὸ πρὸς βορέην ἄνεμον ἔρημος ἀνθρώπων, ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν. ταῦτα μὲν παρὰ τὸν Ὑπανιν ποταμὸν ἐστὶ ἔθνεα πρὸς ἐσπέρης τοῦ Βορυσθένεος.

18. ἀτὰρ διαβάντι τὸν Βορυσθένεα ἀπὸ θαλάσσης πρῶτον μὲν ἡ Ὑλαίη, ἀπὸ δὲ ταύτης ἄνω ἰόντι οἰκέουσι Σκύθαι γεωργοί, τοὺς Ἑλληνας οἱ οἰκευτες ἐπὶ τῷ Ὑπάνι ποταμῷ καλέουσι Βορυσθενείτας, σφέας δὲ αὐτοὺς Ὀλβιοπολίτας. οὗτοι ὦν οἱ γεωργοὶ Σκύθαι νέμονται τὸ μὲν πρὸς τὴν ἡῶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁδοῦ, κατήκοντες ἐπὶ ποταμὸν τῷ οὔνομα κέεται Παντικάπης, τὸ δὲ πρὸς βορέην ἄνεμον πλόον ἀνὰ τὸν Βορυσθένεα ἡμερέων ἑνδεκά· ἡ δὲ κατύπερθε τούτων ἔρημος ἐστὶ ἐπὶ πολλόν. μετὰ δὲ τὴν ἔρημον Ἀνδροφάγοι οἰκέουσι, ἔθνος ἐὸν ἴδιον καὶ σὺδαμῶς Σκυθικόν. τὸ δὲ τούτων κατύπερθε ἔρημος ἤδη ἀληθέως καὶ ἔθνος ἀνθρώπων οὐδέν, ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν.

19. τὸ δὲ πρὸς τὴν ἡῶ τῶν γεωργῶν τούτων Σκυθῶν διαβάντι τὸν Παντικάπην ποταμὸν νομάδες ἤδη Σκύθαι νέμονται, οὔτε τι σπείροντες οὐδὲν οὔτε ἀροῦντες· φιλή δὲ δενδρέων ἡ πᾶσα αὕτη [γῆ] πλήν τῆς Ὑλαίης. οἱ δὲ νομάδες οὗτοι τὸ πρὸς τὴν ἡῶ ἡμερέων τεσσέρων καὶ δέκα ὁδὸν νέμονται χώραν κατατείνουσαν ἐπὶ ποταμὸν Γέρρον.

20. πέρην δὲ τοῦ Γέρρου ταῦτα δὴ τὰ καλούμενα βασιλήιά ἐστι καὶ Σκύθαι οἱ ἄριστοί τε καὶ πλείστοι καὶ τοὺς ἄλλους νομίζοντες Σκύθας δούλους σφετέρους εἶναι· κατήκουσι δὲ οὗτοι τὸ μὲν πρὸς μεσαμβρίην ἐς τὴν Ταυρικὴν, τὸ δὲ πρὸς ἡῶ ἐπὶ τε τάφρον, τὴν δὲ οἱ ἐκ

τῶν τυφλῶν. γεινόμενοι ὄρουσαν, καὶ ἐπὶ τῆς λίμνης τῆς Μαιήτιδος τὸ ἐμπόριον τὸ καλεῖται Κρημνοί· τὰ δεαυτῶν κατήκουσι ἐπὶ ποταμὸν Τάναιν. τὰ δὲ κατύπερθε πρὸς βορέην ἄνεμον τῶν βασιλιῶν Σκυθέων οἰκέουσι Μελάγχλαινοι, ἄλλο ἔθνος καὶ οὐ Σκυθικόν. Μελάγχλαινων δὲ τὸ κατύπερθε λίμναι καὶ ἔρημος ἐστὶ ἀνθρώπων, κατ' ὅσον ἡμεῖς ἴδμεν.

21. Τάναιν δὲ ποταμὸν διαβάντι οὐκέτι Σκυθική, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη τῶν λαζίων Σαυροματέων ἐστὶ, οἱ ἐκ τοῦ μυχοῦ ἀρξάμενοι τῆς Μαιήτιδος λίμνης νέμονται τὸ πρὸς βορέην ἄνεμον, ἡμερέων πεντεκαίδεκα ὁδόν, πᾶσαν ἐοῦσαν ψιλὴν καὶ ἀγρίων καὶ ἡμέρων δεινδρέων· ὑπεροικέουσι δὲ τούτων δευτέρην λάξιν ἔχοντες Βουδῖνοι, γῆν νεμόμενοι πᾶσαν δασέαν ὕλη παντοίη.

22. Βουδίνων δὲ κατύπερθε πρὸς βορέην ἐστὶ πρώτη μὲν ἔρημος ἐπ' ἡμερέων ἑπτὰ ὁδόν, μετὰ δὲ τὴν ἔρημον ἀποκλίνοντι μᾶλλον πρὸς ἀπηνιώτην ἄνεμον νέμονται Θυσσαγέται, ἔθνος πολλὸν καὶ ἴδιον· ζῶσι δὲ ἀπὸ θήρης. συνεχέες δὲ τούτοισι ἐν τοῖσι αὐτοῖσι τόποισι κατοικημένοι εἰσὶ τοῖσι οὖνομα κέεται Ἰύρκαί, καὶ οὗτοι ἀπὸ θήρης ζῶντες τρόπῳ τοιῶδε· λοχᾶ ἐπὶ δένδρεον ἀναβάς, τὰ δὲ ἐστὶ πυκνὰ ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν· ἵππος δὲ ἐκάστῳ δεδιδαγμένος ἐπὶ γαστέρα κείσθαι ταπεινότητος εἵνεκα ἔτοιμος ἐστὶ καὶ κύων· ἐπᾶν δὲ ἀπίδη τὸ θηρίον ἀπὸ τοῦ δεινδρέου, τοξεύσας [καὶ] ἐπιβάς ἐπὶ τὸν ἵππον διώκει, καὶ ὁ κύων ἔχεται. ὑπὲρ δὲ τούτων τὸ πρὸς τὴν ἠῶ ἀποκλίνοντι οἰκέουσι Σκύθαι ἄλλοι, ἀπὸ τῶν βασιλιῶν Σκυθέων ἀποστάντες καὶ οὕτω ἀπικόμενοι ἐς τοῦτον τὸν χῶρον.

§ 284. Дорійський діалект

Дорійський діалект має значні фонетико-морфологічні особливості.

- *F*, яка в іонійському діалекті зникла в VIII ст. до н.е., тут збереглась ще в епоху еллінізму: *Fέρρον*, *Fάναξ*.
- Разом з ахайцями дорійці зберегли αΤ (в іонійсько-аттічному діалекті αΤ перейшло в η): *μάτηρ*, *φάμα*, *ἑορτά*, *δαμος*, *ζατέω*, *μάν*.
- Звуки α + ε стягаються не в αΤ як у аттічному діалекті, а в η: *νικῆν* (атт. *νικᾶν*).
- Замінне подовження ο в οι: *ἔχοισα* (атт. *ἔχουσα*).
- Відбувається апокопа прийменників *ἀνά*, *παρά* перед усіма приголосними та прийменників *κατά* і *ποτί* (атт. *πρός*) перед наступним передньоязиковим приголосним: атт. *παρὰ ποταμόν* = *παρ' ποταμόν*; *κατὰ τόν* = *κατ' τόν*, *ποτὶ τόν* = *ποτ' τόν*.
- Іменник *βασιλεύς* у непрямих відмінках скорочує голосний перед голосним без перестановки часокількості: *βασιλέος*, *βασιλέα*.
- *Nominativus pluralis* артикля на чоловічий та жіночий роди звучить *τοί*, *ταί* (іонійсько-аттічне *οί*, *αί*).
- Характерний прикметник *ἰάρος* (іон. *ἱερός*).
- Вживається займенник *τύ* замість іонійсько-аттічного *σύ*.
- Замість *πρώτος* виступає *πρᾶτος* (< *πράοτος*).
- Вказівний займенник *τῆνος* (атт. *ἐκείνος*) і зворотний *αὐταυτοῦ* (атт. *ἑαυτοῦ*).
- Числівники *τέττορες* (атт. *τέτταρες*) і *Fίκατι* (атт. *εἴκοσι*).

- Видозмінено частки κά (замість кέ), γά (замість γέ), прислівник ποκά (замість ποτέ).
- Закінчення родового відмінка множини першої відміни має вигляд -ᾶν: Μουσᾶν.
- У давальному відмінку множини першої та другої відмін виступає змішання флексій цих та третьої відмін: σοφοῖσι(ν), κορυφαῖσι(ν).
- Широко засвідчена форма ἐμίν, яка відповідає аттичному ἐμοί.
- Збереження первісних дієслівних закінчень -τι, -ντι: δίδωτι – δίδωσι, φέροντι – φέρουσι.
- Перша особа множини закінчується на -μες (в інших діалектах на -μεν): φέρομες, ἐστήσαμες < ἴστημι = атт. ἐστήσαμεν.
- Інфінітив дієслів на -μι закінчується на -μεν (атт. -ναι): δίδωμι > δίδομεν, δόμεν (атт. διδόμαι, δοῦναι).
- Дуже поширений futuрум doricum: φευγ-σ-έ-ομαι > φευξοῦμαι, ποιη-σ-έ-σ-ω > ποιησῶ і т.д.
- Дієслова на -ζω утворюють сигматичні аорист на -ξα, футурум на -ξω: ἐδοκίμαξα, δοκιμάξω.
- Інфінітив аориста таких дієслів закінчується на -άξαι, -ίξαι: σκευάζω – σκευάξαι (атт. σκευάσαι), κομίζω – κομίζαι (атт. κομίσαι)

ΑΛΚΜΑΝ

(VII ст. до н.е.)

37. πολλάκι δ' ἐν κορυφαῖσ' ὀρέων, ὅκα
θεοῖσι Φάδη πολύφανος ἑορτά,
χρῦσιον ἄγγος ἔχουσα, μέγαν σκύφον,
οἷά τε ποιμένες ἄνδρες ἔχουσιν,
5 χερσὶ λεόντεον ἐγ' γάλα θείσα
τυρὸν ἐτύρησας μέγαν ἄτρυφον ἀργιφόνταν.
49. καί ποκά τοι δώσω τρίποδος κύτος,
ᾧ κ' ἐνι σιτί' ἀόλλέ' ἀγείρης.
ἀλλ' ἔτι νῦν γ' ἄπυρος, τάχα δὲ πλέος
ἔτνεος, οἷον ὁ παμφάγος Ἀλκμάν
5 ἠράσθη χλιαρὸν πεδὰ τὰς τροπὰς·
οὔτι γὰρ ἦν τετυγμένον ἔσθει,
ἀλλὰ τὰ κοινὰ γάρ, ὥσπερ ὁ δᾶμος,
ζατεύει.
55. Κλῖναι μὲν ἐπτὰ καὶ τόσαι τράπεσδαι
μακωνίδων ἄρτων ἐπιστέφοισαι
λίνω τε σασάμω τε κῆν πελίχναις
παίδεσσι χρυσοκόλλα.
58. εὔδουσιν δ' ὀρέων κορυφαί τε καὶ φάραγγες,

-
- 5 πρῶνές τε καὶ χαράδραι,
φύλα τ' ἔρπετὰ τόσσα τρέφει μέλαινα γαῖα,
θῆρές τ' ὄρεσκῶιοι καὶ γένος μελισσᾶν
καὶ κινῶδαλ' ἐν βένθεσσι πορφυρέας ἄλος·
εὔδουσιν δ' οἰωνῶν
φύλα τανυπτερύγων.

ΣΤΗΣΙΧΟΡΟΣ

(VII στ. πο. π.ε.)

6. Ἄελιος δ' Ὑπεριονίδας δέπας ἔσκατέβαινε
χρῦσεον, ὄφρα δι' Ὠκεανοῖο περάσας
ἀφίκοιθ' ἱερᾶς ποτὶ βένθεα νυκτὸς ἔρεμνᾶς
ποτὶ ματέρα κουριδίαν τ' ἄλοχον παίδας τε φίλους.
5 ὃ δ' ἄλλος ἔβα δάφναιδι κατάσκιον
ποσὶν πάις Διός.
10. πολλὰ μὲν Κυδῶνια μάλα ποτερρίπτειν ποτὶ δίφρον ἄνακτι,
πολλὰ δὲ μύρσινα φύλλα
καὶ ῥοδίλους στεφάνους ἴων τε κορωνίδας οὔλας.
17. οὔνεκα Τυνδάρεος
ῥέζων ποτὲ πᾶσι θεοῖς μούνας λάθεται ἠπιόδωρου
Κύπριδος. κείνα δὲ Τυνδαρέου κόραις
χολωσαμένα διγάμους τε καὶ τριγάμους τίθησιν
5 καὶ λιπεσάνορας.

ΙΒΥΚΟΣ

(VI στ. πο. π.ε.)

2. τούς τε λευκίππους κόρους,
τέκνα Μολιόνας, κτάνον,
ἄλικας ἰσοκεφάλους ἐνιγυίους,
ἀμφοτέρους γεγαῶτας ἐν ὤεωι
5 ἀργυρέωι.
6. Ἥρι μὲν αἶ τε Κυδῶνιαι
μαλίδες ἀρδόμεναι ῥοαί τ'
ἐκ ποταμῶν, ἴνα Παρθένων
κᾶπος ἀκήρατος, αἶ τ' οἰνανθίδες
5 αὐξόμεναι σκιεροῖσιν ὑφ' ἔρνεσιν
οἰναρέοις θαλέθοισιν. ἐμοὶ δ' ἔρος
οὔδεμίαν κατάκοιτος ὦραν·
τε ὑπὸ στεροπᾶς φλέγων
Θρηϊκὸς βορέας αἴσ-

-
- 10 σων παρὰ Κύπριδος ἀζαλέαις μανί-
αισιν ἔρεμνὸς ἀθαμβῆς
ἐγκρατέως πάϊθεν φυλάσσει
ἀμέτερας φρένας.
7. Ἔρος αὐτέ με κυανέοισιν ὑπὸ
βλεφάροις τακέρ' ὄμμασι δερκόμενος
κηλήμασι παντοδαποῖσ' ἐς ἄπειρα
δίκτυα Κύπριδι βάλλει.
- 5 ἦ μὰν τρομέω νιν ἐπερχόμενον,
ὥστε φερέζυγος ἵππος ἀεθλοφόρος ποτὶ γήραι
ἀέκων σὺν ὄχεσφι θοοῖσ' ἐς ἄμιλλαν ἔβα.

ΠΙΝΔΑΡΟΣ

(522 ἢ 518 – 446 πρ. τοῦ ν.ε.)

ΠΥΘΙΑ Α

ΙΕΡΩΝΙ ΑΙΓΥΝΑΙΩΙ ΑΡΜΑΤΙ

- Α' Χρυσέα φόρμιγξ, Ἀπόλλωνος καὶ ἰοπλοκάμων
σύνδικον Μοισᾶν κτέανον· τὰς ἀκούει
μὲν βάσις ἀγλαΐας ἀρχά,
πέιθονται δ' αἰοῖδοι σάμασιν
ἀγησιχόρων ὀπότεν προοιμίων
ἀμβολὰς τεύχης ἐλελιζομένα.
- 5 καὶ τὸν αἰχματᾶν κεραυνὸν σβεννύεις
αἰενάου πυρός. εὐδὲι δ' ἀνὰ σκά-
πτῳ Διὸς αἰετός, ὠκεί-
αν πτέρυγ' ἀμφοτέρωθεν χαλάξαις,
ἀρχὸς οἰωνῶν, κελαινῶπιν δ' ἐπὶ οἱ νεφέλαν
ἀγκύλῳ κρατί, γλεφάρων ἀδὺ κλαί-
θρον, κατέχευας· ὁ δὲ κινώσσω
ὑγρὸν νῶτον αἰωρεῖ, τεαῖς
- 10 ῥιπαῖσι κατασχόμενος. καὶ γὰρ βια-
τὰς Ἄρης, τραχέϊαν ἄνευθε λιπῶν
ἐγγέων ἀκμάν, ἰαίνει καρδίαν
κώματι, κῆλα δὲ καὶ δαιμόνων θέλ-
γει φρένας ἀμφί τε Λατοί-
δα σοφία βαθυκόλπων τε Μοισᾶν.
ὅσσα δὲ μὴ πεφίληκε Ζεὺς, ἀτύζονται βοᾶν
Πιερίδων αἴοντα, γᾶν τε καὶ πόν-
τον κατ' ἀμαιμάκετον,
- 15 ὅς τ' ἐν αἰνᾷ Ταρτάρῳ κέϊται, θεῶν πολέμιος,
Τυφῶς ἑκατοντακάρανος· τὸν ποτε

Κιλικίον θρέψεν πολυώνυμον ἄντρον· νῦν γε μὰν
ταί θ' ὑπὲρ Κύμας ἀλιερκέες ὄχθαι
Σικελία τ' αὐτοῦ πιέζει
στέρνα λαχνάεντα· κίων δ' οὐρανία συνέχει,
20 νιφόεσσ' Αἴτνα, πάνετες χιόνος ὀξείας τιθήνα·

Β' τὰς ἐρεύγονται μὲν ἀπλάτου πυρὸς ἀγνόταται
ἐκ μυχῶν παγαί· ποταμοὶ δ' ἀμέραισιν
μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ
αἴθων ἀλλ' ἐν ὄρφαισιν πέτρας
φοίνισσα κυλινδομένα φλόξ ἔς βαθεῖ-
αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
25 κείνο δ' Ἀφάιστοιο κρουνοὺς ἐρπετόν
δεινοτάτους ἀναπέμπει· τέρας μὲν
θαυμάσιον προσιδέσθαι,
θαῦμα δὲ καὶ παρεόντων ἀκοῦσαι,
οἶον Αἴτνας ἐν μελαμφύλλοις δέδεται κορυφαῖς
καὶ πέδῳ, στρωμνὰ δὲ χαράσσοισ' ἅπαν νῶ-
τον ποτικεκλιμένον κεντεῖ.
εἶη, Ζεῦ, τὴν εἶη ἀνδάνειν,
30 ὃς τοῦτ' ἐφέπεις ὄρος, εὐκάρπιοι γαι-
ας μέτωπον, τοῦ μὲν ἐπωνυμίαν
κλεινὸς οἰκιστῆρ ἐκύδανεν πόλιν
γείτονα, Πυθιάδος δ' ἐν δρόμῳ κά-
ρυξ ἀνέειπέ νιν ἀγγέλ-
λων Ἰέρωνος ὑπὲρ καλλινίκου
ἄρμασι. ναυσιφορήτοις δ' ἀνδράσι πρώτα χάρις
ἔς πλόον ἀρχομένοις πομπαῖον ἐλθεῖν
οὔρον· εἰκότα γάρ
35 καὶ τελευτᾷ φερτέρου νόστου τυχεῖν. ὁ δὲ λόγος
ταύταις ἐπὶ συντυχίαις δόξαν φέρει
λοιπὸν ἔσσεσθαι στεφάνοισί νιν ἵπποις τε κλυτὰν
καὶ σὺν εὐφώνοις θαλίαις ὄνυμαστάν.
Λύκιε καὶ Δάλοι' ἀνάσσω
Φοῖβε Παρνασσῷ τε κράναν Κασταλίαν φιλέων,
40 ἐθέλησαις ταῦτα νόψ τιθέμεν εὐάνδρόν τε χώραν.

ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ

(βλ. 495–435 pp. στ. до н.е.)

ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ

- 1 Παισανίη, σὺ δὲ κλυθι, δαΐφρονος Ἀρχίτευ υἱέ.
- 2 στενωποὶ μὲν γὰρ παλάμαι κατὰ γυῖα κέχυνται
πολλὰ δὲ δεῖλ' ἔμπαια, τὰ τ' ἀμβλύνουσι μερίμνας.
παῦρον δὲ ζωῆς ἰδίου μέρος ἀθρήσαντες
ὠκύμοροι καπνοῖο δίκην ἀρθέντες ἀπέπταν

-
- αὐτὸ μόνον πεισθέντες, ὅτι προσέκυρσεν ἕκαστος
πάντος ἑλαυνόμενοι, τό δ' ὄλον (πάς) εὐχεται εὐρεῖν
οὕτως οὐτ' ἐπίδερκτὰ ταδ' ἀνδράσιν οὐδ' ἑπακουστὰ
οὔτε νόω περιληπτὰ. σύ δ' οὖν, ἐπεὶ ὦδ' ἐλιάσθη,
3 πείσεαι οὐ πλέον ἢ βροτεῖη μήτις ὄρωρεν.
ἀλλὰ κακοῖς μὲν καρτὰ μέλει κρατέουσιν ἀπιστεῖν·
ὡς δὲ παρ' ἡμετέρης κέλεται πιστώματα Μούσης,
γνωθὶ διασσηθέντος ἐνὶ σπλάγχχοισι λόγιοιο.
4 ἀλλὰ θεοὶ τῶν μὲν μαυνίην ἀποτρέψατε γλώσσης,
ἐκ δ' ὀσίων στομάτων καθαρὴν ὀχετεύσατε πηγῆν.
καὶ σέ, πολυμνήστη λευκώλειε παρθένε Μοῦσα,
ἄντομαι, ὦν θέμις ἐστὶν ἐφημερίοισιν ἀκούειν,
πέμπε παρ' Εὐσεβίης ἐλάουσ' εὐήνιον ἄρμα.
μηδὲ σέ γ' εὐδόξιο βιήσεται ἄνθεα τιμῆς
πρὸς θνητῶν ἀνελέσθαι, ἐφ' ὧι θ' ὁ σίης πλέον εἰπεῖν
θάρσει καὶ τότε δὴ σοφίης ἐπ' ἄκροισι θαάζειν.
ἀλλ' ἄγ' ἄθρει πάσῃ παλάμῃ, πῆμ δῆλον ἕκαστον,
μήτε τι ὄψιν ἔχων πίστει πλέον ἢ κατ' ἀκουήν
ἢ ἀκοὴν ἐρίδουπον ὑπὲρ τρανώματα γλώσσης,
μήτε τι τῶν ἄλλων, ὀπόσῃ πόρος ἐστὶ νοῆσαι,
γυίων πίστιν ἔρυκε, νόει θ' ἦ δῆλον ἕκαστον.
5 στεγάσαι φρενὸς ἔλλοπος εἴσω.
6 τέσσαρα γὰρ πάντων ριζώματα πρῶτον ἄκουε·
Ζεὺς ἀργῆς Ἥρη τε φερέσβιος ἦδ' Ἀιδωνεὺς
Νῆστις θ' ἠ δακρυόις τέγγει κρούνωμα βρότειον.
7 ἀνέγητα· στοιχεῖα.
8 ἄλλο δέ τοι ἐρέω· φύσις οὐδενὸς ἐστὶν ἀπάντων
θνητῶν, οὐδέ τις οὐλομένου θανάτοιο τελευτῆ,
ἀλλὰ μόνον μίξις τε διάλλαξις τε μιγέντων
ἐστὶ, φύσις δ' ἐπὶ τοῖς ὀνομάζεται ἀνθρώποισιν.
9 οἱ δ' ὅτε μὲν κατὰ φῶτα μιγέντ' εἰς αἰθέρ' ἵ(κωνται)
ἢ κατὰ θηρῶν ἀγροτέρων γένος ἢ κατὰ θάμνων
ἢ κατ' οἰωνῶν, τότε μὲν τὸ (λέγουσι) γενέσθαι,

εὔτε δ' ἀποκρινθῶσι, τὸ δ' αὖ δυσδαίμονα πότμον·
ἢ θέμις (οὐ) καλέουσι, νόμῳ δ' ἐπίφημι καὶ αὐτός.
10 θάνατον ... ἀλοίτην ...
11 νήπιοι οὐ γάρ σφιν δολιχόφρονές εἰσι μέριμναι,
οἳ δὴ γίγνεσθαι πάρος οὐκ ἔδον ἐλπίζουσι
ἢ τι καταθνήσκειν τε καὶ ἐξόλλυσθαι ἀπάντη.
12 ἕκ τε γὰρ οὐδάμ' ἔοντος ἀμήχανόν ἐστι γενέσθαι
καὶ τ' ἔδον ἐξαπολέσθαι ἀνήνυστον καὶ ἄπυστον
αἰεὶ γὰρ τῆι γ' ἔσται, ὅπῃ κέ τις αἰὲν ἐρείδῃ.
13 οὐδέ τι τοῦ παντὸς κενεὸν πέλει οὐδὲ περισσόν.
14 τοῦ παντὸς δ' οὐδὲν κενεὸν πόθεν οὖν τί κ' ἐπέλθοι;
15 οὐκ ἂν ἀνὴρ τοιαῦτα σοφὸς φρεσὶ μαντεύσαιτο,
ὡς ὄφρα μὲν τε βιῶσι, τὸ δὴ βίοντον καλέουσι,
τόφρα μὲν οὖν εἰσίν, καὶ σφιν πάρα δειλὰ καὶ ἐσθλά,
πρὶν δὲ πάγειν τε βροτοὶ καὶ (ἐπεὶ) λύθην, οὐδὲν ἄρ' εἰσιν.
16 ἦι γὰρ καὶ πάρος ἔσκε, καὶ ἔσσεται, οὐδέ ποτ', οἴω,
τούτων ἀμφοτέρων κενεώσεται ἄσπετος αιχῶν.
17 δίπλ' ἔρέω· τοτὲ μὲν γὰρ ἔν ηὐξήθη μόνον εἶναι
ἕκ πλεόνων, τοτὲ δ' αὖ διέφθυ πλέον' ἕξ ἑνὸς εἶναι.
δοιῆ δὲ θνηθῶν γένεσις, δοιῆ δ' ἀπόλειψις·
τὴν μὲν γὰρ πάντων σύνοδος τίκτει τ' ὀλέκει τε,
ἡ δὲ δὲ πάλιν διαφυομένων θρεφθεῖσα διέπτῃ.
καὶ ταῦτ' ἀλάσσοντα διαμπερὲς οὐδαμὰ λήγει,
ἄλλοτε μὲν Φιλότητι συνερχόμεν' εἰς ἔν ἅπαντα,
ἄλλοτε δ' αὖ δίχ' ἕκαστα φορεύμενα Νείκεος ἔχθει.
(οἷτως ἦι μὲν ἔν ἕκ πλεόνων μεμάθηκε φύεσθαι)
ἡδὲ πάλιν διαφύντος ἑνὸς πλέον' ἐκτελέθουσι,
τῆι μὲν γίγνονταί τε καὶ οὐ σφισιν ἔμπεδος αἰῶν·
ἦι δὲ διαλλάσσοντα διαμπερὲς οὐδαμὰ λήγει,
ταύτῃ δ' αἰὲν ἔασιν ἀκίνητοι κατὰ κύκλον.
ἀλλ' ἄγε μύθων κλυθι· μάθη γάρ τοι φρένας αὖξει·
ὡς γὰρ καὶ πρὶν ἔειπα πιφάυσκων πείρατα μύθων,
δίπλ' ἔρέω· τοτὲ μὲν γὰρ ἔν ηὐξήθη μόνον εἶναι
ἕκ πλεόνων, τοτὲ δ' αὖ διέφθυ πλέον' ἕξ ἑνὸς εἶναι,
πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ γαῖα καὶ ἥερος ἄπλετον ὕψος,
Νείκος τ' οὐλόμενον δίχα τῶν, ἀτάλαντον ἀπάντη,
καὶ Φιλότης ἔν τοῖσιν, ἴση μῆκός τε πλάτος τε·
τὴν σὺ νόωι δέρκευ, μῆδ' ὄμμασιν ἦσο τεθηπῶς·
ἦστις καὶ θνητοῖσι νομίζεται ἔμφυτος ἄθροις,
τῆι τε φίλα φρονέουσι καὶ ἄρθμια ἔργα τελοῦσι
Γηθοσύνην καλέοντες ἐπώνυμον ἡδ' Ἀφροδίτην·
τὴν οὐ τις μετὰ τοῖσιν ἐλισσομένην δεδάηκε
θνητὸς ἀνὴρ· σὺ δ' ἄκουε λόγου στόλον οὐκ ἀπατηλόν.
ταῦτα γὰρ ἴσα τε πάντα καὶ ἥλικα γένναν ἔασι,
τιμῆς δ' ἄλλης ἄλλο μέδει, πάρα δ' ἦθος ἐκάστωι,
ἐν δὲ μέρει κρατεύουσι περιπλομένοιο χρόνοιο.

καὶ πρὸς τοῖς οὗτ' ἀπολήγει·
εἴτε γὰρ ἐφθείροντο διαμπερές, οὐκέτ' ἂν ἦσαν·
τοῦτο δ' ἐπαυξήσῃε τὸ πᾶν τί κε; καὶ πόθειν ἐλθόν;
πῆι δέ κε κήζαπόλοιτο, ἐπεὶ τῶνδ' οὐδὲν ἔρημον;
ἀλλ' αὐτ(ὰ) ἔστιν ταῦτα, δι' ἀλλήλων δὲ θέοντα
γίγνεται ἄλλοτε ἄλλα καὶ ἡνεκές αἰὲν ὁμοῖα.

ΚΑΘΑΡΜΟΙ

- 112 ὦ φίλοι, οἱ μέγα ἄστου κατὰ ξανθοῦ Ἀκράγαντος
ναίετ' αν' ἄκρα πόλεος, ἀγαθῶν μελεδήμονες ἔργων
ξείνων αἰδοῖοι λιμένες, κακότητος ἄπειροι,
χαίρετ' ἐγὼ δ' ὑμῖν θεὸς ἄμβροτος, οὐκέτι θνητὸς
πωλεῦμαι μετὰ πᾶσι τετιμένος, ὥσπερ ἔοικα,
ταινίαις τε περιστεπτος στέφουσιν τε θαλείοις.
τοῖσιν ἄμ' ἂν ἴκωμαι ἐς ἄστεα τηλεθάοντα,
ἀνδράσιν ἠδὲ γυναιξί, σεβίζομαι· οἱ δ' ἄμ' ἔπονται
μυρίοι ἐξερέοντες, ὄπηι πρὸς κέρδος ἀταπός,
οἱ μὲν μαντοσυνέων κεχρημένοι, οἱ δ' ἐπὶ νούσων
παντοίων ἐπύθοντο κλύειν εὐηκέα βάζιν,
δηρὸν δὴ χαλεπήμισι πεπαρμένοι (ἄμφ' ὀδύνησιν).
113 ἀλλὰ τί τοῖσδ' ἐπίκειμ' ὥσει μέγα χρῆμά τι πράσσων,
εἰ θνηθῶν περιέμι πολυφθερέων ἀνθρώπων;
114 ὦ φίλοι, οἶδα μὲν οὐνεκ' ἀληθείη πάρα μύθοις,
οὐς ἐγὼ ἐξερέω· μάλα δ' ἀργαλέη γε τέτυκται
ἀνδράσι καὶ δύσζηλος ἐπὶ φρένα πίστιος ὀρμή.
115 ἔστιν Ἀναγκῆς χρῆμα, θεῶν ψήφισμα παλαιόν,
αἰδῖον, πλατέεσσι κατεσφρηγισμένον ὄρκοις·
εὐτέ τις ἀμπλακίημισι φόνωι φίλα γυῖα μῆνηι,
(νεϊκέϊ θ') ὅς κε ἐπίορκον ἁμαρτήσας ἐπομόσσηι,
δαίμονες οἴτε μακρᾶίωνος λελάχασι βίοιο,
τρῖς μιν μυρίας ὥρας ἀπὸ μακάρων ἀλάλησθαι,
φυομένους παντοῖα διὰ χρόνου εἶδεα θνητῶν
ἀργαλέας βιότοιο μεταλλάσσοντα κελεύθους.
αἰθέριον μὲν γὰρ σφε μένος πόντονδε διώκει,
πόντος δ' ἐς χθονὸς οὐδας ἀπέπτυσε, γαῖα δ' ἐς αὐγὰς
ἡελίου φαέθοντος, ὃ δ' αἰθέρος ἔμβαλε δίναις·
ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται, στυγέουσι δὲ πάντες.
τῶν καὶ ἐγὼ νῦν εἶμι, φυγὰς θεόθεν καὶ ἀλήτης,
νεικεῖ μαινομένωι πίσυνος.

ΘΕΟΚΡΙΤΟΣ

(III ст. до н.е.)

ΗΡΑΚΛΙΣΚΟΣ

Ἡρακλέα δεκάμηνον ἔοντα ποχ' ἅ Μιδεᾶτις

- Ἄλκμήνα καὶ νυκτὶ νεώτερον Ἴφικλῆα,
 ἀμφοτέρους λούσασα καὶ ἐμπλήσασα γάλακτος,
 χαλκείαν κατέθηκεν ἐς ἀσπίδα τὰν Πτερελάου
 5 Ἄμφτρώων καλὸν ὄπλον ἀπεσκύλευσε πεσόντος.
 ἀποτομένα δὲ γυνὰ κεφαλᾶς μυθήσατο παίδων·
 εὔδεται, ἐμὰ βρέφεια, γλυκερὸν καὶ ἐγέρσιμον ὕπνου·
 εὔδεται, ἐμὰ ψυχὰ, δὺ' ἀδελφεοί, εὔσοα τέκνα·
 ὄλβιοι εὐνάζοισθε καὶ ὄλβιοι ἄω' ἴκοισθε.
 10 ὥς φαμένα δίνησε σάκος μέγα· τοὺς δ' ἔλεν ὕπνος.
 ἄμος δὲ στρέφεται μεσονύκτιον ἐς δύσιν ἼΑρκτος
 Ἰωρίωνα κατ' αὐτόν, ὃ δ' ἀμφαίνει μέγαν ὤμον,
 τᾶμος ἄρ' αἰνὰ πέλωρα δῦο πολυμήχανος ἼΗρα,
 κυανέαις φρίσσοιτας ὑπὸ σπείραισι δράκοντας,
 15 ὥρσεν ἐπὶ πλατὺν οὐδὸν ὅθι σταθμὰ κοῖλα θυράων
 οἴκου, ἀπειλήσασα φαγεῖν βρέφος ἼΗρακλῆα.
 τῷ δ' ἐξειλυσθέντες ἐπὶ χθοὶ γαστέρας ἄμφω
 αἰμοβόρους ἐκύλιον· ἀπ' ὀφθαλμῶν δὲ κακὸν πῦρ
 ἐρχομένοις λάμπεσκε, βαρὺν δ' ἐξέπτουον ἴον.
 20 ἄλλ' ὅτε δὴ παίδων λιχμώμενοι ἐγγύθεν ἦνθον,
 καὶ τότε ἄρ' ἐξέγροντο, Διὸς νοέοντος ἅπαντα,
 ἸΑλκμήνας φίλα τέκνα, φάος δ' ἀνὰ οἶκον ἐτύχθη.
 ἦτοι ὄγ' εὐθὺς ἄυσειν, ὅπως κακὰ θηρί' ἀνέγνω
 κοίλου ὑπὲρ σάκεος καὶ ἀναιδέας εἶδεν ὀδόντας,
 25 Ἰφικλῆς, οὐλάν δὲ ποσὶν διελάκτισε χλαῖναν
 φευγέμεν ὀρμαίνων· ὃ δ' ἐναντίος ἴετο χερσὶν
 ἸΗρακλῆς, ἄμφω δὲ βαρεῖ ἐνεδήσατο δεσμῶι,
 δραξάμενος φάρυγος τόθι φάρμακα λυγρὰ τέτυκται
 οὐλομένοις ὀφίεσσι, τὰ καὶ θεοὶ ἐχθαίρουσι.

§ 285. *Еолійський діалект*

Еолійський діалект відноситься до ахейської групи.

Спільні риси діалектів ахейської групи:

➤ Рецесивний наголос. Еолійський діалект єдиний поміж грецькими діалектами відкидає наголос у всіх випадках якнайдалі від кінця: *πόταμος*, *σόφος* - таким чином усі слова стають баритонами. Слова односкладові з довгим голосним або дифтонгом, які в інших діалектах є окситонами, стають в еолійському діалекті періспоменами: напр. *Ζεύς* = еол. *Ζεῦς*. Виняток із загального правила наголошення становлять тільки прийменники й частки: вони затримують наголос на останньому складі.

➤ Тенденція до переходу кінцевого *ο* в *υ*: атт. *ἀπό* = еол. *ἄπυ*, атт. *ἄλλο* = еол. *ἄλλυ*, атт. *γένοιτο* = еол. *γένοιτυ*.

➤ Перехід прагрецьких звукосполучень *-ρα*, *-αρ* в *-ρο*, *-ορ*: атт. *στρατός* = еол. *στροτός*, атт. *βραχύς* = еол. *βροχύς*.

➤ В апокопі деяких прийменників ахейський діалект пішов ще далі, ніж дорійський. У дорійському діалекті *κατά* втрачає *α* перед наступним передньоязиковим, у ахейському перед кожним приголосним, до якого після втрати *α* асимілюється *τ*: атт. *καταβάλλω* = ахейськ. *κατβάλλω* > *καββάλλω*; *κατακείμαι* = ахейськ. *κακκείμαι*; *καμ μέν* = атт. *κατὰ μέν*.

➤ Повна асиміляція груп *σν*, *νσ*, *λσ*, *μσ* в *νν*, *λλ*, *μμ*: еол. *ἔμμι* <* *ἔσμι*, еол. *στέλλαι* <* *στέλοαι*.

➤ Аттїчним передньоязиковим *τ*, *δ*, що виникли з індоєвропейських лабіовелярних *k*, *g*, відповідають еолїйські губні *π*, *β*: атт. *τέτταρες* = лесб. *πέσσυρες* = фес. *πέτταρες*, атт. *δελφίς* = еол. *βέλφίς*.

➤ Дифтонг *αι* відповідає аттїчному *ει*: *αἶ*, *φθαίρω*, *κταίνω*.

➤ Аттїчному *πόλις* відповідає ахейське *πτόλις*. У Фесалїї державні службовці називались *πτολιарχοι*.

➤ Закінчення *-εοσι* в давальному відмінку множини іменників третьої відміни: *ἄνδρεοσι*.

➤ Кінцева група *-νς* при випадінні *ν* викликає дифтонгізацію попереднього голосного, напр. закінчення асс.рл. *-αις*, *-οις*.

➤ Дієслова на *-έω*, *-άω*, *-όω* переходять у дієвідміну на *-μι*: замість атт. *καλέω* маємо ахейське *κάλημι*.

➤ Закінчення *-τι* в 3-й особі однини і множини без супровідних фонетичних явищ переходить в *-σι*: *τίθησι*, *λέγονσι*.

➤ Закінчення інфінітива пасивного аориста *-ην*, *-θην*: *ἐπιμελήθην* (= атт. *ἐπιμεληθῆναι*), *ἐντάφην* (= атт. *ἐνταφῆναι*).

➤ *Participium perfecti activi* закінчується в еолїйському діалекті на *-ων*: атт. *γεγονώς* = еол. *γεγονών*.

➤ Вказівний займенник *ὅδε* має форми *ὄνε*, *ὄνι*, *ὄνυ*.

➤ Аттїчний прийменник *ἀνα*, в еолїйському діалекті має відповідник *ὄν*: атт. *ἀνέθηκε* = еол. *ὄνέθηκε*.

➤ Аттїчним числівникам *δέκα*, *ἑκατόν* рівнозначні *δέκο*, *ἕκοτον*.

➤ Аттїчному прийменнику *μετά* тотожний *πεδά*.

➤ Частка *κέ* (іон. *ἄν*, дор. *κά*).

➤ Ім'я батька не виражається родовим відмінком, як в аттїчному діалекті (*Δημοσθένης* – *Δημοσθένους*), а від нього утворюється патронімічний прикметник на *-ιος*: *Μνασιγένειος* < *Μνασιγένης*.

ΑΛΚΑΙΟΣ
(VII στ. до н.ε.)

30. Ἄσυνέτημι τὰν ἀνέμων στάσιν
τὸ μὲν γὰρ ἔνθεν κῦμα κυλίνδεται,
τὸ δ' ἔνθεν ἄμμες δ' ὄν τὸ μέσσον
ναὶ φορήμεθα σὺν μελαίνα,
χείμωνι μοχθεῦντες μεγάλῳ μάλα·
περ μὲν γὰρ ἄντλος ἰστοπέδαυ ἔχει,
λαίφος δὲ πᾶν ζάδηλον ἦδη
καὶ λάκιδες μεγάλαι κατ' αὐτο·
χόλαισι δ' ἄγκυραι.
90. Ἦει μὲν ὁ Ζεὺς, ἐκ δ' ὀράνω μέγας
χείμων, πεπάγαισιν δ' ὑδάτων ῥόαι.

κάββαλε τὸν χείμων' ἐπὶ μὲν τίθεις
πῦρ, ἐν δὲ κέρναις οἶνον ἀφειδέως
μέλιχρον, αὐτὰρ ἀμφὶ κόρσαι
μάλθακον ἀμφι(βάλων) γνόφαλλον.
96. Πίνωμεν· τί τὰ λύχν' ὀμμένομεν; δάκτυλος ἀμέρα.
καὶ δ' ἄερρε κυλίχλαις μεγάλαις, αἶτα, ποικίλαις·
οἶνον γὰρ Σεμέλας καὶ Δίος υἱὸς λαθικάδεα
ἀνθρώποισιν ἔδωκ'. ἔγχεε κέρναις ἕνα καὶ δύο
πλέαις κὰκ κεφάλαις· ἀ δ' ἀτέρα τὰν ἀτέραν κύλιξ
ὠθήτω.

ΣΑΠΦΩ
(VII στ. до н.ε.)

1. Ποικιλόθρον' ἀθάνατ' Ἀφρόδιτα
παῖ Διός, δολόπλοκε, λίσσομαί σε,
μή μ' ἄσαισι μηδ' ὀνίαισι δάμνα,
πότνια θυμον·
- 5 ἀλλὰ τύιδ' ἔλθ', αἶ ποτα κᾶτέρωτα
τᾶς ἐμᾶς αὐδωσ αἰόισα πῆλυι
ἔκλυες, πάτρος δὲ δόμον λίποισα
χρῦσιον ἦλθες
ἄρμ' ὑπασδεύσαισα· κάλοι δέ σ' ἄγον
- 10 ὄκεες στρουῖθοι, περὶ γᾶς μελαίνας
πύκνα δινεῦντες πτέρ' ἀπ' ὠράνω αἶθε-
ρος διὰ μέσσω.
αἶψα δ' ἐξίκοντο· τὸ δ', ὦ μάκαιρα,
μειδιάσαισ' ἀθανάτω προσώπω
- 15 ἦρε', ὅττι δηῖτε πέπονθα κῶττι

- δηῦτε κάλημι,
κῶττι μοι μάλιστα θέλω γένεσθαι
μαινόλα θυμῷ. τίνα δηῦτε ἀπείθην
μαῖσ' ἄγην ἔς σάν φιλότατα, τίς σ', ὦ
20 Ψάφφ' ἀδικήει;
καὶ γὰρ αἰ φεύγει, ταχέως διώξει,
αἰ δὲ δῶρα μὴ δέκετ', ἀλλὰ δώσει,
αἰ δὲ μὴ φίλει, ταχέως φιλήσει
κωὺκ' ἐθέλοισαν.
- 25 ἔλθε μοι καὶ νῦν, χαλεπᾶν δὲ λῦσον
ἐκ μερίμναν, ὅσα δέ μοι τέλεσσαι
θυμός ἰμέρρει, σὺ τέλεσον, αὐτα
σύμμαχος ἔσσα.
2. Φαίνεται μοι κῆνος ἴσος θεοῖσιν
ἔμμεν ὦνηρ, ὅστις ἐναντίος τοι
ἰσodάνει καὶ πλάσιον ἄδου φωνεύ-
σας ὑπακούει.
- 5 καὶ γελαίσας ἰμέροεν, τό μοι μὰν
καρδίαν ἐν στήθεσιν ἐπτόαισεν·
ὥς γὰρ ἰδῶ βρόχε', ὥς με φώνας
οὐδεν ἔτ' ἴκει,
ἀλλὰ καὶ μὲν γλώσσα φέφαγε, λέπτον δ'
10 αὐτίκα χρῶ πῦρ ὑπαδεδρόμαικεν,
ὅππατεσσι δ' οὐδεν ὄρημμ', ἐπιρρόμ-
βεισι δ' ἄκουαι.
ἀ δὲ φίδρωσ κακχέεται, τρόμος δὲ
παῖσαν ἄγρει, χλωροτέρα δὲ ποίας
15 ἔμμι, τεθνάκην δ' ὀλίγω ὑπιδεύης
φαῖνομ' (Ἄγαλλι).
ἀλλὰ πᾶν τόλματον, ἐπεὶ κεν ἦι τά.
4. Ἄστερες μὲν ἀμφὶ κάλαν σελάινναν
αἰψ ἀπυκρύπτοισι φάεινον εἶδος,
ὅπποτα πλήθοισα μάλιστα λάμπη
γᾶν ἐπὶ παῖσαν
ἀργυρία.
98. ... ἀπὸ Σαρδίω
... πόλλακι τύιδε νῶν ἔξοισα.
ὡς πε(δε)ζώμεν, β(εβάω)ς ἔχεν
σὲ θέαι ἰκέλαν Ἄρι-
- 5 γνώτα, σᾶ δὲ μάλιστ' ἔχαιρε μόλπαι
νῦν δὲ Λύδαισιν ἐνπρέπεται γυναι-
κεσσιν, ὥς ποτ' ἀελίω
δύντος ἀ βροδοδάκτυλος μήνα

- 10 πάντα περρέχοισ' ἄστρα, φάος δ' ἐπί-
 σχει θάλασσαν ἐπ' ἄλμύραν
 ἴσως καὶ πολυανθέμοις ἀρούραις.
 ἃ δ' ἐ(έ)ρσα κάλα κέχυται, τεθά-
 λαισι δὲ βρόδα κᾶπαλ' ἄν-
 θρυσκα καὶ μελίλωτος ἀνθεμώδης.
- 15 πόλλα δὲ ζαφοιταῖο' ἀγάνας ἐπι-
 μνάσθειο' Ἰαθιδος ἰμέρω
 λέπταν ποι φρένα, κῆρ δ' ἄσαι βόρηται.
 κήθου δ' ἔλθην ἄμμε ὄξυ βόα, τὰ δ' οὐ
 νῶν τᾶ(π)υστα νύξ πολύως
- 20 γαρύει (δι') ἄλος π(όρων) ...

§ 286. Особливості діалекту койне

В основі діалекту койне лежить аттїчний діалект; також відчутний вплив іонійського та елементів інших діалектів.

Фонетика

У системі фонетики для діалекту койне характерне:

- Нечасте застосування елізії, красиса, асиміляції та дисиміляції.
- Поширеність рухомого ν: μῆν (замість μῆ), в іменних та дієслівних закінченнях.
- Поступове стирання фонологічної різниці поміж довгими і короткими голосними розпочинається з III ст. до н.е. і повністю завершується в перші століття нашої ери.
- Із змін у системі консонантизму найважливішою була втрата зімкнення у ненапружених приголосних звуків (фрикатизація глухих φ, θ, χ та дзвінких β, δ, γ, ζ).
- Наприкінці елліністичної доби гемінанти починають вимовлятися як один приголосний звук; цей процес завершується в ранньосередньовічну добу.

Μορφολογία

Іменні частини мови

У сфері морфології іменних частин мови для діалекту койне характерні такі властивості.

- Зникнення числа двоїни.
- Заміна кличного відмінка називним: ἸΩ γενεᾷ ἄπιστος *О роде невірний*.
- Взаємопроникнення форм першої і другої відмін: ἰλκος замість ἰλκη.
- Іменники аттїчної відміни переходять у регулярний тип відмінювання за зразком другої відміни: λεῶς > λαός, νεῶς > ναός.
- Іменники найскладнішого морфологічного типу третьої відміни, особливо іменники з односкладовими основами, поступово витісняються синонімічними дво-

або більшескладовими словами: ἀμνός замість ἀρήν, χοῖρος замість ὕς, κλειδίον замість κλείς, ὠτίον замість οὖς, παιδίον замість παῖς.

- Переважання в знахідному відмінку однини третьої відміни закінчення -α.
- Вживання вищого ступеня замість найвищого.
- Ступенеутворення прикметників зберігає стійку тенденцію до уніфікації за регулярним типом із суфіксами -τερ-, -τατ-, відповідно, зустрічаємо ταχύτερος замість θάττων, ταχύτατος замість τάχιστος. Подвійний спосіб утворення вищого ступеня: μείζων і μείζότερος.
- Вживання зворотного займенника ἑαυτοῦ в 1-й і 2-й особах.
- Вживання числівника εἷς в якості неозначеного займенника.
- Входження іноземних імен у систему грецької відміни.

Дієслово

- Проникнення форм першої дієвідміни в другу: ἀνοιγνύω, δεικνύω.
- Взаємопроникнення форм контрагованих дієслів на -έω і -άω.
- Зникнення медіального стану; злиття його з пасивом. З цими же пов'язано витіснення медіальних форм пасивними: ἀπεκρίθην замість ἀπεκρινάμην, ἐγενήθην замість ἐγενόμην.
- Переважне вживання кон'юнктива замість імператива.
- Вживання коротких з'єднувальних голосних в кон'юнктиві.
- Часте відкидання авґмента в історичних часах.
- Рідкісне вживання опатива.
- Вживання другого пасивного аориста замість першого.
- Вживання першого активного аориста замість другого: ἐβλάσθησε.
- Уніфікація сигматичних форм: замість ἐβίωμι з'являється форма ἐβίωσα.
- Проникнення форм першого активного аориста в другий: εἶπα, ἦλθα.
- Витіснення перфекта аористом.
- Архаїчний тип οἶδα замінюється на тип регулярного сильного перфекта тематичної дієвідміни: οἶδα, οἶσθα, οἶδε, ἴσμεν, ἴστε, ἴσασι > οἶδα, οἶδας, οἶδε, οἶδαμεν, οἶδατε, οἶδασι.
- Зміна опозиції перехідності/неперехідності. ἀρκέω/ἀρκέομαι; ἐγκαλέω/ἐγκαλέομαι; διακονέω/διακονέομαι; μαρτυρέω/μαρτυρέομαι; χρηματίζω/χρηματίζομαι.
- Зникнення форм майбутнього часу третього.
- Витіснення форм futurum atticum регулярними футуральними формами: θερίσει.
- Розмаїття перифрастичних конструкції для вираження майбутності, зокрема: ἔχω з інфінітивом аориста, ἔσομαι із дієприкметником теперішнього часу, ἔξομαι з інфінітивом аориста, μέλλω з інфінітивом презенса або аориста, θέλω з інфінітивом аориста, ὀφείλω з інфінітивом аориста.
- Непродуктивне словотворення дієслівних прикметників.
- Маловживані дієприкметники майбутнього часу.

Службові частини мови

- Змішання прийменників εἰς та ἐν.
- Зникнення частки ἄν.

- Переважання заперечення μή над οὐ.
- В цілому, значно менше вживані сполучники і частки.

Синтаксис

У сфері синтаксису для діалекту койне характерне:

- Вживання дієслівної частини присудка в множині при підметі, вираженому іменником середнього роду в множині.
  - Порушення узгодження способів; зникнення оптатива непрямої мови.
  - Багатозначність сполучника ἵνα (ινα) і часте його вживання, крім підрядних речень мети, в підрядних реченнях додаткових, причинових, умовних, наслідкових.
    - Гемінація службових слів: ὡς ἵνα, διὰ ἵνα.
    - Вживання прийменникової конструкції замість родового розділового: τινὲς ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν *якісь з братів*.
    - Вживання прийменникової конструкції замість давального відмінка знаряддя: ἐν ἀκοντίῳ φονεῖεν *убити списом*.
    - Зміна керування відмінками при дієсловах, наприклад, акузатива замість датива: ἔδωκα αὐτόν *я дав йому*.
    - Переважання прямої мови над її передачею підрядними реченнями непрямої мови та синтаксичними конструкціями.
    - Частіше вживання складносурядних замість складнопідрядних речень.
    - Речення та мовні періоди стають відчутно легшими і коротшими.

ΔΙΟΔΩΡΟΣ ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ

(βλ. 90 – 21 pp. до н.е.)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ

II, 43. Περὶ δὲ τῶν Σκυθῶν τῶν οἰκούντων τὴν ὄμορον χώραν ἐν μέρει διέξιμεν. οὔτοι γὰρ τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς ὀλίγην ἐνέμοντο χώραν, ὕστερον δὲ κατ' ὀλίγον αὐξηθέντες διὰ τὰς ἀλκὰς καὶ τὴν ἀνδρείαν πολλὴν μὲν κατεκτήσαντο χώραν, τὸ δὲ ἔθνος εἰς μεγάλην ἡγεμονίαν καὶ δόξαν προήγαγον. (2) τὸ μὲν οὖν πρῶτον παρὰ τὸν Ἀράξην ποταμὸν ὀλίγοι κατώκουν παντελῶς καὶ διὰ τὴν ἀδοξίαν καταφρονούμενοι· ἕνα δὲ τῶν ἀρχαίων ἔχοντες βασιλέα φιλοπόλεμον καὶ διαφέροντα στρατηγία προσεκτήσαντο χώραν, τῆς μὲν ὄρεινῆς ἕως πρὸς τὸν Καύκασον, τῆς δὲ πεδινῆς τὰ παρὰ τὸν ὠκεανὸν καὶ τὴν Μαιώτιν λίμνην καὶ τὴν ἄλλην χώραν ἕως Ταναΐδος ποταμοῦ· (3) ὕστερον δὲ μυθολογοῦσι Σκύθαι παρ' αὐτοῖς γενέσθαι γηγενῆ παρθένον· ταύτην δ' ἔχειν τὰ μὲν ἄνω μέρη τοῦ σώματος μέχρι τῆς ζώνης γυναικεῖα, τὰ δὲ κατώτερα ἐχίδνης. ταύτη δὲ Δία μίγνεντα γεννῆσαι παῖδα Σκύθην ὄνομα. τοῦτον δὲ γενόμενον ἐπιφανέστατον τῶν πρὸ αὐτοῦ τοὺς λαοὺς ἀφ' ἑαυτοῦ Σκύθας προσαγορεύσαι. τῶν δὲ ἀπογόνων τούτου τοῦ βασιλέως ἀδελφοὺς δύο γενέσθαι διαφόρους ἀρετῇ, καὶ τὸν μὲν Πάλον, τὸν δὲ Νάπην ὠνομάσθαι. (4) τούτων δ' ἐπιφανεῖς πράξεις κατεργασαμένων καὶ διελομένων τὴν βασιλείαν, ἀφ' ἑκατέρου τοὺς λαοὺς τοὺς μὲν Πάλους, τοὺς δὲ Νάπας προσαγορευθῆναι. μετὰ δὲ τινὰς χρόνους τοὺς ἀπογόνους τούτων τῶν βασιλέων ἀνδρεία καὶ στρατηγία διενεγκόντας πολλὴν μὲν πέραν τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ χώραν καταστρέψασθαι μέχρι τῆς Θράκης, ἐπὶ δὲ θάτερα μέρη στρατεύσαντας διατείνειν τῇ δυνάμει μέχρι τοῦ κατ' Αἴγυπτον Νείλου. (5) πολλὰ δὲ καὶ μεγάλα τῶν ἀνὰ μέσον τούτων ἔθνων καταδουλωσαμένους προβιάσαι τὴν ἡγεμονίαν τῶν Σκυθῶν τῇ μὲν ἐπὶ τὸν πρὸς ἀνατολὰς ὠκεανόν, τῇ δ' ἐπὶ τὴν Κασπίαν θάλατταν καὶ Μαιώτιν λίμνην· ἠὲξήθη γὰρ ἐπὶ πολὺ τούτο τὸ ἔθνος καὶ βασιλεῖς ἔσχεν ἀξιολόγους, ἀφ' ὧν τοὺς μὲν Σάκας προσαγορευθῆναι, τοὺς δὲ Μασσαγέτας, τινὰς δ' Ἀριμασπούς, καὶ τούτοις ὁμοίως ἄλλους πλείονας. (6) ὑπὸ δὲ τούτων τῶν βασιλέων πολλὰ μὲν καὶ τῶν ἄλλων τῶν καταπολεμηθέντων ἔθνων μετακίσθαι, δύο δὲ μεγίστας ἀποικίας γενέσθαι, τὴν μὲν ἐκ τῶν Ἀσσυρίων μετασταθείσαν εἰς τὴν μεταξὺ χώραν τῆς τε Παφλαγονίας καὶ τοῦ Πόντου, τὴν δ' ἐκ τῆς Μηδίας παρὰ τὸν Ταναΐν καθιδρυθείσαν, ἧς τοὺς λαοὺς Σαυρομάτας ὀνομασθῆναι. (7) τούτους δ' ὕστερον πολλοῖς ἔτεσιν αὐξηθέντας πορθῆσαι πολλὴν τῆς Σκυθίας, καὶ τοὺς καταπολεμηθέντας ἄρδην ἀναιροῦντας ἔρημον ποιῆσαι τὸ πλείστον μέρος τῆς χώρας.

44. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναρχίας γενομένης κατὰ τὴν Σκυθίαν, ἐβασίλευσαν γυναῖκες ἀλκῇ διαφέρουσαι. ἐν τούτοις γὰρ τοῖς ἔθνεσιν αἱ γυναῖκες γυμνάζονται πρὸς πόλεμον παραπλησίως τοῖς ἀνδράσι καὶ ταῖς ἀνδρείας οὐδὲν λείπονται τῶν ἀνδρῶν. διὸ καὶ γυναικῶν ἐπιφανῶν πολλαὶ καὶ μεγάλαι πράξεις ἐπετελέσθησαν οὐ μόνον κατὰ τὴν Σκυθίαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ὄμορον ταύτης χώραν. (2) Κύρον μὲν γὰρ τοῦ Περσῶν βασιλέως πλείστον ἰσχύσαντος τῶν καθ' αὐτὸν καὶ στρατεύσαντος ἀξιολόγους δυνάμεσιν εἰς τὴν Σκυθίαν, ἡ βασίλισσα τῶν Σκυθῶν τό τε στρατόπεδον τῶν Περσῶν κατέκοψε καὶ τὸν Κύρου αἰχμάλωτον γενόμενον ἀνεσταύρωσε· τό τε συσταθὲν ἔθνος τῶν Ἀμαζόνων τοσοῦτον ἀνσρεῖα διήνεγκεν, ὥστε μὴ μόνον πολλὴν χώραν ὄμορον καταδραμεῖν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας καταστρέψασθαι. (3) Ἡμεῖς δ' ἐπειδὴ περὶ τῶν Ἀμαζονίδων ἐμνήσθημεν, οὐκ ἀνοίκειον εἶναι νομίζομεν διελεθῆναι περὶ αὐτῶν, εἰ καὶ διὰ τὴν παραδόξολογίαν μύθοις ὅμοια φανήσεται τὰ ῥηθέντα...

45. Παρὰ τὸν Θερμώδοντα τοίνυν ποταμὸν ἔθνους κρατοῦντος γυναικοκρατουμένου, καὶ τῶν γυναικῶν ὁμοίως τοῖς ἀνδράσι τὰς πολεμικὰς χρείας μεταχειριζομένων, φασὶ μίαν ἐξ αὐτῶν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἔχουσαν ἀλκῆ καὶ ῥώμῃ διενεγκεῖν· (2) συστησαμένην δὲ γυναικῶν στρατόπεδον γυμνάσαι τε τοῦτο καὶ τινὰς τῶν ὁμόρων καταπολεμῆσαι. αὐξομένης δὲ τῆς περὶ αὐτὴν ἀρετῆς τε καὶ δόξης συνεχῶς ἐπὶ τὰ πλησιόχωρα τῶν ἔθνων στρατεύειν, καὶ τῆς τύχης εὐροῦσης φρονήματος ἐμπίμπλασθαι, καὶ θυγατέρα μὲν Ἄρεος αὐτὴν προσαγορεύσαι, τοῖς δ' ἀνδράσι προσνεῖμαι τὰς ταλασιουργίας καὶ τὰς τῶν γυναικῶν κατ' οἴκους ἐργασίας. νόμους τε καταδείξαι, δι' ὧν τὰς μὲν γυναῖκας ἐπὶ τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας προάγειν, τοῖς δ' ἀνδράσι ταπεινῶσιν καὶ δουλείαν περιάπτειν. (3) τῶν δὲ γεννωμένων τοὺς μὲν ἄρρενας ἐπήρουν τὰ τε σκέλη καὶ τοὺς βραχίονας, ἀχρήστους κατασκευάζοντες πρὸς τὰς πολεμικὰς χρείας, τῶν δὲ θηλυτέρων τὸν δεξιὸν μαστὸν ἐπέκαον, ἵνα μὴ κατὰ τὰς ἀκμὰς τῶν σωμάτων ἐπαιρόμενος ἐνοχλῆ· ἀφ' ἧς αἰτίας συμβῆναι τὸ ἔθνος τῶν Ἀμαζόνων ταύτης τυχεῖν τῆς προσηγορίας. (4) καθόλου δὲ διαφέρουσαν αὐτὴν συνέσει καὶ στρατηγία πόλιν μὲν κτίσαι μεγάλην παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Θερμώδοντος ποταμοῦ, τοῦνομα Θεμίσκυραν, καὶ βασιλείαν κατασκευάσαι περιβόητα, κατὰ δὲ τὰς στρατείας ἐπιμελομένην πολὺ τῆς εὐταξίας τὸ μὲν πρῶτον καταπολεμῆσαι πάντας τοὺς ὁμόρους μέχρι τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ. (5) καὶ ταύτην μὲν φασὶ ταύτας τὰς πράξεις ἐπιτελεσαμένην καὶ κατὰ τινὰ μάχην λαμπρῶς ἀγωνισαμένην ἥρωικῶς τελευτῆσαι τὸν βίον.

46. διαδεξαμένην δὲ τὴν ταύτης θυγατέρα τὴν βασιλείαν ζηλώσαι μὲν τὴν ἀρετὴν τῆς μητρός, ὑπερβαλέσθαι δὲ ταῖς κατὰ μέρος πράξεσι. τὰς μὲν γὰρ παρθένους ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας ἔν τε ταῖς θήραις γυμνάζειν καὶ καθ' ἡμέραν ἀσκεῖν τὰ πρὸς πόλεμον ἀνήκοντα, (2) καταδείξαι δὲ καὶ θυσίας μεγαλοπρεπεῖς Ἄρει τε καὶ Ἀρτέμιδι τῇ προσαγορευομένη Ταυροπόλῳ· στρατεύσασαν δὲ εἰς τὴν πέραν τοῦ Ταναΐδος ποταμοῦ χώραν καταπολεμῆσαι πάντα τὰ ἔθνη τὰ συνεχῆ μέχρι τῆς Θράκης ἀνακάμψασαν δὲ μετὰ πολλῶν λαφύρων εἰς τὴν οἰκείαν ναοὺς μεγαλοπρεπεῖς κατασκευάσαι τῶν προειρημένων θεῶν, καὶ τῶν ὑποτεταγμένων ἐπικειῶς ἄρχουσαν ἀποδοχῆς τυγχάνειν τῆς μεγίστης. στρατεύσαι δὲ καὶ ἐπὶ θάτερα μέρη, καὶ πολλὴν τῆς Ἀσίας κατακτήσασθαι, καὶ διατείνειν τῇ δυνάμει μέχρι τῆς Συρίας. (3) μετὰ δὲ τὴν ταύτης τελευτὴν αἰεὶ τὰς προσηκούσας τῷ γένει διαδεχομένας τὴν βασιλείαν ἄρξαι μὲν ἐπιφανῶς, αὐξῆσαι δὲ τὸ ἔθνος τῶν Ἀμαζονίδων δυνάμει τε καὶ δόξῃ...

47. Ἡμεῖς δ' ἐπεὶ τὰ πρὸς ἄρκτους κεκλιμένα μέρη τῆς Ἀσίας ἠξιώσαμεν ἀναγραφῆς, οὐκ ἀνοίκειον εἶναι νομίζομεν τὰ περὶ τῶν Ὑπερβορέων μυθολογούμενα διελθεῖν. τῶν γὰρ τὰς παλαιὰς μυθολογίας ἀναγεγραφότων Ἐκαταῖος καὶ τινες ἕτεροὶ φασὶν ἐν τοῖς ἀντιπέρας τῆς Κελτικῆς τόποις κατὰ τὸν ὠκεανὸν εἶναι νῆσον οὐκ ἐλάττω τῆς Σικελίας. ταύτην ὑπάρχειν μὲν κατὰ τὰς ἄρκτους, κατοικεῖσθαι δὲ ὑπὸ τῶν ὀνομαζομένων Ὑπερβορέων ἀπὸ τοῦ πορρωτέρω κείσθαι τῆς βορείου πνοῆς· οὐσαν δ' αὐτὴν εὐγείον τε καὶ πάμφορον, ἔτι δ' εὐκρασία διαφέρουσαν, διττοὺς κατ' ἔτος ἐκφέρειν καρπούς. (2) μυθολογοῦσι δ' ἐν αὐτῇ τὴν Δητῶ γεγονέναι· διὸ καὶ τὸν Ἀπόλλω μάλιστα τῶν ἄλλων θεῶν παρ' αὐτοῖς τιμᾶσθαι· εἶναι δ' αὐτοὺς ὥσπερ ἱερεῖς τινὰς Ἀπόλλωνος διὰ τὸ τὸν θεὸν τοῦτον καθ' ἡμέραν ὑπ' αὐτῶν ὑμνεῖσθαι μετ' ᾠδῆς συνεχῶς καὶ τιμᾶσθαι διαφερόντως. ὑπάρχειν δὲ καὶ κατὰ τὴν νῆσον τέμενός τε Ἀπόλλωνος μεγαλοπρεπές καὶ ναὸν ἀξιόλογον ἀναθήμασι πολλοῖς κεκοσμημένον, σφαιροειδῆ τῷ σχήματι. (3) καὶ πόλιν μὲν ὑπάρχειν ἱεράν τοῦ θεοῦ τούτου, τῶν δὲ κατοικούντων αὐτὴν τοὺς πλείστους εἶναι κιθαριστάς, καὶ συνεχῶς ἐν τῷ ναῷ κιθαρίζοντας ὕμνους λέγειν τῷ θεῷ μετ' ᾠδῆς,

ἀποσεμνύοντας αὐτοῦ τὰς πράξεις. (4) ἔχειν δὲ τοὺς Ὑπερβορέους ἰδίαν τινὰ διάλεκτον, καὶ πρὸς τοὺς Ἑλληνας οἰκειότατα διακείσθαι, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ Δηλίους.

III, 33 (7). Καὶ περὶ μὲν τῶν Τρωγλοδυτῶν ἱκανῶς εἰρήκαμεν· εἰ δέ τις τῶν ἀναγινωσκόντων διὰ τὸν ξενισμόν καὶ τὸ παράδοξον τῶν ἀναγεγραμμένων βίων ἀπιστήσῃ ταῖς ἱστορίαις, θεῖς πρὸ τῆς διανοίας παρ' ἄλλα τὸν τε περὶ τὴν Σκυθίαν ἄερα καὶ τὸν περὶ τὴν Τρωγλοδυτικὴν, καὶ τὰς ἑκατέρων διαφορὰς ἰδὼν οὐκ ἀπιστήσῃ τοῖς ἱστορημένοις.

34. τοσαύτη γὰρ παραλλαγὴ τῶν παρ' ἡμῖν ἄρων πρὸς τοὺς ἱστορημένους, ὥστε τὴν κατὰ μέρος διαφορὰν ἀπιστον εἶναι. (2) ὅπου μὲν γὰρ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ψύχους πηγνυται μὲν οἱ μέγιστοι ποταμοί, στέγοντος τοῦ κρυστάλλου διαβάσεις στρατοπέδων καὶ ἀμαξῶν καταγόμεναι ἐφόδους, πηγνυται δὲ ὁ οἶνος καὶ τὰ λοιπὰ τῶν χυμῶν ὥστε μαχαίραις ἀποτέμεσθαι, καὶ τὰ τούτων θαυμασιώτερα, τὰ μὲν ἀκρωτήρια τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐσθῆτος παρατριβούσης περιρρεῖ, τὰ δὲ ὄμματα ἀμαυροῦνται, τὸ δὲ πῦρ ἀλεωρὰν οὐ ποιεῖ, καὶ χαλκοὶ μὲν ἀνδριάντες ῥήγνυνται, κατὰ δέ τινας καιροὺς διὰ τὴν πυκνότητα τῶν νεφῶν οὔτε ἀστραπὴν οὔτε βροντὴν γίνεσθαι περὶ τοὺς τόπους φασί· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τούτων παραδοξότερα συντελεῖται, τοῖς μὲν ἀγνοοῦσιν ἄπιστα, τοῖς δὲ πείραν εἰληφῶσιν ἀνυπομόνητα.... (5) ἀλλ' ὅμως οἱ κατοικοῦντες ἀμφοτέρας τὰς εἰρημένας χώρας οὐχ οἷον φεύγειν βούλονται τὴν ὑπερβολὴν τῶν συμβαινόντων αὐτοῖς κακῶν, ἀλλὰ καὶ τούναντίον ἐκουσίως προίενται τὸ ζῆν ἕνεκα τοῦ μὴ βιασθῆναι διαίτης ἑτέρας καὶ βίου πειραθῆναι· (6) οὕτως αὐτοφυῆς ἔχει τι φίλτρον πᾶσα συνήθης χώρα.... (7) τὰς δὲ τηλικαύτας ἐπ' ἀμφοτέρα διαφορὰς οὐ πολὺ διορίζει τόπου διάστημα. ἀπὸ γὰρ τῆς Μαιώτιδος λίμνης, ἣ προσοικοῦσί τινες τῶν Σκυθῶν ἐν πάγει καὶ ψύχεσιν ὑπερβάλλουσι καθιδρυμένοι, πολλοὶ τῶν πλοιοζομένων οὐριοδρομούσας ναυσὶ φορτίσιν εἰς μὲν Ῥόδον δεκαταῖοι καταπεπλεύκασιν, ἐξ ἧς εἰς Ἀλεξάνδρειαν τεταρταῖοι καταπτόσιν, ἐκ δὲ ταύτης κατὰ τὸν Νεῖλον πλέοντες πολλοὶ δεκαταῖοι κατηντήκασιν εἰς Αἰθιοπίαν, ὥστε ἀπὸ τῶν κατεψυγμένων μερῶν τῆς οἰκουμένης ἐπὶ τὰ θερμότατα μέρη μὴ πλέον εἴκοσι καὶ τετάρων ἡμερῶν εἶναι τὸν πλοῦν τοῖς κατὰ τὸ συνεχὲς κομιζομένοις....

V, 23. Περὶ μὲν οὖν τοῦ καττιτέρου τοῖς ῥηθείσιν ἀρκεσθησόμεθα, περὶ δὲ τοῦ καλουμένου ἠλέκτρον νῦν διέξιμεν. τῆς Σκυθίας τῆς ὑπὲρ τὴν Γαλατίαν κατ' ἀντικρὺ νήσός ἐστι πελαγία κατὰ τὸν Ὠκεανὸν ἢ προσαγορευομένη Βασιλεία. εἰς ταύτην ὁ κλύδων ἐκβάλλει δαιμυλὲς τὸ καλούμενον ἠλεκτρον, οὐδαμοῦ δὲ τῆς οἰκουμένης φαινόμενον. περὶ δὲ τούτου πολλοὶ τῶν παλαιῶν ἀνέγραψαν μύθους παντελῶς ἀπιστουμένους καὶ διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐλεγχόμενους.... (5) διημαρτηκῶτων δὲ πάντων τῶν τὸν μῦθον τοῦτον πεπλακῶτων καὶ διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων ἐν τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐλεγχόμενων, προσεκτέον ταῖς ἀληθιναῖς ἱστορίαις· τὸ γὰρ ἠλεκτρον συνάγεται μὲν ἐν τῇ προειρημένῃ νήσῳ, κομίζεται δὲ ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων πρὸς τὴν ἀντιπέρας ἡπειρον, δι' ἧς φέρεται πρὸς τοὺς καθ' ἡμᾶς τόπους, καθότι προεῖρηται.

V, 32 (3) ἀγριωτάτων δὲ ὄντων τῶν ὑπὸ τὰς ἄρκτους κατοικούντων καὶ τῶν τῆς Σκυθίας πλησιοχώρων, φασί τινες ἀνθρώπους ἐσθίειν....(4) διαβεβοημένης δὲ τῆς τούτων ἀλκῆς καὶ ἀγριότητος φασί τινες ἐν τοῖς παλαιαῖς χρόνοις τοὺς τὴν Ἀσίαν ἅπασαν καταδραμόντας, ὀνομαζομένους δὲ Κιμμερίους, τούτους εἶναι, βραχὺ τοῦ χρόνου τὴν λέξιν φθείραντος ἐν τῇ τῶν καλουμένων Κίμβρων προσηγορίᾳ....

IX, 26 (2) παρεγενήθη δὲ πρὸς αὐτὸν [Κροῖσον] Ἀνάχαρσις ὁ Σκύθης καὶ Βίας καὶ Σόλων καὶ Πιπτακός, οὓς ἐπὶ τὰς ἐστιασίεις κατὰ τὸ συνέδριον εἶχεν ἐν μεγίστῃ τιμῇ, τὸν τε πλοῦτον αὐτοῖς ἐπιδεικνύμενος καὶ τὸ μέγεθος τῆς τούτου δυναστείας. (3) παρὰ δὲ τοῖς πεπαιδευμένοις τῆς βραχυλογίας τότε ζηλουμένης ὁ < δὲ > Κροῖσος ἐπιδειξάμενος τὴν τῆς βασιλείας εὐδαιμονίαν τοῖς ἀνδράσι καὶ τὸ πλῆθος τῶν κεχειρωμένων ἔθνων ἠρώτησεν Ἀνάχαρσιν, ὄντα πρεσβύτατον τῶν σοφιστῶν, τίνα νομίζει τῶν ὄντων ἀνδρειότατον. ὁ δὲ τὰ ἀγριώτατα τῶν ζῶων ἔφησε· μόνα γὰρ προθύμως ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. (4) ὁ δὲ Κροῖσος νομίσας ἡμαρτηκέναι αὐτόν, ἐν τῷ δευτέρῳ πρὸς χάριν αὐτῷ ποιήσεσθαι τὴν ἀπόκρισιν ὑπολαβὼν, ἠρώτησε τίνα δικαιοτάτον κρίνει τῶν ὄντων. ὁ δὲ πάλιν ἀπεφαίνετο τὰ ἀγριώτατα τῶν θηρίων· μόνα γὰρ κατὰ φύσιν ζῆν, οὐ κατὰ νόμους· εἶναι γὰρ τὴν μὲν φύσιν θεοῦ ποιήσιν, τὸν δὲ νόμον ἀνθρώπου θέσιν, καὶ δικαιοτέρον εἶναι χρῆσθαι τοῖς τοῦ θεοῦ ἢ τοῖς τῶν ἀνθρώπων εὐρήμασιν. (5) ὁ δὲ διασῦραι βουλόμενος Ἀνάχαρσιν ἠρώτησεν εἰ καὶ σοφώτατα τὰ θηρία. ὁ δὲ συγκαταθέμενος ἐδίδασκειν ὅτι τὴν τῆς φύσεως ἀλήθειαν τῆς τοῦ νόμου θέσεως προτιμᾶν ἰδιώτατον ὑπάρχει σοφίας. ὁ δὲ τούτου κατεγέλασεν ὡς ἐκ τῆς Σκυθίας καὶ θηριώδους διαγωγῆς πεποιημένου τὰς ἀποκρίσεις.

XIV, 93 (1) [Ἐπ' ἄρχοντος Ἀθήνησι Δημοστράτου] ...Σάτυρος ὁ Σπαρτάκου μὲν υἱός, βασιλεὺς δὲ Βοσπόρου, ἐτελεύτησεν ἄρξας ἔτη τετταράκοντα [τέτταρα]: τὴν ἡγεμονίαν δὲ διεδέξατο ὁ υἱὸς Λεύκων ἐπ' ἔτη τετταράκοντα.

XVI, 31 (6) [Ἐπ' ἄρχοντος Ἀθήνησι Διοτίμου] ...κατὰ τὸν Πόντον Λεύκων ὁ τοῦ Βοσπόρου βασιλεὺς ἐτελεύτησεν ἄρξας ἔτη τετταράκοντα, τὴν δὲ ἀρχὴν διαδεξάμενος Σπάρτακος ὁ υἱὸς ἐβασίλευσεν ἔτη πέντε.

XVI, 52 (10) [Ἐπ' ἄρχοντος Ἀθήνησι Καλλιμάχου] ...ἐν τῷ Πόντῳ Σπάρτακος ὁ τοῦ Πόντου βασιλεὺς ἐτελεύτησεν ἄρξας ἔτη πέντε, τὴν δ' ἡγεμονίαν διαδεξάμενος ὁ ἀδελφὸς Παρυσάδης ἐβασίλευσεν ἔτη τριάκοντα ὀκτώ.

XX, 22 [Ἐπ' ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἱερομνήμονος] ...ἐν τῷ Πόντῳ μετὰ τὴν Παρυσάδου τελευτὴν, ὅς ἦν βασιλεὺς τοῦ Κιμμερικοῦ Βοσπόρου, διετέλουν οἱ παῖδες αὐτοῦ διαπολεμοῦντες πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας, Εὐμηλός τε καὶ Σάτυρος καὶ Πρύτανις. τούτων δὲ ὁ μὲν Σάτυρος ὢν πρεσβύτατος παρὰ τοῦ πατρὸς παρελήφει τὴν ἀρχὴν, βεβασιλευκότος ἔτη τριάκοντα ὀκτώ. ὁ δ' Εὐμηλὸς φιλίαν συντεθειμένος πρὸς τινὰς τῶν πλησιοχώρων βαρβάρων καὶ δυνάμιν ἀδρᾶν ἠθροικῶς ἠμφισβήτη τῆς βασιλείας. ἅ δὲ πυθόμενος ὁ Σάτυρος ἀνέζευξεν ἐπ' αὐτὸν μετὰ δυνάμεως ἀδρᾶς, καὶ διαβάς τὸν Θάτην ποταμόν, ἐπειδὴ πλησίον ἐγένετο τῶν πολεμίων, τὴν μὲν παρεμβολὴν ταῖς ἀμάξαις περιλαβὼν αἷς ἦν κεκομικῶς τὰς ἀγορὰς οὕσας παμπληθεῖς, τὴν δὲ δυνάμιν ἐκτάξας, αὐτὸς κατὰ μέσσην ὑπῆρχε τὴν φάλαγγα, καθάπερ ἐστὶ Σκύθαις νόμιμον. συνεστρατεύοντο δ' αὐτῷ μισθοφόροι μὲν Ἕλληνες οὐ πλείους δισχιλίων, καὶ Θρᾶκες ἴσοι τούτοις, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ὑπῆρχον σύμμαχοι Σκύθαι, πλείους τῶν δισμυρίων, ἵππεις δ' οὐκ ἐλάττους μυρίων. τῷ δ' Εὐμήλῳ συνεμάχει Ἀριφάρνης ὁ τῶν Θατέων βασιλεὺς, ἵππεις μὲν ἔχων δισμυρίους, πεζοὺς δὲ δισχιλίους πρὸς τοῖς δισμυρίοις. γενομένης δὲ μάχης ἰσχυρᾶς, Σάτυρος μὲν ἔχων περὶ ἑαυτὸν ἐπιλέκτους ἄνδρας ἵππομαχίαν συνεστήσατο πρὸς τοὺς περὶ Ἀριφάρνην ἀνθεστηκότας κατὰ μέσσην τὴν τάξιν, καὶ πολλῶν παρ' ἀμφοτέροις πεσόντων τέλος ἐκβιασάμενος ἐτρέψατο τὸν βασιλέα τῶν βαρβάρων. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπέκειτο φονεῦων τοὺς αἰὲ καταλαμβανομένους· μετ' ὀλίγον δὲ πυθόμενος τὸν ἀδελφὸν Εὐμηλὸν προτερεῖν περὶ τὸ δεξιὸν κέρασ καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ μισθοφόρους τετράφθαι, τοῦ μὲν διώκειν ἀπέστη, παραβοηθήσας δὲ τοῖς ἡττημένοις, καὶ τὸ δεύτερον αἷτιος γενόμενος τῆς νίκης, ἅπαν

ἐτρέψατο τῶν πολεμίων τὸ στρατόπεδον, ὥστε πᾶσι γενέσθαι φανερόν ὅτι καὶ κατὰ γένος καὶ κατ' ἀρετὴν προσήκον ἦν αὐτῷ διαδέχεσθαι τὴν πατρῶαν βασιλείαν.

23. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀριφάρην καὶ τὸν Εὐμηλον λειφθέντες ἐν τῇ μάχῃ συνέφυγον εἰς τὰ βασίλεια. ταῦτα δ' ἔκειτο μὲν παρὰ τὸν Θάτην ποταμόν, ὅς περιρρέων αὐτὰ καὶ βάθος ἔχων ἱκανὸν ἐποίει δυσπρόσιτα, περιείχετο δὲ κρημνοῖς μεγάλοις, ἔτι δ' ὕλης πλήθει, τὰς πάσας εἰσβολὰς δύο ἔχοντα χειροποιήτους, ὧν ἡ μὲν ἦν ἐν αὐτοῖς τοῖς βασίλειοις, ὠχυρωμένη πύργοις ὑψηλοῖς καὶ προτειχίσμασιν, ἡ δ' ἐκ θατέρου μέρους ἐν ἔλεσιν ὑπῆρχε, φρουρουμένη ξυλίνοις ἐρύμασι· διεστύλωτο δ' εὐ κίοσιν, ὑπεράνω δὲ τῶν ὑδάτων εἶχε τὰς οἰκίσεις. τοιαύτης δ' οὐσης τῆς περὶ τὸν τόπον ὀχυρότητος, τὸ μὲν πρῶτον ὁ Σάτυρος τὴν τε χώραν τῶν πολεμίων ἐδήλωσε καὶ τὰς κώμας ἐνεπύρισε, ἐξ ὧν αἰχμάλωτα σώματα καὶ λείας πλήθος ἤθροισε. μετὰ δὲ ταῦτα ἐγχειρήσας διὰ τῶν παρόδων βιάζεσθαι, κατὰ μὲν τὸ προτειχίσμα καὶ τοὺς πύργους πολλοὺς ἀποβαλὼν τῶν στρατιωτῶν ἀπεχώρησε, κατὰ δὲ τὰ ἔλη βιασάμενος ἐκράτησε τῶν ξυλίνων φρουρίων. ταῦτα δὲ διαρπάσας καὶ διαβὰς τὸν ποταμόν, ἤρξατο κόπτειν τὴν ὕλην, δι' ἧς ἀναγκαῖον ἦν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ βασίλεια. τούτων δ' ἐνεργῶς συντελουμένων Ἀριφάρης ὁ βασιλεὺς ἀγωνιάσας μὴ κατὰ κράτος ἀλῶναι συμβῆ τὴν ἀκρόπολιν, διηγυμνίζετο τολμηρότερον, ὡς ἐν μόνῳ τῷ νικᾶν κειμένης τῆς σωτηρίας. διείλετο δὲ καὶ τοὺς τοξότας ἐπ' ἀμφοτέρα τὰ μέρη τῆς παρόδου, δι' ὧν ῥαδίως κατετίτρωσκε τοὺς τὴν ὕλην κόπτοντας, μὴ δυναμένους μήτε προορᾶσθαι τὰ βέλη μητ' ἀμύνεσθαι τοὺς βάλλοντας διὰ τὴν πυκνότητα τῶν δένδρων. οἱ δὲ περὶ τὸν Σάτυρον ἐπὶ τρεῖς μὲν ἡμέρας ἔτεμον τὴν ὕλην, ὁδοποιούμενοι καὶ διακαρτεροῦντες ἐπιπόνως· τῇ δὲ τετάρτῃ συνήγγισαν μὲν τῷ τείχει, νικῶμενοι δὲ τῷ πλήθει τῶν βελῶν καὶ τῇ τῶν τόπων στενοχωρίᾳ μεγάλοις ἐλαττώμασι περιέπιπτον. Μενίσκος μὲν γὰρ ὁ τῶν μισθοφόρων ἡγεμῶν, ἀνὴρ καὶ συνέσει καὶ τόλμῃ διαφέρων, προσπεσὼν διὰ τῆς διόδου πρὸς τὸ τείχος, καὶ μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν λαμπρῶς ἀγωνισάμενος, ἐξεβιάσθη, πολλαπλασίῳ ἐπ' αὐτὸν ἐπέξελθόντων. ὄν ιδὼν ὁ Σάτυρος κινδυνεύοντα ταχέως παρεβοήθει, καὶ τὴν ἐπιφορὰν τῶν πολεμίων ὑποστὰς ἐτρώθη λόγχῃ διὰ τοῦ βραχίονος. κακῶς δ' ἀπαλλάττων ὑπὸ τοῦ τραύματος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν παρεμβολήν, καὶ νυκτὸς ἐπιγενομένης ἐξέλιπε τὸν βίον, ἐννέα μόνον μῆνας βασιλεύσας μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν Παρυσάδου. Μενίσκος δ' ὁ τῶν μισθοφόρων ἡγεμῶν λύσας τὴν πολιορκίαν ἀπήγαγε τὴν δύναμιν εἰς Γάργασαν πόλιν, κάκειθεν τὸ τοῦ βασιλέως σῶμα διὰ τοῦ ποταμοῦ διεκόμισεν εἰς Παντικάπαιον πρὸς τὸν ἀδελφὸν Πρύτανιν.

24. ὅς ταφὴν συντελέσας μεγαλοπρεπῆ καὶ καταθέμενος εἰς τὰς βασιλικὰς θήκας τὸ σῶμα, ταχέως ἤκεν εἰς Γάργασαν, καὶ τὴν δύναμιν ἅμα καὶ τὴν δυναστείαν παρέλαβεν. Εὐμήλου δὲ διαπρεσβευομένου περὶ μέρος τῆς βασιλείας, τούτῳ μὲν οὐ προσείχεν, ἐν δὲ Γαργάζῃ φρουρὰν ἀπολιπὼν ἐπανῆλθεν εἰς Παντικάπαιον, ἀσφαλιούμενος τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν. καθ' ὃν δὴ χρόνον Εὐμηλος, συναγωνισαμένων αὐτῷ τῶν βαρβάρων, τὴν τε Γάργασαν κατελάβετο καὶ τῶν ἄλλων πολισμάτων καὶ χωρίων οὐκ ὀλίγα. ἐπιστρατεύσαντος δὲ τοῦ Πρυτάνιδος μάχῃ τε ἐνίκησε τὸν ἀδελφὸν καὶ συγκλείσας εἰς τὸν ἰσθμὸν τὸν πλησίον τῆς Μαιώτιδος λίμνης συνηνάγκασεν ὁμολογίας θέσθαι, καθ' ἃς τοὺς τε στρατιώτας παρέδωκε καὶ τῆς βασιλείας ἐκχωρεῖν ὡμολόγησεν. ὡς δὲ παρεγένετο εἰς Παντικάπαιον, ἐν ᾧ τὸ βασίλειον ἦν αἰετῶν ἐν Βοσπόρῳ βασιλευσάντων, ἐπεχείρησε μὲν πάλιν ἀνακτᾶσθαι τὴν βασιλείαν, κατισχυθεὶς δὲ καὶ φυγὼν εἰς τοὺς καλουμένους Κήπους ἀνηρέθη. Εὐμηλος δὲ μετὰ τὸν τῶν ἀδελφῶν θάνατον βουλόμενος ἀσφαλῶς θέσθαι τὰ κατὰ τὴν ἀρχήν, ἀνείλε τοὺς τε φίλους τῶν

περὶ τὸν Σάτυρον καὶ Πρύτανιν, ἔτι δὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα. μόνος δὲ διέφυγεν αὐτὸν ὁ παῖς ὁ Σατύρου Παρυσάδης, νέος ὢν παντελῶς τὴν ἡλικίαν· ἐξιππεύσας γὰρ ἐκ τῆς πόλεως κατέφυγε πρὸς Ἄγαρον τὸν βασιλέα τῶν Σκυθῶν. ἀγανακτούντων δὲ τῶν πολιτῶν ἐπὶ τῷ φόνῳ τῶν οἰκείων, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τὰ πλήθη θη περί τε τούτων ἀπελογήσατο καὶ τὴν πατριὸν πολιτείαν ἀποκατέστησε. συνεχώρησε δὲ καὶ τὴν ἀτέλειαν ἔχειν τὴν ἐπὶ τῶν προγόνων οὖσαν τοῖς Παντικάπαιον οἰκοῦσι. προσεπηγγείλατο δὲ καὶ τῶν εἰσφορῶν ἅπαντας ἀφήσειν, καὶ πολλὰ διελέχθη δημαγωγῶν τὰ πλήθη. ταχὺ δὲ πάντων εἰς τὴν προϋπάρχουσαν εὖνοιαν ἀποκαταστάντων διὰ τὰς εὐεργεσίας, τὸ λοιπὸν ἐβασίλευεν ἄρχων νομίμως τῶν ὑποτεταγμένων καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν οὐ μετρίως θαυμαζόμενος.

25. Βυζαντίους μὲν γὰρ καὶ Σινωπεῖς καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τῶν τὸν Πόντον οἰκούντων τοὺς πλείστους διετέλεσεν εὐεργετῶν· Καλλατιανῶν δὲ πολιορκουμένων ὑπὸ Λυσιμάχου καὶ πιεζομένων τῇ σπάνει τῶν ἀναγκαίων, χιλίους ὑπεδέξατο τοὺς διὰ τὴν σιτοδείαν ἐκχωρήσαντας.

ΣΤΡΑΒΩΝ

(βλ. 63 p. до н.е. – βλ. 20 p. н.е.)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ

7. Νυνὶ δὲ περὶ Θρακῶν ἐλέγομεν,

Μυσῶν τ' ἀγχεμάχων καὶ ἀγαυῶν Ἰππημολγῶν,

Γλακτοφάγων Ἀβίων τε, δικαιωτάτων ἀνθρώπων, βουλόμενοι συγκρίναι τὰ τε ὑφ' ἡμῶν καὶ τὰ ὑπὸ Ποσειδωνίου λεχθέντα καὶ τὰ ὑπο τούτων· πρότερον δ' ὅτι τὴν ἐπιχείρησιν ὑπεναντίαν τοῖς προτεθείσι πεποίηται. προὔθεντο μὲν γὰρ διδάξαι, διότι τῶν πόρρω τῆς Ἑλλάδος πλείω ἦν ἄγνοια τοῖς πρεσβυτέροις ἢ τοῖς νεωτέροις ἔδειξαν δὲ τὰναντία, καὶ οὐ [κατὰ] τὰ πόρρω μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι. ἀλλ', ὡς ἔφη, τὰ ἄλλα μὲν ὑπερκεῖσθω, τὰ δὲ νῦν σκοπῶμεν. Σκυθῶν μὲν γὰρ [μὴ] μεμνησθαι κατ' ἄγνοιάν φασι, μηδὲ τῆς περὶ τοὺς ξένους ὠμότητος αὐτῶν, καταθόντων καὶ σαρκοφαγούντων καὶ τοῖς κρανίοις ἐκπώμασι χρωμένων, δι' οὓς Ἀξενος ὠνόμαζετο ὁ πόντος, πλάττειν δ' ἀγαυοὺς τινας Ἰππημολγούς, Γλακτοφάγους Ἀβίους τε, δικαιωτάτους ἀνθρώπους, τοὺς οὐδαμοῦ γῆς ὄντας. πῶς οὖν Ἀξενον ὠνόμαζον, εἰ μὴ ἤδεισαν τὴν ἀγριότητα, μηδ' αὐτοὺς τοὺς μάλιστα τοιούτους; οὗτοι δ' εἰσὶ δῆπου οἱ Σκύθαι. πρότερον δ' οὐδ' Ἰππημολγοὶ ἦσαν οἱ ἐπέκεινα τῶν Μυσῶν καὶ Θρακῶν καὶ Γετῶν, οὐδὲ Γλακτοφάγοι καὶ Ἀβιοί; ἀλλὰ καὶ νῦν εἰσιν Ἀμάξιοι καὶ Νομάδες καλούμενοι, ζῶντες ἀπὸ θρεμμάτων καὶ γάλακτος καὶ τυροῦ, καὶ μάλιστα ἰππείου, θησαυρισμὸν δ' οὐκ εἰδότες οὐδὲ καπηλείαν, πλὴν ἢ φόρτον ἀντὶ φόρτου. πῶς οὖν ἠγνόει τοὺς Σκύθας ὁ ποιητής; Ἰππημολγούς καὶ Γλακτοφάγους τινας προσαγορεύων; ὅτι γὰρ οἱ τότε τοῦτος Ἰππημολγούς ἐκάλουν, καὶ Ἡσίοδος μάρτυς ἐν τοῖς ὑπ' Ἐρατοσθένους παρατεθείσιν ἔπεισιν·

Αἰθίοπας τε Λίγυς τε ἰδὲ Σκύθας ἰππημολγούς.

τί δὲ θαυμαστόν, εἰ διὰ τὸ πλεονάζειν παρ' ἡμῖν τὴν περὶ τὰ συμβόλαια ἀδικίαν, δικαιωτάτους εἶπεν ἀγαυοὺς τοὺς ἥκιστα ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ τῷ ἀργυρισμῷ ζῶντας, ἀλλὰ καὶ κοινὰ κεκτημένους πάντα πλὴν ξίφους καὶ ποτηρίου, ἐν δὲ τοῖς πρώτων τὰς γυναῖκας Πλατωνικῶς ἔχοντας κοινὰς καὶ τέκνα. καὶ Αἰσχύλος δ' ἐμφαίνει συνηγορῶν τῷ ποιητῇ, φήσας περὶ τῶν Σκυθῶν, ἀλλ' ἰππάκης βρωτῆρες εὖνομοι Σκύθαι. αὕτη δ' ἡ

ὑπόληψις καὶ νῦν ἔτι συμμένει παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀπλουστάτους τε γὰρ αὐτοὺς νομίζομεν καὶ ἥκιστα κακεντρεχεῖς, εὐτελεστέρους τε πολὺ ἡμῶν καὶ αὐταρκεστέρους καίτοι ὁ γε καθ' ἡμᾶς βίος εἰς πάντας σχεδὸν τι διατέτακε τὴν πρὸς τὸ χεῖρον μεταβολήν, τρυφήν καὶ ἡδονὰς καὶ κακοτεχνίας εἰς πλεονεξίας μυρίας πρὸς ταῦτ' εἰσάγων. πολὺ οὖν τῆς τοιαύτης κακίας καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους ἐμπέπτωκε τοὺς τε ἄλλους καὶ τοὺς Νομάδας. καὶ γὰρ θαλάττης ἀψάμενοι χεῖρους γεγόνασι, ληστεύοντες καὶ ξενοκτονοῦντες, καὶ ἐπιπλεκόμενοι πολλοῖς μεταλαμβάνουσι τῆς ἐκείνων πολυτελείας καὶ καπηλείας· ἃ δοκεῖ μὲν εἰς ἡμερότητα συντείνειν, διαφθείρει δὲ τὰ ἦθη καὶ ποικιλίαν ἀντὶ τῆς ἀπλότητος τῆς ἄρτι λεχθείσης εἰσάγει.

8. Οἱ μὲντοι πρὸ ἡμῶν, καὶ μάλιστα οἱ ἐγγὺς τοῖς Ὀμήρου χρόνοις, τοιοῦτοί τινες ἦσαν καὶ ὑπελαμβάνοντο παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὁποῖους Ὀμηρὸς φησιν. ὄρα δὲ ἃ λέγει Ἡρόδοτος περὶ τοῦ τῶν Σκυθῶν βασιλέως, ἰφ' ὃν ἐστράτευσε Δαρείος, καὶ τὰ ἐπεσταλμένα παρ' αὐτοῦ. ὄρα δὲ καὶ ἃ λέγει Χρῦσιππος περὶ τῶν τοῦ Βοσπόρου βασιλέων τῶν περὶ Λεύκωνα. πλήρεις δὲ καὶ αἱ Περσικαὶ ἐπιστολαὶ τῆς ἀπλότητος, ἧς λέγω, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ Ἰνδῶν ἀπομνημονευόμενα. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἀνάχαρις καὶ Ἄβαρις καὶ τινες ἄλλοι τοιοῦτοι παρὰ τοῖς Ἕλλησι εὐδοκίμουν, ὅτι ἐθνικὸν τινα χαρακτήρα ἐπέφαινον εὐκολίας καὶ λιτότητος καὶ δικαιοσύνης. καὶ τί δεῖ τοὺς πάλαι λέγειν; Ἀλέξανδρος γὰρ ὁ Φιλίππου κατὰ τὴν ἐπὶ Θρᾶκας τοὺς ὑπὲρ τοῦ Αἴμου στρατείαν ἐμβαλὼν εἰς Τριβαλλούς, ὄρων μέχρι τοῦ Ἰστρου καθήκοντας καὶ τῆς ἐν αὐτῷ νήσου Πεύκης, τὰ πέραν δὲ Γέτας ἔχοντας, ἀφίχθαι λέγεται μέχρι δεῦρο, καὶ ἐς μὲν τὴν νῆσον ἀποβῆναι μὴ δύνασθαι σπάνει πλοίων· ἐκέισε γὰρ καταφυγόντα τὸν τῶν Τριβαλλῶν βασιλέα Σύρμον ἀντισχεῖν πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν· εἰς δὲ τοὺς Γέτας διαβάντα ἐλεῖν αὐτῶν πόλιν καὶ ἀναστρέψαι διὰ ταχέων εἰς τὴν οἰκίαν, λαβόντα δῶρα [παρὰ] τῶν ἐθνῶν καὶ παρὰ τοῦ Σύρμου. φησὶ δὲ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου κατὰ ταύτην τὴν στρατείαν συμμῖξαι τῷ Ἀλεξάνδρῳ Κελτοὺς τοὺς περὶ τὸν Ἀνδριᾶν φιλίας καὶ ξενίας χάριν, δεξάμενον δὲ αὐτοὺς φιλοφρόνως τὸν βασιλέα ἐρέσθαι παρὰ πότον, τί μάλιστα εἶη, ὃ φοβοῖντο, νομίζοντα αὐτὸν ἐρεῖν· αὐτοὺς δ' ἀποκρίνασθαι, ὅτι οὐδένα, πλὴν εἰ ἄρα μὴ ὁ οὐρανὸς αὐτοῖς ἐπιπέσοι, φιλίαν γε μὴν ἀνδρὸς τοιοῦτου περὶ παντὸς τίθεσθαι. ταῦτα δὲ ἀπλότητος τῆς τῶν βαρβάρων ἐστὶ σημεῖα, τοῦ τε μὴ συγχωρήσαντος μὲν τὴν ἀπόβασιν τὴν εἰς τὴν νῆσον, δῶρα δὲ πέμψαντος καὶ συνθέμενου φιλίαν, καὶ τῶν φοβείσθαι μὲν οὐδένα φαμένων, φιλίαν δὲ περὶ παντὸς τίθεσθαι μεγάλων ἀνδρῶν. ὃ τε Δρομιχαίτης κατὰ τοὺς διαδόχους ἦν τοὺς Ἀλεξάνδρου Γετῶν βασιλεύς· ἐκεῖνος τοίνυν λαβὼν ζωγρίᾳ Λυσίμαχον ἐπιστρατεύσαντα αὐτῷ, δείξας τὴν πενίαν τὴν τε ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἔθνους, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν αὐτάρκειαν, ἐκέλευσε τοῖς τοιοῦτοις μὴ πολεμεῖν, ἀλλὰ φίλοις χρῆσθαι· ταῦτα δ' εἰπὼν, ξενίσας καὶ συνθέμενος φιλίαν, ἀπέλυσεν αὐτόν. καὶ Πλάτων δὲ ἐν τῇ Πολιτείᾳ τὴν θάλατταν ὡς ποιηροδιδάσκαλον φεύγειν οἴεται δεῖν ὅτι πορρωτάτω τοὺς εὐ πολιτευσομένους καὶ μὴ οἰκεῖν ἐπ' αὐτῇ.

9. Ἐφορος δ' ἐν τῇ τετάρτῃ μὲν τῆς ἱστορίας, Εὐρώπῃ δ' ἐπιγραφομένη βίβλῳ, περιοδεύσας τὴν Εὐρώπην μέχρι Σκυθῶν ἐπὶ τέλει φησὶν εἶναι τῶν τε ἄλλων Σκυθῶν καὶ τῶν Σαυροματῶν τοὺς βίους ἀνομοίους· τοὺς μὲν γὰρ εἶναι χαλεπούς, ὥστε καὶ ἀνθρωποφαγεῖν, τοὺς δὲ καὶ τῶν ἄλλων ζῶων ἀπέχεσθαι. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι, φησὶ, τὰ περὶ τῆς ὠμότητος αὐτῶν λέγουσιν, εἰδότες τὸ δεινὸν τε καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐκπληκτικὸν ὄν· δεῖν δὲ τάναντία καὶ λέγειν καὶ παραδείγματα ποιείσθαι, καὶ αὐτὸς οὖν περὶ τῶν δικαιοτάτοις ἦθεσι χρωμένων ποιήσεσθαι τοὺς λόγους· εἶναι γὰρ τινας

των Νομάδων Σκυθῶν γάλακτι τρεφομένους ἵππων, τῇ [τε] δικαιοσύνη πάντων διαφέρειν, μεμνήσθαι δ' αὐτῶν τοὺς ποιητάς· Ὅμηρον μὲν

Γλακτοφάγων Ἀβίων τε, δικαιοτάτων ἀνθρώπων,

φῆσαντα τὴν γῆν καθορᾶν τὸν Δία, Ἡσίδοον [δὲ] ἐν τῇ καλουμένῃ Γῆς περιόδῳ, τὸν Φινέα ὑπὸ τῶν Ἀρπυιῶν ἄγεσθαι

Γλακτοφάγων εἰς γαῖαν, ἀπήναις οἰκί' ἐχόντων.

εἰτ' αἰτιολογεί, διότι ταῖς διαίταις εὐτελεῖς ὄντες καὶ οὐ χρηματισταὶ πρὸς τε ἀλλήλους εὐνομοῦνται, κοινὰ πάντα ἔχοντες τὰ τε ἄλλα καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τέκνα καὶ τὴν ὅλην συγγένειαν, πρὸς τε τοὺς ἐκτὸς ἄμαχοί εἰσι καὶ ἀνίκητοι οὐδὲν ἔχοντες, ὑπὲρ οὗ δουλεύουσι. καλεῖ δὲ καὶ Χοιρίλιον, εἰπόντα ἐν τῇ διαβάσει τῆς σχεδίας, ἦν ἕζυξε Δαρείος· μηλονόμοι τε Σάκαι, γενεᾷ Σκύθαι· αὐτὰρ ἔναιον Ἀσίδα πυροφόρον· Νομάδων γε μὲν ἦσαν ἄποικοι, ἀνθρώπων νομίμων.

καὶ τὸν Ἀναχάρσιν δὲ σοφὸν καλῶν ὃ Ἐφορος τούτου τοῦ γένους φησὶν εἶναι· νομισθῆναι δὲ καὶ ἑπτὰ σοφῶν ἓνα τελεία σωφροσύνη καὶ συνέσει· εὐρέματά τε αὐτοῦ λέγει τὰ τε ζώπυρα καὶ τὴν ἀμφίβολον ἄγκυραν καὶ τὸν κεραμικὸν τροχόν.

Ποταμὸς Ὑπανις καὶ νῆσος πρὸ τοῦ στόματος τοῦ Βορουσθένους, ἔχουσα λιμένα. πλεούσαντι δὲ τὸν Βορουσθένη σταδίου διακοσίους ὁμώνυμος τῷ ποταμῷ πόλις· ἡ δ' αὐτὴ καὶ Ὀλβία καλεῖται, μέγα ἐμπόριον, κτίσμα Μιλησίων. ἡ δὲ ὑπερκειμένη πᾶσα χώρα τοῦ λεχθέντος μεταξὺ Βορουσθένους καὶ Ἰστρου πρώτη μὲν ἐστὶν ἡ τῶν Γετῶν ἔρημία, ἔπειτα οἱ Τυρεγῆται, μεθ' οὓς οἱ Ἰάζυγες Σαρμάται καὶ οἱ Βασιλῆιοι λεγόμενοι καὶ Οὐργοί, τὸ μὲν πλεόν νομάδες, ὀλίγοι δὲ καὶ γεωργίας ἐπιμελούμενοι· τούτους φασι καὶ παρὰ τὸν Ἰστρον οἰκεῖν, ἐφ' ἑκάτερα πολλάκις. ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ Βαστάρναι μὲν τοῖς Τυρεγῆταις ὄμοροι καὶ Γερμανοῖς, σχεδόν τι καὶ αὐτοὶ τοῦ Γερμανικοῦ γένους ὄντες, εἰς πλείω φύλα διηρημένοι. καὶ γὰρ Ἀτμοιοὶ λέγονται τινες καὶ Σιδόνες, οἱ δὲ τὴν Πεύκην κατασχόντες τὴν ἐν τῷ Ἰστρῷ νῆσον Πευκίνοι, Ρωξολανοὶ δ' ἀρκτικώτατοι τὰ μεταξὺ τοῦ Ταναΐδος καὶ τοῦ Βορουσθένους νεμόμενοι πεδία. ἡ γὰρ προσάρκτιος πᾶσα ἀπὸ Γερμανίας μέχρι τῆς Κασπίας πεδιάς ἐστὶν, ἦν ἴσμεν· ὑπὲρ δὲ τῶν Ρωξολανῶν εἰ τινες οἰκοῦσιν, οὐκ ἴσμεν. οἱ δὲ Ρωξολανοὶ καὶ πρὸς τοῦ Μιθριδάτου τοῦ Εὐπάτορος στρατηγούς ἐπολέμουν, ἔχοντες ἡγεμόνα Τάσιον· ἦκον δὲ Παλάκῳ συμμαχήσαντες τῷ Σκιλοῦρου, καὶ ἐδόκουν μὲν εἶναι μάχιμοι· πρὸς μέντοι συντεταγμένην φάλαγγα καὶ ὠπλισμένην καλῶς τὸ βάρβαρον φύλον ἀσθενῆς πᾶν ἐστὶ καὶ τὸ γυμνητικόν. ἐκείνοι γοῦν περὶ πέντε μυριάδας πρὸς ἑξακισχιλίου τοὺς Διοφάντῳ, τῷ τοῦ Μιθριδάτου στρατηγῷ, συμπαρταξαμένους οὐκ ἀντέσχον, ἀλλ' οἱ πλείστοι διεφθάρησαν. χρώνται δὲ ὠμοβοῖνοις κράνεσι καὶ θώραξι, γερροφόροι, ἀμυντήρια δ' ἔχοντες καὶ λόγχας καὶ τόξον καὶ ξίφος· τοιοῦτοι δὲ καὶ τῶν ἄλλων οἱ πλείους. τῶν δὲ Νομάδων αἱ σκηναὶ πιλωταὶ πεπήγασιν ἐπὶ ταῖς ἀμάξαις, ἐν αἷς διαιτῶνται· περὶ δὲ τὰς σκηναὶς τὰ βοσκήματα, ἀφ' ὧν τρέφονται καὶ γάλακτι καὶ τυρῷ καὶ κρέασιν· ἀκολουθοῦσι δὲ ταῖς νομαῖς μεταλαμβάνοντες τόπους ἀεὶ τοὺς ἔχοντας πόαν, χεμώνος μὲν ἐν τοῖς ἔλεσι τοῖς περὶ τὴν Μαιώτιν, θέρους δὲ καὶ ἐν τοῖς πεδίοις.

18. Ἄπασα δ' ἡ χώρα δυσχείμερός ἐστι μέχρι τῶν ἐπὶ θαλάττῃ τόπων τῶν μεταξὺ Βορουσθένους καὶ τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος· αὐτῶν δὲ τῶν ἐπὶ θαλάττῃ τὰ ἀρκτικώτατα τό τε στόμα τῆς Μαιώτιδος καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ τοῦ Βορουσθένους [καὶ] ὁ μυχὸς τοῦ Ταμυράκου κόλπου, [τοῦ] καὶ Καρκινίτου, καθ' ὃν ὁ ἰσθμὸς τῆς μεγάλης Χερρονήσου. δηλοῖ δὲ τὰ ψύχη, καίπερ ἐν πεδίοις οἰκούντων· ὄνους τε γὰρ οὐ τρέφουσι (δύσριγον γὰρ τὸ ζῶον), οἱ τε βόες οἱ μὲν ἄκρω γεννῶνται, τῶν δ' ἄπορρινῶσι τὰ κέρατα (καὶ γὰρ τοῦτο δύσριγον τὸ μέρος), οἱ τε ἵπποι μικροί, τὰ δὲ

πρόβατα μεγάλα· ῥήττονται δὲ χαλκαὶ ὑδρίαί, τὰ δ' ἐνόητα συμπήττεται. τῶν δὲ πάγων ἢ σφοδρότης μάλιστα ἐκ τῶν συμβαινόντων περὶ τὸ στόμα τῆς Μαιώτιδος δῆλός ἐστιν. ἀμαξέεται γὰρ ὁ διάπλους ὁ εἰς Φαναγορίαν ἐκ τοῦ Παντικαπαίου, ὥστε καὶ πηλὸν εἶναι καὶ ὀδόν· ὀρυκτοὶ τέ εἰσιν ἰχθύες οἱ ἀποληφθέντες ἐν τῷ κρυστάλλῳ τῆ προσαγορευομένη γαγγάμη, καὶ μάλιστα οἱ ἀντακαῖοι, δελφῖσι πάρισοι τὸ μέγεθος. Νεοπτόλεμον δὲ φασί, τὸν τοῦ Μιθριδάτου στρατηγόν, ἐν τῷ αὐτῷ πόρῳ θέρους μὲν ναυμαχίᾳ περιγενέσθαι τῶν βαρβάρων, χειμῶνος δ' ἵππομαχίᾳ· φασὶ δὲ καὶ τὴν ἄμπελον ἐν τῷ Βοσπόρῳ κατορύττεσθαι χειμῶνος, ἐπαμῶντων πολὺ τῆς γῆς. λέγεται δὲ καὶ τὰ καύματα σφοδρὰ γίνεσθαι, τάχα μὲν τῶν σωματῶν ἀθησιζομένων, τάχα δὲ τῶν πεδίων ἀνηνεμοῦντων τότε, ἢ καὶ τοῦ πάχους τοῦ ἀέρος ἐκθερμαιομένου πλέον, καθάπερ ἐν τοῖς νέφεσιν οἱ παρήλιοι ποιοῦσιν. Ἀτέας δὲ δοκεῖ τῶν πλείστων ἄρξαι τῶν ταύτη βαρβάρων ὁ πρὸς Φίλιππον πολεμήσας τὸν Ἀμύντου.

19. Μετὰ δὲ τὴν πρὸ τοῦ Βορουσθένους νῆσον ἐξῆς πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον ὁ πλοῦς ἐπὶ ἄκραν τὴν τοῦ Ἀχιλλείου δρόμου, ψιλὸν μὲν χωρίον, καλούμενον [δ'] ἄλσος, ἱερὸν Ἀχιλλέως· εἶθ' ὁ Ἀχιλλεῖος δρόμος, ἀλιτενῆς χερρόνησος· ἔστι γὰρ ταινία τις ὅσον χιλίων σταδίων μῆκος ἐπὶ τὴν ἑῷ, πλάτος δὲ τὸ μέγιστον δυεῖν σταδίων, ἐλάχιστον τεσσάρων πλέθρων, διέχουσα τῆς ἐκατέρωθεν τοῦ αὐχένος ἠπείρου σταδίου ἐξήκοντα, ἀμμώδης, ὕδωρ ἔχουσα ὀρυκτόν· κατὰ μέσην δ' ὁ τοῦ ἰσμοῦ αὐχὴν ὅσον τετταράκοντα σταδίων· τελευτᾷ δὲ πρὸς ἄκραν, ἣν Ταμυράκην καλοῦσιν, ἔχουσαν ὕψομον βλέποντα πρὸς τὴν ἠπειρον· μεθ' ἣν ὁ Καρκινίτης κόλπος εὐμεγέθης, ἀνέχων πρὸς τὰς ἄρκτους ὅσον ἐπὶ σταδίους χιλίους, οἱ δὲ καὶ τριπλασίους φασὶ μέχρι τοῦ μυχοῦ· καλοῦνται δὲ Τάφριοι. τὸν δὲ κόλπον καὶ Ταμυράκην καλοῦσιν ὁμωνύμως τῇ ἄκρᾳ.

(7, 4) 1. Ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ὁ ἰσθμὸς ὁ διείργων τὴν Σαπρὰν λεγομένην λίμνην ἀπὸ τῆς θαλάττης, σταδίων τεσσαράκοντα, καὶ ποιῶν τὴν Ταυρικὴν καὶ Σκυθικὴν λεγομένην χερρόνησον· οἱ δὲ τριακοσίων ἐξήκοντα τὸ πλάτος τοῦ ἰσμοῦ φασιν. ἢ δὲ Σαπρὰ λίμνη σταδίων μὲν καὶ τετρακισχιλίων λέγεται, μέρος δ' ἐστὶ τῆς Μαιώτιδος τὸ πρὸς δύσιν· συνεστόμωται γὰρ αὐτῇ στόματι μεγάλῳ. ἐλώδης δ' ἐστὶ σφόδρα καὶ ῥαπτοῖς πλοίοις μόγις πλοῖμος· οἱ γὰρ ἄνεμοι τὰ τευάγη ῥαδίως ἀνακαλύπτουσιν, εἶτα πάλιν πληροῦσιν, ὥστε τὰ ἔλη τοῖς μείζοσι σκάφεσιν οὐ περάσιμά ἐστιν. ἔχει δ' ὁ κόλπος νησίδια τρία καὶ προσβραχῆ τινα καὶ χοιραδῶδη ὀλίγα κατὰ τὸν παράπλου.

2. Ἐκπλέοντι δ' ἐν ἀριστερᾷ πολίχην καὶ ἄλλος λιμὴν Χερρονησιτῶν. ἔκκεται γὰρ ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν ἄκρα μεγάλη κατὰ τὸν παράπλου ἐφεξῆς, μέρος οὔσα τῆς ὅλης Χερρονήσου, ἐφ' ἣ ἵδρυται πόλις Ἡρακλεωτῶν, ἀποικος τῶν ἐν τῷ Πόντῳ, αὐτὸ τοῦτο καλουμένη Χερρόνησος, διέχουσα τοῦ Τύρα παράπλου σταδίων τετρακισχιλίων τετρακοσίων· ἐν ἣ τὸ τῆς Παρθένου ἱερὸν, δαίμονός τινος, ἧς ἐπώνυμος καὶ ἡ ἄκρα ἢ πρὸ τῆς πόλεως ἐστὶν ἐν σταδίοις ἑκατόν, καλουμένη Παρθένιον, ἔχον νεῶν τῆς δαίμονος καὶ ξόανον. μετὰ δὲ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἄκρας λιμένες τρεῖς· εἶθ' ἡ παλαιὰ Χερρόνησος κατεσκαμμένη καὶ μετ' αὐτὴν λιμὴν στενόστομος, καθ' ὃν μάλιστα οἱ Ταῦροι, Σκυθικὸν ἔθνος, τὰ ληστήρια συνίσταντο, τοῖς καταφεύγουσιν ἐπ' αὐτὸν ἐπιχειροῦντες. καλεῖται δὲ Συμβόλων λιμὴν. οὗτος δὲ ποιεῖ πρὸς ἄλλον λιμένα Κτενοῦντα καλούμενον τετταράκοντα σταδίων ἰσθμόν· οὗτος δ' ἐστὶν ὁ ἰσθμὸς ὁ κλείων τὴν μικρὰν Χερρόνησον, ἣν ἔφαμεν τῆς μεγάλης Χερρονήσου μέρος, ἔχουσαν ἐν αὐτῇ τὴν ὁμωνύμως λεγομένην πόλιν Χερρόνησον.

3. Αὕτη δ' ἦν πρότερον αὐτόνομος, πορθομένη δὲ ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἠναγκάσθη προστατήν ἐλέσθαι Μιθριδάτην τὸν Εὐπάτορα, στρατηγιώντα ἐπὶ τοὺς ὑπὲρ τοῦ ἰσθοῦ μέχρι Βορουσθένους βαρβάρους καὶ τοῦ Ἀδρίου· ταῦτα δ' ἦν ἐπὶ Ῥωμαίους παρασκευῆ. ἐκεῖνος μὲν οὖν κατὰ ταύτας τὰς ἐλπίδας ἄσμενος πέμψας εἰς τὴν Χερρόνησον στρατιάν, ἅμα πρὸς τε τοὺς Σκύθας ἐπολέμει Σκίλουρον τε καὶ τοὺς Σκιλοῦρου παῖδας τοὺς περὶ Πάλακον, οὓς Ποσειδώνιος μὲν πεντήκοντά φησιν, Ἀπολλωνίδης δὲ ὀγδοήκοντα· ἅμα δὲ τούτους τε ἐχειρώσατο βία καὶ Βοσπόρου κατέστη κύριος παρ' ἐκόντος λαβῶν Παρισιάδου τοῦ κατέχοντος. ἐξ ἐκείνου δὲ τοῦ χρόνου τοῖς τοῦ Βοσπόρου δυνάσταις ἢ τῶν Χερρονησιτῶν αὐτοὶ καλέσαντες ἐπαρχίαν, καὶ πέμπουσιν ἡγεμόνας καὶ φορολόγους. εἰσὶ δὲ τινες καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, αἱ μὲν ἐξ ἀρχῆς κατὰ φιλίαν προσελθοῦσαι, τὰς δ' ἠλευθέρωσαν αὐτοὶ κατὰ τιμὴν. εἰσὶ δὲ καὶ δυνάσται τινὲς καὶ φύλαρχοι καὶ ἱερεῖς ὑπ' αὐτοῖς· οὗτοι μὲν δὴ ζῶσι κατὰ τινὰς πατρίους νόμους.

ΕΚ ΒΙΒΛΙΟΥ Ζ

...᾿Οτι οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες τοὺς Γέτας καὶ τοὺς Μυσοὺς οἰκοῦντας περὶ τὸν Ἴστρον, Θρακὰς ὑπελάμβανον, καὶ τοὺς ἀποίκους τῶν ἐκ Θράκης Μυσῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ οἰκοῦντας μεταξὺ Φρυγῶν καὶ Λυδῶν καὶ Τρώων· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Φρύγες Βρίγες εἰσὶ, Θράκιόν τι ἔθνος· καθάπερ καὶ Μυγδόνες καὶ Βέβρυκες καὶ Μαιδοβιθυνοὶ καὶ Βιθυνοὶ καὶ Θῦνοι καὶ Μαριανδυνοί· ἀλλ' οὗτοι μὲν τελέως τὴν Εὐρώπην ἐξέλιπον πλὴν Μυσῶν, ὧν καὶ Ὅμηρος ἐμνήσθη. καὶ γὰρ εἰσὶ τινες τῶν ταύτη Θρακῶν καὶ Μυσῶν ἀπεχόμενοι κρεοφαγίας καὶ γάμου διὰ ὀσιότητα· οὓς λέγει ἀγανοῦς Ἰππημολγούς, Γαλακτοφάγους Ἀβίους τε, τοῦτ' ἔστιν ἀγάμους, ἄνευ συμβιώσεως γυναικῶν· καὶ συμβαίνει αὐτοῖς δικαιοπραγεῖν διὰ τὸ πένητας εἶναι. εἰκὸς δὲ καὶ τὸν Ζάμολξιν ὕστερον τοὺς Γέτας ἀναπέσαι πυθαγορίζειν, εὐρόντα ἐτοίμους πρὸς φιλοσοφίαν. ᾿Οτι ὁ Εὐξείνιος νῦν πόντος ᾿Αξείνος τὸ πρὶν ἐκαλεῖτο διὰ τὰ ἐνοικοῦντα ἔθνη ἄγρια εἶναι καὶ ξενοκτονεῖν τοὺς περὶ τὴν Ταυρικὴν. ᾿Οτι οἱ Σκύθαι πάντα κοινὰ εἶχον, καὶ αὐτὰς τὰς γυναῖκας, πλὴν ξίφους καὶ ποτηρίου. διὰ δὲ τὸ εἶναι ἄβιοι δικαιοτάτοι εἰσιν· ἢ γὰρ ἀδικία διὰ τὴν τῶν χρημάτων κτήσιν καὶ διὰ τὰ συμβόλαια. οἱ γὰρ παλαιοὶ Σκύθαι πένητες ἦσαν· [ὁ] καὶ Ὅμηρος μαρτυρεῖ καὶ Ἡρόδοτος, περὶ τῶν ... τῷ Δαρείῳ βασιλεῖ τῶν Περσῶν Σκυθῶν γράφων, τῆς τε αὐταρκείας καὶ λιτότητος αὐτῶν. καὶ Δρομιχαίτης ὁ Γετῶν βασιλεὺς, ζωγρήσας Λυσίμαχον, τὸν στρατηγὸν τῶν Μακεδόνων, συστρατεύσαντά ποτε Ἀλεξάνδρῳ, ἀπέλυσε, δείξας αὐτῷ πρότερον τὴν τῶν Γετῶν πενίαν καὶ εἰπών, ὅτι οὐ δεῖ τοῖς τὴν τοιαύτην πενίαν ἀσκοῦσι Γέταις πολεμεῖν, ἀλλὰ φίλοις κεχρησθαι. ᾿Οτι τῆς μεταξὺ Εὐξείνου πόντου καὶ Γερμανῶν γῆς, διχῆ διαιρουμένης, τὸ μὲν πρὸς ἀνατολὰς τε καὶ τὸν Εὐξείνιον Γέται νέμονται, τὸ δὲ πρὸς δυσμικὴν Δακοί, [οἱ] καὶ Δαοὶ· ἀφ' οὗ καὶ ἐπιπολάζει ἐν Ἀθηναίοις τὸ τῶν δούλων ὄνομα. ᾿Οτι τοῦ Ἴστρον ποταμοῦ τὰ μὲν ἄνω καὶ πρὸς ταῖς πηγαῖς μέρη μέχρι τῶν καταρακτῶν Δανούϊον προσηγόρευον οἱ παλαιοί, ἃ μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν φέρεται. τὰ δὲ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου, τὰ παρὰ τοὺς Γέτας, ἐκάλουν Ἴστρον. ὁμόγλωττοι δ' εἰσὶν οἱ Δακοὶ τοῖς Γέταις. ᾿Οτι μεταξὺ τῆς Ποντικῆς θαλάττης τῆς ἀπὸ Ἴστρον ἐπὶ Τύραν καὶ ἢ τῶν Γετῶν ἐρημία πρόκειται, πεδιάς πᾶσα καὶ ἄνυδρος· ἐν ἢ Δαρείος ἀποληφθεὶς ὁ Ὑστάσπεω, καθ' ὃν καιρὸν διέβη τὸν Ἴστρον ἐπὶ τοὺς Σκύθας, ἐκινδύνευσεν πανστρατιᾷ δίψῃ φθαρῆναι. ᾿Οτι μεταξὺ τῆς Πεύκης, ἢ ἐστὶ νῆσος ὑπὸ τῶν τοῦ Ἴστρον στομάτων ἀπολαμβανομένη, ἕως τῶν τοῦ Τύρα ἐκβολῶν, 900 στάδιοι

είσιν· τὸ δὲ ἀπὸ Ἱεροῦ στόματος τοῦ Ἰστρου, ὃ ἐστὶ νοτιώτατον, ἕως τοῦ βορειοτάτου, τοῦτ' ἐστὶν ἡ τῆς Πεύκης βάσις τριγώνου οὔσης, στάδιοί εἰσι τ'. Ὅτι ἡ Λευκὴ νῆσος ἀπὸ Πεύκης ἀπέχει πρὸς ἀνατολὰς στάδια πεντακόσια εἰς τὸ πέλαγος, ἱερὰ Ἀχιλλέως. Ὅτι ὁ Βορυσθένης ποταμὸς, εἶτα πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὁ Ὑπανίς ποταμὸς ἀπὸ τοῦ Τύρα ποταμοῦ· καὶ πρὸ αὐτῶν νῆσος Βορυσθένης. ἀναπλεύσαντι δὲ τὸν Βορυσθένη στάδια σ', πόλις ἐστὶν ὁμώνυμος τῷ ποταμῷ· ἡ δ' αὐτὴ καὶ Ὀλβία καλεῖται, κτίσμα Μιλησίων, ἐμπορεῖον μέγα. μετὰ δὲ τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ καὶ τοῦ Βορυσθένου πρώτη ἐστὶν ἡ τῶν Σκυθῶν ἐρημία· εἶτα Τυραγέται· εἶτα Ἰάζυγες Σαρμάται καὶ οἱ Βασιλήιοι λεγόμενοι Σκύθαι. Ὅτι ἡ προσάρκτιος πᾶσα ἀπὸ Γερμανίας μέχρι Κασπίας θαλάσσης πεδιάς ἐστὶν, ἣν ἴσμεν. Ὅτι Ῥωξολανοί, περὶ τὴν Μαιώτιν οἰκοῦντες, ἐπολέμουν πρὸς τοὺς τοῦ Εὐπάτορος Μιθριδάτου στρατηγούς, ἔχοντες ἡγεμόνα Τάσιον. Ὅτι αἱ τοῦ Βορυσθένου ποταμοῦ ἐκβολαὶ ἐν τῷ μυχῷ κείνται τοῦ Ταμυράκου κόλπου καὶ ἡ Βορυσθένης νῆσος· ὁ δὲ Καρκινίτης ποταμὸς ἐν τῷ μυχῷ ἐκδίδωσι τοῦ ὁμωνύμου κόλπου· καὶ περιέχεται μετὰ τῶν δύο κόλπων τούτων ἡ Ταυροσκυθία χερρονησίζουσα, ἧς τὰ νότια μέρη εὐθεία ἐστὶν αἰγιαλός, ὁ Ἀχίλλειος δρόμος. Ὅτι τὰ περὶ Μαιώτιν χωρία διὰ τὴν ψῦξιν ὄνους οὐ τρέφει· δύσριγον γὰρ τὸ ζῶον. οἱ τε βόες, οἱ μὲν ἄκεροι γίνονται, τῶν δὲ ἀπορρινῶσι τὰ κέρατα· καὶ γὰρ τοῦτο δύσριγον τὸ μέρος. οἱ τε ἵπποι μικροὶ γίνονται, τὰ δὲ πρόβατα μεγάλα. ὁ δὲ διάπλους τοῦ Βοσπόρου ἀμαξεύεται ἐκ τοῦ Παντικαπαίου εἰς Φαναγορίαν, ὥστε καὶ πηλὸν εἶναι καὶ ὀδόν· ὀρυκτοὶ τέ εἰσιν ἰχθύες, οἱ ἀποληφθέντες ἐν τῷ κρυστάλλῳ θηρευτοὶ γαγγάμη τῷ ἐργαλείῳ, καὶ μάλιστα οἱ ἀντακαῖοι, δελφῖσι πάρισοι τὸ μέγεθος. ἡ δὲ ἄμπελος χειμῶνος κατορύττεται. τὰ δὲ καύματα τοῦ θέρους σφοδρὰ γίνονται, τάχα μὲν τῶν σωμάτων ἀηθιζομένων, τάχα δὲ τῶν πεδίων νηνεμούντων, ἡ καὶ τοῦ πάχους τοῦ ἀέρος ἐκθερμαιομένου πλέον, καθάπερ ἐν τοῖς νέφεσιν οἱ παρήλιοι ποιοῦσιν. Ὅτι μετὰ τὴν νῆσον τὸν Βορυσθένη ἐξῆς πρὸς ἀνατολὰς ἐν τῇ ἡπίρῳ ψιλὸν χωρίον, καλούμενον ἄλσος, ἱερὸν Ἀχιλλέως· εἶτα ὁ Ἀχίλλειος δρόμος, ἀλιτενῆς χερσονήσος· ἐστὶ γὰρ ταινία τις ὅσον α 1000 σταδίων μήκος ἐπὶ τὴν ἑώ, πλάτος δὲ τὸ μέγιστον δυεῖν σταδίων, τὸ δὲ ἐλάχιστον πλέθρων 84000, διέχουσα τῆς ἐκατέρωθεν τοῦ αὐχένος ἡπίρου τῆ θαλάσσης σταδίους ξ', ἀμμώδης, ὕδωρ ἔχουσα ὀρυκτόν· κατὰ μέσσην δὲ ὁ τοῦ ἰσθοῦ αὐχὴν ὅσον μ' σταδίων. τελευτᾷ δὲ πρὸς ἄκραν, ἣν Ταμυράκην καλοῦσιν, ἔχουσαν ὕφορμον· μεθ' ἣν ὁ Καρκινίτης κόλπος εὐμεγέθης, ἀνέχων πρὸς τὰς ἄρκτους ὅσον ἐπὶ σταδίους β' μέχρι τοῦ μυχοῦ. τὸν δὲ κόλπον καὶ Ταμυράκην καλοῦσιν ὁμωνύμως τῇ ἄκρᾳ. ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ὁ ἰσθμὸς ὁ διείργων τὴν Σαπρὰν λεγομένην λίμνην ἀπὸ θαλάττης, σταδίων μ', καὶ ποιῶν τὴν Ταυρικὴν καὶ Σκυθικὴν λεγομένην χερρόνησον. οἱ δὲ τξ' τὸ πλάτος τοῦ ἰσθοῦ φασιν. ἡ δὲ Σαπρὰ λίμνη σταδίων μὲν εἶναι δ' λέγεται, μέρος δ' ἐστὶ τῆς Μαιώτιδος τὸ πρὸς δύσιν· συνεστόμωται γὰρ αὐτῇ στόματι μεγάλῳ καὶ ἐστὶν ἐλώδης σφόδρα καὶ ῥαπτοῖς πλοίοις μόγις πλοῖμος· οἱ γὰρ ἄνεμοι τὰ τεναγὴ ῥαδίως ἀνακαλύπτουσιν, εἶτα πάλιν πληροῦσιν, ὥστε τὰ ἔλη τοῖς μείζοσι σκάφεσιν οὐ περάσιμά ἐστιν, ἀλλ' ἐνίσχεται αὐτόθι. Ὅτι Χερρόνησος πόλις ἐν τῇ Ταυρικῇ πρότερον αὐτόνομος ἦν. κατατρεχομένη δ' ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἠναγκάσθη προστάτην ἐλέσθαι Μιθριδάτην τὸν Εὐπάτορα στρατηγῶντα ἐπὶ τοὺς ὑπὲρ τοῦ ἰσθοῦ Βορυσθένου ποταμοῦ βαρβάρους καὶ τοῦ Ἀδρίου. ταῦτα δ' ἦν ἐπὶ Ῥωμαίους παρασκευή. ἐκεῖνος μὲν οὖν κατὰ ταύτας τὰς ἐλπίδας ἄσμενος πέμψας εἰς τὴν Χερρόνησον στρατείαν, ἐπολέμει πρὸς τοὺς Σκύθας καὶ τούτους ἐχειρώσατο καὶ Βοσπόρου κατέστη κύριος, παρ' ἐκόντος λαβῶν Πιρσιάδου, τοῦ κατέχοντος τότε. ἐξ ἐκείνου δὴ τοῦ χρόνου τοῖς τοῦ

Βοσπόρου δυνάσταις ἢ τῶν Χερρονησιτῶν πόλις ὑπήκοος μέχρι νῦν ἔστιν. Ὅτι μετὰ τὸν Συμβόλων λιμένα ἐν τῇ Ταυρικῇ, ὅς ἐστι δυσμικὸς καὶ βόρειος, ἡ Ταυρικὴ πρὸς νότον τοῦ Εὐξείνου παραλία, αἰ 1000 οὖσα σταδίων τὸ μήκος, τραχεῖα καὶ ὄρεινὴ καὶ καταγιγίζουσα τοῖς βορείαις ἴδρυται· [εἶτα] ἡ Θεοδοσία πόλις ἐν τῷ Βοσπόρῳ. ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῆς παραλίας ταύτης ἀκρωτήριόν ἐστι, τὸ καλούμενον Κριοῦ μέτωπον, ἀντικρὺ Παφλαγονίας καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου αὐτῆς Καράμβιδος. τὸ δὲ διάγραμμα τὸ μεταξὺ Καράμβιδος καὶ Κριοῦ μετώπου στάδιοι 200'. ἀπὸ δὲ Θεοδοσίας εἰς Παντικάπην, μητρόπολιν τῶν Βοσποριανῶν, πᾶσα ἡ χώρα εὐγαιος καὶ εὐφορος σίτου, στάδια φλ'. ἡ δὲ Παντικάπαια πόλις ἴδρυται ἐπὶ τῷ στόματι τῆς Μαιώτιδος λίμνης. τὸ δὲ Παντικάπαιον λόφος ἐστὶ πάντῃ περιουκούμενος ἐν κύκλῳ σταδίων κ', κτίσμα Μιλησίων. Ὅτι τὰ τοῦ Ταναΐδος δύο στόματα διέχει ἀλλήλων ὡς στάδια ξ'. ἔνθα καὶ πόλις ὁμώνυμος τῷ ποταμῷ, μέγιστον ἐμπορεῖον τῶν βαρβάρων μετὰ τὸ Παντικάπαιον.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ

(βλ. 46 – πῆξια 119 p. n.e.)

ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

46. Ἐνταῦθα δὲ πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι τὴν Ἀμαζόνα οἱ πολλοὶ λέγουσιν, ὧν καὶ Κλείταρχός ἐστι καὶ Πολύκλειτος καὶ Ὀνησίκριτος καὶ Ἀντιγένης καὶ Ἴστρος· Ἀριστόβουλος δὲ καὶ Χάρης ὁ εἰσαγγελεὺς καὶ Πτολεμαῖος καὶ Ἀντικλείδης καὶ Φίλων ὁ Θηβαῖος καὶ Φίλιππος ὁ Θεαγγελεὺς, πρὸς δὲ τούτοις Ἐκαταῖος ὁ Ἐρετριεὺς καὶ Φίλιππος ὁ Χαλκιδεὺς καὶ Δοῦρις ὁ Σάμιος πλάσμα φασι γεγονέναι τοῦτο. καὶ μαρτυρεῖν αὐτοῖς ἔοικεν Ἀλέξανδρος. Ἀντιπᾶτρω γὰρ ἅπαντα γράφων ἀκριβῶς τὸν μὲν Σκύθην αὐτῷ φησι διδόναι τὴν θυγατέρα πρὸς γάμον, Ἀμαζόνος δὲ οὐ μνημονεῖ. Λέγεται δὲ πολλοῖς χρόνοις Ὀνησίκριτος ὕστερον ἤδη βασιλεύοντι Λυσιμάχῳ τῶν βιβλίων τὸ τέταρτον ἀναγινώσκειν, ἐν ᾧ γέγραπται περὶ τῆς Ἀμαζόνος· τὸν οὖν Λυσιμάχον ἀτρέμα μειδιάσαντα· Καὶ ποῦ φάναι τότε ἤμην ἐγώ; ταῦτα μὲν οὖν ἂν τις οὔτε ἀπιστῶν ἦττον οὔτε πιστεύων μᾶλλον Ἀλέξανδρον θαυμάσειε.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

19. Οἱ...Σκύθαι πίνοντες καὶ μεθυσκόμενοι παραψάλλουσι τὰς νευρὰς τῶν τόξων, οἷον ἐκλυόμενοι ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ἀνακαλούμενοι τὸν θυμόν...

ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ

23. Λέγεται δὲ καὶ λόγων φιλοσόφων τὸν Κλεομένη μετασχῆν ἔτι μειράκιον ὄντα, Σφαίρου τοῦ Βορυσθενίτου παραβαλόντος εἰς τὴν Λακεδαίμονα καὶ περὶ τοὺς νέους καὶ τοὺς ἐφήβους οὐκ ἀμελῶς διατρέβοντος. Ὁ δὲ Σφαῖρος ἐν τοῖς πρώτοις ἐγεγονεῖ τῶν Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως μαθητῶν καὶ τοῦ Κλεομένου ἔοικε τῆς φύσεως τὸ ἀνδρῶδες ἀγαπήσαί τε καὶ προσεκκαῦσαι τὴν φιλοτιμίαν...

32. Ἀναπληρώσας δὲ τὸ πολίτευμα τοῖς χαριεστάτοις τῶν περιοίκων... ἐπὶ τὴν παιδείαν τῶν νέων ἐτρέπη [Κλεομένης] καὶ τὴν λεγομένην ἀγωγήν, ἥς τὰ πλείστα παρῶν ὁ Σφαῖρος αὐτῷ συγκαθίστη...

ΜΑΡΙΟΣ

11. Εἶσι δὲ οἱ τὴν Κελτικὴν διὰ βάθος χώρας καὶ μέγεθος ἀπὸ τῆς ἕξω θαλάττης καὶ τῶν ὑπαρκτίων κλιμάτων πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα κατὰ τὴν Μαιώτιν ἐπιστρέφουσαν ἄπτεσθαι τῆς Ποντικῆς Σκυθίας λέγουσι, κάκειθεν τὰ γένη μεμίχθαι.

ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΙΔΑΝΟΥΡΣΕΟΥ

Ἰδάνθυρσος ὁ Σκυθῶν βασιλεὺς, ἐφ' ὃν διέβη Δαρεῖος, ἔπειθε τοὺς Ἰώνων τυράννους τὸ τοῦ Ἰστρου ζεύγμα λύσαντας ἀπαλλάττεσθαι· μὴ βουλευθέντας δὲ διὰ τὴν πρὸς Δαρεῖον πίστιν, ἀνδράποδα χρηστὰ καὶ ἄδραστα ἐκάλει.

ΑΤΕΟΥ

Ἀτέας ἔγραφε πρὸς τὸν Φίλιππον ἵνα μὲν ἄρχεις Μακεδόνων ἀνθρώποις μεμαθηκότων πολεμῆν· ἐγὼ δὲ Σκυθῶν, οἱ καὶ λιμῶ καὶ δίψει μάχεσθαι δύνανται· τοὺς δὲ πρέσβεις τοῦ Φιλίππου ψήγων τὸν ἵππον ἠρώτησεν εἰ τοῦτο ποιεῖ Φίλιππος· Ἰσμηνίαν δὲ τὸν ἄριστον αὐλητὴν λαβὼν αἰχμάλωτον ἐκέλευσεν αὐλῆσαι· θαυμαζόντων δὲ τῶν ἄλλων, αὐτὸς ὤμοσεν ἥδιον ἀκούειν τοῦ ἵππου χρεμετίζοντος.

ΣΚΙΛΟΥΡΟΥ

Σκίλουρος ὀγδοήκοντα παῖδας ἄρρενας ἀπολιπὼν, ἐπεὶ τελευτᾶν ἔμελλε, δέσμην ἀκοντίων ἐκάστω προτείνων ἐκέλευε καταθραυῖσαι· πάντων δὲ ἀπαγορευσάντων, καθ' ἑν αὐτὸς ἐξελὼν ἀκόντιον ἅπαντα ῥαδίως συνέκλασε· διδάσκων ἐκείνους, ὅτι συνεστῶτες ἰσχυροὶ διαμενοῦσιν, ἀσθενεῖς δ' ἔσονται διαλυθέντες καὶ στασιάζαντες.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΡΩΤΩΣ ΨΥΧΡΟΥ

16. Ἐπειτα πανταχοῦ μὲν ἐστὶν ἀῆρ ἴσος, οὐ πανταχοῦ δὲ χειμῶν ὅμοιος οὐδὲ ψυχρός, ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ μέρη ψυχρὰ καὶ κάθυγρα, ταῦτα δὲ ξηρὰ καὶ θερμὰ τῆς οἰκουμένης οὐ κατὰ τύχην, ἀλλὰ τῷ μίαν οὐσίαν ψυχρότητος καὶ ὑγρότητος εἶναι. Διβύης μὲν γὰρ ἔνθερος ἢ πολλὴ καὶ ἀνυδρος, Σκυθίαν δὲ καὶ Θρακίαν καὶ Πόντον οἱ πεπλανημένοι λίμνας τε μεγάλας ἔχειν καὶ ποταμοὺς διαρρεῖσθαι βαθέσι καὶ πολλοῖς ἱστοροῦσιν...

ΠΟΤΕΡΑ ΤΩΝ ΖΩΙΩΝ ΦΡΟΝΙΜΩΤΕΡΑ ΤΑ ΧΕΡΣΑΙΑ ἢ ΤΑ ΕΝΥΔΡΑ

32... Οἱ λίμναις παρήκουσαν ἢ ποταμοὺς ὑποδεχομένην νεμόμενοι θάλασσαν ἰχθύες, ὅταν μέλλωσι τίκτειν, ἀνατρέχουσι, τῶν ποτίμων ὑδάτων τὴν πραότητα καὶ τὸ ἄσαλον διώκοντες· ἀγαθὴ γὰρ ἢ γαλήνη λοχεύσαι· τὸ ἄθηρον ἅμα ταῖς λίμναις ἔνεστι καὶ ποταμοῖς, ὥστε σφύζεσθαι τὰ τικτόμενα. διὸ καὶ πλείστα καὶ μάλιστα γονεύεται περὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον· οὐ γὰρ τρέφει κήτη ἄλλ' ἢ φώκην ἀραιὰν καὶ δελφίνα

μικρὸν. ἔτι δ' ἡ τῶν ποταμῶν ἐπιμιξία, πλείστων καὶ μεγίστων ἐκδιδόντων εἰς τὸν Πόντον, ἥπιον παρέχει καὶ πρόσφορον τοῖς λοχευομένοις κρᾶσιν.

ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

(Π στ. η.ε.)

ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ 1

1 Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.

2 οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.

3 πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν. ὃ γέγονεν

4 ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων·

5 καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν.

6 Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης·

7 οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτοῦ.

8 οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός.

9 Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

10 ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω.

11 εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον.

12 ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ,

13 οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν.

14 Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.

15 Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ κέκραγεν λέγων, Οὗτος ἦν ὃν εἶπον, Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.

16 ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος·

17 ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο.

18 θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε· μονογενὴς θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.

19 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου, ὅτε ἀπέστειλαν [πρὸς αὐτόν] οἱ Ἰουδαῖοι ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευίτας ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτόν, Σὺ τίς εἶ;

20 καὶ ὠμολόγησεν καὶ οὐκ ἠρνήσατο, καὶ ὠμολόγησεν ὅτι Ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός.

21 καὶ ἠρώτησαν αὐτόν, Τί οὖν; Σὺ Ἠλίας εἶ; καὶ λέγει, Οὐκ εἰμί. Ὁ προφήτης εἶ σὺ; καὶ ἀπεκρίθη, Οὕ.

22 εἶπαν οὖν αὐτῷ, Τίς εἶ; ἵνα ἀποκρισὶν δώμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς· τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ;

23 ἔφη, Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης.

24 Καὶ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν Φαρισαίων.

25 καὶ ἠρώτησαν αὐτόν καὶ εἶπαν αὐτῷ, Τί οὖν βαπτίζεις εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς οὐδὲ Ἠλίας οὐδὲ ὁ προφήτης;

26 ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰωάννης λέγων, Ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἶδατε,

27 ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, οὗ οὐκ εἰμὶ [ἐγὼ] ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος.

28 Ταῦτα ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου ἦν ὁ Ἰωάννης βαπτίζων.

29 Τῇ ἐπαύριον βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει, Ἴδε ὁ ἄμνος τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

30 οὗτός ἐστιν ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εἶπον, Ὅπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.

31 κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν ὕδατι βαπτίζων.

32 Καὶ ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης λέγων ὅτι Τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡς περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν·

33 κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι ἐκείνός μοι εἶπεν, Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

34 κἀγὼ ἐώρακα, καὶ μεμαρτύρηκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.

35 Τῇ ἐπαύριον πάλιν εἰστήκει ὁ Ἰωάννης καὶ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ δύο,

36 καὶ ἐμβλέψας τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι λέγει, Ἴδε ὁ ἄμνος τοῦ θεοῦ.

37 καὶ ἤκουσαν οἱ δύο μαθηταὶ αὐτοῦ λαλοῦντος καὶ ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ.

38 στραφεῖς δὲ ὁ Ἰησοῦς καὶ θεασάμενος αὐτοὺς ἀκολουθοῦντας λέγει αὐτοῖς, Τί ζητεῖτε; οἱ δὲ εἶπαν αὐτῷ, Ῥαββί [ὃ λέγεται μεθερμηνευόμενον Διδάσκαλε], ποῦ μένεις;

39 λέγει αὐτοῖς, Ἐρχεσθε καὶ ὄψεσθε. ἦλθαν οὖν καὶ εἶδαν ποῦ μένει, καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὥρα ἦν ὡς δεκάτη.

40 Ἦν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου εἷς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάντων παρὰ Ἰωάννου καὶ ἀκολουθησάντων αὐτῷ·

41 εὐρίσκει οὗτος πρῶτον τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα καὶ λέγει αὐτῷ, Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν [ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον Χριστός].

42 ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν, Σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωάννου· σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς [ὃ ἐρμηνεύεται Πέτρος].

43 Τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὐρίσκει Φίλιππον. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ἀκολουθεῖ μοι.

44 ἦν δὲ ὁ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαιδά, ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου.

45 εὐρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναὴλ καὶ λέγει αὐτῷ, Ὁν ἔγραψεν Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται εὐρήκαμεν, Ἰησοῦν υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ.

46 καὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναὴλ, Ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι; λέγει αὐτῷ [ὁ] Φίλιππος, Ἐρχου καὶ ἴδε.

47 εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τὸν Ναθαναὴλ ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν καὶ λέγει περὶ αὐτοῦ, Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστιν.

48 λέγει αὐτῷ Ναθαναὴλ, Πόθεν με γινώσκεις; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν συκὴν εἰδόν σε.

49 ἀπεκρίθη αὐτῷ Ναθαναὴλ, Ῥαββί, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ βασιλεὺς εἶ τοῦ Ἰσραὴλ.

50 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ὅτι εἰπὸν σοι ὅτι εἶδόν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς πιστεύεις; μείζω τούτων ὄψη.

51 καὶ λέγει αὐτῷ, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεωγῆτα καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.

ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ 2

1 Καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ γάμος ἐγένετο ἐν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ·

2 ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον.

3 καὶ ὑστερήσαντος οἴνου λέγει ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ πρὸς αὐτόν, Οἶνον οὐκ ἔχουσιν.

4 [καὶ] λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; οὐπω ἤκει ἡ ὥρα μου.

5 λέγει ἡ μήτηρ αὐτοῦ τοῖς διακόνοις, Ὅτι ἂν λέγῃ ὑμῖν ποιήσατε.

6 ἦσαν δὲ ἐκεῖ λίθιναι ὑδρίαὶ ἕξ κατὰ τὸν καθαρισμόν τῶν Ἰουδαίων κείμεναι, χωροῦσαι ἀνὰ μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς.

7 λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Γεμίσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος, καὶ ἐγέμισαν αὐτὰς ἕως ἄνω.

8 καὶ λέγει αὐτοῖς, Ἀντλήσατε νῦν καὶ φέρετε τῷ ἀρχιτρικλίνῳ· οἱ δὲ ἤνεγκαν.

9 ὡς δὲ ἐγεύσατο ὁ ἀρχιτρικλίνος τὸ ὕδωρ οἶνον γεγεννημένον, καὶ οὐκ ᾔδει πόθεν ἐστίν, οἱ δὲ διάκονοι ᾔδεισαν οἱ ἠντληκότες τὸ ὕδωρ, φωνεῖ τὸν νυμφίον ὁ ἀρχιτρικλίνος

10 καὶ λέγει αὐτῷ, Πᾶς ἄνθρωπος πρῶτον τὸν καλὸν οἶνον τίθησιν, καὶ ὅταν μεθυσθῶσιν τὸν ἐλάσσω· σὺ τετήρηκας τὸν καλὸν οἶνον ἕως ἄρτι.

11 Ταύτην ἐποίησεν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἐφανέρωσεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

12 Μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ [αὐτοῦ] καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας.

13 Καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς.

14 καὶ εὔρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους,

15 καὶ ποιήσας φραγέλλιον ἐκ σχοινίων πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, τὰ τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχεεν τὸ κέρμα καὶ τὰς τραπέζας ἀνέτρεψεν,

16 καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν εἶπεν, Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου.

17 Ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι γεγραμμένον ἐστίν, Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεται με.

18 ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπαν αὐτῷ, Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς;

19 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.

20 εἶπαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, Τεσσεράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν οἰκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν;

21 ἐκεῖνος δὲ ἔλεγεν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ.

22 ὅτε οὖν ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἔλεγεν, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς.

23 Ὡς δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει·

24 αὐτὸς δὲ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευεν αὐτὸν αὐτοῖς διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας,

25 καὶ ὅτι οὐ χρεῖαν εἶχεν ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου· αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκεν τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ 3

1 Ἦν δὲ ἄνθρωπος ἐκ τῶν Φαρισαίων, Νικόδημος ὄνομα αὐτῷ, ἄρχων τῶν Ἰουδαίων·

2 οὗτος ἦλθεν πρὸς αὐτὸν νυκτὸς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ῥαββί, οἶδαμεν ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς γὰρ δύναται ταῦτα τὰ σημεῖα ποιεῖν ἃ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ἦ ὁ θεὸς μετ' αὐτοῦ.

3 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

4 λέγει πρὸς αὐτὸν [ὁ] Νικόδημος, Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέροντων ὢν; μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δεύτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι;

5 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

6 τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστίν, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστίν.

7 μὴ θαυμάσῃς ὅτι εἶπόν σοι, Δεῖ ὑμᾶς γεννηθῆναι ἄνωθεν.

8 τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀκούεις, ἀλλ' οὐκ οἶδας πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει· οὕτως ἐστὶν πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ πνεύματος.

9 ἀπεκρίθη Νικόδημος καὶ εἶπεν αὐτῷ, Πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι;

10 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ, Σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις;

11 ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι ὅτι ὁ οἶδαμεν λαλοῦμεν καὶ ὁ ἐωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε.

12 εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια πιστεύσετε;

13 καὶ οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

14 καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσεν τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὕψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου,

15 ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐν αὐτῷ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

16 Οὕτως γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

17 οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ.

18 ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται· ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ.

19 αὕτη δέ ἐστίν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς, ἦν γὰρ αὐτῶν πονηρὰ τὰ ἔργα.

20 πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσων μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ ἐλεγχθῆ τὰ ἔργα αὐτοῦ·

21 ὁ δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα φανερωθῆ αὐτοῦ τὰ ἔργα ὅτι ἐν θεῷ ἐστὶν εἰργασμένα.

22 Μετὰ ταῦτα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἐκεῖ διέτριβεν μετ' αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζεν.

23 ἦν δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης βαπτίζων ἐν Αἰνῶν ἐγγὺς τοῦ Σαλείμ, ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ, καὶ παρεγίνοντο καὶ ἐβαπτίζοντο·

24 οὕτω γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης.

25 Ἐγένετο οὖν ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου μετὰ Ἰουδαίου περὶ καθαρισμοῦ.

26 καὶ ἦλθον πρὸς τὸν Ἰωάννην καὶ εἶπαν αὐτῷ, Ῥαββί, ὃς ἦν μετὰ σοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ᾧ σὺ μεμαρτύρηκας, ἴδε οὗτος βαπτίζει καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν.

27 ἀπεκρίθη Ἰωάννης καὶ εἶπεν, Οὐ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν οὐδὲ ἐν ἑάν μὴ ἦ δεδομένος αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

28 αὐτοὶ ὑμεῖς μοι μαρτυρεῖτε ὅτι εἶπον [ῥοτι] Οὐκ εἰμι ἐγὼ ὁ Χριστός, ἀλλ' ὅτι Ἀπεσταλμένος εἰμι ἔμπροσθεν ἐκείνου.

29 ὁ ἔχων τὴν νύμφην νυμφίος ἐστίν· ὁ δὲ φίλος τοῦ νυμφίου, ὁ ἐστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾶ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου. αὕτη οὖν ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ πεπλήρωται.

30 ἐκεῖνον δεῖ αὐξάνειν, ἐμέ δὲ ἐλαττοῦσθαι.

31 Ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν· ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς ἐκ τῆς γῆς ἐστίν καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ. ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος [ἐπάνω πάντων ἐστίν.]

32 ὁ ἐώρακεν καὶ ἤκουσεν τοῦτο μαρτυρεῖ, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει.

33 ὁ λαβὼν αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐσφράγισεν ὅτι ὁ θεὸς ἀληθὴς ἐστίν.

34 ὃν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ λαλεῖ, οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν τὸ πνεῦμα.

35 ὁ πατὴρ ἀγαπᾶ τὸν υἱόν, καὶ πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ.

36 ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ οὐκ ὄψεται ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν.

ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ 4

1 Ὡς οὖν ἔγνω ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἤκουσαν οἱ φαρισαῖοι ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἢ Ἰωάννης

2 --καίτοιγε Ἰησοῦς αὐτὸς οὐκ ἐβάπτισεν ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ--

3 ἀφῆκεν τὴν Ἰουδαίαν καὶ ἀπῆλθεν πάλιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

4 Ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας.

5 ἔρχεται οὖν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας λεγομένην Συχάρ πλησίον τοῦ χωρίου ὃ ἔδωκεν Ἰακώβ [τῷ] Ἰωσήφ τῷ υἱῷ αὐτοῦ·

6 ἦν δὲ ἐκεῖ πηγὴ τοῦ Ἰακώβ. ὁ οὖν Ἰησοῦς κεκοπιακῶς ἐκ τῆς ὁδοπορίας ἐκαθέζετο οὕτως ἐπὶ τῇ πηγῇ· ὥρα ἦν ὡς ἕκτη.

7 Ἐρχεται γυνὴ ἐκ τῆς Σαμαρείας ἀντλήσαι ὕδωρ. λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Δός μοι πεῖν·

8 οἱ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπεληλύθεισαν εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσιν.

9 λέγει οὖν αὐτῷ ἡ γυνὴ ἡ Σαμαρίτις, Πῶς σὺ Ἰουδαῖος ὢν παρ' ἐμοῦ πεῖν αἰτεῖς γυναικὸς Σαμαρίτιδος οὔσης; [οὐ γὰρ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρίταις.]

10 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ, Εἰ ἤδεις τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ καὶ τίς ἐστίν ὁ λέγων σοι, Δός μοι πεῖν, σὺ ἂν ἤτησας αὐτόν καὶ ἔδωκεν ἄν σοι ὕδωρ ζῶν.

11 λέγει αὐτῷ [ἡ γυνὴ], Κύριε, οὔτε ἀντλημα ἔχεις καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶν βαθύ· πόθεν οὖν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν;

12 μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ, ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιεν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ;

13 ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ, Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν·

14 ὃς δ' ἂν πῖνῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον.

15 λέγει πρὸς αὐτὸν ἡ γυνή, Κύριε, δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ μηδὲ διέρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν.

16 Λέγει αὐτῇ, Ὑπαγε φώνησον τὸν ἄνδρα σου καὶ ἐλθὲ ἐνθάδε.

17 ἀπεκρίθη ἡ γυνή καὶ εἶπεν αὐτῷ, Οὐκ ἔχω ἄνδρα. λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Καλῶς εἶπας ὅτι Ἄνδρα οὐκ ἔχω·

18 πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἔστιν σου ἀνὴρ· τοῦτο ἀληθὲς εἶρηκας.

19 λέγει αὐτῷ ἡ γυνή, Κύριε, θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ.

20 οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν· καὶ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου προσκυνεῖν δεῖ.

21 λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Πίστευέ μοι, γυναῖ, ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί.

22 ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε· ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν.

23 ἀλλὰ ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστὶν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσιν τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν.

24 πνεῦμα ὃ θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν.

25 λέγει αὐτῷ ἡ γυνή, Οἶδα ὅτι Μεσσίας ἔρχεται, ὃ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα.

26 λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, Ἐγὼ εἰμι, ὃ λαλῶν σοι.

27 Καὶ ἐπὶ τούτῳ ἦλθαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμαζον ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει· οὐδεὶς μὲντοι εἶπεν, Τί ζητεῖς; ἢ, Τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς;

28 ἀφῆκεν οὖν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνή καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις,

29 Δεῦτε ἴδετε ἄνθρωπον ὃς εἶπέν μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;

30 ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν.

31 Ἐν τῷ μεταξὺ ἡρώτων αὐτόν οἱ μαθηταὶ λέγοντες, Ῥαββί, φάγε.

32 ὃ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ἐγὼ βρώσιν ἔχω φαγεῖν ἢν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.

33 ἔλεγον οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους, Μή τις ἠνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν;

34 λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ἐμὸν βρώμᾳ ἐστὶν ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον.

35 οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι Ἔτι τετράμηνός ἐστιν καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἰδοὺ λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λευκαὶ εἰσιν πρὸς θερισμόν. ἤδη

36 ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἵνα ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων.

37 ἐν γὰρ τούτῳ ὁ λόγος ἐστὶν ἀληθινὸς ὅτι Ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων.

38 ἐγὼ ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε· ἄλλοι κεκοπιάκασιν, καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε.

39 Ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν Σαμαριτῶν διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς μαρτυρούσης ὅτι Εἶπέν μοι πάντα ἃ ἐποίησα.

40 ὡς οὖν ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμαριῖται, ἠρώτων αὐτὸν μέναι παρ' αὐτοῖς· καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας.

41 καὶ πολλῶ πλείους ἐπίστευσαν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ,

42 τῇ τε γυναικὶ ἔλεγον ὅτι Οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν· αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἶδαμεν ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου.

43 Μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν·

44 αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει.

45 ὅτε οὖν ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ Γαλιλαῖοι, πάντα ἐωρακότες ὅσα ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ αὐτοὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν.

46 Ἦλθεν οὖν πάλιν εἰς τὴν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησεν τὸ ὕδωρ οἶνον. καὶ ἦν τις βασιλικὸς οὗ ὁ υἱὸς ἠσθένει ἐν Καφαρναούμ·

47 οὗτος ἀκούσας ὅτι Ἰησοῦς ἦκει ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπήλθεν πρὸς αὐτὸν καὶ ἠρώτα ἵνα καταβῆ καὶ ἰάσῃται αὐτοῦ τὸν υἱόν, ἥμελλεν γὰρ ἀποθνήσκειν.

48 εἶπεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς αὐτόν, Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε.

49 λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλικός, Κύριε, κατάβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου.

50 λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Πορεύου· ὁ υἱός σου ζῆ. ἐπίστευσεν ὁ ἄνθρωπος τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐπορεύετο.

51 ἥδη δὲ αὐτοῦ καταβαίνοντος οἱ δοῦλοι αὐτοῦ ὑπήντησαν αὐτῷ λέγοντες ὅτι ὁ παῖς αὐτοῦ ζῆ.

52 ἐπύθετο οὖν τὴν ὥραν παρ' αὐτῶν ἐν ἣ κομψότερον ἔσχεν· εἶπαν οὖν αὐτῷ ὅτι Ἐχθές ὥραν ἐβδόμην ἀφήκεν αὐτὸν ὁ πυρετός.

53 ἔγνω οὖν ὁ πατήρ ὅτι [ἐν] ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ἐν ἣ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, Ὁ υἱός σου ζῆ, καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη.

54 Τοῦτο [δὲ] πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

(IV στ. δο η.ε.)

ΟΠΩΣ ΑΝ ΕΞ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΩΦΕΛΟΙΝΤΟ ΛΟΓΩΝ

1. Πολλά με τὰ παρακαλοῦντά ἐστι ξυμβουλευσαὶ ὑμῖν, ὦ παῖδες, ἃ βέλτιστα εἶναι κρίνω, καὶ ἃ ξυνοίσειν ὑμῖν ἐλομένοις πεπίστευκα. Τό γε γὰρ ἡλικίας οὕτως ἔχειν, καὶ τὸ διὰ πολλῶν ἤδη γεγυμνάσθαι πραγμάτων, καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς πάντα παιδεύουσης ἐπ' ἄμφω μεταβολῆς ἱκανῶς μετασχεῖν, ἔμπειρόν με εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πεποίκειν, ὥστε τοῖς ἄρτι καθισταμένοις τὸν βίον ἔχειν ὥσπερ ὁδοῦ τὴν ἀσφαλεστάτην ὑποδεικνύναι. Τῇ τε παρὰ τῆς φύσεως οἰκειότητι εὐθὺς μετὰ τοὺς γονέας ὑμῖν τυγχάνω, ὥστε μήτε αὐτὸς ἔλαττόν τι εὐνοίας νέμειν ὑμῖν, ὑμᾶς τε νομίζω, εἰ μὴ τι ὑμῶν διαμαρτάνω τῆς γνώμης, μὴ ποθεῖν τοὺς τεκόντας, πρὸς ἐμὲ βλέποντας. Εἰ μὲν προθύμως δέχοισθε τὰ λεγόμενα, τῆς δευτέρας τῶν ἐπαινουμένων ἔσεσθε παρ' Ἡσιόδω τάξεως· εἰ δὲ μὴ, ἐγὼ

μὲν οὐδὲν ἂν εἴποιμι δυσχερές, αὐτοὶ δὲ μέμνησθε τῶν ἐπῶν δηλονότι, ἐν οἷς ἐκεῖνός φησι. Ἄριστον μὲν εἶναι τὸν παρ' ἑαυτοῦ τὰ δέοντα ξυνορῶντα· ἐσθλὸν δὲ κάκεινον τὸν παρ' ἐτέρων ὑποδειχθεῖσιν ἐπόμενον· τὸν δὲ πρὸς οὐδέτερον ἐπιτήδειον, ἀχρεῖον εἶναι πρὸς ἅπαντα.

2. Μὴ θαυμάζετε δέ, εἰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς διδασκάλους φοιτῶσι, καὶ τοῖς ἐλλογίμοις τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν, δι' ὧν καταλελοίπασι λόγων, συγγινομένοις ὑμῖν, αὐτός τι παρ' ἑμαυτοῦ λυσιτελέστερον ἐξευρηκέναι φημί. Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ καὶ συμβουλευέσων ἤκω, τὸ μὴ δεῖν εἰς ἅπαξ τοῖς ἀνδράσι τούτοις, ὥσπερ πλοίου τὰ πηδάλια τῆς διανοίας ὑμῶν παραδόντας, ἥπερ ἂν ἄγωσι, ταύτη συνέπεσθαι· ἀλλ' ὅσον ἐστὶ χρήσιμον αὐτῶν δεχομένους, εἰδέναι τί χρὴ καὶ παριδεῖν. Τίνα οὖν ἐστὶ ταῦτα, καὶ ὅπως διακοινοῦμεν, τοῦτο δὴ καὶ διδάξω ἔνθεν ἑλών. Ἡμεῖς, ὦ παῖδες, οὐδὲν εἶναι χρήμα παντάπασι τὸν ἀνθρώπινον βίον τοῦτον ὑπολαμβάνομεν, οὔτ' ἀγαθὸν τι νομίζομεν ὅλως, οὔτ' ὀνομάζομεν ὃ τὴν συτέλειαν ἡμῖν ἄχρι τούτου παρέχεται. Οὐκ οὖν προγόνων περιφάνειαν, οὐκ ἰσχὺν σωματος, οὐ κάλλος, οὐ μεγέθος, οὐ τὰς παρὰ πάντων ἀνθρώπων τιμὰς, οὐ βασιλείαν αὐτὴν, οὐχ ὅ τι ἂν εἴποι τις τῶν ἀνθρωπίνων, μέγα, ἀλλ' οὐδὲ εὐχῆς ἄξιον κρίνομεν, ἢ τοὺς ἔχοντας ἀποβλέπομεν· ἀλλ' ἐπὶ μακρότερον προΐμεν ταῖσ' ἐλπίσι, καὶ πρὸς ἑτέρου βίου παρασκευὴν ἅπαντα πράττομεν. Ἄ μὲν οὖν ἂν συντελῆ πρὸς τοῦτον ἡμῖν, ἀγαπᾶν τε καὶ διώκειν παντὶ σθένει χρῆναί φαμεν· τὰ δὲ οὐκ ἐξικνούμεναι πρὸς ἐκεῖνον, ὡς οὐδενὸς ἄξια παρορᾶν. Τίς δὴ οὖν οὗτος ὁ βίος, καὶ ὅπη καὶ ὅπως αὐτὸν βιωσόμεθα, μακρότερον μὲν ἢ κατὰ τὴν παροῦσαν ὁρμὴν ἐφικέσται, μειζόνων δὲ ἢ καθ' ὑμᾶς ἀκποατῶν ἀκοῦσαι. Τοσοῦτόν γε μὴν εἰπὼν, ἱκανῶς ἂν ἴσως ὑμῖν ἐδειξαίμην ὅτι πᾶσαν ὁμοῦ τὴν, ἀφ' οὗ γεγόνασιν ἀνθρωποι, τῷ λόγῳ τις συλλαβῶν καὶ εἰς ἓν ἀθροίσας εὐδαιμονίαν, οὐδὲ πολλοστῶ μέρει τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων εὐρήσει παρισουμένην, ἀλλὰ πλείον τοῦ ἐν ἐκείνοις ἐλαχίστου τὰ σύμπαντα τῶν τῆδε καλῶν κατὰ τὴν ἀξίαν ἀφεστηκότα, ἢ καθ' ὅσον σκιά καὶ ὄναρ τῶν ἀληθῶν ἀπολείπεται. Μᾶλλον δέ, ἴν' οἰκειοτέρῳ χρήσομαι παραδείγματι, ὅσῳ ψυχῇ τοῖς πᾶσι τιμιωτέρα σώματος, τοσοῦτῳ καὶ τῶν βίων ἑκατέρων ἐστὶ τὸ διάφορον. Εἰς δὴ τοῦτον ἄγουσι μὲν ἱεροὶ λόγοι, δι' ἀπορρήτων ἡμᾶς ἐκπαιδεύοντες· ἕως γε μὴν ὑπὸ τῆς ἡλικίας ἐπακούειν τοῦ βᾶθους τῆς διανοίας αὐτῶν οὐχ οἶόν τε, ἐν ἑτέροις οὐ πάντη διεστηκόσιν, ὥσπερ ἐν σκιάις τισι καὶ κατόπτροις, τῷ τῆς ψυχῆς ὄμματι τέως προγυμναζόμεθα, τοὺς ἐν τοῖς τακτικοῖς τὰς ποιουμένους μιμούμενοι· οἱ γὰρ, ἐν χειρονομίαις καὶ ὀρηξεσι τῇ ἐμπειρίαν κτησάμενοι, ἐπὶ τῶν ἀγώνων τοῦ ἐκ τῆς παιδείας ἀπολαύουσι κέρδους. καὶ ἡμῖν δὴ οὖν ἀγῶνα προκεῖσθαι πάντων ἀγώνων μέγιστον νομίζειν χρεῶν, ὑπὲρ οὗ πάντα ποιητέον ἡμῖν καὶ πονητέον εἰς δύναμιν ἐπὶ τὴν τοῦτου παρασκευὴν, καὶ ποιητιάς, καὶ λογοποιῆς, καὶ ῥήτορις, καὶ ἀνθρώποις ὀμιλιτέον, ὅθεν ἂν μέλλη πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσεσθαι. Ὡσπερ οὖν οἱ δευσοποιοί, παρασκευάσαντες πρότερον θεραπείαις τισὶν ὅ τι ποτ' ἂν ἦ τὸ δεξόμενον τὴν βαφήν, οὕτω τὸ ἄνθος ἐπάγουσιν, ἂν τε ἀλουργόν, ἂν τέτι ἕτερον ἢ τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμεῖς τρόπον, εἰ μέλλοι ἀνέκπλυτος ἡμῖν ἅπαντα τὸν χρόνον ἢ τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα, τοῖς ἕξω δὴ τούτοις προτελεσθῆντες, τῆνικαῦτα τῶν ἱερῶν καὶ ἀπορρήτων ἐπακούσομεθα παιδευμάτων· καὶ ἡμεῖς οἶον τρόπον ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον ὄραν ἐθισθέντες, οὗτος αὐτῷ προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὄψεις. Εἰ μὲν οὖν ἐστὶ τις οἰκειότης πρὸς ἀλλήλους τοῖς λόγοις, προὔργου ἡμῖν αὐτῶν ἢ γνώσις γένοιτο· εἰ δὲ μή, ἀλλὰ τό γε, παράλληλα θέντας, καταμαθεῖν τὸ διάφορον, οὐ μικρὸν εἰς βεβαίωσιν τοῦ βελτίονος. Τίτι μὲντοι καὶ παρεϊκάσας τῶν παιδεύσεων ἑκατέραν, τῆς εἰκόνας ἂν τύχοις; Ἦπου καθάπερ φυτοῦ οἰκεία μὲν ἀρετὴ τῷ καρπῷ βρῦειν ὠραίῳ, φέρι δὲ τινα

κόσμον καὶ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα· οὕτω δὴ καὶ ψυχῇ προηγουμένως μὲν καρπὸς ἢ ἀλήθεια, οὐκ ἄχαρὶ γε μὴν οὐδὲ τὴν θύραθεν σοφίαν περιβεβλήσθαι, οἶόν τινα φύλλα σκέπην τε τῷ ὄψιν οὐκ ἄωρον παρεχόμενα. Λέγεται τοίνυν καὶ Μιυῦσῆς ἕκεινος ὁ πάνυ, οὐ μέγιστόν ἐστιν ἐπὶ σοφίᾳ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὄνομα, τοῖς Αἰγυπτίων μαθήμασι ἐγγυμασάμενος τὴν διάνοιαν, οὕτω προσελθεῖν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ὄντος. Παραπλησίως δὲ τούτῳ καὶ τοῖς κάτω χρόνοις τὸν σοφὸν Δανίλ ἐπὶ Βαβυλωνός φασὶ τὴν σοφίαν Χαλδαίων καταμαθόντα, τότε τῶν θείων ἄψασθαι παιδευμάτων. Ἄλλ' ὅτι μὲν οὐκ ἄχρηστον ψυχαῖς μαθήματα τὰ ἕξωθεν δὴ ταῦτα, ἱκανῶς εἴρηται, ὅπως γε αὐτῶν μεθεχτέον ὑμῖν, ἐξῆς ἂν εἴη λέγειν. Πρῶτον μὲν οὖν τοῖς παρὰ τῶν ποιητῶν (ἴν' ἐντεῦθεν ἄρξομαι), ἐπεὶ πανταδαποὶ τινές εἰσι κατὰ τοὺς λόγους, μὴ πᾶσιν ἐφέξῃς προσέχειν τὸν νοῦν· ἀλλ' ὅταν μὲν τὰς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν πράξεις ἢ λόγους ὑμῖν διεξιῶσιν, ἀγαπᾶν τε καὶ ζηλοῦν, καὶ ὅτι μάλιστα πειρᾶσθαι τοιούτους εἶναι· ὅταν δὲ ἐπὶ μοχθηροῦς ἀνδρας ἔλθωσι, τὴν μίμησιν ταύτην δεῖ φεύγειν, ἐπιφρασσομένους τὰ ὄντα, οὐχ ἦττον ἢ τὸν Ὀδυσσεᾶ φασὶν ἐκεῖνοι τὰ τῶν Σειρήνων μέλη. Ἡ γὰρ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὁδὸς τίς ἐστιν ἐπὶ τὰ πράγματα. Διὸ δὴ πάση φυλακῇ τὴν ψυχὴν τηρητέον, μὴ διὰ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς παραδεξάμενοί τι λάθωμεν τῶν χειπόνων, ὥσπερ οἱ τὰ δηλητήρια μτὰ τοῦ μέλιτος προσιέμενοι. Οὐ τοίνυν ἐπαινεσόμεθα τοὺς ποιητὰς, οὐ λοιδορομένους, οὐ σκώπτοντάς οὐκ ἐρώντας ἢ μεθύοντας μιμουμένους, οὐχ ὅταν τραπέζῃ πληθούσῃ καὶ ὠδαῖς ἀνειμένας τὴν εὐδαιμονίαν ὀρίζωνται. Πάντων δὲ ἥκιστα περὶ θεῶν τι διαλεγόμενοις προσέξομεν, καὶ μάλισθ' ὅταν ὡς περὶ πολλῶν τε αὐτῶν διεξιῶσι καὶ τούτων οὐδὲ ὁμοουσύντων. Ἀδελφός γὰρ δὴ παρ' ἐκείνοις διαστασιάζει πρὸς ἀδελφόν, καὶ γονεὺ πρὸς παῖδας, καὶ τουτοῖς αὐθις πρὸς τοὺς τεκόντας πόλεμος ἐστὶν ἀκήρυκτος. Μοιχείας δὲ θεῶν καὶ ἔρωτας καὶ μίξεις ἀναφανδόν, καὶ ταύτας γε μάλιστα τοῦ κορυφαίου πάντων καὶ ὑπάτου Διός, ὡς αὐτοιλέγουσιν, ἃ καὶ περὶ βοσκημάτων τις λέγων ἐρυθρίασει, τοῖς ἐπὶ σκηνῆς καταλείψομεν.

3. Ταῦτα δὴ ταῦτα λέγειν καὶ περὶ συγγραφέων ἔχω· καὶ μάλισθ' ὅταν ψυχαγωγίας ἕνεκα τῶν ἀκούοντων λογοποιῶσι. καὶ ῥητόρων δὲ τὴν περὶ τὸ ψεῦδεσθαι τέχνην οὐ μιμησόμεθα. Οὔτε γὰρ ἐν δικαστηρίοις, οὔτ' ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν ἐπιτήδειον ἡμῖν τὸ ψεῦδος, τοῖς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν καὶ ἀληθῆ προελομένοις τοῦ βίου, οἷς τὸ μὴ δικάζεσθαι νόμῳ προστεταγμένον ἐστίν. Ἄλλ' ἐκεῖνα αὐτῶν μᾶλλον ἀποδεξόμεθα, ἐν οἷς ἀρετὴν ἐπήνεσαν, ἢ ποιηρίαν διέβαλον. Ὡς γὰρ τῶν ἀνθέων τοῖς μὲν λοιποῖς ἀχρὶ τῆς εὐωδίας ἢ τῆς χροᾶς ἐστὶν ἡ ἀπόλαυσις, ταῖς μελίτταις δ' ἄρα καὶ μέλι λαμβάνειν ἀπ' αὐτῶν ὑπάρχει· οὕτω δὴ κἀνταῦθα τοῖς μὴ τὸ ἤδη καὶ ἐπίχαρι μόνον τῶν τοιούτων λόγων διώκουσιν ἔστι τινὰ καὶ ὠφέλειαν ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ψυχὴν ἀποθέσθαι. Κατὰ πᾶσαν δὴ οὖν τῶν μελλιττῶν τὴν εἰκόνα, τῶν λόγων ὑμῖν μεθέκτεον. Ἐκεῖναι τε γὰρ οὔτε ἅπασι τοῖς ἀνθεσι παραπλησίως ἐπέρχονται, οὔτε μὴν οἷς ἂν ἐπιπτῶσιν ὅλα φέρειν ἐπιχειροῦσιν, ἀλλ' ὅσον αὐτῶν ἐπιτήδειον πρὸς τὴν ἐργασίαν λαβοῦσαι, τὸ λοιπὸν χαίρειν ἀφήκαν. Ἡμεῖς τε, ἦν σωφρονῶμεν, ὅσον οἰκεῖον ἡμῖν καὶ συγγενὲς τῇ ἀληθείᾳ παρ' αὐτῶν κομισάμενοι, ὑπερβησόμεθα τὸ λειπόμενον. Καὶ καθάπερ τῆς ῥόδωνιάς τοῦ ἄθους δρεψάμενοι τὰς ἀκάνθας ἐκκλίνομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν τοιούτων λόγων ὅσον χρήσιμον καρπωσάμενοι, τὸ βλαβερὸν φυλαξώμεθα. Εὐθύς οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐπισκοπεῖν ἕκαστον τῶν μαθημάτων, καὶ συναρμόζειν τῷ τέλει προσήκε, κατὰ τὴν Δωρικὴν παροιμίαν, τὸν λίθον ποτὶ τὸν σπάρτον ἄγοντας. Καὶ ἐπειδήπερ δι' ἀρετῆς ἡμᾶς ἐπὶ τὸν βίον καθεῖναι δεῖ τὸν ἡμέτερον, εἰς ταύτην δὲ πολλὰ μὲν ποηταῖς, πολλὰ δὲ συγγραφεῦσιν, πολλῶν δὲ ἔτι πλείων φιλοσόφοις ἀνδρῶν ὑμνηται, τοῖς τοιούτοις τῶν λόγων μάλιστα προσεκτέον.

Οὐ μικρὸν γὰρ τὸ ὄφελος, οἰκειότητα τινα καὶ συνήθειαν ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς τῆς ἀρετῆς ἐγγενέσθαι· ἐπεὶ περ ἀμετάστατα πέφυκεν εἶναι τὰ τῶν τοιοῦτον μαθήματα, δι' ἀπαλότητα τῶν ψυχῶν εἰς βάθος ἐν συμαινόμενα. Ἡ τι ποτε ἄλλο διανοηθέντα τὸν Ἡσίοδον ὑπολάβωμεν ταυτὶ ποιῆσαι τὰ ἔπη, ἃ πάντες ἄδουσιν, ἢ οὐξὶ προτρέποντα τοὺς νέους ἐπ' ἀρετὴν; Ὅτι τραχέια μὲν πρῶτον καὶ δύσβατος, καὶ ἰδρώτος συχνοῦ καὶ πόνου πλήρης, ἢ πρὸς ἀρετὴν φέρουσα, καὶ ἀνάντης ὁδός. Διόπερ δὲ παντός οὔτε προσβῆναι· αὐτῇ διὰ τὸ ὄρθιον, οὔτε προσβάντι ῥαδίως ἐπὶ τὸ ἄκρον ἐλθεῖν. Ἄνω δὲ γεγομένῳ ὄρῳ ὑπάρχει, μὲν λεία τε καὶ καλή, ὡς δὲ ῥαδία τε καὶ εὐπορος, καὶ τῆς ἐτέρας ἠδίων τῆς ἐπὶ τὴν κακίαν ἀγούσης, ἢν ἀθρόον εἶναι λαβεῖν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὁ αὐτὸς οὗτος ποιητῆς ἔφησεν. Ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ οὐδὲν ἕτερον ἢ προτρέπων ἡμᾶς ἐπ' ἀρετὴν, καὶ προκαλούμενος ἅπαντας ἀγαθοὺς εἶναι, ταῦτα διελθεῖν, καὶ ὥστε μὴ καταμαλακισθέντας πρὸς τοὺς πόνους προαποστήναι τοῦ τέλους. Καὶ ὕμνησεν, ὡς εἰς ταυτὸν ἡμῖν φέροντας τοὺς λόγους ἀποδεχόμεθα.

4. Ὡς δὲ ἐγὼ τινος ἤκουσα δεινοῦ καταμαθεῖν ἀνδρὸς ποιητοῦ διάνοιαν, πᾶσα ἡ ποίησις τῷ Ὀμήρου ἀρετῆς ἐστὶν ἔπαινος, καὶ πάντα αὐτῷ πρὸς τοῦτο φέρι, ὅ τι μὴ παρέργον· οὐχ ἥκιστα δὲ ἐν οἷς τὸν σρτατηγὸν τῶν Κεφαλλήνων πεποίηκε γυμνὸν ἐκ τοῦ ναυαγίου περισωθέντα, πρῶτον μὲν αἰδέσασθαι τὴν βασιλίδα φαινέντα μόνον· τοσοῦτον δεῖν αἰσχύνῃ ὀφλῆσαι γυμνὸν ὀφθέντα μόνον, ἐπειδὴ περ αὐτὸν ἀρετῇ ἀντὶ ἱματίων κεκοσμημένον ἐποίησε· ἔπειτα μέντοι καὶ τοῖς λοιποῖς Φαίαξι τοσοῦτου ἄξιον νομισθῆναι, ὥστε ἀφέντας τὴν τρυφήν ἢ συνέζων, ἐκείνον ἀποβλέπειν καὶ ζηλοῦν ἅπαντας, καὶ μηδένα Φαίακων ἐν τῷ τότε εἶναι ἄλλο τί ἂν εὐξασθαι μᾶλλον, ἢ Ὀδυσσεᾶ γενέσθαι, καὶ ταῦτα ἐκ ναυαγίου περισωθέντα. Ἐν τούτοις γὰρ ἔλεγεν ὁ τοῦ ποιητοῦ τῆς διανοίας ἐξηγητῆς, μονονουχὶ βοῶντα λέγειν τὸν Ὀμηρον, ὅτι Ἀρετῆς ὑμῖν ἐπιμελητέον, ὦ ἄνθρωποι, ἢ καὶ ναυαγήσαντι συνεκινήξεται, καὶ ἐπὶ τῆς χέρσου γενόμενον γυμνὸν τιμιώτερον ἀποδείξει τῶν εὐδαιμόνων Φαίακων. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει. Τὰ μὲν ἄλλα τῶν κτημάτων οὐ μᾶλλον τῶν ἐχόντων ἢ καὶ οὐτινοσοῦν τῶν ἐπιτυχόντων ἐστὶν, ὥσπερ ἐν παιδιᾷ κύβων τῆδε κάκεῖσε μεταβαλλόμενα· μόνη δὲ κτημάτων ἡ ἀρετὴ ἀναφαίρετον, καὶ ζῶντι καὶ τελευτήσαντι παραμένουσα. Ὅθεν δὴ καὶ Σόλων μοι δοκεῖ εὐπόρους τοὺς εἰπεῖν τό.

Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειτόμεθα

Τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον· ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεὶ,

Χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.

Παραπλήσια δὲ τούτοις καὶ τὰ Θεόγνιδος, ἐν οἷς φησι τὸν Θεόν, ὄντινα δὴ καὶ φησί, τοῖς ἀνθρώποις τὸ τάλαντον ἐπιρρέπειν ἄλλοτε ἄλλως ἄλλοτε μὲν πλουτεῖν, ἄλλοτε δὲ μηδὲν ἔξειν. Καὶ μὴν καὶ ὁ Κεῖός που σοφιστῆς Πρόδικος τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων ἀδελφὰ τούτοις εἰς ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐφιλοσόφησεν· ὧ δὴ καὶ αὐτῷ τὴν διάνοιαν προσεκτέον· οὐ γὰρ ἀπόβλητος ὁ ἀνὴρ. Ἔχει δὲ οὕτω ὁ λόγος αὐτῷ, ὅσα ἐγὼ τοῦ ἀνδρὸς τῆς διανοίας μέμνημαι, ἐπεὶ τὰ γε ῥήματα οὐκ ἐπίσταμαι, πλὴν δὴ ὅτι ἀπλῶς οὗτος εἴρηκεν ἄνευ μέτρου. Ὅτι νέῳ τῷ Ἡρακλεῖ κομιδῇ, καὶ σχεδὸν ταύτην ἄγοντι τὴν ἡλικίαν, ἢν καὶ ὑμεῖς νῦν, βουλευομένῳ ποτέραν τράπηται τῶν ὁδῶν, τὴν διὰ τῶν πόνων ἄγουσαν πρὸς ἀρετὴν, ἢ τὴν ῥάστην, προσελθεῖν δύο γυναῖκας, ταύτας δὲ εἶναι Ἀρετὴν καὶ Κακίαν· εὐθὺς μὲν οὖν καὶ σιωπῶσας ἐμφαίνειν ἀπὸ τοῦ σχήματος τὸ διάφορον. Εἶναι γὰρ τὴν μὲν ὑπὸ κομμωτικῆς διεσκευασμένην εἰς κάλλος, καὶ ὑπὸ τρυφῆς διαρρέειν, καὶ πάντα ἐσμὸν ἡδονῆς ἐξηρητημένην ἄγειν· ταῦτά τε οὖν δεικνύναι, καὶ ἔτι πλείω τούτων ὑπισχνουμένην, ἔλκειν ἐπειπεῖν τὸν Ἡρακλέα πρὸς ἑαυτήν· τὴν δ' ἑτέραν κατεσκληκέναι, καὶ αὐχμεῖν καὶ σύντονον βλέπειν, καὶ λέγειν τοιαῦτα ἕτερα· ὑπισχεῖσθαι γὰρ οὐδὲν ἀνεμῆνον, οὐδὲ ἡδύ, ἀλλ' ἰδρώτας μυρίους καὶ πόνους καὶ

κινδύνους διὰ πάσης ἡπείρου τε καὶ θαλάσσης. Ἐθλον δὲ τούτων εἶναι θεὸν γενέσθαι, ὡς ἐκείνου λόγος· ἥπερ δὴ καὶ τελευτῶντα τὸν Ἡρακλέα συνέπεσθαι. Καὶ σχεδὸν ἅπαντες, ὧν δὴ καὶ λόγος τις ἐστὶν ἐπὶ σοφίᾳ, ἢ μικρὸν ἢ μείζον, ἕκαστος ἐν τοῖς ἑαυτῶν συγγράμμασιν, ἀρετῆς ἔπαινον διεξήλθον, οἷς πειστέον καὶ πειρατέον ἐπὶ τοῦ βίου δεικνύναι τοὺς λόγους. Ὡς ὁ γε τὴν ἄχρι ῥημάτων παρὰ τοῖς ἄλλοις φιλοσοφίαν ἔργω βεβαιῶν·

Οἷος πέπνυται· τοὶ δὲ σκιαὶ αἴσσουσι.

Καὶ μοι δοκεῖ τὸ τοιοῦτον παραπλήσιον εἶναι, ὥσπερ ἂν εἰ ζωγράφου θαυμαστόν τι οἶον κάλλος ἀνθρώπου μιμησαμένου, ὃ δὲ αὐτὸς εἶη τοιοῦτος ἐπὶ τῆς ἀληθείας, οἶον ἐπὶ τῶν πινάκων ἐκείνος ἔδειξεν. Ἐπεὶ τό γε λαμπρῶς μὲν ἐπαινέσαι τὴν ἀρετὴν εἰς τὸ μέσον, καὶ μακροὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀποτείνειν λόγους, ἰδίᾳ δὲ τὸ ἡδὺ πρὸ τῆς σωφροσύνης, καὶ τὸ πλεόν ἔχειν πρὸ τοῦ δικαίου τιμᾶν, εἰκέναι φαίην ἂν ἔγωγε τοῖς ἐπὶ σκηπῆς ὑποκρινομένοις τὰ δράματα· οἱ ὡς βασιλεῖς καὶ δυνάσται πόλλακις εἰσέρχονται, οὔτε βασιλεῖς οὔντες, οὔτε δυνάσται, οὐδὲ μὲν οὖν, τυχὸν ἐλεύθεροι τὸ παράπαν. Εἶτα μουσικὸς μὲν οὐκ ἂν ἐκὼν δέξαιτο ἀνάβροστον αὐτῷ τὴν λύραν εἶναι· καὶ χοροῦ κορυφαῖος, μὴ ὅτι μάλιστα συνάδοντα τὸν χόρον ἔχειν. Αὐτὸς δὲ τις ἕκαστος διαστασιάσει πρὸς ἑαυτόν, καὶ οὐχὶ τοῖς λόγοις ὁμολογοῦντα τὸν βίον παρέξεται ἄλλ' ἢ γλῶττα μὲν ὁμώμοκεν, ἢ δὲ φρὴν ἀνώμοτος, κατ' Εὐριπίδην ἐρεῖ καὶ τὸ δοκεῖν ἀγαθὸς πρὸ τοῦ εἶναι διώζεται. Ἄλλ' οὗτός ἐστιν ὁ ἔσχατος τῆς ἀδικίας ὄρος, εἴ τι δεῖ Πλάτωνι πείθεσθαι, τὸ δοκεῖν δίκαιον εἶναι, μὴ ὄντα. Τοὺς μὲν οὖν τῶν λόγων, οἱ τὰς τῶν καλῶν ἔχουσιν ὑποθήκας, οὕτως ἀποδεχόμεθα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ πράξεις σπουδαῖαι τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ἢ μνήμης ἀκολουθία πρὸς ἡμᾶς διασώζονται, ἢ ποιητῶν ἢ συγγραφέων φυλαττόμεναι λόγοις, μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας ἀπολειπόμεθα. Οἶον, ἐλοιδόρει τὸν Περικλέα τῶν ἐξ ἀγορᾶς τις ἀνθρώπων, ὃ δὲ προσείχε· καὶ εἰς πᾶσαν διήρκεσε τὴν ἡμέραν ὃ μὲν ἀφειδῶς πλύνων αὐτὸν τοῖς ὀνειδέσιν, ὃ δὲ οὐ μέλων αὐτῷ. Εἶτα ἐσπέρας ἤδη καὶ σκότους ἀπαλλαττόμενον μόλις οὔπη φωτὶ παρέμψε Περικλῆς, ὅπως αὐτῷ μὴ διαφθαρέῃ τὸ πρὸς φιλοσοφίαν γυμνάσιον. Πάλιν τις Εὐκλείδῃ τῷ Μεγαρόθεν παροξυνθεὶς θάνατον ἠπέλιψε, καὶ ἐπώμοσεν· ὃ δὲ ἀντῴμοσεν ἢ μὴν ἰλεώσασθαι αὐτόν, καὶ παύσειν χαλεπῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντα. Πόσον ἄξιον τῶν τοιούτων τι παραδειγμάτων εἰσελθεῖν τὴν μνήμην, ἀνδρὸς ὑπὸ ὀργῆς ἤδη κατεχομένου. Τῇ τραγωδίᾳ γὰρ οὐ πιστευτέον ἀπλῶς λεγούσῃ. Ἐπ' ἐχθροὺς θυμὸς ὀπλίζει χεῖρα· ἀλλὰ μάλιστα μὴν μηδὲ διανίσασθαι πρὸς θυμὸν τὸ παράπαν· εἰ δὲ μὴ ῥάδιον τοῦτο, ἀλλ' ὥσπερ χαλινὸν αὐτῷ τὸν λογισμὸν ἐμβάλλοντας μὴ ἔαν ἐκφέρεσθαι περαιτέρω.

5. Ἐπαναγάγωμεν δὲ τὸν λόγον αὐθις πρὸς τὰ τῶν σπουδαίων πράξεων παραδείγματα. Ἐτυπτε τις τὸν Σωφρονίσκου Σωκράτην εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον ἐμπεσὼν ἀφειδῶς· ὃ δὲ οὐκ ἀντήρην, ἀλλὰ παρέιχε τῷ παροινούντι τῆς ὀργῆς ἐμφορεῖσθαι, ὥστε ἐξοιδεῖν ἤδη καὶ ὑπουλον αὐτῷ τὸ πρόσωπον ὑπὸ τῶν πληγῶν εἶναι. Ὡς δ' οὖν ἐπάυσατο τύπτων, ἄλλο μὲν οὐδὲν ὁ Σωκράτης ποῆσαι, ἐπιγράψαι δὲ τῷ μετώπῳ λέγεται, ὥσπερ ἀνδριάντι τὸν δημιουργόν. Ὁ δεῖνα ἐποίει· καὶ τοσοῦτον ἀμύνασθαι. Ταῦτα σξεδὸν εἰς ταῦτὸν τοῖς ἡμετέροις φέροντα πολλοῦ ἄξιον εἶναι μιμησασθαι τοὺς τηλικούτους φημί. Τουτὶ μὲν γὰρ τὸ τοῦ Σωκράτους ἀδελφὸν ἐκείνῳ τῷ παραγγέλματι, ὅτι τῷ τύπτοντι κατὰ τῆς σιαγόνος καὶ τὴν ἑτέραν παρέχειν προσήκε, τοσοῦτου δεῖν ἀπαμύνασθαι· τὸ δὲ Περικλέους ἢ τὸ Εὐκλείδου τῷ τοὺς διώκοντας ὑπομένειν, καὶ πράως αὐτῶν αὐτῶν τῆς ὀργῆς ἀνέχεσθαι· καὶ τῷ τοῖς ἐχθροῖς εὐχεσθαι τὰ ἀγαπᾶ, ἀλλὰ μὴ ἐπαρᾶσθαι. Ὡς ὁ γε τούτοις προπαιδευθεὶς οὐκ ἔτ' ἂν ἐκνείους ὡς ἀδύνατοις διαπιστήσειεν. Οὐκ ἂν παρέλθοιμι τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου,

ὅς τὰς θυγατέρας Δαρείου αἰχμαλώτους λαβῶν θαυμαστόν τι οἶον τὸ κάλλος παρέχειν μαρτυρούμενος, οὐδὲ προσιδεῖν ἠξίωσεν· αἰσχρὸν εἶναι κρίνων, τὸ ἄνδρας ἐλόντα, γυναικῶν ἠττηθῆναι. Τοῦτ' ἄρα εἰς ταῦτον ἐκείνῳ φέρει, ὅτι ὁ ἐμβλέψας πρὸς ἡδονὴν γυναικί, κἂν μὴ τῷ ἔργῳ τὴν μοιχείαν ἐπιτελέσῃ, ἀλλὰ τῷ γε τὴν ἐπιθυμίαν τῇ ψυχῇ παραδέξασθαι οὐκ ἀφίεται τοῦ ἐγκλήματος. Τὸ δὲ τοῦ Κλεινίου τῶν Πυθαγόρου γνωρίμων ἐνὸς χαλεπὸν πιστεῦσαι ἀπὸ ταυτομάτου συμβῆναι τοῖς ἡμετέροις, ἀλλ' οὐχὶ μιμησαμένου σπουδῆ. Τὶ δὲ ἦν ὃ ἐποίησεν ἐκεῖνος; Ἐξὸν δι' ὄρκου τριῶν ταλάντων ζημίαν ἀποφυγεῖν, ὃ δὲ ἀπέτισε μᾶλλον ἢ ὤμοσε, καὶ ταῦτα εὐορκεῖν μέλλων· ἀκούσας, ἐμοὶ δοκεῖν, τοῦ προστάγματος τὸν ὄρκον ἡμῖν ἀπαγορεύοντος. Ἄλλ' ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔλεγον πάλιν εἰς ταῦτον ἐπανίωμεν· οὐ πάντα ἐγῆς παραδεκτέον ἡμῖν, ἀλλ' ὅσα χρήσιμα. καὶ γὰρ αἰσχρὸν τῶν μὲν σιτίων τὰ βλαβερὰ διωνεῖσθαι, τῶν μαθημάτων, ἃ τὴν ψυχὴν ἡμῶν τρέφει, μηδὲνα λόγον ἔχειν, ἀλλ' ὥσπερ χειμάρρουν παρασύροντας ἅπαν τὸ προστυχὸν ἐμβάλλεσθαι. Καίτοι τινα ἔχει λόγον κυβερνήτην μὲν οὐκ εἰκῆ τοῖς πνεύμασιν ἐφίεσθαι, ἀλλὰ πρὸς ὄρμους εὐθύνειν τὸ σκάφος, καὶ τοξότην κατὰ σκοποῦ βάλλειν, καὶ μὲν δὴ καὶ χαλκευτικὸν τινα ἢ τεκτονικὸν ὄντα τοῦ κατὰ τὴν τέχνην ἐφίεσθαι τέλους ἐφίεσθαι τέλους· ἡμᾶς δὲ καὶ τῶν τοιούτων δημιουργῶν ἀπολείπεσθαι, πρὸς γε τὸ συνοραῖν δύνασθαι τὰ ἡμέτερα; Οὐ γὰρ δὴ τῶν μὲν χειρωνακτῶν ἔστι τι πέρασ τῆς ἐργασίας, τοῦ δὲ ἀνθρωπίνου βίου σκοπὸς οὐκ ἔστι, πρὸς ὃν ἀφορῶντα πάντα ποιεῖν καὶ λέγειν χρή τὸν γε μὴ τοῖς ἀλόγοις παντάπασι προσεοικέναι μέλλοντα. Ἡ οὕτως ἂν εἴημεν ἀτεχνῶς κατὰ τῶν πλοίων τὰ ἀνεργάσιστα, οὐδενὸς ἡμῖν· οὐ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς οἰάκων καθεζομένου, εἰκῆ κατὰ τὸν βίον ἄνω κάτω περιφερόμενοι· ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι, εἰ δὲ βούλει, τῆς μουσικῆς ἐκείνων εἰσὶ τῶν ἀγῶνων αἰ μελέται, ὥσπερ οἱ στέφανοι πρόκεινται, καὶ οὐδεὶς γε πάλιν ἀσκῶν ἢ παγκράτιον, εἶτα κιθαρίζειν ἢ αὐλεῖν μελετᾷ. Οὐκ οὖν ὁ Πολυδάμας γε, ἀλλ' ἐκεῖνος πρὸ τοῦ ἀγῶνος Ὀλυμπιάσι τὰ ἄρματα ἴσθη τρέχοντα, καὶ διὰ τούτων τὴν ἰσχὺν ἐκράτυνε, καὶ ὃ γε Μίλων ἀπὸ τῆς ἀθλητικῆς ἀσπίδος οὐκ ἐξωθεῖτο, ἀλλ' ἀντίχεν ὠθούμενος οὐχ ἦττον ἢ οἱ ἀνδριάντες οἱ τῷ μολύβδῳ συνδεδεμένοι. Καὶ ἀπαξᾶπλως αἰ μελέται αὐτοῖς παρασκευαῖ τῶν ἄθλων ἦσαν. Εἰ δὲ τὰ Μαρσούου ἢ τὰ Ὀλύμπου τῶν Φρυγῶν περιειργάζοντο κρούματα, καταλιπόντες τὴν κόριν καὶ τὰ γυμνάσια, ταχύ· γ' ἂν στεφάνων ἢ δόξης ἔτυχον, ἢ διέφυγον τὸ μὴ καταγέλαστοι εἶναι κατὰ τὸ σῶμα; Ἄλλ' οὐ μέντοι οὐδὲ ὁ Τιμόθεος, τὴν μελωδίαν ἀφείξας, ἐν ταῖς παλαιστραῖς διῆγεν. Οὐ γὰρ ἂν τοσοῦτον ὑπῆρξεν αὐτῷ διενεγκεῖν ἀπάντων τῇ μουσικῇ, ὧ γε τοσοῦτον περιῆν τῆς τέχνης, ὥστε καὶ θυμὸν ἐγείρειν διὰ τῆς συντόνου καὶ αὐστηρᾶς ἀρμονίας, καὶ μέντοι καὶ χαλᾶν καὶ μαλάττειν πάλιν διὰ τῆς ἀνειμένης, ὅποτε βούλοιο. Ταύτη τοι καὶ Ἀλεξάνδρῳ ποτὲ τὸ Φρυγίων ἐπαυλῆσαντα, ἐξαναστῆσαι αὐτὸν ἐπὶ τὰ ὄπλα λέγεται μεταξὺ δειπνοῦντα, καὶ ἐπαναγαγεῖν πάλιν πρὸς τοὺς συμπότας, τὴν ἀρμονίαν χαλάσαντα. Τοσαύτην ἰσχὺν ἔν τε μουσικῇ καὶ τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσι πρὸς τὴν τοῦ τέλους κτῆσιν ἢ μελέτη παρέχεται.

6. Ἐπεὶ δὲ στεφάνων καὶ αὐλητῶν ἐμνήσθη, ἐκεῖνοι μύρια παθόντες ἐπὶ μυρίοις καὶ πολλαχόθεν τὴν ῥώμην ἑαυτοῖς συναξήσαντες, πολλὰ μὲν γυμναστικοῖς ἐνιδρώσαντες πόνοις πολλὰς δὲ πληγὰς ἐν παιδοτρίβῳ λαβόντες, δίαιταν δὲ οὐ τὴν ἡδίωτον, ἀλλὰ τὴν παρὰ τῶν γυμναστῶν αἰρούμενοι, καὶ τᾶλλα, ἵνα μὴ διατρίβω λέγον, οὕτω διάγοντες, ὥς τὸν ἀπὸ τῆς ἀγωνίας βίον μελέτην εἶναι τῆς ἀγωνίας, τηρικαῦτα ἀμοδύονται πρὸς τὸ στάδιον, καὶ πάντα ποιοῦσι καὶ κινδυνεύουσι, ὥστα κοτίλου λάβειν στέφανον, ἢ σελίνον, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων, καὶ νικῶντες ἀναρρήθηται παρὰ τοῦ κήρυκος. Ἡμῖν δέ, οἷς ἄθλα τοῦ βίου πρόκειται οὕτω

θαυμαστά πλήθει τε καὶ μεγέθει, ὥστε ἀδύνατα εἶναι ῥηθῆναι λόγῳ, ἐπ’ ἄμφω καθεύδουσι, καὶ κατὰ πολλὴν διαιτωμένοις ἄδειαν, τῇ ἐτέρα λαβεῖν τῶν χειρῶν ὑπάρξει; Πολλοῦ μὲν τ’ ἂν ἄξιον ἦν ἡ ῥαθυμία τῷ βίῳ, καὶ ὅ γε Σαρδανάπαλος τὰ πρῶτα πάντων εἰς εὐδαιμονίαν ἐφέρετο, ἢ καὶ Μαργίτης, εἰ βούλει, ὃν οὐτ’ ἀροτήρα, οὔτε σκαπτήρα, οὔτε ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν βίον ἐπιτηδεῖων εἶναι Ὅμηρος ἔφησεν, εἰ δὴ Ὅμηρου ταῦτα. Ἀλλὰ μὴ ἀληθῆς μάλλον ὁ τοῦ Πιττακοῦ λόγος, ὃς χαλεπὸν ἔφησεν ἐσθλὸν ἔμμεναι; Διὰ πολλῶν γὰρ δὴ τῷ ὄντι πόνων διεξεληθοῦσι μόλις ἂν τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων τυχεῖν ἡμῖν περιγένοιτο, ὧν ἐν τοῖς ἀνωλόγοις οὐδὲν εἶναι παράδειγμα τῶν ἀνθρωπίνων ἐλέγομεν. Οὐ δὴ οὖν ῥαθυμητέον ἡμῖν, οὐδὲ τῆς ἐν βραχεῖ ῥαστώνης μεγάλας ἐλπίδας ἀνταλλακτέον, εἴπερ μὴ μέλλομεν ὀνειδῆ τε ἔξειν καὶ τιμωρίας ὑφέξειν, οὔτι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐνάδε (καίτοι καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν τῷ γε νοῦν ἔχοντι), ἀλλ’ ἐν τοῖς, εἴτε ὑπὸ γῆν, εἴτε καὶ ὅπου δὴ τοῦ παντὸς ὄντα τυγχάνει, δικαιωτηρίοις. Ὡς τῷ μὲν ἀκουσίως τοῦ προσήκοντος ἀμάρτοντι κἂν συγγνώμη τις ἴσως παρὰ τοῦ Θεοῦ γένοιτο· τῷ δὲ ἐξεπίτηδες τὴν χεῖρῳ προελομένῳ οὐδεμία παραίτησις τὸ μὴ οὐχὶ πολλαπλασίω τὴν κόλασιν ὑποσχεῖν. Τί οὖν ποιῶμεν; φαίη τις ἂν. Τί ἄλλο γε ἢ τῆς ἐπιμέλειαν ἔειναι, πᾶσαν σχολὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἄγοντας;

7. Οὐ δὴ οὖν τῷ σώματι δουλευτέον, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη· ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τὰ βέλτιστα ποριστέον ὡσπερ ἐκ δεσμοτηρίου τῆς πρὸς τὰ τοῦ σώματος πάθη κοινωνίας αὐτὴν διὰ φιλοσοφίας λύοντας, ἅμα δὲ καὶ τὸ σῶμα τῶν παθῶν κρείττον ἀπεργαζομένους. Γαστρί μὲν γε τὰ ἀναγκαῖα ὑπηρετοῦντας, οὐχὶ τὰ ἥδιστα προσῆκεν, ὡς οἱ γε τραπεζοποιούς τινας καὶ μαγείρους περινοοῦντες, καὶ πᾶσαν δοερευνόμενοι γῆν τε καὶ θάλασσαν, οἶόν τινα χαλεπῷ δεσπότη φόροις ἀπάγοντες, ἐλεεινοὶ τῆς ἀσχολίας, τῶν ἐν ἄδου κολαζομένων οὐδὲν πᾶσχοντες ἀνεκτότερον, ἀτεχνῶς εἰς πῦρ ξαίνοντες, καὶ κοσκίνῳ φέροντες ὕδωρ, καὶ εἰς τετρημένον ἀτλοῦντες πίθον, οὐδὲν πέρας τῶν πόνων ἔχοντες· κοῦρας δὲ καὶ ἀμπεχόνας ἔξω τῶν ἀναγκαίων περιεργάζεσθαι ἢ δυστυούντων ἐστὶ, κατὰ τὸν Διογένηος λόγον, ἢ ἀδικούντων. Ὡστε καλλωπιστὴν εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι ὁμοίως αἰσχρὸν ἠγεῖσθαι φημί δεῖν τοὺς τοιοῦτους, ὡς τὸ ἐταιρεῖν ἢ ἀλλοτρίοις γάμοις ἐπιβουλεύειν. Τί γὰρ ἂν διαφέροι τῷ γε νοῦν ἔχοντι ξυστίδα ἀναβεβλησθαι, ἢ τι τῶν φαύλων ἱμάτιον φέρειν, ἕως ἂν μηδὲν ἐνδῆ τῷ πρὸς χειμῶνά τε εἶναι καὶ θάλπος ἀλεξητήριον; Καὶ τᾶλλα δὴ τὸν αὐτὸν τρόπον μὴ περιττότερον τῆς χρείας κατεσκεύασθαι, μηδὲ περιέπειν τὸ σῶμα πλέον ἢ ὡς ἄμεινον τῇ ψυχῇ. Οὐχ ἦττον γὰρ ὄνειδος ἀνδρί, τῷ γε ὡς ἀληθῶς τῆς προσηγορίας ταύτης ἀξίῳ, καλλιπιστὴν καὶ φιλοσώματον εἶναι, ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν παθῶν ἀγευνῶς διακέεσθαι. Τὸ γὰρ τὴν πᾶσαν σπουδὴν εἰσφέρεισθαι, ὅπως ὡς κάλλιστα αὐτῷ τὸ σῶμα ἔξοι, οὐ διαγνώσκοντός ἐστὶ ἑαυτόν, οὐδὲ συνιέντος τοῦ σοφοῦ παραγγέλματος, ὅτι οὐ τὸ ὀρώμενόν ἐστιν ὁ ἀνθρώπος, ἀλλ’ ἄλλος δέσμιος περὶ τῆς σοφίας, δι’ ἧς ἕκαστος ἡμῶν, ὅστις ποτέ ἐστιν, ἑαυτὸν ἐπιφαινῶσεται. Τοῦτο δὲ μὲ καθηραμένοις τὸν νοῦν ἀδυνατώτερον ἢ λημώντι πρὸς τὸν ἥλιον ἀναβλέψαι. Κάθαρσις δὲ ψυχῆς, ὡς ἀθρόως τε εἶπειν καὶ ἱκανῶς, τὰς διατῶν αἰσθήσεων ἡδονὰς ἀτιμάζειν· μὴ ὀφθαλμοὺς ἐστῶν ταῖς ἀτόποις τῶν θαυματοποιῶν ἐπιδείξεσιν, ἢ σωμάτων θέαις ἠθδονῆς κέντρον ἐναφιέντων, μὴ διὰ τῶν ὠτων διαφθαρμένην μελωδίαν τῶν ψυχῶν κατασχεῖν. Ἀνελευθερίας γὰρ δὴ καὶ ταπεινότητος ἕκγονα πάθη ἐκ τοῦ τοιοῦτουδε τῆς μουσικῆς εἶδους ἐγγίνεσθαι πέφυκεν. Ἀλλὰ τὴν ἐτέρα μεταδιωκτέον ἡμῖν, τὴν ἀμείνω τε καὶ ἄμεινον φέρουσαν, ἢ καὶ Δαβὶδ χρώμενος, ὁ ποιητὴς τῶν ἱερῶν ᾠμάτων, ἐκ τῆς μανίας, ὡς φφασί, τὸν βασιλέα καθίστη. Λέγεται δὲ καὶ Πυθαγόραν, κωμασταῖς περιτυχόντα μεθύουσι, κελεύσαι τὸν αὐλητὴν τὸν κώμου κατάρχοντα, μεταβαλόντα τὴν ἁρμονίαν, ἐπαυλοῖσιν σφισι τὸ

Δώριον· τοὺς δὲ οὗτος ἀναφρονήσαι ὑπὸ τοῦ μέλους, ὥστε τοὺς στεφάνους ρίψαντας, αἰσχynomένους ἐπανελθεῖν. Ἐτεροὶ δὲ πρὸς αὐλὸν κορυβαντιῶσι καὶ ἐβκακχεύονται. Τοσοῦτόν ἐστι τὸ διάφορον ὑγιοῦς ἢ μοχθηρᾶς μελωδίας ἀναπλησθῆναι. Ὡστε τῆς νῦν δὴ κρατούσης ταύτης ἦττον ὑμῖν μεθεκτέον ἢ οὐτινοσοῦν τῶν αἰσχίστων. Ἄτιμούς γε παντοδαπούς ἡδονὴν ὀσφρήσει φέροντας ἔ ἀέρι καταμυγνύναι, ἢ μύρους ἑαυτοὺς ἀναχρώνυσθαι, καὶ ἀπαγορεύειν αἰσχύνομαι. Τι δ' ἂν τις εἴποι περὶ τοῦ μὴ χρῆναι τὰς ἐν ἀφῆ καὶ γεῦσει διώκειν ἡδονάς, ἢ ὅτι καταναγκάζουσιν αὐταὶ τοὺς περὶ τὴν ἑαυτῶν θήραν ἐσχολακότας, ὥσπερ τὰ θρέμματα, πρὸς τὴν γαστέρα καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν συννευκότας ζῆν; Ἐνὶ δὲ λόγῳ, παντὸς ὑπεροπτεῖον τοῦ σώματος τῷ μὴ ὡς ἐν βορβόρῳ ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦκατορωρῦχθαι μέλλοντι, ἢ τοσοῦτον ἀνθεκτέον αὐτοῦ, ὅσον, φησὶ Πλάτων, ὑπηρεσίαν φιλοσοφία κτωμένου, εἰκότα που λέγων τῷ Παύλῳ, ὃς παραινεῖ μηδεμίαν χρῆναι τοῦ σώματος πρόνοιαν ἔχειν εἰς ἐπιθυμιῶν ἀφορμὴν. Ἡ τι διαφέρουσιν οἱ τοῦ μὲν σώματος, ὡς ἂν κάλλιστα ἔχοι, φροντίζουσι τὴν δε χρησιμὴν αὐτῷ ψυχὴν ὡς οὐδενὸς ἀξίαν περιορῶσι τῶν περὶ τὰ ὄργανα σπουδαζόντων, τῆς δὲ δι' αὐτῶν ἐνεργούσης τέχνης καταμελούντων; Πᾶν μὲν οὖν τοῦναντίον καλάζειν αὐτὸ κατέχειν, ὥσπερ θηρίου τὰς ὀρμάς, προσήκε καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ θορύβους ἐγγινομένους τῇ ψυχῇ οἰονεῖ μάστιγι τῷ λογισμῷ καθικνουμένους κομίζειν, ἀλλὰ μὴ πάντα χαλινὸν ἡδονῆς ἀνέντας περιορᾶν τὸν νοῦν, ὥσπερ ἡνίοχον ὑπὸ δυσηνίων ἵππων ὕβρει φερομένων παρασυρόμενον ἄγεσθαι· καὶ τοῦ Πυθαγόρου μεμνησθαι, ὃς τῶν συνόντων τινὰ καταμαθῶν γυμνασίους τε καὶ σιτίους ἑαυτὸν εὖ μάλα κατασαρκοῦντα, οὕτως ἔφη· Οὐ παύση χαλεπώτερον σεαυτῷ κατασκευάζων τὸ δεσμοτήριον; Διὸ δὴ καὶ Πλάτωνά φασι, τὴν ἐν σώματος βλαβὴν προιδόμενον, τὸ νοσῶδες χωρίον τῆς Ἀττικῆς τὴν Ἀκαδημίαν καταλαβεῖν ἐξεπίτηδες, ἵνα τὴν ἄγαν εὐπάθειαν τοῦ σώματος οἷον ἀμπέλου τὴν εἰς τὰ περίττα φορᾶν περικόπτοι. Ἐγὼ δὲ καὶ σφαλερὰν εἶναι τὴν ἐπ' ἄκρον εὐεξίαν ἱατρῶν ἠκουσα.

8. Ὅτε τοίνυν ἡ ἄγαν αὐτῆ τοῦ σώματος ἐπιμέλεια αὐτῷ τε ἀλυσιτελῆς τῷ σώματι, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν ἐμπόδιόν ἐστι· τό γε ὑποπεπτωκέναι τούτῳ καὶ θεραπεύειν μανία σαφές. Ἀλλὰ μὴν εἰ τούτουγε ὑπερορᾶνμελετήσασμεν, σχολῆ γ' ἄλλο τι τῶν ἀνθρώπων θαυμάσασμεν; Τί γὰρ ἔτι χρῆσόμεθα πλούτῳ τὰς διὰ τοῦ σώματος ἡδονὰς ἀτιμάζοντες; Ἐγὼ μὲν οὐχ ὄρω, πλὴν εἰ μὴ, κατὰ τοὺς ἐν τοῖς μύθοις δράκοντας, ἡδονὴν τινα φέροι θησαυροῖς κατορωρυγμένους ἐπαγρυπνεῖν. Ὅ γε μὴν ἐλευθερίως πρὸς τὰ τοιαῦτα διακεῖσθαι πεπαιδευμένος, πολλοῦ ἂν δέοι ταπεινόν τι καὶ αἰσχρὸν ἔργῳ ἢ λόγῳ ποτὲ προελέσθαι. Τὸ γὰρ τῆς χρείας περιττότερον, κἂν Λύδιον ἢ ψῆγμα, κἂν τῶν μυρμῆκων ἔργον τῶν χρυσοφόρων, τοσοῦτῳ πλείον ἀτιμάσει, ὅσπερ ἂν ἦττον προσδέηται· αὐτὴν δὲ δήπου τὴν χρείαν τοῖς φύσεως ἀναγκαίους, ἀλλ' ταῖς ἡδοναῖς ὀριεῖται. Ὡς οἱ γε τῶν ἀναγκῶν ὄρων ἔξω γενόμενοι, παραπλησίως τοῖς κατὰ τοῦ πρᾶνοῦς φερομένοις πρὸς οὐδὲν στάσιμον ἔχοντες ἀποβῆναι, οὐδαμοῦ τῆς εἰς τὸ πρόσω φορᾶς ἴσταντα· ἀλλ' ὅσπερ ἂν πλείω προσπεριβάλονται, τοῦ ἴσου δέονται ἢ καὶ πλείονος πρὸς τὴν τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσιν, κατὰ τὸν Ἐξηκεστίδου Σόλωνα, ὅς φησι·

Πλούτου δ' οὐδὲν τέρμα πεφασμένον ἀνδράσι κείται.

Τῷ δὲ Θεόγνιδι πρὸς τοῦτα διδασκάλῳ χρηστέον, λέγοντι·

Οὐκ ἔραμαι πλουτεῖν, οὔτ' εὐχομαι, ἀλλὰ μοι εἶη

Ζῆν ἀπὸ τῶν ὀλιγῶν, μηδὲν ἔχοντι κακόν.

Ἐγὼ δὲ καὶ Διογένοους ἄγαμαι τὴν πάντων ὁμοῦ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπεροψίαν, ὃς γε καὶ βασιλέως τοῦ μεγάλου ἑαυτὸν ἀπέφηνε πλουσιώτερον, τῷ ἐλαττόνῳ ἢ ἐκεῖνος κατὰ τὸν βίον προσδεῖσθαι. Ἡμῖν δὲ ἄρα, εἰ μὴ τὰ Πυθίου τοῦ Μυσοῦ προσεῖη

τάλαντα, καὶ πλέθρα γῆς τόσα καὶ τόσα, καὶ βοσκημάτων ἔσμοι πλείους ἢ ἀριθμῆσαι, οὐδὲν ἔξαρκέσει. Ἄλλ', οἶμαι, προσήκει ἀπόντα τε μὴ ποθεῖν τὸν πλοῦτον, καὶ παρόντος, μὴ τῷ κεκτηθῆσαι μᾶλλον φρονεῖν ἢ τῷ εἰδέναι αὐτὸν διατίθεσθαι. Τὸ γὰρ τοῦ Σωκράτους εὖ ἔχει· ὃς μέγα φρονούντος πλουσίου ἀνδρὸς ἐπὶ τοῖς χρήμασιν, οὐ πρότερον αὐτὸν θαυμάσειν ἔφη, πρὶν ἂν καὶ ὅτι κεκρήσθαι τούτοις ἐπίσταται πειραθῆναι. Ἡ Φειδίας μὲν καὶ Πολύκλειτος, εἰ τῷ χρυσίῳ μέγα ἐφρόνουν καὶ τῷ ἐλέφαντι, ὧν ὁ μὲν Ἠλείοις τὸν Δία, ὁ δὲ τὴν Ἥραν Ἀγείοις ἐποίησάτην, καταγελάστω ἂν ἦσθην ἄλλοτρίῳ πλούτῳ καλλωπιζόμενοι, ἀφέντες τὴν τέχνην, ὑφ' ἧς καὶ ὁ χρυσὸς ἡδίων καὶ τιμιώτερος ἀπεδείχθη· ἡμεῖς δέ, τὴν ἀνθρωπίαν ἀρετὴν οὐκ ἔξαρκεῖν ἑαυτῇ πρὸς κόσμον ὑπολαμβάνοντες, ἐλάττονος αἰσχύνης ἄξια ποιεῖν οἴομεθα; Ἄλλὰ δῆτα μὲν ὑπεροψόμεθα, καὶ τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἡδονὰς ἀτιμάσομεν, κολακείας δὲ καὶ διωζόμεθα καὶ τῆς Ἀρχιλόχου ἀλώπεκος τὸ κερδαλέον τε καὶ ποικίλον ζηλώσομεν; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ὁ μᾶλλον φευκτέον τῷ σοφρονούντι τοῦ πρὸς δόξαν ζῆν, καὶ τὰ τοῖς πολλοῖς δοκοῦντα προσκοπεῖν, καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τοῦ βίου, ὥστε, κἂν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀτιλέγειν, κἂν ἀδοξεῖν καὶ κινδυνεύειν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ δέη, μηδὲν αἰρεῖσθαι τῶν ὀρθῶς ἐγνωσμένων παρακινεῖν. Ἡ τὸν μὴ οὕτως ἔχοντα τι τοῦ Αἰγυπτίου σοφιστοῦ φήσομεν ἀπολείπειν, ὃς φυτὸν ἐγίγνετο καὶ θηρίον, ὅποτε βούλοιο, καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ πάντα χρήματα; Εἴπερ δὴ καὶ αὐτὸς νῦν μὲν τὸ δίκαιον ἐπαινέσεται παρὰ τοῖς τούτο τιμῶσι· νῦν δὲ τοὺς ἐναντίους ἀφήσει λόγους, ὅταν τὴν ἀδικίαν εὐδοκιμοῦσαν αἰσθηται, ὅπερ δίκης ἐστὶ κολάκων. Καὶ ὥσπερ φασι τὸν πολύποδα τὴν χροάν πρὸς τὴν ὑποκειμένην γῆν, οὕτως αὐτὸς τὴν διάνοιαν πρὸς τὰς τῶν συνόντων γνώμας μεταβαλεῖται. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν που κἂν τοῖς ἡμετέροις λόγοις τελειότερον μαθησόμεθα· ὅσον δὲ σκιαγραφίαν τινὰ τῆς ἀρετῆς, τό γε νῦν εἶναι, ἐκ τῶν ἔξοθεν παιδευμάτων περιγραφόμεθα. Τοῖς γὰρ ἐπιμελῶς ἐξ ἐκάστου τὴν ὠφέλειαν ἀθρίζουσι, ὥσπερ τοῖς μεγάλοις τῶν ποταμῶν, πολλαὶ γίνεσθαι πολλαχόθεν αἰ προπροσθῆκαι πεφύκασι. Τὸ γὰρ καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ κατατίθεσθαι οὐ μᾶλλον εἰς ἀργυρίου προσθήκην ἢ καὶ εἰς ἡντιναοῦν ἐπιστήμην ὀρθῶς ἡγεῖσθαι ἔχειν τῷ ποιητῇ προσήκει. Ὁ μὲν οὖν Βίας τῷ υἱεὶ πρὸς Αἰγυπτίους ἀπαίρουσι, καὶ πυθθανομένῳ τι ἂν ποιῶν αὐτῷ μάλιστα κεχαρισμένα πράττοι, Ἐφόδιον, ἔφη, πρὸς γῆρας κτησάμενος· τὴν ἀρετὴν δὴ τὸ ἐφόδιον λέγων, μικροῖς ὅροις αὐτὴν περιγράφων, ὅς γε ἀνθρωπίνῳ βίῳ τὴν ἀπ' αὐτῆς ὠφέλειαν ὠρίζετο. Ἐγὼ δὲ κἂν τὸ Τιθωνοῦ τις γῆρας, κἂν τὸ Ἀρκαυθωνίου λέγη, κἂν τὸ τοῦ μακροβιωτάτου παρ' ἡμῖν Μαθουσαήλα, ὃς χίλια ἔτη τριάκοντα δεόντων βιῶναι λέγεται· κἂν σύμπαντα τὸν ἀφ' οὗ γεγόνασι ἄνθρωποι χρόνον ἀναμετρή, ὡς ἐπὶ παίδων διανοίας γελάσομαι, εἰς τὸν μακρὸν ἀποσκοπῶν καὶ ἀγήρω αἰῶνα, οὐ πέρασ οὐδὲν ἐστὶ τῇ ἐπινοίᾳ λαβεῖν, οὐ μᾶλλον γε ἢ τελευτὴν ὑποθέσθαι τῆς ἀθάνατον ψυχῆς. Πρὸς ὅνπερ κτᾶσθαι παραινέσαμεν ἂν τὰ ἐφόδια πάντα λίθον κατὰ τὴν παροιμίαν κινοῦντας, ὅθεν ἂν μέλλη τις ὑμῖν ἐπ' αὐτὸν ὠφέλεια γενήσεται· μὴδ' ὅτι χαλεπὰ ταῦτα καὶ πόνου δεόμενα, διὰ τοῦτ' ἀποκτήσωμεν· ἀλλ' ἀναμνησθέντας ἡδὺν δὲ προσδοκᾶν τῇ συμνηθῆαι γενήσασθαι, ἐγχερεῖν τοῖς βελτίστοις. Αἰσχροὺς γάρ, τὸν παρόντα καιρὸν προεμένονους, ὕστερον ποτ' ἀνακαλεῖσθαι τὸ παρελθόν, ὅτε οὐδὲν ἔσται πλέον ἀνωμένοις. Ἐγὼ μὲν οὖν ἂ κράτιστα εἶναι κρίνω, τὰ μὲν νῦν εἴρηκα, τὰ δὲ παρὰ πάντα τὸν βίον ὑμῖν συμβουλεύσω· ὑμεῖς δὲ, τριῶν ἀρρωστημάτων ὄντων, μὴ τῷ ἀνιάτῳ προσεικέναι δόξητε, μηδὲ τὴν τῆς γνώμης νόσον παραπλησίαν τῇ τῶν εἰς τὰ σώματα δυστυχησάντων δείξητε. Οἱ μὲν γὰρ τὰ μικρὰ τῶν παθῶν κάμνοντες, αὐτοὶ παρὰ τοὺς ἰατροὺς ἔρρόνται· οἱ δὲ ὑπὸ μειζόνων καταληφθέντες ἀρρώστημάτων ἐφ' ἑαυτοὺς καλοῦσι τοὺς θεραπεύοντας· οἱ δὲ εἰς ἀνήκεστον παντελῶς μελαγχολίας

παρενεχθέντες οὐδὲ προσιόντας προσίενται. Ὅ μὴ πάθητε νῦν ὑμεῖς, τοὺς ὀρθῶς ἔχοντας τῶν λογισμῶν ἀποφεύγοντες.

МЕТРИКА

Метрика – це наука про ритмічні засоби поетичного мистецтва (система правил віршування, закони побудови вірша і віршованої строфи). Антична метрика базується на квантитативній системі побудови вірша та музичному наголосові, тому тісно пов'язана з мелодикою і ритмікою.

Джерелом вивчення античної метрики є теоретичні праці греків і римлян про ритміку і метрику та поетична творчість античних поетів.

Досліджувати метричні канони почали ще піфагорійці, які відкрили математичні відношення часо-кількості звуків один до одного. Традиція приписує перший твір з теорії музики Ласосу з Герміона, вчителю Піндара. Першим теоретиком ритміки був Арістоксен з Тарента (IV ст. до н.е.), праця якого "Ρυθμικὰ στοιχεῖα" була й в післяантичні часи важливим джерелом вивчення ритмічних законів у музиці і мові.

Александрійські граматисти відокремлювали ритміку від метрики, котру й почали застосовувати для тлумачення давньої поезії. Арістофан Візантійський (III-II ст. до н.е.), завідувач Александрійської бібліотеки, користувався системою метрики як методом літературної критики класичних авторів.

Римський граматист М. Теренцій Варрон (II-I ст. до н.е.) теж трактував метрику як частину граматики.

За часів римського панування три визначні дослідники: греки Геліодор та Гефестіон, римлянин Цесій Басс. Поет Цесій Басс, який жив у добу Нерона (I ст.), був автором підручника "De metris", збереженого фрагментарно. Геліодор Александрійський, сучасник Адріана (I-II ст.), написав твір "Περὶ μέτρων", у якому вперше розвинув теорію про самодостатність об'єкта вивчення метрики. Гефестіон Александрійський (II ст.) був автором об'ємного трактату "Περὶ μέτρων καὶ ποιημάτων" у 48-ми книгах, єдиного повністю збереженого твору з метрики, відокремленої від граматики.

Серед пізніших дослідників метрики не було однастайності в поглядах на предмет цієї науки: одні, за Варроном і Бассієм, розглядали її як розділ граматичної науки (Теренцій Мавр, М. Сацердот, Гай М. Вікторін, Діомед), інші, за Геліодором, підтримували ідею оригінальності метричних законів. До останніх належали більшість грецьких авторів римської та візантійської доби: Арістід Квінтіліан, фундаментальний твір якого "Περὶ μουσικῆς", – джерело більшої частини наших знань з ритміки і музики; неоплатонік Лонгін (III ст.) продовжив дослідження Гефестіона. У візантійські часи брати Ісаак та Іоанн Цеци (XII ст.) написали віршовані праці з метрики.

Паралельно з вивченням відокремленої від граматики метрики і екзотерично виділилась від музики і теорія ритміки. Відомі в цій галузі праці Діонісія Галікарна-

ського (I–II ст.) "Μουσική ἱστορία" в 36-ти книгах і "Ῥυθμικὰ ὑπομνήματα" в 24-х, Михайла Пселла (XI ст.) "Προλαμβάνόμενα εἰς τὴν ῥυθμικὴν ἐπιστήμην", у якій він помістив фрагменти праці Арістоксена та розвинув його ідеї.

§ 287. Грецька просодія

Сучасна європейська поезія силабо-тонічна, тобто побудована на чергуванні наголошених складів. Інший характер мала система античної метрики, що базувалася на наявності в давньогрецькій мові музичного наголосу та часо-кількісної різниці поміж довгими і короткими голосними звуками. Антична поезія є квантитативною, основою на чергуванні довгих і коротких складів. Вивчає кількісне значення складів та метричне співвідношення слів наука просодія.

Склад буває довгим:

- ✓ за природою, якщо він містить довгий голосний αΤ, η, ιΤΤ, υΤ, ω або дифтонг;
- ✓ за положенням, якщо за коротким голосним αΒ, ε, ιΒ, υΒ, ο йде два чи більше приголосних.

Для Гомера характерна позиція довготи, яку творить F, ιΤ закінчення -σιΤ (ν) dat. plur. третьої відміни, αΤ nom. і асс. plur. середнього роду другої відміни, довгота кінцевих складів -ύς, -ύν, -ις, -ιν.

Склад вважається коротким:

- ✓ за природою, якщо він містить короткий голосний αΒ, ε, ιΒ, υΒ, ο, після якого йде один приголосний;
- ✓ за положенням, якщо за голосним йде голосний або дифтонг: πλάγχθηΒ ἐπειΤ ('Ομ. 'Οδ. α, 3); з міркувань метричної доцільності можливе збереження довготи попереднього голосного на стикові двох голосних: 'ΑτρείδηΤ 'Αγαμέτμονι.

Перед сполученням muta cum liquida часто виступають обопільні склади (анспірія, ἀδιάφοροι), які залежно від метричної потреби можуть бути як довгими, так і короткими: κέται δὲ νεκρὸς περὶ νεκρῶ, τὰ νυμφικά (Σοφ. 'Αντ. 1240).

Можна визначити деякі закономірності впливу цих сполучень на попередній голосний:

- ✓ у середині слова найчастіше виступає короткий склад;
- ✓ на початку складених слів або редукованої основи склад найчастіше є довгим.

Евфонічною особливістю грецької мови було намагання уникнути збігу двох голосних на стикові слів (hiatus, χασμῶδία). Засобами уникнення гіату були:

- ✓ елізія:

α) апокопа – відпадиння кінцевого короткого голосного (крім υ), якщо наступне слово починається з голосного: μυρι' 'Αχάϊοις ('Ομ. 'Ιλ. Α, 2);

β) афереза – пропуск початкового голосного наступного слова, якщо попереднє закінчується голосним звуком: ἐκ ποταμοῦ 'πανέρχομαι замість ἐπανέρχομαι ('Ανακρ. 73);

✓ красис – стягнення голосного попереднього слова і голосного наступного за законами контракції: τὰ ἀγαθὰ > τὰγαθά;

✓ синідзеза – стягнення суміжних голосних у середині слова, що не позначається на письмі. Це поєднання короткого голосного (найчастіше ε) з наступним довгим голосним: ἐξ ἡμέων ('Ομ. 'Οδ. α, 33). Синідзеза зустрічається в Гомера і в аттичній драмі;

✓ синалойфа – стягнення довгих голосних для вимови їх за період, необхідний для вимови одного довгого голосного. В Гомера нерідко це поєднання слів: δὴ αὖ, δὴ αὖτε, ἦ οὐ.

Зіяння допускається:

1) якщо цезура збігається з кінцем стопи (т. зв. діреза);

2) якщо голосний не елідується;

3) при наявності розділового знака чи логічного завершення думки.

§ 288. Основні поняття грецької метрики

Найменшу одиницю міри у вірші називають **мора** (μοῦρα, χρόνος πρῶτος) – час, потрібний для вимови одного короткого складу (E). Довгий склад (F) за часокількістю дорівнює двом морам.

Стопа (pes, ποῦς) – найменша складова частина вірша, утворена сполученням довгих і коротких складів, підпорядкованих одному ритмічному наголосу. Найменша стопа складається з двох мор, найбільша – з восьми. В стопі розрізняють дві частини: арсу (ἄρσις, elevatio) та тезу (θέσις, positio). У сучасному вживанні арса позначає наголошену частину стопи, теза – ненаголошену. В давніх греків ці терміни мали протилежне значення (пор. дослівний переклад понять ἄρσις, θέσις та їх латинських кальок).

Найважливіші стопи:

✓ двоскладові:

F F	спондей (σπονδαίος)
E E	пірихій (πυρρίχιος)
F E	хорей або трохей (χορεῖος ἢ τροχαῖος)
E F	ямб (ιαμβεῖος)

✓ трискладові:

F F F	молос (μολοσσός)
E E E	трибрах (τρίβραχυς)
F E E	дактиль (δάκτυλος)
E E F	анапест (ἀνάπαιστος)
E F F	бакхій (βακχεῖος)
F F E	антибакхій (ἀντιβακχεῖος)
E F E	амфібрахій (ἀμφίβραχυς)
F E F	амфімакр (ἀμφίμακρος)

✓ чотирикладові:

E E E E	прокелевсматик (προκελευσματικός)
F E E F	хоріямб (χορίαμβος)

E F F E	антиспаст (ἀντίσπαστος)
E E F F	висхідний іонік (ἰωνικὸς ἄπ' ἐλάττονος)
F F E E	спадний іонік (ἰωνικὸς ἀπὸ μείζονος)
F E E E	I пеон (παίων)
E F E E	II пеон
E E F E	III пеон
E E E F	IV пеон
E F F F	I епітрит (ἐπίτριτος)
F E F F	II епітрит
F F E F	III епітрит
F F F E	IV епітрит

Побудований з однакових стоп, вірш був би ритмічно одноманітним, а оскільки антична метрика розрізняла кількісне співвідношення тези і арси, то допускалася їх квантитативна заміна всередині стопи. Відповідно до морного співвідношення тези і арси стопи поділяються на:

- ✓ рівноспіввіднесені, тобто 1:1 – наприклад, дактиль F = E E, анапест E E = F, проклевсмастик E E = E E, хоріямб F E = E F та ін.
- ✓ нерівноспіввіднесені, які бувають двох різновидів:
  - 2:1 або 1:2 – наприклад, трохей F > E, ямб E < F тощо;
  - 3:2 або 2:3 – наприклад, пеон IV E E E > F, бакхей E F > F тощо.

Два коротких склади і один довгий прирівнюються за часо-кількістю (обидва дорівнюють двом морам) і можуть всередині стопи замінювати один одного двома способами:

- ✓ через стягнення (contractio, συναίρεσις): E E > F
- ✓ через розтягнення (solutio, διάλυσις): F > E E

Допускається також анакруза (ἀνάκρουσις) – поява одного довгого або двох коротких складів без ритмічного наголосу перед першою стопою розміру.

Вірш (versus, στίχος) – метрична одиниця, що складається із стоп і має визначений **розмір** (μέτρον). Для утворення одного розміру потрібно дві двоскладові стопи (напр.: F E F E монометр трохеїчний), решта стоп одночасно утворюють і розмір (напр.: F E E монометр дактилічний).

Розмір без одного складу в останній його стопі називається катаlecticним; повний вірш – акатаlecticним.

Паузи, необхідні для виголошення вірша, називаються **цезурами** (caesura, τμή),. Їх різновиди розглядатимуться залежно від віршованих розмірів.

Віршована **строфа** – система декількох віршів, не обов'язково ідентичних за ритмом і розміром. У певній метричній структурі строфа повторюється раз або частіше (наприклад, Алкесва, Сапфічна, Асклепіадова тощо). У драматичній поезії пісня хору складається з чергування строф.

§ 289. Найважливіші віршові розміри

§ 289.1. Дактилічний гекзаметр

Найуживанішим у архаїчній грецькій поезії був дактилічний гекзаметр. Він складається з шести дактилічних стоп; за типовою схемою кожен вірш має шість

або сім довгих складів і десять або дев'ять коротких, в цілому – сімнадцять складів. Остання стопа катаlecticна, яка буває трохеєм (F E) або спондеєм (F F). У перших чотирьох стопах дактилі можуть замінюватись спондеями, але спондеї поруч допускаються лише в другій і третій стопах. Вірш, у якому п'ята стопа є спондеєм, називається спондеїчним (σπονδειαῖζων) і зустрічається зрідка (в Гомера у співвідношенні 1:18).

Схема дактилічного гекзаметра:

ῥ E E / ῥ E E / ῥ E E / ῥ E E / ῥ E E / ῥ E

Цезури дактилічного гекзаметра:

- ✓ цезура після п'ятої півстопи: (πενθημιμερής, *semiquinaria*):
πλάγχθη ἐπέι Τροίης/ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν ('Ομ. Ὀδ. α, 2)
F E E / F F / F // E E / F E E / F E E / F E
- ✓ цезура після третього трохею: (κατὰ τρίτον τροχαῖον):
Ἄνδρα μοι ἔννεπε μούσα//πολύτροπον, ὃς μάλα πολλά ('Ομ. Ὀδ. α, 1)
F E E / F E E / F E // E / F E E / F E E / F E
- ✓ зрідка виступає цезура після сьомої півстопи (ἑφθημιμερής), яка звичайно поєднується з цезурами:
  - α) після третьої півстопи (τριθημιμερής):
Ἔϊμ' Ὀδυσσεὺς//Λαερτιάδης//ὃς πάσι δολοῖσι ('Ομ. Ὀδ. ι, 19)
F E E / F // F F / E E / F // F / F E E / F E
  - β) після другого трохею (κατὰ δεύτερον τροχαῖον):
Ἄτρείδης τε//ἄναξ ἀνδρῶν//καὶ δῖος Ἀχιλλεύς ('Ομ. Ἰλ. Α, 7)
F F / F E // E / F F / F // F / F E E / F F
- ✓ нечастою є цезура після четвертої стопи, яку називають буколічною (βουκολική τομή); вона виступає поруч з цезурою після п'ятої півстопи або після третього трохею:
  - πόντω μὲν τε πρῶτα//порύσσεται//αὐτὰρ ἔπειτα
χέρσῳ ῥηγνύμενον//μεγάλα βρέμει//ἄμφι δε τ' ἄκρας ('Ομ. Ἰλ. Δ, 424-425)
F F / F F / F E // E / F E E // F E E / F E
F F / F E E / F // E E / F E E // F E E / F F

Окрім звичних правил побудови вірша, в Гомерівському епосі трапляються й певні поетичні вільності, як от метричне розтягнення або скорочення складів, збереження зіяння з огляду на потребу розміру.

Достоїнства та переваги дактилічного гекзаметра античні автори вбачали в поєднанні слів стопи, плавному переході думки з одного віршованого рядка в інший; протилежні явища розглядались, як недоліки, до яких долучалась і часта елізія у рядку та алітерація.

§ 289.2. Дактилічний пентаметр

Пентаметр складається зі здвоєних напівгекзаметрів з дієрезою, причому в першій половині пентаметра можливі спондеї, а друга – чисто дактилічна. Обидві половини катаlecticні з цезурою у вигляді дієрези після п'ятої півстопи (πενθημιμερής), і в кінці першого піввірша не допускається обопільного голосного та зіяння.

Схема пентаметра:

ῥ Ε Ε / ῥ Ε Ε / ῥ // ῥ Ε Ε / ῥ Ε Ε / ῥ

Пентаметр, як правило, поєднується з гекзаметром. Винятки бувають рідко, в основному серед епіграфічних пам'яток. Таку епіграму наводить Арістотель у "Афінській політії" (7, 8-9):

Διφίλου Ἀνθεμίων//τῆδ' ἀνέθηκε θεοῖς,
θητικοῦ ἀντὶ τέλους/ἰππάδ' ἀμειψάμενος.

§ 289.3. Елегійний дистих

Чергування гекзаметра з пентаметром утворює дистих, який дістав назву "елегійний" як метрична форма античної елегії. Вважається, що елегійний дистих у поезію ввів Каллін; уживаним був цей розмір у політичних елегіях Тиртея, Архілоха і Солона, еротичних – Мімнерма, гномічних – Феогніда і Фокіліда, епіграмах Симоніда. У класичній трагедії дистих виступає зрідка, зате в александрійській поезії він став найпоширенішим розміром застольних (συμποτικά), еротичних (έρωτικά), порадних (παραινετικά) епіграм.

Схема дистиха елегійного:

Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε

Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε // Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε

ῥΩ ξείν, ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε
κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.

§ 289.4. Дактилічні гіперметри і гіпометри

Дактилічний гекзаметр використовувався також у ліричній поезії та хорових частинах драми. Повний акаталектичний вірш має назву Івікового розміру (Ἴβύκειον μέτρον). Алкман, Івік, Стесіхор, Есхіл, Арістофан застосовували дактилічні розміри гекзаметра, поширеного на півстопи (δακτυλικά ὑπέρμετρα), фактично гептаметри:

Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε

Πῖνεν ἐπισχόμενος, τὰ ρὰ οἱ παρέθηκα Φόλος κεράσας (Στῆσ. 7);

Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε Ε / Ε Ε

ῥΩ μέγα χρύσειον ἀστεροπᾶς φάος, ὦ Διὸς ἄμβροτον ἕγχος (Ἀριστοφ. Ὀρ. 1750).

В епізодах трагедії зустрічаємо дистих – поєднання гекзаметра з тетраметром або триметром дактилічним, у яких кожен дактиль може змінюватись спондеєм. У драматичній поезії переважало використання дактилічних періодів без метричних пауз:

Μόρσιμα δ' οὐ τι φυγεῖν θέμις·
οὐ σοφίᾳ τις ἀπώσεται.
ἀλλὰ μάταν ὁ πρόθυμος ἀεὶ πόνον ἕξει.
(Εὐρ. Ἦρ. 617-619)

§ 289.5. Анапестичні розміри

Ритміка анапестичного вірша найдужче відчутна в ембатегіях, френгах, у динамічних хорових частинах драми. В анапестичних віршах допускається зміна анапеста на спондей чи дактиль.

Найпоширенішим був анапестичний акаталектичний диметр:

Ε Ε Ὶ Ε Ε Ὶ // Ε Ε Ὶ // Ε Ε Ὶ

Цезура в ньому буває після першого короткого складу третьої стопи:

Πτερύγων ἐρετμοῖσιν ἐρεσσόμενοι (Αἰσχ. Ἄγ. 52)

Ε Ε F Ε Ε F Ε // Ε F Ε Ε F

Анапестичний каталектичний тетраметр складається з анапестичних диметрів – акаталектичного і каталектичного:

Ε Ε F Ε Ε F Ε Ε F Ε Ε F // Ε Ε F Ε Ε F Ε Ε F Ε Ε C

Цей розмір дуже поширений в аттичній комедії, особливо в Аристофана, за що й отримав назву Ἀριστοφάνειον μέτρον:

οὐδὲ πανουργῶν, οὐδὲ κατάρδων, ἀλλὰ τὰ βέλτιστα διδάσκων (Ἀριστοφ. Ἄχ. 658)

F Ὶ Ε F F F Ὶ Ε F F F Ὶ Ε F F Ὶ Ε Ὶ F

§ 289.6. Трохеїчні розміри

Найпоширенішим трохеїчним віршем був каталектичний трохеїчний тетраметр, який зустрічається у трагедіях (особливо в Есхіла й Софокла); у лірику його ввів Архілох, ним часто користувався Епіхарм.

Схема каталектичного трохеїчного тетраметра:

Ὶ Ε F EG Ὶ Ε Ὶ EG // Ὶ Ε Ὶ EG Ὶ Ε EC

з можливим спондеєм у парних стопах (2, 4, 6-й):

Οὐκ ἔφθ Σόλων βαθύφρων οὐδὲ βουλήεις ἀνήρ (Σολ. 23)

F Ε F Ε F F // F Ε F F F Ε F

Гіпонакта вважають винахідником так званого хромого (σκάζων, χωλός) тетраметра трохеїчного, в якому в передостанній, сьомій, стопі виступає спондей, натомість шоста завжди чисто трохеїчна:

F Ε F EG F Ε F EG / F Ε F Ε F F EC :

Δάβετε μοι θοιμάτια· κόψω βουπόλου τὸν ὀφθαλμόν·

ἀμφιδέξιός γάρ εἰμι κοῦχ ἀμαρτάνω κόπτων (Ἴππ. 33)

---

§ 289.7. Ямбічні розміри

Після дактилічного гекзаметра найуживанішим розміром був ямбічний триметр. За свідченням Плутарха, в поезію його запровадив Архілох; цей розмір переважає в трагедії, комедії та сатиричній драмі.

Ямбічний катаlecticний триметр складається з шести ямбічних стоп: замість 1, 3, 5-ї можуть виступати спондеї; також зустрічаємо виміну в цих стопах на дактилі, анапести, трибрахи. Його схема:

EC $\acute{F}$ E $\acute{F}$ EG $\acute{F}$ E $\acute{F}$ EG $\acute{F}$ EC;

цезура після третьої (πενθμιμερής) або четвертої тези (έφθμιμερής):

οὐ μοι τὰ Γύγες τοῦ πολυχρύσου μέλει (Ἀρχ. 22):

F F E F F // F E F E F E F

ὦ πολλὰ μὲν τάλαινα, πολλὰ δ' αὖ σοφή (Αἰσχ. Ἀγ. 1295):

F F E F E F E // F E F E F

Зрідка виступає цезура після третьої арси, т. з. томή μέση:

Ξέρξης ἀνώμωξεν//κακῶν ὀρῶν βάθος (Αἰσχ. Π. 465):

F F E F F F // E F E F E E

Холіямб – ямбічний триметр, у якому остання стопа замість ямба містить спондей (σκάζων, χωλίαμβος). Одним з перших ним писав Гіппонакт, а особливо широко використовували його александрійські поети, байкар Бабрій, у візантійські часи – І. Цец та І. Дамаскін.

Схема холіямба (цезури, як у ямбічного триметра):

EC $\acute{F}$ E $\acute{F}$ EC $\acute{F}$ E $\acute{F}$ E $\acute{F}$ $\acute{F}$

τι τῶ τάλαντι Βουπάλω συνοίκησας; (Ἰππ. 20)

Часто вживаним у комедії та ніколи – в трагедії був ямбічний катаlecticний тетраметр, який ще має назву Гіппонактового вірша:

EG $\acute{F}$ E F EG $\acute{F}$ E F // EG F E F E F EC

Εἴ μοι γένοιτο παρθένος καλή τε καὶ τέρπεινα. (Ἰππ. 90)

§ 289.8. Хоріямбічні розміри

Хоріямб – сполучення хорей і ямба – найулюбленіший розмір грецьких ліриків: $\acute{F}$ E / E $\acute{F}$.

Найуживанішим чистим хоріямбічним віршем був тетраметр:

$\acute{F}$ E E F $\acute{F}$ E E F // $\acute{F}$ E E F E $\acute{F}$ F

δευτέ νυν ἄβραι χάριτες καλλίκομοί τε Μοῖσαι (Σαφφ. 90)

Хоріямбічний диметр виступав, звичайно, на першому, другому або третьому місці у вірші, а вибір решти стоп був довільним: спондеї, трохеї, ямби чи трибрахи.

Різновиди сполучень хоріямбічних розмірів з іншими стопами називають λογαεδι-
ними або змішаними розмірами (λογαιοδικὰ ἢ μικτὰ μέτρα).

§ 289.9. Λογαέδου

Λογαεδичні розміри виявляють певною мірою силабічний принцип побудови, оскільки квантитативна взаємозаміна в стопах призвела б до зміни розміру. У λογαεδичних віршах зустрічаємо анакрузу (див. § 2), яка в метричній схемі позначається Н.

Αδωνίη (μέτρον Ἀδώνιου)

Це λογαεδичний диметр з хоріямбом на першому місці:

ῥ Ε Ε ῥ Ε Γ

πότνια Αὔωσ (Σαπφ. 16)

Φερεκράτει (μέτρον Φερεκράτειου)

Це λογαεδичний диметр, який залежно від положення хоріямба визначають, як перший (I) або другий (II). Обидва ферекратеї можуть бути каталектичними або акаталектичними:

I F E E F E F E або F E E F E F :

Κασταλίασ τε νᾶμα (Σοφ. Ἄντ. 1130)

II F E G F E E E G або F E G F E E :

ἀ πάνδυρτος ἀηδῶν (Σοφ. Ἦλ. 1076)

Γλίκονει (μέτρον Γλυκῶνιου)

Поширена форма ферекратея з аналогічно названими різновидами:

I F E E F E F E F E νῦν γὰρ ἐμοὶ μέλει χορεῦσαι

II F E F E E F E F E δηξιθυμον ἔρωτος ἄνθος

III F E F E F E E F E φῶτα βάντα πανσάγια

§ 290. Найуживаніші вірші

§ 290.1. Алкесві вірші

✓ десятискладовий (τὸ Ἀλκαϊκὸν δεκασύλλαβον) постійно виступає в кінцево-
му періоді Алкесвої строфи; його схема:

ῥ Ε Ε ῥ Ε Ε ῥ Ε ῥ Ε Γ

οἶνον ἐνεικαμένος μεθύσθησ (Ἀлк. 91)

✓ одинадцятискладовий (τὸ Ἀλκαϊκὸν ἐνδεκασύλλαβον) – це п'ятистопний ло-
гаед:

Ε С ῥ Ε F E G ῥ Ε Ε ῥ Ε Ε С

οὗ χρή κάκοισι θυμον ἐπιτρέπην (Ἀлк. 91)

§ 290.2. Сапфічні вірші

Сапфічний одинадцятискладовий вірш (τὸ ἑνδεκασύλλαβον Σαπφικόν) – різновид хоріямбічного каталектичного триметра, який має будову:

Ῐ Ε Ε Ε C Ῐ Ε Ε Ῐ Ε Ε Ε C

φαίνεται μοι κείνος ἴσος θεοῖσιν (Σαπφ. 2)

Сапфічний більший вірш – це хоріямб з бакхеїчною клаузулою:

Ε Ε Ε Η Ε Ε Η Ε Ε Ε Ε Η Ε C

δευτέ νυν ἄβραι χάριτες καλλίκομοί τε Μοῖσαι (Σαпф. 90)

§ 290.3. Асклепιάδів вірші

✓ менший (ὁ ἐλάττων Ἀσκληπιάδειος στίχος) складається з двох каталектичних, першого і другого, ферекратеїв, які не завжди розмежовувались цезурою:

Ε Ε Ε Ε Ε Η // Ε Ε Ε Ε Ε C

ἦλθες ἐκ περάττων γὰρ ἐλεφαντίαν

λάβαν τῷ ξίφειος χρυσοδέταν ἔχων (Ἀлк. 50);

✓ більший (ὁ μείζων Ἀσκληπιάδειος στίχος) відрізняється від меншого тим, що в середині з'являється ще один хоріямб:

Ε Ε Ε Ε Ε Η / Ε Ε Ε Η / Ε Ε Ε Ε Ε C

Μηδὲν ἄλλο φυτείσης πρότερον δένδριον ἀμπέλῳ (Ἀлк. 97)

Обидва віршові розміри часто зустрічаємо у Алкея, Сапфо, Кал-лімаха, Феокрита, у римського поета Горация.

§ 290.4. Анакреонтів вірші

✓ менший є акаталектичним диметром висхідних іоніків:

Ε Ε Ῐ Ε Ε Ε Ε Ῐ Ε Ε

χθόνιον δέμ' αὐτ' ὄνειρον (Ἀνακρ. 30);

✓ більший складається з 11-ти складів на базі диметра хоріямбічного:

Ε Ε Ε Η Ε Ε Ε Ε Ε Η Ε C

ὦνοχόειδ' ἀμφίπολος μελιχρόν (Ἀνακρ. 58)

§ 290.5. Прианеїв вірші

Це чотири різновиди сполучень гліконеїв і ферекратеїв:

Ι Ῐ Ε Ε Ε Ε Ε Η / Ῐ Ε Ε Ε Ε Η Ε C

ἐκ ποταμοῦ· πανέρχομαι πάντα φέρουσα λαμπρά (Ἀνακρ. 73);

Π Ε Ε C Ε Ε Ε Ε Ε Η / Ε Ε Ε Ε Ε Η Ε C

ψάλλω πηκτίδα τῆ φίλη κωμάζων παῖδ' ἄβρῆ (Ἀνακρ. 69)

§ 290.6. Κρατίνις та Евполиδὺς ῥίσηι

Для комедіографів (Аристофан, Κρατίν, Евполід) звичними були λογαεδичні диметри з гліконеїв I та III-го.

Це – Κρατίνις ῥίσηι (Κρατίνειον):

F E E F EG F E H /EC EG F EG F E EC

Εὖτε κισσοχαῖτ' ἄνας, χαῖρ', ἔφασκ' Ἐκφαντίδης (Κρατ. 324 Κ)

Ευπολιδὺς ῥίσηι (Εὐπολίδειον) має будову:

EC EG F EG F E E H /EC EG F EG F E EC

ὁ σῶφρων τε χῶ καταπύγων ἄριστ' ἠκουσάτην (Ἀριστοφ. Νεφ. 518)

§ 291. Найуживаніші строфи

§ 291.1. Αρχίλοхові строфи

Це різновиди дактилоямбічних або дактилотрохеїчних дистихів:

I – складається зі сполучення дактилічного акаталектичного і каталектичного ямбічного триметра:

ῥ E E ῥ E E ῥ E E //ῥ E F E H F

EG ῥ E EG ῥ E F E H F

Τοῖος γὰρ φιλόττος ἕρωσ ὑπὸ καρδίην ἔλυσθεις

πολλὴν κατ' ἀχλὺν ὀμμάτων ἔχευεν (Ἀρχ. 112);

II – це поєднання ямбічного триметра та каталектичного дактилічного триметра:

EG ῥ E EG ῥ E F E ῥ E F

F E E F E E F

Κνίζη τις ἤδη καὶ πέπειρα γίνομαι

σὴν διὰ μαργοσύνην (Ἀνακρ. 77).

§ 291.2. Анакреонтові строфи

Анакреонтова менша строфа – це хоріямбічні λογαεδичні тристих та дистих, поєднані з диметром ямбічним:

F E EG H ῥ E E F / ῥ E E F E ῥ E F

F E E H ῥ E E F /EG ῥ E F EG ῥ E F

EG ῥ E F E ῥ E EC

Πολλὰ μὲν ἐν δοῦρι δεθεὶς ἀρχέα, πολλὰ δ' ἐν τροχῶ,

πολλὰ δὲ νῶτον σκυτίνῃ μᾶστιγι θωμιχθεὶς, κόμην

πώγωνά τ' ἐκτετιλμένος (Ἀνακρ. 54, 7–9)

Анакреонтова більша строфа складається з трьох акаталектичних віршів та одного каталектичного:

F F F E E F E F

F F F E E F E F

F F F E E F E F

F F F E E F E

Σφαίρη δευτέ με πορφυρέη
βάλλων χρυσοκόμης Ἔρωσ
νήνι ποικιλοσαμβάλω
συμπαίξειν προκαλείται (Ἀνακρ. 5)

§ 291.3. Сапфічна строфа

Ця строфа утворена трьома сапфічними одинадцятискладовими віршами та адонієм:

ῥ E F E G ῥ E E F E F E G

ῥ E F E G ῥ E E F E F E G

ῥ E F E G ῥ E E F E F E G

F E E F E G

Ποικιλόθρον' ἄθάνατ' Ἀφρόδιτα
παῖ Διός, δολόπλοκε, λίσσομαί σε,
μή μ' ἄσαισι μηδ' ὀνίαισι δάμνα,
πότνια θῦμον (Σαφφ. 1–4)

§ 291.4. Алкеева строфа

Складена з двох одинадцятискладових, дев'ятискладового і десятискладового Алкеевих віршів:

E G ῥ E F E G ῥ E E F E F

E G ῥ E F E G ῥ E E F E F

E G ῥ E F E G ῥ E H F

ῥ E E F E E ῥ E F E G

Ἄσυνέτημι τὰν ἀνέμων στάσιν
τὸ μὲν γὰρ ἔνθεν κῦμα κυλίνδεται,
τὸ δ' ἔνθεν ἄμμες δ' ὄν τὸ μέσσον
ναὶ φορήμεθα σὺν μελαίνα (Ἀлк. 30, 1–5)

§ 291.5. Логаедичні строфи

У трагедіях, найчастіше в Софокла й Евріпіда, логаедичні строфи мають різноманітне використання. У хоровій ліриці логаедичні строфи найуживаніші в Сімоніда, Піндара і Бакхіліда, зустрічаються і в Алкмана, Івіка, зрідка – в Стесіхора. Поруч з хоріямбічними логаедами звичними були змішані строфи, як правило, з заключними ямбічними, дактилічними чи анапестичними періодами; в різних поетів сполучення варіювали.

Наприклад, у Сімоніда, Алкмана й Івіка переважають логаети в поєднанні з дак-
тилями і анапестами:

´Ε Ε Ε Ε Ε Ε ´Ε Ε Η /´Ε Ε Ε Ε Ε Ε

Ε ´Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε

Ε Ε ´Ε Ε Η ´Ε Ε Ε Ε Ε ´Ε Ε Ε

Οὐδὲ γὰρ ἐννοσίφυλλος ἀήτα τότε ὦρτ' ἀνέμων

ἄτις κατεκώλυε κινδαμέναν

μελιαδέα γάρυν ἀραρεῖν ἀκοαῖσι βροτῶν (Σιμ. 40)

У Піндара і Бакхіліда, навпаки, переважають змішані періоди з трохеїчними
стопами:

´Ε Ε Ε ´Ε Ε Ε Ε /´Ε Ε Ε Ε Η Ε Ε /´Ε Ε Ε Ε ´Ε Ε Ε

´Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε /´Ε Ε Ε Ε Ε Η /´Ε Ε Ε Ε Ε

´Ε Ε Ε ´Ε Ε Ε /´Ε Ε Η ´Ε Ε Ε

εἰ δ' ἄεθλα γαρεύειν ἔλδαι, φίλον ἦτορ, μηκέτ' ἀελίου σκόπει

ἄλλο θαλπνότερον ἐν ἀμέρα φαεινὸν ἄστρον ἐρήμας δι' αἰθέρος

μηδ' Ὀλυμπίας ἀγῶνα φέρτερον αὐδάσομεν. (Πινδ. Ὀλ. Α, 3–5)

´Ε Ε ´Ε Ε Ε Η /´ Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε

´Ε Ε Ε Ε Ε Ε Η /´ Ε Ε Ε Ε Ε Ε Ε

Ε ´Ε Ε Ε Ε Η Ε Ε

Ε ´Ε Ε Ε ´Ε Ε Ε /Ε ´Ε Ε Ε Η Ε

´Ε Ε Ε ´Ε Ε ´Ε Ε ´Ε Ε /´ Ε Ε ´Ε Ε ´Ε Ε ´Ε Ε

Η Η ´Ε Ε Ε Η Ε Ε

Πολλὰ τὰ δεινὰ κοῦδὲν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει·

τοῦτο καὶ πολιοῦ πέραν πόντου χειμερίῳ νότῳ

χωρεῖ περιβρυχίοισιν

περῶν ὑπ' οἴδμασιν, θεῶν τε τὰν ὑπερτάταν Γᾶν

ἄφθιτον ἀκαμάταν ἀποτρύεται ἰλλομένων ἀρότρων ἔτος εἰς ἔτος

ἱππέω γένει πολεῦον.

(Σοφ. Ἀντ. 332–337)

**СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ
ПРИ ПОСИЛАННЯХ НА ОРИГІНАЛЬНІ ТВОРИ
ТА ІМЕНА ЇХНІХ АВТОРІВ³⁷**

<i>Im'я avropa</i>		<i>Haзva творy</i>	
Αίσχ.	Αἰσχύλου ³⁸	Ἀγ.	Αγαμέμνων
		Ἐπτ. Θ.	Ἐπτὰ κατὰ τῶν Θηβῶν
		Εὐ.	Εὐμενίδες
		Π.	Πέρσαι
		Προμ.	Προμητεὺς δεσμώτης
		Χο.	Χοηφόροι
Αἰσχιν.	Αἰσχίνου	1	Κατὰ Τιμάρχου
		3	Κατὰ Κτησιφώντος
Ἀлк.	Ἀλκαίου ³⁹		
Ἀλκιδ.	Ἀλκιδάμαντος	2	Περὶ σοφιστῶν
Ἀνακρ.	Ἀνακρέωντος		
Ἀνδ.	Ἀνδοκίδου	4	Κατὰ Ἀλκιβιάδου
Ἀντ.	Ἀντιφώντος	1	Κατηγορία φαρμακείας
Ἀντισθ.	Ἀντισθένης	Ἵδ.	Ἵδουσεύς
Ἀπολ.	Ἀπολλοδώρου	Βιβλ. μ.	Βιβλιοθήκη μυθολογική
Ἀριστ.	Ἀριστοτέλους	Ἀθ.	Ἀθηναίων πολιτεία
Ἀριστοφ.	Ἀριστοφάνους	Ἀχ.	Ἀχαρνῆς
		Β.	Βάτραχοι
		Εἰρ.	Εἰρήνη
		Ἴππ.	Ἴππεῖς
		Λυσ.	Λυσιστράτη
		Νεφ.	Νεφέλαι
		Ὅρ.	Ὅριθες
		Πλουτ.	Πλούτος
		Σφ.	Σφήκες
Ἀρρ.	Ἀρριανοῦ	Ἀν.	Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου
Ἀρχ.	Ἀρχιλόχου		
Γοργ.	Γοργίου	Ἐλ.	Ἐλένη
Δημ.	Δημοσθένους	1	Ὀλυνθιακός Α
		2	Ὀλυνθιακός Β
		3	Ὀλυνθιακός Γ
		4	Κατὰ Φιλίππου Α
		5	Περὶ τῆς εἰρήνης

³⁷ Тексти використовуються за виданням Teubneriana афінського видавництва Paradimas.

³⁸ Імена авторів вказуються в родовому відмінку приналежності.

³⁹ Твори поетів позначаються порядковими номерами за загальноприйнятою системою посилань.

<i>Ἰμ'α αειτορα</i>		<i>Ἡζαα θεωρυ</i>	
		6	Κατὰ Φιλίππου Β
		8	Περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ
		9	Κατὰ Φιλίππου Γ
		18	Περὶ τοῦ στεφάνου
		19	Περὶ τῆς παραπρεσβείας
		20	Πρὸς Λεπτίνην
		21	Κατὰ Μειδίου
		22	Κατ' Ἀνδροτίωνος
		29	Πρὸς Ἄφροβον
		30	Πρὸς Ὀνήτορα Α
		31	Πρὸς Ὀνήτορα Β
		38	Πρὸς Ναυσίμαχον
		45	Κατὰ Στεφάνου Α
		49	Πρὸς Τιμόθεον
		56	Κατὰ Διονυσοδώρου
Ἡσ.	Ἡσιόδου	Ἐρ.	Ἔργα καὶ ἡμέραι
		Θ.	Θεογονία
Εὐρ.	Εὐριπίδου	Ἀлк.	Ἀλκεστις
		Ἐλ.	Ἐλένη
		Ἡρ.	Ἡρακλῆς μαινόμενος
		Ἴππ.	Ἴππόλυτος
		Μ.	Μήδεια
		Ὀρ. Φ.	Ὀρέστης Φοίνισσαι
Ἡρ.	Ἡροδότου		Ἱστορίαι, βιβλ. 9
Θ.	Θουκυδίδου		Ἱστορίαι, βιβλ. 8
Θεογ.	Θεόγνιδος		
Ἴππ.	Ἴππονακτου		
Ἰσαι.	Ἰσαίου	10	Περὶ τοῦ Ἀριστάρχου κλήρου
Ἰσ.	Ἰσοκράτους	1	Πρὸς Δημόνικον
		2	Πρὸς Νικοκλέα
		3	Νικοκλῆς
		4	Παναγυρικός
		5	Φίλιππος
		6	Ἀρχίδαμος
		7	Ἀρεοπαγίτικὸς
		9	Εὐαγόρας
		10	Ἐλένη
		12	Παναθηναϊκὸς
		15	Περὶ ἀντιδόσεως
		17	Τραπεζιτικός
		Κ.Δ.	Καινὴ Διαθήκη
Καλ.	Καλλίνου		
Λουκ.	Λουκιανοῦ	Ἀ.	Ἀνάχαρσις
		Δημ.	Δημοσθένης ἐγκώμιον

<i>Ἰμ'α αετορα</i>		<i>Ἡζαα θεωρυ</i>	
		Μακ.	Μακρόβιοι
Λυσ.	Λυσίου	1	Ἵπὲρ τοῦ Ἐρατοσθένους φόνου
		2	Ἐπιτάφιος
		6	Κατ' Ἀνδοκίδου
		12	Κατὰ Ἐρατοσθένους
		14	Κατὰ Ἀλκιβιάδου Α
		15	Κατὰ Ἀλκιβιάδου Β
		16	Ἵπὲρ Μαντιθέου
		19	Ἵπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων
		31	Κατὰ Φίλωνος
		32	Κατὰ Διογείτουος
Μιμ.	Μιμνέρμου		
Ξεν.	Ξενοφάνους		
Ξ.	Ξενοφώντος	Ἀθ.	Ἀθηναίων πολιτεία
		Ἀν.	Κύρου ἀνάβασις
		Ἀπ.	Ἀπολογία Σωκράτους
		Ἀπομ.	Ἀπομνημονεύματα
		Ἑλλ.	Ἑλληνικά
		Ἱερ.	Ἱέρων ἢ τυραννικός
		Κυν.	Κυνηγετικός
		Κυρ.	Κυροπαιδεία
		Λακ.	Λακεδαιμονίων πολιτεία
		Οἰκ.	Οἰκονομικός
		Συμ.	Συμπόσιον
Ἵμ.	Ἵμήρου	Ἴλ.	Ἴλιάς
		Ἵδ.	Ἵδύσσεια
Πινδ.	Πινδάρου	Ἵλ.	Ἵλυμπιακός Α
Πλ.	Πλάτωνος	Ἀπ.	Ἀπολογία Σωκράτους
		Γοργ.	Γοργίας
		Ἵπ.	Ἵπιστολαί
		Ἵρ.	Ἵρυξίας
		Εὺθ.	Εὺθύδημος
		Εὺθυφρ.	Εὺθύφρων
		Θεαιτ.	Θεαίτετος
		Ἵππ.	Ἵππίας
		Ἵων.	Ἵων Ἵφέσιος
		Κρατ.	Κρατύλος
		Κριτ.	Κρίτων
		Λαχ.	Λαχης
		Μενεξ.	Μενέξενος
		Μεν.	Μένων
		Νομ.	Νόμοι
		Παρ.	Παρμενίδης

<i>Im'я aemopa</i>		<i>Иазва теоры</i>	
		Πολ.	Πολιτεία
		Πρωτ.	Πρωταγόρας
		Συμ.	Συμπόσιον
		Σοφ.	Σοφιστής
		Τιμ.	Τιμέας
		Φαιδρ.	Φαίδρος
		Φαιδ.	Φαίδων
		Φιλ.	Φίληβος
		Χαρμ.	Χαρμίδης
Πλουτ.	Πλουτάρχου	Ἄγ.	Ἄγις
		Ἄλ.	Ἄλέξανδρος
		Ἄπ.	Βασιλέων ἀποφθέγματα καὶ στρατηγῶν
		Κικ.	Κικέρων
Σαπφ.	Σαπφούς		
Σιμ.	Σιμωνίδου		
Σολ.	Σόλωνος		Ἐλεγείαι
Σοφ.	Σοφοκλέους	Αἰ.	Αἴαξ
		Ἄντ.	Ἄντιγόνη
		Ἡλ.	Ἡλέκτρα
		Οἰδ. Κ.	Οἰδίπους ἐν Κολώνω
		Οἰδ. Τ.	Οἰδίπους Τύραννος
		Τρ.	Τραχίνιαι
		Φιλ.	Φιλοκτήτης
Τυρτ.	Τυρταίου		

А

ἄβατος 2 непрохідний
 ἄβέβαιος 2 непевний
 ἀβλάβεια, ας, ἡ неушкодженість
 ἀβούλως необдумано
 ἄβρός 3 нижний, розкішний
 ἄβροτος 2 безсмертний
 Ἄγαθοκλῆς, εἶους, ὁ Агафокл, *тиран Сиракуз (317-289 рр.)*⁴⁰
 ἀγαθός 3 добрий, чесний
 ἄγαλμα, ατος, τό прикраса, статуя
 Ἄγαμέμνων, ονος, ὁ Агамемнон, *цар Микен, головнокомандувач грецькими військами під час Троянської війни*
 ἄγαν надто, надмірно
 ἀγανακτέω сердитися
 ἄγαμαι захоплюватися, дивуватися
 ἀγαπάω любити
 ἀγάπη, ης ἡ любов
 ἀγαπητός 3 милий, дорогий
 ἄγγελος, ου, ὁ посланець, вісник
 ἀγγέλλω повідомляти
 ἀγγεινής 2 неблагогородний
 ἀγέλη, ης, ἡ стадо, череда
 ἀγενής 2 неблагогородний
 Ἄγησίλαος, ου, ὁ Агесілай, *цар Спарти (399-358 рр.)*
 ἀγένητος 2 ненароджений, який немає початку
 ἄγημα, ατος, τό відбірні війська, преторіанці
 ἀγιάζω освячувати
 ἄγιος 3 священний, святий
 Ἄγис, ιδος, ὁ Агис, *цар Спарти 426-397 рр., брат Агесілая*

ἄγκυλος 3 кривий, вигнутий
 ἄγκυρα, ας, ἡ котви
 ἀγλαός 3 блискучий, славний
 ἀγνεύω бути святим, непорочним
 ἀγνοέω не знати
 ἄγνός 3 чистий, непорочний
 ἄγνυμι ламати, нищити
 ἄγνωμων 2 нерозумний, несправедливий
 ἀγορά, ἄς, ἡ ринок, місце зборів
 ἀγοράζω купувати
 ἀγοραῖος 3 який стосується народних зборів, ринковий
 ἀγορεύω промовляти
 ἀγορητής, ου, ὁ промовець
 ἄγρα, ας, ἡ полювання
 ἄγρευμα, ατος, τό здобич, сіть
 ἄγριος 3 дикий
 ἄγραυλος 3 сільський, дикий
 ἄγρευμα, ατος τό улов, здобич; сіть
 ἀγροικία, ας, ἡ життя на селі; неотесаність
 ἀγρός, ου, ὁ поле, рілля
 ἀγρυπνέω не спати
 ἀγχίμολον близько, впритул
 ἄγω вести, гнати
 ἀγών, ὠνος, ὁ боротьба, змагання
 ἀγωνίζομαι боротися, змагатися
 ἀδεής 2 безстрашний
 ἀδελφή, ης, ἡ сестра
 ἀδελφός, ου, ὁ брат
 ἄδηλος 2 неясний
 ἀδιάβατος 2 непрохідний
 ἀδιάφθορος 2 неушкоджений, незнищений
 ἀδικέω кривдити, шкодити
 ἀδικία, ας, ἡ несправедливість
 ἄδικος 2 несправедливий

⁴⁰ Незазначені роки маютья на думці до н.е.

ἀδύνατος 2 неможливий
ἀδυναμία, ας, ή безсилля, слабкість
ἄδω співати
ἀεί завжди
ἀεικίνητος 2 вічно рухомий
ἀέλπτως неочікувано
ἀέξω, поет. = αὔξω
ἀετός, οὔ, ό орел
ἀηδών, όνος, ή соловей
ἀήρ, αέρος, ό повітря
Ἄθάμας, αντος, ό Атамант, цар
Ορχομενα
ἀθανασία, ας, ή безсмертя
ἀθάνατος 2 безсмертний
ἀθαρσής 2 несміливий
ἄθεος 2 безбожний
ἀθέως беззаконно
Ἄθηνᾶ, ας, ή Афіна, дочка Зевса, опіку-
нка м. Афін
Ἄθῆναι, ών, αί Афіни, *головне*
місто Аттики
Ἄθῆναζε до Афін
Ἄθῆνησι в Афінах
Ἄθηναῖος, ου, ό афінянин
ἀθλητής, οὔ, ό атлет
ἄθλιος 3 нещасний
ἄθλον, ου, τό нагорода
ἄθλος, ου, ό боротьба, труд
ἀθρέω уважно дивитися, помічати
ἀθροίζω збирати
ἄθυμος 2 боязливий
Αἰακός, οὔ, ό Еак, *один із трьох суддів у*
підземному царстві
Αἴας, αντος, ό Еант, або Аякс, *син са-*
ламінського царя Теламона
Αἰγᾶλος 3 егейський
Αἰγεύς, έως, ό Егей, *міфічний цар Афін*
Αἰγύπτιος, ου, ό єгиптянин
Αἴγυπτος, ου, ή Єгипет
αἰδέομαι шанувати, поважати,
соромитися
Ἄιδης, ου, ό Аїд, *бог підземного царс-*
тва
αἰδοῖον, ου, τό у *мн.* статеві органи

αἶμα, ατος, τό кров
αἶνιγμα, ατος, τό загадка
αἶνος, ου, ό похвала
αἶξ, αἰγός, ή коза
αἶρεσις, εως, ή взяття, завоювання, ви-
бір
αἰρέω брати, хапати
αἶρω піднімати
αἰσθάνομαι відчувати, сприймати
αἰσχρός 3 гидкий, поганий
αἰσχύνη, ης, ή сором, ганьба
αἰσχύνω соромити, зневажати
αἰτέω просити, вимагати
αἶτημα, ατος, τό прохання, вимога
αἰτία, ας, ή причина, провина
αἷτιος 3 винний
αἰχμάλωτος 2 полонений
αἰών, ώνος, ό вік
ἄκαιρος 2 невчасний
ἄκαρπος 2 безплідний
ἀκηδέω не дбати
ἀκίνητος 2 нерухомий
ἀκμάζω процвітати
ἀκμής, ήτος невтомний
ἀκοή, ης, ή слух
ἀκολασία, ας, ή недисциплінованість
ἀκολουθέω йти слідом
ἄκουσμα, ατος, τό мова, розповідь, спів
ἀκοῦω слухати
Ἄκράγας, αντος, ό і ή Акрагант,
місто в Сицилії
ἀκрасία, ας, ή нестримність,
розбещеність
ἀκρατής 2 безсилий, нестриманий
ἀκριβής 2 точний, старанний
ἀκροατής, οὔ, ό слухач
Ἄκταίων, ωνος, ό Актеон
ἀκρίβεια, ας, ή точність, ретельність
ἄκρος 3 крайній, верхній
ἀκτίς, ίνος, ή промінь
ἄκυρος 2 неправомочний
ἀλάομαι блукати
ἀλγέω відчувати біль, хворіти
ἄλγος, εος, τό біль, страждання

ἀλείφω натиратися олією
ἀλεκτρυών, όνος, ό, ή півень, курка
ἀλήθεια, ας ή правда, істина
ἀληθεύω бути правдивим, істинним,
справжнім
ἀληθινός 3 істинний, справжній
ἀλίγκιος 2 схожий
Ἀλικαρνασσός, οὔ, ή Галікарнас, місто
в Карії
ἀλίσκομαι бути спійманим
ἀλκή, ης, ή сила, мужність, бій
Ἀλκιβιάδης, ου, ό Алквіад, афінський
полководець
ἄλκιμος 2 сильний, відважний
Ἀλκμαονίδης, ου, ό Алкмеонід, наща-
док Алкмеона з Афін
ἀλλά але, однак
ἀλάττω змінювати
ἀλλήλων один одного, взаємно
ἄλλομαι скакати
ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο інший
ἄλλοσε в інше місце, кудись
ἄλλοτε в інший час, іноді
ἀλλότριος 3 чужий, сторонній,
ворожий
ἄλς, ἄλός, ό сіль
ἄλσος, εος, τό (священний) гай,
лісок
ἄλυπος 2 безжурний
ἄλώπηξ, εκος, ή лисиця
ἄλωσις, εως, ή захоплення,
здобуття, полон
ἅμα (з dat.) разом, з
ἁμαθία, ας, ή незнання
ἅμαξα, ης, ή віз
ἁμαρτάνω хибити, помилятися, втрача-
ти, грішити
ἁμάρτημα, ατος, τό помилка, огріх, про-
вина
ἁμαρτία, ας, ή = ἁμάρτημα
ἁμαθής 2 неосвічений, неук
ἁμαθία, ας, ή неуцтво, недосвідченість
ἁμβροσία, ας, ή амброзія (напій чи їжа
богів)

ἀμείβω обмінювати, чергуватися
ἀμέλεια, ας ή безтурботність,
недбальство
ἀμελέω не турбуватися
ἄμεμπτος 2 бездоганий
ἀμήχανος 2 безпорадний, нездоланий,
неймовірний
ἄμιλλα, ης ή суперництво, змагання
ἄμιππος 2 швидкий мов кінь
ἄμοιβός 2 змінний
ἁμπελόεις 3 вкритий виноградниками
ἁμπελος, ου, ή виноградна лоза
ἁμύνω відганяти, захищати
ἁμφάδην явно, відкрито
ἁμφί (з асс.) біля, коло
ἁμφιβάλλω одягати, оточувати
ἁμφιέννυμι одягати
ἁμφίλοχος 2 обмотаний навколо шиї
ἁμφιπερικτίονες, οί ті, що живуть на-
вколо; сусіди
ἁμφισβητέω сперечатися
ἁμφότερος 3 обидва
ἅμφω обоє
ἄν би
ἄνά (з асс.) на, по, через
ἀναβαίνω підніматися, виходити, сідати
(на коня)
ἀναβάλλω накидати, відкладати, збира-
тися, зволікати
ἀνάβασις, εως, ή вихід,
сходження догори
ἀναβλαστάνω виростати
ἀναβλέπω дивитися вгору
ἀναβολή, ης, ή насип, накидка,
відсрочка
ἀναγιγνώσκω розпізнавати, читати
ἀναγκάζω примушувати, змушувати
ἀναγκαῖος 3 і 2 необхідний,
конечний
ἀνάγκη, ης, ή необхідність
ἀναγνωρίζω впізнавати
ἀναγράφω надписувати, записувати
ἀνάγω вести, виводити
ἀναδέχομαι приймати, терпіти

ἀναδίδωμι виростати, виробляти, розповсюджувати
ἀναζητέω розшукувати, досліджувати
ἀνάθημα, ατος, τό прикраса, жер-тівний дар
ἀναίδεια, ас, ἡ безсоромність
ἀναιρέω отримувати, знищувати, віщувати
ἀνακείμαι бути виставленим, лежати при столі
ἀνακλίνω відхиляти, відчиняти
ἀνακομίζω виринати
ἀναλαμβάνω братися за щось, набувати, виправляти
ἀναλέγω підбирати збирати, читати
ἀναλίσκω витрачати
ἀναλογίζομαι розраховувати, зважувати, порівнювати, обмірковувати
ἀναλύω розв'язувати, звільняти, вирішувати
ἀναμνησκω пригадувати
ἀνάμνησις, εως, ἡ спогад
ἄναξ, ακτος, ὁ вождь
ἀνάξιος 3 недостойний
ἀναπαύω припиняти
ἀναπέθω схиляти, підмовляти
ἀναπέμπω відсилати
ἀναπεάννυμι відкривати, розкривати
ἀναπέτομαι злітати, підстрибувати
ἀνάπηρος 2 скалічений
ἀναπίμπλημι наповнювати, здійснювати
ἀνάπτω прикріплювати
ἀναρίθμητος 2 незчислений
ἀναρχία, ас, ἡ безладдя
ἀνάστασις, εως, ἡ підйом, повстання, воскресіння
ἀναστρέφω перевертати, перетворювати, відкликати, відступати, перебувати
ἀνατίθημι накладати, приносити в дар, присвячувати
ἀνατολή, ἡς, ἡ схід

ἀνατρέπω перевертати, руйнувати, збуджувати
ἀναφαίνω відкривати, виявляти, ставати явним
ἀναφέρω підносити догори, витримувати, звертатися
ἀναφορά, ἄς, ἡ віднесення, приписування, виправлення
Ἄναχαρις, ιος і εως, ὁ Анахарсіс, *скиф*
ἀναχωρέω відступати, повертатися
ἀνδραγαθέω бути благородним
ἀνδράποδον, ου τό раб (з військовополонених)
ἀνδρεία, ас, ἡ відвага
ἀνδρείος 3 відважний
ἀνδρείως відважно, сміливо
ἀνδρόφονος 2 людиновбивчий
ἀνειμένως недбало, безтурботно
ἄνευ (з gen.) без
ἀνέχω підтримувати, *med.* терпіти
ἀνθεμώδης 2 квітухий
ἀνθέω зростати, бути у розквіті
ἀνθίζω прикрашати квітами, квітнути
ἄνθρωπος, ου, ὁ людина
ἄνεμος, ου, ὁ вітер
ἄνῆρ, ἀνδρός ὁ чоловік
ἀνιαρός 3 сумний
ἀνιάω засмучувати
ἀνίημι відпускати, дозволяти, ослабляти
ἀνίκητος 2 непереможний
ἀνίστημι підіймати, воскрешати
Ἄνιβας, ου, ὁ Ганнібал, *карфагенський полководець*
(247–183 pp.)
ἀνόητος 2 нерозумний
ἀνόμοιος 2 несхожий
ἄνοος 2 безумний
Ἄνταγόρας, ου, ὁ Антагор
ἀντί замість, відносно, за
ἀντιδίδωμι обмінюватися, розпачуватися

ἀντιπρόσωπος 2 звернений обличчям до когось (чогось)
ἀντιτάττω протиставляти, *pass.* шикуватися навпроти
ἀν(α)τολή, ης ἢ схід
ἀντοφείλω бути взаємно зобов'язаними
ἀνυστός 2 можливий для виконання
ἄοιδος, 2 співочий
ἀόρητος 2 нероздратований, холоднокровний
ἀξία, ας, ἢ вартість, заслуга
ἀξίνη, ης, ἢ сокира
ἄξιος 3 достойний, гідний
ἀξιόω вважати достойним, гадати, видавати
ἀπαγορεύω відмовляти
ἀπάγω відводити
ἀπαιδευσία, ας, ἢ невихованість
ἀπαλλάττω відділяти, роз'єднувати
ἀπαντάω зустрічати
ἄπας, ἄπασα, ἄπαν весь, цілий
ἀπάτη, ης ἢ обман
ἀπειθέω не коритися
ἀπειλέω погрожувати
ἄπειμι бути відсутнім; відходити
ἀπεκάζω уподібнювати, порівнювати
ἀπείργω відділяти, відмежовувати, стримувати, полишати
ἀπειρία, ας, ἢ недосвіченість
ἄπειρος 2 безкінечний
ἀπερείδομαι спиратися
ἀπέρχομαι відходити
ἀπεχθάνομαι бути ненависним
ἀπέχω тримати на віддалі, стримувати, *med.* утримуватися
ἀπιστέω не вірити
ἄπιστος 2 невірний, віроломний
ἄπληστος 2 ненаситний
ἀπλοῦς 3 простий, одинарний
ἀπό (3 gen.) від, з, після
ἀποβάλλω відкидати, втрачати
ἀποβλέπω дивитися, позирати

ἀποδείκνυμι показувати, виявляти, призначати
ἀπόδειξις, εως, ἢ виклад, доказ, здійснення
ἀποδιδράσκω утікати
ἀποδίδωμι віддавати
ἀποδιώκω проганяти
ἀποδοκιμάζω відкидати як невідповідне, виключати
ἀποδύρομαι гірко оплакувати, жалітися
ἀποθνήσκω умирати, гинути
ἀποκοπή, ης, ἢ відтинання, зменшення, скорочення
ἀποκρίνομαι відповідати
ἀποκτείνω убивати
ἀποκτίννυμι⁷ ἀποκτείνω
ἀπόλαυσις, εως, ἢ куштування
ἀπολαύω користуватися, насолоджуватися
ἀπόλλυμι нищити, *med.* гинути
Ἄπολλων, ωνος, ὁ Аполлон, *син Зевса, покровитель мистецтв*
ἀπολογέομαι захищатися, виправдовуватися
ἀπολογία, ας, ἢ захист, виправдання
ἀπολύω розв'язувати, звільняти
ἀποξύνω гострити
ἀποπειράω робити спробу
ἀποπέμπω відсилати
ἀπορέω мати потребу, бути без засобів
ἀπορία, ας, ἢ біда, скрута, безвихідь
ἀποσείω струшувати
ἀποскиάζω кидати тінь
ἀποστέλλω висилати
ἀποστερέω полишати
ἀποστρέφω відвертати
ἀποτίθημι відкладати, *med.* знімати з себе
ἀποτόμως суворо
ἀποτρέπω відвертати

ἀποτρόμασι виснажувати
ἀποφαίνω показувати, виявляти
ἀποφεύγω утікати
ἀποχωρέω віддалитись, полишати
ἄπτομαι торкатися, хапатися
ἀπωθέω відпихати
ἄρα чи
ἄρα отже, таким чином, же, саме
ἄρά, ἄς, ἡ молитва, прокляття, нещастя
᾿Αραψ, ἄβος, ὁ араб
᾿Αργοναύτης, ου, ὁ аргонавт (*учасник плавання на кораблі Арго*)
ἀργός 3 1) блискучий, 2) стрімкий, 3) лінивий
ἀργυροῦς 3 срібний
ἀρέσκω подобатися
ἀρετή, ἡς, ἡ добродієність
᾿Αρης, εως, ὁ Арес, *син Зевса, бог війни*
ἄρθρον, ου τό член, суглоб
᾿Αριάδνη, ἡς, ἡ Аріадна, *дочка критського царя Міноса*
ἀριθμέω рахувати
ἀριθμός, οὔ, ὁ кількість, число
ἀριστάω снідати
᾿Αριστείδης, ου, ὁ Арістід (*бл. 540-467 рр.*), *афінський політичний діяч*
ἀριστερός 3 лівий
᾿Αρίστιππος, ου, ὁ Арістіпп, *воєначальник царя Кіра*
᾿Αριστογείτων, ονος, ὁ Арістогітон, *афінянин, вбивця (разом із Гармодієм) тирана Гіппарха у 514 р.*
᾿Αρίων, ονος, ὁ Аріон, *легендарний кіфарист*
ἄρκτος, ου, ὁ ведмідь
ἄρμα, ατος, τό віз, колісниця
᾿Αρμόδιος, ου, ὁ Гармодій, *співучасник Арістогітона у вбивстві Гіппарха*
ἀρμοστής, οὔ, ὁ намісник
ἄροτρον, ου τό плуг
ἄρουρα, ας, ἡ паша
ἀρουραῖος 3 польовий, сільський
ἀρπαγή, ἡς ἡ грабунок

ἄρπάζω забирати, грабувати
ἄρπαλέος 3 хижий, жадібний
ἄρρην 2 чоловічий
᾿Αρταξέρξης, ου, ὁ Артаксеркс, *перський цар (405-359 рр.)*
᾿Αρτεμις, ιδος, ἡ Артеміда, *дочка Зевса і Латони, богиня мисливства*
᾿Αρτεμισία, ας, ἡ Артемісія, *дружина галікарнаського царя Мавзола*
ἄρτος, ου, ὁ хліб
ἀρχαῖος 3 стародавній, давній
ἀρχή, ἡς, ἡ початок, влада
᾿Αρχίδαμος, ου, ὁ Архідам, *цар Спарти*
ἀρχιτέκτων, ονος, ὁ будівничий
ἄρχω починати, панувати
ἄρχων, οντος, ὁ володар, архонт, начальник
ἀσάφεια, ας, ἡ неясність
ἀσέβεια, ας, ἡ безбожжя
ἀσελγαίνω бути нестриманим, зухвалим
ἀσθενέω бути безсилим, не мати сил
ἀσθενής 2 безсилий
ἄσυνής 2 нешкідливий
᾿Ασία, ας, ἡ Азія
ἀσκέω вправлятися
ἄσκησις, εως, ἡ вправляння, заняття
ἄσκος, οὔ, ὁ мішок
ἀσπάζομαι обіймати, цілувати
ἄσπετος 2 неказанно великий
ἄспіς, ίδος, ἡ щит
ἀστραπή, ἡς, ἡ блискавка
ἄστρον, ου, τό зірка
ἄστυ, εος, τό місто, столиця
᾿Αστυάγης, ους, ὁ Астіаг, *цар Мідії (594-559 рр.)*
ἀστυκός 3 міський
ἀσφάλεια, ας, ἡ безпека
ἀσφαλής 2 безпечний
ἀσχαλάω обурюватися, нарікати

ἀσχολέω бути зайнятим
 ἀτάρ = ἀντάρ
 ἀταραξία, ας, ἡ спокій, незворушність
 ἄτερ без, вдалині від
 ἄτη, ης ἡ лихо, нещастя
 ἄτιμος 2 нечесний
 Ἄτλας, αντος, ὁ Атлант, *титан*
 ἄτλητος 2 нестерпний
 ἄτομος 2 неподільний
 ἄτοπος 2 недоречний
 Ἀττική, ης, ἡ Аттіка, *область у*
центральної Греції
 Ἀττικός 3 аттїчний
 ἀτυχέω бути нещасливим, не
 досягати
 ἀτυχής 2 нещасливий
 ἀτυχία, ας, ἡ нещастя
 ἀυγή, ης ἡ блиск, сяйво
 ἀυθάδεια, ας ἡ самовпевненість, само-
 любство, сваволя
 αὔθις знов
 αὐλέω грати на флейті
 αὐλός, οὔ, ὁ флейта
 αὐξάνω збільшувати
 αὔξω = αὐξάνω
 αὔρα, ας ἡ подув вітру
 αὔριον завтра
 αὐτελίσσω поцілювати у самого себе
 αὐτίκα зараз, негайно
 αὐτόματος 2 самохіть,
 автоматичний
 αὐτόμολος 2 перебіжчик
 αὐτόνομος 2 самостійний
 αὐτός, αὐτή, αὐτό сам, -а, -ο, він, -а,
 -ο; ὁ αὐτός той самий

αὐτοσχεδιάζω готувати на місці, імпро-
 візувати
 αὐτοῦ тут
 αὐτόχθων 2 туземний
 αὐχὴν, ἑνος ὁ шия, потилиця
 ἀφαιρέω забирати
 ἀφανής 2 неясний, непевний
 ἀφανίζω робити невидимим,
 нищити
 ἀφθιτος 2 нетлінний, вічний
 ἀφθονος 2 незаздрісний, щедрий
 ἀφθόνως щедро, щиро, багато
 ἀφήμι відпускати, прощати
 ἀφικνέομαι прибувати
 ἀφίστημι відставляти, відрізнятися, від-
 мовлятися
 ἀφορίζω розмежовувати
 Ἄφροδίτη, ης, ἡ Афродіта, *богиня краси*
і кохання
 ἀφρός, οὔ, ὁ піна
 ἀφρων 2 нерозумний
 Ἄχαιός, οὔ, ὁ ахеєць
 ἀχαριστία, ας, ἡ невдячність
 ἀχάριστος 2 невдячний
 Ἀχέρων, οντος, ὁ Ахерон, *ріка в Аїді*
 ἄχθομαι гніватися
 ἄχθος, ους τό груз, вантаж
 Ἀχιλλεύς, ἑως, ὁ Ахілл, *син Пелея*
і Фетіди, герой Троянської
війни
 ἀχреῖος 2 нездатний, даремний
 ἀψυχος 2 той, що не має душі; нежива
 істота

В

Βαβυλών, ὠνος, ἡ Вавилон, *місто в Ас-*
сірії
 βαδίζω йти
 βαθύνω заглиблювати
 βαθύς 3 глибокий
 βαθμός, οὔ, ὁ ступінь
 βάθος, ους τό глибина

βαίνω йти, рушати
 βάλλω кидати
 βάρβαρος, ου, ὁ чужинець, варвар
 βάρβιτος, ου ὁ багатострунний
 інструмент
 βάρος, ους, τό вага, тягар
 βαρύς 3 тяжкий

βασίλεια, ας, ή цариця
 βασίλισσα, ης, ή цариця
 βασιλεύς, εως ό цар
 βασιλεύω царювати, правити
 βαστάζω підіймати, нести
 βάτραχος, ου, ό жаба
 Βαυκίς, ίδος, ή Бавкида
 βέβαιος 3 міцний
 βέλεμνον, ου τό = βέλος
 βέλος, ους, τό металний снаряд
 βήμα, ατος, τό крок, рух
 βία, ας, ή сила, насильство
 βίαιος 2 насильницький
 βιαιότης, ητος ή насильство
 βιβλος, ου, ή книга
 βιβρώσκω їсти, пожирати
 βίος, ου, ό життя
 βιοτεύω жити, годуватися
 βιώω жити
 βλαβερός 3 шкідливий
 βλάβη, ης, ή шкода
 βλάπτω шкодити
 βλαστάνω зростати
 βλάσφημος 2 лихослівний
 βλέπω дивитися
 βλοσυρός 3 похмурий; мужній
 βοάω кричати

βοή, ης, ή крик
 βοήθεια, ας, ή допомога
 βοηθέω допомагати
 Βοιωτία, ας, ή Беотія, *область у
центральній Греції*
 Βοιωτός, ου, ό беотієць
 βομβίλιος, ου ό джміль, бджола
 βότρυς, υος, ό виноградна лоза, гроно
 βουκόλος, ου, ό пастух
 βουλευτήριο, ου, τό місце засідань
 βουλεύω радити
 βουλή, ης, ή рада, порада
 βούλομαι хотіти, бажати
 βουλυτός ου ό час, за який розпрягають
волів
 βοῦς, βοός, ό і ή бик, віл, корова
 βραδέως помалу, поволі
 βραδύς 3 повільний
 βραχύς 3 короткий, малий
 βρέχω скроплювати, йти дощем
 βροντή, ης, ή грім
 βροτός, ου, ό смертний
 Βρούτος, ου, ό Брут
 βρώμα, ατος τό їжа, пожива
 βωμός, ου, ό жертівник, вівтар

Γ

γάλα, γάλακτος τό молоко
 Γαλάτης, ου, ό галл, кельт
 γαμβρός, ου, ό зять
 γαμέω одружуватися
 γαμήλιος 2 весільний
 γάμος, ου, ό весілля
 γάρ бо, тому що, адже
 γέ саме, якраз
 γείτων, ονος, ό сусід
 γαστήρ, τρος ή живіт, шлунок
 γαυρόω похвалитися, пишатися
 γελάω сміятися
 γέλοιος 3 смішний

γέμω бути навантаженим, наповненим
 γενεά, ᾶς, ή рід, покоління
 γένεσις, εως, ή народження, походження, рід
 γεινάω народжувати
 γειναῖος 3 благородний, чесний
 γειναίως мужньо, відважно
 γένος, ους, τό рід, плем'я
 γεραῖος 3 старий
 γεραίρω шанувати, святкувати
 γέρας, ως, τό подарунок
 γερουσία, ας, ή герусія, *рада старійшин
у стародавній Спарті*

γέρων, οντος, ὁ старик
γεύομαι пробувати
γέφυρα, ας, ἡ міст
γεωργέω обробляти землю
γεωμέτρης, ου, ὁ землемір
γεωργός, ου, ὁ землероб
γῆ, γῆς, ἡ земля
γῆρας, аος (ως), τό старість
γηράσκω старіти
γίγας, αντος, ὁ велетень, гігант
γίγνομαι ставатися, поставати,
народжуватися
γινώσκω пізнавати
γλαῦξ, γλαυκός, ἡ сова
γλυκύς 3 солодкий, милий
γλώττα, ης, ἡ язик, мова
γνώμη, ης, ἡ думка, вислів
γνωρίζω пізнавати
γνώσις, εως ἡ пізнання
γονεύς, έως, ὁ родич

γόνυ, ατος, τό коліно
Γοργόνες, ων, αἱ горгони,
чудовиська в Аїді
Γοργώ, ους, ἡ Горгона, *спартанка*
Γόρδιον, ου, τό Гордій, *давня*
столиця Фрігії
γοῦν, γέ οῦν. дійсно, певною мірою
γράμμα, ατος, τό буква, *мн.* аркуш, нау-
ка, письмо
γραμματεύς, εως, ὁ писар, секретар
Γρανικός, ου, ὁ Гранік, *ріка в Мисії*
γράφω писати
γυμνάζω вправлятися
γυμνάσιον, ου, τό гімнасій, *місце для*
гімнастичних вправ
γυμνήτης, ου, ὁ легкоозброєний воїн
γυμνός 3 голий
γυνή, γυναικός, ἡ жінка
γύψ, γυπός, ὁ коршун

Δ

Δαίδαλος, ου, ὁ Дедал, *афінянин, будів-*
ник Кноського лабіринта на Криті
δαίμων, ονος, ὁ божество (добре або
лихе), доля
δάκνω кусати, гризти
δάκρυον, ου, τό сльоза
δακρύω плакати, лити сльози
δάκτυλος, ου, ὁ палець
δάμαρ, арτος ἡ жінка, дружина
Δαμοκλῆς, έους, ὁ Дамокл, *прибічник Діо-*
нісія Сиракузького Старшого
δανείζω давати під відсотки
δάπτω розривати, знищувати
Δαρείος, ου, ὁ Дарій, *перський цар (521-*
485 pp.)
δέ але, же
δεῖ треба, слід
δείκνυμι показувати, виявляти
δέλεαρ, ατος τό приманка
δειλία, ας, ἡ боязливість

δειλός 3 боязливий
δεινόπους, подος 2 зі страшними
ногами, невідступно переслідуючий
δεινός 3 страшний, здібний
δεινότης, ητος, ἡ суворість, сила, здат-
ність
δεινῶς страшно, грізно
δειπνέω обідати, бенкетувати
δειπνίζω пригостити обідом
δείπνον, ου, τό обід, бенкет
δελφίς, ίνος, ὁ дельфін
Δελφοί, ὦν, οἱ Дельфи, *місто у Фокіді з*
оракулом Аполлона
δέμας τό тіло, будова тіла
δένδρον, ου, τό дерево
δεξιός 3 правий
δεξιότης, ητος, ἡ спритність
δέομαι потребувати
δέρω бити
δεσμός, ου, ὁ вузол

δεσμεύω зв'язувати, ув'язнювати
δεσμός, οὐ, ὁ вузол
δεσμωτήριον, ου, τό в'язниця
δεσπότης, ου, ὁ володар, хазяїн,
деспот
δεύτερος 3 другий
δέχομαι отримувати, приймати
δέω в'язати
δή власне, дійсно
Δήλος, ου, ἡ Делос, *острів на Егейсь-
кому морі*
δηλός 3 явний, очевидний, ясний
δηλόω показувати, доказувати, виявля-
ти, виражати
δημαγωγέω керувати народом,
запобігати перед народом
δημηγορέω бути народним оратором,
говорити публічно
Δημάρατος, ου, ὁ Демарат,
спартанський цар
(бл. 510-491 pp.)
δημεύω перетворювати в народну влас-
ність, обнародувати
Δημήτηρ, Δήμητρος, ἡ Деметра,
богиня землеробства
δημιουργέω створювати, займатися ре-
меслом
δημιουργός, οὐ, ὁ творець, ремісник
δημοκρατία, ας, ἡ демократія
δῆμος, ου, ὁ народ
Δημοσθένης, ους, ὁ Демосфен (381-322
pp.), *афінський оратор*
δημοτικός 3 народний
δῆτα дійсно, очевидно
διά (з gen.) через, за допомогою
(з acc.) задля, для, з причини
διαβαίνω переходити
διαβάλλω очернювати, робити
наклеп
διάβασις, εως, ἡ перехід
διαβολή, ἡς ἡ наклеп
διαγιγνώσκω розпізнавати, вирішувати
διάγω перевозити, переправляти, про-
водити

διαγωγή, ἡς ἡ спосіб життя
διαδίδομι роздавати
διάθεσις, εως, ἡ розміщення, стан, пове-
дінка
διαθρέω уважно розглядати
δίαιτα, ης, ἡ спосіб життя, перебування
διαιτάω вести певний спосіб життя, бу-
ти посередником
διακείμει розміщувати
διακελεύομαι переконувати, підбадьо-
рювати
διακινδυνεύω відважуватися, перебува-
ти в небезпеці
διακόπτω розсікати, розбивати
διακρίνω ділити, розбирати
διακωλύω перешкоджати
διαλέγω вибирати, відбирати
διαλέγομαι розмовляти
διαλλάττω міняти, відрізнятися, *med.-
pass.* миритися
διαλύω розв'язувати,
розривати
διαμείβω обмінювати
διαμένω перебувати, залишатися
διαμνημονεύω згадувати,
пригадувати, розповідати
διάνδιχα навіпіл
διανέμω поділяти
διάνοια, ας, ἡ розсудок, розум
διαπέτομαι пролітати
διαποικίλλω розмальовувати
διαπονέω посилено працювати,
вправлятися, розвивати
διαπράττω виконувати, здійснювати
διαπρεπής 2 визначний
διαπρέπω виділятися, відзначатися
διαρθρόω формувати
διασκευάζω упорядковувати
διασπάω розривати
διασπείρω розсіювати
διάστασις, εως, ἡ розщілина
διάστημα, ατος, τό проміжок
διαστρέφω повертати, підкоряти
διασχίζω розколювати

διασώζω рятувати, зберігати
διατάττω розставляти,
встановлювати, впоряд-ковувати
διατείνω простягати
διατελέω завершувати, вдосконалювати
διατίθημι розмішувати(ся), заповідати
διατέμνω розрубувати
διατρέφω підгодовувати, утримувати
διατριβή, ἥς ἢ повільність, затримка, за-
няття справою
διατρίβω розтирати, перебувати
διαφέρω переносити, відрізнятись, роз-
носити;
οὐδὲν διαφέρει немає різниці
διαφεύγω уникати
διαφθείρω псувати, нищити
διαφορά, ἄς, ἡ суперечка
διάφορος 2 різний, відмінний
διάφωνος 2 незгідний, неспів-звучний
διαχειρίζω мати в руках,
керувати
διδασκαλείον, ου, τό школа
διδασκαλία, ας, ἡ наука, навчання, виу-
чання
διδάσκαλος, ου, ὁ учитель
διδάσκω навчати, учити
διδασχή, ἥς, ἡ наука, повчання
δίδωμι давати
διέπω направляти, вести
διέρχομαι проходити через, розповіда-
ти, проходити (*про час*)
διηγέομαι розповідати
δίιστημι розмішувати, роз'єднувати, відрі-
знятися
δικάζω судити
δίκαίος 3 справедливий
δικαίως справедливо
δικαιοσύνη, ἥς, ἡ справедливість
δικαστήριον, ου, τό суд
δικαστής, ου, ὁ суддя
δίκη, ἥς, ἡ кара, вирок
δικτυόκλωστος 2 сплетений як сить
δίκτυον, ου, τό сить
δίνη, ἥς ἢ вихор, вир

Διογένης, ους, ὁ Діоген з Сінопи (404-323
pp.), *грецький філософ-кінік*
διοικέω керувати, влаштовувати
Διομήδης, ου, ὁ Діомед, *син аргоського*
царя Тідея
διομολογέω погоджуватися
Διονύσιος, ου, ὁ Діонісій, *тиран*
м. Сиракуз
Δίονυσος, ου, ὁ Діоніс, *син Зевса, бог*
виноградарства
διόπερ тому, проте
διορθόω виправляти
διορίζω розмежовувати, виводити за
межі, виганяти
Διόσκουροι, ων, οἱ Діоскури, *брати-*
близнюки, сини Зевса (Кастор і По-
лідевк, або Поллукс), учасники по-
ходу аргонавтів
διότι тому що
διπλάσιος 3 подвійний
διπλοῦς 3 подвійний, лукавий
δίφρος, ου, ὁ колісниця, курульне кріс-
ло (sella curulis)
δίχα надвое
διψάω почувати спрагу, жадати
διώκω переслідувати
δοκέω думати, гадати; *δοκέι μοι мені*
здається
δοκιμάζω випробовувати
δόλος, ου, ὁ підступ
δόξα, ἥς, ἡ слава, чутка, думка
δορά, ἄς, ἡ шкіра
δόρυ, ατος, τό спис
δουλεία, ας, ἡ рабство, неволя
δουλεύω служити, бути рабом
δοῦλος, ου, ὁ слуга, раб
δουλόω поневолювати
Δράκων, ουτος, ὁ Дракон, *афінський*
законодавець бл. 620 р.
δράκων, ουτος, ὁ змії
δρᾶμα, ατος, τό дія, драма
δραχμή, ἥς, ἡ драхма, *афінська грошова*
одиниця
δράω діяти, робити

δρόμος, ου, ὁ біг
δρῦς, δρυός, ἡ дуб
δύναμαι могти
δύναμις, εως, ἡ сила,
могутність, збройні сили
δυνατός 3 могутній
δύο, δυοῖν два
δύσκλεια, ας ἡ ганьба, неслава
δύσκολος 2 дратівливий, тяжкий
δύσκριτος 2 нерозбірливий, неясний
δυσμενής 2 ворожий,
неприхильний
δυσμή, ἥς, ἡ (часто у множ.) захід
δύσομβρος 2 дощовий

δυστυχέω бідувати, бути в нещасті, не
мати успіхів
δυστυχής 2 нещасливий
δυστυχία, ας, ἡ нещастя
δυσφορέω страждати, мучитись
δυσχεραίνω бути раздратованим
δυσχωρία, ας ἡ важкодоступна
місцевість
δύω занурювати
δώδεκα дванадцять
δῶμα, ατος, τό дім, житло
δωρέομαι дарувати
δῶρον, ου, τό подарунок, дар

Ε

εάν (εἰ ἄν) якщо, коли
ἕαρ, ος, τό весна
εάω дозволяти, залишати
ἕγγονος, ου, ὁ внук
ἐγγυάω давати запоруку
ἐγγύς близько
ἐγκαλέω вимагати
ἐγκαταλείπω залишати(ся)
ἐγκλίνω нахилити
ἐγκρατής 2 могутній, владний
ἐγκωμιάζω прославляти, хвалити
ἐγκώμιον, ου, τό похвала, енкомія
ἐγχειρίζω вручати, доручати
ἐγώ я
ἐδραῖος 2 сидячий; міцний
(ἐ)θέλω хотіти, бажати
ἐθίζω привчати, *pass.* мати звичку
ἔθνος, ους, τό плем'я, народ
ἔθος, ους, τό звичай
εἰ якщо
εἶδος, ους, τό вигляд, обличчя
εἶδωλον, ου, τό зображення, образ, ідол
εἶθε щоб, коли б
εἰκάζω уподібнювати, порівнювати
εἰκότως природно, справедливо
εἶκω уступати, підкорятися

εἰκών, ὠνος, ἡ образ, портрет
εἶλως, ωτος, ὁ ілот, назва спартансько-
го раба
εἶμί бути
εἶμι піти (*у майб.*)
εἶργω закривати, полишати
εἶρήνη, ἥς, ἡ мир, спокій
εἰς (з асс.) до, на, в
εἷς, μία, ἕν один, одна, одне
εἰσάγω вводити
εἰς αεί назавжди
εἰσβαίνω входити
εἰσβάλλω вкидати
εἰσέρχομαι входити, вступати
εἰσκομίζω вносити, заносити
εἴσοδος, ου, ἡ вхід, вступ
εἶτε – εἴτε чи – чи
ἐκ (з gen., перед голосним ἐξ) з, від
ἐκαστος 3 кожний
ἐκάτερος 3 кожний з двох
ἐκβαίνω виходити
ἐκβάλλω викидати, виганяти
ἐκβολή, ἥς, ἡ викид, вигнання, прохід,
відступ
ἕγγονος 2 народжений, потомок
ἐκδέρω обдирати

ἐκδύω стягати, знімати
ἐκεῖ там
ἐκεῖνος 3 той
ἐκείνω таким чином
ἐκκηρύττω оголошувати (про вигнання)
ἐκκλέπτω викрадати
ἐκκλησία, ας, ἡ збори
ἐκκρίνω виділяти, не допускати
ἐκλανθάνω *med.* цілком забувати
ἐκλέγομαι вибирати, обирати
ἐκλιπής 2 залишений, недостатній, позбавлений
ἐκλύω розв'язувати, відкривати, розслабляти
ἐκπέμπω висилати
ἐκπηδάω зіскакувати
ἐκπίνω випивати
ἐκπλεύω відпливати
ἐκплήττω перелякувати
ἐκπολιορκέω примушувати здатись, здобувати через облогу
ἐκπομπή, ἡς ἡ відправлення
ἐκπρεπής 2 видатний, особливий
ἔκρους, ου ὁ виток, протока
ἐκτείνω натягати
ἐκτελέω завершувати
ἐκτίθημι відкладати, викидати
ἐκτρέχω вибігати, випадати
ἐκφαίνω виявляти, доказувати
ἐκφεύγω утікати, уникати
Ἔκτωρ, ορος, ὁ Гектор, *син троянсько-го царя Приама*
ἐκών, ἐκοῦσα, ἐκόν охочий, добровільний; радо, добровільно
ἐλάα, ας, ἡ оливкове дерево
ἐλαύνω гнати
ἔλαφος, ου, ὁ олень, серна
ἔλεγχος, ου ὁ доказ
ἐλέγχω доводити, викривати
ἐλευθερία, ας, ἡ свобода, воля
ἐλεύθερος 3 вільний
ἐλευθερόω звільняти
ἐλέφας, αντος, ὁ слон

Ἑλλάς, ἄδος, ἡ Еллада, Греція
Ἕλληγ, ηνος, ὁ еллін, грек
Ἑλληνικός 3 грецький
Ἑλληνιστί по-грецьки
Ἑλλήσποντος, ου, ὁ Геллеспонт (Дарданели)
ἐλλύχιον, ου, τό світильник
ἔλος, εος, τό болото, луг
ἐλπίζω надіятися, сподіватися
ἐλπίς, ίδος, ἡ надія
ἔμβασις, εως, ἡ вхід, вступ
ἔμμορος 2 учасник
ἔμπειρία, ας, ἡ досвід, вправа
ἔμπειρος 2 досвідчений
ἐμπίμπρημι підпалювати
ἐμπίπτω нападати
ἐμποδών в ногах, назаваді
ἐμπόριον, ου, τό місце торгівлі, емпорій
ἔμπορος, ου, ὁ подорожній, купець
ἔμπροσθεν спереду
ἔμψυχος 2 натхненний, піднесений; жи-ва істота
ἐν (з dat.) в, на, при, під
ἐναντιόομαι чинити опір
ἐναντίος 3 супротивний, проти-лежний
ἐναργής 2 яскравий, явний, очевидний
ἐνδεής 2 потребуєчий
ἔνδον всередині
ἔνδοξος 2 славний, знаменитий
ἐνδύω одягати
ἔνειμι бути в чомусь
ἔνεκα (з gen.) задля, заради
ἐνεργέω бути діяльним
ἐνθα там, тоді, де, коли
ἐνθάδε тут
ἐνθένδε звідси
ἐνθυμέομαι роздумувати
ἐνθύμημα, ατος, τό думка, доказ
ἐνιαυτός, ου, ὁ рік, рік
ἔνιοι 3 деякі
ἐνίοτε іноді, часом
ἐνοικέω проживати

ἐννοέω думати, вирішувати,
помічати, розуміти
ἐνταῦθα тут, тоді
ἐντεῦθεν звідси, потім
ἐντέλής 2 цілий, закінчений
ἐντέλλω доручати, наказувати
ἐντίθημι вкладати, надавати
ἐντός всередині
ἐντυγχάνω натрапляти
ἐνύπνιον, ου, τό сон, сновидіння
ἐξάγω виводити
ἐξαίφνης раптом
ἐξαλείφω намащувати, витирати, закре-
словати
ἐξαπατάω обманювати
ἐξαπιναίως несподівано
ἐξαρκέω бути достатнім, вдовільняти
ἔξῃστι можна, дозволяється
ἐξελαύνω виганяти
ἐξελέγχω викривати
ἐξέτασις, εως, ἡ перегляд
ἐξευρίσκω вишукувати, відкривати, ви-
находити
ἐξῆς поруч з, підряд
ἐξίημι випускати, виділяти, впадати
ἐξίστημι уступати
ἐξιόω урівнювати
ἔξοδος, ου, ἡ вихід
ἐξορύττω виривати
ἐξουσία, ας, ἡ можливість, право, влада,
володіння
ἐξυφαίνω ткати
ἔξω поза, ззовні
ἔξωθεν назовні
ἕοικα бути подібним
ἑορτή, ἡς, ἡ свято, урочистість
ἐπάγω наводити
ἐπαίνώ хвалити, прославляти
ἔπαλιος, ου, ὁ похвала
ἐπαίρω підіймати, *pass.* гордитися
Ἐπαμεινώνδας, ου, ὁ Епаміонд
(бл. 418-362 рр.), *фіванський*
полководець

ἐπαναγωγή, ἡς, ἡ приведення,
відплиття
ἐπανέρχομαι знову вести мову
ἐπάνοδος, ου, ἡ підйом, повернення
ἐπανορθόω виправляти, відновлювати
ἐπαρκέω допомагати, відвертати
ἐπεὶ коли
ἐπειδάν (ἐπεὶ δὴ ἄν) коли
ἔπειτα потім, після, далі
ἐπεξέρχομαι виступати на суді,
заходити далеко
ἐπερωτάω запитувати, розпитувати
ἐπε(ι)σέρχομαι приєднуватися
ἐπήβολος 2 той, що володіє
ἐπί (з gen.) на, до, при; (з dat.) на, при,
в; (з acc.) до, на, проти
ἐπιβοηθέω допомагати
ἐπιβουλεύω задумувати щось проти ко-
гось
ἐπιβουλή, ἡς, ἡ підступ
ἐπιγίγνομαι наступати, відбуватися,
нападати
ἐπιγιγνώσκω довідуватися, пізнавати,
вирішувати
ἐπίγνωσις, εως ἡ пізнання
ἐπίγραμμα, ατος τό напис
ἐπιγράφω надписувати
ἐπιδείκνυμι демонструвати
ἐπίδειξις, εως, ἡ показ, доказ
ἐπιδέχομαι приймати, дозволяти
ἐπιδημέω бути на батьківщині
ἐπιδίδωμι віддавати, вручати,
збільшуватися
ἐπιεικής, 2 належний, пристойний, по-
міркований
ἐπιθυμέω прагнути, палко бажати
ἐπιθυμία, ας ἡ бажання
ἐπικαλέω прикликати, звинувачувати
ἐπίκειμαι налягати, тіснити
ἐπικοινωνία, ας, ἡ співучасть
ἐπιλαμβάνω добирати, захоплювати,
притримувати(ся)
ἐπιλανθάνομαι забувати
ἐπιλέγω вибирати, обдумувати

ἐπιλείπω залишати, закінчуватися
ἐπιμέλεια, ας, ἡ турбота
ἐπιμελέομαι і ἐπιμέλομαι дбати,
піклуватися
ἐπιμελῶς дбайливо, старанно
ἐπιμνήσκομαι згадувати, пригадувати
ἐπινοέω задумувати
ἐπιорκέω кривоприсягати
ἐπίπεδον, ου τό площа
ἐπιπέμπω насилати
ἐπίπονος 2 важкий, трудоемкий
ἐπισκεύη, ης, ἡ ремонт, знаряддя
ἐπίσκηψις, εως, ἡ доручення,
звинувачення
ἐπισπάω притягувати, спонукати
ἐπίσταμαι знати
ἐπίστασις, εως, ἡ затримка
ἐπιστατέω бути головуючим
ἐπιστάτης, ου ὁ керівник,
головуючий
ἐπιστέλλω посилати
ἐπιστήμη, ης, ἡ наука, знання
ἐπιστολή, ης, ἡ послання, лист
ἐπιστολμῆαιος 2 писемний; ἐπιστολμῆαι
δυνάμεις війська, які існують лише
на папері
ἐπιστρατεύω вирушати в похід, воюва-
ти
ἐπιστρέφω повертати, звертати (увагу)
ἐπιστροφή, ης, ἡ поворот, турбота
ἐπισφαλής 2 ризикований, небезпечний
ἐπιτάττω наказувати
ἐπιτελέω закінчувати, виконувати
ἐπιτήδεια, ων, τά предмети першої не-
обхідності
ἐπιτήδειον, ου, τό вигода, потреба
ἐπιτήδευμα, ατος, τό заняття, ремесло,
спосіб життя, поведінка
ἐπιτηδεύω займатися, віддаватися, дба-
ти
ἐπιτίθημι накладати, нападати, призна-
чати, наказувати
ἐπιτιμάω осуджувати, карати
ἐπιτρέπω звертати, доручати

ἐπιτυχής 2 який досягає мети
ἐπιφανής 2 видатний
ἐπιφθονέω заздрити, ненавидіти
ἐπίφθοнос 2 ненависний
ἐπιφέρω возносити, переносити
ἐπιφωνέω вигукувати
ἐπιφώνημα, ατος τό вигук, привітання
ἐπιχειρέω накладати руку, намагатися,
нападати
ἐπιχέω наливати, насипати
ἐπιοικέω поселятися, займати місце-
вість
ἐπιόχομαι підходити, нападати
ἔπομαι йти за кимось (чимось)
ἔπος, ους, τό слово, мова, поема
ἐπουράνιος 2 небесний
ἐποχή, ης, ἡ затримка, утримання
ἔπος, εως, ἡ вид, поле зору
ἐπωνυμία, ας, ἡ прізвисько, назва
ἐράω любити
ἐργάζομαι працювати, робити
ἐργασία, ας, ἡ праця, діяльність, приго-
тування, заробіток
ἐργάτης, ου, ὁ робітник, майстер
ἔργμα, ατος τό = ἔργον
ἔργον, ου, τό діло, справа
ἔρδω робити, здійснювати
ἐρευνάω розшукувати, досліджувати
ἐρημία, ας, ἡ пустеля, безлюддя, спокій
ἔρημος 2 одинокий, безлюдний, пус-
тинний
ἐρίζω сперечатися, боротися
Ἐρινύς, ύος, ἡ Ерінія, *богиня кари*
ἔριον, ου τό шерсть
ἐριουργέω обробляти шерсть
ἔρις, ιδος, ἡ суперечка
Ἐριχθόνιος, ου, ὁ Еріхтоній, *син Гефе-
ста і Геї*
ἐρμηεία, ας, ἡ пояснення, тлумачення
ἐρμηεύς, εως, ὁ перекладач
Ἐρμής, ου, ὁ Гермес, *син Зевса, бог то-
ргівлі і ремесла*
ἐρρώμένος 3 міцний, сильний
ἔρυμα, ατος, τό захист, оборона

ἐρύω витягувати, захищати,
стерегти, утримувати
ἔρχομαι іти, вирушати
ἔρως, ὠτος, ὁ любов, бажання
ἐρωτάω питати
ἐσθής, ἦτος, ἡ одяг
ἐσθίω їсти, споживати
ἐσθλός 3 чесний, добрий
ἔ(ι)σοπτρον, ου τό дзеркало
ἐστέρα, ας ἡ вечір
ἐστία, ας, ἡ домашнє вогнище,
перен. сім'я
ἔσχατος 3 останній, крайній
ἐταῖρος, ου, ὁ товариш, друг
ἕτερος 3 один із двох
ἕτι ще
ἕτοιμος і ἐτοῖμος 3 і 2 готовий
ἕτος, ους, τό рік
εὖ добре
εὐγενής 2 благородний, чесний
εὐδαимονέω бути щасливим
εὐδαимонία, ας, ἡ щастя
εὐδαίμων 2 щасливий, багатий
εὐδοκέω схвалювати
εὐδοκίμέω бути прославленим
εὐδόκιμος 2 славний, знаменитий
εὖδω спати
εὐεργετέω робити добро
εὐεργέτης, ου, ὁ добродій
εὐήθης 2 добродушний, наївний
εὐθύμως спокійно, весело
εὐκαιρος 2 своєчасний, доречний
εὐκλής 2 славний
Ἐυκλείδης, ου, ὁ Евклід, *грецький ма-
тематик*
εὐκολος 2 легкий, привітний
εὐκοπος 2 легкий
εὐκοσμία, ας, ἡ благоустрій
εὐλαβέομαι остерігатися
εὐλή, ἦς, ἡ черв'як
εὐνή, ἦς ἡ ложе, постіль
εὐνοια, ας, ἡ прихильність
εὖνους 2 доброзичливий, прихильний
εὐπειθής 2 слухняний

εὐπορέω мати достаток, могти
εὐπορος 2 зручний, вправний,
багатий
εὐπρεπής 2 пристойний
εὐρετής, οὐ, ὁ винахідник
Εὐριπίδης, ου, ὁ Евріпід (480-405 pp.),
грецький трагик
εὐρίσκω знаходити, винаходити
εὕρος, εος, τό ширина
εὐρύς 3 широкий
Εὐρώπη, ἦς, ἡ Європа
Εὐρώτας, ου, ὁ Еврот, *ріка
в Лаконії*
εὐσέβεια, ας ἡ благочестя
εὐτέλεια, ας ἡ простота, дешевизна
εὐτραπέλωс винахідливо
εὐτρεπίζω готувати, мати напоготові
εὐτυχέω бути щасливим
εὐτυχής 2 щасливий
εὐτυχία, ας, ἡ щастя
εὐφημία, ας, ἡ вживання благопристой-
них слів
εὐχαριστέω дякувати
εὐχομαι просити, благати
ἔφηβος, ου, ὁ ефеб, *юнак, що досяг пов-
ноліття*
εὐφημος 2 той, що говорить добрі слова
εὐώνυμος 2 славний
Ἐφιάλτης, ου, ὁ Ефіальт, *зрадник греків
під Фермопілами*
εὐφίημι пускати, посилати, прагнути,
дозволяти
εὐφίστημι приставляти, призупиняти,
влаштовувати(ся)
εὐφόδιον, ου, τό дорожні запаси,
засоби
ἔφοδος, ου, ἡ підхід, наступ
εὐφοράω наглядати, спостерігати
εὐφομάω прагнути
ἔχθρα, ας, ἡ ворожнеча
ἔχθος, ους τό ворожість
ἐχθρός, οὐ, ὁ ворог
ἔχω мати
ἔως поки

Z

ζάω жити
ζεύγνυμι зв'язувати, з'єднувати, уярмлювати
Ζεύς, Διός, ό Зевс, *верховний грецький бог*
ζήλος, ου ό прагнення, рвійність
ζηλώω змагатися, прямувати, наслідувати, прагнути
ζηλωτός 3 завидний, чудовий
ζημία, ας, ή шкода, кара

ζημιόω шкодити, карати
ζητέω шукати, досліджувати
ζήτησις, εως, ή дослідження
ζυγόν, ου, τό ярмо
ζυγός, ου, ό коромисло, ваги
ζωγρέω брати в полон
ζώννυμι опоясувати
ζῶον, ου, τό тварина, жива істота

H

ή чи
ή як, або, ніж; ή – ή або – або, чи – чи
ήβη, ης, ή молодий вік, зрілість
ήβηδόν усім гуртом молоді
ήγεμονία, ας, ή керівництво, гегемонія
ήγεμών, όνος, ό командир, провідник, полководець
ήγέομαι вести, думати, вважати
ήδέως приємно, радо, мило
ήδη вже
ήδομαι радіти, тішитися
ήδονή, ης, ή радість, втіха, розкіш, приємність
ήδύνω підсолоджувати, прикрашати
ήδύς 3 приємний, милий
ήθος, εος, τό житло, звичай
ήκω прибувати
ήλιάζομαι бути суддею (геліастом)
ήλίθιος 3 недоумкуватий, даремний
ήλιθιότης, ητος, ή глупота, недоумкуватість
ήλικία, ας, ή молодість, покоління
ήλικιώτης, ου, ό ровесник
ήλιξ, ικος, ό ровесник

ήλιος, ου, ό сонце
ήλιόομαι лежати на сонці
ήλος, ου, ό гвіздок
ήμαρ, ήματος, τό день
ήμέρα, ας, ή день
ήμερος 3 свійський, освоєний
ήμέτερος 3 наш
ήμισυς 3 пів; τό ήμισυ половина
ήπαρ, ατος, τό печінка
ήπειρος, ου, ή суша, континент
ήρα, ας, ή Гера, *дружина Зевса*
ήρακλής, έους, ό Геракл, *син Зевса і Алкмени, герой*
ήρεμίζω бути спокійним, непохитним
ήρεμία, ας, ή спокій
ήρως, ωος, ό герой
ήσυχία, ας, ή спокій, безпека
ήσυχος 2 спокійний, безпечний
ήττα, ης, ή поразка
ήττάομαι зазнавати поразки
ήφαιστος, ου, ό Гефест, *син Зевса, бог вогню*
ήχος, ου, ό чутка, поголос
ήχώ, ους, ή відгомін, ехо

θάκος, ου, ό місце для сидіння
θάλαττα, ης, ή море
Θάλεια, ας, ή Талія, муза, покровитель-
ка комедії
Θαλής, ου, ό Фалес з Мілета,
грецький філософ VI ст.
θάλλω цвісти, жити
θάνατος, ου, ό смерть
θάπτω хоронити
θαρράλεος (θαρσαλέος) відважний, смі-
ливий
θαρράλέως (θαρσαλέως) відважно, смі-
ливо
θαρρέω (θαρσέω) бути сміливим
θαυμάζω подивляти, дивуватися
θαυμάσιος, 3 дивний
θαυμαστός 3 дивний, чудовий
θεά, ας, ή богиня
θέαμα, аτος, τό видовище, видатне міс-
це
θεάομαι дивитися
θεατής, ου, ό глядач
θέατρον, ου τό видовище, театр
θείος 3 божий
θέλω зачаровувати
Θέμις, ιδος, ή Феміда, богиня справед-
ливості; θέμις ёστι законно
θεμιστός, 3 законний, справедливий
Θεμιστοκλής, ёους, ό Фемістокл,
афінський полководець V ст.
θεός, ου, ό бог
θεοπρόπος, ου, ό пророк, посол до ора-
кула
θεράπεια, ας, ή служіння, догляд
θεραπεύω шанувати, служити,
лікувати
θεράπων, онτος, ό слуга
θερισμός, ου, ό жнива
θερμός 3 теплий, гарячий
Θερμοπύλαι, ων, αί Фермопіли,
місце битви спартанців
з персами у 480 р.
θέρος, ους, τό літо
Θερσίτης, ου, ό Терсіт, ахейський воїн
θεσμός, ου, ό постанова, закон
θεσπιφδός 2 віщий

Θέτις, ιδος, ή Фетіда, мати Ахілла, мор-
ська богиня
Θετταλία, ας, ή Фессалія, область Гре-
ції
Θετталός, ου, ό фессалієць
θεωρέω дивитися, споглядати, поміча-
ти, оцінювати
θεωρία, ας, ή видовище, посольство,
спостереження
Θήβαι, ων, αί Фіви, місто в Беотії
Θηβαίος, ου, ό фіванець
θήκη, ης, ή ящик, склеп
θήλυς 3 жіночий
θήρ, θηρός, ό звір
θήρα, ας, ή полювання
θηράω полювати
θηρεύω полювати
θηρίον, ου, ό звір
θηρόβρωτος 2 той, що став здобиччю
хижаків
θησαυρός, ου, ό скарб
Θησεύς, ёως, ό Тесеї, міфічний цар
Афін
θνητός 3 смертний
θόλος, ου, ό кругла будівля, ротонда; в
Афінах кругла будівля, де обідали
притани
Θουκυδίδης, ου, ό Фуکید (464-400 pp.),
грецький історик
θοῦρος, ου, ό шалений
θορυβέω гомоніти, шуміти
Θράκη, ης, ή Фракія, північна область
Греції
Θράξ, Θρακός, ό фракієць
Θρασύβουλος, ου, ό Фрасібул,
афінянин, який звільнив
Афіни від тиранії в 408 р.
θρασύς 3 хоробрий
θρασύτης, ητος, ή сміливість
θρήνος, ου, ό (похоронний) плач
θρίξ, τριχός, ή волос
θρόνος, ου, ό крісло, трон
θруλέω багато говорити, базікати
θυγάτηρ, атρός, ή дочка
θυμός, ου, ό душа, думка, гнів;
гордощі
θυμώ гніватися, сердитися

θύρα, ας ἢ ворота, двері; царський двір
θυσία, ας, ἢ жертвоприношення
θύω приносити жертву

θώραξ, ακος, ὁ панцир
θώς, θωός ὁ шакал

I

ἰάομαι лікувати
Ἰάσων, ονος, ὁ Ясон, міфічний
    провідник аргонавтів
ἰατρός, οὔ, ὁ лікар
ἰδέα, ας ἢ вигляд, зовнішність,
    образ
ἴδιος 3 і 2 власний, приватний
ἰδρύω будувати, споруджувати
ἰδρώς, ὠτος ὁ піт; важка праця
ἱερεύς, έως, ὁ жрець
ἱερόν, οὔ, τό храм
ἱερός 3 священний
ἴημι посилати
ἱκανός 3 достатній, відповідний
Ἰκαρος, ου ὁ Ікар, син Дедала, що роз-
    бився у польоті до сонця
ἱκετεία, ας, ἢ прохання, благання
ἱκετεύω просити, благиати
ἱλάσκομαι умилювати
ἴλεως, ων милостивий, доброзичливий
Ἰλιον, ου, τό Іліон, друга назва Трої
Ἰλισός, οὔ, ὁ Іліс, ріка в Аттиці
ἴλλω крутити, вертіти
ἱμάτιον, ου, τό одяг
ἵνα щоб
Ἰοβάτης, ου, ὁ Іобат, міфічний цар Лікії
ἱπαγωγός, οὔ, ὁ транспортний
Ἰππαρχος, ου, ὁ Гіппарх, молодший син
    афінського тирана Пісістрата

ἵππεύς, ἕως, ὁ вершник
ἵππεύς, ἕως, ὁ вершник
ἵππεύω їхати на коні
Ἴππίας, ου, ὁ Гіппій, *старший син афінського тирана Пісістрата*
ἵππικός 3 кінний
ἵππος, ου, ὁ і ἥ кінь, кобила
ἰσθμός, ου, ὁ перешийок
ἰσοπαλῆς 2 рівний у боротьбі
ἰσόρροπος 2 рівновагомий, рівномірний, урівноважуючий
ἴσος 3 рівний
ἴστημι ставити
ἰστίον, ου, τό полотно, парус

ἰστός, ου, ὁ мачта
ἰσχυρός 3 сильний, міцний
ἰσχυς, ύος, ἡ сила, міць
ἰσχύω бути сильним
Ἴταλία, ας, ἡ Італія
ἰχθύς, ύος, ἡ риба
ἰχνεύμων, ονος ὁ фараонова миша, іхневмон
ἴχνος, ους, τό слід
Ἴων, ωνος, ὁ іонієць
Ἴωνία, ας, ἡ Іонія
Ἴωνικός 3 іонійський

Κ

Κάδμος, ου, ὁ Кадм, *засновник Фів у Греції*
καθαρεύω бути чистим
καθαίρω віднімати, знімати, руйнувати, засуджувати
καθαίρω очищати
καθάπερ зовсім як, так само як
καθαρός 3 чистий
καθέζομαι сідати, сидіти
κάθεξις, εως ἡ утримування
καθείρω гіснити, перешкоджати
καθεύδω спати
καθηγέομαι йти попереду, вказувати шлях, керувати
κάθημαι сидіти
καθίζω саджати
καθίστημι встановлювати, упорядковувати, назначати
κάθοδος, ου, ἡ спуск, повернення
καθώς як, яким чином
καί і, та; τέ - καί і - і, так - як
καλνός 3 новий
καίπερ хоч
καιρός, ου, ὁ пора, час
Καίσαρ, αρος, ὁ Цезар

καίω спалювати
κακολογέω обмовляти, лихословити
κακόνους 2 недобррозичливий, ворожий
κακός 3 поганий, злий; τὸ κακόν лихо
κακοῦργος, ου, ὁ злочинець
κακῶς погано
κάλαμος, ου ὁ очерет
καλέω кликати, називати
κάλλος, ους, τό краса
καλός 3 гарний, красивий
καλύπτω ховати, закривати
Καμβύσης, ου, ὁ Камбіз, *син Кіра Старшого, перський цар у 529-522 рр.*
κάμηλος, ου, ὁ верблюд
κάμνω втомлюватися, мучитися
κανών, όνος, ὁ
καπνός, ου, ὁ дим
Καππαδοκία, ας, ἡ Каппадокія, *область у Малой Азії*
Καππάδοξ, οκος, ὁ каппадокієць
Κάρ, Καρός, ὁ карієць
κάρηνον, ου τό голова, вершина
καρδία, ας ἡ серце
καρπός, ου, ὁ плід, фрукт
καρπύω приносити плоди

Καρχηδών, όνος, ή Карфаген, *місто у північній Африці*
κατά (з gen.) на, проти, під
(з асс.) через, по, після, на
καταβαίνω сходити, виступати
καταβάλλω скидати, спихати
κατάβασις, εως, ή спуск, відхід
καταβοή, ής, ή крик, звинувачення
καταβρέχω скроплювати
κατάγειος 2 підземний
καταγελάω висміювати
καταγινώσκω помічати, підозрювати;
звинувачувати
καταγορεύω звинувачувати
κατάγω вести, зводити
καταγωνίζω боротись, перемагати
καταδικάζω засуджувати
καταδύω затоплювати
καταθύμιος 2 приемний; той, що на ду-
ші або на думці
κατακαίω спалювати
κατακαλέω прикликати
κατακλείω закривати (на замок)
καταλαμβάνω схоплювати
καταλείπω залишати
κατάληψις, εως, ή захоплення
καταλύω розв'язувати, закінчувати,
руйнувати, нищити
κατανόεω пізнавати, помічати
καταντικρύ навпроти; είς τὸ καταντικρύ у
протилежну сторону
καταπαύω переривати, спиняти
καταπέμπω посилати, зсилати
καταπηδάω зіскакувати
καταπίπτω падати, кидатися
καταπλήττω вражати, лякати
καταπράττω завершувати, досягати
καταρρέπω нахилити, скидати
донизу
καταρρίπτω скидати
κατασβέννυμι гасити
κατασκευάζω підготовляти, будувати
κατασκευή, ής, ή оснащення,
знаряддя

κατάστασις, εως, ή постанова,
призначення, посольство
καταστέφω увінчувати
καταστόρνυμι устилати, укладати, *pe-
ren.* убивати
καταστρέφω повертати, обертати, *med.*
підкоряти
κατασφάζω убивати
κατατίθημι поміщати, хоронити
κατατυγχάνω досягати мети, бути щас-
ливим
καταφεύγω утікати, уникати
καταφλέγω спалювати
καταφρονέω гордувати
καταφυγή, ής, ή притулок, сховище
καταψηφίζομαι засуджувати, виносити
вирок
κατείρω стримувати, замикати
κατεσθίω з'їдати
κατέχω стримувати, займати
κατηγορία, ας, ή звинувачення,
доказ
κατήγορος, ου, ό обвинувач
κατοικέω населяти
κατοικτείρω співчувати
κατόπτρον, ου, τό дзеркало
Καύκασος, ου, ό Кавказ
καυχάομαι хвалитися
κέαρ, аρος τό = κηρ
κείμει лежати
κελεύω наказувати, веліти
κέλης, ητος ό скакун
κενός 3 порожній, пустий
κέντρον, ου, τό жало, голка
Κένταυρος, ου, ό Кентавр, *міфічний на-
півкінь-напівлюдина*
κέραια, ας ή риска
κέραμος, ου, ό глина, черепиця
κεράννυμι змішувати
κέρας, ατος (κέρως), τό ріг, фланг
κεράτινος 3 роговий
κεραυνός, ου ό грім
κεραυνόω гриміти

Κέρβερος, ου, ὁ Кербер (Цербер), *три-головиий пес в Aidi*
κερδαίνω заробляти, користати
κέρδος, ους, τό користь, зиск
κερματίζω ділити на малі частини, дробити
κεφαλή, ἥς, ἡ голова
κῆδομαι старатися, дбати
κῆρ, κηρός, ἡ серце
κηρός, ου, ὁ віск
κῆρυγμα, ατος, τό повідомлення, наказ
κῆρυξ, υκος, ὁ вісник, глашатай
κηρύττω повідомляти, сповіщати
κῆτος, εος, τό кит, морське чудовисько
Κηφισός, ου, ὁ Кефіс, *ріка в Аттиці*
κιθαρίζω грати на кіфарі
κιθαρωδός, ου, ὁ кіфаред
Κικέρων, ωνος, ὁ Цицерон, *римський оратор*
Κιλικία, ας, ἡ Кілікія, *область у південно-східній частині Малої Азії*
Κίμων, ωνος, ὁ Кімон (504-449 pp.), *син Мильтіада, афінський полководець*
κινδυνεύω наражатися на небезпеку
κίνδυνος, ου, ὁ небезпека
κινέω рухати(ся)
Κίρκη, ἥς, ἡ Кірка (Цірцея), *чарівниця на острові Eea*
κλαίω плакати
κλείς, κλειδός, ἡ ключ
κλείω зачиняти
Κλεομένης, ους, ὁ Клеомен, *спартанський цар у 520-491 pp.*
κλέος, ους, τό слава
κλέπτης, ου, ὁ злодій
κλέπτω красти
κληρονομέω спадкувати
κλήρος, ους, τό жереб, наділ
κληρώв кидати жереб, вибирати за жеребом
κληρωτός 3 вибраний за жеребом
κλίνω схиляти, класти
κλοπή, ἥς, ἡ крадіжка

κλυτός 3 і 2 славний
κνημίς, ἶδος, ἡ кнеміда, наколінник
κοιμάω укладати спати, усипляти, *pass.*
лягати спати, засинати, спати
κοινῆ спільно
κοινός 3 спільний; τὰ κοινά державні справи
κολάζω карати
κολακεύω лестити, підлабузнюватися
κόλαξ, ακος, ὁ підлабузник
κόλασις, εως, ἡ кара
κολλάω клеїти
κολοιός, ου, ὁ галка
Κολχίς, ἶδος, ἡ Колхіда, *область у Закавказзі*
Κόλχος, ου, ὁ колх, *житель Колхіди*
κόμη, ἥς, ἡ волосся
κομίζω нести, приносити
κόμπος, ου ὁ стук, шум; похвала
κοπίς, ἶδος, ἡ ніж, перська шабля
κόπτω бити, рубати
κόρη, ἥς, ἡ дівчина, лялька, зіниця
κόραξ, ακος, ὁ крук
Κορίνθιος, ου, ὁ корінфський
Κόρινθος, ου, ἡ Корінф
κόρυς, υθος, ἡ шолом
корυφή, ἥς, ἡ вершина
κοσμέω прикрашати
κόσμος, ου, ὁ прикраса, лад, світ
κουφόνοος 2 непостійний, легковажний
κοῦφος 3 лагідний, спокійний
κούφως легко, спокійно
κραδαίνω потрясати
κράινω здійснювати, управляти
κράνεια, ας, ἡ крушина
κράνος, ους, τό шолом
κρατέω мати силу, володіти, панувати, перемагати
κратήρ, ἦρος, ὁ збанок, кратер
κράτος, ους, τό сила, влада; ἀνὰ κράτος щосили
κραυγή, ἥς, ἡ крик, гомін
κρέας, ατος, τό м'ясо
κρέμαμαι висіти

κρεμάννυμι вішати
 κρεουργέω розрізати м'ясо на куски
 Κρέων, οἴτος, ὁ Креонт, *цар Фів*
 Κρής, Κρητός, ὁ критянин
 Κρήτη, ἤς, ἡ Кріт, *острів у Егейському морі*
 κριθή, ἤς, ἡ ячмінь
 κρίθινος 3 ячмінний
 κρίνω судити, вважати
 κριός, οὖ, ὁ баран
 κρίσις, εὖς, ἡ суд, вирок, рішення
 κριτής, οὖ, ὁ суддя
 Κροῖσος, οὖ, ὁ Крез, *багатий цар Лідії у Малій Азії*
 κρόκος, οὖ, ὁ крокус, шафран
 Κρόνος, οὖ, ὁ Кронос, *син Урана і Геї, батько Зевса*
 κροτέω з шумом бити, аплодувати
 κρύος, οὖς τό холод
 κρύπτω ховати, скривати
 κρύσταλλος, οὖ, ὁ крига, гірський криш-
 таль
 κρύφα потайки
 κρυφθέν потайки
 κτάομαι набувати
 κτήμα, ατος, τό набуток, маєток
 κτήνος, οὖ τό худоба
 κτήσις, εὖς, ἡ набуток, майно
 κτείνω убивати

κτίζω засновувати, будувати
 κυβερνήτης, οὖ, ὁ керманіч
 κυβιστάω котитися
 κῦδος, οὖς, τό слава, краса
 Κυκλάδες, ων, αἱ Кіклади, *острови в Егейському морі*
 κύκλος, οὖ, ὁ коло
 κυκλοτερής 2 заокруглений, круглий
 Κύκλωψ, ωπος, ὁ Кіклоп (Циклоп), *од-
ноокий велетень*
 κύκνος, οὖ, ὁ лебідь
 κύλιξ, ικος, ἡ чаша
 κύμα, ατος, τό хвиля
 κύπτω нахилитися
 κύριος 3 панівний
 κύριος, οὖ ὁ володар, пан; Господь
 Κύρος, οὖ, ὁ Кір *Молодший, брат пер-
ського царя Артаксеркса, загинув у
401 р.; Кір Старший, син Камбіза,
засновник Перської держави, ца-
рював
у 559-529 рр.*
 κύων, κυνός, ὁ і ἡ собака
 κωλύω спиняти, перешкоджати
 κώμη, ἤς, ἡ село
 κωμωδία, ας, ἡ комедія
 κώπη, ἤς, ἡ ручка весла
 κωφός 3 тихий, німий, глухий

Λ

λαβύρινθος, οὖ, ὁ лабіринт
 λαγχάνω отримувати за жеребом
 λαγώς, ώ, ὁ заєць
 λάθρα таємно
 Λάκαινα, ἤς, ἡ спартанка
 Λακεδαιμόνιος, οὖ, ὁ спартанець, лаке-
 демонянин
 λαλέω балакати, базікати
 λαλία, ας ἡ базікання
 λάλος 3 балакучий
 λαμβάνω брати, хапати
 λαμπάς, άδος, ἡ факел
 λαμπρός 3 світлий, блискучий, знаме-
 нитий

λανθάνω ховати(ся), *med.-pass.*
 забувати
 λασιαύχην, εἶνος з кошлатою шиєю
 λάφυρον, οὖ τό здобич
 λέαινα, ἤς, ἡ левиця
 λέγω говорити, називати
 λεία, ας, ἡ здобич
 λειμών, ώνος, ὁ луг
 λείπω залишати, покидати
 λειτουργία, ας, ἡ служба, суспільна
 праця
 λεπτός 3 тонкий, ніжний, малий
 λευκός 3 білий
 λέχος, οὖ ὁ ліжко

λέων, οντος, ὁ лев
Λεωνίδαας, ου, ὁ Леонід, *цар Спарти, загинув у 480 р. під Фермопілами у битві з персами*
λεωργός 2 зухвалий
λεώς, ὠ, ὁ народ
λήγω припиняти
λήθη, ης, ἡ забуття
Λήθη, ης, ἡ Лета, *ріка в Аїді, що надавала забуття*
ληστεία, ας ἡ розбій
ληστής, οὔ, ὁ розбійник
Λητώ, οὔς, ἡ Латона, *мати Аполлона та Артеміди*
λίαν дуже, надто
Λιβύη, ης, ἡ Лівія, *південна Африка чи область у ній*
Λιβύς, ὄος, ὁ лівієць
λιγυρός 3 стонучий, гучний, дзвінкий
λίθος, ου, ὁ камінь
λιθοτομία, ας, ἡ каменоломня
λιμῆν, ἑνος, ὁ пристань, гавань
λίμνη, ης, ἡ озеро, став
λιμός, οὔ, ὁ голод
λίнон, ου, τό льон, нитка
λιπαρός 3 грубий, дорідний
λιτότης, ητος, ἡ простота, скромність
λογίζομαι вважати, думати
λογισμός, οὔ ὁ рахунок, роздуми

λόγος, ου, ὁ слово, мова, розмова, оповідання, доказ, розум
λόγχη, ης, ἡ спис, загін списоносців
λοιδορέω лаяти, зневажати
λοιμός, οὔ, ὁ зараза, пошесть
λοιπός 3 останній, решта
λοχαγός, οὔ, ὁ сотник, командир загону
Λυδία, ας, ἡ Лідія, *країна в Малій Азії*
λύκος, ου, ὁ вовк
Λυκοῦργος, ου, ὁ Лікург, *спартанський законодавець IX ст.*
λυπέω засмучувати
λύπη, ης ἡ сум
λύπημα, ατος, τό предмет суму, сум
λυπηρός 3 сумний, гнітючий
λύρα, ας, ἡ ліра
Λύσανδρος, ου, ὁ Лісандр, *спартанський полководець 407-394 рр.*
Λυσίας, ου, ὁ Лісій (*бл. 458 – бл. 378 рр.*), *аттїчний оратор*
λύσις, εως, ἡ розв'язування, звільнення, розлучення
λυσιτελής 2 корисний
λύχνος, ου, ὁ світильник
λύω розв'язувати, звільняти
λωποδυτέω красти, грабувати
λωποδύτης, ου ὁ злодій, грабіжник
λωτός, οὔ, ὁ лотос

М

μάγος, ου, ὁ маг, чарівник
μάθημα, ατος, τό наука
μαθητής, οὔ, ὁ учень
μαίνομαι божеволіти
μαίωσις, εως, ἡ повивальне вміння
μάкар, аρος щасливий
μακαρίζω вважати щасливим, величати
μακάριος 3 щасливий, блаженний
Μακεδονία, ας, ἡ Македонія
Μακεδών, ὄνος, ὁ македонянин

μακρός 3 великий, довгий
μάλα дуже, вельми
μαλακία, ας, ἡ м'якість, зманіженість
μᾶλλον більше; *μάλιστα* особливо
μανθάνω учитися
μανιώδης 2 безумний
μαντείον, ου, τό пророцтво
μαντεύομαι ворожити, пророкувати
μάντις, εως, ὁ ворожбит

Μαραθῶν, ὄνος, ὁ Μαραφόν, *поселення
близько Афін, місце битви між
афінськими і перськими військами у
490 р.*

μαραίνω гасити, губити, гинути, *pass.*
згасати

μάρναμαι боротися, воювати

μαρτυρέω свідчити

μάρτυς, υρος, ὁ і ἡ свідок

Μασσαγέται, ὠν, οἱ массагети,
*кочове племя в області Каспійсько-
го та Аральського морів*

μαστιγῶω бити

μάταλος 3 даремний

μάτην дарма

μάχαιρα, ας, ἡ ніж, кинджал

μάχη, ης, ἡ битва

μάχιμος, ου, ὁ воїн

μάχομαι боротися

μέγα дуже, конче

μεγαλοπρεπής 2 величавий,
щедрий, світлий

μεγαλοπρεπῶς величаво,

щедро, великодушно

μέγας, μεγάλη, μέγα великий

μέγεθος, ους, τό величина

Μέδουσα, ης, ἡ Медуза,

найстрашніша з горгон

μεθίημι відпускати

μεθίστημι змінювати, переконувати,
вилучати

μεθύω п'яніти

μέλας, μέλαινα, μέλαν чорний

μελέτη, ης, ἡ турбота, вправа

μελετήριον, ου, τό місце для вправ

μέλι, ιτος, τό мед

μέλιττα, ης, ἡ бджола

μέλλω задумувати, мати намір, належа-
ти; μέλλει має бути,

чекає, передбачається

τὸ μέλλον майбутнє

μέλω бути предметом турбот,
займати, турбуватися; μέλει μοί

τινος для мене важливе щось, я ту-

рбуюся про щось,
я зайнятий чимось

Μελπομένη, ης, ἡ Мельпомена,
муза трагедії

μέμφις, εως ἡ докір

μέμφομαι дорікати, лаяти

μέν авжеж (*звичайно не перекладається*)

μένος, ους τό мужність; гнів

μέντοι дійсно, однак

μένω залишатись, оставатись

μερίζω ділити, наділяти

μέριμνα, ης ἡ турбота

μέρος, ους, τό частина, доля

μέσος 3 середній

μεστός 3 повний, достатній

μετά (з gen.) з, між (з acc.) по, після

μεταβάλλω змінювати, відвертати

μεταβολή, ης, ἡ зміна, чергування

μεταδίδωμι уступати, передавати

μεταλλαγή, ης, ἡ зміна, обмін

μεταλλάττω змінювати

μέταλλον, ου, τό копальня, метал

μετανοέω передумувати, жалкувати,
розкаюватись

μεταξύ (з gen.) між, серед

μεταπέμπω посилати по когось, викли-
кати

μεταστρέφω повертати, відвертати

μεταστροφή, ης ἡ поворот

μετατίθημι перекладати, змінювати

μεταφέρω переносити, змінювати

μετέρχομαι йти за кимось (чимось), пе-
реслідувати, звертатися з прохан-
ням

μετέχω мати долю, брати участь

μετέωρος 2 піднесений, наземний

μέτοικος, ου, ὁ переселенець

μετρητικός 3 який служить для виміру

μετρίως помірно, в міру

μετρέω міряти

μέτρον, ου, τό міра

μέτωπον, ου, τό чоло

μέχρι (з gen.) аж, аж до

μή не, щоб не
μηδέ ані, ані навіть
Μήδεια, ας, ή Медея, дочка Аета, царя
Κολχίδι, дружина Ясона
μηδείς, μηδεμία, μηθέν ніхто,
жодний; ні один
μηδέποτε ніколи
Μηδία, ας, ή Мідія, *країна в Малій Азії*
μήκος, ους τό довжина
μήν дійсно, справді
μήν, μηνός, ό місяць
μηνύω показувати, доносити
μήποτε ніколи
μήτηρ, τρός, ή мати
μηχανάομαι хитрувати, задумувати
μίγνυμι змішувати
μικρός 3 малий
Μίλητος, ου, ή Мілет, *місто*
у Карії, в Малій Азії
Μιλτιάδης, ου, ό Мільтіад, *переможець*
над персами під Марафоном у 490
р.
μιμέομαι наслідувати
μιμνήσκω пригадувати; μέμνημαι (pf.
med.) пам'ятати
Μίνως, Μίνω, ό Мінос, *міфічний цар*
острова Кріта
Μινώταυρος, ου, ό Мінотавр, *чудовись-*
ко на острові Кріт
μισέω ненавидіти
μισθός, ου, ό платня
μισθοφόρος 2 найманий
μνᾶ, μνᾶς, ή міна, *грошова*
одиниця в Афїнах, містила
100 драхм

μνήμα, ατος, τό пам'ятник, могила
μνήμη, ης ή пам'ять
μνημονεύω пам'ятати, згадувати
μνησικακέω пам'ятати, помщатися
μοῖρα, ας, ή доля, жереб
μόλις ледве
μολύνω опоганювати
μόνος 3 одинокий, сам; οὐ μόνον - *ἀλλὰ*
καί не тільки – але й також
μορφή, ης, ή постать, вигляд, форма
Μοῦσα, ης, ή Муза; *Музи – дочки Зевса,*
покровительки наук
і мистецтв
Μουσεῖον, ου, τό Мусей, *святилище*
Муз
μουσικός 3 музичний, освічений
у мусичних мистецтвах
(особливо у музиці та поезії)
μοχθηρός 3 нещасний, убогий
μῦθος, ου, ό слово, казка, міф
μῦα, ας, ή муха
μύκης, ητος, ό гриб
μυριάς, ᾶδος, ή міриади, десять
тисяч
μυρίος 3 і 2 десять тисяч, численний,
незмірний; οἱ Μύριοι *Десять Тисяч*
(законодавче зібрання)
μύρον, ου τό пахощі
μύρμηξ, ηκος, ό мураха
μῦς, μύος, ό миша
μυχός, οὔ, ό заглибина
μύψ, ωπος, ό шпора, стрекало
μωρός 3 дурний

N

ναί (νή) так, дійсно так, очевидно
ναίω проживати, населяти
ναός, οὔ, ό храм
νάπη, ης ή ущелина
νάρκισσος, ου, ό нарцис

ναύαρχος, ου, ό начальник корабля або
флоту
ναῦλον, ου τό плата за
перевезення на кораблі
ναυμαχία, ας, ή морська битва

ναῦς, νεώς, ή корабель, судно
ναύτης, ου, ό моряк, матрос
ναυτικός 3 корабельний, морський
νεανίας, ου, ό юнак
νεανίσκος, ου, ό юнак
νεβρός, ου, ό, ή лань
νείκος, ους, ό сварка, ворожнеча
Νεῖλος, ου, ό Ніл, *ріка в Єгипті*
νεκρός 3 мертвий
νέμω наділяти, володіти
νέος 3 молодий
Νέστωρ, ορος, ό Нестор, *цар Пілоса в Мессенії*
νεῦρον, ου τό жила, нерв
νεφέλη, ης ή хмара
νεώς, ώ, ό (ναός) храм
νεωτερίζω робити нововведення, влаш-
товувати переворот, задумувати
зміни
νήπιος 3 немовля
νήσος, ου, ή острів
νίζω мити
νικάω перемагати
νίκη, ης, ή перемога
Νίκη, ης, ή Ніка, *богиня перемоги у гре-
ків*

Νικίας, ου, ό Нікій, *афінський полководець
першої половини Пелопонеської війни;
страчений
у 413 р.*
Νιόβη, ης, ή Ніоба, *дружина Амфіона,
царя Фів*
νοέω спостерігати, помічати,
думати
νόημα, ατος, τό думка, рішення, намір
νομάς, άδος, ό пастух, кочівник
νομή, ης, ή пасовисько
νομίζω думати, гадати, вважати
νόμιμος 3 і 2 прийнятний, згідний із
звичаєм, законний
νόμισμα, ατος, τό звичай, монета
νομοθέτης, ου, ό законодавець
νόμος, ου, ό право, закон
νοσέω хворіти
νόσος, ου, ή хвороба
νοῦς, νοῦ, ό розум, розсудок
νυμφεύω виходити заміж,
женитися
νῦν тепер
νύξ, νυκτός, ή ніч
νωθής 2 в'ялий, лінивий, тупий
νωτός, ου, ό спина

Ξ

ξενηλασία, ας, ή вигнання чужинців
ξενίζω приймати як гостя,
пригощати
ξένος 3 чужий, гостинний
ξένος, ου, ό чужинець, гість,
найманій воїн
Ξενοφών, ώντος, ό Ксенофонт (431-353
рр.), *грецький історик*

Ξέρξης, ου, ό Ксеркс, *перський цар у
485-465 рр.*
ξηρός 3 сухий
ξίφος, ους, τό меч
ξόανον, ου, τό статуя
ξύλον, ου, τό поліно, дерево
ξυλεύομαι рубати, стинати,
зрізувати
ξυρέω стригти

Ο

ὁ, ἡ, τό *артикль (не перекладається); ὁ*
μέν - ὁ δέ один –
другий; ὁ δέ а він
ὄβολός, οὐ, ὁ обол (*дрібна монета*)
ὄγκος, οὐ ὁ тягар, пиха
ὄδε, ἦδε, τόδε цей, ця, це
ὄδοιπόρος, οὐ, ὁ подорожній
ὄδός, οὐ, ἡ дорога, шлях
ὄδους, ὄντος, ὁ зуб
ὄδύρομαι сумувати, страждати
Ὀδυσσεύς, ἑως, ὁ Одиссей, *цар острова*
Ітаки
ὄζω пахнути
ὄθεν звідки
οἶδα (pf.-praes.) знати
Οἰδίπους, οδος, ὁ Едіп, *цар Фів*
οἶδμα, ατος τό хвиля
οἰκέιος 3 домашній
οἰκέτης, οὐ, ὁ слуга
οἰκέω жити, проживати
οἰκία, ас, ἡ житло, дім
οἰκίσκος, οὐ, ὁ будиночок, кімнатка
οἰκοδομέω будувати
οἴκοι вдома
οἶκος, οὐ, ὁ дім, господарство, майно
οἰκτίρω милосердитися
οἶνος, οὐ ὁ вино
οἶμαι (οἶομαι) думати
οἰμῶζω кричати, голосити
οἶνος, οὐ, ὁ вино
οἶος 3 який; οἶός τέ εἶμι *можу; οἶόν τέ*
ἔστι можна
οἶς, οἶός, ὁ і ἡ вівця
οἶστός, οὐ, ὁ стріла
οἶχομαι відходити
ὀκνέω зволікати, вагатися,
лякатися
ὀκνος, οὐ, ὁ нерішучість, страх
ὄλβιος 3 щасливий
ὄλεθρος, οὐ, ὁ загибель
ὀλιγαρχία, ас, ἡ олігархія
ὀλίγος 3 малий, незначний,
нечисленний
ὀλιγώρῳ зневага, недбальство

ὀλισθάνω сковзатися
ὄλκός, οὐ ὁ борона, полоса, слід
ὄλος 3 весь, цілий
Ὀλυμπία, ас, ἡ Олімпія, *місто*
в Еліді на Пелопоннесі
Ὀλυμπιακός 3 олімпійський
Ὀλυμπιάς, ἄδος, ἡ Олімпіада, 1) *рік Олім-*
пійських ігор і чотирирічний період
між ними; 2) Олімпійські ігри
ὄλυμπιονίκης, οὐ, ὁ переможець на
Олімпійських іграх
Ὀμηρος, οὐ, ὁ Гомер, *автор поем "Глі-*
ада" і "Одіссея"
ὀμιλέω товаришувати, спілкуватися,
бесідувати
ὀμιλία, ас, ἡ дружба, товариство, спіл-
кування, бесіда
ὄμμα, ατος τό очі, зір
ὄμνυμι клястися, присягати
ὀμοіότης, ητος, ἡ подібність
ὄμοιος 3 рівний, подібний
ὀμοіώ порівнювати, уподібнювати
ὀμοіως рівно, однаково, подібно
ὀμολογέω погоджуватися
ὀμόνοια, ас, ἡ згода
ὀμοῦ разом, водночас
ὀμφαλός, οὐ ὁ пуп, центр
ὄμως все-таки, однак
ὄнар, ὀνείρατος, τό сон
ὀνειδίζω зневажати, закидати
ὀνειрополέω бачити сни, мріяти
ὄνθος, οὐ ὁ гній
ὀνίνημι приносити користь
ὄνομα, ατος, τό ім'я, назва
ὀνομάζω називати
ὀνομαсті поіменно
ὄνος, οὐ, ὁ і ἡ осел
ὄнуξ, υχος, ὁ ніготь, пазур
ὄξύς 3 гострий
ὄπη туди, куди; так, як; доки, як
ὄπισθεν ззаду
ὀπλίζω озброювати
ὀплίτης, οὐ, ὁ важкоозброєний
ὄπλον, οὐ, τό зброя

ὅποι куди, куди-небудь
 ὅπολος 3 який
 ὅπόσος 3 який великий
 ὅπотαν (ὅπότη' ἄν) коли
 ὅπότε коли, скоро, як
 ὀπότερος 3 котрий із двох
 ὀпотέρωσε в яку з двох сторін
 ὄπου де
 ὀπτάω пекти, смажити
 ὄπως як, щоб
 ὀπωσοῦν як-небудь
 ὀράω бачити, дивитися
 ὀργή, ἦς, ἡ гнів
 ὀργίζομαι гніватися
 ὀρέω простягати, *med.* прагнути
 ὀρθός 3 прямий, простий, справедливий
 ὀρθῶς справедливо, влучно
 ὀρίζω обмежувати, визначати, встановлювати
 ὄρκος, ου, ὄ присяга
 ὀρμάω спонукати, рухати
 ὀρμέω стояти на якорі
 ὄρμος, ου, ὄ 1) цеп, намисто; 2) якір, кітва
 ὄρνις, ιθος, ὄ і ἡ птах
 ὄρος, ου, ὄ межа
 ὄρος, ους, τό гора
 Ὀρφεύς, ἑως, ὄ Орфей, *міфічний співець, поет*
 ὀρχέομαι танцювати
 ὄς, ἦ, ὄ який, яка, яке, що
 ὄσιος 3 священний
 ὄσος 3 який великий, скільки
 ὄσπερ, ἦπερ, ὄπερ який-то, яка-то, яке-то, котрий, -ра, -ре саме
 ὄστις, ἦτις, ὄτι котрий, -ра, -ре, хто-небудь, що-небудь
 ὄστρακισμός, οὔ, ὄ остракізм, засудження на вигнання
 ὀσφραίνομαι нюхати

ὅταν (ὅτε ἄν) коли
 ὅτι що, тому що
 οὐ (οὐκ, οὐχ) не
 οὐ де
 οὐδαμά (οὐδαμῆ, οὐδαμοῦ) ніде, ніколи
 οὐδέ ані
 οὐδεіς, οὐδεμία, οὐδέν ніхто, жодний, -на, -не
 οὐδέποτε ніколи
 οὐδέτερος 3 жодний з двох
 οὐκέτι вже ні
 οὐκοῦν чи не (так)
 οὐν отже
 οὐποτε ніколи
 οὐρά, ἄς, ἡ хвіст
 Οὐρανία, ας, ἡ Уранія, 1) "*Небесна*", *епітет Афродіти*; 2) *муза, покровителька астрономії*
 οὐράνιος 3 і 2 небесний
 οὐρανός, οὔ, ὄ небо
 οὐς, ὠτός, τό вухо
 οὐσία, ας, ἡ майно, існування, сутність
 οὕτε - οὕτε ані – ані
 οὕτοι справді ні
 οὗτος, αὕτη, τοῦτο цей, ця, це
 οὕτω(ς) так, таким чином
 ὀφείλω бути винним, зобов'язаним, задячувати
 ὀφθαλμός, οὔ, ὄ око
 ὄφις, ἑως, ὄ гадюка, змія
 ὀφλισκάνω бути засудженим, винним
 ὀφρύς, ὕος, ἡ брова
 ὀχέω нести, везти, переносити
 ὀχθη, ἦς, ἡ берег
 ὀχλος, ου, ὄ натовп, турботи
 ὄψις, ἑως, ἡ вигляд, обличчя
 ὄψον, ου τό закуска (м'ясо, овочі)

πάγη, ης, ή пастка
πάγος, ου, ό холод, мороз; лід, іній
πάθος, ους, τό пристрасть, біль
παιδαγωγός, ου, ό учитель, супровідник
до школи
παιδεία, ας, ή виховання, культура
παιδεύω виховувати, навчати
παίζω гратися
παῖς, παιδός, ό і ή дитя, хлопчик, дівчи-
на, син, дочка
παίω бити
πάλαι давно, колись
παλαιός 3 давній, древній;
τό παλαιόν давно, колись
παλαίω перемагати, поборювати
πάλη, ης, ή гімнастична боротьба
παλίγκοτος 2 ворожий, неприязний
πάλιν знов, назад
πάλλω хитати(ся)
πάμπαν цілковито, зовсім
πάμπολυς, παμπόλλη,
πάμπолу дуже числений,
величезний
πάμφωρος 2 дуже родючий
πανδημεί всенародно
πάνδημος 2 всенародний
πανούργος, ου, ό хитрун
παντάпασι(ν) цілком так, цілковито
πανταχόθεν зі всіх сторін
πανταχοῦ всюди, скрізь
παντελής 2 цілковитий, повний
παντελῶς зовсім, цілком
πάντη звідусіль
παντοδαпός 2 різноманітний
παντοίος 3 різний, всякий
πάντως цілком, зовсім
πάνυ, πάνυ γε дуже так, без сумніву
πάππος, ου, ό дід
παρά (з gen.) від, з боку (з dat.) при, в (з
acc.) до, вздовж, проти
παραβαίνω переходити, минати
παραβοηθέω допомагати
παραγγέλλω доносити, повідомляти

παράγγελμα, ατος, τό повідомлення,
наказ
παραγίγνομαι прибувати, з'являтися
παράδειγμα, ατος, τό приклад,
зразок, взірець
παράδεισος, ου, ό парк, зоопарк
παραδίδωμι передавати, видавати, до-
звояти
παραδέχομαι отримувати, приймати
παράδοξος 2 несподіваний,
незвичний, який суперечить уста-
леній думці
παραινέω доручати, радити
παραιτέομαι просити, благати
παρακαίριος 2 невчасний
παρακαλέω кликати, викликати
παρακούω підслуховувати
παραλαμβάνω хапати, забирати
παραλούομαι купатися разом
παραμείβομαι проходити мимо,
випереджати
παρανομία, ας ή беззаконня
παραπλήσιος 3 схожий, подібний
παρασάγγης, ου, ό парасанг, *міра дов-
жини, бл. 5,5 км*
παρασκευάζω готувати
παρασκευή, ης, ή приготування, споря-
дження
παραστάτης, ου, ό той, хто стоїть поряд
у строю, товариш
παρατίθημι пропонувати
παραυτίκα одразу ж, миттєво
παράφραγμα, ατος τό загорожа,
перетинка
πάρειμι бути присутнім; παρών,
παρούσα, παρόν присутній
παρέρχομαι минати, йти мимо
παρέστιος 2 той, що знаходиться (від-
бувається) біля вогнища
παρέχω постачати, надавати
παρθένος, ου, ή дівчина
παρίημι уступати, залишати,
нехтувати, уступати

παρίστημι ставити і ставати поруч, надавати, присвячувати
Πάρις, ἴδος, ὁ Паріс, *син Пріама, царя Трої*
παρίστημι ставити поруч, надавати, допомагати, підкоряти
Παριασσός, οὐ, ὁ Парнас, *гора у Фокіді, де перебували музи*
παροιμία, ας, ἡ прислів'я
παροιμιάζομαι говорити примовками; ставати прислів'ям
παροξύνω спонукати, заохочувати
παροχετεύω відводити воду через канал
παρρησία, ας, ἡ сміливість
πᾶς, πᾶσα, πᾶν весь, вся, все; кожний, всякий
πάσχω терпіти, страждати
πατάττω ударяти, бити
πατήρ, τρός, ὁ батько
πάτριος 3 батьківський
πατρίς, ἴδος, ἡ батьківщина
Πάτροκλος, ου, ὁ Патрокл, *друг Ахілла*
πατρῶος 3 і 2 батьківський
παῦλα, ης ἡ зупинка, припинення
Παυσανίας, ου, ὁ Павсаній, *спартанський цар і полководець при Платеях у 479 р.*
παύω спиняти, переривати
παχύς 3 товстий, густий
πεδῖον, ου, τό рівнина, поле, нива
πεζεῶν йти пішки
πεζικός 3 пішохідний; τὸ πεζικόν піхота
πεζός 3 піший; τὸ πεζόν піхота
πειθαρχία, ας, ἡ слухняність
πέιθω замовляти, переконувати; πέιθομαι слухатися
πειθῶ, οὐς ἡ намова
πεινάω голодувати, бути голодним
πέιρα, ας, ἡ випробування
Πειραιεύς, εως, ὁ Пірей, *порт недалеко від Афін*
πειράομαι пробувати, намагатися
πειρατής, οὐ, ὁ пірат

Πεισίστρατος, ου, ὁ Пісістрат, *афінський тиран 560-527 рр.*
πέλαγος, ους, τό море
πέλας близько
πέλεκυς, εως, ὁ сокира
Πελοπίδας, ου, ὁ Пелопід, *фіванський полководець, загинув у битві при Кіноскефалах 364 р.*
Πελοπόννησος, ου, ἡ Пелопоннес
πελταστής, οὐ, ὁ легкоозброєний
πέλω перебувати
πέμπω посилати
πένης, ητος (ὁ) бідний, убогий
πενθέω плакати, ридати
πενία, ας, ἡ бідність, нужда
πένταθλον, ου, τό п'ятиборство
πέπλος, ου, ὁ покривало
πέρα, ας ἡ далека країна
περαίνω закінчувати, завершати
περί (з gen.) про, за (з dat.) задля (з acc.) коло, біля, щодо
περιάγω обводити, повертати, приводити
Περιάνδρος, ου, ὁ Періандр, *тиран Коринфа у 625-585 рр., один із "семи мудреців"*
περιάπτω накликати, завдавати
περιβάλλω накидати, одягати
περιγίγνομαι перевищувати
περιδεῶς перелякано
περίεμμι перевищувати, залишатися в живих, оточувати
περιέρχομαι обходити, проходити (*про час*), обманювати
περιέχω охоплювати, обіймати, вмещати
περιζώννυμι підперізувати, оточувати
περίστημι ставити навколо, обступати
Περικλῆς, έους, ὁ Перікл, *славний афінський політик, помер у 429 р.*

περίοδος, ου, ή обсяг, круг
περίοικος, ου, ό житель сусідніх місць,
сусід; періек
*(лаконецький житель,
що мав громадські, але
не мав політичних прав)*
περουσία, ας, ή достаток, багатство,
надмір
περιπατέω ходити довкола, прогулюва-
тися
περίπτω падати, впадати; підпадати
περίπλους, ου, ό об'їзд по морю
περίσκεπτος 2 відкритий з усіх сторін
περίτιθημι обкладати, надягати, приєд-
нувати
περιτρώω обгризати
περιττός 3 надзвичайний,
надмірний
περιφέρής 2 круглий, оточений
περιφέρω обносити, розносити
περιφραδής 2 дуже розумний
(вмілий)
Περσεφόνη, ης, ή Персефона, *дружина
Плутона, царя Аїду*
Πέρσης, ου, ό перс
πέτομαι літати
πέτρα, ας, ή скеля
Πήγασος, ου, ό Пегас, *міфічний крила-
тий кінь*
πηγή, ης, ή джерело
πήγνυμι встромляти, сковувати (кри-
гою), укріплювати
πηδάω стрибати
πήδημα, ατος, τό стрибок
πεζή пішки
Πηλεύς, έως, ό Пелей, *батько Ахілла*
πηλός, ου, ό глина, болото
πήμα, ατος, τό нещастя, лихо,
страждання
πήρα, ας, ή торба
πήρωσις, έως, ή каліцтво
πιέζω натискати, тіснити
πιθανός, 3 переконливий, правдоподіб-
ний, довірливий

πικρός 3 гіркий, прикрий
πιμέλης 2 повний, жирний
πίμπλημι наповнювати
πίμπρημι палити
πίναξ, ακος, ό дошка, таблиця, карта
Πίνδαρος, ου, ό Піндар (*бл. 522-442 pp.*),
грецький ліричний поет
πίνω пити
πιπράσκω продавати
πίπτω падати, гинути
πιστεύω вірити, довіряти
πίστις, έως, ή віра, вірність
πιστός 3 вірний
Πιττακός, ου, ό Піттак (*VII-VI ст.*)
*з Мітілени на Лесбосі,
політичний діяч, один із
"семи мудреців"*
πίτυς, υος, ή сосна
πλάγιος 3 непряий, опсередкований,
фланговий
πλανάομαι блукати
πλανητός 3 блукаючий
Πλαταιαί, ων, αί або Πλάταια, ας, ή Пла-
теї, *місто в Беотії, місце перемоги
греків над персами
у 479 р.*
πλάττω творити, вироблювати, видуму-
вати
Πλάτων, ωνος, ό Платон (*429-348 pp.*),
грецький філософ
πλέθρον, ου, τό плетр, *міра довжини,
30,83 м*
πλεονέκτης 2 самовпевнений,
користолюбний
πλεονεξία, ας, ή жадібність
πλευρά, άς, ή бік
πλέω плисти, плавати
πληγή, ης, ή удар
πλήθος, ους, τό велика кількість
πλήν (з gen.) крім, за винятком
πλήρης 2 повний, багатий
πληρόω наповнювати
πλησιάζω наближатися
πλησίον близько

πλήττω бити
πλινθυφής 2 цегляний
πλοῖον, ου, ὁ судно, корабель
πλόκανον, ου τό плетена річ, сито
πλοῦς, οὔ, ὁ плавання
πλούσιος 3 багатий
πλουτέω багатіти
πλουτίζω збагачувати
πλοῦτος, ου, ὁ багатство
Πλούτων, ωνος, ὁ Плутон, бог
підземного царства
πνεῦμα, ατος τό подув, дух; придих
πνέω дути
πνίγω душити
ποδοστράβη, ης, ἡ капкан
πόθεν звідки
πόθος, ου, ὁ бажання, тоска
ποῖ куди, доки
ποιέω робити, створювати,
виготовляти
ποίημα, ατος, τό твір, поема, вірш
ποιμήν, ἑνος ὁ пастух
ποιητής, οὔ, ὁ поет
ποικίλος 3 різнобарвний, строкатий
ποινή, ης, ἡ кара, відплата
πόλος 3 який, що за один
πολεμέω воювати, боротися
πολεμικός 3 ворожий, воєнний
πολέμιος 3 ворожий
πολέμιος, ου, ὁ ворог
πόλεμος, ου, ὁ війна
πολεύω обертатися, перебувати
πολιорκέω облягати
πολιоркіα, ας, ἡ облога
πολιός 3 сивий
πόλις, εως, ἡ місто
πολιτεία, ας, ἡ державний устрій, держава
πολίτης, ου, ὁ громадянин
πολιτικός 3 державний, громадянський
πολλάκις часто
πολλαχού у багатьох місцях, часто
πολύαινος 2 прославлений
πολύανδριον, ου τό спільне кладовище

πολυμαθία, ας, ἡ велика вченість
πολύμητις, ιος ὁ винахідливий
πολυμήχανος 2 хитромудрий
Πολύμνια, ας, ἡ Полімнія, муза
ліричної поезії та гімнів
πολύ дуже
πολύμητις, ιος хитромудрий
πολύπλοκος 2 багато разів переплетений, заплутаний
πολύς, πολλή, πολύ численний, -на, -не, великий, -ка, -ке, багато
πολυτελής 2 дорогоцінний, розкішний
πολύτλας, ατος багатостраждальний
πολύφρων 2 велемудрий
πομπέιον, ου, τό помпейон, *місце в Афінах, де зберігалася начиння й оздоби для урочистих процесій*
πονέω працювати, трудитися
πονηρία, ας, ἡ зло, підлість
πονηρός 3 підлий, поганий
πόνος, ου, ὁ труд, праця, мука, труднощі
πόντος, ου, ὁ море
πορεία, ας, ἡ похід, мандрівка
πορεύομαι йти, мандрувати
порθέω нищити, руйнувати
πορίζω доставляти, постачати
πόρρωθεν здалека, здавна
πόρος, ου, ὁ брід, перехід, засіб для життя, доход
Ποσειδών, ὠνος, ὁ Посейдон, *бог морів та вод*
πόσος 3 який великий
πότε коли
потέ колись
πότερος 3 котрий з двох
πότερον - ἢ чи – чи
πότμος, ου ὁ доля, жереб
ποτόν, οὔ, τό напій
ποῦ де
πού десь
πούς, ποδός, ὁ нога, стопа

πράγμα, ατος, τό діло, справа
πραγματεία, ας, ή заняття, робота
πράξις, εως, ή діло, діяння, поступок
πράττω робити, виконувати;
εὔ πράττω бути щасливим;
κακῶς πράττω бути нещасним;
τί πράτεις як поживаєш?
πραύς 3 лагідний
πρέπω годитися, відповідати
πρέσβυς, εος, ό старик πρεσβύτερος ста-
рший, οί πρέσβεις послі
πρηνής 2 той, що впав або лежить доли-
лиць, похилий
Πρίαμος, ου, ό Пріам, цар Troi
πρίν раніш ніж, заки
πρό (з gen.) перед, за
προαγορεύω провіщати, попереджати,
заповідати
προάγω вести наперед
προαίρεώ вибирати, надавати
перевагу
προασκέω попередньо вправлятися
προβαίω йти вперед, виступати, про-
довжувати
προβάλλω кидати, виставляти
πρόβατον, ου, ό вівеця
πρόγονος, ου, ό родич, предок
προδίδωμι зраджувати
προδοσία, ας, ή зрада
προδότης, ου, ό зрадник
πρόεμι рухатися вперед, мати перева-
гу, пропонувати
πρόεδρος, ου, ό голова ради
πρόέχω мати попереду, виступати, мати
перевагу
προθυμία, ας, ή бажання, готовність,
прихильність
πρόθυμος 2 охочий, радий
προθύμως радо, охоче
προΐημι відправляти, відпускати, втра-
чати, нехтувати
προίξ, προικός ή дар
προΐσθημι ставити і ставати
на чолі, переважати

προκίνδυνεύω наражатися на небезпе-
ку, боротися попереду
πρόκριτος 2 раніше вибраний
προμήθεια, ας, ή передбачливість
Προμηθεύς, έως, ό Прометей, син
титана Янета, батько
Девкаліона
προνοέω бути передбачливим
πρόνοια, ας ή передбачливість, умисел
προοίμιον, ου, τό вступ
προπέμπω висилати наперед
πρός (з gen.) від, з боку, в (з dat.) в, при
(з acc.) до, на, для
προαγορεύω промовляти, називати
προάγω приводити
προσαιτέω просити, просити
добавки, жебракувати
προσάπτω прикріпляти
προσβατός 2 приступний
προσβλέπω споглядати, дивитися
προσδέω 1) прив'язувати; 2) ще мати
потребу, ще бажати, ще просити
προσδοκέω очікувати
προσεθίζω привчати
προσέχω приводити, перебувати, зверта-
ти
προσήκω доходити, відповідати;
προσήκων близький; προσήκει сто-
сується, слід
πρόσθεν спереду
προσίημι допускати, приймати
πρόσοδος, ου, ή підхід, прибуток
προσπελάζω наближати, наближатися
προσποιέω доробляти, med. удавати,
прикидатися
προστάτης, ου, ό керівник. заступник,
покровитель
προστάττω доручати, наказувати
προστίθημι докладати, збільшувати
προστυγχάνω випадково зіштовхувати-
ся, натрапляти
προσφοιτάω відвідувати
πρόσωπον, ου, τό обличчя

προτείνω протягати, пропонувати, за-
давати
πρότερον раніше
πρότερος 3 попередній, давній
πρότερμα, ατος τό перевага, перемога
πρόφασις, εως, ή привід, передбачення
προφήτης, ου ό пророк
προφρόνως радо, гостинно
προχειρίζομαι брати в свої руки, влаш-
товувати
πρόχειρος 2 готовий, сповнений рішу-
чості
πρύμνα, ης ή корма
πρύτανις, εως ό притан, у Афінах член
ради з 50 чоловік
πρω (прωί) рано
πρωτεύω бути першим
πρώτος 3 перший
πτερόν, ου, τό крило
πτέρυξ, υγος, ή крило
πτηνός 3 і 2 пернатий, крилатий
πτολίπορθος, ου, ό руйнач міст
πτώσις, εως, ή падіння
πτωχός 3 і 2 убогий, бідний
πυγμή, ης, ή кулак, кулачний бій
Πυθαγόρας, ου, ό Піфагор (VI ст.), гре-
цький філософ
Πυθέας, ου, ό Піфей (IV ст.),
афінський оратор
Πύλιος, ου, ό 1) пілоський; 2) пілосець
πυκνός 3 щільний, частий
πυκνώω ущільнювати
Πύλος, ου, ή Пілос, місто в Мессенії
πύλη, ης, ή брама, ворота
πυθάνομαι розпитувати, довідуватися
πῦρ, πυρός, τό вогонь
πυρά, ἄς, ή вогнище, багаття

πύργος, ου ὁ башта, захист
πύργος, ου ὁ башта, захист
πυρός, ου ὁ пшениця
πυρώω запалювати
Πύρρος, ου, ὁ Пірр, цар Епіру,
загинув при облозі Аргоса
у 272 р.
πωλέω продавати
πῶς як, яким чином

πῶποτε (для підсилення заперечення)
коли б то не було,
зовсім ніколи; (у запитальних,
умовних і відносних реченнях)
коли-небудь
πῶς як, яким чином

Р

Ῥαδάμανθυς, υος, ὁ Радамант, син Зевса,
цар Крита, один
з трьох суддів у підземному царстві
ῥάδιος 3 легкий
ῥαδιουργέω бути легковажним або недбалим
ῥαδίως легко
ῥαθυμία, ας, ἡ легковажність,
безтурботність
ῥάθυμος 2 легковажний, безтурботний
ῥαπίζω бити
ῥαψωδός, ου, ὁ рапсод, автор епічних
поем
Ῥέμος, ου, ὁ Рем, брат Ромула
ῥεῦμα, ατος, τό течія, ріка
ῥέω пливти, текти
ῥήγνυμι рвати, ламати
ῥῆμα, ατος, τό слово, мова
ῥῆσις, εως, ἡ мова, слова

ῥητορικός 3 риторичний; ἡ ῥητορική
(τέχνη) красномовство
ῥήτωρ, оρος, ὁ промовець
ῥιγύω мерзнути
ῥίζα, ας, ἡ корінь, підніжжя
ῥίπτω кидати
ῥίς, ῥινός, ἡ ніс, у мн. ніздрі
ῥόδον, ου, τό троянда
Ῥόδος, ου, ἡ Родос, острів біля
південно-західного узбережжя
Малої Азії
ῥόπαλον, ου, τό палиця
ῥοῦς, ου ὁ потік
Ῥωμαῖος, ου, ὁ римлянин,
пiзн. візантієць
ῥώμη, ης, ἡ сила, міць
Ῥωμύλος, ου, ὁ Ромул, брат Рема
ῥώννυμι укріплювати, бути
сильним, здоровим;
ἔρρωσο будь здоров!

Σαλαμίς, Ἴνος, ἡ Саламін, *острів неда-
леко від Афін*
 σάλπιγξ, ἰγγος, ἡ труба, сурма
 Σάμος, ου, ἡ Самос, *острів біля
іонічного узбережжя
Μαλοῖ Αζιῖ*
 σανίς, ἶδος, ἡ дошка, таблиця
 Σάρδεις, εων αἱ Сарди, головне
місто Лідії
 σατράπης, ου, ὁ сатрап
 σαφῶς очевидно, ясно, явно, точно
 σαφής 2 ясний, чіткий, зрозумілий
 σαφηνῶς = σαφῶς
 σβέννυμι гасити, *pass.* гаснути
 σέβομαι соромитися, шанувати
 σεισάχθεια, ας, ἡ сісахтія, знищення бо-
ргового ярма (*за законами Солона*)
 σελήνη, ης, ἡ місяць
 σεμνός 3 чесний, достойний
 σεύω рухати, гнати
 σημαίνω давати знак, показувати, озна-
чати
 σημεῖον, ου, τό знак, ознака, доказ, пра-
пор, знамено
 σιγάω мовчати
 σιγή, ἦς, ἡ мовчання
 σίδηρος, ου, ὁ залізо
 σιδηροῦς 3 залізний
 Σικελία, ας, ἡ Сицилія
 σιτοδοτέω роздавати хліб
 σίτος, ου, ὁ збіжжя, хліб
 σιωπή, ἦς, ἡ мовчанка, тиша; σιωπῆ мо-
вчки
 σκαίος 3 лівий
 σκεδάννυμι розсіювати, розганяти
 σκελετός, οὔ, ὁ скелет
 σκέλος, ους, τό член, орган
 σκεῦος, ους, τό предмет вжитку
 σκέπτομαι розглядати, обдумувати
 σκηνή, ἦς, ἡ намет, палатка, сцена
 σκήπτρον, ου, τό палка, жезл
 σκιά, ἄς, ἡ тінь

σκιάζω затемнювати, покривати тінню
 σκίρτημα, ατος, τό стрибок, танець
 σκληρός 3 сухий, твердий, міцний
 σκοπέω дивитися
 σκοτεινός 3 темний
 Σκύθης, ου, ὁ скіф
 σκύλαξ, ακος, ὁ щеня, песик
 σκύφος, ου, ὁ чаша
 σμίλαξ, ακος ἡ тис
 Σόλων, ωνος, ὁ Солон (*VI ст.*), *афінсь-
кий законодавець*
 σός, σή, σόν твій, твоя, твоє
 σοφία, ας, ἡ мудрість
 σοφός 3 мудрий
 Σπάρτη, ης, ἡ Спарта, *місто
на Πελοπονнесі*
 Σпартиάτης, ου, ὁ спартанець
 спανίως зрідка
 σπάω витягати, добувати
 σπείρω сіяти
 στένδω виливати, робити жертвенне
узливання, укладати угоду
 σπήλαιον, ου, τό печера, грот
 σπηλαιώδης 2 схожий на печеру
 σπλάγχχνον, ου, τό нутрощі
 σποιδή, ἦς, ἡ жертвенне узливання, у
мн. угода, договір
 Σποράδες, ἄδων, αἱ Споради,
острови в Егейському морі
 σπουδάζω займатися, старатися
 σπουδαῖος 3 пильний, старанний, пова-
жний
 σπουδαίως пильно, старанно
 σπουδή, ἦς, ἡ пильність, поспіх; σπουδῆ
спішно, скоро
 στάδιον, ου, τό стадій, *міра довжини,
185,97 м*; стадій, місце змагань
 σταθμός, οὔ, ὁ житло, місце стоянки, від-
стань між стоянками, етап
 σταλαγμός, οὔ, ὁ крапля
 στασιάζω повставати, бунтувати, сва-
ритися

στάσις, εως, ή бунт, повстання
σταυρός, ου, ό хрест
στέλλω посилати
στενός 3 вузький
στέργω любити
στερεός 3 твердий, суворий
στέφανος, ου, ό вінок
στεφανώ увінчувати
στέφω оточувати, прикріплювати
στήθος, ους, τό груди
Στήλαι Ἡρακλέους, αἱ Гераклові (Гер-
кулесові) Стопни
στιβάδιον, ου, τό підстилка з соломи
στιβαρός 3 міцний, щільний
στόλος, ου, ή подорож
στόμα, ατος, τό уста, гирло
στόμαχος, ου, ό гортань, шлунок
στρατεία, аς, ή похід
στράτευμα, ατος, τό військо
στρατεύω вирушати в похід, іти
на війну
στρατηγός, ου, ό полководець
στρατιά, аς, ή військо
στρατιώτης, ου, ό воїн, солдат
στρατοπεδεύω розбивати табір,
ставати табором
στρατόπεδον, ου, τό табір
στρατός, ου, ό військо
στρέφω обертати, крутити
строγγύλος 3 закручений, круглий
στρώνυμι (στορένυμι) стелити
στύγος, ους, τό відраза, ненависть
στυλος, ου, ό стовп, опора
Στύξ, Στυγός, ή Стікс, річка
у підземному царстві
σύ ти
συγγενής 2 споріднений
συγγινώσκω однаково думати,
погоджуватись, визнавати,
прощати
συγγνώμη, ης, ή дозвіл, прощення
σύγγραμμα, ατος, τό запис, рецепт
συγγραφεύς, έως, ό письменник,
історик

συγγραφή, ης, ή запис, твір,
оповідь
συγγράφω списувати, описувати
συγκαλέω скликати, запрошувати, зби-
рати
συγχαίρω радіти разом
συγχωρέω сходитися, домовлятися,
погоджуватися
суλάω грабувати, мародерствувати
συλλαμβάνω схоплювати, розуміти
συλλέγω збирати
συλλήβδην разом, укупі; коротко
σύλλογος, ου, ό збір
σύλον, ου, τό грабунок
συμβαίνω сходитися, погоджуватися
συμβόλαιον, ου, τό ознака, договір, кон-
тракт, заняття, борг
συμβουλεύω радити
σύμβουλος, ου, ό порадник
συμμαχία, аς, ή союз
σύμμαχος, ου, ό союзник
συμμίγνυμι змішувати
σύμπας, σύμπασα, σύμπαν весь, вся, все,
цілий, -ла, -ле
συμπιέζω стискувати, здавлювати, ча-
вити
συμπίπτω збігатися, узгоджуватися, зіш-
товхуватися
συμπολιτεύω бути співгромадянином
συμφέρω зносити, збирати, з'єднувати-
ся, погоджувати
σύν (з dat.) з, разом з
συναγείρω збирати, скликати
συνάγω збирати
συνάπτω зв'язувати, з'єднувати
συναρπάζω схоплювати
σύνειμι жити разом, бути в сто-сунках,
постійно займатися
συνεργός, ου, ό помічник
συνέρχομαι сходитись
σύνεσις, εως, ή розум, тямучість, свідо-
мість, совість
συνεχές (συνεχώς) постійно
συνέχω стримувати
συνήθεια, аς, ή звичка

σύνθεσις, εως, ή з'єднання, сполучення
σύνθημα, ατος, τό умовний знак, сигнал,
пароль
συνίημι розуміти
συνίστημι ставити разом, з'єднувати, пов-
ставати, відбуватися, влаштовувати
συντάττω упорядковувати
συντίθημι складати, домовлятися
συντονία, ας, ή напруга
συρίζω грати на сірінзі, свистіти
σύς, σύός, ό і ή свиня, кабан
συσκευάζω готувати
συστρατεύω виступати разом у похід
συχρός 3 безперевний, частий
σφάγιον, ου, τό жертовна тварина

σφαλερός 3 непевний, обманливий
σφαλερός 3 непевний, обманливий
σφάλω обманювати
σφάττω убивати, жертвувати
σφηνώω заклинювати
Σφίγξ, ιγγός, ή Сфінкс, міфічна потво-
ра у Фівах
σφόδρα дуже, сильно
σφραγίς, ίδος ή печатка
σχεδόν майже
Σχερία, ας, ή Схерія, *острів феаків*
σχήμα, ατος, τό вигляд, форма
σχολαστικός 3 шкільний
σχολή, ής, ή вільний час
σώζω рятувати
Σωκράτης, ους, ό Сократ (469-399 pp.),
грецький філософ
σώμα, ατος, τό тіло
σωμασκέω вправляти тіло, займатися
гімнастикою
σωματοειδής 2 який має вигляд тіла;
міцний, щільний
σώς 3 здоровий
σωτήρ, ήρος, ό рятівник
σωτηρία, ας, ή порятунок
σωφρονέω бути розумним
σωφροσύνη, ης, ή розсудливість
σώφρων 2 розумний, помірний

Τ

τάγμα, ατος, τό бойовий ряд
τάλαντον, ου, τό талант, *грошова оди-
ниця, 60 min*
τάλας, τάλαινα, τάλαν нещасний,
-на, -не
τᾶλλα ,τὰ ἄλλα. інше
ταμίας, ου, ό розпорядник
ταμιείον, ου, τό склад, житниця
Τάνταλος, ου, ό Тантал, *міфічний цар
Фригії*
τανυπτερίγος 2 швидкокрилий
τάξις, εως, ή порядок, лад, бойовий по-
рядок

ταπεινός 3 низький, сумирний
ταράττω змішувати, тривожити
ταραχώδης 2 неспокійний,
тривожний
ταριχεύω засолювати, консервувати,
бальзамувати
τάττω порядкувати
ταύτη так, таким чином
ταῦρος, ου, ό бик, віл
τάφος, ου, ό труна, могила
τάχα швидко, легко
ταχέως скоро
τάχος, ους, τό швидкість

ταχύς 3 скорий
ταχυτής, ἦτος, ἢ швидкість
ταώς, ὦ, ὁ павич
τέ i; τέ - και i – i
τέλω тягнути(ся)
τείρω мучити, пригнічувати
τειρίζω обводити муром,
укріплювати
τειχίον, ου, τό стінка, огорожа
τέλχος, ους, τό стіна, мур
τεκμαίρομαι визначати, віщувати, дово-
дити
τεκμήριον, ου, τό доказ, знак
τέκνον, ου, τό дитина
τεκνοποιέω народжувати дитину
τεκνοποιία, ας, ἢ народження дітей
τέλε(ι)ος 3 досконалий, завершений
τελευταίος 3 кінцевий, останній, край-
ній
τελευταία закінчувати, вмирати
τελευτή, ἦς, ἢ кінець, смерть
τέλέω закінчувати, завершувати, плати-
ти
Τέλλος, ου, ὁ Телл (*ім'я*)
τέλος, ους, τό кінець
τέμνω різати, розтинати
τέρπω радувати
τέρψις, εως, ἢ задоволення, насолода
Τερψιχόρα, ας, ἢ Терпсіхора, *муза тан-
ців і хороводів*
τέττιξ, ιγος, ὁ цикада
τεύχω готувати
τέχνη, ἦς, ἢ ремесло, мистецтво
τεχνίτης, ου, ὁ митець
τήδε тут
τήμερον сьогодні
τηρέω зберігати, дотримуватися
τίθημι класти, укладати
τίκτω народжувати
τιμάω шанувати
τιμή, ἦς, ἢ пошана
τίμιος 3 і 2 цінний
Τιμολέων, ουτος, ὁ Тімолеонт,
*коринфський полководець,
помер у 337 р.*

τιμωρέω захищати, допомагати, мсти-
ти, карати
τιμωρία, ας, ἢ захист, помста, кара
τίνω платити, відплачувати,
спокутувати
τίς, τί хто, що
τίς, τί хтось, щось
τίσις, εως, ἢ кара, покута
τιτρώσκω ранили
τοίνυν проте, отже
τοιούτος, τοιαύτη, τοιοῦτο такий,
-ка, -ке
τόλμα, ἦς, ἢ відвага, сміливість
τολμάω відважуватися, сміти
τομή, ἦς, ἢ розріз
Τόμυρις, ιος, ἢ Томіріс, *цариця
masagetiv*
τόξευμα, ατος, τό стріла, відстань пост-
рілу стріли, загін
лучників
τοξεύω стріляти з лука
τόξον, ου, τό лук
τόπος, ου, ὁ місце
τοσοῦτος, τοσαύτη, τοσοῦτο такий вели-
кий, -ка, -ке
τότε тоді
τράγος, ου, ὁ козел
τραγωδία, ας, ἢ трагедія
τράπεζα, ἦς, ἢ стіл
τραυλότης, ητος, ἢ шепелявість
τραῦμα, ατος, τό рана
τραχύς 3 жорсткий, нерівний,
бурхливий
τρέπω обертати, завертати
τρέφω годувати, підтримувати
τρέχω бігти
τριακόντα тридцять
τριήρης, ους, ἢ тріера
Τρινακρία, ας, ἢ Трінакрія, друга назва
о. Сіцилія
τρίπους, одος, ὁ триніжник
τριττύς, ύος, ἢ третина
Τροία, ας, ἢ Троя, *місто у Малій Азії*
τρόπαιον, ου, τό пам'ятник на честь пе-
ремоги

τρόπος, ου, ὁ спосіб, звичай,
вдача, характер
τροφεύς, εως, ὁ годувальник, опікун
τροφή, ἥς, ἡ їжа, страва
τροχός, ου, ὁ колесо
τριττός, ὄς ἡ третина
τροφάω ніжитися, розкошуватися, кап-
ризувати
τροφή, ἥς, ἡ розкіш, насолода
τροφερῶς ніжно, зманіжено
Τρώς, Τρωός, ὁ троянець
τυγχάνω зустрічати, попадати
τύπος, ου, ὁ удар, слід
τυπόω бити, чеканити

τύπτω бити
τυραννίς, ἶδος, ἡ тиранія, деспотизм
τύρανος, ου, ὁ тиран, деспот
Τύρος, ου, ἡ Тір, місто у Фінікії
Τυρταίος, ου, ὁ Тіртей, *елегічний поет*
за часів другої Мессенської війни
680 р.
τυρός, ου, ὁ сир
τυφλός 3 сліпий, темний
τυφώω огортати димом, *перен.* напов-
нювати пихою
τύχη, ἥς, ἡ доля, щастя

Υ

ὕβριζω глузувати, насміхатися, бути
нахабним
ὑβρις, εως, ἡ зарозумілість,
гордість, нахабність
ὕβριστής, ου, ὁ зарозумілий, нахабний,
самовпевнений
ὕγεια, ας, ἡ здоров'я
ὕγιής 2 здоровий
ὕγρός 3 вологий
ὕδαρής, 2 водянистий; підробний
ὔδρα, ας, ἡ змія, гідра
ὔδωρ, ὔδατος, τό вода
υἱός, ου, ὁ син
ὔλη, ἥς, ἡ ліс, матерія
ὕμέτερος 3 ваш
ὕμνέω оспівувати, величати
ὕπαί = ὑπό
ὕπάγω підводити, заманювати
ὕπαίθριος 2 той, що перебуває під відк-
ритим небом
ὕπήκοος 2 слухняний, покірний, підда-
ний
ὕπακούω слухатися, коритися
ὔπατος 3 і 2 вищий, кращий
ὕπαρχω починати, бути присутнім, іс-
нувати
ὕπέικω уступати

ὕπερ (з gen.) над, за, на захист, на ко-
ристь (з acc.) над, понад, поза
ὕπερβαίνω переходити, проходити, пе-
реважати
ὕπερβιβάζω перевозити
ὕπερβολή, ἥς, ὁ прохід, перевага, пере-
більшення
ὕπερκλήττω надзвичайно вражати,
лякати
ὕπέρχομαι підходити, проникати
ὕπερέχω тримати зверху, перевищувати
ὕπερорάω нехтувати, зневажати
ὕπερτείνω натягувати поверх,
тягнути далі
ὕπέχω підтримувати, захищати
ὕπήκοος 2 послухний
ὕπήνη, ἥς, ἡ борода
ὕπηρετέω служити, помагати
ὕπηρέτης, ου, ὁ помічник, служитель
ὕπισχνέομαι обіцяти
ὕπνος, ου, ὁ сон
ὕπό (з gen.) під, через (з dat.) під (з acc.)
під, до
ὕποζύγιον, ου, τό під'ярмна худоба
ὕπόθεσις, εως ἡ основа, підґрунтя,
принцип
ὕποθήκη, ἥς, ἡ застава, порада

ὑποκαίω (ὑποκάω) підпалювати
ὑποκείμεαι лежати під, бути підгрунтям,
бути в заставі
ὑπόκρισις, εως, ἡ відповідь, сценічна
гра, прихованість, лицемірство
ὑπολαμβάνω підхоплювати, відповіда-
ти, заперечувати
ὑπομειδιάω посміхатися, підсміюватися
ὑπομένω залишатися, чекати
ὑπόμνημα, ατος, τό згадка
ὑπόνοια, ας, ἡ здогад, таємний смисл,
символ
ὑποπτεύω підозрювати
ὑποσπάω витягувати знизу,
висмикувати

ὑπόσπονδος 2 який перебуває під захис-
том угоди, перемир'я
ὑπόσχεσις, εως, ἡ обіцянка
ὑποτίθημι підкладати, класти в основу,
пропонувати
ὑστερέω неvistачати
ὑστερος 3 пізніший
ὑφαίρω віднімати
ὑφίημι опускати, уступати
ὑφίστημι підставляти, покорятися,
приймати на себе
ὑψηλός 3 високий
ὑψος, ους, τό висота
ὑω дощити

Φ

φαίνω показувати, являти
φαιός 3 сірий, темний
φάλαγξ, αγγος, ἡ бойовий ряд,
фаланга
φανερός 3 ясний, очевидний
φάντασμα, ατος, τό видіння, привид
φάρμακον, ου, τό отрута, ліки
φαῦλος 3 незначний, непридатний, бру-
тальний
φείδομαι щадити
φέρω нести
φεύγω утікати, уникати
φεῦξις, εως, ἡ = φυγή
φημί казати
φθάνω випереджувати
φθέγμα, ατος, τό звук, крик, слова, мова
φθείρω псувати, нищити
φθονερός 3 заздрісний
φθονέω заздрити
φθόνος, ου, ὁ заздрість
φιάλη, ης, ἡ чаша
φιλάνθρωπος 2 людяний, людинолюб-
ний
φιλάργυρος 2 жадібний, скупий
φιλέω любити, обнімати, цілувати
φίλημα, ατος, τό поцілунок

Φιλήμων, ονος, ὁ Філемон із Сиракуз,
родоначальник новоаттичної коме-
дії, номер у 262 р.
φιλία, ας, ἡ дружба
φίλιος 3 дружній
φιλοκαλέω любити прекрасне
φίλος 3 милий, дорогий
φίλος, ου, ὁ друг
Φίλιππος, ου, ὁ Філіпп, цар Македонії
(366-336 рр.), батько
Александра
φιλομαθής 2 любитель науки
φیلόπονος 2 працелюбний
φιλότημος 3 честолюбний
φλοιός, ου, ὁ кора
φοβέω боятися
φοβερός 3 страшний
φόβος, ου, ὁ страх
Φοίβος, ου, ὁ Феб, епитет Аполлона
Φοινίκη, ης, ἡ Фінікія
Φοῖνιξ, ικος, ὁ фінікієць
φοῖνιξ, ικος багрянний
Φοῖνιξ, ικος, ὁ Фенікс, наставник Ахіл-
ла
φοῖνιξ, ικος, ὁ фенікс, міфічний птах, що
раз на 500 років

прилітає з Аравії до Геліополя (Єгипет)

φοιτάω блукати, ходити
φονεύς, έως, ό убивця
φονεύω убивати
φόνος, ου, ό убивство
φορβάς, άδος той, що пасеться
φόρος, ου, ό податок
φράζω казати, говорити
φρήν, φρενός ή дух, душа, розум
φρονέω бути розсудливим, думати
φρόνιμος 2 розумний, розсудливий
φροντίζω дбати, турбуватися
φροντίς, ίδος, ή турбота
φρούραρχος, ου, ό фрурарх, начальник гарнізону
Φρυγία, ας, ή Фрігія, країна в Малій Азії

φυγαδεύω виганяти з країни, засуджувати на вигнання
φυγή, ής, ή утеча, вигнання
φυλακή, ής, ή сторожа
φύλαξ, ακος, ό сторож
φυλάττω берегти, захищати
φύλη, ης, ή рід, громада
φύλλον, ου, τό листок
φύρω змішувати, місити, скроплювати
φύσις, εως, ή природа, вдача
φυτεύω садити, сіяти, вирощувати, породжувати
φυτόν, ου, τό рослина, створення
φύω родити, видавати на світ, рости, ставати
φωνή, ής, ή голос
φώς, φωτός, τό світло

Х

χαίρω радіти, тішитися; χαίρε здоров! прощай!
χαλάω ослабляти, слабнути
χαλεπαίνω сердитися
χαλεπός 3 прикрий, лихий
χαλεπώς важко, прикро
χαλινός, ου, ό вуздечка
χαλινόω загнутувати, приборкувати
χαλκέυς, έως, ό коваль
χαλκός, ου, ό мідь, бронза
χαλκοῦς 3 мідний
χαμᾶζε на землю
χαμαί на землі
χαρά, άς, ή радість
χαρίεις, χαρίεσσα, χαρίεν милій, -ла, -ле, приємний, -на, -не, привабливий, -ва, -ве
χαρίζομαι догоджувати, бути приємним
χάρις, ιτος, ή ласка, вдячність; χάριν ёχω дякувати
Χάριτες, ων, αί Харити, богині
принади і краси

Χάρων, ωνος, ό Харон, *перевізник душі померлих в Аїді*
χάσκω широко роззявляти рот, зазіхати
χάσμα, ατος, τό яма, прірва, паша
χείλος, ους, τό губа
χειμερινός 3 зимовий, бурхливий
χελώνη, ης, ή черепаха
χειμών, ώνος, ό зима, буря, негода
χείρ, χειρός, ή рука
χειρόομαι приручати, перемагати
χειροτομία, ας, ή голосування
χελιδών, ώνος, ή ластівка
χέρσος 2 сухий, твердий, пустельний
χήν, χηνός, ό і ή гуска
χήρα, ας, ή вдова
χθών, χθονός, ή земля, ґрунт, країна
Χίλων, ωνος, ό Хілон, *лакедемонянин, один із "семи мудреців"*
Χίμαιρα, ας, ή Химера, *потвора, яку вбив Беллерофонт*
χιτών, ώνος, ό хітон (*одяг*)
χιών, όνος, ή сніг

χλιδή, ἦς ἡ зманіженість, пиха
χλόη, ἦς, ἡ зелень
χλωρός 3 зелений, блідий
χολή, ἦς, ἡ жовч
χορδή, ἦς, ἡ струна
χορεία, ας, ἡ танок
χορός, οὔ, ὁ хоровод, хор
χόρτος, ου, ὁ трава, корм
χράομαι вживати, користуватися
χράω віщувати
χρεία, ας, ἡ нестача
χρεμετίζω іржати
χρή треба, необхідно, слід
χρήζω потребувати, просити
χρήμα, ατος, τό справа, річ;
τὰ χρήματα гроші
χρηματίζω займатися справами, робити
доповідь (звіт)
χρήσιμος 3 і 2 корисний

χρήσις, εως, ἡ вжиток, користь
χρησμός, ου, ὁ віщування
χρηστός 3 корисний, чесний,
пригожий
χρίω мазати, змащувати
χροιά, ἄς, ἡ шкіра
χρόνος, ου, ὁ час
χρυσίον, ου, τό золотий гріш, золото
χρυσόμαλλον, ου, τό золоте руно
χρυσός, οὔ, ὁ золото
χρυσοῦς 3 золотий
χρώς, χρωτός ὁ шкіра
χυλός, οὔ ὁ сік
χωλεύω кульгати
χώρα, ας, ἡ країна, земля
χωρίον, ου, τό місцевість
χωρίς (з gen.) окрім, без
χώρος, ου, ὁ місце, місцевість

Ψ

Ψαμμήτιχος, ου, ὁ Псамметіх (656-617
рр.), *египетський фараон*
ψέγω осуджувати, дорікати
ψευδής 2 неправдивий, фальшивий
ψεύδω обманювати, брехати
ψεύδος, ους, τό брехня
ψεύστης, ου, ὁ брехун
ψηλάφημα, ατος, τό обмацування
ψηφίζω голосувати, постановляти, ви-
рішувати

ψηφισμα, ατος, τό постанова
ψηφος, ου, ἡ камінь для голосування
ψιλός 3 голий, лисий
ψόγος, ου, ὁ докір
ψυχαγωγέω вести душі (*про Гермеса*), за-
хоплювати, приваблювати
ψυχή, ἦς, ἡ душа, дух, життя
ψυχρία, ας, ἡ холод
ψυχρός 3 холодний, зимний

Ω

ὠδε так, таким чином
ὠδή, ἦς, ἡ пісня, ода
ὠθέω штовхати(ся)
ὠκύς 3 швидкий
ὠμότης, ητος, ἡ дикість, жорстокість
ὠνέομαι купувати
ὠρα, ας, ἡ пора, час, нагода
ὠραῖος 3 зрілий, квітучий

ὠς як
ὠσπερ як, неначе
ὠστε так що
ὠφέλεια, ας, ἡ користь
ὠφέλεω допомагати, приносити ко-
ристь
ὠφέλιμος 3 і 2 корисний
ὠψ, ὀπός, ἡ погляд, вигляд, лице

ΣΜΙΚΤ

§ 1. ΑΛΦΑΒΙΤ.....	11
§ 2. ΠΑΡΑΚΑΤΑ ΤΗΣ ΜΟΡΦΗΣ. ΕΡΑΖΜΟΒΑ ΤΑ ΡΕΪΧΛΙΝΟΒΑ ΜΟΡΦΗΣ	13
§ 3. ΠΡΟΚΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑ (CONSONANTES, σύμφωνα).....	14
§ 4. ΚΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑ (VOCALES, φωνήεντα).....	14
§ 5. ΠΡΟΚΑΤΑ (SPIRITUS, πνεύμα).....	15
§ 6. ΔΟΚΑΤΑ Ι ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ	17
§ 7. ΚΑΤΑΤΑ (ACCENTUS, προσφώνια)	17
§ 8. ΠΡΟΚΑΤΑΤΑ (PROCLITICAE, ΑΒΟ ΑΤΟΝΑ, προκλιτικά, ΑΒΟ ἄτονα)..	19
§ 9. ΚΑΤΑΤΑΤΑ (ENCLITICAE, ἐγκλιτικά)	19
§ 9.1. ΠΑΡΑΚΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ	19
§ 10. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑ (τὰ ἐπίσημα τῆς στίξεως).....	20
§ 11. ΚΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑ.....	21
§ 12. ΠΡΟΚΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑ	22
§ 13. ΚΑΤΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ	25
§ 13.1. ΚΑΤΑΤΑΤΑ (συστολή).....	25
§ 13.2. ΚΑΤΑΤΑΤΑ (ἐκτασίς).....	26
§ 13.3. ΚΑΤΑΤΑΤΑ (συναίρεσις)	26
§ 14. ΚΑΤΑΤΑΤΑ (μεταβολή).....	27
§ 14.1. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ (ποσοτική μεταβολή).....	27
§ 14.2. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ (ποιοτική μεταβολή).....	28
§ 15. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ	28
§ 16. ΚΑΤΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ.....	29
§ 17. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ Ζ σ.....	30
§ 17.1. σ Ζ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ	30
§ 17.2. σ Ζ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ	30
§ 18. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ Ζ Ι.....	31
§ 18.1. Ι Ζ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ	31
§ 18.2. Ι Ζ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ	31
§ 19. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ Ζ Φ	32
§ 19.1. Φ Ζ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ	32
§ 19.2. Φ Ζ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ	32
§ 20. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ λ, μ, ν, ρ Ζ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ	32
§ 21. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ Ζ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ	33
§ 22. ΚΑΤΑΤΑΤΑ (ἀνάπτυξις).....	33
§ 23. ΚΑΤΑΤΑΤΑ (ἀπλολογία)	34
§ 24. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΖΥΚΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ	34
§ 25. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΜΟΡΦΗΣ	35
§ 26. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΜΟΡΦΗΣ	35
§ 27. ΚΑΤΑΤΑΤΑΤΑ	36
§ 28. ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ ΚΑΤΑΤΑΤΑ	36

§ 29. ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ДІЄСЛОВА	37
§ 29.1. Число (numerus, ἀριθμός)	37
§ 29.2. Особа (persona, πρόσωπον)	37
§ 29.3. Час (tempus, χρόνος)	38
§ 29.4. Спосіб (modus, ἔγκλισις)	38
§ 29.5. Стан (genus, διάθεσις)	38
§ 29.6. Неособові дієслівні форми (verba infinita, ἀπαρέμφατα ῥήματα)	39
§ 30. ОСНОВИ ДІЄСЛОВА	40
§ 31. СЛОВНИКОВА ФОРМА ДІЄСЛОВА	40
§ 32. ДІЄВІДМІНА (CONIUGATIO, συζυγία)	41
§ 33. ОСОБОВІ ЗАКІНЧЕННЯ ДІЄСЛОВА	41
§ 34. НАГОЛОС У ДІЄСЛІВНИХ ФОРМАХ	42
§ 35. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС АКТИВНОГО СТАНУ (PRAESENS ACTIVI)	43
§ 36. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС ДІЄСЛОВА εἰμί	44
§ 37. ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ІМЕННИКА	45
§ 37.1. Рід (genus, γένος)	45
§ 37.2. Число (numerus, ἀριθμός)	46
§ 38. ВІДМІНОК (CASUS, πτώσις)	46
§ 38.1. Називний відмінок	46
§ 38.2. Родовий відмінок	47
§ 38.3. Давальний відмінок	47
§ 38.4. Знахідний відмінок	47
§ 38.5. Кличний відмінок	47
§ 39. АРТИКЛЬ (ἄρθρον)	47
§ 40. ВІДМІНА (DECLINATIO, κλίσις)	48
§ 41. СЛОВНИКОВА ФОРМА ІМЕННИКА	49
§ 42. ПЕРША ВІДМІНА ІМЕННИКІВ	50
§ 43. ІМЕННИКИ ЖІНОЧОГО РОДУ ПЕРШОЇ ВІДМІНИ З ОСНОВОЮ НА -ᾱ	50
§ 44. ІМЕННИКИ ЖІНОЧОГО РОДУ ПЕРШОЇ ВІДМІНИ З ОСНОВОЮ НА -ᾶ	51
§ 45. ІМЕННИКИ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ ПЕРШОЇ ВІДМІНИ	54
§ 46. ДРУГА ВІДМІНА ІМЕННИКІВ	56
§ 47. СЛОВНИКОВА ФОРМА ПРИКМЕТНИКА	61
§ 48. ПРИКМЕТНИКИ ПЕРШОЇ ТА ДРУГОЇ ВІДМІН	62
§ 49. ПРИКМЕТНИКИ ДРУГОЇ ВІДМІНИ	63
§ 50. КОНТРАГОВАНЕ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ ТА ПРИКМЕТНИКІВ	66
§ 51. АТТІЧНА ВІДМІНА	70
§ 52. МОРФОЛОГІЧНЕ ОСВОЄННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ЗАПОЗИЧЕНИХ ГРЕЦЬКИХ ІМЕННИКІВ І-ІІ ВІДМІН	71
§ 53. МЕДІАЛЬНИЙ СТАН (MEDIUM, μέση)	73
§ 54. ПАСИВНИЙ СТАН (PASSIVUM, παθητική)	73
§ 55. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС МЕДІАЛЬНОГО І ПАСИВНОГО СТАНІВ (PRAESENS MEDI ET PASSIVI)	73
§ 56. АКТИВНА ТА ПАСИВНА КОНСТРУКЦІЯ РЕЧЕННЯ	74
§ 57. МИНУЛИЙ ЧАС НЕДОКОНАНОГО ВИДУ (IMPERFECTUM, παρατατικός)	77

§ 58. МИНУЛИЙ ЧАС НЕДОКОНАНОГО ВИДУ АКТИВНОГО СТАНУ (IMPERFECTUM ACTIVI).....	77
§ 59. АВГМЕНТ (AUGMENTUM, αύξησις).....	77
§ 60. СКЛАДОВИЙ АВГМЕНТ (AUGMENTUM SYLLABICUM, ή συλλαβική αύξησις)	77
§ 61. ЧАСОВИЙ АВГМЕНТ (AUGMENTUM TEMPORALE, ή χρονική αύξησις).....	80
§ 62. ІМПЕРФЕКТ ДІЄСЛОВА εἰμί	81
§ 63. ПРИЙМЕННИКИ І ПРЕФІКСИ ТА ЇХ ОСНОВНІ ЗНАЧЕННЯ	83
§ 64. МИНУЛИЙ ЧАС НЕДОКОНАНОГО ВИДУ МЕДІАЛЬНОГО І ПАСИВНОГО СТАНІВ (IMPERFECTUM MEDII ET PASSIVI).....	87
§ 65. ДІЄПРИКМЕТНИК (PARTICIPIIUM, μετοχή)	89
§ 66. ЗВОРОТ GENETIVUS ABSOLUTUS	89
§ 67. ДІЄПРИКМЕТНИК ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ МЕДІАЛЬНОГО І ПАСИВНОГО СТАНІВ (PARTICIPIIUM PRAESENTIS MEDII ET PASSIVI)	90
§ 68. ТИПИ ОСНОВ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ	92
§ 69. ЗАКІНЧЕННЯ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ	93
§ 69.1. Однина	93
§ 69.2. Множина	93
§ 70. НАГОЛОС У ТРЕТІЙ ВІДМІНІ.....	93
§ 71. ІМЕННИКИ З ОСНОВАМИ НА СОНАНТИ (-λ, -ν, -ρ).....	94
§ 72. ІМЕННИКИ З ОСНОВАМИ НА СОНАНТИ (ПРОДОВЖЕННЯ).....	97
§ 73. ПРИКМЕТНИКИ З ОСНОВАМИ НА СОНАНТИ -ν, -ρ.....	97
§ 73.1. Прикметники трьох родових закінчень	97
73.2. Прикметники двох родових закінчень	98
§ 73.3. Прикметники одного родового закінчення	98
§ 74. ІМЕННИКИ ТА ПРИКМЕТНИКИ З ОСНОВАМИ НА ГУБНІ (-β, -π, -φ) ТА ЗАДНЬОЯЗИКОВІ (-γ, -κ, -χ).....	100
§ 75. ІМЕННИКИ З ОСНОВАМИ НА ПЕРЕДНЬОЯЗИКОВІ (-δ, -τ, -θ)...	102
§ 76. ПРИКМЕТНИКИ З ОСНОВАМИ НА -δ, -τ	103
§ 77. ІМЕННИКИ СЕРЕДНЬОГО РОДУ З ОСНОВОЮ НА -τ.....	105
§ 78. МАЙБУТНІЙ ЧАС (FUTURUM, μέλλον)	107
§ 79. МАЙБУТНІЙ ЧАС ПЕРШИЙ АКТИВНОГО І МЕДІАЛЬНОГО СТАНІВ (FUTURUM I ACTIVI ET MEDII)	108
§ 80. МАЙБУТНІЙ ЧАС ДІЄСЛОВА εἰμί.....	109
§ 81. АОРИСТ (AORISTUS, ἀόριστος).....	111
§ 82. АОРИСТ ПЕРШИЙ АКТИВНОГО СТАНУ (AORISTUS I ACTIVI).....	111
§ 83. АОРИСТ ПЕРШИЙ МЕДІАЛЬНОГО СТАНУ (AORISTUS I MEDII).....	113
§ 84. ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК З НЕОЗНАЧЕНОЮ ФОРМОЮ ДІЄСЛОВА (ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO)	113
§ 85. НАЗИВНИЙ ВІДМІНОК З НЕОЗНАЧЕНОЮ ФОРМОЮ ДІЄСЛОВА (NOMINATIVUS CUM INFINITIVO).....	114
§ 86. ІМЕННИКИ З ОСНОВАМИ НА -ντ, -νθ	116
§ 87. ІМЕННИКИ З ОСНОВАМИ НА -κτ	116

§ 88. ПРИКМЕТНИКИ З ОСНОВАМИ НА -ντ	119
§ 88.1. Прикметники з основами на -οντ.....	119
§ 88.2. Прикметники з основами на -αιντ	119
§ 88.3. Прикметники з основами на -ειντ.....	120
§ 89. ДІЄПРИКМЕТНИКИ ТЕПЕРІШНЬОГО І МАЙБУТНЬОГО ЧАСІВ ТА АОРИСТА ПЕРШОГО АКТИВНОГО СТАНУ (PARTICIPĪUM PRAESENTIS, FUTURI ET AORISTI I ACTIVĪ)	123
§ 89.1. Participium praesentis activi.....	123
§ 89.2. Participium futuri activi	123
§ 89.3. Participium aoristi I activi	123
§ 90. ЗНАХІДНИЙ <НАЗИВНИЙ> ВІДМІНОК З ДІЄПРИКМЕТНИКОМ (ACCUSATIVUS <NOMINATIVUS> CUM PARTICIPĪO)	124
§ 91. ІМЕННИКИ СЕРЕДНЬОГО РОДУ З ОСНОВАМИ НА -εσ	126
§ 92. ПРИКМЕТНИКИ З ОСНОВАМИ НА -εσ	128
§ 93. ВЛАСНІ ІМЕНА НА -ης, -κλής	128
§ 94. ІМЕННИКИ СЕРЕДНЬОГО РОДУ З ОСНОВАМИ НА -ασ	131
§ 95. ІМЕННИКИ З ОСНОВАМИ НА -σσ	131
§ 96. ІМЕННИКИ ЖІНОЧОГО РОДУ З ОСНОВАМИ НА -ο	131
§ 97. ІМЕННИКИ З ОСНОВАМИ НА -υ	134
§ 98. ІМЕННИКИ З ОСНОВАМИ НА ου/ο, αυ/α	134
§ 99. ІМЕННИКИ З ОСНОВАМИ НА -ω	135
§ 100. ІМЕННИКИ З ОСНОВАМИ НА ι/ε, υ/ε	137
§ 101. ПРИКМЕТНИКИ З ОСНОВАМИ НА υ/ε	140
§ 102. ІМЕННИКИ З ОСНОВАМИ НА ευ/ε(F)	142
§ 103. ІМЕННИКИ πατήρ, μήτηρ, θυγάτηρ, γαστήρ, Δημήτηρ	144
§ 104. ІМЕННИКИ άνήρ, γυνή, υιός	146
§ 105. ІМЕННИКИ Ζεύς, Άρης, Πνύξ	148
§ 106. ІМЕННИК ναύς	148
§ 107. ІМЕННИКИ πρεσβευτής, μάρτυς, κυών	150
§ 108. ІМЕННИКИ δόρυ, γόνυ, ούς, ύδαρ, ύναρ, φρέαρ, ήπαρ, ήμαρ	150
§ 109. ΜΟΡΦΟΛΟΓΪΧΝΕ ΟΣΩΕΝΝΑ ΥΚΡΑΪΝΣΪΚΟΥ ΜΟΒΟΥ ΖΑΠΟΖΙΧΕΝΗ ΓΡΕΪΪΚΗ ΙΜΕΝΝΗΚΗ ΒΗ ΒΗΔΜΗΝΗ	151
§ 110. ΖΒΗΧΑΪΝΗ ΣΤΥΠΝΗ ΥΣΗ ΚΡΗΚΜΕΤΝΗΚΗΒ	154
§ 110.1. Прикметники трьох родових закінчень	154
§ 110.2. Прикметники двох родових закінчень.....	154
§ 110.3. Прикметники одного родового закінчення	155
§ 111. ПРИКМЕТΝΗΚΗ Μέγας, πολύς	155
§ 112. ΣΤΥΠΕΝΗ ΠΟΡΗΒΗΝΝΗ ΚΡΗΚΜΕΤΝΗΚΗΒ Ζ ΣΥΦΗΚΣΑΜΗ -τερ-, -τατ-	157
§ 113. ΣΤΥΠΕΝΗ ΠΟΡΗΒΗΝΝΗ ΙΖ ΣΥΦΗΚΣΑΜΗ -εστερ-, -εστατ-	158
§ 114. ΣΤΥΠΕΝΗ ΠΟΡΗΒΗΝΝΗ Ζ ΣΥΦΗΚΣΑΜΗ -ιον-, -ιστ-	161
§ 115. ΣΥΠΛΕΤΗΒΝΗ ΣΤΥΠΕΝΗ ΠΟΡΗΒΗΝΝΗ	163
§ 116. ΝΕΔΟΣΑΤΝΗ ΣΤΥΠΕΝΗ ΠΟΡΗΒΗΝΝΗ	163
§ 117. ΑΝΑΛΗΤΗΚΗ ΣΤΥΠΕΝΗ ΠΟΡΗΒΗΝΝΗ	164
§ 118. ΠΡΗΣΛΗΒΝΗΚ (ADVERBĪUM, έπίρρήμα)	167
§ 118.1. Прислівники, утворені від прикметників.....	167
§ 118.2. Прислівники, утворені не від прикметників	167
§ 119. ΣΠΗΒΒΗΔΝΟΣΗ ΚΡΗΣΛΗΒΝΗΚΗ	168

§ 120. ΚΙΛΪΚΙΣΗ ΧΙΣΛΙΒΗΙΚΗ (CARDINALIA, ἀπόλυτα)	172
§ 121. ΠΟΡΥΔΚΟΒΗ ΧΙΣΛΙΒΗΙΚΗ (ORDINALIA, τακτικά)	175
§ 122. ΧΙΣΛΙΒΗΙΚΟΒΗ ΠΡΙΣΛΙΒΗΙΚΗ (ἀριθμητικά ἐπιρρήματα)	175
§ 123. ΟΣΟΒΟΒΗ ΖΑΪΜΕΝΗΙΚΗ (PERSONALIA, προσωπικά)	177
§ 124. ΠΡΙΣΒΗΙΗ ΖΑΪΜΕΝΗΙΚΗ (POSSESSIVA, κτητικά)	178
§ 125. ΖΑΪΜΕΝΗΙΚ αὐτός, αὐτή, αὐτό	180
§ 126. ΖΑΪΜΕΝΗΙΚ ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο	180
§ 127. ΒΖΑΪΜΕΝΗΙΚ ΖΑΪΜΕΝΗΙΚ (RECIPROCUM, ἀλληλοπαθητική)	180
§ 128. ΖΒΟΡΟΤΗ ΖΑΪΜΕΝΗΙΚΗ (REFLEXIVA, αὐτοπαθητικά)	183
§ 129. ΒΚΑΖΙΒΗ ΖΑΪΜΕΝΗΙΚΗ (DEMONSTRATIVA, δεικτικά)	185
§ 129.1. ΖαΪμενηικ ὄδε, ἥδε, τόδε	185
§ 129.2. ΖαΪμενηικ οὗτος, αὐτή, τοῦτο	185
§ 129.3. ΖαΪμενηικ ἐκεῖνος, ἐκεῖνη, ἐκεῖνο	186
§ 130. ΒΙΔΗΟΣΗ ΖΑΪΜΕΝΗΙΚΗ (RELATIVA, ἀναφορικά)	186
§ 130.1. ΖαΪμενηικ ὅς, ἥ, ὅ	186
§ 130.2. ΖαΪμενηικ ὅσπερ, ἥπερ, ὅπερ та інші	187
§ 131. ΠΙΤΑΛΗ ΖΑΪΜΕΝΗΙΚΗ (INTERROGATIVA, ἐρωτηματικά)	188
§ 132. ΗΕΖΝΑΧΕΝΗ ΖΑΪΜΕΝΗΙΚΗ (INDEFINITA, ἀόρισται)	188
§ 132.1. ΖαΪμενηικ τις, τι	188
§ 132.2. ΖαΪμενηικ ὅστις, ἥτις, ὅ τι	188
§ 132.3. ΖαΪμενηικ ὁ (ἥ, τὸ) δεῖνα	189
§ 133. ΣΠΙΒΙΔΗΟΣΗ ΖΑΪΜΕΝΗΙΚΗ (CORRELATIVA, συσχετικά)	191
§ 134. ΟΜΟΒΗ ΣΠΟΣΙΒ (CONIUNCTIVUS, ὑποτακτική)	193
§ 134.1. Κον'юнκтив у незалежних реченнях.....	193
§ 134.2. Κον'юнκтив у підрядних реченнях.....	193
§ 135. ΤΕΠΕΡΙΠΗΗ ΧΑΣ ΟΜΟΒΗ ΣΠΟΣΟΒ (PRAESENS CONIUNCTIVI)	195
§ 136. ΚΟΝ'ЮНКТИВ ДІЄСЛОВА εἰμί	195
§ 137. ΒΑΧΑΛΗΗ ΣΠΟΣΙΒ (OPTATIVUS, εὐκτική)	197
§ 137.1. Оптатив у незалежних реченнях.....	197
§ 137.2. Оптатив у підрядних реченнях.....	197
§ 138. ΤΕΠΕΡΙΠΗΗ ΧΑΣ ΒΑΧΑΛΗΗ ΣΠΟΣΟΒ (PRAESENS OPTATIVI)	198
§ 139. ΟΠΤΑТИВ ДІЄСЛОВА εἰμί	199
§ 140. ΜΑΗΒΥΤΗΗ ΧΑΣ ΠΕΡΗΗ ΒΑΧΑΛΗΗ ΣΠΟΣΟΒ (FUTURUM I OPTATIVI)	199
§ 141. ΚΟΝΤΡΑΓΟΒΑΗ ДІЄСЛОВА ΗΑ -έω	201
PRAESENS ET IMPERFECTUM ACTIVI	201
§ 142. ΚΟΝΤΡΑΓΟΒΑΗ ДІЄСЛОВА ΗΑ -έω	204
PRAESENS ET IMPERFECTUM MEDII ET PASSIVI	204
Praesens medii et passivi.....	204
§ 143. ΟΣΟΒΗΙΟΣΤΗ ДІЄСЛІВ ΗΑ -έω	205
§ 144. ΚΟΝΤΡΑΓΟΒΑΗ ДІЄСЛОВА ΗΑ -έω	207
PRAESENS ET IMPERFECTUM ACTIVI	207
§ 145. ΚΟΝΤΡΑΓΟΒΑΗ ДІЄСЛОВА ΗΑ -έω	210
PRAESENS ET IMPERFECTUM MEDII ET PASSIVI	210
§ 146. ΟΣΟΒΗΙΟΣΤΗ ДІЄСЛІВ ΗΑ -έω	211
§ 147. ΚΟΝΤΡΑΓΟΒΑΗ ДІЄСЛОВА ΗΑ -έω	213

PRAESENS ET IMPERFECTUM ACTIVI	213
§ 148. КОНТРАГОВАНІ ДІЄСЛОВА НА -όω	215
PRAESENS ET IMPERFECTUM MEDI ET PASSIVI	215
§ 149. АОРИСТ ПЕРШИЙ УМОВНОГО, БАЖАЛЬНОГО ТА НАКАЗОВОГО СПОСОБІВ АКТИВНОГО СТАНУ (CONIUNCTIVUS, OPTATIVUS ET IMPERATIVUS AORISTI I ACTIVI) ..	217
§ 150. АОРИСТ ПЕРШИЙ УМОВНОГО, БАЖАЛЬНОГО, НАКАЗОВОГО СПОСОБІВ МЕДІАЛЬНОГО СТАНУ (CONIUNCTIVUS, OPTATIVUS, IMPERATIVUS AORISTI I MEDI)	220
§ 151. ПОДІЛ ДІЄСЛІВ НА КЛАСИ I-IV КЛАСИ ПЕРШОЇ ДІЄВІДМІНИ	222
§ 152. МАЙБУТНІЙ ЧАС ПЕРШИЙ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЄСЛІВ З ОСНОВАМИ НА СОНАНТИ	223
§ 153. АТІЧНИЙ МАЙБУТНІЙ ЧАС (FUTURUM ATTICUM)	224
§ 154. ДОРІЙСЬКИЙ МАЙБУТНІЙ ЧАС (FUTURUM DORICUM)	224
§ 155. АОРИСТ ПЕРШИЙ АКТИВНОГО ТА МЕДІАЛЬНОГО СТАНІВ ДІЄСЛІВ З ОСНОВАМИ НА СОНАНТИ	226
§ 156. АОРИСТ ПЕРШИЙ ДІЙСНОГО СПОСОБУ ПАСИВНОГО СТАНУ (AORISTUS I INDICATIVI PASSIVI)	228
§ 157. АОРИСТ ПЕРШИЙ ПАСИВНИЙ УМОВНОГО, БАЖАЛЬНОГО, НАКАЗОВОГО СПОСОБІВ ТА ДІЄПРИКМЕТНИК (AORISTUS I PASSIVI CONIUNCTIVI, OPTATIVI, IMPERATIVI, PARTICIPII)	231
§ 158. МАЙБУТНІЙ ЧАС ПЕРШИЙ ПАСИВНОГО СТАНУ (FUTURUM I PASSIVI)	233
§ 159. СИЛЬНІ ЧАСИ	235
§ 160. АОРИСТ ДРУГИЙ АКТИВНОГО СТАНУ (AORISTUS II ACTIVI)	235
§ 161. АОРИСТ ДРУГИЙ МЕДІАЛЬНОГО СТАНУ (AORISTUS II MEDI)	238
§ 162. АОРИСТ ДРУГИЙ ПАСИВНОГО СТАНУ (AORISTUS II PASSIVI)	240
§ 163. МАЙБУТНІЙ ЧАС ДРУГИЙ ПАСИВНОГО СТАНУ (FUTURUM II PASSIVI)	241
§ 164. МИНУЛИЙ ЧАС РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ВИДУ (PERFECTUM, παρακείμενος)	244
§ 165. РЕДУПЛІКАЦІЯ (REDUPLICATION, ἀναδιπλασιασμός)	244
§ 166. ПЕРФЕКТ ПЕРШИЙ ДІЙСНОГО СПОСОБУ АКТИВНОГО СТАНУ (PERFECTUM I INDICATIVI ACTIVI)	246
§ 167. ПЕРФЕКТ ПЕРШИЙ АКТИВНОГО СТАНУ УМОВНОГО, БАЖАЛЬНОГО СПОСОБІВ, ІНФІНІТИВ ТА ДІЄПРИКМЕТНИК (PERFECTUM I CONIUNCTIVI, OPTATIVI, INFINITIVI, PARTICIPII ACTIVI)	249
§ 168. ПЕРФЕКТ ДІЙСНОГО СПОСОБУ МЕДІАЛЬНОГО ТА ПАСИВНОГО СТАНІВ (PERFECTUM INDICATIVI MEDI ET PASSIVI)	251
§ 169. ПЕРФЕКТ УМОВНОГО, БАЖАЛЬНОГО, НАКАЗОВОГО	

СПОСОБІВ, ІНФІНІТИВ ТА ДІЄПРИКМЕТНИК МЕДІАЛЬНОГО ТА ПАСИВНОГО СТАНІВ (PERFECTUM CONIUNCTIVI, OPTATIVI, IMPERATIVI, INFINITIVI, PARTICIPII MEDII ET PASSIVI).....	254
§ 170. ДАВНОМИНУЛИЙ ЧАС РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ВИДУ (PLUSQUAMPERFECTUM, ὑπερσυντελικός).....	257
§ 170.1. Плюсквамперфект перший активного стану (plusquamperfectum I activi)	257
§ 170.2. Плюсквамперфект медіального та пасивного станів (plusquamperfectum medii et passivi).....	257
§ 171. МИНУЛИЙ ЧАС РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ВИДУ ДРУГИЙ АКТИВНОГО СТАНУ (PERFECTUM II ACTIVI)	260
§ 172. ДАВНОМИНУЛИЙ ЧАС РЕЗУЛЬТАТИВНОГО ВИДУ ДРУГИЙ АКТИВНОГО СТАНУ (PLUSQUAMPERFECTUM II ACTIVI)	262
§ 173. МАЙБУТНІЙ ЧАС ТРЕТІЙ (FUTURUM III).....	264
§ 174. ВІДДІЄСЛІВНІ ПРИКМЕТНИКИ (ADJECTIVA VERBALIA, ῥηματικὰ ἐπίθετα).....	264
§ 175. П'ЯТИЙ КЛАС ДІЄСЛІВ.....	267
§ 175.1. Дієслова, що приймають інфікс -v-	267
§ 175.2. Дієслова з інфіксами -ve-, -uv-	267
§ 175.3. Дієслова з інфіксом -vj-	268
§ 176. ДІЄСЛОВА П'ЯТОГО КЛАСУ З ІНФІКСОМ -av-.....	270
§ 177. ДІЄСЛОВА З ІНФІКСОМ -av- (ПРОДОВЖЕННЯ).....	272
§ 178. ДІЄСЛОВА ШОСТОГО КЛАСУ З ІНФІКСОМ -ок-	274
§ 179. ДІЄСЛОВА ШОСТОГО КЛАСУ З РЕДУПЛІКАЦІЄЮ.....	276
§ 180. АОРИСТ ДРУГИЙ БЕЗ З'ЄДНУВАЛЬНОГО ГОЛОСНОГО	278
§ 181. ДІЄСЛОВА СЬОМОГО КЛАСУ.....	281
§ 182. ДІЄСЛОВА СЬОМОГО КЛАСУ (ПРОДОВЖЕННЯ).....	283
§ 183. ДІЄСЛОВА СЬОМОГО КЛАСУ (ПРОДОВЖЕННЯ).....	285
§ 184. ДІЄСЛОВА ВОСЬМОГО КЛАСУ.....	287
§ 185. ДІЄСЛОВА ВОСЬМОГО КЛАСУ (ПРОДОВЖЕННЯ).....	289
§ 186. ДІЄСЛОВА ВОСЬМОГО КЛАСУ (ПРОДОВЖЕННЯ).....	291
§ 187. ПРЕЗЕНС ТА ІМПЕРФЕКТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЄСЛОВА δίδωμι	294
§ 188. ПРЕЗЕНС ТА ІМПЕРФЕКТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЄСЛОВА τίθημι	296
§ 189. ПРЕЗЕНС ТА ІМПЕРФЕКТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЄСЛОВА ἵημι.....	298
§ 190. ПРЕЗЕНС ТА ІМПЕРФЕКТ АКТИВНОГО СПОСОБУ ДІЄСЛОВА ἵστημι	300
§ 191. АОРИСТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЄСЛІВ δίδωμι, τίθημι, ἵημι.....	302

§ 192. АОРИСТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЄСЛОВА ἵστημι	305
§ 193. МАЙБУТНІЙ ЧАС, ПЕРФЕКТ ТА ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЄСЛІВ δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἵστημι.....	307
§ 194. ПРЕЗЕНС ТА ІМПЕРФЕКТ МЕДІАЛЬНОГО І ПАСИВНОГО СТАНІВ ДІЄСЛІВ δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἵστημι.....	309
§ 195. АОРИСТ МЕДІАЛЬНОГО СТАНУ ДІЄСЛІВ δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἵστημι.....	312
§ 196. АОРИСТ ПАСИВНОГО СТАНУ ДІЄСЛІВ δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἵστημι.....	313
§ 197. МАЙБУТНІЙ ЧАС, ПЕРФЕКТ І ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТ МЕДІАЛЬНОГО ТА ПАСИВНОГО СТАНІВ ДІЄСЛІВ δίδωμι, τίθημι, ἵημι.....	315
§ 198. ДІЄСЛІВНІ ПРИКМЕТНИКИ ДІЄСЛІВ δίδωμι, τίθημι, ἵημι, ἵστημι.....	315
§ 199. ПЕРФЕКТ І ПЛЮСКВАМПЕРФЕКТ АКТИВНОГО СТАНУ ДІЄСЛОВА ἵστημι	318
§ 200. ЗНАЧЕННЯ ФОРМ ДІЄСЛОВА ἵστημι.....	318
§ 201. ПЕРФЕКТНІ ФОРМИ ДІЄСЛІВ τέθηκα, δέδοικα.....	319
§ 202. ДІЄСЛОВА І КЛАСУ δύνημι, πίμπλημι, πίμπρημι, φημί.....	322
§ 203. ДІЄСЛОВА І КЛАСУ ἄγασμαι, δύνασμαι, ἐπίσταμαι, κρέμασμαι.....	325
§ 204. ДІЄСЛОВО οἶδα.....	327
§ 205. ДІЄСЛОВА εἶμι ТА χρή.....	329
§ 206. ДІЄСЛОВО εἶμι	331
§ 207. ДІЄСЛОВО κάθημαι	333
§ 208. ДІЄСЛОВО κεῖμαι	333
§ 209. ДРУГИЙ КЛАС ДІЄСЛІВ ДРУГОЇ ДІЄВІДМІНИ	336
§ 210. ДІЄСЛОВО δείκνυμι.....	336
§ 211. ДІЄСЛОВА З ОСНОВАМИ НА -γ.....	339
§ 212. ДІЄСЛОВА З ОСНОВАМИ НА -λ, -μ, -ρ.....	341
§ 213. ДІЄСЛОВА З ОСНОВАМИ НА σ-.....	343
§ 213.1. Дієслова з основами на -ασ-	343
§ 213.2. Дієслова з основами на -εσ-	343
§ 213.3. Дієслова з основами на -ωσ-.....	343
ДОДАТОК 1	
ДВОЇНА (DUALIS, ΔΥΙΚΟΣ)	346
Додаток 1.1	
Двоїна іменників та прикметників.....	346
Додаток 1.2	
Двоїна дієслів.....	346
ДОДАТОК 2	
СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЄСЛІВНИХ ФОРМ	347
Додаток 2.1	
Відхилення в значенні дієслівних форм	347
Додаток 2.2	348
ДОДАТОК 3	

ВІДКЛАДНІ ДІЄСЛОВА	
(VERBA DEPRONENTIA, ΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟΘΕΤΙΚΑ)	349
Додаток 3.1	349
Додаток 3.2	349
Додаток 3.3	351
ДОДАТОК 4	
ДЕПОНЕНТНЕ ЗНАЧЕННЯ ОКРЕМИХ ЧАСОВИХ ФОРМ	351
Додаток 4.1	351
Додаток 4.2	353
Додаток 4.3	354
ФОНЕТИКА	357
МОРФОЛОГІЯ	358
§ 214. СЛОВОТВІР В СИСТЕМІ ІМЕННИКА	361
§ 214.1. Віддієслівне утворення	361
§ 214.2. Відприкметникове утворення	365
§ 214.3. Відіменникове утворення	365
§ 214.4. Іменники жіночого роду	366
§ 214.5. Етно- та топоніми.....	366
§ 214.6. Патроніми.....	366
§ 214.7. Зменшувальні або пестливі форми (deminutiva, ὑποκοριστικά).....	367
§ 215. СЛОВОТВІР У СИСТЕМІ ПРИКМЕТНИКА	369
§ 215.1. Відіменне утворення	369
§ 215.2. Прикметники, утворені від дієслів.....	370
§ 216. СЛОВОТВІР У СИСТЕМІ ДІЄСЛОВА	372
§ 216.1. Відіменне утворення	372
§ 216.2. Віддієслівне утворення.....	373
§ 217. СЛОВОТВІР ПРИСЛІВНИКІВ	373
§ 218. КОПУЛЯТИВНЕ І СУБОРДИНАТИВНЕ СЛОВОСКЛАДАННЯ .	376
§ 219. ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРШОГО КОМПОНЕНТА	
СКЛАДЕНОГО СЛОВА	377
§ 219.1. Перший компонент – іменник або прикметник	377
§ 219.2. Перший компонент – дієслово.....	378
§ 219.3. Перший компонент – незмінна частина мови.....	378
§ 219.4. Перший компонент – невіддільна частка	378
§ 220. ХАРАКТЕРИСТИКА ДРУГОГО КОМПОНЕНТА	
СКЛАДЕНОГО СЛОВА	379
§ 220.1. Другий компонент – іменник або прикметник.....	379
§ 220.2. Другий компонент – дієслово	379
§ 221. НАГОЛОС У СКЛАДЕНИХ СЛОВАХ	380
§ 222. АРТИКЛЬ (ἄρθρον)	382
§ 222.1. Вживання артикля	383
§ 222.2. Відсутність або альтернація артикля	384
§ 223. ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ АРТИКЛЯ	
ПРИ ДЕЯКИХ ПРИКМЕТНИКАХ І ЗАЙМЕННИКАХ	385
§ 224. ВІДМІНКИ (CASUS, πτώσεις)	388
§ 225. НАЗИВНИЙ ВІДМІНОК (NOMINATIVUS, ὀνομαστική)	388
§ 226. КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК (VOCATIVUS, κλητική)	388

§ 227. ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК (ACCUSATIVUS, αίτιατική)	389
§ 227.1. Знахідний відмінок зовнішнього об'єкта (accusativus obiecti externi, αίτιατική του έξωτερικού αντικειμένου)	389
§ 227.2. Знахідний відмінок внутрішнього об'єкта (accusativus obiecti interni, αίτιατική του έσωτερικού αντικειμένου)	390
§ 227.3. Подвійний знахідний відмінок (accusativus duplex, αίτιατική διπλή)	390
§ 227.4. Знахідний відмінок відношення (accusativus relationis, αίτιατική τής αναφοράς)	392
§ 227.5. Знахідний відмінок місця (accusativus loci, αίτιατική του τόπου)	392
§ 227.6. Знахідний відмінок часу (accusativus temporis, αίτιατική του χρόνου)	393
§ 227.7. Знахідний відмінок прислівниковий (accusativus adverbialis, αίτιατική επίρρηματική)	393
§ 227.8. Знахідний відмінок еліптичний (accusativus exclamationis, αίτιατική έλλειπτική)	393
§ 228. РОДОВИЙ ВІДМІНОК У ВЛАСНІЙ ФУНКЦІЇ	395
§ 228.1. Родовий відмінок власника (genetivus possessivus, γενική κτητική)	395
§ 228.2. Родовий відмінок характеризуючий (genetivus characteristicus, γενική κατηγορητική)	395
§ 228.3. Родовий відмінок підмета або додатка (genetivus subiectivus vel obiectivus, γενική ύποκειμενική ή αντικειμενική) ..	395
§ 228.4. Родовий відмінок розділовий (genetivus partitivus, γενική διαιρετική)	397
§ 228.5. Родовий відмінок властивості (genetivus qualitatis, γενική τής ιδιότητος)	398
§ 228.6. Родовий відмінок міри (genetivus mensurae, γενική του μέτρου)	398
§ 228.7. Родовий відмінок матеріалу (genetivus materiae, γενική τής ύλης)	399
§ 228.8. Родовий відмінок вартості (genetivus pretii, γενική τής αξίας)	399
§ 228.9. Родовий відмінок достатку (genetivus copiae, γενική τής πλησμονής)	400
§ 228.10. Родовий відмінок нестачі (genetivus inopiae, γενική τής στερήσεως)	400
§ 228.11. Родовий відмінок провини (genetivus criminis, γενική τής ποιηής)	400
§ 228.12. Родовий відмінок часу (genetivus temporis, γενική του χρόνου)	401
§ 228.13. Родовий відмінок місця (genetivus loci, γενική του τόπου)	401
§ 229. РОДОВИЙ ВІДМІНОК У ЗНАЧЕННІ АБЛАТИВА.....	402
§ 229.1. Родовий відмінок причини (genetivus causae, γενική τής αίτίας)	402

§ 229.2. Родовий відмінок порівняння (genetivus comparationis, γενική τῆς παραθέσεως).....	402
§ 229.3. Родовий відмінок віддалення (genetivus separationis, γενική τοῦ χωρισμοῦ)	403
§ 230. ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК У ВЛАСНІЙ ФУНКЦІІ	405
§ 230.1. Давальний відмінок інтересу (dativus commodi vel incommodi, δοτική χαριστική ἢ ἀντιχαριστική)	406
§ 230.2. Давальний відмінок почуття (dativus ethicus, δοτική ἠθική)	406
§ 230.3. Давальний відмінок співвідношення (dativus correlationis, δοτική τῆς συναφορᾶς)	407
§ 230.4. Давальний відмінок приналежності (dativus possessivus, δοτική κτητική ἢ τῆς χρήσεως).....	407
§ 230.5. Давальний відмінок виконавця (dativus auctoris, δοτική τοῦ ἐνεργούντος προσώπου)	407
§ 231. ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК У ЗНАЧЕННІ ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО	408
§ 231.1. Давальний відмінок супроводу (dativus comitativus, δοτική τῆς συνοδείας)	408
§ 231.2. Давальний відмінок спільноти (dativus sociativus, δοτική τῆς κοινωνίας)	408
§ 231.3. Давальний відмінок знаряддя (dativus instrumenti, δοτική τοῦ ὀργάνου).....	409
§ 231.4. Давальний відмінок способу дії (dativus modi, δοτική τοῦ τρόπου).....	410
§ 231.5. Давальний відмінок міри (dativus mensurae, δοτική τοῦ τρόπου)	410
§ 231.6. Давальний відмінок причини (dativus causae, δοτική τῆς αἰτίας)	410
§ 231.7. Давальний відмінок відношення (dativus relationis, δοτική ἀναφορᾶς)	411
§ 232. ДАВАЛЬНИЙ ВІДМІНОК У ЗНАЧЕННІ ЛОКАТИВА	411
§ 232.1. Давальний відмінок місця (dativus loci, δοτική τοῦ τόπου).....	411
§ 232.2. Давальний відмінок часу (dativus temporis, δοτική τοῦ χρόνου).....	412
§ 233. ЗАЙМЕННИКИ (PRONOMINA, ἀντωνυμῖαι)	414
§ 233.1. Особові займенники (personalia, προσωπικά)	414
§ 233.2. Займенник αὐτός	414
§ 233.3. Зворотні займенники (reflexiva, αὐτοπαθείς)	415
§ 233.4. Присвійні займенники (possessiva, κτητικά)	415
§ 233.5. Вказівні займенники (demonstrativa, δεκτικά)	416
§ 233.6. Відносні займенники (relativa, ἀναφορικά).....	417
§ 233.7. Питальні займенники (interrogativa, ἐρωτηματικά)	419
§ 233.8. Неозначені займенники (indefinita, ἀόρισται).....	419
§ 234. ПРИЙМЕННИКИ ВЛАСТИВІ	421
§ 235. ПРИЙМЕННИКИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ОДНИМ ВІДМІНКОМ	422
§ 235.1. Прийменники, що вживаються з родовим відмінком.....	422
§ 235.2. Прийменники, що вживаються з давальним відмінком	423

§ 235.3. Прийменники, що вживаються зі знахідним відмінком	424
§ 236. ПРИЙМЕННИКИ, ЩО КЕРУЮТЬ ДВОМА ВІДМІНКАМИ	425
§ 237. ПРИЙМЕННИКИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРЬОМА ВІДМІНКАМИ.....	427
§ 238. ЧАС (TEMPUS, χρόνος)	436
§ 239. ЗНАЧЕННЯ ЧАСІВ У ІНДИКАТИВІ	437
§ 239.1. Теперішній час (Praesens, ἐνεστώς)	437
§ 239.2. Минулий час недоконаного виду (imperfectum, παρατατικός)	438
§ 239.3. Минулий час доконаного виду (aoristus, ἀόριστος)	440
§ 239.4. Майбутній час дійсного способу (futurum, μέλλον)	441
§ 239.5. Минулий час результативного виду (perfectum, παρακείμενος)	442
§ 239.6. Давноминулий час (plusquamperfectum, ὑπερσυντελικός).....	443
§ 239.7. Майбутній час третій (futurum III, μέλλον III)	444
§ 240. ЗНАЧЕННЯ ЧАСІВ У КОН'ЮНКТИВІ, ОПТАТИВІ, ІНФІНІТИВІ.....	444
§ 241. ЗНАЧЕННЯ ЧАСІВ У ДІЄПРИКМЕТНИКУ.....	445
§ 242. СПОСІБ ДІЄСЛОВА (MODUS, ἔγκλισις)	448
§ 242.1. Дійсний спосіб (indicativus, ὀριστική).....	448
§ 242.2. Умовний спосіб (coniunctivus, ὑποτακτική)	449
§ 242.3. Бажальний спосіб (optativus, εὐκτική).....	450
§ 242.4. Наказовий спосіб (imperativus, προστακτική)	451
§ 243. СТАН ДІЄСЛОВА (GENUS, διάθεσις)	453
§ 243.1. Активний стан (activum, ἐνεργητική)	453
§ 243.2. Медіальний стан (medium, μέση)	454
§ 243.3. Пасивний стан (passivum, παθητική)	455
§ 244. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА (INFINITIVUS, ἀπαρέμφατος)	459
§ 245. ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК З НЕОЗНАЧЕНОЮ ФОРМОЮ ДІЄСЛОВА (ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO)	462
§ 246. НАЗИВНИЙ ВІДМІНОК З НЕОЗНАЧЕНОЮ ФОРМОЮ ДІЄСЛОВА (NOMINATIVUS CUM INFINITIVO).....	465
§ 247. ДІЄПРИКМЕТНИК (PARTICIPĪUM, μετοχή)	467
§ 248. ДІЄПРИКМЕТНИК У ФУНКЦІЇ ОЗНАЧЕННЯ (PARTICIPĪUM ATTRIBUTUM, ἐπιθετική μετοχή).....	467
§ 249. ДІЄПРИКМЕТНИК У ФУНКЦІЇ ПРИСУДКА (PARTICIPĪUM PRAEDICATIVUM, κατηγορηματική μετοχή).....	468
§ 250. ЗНАХІДНИЙ ВІДМІНОК З ДІЄПРИКМЕТНИКОМ (ACCUSATIVUS CUM PARTICIPĪO) НАЗИВНИЙ ВІДМІНОК З ДІЄПРИКМЕТНИКОМ (NOMINATIVUS CUM PARTICIPĪO).....	470
§ 251. ДІЄПРИКМЕТНИК У ФУНКЦІЇ ОБСТАВИНИ (PARTICIPĪUM CONIUNCTUM, μετοχή προσδιοριστική).....	471

§ 252. РОДОВИЙ САМОСТІЙНИЙ (GENETIVUS ABSOLUTUS, γενική ἀπόλυτος)	474
§ 253. ЗНАХІДНИЙ САМОСТІЙНИЙ (ACCUSATIVUS ABSOLUTUS, αἰτιατική ἀπόλυτος)	475
§ 254. НАЗИВНИЙ САМОСТІЙНИЙ (NOMINATIVUS ABSOLUTUS, ὀνομαστική ἀπόλυτος).....	475
§ 255. ОСОБЛИВОСТІ УЗГОДЖЕННЯ ДІЄПРИКМЕТНИКА	476
§ 256. ДІЄПРИКМЕТНИК З ЧАСТКОЮ ἄν	477
§ 257. ДІЄСЛІВНІ ПРИКМЕТНИКИ (ADJECTIVA VERBALIA, τὰ ῥηματικά ἐπίθετα).....	479
§ 258. ПІДМЕТ (SUBIECTUM, ὑποκείμενον)	481
§ 258.1. Еліпсис підмета	481
§ 259. ПРИСУДОК (PRAEDICATUM, κατηγορημα)	482
§ 259.1. Еліпсис дієслова-зв'язки	483
§ 259.2. Еліпсис дієслівного присудка	483
§ 260. УЗГОДЖЕННЯ ПІДМЕТА І ДІЄСЛІВНОГО ПРИСУДКА	483
§ 260.1. Моноsubj'єктні конструкції.....	483
§ 260.2. Поліsubj'єктні конструкції	484
§ 261. УЗГОДЖЕННЯ ПІДМЕТА Й ІМЕННОГО ПРЕДИКАТА	485
§ 261.1. Моноsubj'єктні конструкції.....	485
§ 261.2 Поліsubj'єктні конструкції	485
§ 262. ПРИКЛАДКА (παράθεσις)	486
§ 263. СПОЛУЧНИКИ СУРЯДНОСТІ (CONIUNCTIONES, συνδεσμοί)	489
§ 263.1. З'єднувальні сполучники (copulativae, συμπλεκτικοί).....	489
§ 263.2. Протиставні сполучники (adversativae, ἐναντιωματικοί)	491
§ 263.3. Розділові сполучники (disiunctivae, διαζευκτικοί)	493
§ 263.4. Причинові сполучники (causales, αιτιολογικοί).....	494
§ 263.5. Наслідкові сполучники (consecutivae, συμπερασματικοί).....	495
§ 264. ЧАСТКИ (PARTICULAE, μόρια)	496
§ 264.1. Частка ἄν.....	496
§ 264.2. Вказівні та підсильні частки	496
§ 265. ЗАПЕРЕЧЕННЯ οὐ	499
§ 266. ЗАПЕРЕЧЕННЯ μή	500
§ 267. ПЛЕОНАЗМ ЗАПЕРЕЧНИХ СЛІВ	502
§ 268. ПІДРЯДНІ ДОДАТКОВІ, АБО З'ЯСУВАЛЬНІ РЕЧЕННЯ	504
§ 268.1. Підрядні додаткові речення після виразів боязні	505
§ 268.2. Підрядні додаткові речення з відтінком мети.....	506
§ 269. НЕПРЯМА МОВА	509
§ 270. ПРЯМІ, АБО НЕЗАЛЕЖНІ ПИТАЛЬНІ РЕЧЕННЯ	512
§ 271. НЕПРЯМІ ПИТАННЯ, АБО ПІДРЯДНІ ПИТАЛЬНІ РЕЧЕННЯ	513
§ 272. ПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ ПРИЧИНИ	515
§ 273. ПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ МЕТИ	518
§ 274. ПІДРЯДНІ НАСЛІДКОВІ РЕЧЕННЯ	521
§ 275. ПІДРЯДНІ УМОВНІ РЕЧЕННЯ	525

§ 275.1. Спосіб дійсності (modus realis)	525
§ 275.2. Спосіб обумовленості (modus eventualis)	525
§ 275.3. Спосіб можливості (modus potentialis).....	526
§ 275.4. Спосіб недійсності (modus irrealis)	526
§ 275.5. Нерозгорнуті умовні періоди	527
§ 275.6. Змішані умовні періоди.....	528
§ 276. ПІДРЯДНІ ДОПУСТОВІ РЕЧЕННЯ.....	531
§ 277. ПІДРЯДНІ ВІДНОСНІ РЕЧЕННЯ	533
§ 278. ПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ ЧАСУ.....	536
§ 279. РІЗНОВИДИ ТРОПІВ	540
§ 280. ВИДИ ФІГУР	542
§ 280.1. Фігури слова	543
§ 280.2. Фігури думки	545
§ 281. ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОМЕРІВСЬКОГО ДІАЛЕКТУ	549
Фонетика.....	549
Морфологія	550
Словотворення.....	555
§ 282. ЮНІЙСЬКИЙ ДІАЛЕКТ.....	562
§ 283. ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ГЕРОДОТА	572
Фонетика.....	572
Морфологія	573
§ 284. ДОРІЙСЬКИЙ ДІАЛЕКТ.....	578
§ 285. БОЛІЙСЬКИЙ ДІАЛЕКТ.....	586
§ 286. ОСОБЛИВОСТІ ДІАЛЕКТУ КОЙНЕ.....	590
Фонетика.....	590
Морфологія	590
Синтаксис.....	592
§ 287. ГРЕЦЬКА ПРОСОДИЯ.....	622
§ 288. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ГРЕЦЬКОЇ МЕТРИКИ.....	623
§ 289. НАЙВАЖЛИВІШІ ВІРШОВІ РОЗМІРИ	625
§ 289.1. Дактилічний гекзаметр	625
§ 289.2. Дактилічний пентаметр.....	626
§ 289.3. Елегійний дистих.....	626
§ 289.4. Дактилічні гіперметри і гіпометри	626
§ 289.5. Анапестичні розміри	627
§ 289.6. Трохеїчні розміри	627
§ 289.7. Ямбічні розміри	628
§ 289.8. Хоріямбічні розміри.....	629
§ 289.9. Логаеди.....	629
§ 290. НАЙУЖИВАНІШІ ВІРШІ.....	630
§ 290.1. Алкееві вірші	630
§ 290.2. Сапфічні вірші	630
§ 290.3. Асклепіадів вірш.....	630
§ 290.4. Анакреонтів вірш	630
§ 290.5. Пріапеїв вірш	631
§ 290.6. Кратинів та Евполідів вірші	631
§ 291. НАЙУЖИВАНІШІ СТРОФИ	631
§ 291.1. Архілохові строфи.....	631

---

§ 291.2. Анакреонтові строфи	632
§ 291.3. Сапфічна строфа.....	632
§ 291.4. Алкеева строфа.....	632
§ 291.5. Логаедичні строфи	633

Звонська Леся Леонідівна

Народилася 1 березня 1964 року. Закінчила Львівський державний університет імені Івана Франка за спеціальністю "класична філологія". Кандидат філологічних наук, доцент кафедри загального мовознавства і класичної філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

З часу відновлення відділення класичної філології в 1993 році започаткувала викладання курсів з давньоелліністики в Інституті філології (давньогрецька мова, історія давньогрецької мови, античне віршування, давньогрецька діалектологія, антична міфологія, антична риторика, давньогрецька епіграфіка і палеографія, герменевтика творів давньогрецьких і латинських авторів, внутрішня структура класичних мов) та на філософському факультеті (давньогрецька мова).

У 1999 році захистила кандидатську дисертацію за профільною спеціальністю "Класичні мови. Окремі індоєвропейські мови". З 2000 року має вчене звання доцента. У 2007 році захистила першу в Україні (з 1951 року) докторську дисертацію за цією ж спеціальністю.

Упродовж роботи в університеті опублікувала понад 80 наукових та навчально-методичних праць, з них три монографії з проблем дослідження нерегулярних явищ системи дієслова (1999) та становлення парадигми темпоральності в давньогрецькій мові (2005).

Автор циклу підручників для фахівців з класичних мов: "Давньо-грецька мова" (1997), "Грецька мова Нового Завіту" (2000), "Греческий язык Нового Завета" (2002), "Латинська мова" (2003, 2006), "Історія грецької мови" (2005).

Звонська Л.Л. відома в релігійних колах як редактор сучасного 4-го перекладу Біблії українською мовою, який здійснює Українське Біблійне Товариство. Також займається перекладами грекомовної патристичної літератури, зокрема опубліковано переклади творів Василя Великого: "Гомілії" (2006), "Морально-аскетичні твори" (2007).

